I 8185

LIMBA ROMÂNĂ

1

ANUL XIX
1970

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

ANUL XIX, 1970
LIMBA ROMÂNĂ
Nr. 1

1930 0 III 2005

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri:

Conf. univ. V. ARVINTE (Iași)
GH. BOLOCAN
VL. DRIMBA
ION GHEȚIE
Conf. univ. VALERIA GUȚU-ROMALO
Prof. ION POPESCU
FLORA ȘUTEU — *secretar de redacție*

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.
În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la CARTIMEX, Căsuța poștală 134—135, București, Republica Socialistă România, sau prin reprezentanții săi din străinătate. Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență, se vor trimite pe adresa comitetului de redacție al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an. Le prix d'un abonnement annuel est de £ 1.1.0, $ 3, FF. 15.

Toute commande de l'étranger sera adressée à CARTIMEX, Boîte postale 134—135, Bucarest, Roumanie, ou à ses représentants à l'étranger. En Roumanie, voux pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

ADRESA REDACȚIEI
Str. I. C. FRIMU Nr. 22
Sectorul 1
BUCUREȘTI

APARE DE 6 ORI PE AN

- 8185

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

-- DLL 2014

U IAȘI 2022

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XIX 1970 Nr. 1

SUMAR

Pag.

ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

LUIZA SECHE, Concepția lingvistică a lui Lazăr Șăineanu (I) 3

GRAMATICĂ

GH. CONSTANTINESCU, Particularitățile semantice și sintactice ale verbului *a trebui* 15

VOCABULAR

CONSTANT MANECA, Tendințele evoluției elementului latin originar din lexicul limbii române 25

ILINCA CONSTANTINESCU, Sufixul englezesc *-ness* și unele observații privind redarea lui în limba română 35

Note etimologice și lexicale (DAN HORIA MAZILU, DORIN URIȚESCU) . . 45

ONOMASTICĂ

VASILE ȚÂRA, Originea numelui topic *Frij* 51

ILEANA NEIESCU și AURELIA STAN, Din onomastica istroromână . . . 59

LIMBĂ LITERARĂ

ION ȘTEFAN, Sensurile unui termen de poetică 65

NOTE ȘI COMENTARII

ION GHEȚIE, Între istorie literară și filologie. A existat „Vocea Patriotului Naționale"? 75

VALERIU RUSU, Din lexicul eminescian 83

RECENZII

MIRCEA SECHE, *Schiță de istorie a lexicografiei române.* Vol. II. *De la 1880 pînă astăzi*, București, Editura științifică, 1969 (*I. Dănăilă*) 87

VICTOR VASCENCO, *Dicționar de buzunar român-rus*, București, Editura științifică, 1968 (*Romeo Chivescu — Siegfried Wolf*) 93

Cărți și reviste primite la redacție 97

11.675

CONCEPȚIA LINGVISTICĂ A LUI LAZĂR ȘĂINEANU (I)

DE

LUIZA SECHE

În alocuțiunea pe care a rostit-o cu ocazia susținerii tezei de licență a lui Lazăr Șăineanu, *Încercare asupra semasiologiei limbei române*, Bogdan Petriceicu Hasdeu îl caracterizează pe acesta ca fiind singurul dintre lingviștii vremii care a dus mai departe cercetarea limbii în strînsă legătură cu istoria și cu folclorul, într-un spirit cu adevărat științific, așa cum o inițiase el.

Trăind între 1859 și 1934, Lazăr Șăineanu și-a închinat mai bine de 50 de ani studiului limbii române și lingvisticii în general. Format la școala lingviștilor și folcloriștilor români, patriot, prin dragostea pentru trecutul nostru și pentru creațiile noastre populare, autor al unui mare număr de lucrări științifice și didactice, Lazăr Șăineanu era îndreptățit să aibă o situație oficială corespunzătoare meritelor sale științifice deosebite. Totuși n-a putut-o obține, deoarece — potrivit legislației discriminatorii de atunci —, el nu se bucura de cetățenia română. N-a putut fi decît profesor suplinitor la universitate timp de doi ani, cît l-a suplinit pe Hasdeu, predînd filologia comparată, și apoi la liceul „Gheorghe Lazăr" și la Școala normală superioară din București, unde a predat latina și româna[1]. Din 1901, a plecat definitiv din țară și, începînd de atunci, cercetările lui L. Șăineanu nu mai aparțin lingvisticii române. Prin urmare, activitatea lui științifică se împarte în două etape deosebite :

I : 1885—1900, în România, cînd s-a ocupat mai ales de probleme de filologie, folclor și lingvistică românească ;

II : 1901—1934, în Franța, cînd s-a dedicat studiilor de lingvistică franceză.

În rîndurile ce urmează, ne vom limita, deocamdată, numai la analizarea concepției lingvistice a lui L. Șăineanu din prima parte a activității sale, angajîndu-ne ca într-un alt studiu să cercetăm și activitatea depusă de lingvistul român în domeniul lingvisticii franceze. Precizăm că poziția lui L. Șăineanu în problemele teoretice se reflectă îndeosebi în lucrările

[1] Vezi D. Macrea, *Studii de istorie a limbii și a lingvisticii române*, București, 1965, p. 131—154.

de lingvistică generală pe care le-a scris, lucrări care sînt, în general, mai puțin cunoscute și — datorită caracterului lor limitat — mai puțin importante.

★

Lazăr Șăineanu a manifestat interes și a avut preocupări în lexicologie, lexicografie, teorie și istorie a limbii, dialectologie, folclor etc. La curent cu metodele folosite în acea vreme în lingvistică, Șăineanu a fost un entuziast susținător al unora dintre ele. Îndrumat de Hasdeu în disciplinele filologice și lingvistice și încurajat de acesta, își începe publicarea studiilor încă de pe băncile universității. Prima lucrare, prezentată în seminarul lui B.P. Hasdeu, *Cîteva specimene de etimologie populară*, dă indicații asupra originii unor cuvinte ca : *ciofleagă*, *coșciug*, *cozondraci*, *farmazon*, *gerar*, *nuntă* etc. La puțin timp după aceea, își propune să elaboreze, așa cum o făcuse cu 70 de ani în urmă, cu posibilitățile de atunci, Ion Budai-Deleanu, un vast studiu de lexicologie în care să trateze :

a) cuvinte latine care și-au pierdut sensul trecînd în limba română ;

b) cuvinte latine care și-au păstrat sensul numai în limba română, nu și în celelalte limbi romanice ;

c) cuvinte latine comune tuturor limbilor romanice ;

d) cuvinte latine proprii numai limbii române.

1. Acest plan este, în germene, studiul *Încercare asupra semasiologiei*[2], care avea să vadă lumina tiparului în 1887 și pentru care va obține din partea facultății Premiul Hillel în valoare de 5 000 de lei aur[3].

Lucrarea prezintă o importanță deosebită prin faptul că este primul studiu de semantică cu aplicații la limba română[4]. Semantica se afla la începuturile ei ; singurul ghid de seamă în acest domeniu era — pe atunci — lucrarea lui Arsène Darmesteter *La vie des mots étudiés dans leur signification*[5], de la care L. Șăineanu a preluat concepția și metoda. El a înfățișat schimbările intervenite, de-a lungul timpului, în sensurile unui mare număr de cuvinte ale limbii române, făcînd, în același timp, o analiză de ansamblu a vocabularului românesc și dovedind poziția sa înaintată în ceea ce privește cercetarea etimologiilor. Șăineanu demonstrează convingător, în lucrarea sa, principii lingvistice a căror valabilitate este confirmată în epoca noastră, ca, de exemplu, strînsa legătură dintre limbă și istoria poporului care o vorbește, a legăturii dintre limbă și societate, aceasta din urmă determinînd schimbări în limbă și fiind la rîndul ei influențată de modificările din societate, a legilor de dezvoltare a limbii și a schimbărilor de înțeles pe care le suferă cuvintele etc.

A doua parte a lucrării se ocupă de *metaforă*, constituind astfel unul dintre primele studii de stilistică apărute în lingvistica românească.

---

[2] *Încercare asupra semasiologiei limbei române, Studie istorice despre transițiunea sensurilor*. 1887, 260 p.

[3] Vezi D. Macrea, *lucr. cit.*

[4] Al. Graur și L. Wald, *Scurtă istorie a lingvisticii*, ed. a II-a, București, 1965, p. 70.

[5] 1883.

La baza schimbărilor de sens stau — după părerea lui Lazăr Șăineanu — trei procedee stilistico-lexicale :

1) întrebuințarea metaforică a cuvintelor ;
2) restrîngerea sensului ;
3) lărgirea sensului.

L. Șăineanu se ocupă de acele metafore sau expresii metaforice care sînt rezultatul instinctiv al inspirației populare, „cari se datoresc adecă spontaneității spiritului popular, iar nu reflexiunii și geniului poeților. Metaforele limbei poetice formează o lume ideală a parte cu totul diferită de metaforele ce izvorăsc din fantasia vecinic vie a poporului"[6]. În metafore stă — după Șăineanu — originalitatea și geniul limbii și în ele se oglindesc particularitățile spiritului național. El socotește, deci, metafora ca unul dintre factorii hotărîtori în evoluția limbii, o caracteristică a graiului popular, capabil să materializeze noțiunile, în opoziție cu limba literară, care tinde spre abstracțiune. Astfel justifică el rolul de seamă pe care îl au în explicarea bogăției metaforice a limbii române obiceiurile și tradițiile populare. Comparînd lucrarea lui Lazăr Șăineanu cu *La vie des mots étudiés dans leur signification* a lui Darmesteter, romanistul francez Paul Meyer[7] conchidea : „Cei doi autori au folosit aceeași metodă și asupra multor puncte, cum este și firesc, au păreri absolut paralele. Dar condițiile celor două lucrări nu sînt aceleași. A. Darmesteter se ocupă exclusiv să explice fapte cunoscute. L. Șăineanu, care a cercetat un domeniu mult mai puțin explorat, ne-a lărgit mult sfera cunoștințelor. De aici acele digresiuni și cercetări cu caracter istoric, care adaugă mult interes lucrării sale, concepută, de altfel, pe un plan mai general ... Elementele străine — arată mai departe Paul Meyer —, care ocupă un loc așa de larg în vocabularul românesc, cereau un examen special. Dezvoltarea sensurilor în această limbă, rămasă cincisprezece secole fără cultură scrisă, are un caracter cu mult mai popular și nu se poate adeseori explica decît prin studiul obiceiurilor și credințelor".

2. Lazăr Șăineanu a fost unul d ntre primii filologi care au manifestat un interes special pentru istoria lingvisticii românești. După studiul *I. Heliade Rădulescu ca gramatic și filolog*[8], el publică, în același an, *Istoria filologiei române*[9], lucrare consacrată expunerii critice a activității primilor gramatici români și a principalelor curente de la începutul lingvisticii noastre : latinismul, italienismul, purismul. Prezentarea critică a lingvisticii românești din a doua jumătate a secolului trecut este făcută în cadrul larg al culturii noastre, cuprinzînd deci, în afară de limbă, și etnografie, literatură, artă, istorie, arheologie[10]. Acest fel de a vedea filologia era preluat din concepția romantică istorisită a fraților Grimm, pe care Șăineanu și-a însușit-o, mai întîi, de la B.P. Hasdeu. Lazăr Șăineanu consideră că anii 1780 și 1787, cînd au apărut *Elementele limbii daco-romane* de Samuil Micu și *Observațiile asupra gramaticii românești* de Ienăchiță Văcărescu, sînt date memorabile în istoria filologiei române. În cer-

[6] *Încercare asupra semasiologiei limbei române*, p. 92.
[7] În revista „Romania", Paris, 1887, p. 631—632.
[8] București, 1892.
[9] În 1895 a apărut ediția a II-a.
[10] D. Macrea, *lucr. cit.*, p. 137.

cetarea materialelor limbii se observă din ce în ce mai pregnant divergența de opinii dintre două direcții extreme : una, zgomotoasă, care, datorită unor argumente „erudite", reușește să atragă o parte din pătura inteligentă a națiunii, dar care moare tocmai cînd ajunge singura dominantă, lăsînd puține urme durabile ; cealaltă, cu o ținută modestă, potolită, trece la început aproape neobservată pentru ca, în continuare, să se dezvolte în tăcere cu Heliade și Golescu, să fie disprețuită un timp și apoi să-și revină, să se afirme cu tărie, cucerind prezentul și asigurîndu-se de viitor. În vreme ce Văcărescu, observator conștiincios, se limitează la înregistrarea obiectivă a faptelor de limbă, călăuzindu-se după uz — pe care-l consideră unicul criteriu în materie de limbă —, Klein și urmașii lui introduc în filologia română principiul subiectivismului, readucînd în actualitate procedeele analogiștilor antici și adoptînd ideile filozofice ale veacului al XVIII-lea despre caracterul artificial al graiului. Acest mod de a vedea faptele de limbă justifică orice inovație, deoarece — spune Șăineanu — gramaticul, din simplu observator, devenea legislatorul suprem al limbii, avînd puterea s-o transforme după placul sau după vederile sale. Șăineanu arată mai departe că Jacob Grimm a condamnat cu vehemență întreaga gramatică subiectivă taxînd-o ca „un pedantism fără seamăn (*eine unsägliche Pedanterei*)", „care, lipsit de luminile evoluțiunii istorice și ale filozofiei lingvistice, se mișcă într-o lume ideală și n-are alt rezultat decît a împiedica libera dezvoltare a graiului" (Introducere, p. 2—3). În *Istoria filologiei române*, capitole speciale sînt consacrate originii și progresului principiului subiectiv reprezentat la noi de școala etimologică ardeleană. Proveniența lui trebuie explicată prin fenomene istorice-politice deosebite, iar existența lui seculară a fost alimentată de împrejurări sociale defavorabile care au contribuit la direcționarea lui din ce în ce mai acută. Necesitatea de a dovedi latinitatea neamului și a limbii noastre explică marele interes și asidua cercetare în problemele istorice și gramaticale întreprinse de reprezentanții Școlii ardelene în această perioadă. Din aceste insistente și efervescente căutări s-au obținut două rezultate deosebit de importante pentru filologia românească : alfabetul latin și studiul istoric al limbii naționale, inaugurat de Cipariu. O istorie a filologiei — subliniază Șăineanu — nu poate trece cu vederea primele formule, fie ele și modeste și adesea incorecte, ale științei limbii ; de aceea, lucrarea urmărește cronologic creșterea filologiei românești, de la aceste începuturi firave pînă la cercetările gramaticale speciale, diferitele sisteme de reforme lingvistice patronate de direcția etimologică, fonetică și italienistă, evoluția lexicografiei românești, elementele române existente în limbile străine etc. *Istoria filologiei române* prezintă un tablou „pe cît s-a putut mai comprehensiv despre fazele cele mai marcante ale filologiei române", analizate cu spirit imparțial, autorul conducîndu-se după principiul istoric, singurul care putea da „o explicațiune satisfăcătoare unor fenomene de natură atît de variată" (p. 7). Prin vasta documentare și prin spiritul științific în care este elaborată, *Istoria filologiei române*[11] — afirmă Emil Petrovici[12] — este și astăzi un bogat izvor de informații

[11] *Istoria filologiei române. Cu o privire retrospectivă asupra ultimelor decenii (1870—1895)*. Studii critice. A doua ediție, București, 1895, p. 230—231.

[12] E. Petrovici, *Lazăr Șăineanu (necrolog)*, în „Dacoromania", VIII, p. 493—495.

nu numai asupra dezvoltării lucrărilor de filologie la noi, ci și „asupra acelor occidentali care, din cele mai străvechi timpuri pînă în sec. al XIX-lea, aveau unele noțiuni despre limba română, pe urmă asupra românilor care, în trecut, erau cunoscuți ca știutori de mai multe limbi și asupra școlii în principatele române pe timpul fanarioților".

3. Orientarea largă a lui Lazăr Șăineanu în problemele lingvisticii timpului său a fost dovedită cu prilejul prezentării lecției de deschidere, în 16 octombrie 1889, ca suplinitor al lui Hasdeu la catedra de filologie comparată a Facultății de litere din București, intitulată *Lingvistica contemporană sau școala neogramaticală*[13]. În partea introductivă a lecției, el arată că „transformările continue ce caracterizează știința generală în evoluția ei contemporană n-a putut lăsa în stagnare o creațiune atît de fecundă a timpului nostru, cum este lingvistica. Unele dintre principiile fundamentale ale vechii școli n-au fost în stare să reziste unui control riguros, fapt care a determinat revizuirea radicală a datelor pînă atunci, în genere, admise. Acest proces de remaniere, precum și descoperirile tinerii generațiuni de lingviști, făcură să intre lingvistica într-un nou stadiu de evoluțiune ... Această nouă fază a științei noastre este reprezentată de școala neogramaticală, inaugurată de Brugmann, Osthoff, Paul, de către așa-numiții Junggrammatiker, cum fură porecliți, nu fără oarecare ironie, adepții noilor teorii"[14]. Șăineanu își propune să analizeze unele dintre prejudecățile („prejudiciile") lingvistice anterioare și, în felul acesta, să scoată la iveală superioritatea unor criterii mai stricte în aprecierea evoluției istorice a limbii. Unul dintre aceste „prejudicii" se referă la poziția lingvisticii în cercul celorlalte științe. Este lingvistica o știință naturală, care consideră limba ca un organism fizic cu o existență independentă a cărei evoluție se face după legi fixe și neschimbătoare, sau, dimpotrivă, o știință istorică? La această întrebare, L. Șăineanu răspunde clar: „Lingvistica este o problemă fizică și istorică în același timp; într-însa găsim o transițiune treptată de la metoda naturalistului, care operă cu comparațiuni generice, la aceea a istoricului, care se mărginește la comparațiunea individuală. Fonetica aparține celui dintîi domeniu, celui de-al doilea îi revine semantica, ca complexul transițiunilor logice, iar într-ambele stau, c-un caracter mixt, formațiunea cuvintelor și sintaxa"[15]. Cauza care a dat naștere acestei priviri unilaterale trebuie căutată — după părerea lui Șăineanu — în faptul că și în lingvistică, ca și în științele naturale, predomina metoda comparativă. Știm că un mare merit al neogramaticilor a fost acela de a fi urmărit faptele de limbă în istoria lor[16]; știm, de asemenea, că L. Șăineanu a fost un „neogramatic militant"[17]. În lumina concepției lingvistice marxiste contemporane, ceea ce se reproșează, în primul rînd, neogramaticilor[18] este faptul că ei nu

[13] Publicată în București, în 1890.

[14] L. Șăineanu, *Lingvistica contemporană sau școala neogramaticală*, București, 1890, p. 4—5.

[15] *Lingvistica contemporană...*, p. 8—9.

[16] Al. Graur și L. Wald, *lucr. cit.*, p. 64.

[17] *Ibidem*, p. 70.

[18] Bineînțeles, necontestînd și realele lor merite, printre care acela de a fi studiat faptele cu deosebită grijă și de a fi dovedit practic, prin numeroase lucrări concrete asupra gramaticii și vocabularului diferitelor limbi — lucrări rămase valabile și azi — superioritatea concepției lor.

au acordat atenţia cuvenită conceperii limbii ca *fenomen social*. Deşi nu negau în mod expres acest lucru, sub influenţa filozofiei pozitiviste, care se răspîndise mult în vremea lor, ei au considerat că rolul omului de ştiinţă este să adune fapte, nu să le explice, de aceea cea mai mare parte a lucrărilor scrise de neogramatici se mulţumeşte cu expunerea modificărilor pe care le-au suferit sunetele şi formele gramaticale în decursul istoriei unei limbi. Însăşi ideea că baza fenomenelor lingvistice este individul, că fiecare individ îşi are limba sa pe care o modifică după temperamentul său, duce la o studiere „atomistică" a fenomenelor limbii, la cercetarea fiecărei părticele în mod izolat şi nu presupune căutare de explicaţii mai ample. „Neogramaticii au căutat cauza schimbărilor nu în nevoile societăţii, ci în psihologia individului ... De aceea nu au putut ajunge la legi cu caracter general"[19]. Analizînd concepţia lui Şăineanu, vedem că el insistă asupra unor idei cunoscute în epocă, dar insuficient cercetate şi elucidate. „Neogramaticul militant" depăşeşte graniţele şcolii pe care o reprezintă, aruncînd o lumină în direcţia conceperii limbii ca fenomen social: „*Limba nu posedă o existenţă independentă, ea nu poate fi considerată în afară de societatea în care se grăieşte. Limba fiind un product al spiritului omenesc şi un reflex al societăţii lingvistice e înainte de toate o ştiinţă istorică. Cuvintele, care formează materialul limbei, poartă urmele revoluţiunilor sociale ce au zbuciumat trecutele generaţiuni. Un cuvînt, deci, nu poate fi privit numai după învelişul său exterior, după formă sau son, care, ca product al organelor vorbirii, aparţin fiziologiei; deşi mai puţin accesibile observaţiunii directe, miezul cuvîntului, sensul, oglindeşte o anumită stare socială*"[20] [s.n.]. În sprijinul celor afirmate, Şăineanu citează pe Sayce, care spunea că obiectul lingvisticii este de a schiţa dezvoltarea inteligenţei umane exprimată în monumentele exterioare şi durabile ale limbii. Limba este totdeodată creatorul şi oglinda societăţii şi spiritul omenesc a ajuns la gradul său actual de civilizaţiune în societate şi printr-însa"[21]. Faptul că în 1889, într-o perioadă în care se duceau discuţii aprinse cu privire la ştiinţa limbii între naturalişti, pe de-o parte, şi psihologişti, pe de alta, Lazăr Şăineanu a definit limba ca fenomen social, chiar dacă n-a adîncit şi n-a teoretizat această problemă, ne dă dreptul să-l considerăm un pionier al lingvisticii „noi", al lingvisticii văzute ca o ştiinţă socială, pusă în slujba societăţii. Această concepţie se verifică azi, cînd filozofia marxist-leninistă a demonstrat clar şi convingător cu ce fel de fenomen avem de a face cînd vorbim despre limbă. „Limba — arată acad. Al. Graur — apare numai în societate, pentru nevoile societăţii, iar societatea omenească există numai mulţumită limbii ... Prin aceasta se impune ca lingvistica să cerceteze raporturile dintre limbă şi societate ... Marxismul consideră că limba nu poate fi studiată altfel decît în legătură cu istoria societăţii"[22].

Tot în această lucrare, Şăineanu arată că noua şcoală — comparativ cu şcolile care au precedat-o — manifestă o atitudine deosebită faţă de limba literară şi de dialectele vii, dovedind, încă o dată, cît era de

---

[19] Al. Graur şi L. Wald, *lucr. cit.*, p. 64—65.

[20] *Lingvistica contemporană...*, p. 8.

[21] A. H. Sayce, *Principes de Philologie comparée*, Paris, 1884, p. 10—11, cf. L. Şăineanu, *Lingvistica contemporană...*, p. 9—10.

[22] *Studii de lingvistică generală*, Bucureşti, 1960, p. 283.

informat asupra cercetărilor și progreselor realizate de lingviștii vremii, în cazul de față de Ascoli[23] și de adepții lui. „În loc de metafizică sau de probleme glotogonice, ca prototipurile arioeuropee, curate plăsmuiri ipotetice, se insistă asupra limbilor și dialectelor vii, al căror studiu trebuie să fie pentru lingvist ceea ce exercițiile de laboratoriu sînt pentru zoolog și botanic"[24]. Dialectele erau considerate de noua școală forme corupte, alături de limba literară, singura legitimă și corectă. Acest mod de a vedea lucrurile contrazicea toate ideile despre evoluția lingvistică, luînd drept bază originară a limbii cristalizarea ei finală. „Pe de-o parte, un curent, ramificat în diferiți afluenți, care, în matca-i firească și slobodă, rămîne neatins de voința omenească; pe de alta, un curent artificial, care nu poate trece peste ogorul desțelenit și plivit de o mînă harnică și dibace ... Dialectele sînt singure capabile a ne releva principiile metodei lingvistice; ele sînt mai consecvente, mai constante în evoluțiunea lor decît limbile literare"[25].

După cum am arătat și mai sus, Lazăr Șăineanu nu este un adept fără rezerve al neogramaticilor. Relevînd aspectele limitate ale școlii de la Leipzig, create de Karl Brugmann și Hermann Osthoff, el arată, printre altele, că reprezentanții școlii neogramatice se limitau la fonetică, lexic și morfologie, neglijînd sintaxa și semantica, și că pretenția lor de a stabili legi fixe în evoluția sunetelor era iluzorie. De asemenea, el releva importanța excesivă acordată de aceștia elementului fiziologic în dauna celui psihologic. Studiile psihologice asupra limbii degenerau — după părerea lui Șăineanu — în formule algebrice și în minuții. Lingvistica luase un aspect rebarbativ, uitînd scopul ei, „acela de a simți pulsațiile marii inimi a umanității sub învelișul fiecăruia din cuvintele unei limbi"[26]. Orientarea neogramatică se completează, la Șăineanu, cu cea psihologică a lui Steinthal, Raoul de la Grasserie, Sayce și cu cea etnopsihologică a lui Wundt[27].

4. Tot ca suplinitor al lui Hasdeu, Șăineanu a elaborat o lucrare de lingvistică generală intitulată *Raporturile între gramatică și logică*[28], în care, preocupat de ideea de a îndruma abordarea problemelor glotologice spre o considerare mai largă și mai generală a faptelor lingvistice, apreciază că „prea mult s-a ignorat, spre marea pagubă a științei, multiplele și variatele fenomene ale cuvîntului omenesc". Atîta vreme cît lingviștii se vor limita la cercul restrîns al unei singure familii lingvistice — și aceasta reprezentată, în mare parte, de idiome literare, savante —, deci atîta vreme cît vor rămîne într-un „stadiu" artificial de cercetare, concluziile lor vor fi arbitrare. Ușurința cu care au fost puse în circulație teorii de natura cea mai generală deduse dintr-un număr neînsemnat de fapte, culese de pe un cîmp de investigație mărginit — în comparație cu nețărmurita întindere a orizontului lingvistic—nu se vor putea face

[23] Lingvistul italian acorda o mare importanță dialectologiei, văzînd în ea și un mijloc de a ajunge la lingvistica generală, cf. Iorgu Iordan, *Lingvistica romanică. Evoluție. Curente. Metode*, București, 1962, p.31.

[24] *Lingvistica contemporană...*, p. 21.

[25] *Ibidem*, p. 22.

[26] *Ibidem*, p. 42.

[27] Vezi D. Macrea, *lucr. cit.*

[28] *Raporturile între gramatică și logică. C-o privire sintetică asupra părților cuvîntului.* Studiu de lingvistică generală, București, 1891.

progrese reale în acest domeniu. Şăineanu condamnă studiile care ţin seamă numai de părerile tradiţionale şi trec cu tot dinadinsul alături de rezultatele pozitive ale ştiinţei. Punînd problema dacă există un raport „raţional" între limbă şi gîndire, dacă, aşa cum analizau filozofii stoici, între ele există o perfectă concordanţă ori simetrie (ἀναλογία) sau, dimpotrivă, dacă principiul predominant este variabilitatea, neregularitatea (ἀνομαλία) în perpetuă contrazicere cu geneza naturală a graiului, Şăineanu arată că, în cursul istoriei, stoicii au conchis că în limbă domină *anomalia*, limba neputînd oferi o imagine fidelă a cuprinsului intelectual, deoarece cuvintele nu corespund pe deplin noţiunilor respective, ba chiar, adesea, le contrazic. Unele cuvinte au accepţiuni multiple, orice cuvînt avînd, în principiu, o natură echivocă. În această dezbatere, stoicii rezervă un rol central antitezei (ἐναντίωσις). Pretinsa necesitate a unui acord ideal, a unei corespondenţe perfecte între partea materială şi cea intelectuală a limbii, între forma şi sensul cuvîntului, între expresia lingvistică şi suportul lui logic duc la concluzia că limba este „anomală".

Din această lucrare constatăm că Şăineanu este adeptul teoriei, din ce în ce mai răspîndite la sfîrşitul secolului al XIX-lea, conform căreia limba nu ţine seama de legile logicii, ci că urmează nişte legi proprii, diferite de ale acesteia. După părerea lui Şăineanu, cei care au admis identitatea dintre gîndire şi limbă au făcut confuzie în domeniul terminologiei comune; identificînd limba cu gîndirea au amestecat cuvîntul cu noţiunea, propoziţia cu judecata logică. Şăineanu încearcă să stabilească deosebirea dintre ele şi să le delimiteze: „Vorba nu se identifică cu noţiunea; ea nu *este* noţiunea, ci numai expresiunea ei: de ex. vorba *virtus* nu este „virtutea" însăşi, ci exprimă noţiunea şi lucrul respectiv"[29]. Din aceeaşi cauză, mai multe sinonime pot desemna una şi aceeaşi noţiune, adică noţiunea poate îmbrăca diferite forme verbale, tocmai pentru că cuvîntul serveşte numai pentru a exprima, iar nu pentru a fi ceea ce exprimă. Propoziţia, de asemenea, nu este decît expresia judecăţii, neputîndu-se nicidecum identifica cu ea. O singură judecată logică poate fi exprimată prin două sau mai multe propoziţii şi, invers, o singură propoziţie conţine adesea mai multe judecăţi. Nici diviziunea lor respectivă nu va coincide. Cea mai importantă diviziune logică a judecăţilor în afirmative şi negative este necunoscută gramaticii sau, mai bine zis, îi este indiferentă: *nu* este pur şi simplu adverb ca şi *da*. Şi cu toate că între *a fi* şi *a nu fi* este un abis, limba recurge pentru conjugarea negativă, numai în puţine limbi, la o formă specială, total diferită, pe cînd majoritatea limbilor globului pămîntesc exprimă prin una şi aceeaşi rădăcină o diferenţă atît de capitală ca aceea dintre existenţă şi non-existenţă. Logica şi gramatica operează cu noţiunile de subiect şi de predicat, dar, rareori, se unesc, în aplicare, aceşti termeni: una este subiectul şi predicatul logic, alta, subiectul şi predicatul gramatical. Predicatul gramatical nu coincide cu cel logic; la fel, subiectul gramatical cu cel logic. În afară de asta, raportul logic între subiect şi predicat este adesea pervertit de gramatică. Logica nu cunoaşte nici cuvîntul, nici noţiunea de obiect; atributul şi obiectul sînt termeni curat gramaticali, pe care numai gramatica îi

[29] *Raporturile între gramatică şi logică*, p. 40, cf. şi Sorin Stati, *Teorie şi metodă în sintaxă*, Bucureşti, 1967, p. 39 ş.u.

poate distinge, logica confundînd pe amîndouă cu predicatul. Gramatica și logica — spune, în continuare, Șăineanu — se deosebesc în punctele cele mai importante, „ele sînt două științe diferite prin esența și tendințele lor. Așa fiind, și legile lor vor diferi de la una la alta. Limba, în genere, nu-i logică — în sensul strict al cuvîntului, altmintrelea ar trebui neapărat să nu poată exprima cugetări nelogice sau false"[30]. Frazeologia cea mai corectă ca formă este adeseori goală ca fond. În realitate, una sînt cerințele gramaticii și alta legile logicii, așa că o propoziție poate fi corectă după regulile uneia și falsă după normele celeilalte. De asemenea, fenomenele cele mai interesante ale semanticii și, în general, transformarea sensurilor la cuvinte, provin din cauze psihologice sau istorice adesea diametral opuse logicii.

Analizînd conceptele de *limbă* și *cugetare* și stabilind raportul dintre ele, Șăineanu explică faptul că *a vorbi* nu este întotdeauna identic cu *a cugeta*. Limba e numai instrumentul sau expresia cugetării. Între cele două elemente constitutive ale cuvîntului — formă și sens — nu există nici o conexiune: ele au o dezvoltare proprie și independentă. „Unele modificațiuni afectează exclusiv sonul, altele exclusiv sensul". Părerea logicienilor (împărtășită de Geiger) că cele două elemente ale cuvîntului ar fi inseparabile, că unul n-ar putea subsista fără celălalt este contrazisă de realitatea lingvistică. Faptul că un cuvînt poate avea, în aceeași limbă, diferite sensuri și că unul și același cuvînt, luînd forme variate în diferite limbi, poate conserva același sens, dovedește că schimbarea sensului nu atrage după sine modificarea formei[31]. „În teză generală, niciodată diferențierea formei nu corespunde intenționat unei modificări de sens. Și dacă cumva se întîmplă, aceasta se face printr-o evoluțiune secundară inconștientă cu ajutorul unei asociațiuni de idei"[32]. În mod just, Șăineanu spune că limba și rațiunea sînt două lucruri diferite, deși ele se influențează reciproc. Cînd este vorba despre raportul dintre limbă și gîndire și de anterioritatea uneia sau alteia, trebuie mai întîi stabilită o deosebire esențială între gîndirea omenească, în genere, și între cea logică. „Pretinsa unitate a limbei și a cugetării — introdusă în filozofie de Bonald — a fost formulată de Max Müller pe terenul limbei în cunoscuta-i axiomă ≪Nici limbă fără rațiune, nici rațiune fără limbă≫ (The Science of Thought = Știința cugetării). Dar această aserțiune e tot atît de subiectivă ca și celelalte teorii metafizice ale ilustrului lingvist"[33]. Șăineanu consideră că gîndirea a precedat limbajul și că a contribuit la nașterea sa. Progresul limbii a mers apoi paralel cu cel al gîndirii. Limbajul nu este singurul mijloc de a exprima gîndirea, aceasta putînd fi redată expresiv și prin intonare sau prin gest. Într-o cercetare ca aceea despre raportul dintre limbă și gîndire, a lua ca punct de plecare limba sau rațiunea este a-ți închide calea spre o soluționare științifică a chestiunii. Șăineanu atrage atenția că nu trebuie să se uite cît de imperfectă, de rudimentară, de insuficientă este inteligența la copil și la omul primitiv. La amîndoi se manifestă aceeași totală lipsă de generalizare, aceeași incapacitate de abstracțiune. „Întîiul pas spre a ieși din concretism e întrunirea elementelor par-

[30] *Raporturile între gramatică și logică*, p. 44.
[31] Vezi Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, p. 154—155.
[32] L. Șăineanu, *Raporturile între gramatică și logică*, p. 49.
[33] L. Șăineanu, *Raporturile între gramatică și logică*, p. 57.

ţiale"[34], iar instrumentul puternic care a fecundat domeniul limbii şi a creat lumea abstracţiunilor este — după L. Şăineanu — metafora. În legătură cu raportul dintre cuvinte şi acţiuni şi a procesului de abstractizare, lingvistica contemporană consideră că orice cuvînt care presupune la bază o noţiune este abstract, pentru că orice noţiune este o abstracţie. Nu putem stabili o graniţă tranşantă între cuvintele abstracte şi cele concrete de vreme ce toate sînt abstracte ; există însă diferite grade de abstracţie, de exemplu cuvintele concrete (înţelegînd prin aceasta acele cuvinte care prezintă un grad mai slab de abstractizare). Abstractizarea este un fenomen istoric ; cu trecerea timpului, gradul ei se măreşte sau scade[35].

Mai departe, Şăineanu afirmă că punctul de plecare al limbii este propoziţia şi nu cuvîntul izolat (chiar vorbele copilului sînt propoziţii de fapt). Orice cuvînt izolat exprimă o generalitate şi, deci, o concepţie abstractă. Aşa cum gîndirea se formează dintr-o singură ţîşnire şi nu printr-o juxtapunere de idei, tot aşa nu se poate vorbi decît prin propoziţii întregi. Propoziţia a fost şi este singura unitate reală a limbii. Cuvintele izolate există numai pentru lexicograf, ele nu au valoare decît numai din momentul în care devin elemente ale propoziţiei. Dacă lucrurile stau aşa în privinţa cuvintelor izolate, cu atît mai mult sînt abstracţiuni rădăcinile — pentru a nu mai vorbi de teme şi de sufixe —, care n-au avut niciodată o existenţă independentă. Multiplicitatea semantică este un nou argument care pledează pentru caracterul primar al propoziţiei, anterioară cuvîntului izolat. Într-adevăr, aceste nenumărate accepţiuni confuze şi contradictorii nu puteau deveni inteligibile decît numai în context, în conexiune cu celelalte elemente ale propoziţiei, pe cînd, considerate izolat, ele nu erau decît nişte generalităţi, analoge conceptelor vagi ale pretinselor rădăcini indo-europene. După cum am văzut în expunerea de mai sus, Lazăr Şăineanu susţine că limba şi gîndirea sînt două realităţi diferite, care se influenţează reciproc, şi că nu există o legătură necesară între forma şi sensul elementelor lingvistice, acelaşi conţinut de gîndire putînd fi exprimat, în limbi diferite, prin cuvinte diferite şi prin forme gramaticale diferite.

Deoarece, după cum am spus mai sus, pentru problema pe care o urmărim, lucrările capitale ale lui Lazăr Şăineanu[36] — monumente de vastă erudiţie, adevărate sinteze de istorie, lingvistică şi folclor — nu prezintă o importanţă deosebită şi nu interesează decît în măsura în care verifică practic principiile lui teoretice, ne-am oprit numai în faţa acelor studii în care sînt expuse direct ideile şi referinţele lui în materie de lingvistică generală şi în care este manifestată declarat concepţia lui lingvistică.

★

Încercînd o sinteză a trăsăturilor concepţiei lingvistice a lui Lazăr Şăineanu, putem spune că el este neogramatic, graţie tendinţei sale de a

[34] *Ibidem*, p. 66.

[35] Vezi Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, p. 220.

[36] *Încercare asupra semasiologiei limbei române. Studie istorice despre transiţiunea sensurilor*, Bucureşti, 1887 ; *Istoria filologiei române. C-o privire sintetică asupra părţilor cuvîntului*, Bucureşti, 1891 ; *Basmele românilor*, Bucureşti, 1895 ; *Studii folclorice*, Bucureşti, 1896 ; *Dicţionar universal al limbei române*, Bucureşti, 1896 (nouă ediţii) ; *Influenţa orientală asupra limbei şi culturii române*, Bucureşti, 1900.

vedea totul în perspectivă istorică. Deși — după cum am văzut — nu aderă integral la principiile acestui curent, neacceptînd, fără rezerve, programul școlii de la Leipzig, două trăsături fundamentale ale concepției sale nu se zdruncină : aspectul pozitivist și istorismul. Cercetător entuziast, muncitor neobosit, spirit riguros în cercetare și pasionat în elaborare, ca și în critică, foarte liber față de tradițiile și dogmele de școală, Lazăr Șăineanu a urmărit, cu interes și discernămînt, curentele importante ale lingvisticii din vremea sa. Utilizînd literatura lingvistică curentă, el a adus contribuții deosebite în cele mai diferite domenii ale limbii române. Printr-o permanentă reflecție filozofică asupra faptelor de limbă, Lazăr Șăineanu a deschis noi perspective studierii limbii române, acordînd o largă atenție problemelor teoretice, verificîndu-le, cu prisosință, în monumentale lucrări practice. Multe dintre ideile sale au fost fecunde și au contribuit la înaintarea studiilor de lingvistică generală.

Lazăr Șăineanu rămîne definitiv integrat în lingvistica românească prin concepția sa bine conturată și prin numeroasele lui lucrări consacrate limbii române, lucrări care pot fi consultate cu folos și astăzi.

PARTICULARITĂȚILE SEMANTICE ȘI SINTACTICE ALE VERBULUI *A TREBUI*

DE

GH. CONSTANTINESCU

Verbul *a trebui* ocupă un loc important în sistemul verbal al limbii române. Multitudinea și varietatea sensurilor sale, implicațiile și dificultățile de ordin sintactic pe care le creează, marea sa frecvență și poziția pe care o are în fondul lexical de bază al limbii române[1] și al idiomurilor meglenoromân și istroromân[2] — îl impun atenției, determinîndu-ne să considerăm că merită un studiu aparte[3].

I. PARTICULARITĂȚILE SEMANTICE

Verbul *a trebui* are sensuri verbale și adverbiale. Sensurile verbale corespund unor forme flexionare și sînt predominante. Ele pot fi: personale și impersonale. Cu sensuri personale *a trebui* apare în limba română veche și în limba română modernă din secolul trecut. Sensurile personale pot fi tranzitive (rar) sau

[1] Vezi V. Șuteu, *Observații asupra frecvenței cuvintelor în operele unor scriitori români*, în SCL, 1959, nr. 3, p. 426; L. Onu, G. Beldescu, Gh. Constantinescu, Fl. Ghinescu, A. Marcus și O. Tunsoiu, *Studiul morfologic al verbului în poezia lui T. Arghezi*, București, 1964, p. 19 — prezentat în Sesiunea științifică a Institutului pedagogic de 3 ani; Sabina Teiuș și Valentina Șerban, *Probleme de lexic sub raport statistic în nuvelele lui Liviu Rebreanu și Camil Petrescu*, în CL, 1966, nr. 2, p. 330.

[2] Vezi P. Papahagi, *Meglenoromânii*, II, București, 1902, p. 5, 9, 25, 27, 123, 124, 143/9, 159/25; S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, I, București, 1906, p. 16 (4/78), 18 (4/90), 32 (10/20), 59 (31/13), 44 (17/45) și II, București, 1929, p. 327, 330; Th. Capidan, *Meglenoromânii. Istoria și graiul lor*, I, București, 1925, p. 89, 90, 110, 135, 176 — vol. II, București, 1928, p. 76 (39/40), 83 (2/46), 123 (1/17), 125 (6/78) și vol. III, București, f.a., p. 300; Leca Morariu, *De-ale cirebirilor*, I, Cernăuți, 1930, p. 356/96, 395/427, 426/96, 456/427; M. Křepinsky, *Influence slave sur le verbe roumain*, Praha, 1941, p. 21/4, 121—p. 28/4, 151—p. 29/4, 154—p. 31/4, 155; O. S. Chirokov, *La langue mégléno-romane*, în *Rapoarte și comunicări la al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică*, București, 1968, p. 45.

[3] A. Guillermou, *Manuel de langue roumaine*, Paris, 1953, p. 119.

intranzitive (frecvent). Sensurile impersonale sînt predominante ca frecvenţă în limba română; ele sînt intranzitive. Sensurile adverbiale corespund unei forme fixe, împietrite, de prezent indicativ, persoana a III-a singular, cu comportament de adverb[4]; ele sînt echivalente cu conţinutul adverbelor de mod predicative *probabil*, *poate* sau *posibil*.

A. SENSURILE VERBALE:

— sensul personal tranzitiv de„ a cere" (ceva)[5], sens rar, care influenţează relaţia, transmis din vechea slavă[6] şi interferat cu sensul personal intranzitiv de „a avea nevoie" (de ceva) — cf. „Domnul mieu eşti tu, că burătăţile mele *nu trebueşti*" — în *Psaltirea Scheiană*, ed. I.—A. Candrea, Bucureşti, 1916, II, 21/4;

— sensul personal tranzitiv de „a folosi", „a întrebuinţa" (ceva)[7], sens rar, transmis din vechea slavă[8] — cf. „De va da aceale lucruri pentru alte tocmeale bune şi acela le *va trebui* spre alte lucruri reale, atunce vreatnicul nu să va certa" — în *Carte rumânească de învăţătură* (1646), Bucureşti, 1961, p. 184, glava 72/2;

— sensul personal tranzitiv de „a considera folositor" (ceva)[9], sens rar, care influenţează relaţia, dezvoltat ulterior din sensul de „a folosi" şi interferat cu sensul personal intranzitiv de „a avea nevoie" (de ceva) — cf. „Acmu ştimu că ştii toate şi *nu trebueşti* să te trebe cineva" — Coresi, *Tetraevanghel*, Braşov (1560—1561), ed. Fl. Dimitrescu, p. 161 (224r 9);

— sensul personal tranzitiv de „a merita" (ceva), sens frecvent, dezvoltat ulterior — cf. „Sigur că tu *ai trebui* să fii amanta mea" — M. Eminescu, PL, 89/12; „... tu şi cei de-o seamă cu tine *aţi trebui* ucişi" — în „Cuvîntul liber", Bucureşti, 20 iulie 1937, p. 4, r. 3;

— sensul personal intranzitiv de „a avea nevoie" (de ceva)[10], sens de bază, foarte frecvent, transmis din vechea slavă[11]. Uneori (în limba română veche) el influenţează relaţia — cf. „Eu *trebuesc* să mă botez de tine" — *Biblia* (1688), Matei, 3, 14 — după TDRG. De cele mai multe ori însă rămîne în planul logic; în acest caz el se interferează cu sensul intranzitiv de „a fi necesar (ă)", care influenţează relaţia — cf. „*Nu*-mi *trebui*-a ta milă, nu vreau a tale daruri" — V. Alecsandri, O., p. 220; „*Nu*-mi *trebuie* flamuri,/Nu voi sicriu bogat" — M. Eminescu, O., I, 216/9;

— sensul personal intranzitiv de „a folosi", „a fi de trebuinţă", „a fi necesar" (la ceva)[12], sens de bază, cel mai frecvent, transmis din

[4] V. Guţu, *Semiauxiliarele de mod*, în SG, I, 1956, p. 68; Iorgu Iordan, V. Guţu-Romalo şi Al. Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Bucureşti, 1967, p. 215.

[5] Vezi Scriban.

[6] G. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română*, Bucureşti, 1960, p. 200.

[7] Vezi TDRG, CADE.

[8] Vezi G. Mihăilă, *op. cit.*

[9] Vezi O. Densusianu, *Istoria limbii române*, II, Bucureşti, 1961, p. 308.

[10] Vezi Cihac; O. Densusianu, *op. cit.*; Şăineanu; Scriban; Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a greşelilor* (LRA), Iaşi, 1943, p. 149; idem, *Limba română contemporană* (LRC), Bucureşti, 1954, p. 423, 583 şi Bucureşti, 1956, p. 563; DL; DM; Adela Murar, *O curioasă (?) construcţie sintactică: ţi-l trebuie?* în CL, 1963, nr. 2, p. 313; DE.

[11] Vezi Fr. Miklosich, *Die slavischen Elemente im Rumunischen*, Wien, 1861, p. 49; Cihac; G. Mihăilă, *op. cit.*

[12] TDRG; CADE; Scriban; Iorgu Iordan, LRA, p. 149; idem, LRC, 1954, p. 423; V. Guţu, *art. cit.*; Gh. Nedioglu, *Predicatul verbal*, în LR, 1956, nr. 3, p. 43, 44.

vechea slavă [13]; el influențează relația, deși e interferat permanent cu sensul personal intranzitiv de „a avea nevoie" (de ceva) — cf. „*Nu trebuește* sănătosului vraci, ce bolnavului" — Coresi, *Tetraevanghel*, Brașov (1560—1561), Matei, 9, 12 — după TDRG; „... și craiul leșescu ... au trimis soli, zicînd că-i va da ajutor *de-i va trebui*, împotriva lui Mateiaș" — Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. L. Onu, București, 1967, p. 87; „Acuma *nu*-mi *trebuiești*,/ Că mai rău mă chinuiești" — G. Dem. Teodorescu, PP, București, 1885, p. 277, 278; „Dacă oi îmbătrîni,/ Ție *nu* ți-*oi trebui*" — *ibidem*, 45; „Dar pentru ca să poată scrie îi *trebuie* liniște" — Al. Vlahuță, OA, III, p. 57;

Uneori, sensul acesta se interferează cu sensul impersonal intranzitiv de „e nevoie" — cf. „Numai un lucru *trebuește* făr'de carele nu este cu putință niciodată să vie păcătosul în căință" — Antim Ivireanul, *Didahiile*, I, 94 — după TDRG. Alteori, se interferează cu sensul impersonal intranzitiv de „a-(i) plăcea" (să), dezvoltat ulterior și rămas în planul logic — cf. „Și aceasta va fi cînd va da aceastea agiutoriul știind cumu le *trebuiesc* să facă lucru rău" — *Carte rumânească de învățătură* (1646), București, 1961, p. 184, glava 72/2:

— sensul personal intranzitiv pasiv de „a fi obligat" (să) [14] — de ceva, de cineva. Este un sens dezvoltat ulterior, foarte frecvent în limba română modernă — cf. „Cu lacrimi dar *am trebuit* să mă supun și să mă abțin de orice soluțiune radicală" — M. Kogălniceanu, O., p. 152; „Pe ici, pe colea lipsea cîte una, așa încît *trebuiai* să treci două deodată" — M. Eminescu, PL, 29/14; „În cele din urmă *trebuiră* să-l îngroape" — P. Ispirescu, L., 42.

Uneori, sensul acesta se interferează cu sensul impersonal intranzitiv de „e necesar" (să) — cf. „Că cele ce-i iaste voia să se teamă atîta norod de un om, *trebuiaște* și el să se teamă de toți" — Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. L. Onu, p. 145; „Cetățeanul e dator către lege mai mult decît supunerea sa. El *trebuie* a-i fi sprijinitor și ajutor" — N. Bălcescu, O., I, p. 354;

— sensul personal intranzitiv reflexiv de „a se servi", „ a se folosi" (de ceva)[15], sens derivat de la cel tranzitiv — cf. „Vasu în casă de folos cu care *să va trebui* cela ce-l are ..." — *Biblia*, 1688, 49 — după TDRG;

— sensul impersonal intranzitiv de „se cuvine" (să), împletit strîns cu sensurile sinonime de „e bine" (să), „e necesar" (să) [16], sensuri de bază, generale în limba română, transmise din vechea slavă [17]; ele au favorizat folosirea unipersonală a verbului *a trebui* — cf. „... cu înțălesu bunu *trebuiaște* a cănta" — Coresi, *Molitvenic rumânesc* (1564), ed. N. Hodoș, București, 1903, p. 5; „... *trăbue* se se sporească și limba noastră" — G. Șincai, *Catehismul cel mare*, Blaj, 1783, Cuvînt înainte; „*Trebuie* să-i lași

---

[13] Vezi G. Mihăilă, *op. cit.*

[14] Resmeriță; CADE; V. Guțu, *art. cit.*, p. 67, 69; Gh. Nedioglu, *art. cit.*; Gh. N. Dragomirescu, *Auxiliarele modale*, în LL, 1963, nr. 7, p. 248.

[15] TDRG.

[16] Fr. Miklosich, *op. cit.*; LM; Cihac; TDRG; Șăineanu; Resmeriță; CADE; Scriban; V. Guțu, *art. cit.*, p. 67; Gh. Nedioglu, *art. cit.*; DL; DM; G. Mihăilă, *op. cit.*; DE, p. 549.

[17] Vezi G. Mihăilă, *op. cit.*

inimii libertatea să plîngă" — Al. Macedonski, o., IV, 53; „*Trebuie* să mergem la Morgă să-l vedem" — I. L. Caragiale, o., II, 1931, p. 67;

— sensul impersonal intranzitiv de „se întîmplă" (să), sens rar, dezvoltat ulterior — cf. „Tocmai acum, cînd voia să dea răspuns *a trebuit* să vie şi uşierul de la direcţiunea căilor ferate" — I. Slavici, N., I, 276;

— sensul impersonal intranzitiv de „e absolut necesar" (să), „e obligatoriu" (să)[18], sens frecvent, dezvoltat ulterior — cf. „Mădălina ştia că *trebuie* să răsară luna" — M. Sadoveanu, o., VIII, p. 274.

Deşi impune relaţia, acest sens se interferează de multe ori cu sensurile personale intranzitive de „a avea datoria" (să)[19], „a fi obligat" (să)[20], sensuri dezvoltate ulterior, care rămîn însă în planul logic — cf. „Dacă te-ai băgat în joc, *trebuie* să joci" — I. Creangă; „Tu *trebuia* să te cuprinzi / De acel farmec sfînt" — M. Eminescu, P., Bucureşti, 1958, p. 151.

B. SENSURILE ADVERBIALE:

— sensul adverbial de probabilitate[21], foarte îndepărtat de sensurile iniţiale ale verbului[22], dezvoltat ulterior, echivalent cu conţinutul adverbelor de mod predicative *probabil* (că) şi *poate* (că) — cf. „*Trebuie* că vine" — după TDRG; „*Trebuie* că el singur a făcut lucrul ăsta" — După Al. Philippide, *Un specialist...*, p. 361, 362; „*Trebuie* că a plouat" — după Scriban; „Dacă a luat examenul *trebuie* că a fost bine pregătit" — după V. Guţu, *art. cit.*, p. 68;

— sensul adverbial de posibilitate probabilă[23], dezvoltat ulterior, echivalent cu conţinutul adverbului de mod predicativ *posibil* (să) — „Ce amar *trebuie* să fie în sufletul lui" — C. Negruzzi, S., I, 41; „Cu jobenul cu care l-am văzut noi *trebuie* să fi umblînd ş-acuma" — M. Sadoveanu, o., VIII, 600; „Înţelese că Jean *trebuie* să fi plecat la birou" — L. Rebreanu, R., II, 28.

---

[18] Şăineanu; V. Guţu, *art. cit.*, p. 67; Gh. Nedioglu, *art. cit.*; DL; DM; M. Gabrea şi Gh. N. Dragomirescu, *Recenzie* la *Analize gramaticale şi stilistice* de D. D. Draşoveanu, P. Dumitraşcu şi M. Zdrenghea, Bucureşti, 1959, în „Revista de pedagogie", 1960, nr. 1, p. 123.

[19] *Gramatica limbii române* (GLR), I, Bucureşti, 1954, p. 253; Al. Graur, *Pentru o sintaxă a propoziţiilor principale*, în SG, I, 1956, p. 125; GLR, I, 1963 şi 1966, p. 205.

[20] Resmeriţă; CADE; V. Guţu, *art. cit.*, p. 67, 69; Gh. Nedioglu, *art. cit.*; Gh. N. Dragomirescu, *art. cit.*, p. 248.

[21] TDRG; Al. Philippide, *Un specialist român la Lipsca*, în VR, 1909, nr. 12, p. 361, 362; Scriban; Iorgu Iordan, LRA, p. 352; idem, LRC, 1956, p. 411; V. Guţu, *art. cit.*, p. 67; Gh. Nedioglu, *art. cit.*; DL; DM; A. Guillermou, *Textes d'études en langue roumaine*, Paris, 1960, p. 57; Gh. N. Dragomirescu, *art. cit.*, p. 244, 245, 248; Iorgu Iordan, V. Guţu-Romalo şi Al. Niculescu, *op. cit.*, p. 214; DE, p. 550.

[22] V. Guţu, *art. cit.*, p. 67, 70.

[23] DL; DM; Şt. Hazy, *Predicate verbale compuse?*, în CL, 1965, nr. 2, p. 294; Iorgu Iordan, V. Guţu-Romalo şi Al. Niculescu, *op. cit.*, p. 215.

II. PARTICULARITĂȚILE SINTACTICE

A. FUNCȚIILE SINTACTICE ÎN PROPOZIȚIE:

1) *predicat verbal*:

— în propoziții autosemantice [24] sau suficiente [25] (principale absolute, principale relative sau rective regente), atunci cînd include numai sensuri personale — cf. „Două rele mari.. robia și proprietatea *trebuiră* a produce și în noua colonie relelor lor" — N. Bălcescu, o., II, 11; „Ginere popă *nu*-i *trebuie* în casă" — I. Agîrbiceanu, *Arhanghelii*, I., p. 238; Acestea *vor trebui* pentru mîine, iar celelalte pentru poimîine; Banii aceștia mi-*au trebuit* cînd mă găseam la București;

— în propoziții sinsemantice [26] sau insuficiente [27] (rective regente, rective subordonate regente, rective subordonate), atunci cînd include atît sensuri personale, cît și sensuri impersonale — cf. „*Trebuia* să stai înaintea boierilor smirnă" — în „Graiul nostru", I, 202, Ialomița; „Mă sfătuiesc eu într-o zi cu Gîtlan c-aici *ar trebui* ceva de făcut să putem scăpa de cîțiva mîncăi" — I. Creangă, A.; „Iaste Țara Ardealului plină de toată hrana cîtă *trebuie* vieții omenești" — Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. L. Onu, p. 96; „Virtutea e ușoară / Cînd ai ce-ți *trebuiește*" — M. Eminescu, o., I, 60/7;

2) *predicat adverbial*: în propoziții rective regente insuficiente sau rective subordonate insuficiente, atunci cînd include sensuri adverbiale și funcționează ca adverb predicativ — cf. „*Trebuie* că a venit" — după Iorgu Iordan, LRC, 1956, p. 409; „... făcurăm un drum de ocol ce *trebuie* să fi obosit pe cititor mai mult decît pe noi" — Gr. Alexandrescu, *Memorial de călătorie*;

3) *complement circumstanțial* (rar), atunci cînd se află la modul gerunziu — cf. „Sinan, *trebuind* a înainta spre București, era nevoit a trece pe la Călugăreni" — N. Bălcescu, o., I, 198.

B. REGIMUL SINTACTIC ÎN PROPOZIȚIE

Verbul *a trebui* poate selecta, în virtutea conținutului său lexical, un substantiv, un pronume sau un numeral, în cazurile nominativ, dativ sau acuzativ; un verb sau o locuțiune verbală, la un mod nepredicativ; un adverb sau o locuțiune adverbială — cu următoarele funcții sintactice:

---

[24] S. Stati, *Dependența semantică a propozițiilor și rolul lor sintactic*, în SG, II, 1957, p. 141, 142, 147.

[25] Al. Graur, *art. cit.*, p. 121, 122, 134, 135.

[26] S. Stati, *art. cit.*, p. 141, 147.

[27] J. Byck, *Propozițiile subiective și predicative*, în GL, 20 aprilie 1955, p. 2; Al. Graur, *art. cit.*, p. 121, 122, 134, 135.

1) **subiect** [28]

a — *exprimat:*

— printr-un s u b s t a n t i v [29] — cf. „... trupului îi trebuiaşte *mîncare*, iar sufletului nu-i trebuiaşte *răutăţ* " — Antim Ivireanul, *Predici*, ed. Strempel, Bucureşti, 1962, p. 107/8; „*Un gard* trebuia şi *o portiţă*" — I. Slavici, OA, I, 56; „Îţi trebuiesc *putere* şi *comoară*, / Îţi trebuiesc *palate* şi *veşminte*" — T. Arghezi, *Versuri*, 1959, p. 370;

— printr-un p r o n u m e [30] (personal, demonstrativ, interogativ-relativ sau nehotărît) — cf. „*Eu* trebuesc de tine a mâ boteza" — Coresi, *Tetraevanghel*, Braşov, 1560—1561, ed. Fl. Dimitrescu, p. 42 (4^{v} 23); „... *acela* le va trebui spre alte lucruri reale" — *Carte rumânească de învăţătură* (1646), Bucureşti, 1961, p. 184, glava 72/2; „Numai cît lîngă ahaia/ Trăbue ş-*alta* în zi de bătaie — I. Budai-Deleanu, *Ţiganiada*, ed. J. Byck, Bucureşti, 1953, p. 114; „Iaca vin să văd *ce* vă trebuie" — M. Sadoveanu, O., VIII, p. 88;

— printr-un i n f i n i t i v [31] (construcţie învechită, ieşită din uz) — cf. „Încâ nu ştimŭ ce trebuiaşte noao *a face* şi *a ţine*" — Coresi, *Molitvenic rumânesc* (1564), ed. N. Hodoş, Bucureşti, 1903, p. 26; „Se chibzui mult dacă trebuie *a porni* războiul în contra Fezului" — N. Bălcescu, O., II, 32; „Pentru a judeca şi a preţui meritul unui autor trebuie *a cunoaşte* bine timpul în care el a scris" — V. Alecsandri, *Proză*, p. 229;

— printr-un s u p i n [32] (construcţie nerecomandabilă [33], considerată regională [34] sau greşită [35]) — cf. „Mai de grabă trebuie *de acuzat* întîm-

---

[28] V. Guţu, *art. cit.*, p. 68; F. Asan şi L. Vasiliu, *Unele aspecte ale sintaxei infinitivului în limba română*, în SG, I, 1956, p. 96—113; Gh. N. Dragomirescu, *art. cit.*, p. 326, 238; P. Dumitraşcu, *În legătură cu predicatul multiplu şi cel complex*, în CL, 1964, nr. 1, p. 64; GLR, I, 1963 şi 1966, p. 244, 245 şi II, p. 98; C. Săteanu, *Predicatul compus*, în CL, 1966, nr. 2, p. 246; Al. Graur, *Mi-l trebuie*, în CL, 1967, nr. 2, p. 225; Gabriela Pană-Dindelegan, *Regimul sintactic al verbelor în limba română veche*, în SCL, 1968, nr. 3, p. 269, 279.

[29] V. Guţu, *art. cit.*, p. 68, 70, 81; V. Guţu-Romalo, *Forme verbale compuse*, în SCL, 1962, nr. 2, p. 195; Gh. N. Dragomirescu, *art. cit.*, p. 236; P. Dumitraşcu, *art. cit.*; Şt. Hazy, *art. cit.*; GLR, I, 1963 şi 1966, p. 244, 245; Gabriela Pană-Dindelegan, *art. cit.*, p. 279.

[30] V. Guţu, *art. cit.*; Şt. Hazy, *art. cit.*; GLR, I, 1964 şi 1966, p. 244, 245.

[31] TDRG; Iorgu Iordan, LRC, 1954, p. 583; GLR, I, 1954, p. 253; *Limba română. Fonetică, vocabular, gramatică*, Bucureşti, 1956, p. 124; V. Guţu, *art. cit.*; Al. Graur, *Pentru o sintaxă...*, p. 135; Gh. Nedioglu, *art. cit.*, p. 41; Gh. N. Dragomirescu, *art. cit.*, p. 238; DL; M. Vulpe, *Repartiţia geografică a construcţiilor cu infinitivul şi cu conjunctivul în limba română*, în „Fonetică şi dialectologie", V, 1963, p. 125, 128; P. Dumitraşcu, *art. cit.*, p. 65; M. Oprescu, *Unele observaţii în legătură cu predicatul*, în LR, 1965, nr. 1, p. 130; GLR, I, 1963 şi 1966, p. 204, 244, 245 şi II, p. 98; Gh. Bulgăr, *Curs de limba română. Sintaxa*, Bucureşti, 1964, uz intern, p. 51; V. Şerban, *Curs practic de sintaxă a limbii române*, Bucureşti, 1964, p. 61; Şt. Hazy, *art. cit.*, p. 292, 294; C. Săteanu, *art. cit.*, p. 245, 248; C. Dimitriu, *Verbe semiauxiliare de aspect*, în LR, 1967, nr. 4, p 299, 300; Gabriela Pană-Dindelegan, *art. cit.*, p. 280.

[32] Al. Philippide, *Gramatica elementară a limbii române*, Iaşi, 1897, p. 323; Kr. Sandfeld şi H. Olsen, *Syntaxe roumaine*, I, Paris, 1936, p. 279, 281; Iorgu Iordan, LRA, p. 351, 362; idem, LRC, 1956, p. 421, 567, 568; Gh. Bulgăr, *op. cit.*; Gh. N. Dragomirescu, *art. cit.*, p. 238; M. Oprescu, *art. cit.*; Şt. Hazy, *art. cit.*, p. 292, 294; C. Săteanu, *art. cit.*, p. 245; C. Dimitriu, *art. cit.*, p. 298, 300.

[33] Iorgu Iordan, LRA, p. 351, 363; idem, LRC, 1954, p. 435, 587; idem, LRC, 1956, p. 421, 567, 568; D. Crăşoveanu, *Construcţii sintactice*, în „Cronica", 1967, nr. 10, p. 100.

[34] GLR, I, 1954, p. 320 şi I, 1963 şi 1966, p. 231.

[35] *Ibidem*; Gh. N. Dragomirescu, *art. cit.*, p. 244; D. Crăşoveanu, *art. cit.*

plarea" — D. D. Pătrășcanu, după Kr. Sandfeld și H. Olsen, *op. cit.*, p. 281 ; „Trebuie *de subliniat* că în țara noastră sînt create premizele și baza materială..." — în „Informația Bucureștiului", 4 decembrie 1967, p. 3 ;

b — *neexprimat :*

— i n c l u s — cf. „... domnulŭ mieu eşti tu că bu.↑rele mele nu trebuieşti" (tu) — *Psaltirea Hurmuzaki*, 152 ; „Cu lacrimi dar am trebuit (eu) să mă supun și să mă abțin de orice soluțiune radicală" — M. Kogălniceanu, o., 152 ;

— s u b î n ț e l e s [36] — cf. „În cele din urmă trebuiră (ei) să-l îngroape" — P. Ispirescu, L., p. 42 ; „Ba pămînt nu prea avem și tare ne-ar trebui" (pămîntul) — L. Rebreanu, *R.*, I, 68 ;

— n e d e t e r m i n a t [37] cf. „Pe aci, pe colo lipsea cîte una, așa încît trebuiai (tu) să treci două deodată" — M. Eminescu, PL, 29/14 ;

2) **complement direct** [38], în limba română veche și în limba română populară [39], în virtutea sensurilor tranzitive — cf. „Ce.↑că trebuim *mărturie* ?" — Coresi, *Tetraevanghel*, Brașov, 1560—1561, ed. Fl. Dimitrescu, p. 134 (174[r] 22) ; „De va da acele lucruri pentru alte tocmele bune, iară acele *le* va trebui spre alte lucruri rele, atunce sfetnicul nu se va pedepsi ca cel vinovat" — *Pravila lui Matei Basarab*, după TDRG ; „Îmi trebuie *pe cineva* care să mă povățuiască" — P. Ispirescu, L., 28 ;

3) **complement indirect** [40] (uneori anticipat sau reluat) — cf. „*Domnului* trebuiaște" — Coresi, *Tetraevanghel*, Brașov, 1560 — 1561, ed. Fl. Dimitrescu, p. 64 (44[r] 5) ; „*Mie* iară așa-*m* trebuiaște să fiiu ca acela" — *Palia d'Orăștie*, ed. M. Roques, 180/11 ; „Știe tatăl nostru den ceriu că *vă* trebuesc acestea toate" — *Biblia*, 1688, Matei, 6, 33 ; „... nu dialectic, ci filosof *la* această *slujbă* trebuiaște" — D. Cantemir, *Istoria ieroglifică*, București, 1883, 63/3 ; „Nu-*mi* trebui-a ta milă" — V. Alecsandri, o., 220 ; „Poftim ! Călugări *îmi* trebuiau *mie* !" — M. Sadoveanu, o., VIII, p. 347 ;

4) **complement circumstanțial** (de loc, de timp, de mod, de cauză, de scop, instrumental) — cf. „*Aice* anume graba trebueşte" — Miron Costin, I, 341, după TDRG ; „... *unde* ne va trebui un cuvînt, nevoia îl va iscodi" — Al. Russo, o., 54 ; „... trebuie *neapărat* giudecată nepărtinitoare" — *ibidem*, 88 ; „Numai asta mi-ar fi mai trebuit *acum*" — I. Creangă, A., Iași, 1892, p. 68 ; „Cap ai, minte *ce*-ți mai trebuie ? — după TDRG ; „... și acela le va trebui *spre* alte *lucruri* reale" — *Carte rumânească de învățătură* (1646), București, 1961, p. 184 (glava 72/2) ; „Vasu în casă de folos *cu care* să va trebui cela ce-l are ..." — *Biblia*, 1688, 49, după TDRG.

---

[36] Șt. Hazy, *art. cit.*, p. 294.

[37] *Ibidem.*

[38] Gh. Nedioglu, *art. cit.*, p. 41 ; DM ; Kr. Sandfeld și H. Olsen, *op. cit.*, III, Copenhague, 1962, p. 27, 28 ; V. Șerban, *op. cit.*, p. 270 ; Adela Murar, *art. cit.* ; Șt. Hazy, *art. cit.*, p. 292, 294, 297 ; N. Saramandu, *Reluarea și anticiparea complementului indirect prin substantiv în limba română din secolul al XVIII-lea*, în SCL, 1966, nr. 4, p. 433.

[39] Șt. Hazy, *art. cit.*, p. 294 ; Adela Murar, *art. cit.*, p. 313, 314 ; C. Săteanu, *Probleme de sintaxă și morfologie dialectală. Construcțiile mi-l trebuie, mi-l place, mi-l pare*, în StUBB, Series Philologia, Fasciculus 2, 1966, Cluj, p. 77.

[40] TDRG ; Kr. Sandfeld și H. Olsen, *op. cit.*, III, p. 113 ; Adela Murar, *art. cit.*, p. 313 ; N. Saramandu, *art. cit.*, p. 426, 430, 433 ; GLR, I, 1963 și 1966, p. 244.

C. REGIMUL SINTACTIC ÎN FRAZĂ

1) Cînd include un sens verbal, *a trebui* selectează subordonate:

— *subiective* (în virtutea unor sensuri personale sau impersonale intranzitive; subordonate frecvente, construite cu indicativul, cu conjunctivul sau cu participiul trecut pasiv cu funcție predicativă) — cf. „*Cîți domnitori și mitropoliți s-au rînduit la scaunul Moldovei*, de cînd e țara asta, au trebuit să treacă măcar o dată prin Humulești spre mînăstiri" — I. Creangă, A., 73; „... nu trebua *cineva să* [*mărturisească*" — Coresi, *Tetraevanghel*, Brașov, 1560—1561, ed. Fl. Dimitrescu, p. 140 (185'24); „Trebuie *să te simți om* cînd faci istorie" — N. Iorga, în „Magazin istoric", 1968, nr. 4, p. 92; „Nu trebuie *să știe mîna stîngă* ce dă dreapta" I. Zanne, *Proverbele românilor*, II, p. 238; „Știu că trebuie *să cobor la gară*" — Al. Sahia, *Nuvele*, București, 1948, p. 24; „Nu trebue *socotită această vorbă*" — Antim Ivireanul, *Didahiile*, ed. Strempel, p. 81/19; „Trebuie *stimulat acest efort pozitiv*" — după Gh. Bulgăr, *op. cit.*, p. 50;

— *completive directe* (în virtutea unor sensuri tranzitive; subordonate rare în limba română actuală; construite cu conjunctivul sau cu participiul trecut pasiv cu funcție predicativă) — cf. „Cu atîtea calități trebuia *să reușească în lupta pentru viață*" — I. L. Caragiale, *Om cu noroc*; „Sigur că tu ai trebui *să fii amanta mea*" — M. Eminescu, PL, 89/12; „Și trebuiesc *luptate războaiele aprinse*" — M. Eminescu, *Poezii*, 1958, p. 47; „S-a purtat așa de frumos, încît trebuiesc *uitate micile neînțelegeri din trecut*" — L. Rebreanu;

— *completive indirecte* (frecvente; construite cu indicativul sau cu conjunctivul) — cf. Îi trebuie *cui întreabă*; „Eu trebuiesc *să mă botez de tine*" — *Biblia*, 1688, Matei, 3, 14; „Bălcescu a trebuit *să se ducă acasă* să-și aducă caietul" — I. Ghica, S., p. 498; „Stricăciunea se făcuse și vinovatul trebuia *să plătească*" — I. Creangă, A., 1955, p. 45; „Dar escortele trebuiră *s-aștepte mult* pînă să poată tăia strada" — E. Camilar, *Negura*, II, 1950, p. 58;

— *subordonate circumstanțiale* (rare; cu indicativul sau cu conjunctivul) — cf. „Nu-mi trebuie bani mărunți, / *Că eu am destui de mulți*" — *Gruia lui Novac*, după T. Frîncu și G. Candrea, *Românii din munții Apuseni*, București, 1888, p. 205; „Căci mii de ani i-au trebuit / Luminii *să ne-ajungă*" — M. Eminescu, *Poezii*, 1958, p. 177; „Capacitate trebui și volum / *Ca să primească-n ele* și *să-ncapă*" — T. Arghezi, *Scrieri*, IV, 34/16;

2) Cînd include un sens adverbial, *trebuie* selectează numai subordonate subiective (construite cu indicativul, cu conjunctivul sau cu prezumtivul) — cf. „Trebuie *că ne-am apropiat de coada veacului* ..." — după TDRG; „Înțelese că Jean trebuie *să fi plecat la birou*" — L. Rebreanu, R., 28; „La început gîndea că *preoteasa* trebuie *să fi ocărînd pe Catinca, sluga din casă*" — C. Mille.

★

A trebui, ca verb sau ca adverb predicativ, este frecvent precedat de subiectul gramatical, de numele predicativ sau de complementele

conjunctivului de după el[41]. Aceasta constituie una din trăsăturile caracteristice ale sintaxei limbii române actuale — cf. „*Libertatea*... trebuie să fie subordinată raţiunii şi ştiinţei" — I. Ghica, s., 136; „Da grei *oaspeţi* trebuie să mai fie acasă la mine, de vreme ce mi-au trimis buzduganul înapoi" — I. Creangă, o., 1953, p. 275; „Dar *tu* trebuie să te hrăneşti cu lucruri bune" — L. Rebreanu, r., III, 165; „Sărmana limbă românească! Nu mai este *cum* ar fi trebuit să fie o plantă cultivată!" — I. L. Caragiale; „Am văzut obraz străin ş-am înţeles că *dumneată* trebuie să fii acela" — M. Sadoveanu, ha, 76; „N-ai înţeles nimic din *ce* trebuia să înţelegi" —idem, o., VIII, 670; „*De un morar* trebuie să se teamă oamenii!" — *ibidem*, p, 65; „Îi arătă apoi o fîntînă *unde* trebuia să se ducă trei zile de-a rîndul" — I. Creangă, p., 95; „Nu ştiam *cum* trebuie să mă prezentez stăpînei casei" — V. Alecsandri, *Proză*, 170; „Dar *de-acum* trebuie să ne mai punem şi cîte pe-o leacă de carte" — I. Creangă, a., Iaşi, 1892, p. 100;

Şi folosirea lui *a trebui* cu participiul trecut pasiv cu funcţie predicativă constituie, prin amploarea ei, o trăsătură specifică a sintaxei limbii române actuale, ea vizînd în primul rînd stilurile publicistic şi ştiinţific.

Verbul *a trebui* intră frecvent în relaţia de coordonare copulativă cu alte verbe; cele mai obişnuite coordonări sînt cu verbele impersonale sinonime *se cade* şi *se cuvine*, cu expresia verbală impersonală sinonimă *e necesar* şi cu verbele active *a reprezenta*, *a constitui*, *a rămîne*, *a fi* şi *a putea*.

Coordonarea dintre *se cade*, *se cuvine*, *e necesar* şi *a trebui* arată că subordonata este selectată simultan de cele două predicate, ca subordonată subiectivă cu dublă determinare — cf. „Această judecată iaste a lui dumnezeu şi trebuiesce şi să cade *să judecăm pre toţi săracii pre dreptate*" — Neagoe Vodă, *Învăţături*, 1654, Pentru judecată-după M. Gaster, *Crestomaţie română*, I, 1891, p. 169/2.

Coordonarea dintre verbele copulative *a reprezenta*, *a constitui*, *a rămîne*, *a fi* şi verbul impersonal *a trebui* demonstrează că subordonata este selectată numai de verbul *a trebui*, tot ca subordonată subiectivă, în timp ce verbele copulative anticipează numele predicativ al predicatului nominal din subiectivă — cf. „Pentru noile generaţii de artişti este şi trebuie *să fie un motiv de mîndrie patriotică înfăţişarea marilor momente din istoria patriei*" — în „Scînteia" din 13 august 1967, p. 3.

Coordonarea dintre *a putea* şi *a trebui* este reprezentativă şi ea constituie o trăsătură a stilurilor ştiinţific şi publicistic ale limbii române literare, o trăsătură a sintaxei limbii române actuale. Ea arată, de asemenea, că subordonata are o dublă dependenţă, fiind selectată simultan de cele două verbe predicate, dar în mod diferit: pentru *a putea*, verb personal şi tranzitiv, ea este o completivă directă, în timp ce pentru *a trebui*, verb impersonal şi intranzitiv, ea este o subiectivă — cf. „În schimb putem şi trebuie *să invocăm situaţia din alte limbi*" — Iorgu Iordan, LRC, p. 697; „... un rol important revine astăzi ţărilor mici şi mijlocii care pot şi trebuie *să contribuie prin eforturile lor la îmbunătăţirea relaţiilor dintre state*" — în „Scînteia" din 9 ianuarie, 1968.

[41] A. Guillermou, *Manuel*..., p. 218; V. Guţu, *art. cit.*, p. 69; G. Beldescu, *Contribuţii la cunoaşterea numelui predicativ*, Bucureşti, 1957, p. 61, 66; GLR, I, 1963 şi 1966, p. 244; Al. Graur, *Mi-l trebuie*..., p. 225; I. Coja, *Note asupra flexiunii verbale la persoana a III-a*, în SCL, 1968, nr. 1, p. 32.

Simultaneitatea selectării, ca şi dubla dependenţă a subordonatei, ne-au fost sugerate de următoarele situaţii :

Aşa cum termenii substantivali coordonaţi copulativ, în poziţie intrapropoziţională, sînt pe acelaşi plan şi au termen comun predicatul obţinut prin reducerea unei fraze la o propoziţie (cf. Băiatul şi fetiţa aleargă < Băiatul aleargă şi fetiţa aleargă)[42], — tot astfel şi termenii verbali coordonaţi copulativ, în poziţie intrafrazeologică, sînt pe acelaşi plan şi au ca termen comun subordonata obţinută prin reducerea frazei de la patru propoziţii la trei propoziţii (cf. Putem şi trebuie să învingem< Putem să învingem şi trebuie să învingem). Deosebirea constă în calităţile termenilor substantivali şi verbali : calităţile comune ale termenilor substantivali nu antrenează o schimbare de ordin valoric a verbului predicat, a relaţiei de inerenţă (tot predicat verbal rămîne şi în frază, şi în propoziţie), în timp ce calităţile deosebite ale termenilor verbali (tranzitiv personal — intranzitiv impersonal) antrenează o schimbare de ordin valoric a subordonatei , a relaţiei de subordonare — mai bine zis duce la o dublă calitate a subordonatei (completivă directă faţă de *a putea* şi subiectivă faţă de *a trebui*).

Aşa cum o regentă poate avea mai multe subordonate, coordonate între ele, fără a mai fi nevoie de repetarea ei pentru fiecare în parte, — tot astfel şi o subordonată poate avea mai multe regente[43], aflate într-un raport de coordonare copulativ, fără a mai fi nevoie de repetarea ei pe lîngă fiecare dintre acestea, poate deveni complinirea comună a acestora. Subordonata poate include astfel o singură valoare sau două valori diferite, după cum calităţile verbelor predicate din regentele la care se face raportarea sînt sau nu identice[44] :

— subordonată subiectivă care determină simultan două verbe predicate, reflexive impersonale şi intranzitive — cf. „Cinstite jupîne, grăi el, domniei tale nu se poate şi nici nu se cuvine *să-ţi ascund* ce este" — M. Sadoveanu, *Opere*, XIII, Bucureşti, p. 325.

— subordonată subiectivă, în virtutea relaţiei cu o locuţiune verbală unipersonală şi intranzitivă, şi subordonată completivă directă, în virtutea relaţiei cu un verb personal şi tranzitiv — cf. „Ah ! cui i-ar fi trecut prin gînd/Şi-ar fi crezut vreodată/ *Că mulţi lipsi-vor în curînd /Din mîndra noastră ceată* !" — V. Alecsandri, *Poezii*, III, Bucureşti, 1875, p. 438.

Semantica şi sintaxa verbului *a trebui*, frecvenţa sa deosebită în fondul principal lexical al limbii române actuale impun o reconsiderare a aprecierilor privitoare la calităţile sale, o tratare mai adecvată a acestora (mai ales a celor sintactice) într-o viitoare ediţie a *Gramaticii* Academiei. În felul acesta s-ar evita repetatele confuzii şi interpretări eronate date de cei care analizează funcţia şi regimul său sintactic în planul propoziţiei sau al frazei.

---

[42] D. D. Draşoveanu, *Observaţii asupra cuvintelor relaţionale*, în CL, 1968, nr. 1, p. 24.
[43] GLR, II, 1963 şi 1966, p. 260.
[44] *Ibidem*.

TENDINȚELE EVOLUȚIEI ELEMENTULUI LATIN ORIGINAR DIN LEXICUL LIMBII ROMÂNE

DE

CONSTANT MANECA

0. Studiul lexicului unei limbi scoate la lumină aspecte care reflectă modul în care lumea este văzută de vorbitori. Prin aceasta vocabularul poartă amprenta istoriei, evoluția lui fiind strîns legată de viața poporului care vorbește limba respectivă.

Datorită condițiilor lui de dezvoltare, lexicul este format din elementele cele mai heterogene, a căror funcție și valoare diferă de la o epocă la alta și de la un stil la altul, ceea ce duce la inegalitatea atît a ponderii fiecărui element cît și a grupelor etimologice și semantice din cadrul lexicului.

0.1. Într-o lucrare de mare întindere, pregătită de sectorul de lingvistică romanică al Institutului de lingvistică din București, se studiază vocabularul latin originar al limbilor romanice în scopul stabilirii liniilor lui de evoluție.

Studiul respectiv se face potrivit unor metode [1] capabile a permite compararea semanticii latinești cu cea românească (pentru determinarea liniilor de evoluție) și, într-o fază ulterioară, comparația semantismului elementelor latine ale diferitelor limbi romanice.

0.2. După cum se vede, cercetarea urmează a fi făcută pe două planuri : unul sincronic și altul diacronic.

0.3. Fiind vorba de fenomene în perpetuă schimbare (sensurile cuvintelor) a căror determinare este în funcție de nivelul analizei, posibilitatea de a stabili identitatea sau non identitatea a două stări este condiționată de felul în care este privită semnificația cuvintelor.

O comparație între semantismul lexemelor trebuie făcută pornindu-se de la același nivel de analiză. Dacă acest lucru este relativ ușor cînd se ia ca bază un dicționar (unde analiza lexicografică presupune un nivel aproximativ identic la toate cuvintele), faptul este imposibil în cazul cînd sîntem

[1] Prezentate de noi în articolul *Analiza semică a lexicului*, apărut în LR, XVIII, 1969, nr. 1, p. 3 și urm.

obligaţi să comparăm date oferite de două dicţionare explicative (în mod firesc deosebite ca întindere şi principii de elaborare). Pentru a putea ajunge la rezultate comparabile am recurs la o metodă care porneşte de la un număr finit de elemente de descriere a semnificatelor, ceea ce dă posibilitatea de încadrare a acestora în poziţii corespunzătoare.

0.3.1. În consecinţă, am făcut o analiză în urma căreia am reuşit să punem în evidenţă trăsăturile distinctive ale esenţei semnificatelor cuvintelor, semnificantul fiind în afara preocupărilor noastre [2].

0.3.2. Obiectul cercetării a fost limitat la semantica cuvintelor latineşti moştenite în română, cu excepţia elementelor de relaţie, a substitutelor [3] şi a paralexemelor cu componente de origine latină.

0.4. Pentru determinarea tendinţelor generale ale evoluţiei lexicale am imaginat un aparat logic de reducere a cărui aplicare permite o clasificare semantică a cuvintelor şi compararea lor la un nivel de analiză asemănător [4].

1. Studiul nostru a depistat 1532 de cuvinte româneşti moştenite sigur din latineşte. Dintre acestea, 1445 sînt cuvinte forte şi au format obiectul cercetării.

1.1. Cele 1445 de lexeme sînt aproape toate polisemantice, ceea ce le permite să aibă numeroase posibilităţi combinatorii şi să acopere o mare parte a mesajelor posibile în limba română. Polisemia şi mai ales domeniile cărora le aparţin le asigură o frecvenţă foarte ridicată, situîndu-le, în majoritate, printre rangurile care depăşesc frecvenţa medie, în toate stilurile limbii.

1.1.1. Încărcătura semantică a acestor cuvinte este considerabilă: calculată după DER [5], ea se ridică la 5507 sensuri, ceea ce revine la un număr mediu de 3,82 semnificate pentru un semnificant de origine latină.

Dacă luăm în consideraţie şi nuanţele figurate posibile, valoarea semantică a acestor lexeme şi implicit importanţa lor în vocabular creşte considerabil.

Pentru a vedea comparativ ce reprezintă această pondere semantică este destul să amintim că încărcătura medie a neologismelor [6] este de 1,5 sensuri pe cuvînt şi aceea a cuvintelor vechi de altă origine (slave, maghiare, turceşti etc.) de 1,63. Bogăţia semantică a elementului lexical latin este de două ori şi jumătate mai mare decît aceea a cuvintelor de altă origine.

Ca să ne dăm seama de semnificaţia acestor valori pe plan lexical relevăm că scara semantică a lexemelor din DER variază între 1 şi 37 (cel

---

[2] Deoarece schimbările formale sînt mai puţin importante (dat fiind caracterul arbitrar al semnului lingvistic) şi au făcut obiectul a numeroase studii.

[3] A căror valoare preponderentă este pe plan morfosintactic şi nu lexical.

[4] Amănunte în *art. cit.* la nota 1.

[5] Alejandro Ciorănescu, *Diccionario Etimológico Rumano*, La Laguna, 1958. Am ales acest dicţionar deoarece numerotează sensurile date în traducere spaniolă.

[6] Calculată, prin sondaj, tot după DER, în baza numărării sensurilor de la o grupă de 1000 de cuvinte luate în ordine alfabetică în subgrupe de la diferite litere ale DER.

puțin un sens și cel mai mult 37 [7]). Raportată la încărcarea maximă, încărcătura medie a cuvintelor de origine latină reprezintă $\left(\frac{37}{3,82} = \right)$ a 9,68 parte din maximum, aceea a neologismelor $\left(\frac{37}{1,17} = \right)$ a 31,61 parte din sarcina cea mai mare și cea a lexemelor vechi nelatinești $\left(\frac{37}{1,63} = \right)$ a 22,91 parte. Cele trei valori de mai sus pun în evidență net deosebirile.

1.1.2. O încercare de comparare a sarcinii semantice a cuvintelor latinești moștenite în limba română cu aceea a etimoanelor lor nu este posibilă datorită faptului că descrierea lexicografică a celor două elemente comparate nu este identică și nici măcar aproximativ asemănătoare. De aceea, pentru determinarea evoluției, am recurs la datele analizei noastre ale cărei rezultate generale le prezentăm aici.

1.2. Potrivit acestei analize, la cele 1445 de lexeme distingem 2449 de semnificate (d care se distribuie în diferite categorii ale clasificării, dînd o încărcătură medie de 1,68 sensuri pe cuvînt.

1.2.1. Extensiunea acestor categorii este variabilă și scara lor culminează ca număr de lexeme și de sensuri cu grupa cuvintelor ale căror semnificate denumesc noțiuni din cultura spirituală a omului.

1.2.2. Iată situația lor numerică și reprezentarea ei grafică în anexa 1.

Categoria semantică a semnificatelor		Nr. lexeme		Nr. sens. rom.		Nr. sens. lat.	
		Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
U(1) Semnificate în universul fizic și biologic		116	8	406	17	310	13
I(10) Semnificate în universul fizic		42	3	49	2	83	3,5
II(11) Semnificate în universul biologic		36	3,5	106	4,4	85	3,5
D (111) Semnificate în universul vegetal		85	5	106	4,4	133	5,5
C (110) Semnificate în universul animal		154	11	395	16	377	16
d (1101) Semnificate în universul animal non uman :		52	3,7	59	2,4	71	3
Din care :	η (11010) Semnificate din morfo-anatomia animală non umană	44	3	51	2,2	62	2
	θ (11011) Semnificate din fiziologia animală non umană	8	0,5	8	0,3	9	0,4

[7] Încărcarea semantică maximă am înregistrat-o la verbe (*bate* = 37 sensuri). Substantivele au avut indicele maxim 23 (*ochi*). De remarcat că valorile maxime s-au înregistrat tot la cuvinte de origine latină.
(determinate numai în funcție de domeniul semantic cărora le aparțin.)

Categoria semantică a semnificatelor	Nr. lexeme		Nr.sens. rom.		Nr. sens. lat.	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
c (1100) Semnificate din universul uman	30	3,1	76	3	69	3
A (110000) Semnificate din morfoanatomia umană	8	0,5	17	0,7	17	0,7
B (110001) Semnificate din fiziologia umană	15	1	17	0,7	30	1,7
φ (11001) Semnificate din cultura umană materială şi spirituală	73	5	176	7, 3	124	5,5
Γ (110010) Semnificate din cultura materială umană primară şi secundară	39	3,7	85	3,5	97	4
Γ I (1100100) Semnificate din cultura materială umană primară	93	6,9	98	4	116	5
Γ II (1100101) Semnificate din cultura materială secundară	170	12	199	8	176	8
Δ (110011) Semnificate din cultura spirituală social-politică şi mistico-ştiinţifică	19	1,3	44	1,5	87	3,8
Δ I (1100110) Semnificate din cultura spirituală social-politică	114	8	135	5,6	187	8
Δ II (1100111) Semnificate din cultura spirituală mistico-ştiinţifică	399	38	481	20	375	16
Total	1445		2449		2309	

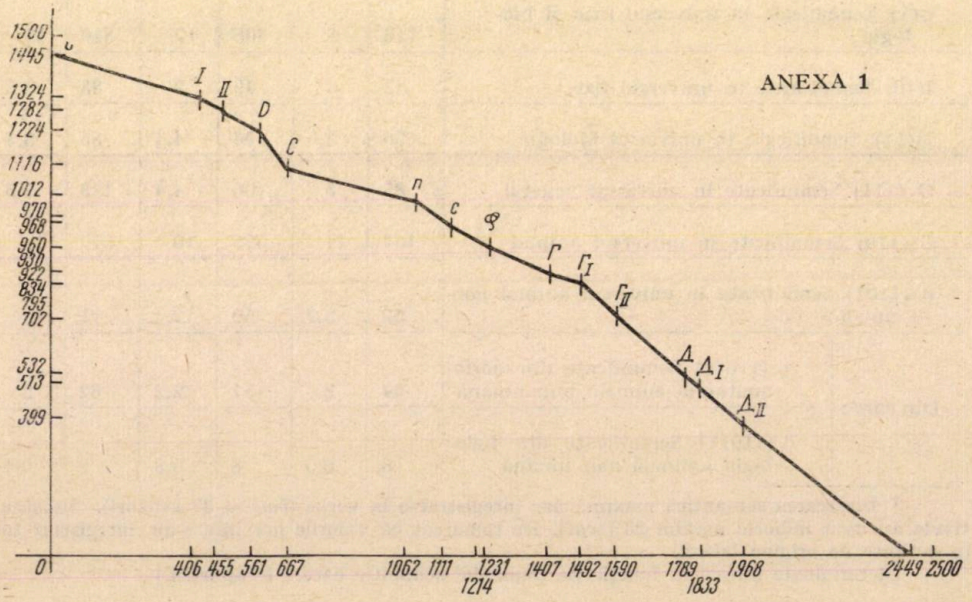

ANEXA 1

Date fiind limitele acestui articol ne vom mărgini la cîteva scurte comentarii :

1.2.2.1. De la prima vedere ne frapează numărul relativ restrîns de nume de animale, plante și părți ale acestora. De asemenea vocabularul relativ redus privitor la morfo-anatomia și fiziologia omului cît și la viața lui materială.

Dacă numărul acestor cuvinte este mic, în schimb importanța lor este foarte mare : ele reprezintă aproape toate noțiunile de mare circulație și întrec numeric cuvintele populare de altă origine, care denumesc în general concepte de mai mică importanță economico-socială, ceea ce le scade simțitor și valoarea circulatorie.

1.2.2.2. Plantele și animalele cu nume de origine latină ocupă un loc de frunte în viața omului: numărul lor relativ mic se explică și prin cunoașterea restrînsă a lumii pe care o aveau vorbitorii din epoca de formare a limbii române. Izolarea față de romanitate, în care a trăit societatea românească un lung șir de secole, a făcut ca multe noțiuni „reapărute" în viața socială să fie denumite cu cuvinte împrumutate din limbile cu care românii erau în contact în epocile respective.

Trebuie să remarcăm însă că un mare număr de plante și animale au fost denumite popular cu paralexeme ale căror elemente sînt de origine latină; un sondaj făcut în lucrarea lui Zach. Panțu, *Plantele cunoscute de poporul român* [8], arată că aproximativ 80% din numele compuse de plante sînt formate din astfel de elemente.

1.2.2.3. În ce privește numele obiectelor vieții materiale (în special părți ale construcțiilor, unelte etc.), acestea s-au schimbat în funcție de evoluția modului de producție. Se știe că în acest domeniu factorii externi au un mare rol în evoluția lexicului.

1.2.2.4. Instituțiile culturale, politice și juridice sînt partea cea mai mobilă a vieții sociale și, prin urmare, denumirile lor sînt în funcție de condițiile istorice date. Remarcăm însă că și aici noțiunile care țin de statutul persoanelor (rudenia, anumite forme juridice) cît și cele de drept public general sînt denumite în românește tot cu cuvinte de origine latină. Faptul acesta reflectă prestigiul acestor instituții, al căror nume [9] s-a păstrat chiar și atunci cînd nu mai erau susținute de legi sau de organizații statale.

1.2.3. După cum se vede din graficul din anexa 1, lexemele polisemantice de origine latină, în cea mai mare parte, au fie semnificate din domenii foarte îndepărtate, fie sensuri care redau viziunea subiectiv-apreciativă a omului și conceptele sale în legătură cu spațiul, timpul etc.

Astfel, aceste cuvinte fac parte din sectorul lexicului care denumește cele mai importante noțiuni.

---

[8] București, 1929.

[9] Pentru unele din ele vezi I. Rizescu, *Din istoria terminologiei științifice românești (cu privire la terminologia juridică)* comunicare la al XII-lea Congres de lingvistică și filologie romanică, București, 1968.

În cadrul lor se disting opoziţiile semnificative : fizic~biologic, vegetal ~ animal, uman ~ non uman, natural ~ cultural, material ~ spiritual.

1.2.4. Datorită marii bogăţii semantice, în cadrul acestor lexeme se stabilesc cele mai variate relaţii între sensuri, avînd la bază tot felul de analogii între care predomină cele formale şi funcţionale. La cuvintele ce denumesc obiecte sau aprecieri subiective, asocierile sugerate de formă sînt aproape omniprezente, în timp ce la lexemele cu semnificate reprezentînd concepte dinamice, funcţia este aceea care constituie semul de legătură.

Modul în care procedeele general umane apar la anumite cuvinte din fondul comun al limbilor romanice constituie specificul fiecărei limbi şi astfel apar deosebirile şi asemănările care individualizează lexicul respectiv.

2. Pentru a putea identifica acest specific este necesară o atentă observaţie a evoluţiei semantismului lexemelor. Operaţia s-a făcut printr-o minuţioasă analiză diacronică în care elementele relevate la cercetarea sincronică au fost urmărite în evoluţia lor temporală.

În cele ce urmează vom prezenta rezultatele generale care privesc lexicul latin moştenit în ansamblu.

2.1. Din compararea semantismului cuvintelor româneşti cu acela al etimoanelor lor latine constatăm următoarele situaţii : identitate, restrîngere, extensiune şi deviere[10].

Felul în care lexemele se încadrează în aceste situaţii constituie de asemenea, un criteriu de individualizare a limbii române[11]. Avem, pe de o parte, o anumită repartiţie a cuvintelor în cadrul acestor grupe şi o anumită proporţie care se stabileşte între cele patru situaţii amintite.

Gruparea cuvintelor în anumite categorii semantice s-a făcut o dată cu analiza fiecărui cuvînt ; proporţiile dintre grupe scot la iveală tendinţele generale ale evoluţiei semantice.

2.2. În tabelul de la punctul **1.2.2.** este prezentat în ultima rubrică semantismul etimoanelor cuvintelor discutate în lucrarea de faţă. În anexa 2 arătăm şi reprezentarea grafică comparativă a celor două situaţii.

2.2.1. După cum se vede, la cele mai multe categorii, semantismul latinesc s-a păstrat în esenţă şi în general extensiunea sensurilor a compensat pierderile suferite, astfel încît încărcătura semantică generală este în creştere. Sigur că sînt şi domenii unde majoritatea cuvintelor şi-au restrîns sfera, dar acestea sînt puţin numeroase, slab reprezentate numeric şi de inegală valoare de circulaţie a elementelor componente[12] : formele de relief şi fenomenele naturale[13], fiziologia umană şi animală, cultura materială şi mai ales industria, transporturile şi comerţul.

---

[10] Bineînţeles, ne referim la esenţa semantică a cuvintelor, aşa cum am arătat la pct. **0.3.1.**

[11] Deoarece adesea acelaşi cuvînt latinesc evoluează altfel în diferitele limbi romanice : în una rămîne neschimbat, în alte îşi restrînge sensul etc.

[12] Se ştie, de exemplu, că *bou*, *vacă* sau *capră* au cu totul altă frecvenţă decît *veveriţă*, *dihor* sau *catîr*.

[13] Aceste cuvinte şi-au restrîns doar sfera, dar şi-au păstrat semnificaţiile fundamentale.

Nu trebuie să uităm că pierderile semantice de la aceste categorii de cuvinte au fost condiționate și de îngustarea universului lingvistic, consecință a trecerii de la nivelul de viață al civilizației romane la acela al evului mediu balcano-romanic.

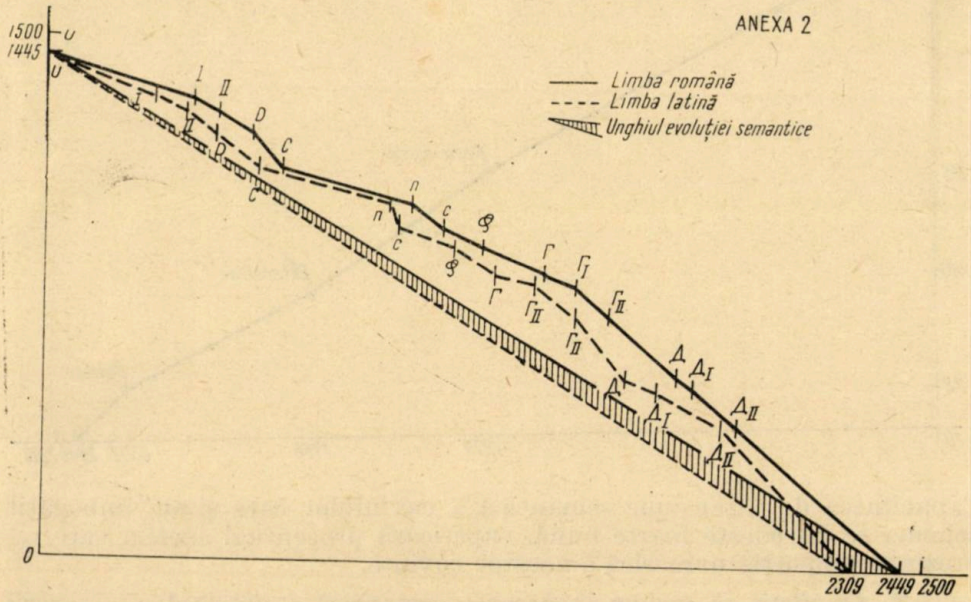

2.2.2. În cele ce urmează să vedem pe scurt care este proporția dintre diferitele moduri de evoluție a cuvintelor. Iată un tablou general, urmat de reprezentarea lui grafică în anexa 3.

2.2.2.1. Din datele de mai jos reiese clar că majoritatea cuvintelor și-au conservat semantismul originar, ceea ce reprezintă mai mult de jumătate din totalitatea sensurilor lexemelor românești de origine latină.

În ordinea descrescîndă a valorilor urmează : grupa cuvintelor care și-au restrîns sfera semantică, cea a acelora care și-au extins sfera și, la sfîrșit, cuvintele al căror sens a deviat.

2.2.2.2. Remarcăm că există un decalaj între proporțiile de la lexeme și cele de la semantismul lor : identitățile semantice sînt proporțional mai mari (51,47 față de 49,37), iar pierderile mai mici (20,17 față de 23,14).

Modul de evoluție / Datele obținute	Număr de cuvinte	Procentaj	Număr de sensuri	Procentaj
Identitate	706	49,37	1274	51,47
Restrîngere	332	23,14	490	20,17
Extensiune	288	19,03	538	21,68
Devieri	119	8,46	147	6,68
Total	1445		2449	

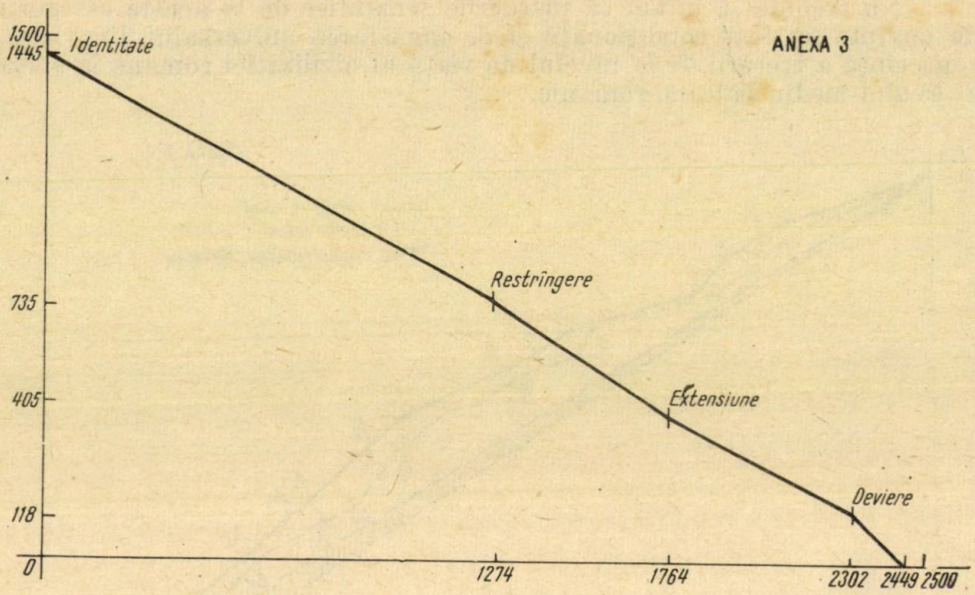

Capacitatea de extensiune semantică a cuvintelor care şi-au îmbogăţit schema se dovedeşte foarte bună, superioară procentual aceleia care reprezintă proporţia numerică a acestor cuvinte.

3. În sfîrşit să vedem încărcarea semantică a diferitelor categorii gramaticale. Iată situaţia lor, a cărei reprezentare grafică este în anexa 4.

3.1. Din datele de mai jos constatăm că cea mai mare bogăţie semantică o au adjectivele, deşi global ele sînt întrecute cu mult de substantive şi de verbe al căror număr pe întregul fond este mai ridicat (ca, de altfel, la totalitatea lexicului).

3.2. Verbele, adjectivele, adverbele şi numeralele se grupează în special în categoria semantică a viziunii subiective asupra lumii[15], în timp ce substantivele se distribuie în toate categoriile semantice avînd un im-

Categoria gramaticală / Date	Lexeme		Sensuri	
	Rom.	Lat.	Rom.	Lat.
Substantive	844	850	1368	1271
Verbe	419	402	689	
Adjective	136	145	344	335
Numerale	12	12	12	12
Adverbe	34	5	36	36
Total	1445	1414[14]	2449	2304

[14] Diferenţa dintre acest număr şi cel al lexemelor româneşti se explică prin compusele tîrzii a căror categorie gramaticală nu am putut-o determina.

[15] Ultimele trei aproape exclusiv.

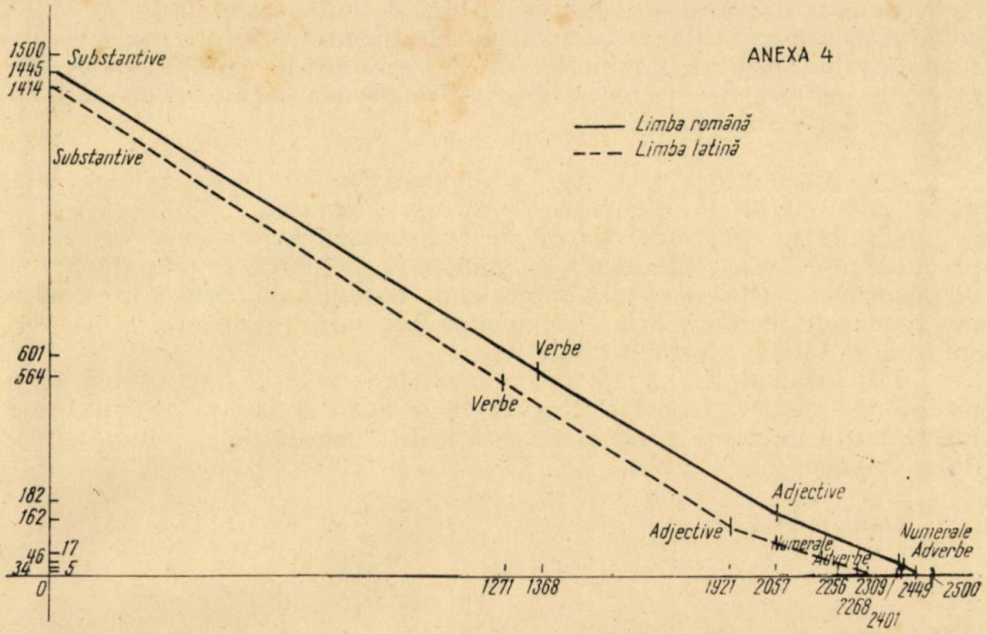

portant rol denominativ-constatativ[16]. Prin aceasta, semantica lor are o calitate deosebită la care factorii perceptivi contribuie cu prepoderență. Sfera substantivelor reunește adesea sensuri reprezentînd noțiuni din domenii foarte îndepărtate.

Substantive ale căror semnificații depind mai mult de rezultatele unor procese pur raționale sînt mai puține și structura lor semică se apropie de aceea a verbelor și a adjectivelor.

3.3. Interesante de urmărit sînt schimbările survenite între raporturile dintre structura semică și anumite categorii gramaticale, cum ar fi genul substantivului. Aici transformările sînt foarte profunde și relațiile dintre semele animat ~ non animat și genul animat ~ neutru care existau în latină s-au năruit cu totul în română, unde reorganizarea genului are altă structură[17]. Întinderea articolului de față nu ne permite să ne ocupăm de aceste probleme, pe care le vom relua în altă parte.

4. În încheierea studiului nostru desprindem următoarele concluzii generale :

4.1. Fondul latin moștenit al limbii române are cea mai bogată încărcătură semantică pe unitate și el acoperă conceptele cele mai uzuale ale universului lingvistic, reprezentînd constantele noționale ale vieții poporului.

---

[16] Cf. *art. cit.* din LR, XVIII, pct. 1.4.5.5.3.

[17] Cf. art. nostru *Réorganisation du genre des substantifs en roumain et espagnol*, din RRL, 1968, nr. 6, p. 629 și urm.

[18] În fond tot o formă de extensiune, dar mai greu de urmărit sincronic.

Dacă la numărul de semnificate bine definite şi stabilizate în limbă se adaugă sensurile figurate, numeroasele nuanţe rezultate din posibilităţile combinatorii ale cuvintelor cît şi semnificaţiile paralexemelor formate din cuvinte de origine latină, universul denominatelor creşte mult peste cel determinat de noi.

4.2. Stabilitatea semantică a elementului latin este remarcabilă, majoritatea cuvintelor păstrîndu-şi schema semantică.

4.3. Între tendinţele inovatoare predomină extensiunea care, împreună cu devierile semantice[18], compensează pierderile suferite de cuvintele de origine latină de-a lungul secolelor. Tendinţa de îmbogăţire a schemei cuvîntului depăşeşte cu aproximativ 6 la sută restrîngerea semantică suferită de fondul latin moştenit.

4.4. Influenţele externe sînt relativ slabe şi totdeauna pleacă de la posibilităţi semice. Calcurile lingvistice la acest sector al lexicului sînt foarte puţin numeroase, ceea ce arată o dată mai mult stabilitatea fondului originar.

Februarie 1969

SUFIXUL ENGLEZESC *~ness* ȘI UNELE OBSERVAȚII PRIVIND REDAREA LUI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

DE

ILINCA CONSTANTINESCU

Caracterul analitic sau sintetic nu se manifestă în limbă numai pe plan gramatical, ci poate fi urmărit și în lexic.

Predominanța trăsăturilor analitice sau sintetice în unul sau amîndouă aceste planuri diferă de la o limbă la alta. Existența unor structuri variate face necesară studierea lor tipologică, spre a se reliefa modalitățile asemănătoare sau diferite prin care limbile îndeplinesc funcția de comunicare.

Studiile contrastive au apărut din necesitatea găsirii unor echivalențe între limbi cu structuri diferite, necesitate ce a devenit evidentă în special în procesul predării intensive a limbilor străine.

Dacă, din punct de vedere teoretic, studiile tipologice între două limbi — indiferent care limbi — sînt interesante pentru lingvist prin imaginea pe care o dau asupra varietății structurilor (și totodată a unei unități în diversitate — fundamentaliile —), din punct de vedere practic, este necesară în primul rînd studierea tipologică a limbilor care se predau în școli.

Articolul de față, în care ne propunem să schițăm modul de formare a abstractelor calității în limba engleză cu ajutorul sufixului *~ness* și redarea lor în limba română, se înscrie pe linia unei analize tipologice a limbilor engleză și română.

Engleza, care a dezvoltat pronunțate însușiri analitice din punct de vedere al structurii gramaticale, continuă să manifeste în sistemul de formare a cuvintelor însușiri sintetice ce o apropie de germană. În comparație cu ea, limba română actuală prezintă trăsături sintetice atît în gramatică, cît și în procedeele de formare a cuvintelor.

Una din caracteristicile vocabularului englez este existența unor elemente de derivație foarte productive, între care se remarcă prin capacitatea lor derivativă sufixele *~ness*, *~er*, *~ful*, *~less*, *~ly* etc. Trei dintre aceste sufixe, sufixul adjectival *~less*, sufixul adverbial *~ly*, sufixul substantival *~ness*, prezintă o anumită particularitate în pri-

vinţa redării lor în limba română : termenii formaţi cu ajutorul acestor elemente de derivaţie sînt redaţi în limba română de cele mai multe ori prin parafrazare :

— *debtless* „fără datorii", *homeless* „fără casă, fără adăpost", *hopeless* „fără speranţă", *lifeless* „fără viaţă, lipsit de viaţă", *motherless* „fără mamă, orfan de mamă", *qualityless* „fără calităţi, lipsit de calităţi" etc.

— *commonly* „în mod obişnuit, în mod curent", *firstly* „în primul rînd, mai întîi ; întîi şi întîi", *mistakenly* „în mod greşit, în mod eronat" etc.

— *abruptness* „aspectul abrupt, caracterul abrupt", *distinctness* „caracterul distinct", *fireproofness* „rezistenţă la foc, caracterul ignifug", *scientificalness* „caracterul ştiinţific" etc.

Sufixul *~ness* serveşte la formarea abstractelor calităţii. O particularitate a limbii engleze este paralelismul a două sufixe substantivale de abstractizare, cu rol aproape identic, ce se ataşează la teme adjectivale : *~ness* şi *~ity*. Explicaţia existenţei acestui dublet ne-o dă istoria limbii engleze. Sufixul *~ness* este de origine germanică. Îl găsim atestat în textele de engleză veche sub formele *~nis(s)*, *~nys(s)*, *~ness* (cf. got. *~(i)nassus*)[1]. Acest sufix se poate ataşa la orice temă adjectivală, predomină însă formaţiile de la adjectivele de origine anglo-saxonă şi de la adjectivele de origine franceză intrate în vorbirea curentă[2]. În limba engleză există un mare număr de adjective de origine latină. De la aceste adjective, substantivele abstracte se formează cu unul din sufixele : *~ity* (*opportunity* „oportunitate"), *~acy* (*accuracy* „acurateţe"), *~ancy* (*brilliancy* „strălucire"), *~ency* (*persistency* „persistenţă") etc. Extinderea întrebuinţării sufixului *~ness* şi la temele de origine latină (sau romanică) a dus la apariţia unor dublete lexicale — cele mai apropiate ca sens fiind cele în *~ness* şi *~ity* : *acceptability* — *acceptableness* „acceptabilitate", *accuracy* —*accurateness* „acurateţe", *fatality* — *fatalness* „fatalitate", *reality* — *realness* „realitate, caracterul real". Acest procedeu s-a generalizat şi, în mod virtual, sufixul *~ness* poate fi ataşat la orice temă adjectivală — intrînd deci din punct de vedere distribuţional într-un raport de distribuţie defectivă unilaterală faţă de sufixul *~ity*[3].

Prin urmare puterea de a îmbogăţi limba engleză cu „cuvinte virtuale" este mai mare în cazul lui *~ness* decît în cazul sufixelor similare de abstractizare de origine romanică, care au o distribuţie mai restrînsă.

Îndelunga coexistenţă a sufixelor *~ness* şi *~ity* este, în parte, o consecinţă a faptului că fiecare din ele a fost un element de derivare foarte activ în limba din care a provenit. Sufixul *~ness* s-a menţinut în limba engleză şi datorită faptului că el formează derivate de la adjectivele vechi, moştenite din anglo-saxonă, dintre care multe fac parte din fondul principal al limbii engleze. La aceasta se adaugă şi avantajele reprezentate de păstrarea nealterată a temei la care se ataşează şi scurtimea sufixului

---

[1] *The Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles*, Third ed., 1964, s.v. ; Ernest Klein, *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language*, 1966 —1967, s.v.

[2] Hans Marchand, *The Categories and Types of Present-day English Word Formation*, Wiesbaden, 1960, p. 271 ş.u.

[3] Pentru definirea acestei noţiuni, vezi V. Guţu-Romalo, *Distribuţia*, în *Elemente de lingvistică structurală*, Bucureşti, 1967, p. 41.

(monosilabic). Sufixul ~*ity*, deşi constă din două silabe şi antrenează uneori o schimbare a aspectului fonetic (*severe* [si'viə] — *severity* [si'veriti] „severitate"; *tenacious* [ti'neiʃəs] — *tenacity* [ti'næsiti] „tenacitate"), însoţită uneori şi de schimbarea locului accentului (*notorious* [nou'tɔ :riəs] — *notoriety* [noutə'raiəti] „notorietate"; *valid* ['vælid] — *validity* [və'liditi]), s-a menţinut în limbă datorită atît numărului mare de adjective de origine latină asimilate de limba engleză, cît şi influenţei continue exercitate de existenţa lui ~*ité* în limba franceză. Amîndouă aceste sufixe continuă să fie la fel de productive, iar existenţa unor adjective de origine romanică de la care abstractele calităţii se formează numai cu sufixul ~*ness* (*compactness* „caracterul compact", *completeness* „caracterul complet", *directness* „caracterul direct", *distinctness* „caracterul distinct", *robustness* „robusteţe" etc.) nu este un indiciu al generalizării acestui procedeu de formare a abstractelor, căci sufixul ~*ity* continuă să fie la fel de productiv (cf. *atomicity* „atomicitate", *imponderability* „imponderabilitate", *reactivity* „reactivitate", *volatility* „volatilitate").

Pentru conturarea poziţiei pe care sufixul ~*ness* o ocupă în sistemul de derivare a abstractelor calităţii în limba engleză, facem următoarele precizări cu privire la structura morfematică a temelor la care se ataşează:

1. Cele mai numeroase derivări de abstracte ale calităţii formate cu ajutorul sufixului ~*ness* provin de la adjective[4].

— Derivările cu sufixul ~*ness* sînt raportabile atît la forma pozitivă (*doubtfulness* „caracterul îndoielnic; îndoială"), cît şi de la cea negativă a adjectivului (*undoubtfulness* „caracterul neîndoielnic").

— Sufixul ~*ness* se poate ataşa şi la adjective compuse, dînd abstracte de tipul: *short-sightedness* „miopie", *self-conceitedness* „îngîmfare", *water-tightness* „impermeabilitate", *right-handedness* „capacitatea de a folosi mîna dreaptă", *broad-mindedness* „însuşirea de a avea vederi largi" ş.a., cît şi de la locuţiuni adjectivale: *well-to-doness* „bunăstare".

— Cu totul izolat s-au înregistrat şi formaţii de la adjective la gradul comparativ (*betterness* „starea de mai bine", *worseness* „starea de mai rău") şi superlativ (*dearestness* „faptul de a fi cel mai drag", *nearestness* „faptul de a se afla cel mai aproape").

2. Adjectivele predicative din grupul denumit *the category of state* „categoria stării" pot constitui şi ele o bază de derivare pentru abstractele calităţii formate cu sufixul ~*ness* (*awareness* „stare de conştienţă, însuşirea de a fi conştient", *aliveness* „faptul de a fi în viaţă", *aloneness* „(stare de) singurătate").

3. O altă categorie de teme este aceea a participiilor:

— Participiul trecut: *drunkenness* „(stare de) ebrietate", *goneness*, *outspokenness*, *recollectedness*.

---

[4] Semnalăm ca o caracteristică formală faptul că sufixul ~*ness* este singurul element derivativ care se poate ataşa la adjectivele formate prin sufixaţie cu un element derivativ adjectival de origine germanică: a) *fearlessness* „cutezanţă, caracterul neînfricat", *harmlessness* „caracterul inofensiv, caracterul nevătămător" etc., b) *faithfulness* „credinţă, loialitate", *rightfulness* „caracterul legitim, caracterul îndreptăţit" etc., c) *dampishness* „caracterul/aspectul (oarecum) umed", *darkishness* „caracterul/aspectul negricios", *fattishness* „caracterul/aspectul grăsuliu", *reddishness* „caracterul/aspectul roşcovan" etc.

— Participiul prezent : *belongingness* „apartenență", *surprisingness* „caracterul surprinzător", *flowingness* „caracterul trecător", *shiningness* „strălucire, aspectul strălucitor", *surpassingness*, *givingness*. După cum se poate observa, termenii derivați de la participii au un caracter abstract pronunțat și traducerea lor în limba română în afara contextului este în majoritatea cazurilor dificilă.

4. Derivările de la pronume *Iness* sau de la adverbe *everydayness* „cotidianul, caracterul cotidian", *togetherness* „starea de a se afla laolaltă, alăturarea, faptul de a fi împreună", *hereness* „faptul de a se afla aici", *thereness* „faptul de a se afla acolo", nu sînt considerate ca ceva obișnuit pentru limba engleză[5], ele sînt însă o dovadă în plus a capacității derivative a sufixului. În aceeași categorie intră și abstractele derivate sporadic de la numerale (*oneness* „faptul de a fi unu", *twoness* „faptul de a fi în număr de doi"), de la prepoziții (*betweenness* „faptul de a se afla între..."), de la particule adverbiale (*inness* „caracterul interior", *outness* „caracterul exterior") și de la substantive *manness* „natura omenească, natura umană", *childness* „copilărie", *seedness* „faptul de a fi fost semănat, semănatul")[6].

Fiind un element de derivație foarte activ, sufixul ~ *ness* a dat naștere la o serie de termeni — dintre care unii circulă mai ales în formă orală — și care au suscitat uimirea sau dezaprobarea unor autori[7]. R. E. Morsberger critică următoarele forme : *proudness* (*pride*), *beautifulness* (*beauty*), *thirstiness* (*thirst*), *cruelness* (*cruelty*), *vigorness* (*vigor*), *corruptness* (*corruption*), *mysteriousness* (*mystery*), *carefulness* (*care*)[8]. Amintim aceste exemple deoarece vedem în ele continuarea unei tendințe de sistematizare a procedeelor de formare a abstractelor în limba engleză și nu împărtășim poziția conservatoare exagerată a autorului menționat, care le consideră doar o regretabilă abatere de la normă. În articolul lui Th. Williams sînt menționate printre altele următoarele forme : *initiativeness* (*initiative*), *braveness* (*bravity*), *evilness* (*evil*), *greediness* (*greed*), *horridness* (*horror*), *justness* (*justice*), *jealousness* (*jealousy*), *moistness* (*moisture*), *routineness* (*routine*), *wiseness* (*wisdom*). După părerea noastră, aceste creații de moment, formate prin analogie, folosite fie și numai ocazional alături de formele consacrate, constituie o dovadă a productivității sufixului.

Funcția sufixului ~*ness* este de abstractizare. El redă ideea generală de însușire, stare, aspect, calitate. Gradul de abstractizare variază desigur și în funcție de adjectivul de la care se derivă substantivul respectiv (cf. *dampness* „umiditate, umezeală" și *absoluteness* „caracterul absolut"). În raport cu celelalte sufixe cu care se formează substantive abstracte, ~*ness* redă un grad de abstractizare mai mare. Pentru a ilustra sensul acestui sufix am ales cîteva dublete în ~*ness* și ~*ity* în care diferențierea semantică este evidentă și pentru care a existat și posibilitatea de a oferi o traducere românească în care să se păstreze într-o oarecare măsură această diferență : *divinity* „divinitate, ființa supremă" — *divineness* „divinitate, caracterul divin" ; *extremity* „extremitate" — *extremeness* „caracterul extrem(ist)" ; *ferocity* „(act de) ferocitate" — *ferociousness* „caracterul feroce" ; *fertility* „fertilitate" — *fertileness* „caracterul fertil, însușirea de a fi fertil" ; *festivity* „festivitate, ocazie festivă" —

[5] Vezi *Shorter Oxford English Dictionary*, loc. cit.

[6] Vezi Marchand, *op. cit.*, p. 272—273.

[7] R. E. Morsberger (în „New York Times", VII, 1961, 26 feb., 2) ; Theodore Williams, *On the -ness Peril* (în „American Speech", XL, 1965, 4, p. 279—286).

[8] În paranteză am dat forma consacrată a cuvîntului.

festiveness „caracterul/aspectul festiv"; *humanity* „omenire, umanitate" — *humaneness* „omenie"; *nebulosity* „nebuloasă" — *nebulousness* „nebulozitate, caracterul nebulos"; *nobility* „nobilime" — *nobleness* „noblețe, caracterul nobil"; *notability* „persoană notorie" — *notableness* „caracterul remarcabil"; *opportunity* „ocazie, prilej, împrejurare favorabilă" — *opportuneness* „caracterul oportun"; *personality* „personalitate" — *personalness* „caracterul personal"; *productivity* „productivitate" — *productiveness* „caracterul productiv"; (*the theory of*) *relativity* „(teoria) relativității" — *relativeness* „caracterul relativ"; *solemnity* „solemnitate" — *solemnness* „caracterul solemn" etc. După cum putem observa din aceste exemple, termenii formați cu sufixul ~*ness* exprimă în general un grad de abstractizare mai pronunțat, o detașare a calității de obiect. Fiind adeseori vorba de o diferență de sens foarte subtilă (dubletele de mai sus constituie într-un fel cazul limită, de diferențiere semantică maximă, evidentă pentru un număr restrîns de termeni din această categorie), termenii formați cu ajutorul acestor două sufixe se pot substitui reciproc în anumite contexte. Ceea ce dorim de fapt să subliniem este că atunci cînd vorbitorul dorește să accentueze în mod expres ideea generală de însușire, calitate, stare, aspect, el va recurge de regulă la substantivul format cu sufixul ~*ness*.

Puținele cazuri cînd acest sufix nu are un rol de abstractizare le putem împărți în două categorii: *a*) în formule de adresare legate de rang (în aceste cazuri substantivul este întotdeauna însoțit de un adjectiv posesiv cu funcție de particularizare): *Your Highness* „Înălțimea Voastră", *His Holiness* „Sfinția Sa"; *b*) substantive cu sens concret (cu forme de singular și plural): *The witnesses arrived in time* „martorii au venit la timp", *Mr. X is the owner of two businesses* „Domnul X este proprietarul a două întreprinderi comerciale". La acestea se adaugă cazurile în care termenii în ~*ness* capătă o accepțiune concretă în funcție de context: *She noticed the dimness of the mirror* „Ea observă lipsa de claritate a oglinzii".

Dacă am privi sufixul ~*ness* izolat, făcînd abstracție de locul lui în sistemul de derivare a abstractelor calității în limba engleză și am lua în considerare numai funcția ce o îndeplinește și productivitatea care îl caracterizează, am putea spune că în limba română îi corespunde sufixul de abstractizare ~(*i*)*tate* care, cu variantele fonetice ~(*ă*)*tate*, ~(*e*)*tate*, este în limba română contemporană sufixul principal de formare a abstractelor calității. La o analiză mai atentă observăm însă că avem a face cu două sisteme diferite de formare a abstractelor și că afirmația de mai sus este valabilă numai în parte.

Cercetînd modalitățile de redare a sufixului ~*ness* în limba română, constatăm următoarele posibilități:

A. Redare prin sufixul de abstractizare ~(*i*)*tate*[9]: *continuousness* „continuitate", *hilariousness* „ilaritate", *materialness* „materialitate", *motionlessness* „imobilitate", *notoriousness* „notorietate", *porousness* „porozitate", *punctualness* „punctualitate", *rashness* „impetuozitate", *spiritualness* „spiritualitate", *uniqueness* „unicitate" etc.

[9] Istoricul acestui sufix și particularitățile morfematice ale termenilor derivați cu ajutorul lui sînt prezentate în *Formarea cuvintelor în limba română* (în manuscris), lucrare colectivă, elaborată la Institutul de lingvistică din București.

Am considerat necesar să tratăm corespondența cu sufixul *~(i)tate* (cu variantele *~(e)tate* și *~(ă)tate*) aparte, ca formînd un grup separat, atît datorită productivității acestui sufix în limba română actuală, cît și a raportului în care se găsește față de paralelismul *~ness/~ity* din limba engleză.

B. Redare prin termeni echivalenți :

(B.1) termeni abstracți formați prin derivare (în majoritatea cazurilor abstracte ale calității și abstracte verbale). Iată cîteva din tipurile cele mai frecvent întîlnite :

avariciousness — avariție
bitterness — amăreală, amărăciune
blackness — negreală
blueness — albăstrime
daringness — cutezanță
easiness — ușurință
faithfulness — credință
gratefulness — recunoștință
incorrectness — incorectitudine
likeness — asemănare
loveliness — drăgălășenie
madness — nebunie
manliness — bărbăție
meanness — micime, meschinărie
nothingness — nimicnicie
piousness — pioșenie
pitifulness — compătimire
presumptuousness — înfumurare, aroganță
promptness — promptitudine
queerness — ciudățenie
quickness — repeziciune, iuțeală
redness — roșeață
remoteness — depărtare
rottenness — putreziciune
sadness — tristețe
self-conceitedness — îngîmfare
stubbornness — încăpățînare
ugliness — urîțenie, urîciune
weakness — slăbiciune

(B.2) termeni „primari", formații neanalizabile sau semi-analizabile :

cross-eyedness — strabism
cynicalness — cinism
eagerness — zel, ardoare
fearfulness — groază
hopefulness — optimism
horridness — oroare
lustiness — vigoare
strongness — putere, forță
viciousness — viciu

C. Redare analitică (prin parafrazare) : *crispness* „aspectul, caracterul crocant", *defiantness* „caracterul provocator", *fattishness* „aspectul grăsuliu", *infectiousness* „caracterul infecțios, caracterul contagios", *involuntariness* „caracterul involuntar, caracterul neintenționat", *predatoriness* „caracterul de pradă, caracterul de răpitoare", *preventiveness* „caracterul preventiv", *raininess* „caracterul ploios", *readableness* „caracterul lizibil", *recentness* „caracterul recent", *scientificalness* „caracterul științific, natura științifică", *speculativeness* „caracterul speculativ", *subconsciousness* „caracterul subconștient ; stare de subconștiență) etc.

După cum am arătat, ceea ce este specific sistemului englezesc de formare a abstractelor calității este paralelismul dintre *~ness* și celelalte sufixe de abstractizare (în primul rînd dintre *~ness* și *~ity*), și diferențierea care s-a produs între termenii astfel formați (*~ness* implicînd un grad de abstractizare mai pronunțat). „Sufixele pot fi « sinonime » în ace-

laşi fel în care sînt cuvintele, adică se suprapun parţial din punct de vedere semantic", spune H. Marchand. „Cu toate acestea, fiecare sufix în parte are o totalitate de trăsături semantice proprii. Nu există două sufixe care să intre în aceleaşi combinaţii sau care să aibă o conotaţie intelectuală sau emoţională identică, deşi în anumite cazuri două tipuri pot fi uşor substituibile reciproc (cf. *~ableness* şi *~ability*). Dar această substituire operează numai în cazul anumitor perechi, adică nu are decît un caracter parţial. Fiecare semn în parte este determinat de totalitatea combinaţiilor în care poate apărea şi care nu pot fi aceleaşi pentru un alt semn" (Marchand, *op. cit.*, p. 173—174).

În limba română, în modul de formare a abstractelor calităţii nu există, ca în engleză, un paralelism sistematic între sufixe „sinonime". Dubletele de tipul : *repeziciune — rapiditate*, *golăciune — golătate*, *molăciune — molătate*, *plinăciune — plinătate*, *pustieciune — pustietate* etc. sînt puţin numeroase, iar termenii lor nu se găsesc unul faţă de celălalt în acelaşi raport în care se găsesc termenii din dubletele lexicale englezeşti. Sufixul românesc *~(i)ciune* nu mai este productiv şi dubletul în *~(i)tate* tinde să elimine din vocabularul activ termenul mai vechi format cu sufixul *~ciune*.

Ţinînd seama de cele trei posibilităţi de redare a sufixului *~ness* în limba română, putem afirma că acest sufix are doar un echivalent parţial în *~(i)tate* din limba română, acestuia din urmă corespunzîndu-i în principal *~ity* din engleză[10].

Analizînd multitudinea de derivate ce se pot obţine în engleză cu ajutorul sufixului *~ness* şi raportîndu-le la posibilităţile de redare a acestor termeni în limba română, putem contura, în mare, următoarele situaţii :

I. Substantivele formate cu sufixul *~ness* care provin de la adjective vechi sau cu o largă circulaţie în limba engleză se redau de cele mai multe ori în română prin substantive abstracte formate cu o gamă variată de sufixe de abstractizare (vezi *supra*, B1).

II. Substantivele formate de la adjective cu o sferă de folosire mai restrînsă (termeni făcînd parte din vocabulare specializate, termeni livreşti, formaţii expresive sau creaţii ocazionale) se redau de regulă în română prin construcţii analitice. De exemplu : *The Indianness of Indian English* „specificul indian al englezei vorbite în India", *indistinctness* „caracterul indistinct", *longheadedness* „caracterul dolicocefalic", *ludicrousness* „caracterul rizibil", *lugubriousness* „caracterul lugubru", *marshiness* „caracterul mlăştinos, aspectul mlăştinos", *quadrilateralness* „însuşirea de a avea patru laturi, caracterul de patrulater".

---

[10] Pentru redarea sufixului *~ость* din rusă prin *~(i)tate* în limba română, vezi articolul Raisei Nanu, *Unele aspecte ale derivării cu sufixul abstract ~ость în limba rusă şi redarea lui în limba română contemporană* (în „Analele Universităţii Bucureşti", Filologie, XI, 1962, nr. 25, p. 403—444). Dezvoltarea lui *~(i)tate* este în primul rînd o consecinţă a dezvoltării gîndirii abstracte legate de progresul tuturor ramurilor ştiinţei şi tehnicii din ultimii 100 de ani ; în al doilea rînd se datorează faptului că sufixul latinesc *~itātem* (*~itās*) a pătruns şi s-a menţinut într-o serie de limbi moderne de circulaţie (engleză *continuity*, franceză *continuité*, germană *Kontinuität*, spaniolă *continuidad*, italiană *continuità*) ; în al treilea rînd poate fi pusă în legătură cu influenţa exercitată de sufixul *~ость* prin numeroasele traduceri ce au fost efectuate din limba rusă.

Pentru raportul dintre abstractele ruseşti în *~ость* şi calcurile morfematice româneşti cu sufixul *~(i)tate*, vezi Cezar Apreotesei, *Contacte lingvistice româno—est-slave*, lucrare de disertaţie, Timişoara, 1969, p. 352 ş.u.

În această categorie intră şi termenii derivaţi de la alte teme decît adjective : pronume, numerale, adverbe, particule adverbiale, prepoziţii (vezi *supra*).

III. Derivatele în *~ness* care au în engleză un dublet în *~ity* se redau de cele mai multe ori în limba română printr-un abstract în *~(i)tate* : *chasteness — chastity* „castitate", *corrosiveness — corrosivity* „corosivitate", *inviolableness — inviolability* „inviolabilitate", *invisibleness — invisibility* „invizibilitate", *lucidness — lucidity* „luciditate", *luminousness — luminosity* „luminozitate", *massiveness — massivity* „masivitate", *passiveness — passivity* „pasivitate", *penetrableness — penetrability* „penetrabilitate", *promiscuousness — promiscuity* „promiscuitate", *pureness — purity* „puritate", *rareness — rarity* „raritate", *reciprocalness — reciprocity* „reciprocitate", *rigidness — rigidity* „rigiditate" etc.

Datorită numărului mare de abstracte englezeşti care permit acest tip de dublete lexicale, cît şi productivităţii sufixului *~(i)tate* din limba română actuală, echivalenţele din această ultimă categorie par trăsătura dominantă a modului de redare a sufixului englezesc *~ness* în limba română. De aici părerea — la prima vedere — că lui *~ness* îi corespunde în limba română *~(i)tate* este explicabilă. Cînd se are însă în vedere ansamblul de procedee de formare a abstractelor calităţii în fiecare din cele două limbi, apare evidentă deosebirea de sistem care se ascunde în spatele acestei aparenţe. Am putea spune că româna actuală opune sistemului derivaţional „bivalent" (*~ness/~ity*) din engleză, un sistem derivaţional „monovalent" (*~(i)tate*).

În privinţa modului în care substantivele abstracte formate cu sufixul *~ness* sînt cuprinse în dicţionarele bilingve englez-române, constatăm că prima categorie, aceea pentru care există termeni româneşti echivalenţi formaţi prin diverse mijloace derivative, este cel mai bine reprezentată.

Abstractele din categoria a doua, pentru care lexicul românesc nu oferă termeni echivalenţi şi pentru redarea cărora sînt necesare adeseori construcţii perifrastice, figurează în număr mic în dicţionarele noastre bilingve. Lucrul este într-o oarecare măsură explicabil datorită faptului că neavînd un termen corespondent direct pentru această categorie, care exprimă un grad de abstractizare foarte pronunţat, traducerea este uneori dificilă în afara contextului.

Abstractele englezeşti în *~ness* din a treia categorie apar în dicţionarele bilingve mai puţin decît ar fi de aşteptat, prioritate avînd acele cuvinte la care s-a produs o diferenţiere semantică mai accentuată între termenul derivat cu sufixul *~ness* şi dubletul lexical format cu *~ity* (*humaneness — humanity* etc., vezi *supra*).

În ceea ce priveşte dicţionarele român-engleze, abstractele în *~(i)tate* sînt redate în marea majoritate a cazurilor numai prin echivalentul englezesc în *~ity*, fără a se mai menţiona şi posibilitatea de a le reda prin dubletul lexical derivat cu ajutorul sufixului *~ness*.

Credem că dicţionarele englez-române şi român-engleze ar putea include în număr mai mare substantive abstracte în *~ness*. Nu trebuie însă să pierdem din vedere faptul că redarea oricărui termen depinde în ultimă instanţă de context. Cînd ne interesează să evidenţiem gradul de abstractizare exprimat de un termen englezesc format cu ajutorul sufixu-

lui ~*ness*, putem reda perifrastic și termenii din prima sau ultima categorie : „caracterul inviolabil, caracterul invizibil etc." În efectuarea unei traduceri este deci recomandabilă, pe lîngă consultarea dicționarelor, acordarea unei deosebite atenții contextului, căci în funcție de acesta termenii în ~*ness* pot căpăta o accepțiune abstractă mai accentuată și atunci necesită o redare perifrastică chiar dacă aparent avem în română un echivalent. Aceasta este o consecință a faptului că abstractul englezesc în ~*ness* are de cele mai multe ori „valențe" abstracte în plus față de corespondentul românesc.

Stabilirea celor trei categorii de corespondențe menționate mai sus constituie o schematizare cu un caracter foarte general care a urmărit să sesizeze trăsăturile dominante ale redării sufixului englezesc ~*ness* în limba română.

Din analiza particularităților sufixului ~*ness* deducem că engleza dispune de un sistem mai operativ de formare a abstractelor calității prin derivare decît româna. Cu toate că în română există o gamă bogată de sufixe de abstractizare, acestea nu acoperă întreaga sferă a abstractelor calității din limba engleză, necesitățile de comunicare fiind satisfăcute în această privință prin alte mijloace care s-au dezvoltat în limbă pentru redarea noțiunilor respective. Deși, cum specificam la începutul articolului, limba română prezintă, în structura de ansamblu, trăsături sintetice mult mai pronunțate decît engleza, iată că în anumite privințe — formarea abstractelor calității în cazul de față — raportul se poate schimba, caracterul sintetic fiind în unele compartimente ale limbii mai pregnant în engleză decît în română.

NOTE ETIMOLOGICE ŞI LEXICALE

Bazaóchi. 1. *Bazaóchi*, cu varianta *basaóchi* (CADE), apare în dicţionarele limbii române cu două grupe de sensuri bine diferenţiate : 1. „care se uită chiorîş ; saşiu" ; 2. „nebunatic, ştrengar" (DM).

Deşi prezentarea articolului *bazaóchi* din DM pare să fie preluată din CADE, este, totuşi, incompletă, întrucît lasă la o parte înţelesul „deşănţat" din a doua grupă de sensuri, sens care, după cum vom încerca să dovedim, este foarte important pentru stabilirea etimologiei cuvîntului românesc. În plus, formularea „care se uită chiorîş, saşiu" (DM) este de natură să estompeze unul dintre sensurile de bază ale lui *bazaóchi* — acela de „chior", care apare în toate celelalte dicţionare, ba chiar în TDRG acesta fiind singurul sens dat. În celelalte lucrări lexicografice (Şăineanu, DU ; Scriban, DA) diferenţierea „chior" — „saşiu" este evident marcată.

2. În afară de Moldova (Şăineanu, DU, CADE), cuvîntul *bazaóchi*, cu varianta locală *bazaóichi*, este folosit şi în Oltenia, dar numai cu sensurile : „neastîmpărat, ştrengar, nerușinat".

Atunci cînd apare fixat în recitativele copiilor („Iată-i ochiu/Bazaochiu/Asta-i geana/Coţofana" — CADE), *bazaóchi* este aproape complet lipsit de sens, fapt care poate constitui un indiciu în privinţa vechimii lui.

Pentru teritoriul lingvistic dacoromân este greu de stabilit care dintre cele două grupe de sensuri este întrebuinţată mai frecvent, întrucît datele oferite de dicţionare sînt contradictorii. Şăineanu, de exemplu, înregistrează doar înţelesurile „chior, saşiu", dar le exemplifică, după TDRG, cu un text din Alecsandri, în care cuvîntul are, în mod evident, sensul „nebunatic, ştrengar" : „ ... vine bazaochiul ista de-mi tăvăleşte pînza".

3. Deşi articolul *bazaóchi* din DA este cel mai complet sub raportul semanticii cuvîntului, considerăm că inserarea sensurilor „nebunatic, deşănţat" după notificarea p. e x t. face loc ideii că aceste semnificaţii ar fi rezultatul unei dezvoltări semantice interne şi că, în consecinţă, etimonul acestui cuvînt trebuie căutat doar în legătură cu sensurile „chior, saşiu", după cum s-a întîmplat, chiar, în unele cazuri.

Dîndu-şi seama de suportul slab al etimonului latin reconstruit de el pentru *bazaóchi* : **bĭs-abocŭlus* „aveugle", Tiktin trimite şi la sl. *bezokij* (rus. *bezokij*, pol. *bezoki*).

Indicaţii foarte generale se găsesc la Şăineanu, DU : « cf. slav. *bezokiĭ* „fără ochi" » ; Scriban : « sl. *bezokii* „fără ochi" » ; DA : « Etimologie necunoscută. Pare a fi slav. *bezokij* „fără ochi" ».

Indicaţii ceva mai precise sînt date în CADE : « cf. ucr. *bezokii* » ; DM : « ucr. *bezokiĭ* » ; Semčyns'kyj, *Zapozyčen'n'ja*, 72 : « ucr. *безóкий* ».

Ipoteza unui etimon ucrainean ni se pare insuficientă, în primul rînd sub aspect semantic, întrucît sensurile ucr. *безóкий* „lipsit de un ochi" (Żelechowski) — deci „chior" şi „fără ochi" (Hrinčenko) — deci „orb" — nu pot explica în întregime înţelesurile adjectivului românesc. Rămîn nelămurite sensurile „nebunatic, ştrengar, deşănţat", şi chiar înţelesul „chior", atestat doar la Żelechowski.

4. În limbile slave de sud există două serii de forme care pot furniza elemente interesante pentru explicarea rom. *bazaóchi*. Alături de scr. *bèzok* „lipsit de un ochi" (*Rječnik*) şi bg. *безóк* „care nu are ochi, orb" (*Rečnik bălg.*), există şi scr. *bèzočan* „nechibzuit, din cale afară de îndrăzneţ, temerar, semeţ ; neruşinat, dezmăţat, necuviincios, insolent, lipsit de obraz" (*Rječnik*)[1], şi cîteva forme bulgăreşti, derivate, dar cu sensuri identice cu cele din sîrbo-croată (*Rečnik bălg.*)[2].

Evoluţia a fost firească. De la un prim sens al adjectivului sud-slav : „orb, lipsit de vedere" s-a format cea de-a doua serie de semnificaţii : „cel care nu se uită pe unde merge, care nu se sfieşte de nimic", iar apoi, ca o treaptă ulterioară, apar înţelesurile „neruşinat, dezmăţat, neobrăzat" etc.

Probabil că pînă în secolul al XII-lea cele două serii de sensuri au coexistat atît pe lîngă cuvintele formate de la tema *bezoč-*, cît şi pe lîngă cele alcătuite de la tema *bezok-*[3], iar ulterior ele s-au diferenţiat, creîndu-se situaţia actuală (vezi mai sus)[4].

5. În epoca veche româna a împrumutat din aria slavă de sud (bg., scr.) o formă *bezoki*, care avea în sfera sa semantică ambele serii de sensuri : „chior", „orb" (care ulterior a dispărut) şi „dezmăţat", „neruşinat", „neastîmpărat". Cu aceste semnificaţii cuvîntul a putut veni doar din limbile slave meridionale, întrucît derivatele de la *bezoč-*, înregistrate de Sreznevskij, însemnînd „neruşinat" etc., au fost extrase din scrieri religioase de provenienţă sud-slavă. E posibil, deci, ca prezenţa lor în limba rusă veche să se datoreze unei adaptări, unui împrumut livresc. Aceste împrumuturi cărturăreşti nu au fost asimilate întotdeauna de către vorbitori, ele nu au pătruns toate în limba rusă vorbită.

Deşi este de presupus că scr. *bèzok* şi bg. *безóку* au însemnat cîndva „chior", acest înţeles a dispărut, căci dicţionarele limbilor respective nu îl atestă. În română, *bazaóchi* „chior" circulă cu preponderenţă în Moldova şi de aceea trebuie să considerăm cu atenţie o anumită influenţă a ucr. *безóкий* „chior" (Hrinčenko), participare care a dus la

---

[1] Cf. şi numeroasele derivate cu sensuri asemănătoare (*Rječnik*, I, 273, 274).

[2] Această situaţie este proprie limbilor slave de sud. Dintre celelalte idiomuri slave, mai găsim ceva similar numai în slovacă : cf. slov. *bezoký* „care nu are un ochi sau amîndoi ochii" şi *bezočivý* „îndrăzneţ, înfipt, om cu tupeu, neruşinat" şi derivatele lor (*Slovník slov.*).

[3] Vezi identitatea de sens între psl. *безокоѣатu* (*Sadnik-Aitzet.*, s.v.) şi verbul vechi croat *bezočiti* (*Rječnik*).

[4] Vezi Sreznevskij s.v., care dă şi cîteva citate din scrieri religioase cu caracter parenetic anterioare secolului al XII-lea.

consolidarea acestui sens între înţelesurile cuvîntului şi a cuvîntului însuşi în cadrul limbii române.

6. În sfîrşit, semnalăm prezenţa sensului „saşiu" printre semnificaţiile rus. *безóкий* (Dal', I, 67), deşi este posibil ca acest înţeles, pentru rom. *bazaóchi*, să fi apărut pe calea unei dezvoltări semantice interne.

Considerăm, în concluzie, că în cazul acestui cuvînt cu o evoluţie atît de sinuoasă ipoteza unei etimolgii multiple este cea mai acceptabilă : rom. *bazaóchi* „care se uită chiorîş, saşiu" ; „nebunatic, ştrengar, deşănţat" < ucr. *безóкий* , scr. *bèzok*, bg. *безóку*, rus. *безóкий*.

Brudiu. Pentru adjectivul românesc *brudiu* (despre copii, p. ext. despre puii de animale) „tînăr, crud, fraged, nevîrstnic, minor" ; (despre oamenii mari, p. ext. despre minte) „copilăros, naiv, necopt (la minte), fără judecată, p. ext. simplu, prost, nătărău" (DA) dicţionarele noastre atestă cîteva variante — *brudív* (DA), *brúdiv* (Scriban, D), *brodíu* (Şăineanu) —, care permit departajări de ordin istoric, unele forme derivate — *brúdnic* (Cihac ; TDRG ; Şăineanu ; CADE ; Scriban, D ; DM), *brudiór* (DM) ; *brudátic* şi *brudiésc* (TDRG ; Scriban, D) —, ultimele două avînd caracter arhaic, precum şi adverbul *brudiéşte* (înv. *brudiiaşte*) (DA, Scriban, D).

Aria de răspîndire este cu mult mai mare decît cea pe care o înregistrează dicţionarele — Maramureş, Transilvania de nord, Bucovina şi Moldova —, întrucît îl găsim la Şt. O. Iosif, originar din sudul Transilvaniei, dar care a trăit mult timp în Muntenia : „Dar unde-s brudnicii copii / Şi unde-s rîsetele lor ?" (Exemplificările sînt din DL şi din celelalte dicţionare folosite.)

Cu toate că s-au făcut destule încercări de a stabili originea acestui cuvînt, rezultatele obţinute nu sînt satisfăcătoare.

Cihac, de exemplu, deşi este singurul cercetător care iniţiază o discuţie mai amplă în jurul lui *brúdnic*, îl introduce în mod eronat în articolul verbului *brodésc*, corelîndu-l cu *brodină* şi legîndu-l, din punct de vedere etimologic, cu rus. *brodit'*.

Tiktin, deşi subliniază numărul mare de forme derivate, pe care le consideră, pe bună dreptate, apărute în limba română, nu face, totuşi, referiri etimologice („Unbek."), poziţie pe care o adoptă şi Şăineanu.

A. Scriban compară adjectivul românesc cu ucr. *brudij* „murdar", iar D. Scheludko (v. *Nordslavische Elemente im Rumänischen*, în „Balkan-Archiv", I Band, Leipzig, 1925, p. 153—172) îl explică pe *brúdnic* prin ucr. *brudnýj*, etimologie preluată şi de cercetătorul ucrainean S. Semčyns'kyj (v. *Leksyčni zapozyčennja*... p. 74).

Exceptînd, deci, ipoteza lui Cihac, observăm că ceilalţi cercetători au apelat la ucr. *brudnýj* (la Scriban *brudii*), cuvînt care înseamnă, în general, „murdar, impur" (Hrinčenko, I 101).

Cuvîntul românesc are o vechime apreciabilă, fiind atestat de TDRG (la Ureche şi Dosoftei). El s-a bucurat totdeauna de o circulaţie întinsă, fiind folosit cu accent oxiton şi paroxiton (v. CADE, DA) şi continuă să-şi îmbogăţească sfera semantică (vezi de exemplu, sensurile din seria „frumos" din DA). Sensul de bază, însă, păstrat în ciuda vechimii considerabile şi a diversificării semnificaţiilor, nu permite apropierea de ucr. *brudnýj*.

Etimonul cuvîntului românesc este substantivul ucrainean *brud* (Hrinčenko, I 101) care, în afara sensurilor ce se circumscriu noţiunii de

„impuritate", mai înseamnă şi „fir de păr abia crescut pe faţa unui bărbat". Pornind de aci nu este dificil de realizat evoluţia care a avut loc în limba română, unde cuvîntul şi-a schimbat categoria gramaticală. Mai mult, Cihac notează chiar o formă românească *brud*, identică cu etimonul ucrainean.

DAN HORIA MAZILU

Bîstriţ, -ă. Adjectivul *bistriţ, -ă*, în *prună bistriţă* „varietate de prune, de formă lungăreaţă, care se coc toamna şi ai căror sîmburi se desprind uşor de partea cărnoasă" şi *prun bistriţ* „prunul care produce aceste prune", este răspîndit în Banat şi Transilvania (v. CADE, s.v.). Cuvîntul este înregistrat şi în DM (fără indicaţii etimologice) şi în DA.

Originea acestui cuvînt a fost destul de mult discutată. DA consideră că avem de-a face cu o evoluţie semantică a tipului slav **bystrъcъ* (din *bystrъ* „iute", care şi-a schimbat înţelesul în „pişcăcios"). Romulus Todoran (MAT. I, p. 56) îl explică din magh. *beszterce* (*szilva*), iar Ştefan Binder (AUT, V, 1967, p. 62) din săs. *bistriţăr* (*pelzăn*) „(prune) bistriţe".

Explicaţia cea mai apropiată de adevăr ni se pare a fi cea dată de DA, însă şi aceasta este neclară şi insuficientă. Evoluţia semantică presupusă, chiar dacă a avut loc, s-a petrecut pe terenul limbilor slave. De aceea trebuie să recurgem la un termen din limbile slave contemporane. Acest termen credem că este srb. *bìstrica* (*šljiva bìstrica*) „specie de prune" (v. Deanović-Jernej, *Hrvatskosrpsko — talijanski rječnik*, Zagreb, 1963).

Explicarea cuvîntului românesc din magh. *beszterce* (împrumutat, probabil, tot dintr-o limbă slavă), ridică mai multe dificultăţi formale decît explicaţia dată de noi. De altfel, originea maghiară a cuvîntului nu poate explica faptul că în Banat el se întîlneşte peste tot, iar în Transilvania destul de rar. Acest lucru ne face să credem că, cel puţin pentru Banat (dacă nu cumva de aici a fost răspîndit şi în alte regiuni), trebuie să admitem originea sîrbă a cuvîntului.

În ceea ce priveşte săs. *bistriţăr*, credem că acesta este împrumutat de la români.

Clump. Cuvîntul nu este înregistrat în lucrările noastre lexicografice şi în culegerile de lexic regional. L-am întîlnit în satul Fibiş, judeţul Timiş, cu sensul de „papuc de lemn" sau „papuc făcut dintr-o talpă groasă de lemn şi dintr-o bucată de piele sau pînză prinsă deasupra".

Etimonul este germ. *Klumpe* „sabot, papuc de lemn".

Miţînă. Cuvîntul acesta l-am întîlnit în satul Fibiş, cu sensul de „puroi vîscos eliminat din buboi, sub forma unei pungi lunguiețe". Cu aceeaşi formă, dar fără a-i indica sensul, îl înregistrează, în Banat, şi Lucian Costin (GR. BĂN., vol. II, Turnu-Severin, 1934, p. 128). DA notează varianta *mîţînă*, cu sensul „puroi, coptură (dintr-o rană)", trimiţînd, pentru etimon, la cuvîntul *ţîţînă*.

Formal, *miţînă* ar putea fi considerat ca derivat de la *miţă* (< lat. **agnicia*), înregistrat de Scriban, D, și cu sensul de „lațe, moțuri de păr (la animale, la oameni netunși, la covoare ș.a.)", de la care se putea ajunge la sensul de „pungă mică (cu puroi) de formă lunguiață", cu suf. *-ină*, care, ca și în cazul altor derivate (*ciurdină* < *ciurdă*, *stîrvină* < *stîrv* etc.), nu schimbă înțelesul termenului de bază (v. G. Pascu, *Sufixele românești*, București, 1916, p. 208). Sufixul *-ină* ar putea avea și valoare diminutivală (cf. *crachină* < *cracă* etc.; v. G. Pascu, *op. cit.*, p. 207 și Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, București, 1968, p. 324).

Însă, după cum se observă, evoluția semantică pe care am presupus-o este puțin plauzibilă. De aceea considerăm că avem de-a face mai degrabă cu un împrumut din limba sîrbă. Într-adevăr, *miţînă* se poate explica, atît formal cît și semantic, din cuvîntul sîrbesc *mìcina* „inflamație a glandelor limfatice; buboi" (v. Deanović-Jernej, *op. cit.*).

Pîrcum. Cuvîntul este folosit în Banat. Cu această formă l-am înregistrat în satul Fibiș, județul Timiș, avînd valoare de adverb, cu sensul de „curmeziș" : *s-o pus pîrcum năiínca mia* „s-a pus curmeziș înaintea mea" și în locuțiunea *d-a pîrcum* „de-a curmezișul".

În comuna Comloșul Mare, județul Timiș, este atestată forma *pîrco* „de-a curmezișul, de-a dreptul" (v. LEXIC REG., II, p. 41). Lucian Costin înregistrează în Lugoj forma *pîrcu* (*de-a pîrcu*) „de-a curmezișul" (v. GR. BĂN., vol. II, p. 146), iar în partea de sud a Banatului am întîlnit și o formă *pîrcom*, cu sensul „de-a curmezișul". Nici una dintre aceste variante nu este înregistrată în lucrările noastre lexicografice.

Etimonul acestui cuvînt este srb. *prěko* „peste" (v. Deanović-Jernej, *op. cit.*), în care a avut loc metateza lui *r*, ca și în alte împrumuturi din limba sîrbă (cf. *brobic* < srb. *bubrek*; *brăgan* < srb. *bagren* etc.). În variantele *pîrcum*, *pîrcom*, *m* final a apărut probabil prin contaminație, dar nu vedem încă ce termeni au putut servi ca model. Celelalte variante sînt mai apropiate, în ceea ce privește forma, de etimonul sîrbesc.

Văguí. Verbul *a* (*se*) *văgui* l-am întîlnit tot în satul Fibiș, cu sensul „a (se) sătura pînă la refuz". Cuvîntul nu este atestat în lucrările noastre lexicografice și în culegerile dialectale.

Considerăm că trebuie apropiat de cuvîntul sîrbesc *vagnuti* (*vagati*), care are sensul „a fi greu, a atîrna (greu), a apăsa greu" (v. Deanović-Jernej, *op. cit.*) de la care se putea ajunge ușor la sensul cuvîntului românesc.

DORIN URIȚESCU

ORIGINEA NUMELUI TOPIC *FRIJ*

DE

VASILE ŢÂRA

I. Situat într-o regiune muntoasă mai puţin accesibilă, spre graniţa de sud-est a judeţului Bistriţa-Năsăud, în zona subcarpatică de la poalele Călimanilor, satul numit oficial, după 1918, *Lunca*, iar pînă atunci *Friş*, pare să aibă o istorie destul de veche [1] deşi prima atestare documentară a acestei localităţi o găsim abia în veacul al XIV-lea, într-un act de danie redactat în cancelaria regelui maghiar Carol Robert de Anjou, la 13 mai 1319 [2]. În acelaşi secol, localitatea mai apare în două acte emise de aceeaşi cancelarie, unul la 28 iulie 1319 şi altul la 19 iunie 1323 [3]. În toate cele trei documente, satul apare sub denumirea de *Greseph*. După mai bine de un secol, la 13 ianuarie 1440, localitatea reapare în documente [4], de data aceasta însă cu denumirea de *Fyris*. Cu acelaşi nume, ortografiat *Frisen* şi *Frisi*, satul este menţionat şi într-un document din 5 februarie 1642 [5], iar la 1733 îl regăsim în conscripţia Klein, notat însă *Friss*. Despre existenţa satului *Frizs*, la 1750, vorbeşte şi conscripţia Aron din 1750[6].

După 1918, localitatea a primit denumirea de *Lunca*, dar, cu toate că au trecut aproape cincizeci de ani de cînd satul poartă oficial acest nume,

---

[1] Considerăm util să menţionăm aici că în imediata apropiere a satului, pe un platou relativ întins, situat la o altitudine care oferă ochiului o frumoasă privelişte a podişului transilvănean în spre vest, nord şi sud, pînă la zeci de kilometri depărtare, dar mai cu seamă asupra tuturor căilor de acces în depresiunea prin care se strecoară apele *Şieului*, există mai multe forme de teren interesante, care amintesc de contururile unei construcţii ce servea, probabil, unor scopuri militare. Cercetări arheologice nu s-au întreprins încă, deşi unul dintre localnici, Gordon Vasile, a semnalat, cu ani în urmă, înfăţişarea curioasă a acestor forme de teren şi a dus chiar Muzeului de istorie din Cluj un vîrf de lance şi un coif de aramă, găsite de el pe un ogor din apropierea acestui platou.

[2] *Documente privind istoria României. Seria C. Transilvania*, vol. I (1301—1320), p. 312—313.

[3] *Lucr. cit.*, vol. I (1301—1320), p. 323—326; vol. II (1321—1330), p. 78—79.

[4] *Oklevéltár a tomaj nemzetségbeli Losonczi Bánffy család történetéhez*, vol. I (1214—1457), szerkesztette Varju Elemér, Budapest, 1908, p. 632.

[5] Veres Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. X, Bucureşti, p. 111.

[6] Pentru ultimele trei atestări vezi Coriolan Suciu, *Dicţionarul istoric al localităţilor din Transilvania*, vol. I, Ed. Acad., 1967, p. 366, s.v. *Lunca*.

vechea denumire, în pronunție locală *Frij*, continuă să fie utilizată curent, nu numai de către localnici, ci și de locuitorii satelor vecine.

II. Originea numelui topic *Frij* l-a preocupat și pe N. Drăganu. Învățatul clujean a propus două soluții etimologice pentru acest toponim: „poate fi din ung. *Friss*, nume de pers. < *friss* „proaspăt, rece" (pentru trecerea lui *ș* în *j* cf. ung. *lugas* > *Lugaș* > *Lugoj* etc.), dar și din v. rom. *friji* (*farij*), plur. lui *friz* „Friesländer (Pferd) < pol. *fryz* (Tiktin, DRG, 649)"[7]. Dacă am accepta prima soluție propusă de N. Drăganu, ar trebui să adăugăm că n. pers. *Friș* putea să provină nu numai din magh. *friss* „proaspăt, rece", ci și din rom. *friș* „proaspăt" sau *friș* (*frij*) „un fel de veston făcut din țesătură de cînepă", termeni despre care Lajos Tamás [8] crede că sînt elemente maghiare pătrunse în graiurile românești din Transilvania. În DA găsim, de asemenea, termenul *frij* „un fel de camizol purtat de femei bătrîne prin unele regiuni ale Transilvaniei", pentru care se propune însă ca etimon germ. *Frisirjacke*. Aducînd în discuție și cele două cuvinte românești, probabil de origine maghiară, venim în sprijinul ideii că la baza toponimului *Frij* ar sta numele de pers. *Friș*, deși în antroponimia satului, pe care am studiat-o cu multă atenție, utilizînd în acest scop și registrele de stare civilă de la începutul veacului al XIX-lea, nu am găsit nici un indiciu că un astfel de antroponim ar fi existat cîndva în localitatea de care ne ocupăm, ori în satele vecine [9].

Într-un articol recent, privitor la toponimia văii superioare a *Șieului*, E. Janitsek optează pentru originea germană a numelui topic respectiv [10].

Convingerea noastră e că mult mai apropiată de adevăr, dacă nu chiar singura valabilă, este cea de-a doua soluție etimologică propusă de N. Drăganu. Crearea acestui toponim de la forma de pl. a v. rom. *friz* nu trebuie să ne surprindă, dacă ținem seama de următoarele fapte:

I. Conform tradiției populare, în această localitate a fost, din cele mai vechi timpuri pînă la mijlocul veacului trecut, creșcătoria de cai a grofilor în stăpînirea cărora se afla satul. La aceasta se adaugă și faptul că despre un platou din apropierea localității, numit *D'álu Tîrgului* (acum teren arabil), se spune că era, pînă prin secolul al XIX-lea, locul unde se țineau de două ori pe an mari tîrguri de cai. Avînd în vedere poziția geografică izolată a acestui sat, credem că existența unui tîrg în imediata lui apropiere nu se justifica decît prin situația de important centru de creștere a animalelor, în primul rînd a cailor, pe care el a deținut-o cîndva.

---

[7] N. Drăganu, *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928, p. 41.

[8] Lajos Tamás, *Etymologisch — historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966, s.v. *friș*[1], *friș*[2].

[9] Numele de familie *Frij* și *Frijan* sînt însă destul de răspîndite în comuna Tătărești (Pașcani), jud. Iași, dar în acest caz avem a face, așa cum am putut constata personal cu prilejul unei anchete dialectale pe care am efectuat-o în această localitate, cu o colonie de români ardeleni, care au migrat în Moldova probabil în secolul al XVIII-lea, dintre care mulți sînt veniți chiar din satul de care ne ocupăm. În sprijinul acestei afirmații vin nu numai particularitățile de limbă ale vorbitorilor de aici, ci și numele de familie *Gordon*, *Damian* etc., frecvente atît la Tătărești cît și la Frij. De altfel, folcloristul Al. Vasiliu, citînd mărturiile unora dintre consătenii săi, afirma că locuitorii comunei Tătărești sînt veniți de peste munți, din satele *Frij* și *Igledin* (*Gledinul* este sat vecin cu *Frijul*, în Transilvania). Deci, în acest caz antroponimele *Frij* și *Frijan* din comuna Tătărești au la bază numele topic *Frij*.

[10] E. Janitsek crede că n. top. *Frij* provine din săs. *Frâisndrəf* < săs. *Frâisən* + *Drəf* (= germ. *Frieren* „îngheț, ger, înghețare" + *Dorf* „sat") (vezi E. Janitsek, *Toponimia văii superioare a rîului Șieu*, în *Studii și materiale de onomastică*, 1969, p. 112).

2. Cele mai temeinice argumente, care pledează în favoarea acestei păreri, ni le oferă însă studiul numelor de locuri din hotarul satului. Dacă le privim din punct de vedere etimologic, cele peste o sută de toponime care denumesc locurile aparţinătoare acestui sat pot fi împărţite în patru categorii [11] :

a) toponime care provin din apelative româneşti de origine latină ori sînt forme noi, create prin derivare sau compunere de la termeni de origine latină şi autohtonă;

b) toponime care au la bază termeni slavi sau apelative româneşti de origine slavă, ori sînt create pe teren românesc de la astfel de apelative;

c) numiri topice de alte origini (acestea fiind extrem de puţine nu pot modifica concluziile la care vom ajunge în finalul prezentei lucrări);

d) toponime a căror etimologie ne este deocamdată necunoscută sau provin din apelative româneşti a căror etimologie nu a fost încă stabilită.

Numirile topice din prima categorie ocupă un loc de mare însemnătate în toponimia satului. Avem astfel: *Ascúnsa* (formă participială substantivizată de la vb. (*a*) *ascunde*; vezi şi Iorgu Iordan, *Top. rom.*, p. 109); *Cál'ia Pórşilor* (apelat. *cale* „potecă prin munţi, păduri" (< lat. *callis*, DA s. v.) nu mai circulă în graiul local); *Carpiń'ş* (< *carpen* + suf. colect. *-iş*); *Dósu* (< *dos* „versantul nordic al unui deal " < lat. **dossus* < *dorsus*, CADE, s. v.); *Fîntîńęl'e* (pl. de la *fîntînea*); *Fundatúŕ* (< *funda* (= *înfunda*) + suf. *-ătură*, DA, s. v.); *Gáuŕ* (pl. de la *gaură* (< lat. **cavula*, DA, s. v.)); *Grópcîl'e* (pl. de la *groapă* < alb. *gropę*); *Gruį* (< *grui* „pisc sau coastă de deal; colină; movilă" < lat. **grunnium*, DM, s. v.; vezi şi Iorgu Iordan, *Top. rom.*, p. 30, 33, 390, 452); *În Pcor* (< apelat. *picior* (pron. *pcior*) „coamă de deal care urcă spre vîrful dealului " < lat. *petiolum*, DM, s. v.); *În Paráie* (pl. de la *părău* (comp. alb. *përrua*, DM, s. v. *pîrău*); *La Casóie* (< *casă* + suf. augm. *-o(a)i(e)*; *La Mestecańéį* (pl. de la *mestecănel* < *mesteacăn* + suf. dim. *-el*); *La Nuc* (< apelat. *nuc*, refăcut din pl. *nuci*, sg. *nuce* < lat. *nux*, *nucem*, CADE, s. v); *Mînśélu* (< *mîncel* „deal mai mare sau munte mai mic" (termenul nu mai circulă ca apelativ în graiul local) < lat. *monticellus*, DLR, s. v. *muncel*); *Mesţéśiń* (pl. de la *mesteacăn*); *Palt'ińíş* (< *paltin* + suf. colect. *-iş*); *Părău Iń-élului* (< *inel* < lat. *anellus,-um*, CADE, s. v.); *Pe Fáţă* (< apelat. *faţă* „versantul estic al unui deal" < lat. *facia*); *Pe Văl'e* (< *apelat. vale* < lat. *vallem*); *Pístă Părău ăl Răų*; *Porcariáţa* (< apelat. *porcăriaţă* „loc frecventat de mistreţi" < *porc* + suf. *-ăre(a)ţ(ă)*); *Ratúndu* (< *rătund*, forma veche a lui *rotund* (< lat. **retundus*, CADE, s. v. *rotund*); *Rîpa* (< apelat. *rîpă* „coastă de deal, munte; prăpastie" < lat. *rîpa*, CADE, s. v.); *Sacatúra* (< *seca* + suf. *-(ă)tură*, ca în *adunătură*, *arătură*, *spălătură* etc.; vezi şi Iorgu Iordan, *Top. rom.*, p. 25, unde *Secătură* e trecut în categoria lui *Curătură*, *Runc*, *Pîrlitura*, *Lazul*, *Seciul*, *Poiana* etc.); *Şăsu* (< *şes* „loc aşezat, neted, oblu; întindere de teren fără ridicături" < lat. *sĕssus*, CADE, s. v.).

---

[11] În cadrul acestei clasificări, vom ţine seama numai de toponimele bază, de tipul *Lunca*, *Rîpa*, etc., nu şi de cele compuse dintr-un apelativ curent şi un toponim bază, cum sînt: *Gúra Lúnśi*, *Cọsta Lúnśi*, *Córnu Rîpéi* etc.

Toponimele din cea de-a doua categorie se împart, la rîndul lor, în trei subgrupe :

1. Toponime care pot fi puse în legătură cu apelative slave care, probabil, nu au circulat ca atare în limba română. E cazul toponimului *Oveșt'éńia*, pentru care cf. v .sl. *ovošte* sau *ovošti* „fructus" (Miklosich, *Lexicon*, s. v.), deși s-ar fi putut forma și de la *ovošč*„ fruct" (Hrinčenko, *Slovarĭ ukrajnsĭkoj movi Ukrajnsko russkij slovarĭ*, Berlin, 1924, s. v) + suf. *-enie* ; (cf. și *Oveștini*, n. top. (<*ovăs* + suf. *-ištină*), Gr. Rusu, *Nume de locuri din nord-estul Transilvaniei*, în *Studii și materiale de onomastică*, 1969, p. 171).

2. Toponime care provin din apelative românești de origine slavă, al căror sens nu mai este cunoscut azi de locuitorii satului. În această categorie se includ : *Cofána* (cf. *scofainǎ* „vale rotundă între munți" (CADE, s. v.), pentru care cf. v. sl. *sŭkovŭ* (*skovŭ*) „vas" (Miklosich, *Lexicon*..., s. v.) ; cf. și ucr. *kofa* „cupă pentru apă" (Hrinčenko, *lucr. cit.*, s. v.) + suf. *-na* [12] ; *Corovánu* (probabil din *crov* „depresiune mică, rotunjită, aflată într-un cîmp plan, fără scurgere, vîlcea ce amintește de culcușul unui lup" (Porucic, *Lexiconul termenilor entopici în limba română*, 1931, s. v.) ; groapă, scobitură făcută în pămînt (DA, s. v.) + suf. augm. *-an* ; cf. s. cr. *kórov* „Unkraut" (=bălărie, buruiană), Berneker, *Sl. WB*, s. v. *korov* și *crovan* „groapă părăsită (Mehedinți)", DA, s. v.) ; *Gorgáń* sau *Gorgáń* (<*gorgan* „grămădire de pămînt pietros în formă de căpățînă de zahăr, dîlmă, gîlmă, movilă, măgură" (cf. rus. *korgan*, idem) DA, s. v. ; vezi și Iorgu Iordan, *Top. rom.*, p. 36, 365, 453) ; *Iézăr* (<*iezer* „lac, tău" < v. sl. *jezero* „lac", DA, s. v.) ; *În Vóriș'* (pl. de la *voriște* „curte, ogradă, avlie", ms. Dicț. Acad. (cf. ucr. *dvorišče* „curte, conac", Hrinčenko, *lucr. cit.*, s. v.)) ; *Lunca* (<apelat. *luncă* <v. sl. *lo*"*ka*, Tiktin, DRG, s. v. ; vezi și Iorgu Iordan, *Top. rom.*, p. 78, 88) ; *Rózina* (<*rovină* „groapă, adîncitură, rîpă (mocirloasă) ; loc mlăștinos, mlaștină, mocirlă" <bg. *rovina*, sb. *rovine*, DM, s. v. cf. v. sl., bg. *rovŭ* „șanț", bg. *rovenie* „spărtură", Iorgu Iordan, *Top. rom.*, p. 29) ; *Sąș* (<*seci* „pășune pe un loc despădurit ; loc deschis într-o pădure de unde s-au tăiat copacii ; îngrăditură de nuiele ; loc îngrădit unde se închid oile noaptea" (în graiul local termenul circulă numai cu ultimul sens) <sb. *seča*, DM, s. v. ; cf. slov. *sěč* „tăiere", n. top. ceh *Seč* etc., Iorgu Iordan, *Top. rom.*, p. 24) ; *Șípot'ea* sau *La Șipot'e* (sg. creat de la forma de pl., probabil datorită faptului că vorbitorii acestui grai nu mai cunosc valoarea semantică a apelat. *șipot* „izvor a cărui apă, ieșind dintr-un mal, curge pe o ulucă sau pe un jgheab" (comp. bg. *šepotŭ* „murmur", CADE, s. v.) ; vezi și Iorgu Iordan, *Top. rom.*, p. 77, 87) ; *Vatájńița* (<*vatajniță* „bucată de pămînt care aparține satului (sau bisericii), ms. DA (<*vataj* „vătaf" + suf. *-niță*)) ; *Zapód'ia* (<*zăpodie* „loc șes pe o înălțime, platou, vale lungă adăpostită de înălțimi ; șes puțin scufundat față de regiunea înconjurătoare" <v. sl. *zapodŭ*, DM, s. v. ; vezi și Iorgu Iordan, *Top. rom.*, p. 33, 559).

3. Toponime provenite de la cuvinte românești de origine slavă care continuă să circule ca apelative în graiul local, ori au fost create, prin derivare, de la cuvinte românești de origine slavă : *Bîrńișóre* (<*bîrnă* (cf. v. sl. *brŭvĭno*, DA, s. v.) + suf. *-iș(o)r(ă)*) ; *D'álu Tîrgului* ; *D'élńiț'l'e* (pl. artic. de la *delniță* „loc de arătură lung și îngust" <sl. *dělnica*, CADE,

[12] Cf. și n. top. *Prislopu Scofeini*, în Banat (vezi S. Liuba și A. Iana, *Topografia satului și hotarului Maidan*, Caransebeș, 1895).

s. v.); *Dúpă D'a*]; *Hîrtóp* (<*hîrtóp* „vizunie, grotă, crăpătură adîncă săpată de apă, formînd rîpi prăpăstioase, groapă adîncă în care s-a adunat apă, mlaştină, adîncătură în drum, groapă" <v. sl. *vrŭtŭpŭ*, DA, s. v.); *Hîrţọpe* (pl. de la *hîrtop*; vezi şi Iorgu Iordan, *Top. rom.*, p. 30); *ın Stajăr'* (pl. de la *stejar*); *Lázuŕ* (<apelat. *laz* „teren defrişat prin arderea sau tăierea pădurii", pe care acad. Iorgu Iordan îl consideră „de origine slavă (diferită după regiuni), dar şi maghiară, probabil (prin Ardeal, de pildă)" [13].

O menţiune specială credem că merită toponimul *Rąşile*, care denumeşte singurul rîu ce curge în apropierea localităţii, constituind totodată şi graniţa dintre hotarul satului de care ne ocupăm şi hotarul satului vecin, Sebiş. Celelalte pîraie ce brăzdează hotarele celor două aşezări sînt pîraie cu debite foarte scăzute. Ţinînd seama de acest lucru şi de faptul că apa acestui rîu nu este mai rece decît a celorlalte pîraie, precum şi de numărul mare de toponime din hotarul satului care au la bază termeni de origine slavă, nu ştim dacă bg. **rěcě* „pîrîu" (<*rěka*), propus de Weigand (*Balkan — Archiv.* Fortsetzung des Jahresberichts des Instituts für rumänische Sprache, III, p. 104) ca etimon pentru numele topic *Rece(a)*, nu ar explica mai bine originea toponimul nostru. Acad. Iorgu Iordan respinge această etimologie [14].

c. În hotarul satului găsim şi trei toponime care provin din termeni de origine maghiară sau din apelative româneşti de origine maghiară: *Hórgoş* (<magh. *hargos* „încîrligat, încovoiat"), terenul denumit astfel a aparţinut, pînă în 1918, grofului maghiar din Şieu; *Rîtu* (<*rît* „loc cu iarbă" <magh. *rét*, CADE, s. v.); *Dîlma Ŝurgáului* (apelat. *ciurgău* „izvor care curge pe un scoc" <magh. *csurgó* (*csorgó*), idem, DA, s. v.).

d. În cea de-a patra categorie de toponime am inclus atît numele de locuri pentru care nu am putut indica o etimologie acceptabilă, cît şi toponimele care provin din apelative româneşti a căror origine nu a fost încă stabilită. Între acestea se numără: *Béldrẹa*; *Brebeńíŝ* (pl. de la *brebenic*, deriv. diminutival de la *berabăn*); *Butúŝ* (pl. de la *butuc*); *D'álu Buhán* (probabil un deriv. cu suf. augm. *-an* de la o bază *buh-*, cf. *buhaş* „tufă de fag"; poate fi şi n. pers. *Buhan* <*buhă* „bufniţă" + suf. *-an*, Constantinescu, DO, p. 220); *Hînsur'* (<*hîns* „tufe dese, smidă", DA, s. v. *hâns*); *Hútvaị* (<*hútvai* „loc gol, pustiu", în graiul local); *La Mamal'íž* (pl. de la *mamaligă*); *Pe Rușiţa* (*roșiiţa*?); *Podîșán* (*podișan*?); *Pod'iréụ* (<*podereu* „platou", CADE, s. v.).

Pe lîngă numele de locuri menţionate mai sus, în sistemul toponomastic al satului de care ne ocupăm se includ şi cîteva toponime de provenienţă antroponimică. Deşi sînt mai puţin frecvente decît în alte localităţi sau regiuni [15], unele dintre aceste toponime par să aibă o vechime destul

[13] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, 1963, p. 24.

[14] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 27.

[15] Fenomenul acesta se explică, probabil, aşa cum afirma într-o discuţie particulară şi I. Donat, şeful sectorului de toponimie de la Institutul de lingvistică din Bucureşti, prin faptul că locuitorii satului fiind, pînă în a doua jumătate a veacului trecut, şerbi pe moşia grofilor din Şieu, au devenit proprietari de pămînt relativ tîrziu şi de aceea numele lor nu s-a putut impune în toponimie. Pe lîngă aceasta, suprafeţele de teren ale fiecărei familii fiind destul de reduse, parcelele aparţinătoare unui singur proprietar într-o parte sau alta din hotarul satului nu depăşesc mai niciodată 3—4 ha. În acest caz e normal ca numele proprietarului să nu se poată impune ca nume topic. La aceasta se adaugă, firește, şi caracterul accidentat al reliefului din această zonă, ceea ce impunea, desigur, utilizarea unor toponimice provenite mai ales de la apelative, care să precizeze cît mai exact formele de teren pe care le denumesc.

de mare, întrucît sînt construite ca în limba veche, cu articolul postpus: *Ŝurgău Lúngului*; *Ŝurgău Ńámțului*: *Cósta Góği* (cf. *Goagă*, n. pers. < <*goagă*, var. la subst. *gogă* „nucă cojită de verde" (com. G. Ivănescu), Constantinescu, DO, p. 435); *Cósta Žórdî* (<*Georza*, n. pers. (<*Sîngiorz*), Constantinescu, DO, p. 68); *Cál'ia Máierului*[16] (*Maier*, n. pers. cunoscut în satele vecine <germ. *Meier*; cf. și *Maior*, Pașca, *N. pers.* p. 273); *Poiána Páșcului* (*Pașcu*, n. pers. în satul vecin, Sebiș); *Vál'ia Lúngului*; *Vîrvu Poiéńi Tómi*. Găsim totuși și două nume de loc cu articol proclitic: *Grópa lu Arsînt'e* și *Zapód'ia lu Șt'éfan*. În celelalte toponime provenite de la nume de persoană, articolul a fost omis: *D'álu Farcáș* (*Farcaș*, n. pers. <magh. *Farcas*, n. pers.); *D'álu Vîrtíc* (*Vîrt'ic*, supran. cunoscut în localitate). La acestea s-ar adăuga și *D'álu Buhán*, dacă *Buhan* este nume de persoană [17].

III. *Concluzii.* Numărul mare de toponime provenite de la termeni moșteniți din latină: *Gruí*, *Mînșélu*, *Paltińíș*. *Parău Íńélului*, *În Dos*, *Pe Fáță*, *Porcariáța*, *Ratúndu*, *Rîpa*, *Sacatúra*, *Șăsu* etc., precum și prezența în toponimia aceluiași sat a unor nume topice cum sînt: *Oveșt'éńea*, *Cofána*, *Corovánu*, *Gorgáń*, *Iézăr*, *În Vóriș'*, *Șípot'ea*, *Vatájńița*, *Zapód'e* etc., care provin din elemente lexicale slave ori din apelative românești de origine slavă, al căror sens nu mai este cunoscut de vorbitorii acestui grai, atestă prezența unei vechi populații românești în această localitate, populație care a dat și numele satului, *Frij*, după denumirea rasei de cai cu creșterea cărora se îndeletnicea. Termenul v. rom. *friz* (pl. *frij*), devenit nume topic, se încadrează perfect între celelalte toponime de origine slavă pomenite mai sus, de aceea credem că forma *Friș* (*Fyris*, *Frisen*, *Frisi*, *Friss*), care apare în documente și a circulat oficial pînă după 1918, nu poate fi decît o transcriere greșită a denumirii acestui sat, datorită apropierii pe care reprezentanții administrației maghiare au făcut-o între cuvîntul românesc *frij* și termenul maghiar *fris*. Frecvența mare a erorilor de acest fel a fost semnalată și de N. Drăganu: „Unele dintre aceste numiri slave vechi au fost schimbate de administrația ungurească, cum arată documentele, chiar de la început după firea limbii ungurești și au fost impuse locuitorilor băștinași în această formă schimbată. Dar chiar această schimbare a lor dovedește că ele existau în forma slavo-românească înainte de venirea ungurilor" [18]. Așadar, în cazul de față numai forma populară putea să ne ducă spre etimonul adevărat al numelui topic *Frij*, pentru că, așa cum afirma și E. Petrovici, „în ce privește toponimicele românești din Transilvania, forma populară trebuie preferată celei atestate în documente, căci acestea din urmă n-au fost scrise niciodată de români, prin urmare toponimicele întîlnite în ele au fost întotdeauna stîlcite" [19].

---

[16] Ar putea fi și *maier* „mică gospodărie (țărănească) sau grădini la marginea unui oraș (săsesc); fermier" (< germ. *Meier* (hof); cf. magh. *major*), DLR, s.v.; cf. și *Măierău*, *Muierău*, *Mănerău*, *Măieruș* etc., E. Petrovici, DR, XI, p. 229–237; vezi și Iorgu Iordan, *Top. rom.*, p. 50.

[17] Pentru forma veche a numelor de persoană masculine cu articol enclitic și fără articol vezi I. Coteanu, *Despre poziția articolului în limba română*, SCL, VII, 1956, nr. 1–2, p. 69.

[18] N. Drăganu, *lucr. cit.*, p. 83.

[19] E. Petrovici, *Daco-slava*, DR, X_2, 1943, p. 249.

Forma slavă a numelui topic *Frijna* [20], prin care locuitorii satului vecin, Ruştior, denumesc Valea Frijului, vine, de asemenea, în sprijinul ipotezei noastre.

În sfîrşit, dacă ţinem seama şi de atestările pe care le dă Tiktin (DRG, s. v. *friz*) : „tot frijĭ de cei nemţeşti" (MIR. COSTIN LET [2]. I 257) ; „tot cai friji nemţeşti" (NEC. COSTIN das 493) ; „epe friji" (MUSTE das III 66), credem că provenienţa toponimului *Frij* din forma de plural a cuvîntului românesc *friz* (de origine slavă) nu mai poate fi pusă la îndoială [21].

[20] Vezi şi *Radna, Ramna* etc., Iorgu Iordan, *Top. rom.*, p. 99, 132.

[21] Pentru *Frijeni* şi *Frijoaia*, Iorgu Iordan (*Top. rom.*, p. 271) propune acelaşi etimon : v. rom. *friz* (plur. *friji*) „cal originar din Frizia".

DIN ONOMASTICA ISTROROMÂNĂ

DE

ILEANA NEIESCU şi AURELIA STAN

Materialul pe care îl prezentăm mai jos a fost cules în toamna anului 1968, cu prilejul unei călătorii de studii făcute la istroromânii din Jeiăn. Una din intenţiile noastre a fost aceea de a încerca să elucidăm anumite probleme privitoare la onomastica istroromânilor din această localitate [1].

Datele de care dispunem au fost culese cu ajutorul *Chestionarului onomastic* (partea referitoare la numele de persoane şi numele de animale) [2]. Deşi materialul cules de noi nu este exhaustiv [3] ne dă totuşi posibilitatea să avem o privire generală, de ansamblu, asupra antroponimiei şi asupra numelor proprii ale animalelor din Jeiăn.

Din răspunsurile informatoarei noastre Ana Stámbulit', în vîrstă de 50 de ani, care s-a străduit să ne dea informaţii cît mai complete la întrebările pe care i le puneam, aflăm că pe copii îi botează „bótra şi cumpâru", adică naşa şi naşul, care însă îi botează „cum mâja şi câja zîce". Prin urmare părinţii sînt cei care hotărăsc ce prenume primesc copiii lor.

De obicei prenumele sînt date după „cum je carvę drʷâɣ" deci sînt alese prenume care plac unuia sau altuia dintre părinţi.

Ca şi în alte părţi, şi în Jeiăn criteriul calendaristic în acordarea numelor de botez este la loc de cinste, existînd obiceiul ca părinţii să-şi

---

[1] Dialectele româneşti din sudul Dunării, în special cel istroromân, au constituit obiectul de studiu al unor însemnaţi lingvişti şi oameni de cultură români şi străini, care însă, în marea lor majoritate, au omis onomastica : nume de locuri, nume de oameni şi nume de animale. Dintre cei care s-au ocupat în trecut sau mai recent de dialectul istroromân sînt unii care au acordat totuşi o oarecare atenţie şi onomasticii istroromânilor, chiar dacă acest lucru l-au făcut mai mult înşirînd prenumele, numele de familie, poreclele şi supranumele, numele de animale etc. decît studiindu-le. Cf. Iosif Popovici, *Dialectele române* (*Rumänische Dialekte*), IX, *Dialectele române din Istria*, Halle, a. d. S., partea 1ª (*Referinţele sociale şi gramatica*), 1914, p. 35—50, care le însoţeşte şi de cîteva „Observări asupra numelor" ; Sextil Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, *Introducere — Gramatică — Caracterizarea dialectului istroromân*, Bucureşti, 1926, p. 300—311 ; Traian Cantemir, *Românii din Valdarsa şi Jeiăn*, 1944 ; Traian Cantemir, *Texte istroromâne*, Ed. Acad., 1956, p. 153—155 etc.

[2] Elaborat la Institutul de lingvistică şi istorie literară din Cluj şi publicat în CL, IX, 1964, nr. 2, p. 239—261.

[3] Neputînd fi completat cu date din registrele de stare civilă sau din alte registre oficiale.

numească copiii după numele unui sfînt mai mare din calendar, din ziua cînd se naşte copilul sau din apropierea acestei zile.

Dacă în graiul sîrbo-croat lexicul populaţiei româneşti a lăsat urme considerabile, situaţia în privinţa antroponimiei este diametral opusă: influenţa slavilor în mijlocul cărora au trăit a fost covîrşitoare în ceea ce priveşte numele de oameni [4]. Locuitorii din Jeián fiind catolici, ca şi croaţii cu care convieţuiesc, şi prenumele alese de ei sînt ale sfinţilor din calendarul catolic [5].

Cele mai obişnuite prenume care se dau acum băieţilor din Jeián sînt următoarele: *Bérto* [6], *Bógdan*, *Frâne* [7], *Ļíve* [8], *Ļóje* [9], *Máte* [10], *Slávco*, *Tóne* [11] etc. Remarcăm faptul că numeroase prenume masculine au terminaţia *-e*, despre care Sextil Puşcariu spunea că este foarte obişnuită în formarea de nume la românii apuseni [12].

Dintre prenumele feminine, cele care se dau mai des fetelor sînt: *Ánca*, *Ána* [13], *Biserca*, *Dána*, *Dráγa* [14], *Ļéle* [15], *Iréna*, *Mu̯áre* [16], *Renáta Stáŋca* etc.

După cum a precizat informatoarea noastră, şi după cum era şi de aşteptat, cele mai vechi dintre prenumele masculine amintite mai sus sînt: *Frâne*, *Ļíve*, *Ļóje*, iar dintre prenumele feminine sînt: *Áne* şi *Mu̯áre* [17], prenume de provenienţă calendaristică, religioasă. Sfinţii cu numele respective sînt la loc de mare cinste în biserica catolică.

Convieţuirea locuitorilor din Peninsula Istria cu italienii este firesc să-şi lase amprenta în ceea ce priveşte şi prenumele pe care le dau inclusiv

---

[4] Cf. Sextil Puşcariu, *Studii istroromâne...*, II, p. 300. Studiind comparativ prenumele istroromânilor, ca şi ale celorlalţi români din sudul Dunării, cu ale populaţiilor slave cu care convieţuiesc, constatăm existenţa unei strînse legături cu prenumele întîlnite pe teritoriul dacoromân: convieţuirea aceasta şi-a lăsat amprenta în mod evident în antroponomastica tuturor românilor.

[5] Biserica catolică a exercitat şi ea o influenţă considerabilă asupra antroponimiei româneşti în regiunile în care românii au convieţuit cu o populaţie de confesiune catolică; pe lîngă istroromâni, de a căror onomastică ne ocupăm, amintim aici şi pe dacoromânii din Ardeal şi din Moldova.

[6] Hipocoristic, probabil, al lui *Albérto*.

[7] Cf. sîrbo-croatul *Frânjo*.

[8] Pronunţat şi *Íve*, fără *í* iniţial. Această pronunţare este cea oficială, învăţată în şcoală sau auzită de la autorităţi. Obişnuit se utilizează forma *Ļíve*, cu un iod iniţial prezentînd o puternică fricţiune palatală, aşa cum am notat-o şi noi în răspunsul primit la întrebarea nr. 5 din *Chestionarul onomastic*. Unii jeăneni îl pronunţă pe iod iniţial din acest prenume *l'*.

Prenumele *Ļíve* are hipocoristicul *Ļívina*, cf. E. Petrovici şi P. Neiescu, *Persistenţa insulelor lingvistice. Constatări făcute cu prilejul unor noi anchete dialectale la istroromâni, meglenoromâni şi aromâni*, în CL, IX, 1964, nr. 2, p. 187—214.

[9] *Iósif*.

[10] *Matéi*. Cf. şi *Matiţo*.

[11] Cf. sîrbo-croatul *Antóne*.

[12] *Studii istroromâne...*, II, p. 306. Referitor la existenţa unui asemenea grup de români vezi E. Petrovici, *Problema românilor „apuseni". În legătură cu toponimicul Pešter din sud-vestul Serbiei*, în SCL, XI, 1960, nr. 2, p. 195—199.

[13] *Ána*, prenume pe care îl au şi femei bătrîne.

[14] În legătură cu pronunţarea lui *g* ca o fricativă velară γ în istroromâna de nord, vezi E. Petrovici şi P. Neiescu, *Persistenţa insulelor lingvistice...*, p. 194.

[15] *Elena*. Cf. şi *Ļelca*.

[16] *Maria*, prenume pe care, de asemenea, îl întîlnim şi la femei în vîrstă înaintată.

[17] Prin urmare este vorba de unele prenume cu tradiţie şi în onomastica dacoromânească.

cei din Jeián copiilor lor [18], băieți sau fete. Totuși, deși unele prenume provin din italiană, fonetismul lor, formele în care sînt uzitate sînt cele croate [19].

Interesant și demn de remarcat ni se pare un fapt pe care pînă acum nu l-am mai întîlnit în cercetările noastre. Anume este vorba de răspunsul primit la întrebarea nr. 13 : „Dacă sînt cunoscute prenume vechi, care azi nu se mai dau?" Răspunsul, după părerea noastră este neobișnuit : istroromânii nu cunosc prenume care azi nu se mai folosesc, pe care să le fi purtat numai strămoșii lor. Se pare că în această privință sînt totuși destul de conservatori, cu toate că în antroponimia lor pătrund și prenume noi. În acest proces de înnoire a fondului de prenume, de îmbogățire a lui, factorul m o d ă are un cuvînt cu oarecare greutate, dar el nu depășește, în general, ponderea tradiției.

Prenumele noi pe care le întîlnim sînt, după cum am arătat mai sus, destul de puține. Ele sînt de origine italiană, cum este de exemplu prenumele *Róco*, sau de origine germană [20], ca de exemplu prenumele *Renáta* și *Iréna*.

Probabil că datorită aceluiași fapt — că nu au prenume ieșite din uz, învechite — ei nu fac nici o distincție între valoarea estetică a unuia sau a altuia dintre prenume. Pentru ei, toate sînt la fel de frumoase.

Prenumele amintite de noi mai sus au cîte una sau două forme hipocoristice, derivate, în general, cu sufix. Cele masculine sînt derivate, în marea majoritate a cazurilor cu sufixul *-it'*, iar cele feminine, de cele mai multe ori, cu sufixul *-iţa*[21]. Dintre formele hipocoristice întîlnite la istroromânii din Jeián amintim următoarele : *Dávorit'*, *Frånit'*, *Įivit'*, *Iuójit'*, *Tuónit'* ; *Biseriţa*, *Dániţa*, *Dráγiţa*, *Įéliţa*, *Mʷåriţa*, *Renátiţa*, *Stáŋkiţa*. Excepție de la acest procedeu de formare fac hipocoristicele masculine : *Įivina* și *Slávkit'it'o*. Asemenea forme alintătoare ca cele de mai sus sînt utilizate, după cum ne spune informatoarea noastră, numai în copilărie, cei mai în vîrstă fiind numiți cu prenume în formele lor de bază.

După aspectul fonetic al unora dintre prenume credem că se pot face cîteva observații privitoare la vechimea lor. Se știe că istroromânii pronunță pe *á* ca *å*, cum se întîmplă în cazul prenumelor : *Frâne* cu derivatul *Frånit'*, *Âne* cu derivatul *Uånița*, *Mʷâre* cu derivatul *Mʷåriţa*, în timp ce în cazul prenumelor ca *Dávor* cu derivatele *Dávorca* și *Dávorit'*, *Dráγa* cu derivatul *Dráγiţa*, *Dána* cu derivatul *Dániţa*, *Stáŋca* cu derivatul *Stáŋkiţa*, *Renáta* cu derivatul *Renátiţa*, pronunțate cu *á* nelabializat indică originea lor mai recentă, nefiind încadrate încă în sistemul fonetic propriu dialectului istroromân. De altfel, în privința prenumelui *Renáta* —

---

[18] Să nu uităm că marea majoritate a locuitorilor din acest sat lucrează în portul sau în întreprinderile din Rijeka (în trecut Fiume), oraș situat la 33 km de Jeián. Ei nu locuiesc acolo, ci fac naveta zi de zi, întorcîndu-se în Jeián după terminarea lucrului.

[19] Adaptarea unor prenume italienești la fonetismul croat a fost făcută de către croați. De la aceștia, apoi, istroromânii le-au împrumutat la rîndul lor.

[20] Locuitorii din R.S.F. Iugoslavă pleacă la lucru într-un număr destul de mare, în alte țări, dintre care amintim în primul rînd Republica Federală a Germaniei și Austria. La întoarcerea în țară, ei dau copiilor lor sau nepoților prenume pe care le-au auzit acolo și care le-au plăcut.

[21] Foarte obișnuit și în derivarea diminutivală din limba română. Spre deosebire, însă, de dialectul dacoromân, cel istroromân este foarte sărac în sufixe productive. Cf. și S. Pușcariu, *Studii istroromâne...*, II, p. 206.

Renátiţa, informatoarea noastră a precizat că este „sámo úra‿ĩ‿sélişte", adică una singură cu acest prenume în sat.

Ca şi în alte regiuni din ţara noastră, şi în Jeiăn este obiceiul ca atunci cînd un copil moare, următorul care se naşte în aceeaşi familie să primească acelaşi prenume, în amintirea celui mort [22].

Obiceiul de a da două prenume aceluiaşi copil, băiat sau fată, există şi la istroromânii din Jeiăn. Se pare, însă, că acest procedeu este obişnuit numai la tineri şi la copii. Prin urmare este un procedeu mai recent în antroponomastica lor. Însăşi informatoarea noastră are un fiu pe care îl cheamă *Róco* şi *Dávor* şi o fiică pe care o cheamă *Dávorca* şi *M^{u}ắre*: „La prevtu ăn mátiĉni úred (starea civilă) ăi̯ *M^{u}ắre*, ĩ̯‿sélişte-i̯ *Dávorca*". Acest exemplu ilustrează şi un alt fapt şi anume că există cazuri de corespondenţă la femei a unor prenume masculine: *Dávor* — *Dávorca*.

★

Locuitorii din Jeiăn se numesc *jei̯ắnţi* (m. pl.), *jei̯ắnăţ* (m. sg.) şi *jei̯ắŋke* (f. pl.), *jei̯ắŋca* (f. sg). După acelaşi model este format, de altfel, şi numele locuitorilor din comuna cea mai apropiată, Mune, cu care *jei̯ắnţi* au legături oficiale şi sociale: organele administrative, şcoala, biserica etc. şi anume: *múnţi* (m. pl.), *múnăţ* (m. sg.) şi *múŋke* (f. pl.), *múŋca* (f. sg.).

★

Numele de familie sînt puţin numeroase în Jeiăn: *Dóriĉit'* — venit din „Ríca", [23] — *Mármilit'*, *Pelóza* — venit din Mune —, *Sáŋcovit'*, *Stámbulit'*, *Túrcovit'*. Fiecare din aceste nume sînt purtate de mai multe familii. Asfel, *Stámbulit'* se numesc aproximativ 15 familii, *Mármilit'* cam 10 familii etc. Din nevoia de a se putea distinge o familie de alta care poartă acelaşi nume, fiecare familie are un supranume, derivat de la numele unui strămoş. Astfel istroromânii din Jeiăn se numesc şi sînt cunoscuţi cu numele de botez urmat de supranume: *lu I̯andrína*, *lu I̯ózo*, *lu I̯érto*, *le γîrjíŋke*, *a lu Tonít'*, *a lu I̯élit'*, *lu Didíĉu*, *I̯úki*, *Pańóc*, *Şépalo* etc. Aşadar capul familiei poartă supranumele. De pildă, proprietarul ospătăriei din sat se numeşte *Mármilit' Ívan*. În sat el este însă cunoscut sub numele de *Şépalo* [24]. Deşi supranumele *Şépalo* este neoficial, atunci cînd un istroromân din Jeiăn se prezintă sau îşi dă adresa, pentru evitarea confuziei îşi spune şi supranumele. Astfel *oştắru* nostru se numeşte *Mármilit' Ívan Şépalo*. Copiii lui sînt *Stáŋca lu Şépalo* — oficial *Mármilit' Stáŋca* —, *Zvóŋco lu Şépalo* etc. Ei îşi mai pot zice: *Mármilit' Ívan* sau *Íve*, *cắsa Şépalo*. Din exemplele de mai sus, ca şi din altele care vor urma, constatăm că genitivul şi dativul numelor proprii de oameni se formează la istroromâni, pentru amîndouă genurile, atît la singular cît şi la plural, cu aju-

---

[22] La întrebarea nr. 23 din *Chestionarul onomastic* anume „dacă există fraţi sau surori care au primit acelaşi prenume sau derivate de la acelaşi prenume", am primit următorul răspuns: nu, numai mama şi fiica sau „néca ur feĉ^{u}ór móre, ^{u}ắta vóte póte néca dắi̯a ísta íme. Mai̯ me^{i}ắńt'e dắi̯e íme ĉắi̯a a sel'vä fil' şi m^{u}ắi̯a ísto aşå".

[23] Rijeka.

[24] Cf. E. Petrovici şi P. Neiescu, *Persistenţa insulelor lingvistice...*, p. 211.

torul particulei „lu", „le" sau „a lu". Particula nu este altceva în acest caz decît articolul proclitic al substantivului propriu în unul din cele două cazuri[25].

Pentru a denumi pe toţi membrii familiei, istroromânii au şi un plural colectiv al acestor supranume, care sînt derivate cu sufixele, *-ţi*, *-t'i* sau *-ĉi* : *Şépali*, *I̯andrínţi*, *I̯ózovţi*, *I̯értovţi*, *γîrjínţi*, *matíi̯ovţi*, *tonít'i*, *i̯élit'i*, *didíĉi* etc.

Tot din nevoia distingerii unui individ de altul, locuitorii satului Jeiăn, cînd îşi spun numele oficial sau numele de botez şi supranumele, spun şi o cifră, care reprezintă numărul casei. Pe o bandă de magnetofon pe care este imprimată o cîntare[26], cei înregistraţi au fost următorii : *I̯óje Sáŋcovit' dvaiset* (20), *I̯óje Rógutiĉ trídeset şi doi* (32), *I̯óje Pańóc dvái̯set i şest* (26), *I̯óje Tóntula doi̯* (2).

Satul din a cărui onomastică încercăm să prezentăm cîteva aspecte, aşa cum se ştie, se numeşte, în graiul localnicilor, *Jeiăn*. Părţile satului poartă diverse denumiri, majoritatea derivate de la nume de familie, de obicei cu sufixul colectiv *-ĉi* : *Stámbuliĉi*, *Mármiliĉi*, *Sîŋcóvţi*, *Túrĉiĉi*, *Cránĉiĉi*. În aceste *ĉinĉ úliţe de jei̯ăn*, familiile locuiesc amestecate, indiferent de nume, nu numai cele de la care şi-a luat numele partea respectivă a satului. Astfel, în *Sîŋcóvţi* locuiesc, pe lîngă familiile numite *Sáŋcovit'*, şi familiile *Stámbulit'* sau *Dóriĉit'*.

★

Pentru aprofundarea fizionomiei onomasticii dintr-o regiune mai mare sau mai mică, nu este lipsită de interes studierea numelor proprii date animalelor[27] existente într-o gospodărie ţărănească.

În ceea ce priveşte numele proprii date animalelor de către locuitorii din Jeiăn, acestea reproduc aproape fără excepţie nume de culori sau cuvinte care indică sau sugerează, în general, caracteristici ale aspectului coloristic al părului. De altfel chiar informatoarea noastră a precizat că animalelor li se dau nume „dúpa f^{u}ǻrba".

Ceea ce trebuie să remarcăm în cazul unor astfel de nume este că majoritatea lor sînt din croată, cîteva din italiană şi numai două din limba „jei̯ǻnţilor". Ne-au fost spuse nume proprii pentru toate categoriile de animale la care se referă întrebările nr. 50 şi 51 din *Chestionarul onomastic* : a) vaci ; b) boi ; c) cîini ; d) capre ; e) cai ; f) pisici ; g) oi şi berbeci. Aceste nume însă nu sînt prea numeroase, fapt care credem că se datoreşte unor caracteristici de natură economico-geografică ale regiunii în care este situat satul Jeiăn. Relieful stîncos, cu puţină vegetaţie, nu permite decît în mică măsură creşterea animalelor. Existenţa unui număr mic de animale în cadrul gospodăriilor dintr-o localitate determină implicit şi existenţa unui număr redus de nume proprii pentru ele.

---

[25] Cf. şi S. Puşcariu, *Studii istroromâne...*, II, p. 243.

[26] Înregistrarea a fost făcută de Petru Neiescu, şef de sector la Institutul de lingvistică şi istorie literară din Cluj, în una din anchetele întreprinse sub conducerea acad. E. Petrovici la istroromânii din Jeiăn, în anii trecuţi.

[27] Vezi şi V. Tašyckij *Место ономастики среди других гуманитарных наук*, în „Вопросы Языкознания", 1961, nr. 2, p. 3—11.

Numele proprii din această categorie sînt pentru : a) vaci : *Lísca*, *M^{u}óra*, *Rúma*, *Sívca* ; b) boi : *M^{u}óro*, *Sívaţ* ; c) cîini : *Bóbi*, *M^{u}óro*, *Şéco* ; d) capre : *Béla*, *M^{u}óra*, *Ne̯áγra*, *^{u}åba* ; e) cai : *Lísaţ*, *Lísco*, *M^{u}óro*, *Şárγo*, *^{u}åb* ; f) pisici : *Béliţa*, *M^{u}óra*, *Şárγo*, *Ş^{u}årasta* ; g) oi : „dúpa f^{u}årba". Remarcăm existenţa aceluiaşi nume propriu la categorii diferite de animale, ca : *M^{u}óra* — vacă, pisică şi capră ; *M^{u}óro* — bou, cîine şi cal etc. De asemenea, constatăm existenţa unor corespondenţe a aceloraşi nume proprii pentru animale de diferite genuri, ca : *M^{u}óra* — *M^{u}óro*, *Sívaţ* — *Sívca*, *^{U}åb* — *^{U}åba* [28].

După cum am mai amintit, cele mai multe nume proprii de animale înregistrate de noi în Jeiăn provin din croată : *Béla*, *Béliţa* [29] „alb" ; *Lísaţ* „(despre animale) breaz, cu o pată albă în frunte" ; *Lísca* „de culoare gri" ; *M^{u}óra* şi varianta masculină *M^{u}óro* „de culoare închisă" [30] ; *Rúma* „roşietic" ; *Sívaţ* — *Sivca* < adj. s i v [31] „sur, cenuşiu" ; *Şárγo* < adj. ş ă r g a „(despre animale) bălţat, pestriţ" ; *Ş^{u}årasta* < adj. ş ă r a s t „cu dungi colorate".

Din limba italiană provine, probabil, numele propriu *Şéco* < adj. *secco* „slab ca un ţîr".

Din vocabularul dialectului istroromân au fost create, aşa cum am mai arătat, doar două nume proprii : *^{U}åb* — *^{U}åba* şi *Né̯γru*, care provin din adjective a căror formă este întru totul identică cu a numelui propriu şi care reprezintă, de fapt, numele celor două culori de bază : alb şi negru.

★

O constatare generală pe care o putem face în legătură cu aspectele din onomastica istroromânilor din Jeiăn, de care ne-am ocupat în rîndurile de mai sus, este sărăcia sistemului de denominaţie, atît pentru oameni cît şi pentru animale.

O completare a materialului antroponomastic cu date din registrele oficiale ne-ar putea oferi, poate, amănuntele care ar întregi şi ar contura mai bine sistemul de denominaţie al „jeiănţilor".

---

[28] Nu ştim care din cele două forme a fost creată prima : cea masculină sau cea feminină. Din această cauză le dăm în articolul nostru în ordine alfabetică.

[29] Sensurile le-am dat după *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti*, Zagreb, 1880—1884.

[30] Nu este exclusă nici existenţa unei referiri la cuvîntul italian *móra* = mură, deci tot ceva ce are o culoare aproape neagră.

[31] Celelalte nume proprii sînt identice ca formă cu adjectivul de la care provin.

SENSURILE UNUI TERMEN DE POETICĂ

DE

ION ȘTEFAN

În terminologia literară actuală, unul din cuvintele care nu au căpătat încă o accepțiune bine precizată este cel ce denumește noțiunea de „asonanță". Sensurile atribuite acestui termen sînt atît de labile, de contradictorii chiar, încît considerăm că nu este lipsit de interes să încercăm a reliefa discrepanța dintre înțelesul cu care este înregistrat cuvîntul în dicționare și cele cu care este deseori întrebuințat de scriitori. Faptul că accepțiunile cuvîntului nu sînt omogene are repercusiuni asupra circulației sale, producînd anumite ezitări sau căutări de echivalențe. În utilizarea terminologiei privitoare la noțiunea de asonanță se manifestă la o parte din autori tendința de a recurge la o denumire formată din cuvîntul *rimă* și un adjectiv determinant, prin care se exprimă un raport de inferioritate al acestui element al versificației față de rimă : *rimă minoră*, *rimă aproximativă*, *rimă săracă*, *rimă defectuoasă*. De altfel, în limba română neologismul *asonanță* este atestat ulterior termenului *rimă*. În ce privește sensul, se constată fie tendința de a i se atribui un înțeles precis, diferențiat în comparație cu rima, cu care se înrudește, punctul lor de interferență fiind vocala accentuată, fie aceea de a i se conferi un sens imprecis, cu o sferă mai cuprinzătoare.

În dicționarele limbii române, termenul *asonanță* are o vechime de peste 100 de ani. Totuși, explicațiile cu care este notat în dicționare sau în manuale de poetică nu concordă nici azi între ele. În timp ce DM definește asonanța ca o rimă imperfectă, DL explică termenul astfel : „Rimă imperfectă, care constă de obicei în identitatea vocalelor accentuate și asemănarea mai îndepărtată a consoanelor de după ele". Acest dicționar preia unul din cele două sensuri cu care este înregistrat cuvîntul în DA. Sensul omis de DL este : „repetarea aceluiași sunet (în mai multe cuvinte care se urmează în șir într-o propoziție)".

Înclinăm a crede că soarta ingrată a acestui termen se explică prin faptul că limba română a împrumutat din franceză, o dată cu neologismul, și sensul pe care cuvîntul îl are în limba furnizoare, fără a se ține seama de particularitățile asonanței în poezia noastră populară. Compararea definițiilor din dicționarele noastre mai noi, cu aceea dată cuvîntului de

un lingvist francez, este edificatoare : „se zice că două versuri sînt asonante între ele cînd ultima vocală accentuată este aceeași". Această condiție, adaugă autorul, este suficientă ; puțin importă că fonemele ce urmează sau preced această vocală se aseamănă sau sînt diferite[1] . Dar în poezia populară română omofonia cuvintelor de la sfîrșitul versurilor acoperă o gamă mai variată, care nu poate fi cuprinsă într-o formulă. În creația poetică populară, sfîrșitul versurilor se extinde de la o concordanță fonetică riguroasă, pînă la o asonanță abia perceptibilă, limita dintre versul asonant și cel alb ștergîndu-se uneori aproape complet [2]. Repetarea la capătul versului a unui diftong sau a unei vocale în poziție finală furnizează deseori o rimă suficientă după concepția populară, mai ales dacă este precedată de o consoană identică : *mama—inima* ; cu atît mai mult, diftongul sau vocala sînt suficiente dacă poartă accentul natural. Aceste rime se alterează prin substituirea consoanei ce urmează vocalei accentuate : *mac—fag*, sau prin intercalarea unei consoane noi, obținîndu-se o asonanță bazată pe imparitate consonantică : *duc—culc*, ori prin intervenția ambelor procedee : *bade—carte*, *duce—mulge*. De asemenea, rima se alterează și prin modificarea vocalei accentuate : *bine-rămîne* ; uneori se produce schimbarea atît a vocalei, cît și a consoanei : *bătrînă—gură* [3].

În literatura română, asonanța este inițial asimilată cu rima. Dosoftei, de exemplu, precizează că *Psaltirea* sa este „tlăcuită rumăniaște pre stihuri cu număr tocma în slovenitu. Adecă în coadele stihurilor pre o glasnică într-un chip tocmite" [4]. Comentînd acest pasaj, Ion Bianu emite ipoteza că Dosoftei nu cunoștea lămurit ce este rima, definiția dată de el fiind a asonanței, căci aceasta constă „numai în uniformitatea ultimei vocale accentuate din vers fără a ține seama și de sunetele care urmează după dînsa"[5]. Este probabil că distincția dintre rimă și asonanță nu capătă expresie decît în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Termenul este atestat însă în 1840, într-un dicționar bilingv, francez-român, fiind explicat ca o neconcordanță de sunete în finalul versurilor [6]. Cuvîntul nu era uzual, pentru că în scrieri ulterioare, chiar dacă se face aluzie la noțiunea de asonanță, termenul nu este folosit. Mult timp asonanța este interpretată, de fapt, ca o varietate a rimei. De pildă, într-o lucrare de poetică, apărută în 1858, rimele sînt clasificate în două categorii : identice sau *înavuțite* și *îndeajuns*, acestea din urmă cu sensul, probabil, de „suficiente", care par a fi, ghidîndu-ne mai ales după exemplele furnizate, asonanțe. Autorul, G. R. Meledon, scrie : „rima îndeagiuns este aceea cînd numai oarecare asemănare de son se păstrează între rime" : *adînc—stîng* [7]. Din comentariul autorului despre acest tip de rimă, rezultă că el era îngrădit de anumite exigențe eufonice : Deosebirea de sunet nu trebuie să fie izbitoare, tocmai pentru a nu se pierde eufonia. De exemplu, spune Meledon, pentru a-și ilustra aserțiunea, nu poate rima *fac* cu *drag*,

---

[1] Maurice Grammont, *Petit traité de versification française*, Paris, 1937, p. 30.
[2] Cf. Constantin Brăiloiu, *Le vers populaire roumaine chanté*, Paris, 1956, p. 48.
[3] *Ibidem*, p. 48—49.
[4] Dosoftei, *Psaltirea în versuri*, București, 1887, p. 9.
[5] *Op. cit.*, p. XVII.
[6] Cf. P. Poenar, F. Aaron, G. Hill, *Vocabular franțezo-românesc*, vol. I, București, 1840. Dicționarul înregistrează și adj. *asonant*.
[7] George Radu Meledon, *Regule scurte de versificație română*, Iași, 1858, p. 7.

din cauza consoanelor *c* și *g*, dar *stîng* rimează cu *adînc* datorită asemănării de sunet pe care consoana *n* o dă sunetelor finale *g* și *c*[8].

O definiție originală dă asonanței T. Cipariu, care folosește și o terminologie specială. El denumește rima *cadență finală*, care este de două feluri : *strînsă*, rima propriu-zisă, și *laxă*, asonanța. Această a doua formă de rimă, care și „asemănațiune se chiamă", se distinge prin aceea că „vocala intonată din piciorul ultim al versului și vocala ultimă tot din același picior să fie aceleași sau mai aceleași, iar literele din mijloc între aceste două vocale sînt indiferente"[9]. În oarecare măsură, Cipariu are dreptate, pentru că acesta este, poate, unul din cele mai des întîlnite tipuri de asonanță : *duce—dulce*, *munte—multe* etc. Totuși, definiția lui este parțială.

Deși termenul *asonanță* apare din nou într-un dicționar, de astă dată unilingv, în 1862, sensul său fiind explicat ca o potrivire imperfectă de sunete în finalul cuvintelor[10], în 1868 Heliade nu folosește cuvîntul, deși se referă la asonanță în cursul său de versificație. Heliade include în categoria asonanțelor rimele *disgrațiate* și *defectuoase*, care reprezintă stadii de degradare a rimelor corecte. În cadrul vorbelor trunchiate, cum le denumește Heliade pe cele cu accentul pe silaba finală, „rimele sînt disgrațiate cînd una din ultimele consoane diferă de respectiva ei de sus", ca în exemplul, *cuvînt — vrînd*, iar defectuoase sînt împerecheri de cuvinte ca *urs—fus*, diferențiate prin imparitatea consoanelor[11]. La rimele plane sau feminine, care reclamă ca atît vocala penultimă și cea ultimă, cît și consoanele dintre ele să fie identice, dacă vocala accentuată se diftonghează într-unul din versuri, rimele devin *disgrațiate*, dar *suferite* : *frumoase—vase*, iar cînd diferă una dintre consoane, ele sînt *defectuoase* și *nesuferite* : *stîngă—stîncă*[12]. Situația este asemănătoare în cazul rimelor „sdruciule", adică dactilice, care conțin trei vocale.

Se pare că după anul 1880, termenul *asonanță* începuse să devină uzual în limbă, fără a căpăta însă o accepțiune unitară. O parte din autori continuă să-i atribuie sensul de identitate parțială a cuvintelor din rimă, fără a preciza că este necesară suprapunerea vocalei accentuate a acestora[13]. Este un punct de vedere ce se menține pînă în zilele noastre. De exemplu, un cercetător al literaturii române vechi susține că, atunci „cînd rimele nu au identități de sunete, ci numai asemănări de sunete, ele se numesc asonanțe", care pot fi, unele, de efect artistic, „pentru că țin de nuanța vocalelor accentuate (*îndeamnă—toamnă*)", dar și „supărătoare din punct de vedere artistic", ca în împerecherile : *azi—zaplaz*, *primăveri—cer*[14]. O părere similară exprimă, într-un manual apărut în 1968, Eugeniu Speranția, care echivalează asonanța cu rima săracă[15].

---

[8] *Ibidem*, p. 7—8.

[9] T. Cipariu, *Elemente de poetică, metrică și versificație*, Blaj, 1860, p. 162.

[10] E. Protopopescu și V. Popescu, *Nou dicționar portativ de toate zicerile străine reintroduse și introduse în limbă*, București, 1862.

[11] Heliade, *Curs întreg de poesie generală*, București, 1868, vol. I, p. LXX.

[12] *Ibidem*, p. LXXI. Și Alecsandri utilizează pentru asonanțe denumirea de *rime defectuoase* (Cf. „Convorbiri literare", 1875, p. 338).

[13] Cf. G. I. Ionescu-Gion, *Manual de poetică română*, București, 1888, p. 43.

[14] *Cronici și povestiri românești versificate*. Studiu și ediție critică de Dan Simonescu, Ed. Acad., București, 1967, p. 31.

[15] Cf. Eugeniu Speranția, *Inițiere în poetică*, Editura tineretului, 1968, p. 58.

Spre sfîrșitul secolului trecut se impune totuși tot mai mult ideea că asonanța reclamă identitatea vocalei accentuate. Astfel, într-un manual din 1890, se precizează că rime incorecte, sinonime cu asonanțele, sînt acelea care nu îndeplinesc condiția ca „toate sunetele ce urmează după vocala și diftongul accentuate să fie aceleași"; ele se mai numesc și „vițioase, sărace", cînd există o deosebire mare de sunete în vorbele ce trebuie să rimeze [16]. Continuînd tradiția clasificării rimelor în două categorii, „bogate" și „sărace", Th. D. Speranția le echivalează pe cele din urmă cu asonanțele, a căror condiție minimă este identitatea vocalei tonice [17]. O formulare mai completă dă sensului asonanței acad. Iorgu Iordan, în lucrarea sa de stilistică a limbii române. Aspect rudimentar al rimei, precizează autorul, *asonanța* constă în identitatea vocalei accentuate a două cuvinte, aceasta fiind condiția minimă, căci, foarte des, se potrivesc și alte sunete, începînd de la vocala accentuată, dar nu toate, ca la rimă [18].

Pe o poziție aparte se situează, în explicarea asonanțelor, Mihail Dragomirescu, care le clasifică în *permise* și *nepermise*. Primele sînt, la rîndul lor, de două feluri: *asonanțe-rime* și *asonanțe de efect*. Asonanțele-rime se deosebesc de rimele propriu-zise prin nepotrivirea nu a sunetelor, ci a nuanțelor vocale, ca în cazurile cînd rimează diftongii *ea*, *oa* între ei sau cu vocala *a*; accentul căzînd pe *a*, rima trebuie să înceapă de la această vocală, însă vocala cu care ea se diftonghează aruncă asupră-i o oarecare umbră. În aceeași categorie sînt cuprinse rime ce recurg la particularități de pronunțare, ca *tîmple—împle* (în *Luceafărul* lui Eminescu), *nevastă—fereastă*, precum și rime obținute prin schimbarea accentului natural al cuvîntului (*mea—asemenea*). Asonanțele de efect sînt „rime imperfecte", însă efectul lor acoperă imperfecțiunea. „Din pricina necompletei asemănări în *formă*, vorbele ce rimează pot avea un fond mai contrastant. Cu alte cuvinte, prin această particularitate se obține un contrast între fond și formă" [19]. Cu cît deosebirea de înțeles dintre cele două cuvinte ce rimează este mai mare, cu atît efectul estetic al rimei este mai puternic. Asonanțele permițînd mici deosebiri de sunet, pot oferi mari deosebiri de înțeles, susține criticul, ca în exemplele: *aduceți-i — vieții*, care rimează asonantic, sau *academii—vremii*, unde există o nuanță de sunet între fonemele finale. Asonanțele de efect se întemeiază în primul rînd pe valoarea lui *i* scurt din silabele finale. În cuvinte ca *ochii—plopii*, acesta este absorbit, spune autorul, de vocala *i* a pluralului nearticulat, lucru ce nu se întîmplă, de pildă, cu verbul *apropii*, unde *i* scurt e terminația expresă a persoanei a 2-a a indicativului prezent. Criticul include în aceeași categorie și *asonanțele îndrăznețe*, în care vocalele sînt asemănătoare, fără a fi identice. La Eminescu întîlnim împerecheri de cuvinte de acest fel: *crînguri—singuri*, *tău—meu*. Prin urmare, M. Dragomirescu introduce în sfera asonanței cupluri de cuvinte care nu au vocala accentuată identică. Cazurile în care se neglijează *i* scurt final, criticul le consideră *asonanțe prin defect: lași—drăgălaș*, *drumeți—îngheț*, întrebuințate de Eminescu. *Asonanțe consonan-*

---

[16] I. Manliu, *Poetica română*, București, 1890, p. 70.
[17] Cf. Th. D. Speranția, *Versificațiunea română și originea ei*, București, 1906, p. 45.
[18] Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, București, 1944, p. 99.
[19] Mihail Dragomirescu, *Teoria poesiei*, București, 1927, p. 236—237.

tice avem „numai în cazul cînd consoanele ce se deosebesc în asonanță se aseamănă totuși prin natura lor" ; sînt astfel de exemple la Eminescu : *glas—talaz, frunze—ascunse, adînc—plîng*. Nu pot fi însă acceptate în această grupă și asonanțele defectuoase, ca *lume—minune*, fiindcă *m* și *n*, în pronunțare, „întrebuințează organe prea deosebite". În sfîrșit, *asonanțe nepermise* sînt „acelea în care deosebirile între vocalele și consonantele întrebuințate la rimă sînt prea accentuate prin însăși natura lor sau sînt cumulative", ca în exemplele : *vastă—noastră, poet—revăd* [20]. Rigorismul criticului exclude deci din sfera rimei unele împerecheri de cuvinte pe care azi le acceptăm totuși ca rime (de exemplu, pe cele de tipul *floare—mare*) și include în schimb în grupul asonanței cupluri care contravin definiției acesteia, ca *singuri—crînguri*.

În poezia populară, asonanța are aspecte mai variate în comparație cu cea cultă. De aceea, folcloriștii au căutat să lărgească aria înțelesurilor atribuite asonanței. Astfel, Adrian Fochi, studiind asonanțele — pe care le consideră omofonii parțiale — ce apar în variantele *Mioriței*, le clasifică în două compartimente. Într-unul din acestea, el inserează exemplele bazate pe omofonia vocalei accentuate, pe care le distribuie, la rîndul lor, în două grupe : una a cuvintelor în care, în afara vocalei accentuate, nu există nici o potrivire a celorlalte sunete (dar din exemplele date se observă că acest tip este cuprins, ca și cel următor, în categoria celor definite de Cipariu : *lînă—sîrmă*). Cea de-a doua grupă conține formele în care, pe lîngă identitatea vocalei accentuate, intervin în silaba următoare și alte elemente fonice similare, de regulă o consoană, ca *munte—cornute, multe—munte*. În sfîrșit, omofonia se poate reduce uneori la identitatea silabei neaccentuate, dar, în acest caz, „sîntem obligați să ținem cont și de sonoritatea specifică a cuvîntului, eventual și de pronunția regională", precizează autorul, ca în exemplele : *bătrînă—lună, strînge—mulge*. A nu percepe într-o asonanță decît omofonia silabei neaccentuate implică acceptarea ideii că în sfera ei intră și cupluri de cuvinte care nu au vocala accentuată identică. Astfel de exemple se întîlnesc la rimele feminine. Așa cum arată și autorul, „la rimele masculine constatăm că, în general, asonanțele pornesc de la identitatea vocalei accentuate", sunetele ce-o încadrează fiind indiferente, ca în exemplul : *uluc—burduf* [21].

O lungă serie de autori includ în sfera asonanței cupluri de cuvinte care nu au ultima vocală accentuată identică. În jurul unora din rimele lui Eminescu, care intră în această categorie, s-a dus o dispută ce continuă pînă în zilele noastre, punîndu-se întrebarea dacă ele sînt într-adevăr rime sau asonanțe. Perpessicius remarca faptul că, pe lîngă rima așa zicînd geometrică, *asonanța* sau *rima aproximativă* n-a aflat un adept mai iscusit ca Eminescu [22]. Este știut că Eminescu a folosit unele rime aproximative, care par a fi mai numeroase, așa cum remarca G. Ibrăileanu, în prima parte a activității poetului, dar nu lipsesc nici în a doua fază, a maturității. În *Luceafărul* se întîlnesc rime ca : *surîs—vis, sîn—senin, strîmt—simt, față—brațe* ; În *Împărat și proletar* sînt versuri terminate cu rime ca : *surîd—*

---

[20] *Ibidem*, p. 238—239.

[21] Adrian Fochi, *Miorița*, București, Ed. Acad., 1966, p. 339—340.

[22] Cf. M. Eminescu, *Opere*, vol. I, ediția Perpessicius, București, 1939, p. XXXIII. Menționăm că Al. Rosetti și B. Cazacu folosesc pentru asonanță și denumirea de *rimă minoră* (Cf. *Istoria limbii române literare*, București, Ed. șt., 1965, vol. I, p. 136).

închid, urît—nesfîrșit, rău—frîu—ilău, părăsit—urît, braț—desperați; în *Înger și demon* : *întinde—tremurînde, dînsă—aprinsă, îndărăt—încet*; în *Mortua est* : *argint—cînt, înflorit—urît, să o stîng—plîng* etc. Ovid Densusianu condamna, de la catedră, astfel de rime. Produc o impresie de asprime, de ceva provincial, dialectal, rime ca *să o stîng—plîng*, decreta el, cerînd excluderea lor din poezie. De asemenea, nu admitea rime de tipul *brață—față, tîmple—împle*, susținînd că poetul a recurs, folosindu-le, la o posibilitate mai ușoară de a rima [23]. Nu ne surprinde atitudinea lui Densusianu, care investea cuvîntul cu o valoare estetică intrinsecă, susținînd că soarta unui termen depinde adesea și de impresia produsă din punct de vedere estetic. Ne permitem o digresiune, pentru a remarca faptul că rime de tipul *î—i* sau *ă—e*, de exemplu, sînt folosite de poeți din toate cele trei provincii românești. Ele pot fi întîlnite în versurile lui Alecsandri, la D. Bolintineanu, în epopeea lui Budai-Deleanu. Poeții nu sînt atît de riguroși în alegerea cuvintelor plasate în rimă, anumite nuanțe ale unor foneme sau vecinătatea unor vocale fiind suficiente pentru a realiza rima. Pentru scriitori, nu există frontiere dialectale, ei recurg la forma care pentru auzul lor este mai expresivă. Din acest punct de vedere, are dreptate acad. Iorgu Iordan cînd afirmă că, pentru Eminescu, limba maternă alcătuiește o unitate continuă, fără întrerupere în spațiu și timp, pentru el orice formă atestată fiind la fel de îndreptățită. Iorgu Iordan recunoaște că, în poezia lui Eminescu, particularitățile fonetice moldovenești apar cu deosebire în rimă. Dar poetul se conducea după simțul auditiv, nu după cel vizual, și în acest fel rimele lui, imperfecte pentru ochi, sînt desăvîrșite pentru ureche [24].

Totuși, este firesc să ne punem întrebarea : ce sînt cuvintele din finalul versurilor, care nu au vocala accentuată identică, privite din punctul de vedere al definiției ce se dă asonanței? Sînt rime sau asonanțe? G. Ibrăileanu le consideră asonanțe. El susține că în prima fază a creației sale, Eminescu se mulțumește adesea cu asonanțe în loc de rime, devenite mai rare în faza a doua. Unui lector din Muntenia, această afirmație i se va părea, zice criticul, neadevărată, pentru că rimele moldovenești el le va socoti asonanțe. „Dar poesia este o artă a auzului, nu a văzului, și pentru urechea lui Eminescu, *crînguri—singuri* (moldovenește *sînguri*), *îngheț—dimineți* (mold.*dimineț*), *cireș—ieși* (mold.*ieș*), *ochelari—cîntar* (mold.popular *cîntari*), *isteț—musteți* (mold. *musteț*)... sînt rime. Ele sînt asonanțe numai în limba literară"[25]. Analizînd ediția poeziilor lui Eminescu întocmită de E. Lovinescu, criticul ieșean îl învinuiește pe autorul ediției că a actualizat în *Atît de fragedă*, pe *asameni*, în *asemeni*, dar, „schimbînd esențialul rimei, adică vocala accentuată", a făcut ca cuvîntul „să nu mai rimeze exact" cu *oameni* din versul al treilea, pentru că „*asemeni* și *oameni* nu e rimă, e asonanță" [26]. Dar cum și esențialul asonanței este tot vocala accentuată, se observă că Ibrăileanu concepe asonanța ca un dezacord al vocalei purtătoare de accent.

---

[23] Cf. Ovid Densusianu, *Evoluția estetică a limbii române*, curs litografiat, 1931—1932, p. 114—115, 117—118.

[24] Cf. Iorgu Iordan, *Limba lui Eminescu*, extras din RFR, 1940, nr. 5, p. 8.

[25] G. Ibrăileanu, *Eminescu. Note asupra versului*, în „Viața românească", 1929, nr. 7—8, p. 342.

[26] G. Ibrăileanu, *Edițiile poeziilor lui Eminescu*, în „Viața românească", 1929, nr. 5—6, p. 263.

Ocupîndu-se incidental de rimele lui Eminescu de tipul *i — î* ca *tine—rămîne*, un alt autor scrie : „Alături de aceste asonanțe, care numai ca atare pot fi socotite, avem și alte rime, asonanțe pentru cititorul muntean, rime perfecte însă pentru cel moldovean", ca *pletoase—întunecoasă*, *raze—încetează*. „Eminescu întrebuințează foarte des în rimă—adaugă același autor— formele moldovenești, care, pentru cititorul de astăzi, chiar pentru cel moldovean, deprins cu formele literare, sînt adevărate asonanțe", ca *îngheț—dimineți*, *bolți-colț*, posibile prin dispariția lui *i* final după consoanele *t*, *s*, *j*, *z* în moldovenește [27]. Deci Gr. Scorpan se adaugă seriei de autori pentru care asonanța nu reclamă identitatea vocalei accentuate.

Disputa în jurul rimelor lui Eminescu este continuată, de pe poziții noi, de Emil Petrovici. Acesta combate afirmația lui Mihail Dragomirescu că cuplul *a — ea* sau *a — oa*, de exemplu, constituie o asonanță. Atît în cazul rimei, cît și al asonanței, ultima vocală accentuată a versurilor legate prin rimă sau asonanță este una și aceeași. În cazul rimelor bogate, precizează autorul, vocala rimei, fiind încadrată de aceleași consoane, prezintă aceeași variantă de cîte ori se repetă rima. Dacă însă consoana de reazem diferă de la un vers la altul, atunci rimează între ele diferite variante ale aceluiași fonem vocalic. În felul acesta trebuie înțelese rime ca : *ramuri—neamuri*, *mare—doare*. De aceea, M. Dragomirescu numește impropriu asonanțe, rime ca *albastre—noastre*. Deoarece diftongii *ea*, *oa* nu reprezintă în ultimă instanță decît vocala *a* precedată de foneme consoane de timbre diferite, ei pot să rimeze cu *a* [28]. De asemenea, Emil Petrovici nu include în sfera asonanței perechile *î—i* și *ă—e*, dar nu pentru motivul că nu corespund definiției date asonanței, ci fiindcă, în sistemul fonemelor vocalice ale limbii române, cuplurile de vocale *î—i* și *ă—e* reprezintă cîte un singur fonem. Faptul că Eminescu rimează *ă* cu *e* și *î* cu *i* este invocat de autor ca o dovadă că această interpretare a raporturilor dintre cele două perechi de vocale este justă. Deci rimele *cerul—adevărul*, *mînă—lumină*, sînt corecte fiindcă rimează între ele variante poziționale ale aceluiași fonem [29]. Emil Petrovici revine asupra acestor aserțiuni, cu anumite retușări. Identitatea fonologică dintre *î—i*, *ă—e* este valabilă numai pentru sistemul fonologic al limbii române de *nuanță moldovenească* pentru că în cel muntenesc, într-o epocă relativ recentă, probabil în secolul trecut, vocalele *î*, *i*, *ă*, *e* au redevenit foneme autonome. Din punctul de vedere al acestui sistem, care stă la baza limbii literare, rimele de tipul *rîu—sicriu*, *tău—mereu* sînt aproximative (cele corecte sînt „geometrice"). Dar limba lui Eminescu este de nuanță moldovenească, armonia poeziei sale are la temelie sistemul fonologic moldovenesc, în care rime ca acelea menționate sînt normale [30].

În schimb, acad. Al. Rosetti consideră că cuplul *î—i* sub accent constituie o asonanță. Exemple de rime ca *mînă—lumină* nu justifică

---

[27] Gr. Scorpan, *Forme dialectale în poezia lui Eminescu*, în „Buletinul Institutului de filologie română Alexandru Philippide", 1936, p. 120—121.

[28] Emil Petrovici, *Rimele românești din punct de vedere fonologic*, în „Limbă și literatură", 1955, p. 278—280.

[29] *Ibidem*, p. 280—281.

[30] Emil Petrovici, *Considerații fonologice asupra rimelor geometrice și aproximative în poezia românească*, în „Cercetări de lingvistică", 1959, p. 197.

concluzia că Eminescu pronunța pe *î* ca *i*, ci numai că poetul, ca și alți poeți contemporani, spune Al. Rosetti, „se mulțumea cu asonanța *î—i* provocată de apropierea timbrului acestor vocale", vocala *î* fiind un fonem autonom, de altfel ca și *ă* [31].

Andrei Avram precizează că cuvinte ca *surîs—vis*, *său—meu* nu sînt rime, sau, mai exact, nu sînt rime propriu-zise, pentru că *î*, *i*, *ă*, *e* sînt foneme autonome; ținînd seama de identitatea fonemelor care urmează după vocala accentuată, ar putea fi numite rime aproximative, dar nu asonanțe [32]. În poezia lui Eminescu sînt numeroase asonanțe, adaugă autorul. Unele, ca *față—brațe*, ar putea fi considerate „rime moldovenești", ca și *furtunoși—roș*, însă altele sînt asonanțe ireductibile, ca *cor—flori*, *dulce-duce*. În rime ca *pribeag—drag*, semivocalele dinaintea vocalei accentuate din diftong sînt foneme independente și îndeplinesc în rime un rol identic cu al consoanei de sprijin. Acestea sînt rime corecte, nu asonanțe.

Cu toate eforturile făcute mai ales de lingviști de a preciza conținutul noțiunii de asonanță, tendința de a i se atribui acesteia înțelesul de nepotrivire a vocalei accentuate, continuă. De exemplu, Șerban Cioculescu, amintind că Al. Macedonski era partizanul rimei impecabile și excludea pe cele în genere tolerate, ca *țară—fecioară*, spune: „De aceea nu admitea *asonanța*, a cărei noțiune se vede că nu circula dacă nu se folosea de ea: *rîzînde* cu *crude*, *muză* cu *roză*" [33].

În lucrarea sa despre stilul poetic al lui Eminescu, publicată în limba română, L. Gáldi, scrie: „dacă în loc de *sînului* citim *sinului* și dacă în loc de *pierde*, admitem [...] forma — arhaică și dialectală — *perde*, reușim să eliminăm din text două asonanțe pe care nu le-am putea atribui cu siguranță poetului" [34]. G. I. Tohăneanu scrie și el: „Nu lipsesc asonanțele: *oseminte—frămînte*..." [35].

Este de remarcat faptul că unii autori, în acord cu felul acesta de înțelegere a asonanței, consideră că adj. *asonant* trebuie să desemneze tocmai consoana care, diferind de corespondenta sa din versul următor, transformă rima în asonanță. Pentru Heliade, în cursul de versificație, „rimele cu consoana finală *asonantă*, ca *sînt—avînd*, *cuvînt—vrînd*... sînt rime *disgrațiate*; iar asonanțele propriu-zise, ca *urs—fus*, *ars—pas*, *lut—dud*... sînt rime *defectuoase*" [36].

În concluzie, pentru cei mai mulți autori, condiția minimă a asonanței este identitatea vocalei accentuate din cuvintele cu care se termină versurile. Această condiție stă la baza definiției date asonanței de DL. Sînt însă scriitori care includ în sfera asonanței cuvinte care nu prezintă

---

[31] Al. Rosetti, *Despre sistemul fonologic al limbii române*, în SCL, 1956, nr. 1—2, p. 22.

[32] Andrei Avram, *Considerații fonologice asupra rimelor românești*, în *Fonetică și dialectologie*, vol. I, București, Ed. Acad., 1958, p. 10—11.

[33] „Gazeta literară", 15 februarie 1968. Menționăm că Macedonski este, probabil, singurul nostru poet în versurile căruia este absentă rima *vocală-diftong*, de tipul *a—ea*, *a—oa*.

[34] L. Gáldi, *Stilul poetic al lui Mihail Eminescu*, București, Ed. Acad., 1964, p. 22.

[35] LR, XVIII, 1969, nr. 2, p. 109.

[36] Vladimir Streinu, *Versificația modernă*, București, Editura pentru literatură, 1966, p. 116. Acest critic numește „rime aproximative" împerecheri de cuvinte ca *bolți-colț* (*op. cit.*, p. 320). El a împrumutat denumirea, ca și Perpessicius de altfel, de la D. Caracostea, care scria în 1937: „Cele mai frecvente sînt deci rimele de aproximație, în care *i* este socotit ca o cantitate neglijabilă" (D. Caracostea, *O problemă de versificație românească*, extras din RFR, 1937, nr. 4, p. 15).

omofonia vocalei accentuate, ci a fonemelor următoare acesteia. Linia de demarcaţie dintre rimă şi asonanţă este mai flotantă în zona cuvintelor care conţin în ultima silabă accentuată cuplul de vocale intonate *î—i* şi *ă—e*, pe care unii autori le consideră, în dezacord cu definiţia din dicţionare, asonanţe, alţii le ridică la rangul de rime, iar cei mai riguroşi le clasifică într-o grupă specială, a rimelor moldoveneşti, sau le aşază — de pe poziţia limbii literare — pe o treaptă intermediară, a rimelor aproximative (denumire care pentru Perpessicius este însă sinonimă cu asonanţa).

O altă categorie de perechi de cuvinte, puse în corespondenţă mai ales prin nesocotirea lui *i* scurt final dintr-unul din termeni, sînt considerate de cei mai mulţi autori rime moldoveneşti, însă asonanţe dacă li se aplică normele limbii literare.

Există la autorii de un rigorism excesiv tendinţa de a exclude din sfera rimei şi a trece în domeniul asonanţei cuplurile de cuvinte ale căror ultime vocale accentuate ce-şi corespund sînt *ea*, *oa* — *a*, deşi astfel de împerecheri formează rime corecte, admise ca atare de marea majoritate a criticilor literari şi utilizate de toţi poeţii, cu excepţia, certă, a lui Macedonski.

Gama variată după care se realizează potrivirea fonemelor de la sfîrşitul cuvintelor ce-şi corespund în versurile populare, care se sustrag unor reguli precise, ne îndeamnă să credem că circumscrierea asonanţei, în definiţii, la aria delimitată prin identitatea vocalei accentuate, după normele limbii literare, denotă un rigorism excesiv.

Dar asonanţa are şi un alt sens, care chiar dacă a dispărut din dicţionarele actuale, este încă atestat în unele scrieri contemporane. Ne referim la sensul de repetare a aceleiaşi vocale — nu a aceluiaşi sunet, cum se afirmă în DA — în mai multe cuvinte dintr-un text. D. Caracostea cere în mod expres generalizarea termenului *asonanţă* şi cu acest înţeles: „pentru concordanţele vocalice e necesar să se generalizeze termenul *asonanţă*, nu numai cînd e vorba de rimă, dar şi în cuprinsul versului" [37]. O astfel de asonanţă a urmărit să realizeze Macedonski în cunoscutul, dar neizbutitul vers, *Un an, dînd d-ani, leag-an d-an, d-ani vani*. Este firesc ca acest sens al asonanţei să fie introdus din nou în dicţionarele limbii române.

[37] D. Caracostea, *Arta versificaţiei la M. Eminescu*, Bucureşti, 1937 (extras din RFR, 1937, nr. 7), p. 13.

ÎNTRE ISTORIE LITERARĂ ŞI FILOLOGIE

A EXISTAT „VOCEA PATRIOTULUI NAŢIONALE"?

DE

ION GHEŢIE

Într-un articol publicat nu demult în revista „România literară"[1], George Munteanu a anunţat descoperirea unui exemplar dintr-o publicaţie intitulată „Vocea Patriotului Naţionale". După autor, ne-am afla în faţa „primului număr al unei foi prin excelenţă justiţiare", a cărei existenţă devine astfel dovedită, după ce generaţii de istorici literari au crezut că faimoasa gazetă menţionată în paginile *Nopţii furtunoase* „e o pură ficţiune literară". Pe lîngă numeroase „încunoştiinţări", „informaţiuni", „anunciuri" şi „adrese", foaia tipărită ca „suplimentu gratuitu" al unui ziar necunoscut conţine două materiale care interesează îndeaproape istoria literară. Primul e o scrisoare deschisă (semnată Dumitrache Nicolau), ale cărei detalii ar fi putut inspira pe Caragiale în urzirea intrigii *Nopţii furtunoase*. Al doilea, calificat drept „senzaţional", este celebra *prefaţiune* a lui Rică Venturiano la opul său *Republica şi reacţiunea sau Venitorele şi trecutul*. Textul prefaţiunii, semnată R. Vent., ca în comedia lui Caragiale, este identic cu cel citit de Ipingescu pe scenă. Caragiale n-ar fi făcut altceva decît să reproducă *tale-quale* textul din obscura publicaţie de pe vremuri, operînd cîteva mărunte modificări. După ce întreprinde o lungă analiză a publicaţiei, asupra căreia vom reveni, George Munteanu încheie prin a afirma că „Vocea Patriotului Naţionale" „a apărut la Bucureşti, între anii 1878—1879, fiind după limbajul şi nuanţa revendicărilor sale un organ al tinerilor rosettişti".

Presupunerile autorului aveau să fie foarte curînd dezminţite. A doua zi după apariţia articolului din „România literară", „Contemporanul" îşi informa cititorii că textul „descoperit" de G. Munteanu nu era altceva decît o reconstituire a fictivei gazete din *O noapte furtunoasă*, oferită spectatorilor, împreună cu programul de sală, cu prilejul punerii în scenă, în stagiunea 1966—67, a comediei lui Caragiale la Teatrul

---

[1] *A existat „Vocea Patriotului Naţionale"?*, în „România literară", II, 1969, nr. 37 (49), p. 12—13.

„Nottara" din București [2]. Autorul s-a lăsat, așadar, mistificat, acceptînd, cu o prea mare ușurință, ideea că foaia (tipărită în 1966—1967) ar fi o publicație autentică din anii 1878—1879.

Discuția părea încheiată, cu atît mai mult cu cît însuși autorul, revenind în numărul următor al „României literare", a făcut *mea culpa*, prezentînd scuzele de rigoare [3]. Nu ne-am fi oprit asupra acestei chestiuni, care privește, la urma urmei, istoria anecdotică a filologiei românești, dacă, în revenirea amintită, G. Munteanu n-ar fi înțeles să apere metoda de investigație filologică urmată de d-sa. Iată ce ni se spune textual: „de-am fi puși acum în condițiile în care l-am scris [articolul], nu l-am scrie altfel. Din premisele care ne stăteau la îndemînă nu putea rezulta altă demonstrație și alte concluzii".

Luînd drept bune afirmațiile d-sale, ar trebui să credem că produsul de laborator al Teatrului „Nottara" poartă într-o așa măsură marca autenticității, încît filologia este incapabilă să-i stabilească caracterul artificial, contrafăcut. Lucrurile stau însă cu totul altfel decît crede autorul. Falsul (căci e totuși un fals, *sui-generis*) se descoperă de la cea dintîi aruncătură de ochi cît de cît competentă. Pentru a face acest lucru evident și a reabilita, implicit, filologia, am întreprins în rîndurile ce urmează un succint examen al falsei „Voci a Patriotului Naționale"[4].

Pentru a stabili caracterul autentic al publicației ce ne interesează este suficient să-i precizăm data de apariție. Într-adevăr, admițînd, ca premisă de lucru, că „Vocea" este o posibilă tipăritură din anii 1875—1880, trebuie să decidem dacă ea este anterioară sau posterioară datei de 18 ianuarie 1879 (cînd *Noaptea furtunoasă* a fost pusă pentru întîia dată în scenă). De vreme ce Caragiale a folosit, în procesul de elaborare a piesei, materiale existente în ziar, atunci „Vocea" a trebuit să apară înainte de 18 ianuarie 1879. Dacă însă examenul filologic ar dovedi că ziarul e posterior acestei date, atunci caracterul său autentic ar trebui imediat suspectat.

Nu e greu de observat că, în cazul în speță, cele mai multe dintre metodele filologice curente de datare devin inoperante. Nici examenul hîrtiei, nici cercetarea caracterelor tipografice nu ne pot oferi indicii pentru a decide dacă tipăritura este posterioară sau anterioară datei sus-menționate. Nu același lucru îl putem afirma în legătură cu o r t o g r a f i a în care sînt scrise articolele și materialele publicitare ale ziarului. De la prima lectură vom observa un amestec de soluții ortografice, care variază de la un text la altul. Astfel grafiile *sce*, *sci* (*Bucuresci*, 2/III [5], *Ploesci*, 2/III, *voesce*, 1/III, alternează cu *ște*, *ști* (*București*, 1/II, *voiește*, 1/III), pentru scrierea cuvintelor de tipul *extraordinar*, *examen*, *excelent* se apelează o dată la *s* (*Alesandru*, 2/III, *espoziție*, 2/III), altă dată la *x* (*extincțiunilor*, 2/III), în fine *u* final apare în unele anunțuri (*atelieru*, 2/III, *magasinulu*, 2/III), în timp ce în cele mai multe din mate-

---

[2] D. K., *O rectificare*, în „Contemporanul", 1969, nr. 38 (1195), p. 3.

[3] *A existat „Vocea Patriotului Naționale?"*, II, în „România literară", II, 1969, nr. 38 (50), p. 13.

[4] Spre a permite cititorilor un contact direct cu pseudo-„Vocea Patriotului Naționale", reproducem în facsimile cele două pagini ale tipăriturii, după un exemplar care ne-a fost pus la dispoziție de colegul nostru Valeriu Șuteu.

[5] Prima cifră indică pagina, a doua coloana.

rialele tipărite în gazetă el lipseşte. Se ştie că *u* final a fost definitiv abolit de Academie în 1895, în timp ce scrierea cu *sce*, *sci* este proscrisă de reforma ortografică din 1904, ca şi redarea lui *x* prin *s* (manieră italienizantă). Confuzia aceasta ortografică, ca şi distribuţia soluţiilor în funcţie de textele inserate în publicaţie, ar putea ridica un semn de întrebare asupra autenticităţii „suplimentului gratuit". Se va spune însă că în secolul trecut gazetarii se sinchiseau prea puţin de sistemele Academiei Române (cum fac şi astăzi uneori) şi că amestecul de norme ortografice a caracterizat întotdeauna pe oamenii mai puţin culţi sau de-a dreptul inculţi, cum par să fi fost redactorii „Vocii Patriotului Naţionale". Vom conveni că aşa este. Iată însă că textul prezintă unele anacronisme ortografice, peste care nu putem trece cu aceeaşi uşurinţă. E cazul vocalei *î* care e redată, de regulă, prin *î* în interiorul cuvintelor (*avînd*, 2/I; *brînzeturi*, 2/III; *cîţi* 1/I; *întîia*, 2/II; *stăpîn*, 2/II) şi, mai rar, prin *â* (*gâtului* 2/III; *mânieri*, 2/II; *românesc*, 2/III). Scrierea lui *î* în mijlocul cuvintelor a fost sancţionată de reforma ortografică din 1954. În jurul anului 1880 se scria, de obicei, cu *â* (uneori şi cu *ê*, *ô* sau *û* şi chiar cu *î*, dar numai cînd sunetul provenea dintr-un *i* latin; „Convorbirile literare" foloseau pe *ă* şi pe *i*). Cu *î*, preluat de la şcoala bucovineană, prima care l-a folosit consecvent, s-au scris numai unele reviste literare, cum ar fi „Contemporanul" şi, mai tîrziu, „Viaţa românească" (*î* fiind folosit şi de scriitorii grupaţi în jurul lor). Un caracter şi mai neobişnuit îl are întrebuinţarea linioarei în locul apostrofului: *s-ar face* (1/II), *s-a găsit* (2/II), *s-a pierdut* (2/II), *s-ar zice* (1/II). Generalizarea uzului linioarei (cu unele excepţii) s-a făcut tot de reforma din 1954. Înaintea acestei date, toate publicaţiile româneşti scriau *s'ar face*, *s'a găsit*, *s'ar zice*.

Vedem, deci, că examinarea ortografiei e în măsură să ne avertizeze ea singură asupra caracterului neautentic al publicaţiei. Sînt indicii care ne îndeamnă să presupunem că ea a fost tipărită în secolul nostru, după 1954.

Aceste suspiciuni devin pe deplin justificate şi duc la certitudini dacă ne adresăm c r i t i c i i d e t e x t.

Într-un anunţ din „Voce" se face referinţă la un ziar „Trăznetul", condus de un oarecare C. Popescu. G. Munteanu a încercat să identifice această publicaţie, dar rezultatele la care a ajuns nu erau în măsură să sprijine punctul d-sale de vedere. Singurele ziare cu acest titlu, cunoscute astăzi, au apărut în 1884—1887, respectiv în 1897. În această situaţie, autorului nu-i rămînea altceva de făcut decît să presupună existenţa unui al treilea ziar cu numele de „Trăznetul", apărut înainte de 1879, ceea ce e posibil, dar nedovedit.

O *încunoştiinţare* din pagina întîi vorbeşte de persoanele care au suferit „persecuţiuni" din partea autorităţilor civile şi militare, ceea ce îl face pe autor să se întrebe dacă „Vocea Patriotului Naţionale" n-a apărut la sfîrşitul războiului de independenţă. Menţionarea, în unele anunţuri, a Căii Victoriei (şi a străzilor Griviţei şi Smîrdan) ar confirma, după G. Munteanu, această presupunere. Ştiind că vechiul Pod al Mogoşoaiei a primit numele de Calea Victoriei în ziua de 8 octombrie 1878 ar trebui să admitem, în consecinţă, că ziarul a apărut între 8 octombrie 1878 şi 18 ianuarie 1879. Se pune însă întrebarea, în acest caz, dacă Caragiale s-a mai putut raporta la obscura publicaţie, cînd noi ştim

că la şedinţa din 12/24 noiembrie 1878 el a citit la Iaşi, într-o şedinţă a Junimei, „via lui comedie «Noaptea furtunoasă de la no. 9»"[6]. Să-şi fi scris dramaturgul piesa între 8 octombrie 1878 — 12 noiembrie 1878, adică în ceva mai mult decît o lună de zile? Sau, poate, scena lecturii ziarului din actul I a fost adăugată după prezentarea piesei la Junimea?

Datarea 8 octombrie 1878 — 18 ianuarie 1879 are împotriva ei faptul, pe care G. Munteanu nu l-a observat, că ziua de apariţie a jurnalului este menţionată şi ea se plasează în afara intervalului mai sus delimitat. Într-adevăr, prefaţiunea lui R. Vent. este precedată de cîteva rînduri de prezentare din partea redacţiei, care poartă în frunte data de *15/27 răpciune*. Nu e vorba de ziua în care R. Vent. şi-a scris prefaţa, ci de data cînd au fost publicate cele cîteva rînduri ale redacţiei. *Răpciune*, în terminologia calendaristică tradiţională, înseamnă septembrie[7]. Rezultă deci că 15/27 septembrie este data cînd a apărut „Vocea Patriotului Naţionale". Dar în septembrie 1878, Calea Victoriei nu putea figura în anunţurile ziarului pentru simplul motiv că se numea, încă, Podul (sau Calea) Mogoşoaiei! Şi pentru ca confuzia să fie deplină, să amintim că pe pagina a doua a ziarului e publicat un anunţ în care o „păgubaşă îndurerată" face cunoscută pierderea unui căţel pechinez pe strada Lahovari. Au existat două străzi Lahovari în Bucureşti: strada Alexandru Lahovari şi strada Iacob Lahovari. Numirile au fost conferite, cum era firesc, după moartea celor doi oameni politici. *Dar Alexandru Lahovari a murit în 1897, iar fratele-său în 1907.* „Vocea" a apărut atunci nu în 1878, ci după 1897 sau chiar după 1907!

Rezultatul este „buimăcitor" (ca să ne servim de un termen al lui G. Munteanu), dar cu aceasta încă n-am ajuns la capăt. Pe pagina a doua a neobişnuitului ziar se anunţă o serbare a societăţii „Umanitatea" fixată pentru data de duminică, 28 iunie. Luîndu-ne după anunţ, ar însemna că ziarul a apărut nu în 15/27 septembrie, ci cu puţin înainte de 28 iunie. În *Anunciul* aflat pe aceeaşi pagină (coloana a III-a) Costea Svobodescu îşi înştiinţează clientela că „de la Sf. Dumitru, m-am mutat cu prăvălia care am avut-o în strada Lipscani nr. 8" şi prin aceasta data apariţiei ziarului este mutată la sfîrşitul lui octombrie sau la începutul lunii următoare, căci, în iunie sau septembrie, o asemenea înştiinţare nu şi-ar fi avut rostul. Se întîmplă însă că la rubrica *Din judeţe* (pagina a II-a) să fie inserată informaţia despre accidentul unei fetiţe, călcată de un bou în ziua de 21 mai crt. O asemenea ştire nu-şi putea avea locul decît într-un ziar apărut curînd după data mai sus menţionată.

La capătul acestor investigaţii, ajungem la concluzia că „Vocea Patriotului Naţionale" a apărut concomitent în mai, iunie, septembrie şi octombrie, într-un Bucureşti care avea o Cale a Victoriei, pe care nu putea s-o aibă, la sfîrşitul războiului din 1878, cînd unul din cei doi Lahovari, aflat pe atunci la începutul carierei sale politice, era totuşi mort, cu numele trecut pe tăbliţele unei străzi a Capitalei. Un asemenea bilanţ

---

[6] Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, publicate cu introducere, note, facsimile şi portrete de I. Rădulescu-Pogoneanu, I (1855—1880), Bucureşti, 1937, p. 318.

[7] Se ştie că articolele de fond ale „Românului" menţionau totdeauna data scrierii lor, exprimată în termenii tradiţionali şi e de presupus că ziarul liberal a servit de model lui Caragiale cînd a imaginat „Vocea Patriotului Naţionale".

Vocea Patriotului Naționale

Suplimentu gratuitu

Vocea Patriotului Naționale

va fi sentinela neadormită care va veghea cu neîntrerupere respectarea drepturilor fie-cărui cetățean în parte și a Națiunei în general, egalitatea pentru toți și onestitatea în toate.

Cu această programă ne presentăm.

Viitorul care se întinde înaintea noastră, ne va spune dacă lupta noastră va fi loială.

ÎNCUNOȘTIINȚARE

Reacția se străduește către toți cîți a sperit servenți din partea autorităților civile sau militare că e gata a le pune la dispoziție celemele ziarului care publicăm.

Sunt rugați toți abonații de la cleru „Vremei" să-și ridice exemplarul regulat contrariu îl vom publica numele lor afară la parte.

Responsabil Aurnuș C. POPESCU

Bucuresti
15/27 Răpciune.

Amicul și colaboratorul nostru R. Vent... un nume scriitor democrat, a cărui îndelungată cunoaște de mult publicul cititor nu trimite următoarea prefațiune a unui nou rod al său. I dăm astăzi locul de onoare, recomandînd cu căldura poporului suveran scrierea amicului nostru.

REPUBLICA ȘI REACȚIUNEA
sau
VENITORUL ȘI TRECUTUL

Prefațiune

Democrațiunea română sau mai bine zis, ținta Democrațiunii române este și a pretinde pe cetățeni, că nimeni nu trebuie o mînce de la datoriile ce ne impun solemnamente pactul nostru fundamentale, sfînta Constituțiune și mai ales cei din masa poporului.

A mînca poporul mai ales, este o greșeală nelertată, ba putem zice chiar o crimă.

Nu! Orice s-ar zice și orice s-ar face, cu toate zăbrelele reacțiunii, ce se zvîrcolește sub dispretul strivitor al opiniunii publice, cu toate prietenie acestora ce cu nerușinare se înfățoșează sistematici opozanți...

Nu! în veni noi am spus-o și-o mai spunem situațiunea Românie nu se va putea clarifica; ceva mai mult: ea vom putea intra pe calea veritabilelui progres, până ce nu vom avea un sufragiu universale. Am zis și amînemnez.

R. VENT...
Studiate în drept și publicist

Aflăm din isvor foarte sigur că onorabila comisiune parlamentară de la primăria capitalei bate apa în piuă. Motivul zic gurile rele ar fi că d. președinte al acestei comisiuni nu prea contează să îndeplinească regulat mustra a lăsa se treacă alergările.

Domnule redactor,

În interesul binelui și a dreptății ce puneți în aparatul întreg relor ce ați adeștii din partea acelora ce sunt chemați, a acestii și apără onoarea familiilor — a pune stăruințe în menținerea siguranței publice — pentru care ne vărsăm puterile din sudoarea noastră.

Sîntem cu atît mai indignați văzînd că neajunsurile noastre ne vin tocmai de la acei ce funcționează în serviciul politiei.

Cum mi s-a întîmplat și mie că

Ați contea pe la 2—3 un ofițer de politie asistent comandant de companie numit Nicu Arvătă s-a strecurat în casa mea din strada Popa Nan Nr. 25 și chiar am prins de veste a unii aproape fără sabie pe locuință în seigentul de stradă Ioan Ilie, cu tinea cahil, îngînd.

Stînd a reclama pe o altă cale, căci nu găsim dreptate, ne-am hotărît a face apel la presă.

Bine Veniț vă rog Domnule Redactor, a primi asigurarea stimei ce vă păstrăm.

Dumitrache Nicolae

INFORMAȚIUNI

Afacerea Dr. GARDĂREANU

Dna. dr. Anastasescu Stoil trimis în anchetă la spitalul rural din Strâmbești ar fi constatat cu suficiență că d. dr. Gărdăreanu trăiește în concubinaj cu o nemțoaică anume Mari care avînd o vară a sa venită în casa numitului dr. acesta reintră în relațiuni cu aceste. Consecințele relațiunilor fiind, nașterea unui copil ce cam nu se știe e dispărut ca și mama lui!

D. dr. Gărdăreanu urma să dea seama de acest lapt reprobat și pedepsit atît de morala publică, cît și de lege. Ce sa făcut însă cu resultatul anchetei? Rămasa dr. Gărdăreanu spalat de imputările ce i se aduc?

Vom revenî.

CRIMA DE LA MOȘI

Un sergent de cătănași ucide-se în contact cu un civil, Fie împușcat.

Procesul o fost scurt în ședința în aparențele trimis în considerație

Din Județe

O copilă de un an a locuitorului Mitrica Maria Leovean, din comuna Prașpa județul Romanați, ce se găsea în stradă, a fost călcată în zina de 21 Mahu curent, de un bou ce lui Ilie Ion Mocanu, ce se îndrepta cu alții de la adăpătoare.

INFORMAȚIUNI

Duminică 28 Iunie Societatea „Unanimitatea" va serba a 3-a aniversare a înființării sale în Grădina Tai.

Toți membrii societății vor place în corpore din str. Olari nr. 28 sediul societății avînd însărcinat în cap.

Oricine voește a se interesa de progresul acestei societăți primește aceste ca o invitație.

FAPTE din Viena

Un portretist cunoscut din Zagreb dest atelierul avînd el patru fete — hotărîse scăpînd ascunse cu o surprindere, relativul cu dare la îndeplinirea cunoștință.

Amanta Lucrul fel gîndeau e știută cu vicleni și atunci pocit cunoștința unui a doua fete ce în cercetarea pe mama lor, bătrînă, și de ea vizite!

Pofida aceasta pare atît de ciudată pentru că cei [illegible]

CRONICA

MARIA

Se numește de Maria.

O ființă din acelea cari mai mult sau mai puțin îi place a face uz de farmecul ce posedă pentru a fără să a atrăbi la picioarele ei pe acei ce o încunjoară.

Multe victime luse sacrificate pe altarul capriciului său! Căci din păcate capriciul joacă un rol imbuente asupra ei!

Vă veți întreba:

E frumoasă?

Nu, e ție, frumoasă în o, așa că de la întîi privire să cauți cineva lăbit de acest fiar, însă posedă un ală-ceva mai mai înălțor ca frumusețea ală-ceva cari nu se poate traduce decît cu numele de „ție".

Spirit vast, gratii în mănieri în cuvinte să a inciutat și dărîmat multe inimi sustinînde după dînsa.

O întrebi adesa

Dacă astăzi nu iubește, mîine nu vei fini prin a iubi?

Nu pot zice nu, răspunde ea.

Dar ași mîine cînd oare va fi, cînd serii vor cădea și cine va fi norocitul ales al inimei acestei straniei ființe?

Natural că tot focul nestinul ce încă nu se născut în sînul acestei femei va fi știi de puterile că poate vaii și de acela va fi cînd ne va vedea știlla de incomplinitul de amorul neban ce te va răpi?

Atunci va fi nălbia lovitură ce va încerca acea straniă ființă, atunci numai-se va vedea consîlnesa sub focul simțirei ei și amînti în trecut de toi ce a făcut să sufere, atunci va pălpîind va suspina, atunci va trimite în aer ultimele ei dureri, atunci zic va pronunța și ea cuvîntul:

Iubesc!

Și nu ție oare nouă lirăfu?

Bine ar fi, dare pînă în acea zi în ași, cari va știi acea, să se facă în comedie amîndi sexi și în de vreri să se pîrăsească pentru a trezirea lor, turtile amorului ce ar ne înșelăm că se va înlănțui.

Tieu

FELURIMI

— A fost înșelat grajdurilor primăriei un cal sure bălan găsit fără stăpîn pe strada Cuza Vodă.

— Janeta Constantinescu, însă, în str. Grădina Veche 49 a fost condamnată de Jud. II arhend la 2 luni închisoare pentru furt.

— S-a găsit și se află la Galeții Noi carnetul de lăptar pe numele Chiriacu M. Cristea.

— S-a pierdut pe strada Lahovari un cățel mare de rasă pekinez care răspunde la numele de Cezar. Găsitorul înștiințată rugat pe gădiței contra recompensă, să-l aducă pe Str. Griviței 8

ADRESE

Șeinai Iunescu galantar strada Smîrdan No. 30 *pălării pentru bărbați și fasoane pentru dame.*

Tache Nicolescu Arcaser Calea Mosilor nr 56. *Abonamentele sînt convenabile.*

Fabrica „Fulgerul" din *Bucureștii* caută a *Depozit pentru sîrmul de pianine.*

A se adresa la Fabrica Str. Labirintului 4.

La ATANASE H. MANEA

43 Str. Lăptarii 43.

Cerbeți la ușa cinstea.

Se găsesc vinuri vechi, și fină, bătuți spirtoase calitate recomandată în propriu rechiuri, vînătăi spre comandă.

ANUNCIU

Sub-semnatul aduc la cunoștința clienților și onor publicul că m'a la st. Dumitru m'am mutat cu prăvălia care am avut'o în strada Lipscani no. 8 sub firma

La brichul lui HEIADE

Sedia pentru rasă tuns și bărbierit în strada Colței No. 9 vis-a-vis de casele lui Hagi Stoica.

Rog pe onor. public a mă onora cu presența d-lor asigurîndu-vă că vor fi pe deplin satisfăcuți.

Cu stimă
Costea Svobodescu

VECHIUL ATELIERU DE JALUSIE

Calea Victoriei 103 vis-a-vis de casa domenilor.

Am onoare a aduce la cunoștința onor clienți că complectînd atelierul meu de jalusie; sunt gata a efectua toate comenzile lor cu prețurile cele mai moderate și sper că vor fi pe deplin satisfăcuți.

Cu stimă
Frederic Brukner

LA MAGASINUL DE DELICATEȚE G. D. MOCANU

București, Calea Victoriei No. 40 vis-a-vi de teatru, a stăruit de adevărata ospitalitate în folos folului de prospetări brînzeturi, cărnuri proaspete conserve noui

Prețuri moderate

FABRICA de CLOPOTE, ALAMĂRIE, TURNĂTORIE

Domnului
ALEXANDRU LASĂR

Ploiești Strada Cimpinei. Ploiești

Recomandăm tuturor Românilor cu deosebită plăcere unicul stabiliment românesc din fața noastră, pentru turnare de clopote, pompe și alte obiecte de artă relative, care procură clienteței sale lucrări solide și prețioși forte reduse.

BOALELE gîtului, vocei și gurei

PASTILELE LUI DETHAN sînt recomandate ca remediul cel mai sîrcor contra bolilor de gît, gîtlanului vocei, rănile și inflamațiunile gurei, ale purifică sufletul, stăruș iritațiunea causate de tutun. Aceste pastile sînt indispensabile Oratori, PREDICATORI, MAGISTRAȚI PROFESORI și CÎNTARETI pentru a facilitează cuiusîmos vocei și temperează obosala iritațiunii

fantastic trebuie să ne ducă la concluzia că „Vocea Patriotului Naţionale" este o contrafacere, un montaj de anunţuri şi articole copiate din presa de la sfîrşitul secolului al XIX-lea, cărora li s-a adăugat celebra prefaţă a lui Rică Venturiano. Operaţia a avut loc după 1954, aşa cum ne indică ortografia articolelor. La un rezultat asemănător trebuia să ajungă şi G. Munteanu, pentru că unele din constatările contradictorii de mai sus le-a făcut singur. D-sa a admis că în „întregul ei foaia are ceva dintr-o colecţie de inepţii publicistice, dintr-un veritabil *Prostologhicon*". Cum a putut atunci să susţină că în această colecţie de stupidităţi trebuie să vedem un organ al tinerilor rosettişti, o foaie „prin excelenţă justiţiară"? Cum de n-a observat că tocmai excesul de inepţii înşirate în cortegiu compact denunţă intenţia umoristică, însăilarea artificială a unei recolte de perle gazetăreşti?[8]

Seducţia unei descoperiri senzaţionale l-a făcut pe autor să treacă cu buretele peste rezervele justificate pe care le formulase chiar d-sa. Recunoscîndu-şi greşeala, a crezut că trebuie să o pună, indirect, pe seama criteriilor filologice, insuficiente pentru a deosebi autenticul de contrafacere. În realitate, aşa cum am văzut, lucrurile stau altfel. Publicaţia îşi strigă neautenticitatea de pe fiecare coloană, indiciile contrafacerii atrag atenţia cu insistenţă.

Pentru a sesiza acest lucru, era însă necesar ca istoricul literar să fie dublat în permanenţă de un filolog. Încheindu-şi articolul, George Munteanu afirmă că în încercarea sa a trădat litera, nu şi spiritul operei lui Caragiale. Se poate să fie aşa. Filologia a trădat-o însă şi în literă, şi în spirit.

[8] Cititorii le pot găsi singuri în facsimilul alăturat.

DIN LEXICUL EMINESCIAN

DE

VALERIU RUSU

În *La aniversară*, Eminescu face următorul portret lui Elis :

„... ea, în scurteică cu guler de blană, roşie la faţă, capşonul alb de lînă înconjura faţa, fruntea. Ea era blondă, *foarte* blondă, cu părul ca un caier de lînă, şi scurteica — oricît de groasă ar fi fost — accentua totuşi liniile unei talii fine şi mlădioase. O broască." [1]

Glosarul la ediţia citată cuprinde termenul *broască* s. fem., cu sensul „plantă erbacee cu flori mari galbene (*Opuntia ficus indica*)" (s.v., p. 391).

Dicţionarul limbii poetice a lui Eminescu [2] menţionează, la cuvîntul *broască*, sensurile : „1. (în expr.) *Ochi de broască* : ochi bulbucaţi şi 2. Plantă exotică cu flori mari, galbene, cultivată la noi ca plantă ornamentală (*Opuntia ficus indica*)".

Pentru sensul al doilea, specific stilului poetic, după cum indică autorii *Dicţionarului*, se dă, cu menţiunea că este o întrebuinţare metaforică, numai fragmentul citat mai sus din *La aniversară*.

Este evident că, pentru cititorul prozei eminesciene, sensul pe care autorii ediţiei şi ai *Dicţionarului* îl stabilesc pentru *broască* suscită interes. De aceea ne propunem să analizăm dacă această opţiune se susţine prin criteriul analizei conţinutului şi formei textului literar.

1. Atmosfera nuvelei *La aniversară* este dominată de jocul realităţii şi al închipuirii, specific vîrstei juvenile, căruia eroii i se dedică cu pasiune : „Pe cînd el perora o temă de astronomie — indiferentă atît lui cît şi ei — adecă pe cînd se necăjeau unul pe altul..." (*ed. cit.*, p. 68). Este inevitabilă, în acest context, tendinţa spre o continuă ironizare a partenerului şi, de pe alt plan, din partea autorului. Un exemplu semnificativ : „Octavian August imperatorul o petrecea sara pîn-acasă, dacă-l iertau ocupaţiunile statului roman" (*ed. cit.*, p. 67).

Dar iată dialogul care precedă chiar descrierea lui Elis :

„El veni foarte serios.

---

[1] Eminescu, *Proză literară*, ediţie îngrijită de Eugen Simion şi Flora Şuteu, Bucureşti, 1964, p. 67.

[2] Apărut, în 1968, sub redacţia acad. Tudor Vianu.

— Îmi veţi da voie, domnişoară, să vă petrec pîn-acasă?
Ea se uită în ochii lui şi-ncepe să rîdă.
— Ce rîzi? Ce-i de rîs aicea?
— Bine. Haidem!" (*ed. cit.*, p. 67).

Seriozitatea lui Ermil, reflectată şi în formula de o politeţe desăvîrşită cu care se adresează lui Elis, nu face altceva decît să stîrnească rîsul acesteia.

De fapt, în consens cu concepţia poetică a lui Eminescu, contrastul de structură psihologică între cei doi eroi este marcat în mod convingător:

„— Domnule! zice ea stăpînindu-se şi stînd băţ înaintea lui. Vrei să mă-nveţi cum trebuie să mă port?
— Şi cu toate astea, zise el încet şi dureros, luna-nfrumuseţează lumea pentru amorul nostru." (*ed. cit.*, p. 69).

Ermil este nevoit, în aceste împrejurări, să reclame o clarificare: „Spune-mi numai că mă iubeşti — spune-o! dar nu cu două înţelesuri, nu ca atunci la bal... drept! spune!" (*ed. cit.*, p. 70).

2. În interpretarea textului eminescian, neexistînd nici o precizare a autorului, putem opta pentru unul dintre sensurile fundamentale ale cuvîntului *broască*: „animal" sau „plantă".

În ediţia de proză şi în *Dicţionarul limbii poetice a lui Eminescu* s-a optat pentru sensul al doilea, „plantă".

Singura plantă denumită cu termenul *broască* este puţin cunoscută, fiind exotică (*Opuntia ficus indica*)[3]. Ne-am afla, în cazul întrebuinţării metaforice în fragmentul citat, în faţa unei raritaţi, dacă nu chiar preţiozităţi stilistice, care ar avea, în consecinţă, o valoare reprezentativă scăzută.

În contrast cu aceasta, *broască* „animal" are o frecvenţă mai mare şi este baza a numeroase creaţii metaforice, adesea cu o nuanţă peiorativă[4], mai cu seamă în vorbirea populară.

Liniile prin care se defineşte făptura lui Elis sînt trăsături care amintesc, cu aproximaţia pe care o implică metafora, de trăsăturile unei broaşte. Finalul acestui portret: „... şi scurteica — oricît de groasă ar fi fost — accentua totuşi liniile unei talii fine şi mlădioase. O broască.", indică, prin înlănţuirea logică a metaforei de textul anterior, că termenul de comparaţie, *broască*, se referă, îndeosebi, la talia lui Elis. Prin adversativul *totuşi* autorul ţine să precizeze că deşi scurteica, prin grosimea ei, ar putea ascunde mijlocul fetei, ea „accentua totuşi liniile unei talii fine şi mlădioase"[5].

Broască „animal", termen cu o frecvenţă mare şi întrebuinţare variată în limbajul popular, se asociază cu celelalte cuvinte desemnînd realităţi, mai ales ţărăneşti, la care apelează Eminescu pentru a carac-

---

[3] Cf. CADE şi DM, s.v. *broască*; în DA, s.v. 8: „Plantă cărnoasă cu flori mari, galbene ca pucioasa (în părţile noastre cultivată numai prin florării şi prin casele oamenilor)".

[4] Cf. CADE, s.v.

[5] Putem menţiona aici că într-o variantă a unei poezii care circulă în lumea copiilor, răcuşorul, căruia broasca îi cere s-o ia de soţie, îi reproşează, printre altele, că nu are „nici mijloc de-ncingătoare", ceea ce probează caracterul pertinent al acestei particularităţi a broaştei. Este semnificativ, în acest sens, şi faptul că, în basmele populare, metamorfoza fata (de împărat) — broască este destul de frecventă. Termenul *broască* este folosit adesea şi în adresarea către copii. În acest caz el este încărcat de o anumită afecţiune.

teriza, în același context, pe Elis, și anume : *caier de cînepă* și *scurteică*. Comparația lui Elis cu *broască* „plantă exotică" ar fi distonat în această ambianță rurală.

Broască „animal" prezintă avantajul unor întrebuințări peiorative (metaforice, de regulă) foarte variate, pe care nu le putea avea *broască* „plantă exotică", cu o răspîndire limitată. Primul sens corespunde deci ironiei care constituie tonul general al nuvelei.

Termenul *broască* „animal", folosit de autor în caracterizarea personajului feminin, este o replică (anticipată) a termenului *măgari* cu care Elis se adresează lui Ermil. În acest fel, cei doi termeni semnifică, și prin apartenența lor la aceeași sferă semantică, nota comună care caracterizează pe eroii nuvelei *La aniversară*.

★

Considerăm, în concluzie, că analiza pe care am făcut-o mai sus a adus cîteva probe convingătoare în precizarea sensului de „animal" al cuvîntului *broască* în nuvela *La aniversară* a lui Eminescu; acest sens explică întrebuințarea metaforică a termenului în discuție în schițarea portretului lui Elis.

Argumente, decurgînd dintr-o analiză atentă a textului, pentru a susține opțiunea autorilor ediției de *Proză literară* și ai *Dicționarului limbii poetice a lui Eminescu*, nu am putut găsi.

Singurul fapt care ar fi putut-o justifica ar fi fost o indicație a autorului. În acest sens însă, ea ar fi trebuit să fie menționată de autorii lucrărilor citate pentru a indica sursa unei glosări care nu se susține prin datele de conținut și de formă ale textului literar.

Chestiunea discutată de noi nu este de loc minoră atît în sine cît și, mai ales, prin semnificația ei. Ea relevă, pe de o parte, cît de variat și de bogat material de cercetare ne oferă textul eminescian și, pe de altă parte, prudența cu care un editor sau un autor de dicționar al operei lui Eminescu trebuie să decidă în probleme atît de delicate.

În sfîrșit, semnalăm, cu această ocazie, un aspect foarte controversat, și în același timp actual, în filologie : preluarea unor erori (de text sau de interpretare) de la o ediție la alta sau de la o lucrare la alta[6]. De la ediția de *Proză literară* (1964) la *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu* (1968), interpretarea menționată de noi a unui text din nuvela *La aniversară* nu a profitat nici de timpul scurs între cele două lucrări și nici de numărul mărit de cercetători care au colaborat la redactarea *Dicționarului*.

22 iulie 1969

[6] În cazul special al operei lui Eminescu, vezi Perpessicius, *Rectificări și contrarectificări la edițiile poeziilor lui Eminescu*, în *Alte mențiuni de istoriografie literară și folclor*, III (1963—1967), 1967, p. 16—25.

MIRCEA SECHE, *Schiță de istorie a lexicografiei române.* Vol. II. *De la 1880 pînă astăzi*, București, Editura științifică, 1969, 334 [—335] p.

La trei ani de la apariția primului volum al lucrării sale [1], Mircea Seche — el însuși un bun specialist al domeniului, cu o foarte bogată activitate lexicografică [2] — ne oferă cel de-al doilea volum al *Schiței* și, prin aceasta, sarcina grea pe care și-a luat-o a fost dusă pînă la capăt. Istoria lexicografiei românești s-a îmbogățit, astfel, cu o lucrare care acoperă un domeniu important al istoriei culturii noastre: lexicografia românească de la origini și pînă în zilele noastre, adică pînă în anul 1968 inclusiv.

Volumul întîi al *Schiței* a suscitat interes printre specialiști, interes mărturisit de numeroasele recenzii și prezentări care au apărut, pînă în ultimul timp, atît în revistele de specialitate, cît și în diferite alte publicații [3].

Cum observațiile și obiecțiile din aceste recenzii nu au avut în vedere problemele de fond ale lucrării (periodizarea istoriei lexicografiei românești, modul de tratare, reabilitarea dicționarului lui A. T. Laurian și I. C. Massim, corectarea unor greșeli în aprecierile despre dicționarul lui A. de Cihac etc.), nu cred că greșesc afirmînd că primul volum al *Schiței* a fost primit favorabil de către specialiști.

★

Dacă, din punctul de vedere al conținutului, o comparație între cele două volume nu este semnificativă, deoarece fiecare dintre ele tratează cîte o perioadă distinctă din istoria lexicografiei românești, din punct de vedere formal, reținatenția două aspecte specifice celui de-al doilea volum. În primul rînd, acesta este mult mai întins decît cel precedent și, în al doilea rînd — lucru mai important —, are o altă organizare. În timp ce primul volum avea secțiuni (trei la număr) alcătuite în funcție de principalele etape ale perioadei respective (lexicografia românească de la origini pînă la 1825, de la 1826 la 1870 și de la 1871 pînă la 1880), în volumul

[1] Vezi Mircea Seche, *Schiță de istorie a lexicografiei române.* Vol. I. *De la origini pînă la 1880*, București, Editura științifică, 1966, 192 p.

[2] Vezi, de pildă, listele de autori ale marilor dicționare actuale: DL, DM, DLR și DER.

[3] După cîte știu, recenziile apărute pînă acum sînt, în ordine cronologică și alfabetică, următoarele: I. Dănăilă, în RRL, XI, 1966, nr. 6, p. 575—579 (în franceză), varianta românească în SCL, XVIII, 1967, nr. 2, p. 247—254; Șt. Giosu, în „Cronica", I, 1966, nr. 34, p. 10; Florin Marcu, în „Drum nou" — Brașov, XXIII, 1966, nr. 6709, p. 2; G. Țepelea, în „Argeș", I, 1966, nr. 1, p. 2; László Csák, în NYIK, XI, 1967, nr. 2, p. 346—349 (în maghiară); I. Mării, în LR, XVI, 1967, nr. 2, p. 197—200; Paul Zam., în „Mitropolia Moldovei și Sucevei", XLIII, 1967, nr. 5—6, p. 434—436; (nesemnată) în „Ramuri", IV, 1967, nr. 3, p. 6; I. Fischer, în StCl, X, 1968, p. 371—372; Al. Graur, în SCL, XIX, 1968, nr. 6, p. 641—642; R. Todoran, în CL, XIII, 1968, nr. 1, p. 136—140 (pentru siglele periodicelor citate mai sus, vezi BRL, *11*, 1968/1969, în LR, XVIII, 1969, nr. 4, p. 410 ș. u.).

de care mă ocup aici autorul a părăsit acest mod de tratare, subordonat periodizării făcute (deci unui criteriu extralingvistic) și a preferat organizarea materialului în funcție de un criteriu lingvistic : limba (sau limbile) în care au fost elaborate dicționarele analizate. În felul acesta, volumul are două mari secțiuni, inegale ca întindere : A. *Lexicografia unilingvă*, B. *Lexicografia bilingvă și poliglotă*. M-aș fi așteptat, totuși, ca unitatea lucrării să-l fi determinat pe Mircea Seche să trateze și aici dicționarele în funcție de criteriul periodizării, afară, bineînțeles, de cazul în care nu ar fi ajuns la concluzia că această a doua mare perioadă din istoria lexicografiei românești (1881—1968) nu are etape distincte. Or, din modul de tratare din volum se poate deduce că autorul a ajuns, într-adevăr, la această concluzie. Dacă este așa, atunci îmi permit să insist asupra acestui punct de vedere, dar nu din dorința de a îngrădi libertatea autorului de a-și fi organizat cum ar fi vrut lucrarea, ci pentru că, după părerea mea, perioada în discuție (1881—1968) are trei etape distincte : 1881—1896, 1897—1948 și 1949—1968. Convențional, putem numi prima unitate „etapa HEM", pe a doua, „etapa DA" și, în sfîrșit, pe a treia, „etapa DLR", după dicționarele reprezentative ale fiecărei etape. Limitele etapelor propuse sînt susceptibile de modificări, fiind doar pur convenționale, după cum se poate discuta dacă cutare lexicograf sau cutare dicționar intră sau nu într-o etapă sau alta[4]. Ceea ce mi se pare că rezistă la obiecții este faptul că cele trei mari opere lexicografice, deși „variante" ale dicționarului academic, prezintă însușiri care le deosebesc net și care fac din ele lucrări fundamentale ce domină și influențează lexicografia contemporană cu ele.

Capitolul întîi din prima secțiune a cărții — cel mai mare ca întindere — este consacrat dicționarelor explicative generale academice[5] și începe cu activitatea lexicografică a lui Bogdan Petriceicu Hasdeu[6]. Din discuția referitoare la împrejurările în care a apărut *Etymologicum*-ul, reținatenția rectificările propuse de autor la anii de apariție ai tomurilor întîi și al treilea : volumul întîi apare în 1887 (și nu în 1886, cum reiese din foaia de titlu), iar al treilea, în 1895 (nu în 1893, cum atestă foaia de titlu).

Pornind de la un fapt real și anume acela că atît criticile, cît și laudele (adesea exagerate) la adresa dicționarului lui Hasdeu nu se bazau pe o analiză minuțioasă a lucrării, Mircea Seche efectuează această analiză în volum și ajunge la constatări care ne modifică impresia pe care am avut-o, pînă acum, despre HEM. Pe scurt, dicționarul lui Hasdeu se dovedește a avea o listă de cuvinte relativ săracă (cu lipsuri cantitative și calitative), iar secțiunile lui sînt inegale ca valoare : definiția și filiația sensurilor reprezintă cea mai nereușită parte a lucrării, în timp ce izvoarele și, în special, etimologia fac din HEM o operă încă valoroasă. Mi se pare nesemnificativă demonstrația de la p. 14, unde se discută absența, nejustificată după autor, a unor cuvinte vechi, regionale sau populare. În primul rînd, depistarea acestor lipsuri a fost făcută de autor pe baza DA, care este ulterior dicționarului lui Hasdeu și care dispunea, cum era și firesc, de un aparat bibliografic mult îmbogățit. În al doilea rînd, însuși Mircea Seche recunoaște că chiar DA „înregistrează puține progrese" în includerea categoriilor de termeni amintite. Concluzia autorului că „meritele lucrării în privința listei de cuvinte sînt tot atît de mari ca și defectele ei" (p. 17) mi se pare nedreaptă, cu atît mai mult cu cît, în pagina precedentă, se subliniază că „meritul fundamental al lucrării constă în *bogăția cu adevărat excepțională a materialului lexical vechi, popular și*

[4] În etapa Hasdeu ar mai putea fi incluși, de pildă, Fr. Damé, Al. Philippide, iar în etapa Pușcariu, L. Șăineanu, H. Tiktin, I.-A. Candrea, A. Scriban, ca să amintesc numai vîrfurile. În sfîrșit, pentru etapa a treia, am în vedere și marile opere colective ca DL, DM, DER.

[5] Vezi și Mircea Seche, *Din istoricul și perspectivele Dicționarului limbii române*, în LR, XIII, 1964, nr. 3, p. 305—315.

[6] Vezi idem, *Activitatea lexicografică a lui Bogdan Petriceicu Hasdeu*, în SCL, XIX, 1968, nr. 3, p. 317—332.

regional, **fără precedent** *în istoria lexicografiei românești*" (p. 16, sublinierile mele — *I. D.*).

Concluzia lui Mircea Seche că *Etymologicum*-ul lui Hasdeu, „cea mai spectaculoasă demonstrație a cunoștințelor savantului" (p. 33), este depășit de alte lucrări ale aceluiași autor, în speță de *Cuvente den bătrîni*, pare să nu fie împărtășită de toți cercetătorii [7].

Paginile consacrate dicționarului academic elaborat de Alexandru Philippide ne oferă o serie de informații prețioase (în parte inedite) referitoare la istoricul problemei și la concepția lexicografică a lingvistului ieșean. Analiza celor două mici extrase de probă care au apărut din lucrare ne convinge că, așa cum precizează autorul, „lucrarea elaborată în parte de Alexandru Philippide promitea să devină o remarcabilă operă lexicografică și ni se pare regretabil că autorul a fost împiedicat să o continue" (p. 41).

Cu *Dicționarul limbii române* elaborat sub conducerea lui Sextil Pușcariu [8], lexicografia românească intră în plină epocă modernă, atingînd culmi egalate și depășite doar de ultima variantă a dicționarului academic, de DLR (serie nouă).

Deși scăderile și calitățile acestui mare dicționar sînt, în general, cunoscute și autorul nu a mai avut posibilitatea să facă descoperiri care să ne modifice, într-un fel sau altul, părerea pe care ne-am făcut-o despre DA, precizările pe care ni le aduce Mircea Seche sînt interesante și utile. Astfel, discutînd despre metoda tratării cuvintelor în „cuiburi lexicale" (folosită în DA de la litera *B* înainte), autorul nu uită să sublinieze că unicul ei avantaj, „acela de a ne oferi imaginea productivității cuvintelor-mamă, a raporturilor existente între aceste cuvinte și derivatele lor" (p. 51) este anulat de includerea în „cuiburi" și a unor cuvinte înrudite semantic, dar independente, ca origine, de familia respectivă. În plus, de multe ori, derivatele din „cuib" sînt lipsite de definiție. În ceea ce privește filiația sensurilor, autorul îi reproșează lui Sextil Pușcariu faptul că a absolutizat principiul subordonării indicelui de vechime celui semantic-etimologic, extinzîndu-l și la cuvinte la care, din motive diferite, el nu poate fi aplicat. Sînt de acord cu autorul cărții că, pentru filiația sensurilor la neologisme, relația trebuie să fie inversată și să capete prioritate indicele vechimii atestării sensurilor, dar chiar dacă procedăm astfel, tot nu avem siguranța că am redat fidel istoria filiației sensurilor specifică termenului dat. Oricînd se poate întîmpla — și practica lexicografică de la DLR a dovedit-o de multe ori! — ca, din cauza imperfecțiunii inventarului de fișe de care dispunem, să fie un simplu accident faptul că a c e s t sens, și nu c e l ă l a l t are o atestare mai veche. Incontestabil însă că este de preferat acest risc în locul aceluia de a înregistra toate sensurile (neatestate încă!) ale etimonului, în speranța unei ipotetice atestări ulterioare.

În încheierea discuției despre DA, îmi exprim două nedumeriri referitoare la indicațiile bibliografice pe care ni le dă autorul despre acest dicționar. Mai întîi, am impresia că Mircea Seche s-a ferit să indice exact anii de apariție ai f i e c ă r u i tom în parte și înțeleg că avea toată libertatea să procedeze așa. Nu înțeleg însă de ce, la p.44, consideră că partea tipărită *A—C* și *F-LOJNIȚĂ* a apărut între anii 1906 și 1944, cînd, de fapt,

---

[7] C. Poghirc, în cartea sa, *B. P. Hasdeu lingvist și filolog*, București, Editura științifică, 1968, situează cele două mari lucrări citate pe același plan: „Atît cît au apărut, *Cuvente den bătrîni* și *Etymologicum Magnum Romaniae*, o p e r e l e s a l e c a p i t a l e, sînt excelent concepute" (p. 223, sublinierile mele — *I. D.*). În sfîrșit, redau aici aprecierile din *Enciclopedia Română* de sub conducerea lui C. Diaconovich, tomul al II-lea, Sibiu, 1900, p. 661, citate de Mircea Seche la p. 13 a lucrării (dar incomplet, în sensul că din textul citat reiese că este vorba n u m a i de *Etymologicum*, cînd, de fapt, *Enciclopedia* se referă la d o u ă dintre lucrările lui Hasdeu): „Aceste două mari lucrări: Istoria critică a românilor și marele etimologic, completate prin lucrări ulterioare, ca Radu Negru, se ridică la noi deasupra a tot ce s-a făcut în literatura științifică".

[8] Deși lucrarea este cunoscută și sub numele de *Dicționarul Pușcariu* (sau, poate, tocmai de aceea!), autorul prezintă și echipele de redactare conduse decenii întregi de C. Lacea și Th. Capidan, menționînd și colaborările temporare ale unor lingviști ca N. Drăganu, D. Evolceanu, Iorgu Iordan, Șt. Pașca etc.

ultima fasciculă, *LEPĂDA-LOJNIȚĂ*, a apărut în 1948[9], sub egida noii Academii, după ce fusese predată la tipar în trei tranșe[10] de către vechea echipă de redactare. Mai mult decît atît, începutul literei *D* a apărut în 1949, tot sub egida noii Academii, fiind predat la tipar în două tranșe[11]. Este evident că apare un decalaj de cîțiva ani între data trimiterii la tipar a manuscriselor și aceea a apariției lor, dar, pentru indicațiile bibliografice, această ultimă dată contează.

Partea tipărită din DA are, deci, următoarele date de apariție: Tomul I, partea I (*A—B*): 1913, LXX + 716 p.

partea a II-a (*C*): 1940, 1066 p.

partea a III-a, fascicula 1 (*D-DE*): 1949, 80 p.

Tomul II, partea I (*F—I*): 1934, 955 p.

partea a II-a, fascicula 1 (*J-LACUSTRU*): 1937, 80 p.

fascicula 2 (*LADĂ-LEPĂDA*): 1940, 80 p.

fascicula 3 (*LEPĂDA-LOJNIȚĂ*): 1948, 80 p.

Cea de-a doua nedumerire a mea se referă la numărul de pagini al porțiunii tipărite, evaluat de autor la 2956, față de 3127 de pagini cît are dicționarul.

Cu toate că, la seria nouă a dicționarului academic (DLR), lucrările au fost începute de acolo de unde se oprise partea tipărită din DA, respectiv, de la litera *M*, Mircea Seche arată că nu ne aflăm în fața unei opere care continuă pur și simplu dicționarul lui Pușcariu. Concepția, orientarea generală, metoda de lucru și toate secțiunile DLR dovedesc că este vorba, în fond, de o lucrare nouă, elaborată în spiritul cerințelor lexicografiei actuale. Analiza DLR este mai puțin întinsă, lucru justificat, în parte, de faptul că, pînă la apariția cărții, nu văzuse lumina tiparului decît litera *M*. Ar fi fost, totuși, indicat să se insiste puțin și asupra caracterului normativ al DLR (sau măcar să fie amintit, așa cum s-a făcut cînd a fost vorba de DA), după cum cred că ar fi fost interesantă precizarea raporturilor dintre dicționar și alte domenii ale limbii (dintre DLR, pe de o parte, și gramatică sau formarea cuvintelor, pe de altă parte), în sensul evidențierii unor soluții din DLR care par să contrazică unele păreri curente din domeniile respective[12]. De asemenea, mi se pare că nu a fost subliniat îndeajuns faptul că, prin lista sa de cuvinte și, în special, prin modul de tratare a acestora, în DLR sînt contopite, de fapt, mai multe dicționare (de sinonime, de neologisme, de regionalisme etc.).

Capitolul următor al lucrării prezintă cititorului activitatea lexicografică a lui Lazăr Șăineanu, Ovid Densusianu, Alexandru Resmeriță, I.-A. Candrea, Gh. Adamescu și August Scriban.

Secțiunea cea mai realizată a DU este — după Mircea Seche — cea etimologică, cu toate că, precizează autorul, și secțiunea etimologiei mai poate fi folosită, pînă la un punct, și astăzi. Numeroasele ediții ale DU, succedate timp de 47 de ani, au suferit modificări neînsemnate, cu excepția celei de-a II-a, unde numele comune au fost separate de cele proprii, ceea ce constituie un argument în plus în favoarea părerii lui Mircea Seche că Șăineanu a avut ca model *Micu Larousse*, nu dicționarul lui Littré, cum a susținut însuși autorul dicționarului universal.

Despre încercarea lui Ovid Densusianu și I.-A. Candrea de a elabora, împreună, un dicționar, încercare materializată prin tipărirea, în 1909, a unei fascicule unice (litera *A*), se știu, în general, puține lucruri, astfel că analiza acestui dicționar este binevenită.

---

[9] Mă bazez pe un exemplar din DA pe care D. Zagarodnii, de la Centrul de cercetări fonetice și dialectale din București, a avut amabilitatea să mi-l semnaleze, exemplar în care porțiunea *J-LOJNIȚĂ* mai are foile de titlu ale celor trei fascicule care o compun.

[10] *LEPĂDA-LIPI* la 2 XII 1944, *LIPI-LIVADĂ* la 2 XII 1945 (să fie o greșeală de tipar?), iar restul, pînă la *LOJNIȚĂ* la 2 XII 1944 (vezi subsolurile paginilor unde apar cuvintele *LEPĂDA*, *LIPI*, *LOJNIȚĂ*, *LIVADĂ*).

[11] *D-DATORA* la 7 XII 1944, *DATORA-DE* la 30 VIII 1948 (vezi subsolurile paginilor unde apar cuvintele *D* și *DATORA*).

[12] De pildă, includerea formelor în *-a* și *-i* ale unui verb (la infinitiv) sub același cuvînt-titlu, considerarea verbelor active pronominale ca fiind reflexive etc. etc.

Un merit incontestabil al lucrării îl constituie şi faptul că ne atrage atenţia asupra *Dicţionarului etimologico-semantic* al lui Alexandru Resmeriţă (profesor de desen la Turnu Severin), apărut în 1924 la Craiova. Uitat astăzi, deşi secţiunea lui explicativă are calităţi, iar sub raport semantic este superior — precizează autorul — dicţionarului lui Şăineanu, aspru criticat (şi pe bună dreptate !) la vremea lui, pentru etimologii, dicţionarul lui Resmeriţă se bucură în carte de o analiză atentă care nu urmăreşte să anuleze eforturile lui Resmeriţă, ci să sublinieze utilitatea lucrării.

Afirmînd despre CADE că este „cea mai deplină realizare lexicografică românească apărută în afara forului academic, ca rod al muncii individuale" (p. 106), Mircea Seche ştie la ce se angajează şi-şi susţine aserţiunea cu argumente greu de combătut. Nu redau — nici măcar în linii generale — demonstraţia şi mă opresc numai la amendamentele propuse de autor la criticile formulate, de-a lungul anilor, la adresa dicţionarului lui I.-A. Candrea. CADE nu are atît de multe neologisme (în special din franceză) aşa cum s-a crezut [13], după cum nu i se poate reproşa lui Candrea preferinţa pentru etimonuri franţuzeşti [14]. Partea enciclopedică a dicţionarului, elaborată de Gh. Adamescu, este utilă în linii mari, dar are inexactităţi şi omisiuni care o fac să fie depăşită de lucrări similare apărute cu mult înainte.

Intenţia lui August Scriban de a elabora un dicţionar similar *Micului Larousse* şi *Noului dicţionar francez ilustrat* al lui A. Gazier a fost realizată numai parţial, în sensul că *Dicţionaru limbei române*, rod al unor îndelungate strădanii, are numai cuvinte comune. Pe scara valorilor, în limitele tipului căruia îi aparţine, dicţionarul lui Scriban este plasat de autor imediat după acela al lui Candrea, pentru „bogăţia excepţională a materialului lexical regional, popular, arhaic şi argotic" (p. 134), pentru numărul mare de variante lexicale şi chiar pentru secţiunile definiţiei şi filiaţiei sensurilor. Partea cea mai slabă a dicţionarului rămîne etimologia.

Capitolul despre dicţionarele explicative ale limbii române literare se ocupă de DL şi DM.

Conceput ca un dicţionar pentru mase, care să fie practic şi uşor de mînuit, DL nu a mai corespuns scopului iniţial propus, din cauza întinderii sale (4 volume). Scăderea cea mai gravă semnalată de autor este lipsa de unitate, efect al elaborării lui de către un larg colectiv, dispersat în mai multe localităţi. Mircea Seche reia discuţia referitoare la filiaţia sensurilor, situîndu-se ferm de partea autorilor, în sensul că găseşte perfect justificată plasarea sensurilor curente înaintea celor vechi într-un dicţionar de acest tip.

De abia cu DM s-a realizat deziderатul de a oferi marelui public un dicţionar practic. Lista de cuvinte foarte bogată, ilustraţiile şi partea etimologică dovedesc că este vorba de o lucrare nouă, şi nu de o variantă prescurtată a DL. Mircea Seche insistă asupra criticilor referitoare la secţiunea etimologică a DM, arătînd că această parte este mai realizată decît se crede, din moment ce ea coincide, în proporţie de 90%, cu secţiunea similară din DLR.

Capitolele al IV-lea — al IX-lea din prima secţiune a cărţii prezintă diferite alte dicţionare unilingve. Astfel, printre dicţionarele de neologisme, cel mai realizat este acela elaborat de Florin Marcu şi Constant Maneca (din care au apărut, pînă acum, două ediţii). Autorul se solidarizează cu criticile care au subliniat exagerarea etimologiei multiple din DN.

Un capitol interesant şi inedit în istoria lexicografiei româneşti este acela al dicţionarelor şi glosarelor de termeni regionali. Tot pentru prima dată sînt discutate, sistematic şi complet, dicţionarele de terminologii spe-

---

[13] Lista neologismelor din CADE, comparată de autor cu aceea a *Dicţionarului de neologisme* de Florin Marcu şi Constant Maneca, este mai mică. Vina lui Candrea constă în introducerea unor cuvinte care nu s-au păstrat, în dauna altora consacrate prin uz, conchide autorul.

[14] Comparaţia cu DM şi DLR făcută de autor arată că lui Candrea trebuie să-i reproşăm nu numărul mare de etimonuri franţuzeşti, ci faptul că a preferat să se refere n u m a i la franceză şi atunci cînd era vorba de o e t i m o l o g i e m u l t i p l ă.

ciale (capitolul al V-lea) şi dicţionarele speciale (capitolul al IX-lea). La primul capitol amintit, menţionez că s-ar fi putut introduce — este drept, poate în ultimul moment — şi *Dicţionarul etnobotanic cuprinzînd denumirile populare româneşti şi în alte limbi ale plantelor din România*, elaborat de Al. Borza şi colectivul şi apărut în 1968, după cum ar fi putut fi menţionat şi *Dicţionarul de cuvinte, expresii, citate celebre* al lui I. Berg, apărut în acelaşi an.

Printre dicţionarele din această parte a cărţii, s-au introdus şi unele care, după anul lor de apariţie, îşi aveau locul în primul volum al lucrării: Ioan Maiorescu, *Itinerar în Istria şi Vocabular istriano-român*, Iaşi, 1874 (vezi p. 226) şi Th. Codrescu, *Dicţionăraşul inimei*, Iaşi, 1851 (vezi p. 258). Includerea primului dintre aceste două dicţionare este justificată de autor (într-o notă) prin faptul că nu a vrut să rupă unitatea prezentării lexicografiei dialectale[15]. Al doilea dicţionar, însă, trebuia categoric prezentat în volumul anterior sau, dacă este vorba de o descoperire ulterioară, să se fi specificat acest lucru într-o notă.

Secţiunea dedicată lexicografiei bilingve şi poliglote se deosebeşte de prima secţiune a cărţii nu numai sub aspect cantitativ, ci şi prin modul de tratare. Din numărul imens de dicţionare bilingve apărute de la 1880 pînă astăzi, Mircea Seche a ales, pentru o analiză amănunţită, numai pe acelea ale lui Fr. Damé şi H. Tiktin, toate celelalte fiind menţionate într-o listă foarte bogată (234 de titluri!) şi cred că a fost bine inspirat să procedeze astfel. În primul rînd, dicţionarele bilingve din această perioadă (1880—1968) nu mai au importanţa istorică — aş zice — pe care au avut-o lucrările similare apărute pînă la 1880. În al doilea rînd, foarte puţine dicţionare din listă se ridică la nivelul exigenţelor epocii în care au apărut.

Dicţionarul român-francez al lui Fr. Damé reprezintă, după autor, un instrument util şi astăzi prin lista sa de cuvinte şi, mai ales, prin analiza semantică a cuvintelor incluse.

Conceput ca un dicţionar bilingv, dicţionarul român-german al lui H. Tiktin este folosit pînă în ziua de azi ca dicţionar explicativ, istoric şi etimologic.

În legătură cu „Lista p r i n c i p a l e l o r dicţionare bilingve tipărite" (p. 300, sublinierea mea — I. D.), am de obiectat, în primul rînd, faptul că nu toate titlurile incluse sînt „principale"[16]. Autorul a avut prudenţa să precizeze că lista nu este exhaustivă şi bine a făcut, pentru că simpla parcurgere a bibliografiilor din revista „Limba română" oferă cîteva titluri omise[17].

La titlurile din listă, s-ar mai putea face unele precizări şi corectări:

La p. 302: *Dicţionarul englez-român* redactat de un colectiv condus de Mihail Bogdan, apărut în 1965, are 694 p., nu 605.

Dicţionarul englez-român elaborat de Andrei Bantaş şi apărut în 1968, 374 p. are, pe foaia de titlu, menţiunea: „Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită"[18].

---

[15] Nu găsesc justificat acest tratament diferenţiat al lexicografiei dialectale, din moment ce alte tipuri de dicţionare (cele bilingve, de pildă) nu au fost reunite într-un singur loc.

[16] De pildă, au fost introduse: *Dicţionar militar româno-bulgar*, f. l., f. a., 17 p. (alături de un alt substanţial dicţionar român-bulgar), *Vocabular ebraico-românesc la cartea rugăciunilor pentru israeliţi*, Bucureşti, 68 p. (alături de alte patru dicţionare ebraico-româneşti mari), *Glosar român-latin* de Emil Manoliu, Huşi, 1915, 24 p. (alături de alte trei dicţionare româno-latine), *Glosar de cuvinte* [român-maghiar] de Traian Amos Pinteriu, Beiuş, 1919, 83 p. (alături de alte 15 dicţionare similare) etc.

[17] *Dicţionar latin-român*, [Bucureşti], Editura ştiinţifică, 1966, 366 p., de Gh. Guţu; *Mic dicţionar german-român*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1967, 467 p. [liliput] de E. Sereteanu, I. Tomeanu şi Al. Roman. Aceste dicţionare au apărut înaintea cărţii şi puteau figura în listă. La ele se mai pot adăuga alte două dicţionare apărute în 1968: *Dicţionar de buzunar spaniol-român*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 519 p., de Eleodor Focşeneanu şi *Mic dicţionar spaniol-român*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 420 p. [liliput], întocmit de Maria Radovici.

[18] Probabil că prima ediţie o constituie *Mic dicţionar englez-român*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1965, 731 p. [liliput].

La p. 303 : *Dicţionarul esperanto-român şi român-esperanto* al lui P. Firu şi M. Berar, Cluj, f. a. are o prefaţă datată 1932 care ne oferă posibilitatea unei datări (fie şi aproximative) ; în plus, a apărut la Bucureşti, Tipografia „Recorduul [sic !] Universal"[19], nu la Cluj, unde se aflau depozitul şi sediul societăţii esperantiste sub egida căreia a apărut.

Dicţionarul de buzunar român-francez elaborat de un colectiv coordonat de I. Brăescu şi apărut în 1961 nu are o nouă ediţie în 1962, ci în 1966 ; în 1962 apare doar un nou tiraj.

La p. 315 : Dicţionarul rus-român redactat de N. G. Corlăteanu şi M. Russev, apărut la Moscova, în 1954, are şi o a doua ediţie, în 1967.

La p. 314—315 apar inconsecvenţe în transcrierea fonetică cu litere latine a unor titluri ruseşti de dicţionare.

Referitor la dicţionarele poliglote discutate de autor, semnalez numai că, în ediţia a doua, din 1967, a *Dicţionarului tehnic poliglot. Română, rusă, engleză, germană, franceză, maghiară*, Bucureşti, Editura tehnică, 1963, limba maghiară a fost înlocuită cu spaniola.

Cred că ar fi fost util pentru cititor dacă, la sfîrşitul volumului al II-lea al *Schiţei*, s-ar fi dat o listă (alfabetică, cronologică sau pe tipuri de dicţionare) a t u t u r o r d i c ţ i o n a r e l o r discutate în î n t r e a g a lucrare, cu indicaţiile bibliografice de rigoare[20]. De asemenea, consider că, la indicele numelor de persoană, s-ar fi putut găsi un procedeu grafic oarecare de reliefare a trimiterilor la paginile în care autorii respectivi sînt discutaţi mai pe larg.

15 octombrie 1969

I. Dănăilă

VICTOR VASCENCO, *Dicţionar de buzunar român-rus*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 485 p.

Lexicografia bilingvă românească s-a îmbogăţit în ultimul timp cu două lucrări utile şi interesante : *Mic dicţionar român-rus* şi, mai ales, *Dicţionar de buzunar român-rus*, ambele elaborate de Victor Vascenco şi apărute la Editura ştiinţifică în anul 1966 şi, respectiv, 1968.

Ne vom opri, în continuare, asupra celei de a doua lucrări.

Adresîndu-se unui public vorbitor de limbă română, *Dicţionarul* a fost elaborat pe baza unor principii corespunzătoare scopului propus.

Lista de cuvinte cuprinde 18 000 de cuvinte-titlu, dar în realitate ea este cu mult mai mare, dacă ţinem seama de structura complexă a unor articole, destul de numeroase, în care au fost tratate, din economie de spaţiu, o serie de cuvinte cu acelaşi complex sonor. Selectarea materialului pentru lista de cuvinte s-a făcut pe baza DM. Fireşte, dicţionarul nu acoperă întru totul, din punct de vedere cantitativ, lista cuvintelor inserate în DM. Ţinînd seama de proporţiile dicţionarului său, autorul a trebuit să renunţe la regionalisme, arhaisme, vulgarisme, elemente argotice etc.

Punerea la contribuţie a DM a permis autorului să oglindească schimbările de vocabular survenite de-a lungul ultimelor decenii. În acelaşi timp, deoarece DM este inevitabil deficitar sub raportul neologismelor, autorul a

[19] Vezi p. 160 a dicţionarului.

[20] Insist asupra indicaţiilor bibliografice, deoarece, în carte, apar unele dicţionare cu titlul incomplet ; vezi, de pildă, dicţionarul etimologic a lui Tamás Lájos, citat fără partea de titlu dintre paranteze : *Unter Berücksichtigung der Mundartwörter* (p. 275).

surprins formații neologice, încă neconsemnate lexicografic, incluzîndu-le în lista de cuvinte. Așadar, avînd la bază DM și cuprinzînd formații lexicale recente, *Dicționarul* oglindește limba română literară a c t u a l ă (față de DM, în paginile lui întîlnim neologisme ca: *aseleniza, aselenizare, cooperativiza, coreferat, cosmodrom, cosmonautică, fisionabil, imponderabilitate, tehnoredactor, telespectator* etc.).

Terminologia de specialitate este oglindită potrivit scopului *Dicționarului* și spațiului de care a dispus autorul. O selectare judicioasă a termenilor de specialitate a condus la evitarea unora de circulație îngustă. Pe de altă parte, în corpul lucrării figurează termeni de specialitate de mai largă circulație ca, spre exemplu: *acces* (medicină), *activ* (politică), *acuzativ* etc.

Dicționarul cuprinde, în comparație cu lucrări similare anterioare, un număr mai mare de termeni de lingvistică. Pe lîngă cei deveniți tradiționali în lexicografia bilingvă (*substantiv, verb, adjectiv, număr, persoană*), în paginile sale pot fi întîlniți și alți termeni lingvistici, mai ales dintre aceia care creează dificultăți la redarea lor în rusă.

În mod firesc, față de *Micul dicționar*, lucrarea de care ne ocupăm este îmbogățită și aceasta s-a făcut nu numai prin creșterea efectivă a numărului de cuvinte-titlu, ci și prin augmentarea articolelor. Folosind o tehnică judicioasă, autorul a reușit să facă în noua sa lucrare și o economie de spațiu. Acest lucru se referă mai ales la prezentarea perechilor de verbe tranzitive— reflexive. Așa, de pildă, în *Micul dicționar* citim: *dezlipi* vt. *отклеивать* vr. *отклеиваться*. În prezentul dicționar același verb apare astfel: *dezlipi* vt., vr. *отклеивать (ся)*.

Un alt element pozitiv al listei de cuvinte îl constituie introducerea, în număr destul de mare, a etnonimelor. Dacă ținem seama de faptul că aceste cuvinte se întîlnesc destul de des, mai cu seamă în limbajul publicistic, prezența lor în *Dicționar* este oportună. Spre exemplu: *islandez-ă* I.s.m.f. *исланд|ец, ~ка*; II. adj. *исландский*.

Autorul a acordat atenția cuvenită diferențierii semantice în stabilirea echivalentelor ruseşti, care se face, între altele, prin explicații date în paranteză. Iată, spre exemplu, următoarele două articole: *cumnat* s.m. (după soție) *шурин*; (după soț) *деверь*; (soțul surorii soției) *свояк*; *cumnată* s.f. (sora soțului) *золовка*; (soția fratelui) *невестка*; (sora soției) *свояченица*. În DM nu se face o asemenea diferențiere și nici nu era nevoie să se facă, întrucît vorbitorii de limbă română înțeleg din context despre care *cumnat* sau *cumnată* este vorba, iar atunci cînd nu este clar se dau explicații de felul „cumnatul din partea surorii", „cumnata din partea fratelui", „cumnatul din partea soției" etc. În rusă, după cum am văzut, situația se prezintă cu totul altfel, pentru fiecare din purtătorii unui anumit rang în gradul de rudenie existînd un denominativ separat. Dispunerea diferențiată a echivalentelor ruseşti contribuie la evitarea greșelilor în întrebuințarea lor. Adăugăm la exemplele de mai sus, pentru sublinierea acestui aspect al *Dicționarului*, și articolele *nepoată* s.f. **1.** (de bunic) *внучка*; **2.** (de unchi) *племянница*; *nepot* s.m. **1.** (de bunic) *внук*; **2.** (de unchi) *племянник*.

Un merit deosebit al *Dicționarului* îl constituie explicarea sensurilor cuvintelor-titlu prin sinonime, înlesnindu-se astfel înțelegerea corectă a fiecărui sens în parte. De exemplu, la cuvîntul *dor* găsim: (nostalgie) *тоска*; (dorință) *желание*; (iubire) *любовь*. Este un procedeu eficient care ar trebui, credem, preluat și îmbogățit în lexicografia bilingvă românească.

Întrucît lucrarea se adresează în primul rînd românilor, accentele sînt fixate numai la echivalentele ruseşti. Trebuie subliniat faptul că întreg sistemul de mențiuni (gramaticale, de domeniu, de sens), precum și tratarea echivalentelor ruseşti conferă lucrării însușiri care o situează printre dicționarele valoroase apărute la noi în ultimii ani.

În ceea ce privește formatul *Dicționarului* recenzat, cît și al altora din aceeași serie, credem că el este destul de voluminos și nu justifică adăugirea *de buzunar*. Poate ar fi nimerit să se elimine în viitor din titlul lucrărilor de acest tip determinantul de mai sus, evident nepotrivit.

Dicționarul prezintă la sfîrșit lista lucrărilor puse la contribuție în mod efectiv, unde găsim titluri de prestigiu atît pentru lexicografia română, cît și pentru cea rusă.

Consemnînd apariția acestei reușite și utile lucrări lexicografice, ne permitem, în încheiere, să facem unele observații și sugestii, de care s-ar putea ține seama la o viitoare ediție a *Dicționarului* sau la alcătuirea unui dicționar de proporții mai mari, a cărui necesitate se face, de altfel, tot mai simțită.

1. Desigur, a vorbi de „augmentarea" unui dicționar de acest format, preconizat de editură, pare inoportun. Credem, totuși, că ar fi trebuit să se includă unele cuvinte a căror prezență ar fi subliniat ancorarea *Dicționarului* în vocabularul actual. Ne referim, de pildă, la cuvîntul *telejurnal*, care (alături de cuvintele-titlu *telespectator*, *televizor*) ar alcătui un microsistem terminologic, devenit curent în ultima vreme ; de asemenea, la neologismul *cosmonaut* ar putea să figureze și *cosmonaută* *космонавтка* lucru care ar reflecta o tendință derivativă destul de firească.

2. Indicarea recțiunii verbelor rusești este unul din meritele lucrării. Credem, de aceea, că la verbe de tipul *mulțumi*, la sensul **1.** trebuia indicată neapărat recțiunea echivalentului rusesc. Practica arată că asemenea verbe, care în românește cer dativul („îți mulțumesc"), iar în ruseşte acuzativul („*благодарю тебя*"), ridică unele dificultăți în însușire și întrebuințare, iar precizarea recțiunii ar fi contribuit la evitarea lor.

3. La verbul *învăța* ar trebui adăugate, credem, și expresii ca : (*a*) *învăța la matematică, la fizică* etc. Ele circulă des în limbajul curent, iar redarea lor în rusă pune unele probleme de regim verbal, neconsemnate în *Dicționar* (comp., de ex., *заниматься по математике* sau *по физике*, *заниматься математикой* sau *физикой*). De asemenea, sensul (*a*) *învăța* din expresia „*X învață*" (adică „nu citește", „nu se joacă", „nu se uită la televizor"), ar trebui să figureze, întrucît însușirea echivalentului rusesc *заниматься*, des întrebuințat în rusă, ca și în română, este destul de dificilă.

Prin felul în care a fost conceput, *Dicționarul* se adresează mai ales elevilor, studenților și traducătorilor de texte (literare, publicistice și de specialitate), cît și tuturor celor care prin preocupărilor lor au tangență cu limba rusă contemporană. La folosul pe care îl aduce lucrarea a contribuit, evident, concepția teoretică și tehnica eficientă puse la baza alcătuirii ei, precum și nivelul științific caracteristic lucrărilor lexicografice elaborate de autorul *Dicționarului* de față.

Romeo Chivescu-Siegfried Wolf

CĂRȚI ȘI REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE

Românești

LUCIA WALD, *Progresul în limbă. Scurtă istorie a limbajului*, București, Editura științifică, 1969, 216 p.

AUREL NICOLESCU, *Probleme de analiză a frazei*, București, Editura științifică, 1969, 232 p.

ALEXANDRU BALACI, *Mic dicționar italian-român*, București, Editura științifică, 1969.

ALEXANDRU BALACI, *Mic dicționar român-italian*, București, Editura științifică, 1969.

Visuri înaripate. Culegere de versuri ale tinerilor poeți prahoveni închinată Congresului al X-lea al P.C.R. și celei de a XXV-a aniversări a eliberării patriei de sub jugul fascist, Ploiești, august 1969, 120 p. (Comitetul județean Prahova al U.T.C.).

DIMITRIE EUSTATIEVICI BRAȘOVEANUL, *Gramatica rumânească, 1757. Prima gramatică a limbii române*. Ediție, studiu introductiv și glosar de N. A. Ursu, București, Editura științifică, 1969, 160 + XXXVI p.

I. COTEANU, *Morfologia numelui în protoromână (româna comună)*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 160 p.

„Studii de literatură universală", XII, București, Societatea de științe filologice din Republica Socialistă România, 1968, 232 p.

Străine

„Muttersprache". Zeitschrift zur Pflege und Erforschung der deutschen Sprache, 5/6, 79. Jahrgang — Mai/Juni 1969, Bibliographisches Institut Mannheim/Zürich.

„Bulletin de bibliographie hellénique", no. 19, vol. V și no. 20, vol. VI, 1969, Athènes, Grèce.

„Boletin bibliografico", 19, Biblioteca Publica Central de la Provincia de Buenos Aires „General José de San Martin", La Plata, Argentina.

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică de asemenea articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

MATILDA CARAGIU-MARIOŢEANU, **Fonomorfologie aromână. Studiu de dialectologie structurală**, 1968, 222 p., broşat, 6,50 lei.

EMANUEL VASILIU, **Fonologie istorică a dialectelor dacoromâne**, 1968, 208 p., broşat, 6 lei.

VALERIA GUŢU-ROMALO, **Morfologie structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb)**, 1968, 364 p., broşată, 12 lei.

ALEXANDRA ROCERIC-ALEXANDRESCU, **Fonostatistica limbii române**, 1968, 176 p., broşată, 6 lei.

Sub redacţia acad. IORGU IORDAN, **Crestomaţie romanică, vol. III**, partea I, 1332 p., legată, 76 lei.

MARIA MANOLIU-MANEA, **Sistematica substitutelor din româna contemporană standard**, 1968, 232 p., broşată, 7,50 lei.

IORGU IORDAN, **Serieri alese**, 1968, 253 p., 18,50 lei.

I. COTEANU, **Morfologia numelui în protoromână (română comună)**, 1969, 160 p., 5,25 lei.

EMANUEL VASILIU, SANDA GOLOPENŢIA ERETESCU, **Sintaxa transformaţională a limbii române**, 1969, 332 p., 13 lei.

Sub redacţia acad. EMIL PETROVICI, **Studii şi materiale de onomastică**, 1969, 224 p., broşată, 12 lei.

Sub redacţia GH. BOLOCAN, **Studii de slavistică**, vol. I, 1969, 312 p., broşată, 11,50 lei.

* * * **Studii de limbă literară şi filologie**, 1969, 376 p., legată, 18 lei.

* * * **Istoria limbii române, vol. II**, 1969, 464 p., legată, 30 lei.

* * * **Liturghierul lui Coresi** ed. îngrijită de Alex. Mareş, 189 p. + 42 pl., 25 lei.

LR, Anul XIX, nr. 1, p. 1—98, Bucureşti, 1970

I.P.I. — c. 4088 | 42200 | Lei 6.

I 8186

ANUL XIX, 1970

LIMBA ROMÂNĂ

2

ANUL XIX
1970

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMANIA

LIMBA ROMÂNĂ

Nr. 2

1990
97
0 IIII 2005

COMITETUL DE REDACŢIE

Redactor responsabil :

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct :

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri :

Conf. univ. V. ARVINTE (Iaşi)
GH. BOLOCAN
VL. DRIMBA
ION GHEŢIE
Conf. univ. VALERIA GUŢU-ROMALO
Prof. ION POPESCU
FLORA ŞUTEU — *secretar de redacţie*

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.
În ţară abonamentele se primesc la oficiile poştale, agenţiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la CARTIMEX, Căsuţa poştală 134—135, Bucureşti, Republica Socialistă România, sau prin reprezentanţii săi din străinătate. Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa comitetului de redacţie al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an. Le prix d'un abonnement annuel est de £ 1.1.0, $ 3, FF. 15.

Toute commande de l'étranger sera adressée à CARTIMEX, Boîte postale 134—135 Bucarest, Roumanie, ou à ses représentants à l'étranger. En Roumanie, voux pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

ADRESA REDACŢIEI
Str. I. C. FRIMU Nr. 22
Sectorul 1
BUCUREŞTI

APARE DE 6 ORI PE AN

I 8186
BIBLIOTECA „ASTRA" SIBIU
ULLA 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XIX 1970 Nr. 2

FAA 2022

SUMAR

Pag.

ISTORIA LIMBII ROMÂNE

A. VRACIU, Precizări în legătură cu elementul autohton din limba română . . 101

ISTORIA GRAMATICII ROMÂNEȘTI

I. ȘTEFAN, Articol hotărît proclitic sau adjectiv pronominal? 117

FILOLOGIE

ION GHEȚIE, Unde s-a tradus întîia *Cazanie* coresiană? 121
AL. MAREȘ, În legătură cu activitatea tipografică a diaconului Lorinț 129
V. CÂNDEA, „Franțozii" în Bibliile românești din secolul al XVII-lea 139

VOCABULAR

FLORICA DIMITRESCU, Observații asupra prefixoidului *tele-* 141
I. MĂRII, Note etimologice și lexicale 147

NOTE ȘI COMENTARII

MIOARA AVRAM, Etimologia în manuale și muzee de istorie 149
CICERONE POGHIRC, În legătură cu Hasdeu și cu obiectivitatea științifică 153
VALERIU RUSU, Pe marginea discuției despre structura dialectală a daco-românei. 167
ION GHEȚIE, Repartiția graiurilor dacoromâne și o chestiune de principiu. . 171

CRONICĂ

VIORICA FLOREA, Colocviu de onomastică 175

RECENZII

VALERIA GUȚU-ROMALO, *Morfologie structurală a limbii române*, București, Editura Academiei, 1968 (*Gabriela Pană-Dindelegan*) 177
S. ÁDÁM, *Probleme specifice ale predării limbii române în școlile și secțiile cu limba de predare maghiară*, București, Editura didactică și pedagogică, 1969 (*Ștefan Hazy*) 184

Cărți și reviste primite la redacție 186

LR Anul XIX, Nr. 2, p. 99—186, București, 1970

11.763

PRECIZĂRI ÎN LEGĂTURĂ CU ELEMENTUL AUTOHTON DIN LIMBA ROMÂNĂ

DE

A. VRACIU

§ 1. Istoria limbii române pune în faţa cercetătorului probleme multiple şi dificile, nerezolvate încă sau rezolvate numai parţial în lingvistica ultimelor două secole. Una dintre cele mai controversate probleme continuă să rămînă, fără îndoială, identificarea şi precizarea rolului pe care-l va fi avut, în dezvoltarea fonetică, lexicală şi gramaticală a limbii noastre, graiul populaţiei autohtone, aflate pe acest pămînt înainte de stăpînirea romană în Dacia. Este, deci, vorba de a stabili, atît cît permite stadiul actual al cercetărilor, influenţa elementului etnic şi lingvistic anterior, cu alte cuvinte aportul *substratului* în procesul de devenire a limbii române. Cu toate eforturile depuse în ultima vreme de numeroşi învăţaţi — români şi străini — studiile în acest domeniu n-au progresat prea mult. Cercetătorii mai noi n-au depăşit decît arareori rezultatele cuprinse în opera unor lingvişti de talia lui B. P. Hasdeu, G. Weigand, Sextil Puşcariu, Th. Capidan, Alexandru Philippide ş.a. Excepţie fac doar lucrările publicate de acad. Al. Rosetti, acad. Al. Graur, acad. Iorgu Iordan, H. Barić, acad. D. Dečev, acad. Vl. Georgiev, G. Giuglea, I. I. Russu, G. Ivănescu, Eq. Çabej, C. Poghirc, Gr. Brâncuş, Iv. Duridanov şi, cu rezerve foarte serioase, G. Reichenkron.

§ 2. În prezent se ştie că substratul limbii române este dat de un idiom indo-european, vorbit fără întrerupere în Dacia, idiom înrudit cu balto-slava, indo-iraniana, germanica etc. Determinarea gradului de influenţă exercitată de populaţia autohtonă asupra limbii române se face însă destul de greu, datorită mai cu seamă faptului că materialul lingvistic transmis este extrem de redus. Cam aşa stau lucrurile şi cu alte limbi romanice. Această dificultate de natură obiectivă a fost recunoscută de toţi cei care s-au ocupat de cercetarea substratului limbii române, lipsa căutînd să fie suplinită prin folosirea altor procedee puse la îndemînă de lingvistica modernă [1]. Înainte de aceasta este însă nece-

[1] Cf. în acest sens studiile întreprinse de I. I. Russu, Vl. Georgiev, J. Hubschmid, C. Poghirc, Gr. Brâncuş ş.a.

sară interpretarea, după criterii mai stricte, a materialului de limbă transmis, fără a ignora glosele, a căror importanţă este deosebit de mare.

§ 3. După părerea noastră, în rîndul factorilor care iau parte activă la procesul de etnogeneză, ca şi în cel de constituire a limbilor, în cazul schimbărilor de populaţii, substratului îi revine un rol deosebit de important.

După cum se ştie, romaniştii au fost primii care au încercat să explice apariţia diverselor particularităţi ale limbilor neolatine prin influenţa elementului autohton, diferit de la o provincie la alta. Tot de aici au pornit şi neolingviştii (italienii, în primul rînd), care dezvoltă mult problemele substratului, adstratului şi superstratului. Din acest punct de vedere, cred că neolingvistica are merite incomparabil mai mari decît structuralismul, care trece, se pare, prin clipe de criză, datorită, desigur, exagerărilor şi unilateralităţii în explicarea schimbărilor produse în limbă.

Cercetările efectuate în decurs de mai mulţi ani ne-au dus la concluzia că în istoria limbilor participarea elementului etnic şi lingvistic autohton trebuie să fi fost destul de mare, mai ales în Peninsula Balcanică, deşi şi aici influenţa substratului este mult mai greu de urmărit şi de demonstrat decît schimbările provocate de alţi factori. Influenţa aceasta a fost mai puternică în greacă (unde identificăm un substrat indo-european de origine hitito-luwiană sau minoică), în română şi albaneză (substratul *dac* sau *daco-moesian*), în bulgară (substratul *trac propriu-zis*) şi macedoneană (substratul *trac*, în parte *ilir*) [2], dar de mai mică însemnătate în sîrbo-croată şi slovenă. Probabil, în ultimul caz elementele de substrat n-au găsit teren favorabil în structura limbilor slave meridionale de tip vestic.

Desigur, influenţa substratului nu trebuie considerată în afara celorlalţi factori de dezvoltare lingvistică. Este, deci, pe deplin justificată părerea mai veche a lui Sextil Puşcariu, împărtăşită şi de alţi învăţaţi (independent unul de altul), după care fenomenele lingvistice admit simultan interpretări multiple, după cum multiple vor fi fost şi cauzele care le-au provocat. Invocarea substratului nu poate, aşadar, conta decît ca *una* din modalităţile de interpretare a diverselor procese lingvistice.

Determinarea gradului de influenţă exercitat de populaţia autohtonă este, de bună seamă, dificilă chiar pentru Peninsula Balcanică, şi aceasta din mai multe motive:

1. În primul rînd, partea de nord-est a Peninsulei este încă slab cunoscută din punct de vedere arheologic;

2. În al doilea rînd, materialul lingvistic transmis de la aceste populaţii este sărac, constituit mai ales din glose, nume proprii şi toponimice;

3. În sfîrşit, mărturiile istorice sînt şi ele puţine.

§ 4. În ciuda rezultatelor obţinute pînă în prezent, trebuie să recunoaştem că problema substratului limbii române, a altor idiome romanice, a limbilor balcanice, a limbilor indo-europene şi, în general, a lim-

[2] Nu putem, deci, accepta teza lui I. I. Russu (*Illirii. Istoria. Limba şi onomastica. Romanizarea*, Bucureşti, 1969; în continuare: *Illirii*) cu privire la absenţa totală a relicvelor ilire în structura limbilor balcanice.

bilor lumii, continuă să rămînă deschisă. Pentru noi este însă evident că efectele substratului nu pot fi exagerate, dar nici ignorate sau diminuate.

Am constatat că în ultimii ani, pentru explicarea diverselor procese lingvistice, unii învăţaţi au apelat prea des (şi în mod cu totul nejustificat) aproape exclusiv la cauze de natură internă, repudiind rolul substratului, ca şi cum în acest caz am avea a face cu elemente ce ţin de latura externă a faptelor, afirmaţie ce nu trebuie şi nu poate fi acceptată.

Pînă la un punct, *structuralismul* (în primul rînd, în materie de fonologie) [3] a temperat unele din excesele lingviştilor prea zeloşi, care abuzau de factorul etnologic în explicarea cauzelor care asigură schimbările limbii. N-aş putea, totuşi, spune că accentuarea atitudinii critice faţă de exagerările unora dintre adepţii teoriei substratului trebuie puse pe seama curentului structuralist, care — în treacăt fie zis — şi-a dovedit caracterul său trecător.

Cît priveşte *excesele* partizanilor teoriei substratului, aş putea cita aici ipoteza hazardată a lui J. Pokorny cu privire la existenţa unui substrat *hamit* (*berber*) în sintaxa limbii vechi irlandeze, teoria influenţei celtice asupra mai tuturor limbilor indo-europene (romanice, germanice, albaneză, cehă etc.), susţinută de Viggo Brøndal, sau tendinţa — oarecum asemănătoare — împărtăşită de mulţi lingvişti şi filologi (tracologi şi ilirizanţi) de a descoperi un element iliric în întreaga Europă [4]. Faţă de inovaţiile puse pe seama substratului trebuie, desigur, să avem o atitudine mai rezervată, dar obiectivă şi în acord cu datele puse la îndemînă de lingvistică şi disciplinele auxiliare (mai ales istorie, arheologie şi etnografie) [5].

§ 5. În legătură cu influenţa substratului, sînt însă necesare şi alte precizări :

1. Nu totdeauna adversarii factorului etnologic au adus, în explicarea faptelor controversate, argumente mai convingătoare decît cele invocate de adepţii ei [6]. În fond, acţiunea substratului nu diferă prea mult (poate nu diferă chiar de loc) de influenţa exercitată de o limbă asupra alteia.

---

[3] Unde, de regulă, totul este explicat prin *sistem*, *structură* şi *opoziţii* sau *corelaţii* ale elementelor componente. În ceea ce mă priveşte, nu pot accepta formulări ca : „Seule la causalité interne intéresse le linguiste" (A. Martinet, *Éléments de linguistique générale*, ed. a III-a, Paris, 1963, p. 181). Pe lîngă faptul că structuralismul este unilateral, el dezumanizează, într-un anumit sens, lingvistica.

[4] Vezi Al. Graur, *Recherches sur le substrat du roumain*, în „Studii clasice", III, 1961, p. 20; I. I. Russu, *Illirii*.

[5] Vezi, de ex., lucrările Simpozionului internaţional de studii balcanice şi sud-est europene (Plovdiv, 23 — 28 aprilie 1969).

[6] Cf. criticile acad. Iorgu Iordan la adresa structuralismului, în articolul *Probleme generale ale lingvisticii romanice*, SCL, XVII, 1966, nr. 1 : „se impune evitarea explicaţiilor bazate exclusiv pe concepţia şi metodele structuraliste, dat fiind că « sistemul » nu este capabil să explice într-un mod satisfăcător *tot* ce se petrece în dezvoltarea unei limbi. Sincronia şi diacronia nu se exclud, precum susţin unii structuralişti prea zeloşi". Cf. şi p. 9 — 10 (critica părţilor slabe ale structuralismului). Vezi şi părerea autorului despre *lingvistica matematică* (p. 11). În acelaşi articol, prof. Iorgu Iordan scrie (p. 10) : „Felul cum se concepe şi se aplică ideea de sistem, privit drept cauză unică a modificărilor lingvistice, se pretează de asemenea la critică. Sistemul dă, adeseori, impresia unei forţe magice, destul de curioase, pentru a nu spune capricioase, care pare că intervine într-un fel sau altul mai degrabă după necesitate, în funcţie de obligaţia cercetătorului de a da o explicaţie fenomenului în chestiune".

2. În general, cauzele schimbărilor ce se produc în limbă trebuie văzute, pe de o parte, în particularităţile structurale ale limbii sau dialectului respectiv, iar pe de alta, în interacţiunea dintre particularităţile structurale ale limbilor sau dialectelor. Interacţiunea dintre limbi constituie una dintre cauzele cele mai frecvente ale schimbărilor lingvistice, deoarece bilingvismul este şi el un fenomen des întîlnit. Dar şi în acest caz se poate vorbi tot de modificări structurale, deoarece se are în vedere interacţiunea dintre diverse *sisteme* lingvistice [7].

3. Problema substratului trebuie, deci, încadrată în teoria generală a *bilingvismului*, operaţie pe care romaniştii nu întotdeauna au făcut-o.

4. Influenţa substratului se face simţită în hidronimie, toponimie, în creaţia folclorică şi în toate compartimentele limbii : fonetică, vocabular, morfologie, sintaxă. Într-o măsură mai mică ea afectează sistemul derivării. Sub acest raport, derivarea se opune total foneticii, de pildă, unde influenţa elementului autohton este foarte puternică. Faptul îşi are explicaţia sa : particularităţile lingvistice legate de pronunţare, accent, intonaţie sînt percepute de vorbitori chiar atunci cînd aceştia nu cunosc idiomul străin cu care vin în contact.

5. Cînd vorbim de *substrat*, *adstrat* sau *superstrat*, nu trebuie să ne imaginăm aceste noţiuni ca forme ale influenţei mecanice exercitate de un idiom asupra altuia (transmiterea mecanică de forme şi modele gata făcute). Influenţa unei limbi, în cazul bilingvismului, poate să grăbească, dar nu să şi definească rezultatul final al tendinţelor lingvistice interne.

6. Explicînd efectele substratului, trebuie să ţinem de fiecare dată seama de factorul istoric. Căci elementele autohtone nu reprezintă ceva fix : şi ele evoluează mereu, nu sînt egale cu ele însele.

7. Nu trebuie exclusă nici teoria lui A. Meillet, potrivit căreia influenţa substratului se poate produce nu imediat, ci la un interval mai mare de timp. În consideraţiile sale lingvistul francez pornea de la ideea că unele trăsături specifice, proprii limbii autohtone, se pot menţine mai multă vreme ca tendinţe de dezvoltare.

8. Noi credem că etapa iniţială a bilingvismului se caracterizează prin asimilarea cu precădere a lexicului şi sintagmelor. Procesul de interacţiune are loc în condiţiile dominaţiei unei limbi asupra alteia. Baza de articulaţie, tipul sintactic şi structura morfologică a limbii învinse îşi menţin, de regulă, individualitatea pe o întindere mai mare de timp.

9. Problema substratului limbii române trebuie examinată în perspectiva mai largă a lingvisticii romanice, generale, balcanice şi a soartei latinei în Orient. Pretutindeni, cercetătorul va căuta să discearnă, după criterii *obiective*, care anume fapte se explică prin factorul etnologic, romanic, şi care pot fi puse pe seama interacţiunii, a influenţelor sau a evoluţiei paralele ori spontane, indiferent dacă e vorba de vocabular, de fonetică sau de gramatică.

10. Există, fără îndoială, dificultăţi în argumentarea rolului exercitat de substrat asupra evoluţiei limbilor, dar aceasta nu înseamnă că el trebuie subapreciat în explicaţiile ce se dau prefacerilor lingvistice. După părerea noastră, avem probe suficiente pentru a demonstra vita-

[7] Cf. şi Vl. Georgiev, *Rumânsko vlijanie vărxu njakoi bălgarski govori*, Posebni otisak iz „Ivšićeva zbornika", Zagreb, 1963, p. 89.

litatea şi importanţa elementului autohton în limba română. Chiar evoluţia convergentă nu exclude posibilitatea acţiunii substratului. Astfel, în rîndul balcanismelor avem a face, pe de o parte, cu efecte ale dezvoltării convergente, iar pe de altă parte, cu rezultate ale influenţei substratului [8].

§ 6. Faptele de limbă, inclusiv toponimia, permit delimitarea mai multor regiuni etnice în Peninsula Balcanică în antichitate: la nord, regiunea *daco-moesiană* (*dacă*, eventual *daco-getică*, nu însă *traco-dacă*), apoi regiunea propriu-zis *tracă* (la sudul Dunării) [9], spaţiul *prehelenic* (sau *pelasgic*: Grecia meridională şi centrală cu majoritatea insulelor egeene), regiunea *protohelenică* (Epirul şi Tesalia de vest şi nord), *macedonică* (Macedonia Meridională, bazinul rîului Haliakmōn), *protofrigiană* (Macedonia de nord-vest: bazinul rîului Erigōn) şi *ilirică* (Iliria, Dalmaţia şi Panonia de sud) [10].

Dar stabilirea deosebirilor dintre toate aceste limbi (mai ales între tracă, dacă şi iliră, care ne interesează mai mult aici) nu trebuie să ne ducă la ideea că ele s-au dezvoltat absolut independent şi că întreaga lor structură, atît cît o cunoaştem în vocabular, fonetică şi nume proprii (mai rar în morfologie), este un rezultat al evoluţiei stării moştenite din indo-europeană. Fără îndoială, au existat aici interferenţe, ca, de altfel,

[8] Astfel, după Al. Philippide (*Originea românilor*, vol. II. *Ce spun limbile română şi albaneză*, Iaşi, 1928, p. 56), vocalele româneşti *ă* şi *î* s-ar datora unei influenţe a limbii trace care era „plină de sunetele *ă*, *î*". Vezi şi C. Poghirc, *Vocalele româneşti* ă, *alb.* ë, *bulg.* ъ *şi oscilaţia* a/e *în grafia cuvintelor trace*, SCL, XI, 1960, nr. 3, p. 657 — 660; idem, *La valeur phonétique de l'oscillation graphique thrace* a/e *à la lumière des données des langues balkaniques modernes*, „Studii clasice", III, 1961, p. 33 — 37. Punctul acesta de vedere este adoptat şi de I. Fischer, *Descrierea fonologică a limbilor dispărute* (*Aplicaţii la limbile Italiei antice*). I, SCL, XII, 1961, p. 353 (vezi şi „Studii clasice", IV, 1962, p. 13). Cf. însă Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, Bucureşti, 1968, p. 245; idem, *La situation du roumain parmi les langues balkaniques*, „Slavjanska filologija", III, Sofia, 1963, p. 171 — 180. Vezi şi E. Petrovici, *Influenţa slavă asupra sistemului fonemelor limbii române*, Bucureşti, 1956. Spre deosebire de Al. Philippide, E. Petrovici explica provenienţa vocalelor româneşti *ă* şi *î* prin contactul cu limbile slave. O influenţă din partea substratului s-a admis — de către unii lingvişti — şi în ceea ce priveşte originea lui *h* din română şi albaneză. Cf. Gr. Brâncuş, *Originea consoanei* h *din limba română*, SCL, XII, 1961, nr. 4, p. 471 — 477 (anterior fenomenul era explicat prin influenţă slavă). În legătură cu unele aspecte ale acţiunii substratului daco-moesian asupra limbii române, vezi şi A. Vraciu, *Aktual'nye voprosy izučenija substratnyx elementov rumynskogo jazyka*, „Linguistique balkanique" (în continuare: LB), Sofia, 1963, p. 119 — 132; *Rassuždenija o dako-mizijskom substrate rumynskogo jazyka*, ibidem, VIII, 1964, p. 15 — 45; *Sovremennoe sostojanie voprosa o substratnyx elementax rumynskogo jazyka. I*, ibidem, XI, 1, 1966, p. 71 — 107; *II*, ibidem, XI, 2, 1967, p. 21 — 56; *Avtoxtonnye elementy rumynskogo jazyka*, Sofia, 1967, 46 pagini.

[9] Delimitarea *daco-moesienei* de *tracă* se face în funcţie de repartiţia numelor de locuri şi de persoană.

[10] Vezi Vl. Georgiev, *La toponymie ancienne de la péninsule Balkanique et la thèse méditerranéenne*, Sofia, 1961; *The Genesis of the Balkan Peoples*, „The Slavonic and East European Review", vol. XLIV, nr. 103, July 1966, p. 285 — 297. Cercetările recente au dovedit că distribuţia geografică a onomasticii ne îndreptăţeşte să mai delimităm o unitate etnică antică în Peninsula Balcanică. Cf. mărturia lui Vl. Georgiev (*Introduzione alla storia delle lingue indeuropee*, Roma, 1966, p. 199): „Come è stato già notato, la parte occidentale della penisola Balcanica non è omogena dal punto di vista linguistico. Gli ultimi dati messi in luce da H. Krahe, H. Kronasser, H. Ölberg, R. Katičić ed altri, dimostrano che si possono delimitare due (o tre) regioni linguistiche: a) realmente illirica al sud e b) liburnica, nella regione dell' antica Liburnia, e in genere nella parte più occidentale della penisola Balcanica. În tal caso si potrebbe parlare di un'ottava unità nella parte più occidentale della penisola Balcanica, la Liburnia".

și în epoca mai tîrzie, cînd s-au constituit limbi noi (între care și limba română), dar nu ele au imprimat nota caracteristică acestor idiomuri. În lucrarea de față nu ne interesează însă ce nume dau lingviștii din trecut și de astăzi substratului autohton al limbii române : *dac*, *trac*, *traco-dac*, *daco-moesian* etc.

§ 7. Marea majoritate a lingviștilor care s-au ocupat de elementele autohtone ale limbii române (B. P. Hasdeu, Al. Philippide, Al. Rosetti, I. I. Russu, G. Reichenkron, Vl. Georgiev, C. Poghirc, Gr. Brâncuș, M. A. Gabinskij etc.) consideră că această influență a fost deosebit de puternică, în timp ce alții (mult mai puțini la număr) sînt de părere că efectele substratului se dovedesc cu totul neînsemnate. Deși problema nu poate fi rezolvată integral aici, vom spune totuși că partizanii primului punct de vedere par a avea mai multă dreptate. Nu putem însă neglija, total sau în parte, obiecțiile pe care le aduc adepții taberei opuse [11]. Faptele dovedesc că nu au dreptate cei care reduc numărul termenilor proveniți din substrat, chiar dacă o parte dintre elementele lexicale trecute în lista de cuvinte autohtone se regăsesc și în arabă, turcă etc., unde n-au putut pătrunde din limbile balcanice sau din română.

Dar noi putem merge și mai departe, atribuind origine indo-europeană și acelor cuvinte, străvechi în limba română, pentru care nu avem un corespondent în albaneză. Și ele sînt moștenite de la populația autohtonă din această regiune, introduse în latina balcanică. Deci, caracterul de cuvînt prelatin (după toate operațiile etimologice efectuate) nu trebuie condiționat de existența unui corespondent în albaneză [12]. Și cred că nu mai putem admite nici vechea teorie a pretinsei simbioze albano-române prin care se încearcă să se explice prezența în limba noastră a unui număr de cuvinte comune cu albaneza. Mult mai corect este, deci, să presupunem că acestea au fost moștenite din daco-moesiană, adică din substratul limbii române.

Existența unui număr de cuvinte autohtone ne îndreptățește să acceptăm ideea unei *comunități lexicale româno-albaneze*, cu condiția să putem delimita strict elementul latin și împrumuturile pe care atît românii, cît și albanezii le-au făcut din limbile popoarelor vecine (limbi slave, greacă, turcă și maghiară). După cum se știe, operația aceasta este extrem de dificilă, uneori chiar imposibil de realizat în mod sigur. Așa se explică, pe de o parte, faptul că numărul de cuvinte considerate autohtone în limba română diferă de la cercetător la cercetător, fiecare discutînd, de multe ori, alte elemente lexicale. Pe de altă parte, de aici rezultă, implicit, că principiile de la care ei au pornit au fost diferite. Prin urmare, în procesul de studiere a substratului limbii române, problemă atît de delicată, de spinoasă și de controversată, trebuie să respectăm în mod mai riguros principiile sau (și) criteriile care dau dreptul să calificăm drept autohtone anumite cuvinte sau forme din graiul nostru de astăzi.

1. Este indiscutabil că operația de triere a elementelor autohtone din limba română și albaneză trebuie începută cu eliminarea împrumu-

[11] Vezi, de ex., A. Graur, *La langue roumaine. Esquisse historique*, Bucarest, 1963.
[12] Vezi și I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, ed. a II-a, București, 1967, p. 204 și urm.

turilor (din greacă, slavă, turcă, maghiară etc.), lucru nu întotdeauna uşor de efectuat. Există, astfel, cuvinte puse de mulţi cercetători pe seama substratului, fără însă ca pentru aceasta să avem dovezi certe, cuvintele respective nefiind altceva decît elemente lexicale pătrunse, în urma contactului dintre limbi, în română şi albaneză.

2. Pe de altă parte, s-a atribuit, evident greşit, substratului elemente de vocabular moştenite de română din latină sau transmise de aceasta din urmă albanezei. Urmează, deci, că trebuie să discernem, după criterii etimologice mai precise, între elementele latine şi cele indo-europene, perpetuate din substratul daco-moesian în albaneză şi reflectate în fondul prelatin al limbii române.

3. Pentru elementele autohtone, comparaţia limbii române cu albaneza trebuie făcută, aşa cum a arătat Gr. Brâncuş [13], nu la nivelul actual al acestor idiomuri, ci la stadiul românei şi albanezei comune.

4. Trebuie să admitem că elementele preromane din română, indiferent dacă au sau nu un corespondent în albaneză, sînt de origine indo-europeană. Cît priveşte elementul aşa-zis „preindo-european", vom releva aici că, deşi în principiu el nu poate fi exclus, nu avem dovezi sigure sau probabile ca el să existe în limba română actuală şi nici în fazele ei anterioare. În orice caz, analiza minuţioasă a fondului străvechi al limbii noastre nu scoate la iveală elemente ce ar putea fi explicate altfel decît prin criterii indo-europene [14].

5. Elementele lexicale autohtone din limba română, pentru care s-a găsit un corespondent albanez, se disting prin pronunţatul lor caracter arhaic, uneori mai arhaic decît corespondentele din limba albaneză.

6. Cuvintele comune cu albaneza nu sînt împrumuturi în română din acest idiom indo-european, ci transmisii ale unui substrat carpato-danubiano-balcanic, identic în cele două limbi; asemenea vocabule nu reprezintă împrumuturi din albaneză pentru simplul motiv, alături de altele, că ele au suferit în română un tratament identic cu lexicul moştenit din limba latină. Dar nici în albaneză aceste cuvinte nu pot fi de proveniență românească.

7. Pentru a defini cuvintele autohtone ale limbii române nu avem întotdeauna nevoie de a recurge la comparaţia cu albaneza. În legătură cu aceasta I. I. Russu, continuîndu-l pe B. P. Hasdeu, scrie : „Dar caracterul neroman, autohton, al unor vechi cuvinte româneşti nu poate fi condiţionat aprioric de prezenţa (sau absenţa) lor în albaneză, principiu comod, care ca orice prejudecată nu facilitează munca dificilă şi necesară de cercetare comparativă-istorică etimologică a lexicului românesc, nici progresul cunoştinţelor, servind eventual tezei perimate despre « simbioza albano-română »" [15].

Părerea noastră este că limba română, întocmai ca albaneza, greaca, armeana sau tohariana poate fi studiată şi ca limbă indo-europeană aparte, nu numai ca limbă romanică. Pornindu-se, deci, de la limba română

---

[13] *Probleme ale reconstrucţiei elementelor lexicale autohtone în româna comună*, SCL, XVII, nr. 2, 1966, p. 205—218; *Relaţii lingvistice româno-albaneze. Vocabular autohton comun* (Rezumatul Tezei de doctorat elaborate sub conducerea acad. Al. Rosetti), Bucureşti, 1968.

[14] Vezi mai jos, § 10.

[15] *Limba traco-dacilor*, p. 206, nota 2.

şi folosind metoda comparativ-istorică, se reconstituie arhetipurile străromâne, înrudite cu forme sigure din celelalte limbi indo-europene; reconstruirea acestor forme trebuie făcută potrivit cu legile fonetice care explică prefacerile elementului latin, deoarece cuvintele provenite din substratul dacic au fost introduse de populaţia autohtonă în latina dunăreană.

§ 8. Este cert că elementele lexicale au pătruns din idiomul indo-european al dacilor în latina orientală înainte ca limba română să se fi constituit ca limbă romanică [16]. Din punct de vedere fonetic, cuvintele în discuţie, perpetuate pînă astăzi în limba noastră şi care au un corespondent în albaneză, se caracterizează prin prezenţa în acest idiom a lui *l* velar (*ll*) căruia în română îi corespunde *r* intervocalic : alb. *dhallë* : rom. *zară*; alb. *modhullë* : rom. *mazăre*; alb. *vjedhullë* : rom. *viezure* etc., ca şi în cuvintele de origine latină : alb. *qiell* : rom. *cer*; alb. *pëllumb* : rom. *porumb* sau în alb. *q*, *gj*, iar în română *č*, *ǯ* : *qafë* : *ceafă*, *gjysmë* : *jumătate*, ca şi în cuvintele *qortoj* : *a certa*, *gjykoj* : *a judeca* etc. La cuvintele româneşti citate mai sus noi am putea, bineînţeles, adăuga multe altele (de ex., *brîu*, *pîrău*, *sîmbure* etc.) avînd sau neavînd un corespondent în albaneză, pătrunse în bloc în latina balcanică. În această privinţă nu cred că mai sînt necesare discuţii.

Referindu-ne acum la cuvintele albaneze cu *ll*, căruia în dacoromână îi corespunde, în anumite cazuri, *l* intervocalic, nu *r*, noi sîntem de părere că acest tratament se explică cronologic şi dialectal. Tot aşa stau lucrurile şi cu corespondenţele de tipul alb. *gjon* : rom. *ghionoaie*; alb. *ghiysh* : rom. *ghiuj*; alb. *qelb* : rom. *chelbe*, unde nu putem presupune existenţa unor *k* sau *g* palatalizaţi provenind din *kl* ori *gl*, ca în exemple de felul lui *chiar* : alb. *i qartë* „clar" (din latină) sau în cuvîntul autohton *ghimpe* : alb. *gjëmb*, *glëmb*. Nu este, deci, nevoie să se recurgă la altfel de explicaţii (elemente preindo-europene sau mediteraneene, împrumuturi reciproce — din albaneză în română şi, respectiv, din română în albaneză etc.).

În asemenea situaţii, nu putem accepta teza lui M. Gabinskij [17], potrivit căreia, acele cuvinte autohtone care nu se găsesc în aromână, meglenoromână şi istroromână (de ex., *balaur*, *bunget*, *bîlc* !, *bîr* !, *cursă*, *gata*, *ghiuj*, *raţă* etc.) [18] ar fi pătruns în dacoromână după destrămarea unităţii străromâne.

§ 9. În repetate rînduri, cercetătorii au semnalat, pe bună dreptate, existenţa, în limba română, a unui număr deosebit de mare de cuvinte cu origine necunoscută sau nesigură [19]. Între aceste elemente

[16] Un alt punct de vedere este susţinut de M. Gabinskij, *Observaţii asupra balcanismelor lexicale ale limbii moldoveneşti*, „Studii de limbă moldovenească", Chişinău, 1963, p. 92 — 106.

[17] *Op. cit.*, p. 95.

[18] În legătură cu unele dintre aceste cuvinte care lipsesc în aromână, vezi Gr. Brâncuş, *Elementele lexicale autohtone în dialectul aromân*, SCL,, XVIII, 1967, nr. 5, p. 491—505.

[19] Vezi Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, ed. a II-a, Bucureşti, 1956, p. 61; C. Poghirc, *Probleme actuale ale etimologiei româneşti*, LR, XVII, 1968, nr. 1, p. 15 — 23. Acest autor arată (*op. cit.*, p. 16) că dicţionarele etimologice ale limbii române înregistrează între 8 şi 15% cuvinte de origine nesigură sau necunoscută.

lexicale, multe (nu toate) vor fi provenind de la populaţia autohtonă. În legătură cu acest fapt, acad. Iorgu Iordan nota: „Numărul elementelor lexicale româneşti de origine necunoscută este foarte mare: 4 240 (9,79%). Ceva mai mult de jumătate sînt cuvinte de bază, celelalte, variante şi derivate. Aceasta probează că printre ele trebuie să se fi găsind destule vechi şi, în consecinţă, putem presupune că unele, poate chiar mai multe, provin din limba populaţiei autohtone" [20]. La o concluzie similară ajungea, recent, C. Poghirc: „Printre aceste surse intră în primul rînd substratul, care pare să aibă în cazul limbii române o influenţă mai mare decît în celelalte limbi romanice şi decît se crede în general, substrat care este aproape necunoscut în faza lui antică, fiind depistabil mai ales printr-o mărturie laterală, albaneza" [21].

Studiind elementele autohtone din limba română, B. P. Hasdeu stabilea un total de 84 de cuvinte [22]; Al. Philippide [23], 211, dintre care 26 „au numai o întîmplătoare corespondenţă fonetică fără ca originea să fie măcar cît de îndepărtat aceeaşi, ori sînt onomatopeice" [24], deci 185 de termeni; acad. Al. Rosetti vorbeşte de prezenţa a numai 85 de cuvinte comune românei şi albanezei [25]; în schimb, I. I. Russu identifică 174 de termeni de origine autohtonă, dintre care 72 au un corespondent albanez şi 102 care nu există în această limbă [26]; G. Reichenkron distinge 130 de cuvinte moştenite din substrat (inclusiv unele sufixe şi prefixe) [27], iar Gr. Brâncuş, 99 de cuvinte comune cu albaneza [28]. De o *foarte mare* influenţă a elmentului autohton în lexicul limbii române vorbeşte C. Poghirc [29].

Pentru noi este limpede că nu toate cuvintele considerate de cercetătorii substratului limbii române ca provenind din fondul prelatin justifică acest calificativ. Pe de altă parte, există şi elemente lexicale moştenite de la populaţia autohtonă care nu au fost încă discutate de cei care s-au ocupat de problema substratului limbii noastre şi nu figurează, deci, în nici una din aceste liste. Aşadar, nici unul din repertoriile întocmite pînă la ora actuală pentru elementele lexicale anteromane din română nu este complet [30]. Astfel, limitîndu-ne la compararea listelor mai noi aparţinînd lui I. I. Russu şi G. Reichenkron, constatăm că lucrarea profesorului clujean cuprinde în plus următorii termeni (cuvintele care au şi cele care nu au un corespondent albanez): *abur*, *adia*, *ameţi*, *amurg*, *anina*, *argea*, *baci*, *baieră*, *balaur* (*bală*), *baligă*, *baltă*, *bască*, *beregată*, *boare*, *bordei*, *brad*, *brîndușă*, *brînză*, *brîu*, *brusture*, *bucur-*, *bu-*

---

[20] *Loc. cit.*

[21] *Probleme actuale ale etimologiei româneşti*, p. 16.

[22] Vezi Cicerone Poghirc, *B. P. Hasdeu. Lingvist şi filolog*, Bucureşti, 1968, p. 174—176.

[23] Vezi *Originea românilor*, vol. II. *Ce spun limbile română şi albaneză*, Iaşi, 1928, p. 694 — 761.

[24] *Op. cit.*, p. 743.

[25] *Op. cit.*, p. 264 — 276.

[26] *Limba traco-dacilor*, p. 199 — 222.

[27] *Das Dakische (rekonstruiert aus dem Rumänischen)*, *Heidelberg*, 1966.

[28] *Relaţii lingvistice româno-albaneze*, p. 7 — 14.

[29] *Considérations sur les éléments autochtones de la langue roumaine*, RRL, XII, 1967, nr. 1, p. 19 — 36.

[30] Astfel, cuvinte ca rom. *ghiuj*: alb. *gjysh*; rom. *chelbe*: alb. *qelb* ş.a. de *certă* origine autohtonă, nu sînt cuprinse în copioasele liste ale prof. I. I. Russu.

iestru, bunget, burlan, burtă, butuc, butură, buză, caier, carîmb, cață, căciulă, căpușă, căpută, cătun, cîrlan, cîrlig, copac, creț, cruța, curma, curpen, cursă, custură, (a)darari, daș, dărîma, deretica, descăța, descurca, desghina, dezbăra, dop, droaie, druete, gard, gardină, gata, gălbează, genune, gheară, ßhes, ghimpe, ghionoaie, ghiont, gorun, grapă, gresie, grui, grumaz, grunz, gudura, gușă, încurca, înghina, îngurzi, însăila, întrema, lepăda, lespede, mal, măceș, mădări, măgură, mărat, mărcat, mătură, mieru, mire, mistreț, mișca, mînz, morman, moș, mugur, munună, murg, mușat, năpîrcă, nițel, noian, păstaie, păstra, pînză, prunc, pururea, răbda, r(e)azem, ridica, sarbăd, scăpăra, scrum, scula, scurma, sîmbure, spînz, stărnut, steregie, străghiată, strepede, strugure, strungă, sugruma, suguța, șale, șir (înșirá), șoric, șut, tare, țap, țarină, (a se) uita, urca, urcior, urdă, urdina, urdoare, vatră, vătăma, vătui, zburda, zestre, zgardă, zgîrma.

La rîndul său, G. Reichenkron include, în monografia menționată, o serie de cuvinte considerate de origine autohtonă, cuvinte pe care însă nu le găsim în *Limba traco-dacilor* a lui I. I. Russu. Este vorba de termeni ca : *andrea, a bocăni, cioacă* (*ciucă, ciupă, ciuf*), *cioareci, cioi(u), a ciondăni, ciul, cocîrlă, codîrlă, codru, doică* (*daică*), *doină, dupac, a feri, ferie, a găsi, găvălie, (s)căfîrlie, habă, hîlbe, a hălpi, hărean, hîrghie, hărșie* (*hîrșie*), *a horți, hîță, hîța, a hărcăi* (*a horcăi*), *a hîțîna, hău, heață, herete, hinag, horoiu, hoț, hudă, a lehăi, lehamete* (*lehamite*), *liștai, mic, a mînji* (*a mînzăli*), *naibă, omidă, pat, pătul, pohîrlă, postrungă, rînă, sat, a scîlcia, a scociorî, a scofeli, scorbură, a scorni, a scotoci, scrăpunță, scruntar, soiu, stînă, a șovăi, știob, știubeiu, știoiu, știolbic, a tămînji, a tărăgăna, tăujer, a tăvăli, a tăvăsi, teafăr, tearfă, terpel, a toegi, a tologi, tufă, a tupila* (*a tupili*), *țalpă, țînc* (*țîncă*), *țîră, țep* (*țeapă*), *a țipa, țipar, țiu, țol, țoală, țuică, țurloiu, a zgîi, a zgîțîi* (*zgîl/rțăi*), *zgîmboiu, a zgîndări, zgarbură, zgău, zgrăbunț, zgrențuros, zgură, a zmîngăli, zmicea, zoaie.* Din nefericire, deși foarte original și bogat, repertoriul lui G. Reichenkron omite un important stoc de cuvinte autohtone (considerate ca atare de majoritatea lingviștilor). Pe de altă parte, nu putem accepta fără rezervă etimologia propusă pentru cele mai multe dintre elementele puse pe seama substratului de cercetătorii de pînă acum [31]. Sîntem, deci, obligați să facem o triere, distingînd cel puțin trei grupe mari de cuvinte :

1. Cuvinte a căror proveniență din substrat este absolut sigură ;
2. Cuvinte a căror origine autohtonă este numai probabilă ;
3. Cuvinte greșit atribuite substratului limbii române.

Sînt de *certă* origine autohtonă următoarele categorii de cuvinte :

1. Cuvinte care au un corespondent în resturile de limbă transmise de la populația anteromană, în primul rînd, glose, dar și nume proprii (de locuri și de persoană). Aici putem cita elemente lexicale de tipul :

[31] Revizuind lista cuvintelor de origine autohtonă, Vl. Georgiev arăta (*Le dace comme substrat de la langue roumaine*, RRL, X, 1965, nr. 1 — 3, p. 75 — 80) că unii dintre termenii considerați ca provenind din substrat au alte origini : de ex., *călbează, căpușă* și *fluier* sînt din latină ; *copil, coacăză, mărar, știră* și *urdă* ar proveni din greacă ; *baltă, groapă, măgură* și *țeapă* din slavă (în legătură cu etimologia cuvîntului *măgură*, vezi și cele spuse de Vl. Georgiev în articolul *L'origine des termes roumains* măgură *et* pîrîu, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani*, București, 1965, p. 287 — 288) ; *gresie* și, probabil, *bunget* ar avea, după același autor, origine germanică ; rom. *cătun* s-ar trage din turcă ; în sfîrșit, interjecția *bîr* și cuvîntul *hameș*, care ar fi fost format de la interjecția *ham*, nu pot figura între elementele transmise de substrat (vezi *Le dace comme substrat de la langue roumaine*, p. 76).

ademeni, *bălai*, *brusture*, *buză*, *colibă*, *druete*, *ghiuj*, *gorun*, *mazăre* [32], *mînz*, *murg*, *scai*, *strungă* [33], *zîrnă* [34] etc., majoritatea avînd un corespondent în albaneză.

2. Cuvintele care, fără să fie moştenite din latină sau împrumutate din alte limbi, au un corespondent în albaneză şi sînt, de asemenea, de veche origine indo-europeană : *abur*, *balaur*, *căpuşă*, *fărîmă*, *gard*, *gresie*, *mal*, *năpîrcă*, *pîrîu*, *rînză*, *sarbăd*, *şopîrlă*, *ţap*, *vatră*, *zgardă* etc. O deosebită importanţă prezintă acele cuvinte care în albaneză se descompun în elemente productive, spre deosebire de română (de pildă, alb. *gërr-esë*, rom. *gresie* ; alb. *i tharb-ët*, rom. *sarbăd* [35] etc.), ceea ce ar constitui un indiciu în plus în favoarea autohtonismului lor.

3. Sînt sigur autohtone acele cuvinte care au un corespondent în baltică (eventual, balto-slavă) : *copac*, *mal*, *doină* etc. [36].

4. În sfîrşit, sînt autohtone cuvintele care, fără să aibă un corespondent în albaneză, pot fi reconstituite la nivel indo-european. Ne gîndim la exemple de felul lui *a răbda*, *rezem-* şi *droaie* [37].

Sînt foarte probabil de origine autohtonă acele cuvinte care, vechi fiind în limba română, nu au un corespondent în albaneză, ca, de altfel, şi unele dintre elementele lexicale cu obîrşie nesigură sau necunoscută : *amurg*, *andrea*, *băiat*, *copil*, *descurca*, *genune*, *gheară*, *îngurzi*, *lepădа*, *melc*, *nităel*, *prunc*, *strugure*, *tare*, *ţăruş*, (*a se*) *uita*, *vătăma*, *zburda* etc.

Greşit au fost atribuite substratului cuvinte ca : *acăţa*, *adia*, *ameţi*, *arunca*, *burlan*, *butuc*, *cîrlan*, *cîrlig* etc.

Delimitarea celor trei grupe lexicale menţionate mai sus şi, eventual, şi a altora, reprezintă una din sarcinile actuale ale lingviştilor care abordează dificila problemă a relictelor vii din limba populaţiei autohtone din Dacia.

§ 10. Una din problemele fundamentale la care lingviştii şi arheologii noştri nu au dat încă un răspuns satisfăcător este aceea a prezenţei unui substrat preindo-european sau mediteranean în Peninsula Balcanică, inclusiv în limba română [38]. De fapt, s-au făcut chiar încer-

[32] Avem însă obligaţia să demonstrăm că sensul acestui cuvînt a putut evolua de la „cimbru" (*mizela*, *mozula*) la „mazăre". Cf. şi M. Gabinskij, *op. cit.*, p. 104.

[33] În legătură cu etimologia acestui cuvînt vezi şi părerile lui Ivan Duridanov, *Balkanski etimologii*, „Bălgarski ezik", XVIII, 1968, fasc. 4 — 5, p. 404 — 406.

[34] Cf. C. Poghirc, *Considérations sur les éléments autochtones de la langue roumaine*, p. 23 — 24.

[35] Cf. şi M. Gabinskij, *loc. cit.*

[36] În legătură cu problema acestor raporturi, vezi cercetarea recentă a lui Ivan Duridanov, *Thrakisch-dakische Studien*. Erster Teil : *Die thrakisch — und dakisch — baltischen Sprachbeziehungen*, Sofia, 1969.

[37] Cf. I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, p. 209 — 210.

[38] Vezi M. Gabinskij, *op. cit.*, p. 99, 103 : autorul vorbeşte de *popoare preindo-europene* în Balcani. Cf. şi I. I. Russu, *Illirii*, p. 109 : „La illiri lipsesc elementele toponimice frecvente şi tipice ale traco-geţilor : *-bria*, *-dava*, *-dizos*, *-para* etc., toponimia avînd la bază cu totul alte elemente indo-europene (printre care desigur şi unele « pre-indo-europene »), alte radicale din care puţine apar şi în zona tracică". *Ibidem*, p. 31 : „În zona dinarică şi în Dalmatia, illirii s-au amestecat desigur cu alte neamuri de oameni, mici, bruni, dolicho- sau mezocefali, probabil « preindo-europeni »". Cf. şi L. A. Gindin, *Issledovanija po drevnej toponimii juga Balkanskogo poluostrova*, „Avtoreferat dissertacii na soiskanie učëoj stepeni kandidata filologičeskix nauk", Moscova, 1966, p. 7, 8, 21, 23 : am avea aici un substrat preindo-european („egeic" sau „mediteranean").

cări[39] de a explica termeni din fondul străvechi, prelatin, al limbii noastre (*argea, baci, baligă, bucur, bunget, buză, cătun, copil, fluier, gard, gata, guşă, măgură, pîrîu, strungă, ştiră, ţap, urdă* etc.) ca provenind din acest substrat. În fond, noţiunea folosită (*preindo-european*) este foarte vagă[40], aplicată mai mult din comoditate, constituie ceva insesizabil, poate — mai degrabă — chiar ceva inexistent. S-a pus în legătură acest substrat cu basca, limbile caucaziene şi cu etrusca. De altfel, unii lingvişti vorbesc de prezenţa elementului de substrat mediteranean în etruscă. În acest caz, etrusca nu poate fi pusă între limbile care constituie substratul mediteranean. Noţiunea de *mediteranean* rămîne, deci, destul de abstractă. Fără a-i stabili apartenenţa lingvistică, diverşi autori au pornit, fără nici un temei, la identificarea unor elemente mediteraneene în multe idiomuri indo-europene (myceniană, greacă, latină, română, venetă, hitită, luwiană, palaită, albaneză, spaniolă etc.). Între altele, s-au considerat drept trăsături fonetice caracteristice substratului mediteranean alternanţa consoanelor *mediae* şi *tenues*, aspirate şi neaspirate, *l—r*, *m—b*, lipsa consoanei *r* la iniţială. S-a demonstrat[41] că alternanţa *m—b* este specifică daco-moesienei şi albanezei, spre deosebire de tracă şi iliră, constituind un argument în plus în favoarea originii daco-moesiene a albanezilor.

Cît priveşte alternanţa consoanelor simple cu geminate, trebuie spus că aici nu e vorba de un fenomen mediteranean, dat fiind faptul că el este cunoscut şi limbilor indo-europene şi ţine, fără îndoială, de mijloacele de expresivitate lingvistică în general.

S-a considerat mediteranean termenul *mala* „înălţime, munte", cea mai răspîndită dintre denumirile de localităţi „preindo-europene" în Alpi, Carpaţi, la vechile popoare din partea orientală a bazinului mediteranean, în Asia Mică şi în ţări situate la distanţe enorme. Zona, în care *mal* desemnează localităţi muntoase, se întinde din Anatolia pînă în Peninsula Iberică. Cuvîntul este productiv în albaneză şi în română. S-au făcut însă apropieri între acest cuvînt şi verbul etrusc şi lycian *mulu* „a ridica". Termenul din română şi albaneză este comparabil, după cum se ştie, şi cu let. *mala* „capăt, mal", iar faptul că el se întîlneşte şi în alte limbi indo-europene vechi din părţile Mediteranei nu înseamnă că poate fi vorba aici de un substrat preindo-european. Analiza etimologică a materialului de limbă transmis ne duce la concluzia că nu avem probe pentru a postula existenţa vreunor relicve „preindo-europene" sau „mediteraneene" în lexicul limbii române[42]. Desigur, prin aceasta nu vrem să spunem că populaţia dacă nu se va fi suprapus

[39] Giacomo Devoto, *Storia della lingua romena e storia linguistica della Romenia*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, Bucureşti, 1958, p. 235 — 240; Václav Polák, *Quelques idées concernant les rapports lexicaux albano-roumains*, ibidem, p. 693 — — 699.

[40] Cf. I. Fischer, *Corrélation fortes ~ douces dans les langues méditerranéennes*, LB, VI, 1963, p. 139 — 144.

[41] C. Poghirc, *L'alternance* m/mb/b *en thrace et en albanais*, LB, VI, p. 97 — 100.

[42] Toate cuvintele considerate „preindo-europene" sau „mediteraneene" şi citate, parţial, de noi mai sus, pot fi, aşa cum au dovedit-o cercetările riguroase de pînă acum, tîlcuite prin criteriul etimologic indo-european. Cf. şi A. Vraciu, *Sur le caractère autochtone des populations anciennes de la Dacie*, Sofia, 1969.

peste niște elemente etno-lingvistice mai vechi, poate chiar neindo-europene [43], numai că, din nefericire, nu avem cum (cu ce) dovedi acest lucru.

§ 11. O altă problemă la care cercetătorul substratului limbii noastre este chemat să răspundă o constituie problema prezenței unor elemente ilire între relicvele anteromane din română.

Se știe, astfel, că, după cucerirea Daciei, în această provincie au fost aduși foarte mulți mineri din Iliria pentru minele din Transilvania [44]. Și mai numeroși erau aici panonii. Referindu-se la faptul în discuție, Al. Philippide scria [45] : „În special am constatat din inscripții că în provincia Dacia exista foarte puțină populație dacă și foarte multă populație illyropannonă. Iar contribuția cea mai importantă adusă de inscripții asupra chestiunii a fost aceea că limbile illyropannonă și thracă, dintre care cea dintîi fusese limba aproape unică a locuitorilor din Dalmatia, iar cea de a doua limba predominantă a locuitorilor din Moesia Superior și Moesia Inferior, erau două limbi foarte deosebite". Cu toate acestea, în lingvistică au dăinuit de-ajuns, ba mai dăinuie și astăzi, concepțiile după care traca și ilira ar fi limbi îndeaproape înrudite. Așa se explică de ce unii autori au folosit chiar termenul *traco-ilir*, prin care era desemnat substratul limbii române. Cercetările efectuate în ultimii ani au dovedit însă că traca și ilira sînt limbi care se deosebesc una de alta ca idiomele romanice sau ca limbile iraniene de latină [46]. Argumentele invocate pentru stabilirea fizionomiei limbii ilire sînt din domeniul toponimiei, al hidronimiei, antroponimiei și al formării numelor de persoană. În toate aceste sectoare ilira este complet diferită de tracă. Există, bineînțeles, între cele două idiomuri și elemente comune. Obîrșia lor este însă interpretată în mod greșit de anumiți lingviști. Astfel, într-o lucrare mai nouă citim : „Elementele comune din tracă și iliră se explică mai degrabă prin contactul între cele două limbi, decît prin înrudirea lor, presupusă de unii cercetători" [47]. Este limpede că traca și ilira sînt limbi înrudite, provenind, ambele, din indo-europeană. Elementele comune lor nu pot fi însă explicate printr-un contact ulterior. Înrudirea dintre tracă și iliră este inițială, nu dobîndită în cursul istoriei (de fapt, al preistoriei și protoistoriei celor două dialecte indo-europene din spațiul carpato-danubiano-balcanic și dinaric).

Existența unor deosebiri frapante ne obligă să acceptăm concepția după care traca, daca și ilira sînt limbi diferite. În asemenea împrejurări, mai rezistă oare teza cu privire la prezența unor elemente ilire în limba română ?

Multă vreme diverși lingviști și istorici-arheologi au susținut ideea eronată, de fapt, absurdă, lipsită de orice temei, a existenței unui sub-

[43] Cf. și situația din vechea Galie (Émile Thevenot, *Histoire des Gaulois*, ed. a IV-a, Paris, 1966, p. 5 și urm.), unde celții nu sînt autohtoni.

[44] Vezi în acest sens lucrarea mai nouă a lui Stanisław Mrozek, *Stosunki społeczne w rzymskich kopalniach złota w Dacii w II wieku naszej ery*, Turuń, 1966. După părerea autorului, în Alburnus Maior (Roșia Montană) ar fi fost cam 60 % din numărul total al ilirilor aduși în Dacia. Vezi și observațiile critice ale lui Jan Trynkowski, în „Przegląd Historyczny", 10, p. 535 — 540.

[45] *Originea românilor*, vol. I. *Ce spun izvoarele istorice*, Iași, 1923, p. 657.

[46] Vezi Vl. Georgiev, *Thrace et illyrien*, LB, VI, Sofia, 1963, p. 97 — 100. Vezi și cele spuse de Al. Philippide, *op. cit.*, vol. I, *loc. cit.* Vezi, de asemenea, I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, p. 153 — 157 ; idem, *Illirii*, p. 108 — 111.

[47] Lucia Wald și Elena Slave, *Ce limbi se vorbesc pe glob ?*, București, 1968, p. 84, nota.

strat ilir în întreaga Europă. Deşi au fost combătute în repetate rînduri [48], teoriile paniliriste mai au şi astăzi adepţi [49].

Acceptînd fără rezerve ideea unui substrat autohton (*traco-dac*) în română, cercetători ca I. I. Russu recunosc dificultatea de a stabili în ce măsură elementul ilir va fi luat parte la procesul complex de constituire a limbii şi poporului român : „Mai greu este — scrie autorul — să precizăm în ce măsură poate fi vorba de un aport lingvistic (deci etnic şi cultural-istoric) venit din partea illirilor la acest fond autohton (preroman) de la temelia limbii şi comunităţii populare româneşti, — nu numai din cauza lipsei de precizie în ce priveşte raporturile etno-lingvistice între illiri şi traco-daci, dar mai ales pentru că nu este încă elucidată problema romanizării, respectiv a supravieţuirii şi dăinuirii eventuale în epoca prefeudală a resturilor din triburile trace şi din cele illire. Ceea ce în primul rînd ne îndeamnă să omitem din discuţie termeni ca « illiric » ori « albanez » şi « străalbanez » (« uralbanesisch », cum zic unii filologi în ultima vreme) este faptul că baza etnică a provinciilor romane unde se admite îndeobşte că s-a format şi persistă comunitatea etno-lingvistică românească nu era de caracter illiric (ori « albanez »), ci cu siguranţă traco-geto-dacic, în Tracia, Moesia, Dacia" [50]. În ciuda acestei stări de lucruri, autorul pare a admite prezenţa unor elemente ilirice în limba română. D-sa nu le menţionează, dar le presupune cînd scrie : „Totuşi trebuie relevat că, ţinînd seamă de caracterul unitar lingvistic (foarte probabil o singură limbă latină-populară romanică) şi cultural la populaţia provincială dintre Adriatica şi Marea Neagră, atît în zona substratului illiric din nord-vest, cît şi în cel trac şi moeso-dacic din nord-est, după un intens amestec şi circulaţie a elementelor etnice, nu e probabil ca factorul popular illir să fie străin de procesul sintezei etno-lingvistice din care a luat naştere poporul român de mai tîrziu, proces în care a prevalat foarte probabil elementul etnic traco-dacic. Nu trebuie pierdut din vedere faptul istoric al romanizării timpurii şi intense a populaţiilor illire, la care romanitatea a fost mai puternică decît la cele trace" [51].

După părerea noastră, în limba română nu există nici un element iliric. Ovid Densusianu — şi nu numai el — a susţinut că trecerea lat. *gn*, *ct*, *cs* la *mn*, *pt*, *ps* trebuie considerată ca o particularitate fonetică de origine ilirică, probabil, mai ales pentru motivul că ea se întîlneşte şi în albaneză, a cărei origine (tracă?, iliră?) nu găseşte asentimentul cercetătorilor. De altfel, în ultima vreme se vorbeşte de originea tracă a fenomenului citat mai înainte. Dacă avem însă în vedere că elementul dominant în structura albanezei este cel daco-moesian şi că ilira reprezintă numai un adaus (superstrat) la substratul fundamental al acestei limbi indo-europene, cred că este mult mai verosimil a explica această

---

[48] Vezi A. Graur, *Recherches sur le substrat du roumain*, „Studii clasice", III, 1961, p. 19 — 22.

[49] Vezi, recent, critica acestor concepţii la I. I. Russu, *Illirii*.

[50] *Limba traco-dacilor*, p. 213. Cf. şi p. 218.

[51] Ibidem, p. 219 ; cf. şi *Illirii*, p. 154.

prefacere fonetică atît de mult discutată, prin daco-moesiană, deşi unii se opun interpretării prin *criteriul etnologic* [52].

Mai departe. Pentru albanezul *pellg* „loc mlăştinos" s-a găsit un corespondent în ilirică : *pelagones*. Dar chiar dacă pentru termenul românesc *bîlc* „mocirlă, baltă, smîrc" admitem o înrudire cu cel albanez, încă e greu de dedus originea lui ilirică. În acest caz, ar urma să susţinem că şi let. *mala*, care e identic cu rom. *mal* şi cu alb. *mal*, e tot de proveniență ilirică. La fel stau lucrurile cu rom. *mînz*, alb. *mëz*, pentru care s-a încercat o explicaţie prin mesapicul *Menzana* [53]. De fapt, cuvîntul acesta, în forme asemănătoare cu româna sau albaneza, are o răspîndire mult mai largă în Europa, ceea ce ne duce la ideea că sîntem, desigur, în faţa unui element moştenit din indo-europeană. Dacă lucrurile ar sta altfel, atunci ar trebui să presupunem existenţa unui substrat preindo-european unitar pe un teritoriu imens.

S-a încercat, de asemenea, să se dea o explicaţie rom. *baltă* prin tracă şi iliră. Dar acest cuvînt apare, cum bine se ştie, şi în unele graiuri italiene de nord. Trebuie să precizăm însă că atît pentru *baltă*, cît şi pentru *gard*, care are un corespondent în lituaniană şi în alte limbi indo-europene vechi, e mai plauzibilă interpretarea prin daco-moesiană, despre care ştim că se afla în raporturi mai apropiate cu balto-slava şi indo-iraniana. Deci, formele din dialectele italiene (*palta*, *pauta*, *pälta*), cele din neogreacă sau slavă trebuie explicate parţial prin indo-europeană sau prin alte cauze (eventual prin împrumuturi). O situaţie aparte o are, în schimb, *daltă*, unde nu putem neglija influenţa slavă meridională [54], care, în numeroase alte cazuri, a fost exagerată de unii cercetători.

În legătură cu problema substratului ilir, considerăm necesare încă două precizări :

1. Nici în limba albaneză, unde ilira a intrat ca parte componentă, elementele de substrat ilir nu-s prea numeroase.

2. Mai mult decît atît : elementele de substrat ilir sînt puţine chiar pe teritoriul fostului Illyricum (de ex., în sîrbo-croată şi slovenă), deşi există date sigure că acolo populaţia autohtonă a fost mult mai numeroasă decît în Tracia. Cu toate acestea, influenţa tracă este destul de pronunţată în bulgară. Probabil, elementul ilir n-a găsit teren propice în sistemul idiomurilor care s-au impus acolo.

Elementele considerate ilirice în limba română trebuie explicate, deci, prin *criteriul indo-european*. Ele sînt resturi de limbi indo-europene din spaţiul carpato-balcanic şi dunărean. Întrucît traca şi daca sînt înru-

[52] Vezi Iorgu Iordan, Maria Manoliu, *Introducere în lingvistica romanică*, Bucureşti, 1965, p. 27. „Dar s-a arătat că, în realitate, dalmata nu prezintă un asemenea tratament (lat. *gn*, *ct*, *x*>*mn*, *pt*, *ps*, n.n), deci româna se depărtează de ea, intrînd împreună cu albaneza în sfera etno-lingvistică tracă. Astfel, elementul etno-lingvistic ilir perpetuat în limba dalmată nu ar fi participat la formarea limbii şi poporului român, componenta illiră ar fi nedovedită în atare proces istoric" (I. I. Russu, *Illirii*, p. 153).

[53] Citînd un studiu al lui O. Haas, acad. Al. Rosetti face menţiunea (*Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, p. 221) : „materialele de limbă arată că mesapienii nu erau iliri", ceea ce ar trebui să dea de gîndit specialiştilor care operează cu termeni ca : *mesapic*, *ilir*, *traco-dac* etc.

[54] Vezi Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 614 — 615.

dite cu ilira, este firesc ca în limba română să fie elemente ce ar putea fi puse pe seama substratului ilir [55].

Prin urmare, afirmația că limba română, întocmai ca albaneza, cuprinde elemente care pot fi explicate prin tracă și iliră, conține cel puțin trei greșeli :

1. Mai întîi, elementele considerate trace sînt, în lumina celor de mai sus, daco-moesiene.

2. Există deosebiri nu numai între tracă și dacă, ci și între tracă și iliră.

3. Numai în albaneză identificăm prezența a două componente : una daco-moesiană, alta iliră, la care s-au adăugat, ulterior, influențele limbilor latină, greacă, slavă și turcă.

Rezolvarea tuturor acestor probleme prezintă o importanță de prim ordin pentru lingvistica generală, indo-europeană, romanică și balcanică.

Iulie 1969

[55] Fără îndoială, influențe reciproce între limbile vorbite de populațiile din Peninsula Balcanică în antichitate vor fi existat (cum există, de pildă, influențe iliro-celte în cultura noastră materială), dar *influență* nu înseamnă *element constitutiv*.

ARTICOL HOTĂRÎT PROCLITIC SAU ADJECTIV PRONOMINAL?

DE

I. ȘTEFAN

În recenzia sa, publicată în „Limba română" nr. 3 din 1969, despre cartea lui Th. Hristea, *Probleme de etimologie*, N. A. Ursu spune, între altele, că autorul lucrării recenzate preia o greșeală a semnatarului acestor rînduri și consideră drept calc morfologic după italiană exprimarea *a viață*, în loc de *viața*, dintr-un cunoscut vers al lui Heliade. În mod evident, continuă N. A. Ursu, invocînd în sprijinul său și pe acad. Perpessicius, *a* nu este aici articol hotărît în poziție proclitică, ci adjectiv pronominal demonstrativ, specific graiului muntenesc, pe care Heliade, Iancu Văcărescu și alți poeți munteni din acea perioadă l-au folosit ca element poetic (*loc. cit.*, p. 295). De fapt, nu atît în scrierile lui Heliade sau Iancu Văcărescu apar mai frecvent astfel de forme, cît la Alexandru Depărățeanu, unul din aderenții curentului italienizant, al cărui promotor a fost Heliade. În unele din poeziile sale, Depărățeanu repetă chiar în aceeași strofă forma gramaticală, cu funcție de articol pronominal sau adjectiv pronominal demonstrativ, de care ne ocupăm aici. El scrie: „p-ăi mai tineri", „a mai dulce odoare", „a velă", „a stelă" [1] etc. În proză, exprimări de tipul *a viață* sînt mai rare. În scrierile lui Heliade, această construcție gramaticală apare mai rar în proză, chiar și în prima fază a activității sale, dinainte de 1841, cînd scriitorul întrebuințează destul de des articolul sau adjectivul pronominal, în varianta lui literară. În poezie, Heliade folosește numai formele feminine, *a* și *ale*. Una din cauze poate fi și aceea că particulele *ăl*, *ăi*, care se întîlnesc în versurile lui Iancu Văcărescu sau, mai tîrziu, ale lui Depărățeanu, i se păreau lipsite de eufonie. Cele mai multe atestări ale acestui tip de exprimare, în poeziile lui Heliade, se plasează între anii 1860—1870. Un vers din fabula *Muștele și albinele*, datînd din 1860, sună astfel: *Și a miere ce producem bărbățește s-apărăm* [2]. Alte exemple ne furnizează fragmentul

[1] Alexandru Depărățeanu, *Doruri și amoruri*, București, 1861, p. 36, 165, 175.
[2] „Seculul", 26 iulie 1860.

tradus din *La Gerusalemme liberata*, epopeea lui Tasso : *Biet mi-ai fi venit aicea ca să nu-ţi laşi a piele* sau, la plural, *Dezbracă ale arme* [3]. Tot forma feminină a acestei construcţii apare şi la C. Aristia, în versul : *Iar vom dosi noi a casă şi d-am scăpa cu viaţă*, din traducerea primului cînt al *Iliadei* lui Homer, în versiunea din 1860. Probabil că, în unele cazuri, se recurgea la asemenea forme din necesităţi prozodice, pentru ritm sau rimă (la Heliade : *a viaţă / dimineaţă*). Că o astfel de exprimare era însă uzuală în vorbire, o dovedeşte faptul că un autor ca O. Spinazzola, pentru care româna era o limbă adoptivă, traduce expresia italiană *Venezia la magnifica* prin „Veneţia *a* magnifică" [4].

Comentariile mai recente asupra acestei construcţii îşi au originea într-o greşeală de tipar. Este cunoscut că Heliade a publicat, în 1866, în „Atheneul român", nr. 6—7, poemul *Poetul murind*, traducere după Lamartine, care conţine într-unul din versuri forma controversată *a viaţă* : *Peste curînd ca dînşii trăi-voi a viaţă / În verva immortală, ş-eterna dimineaţă / Divinelor concerte în chor de cherubimi.* Este probabil că poezia a fost citită de Eminescu, pe care — amator de subtilităţi gramaticale — l-a frapat construcţia *a viaţă*. În 1867, în revista „Familia", apare oda lui Eminescu, *La Heliade*, în care poetul preia această formă gramaticală, ca o subtilă atenţie, cum zice Perpessicius [5], faţă de ilustrul scriitor, în versurile : *Plăcută-i a ghirlandă — sublimă însă este / Cununa cea de laur...* Dar în „Familia", expresia *a ghirlandă* a apărut, cu o greşeală, sub forma *o ghirlandă*. Comentînd această eroare, Perpessicius scrie : „demonstrativul acesta — *a* — era o subtilitate, pe care « Familia » n-avea cum să o respecte..." [6], deoarece, s-a gîndit, probabil, editorul lui Eminescu, este un regionalism muntenesc.

În rîndurile de mai jos ne propunem să arătăm că, în concepţia lui Heliade, forma *a viaţă* reprezintă un substantiv cu articol hotărît antepus, după modelul limbii italiene, fiind deci un calc morfologic.

Comentariile lui Heliade despre această formă gramaticală sînt anterioare folosirii ei de către scriitor în poeziile sale. El discută pe larg problema în „Curierul românesc" din 1847, nr. 48. Dar mai înainte de a arăta ce spune scriitorul aici, considerăm că nu este lipsit de interes să urmărim începuturile aserţiunilor pe care le face el în 1847 despre forme ca *a viaţă*.

Heliade consideră că adjectivul demonstrativ îndeplineşte acelaşi rol ca şi articolul ; mai mult, acesta este o prescurtare a celuilalt, rostul amîndurora fiind acela de a determina, de a indica un obiect. În loc de *acea carte*, putem zice *cartea*. Spre deosebire de italiană, unde articolul este antepus, în română el se aşază în urma numelui sau adjectivului. Pricina acestei particularităţi, zice Heliade, constă în faptul că fiecărui om îi vine mai întîi în minte o idee oarecare şi apoi o defineşte, or articolul înseamnă o definire a lucrului [7]. Deci, în 1841, cînd face aceste afirmaţii, Heliade nu se gîndea la posibilitatea antepunerii articolului hotărît în română.

---

[3] Heliade, *Opere*, ediţia D. Popovici, vol. I, p. 314.
[4] O. Spinazzola, *Gramatica limbei italiane*, Bucureşti, 1862, p. 30.
[5] M. Eminescu, *Opere*, vol. I, Editura Fundaţiilor, 1939, p. 257.
[6] *Ibidem*. Cf. şi Perpessicius, *Jurnal de lector*, Bucureşti, f.a., p. 197.
[7] I. Eliade, *Prescurtare de gramatica limbii româno-italiene*, Bucureşti, 1841, p. 32.

O altă idee a lui Heliade, pe care trebuie s-o reţinem, formulată în acelaşi an, este aceea că în română, forma lungă a infinitivului poate căpăta articolul feminin şi se poate declina ca un substantiv, în timp ce, în italiană, primeşte articolul masculin (*il cantare*). Dar substantivele verbale, la rîndul lor, în română, se pot dispensa, spune Heliade, de terminaţia *-re*, cuvîntul rezultat putîndu-l înlocui pe celălalt [8]. Deocamdată, Heliade se menţine deci pe poziţia deosebirilor morfologice dintre română şi italiană în ce priveşte articolul.

În 1847 însă, într-un articol despre sintaxă, Heliade subliniază faptul că dificultatea de a adopta unii termeni ştiinţifici din limba italiană se datoreşte şi particularităţii graiului nostru de a nu avea articolul înaintea cuvîntului, ca italienii [9]. Un exemplu în această privinţă ne oferă O. Spinazzola. Acesta, adoptînd în română forma italiană *poeta*, pe care o folosise şi Gh. Asachi, îi adaugă articolul hotărît masculin, în poziţie enclitică, scriind : *poetalŭ*, probabil singura formă de acest fel atestată într-un text românesc; de asemenea, el scrie *poemalŭ* (poemul) [10].

Curînd după apariţia rîndurilor menţionate despre sintaxă, Heliade vrea să demonstreze că şi în limba română se poate folosi articolul hotărît în poziţie proclitică. Argumentarea lui Heliade nu este prea clară. Vom încerca totuşi s-o redăm succint. Actualizînd varianta lungă a infinitivului, existentă în textele vechi, el face distincţie între forma nearticulată a acestuia şi cea articulată, care devine substantiv verbal (Heliade îi zice „infinitiv verbal"). Dacă o propoziţie cum este : „Lui Petru îi place îmblare-a", unde „infinitivul" este articulat, o construim cu infinitivul prescurtat, fără terminaţia *-re* şi trecem „articolul" înainte, propoziţia ia forma : „Lui Petru îi place a îmbla". Ideea lui Heliade este că, în exemplul citat, se poate înlocui verbul sau substantivul verbal cu un substantiv cum este, de pildă, *casă*, sub formele *casa* sau *a casă*. Dovadă că particula *a* dinaintea infinitivului, continuă el, îndeplineşte rol de articol, este faptul că *a îmbla* constituie un „subiect compus" al verbului *place*; or subiectul este la cazul nominativ [11]. Argumentaţia lui Heliade are la bază o analogie, de fapt greşită, datorită confuziei dintre funcţia particulei *a* de la infinitivul verbelor şi articolul hotărît feminin. Prin analogie cu *umblarea — a umbla*, trebuie să admitem şi formele *casa — a casă*. Faptul că Heliade a folosit în versuri numai substantive feminine cu *a* antepus se explică şi prin această interpretare pe care o dă el exprimării *a viaţă*, *a casă*. În concluzie, pentru Heliade, *a* dintr-o formă ca *a viaţă* reprezintă un caz de articol hotărît în poziţie proclitică şi ideea de a susţine acest lucru i-a dat-o limba italiană.

Frămîntat de această problemă, Heliade o reia, mult mai tîrziu, într-o notă despre una din gramaticile lui O. Spinazzola : „Atest că eu însumi am fost tentat... să văz că limba italiană este limba română şi că a face din italieneşte în româneşte nu este a traduce, ci a face o

[8] I. Eliade, *Paralelism între dialectul român şi italian*, partea a II-a, Bucureşti, 1841, p. 67 — 68.

[9] „Curierul românesc", 1847, p. 178.

[10] O. Spinazzola, *Lezioni di letteratura italiana*, Bucureşti, 1871, p. 49, 65. Lecţiile au text paralel, italian şi românesc.

[11] „Curierul românesc", 1847, p. 192.

inversiune a unor particule sau o mică şi neînsemnătoare parafrază", scrie Heliade. În multe limbi, continuă el, este permis să se aşeze articolul, fie înainte, ca şi prepoziţiile, fie în urma numelui. De exemplu, primul vers din *La Gerusalemme liberata* este : *Canto le arme pietose e'l capitano*. Iată o „inversiune" posibilă, cum zice Heliade, a acestui vers : *Cînt armele pietoase e căpitanul*. Dar versului respectiv i s-ar putea da o variantă şi „mai ortografiată", pe care Heliade o formulează astfel : *Canto lae armae pietosae elu capitanu-m*, unde articolul hotărît este antepus, de astă dată, şi la masculin. Spinazzola şi-a scris gramatica, afirmă Heliade, punînd articolul fie înainte, fie în urma substantivului şi el aprobă acest lucru [12]. Mărturisim că n-am izbutit să identificăm, în lucrările lui Spinazzola pe care le-am putut consulta, exemple de tipul celor date de Heliade. Mai mult, într-un capitol consacrat articolului în limba română, într-una din gramaticile sale, Spinazzola, după ce susţine că articolul poate fi propriu sau impropriu, arată că primul, adică cel hotărît, are formele *lŭ*, *le*, *a*, fiind cvasi-corespunzător articolului din italiană *lo*, *il*, *la* ; dar în loc ca el să fie antepus, este postpus, confundîndu-se cu cuvîntul pe care-l însoţeşte, încît se zice *omulŭ*, *dintele*, *muierea*, în loc de *lŭ omŭ*, *le dinte*, *a muiere* [13]. („Impropriu" îi zice autorul, articolului pronominal.) Pentru Heliade însă, forme ca *a viaţă*, *a casă* erau posibile în română şi el le considera substantive cu articol hotărît proclitic, după modelul limbii italiene.

[12] Heliade, *Curs întreg de poesie generală*, vol. III, Bucureşti, 1870, p. 240 — 241.

[13] O. Spinazzola, *Gramatica elementară a limbei italiane*, Bucureşti, 1863, p. 101 (titlul cărţii este continuat, în italieneşte, cu următorul subtitlu : „seguita da un compendio di grammatica rumena").

UNDE S-A TRADUS ÎNTÎIA *CAZANIE* CORESIANĂ?

DE

ION GHEȚIE

Cu cîțiva ani în urmă, în 1963, P. Olteanu a afirmat, dar fără a aduce vreo dovadă, că întîia *Cazanie* coresiană, tipărită în c. 1567, a fost tradusă în nordul Transilvaniei—Maramureș, după un original slav răsăritean [1]. Un an mai tîrziu, autorul a făcut cunoscut faptul că versiunea românească a *Cazaniei* se regăsește în două manuscrise ucrainene, redactate probabil în Maramureș, și anume *Postilla din Tekovo* (secolul al XVII-lea) și *Postilla din Neagovo* (secolul al XVIII-lea), care ar descinde dintr-un original din secolul al XVI-lea [2]. Problema raportului dintre cele trei texte îl preocupă pe autor într-o serie de alte lucrări în care revine asupra chestiunii. În aceste contribuții, d-sa își reînnoiește convingerea că primul omiliar românesc tipărit reproduce o traducere primitivă efectuată în Maramureș sau în Transilvania nordică.

Astfel, într-o lucrare din 1966 citim : „analiza limbii versiunilor slave și română ne-a dus la concluzia că atît prototipul cît și traducerea română și adaptările ucrainene de mai tîrziu s-au făcut în Transilvania de nord, mai precis în regiunea de sud-vest a Maramureșului. Această regiune cuprindea și satele din fostele județe vecine Ugocea și Berejska" [3]. Dacă autorul aduce unele argumente în favoarea localizării în Maramureș a versiunilor slave [4], uită în schimb să-și întemeieze prin vreo probă afirmațiile privitoare la locul unde a fost tradusă *Cazania* românească.

Este adevărat că d-sa arată, la un moment dat, că „în copia găsită la Pociovalișteș (sic !), în Bihor, avem cîteva cuvinte cu rotacism : *lumira*, *lumirează*. Centrul fenomenului de rotacizare este de fapt Maramureșul, unde e posibil să se fi făcut traducerea, pe care apoi diaconul Coresi a

---

[1] *Les originaux slavo-russes des plus anciennes collections d'homélies roumaines*, în „Romanoslavica", IX, 1963, p. 165 — 166.

[2] *Contribuții la problema începuturilor și promovării scrisului românesc. 400 de ani de la apariția Tîlcului Evangheliilor (1564) al lui Coresi*, în „Limbă și literatură", 8, 1964, p. 208 și urm.

[3] *„Postilla de Neagovo" în lumina „Cazaniei I" a diaconului Coresi (cca 1564)*, în „Romanoslavica", XIII, 1966, p. 126.

[4] *Ibidem*, vezi și articolul citat mai jos, nota 7, p. 191 — 192.

adaptat-o pentru tipărire, înlăturînd unele cuvinte și forme prea regionale" [5]. S-ar părea că autorul aduce în discuție copia din c. 1641 a popii Ioan din Pocioveliște, deoarece crede că ea descinde din traducerea originală maramureșeană (numai așa se explică de ce se oprește asupra rotacismelor din această copie și face considerații asupra răspîndirii fenomenului, al cărui „centru", în treacăt fie spus, nu este neapărat Maramureșul). În realitate, așa cum a arătat Vladimir Drimba, popa Ioan din Pocioveliște și-a executat copia direct după tipăritura coresiană, în textul căreia a introdus sporadic rotacismul [6].

Recent, P. Olteanu se oprește din nou asupra chestiunii, susținînd că *Cazania I* „s-a scris — probabil s-a și tipărit — în regiunea fostului dialect de nord al limbii române" și că „lingvistic și istoric prima Cazanie românească este legată de regiunea de nord și de Maramureș" [7]. De data aceasta, d-sa înțelege, în sfîrșit, să producă unele argumente în favoarea afirmațiilor sale.

O dovadă, după părerea autorului, ar fi faptul că „cele cîteva exemplare tipărite păstrate incomplet din CC[1] s-au găsit tot în regiunea de nord" [8]. Locul unde s-au descoperit unele texte vechi nu constituie, însă, un argument peremptoriu pentru a susține că traducerea lor s-a efectuat în aceeași regiune. În epoca veche, textele circulau destul de intens și adeseori ele au fost descoperite în regiuni depărtate de locul unde au fost traduse sau scrise (tipărite) [9]. Însuși autorul arată că a găsit un exemplar al *Cazaniei* în Hațeg, adică în sud-vestul Transilvaniei [10]. E de observat, în sfîrșit, că nu avem nici o informație din care să rezulte că T. Cipariu și I. M. Moldovan ar fi găsit cele două exemplare incomplete ale *Cazaniei* în nordul Transilvaniei.

P. Olteanu înșiră în această ultimă lucrare o serie de cuvinte întrebuințate în *Cazania* I coresiană. Două dintre acestea i ce par că ar susține localizarea nord-ardeleană sau maramureșeană a tipăriturii.

După autor, „*hrabor, hraboară*... era un adjectiv cunoscut în limba vorbită pe atunci din (sic !) Transilvania de nord și Maramureș" [11]. *Hrăbor*, cu sensul „curajos, viteaz", apare atestat în secolul al XVI-lea, în afara *Cazaniei I*, în cea de a doua *Cazanie* coresiană și în *Palia de la Orăștie*. Tot în acest secol întîlnim derivatele *hrăbori* „se fortifier, reprendre de la vigueur, du courage" (în *Psaltirea* și *Apostolul* lui Coresi, precum și în *Cartea de cîntece* bănățeană din c. 1570), *hrăborie*, cu sensul fundamental de „action de lutter vaillament" și cu diverse alte accepțiuni secundare (în *Psaltirea*, *Apostolul*, *Molitvenicul* și *Cazania a II-a*, tipărite de Coresi, precum și în *Palia de la Orăștie*, *Cartea de cîntece* din c. 1570, *Psaltirea Scheiană* și *Psaltirea Voronețeană*) și *hrăboritoriu* (*Car-*

---

[5] *Ibidem*, p. 127.

[6] V. Drimba, *Un fragment inedit din Cazania I a lui Coresi*, în SCL, XI, 1960, nr. 4, p. 578; cf. și *O copie din secolul al XVII-lea a „Tîlcului Evangheliilor" și „Molitevnicului" diaconului Coresi*, în SCILF, IV, 1955, p. 551 — 552.

[7] *Adjectivul în Cazania I a diaconului Coresi și în versiunea slavă de Neagovo*, în SCL, XX, 1969, nr. 2, 193, 194.

[8] *Ibidem*, p. 194.

[9] Vezi articolul nostru *Localizarea textelor vechi românești după criterii lingvistice*, în SCL, XVI, 1965, nr. 3, p. 405.

[10] *Adjectivul în Cazania I* ..., p. 194.

[11] *Ibidem*, p. 188.

tea de cîntece din c. 1570; vezi despre toate acestea DHLR, II, p. 315, 324, 334, 511). *Hrăbor* și derivatele se întîlnesc după 1600 în texte scrise de autori originari din Banat (*Anonymus Caransebesiensis*), Oltenia (Moxa, Dionisie Eclesiarhul) și Moldova (Dosoftei). În zilele noastre, adjectivul *hărăbor* „sănătos, spiritual, vioi" a fost notat în Bihor și la Slavici, originar din jurul Aradului (vezi despre toate acestea DA, s. v. *hrăbor*). Atestările de mai sus demonstrează, în chip suficient, că *hrăbor* și derivatele au cunoscut o circulație neîntreruptă, din secolul al XVI-lea și pînă astăzi, în partea sud-vestică a țării, în Banat și regiunile vecine (Oltenia și sudul Crișanei). Aceasta nu înseamnă, firește, că el n-a putut circula și în jumătatea de nord a țării (vezi atestările termenilor în *Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea Voronețeană* și la Dosoftei). De menționat, totuși, că *hrăbori*, care apare în *Psaltirea* lui Coresi, nu se găsește în locul corespunzător din *Psaltirea Scheiană* (unde-l întîlnim pe *îmbărbăta*).

Rezultă din toate acestea că, în *Cazania I*, *hrăbor* poate fi explicat și prin alte graiuri românești decît cele din Transilvania de nord și Maramureș. După toate probabilitățile, el trebuie să ne îndrepte atenția asupra graiurilor bănățene-hunedorene. P. Olteanu cunoaște, de altfel, atestările termenilor *hrăbor* și *hrăborie* din *Palia de la Orăștie*, dar faptul acesta nu pare să-i fi spus nimic [12].

O a doua dovadă în favoarea tezei sale ar fi, după autor, prezența în *Cazania* coresiană a cuvîntului *hlăpie* : „nu grăi cuvinte de *hlăpie* și de nimica". În *Postilla din Neagovo*, în locul corespunzător, citim : „ne besĕduj slova hlupye i porožnye". Densusianu îl glosează pe *hlăpie* (transcris *hîlpie*) prin „désir immodéré, cupidité" (DHLR, II, 324). După P. Olteanu, *hlăpie* ar deriva din cuvîntul slav *glupyj* (< vsl. *glup* „stultus"), cu *g* > *h*, ca în ucraineană, cehă și slovacă [13]. S-ar putea ca *hlupye* din *Postilla din Neagovo* să derive din *glupyj* (cu *g* > *h*). Cuvîntul românesc *hlăpie* descinde însă din *hlap* + suf. *-ie*. *Hlap*, cu sensul „desfrînat, curvar" (pus de Pușcariu în legătură cu vsl. *hlapŭ* „sclav", scr. *hlaptati* „a face chefuri", pol. *chłapać* „a fi lacom") este atestat, în secolul al XVII-lea, la Moxa. Femininul *hlapă* se întîlnește în *Anonymus caransebesiensis* : *hlape* = meretrix, scortum. *Hlăpie*, glosat de Pușcariu „desfrînare, curvăsărie, lăcomie", apare la Stolnicul Cantacuzino și în *Noul Testament* de la Bălgrad (1648).

La aceste atestări, citate după DA, s. v. *hlap*, e de adăugat *hlăpie*, notat în *Glosele Bogdan*, scrise în Moldova, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, unde corespunde vsl. *surovĭstvo* „arrogantia, temeritas" (DHLR, II, p. 324).

Rezultă de aici două constatări : a) în citatul din *Cazania I* sintagma *cuvinte de hlăpie* înseamnă „vorbe destrăbălate, obscene, triviale" și b) *hlap* și *hlăpie* apar, cu o singură excepție, la autori originari din Banat—Oltenia (și regiunile vecine). Iată, deci, că, întocmai ca *hrăbor* și derivatele, termenii *hlap* și *hlăpie* ne îndreaptă atenția nu spre regiunea nordică a Transilvaniei, ci spre partea sud-vestică a teritoriului

---

[12] *Ibidem.*

[13] *Ibidem*, p. 193. În lucrarea *Contribuții la studiul slavonismelor lexicale din textele rotacizante. I. Substantivele*, în SCL, XI, 1960, nr. 3, p. 617, autorul menționa că *hlăpie* derivă din vsl. *chlapati*.

dacoromân. Chiar dacă am admite că rom. *hlăpie* continuă un ucr. *hlupyj* (cu $g > h$), prezența lui în *Cazania* lui Coresi n-ar constitui un argument suficient pentru a susține că traducerea originală a textului tipărit s-a făcut în nordul Ardealului—Maramureș. Așa cum am arătat cu alt prilej [14], prezența unor termeni de origine ucraineană nu înseamnă în mod obligatoriu că textele în care apar au fost traduse în nordul Ardealului—Maramureș. Va trebui să se probeze că în secolul al XVI-lea cuvîntul *hlăpie* n-a circulat decît în această regiune a țării, ceea ce este foarte greu, dacă nu chiar imposibil de făcut în stadiul actual al cunoștințelor noastre de dialectologie istorică românească.

În afara acestor doi termeni, P. Olteanu citează o serie de alte cuvinte comune *Cazaniei I* și *Paliei de la Orăștie*: *aldui*, *aldovăni*, *arete*, *buduș*lui, *celui*, *murgui*, *hăsnui*, *ocă*, *ului* (din rîndul lor trebuie eliminat *aldui*, care nu apare în *Palie*; vezi indicele ediției V. Pamfil). Concluzia la care ajunge P. Olteanu examinînd acești termeni provoacă uimirea: „este vorba deci de regionalisme de circulație restrînsă la nord-vestul Transilvaniei și Maramureș, care caracterizează textele calvine, unele traduse din maghiară" [15]. Ar rezulta de aici că, după autor, *Palia* a fost tradusă de persoane originare din partea de nord-vest a Transilvaniei, eventual din Maramureș. Or, e un loc comun în istoria literară românească că primele două cărți ale *Vechiului Testament* au fost traduse de oameni de carte români din Banat și Hunedoara. Dacă ar fi ținut seama de acest lucru, probabil că autorul ar fi înclinat să creadă că traducerea *Cazaniei* s-a făcut în Banat. La această concluzie s-a oprit nu de mult Viorica Pamfil, în lucrarea *Elemente regionale în lexicul „Paliei de la Orăștie"*, apărută în CL, III, 1958. Pare, de aceea, cel puțin curios faptul că P. Olteanu trimite la această lucrare pentru a-și întări surprinzătoarele afirmații [16].

Ne mai rămîne să aruncăm o privire asupra raportului dintre *Cazania I* și cele două postile manuscrise ucrainene din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. Se pare că unul din motivele care l-au îndemnat pe autor să localizeze *Cazania I* în Maramureș sau Ardealul nordic este tocmai existența unor versiuni ucrainene traduse în această regiune a țării.

În principiu, coincidențele (sau identitatea) dintre textul românesc și textele ucrainene se pot explica în trei feluri: a) *Cazania I* derivă,

---

[14] *Maramureșul anilor 1500 — patrie a textelor rotacizante?*, în LR, XVII, 1968, nr. 3, p. 255.

[15] *Adjectivul în Cazania I* ..., p. 193.

[16] Vezi *Adjectivul în Cazania I* ..., p. 193, nota 57. Nu e, din păcate, singura trimitere sau afirmație inexactă pe care o face autorul. Spicuim dintre numeroasele exemple care s-ar putea da. Afirmînd (p. 193) că întîia *Cazanie* coresiană a fost tipărită, probabil, în Ardealul de nord, autorul trimite la Al. Mareș, LR, XVI, p. 119 — 130. În locul citat, Al. Mareș susține însă că tipăritura coresiană a văzut lumina zilei la Teiuș sau Aiud, localități care nu sînt situate în nordul Transilvaniei. Referința la copia popii Ioan din Pocioveliște de la p. 194 e întărită printr-o trimitere la un articol al nostru, publicat în SCL, XVIII 1967, nr. 2, p. 123, unde nu se spune nici un cuvînt despre manuscrisul bihorean. În legătură cu același text, autorul face o altă trimitere la un studiu publicat de Vl. Drimba în SCILF, 1955, nr. 3 — 4. În această lucrare, autorul se ocupă de *Molitvenic* și nu de *Cazania* coresiană. De amintit că Pocioveliște, devenit Pociovaliște în articolul din „Romanoslavica", 1966, se schimbă acum în ... Prislop! (p. 194). P. 186: *chiar*, *derept*, *deșert*, *ferecat* sînt ... latinisme, iar *meserĕrnic* (p. 187) „este un latinism rar". P. 191: cuvîntul *uluit* „în *Molitvenic* este atestat o singură dată" și urmează un citat din ... *Cazania I*. Etc. etc.

direct sau indirect, dintr-un text slav, reprodus şi în versiunea primitivă din care derivă omiliarele Neagovo şi Tekovo ; b) omiliarele slave derivă dintr-o traducere primitivă făcută în româneşte ; c) ambele versiuni (română şi ucraineană) derivă, independent, dintr-un original scris în altă limbă (de ex. în maghiară).

Dintre aceste trei ipoteze, ultima, deşi posibilă teoretic, trebuie deocamdată lăsată la o parte, întrucît o versiune maghiară a *Cazaniei* nu ne este cunoscută [17]. Pentru a decide asupra primelor două, ar trebui să limpezim în prealabil problema datării versiunilor română şi slavă, să stabilim, adică, raportul cronologic dintre ele. Versiunea românească trebuie plasată în cel de al şaptelea deceniu al secolului al XVI-lea (probabil 1567) [18], tipăritura coresiană nefiind anterioară anului 1562 şi nici posterioară anului 1570. Cu versiunea slavă lucrurile sînt mai puţin clare. Nu avem decît texte tîrzii din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, despre care s-a presupus că ar descinde dintr-un original din secolul al XVI-lea, dar fără ca argumentele aduse în favoarea acestei ipoteze să fie dintre cele mai temeinice [19]. Cînd însă în secolul al XVI-lea, înainte sau după 1567 ? Iată întrebări la care este greu, dacă nu chiar cu neputinţă de a da un răspuns exact. Rezultă de aici că criteriul cronologic, luat izolat, nu poate limpezi problema raportului dintre versiunea ucraineană şi cea românească a *Cazaniei*. El ne îndreptăţeşte să admitem ambele posibilităţi amintite mai sus (p. 124—125) sub a) şi b), cu observaţia că derivarea versiunii slave din cea românească devine cu atît mai probabilă, cu cît ea a fost alcătuită în Maramureş, în dialectul ucrainean din această regiune a ţării, de persoane care cunoşteau, foarte probabil, limba română.

Nu avem, de asemenea, nici un motiv temeinic să admitem, cum crede autorul, că originalul *Cazaniei* era slav-răsăritean (ucrainean) [20]. Prezenţa unor ucrainisme în *Postilla din Neagovo* nu constituie un argument pentru a susţine că şi prototipul (originalul) omiliarului era redactat în limba ucraineană [21]. Cît priveşte afirmaţia că *hasnă*, *chip*, *hiclean* şi alte cuvinte de origine maghiară, prezente atît în *Cazania* coresiană, cît şi în *Postilla de Neagovo*, ar dovedi dependenţa textului românesc de un original slav-răsăritean carpatic, întrucît ele nu ar proveni direct din maghiară, ci din ucraineana din Maramureş, unde se regăsesc cuvintele ungureşti în chestiune [22], aşteptăm ca ea să fie întîi demonstrată, pentru a ne ocupa de această problemă.

Faptul că în *Postilla de Neagovo* apar o serie de maghiarisme pe care *Cazania I* nu le cunoaşte [23] nu poate constitui o dovadă în acest

---

[17] Vezi P. Olteanu, *Presupusul original unguresc al Cazaniei I, din 1564, a diaconului Coresi : corectarea unei erori*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti*, Bucureşti, 1965, p. 645 — 650 ; cf. *Postilla de Neagovo* ..., p. 109.

[18] Vezi Al. Mareş, *Cînd şi unde s-au tipărit Tîlcul evangheliilor şi Molitvenicul românesc ?*, în LR, XVI, 1967, nr. 2, p. 119 — 130 ; P. Binder-A. Huttmann, *Cu privire la datarea şi geneza Cazaniei I, tipărită de diaconul Coresi*, în LR, XVI, 1967, nr. 2, p. 109 — 117.

[19] Vezi P. Olteanu, *„Postilla de Neagovo"* ..., p. 109.

[20] Vezi *Les originaux slavo-russes* ..., p. 169, *„Postilla de Neagovo"* ..., p. 109 — 126.

[21] Vezi *„Postilla de Neagovo"* ..., p. 126.

[22] *Contribuţii la problema începuturilor* ..., p. 202, *Adjectivul în Cazania I* ..., p. 191.

[23] *Adjectivul în Cazania I* ..., p. 191.

sens. Apariția lor se poate explica în mai multe feluri : a) ele au fost introduse de traducătorul versiunii ucrainene sau chiar de copistul *Postillei de Neagovo*, care le cunoșteau din propriul lor grai ; b) ele se explică printr-un original maghiar, de unde au fost preluate de alcătuitorul versiunii ucrainene (în timp ce autorul versiunii românești le-a înlocuit) ; c) ele provin dintr-o traducere românească manuscrisă, care conținea un număr mai mare de maghiarisme, eliminate, în parte, de Coresi. În acest caz, ar trebui să admitem că textul românesc a circulat în manuscris înainte de a fi tipărit, iar una din copii a fost tradusă în ucraineană. Faptul că textul românesc pare a fi mai apropiat de prototip, cum recunoaște și P. Olteanu [24], ar putea constitui un argument (dar nu unul decisiv) în favoarea acestei presupuneri.

Toate aceste interpretări rămîn, firește, simple ipoteze, care își păstrează, într-o măsură mai mare sau mai mică, valabilitatea, atîta timp cît nu vor fi aduse dovezi suficiente în favoarea uneia sau alteia din ele.

Așa cum am arătat în alt loc, existența unui prototip maghiar rămîne problematică, întrucît nu cunoaștem nici o versiune ungurească a *Cazaniei*. Avem motive să presupunem că la baza versiunilor română și ucraineană stă un original slavon (dar nu în chip obligatoriu unul ucrainean) [25], în care e posibil să nu fi figurat pasajele cu caracter calvin [26]. Versiunea românească le cunoaște *in extenso*, cea ucraineană, nu. Faptul acesta, peste care nu se poate trece, nu constituie totuși un argument suficient pentru a susține că versiunea ucraineană ar descinde din cea românească. Pasajele au fost înlăturate de copiști, dar au rămas unele indicii că în traducerea originală existau [27].

În concluzie, vom spune că localizarea în Maramureș și Ardealul de nord a traducerii *Cazaniei* coresiene nu este prin nimic demonstrată. E de așteptat ca autorul să reia chestiunea și să-și lărgească demonstrația în monografia consacrată *Cazaniei I*, a cărei apariție a fost anunțată pînă în prezent în repetate rînduri [28]. Pînă atunci, avem motive

---

[24] „*Postilla de Neagovo*" ..., p. 111.

[25] Vezi, în această privință, P. Olteanu, *Contributions à la littérature homélitique de la Transylvanie et de l'Ukraine carpatique*, în „Sborník filozofickej fakulty Univerzity Komenského ročník", XVI, Philologica, Bratislava, 1964, p. 69 ; cf. și *Les originaux slavo-russes* ..., p. 166—168.

[26] Cf. cele afirmate de autor în „*Postilla de Neagovo*" ..., p. 109.

[27] *Ibidem*, p. 111 și urm.

[28] „Limbă și literatură", 8, 1964 : *Izvoarele, originalele și versiunile Cazaniei I-a a diaconului Coresi* (1564), București, 1964 (p. 197, nota 49). Anunțată ca fiind „în curs de apariție", monografia este citată, la p. 202, nota 79 a aceleiași lucrări, ca ... apărută în 1965 (!) : *Originalele, izvoarele și versiunile vechilor Cazanii românești. I. Tîlcul Evangheliilor (1564)*, București, 1965. Ușor schimbat, după cum se vede, titlul suferă noi modificări la p. 211, nota 125 : *Originalele, izvoarele și versiunile vechilor cazanii românești. I*, 1965. În articolul tipărit în 1964 la Bratislava, p. 67, nota 33, aflăm că monografia a apărut la București în 1966 sub titlul : *Cazania I (1964) a diaconului Coresi, studiu monografic*, ceea ce e tot atît de exact ca și informația din „Limbă și literatură", 1964, p. 202. Într-adevăr, în *Omagiu lui Rosetti*, p. 646, sîntem anunțați că monografia *Cazania I (1564) a diaconului Coresi : izvoare, versiuni, continut, limbă*, „apărută" pînă atunci de două ori, în 1965 și 1966, se află, de fapt, „în redactare". În sfîrșit, în ultima contribuție (SCL, XX, 1969, p. 184) e amintită monografia *Vechile cazanii românești și limba lor*.

să credem că mai aproape de adevăr se găsesc N. Iorga, Sztripszky-Alexics şi V. Pamfil care au susţinut că tipăritura coresiană (şi *Molitvenicul*) reproduc originale bănăţene [29]. Pentru a fi siguri în această privinţă, va trebui ca localizarea celor două vechi monumente de limbă românească să fie făcută pe baza unui examen lingvistic aprofundat, după criterii riguroase, şi nu prin selectarea arbitrară a cîtorva cuvinte, menite să întărească ideile preconcepute ale autorilor, cum se procedează, din păcate prea des, în filologia românească.

[29] Vezi N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688*, Bucureşti, 1904 („Studii şi documente cu privire la istoria românilor" VII), p. LXXVI; H. Sztripszky — G. Alexics, *Szegedi Gergely énekeskönyve XVI századbeli román fordításban*, Budapest, 1911, p. 223; V. Pamfil, *Elemente regionale în lexicul „Paliei de la Orăştie"*, în CL. III, 1958, p. 243.

ÎN LEGĂTURĂ CU ACTIVITATEA TIPOGRAFICĂ A DIACULUI LORINȚ

DE

AL. MAREȘ

Moartea principelui ardelean Ioan Sigismund survenită în martie 1571 a schimbat cursul evenimentelor religioase în Transilvania. Procesul de calvinizare a românilor, care sub cei doi episcopi „superintendenți", Gheorghe de Sîngiordz și Pavel Tordași, atinsese un punct maxim, reflectat și de tipăriturile românești din acea perioadă (1567—1570), cunoaște acum o diminuare evidentă. Ortodoxismul recucerește sub noul episcop al Ardealului, Evtimie, pozițiile pierdute înainte, iar Coresi abandonează tipărirea cărților românești în favoarea celor slavone, dintre care unele sînt executate din porunca domnitorilor Țării Românești.

În aceste noi împrejurări, diacul Lorinț, cunoscut și printr-o altă carte slavonă, *Octoihul* (1567), tipărește la Bălgrad în anul 1579 un *Tetraevanghel* slavon. Unii cercetători au susținut, în ultima vreme, că această carte este produsul unei tipografii independente de aceea a lui Coresi și care a funcționat la Bălgrad sub supravegherea episcopului ortodox Cristofor. Arnold Huttmann și Pavel Binder amintesc, în acest sens, o știre din 12 decembrie 1573 care ar atesta venirea la Brașov pentru o presă a diaconului tipograf al vlădicăi Cristofor [1]. Acest tipograf ar fi, după cei doi cercetători, Lorinț, care în 1579 este chemat la Bălgrad de episcopul ortodox [2]. Mircea Tomescu fixează venirea lui Lorinț în reședința episcopală în anul 1577, admițînd totodată pentru noua tipografie înjghebată aici și un patronaj din partea voievodului Transilvaniei[3].

Pe de altă parte, S. Jakó consideră că, după 1572, devenind complet independent de Coresi, Lorinț a înființat la Sibiu o tipografie proprie [4].

[1] Pavel Binder și Arnold Huttmann, *Românii din Brașov în epoca Reformei*, în „Studii și articole de istorie", vol. XIII, București, 1969, p. 90.

[2] *Ibidem.*

[3] Mircea Tomescu, *Istoria cărții românești*, București, 1968, p. 51.

[4] S. Jakó, *Tipografia de la Sibiu și locul ei în istoria tiparului românesc din secolul al XVI-lea*, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj", VII, 1964, p. 108 — 112; *ibidem*, *Editarea cărților românești la Sibiu în secolul al XVI-lea. Noi rezultate în domeniul cercetărilor cu privire la prima carte tipărită în limba română*, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj", VIII, 1965, p. 116, 124.

Acestei perioade din activitatea lui Lorinţ i-ar corespunde tipărirea *Octoihului* slav din 1578 [5], a *Octoihului* slav din jurul anului 1580 [6] şi a *Psaltirii* slave din cca 1577—1580 [7].

Ambele ipoteze admit, prin urmare, că în al optulea deceniu al veacului al XVI-lea, Lorinţ activa independent de diaconul muntean. Începutul acestei activităţi independente este, în cadrul celor două ipoteze, databil din 1573 şi se întemeiază pe aceeaşi informaţie documentară. Ce ne relatează însă această ştire? Potrivit ei, la Braşov a sosit în 12 decembrie 1573 *diaconul vlădicăi, tipograful* (*des Wladica Diaconus, Buchdrucker*) pentru o presă (*einer Press halben*) [8]. Diaconul tipograf nu poate fi altcineva decît Coresi [9], căci ceilalţi tipografi amintiţi la Braşov sînt fie dieci (Tudor, Călin, Şerban Coresi), fie ieromonahi (Lavrentie), fie persoane cărora nu li se precizează calitatea (Mănăilă). În epilogul *Octoihului* din 1567, Lorinţ se pomeneşte, de asemenea, cu titlul de diac, cu care îl regăsim amintit şi în epilogul *Tetraevanghelului* slavon din 1579. Ceea ce nu ne lasă să întrevedem această ştire este dacă patronul lui Coresi era în 1573 vlădica din Ardeal sau mitropolitul Ţării Româneşti. Orientîndu-ne după *Octoihul* slavon care intră în lucru la Braşov cinci luni mai tîrziu (12 mai 1574), putem presupune că informaţia îl are în vedere pe Coresi în calitate de tipograf al mitropolitului muntean [10]. Un lucru este însă cert că această informaţie nu pomeneşte textual numele episcopului Cristofor.

Lăsînd la o parte această informaţie care nu poate fi reţinută pentru biografia lui Lorinţ, vom încerca, în continuare, să vedem în ce măsură se poate vorbi despre existenţa la Sibiu în deceniul opt al veacului al XVI-lea a unei tipografii chirilice.

Unicul argument furnizat în sprijinul acestei ipoteze îl constituie prezenţa în *Tetraevanghelul* slavon din 1579 a unei viniete în care apar cifrele anului 1528 şi unele iniţiale, pe care S. Jakó le interpretează a fi ale tipografului Theobaldus Griffius [11]. Considerînd că în *Tetraevanghelul* slavon vinieta provine din materialul tipografic al tiparniţei sibiene, S. Jakó presupune că Lorinţ a închiriat totodată şi garnitura de litere chirilice sibiene fostă odinioară a lui Filip Maler [12]. La data cînd S. Jakó şi-a făurit ipoteza se cunoştea încă prea puţin despre trăsăturile caracteristice ale garniturilor de litere întrebuinţate în secolul al XVI-lea în tipografiile din Sibiu şi Braşov. Pentru acest motiv, S. Jakó a putut crede că literele chirilice folosite la Sibiu în perioada 1544—1553 i-au putut servi ulterior, fie şi parţial, lui Lorinţ. Astăzi ştim prea bine că literele cu care şi-a imprimat Lorinţ cărţile aparţin unor garnituri de

[5] BRV I, nr. 22, p. 73.

[6] BRV IV, (*Partea a doua: Îndreptări*), nr. 27, p. 173.

[7] BRV IV, nr. 2, p. 15.

[8] *Hurmuzachi*, XI, p. 810.

[9] Francisc Pall, *Cu privire la calitatea de tipograf a lui Coresi* (*O ştire nouă*), în „Studii şi cercetări de bibliologie", III, 1960, p. 272.

[10] Saşii numeau şi pe mitropoliţii Ţării Româneşti *wladika*. Venit în solie la Braşov, mitropolitul Serafim este consemnat în socotelile oraşului *wladika aus Bläschland* (= mitropolitul din Ţara Românească). Vezi *Istoria bisericii române*, vol. I, Bucureşti, 1957, p. 314.

[11] S. Jakó, *Tipografia de la Sibiu şi locul ei în istoria tiparului românesc din secolul al XVI-lea*, p. 103 — 104.

[12] *Ibidem*, p. 110.

litere care prezintă particularități deosebite de cele ale garniturii tipografice a lui Filip Maler [13]. Prin urmare, analiza literelor din cărțile lui Lorinț nu sprijină ideea că acesta ar fi lucrat după 1572 la Sibiu.

Revenind la vinieta cu cifrele 1528, trebuie să arătăm că lectura pe care o dă S. Jakó inițialelor nu este sigură. Dan Simonescu și L. Demény resping ipoteza că inițialele ar fi ale lui Theobaldus Gryffius, precizînd că acest personaj a venit în Transilvania abia în 1532 [14]. Ei presupun că inițialele cuprinse în vinietă formează monograma lui Gemmarius [15], despre care știm că în 1529 la Sibiu a scris o gramatică latină. La o mai atentă examinare, cele două interpretări propuse monogramei (TGR și GR) nu ni se par singurele posibile, căci tot atît de bine putem avea a face și cu monogramele CR sau CTR. După cum au remarcat, pe bună dreptate, Arnold Huttmann și Pavel Binder, interpretarea acestor inițiale rămîne în continuare o problemă deschisă [16]. Oricum, viitoarele încercări de descifrare nu vor trebui limitate exclusiv la personalități din Sibiu ; cel puțin în egală măsură ele vor trebui raportate și la Brașov [17].

Și aducerea în discuție a hîrtiei pe care sînt imprimate cărțile slavone atribuite lui Lorinț infirmă ipoteza lui S. Jakó. Cu excepția *Tetraevanghelului* slavon tipărit la Alba Iulia, celelalte cărți presupuse a-l avea drept tipograf pe Lorinț (*Octoihul* slav din 1578 și *Psaltirea* slavă din cca 1577—1580) folosesc în exclusivitate hîrtie brașoveană [18]. Proveniența hîrtiei constituie, în cazul acestor cărți, un indiciu că tipărirea s-a efectuat, foarte probabil, la Brașov. În perioada în care S. Jakó presupune că Lorinț activa la Sibiu, în acest oraș (mai precis în hotarul satului Tălmaci) [19] exista deja o moară de hîrtie. Nu vedem motivele care l-ar fi determinat pe un tipograf din Sibiu să achiziționeze hîrtie dintr-o altă localitate, în cazul nostru din Brașov, în condițiile în care hîrtia locală îi revenea mai ieftin (întrucît în prețul ei nu se includeau

---

[13] *Ferenc Hervay, L'imprimerie du maître Philippe de Nagyszeben et les premiers livres en langue roumaine*, în „Magyar könyvszemle", 1965, nr. 2, p. 125.

[14] L. Demény și Dan Simonescu, *Un capitol important din vechea cultură românească (Tetraevanghelul*, Sibiu, 1546), în „Studii și cercetări de documentare și bibliologie", 1965, nr. 1 (supliment), p. 9.

[15] *Ibidem.*

[16] Arnold Huttmann și Pavel Binder, *Contribuții la biografia lui Filip Moldoveanul primul tipograf român*, în „Limbă și literatură", XVI, 1968, p. 163.

[17] S-ar putea ca vinieta să nici nu fi aparținut unei cărți tipărite. În *Tetraevanghelul* slavon din 1579 ea nu apare în mărimea pe care a avut-o inițial, căci îi lipsește extremitatea dreaptă (aproximativ 4 cm). Restabilind lungimea inițială (cca 17,5 cm), constatăm că vigneta depășește lățimea obișnuită a zațului care în cărțile format in folio este cuprinsă între 13 și 15 cm.

[18] Pentru hîrtia *Psaltirii* slavone din cca 1577 — 1580, care se păstra înainte de război într-o colecție particulară, a se vedea Preotul V. Ursăcescu, *Psaltirea slavonă (1577—1580)*, în „Anal.Acad. Rom.", Mem. Secț. Lit., Seria III, Tom. III, Mem. 6, 1926, p. 7 și p. III, unde se reproduce și filigranul. În ce privește *Octoihul* slav din cca 1580 (BRV IV, 27) trebuie să amintim că în Biblioteca Academiei nu se găsește decît o singură filă dintr-un exemplar care a aparținut lui Iuliu Marțian (CRV II 27 unicat). Gebhard Blücher a atras atenția că filigranul acestei file se regăsește sub o formă identică și în *Octoihul* slav al lui Lorinț din 1567 (vezi lucrarea *Filigranele brașovene și tipăriturile chirilice din secolul al XVI-lea*, în „Revista bibliotecilor" XX, 1967, nr. 7, p. 424). Într-adevăr cercetînd această filă ne-am putut convinge că ea aparține unui exemplar din *Octoihul* slav tipărit în 1567. Cercetarea descrierii exemplarului lui Marțian pe baza notelor lui Nerva Hodoș (BRV IV, p. 173) ne-a dovedit că această carte nu este altceva decît un exemplar din ediția lui Lorinț din 1567.

[19] S. Goldenberg, *Moara de hîrtie din Sibiu în secolul al XVI-lea* în „Studii", XIII, 1960, nr. 1, p. 114.

şi cheltuielile de transport). În plus, este greu să ne închipuim că magistratul din Sibiu, care deţinea şi monopolul asupra hîrtiei locale [20], ar fi admis să fie concurat pe propria-i piaţă. Şi asta cu atît mai mult cu cît tiparul constituia un consumator însemnat pentru orice moară de hîrtie din acea perioadă [21]. Un calcul simplu arată că editarea unei cărţi in-2° de mărime (250 f.) şi tiraj (200 exemplare) medii, necesita 25 000 coli, adică aproximativ 1/8 din producţia anuală a unei fabrici de hîrtie din secolul al XVI-lea [22]. Pentru a putea, prin urmare, admite împreună cu S. Jakó proveniența sibiană a tipăriturilor atribuite lui Lorinţ, ar fi fost de aşteptat ca exemplarele acestor cărţi să cuprindă hîrtie sibiană.

Ne-am putut convinge că nu avem nici cel mai mic indiciu pentru a presupune că Lorinţ a desfăşurat la Sibiu o activitate tipografică. Rămîne să vedem dacă într-adevăr la Bălgrad a fiinţat spre sfîrşitul deceniului opt al veacului al XVI-lea o tipografie episcopală.

Formulată mai mult în trecere, această ipoteză nu dispune de nici un fapt care poate fi verificat. Nu avem, astfel, informaţii că în 1577, Lorinţ ar fi venit la Alba Iulia (M. Tomescu), după cum nu ne este cunoscută nici o ştire din care să reiasă că episcopul Cristofor l-ar fi chemat în noua reşedinţă episcopală (Arnold Huttmann şi Pavel Binder). Dacă este să ne lăsăm conduşi de mărturia colofonului *Tetraevanghelului* din 1579, atunci trebuie să admitem că această carte s-a tipărit cu permisiunea voievodului Transilvaniei. De altfel, este dificil să presupunem că această ediţie slavonă a celor patru evanghelii a putut vedea lumina tiparului într-o tipografie episcopală, fără a-l pomeni în epilog pe episcopul editor. Un an mai tîrziu, cînd Coresi tipăreşte la Sas-Sebeş *Sbornicul* slavon la cererea noului episcop Ghenadie, numele acestuia nu este trecut sub tăcere în epilogul cărţii. În plus, modul sec şi lapidar al colofonului lui Lorinţ, lipsit de orice referinţă la cuprinsul sacrosanct al cărţii, nu poate fi opera unui tipograf care lucra sub directă supraveghere a unui episcop.

Cum se explică totuşi tipărirea acestei cărţi la Bălgrad? Poate fi ea interpretată ca o acţiune de concurenţă făcută de Lorinţ lui Coresi? Analiza materialului tipografic al *Tetraevanghelului* aduce în această privinţă unele clarificări. Litera de rînd a acestei cărţi este cea clasificată de Ferenc Hervay sub tipul I [23], aceeaşi cu care Coresi şi-a tipărit cărţile româneşti în perioada 1559—1570. Cu această garnitură Coresi şi Mănăilă tipăresc în acelaşi an (1579) o nouă ediţie slavonă a *Tetraevanghelului*, dovadă că şi aceşti tipografi aveau deopotrivă acces la aceste litere. Şi examinarea materialului decorativ al cărţii confirmă parţial această concluzie. Clişeele a patru viniete (fig. 1—4) din *Tetraevanghelul* slavon imprimat la Bălgrad sînt folosite un an mai tîrziu de către Coresi în *Sbornicul* slavon (fig. 5—7). În plus, vinieta 1 a aparţinut şi mai

---

[20] *Ibidem*, p. 114 — 116.

[21] Vezi în acest sens Gebhard Blücher, *op. cit.*, p. 425, unde se arată că tipografia chirilică din Braşov consuma anual un sfert din producţia totală de hîrtie produsă de moara din această localitate.

[22] István Bogdán, *A magyarországi papíripar története. 1530 — 1900*, Budapesta, 1963, p. 441.

[23] Ferenc Hervay, *L'imprimerie cyrillique de Transylvanie au XVI-e siècle*, în „Magyar könyvszemle", 1965, nr. 3, p. 210—211.

Fig. 1

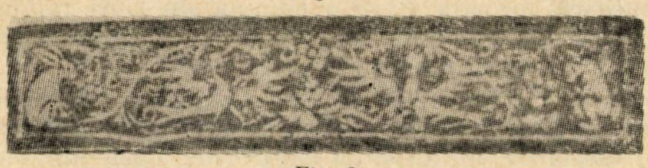

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

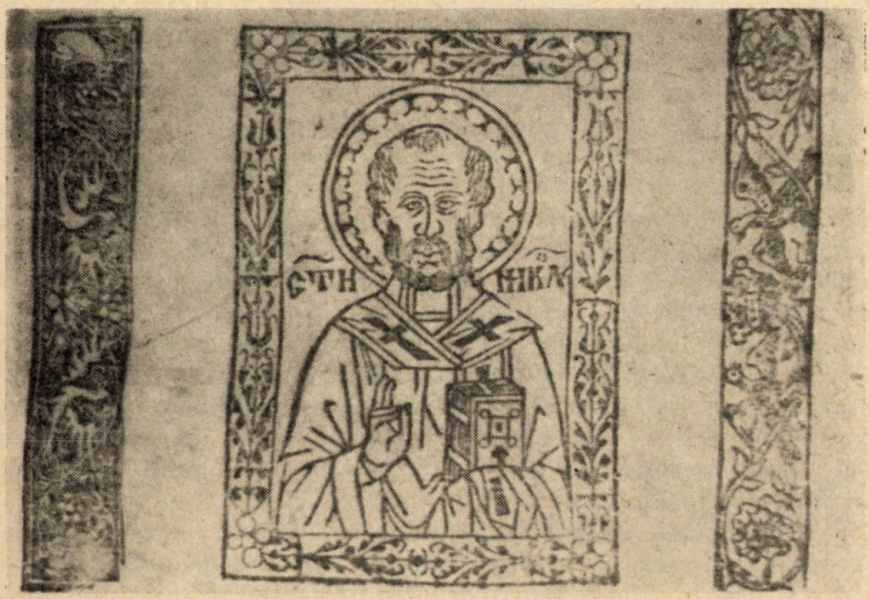

Fig. 5

Fig. 6

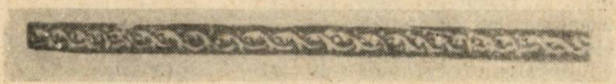

Fig. 7

înainte atelierului tipografic în care lucra Coresi, ea regăsindu-se şi în *Psaltirea* slavonă (BRV I, nr. 16) din cca 1572—1573 [24], tipărită pentru Ţara Românească (dovadă prezenţa în această tipăritură a vinietei cu stema muntenească formată dintr-o cunună de lauri înlăuntrul căreia se află corbul cu crucea în cioc; de o parte şi de alta a vinietei se află scris Хрисо[воуль] [25] влашкои земле).

După cum am putut observa, literele de rînd cu care s-a tipărit *Tetraevanghelul* lui Lorinţ au fost folosite în acelaşi an de Coresi şi Mănăilă (înainte de 25 februarie sau după 16 mai) [26], iar unele din vinietele folosite în tipăritura belgrădeană se regăsesc un an mai tîrziu în cartea imprimată de Coresi la Sas-Sebeş. Această folosire succesivă a unei părţi din materialul tipografic constituie un argument puternic împotriva opiniei că cei doi tipografi braşoveni ar fi activat complet independent unul de celălalt. Cu atît mai neconcludentă ne apare, în lumina acestei precizări, opinia concurenţei pe care Lorinţ i-ar fi făcut-o lui Coresi [27], întemeiată probabil, şi pe interdicţia privind tipărirea înainte de 30 de ani a *Tetraevanghelului*. S-a văzut în această interdicţie cuprinsă în colofonul *Tetraevanghelului* un fel de privilegiu acordat de Bathory prin care Lorinţ dobîndea monopolul tipăririi celor patru evanghelii [28]. Ne întrebăm totuşi ce fel de privilegiu era acela care nu putea opri tipărirea peste 3 şi respectiv 4 ani a altor două ediţii slavone a celor patru evanghelii, prima, a lui Lavrentie, iar a doua, a lui Coresi şi Mănăilă. S-ar părea că interdicţia л҃ лѣть да не смѣеть на типарь (*să nu se îndrăznească la tipar 30 de ani*) a urmărit mai mult să grăbească cumpărarea exemplarelor acestei cărţi decît să oprească apariţia unor noi ediţii slavone ale evangheliilor. În ce priveşte tipărirea acestei cărţi la Bălgrad, împărtăşim convingerea că această acţiune s-a datorat politicii de toleranţă religioasă instituită de Bathory. Dîndu-şi consimţămîntul pentru apariţia unei cărţi ortodoxe, principele Transilvaniei recunoştea totodată în mod public drepturile ortodocşilor alături de ale catolicilor şi reformaţilor. În acest scop, el s-a putut adresa braşovenilor care au răspuns apelului său, trimiţîndu-l la Bălgrad pe Lorinţ. Nu putem şti dacă acţiunea întreprinsă de acest tipograf în reşedinţa principelui ardelean s-a cifrat la mai multe tipărituri. Ferenc Hervay consideră că şi *Octoihul* slavon (1578) aparţine acestui tipograf, fiind, de asemenea, tipărit la Bălgrad [29]. Examenul hîrtiei nu confirmă însă o astfel de ipoteză. Hîrtia *Octoihului* din 1578 este în exclusivitate de provenienţă braşoveană. Or, după cum ne-am mai pronunţat, toate cărţile chirilice tipărite în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, în diferite centre din Ardeal, în afara Braşovului, folosesc hîrtie sibiană ori clujeană [30]. *Tetraevanghelul* slavon imprimat la Bălgrad

---

[24] Pentru datare, vezi Gebhard Blücher, *op. cit.*, p. 424.

[25] Întregire făcută după facsimilul reprodus în BRV I, p. 61.

[26] Datele între care este cuprinsă tipărirea *Tetraevanghelului* lui Lorinţ.

[27] Vezi N. Iorga, *Octoihul diacului Lorinţ*, în „Anal. Acad. Rom.," Mem. Sec. Ist., Seria III, Tom. XI, Mem. 7, Bucureşti, 1930, p. 203.

[28] Mircea Tomescu, *loc. cit.*, p. 51.

[29] Ferenc Hervay, *L'mprimerie cyrillique de Transylvanie*, p. 210.

[30] Vezi studiul nostru *Cînd şi unde s-au tipărit Tîlcul evangheliilor şi Molitvenicul românesc*, în LR, XVI, 1967, nr. 2, p. 127 — 128.

folosește în majoritatea paginilor hîrtie sibiană și numai într-un procent mic (cca 13%) hîrtie brașoveană [31].

În legătură cu modul în care s-a efectuat tipărirea *Tetraevanghelului* slavon vrem să facem o precizare. Spre deosebire de alte tipărituri chirilice românești, caietele cărții urmează două numerotații diferite : quaternele corespunzătoare textului din Matei și Marcu sînt numerotate de la 1 la 13, iar cele pe care este imprimat textul evangheliilor din Luca și Ioan din nou de la 1 la 14. Această separare a caietelor prin două numerotații diferite se explică prin faptul că Lorinț a lucrat concomitent cu două prese. Confirmarea acestei concluzii ne vine din două părți. Pe de o parte, comparativ cu tipărirea altor cărți chirilice similare ca volum, imprimarea *Tetraevanghelului* s-a efectuat într-un timp foarte scurt. Media de coli tipărite zilnic este, în cazul acestei tipărituri, de două ori mai ridicată (1,40 coală pe zi) decît pentru edițiile slavone ale aceleiași cărți datorate lui Coresi și Tudor Diacul, respectiv lui Călin (0,59 coală pe zi, respectiv 0,47 coală pe zi) [32]. Pe de altă parte, analiza hîrtiei ne îndreaptă spre aceeași concluzie. Am amintit, puțin mai înainte, că alături de hîrtia sibiană în exemplarul *Tetraevanghelului* lui Lorinț se întîlnește și hîrtie brașoveană. Aceasta din urmă este astfel repartizată în cadrul quaternelor cărții :

Matei — Marcu	*Luca — Ioan*
q. 6 3 coale	—
q. 7 3 coale	2 coale
q. 8 2 coale	3 coale
q. 9 1 coală	1 coală

Paralelismul pe care îl indică repartiția hîrtiei brașovene în corpul cărții lui Lorinț nu se datorează hazardului ; el dovedește că tipărirea *Tetraevanghelului* s-a efectuat cu două prese, stocul de hîrtie fiind concomitent întrebuințat de ambele teascuri. Merită a fi reținut faptul că, după media de coli tipărite zilnic (1,31), *Sbornicul* slavon din 1580 se dovedește și el imprimat cu două prese. În acest caz, pare probabil că cei doi tipografi și-au împrumutat reciproc nu numai șriftul și ornamentația de carte, dar chiar și presele. O asemenea legătură nu se poate concepe decît admițînd o anumită formă de colaborare între cei doi meșteri tipografi.

În legătură cu Lorinț dorim să mai facem o remarcă, de astă dată referindu-ne la *Octoihul* slav din 1567. În epilogul acestei cărți ne-a atras atenția un pasaj (повелѣнїе҃ жⷭпанѣ лорѡнцꙗ дїакꙋ брашевскомꙋ) a cărui traducere (*Cu porunca jupînului Lorinț diac Brașovului*) creează imediat două nedumeriri. În primul rînd, despre care jupîn este vorba, căci în nici un caz despre Lorinț diac [33], care nu avea pentru ce să întreprindă o acțiune sub propria sa poruncă. Prin urmare, de ce în acest epilog nu s-a trecut numele celui care a patronat tipărirea ? În al doilea rînd, era Lorinț un fel de scriitor la cetate, cum pare să lase să se între-

[31] Acest din urmă sort de hîrtie poate proveni în această tipăritură și dintr-un stoc rămas neîntrebuințat pe care Lorinț l-a adus cu sine de la Brașov la Bălgrad.

[32] Cifră obținută prin împărțirea numărului de coale ale exemplarului la numărul de zile cuprinse în intervalul în care a avut loc tipărirea.

[33] Cum credea N. Iorga, *op. cit.*, p. 202.

vadă precizarea дїꙗкь брашевскомꙋ? Pentru a putea răspunde la aceste două întrebări, trebuie mai întîi să facem o precizare: epilogul *Octoihului* din 1567 nu este altceva decît o retipărire cu mici modificări a epilogului *Octoihului* slav din 1557. Singurele deosebiri constau în omiterea în tipăritura din 1567 a numelor lui Johannes Benkner (patronul cărţii din 1557) al reginei Izabela şi al fiului ei Sigismund, al domnitorilor Pătraşcu cel Bun şi Alexandru Lăpuşneanu. În acest mod, pasajul din epilogul cărţii din 1557 повелѣнїемь жꙋпань Ханьшь бѣгнерь соудцоу брашевскомꙋ. азь Х҃ꙋ рабѣ ѡпрѣ логофеть и дїакѡнь кореси трꙋдиХ сѧ ѡ семь a devenit în epilogul *Octoihului* din 1567 повелѣнїе^м жꙋпань лоринць дїꙗкь брашевскомꙋ ... трꙋдиХ сѧ ѡ семь. Să vedem acum cum poate fi explicată inadvertenţa pe care o cuprinde această parte a epilogului lui Lorinţ. O primă explicaţie ar putea-o constitui omiterea la culegerea epilogului, a numelui editorului şi plasarea tot dintr-o greşeală de culegere, a adjectivului брашевскомꙋ (Braşovului) după дїꙗкь. Această explicaţie nu poate fi primită, căci într-un colofon ne putem aştepta să se omită orice cuvînt, în afară de acela al editorului cărţii. A doua explicaţie, pe care de altfel o împărtăşim, o constituie după noi insuficienta cunoaştere a limbii slave de către Lorinţ. Acesta tipărind cartea pe spezele sale, a trebuit să-şi confecţioneze un epilog. În acest scop el a preluat un epilog de-a gata şi a operat înlăturarea numelor mai sus-amintite. În schimb, cînd a trebuit să se refere la el însuşi şi-a trădat nepriceperea în ale slavonei. Cartea fiind tipărită şi editată de el, normal ar fi fost să se apeleze la formula азь Х҃ꙋ рабъ, după care ar fi trebuit să urmeze numele său şi titlul, deci лоринць дїꙗкь. Formula aceasta cucernică (*eu robul lui Dumnezeu*) nu i-a fost pe plac şi cum alt clişeu verbal nu cunoştea, a preluat formula uzitată de tipograf cînd se referă la editorul cărţii, după care şi-a anexat tot dintr-o greşeală epitetul брашевскомꙋ în loc de ѿ брашов, cum ar fi fost normal pentru a-şi preciza locul de obîrşie.

Această inabilă prelucrare a pasajului corespunzător din epilogul *Octoihului* din 1557 se datorează după părerea noastră slabelor cunoştinţe de limbă slavă, pe care le avea Lorinţ. Să adăugăm, în plus şi aerul puţin evlavios pe care îl degaja epilogul *Tetraevanghelului* său, în raport cu epilogurile semnate de Coresi, şi vom surprinde în Lorinţ imaginea unui străin, probabil reformat, preocupat de tipărirea cărţilor chirilice numai din raţiuni de ordin financiar. În nici un caz, el nu poate fi identificat cu Lavrentie ieromonahul [34], cum presupunea N. Iorga. La argumentul invocat de L. Demény, referitor la deosebirile care se pot stabili între tiparul lui Lavrentie, şi cel al lui Lorinţ [35], noi mai putem adăuga unul, care conduce, de asemenea, la necesitatea revizuirii ipotezei identităţii celor doi tipografi.

Deşi păstrat fragmentar, epilogul *Tetraevanghelului* slavon din 1582 prezintă pe lîngă îndemnul adresat cititorilor pentru a îndrepta greşelile şi explicaţia tipografului că nu a scris *duh sfînt, nici înger, ci mînă de ţărînă şi duh păcătos şi umil.* Această scuză naivă pentru greşelile săvîrşite nu se regăseşte în epilogurile cărţilor aparţinînd lui Coresi sau

---

[34] N. Iorga, *op. cit.*, p. 203.

[35] L. Demény, *Noi contribuţii la activitatea tipografică a lui Lavrentie*, în „Revista bibliotecilor", XXII, 1969, nr. 4, p. 227.

lui Lorinț, ci numai în *Apostolul* lui Dimitrie Liubavici și în unele cărți sîrbești. Reproducem spre exemplificare acest pasaj din epilogul lui Lavrenie alături de pasajele corespunzătoare din *Molitvenicul* tipărit la mănăstirea Mileševo în 1546, din *Apostolul* din 1547 și din cele două tetraevanghele tipărite de ieromonahul Mardarie în 1552 și 1562.

Molitvenic slavon (Mănăstirea Mileševo, 1546)	*Apostolul* slavon (Tîrgoviște, 1547)	*Tetraevanghel* slavon (Belgrad, 1552)	*Tetraevanghel* slavon (tip. de Lavrentie, 1582)
понєжє неписа дх҃ь сты҃ни агг҃лъ нь роукa грѣшнaa и брѣннaa. и дх҃ь оуннлїи и wкaaннїи и грѣшьнїи [36].	понєжє неписа дх҃ь сты҃ни агг҃лъ, на (sic!) роукa грѣшна и брѣнна и дх҃ь оуннли wкaaнныи и грѣшныи [37].	понєжє неписа дх҃ь сты҃ни агг҃лъ нь рѕка брѣнна и дх҃ь оуныли wкaaнїи и грѣшнїи [38].	понєжє неписа дх҃ь сты҃ни агг҃лъ нѣ рѕка брєнна, и дх҃ь грѣшни и оуннль [39].

Această formulă de smerenie pătrunsă în cartea tipărită din cea manuscrisă își trădează foarte clar sursa mănăstirească. Nu întîmplător, ea apare în două cărți tipărite în mănăstiri (la Mileševo și Mrkšina) și în trei tipărituri semnate de ieromonahi, adică călugări care îndeplineau și funcția de preoți. Lavrentie ieromonahul, care în 1582 încheia epilogul *Tetraevanghelului*, e drept, pe linia unei tradiții, în stil monahal, nu poate fi una și aceeași persoană cu Lorinț care 3 ani mai devreme iscălea încă diac. Am amintit, de altfel, ceva mai înainte că epilogurile cărților lui Lorinț trădează persoana unui tipograf care nu cunoștea slavona și nici uzanțele epilogurilor cărților bisericești ortodoxe.

Puținătatea datelor pe care le oferă cercetarea activității desfășurate de Lorinț la Brașov și Alba Iulia nu ne permite deocamdată să lărgim prea mult concluziile. Aceasta s-ar putea face numai în măsura obținerii unor informații documentare, care să elucideze identitatea tipografului și natura raporturilor lui cu Coresi.

15 decembrie 1969

---

[36] Exemplar consultat la Biblioteca *Matica Srpska* din Novi Sad.

[37] BRV I, p. 514.

[38] BAR, microfilm nr. 451. Din lipsă de spațiu nu am reprodus și pasajul corespunzător din *Tetraevanghelul* slavon tipărit la mănăstirea Mrkšina în 1562. Cu mici deosebiri grafice, textul acestui pasaj este identic cu cel al *Tetraevanghelului* tipărit la Belgrad în 1552.

[39] L. Demény, *op. cit.*, p. 226.

„FRANȚOZII" ÎN BIBLIILE ROMÂNEȘTI DIN SECOLUL AL XVII-LEA

DE

V. CÂNDEA

Întîlnim cuvîntul *franțozi* în toate trei traducerile românești din secolul al XVII-lea ale *Vechiului Testament* și anume la *II Macabei* 8, 20. Ciudata mențiune a poporului francez într-un context privind evenimente din al III-lea secol î. e. n. poate fi lămurită.

Înaintea atacului de la Emaus împotriva sirienilor (165 î. e. n.), Iuda Macabeul își îmbărbătează ostașii amintindu-le vechi victorii, între care „și céia din Vavilon céia cătră ei franțozii rînduiala ce s-au făcut" (traducerea lui N. Milescu, ms. rom. 45 BAF Cluj); „și de oastea franțozilor carea au fost asupra lor în Vavilon" (ms. rom. BAR 4389); „și cea den Vavilon cătră franțozi rînduială ce s-au făcut" (*Biblia de la București*, 1688). Eroul evreu evoca lupta alor săi, aliați cu seleucizii sirieni împotriva galatenilor, din anii lui Antioh al III-lea cel Mare (224—187 î. e. n.).

Echivalența o stabilește, așadar, cel dintîi Milescu care dă — cu excepția neașteptatului termen — o traducere obositor de fidelă pasajului din *Septuaginta*: καὶ τὴν ἐν τῇ Βαβυλονίᾳ τὴν πρὸς αὐτοὺς γαλάτας παρατάξιν γενομένην. *Franțozi* redă deci pe γαλάτας. În 1795, Samuil Micu îndreptînd ediția din 1688 traduce corect: „Și bătaia din Vavilon cea asupra galaténilor făcută" (*Biblia de la Blaj*).

Cum a ajuns Milescu de la *galatean* la *franțoz*? El putuse identifica în *galateni* pe *gali*, informație pe care o avea direct sau prin intermediar din Polybiu (V 77) sau, mai ales, Tit-Liviu (XXXVIII, 16), abundent în date despre acești „gali degenerați" (*galli... degeneres sunt; mixti, et gallograeci vere, quod appellantur*). Dar se știa în ultimul sfert al veacului al XVII-lea că „franțozii, galii tot un neam sînt" (Miron Costin, *De neamul moldovenilor*, VI), iar traducătorul *Istoriilor* lui Herodot numește „franțoji carii lăcuesc la marginia Evropei" pe *celți* (II 33; IV 49; ed. Iorga 103, 223). Convertirea numelor de vechi așezări sau popoare în numele lor contemporane era un procedeu curent de „modernizare" a textelor la autorii și traducătorii vremii: v. Costin (Crimeea

— Chierzonezus, Neoptolem — Tatar Bunar, sciţi — tătari, în *De neamul moldovenilor* sau *Graiul solului tătărăsc*), D. Cantemir (Helespont — Bogaz Hisări, în *Divanul* I 35), *Istoriile* lui Herodot (misi, moesi — bulgari, sîrbi; Taurida — Maiac; Cartagina — Tunis; Chios — Saciz etc., ed. Iorga, p. V).

Dar dacă *gal-franţoz* este o echivalenţă curentă în literatura secolului al XVII-lea, *galatean — (gal) — franţoz* pare a fi una erudită a lui Milescu, pe care traducătorii următori o adoptă.

Şi în cazul de mai sus compararea versiunilor între ele şi cu originalul grec confirmă dependenţa ed. 1688 direct de traducerea Spătarului, pe care abia o „netezeşte", ms. 4389 rămînînd fidel textului slavon (Ostrog, 1581, Moscova, 1663) cum arătam într-un studiu precedent (*Nicolae Milescu şi începuturile traducerilor umaniste în limba română*, în „Limbă şi literatură", VII, 1963, p. 50).

OBSERVAȚII ASUPRA PREFIXOIDULUI *tele-*

DE

FLORICA DIMITRESCU

Tele- este astăzi, fără îndoială, unul dintre cele mai productive pseudoprefixe internaționale, impus în ultima vreme și în limba română.

Din punct de vedere semantic, ca și alte prefixoide de ex. : *auto-*, *foto-*, *moto-* etc., *tele-*, pe lîngă sensul din limba de origine (<gr. *teleo* „depărtare"), și-a asumat sensul particular al celei mai importante aplicări [1], *televiziunea*, așa încît în multe dintre combinațiile actuale *tele-* are sensul general „prin televiziune", „despre televiziune", „cu ajutorul televiziunii" etc.

Multe dintre noile formații cu *tele-* — indiferent dacă sînt împrumuturi sau creații pe teren românesc — nu au șanse de stabilitate, cu atît mai puțin de durabilitate, ele fiind creații spontane, de moment. Totuși înregistrarea lor este interesantă din două puncte de vedere : pe de o parte — teoretic — pentru a se sublinia vitalitatea într-adevăr extraordinară a acestui pseudoprefix (caracteristică ce se încadrează într-o tendință mai generală manifestată în ultima vreme în limba română de a se utiliza larg pseudoprefixele) [2] ; pe de altă parte — practic — pentru că, probabil, cel puțin unele dintre cuvintele alcătuite cu *tele-* vor fi reținute în limbă, de ex. acelea legate de tehnica propriu-zisă a televiziunii sau de unele aspecte ale activității științifice în special și intelectuale în general.

În cele ce urmează vom înregistra o serie de formații recente cu *tele-*, nesemnalate în lucrările românești consacrate anterior acestui prefixoid [3], clasificîndu-le în trei grupe :

I) cuvinte ale limbajului științific care denumesc aparate sau acțiuni legate de noțiunea de depărtare ;

---

[1] Migliorini, Baldelli, *Breve storia* ... Firenze, 1964, p. 337 ; A. Martinet, *Eléments*..., Paris, 1960, p. 135 ; pentru limba română vezi Iorgu Iordan, LRA,215 ; L. Seche în LR, 3/65, p. 408 ș.u. ; Fl. Șuteu, în „Presa noastră" 5/67, p. 26 — 27 ; Iorgu Iordan în „Revue de linguistique romane", XXXI, 1967, p. 246 ș.u.

[2] Vezi Fl. Dimitrescu, *Aspects de la pséudopréfixation dans le roumain actuel*, în *Actes du XII-e Congrès International de linguistique et de philologie romane*, Bucarest, 1968 (sub tipar).

[3] Vezi nota 1.

II) cuvinte referitoare la tehnica propriu-zisă a televiziunii;

III) cuvinte pe care încă de pe acum le putem considera ca efemere. Creaţiile din această grupă au de cele mai multe ori valori stilistice speciale, caracter ironic, glumeţ etc. [4].

De remarcat că în grupa a II-a şi, cu o singură excepţie, în a III-a toate formaţiile noi pornesc de la sensul lui *tele-* detaşat de la „televiziune", în timp ce în grupa I, în termenii tehnici citaţi este prezent înţelesul iniţial al lui *tele-* (se adaugă aici creaţia glumeaţă din grupa a III-a — *teleaşteaptă*).

După cum se va putea observa cu uşurinţă, primele două grupe au fost stabilite bazîndu-se pe semnificaţia lui *tele-*, pe cînd cea de a III-a a fost alcătuită pornind de la un alt punct de vedere, şi anume acela al „durabilităţii", ceea ce nu înseamnă că este absolut obligatoriu ca termenii înregistraţi în grupele I şi a II-a să aibă o viaţă extrem de lungă.

Referindu-ne la criteriul „durabilităţii", considerăm că, fără a încerca să facem pronosticuri, termenii cuprinşi în grupa I au şanse mai ridicate de supravieţuire decît unii din grupa a II-a, prin urmare criteriul aplicat categoriei a III-a este valabil şi pentru primele două grupe.

Singur timpul îşi va spune cuvîntul în această problemă!

În continuare înregistrăm termeni noi excerptaţi din presa actuală, mulţi fiind, şi de data aceasta [5], creaţia personală a Ecaterinei Oproiu, deţinătoarea rubricii televiziunii la „Contemporanul", scriitoare cu un remarcabil simţ lingvistic.

I

telebatoscop (s. n.) — Este numele unui aparat nou, conceput de tehnicienii sovietici, în colaborare cu medicii. Acest aparat este destinat detectării corpurilor străine din ţesuturi.

Mag. X, 475, 12.XI.66, p. 3, col. I

tele-deşteptător (s. n.) „aparat de măsurat timpul reglat pentru a deştepta persoanele de la distanţă". În 1967 se creează *tele-deşteptătorul*, pentru ţările în care posturile de televiziune încep în zori.

Contemp. 48 (1155), 29.XI.68, p. II, col. 6—7.

teledirijare (s. f.) „conducere de la distanţă". Transporturile cunosc de asemenea un proces accelerat de automatizare. *Teledirijarea* automată a traficului feroviar cuprinde sectoare de linie de 200—300 km pe care circulaţia se desfăşoară conform cu varianta optimă de scurgere a garniturilor de tren.

Sc. XXXV, 7057, 31.VII.66, p. 4, col. 2

---

[4] Vezi Iorgu Iordan, în art. cit., p. 250; faptele de limbă pe care le-am avut la dispoziţie au făcut ca grupele a II-a şi a III-a să coincidă cu cele stabilite de prof. Iorgu Iordan în articolul citat.

[5] Vezi Iorgu Iordan, în art. cit., p. 248 ş.u.

teleînregistrare (s. f.) „înregistrare la distanță". Metoda *teleînregistrării* parametrilor biologici permite cercetătorilor să studieze comportarea organismului uman la excitațiile venite din mediul înconjurător.

Sc. XXXV, 6828, 11.XII.65, p. 6, col. 7

telemecanic (adj.) „care controlează și comandă funcționarea mecanismelor de la distanță". La Dnepropetrovsk (Uniunea Sovietică) a fost realizată o instalație *telemecanică* pentru una din minele carbonifere ale bazinului Donețk. (DN_2 înregistrează s. f. *telemecanică*).

Sc. XXXIII, 6207, 25.III.64, p. 3, col. 5

telescaun (s. n.) „instalație de teleferic în formă de scaun". În anii 1969—1970 vor mai fi realizate : un *teleschi* la Sinaia și un *telescaun* la Predeal.

Rom. lib. XXVI, 7485, 13.XI.68, p. 7, col. 4

teleschi (s. m.) „instalație de teleferic în care cablul poartă omul pe schiuri". Elicopterul francez Super-Frelon 03 a realizat recent o performanță, transportînd de la Nisa la stația *teleschi* din Auron (2500 m) un cablu de *teleschi*, cîntărind cca 2 tone.

Rom. lib. XXIII, 6372, 10.IV.65, p. 3, col. 6—7 ;
vezi și *Rom. lib.* XXVI, 7485, 13.XI.68, p. 7, col. 4.

II

teleanchetă (s. f.) „anchetă a televiziunii" ; spicuim cîteva rubrici: „*teleancheta*" (trei întrebări și firește... trei răspunsuri).

Pr. Radio XIII, 538, 8.III.62, p. 8, col. 1

tele-căsuța poștală (s. f.) „căsuța poștală a televiziunii" (rubrică permanentă în revista „Contemporanul"). Acest aplomb nu e, poate, pe gustul tuturor, dar din experiența mea de *tele-căsuță poștală* mi-am dat seama că numai aparițiile decolorate și fade pot aspira la unanimitate.

Contemp., VII. 69, p. 5, col. 1

tele-centru (s. n.) „sediul central al televiziunii". Blocul redacțional de la viitorul *tele-centru*.

Contemp. 31 (1086), 1.VIII.67, p. 5, col. 4

tele-ecran (s. n.) „ecranul mic al televizorului". M. N. de la Teatrul Național din București, semnatar al regiei și coautor al adaptării, este un încăpățînat pătimaș al dramaturgiei românești și numeroasele lui spectacole „de sală", chiar dacă inegale uneori, i-au asigurat o experiență în lucru cu actorii, o experiență care, mai ales aici, pe *tele-ecran*, s-a dovedit o condiție a reușitei.

Gaz. lit. XIV, 9 (749), 2.III.67, p. 2, col. 1

teleeducație (s. f.) „educație făcută prin intermediul televiziunii". Sîntem într-un secol al *teleeducației*. Vrem să ne educăm și prin televizor.

Contemp. 51 (1001), 17.XII.65, p. 4, col. 7

teletransmisie (s. f.) „transmisiune la distanță". Corespondența trimisă din Moscova de inginerul Piotr Donețki, specialist în *teletransmisii*.

Contemp. 6 (904), 7.II.64, p. 8, col. 1—2

telereclamă (s. f.) „reclamă prin intermediul televiziunii". Iată o problemă care nu este „una dintre cele mai importante", care nu „ne frămîntă" în mod deosebit, care nu trebuie „ridicată cu tărie și cu cea mai mare urgență", dar care este totuși „o problemă", ea se numește *telereclama*.

Contemp. 39 (989), 24.IX.65, p. 2, col. 1

III

teleașteaptă (s. n.) „telegramă care se lasă așteptată mult și bine" (creație glumeață, de moment). Potrivit unei asemenea deserviri fără greș, la Călimănești telegramei poți să-i spui *teleașteaptă*.

Sc. XXI, 5314, 11.X.61, p. 2, col. 4

tele-comentariu teatral (s. n.) „discuții la televiziune, pe marginea unor piese de teatru". Este uimitor cum o emisie de *tele-comentariu teatral* (ce vreți mai atractiv decît scena?), predestinată să fie atractivă și scăpărătoare, nu poate sparge mohoreala zilei de luni.

Contemp. 19 (1178), 9.V.69, p. 5, col. 1

tele-erată (s. f.) „emisiune în care se îndreaptă unele greșeli strecurate în programul de televiziune". Pentru realizarea acestui deziderat elementar, am propune televiziunii măcar inițierea unei emisiuni de închidere a programului cotidian, numită „*Tele-erată*", pe care vizionînd-o să putem spune liniștiți: „Greșală să fie, da' s-o știm și noi".

Inf. Buc. XV, 4364, 16.VIII.67, p. 2, col. 7

tele-maraton (s. n.) „performanță în lungimea în timp a unei emisiuni a televiziunii". Un *tele-maraton* de șapte ore, iată un tur de forță care pune la încercare capacitatea de producție a televiziunii, dar și cea de recepție a spectatorului... Panoramicul, mai static ca ediția precedentă, a fost totuși un lucru bun. Așteptăm să se panorameze și alte meridiane.

Rom. lib. XXV, 6943, 12.II.67, p. 4, col. 7

telemanie (s. f.) „mania de a urmări cu orice preț și în orice condiții emisiunile de televiziune". C. D. reușește în „Munca silnică" o satiră elocventă a *telemaniei*.

Sc. XXXVII, 30.VI.68, p. 4, col. 8

telepărinte (s. m.) „părinte care urmărește la televizor emisiunile destinate copiilor". De pildă, nu poți să nu consemnezi că „Marek pistruiatul" e un nou serial de desene animate ingenios, fantezist, plin de poante, pe care vi-l recomand și dvs., *telepărinților*.

Inf. Buc. XVI, 24.VII.69, p. 2, col. 7

teleplictisit (adj.) „plictisit de emisiunile prezentate de televiziune". Dar să-l azvîrli în arena publică, fără a-l înarma cu cel mai anemic spirit, cu care să poată lupta eroic împotriva a o mie de priviri plictisite și a cîtorva sute de mii (cel puțin) *teleplictisite*, ce cruzime!

Cronica II, 4 (51), 28.I.67, p. 2, col. 4

tele-talent (s. n.) „talentul manifestat în cadrul emisiunilor de televiziune". Talentul, *tele-talentul*, cred eu, începe cu flerul de a începe să urci spre o temă nu pe cărările umblate, ci exact pe drumul care duce spre centrul vital, pe drumul care traversează această imagine-șoc.

Contemp. 41 (1147), 11 X. 68, p. 5, col. 1

În încheiere trebuie scoasă în relief importanța formațiilor înregistrate pentru cercetarea unui proces activ în faza actuală a dezvoltării limbii române literare și anume utilizarea frecventă a prefixoidului *tele-*; prin urmare, ne referim la însemnătatea creațiilor citate nu atît pentru „langue" — așa cum am mai subliniat, mulți dintre acești termeni nu au o viață lungă și nu ajung să capete un loc în dicționare — cît pentru „parole", în binecunoscuta terminologie saussuriană. Se separă astfel ceea ce este individual, periferic-efemer, de ceea ce este social, esențial și durabil [6].

Chiar dacă înregistrăm exagerările „modei" de a se crea noi termeni cu *tele-* (vezi categ. a III-a în special) nu e posibil să nu ne atragă atenția acele creații, probabil durabile, care corespund unei necesități obiective [7], dictate de progresul științei și al tehnicii în domeniul comunicării la distanță (categ. I și a II-a). Creațiile noi amintite au o deosebită valoare teoretică deoarece se conformează unei mai vechi și generale tendințe a limbii către concentrare, către economie [8], tendință care determină preferința către un compus (cu elemente alcătuitoare autonome sau cu prefixoide, ca în cazul lui *tele-* [9]) în raport cu o perifrază mai lungă și deci mai greoaie.

25 iulie 1969

---

[6] Fl. Șuteu, în „Presa noastră", 5/67, p. 27, remarcă, discutînd termenul *teleast*, că acesta „s-a dovedit mai util pentru lingvistică decît pentru limbă".

[7] Vezi Iorgu Iordan, în „Revue de linguistique romane", p. 247.

[8] *Ibidem*, p. 246.

[9] În practică, între formațiile compuse propriu-zis și cele alcătuite cu prefixoide este greu de distins, cu atît mai mult cu cît, așa cum în *floarea-soarelui*, *floare* este determinat și *soarele* determinant, în *tele-jurnal*, *tele-anchetă* etc. *tele-* joacă rol de determinat și elementul al doilea de determinant (v. J. Dubois, *La dérivation en lg. descriptive et en lg. transformationelle*, în *Travaux de linguistique et de litt. romanes*, Strassbourg, 1968, p. 30).

NOTE ETIMOLOGICE ȘI LEXICALE

DE

I. MĂRII

Nitveghi sau **mitvedi**? În SCL, XX, 1969, nr. 2, p. 213, G. Mihăilă publică etimologia cuvîntului regional *nitvéghi* „coropișniță" (*Gryllotalpa vulgaris*) atestat, din Bălăceana — Gura Humorului, de P. Coman, *Glosar dialectal*, București, 1939, p. 55, și inclus, cum aflăm cu această ocazie, în DLR, VII (sub tipar). Fiind de acord cu etimonul indicat de G. Mihăilă (de altfel, aceeași etimologie a dat-o și S. Pușcariu, *Pe marginea cărților*, DR, IX, 1936—1938, p. 436), avem o singură nedumerire: *nitveghi* sau *mitvedi*? *Nitveghi* redă, în mod evident, așa cum observă și G. Mihăilă, „pronunțarea locală, moldovenească" a lui *mitvedi*. Literarizat (conform normelor de redactare ale DLR), cuvîntul discutat aici trebuie lucrat nu la litera *N*, ci la litera *M*, așa cum (v. DLR, tom. VI, fasc. a 7-a, p. 490, s. v. **Midvidă**) a fost lucrat *nidvídă*, înregistrat de ALR I/1892 („coropișniță") din localitatea Straja—Rădăuți (= pct. 388 în ALR I). Cît privește articolul **Midvidă**, nu înțelegem de unde a apărut varianta: „*nidvíz* subst. ALR I/1892/388" (DLR, loc. cit.), cînd, pe fișa Atlasului, este notat foarte clar: „*nidvídă* (sg.), *nidvíg*".

Novină. Tot în SCL, XX, 1969, nr. 2, p. 213, G. Mihăilă discută și etimologia lui *novínă* „timp cînd nu se vede luna", cuvînt atestat din Rudina — Tr. Severin (H X 93). De data aceasta, cel puțin semantic, nu putem subscrie la etimologia propusă: scr. **novìna** „noutate, lucru nou" și, prin specializare, „lună nouă". Dar, mai întîi, iată explicația lui G. Mihăilă: « Evident, prin împrumutare, sensul originar a putut să se estompeze, căci atunci cînd e lună nouă, noaptea este, în genere, întunecoasă: de aici, deci, sensul cu care cuvîntul a fost înregistrat, „timp cît nu se vede luna" ». Explicația nu se susține, pentru că prin *lună nouă* poporul numește și înțelege „faza lunii cînd apare pe cer numai ca o secere" (CADE, s. v. *lună*), așa-numitul *crai nou*, și nu faza cînd luna „stă drept între pămînt și soare și nu se vede de loc pe cer" (CADE). Deci, cînd e *lună nouă*, luna se vede foarte bine, iar noaptea, după cîte știm, nu este de loc întunecoasă. Ce este atunci *novínă*? În nici un caz scr. *novìna*. Poate, — n-am avut în mînă fișa din H X 93

încît să ne pronunţăm mai hotărît, — nici nu este *novînă*, ci un derivat, puţin mai ciudat la prima vedere, al lui *nor*.

În aceeaşi notă etimologică, în partea a doua, G. Mihăilă mai arată : « Pe de altă parte, pl. *novini* sau *novine* apare încă la Paul Iorgovici, la sfîrşitul sec. al XVIII-lea, ca împrumut cult din scr. pl. *nȍvine*, cu sensul specializat de „gazetă, jurnal"... ». Nu numai la Paul Iorgovici apare acest cuvînt, a cărui formă de singular este *nóvină* sau *novînă*, ci el este cunoscut, uneori ca arhaism, şi astăzi, în unele graiuri bănăţene : cf. CL, X, 1965, nr. 2, p. 368 ; *Lex. Reg.*, 2, p. 41 ; ALR II /2988 şi 3756 (*nóvină* în pct. 4 din R.S.F. Iugoslavia).

Pringă. Folosit mai mult sub forma de pl. *pringi* „cele două lemne (de obicei rotunde) ce se aşază, cînd se face patul carului, de-a curmezişul peste capetele loitrelor ; curmezişuri", acest cuvînt îl cunosc din graiul satului natal (Toager, Timiş ; din Berzovia, Caraş-Severin, ni-l comunică Doina Grecu). Nu l-am găsit atestat în nici un dicţionar. Noi credem că este o variantă formală a lui *părîngă* (pentru al cărui sens, cf., acum, şi Iorgu Iordan, *Note de lexicologie românească*, în SCL, XX, 1969, nr. 2, p. 139).

Sáur. În ALR II, S. N., vol. II, h. 303 „Lapte prins", în punctul cartografic 36 (= Ghilad, Timiş) s-a notat : *sáur*, *saur flesnit*, iar în acelaşi punct, h. 309 „Iaurt" : *sáur*, [k] *covăsît*. În localitatea noastră natală (Toager, Timiş), cuvîntul apare ca supranume : (a lu) *Saur* (*Saor*). Apelativul *saur* (pronunţat *Sáu̯ur*) provine din germ. **Sauer** (milch) „(lapte) acru".

ETIMOLOGIA ÎN MANUALE ŞI MUZEE DE ISTORIE

DE

MIOARA AVRAM

Date fiind legăturile dintre istoria limbii şi istoria societăţii, sînt relativ dese situaţiile în care specialiştii în unul din aceste domenii sînt nevoiţi să se refere la celălalt. Nu se poate pretinde pentru astfel de cazuri o specializare a istoricului în lingvistică sau a lingvistului în istorie, întrucît nimeni nu întreprinde cercetări propriu-zise în domeniul de referinţă, ci apelează la rezultatele obţinute de ştiinţa respectivă, operaţie pentru care este suficientă — dar obligatorie ! — o informare conştiincioasă.

Din păcate, această obligaţie elementară a informaţiei corecte nu este totdeauna respectată. Recent, am luat cunoştinţă aproape simultan de două asemenea cazuri care denotă uşurinţa cu care unii istorici folosesc şi difuzează informaţii lingvistice greşite, referitoare îndeosebi la etimologia unor cuvinte româneşti. Faptul că în ambele cazuri avem a face nu cu lucrări ştiinţifice, ci cu acţiuni de popularizare a istoriei nu micşorează vina autorilor, ci, dimpotrivă, o agravează.

1. Pe primul loc în ordinea gravităţii, prin influenţa largă pe care e menit să o aibă manualul în cauză, destinat învăţămîntului general, situez lecţia (9) „Formarea poporului român şi a limbii române" din *Istoria patriei*, manual pentru clasa a 4-a, de Dumitru Almaş şi Eleonora Fotescu (Editura didactică şi pedagogică, 1969). La sfîrşitul acestei lecţii (p. 49) se dau — cu litere aldine, pentru a fi bine reţinute de elevi — liste de cuvinte de origine dacă, respectiv latină şi slavă.

Iată prima dintre aceste liste : „Cuvinte de origine dacă : *Donaris* (*Dunărea*), *Maris* (*Mureş*), *strună*, *mînz*, *mistreţ*, *viezure*, *varză*". Să luăm pe rînd cuvintele enumerate. Primele două, date în mod excepţional nu în forma lor românească, ci în forma presupusă la origine, sînt nume proprii, la care e în principiu mult mai greu de identificat şi de susţinut o anumită origine ; în stadiul actual al cunoştinţelor noastre, *Mureş* este considerat într-adevăr un nume de origine tracă, transmis în forma sa slavă, dar *Dunăre* e un nume cu originea controversată (unii specialişti admit cel mult un sufix trac *-ris*). Dintre substantivele comune prezentate ca „dace", *strună* este slav, iar *mistreţ* şi *varză* (acesta confundat, probabil, cu *barză*) sînt latineşti ; ultimul reprezintă chiar un exemplu des citat pentru transformarea semantică suferită de la lat. *viridia* „verdeaţă" la sensul românesc actual. Rămîn deci valabile numai *Mureş*

mînz şi *viezure*, mai puţin de jumătate din listă (3 din 7 cuvinte citate)!

În lista cuvintelor de origine latină „*om, frate, soră, părinte, mare, pămînt, a ara, a semăna, a cînta, origine, secară, cetate*" cantitatea erorilor e mai mică, dar nu şi calitatea celei întîlnite: ce caută neologismul *origine* (împrumutat din franceză) printre cuvintele moştenite din latină, singurele care spun ceva despre formarea limbii române?

Faţă de aceste informaţii total greşite, alte lipsuri ale lecţiei menţionate (cum ar fi şi conţinutul listei de cuvinte slave „*Vlad, drag, blajin, voinic*" — alese fără greşeli, dar nu dintre cele mai semnificative: în locul lui *Vlad* şi al lui *blajin* ar fi fost de preferat un verb ca *a iubi* sau substantive uzuale ca *plug, grădină, război*) trec pe planul al doilea. Nu se poate trece cu vederea totuşi afirmaţia greşită că „Cele mai multe cuvinte din limba română şi mai des folosite sînt de origine latină" (p. 48), cînd toate statisticile pe origini ale vocabularului românesc, statistici efectuate cu dicţionare diferite, indică pentru elementul latinesc moştenit 20% din totalul cuvintelor; cuvintele de origine latină reprezintă majoritatea (circa 60%) nu în limbă în totalitatea ei, ci numai în vocabularul de bază, printre cuvintele cele „mai des folosite"!

Pentru a ilustra neglijenţele de exprimare, cu formulări echivoce, e suficient să citez contextul mai larg din care am extras fraza discutată mai înainte: „Treptat, limba latină a înlocuit limba dacilor. Această limbă [= a dacilor?], transmisă din gură în gură peste veacuri, o vorbim noi astăzi. Cele mai multe cuvinte din limba română şi mai des folosite sînt de origine latină. Deci este [cine?] o limbă romanică, înrudită cu limba franceză, italiană, spaniolă". Să mai amintim şi echivocul formulării din fraza următoare „În limba noastră s-au păstrat şi *unele cuvinte* din limba dacilor. În timpul convieţuirii cu slavii au pătruns şi *un număr de cuvinte* slave, care s-au mlădiat după însuşirile gramaticii române" — care împreună cu felul cum au fost alcătuite listele finale (7 exemple de cuvinte „dace" şi 4 slave) lasă să se deducă o imagine falsă asupra raportului cantitativ dintre elementul autohton şi cel slav în vocabular?

În paragraful intitulat „Un popor romanic — stîncă neclintită de peste 2000 de ani", după definiţia popoarelor romanice, se spune: „Aşa sînt francezii, italienii, spaniolii. Şi poporul nostru este un popor romanic. Numele şi limba noastră sînt mai apropiate de limba latină şi de numele de roman". Mai apropiate decît cine? Fără a discuta aici lipsurile privind construcţia ultimei fraze, se pune în mod firesc întrebarea: este limba română mai apropiată de latină decît italiana, de exemplu?

Este de regretat că zeci de mii de şcolari vor primi asemenea informaţii greşite sau echivoce dintr-un manual de istorie a patriei care poartă girul unui autor cunoscut ca Dumitru Almaş. Regretul e cu atît mai mare cu cît la aspectele privind informaţia lingvistică se pot adăuga şi alte caracteristici ale acestui manual care dovedesc o anumită neglijenţă în alcătuirea lui (pe lîngă aspecte ale exprimării, mai ales în bucăţile de „lectură" care însoţesc lecţiile, aş semnala felul cum sînt citate textele literare, care par a fi reproduse din memorie: vezi, de exemplu, versurile din *Limba noastră* de la p. 48 sau cele din *Deşteaptă-te, române*, la p. 169). Cînd este vorba de un manual atît de important, căruia anul acesta i s-a acordat o atenţie evidentă în ce priveşte volumul şi atractivitatea (este mult mai bogat şi mai variat atît în cuprins, cît şi ca aspect grafic

faţă de manualele anterioare), mă întreb de ce editura nu a manifestat aceeaşi grijă pentru calitatea conţinutului.

2. Al doilea caz la care mă refer nu reprezintă o publicaţie, ci un panou informativ din incinta Muzeului Militar Central (Bucureşti, str. Izvor nr. 137). În sala consacrată cuceririi Daciei (cu Columna lui Traian, castrul roman de la Jidava etc.) se află pe perete un panou cu următorul text (scris cu litere mari de circa 2 cm pentru a putea fi uşor citit şi eventual copiat):

„Limba română este creaţia poporului român. Formarea limbii române şi a poporului român constituie un proces îndelungat care s-a desfăşurat aproximativ dealungul a o mie de ani — secolele I—X ale erei noastre — avînd la bază trei elemente componente:

1 — graiul băştinaşilor daco-geţi dinainte de cucerirea romană

2 — latina populară şi sintaxa adoptate de daco-geţi dela coloniştii romani cu care s-au amestecat (sec. I—VI)

3 — elemente, îndeosebi lexicale, din graiul slavilor şi a altor populaţii aşezate pe teritoriul României de azi, asimilate de populaţia locală, daco-romană.

A. Cuvintele moştenite din limba dacilor: *barză, brad, viezure, baci.*

B. Cuvinte moştenite din limba latină: *om, militar, judecător, ţară, pămînt, popor, frate, pace, cîmp, casă, apă, ostaş, cetate, săgeată, bărbat, frumos, bun, a ara, a semăna, grîu, orz, grădinărie, pîine, pastor* [probabil *păstor*, fără semn diacritic la *ă*], *albină, fagure.*

C. Cuvinte moştenite din limba slavă: *sabie, puşcă, voievod, pîlc, deal, plug, destoinic*".

Deşi un asemenea text poate fi citat „fără comentarii", cîteva sublinieri se impun. Lăsînd la o parte greşelile de ortografie (*dealungul, dela*) şi de acord gramatical (*graiul slavilor şi a altor populaţii*) sau ciudata formă articulată de sub A (*Cuvintele... din limba dacilor*, ca şi cînd se citează lista completă) şi chiar formularea de sub 2 *latina populară şi sintaxa*, care e mai mult decît o problemă de formă, în conţinutul său textul citat prezintă mai multe afirmaţii greşite:

— data formării limbii române începînd din secolul I al erei noastre, deci înainte de cucerirea Daciei, afirmaţie cu atît mai curioasă cu cît panoul respectiv este plasat pe acelaşi perete cu o informaţie (reprodusă după *Istoria României*, vol. I, p. 808) în care formarea limbii şi a poporului român este situată numai „în ultimele secole ale mileniului I e. n., în spaţiul de la nordul Dunării de jos";

— punerea pe acelaşi plan, ca pondere în structura limbii române, a celor „trei elemente componente" — autohton, latin şi slav (+ „alte populaţii"?) —, fără nici o evidenţiere a caracterului romanic al limbii române. Această concepţie transpare şi în folosirea greşită a termenului „moştenit" pentru cuvinte din limba slavă.

Cele mai numeroase greşeli — care ar fi fost totodată cel mai uşor de evitat la un simplu control cu un dicţionar — sînt şi aici din domeniul etimologiei, la lista cuvintelor de cele trei origini discutate. Pe lîngă etimologii nesigure, departe de a fi acceptate de toţi specialiştii, ca etichetarea lui *baci* ca dacic sau a lui *popor* ca moştenit din latină, etimologii care trebuie evitate în liste atît de restrînse, selective, se dau două etimologii total greşite: *militar* nu e moştenit din latină, ci e un neolo-

gism recent, împrumutat din franceză, iar *grădinărie* nu e nici el latinesc, ci derivat românesc de la *grădină*, de origine slavă, la care se poate adăuga şi una [1] greşită numai „parţial" : *ostaş* nu poate fi dat ca moştenit din latină, pentru că numai cuvîntul de bază, *oaste*, s-a moştenit ca atare, în timp ce *ostaş* e derivat în româneşte cu sufixul *-aş*, nelatinesc (slav şi maghiar !).

Prin numărul lor şi prin apariţia în sectoare diferite ale activităţii culturale-educative, caracterizate în comun prin larga difuzare la un public neavizat, faptele semnalate sînt de natură a ne pune pe gînduri. Desigur, nu este exclus ca şi în lucrările lingviştilor să se strecoare uneori greşeli în ce priveşte utilizarea unor date de istorie ; tocmai de aceea se recomandă în principiu colaborarea sau controlul cu un specialist. În cazurile semnalate este vorba însă de greşeli elementare, care arată că atît autorii lor, cît şi forurile răspunzătoare nu au efectuat nici operaţia cea mai simplă de informare corectă, prin controlul cu lucrări lingvistice de mare circulaţie şi la îndemîna oricui.

7. XI. 1969

[1] Nu mai vorbesc de faptul că nici *judecător* nu e un exemplu ortodox de cuvînt „moştenit", fiind un derivat românesc de la *judeca* ; sufixul este însă tot latinesc, astfel încît greşeala nu e aici de fond.

ÎN LEGĂTURĂ CU HASDEU ŞI CU OBIECTIVITATEA ŞTIINŢIFICĂ

DE

CICERONE POGHIRC

Preocuparea pentru problemele substratului limbii române m-a determinat acum mai bine de 10 ani să cercetez opera lui B. P. Hasdeu, şi lectura ei a făcut să se nască în mine un interes şi o admiraţie care, în loc să scadă pe parcursul celor cîteva zeci de mii de pagini, s-a adîncit şi s-a consolidat cu trecerea timpului. Convins că adunarea şi sistematizarea nenumăratelor sale idei juste şi astăzi sau cel puţin bogate în sugestii fructuoase, dar risipite în publicaţii greu accesibile şi de aceea uitate, ar constitui un real folos pentru lingvistica şi filologia românească actuală, am publicat la Editura ştiinţifică volumul *B. P. Hasdeu lingvist şi filolog* (1968, 247 p.), un prim pas în valorificarea mai largă a operei sale.

Lucrarea a constituit în două rînduri obiectul atenţiei acad. Iorgu Iordan [1].

Dacă în cele două recenzii ar fi vorba numai despre lipsurile lucrării şi ale autorului ei, respectul pentru acad. Iordan mi-ar impune să tac, aşa cum am făcut după primul articol. Cum însă sînt contestate direct (sau sub pretextul lipsurilor mele) tezele de bază ale lucrării — valoarea excepţională a teoriilor lui Hasdeu, iar pentru cei cărora de fapt le este adresată în primul rînd cartea (tinerii specialişti şi publicul larg, mai puţin cunoscător al problemei) autoritatea acad. Iordan poate cîntări mai greu decît argumentele mele, mă văd nevoit să răspund, repet, nu pentru mine, ci pentru Hasdeu.

În articolul din „România literară" se afirma exact contrariul celor demonstrate de mine şi, de fapt, un lucru contradictoriu în sine : Hasdeu este genial, dar opera sa are puţină valoare. Citez : „Ideea că el a fost genial s-a impus, şi ea există pînă astăzi în mintea oricărui intelectual

[1] În „România literară", nr. 2 din 9. I. 1969, p. 1 şi 12 (*Despre reconsiderarea trecutului cultural*) şi în „Limba română" XVIII, 1969, nr. 3, p. 285 — 291. Alte recenzii : Acad. Al. Graur, SCL, XX, 1969, 2, p. 225 — 226 ; I. Mării, „Steaua", XX, 1969, 6, p. 118 — 119 ; N. Ş. Tanaşoca, RESEE, VII, 1969, 3, p. 555 — 556 ; M. Ungheanu, „Luceafărul", nr. 52 din 28. XII. 1968, p. 2, col. 1 — 3. ; G. Mihăilă, "Ramuri", nr. 1, 1970, p. 13.

român. În ce priveşte însă valoarea operei sale, istorice, filologice şi lingvistice, părerile specialiştilor atît din vremea lui, cît şi din generaţiile următoare, au fost în general defavorabile" (p. 12). Ulterior, în recenzia din „Limba română", se recunoaşte din nou valoarea personalităţii lui Hasdeu, dar, fără a se mai da o judecată de ansamblu asupra operei lui, îi sînt contestate teoriile sau sînt considerate exagerate, dacă nu nefundate sau chiar greşite, aprecierile mele despre aceste teorii. Voi lua pe rînd fiecare argument.

Prima obiecţie (de altfel, obiecţia fundamentală a recenziei) este că aprecierile mele au „ton şi stil apologetic" (p. 286, col. 1, unde se dau trei citate şi se trimite la alte cîteva pagini). Sînt incriminate aici, evident, expresii cum ar fi: „contribuţia... uriaşă"; „intuiţia... genială"; „aportul uriaş"; „realizări ştiinţifice excepţionale". Cum altfel însă ar putea fi caracterizată o personalitate de geniul căreia, cum afirmă chiar acad. Iordan (*loc. cit.*), nu s-au îndoit nici măcar adversarii săi, şi o operă care prin monumentalitatea ei nu a mai fost egalată la noi decît de a lui N. Iorga? Nu altfel se exprima acad. Rosetti în LR, XII, 1963, 5, p. 459—463, iar citatul nostru de la p. 145 trimite la o lucrare de acum 30 de ani a prof. I. C. Chiţimia, unde se afirmă exact acelaşi lucru.

Urmează o serie de citate calificate drept „exagerări", iar unele dintre ele sînt comentate. Răspund numai la acestea.

Una din cele mai de seamă teorii ale lui Hasdeu, *circulaţia cuvintelor*, „cea mai importantă teorie formulată pentru întîia oară de un român în lingvistica generală" (D. Macrea, *Lingvişti şi filologi români*, Bucureşti, 1959, p. 101), este considerată de acad. Iordan un fapt „aşa de clar pentru un lingvist serios"... „încît nu s-a simţit nevoia să se insiste asupra acestui aspect, înţeles oarecum de la sine" (p. 286, col. 2). Amintim că şi legea lui Arhimede sau Newton erau la fel de evidente, dar formularea lor ştiinţifică a revoluţionat fizica timpului. „Evidenţa" faptului n-a împiedicat totuşi lingvişti „serioşi" ca Roesler, Kopitar, Cihac să se îndoiască de caracterul latin al limbii noastre. Lipsa de ecou a teoriei este explicată de acad. Iordan nu prin faptul că Hasdeu a publicat-o în limba română, fapt care, după d-sa, „nu putea fi un obstacol serios în răspîndirea ei" (la 1880 ! V. Iorgu Iordan, *L'importance du roumain pour les études de linguistique romane*, raport la al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică, p. 12—13, unde se vorbeşte de „spaima" de română a unor celebri romanişti contemporani), ci prin lipsa de interes a ideii. În absenţa unei cercetări speciale asupra operei contemporanilor lui Hasdeu, este greu să se afirme ce ecou a avut în străinătate teoria circulaţiei (el există sigur în corespondenţa lui Ascoli şi Schuchardt cu Hasdeu), dar chiar dacă nu a avut e c o u, ea a avut, cred, e f e c t, căci după Hasdeu nici un lingvist serios n-a mai îndrăznit să susţină cu argumente statistice că româna n-ar fi limbă romanică. Cît priveşte definiţia teoriei lui Hasdeu dată de acad. Iordan („cuvintele îşi manifestă valoarea în context", *loc. cit.*), ea este, cred, unilaterală, şi numai aşa îmi explic identificarea teoriei lui Hasdeu cu vorbele Mitropolitului Simeon Ştefan „Cuvintele trebuie să fie ca banii...". Dacă nu m-am referit la acesta este nu pentru că nu aş fi cunoscut frumoasa imagine pe care o recită toţi elevii de liceu, ci pentru că între cele două idei singurul termen comun este comparaţia cu banii. Mitropolitul

enunţă un criteriu normativ, de limbă literară, alegerea acelor cuvinte „carele le înţeleg toţi" (ele pot fi înţelese de toţi chiar dacă nu circulă curent), în timp ce la Hasdeu este vorba de un criteriu de stabilire a unui fapt de istoria limbii — structura ei etimologică pe baza frecvenţei cuvintelor, sunetelor şi formelor. Ar fi trebuit mai degrabă să mă refer la teoria lui Eftimie Murgu, care la începutul secolului răspundea unui „detractor anonim" al limbii române exact cu argumentele lui Hasdeu (v. G. Bogdan-Duică, *Eftimie Murgu*, 1937, p. 32 ş. u.). Asupra faptului ne-a atras atenţia înaintea publicării cărţii colegul Al. Ionaşcu, dar nu l-am mai pomenit, din lipsă de spaţiu, cînd m-am convins că Hasdeu nu cunoştea teoria lui Murgu. Cît priveşte consideraţia că „Poghirc simte că această afirmaţie a autorului [referirea la economia politică, n. n.] ar scădea întrucîtva valoarea teoriei" (p. 286, nr. 1), ca om al epocii în care progresul ştiinţei a fost adesea determinat de aplicarea legilor unor domenii asupra altora, declar că sentimentul atribuit mie de acad. Iordan nu-mi aparţine.

Referirea (p. 286—287) la M. Kogălniceanu (care spunea că traducerile nu fac o literatură) ca antecesor al lui Hasdeu în ideea că adevărata limbă românească, care trebuie să constituie obiectul de studiu al lingvistului, nu trebuie căutată în stîngacele traduceri religioase ale secolelor XVI—XVII, ci în documentele originale, nu cred că îl privează pe Hasdeu de întîietate pentru domeniul lingvisticii, cu atît mai mult cu cît el aducea importante argumente, de strictă specialitate, neglijate de majoritatea celor ce i-au urmat (v. p. 98—99 ale lucrării).

În continuare (p. 287, col. 1) acad. Iordan afirmă că „n-a fost nevoie să se aştepte... pînă la apariţia *Dicţionarului etimologic al limbii latine* de A. Meillet şi A. Ernout... pentru ca unii lingvişti clarvăzători să-şi dea seama de justeţea acestei idei..." (considerarea etimologiei ca o istorie a cuvîntului) şi se referă la unele cercetări etimologice ale lui Schuchardt şi Jud. Afirmaţia este adevărată, dar eu nu am susţinut că s-a aşteptat pînă la apariţia *Dicţionarului* (1932), ci mă refeream la întreaga activitate a lui A. Meillet : el dăduse un strălucit exemplu de aplicare a acestei idei în teza sa de doctorat *De indo-europaea radice* *men- „*mente agitare*" (1897), care precedă toate lucrările citate de acad. Iordan, exemplu continuat în alte lucrări ale sale (v., de ex., *Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave*, 1902—1905). Dacă m-am referit la *Dicţionarul etimologic*, am făcut-o pentru că în prefaţa acestuia A. Meillet face o largă teoretizare a etimologiei, care aminteşte de Hasdeu şi se deosebeşte de etimologiile „fonetice" curente în epocă. Cît priveşte afirmaţia acad. Iorgu Iordan că „histoire des mots" are la Meillet „o semnificaţie întrucîtva diferită, ceva mai limitată decît la Schuchardt şi Jud..., care fac şi geografie" (*loc. cit.*), ea îl nedreptăţeşte pe cel care a introdus ideile geografiei lingvistice în indo-europenistică — lucru mai dificil decît în cazul limbilor vii (v. *Les dialectes indo-européenes*, 1908) —, care a utilizat ca nimeni altul formele dialectale italice în etimologia latină şi a fost un fervent susţinător al lui J. Gilliéron (v. Iorgu Iordan, *Lingvistica romanică*, Bucureşti, 1962, p. 305, pe viitor citată *Lgv. rom.*). De altfel, ceea ce apreciam în mod deosebit la Hasdeu era nu ideea „istoriei cuvintelor", formulă de care s-au prevalat şi alţii, fără să o aplice

cu adevărat, ci aceea suită de reguli precise care fac din etimologia blamată de Voltaire o ştiinţă exactă, reguli pe care zadarnic le-am căuta în celebrele lucrări ale lui A. Pott sau G. Curtius, ori în prefeţele marilor dicţionare etimologice (v. p. 141—145).

A treia categorie de observaţii priveşte acele păreri ale noastre despre valoarea teoriilor lui Hasdeu care sînt, după părerea acad. Iordan, „simple declaraţii", unele „necontrolate sau chiar greşite" (p. 287, col. 1). Una din ele ar fi afirmaţia de la p. 77 că „Baudouin de Courtenay... a fost, am putea spune, « descoperit » pentru ştiinţa europeană de B.P.Hasdeu" (acad. Iorgu Iordan omite semnele citării de la cuvîntul „descoperit", care vine, de altfel, după „am putea spune"). După d-sa, afirmaţia noastră s-ar baza numai pe faptul că „numele lui « apare frecvent » în lucrările compatriotului nostru, « care i-a prevăzut o carieră strălucită »". Amintim că în 1876, cînd a scris Hasdeu studiul *Baudouin de Courtenay şi dialectul slavo-turanic* (la care trimitem în sprijinul afirmaţiei noastre, *loc. cit.*, şi în care sînt exprimate aprecieri entuziaste şi juste despre tînărul savant), lingvistul polonez scrisese abia cîteva lucrări, una singură în germană despre analogie în declinarea poloneză, restul în rusă (limbă cunoscută pe atunci de foarte puţini indo-europenişti, de şi mai puţini toreticieni ai lingvisticii şi de aproape nici un romanist), în reviste care rar ajungeau în marile centre lingvistice ale Europei, în timp ce „Columna lui Traian" cu articolul citat era trimisă de Hasdeu lui Curtius, Ascoli, Schuchardt, G. Paris, M. Bréal, Max Müller ş. a. De altfel cele arătate nu urmăresc să demonstreze că Hasdeu l-ar fi făcut celebru pe Baudouin de Courtenay, ci doar că el şi-a dat seama poate cel dintîi de valoarea excepţională a acestuia. Cum arătam, abia mult mai tîrziu F. de Saussure a caracterizat pe Baudouin şi pe elevul său, N. Kruševski, ca pe singurii lingvişti ai epocii care au înţeles cu adevărat ce este limba.

În continuare recenzentul citează un pasaj de la p. 85, în care spuneam că „Hasdeu a fost printre primii care au cerut respectarea cu stricteţe a legilor fonetice", fără să spună în ce ar consta greşeala (ca, de altfel, în numeroase alte locuri, unde se dau citate necomentate). După cum se ştie, noţiunea de lege fonetică în toată rigoarea ei, „fără excepţii", a început a fi elaborată teoretic de neogramatici pe la 1868 şi a fost formulată definitiv către 1878 (v. Iorgu Iordan, *Lgv. rom.*, p. 23—25). Pînă la această dată se formulaseră unele reguli de concordanţe, printre care cea mai celebră, „mutaţia consonantică" a lui J. Grimm, dar ele admiteau atîtea excepţii, încît nu puteau fi considerate legi ştiinţifice. Abia explicarea acestor excepţii prin alte reguli a dat corespondenţelor formulate anterior un caracter riguros şi „mutaţia" lui Grimm a devenit „lege" doar după ce Verner i-a legiferat excepţiile. La p. 85 şi 115 dau trimiteri la lucrări ale lui Hasdeu dintre 1874—1881 în care el afirmă că „aplicaţiunea legilor filologice dă astăzi nişte rezultate tot atît de sigure ca şi a oricărei ştiinţe pozitive" (1874), făcînd din lingvistică „algebra ştiinţelor sociale", iar în continuare arăt disputa lui cu latiniştii şi cu Cihac pentru nerespectarea acestor legi. Nu văd, aşadar, ce este exagerat în cele afirmate la p. 85. Cît priveşte părerea mea dacă legile fonetice ale neogramaticilor „le putem într-adevăr socoti legi din punct de vedere filozofic?" (LR, p. 287, col. 2), expusă clar de

mine în *Probleme de lingvistică generală*, V, Bucureşti, 1967, p. 10—11, ea nu-şi avea locul într-o lucrare în care e vorba de ideile lui Hasdeu şi nu de ale mele.

Acad. Iorgu Iordan i se pare echivocă fraza de la p. 111, unde se afirmă „Hasdeu respinge de la început... [termenul] de *ştiinţa limbii*, ca nefiind potrivit pentru un termen tehnic, întrucît se schimbă de la o limbă la alta", căci după d-sa, n-ar fi clar ce se schimbă : *termenul*, sau *ştiinţa* însăşi? Nu văd însă cum poate fi vorba de echivoc într-o frază care începe cu „dintre aceşti termeni..." (lăsat la o parte de acad. Iordan), în care este vorba numai de *termen* şi nu de *ştiinţă*, iar expresia *ştiinţa limbii* e dată în caractere cursive. Mai departe însă acad. Iordan spune că „afirmaţia nu corespunde realităţii : dacă H. a respins de la început acest termen, cum se face că în 1882, de ex., publică *Studie de ştiinţa limbei*?" (p. 287, col. 2). Acest „de ex." e *un singur* exemplu şi nu văd cum, pe baza unei inconsecvenţe întîmplătoare, se poate nega realitatea faptului că Hasdeu, în *Principie de lingvistică*, discută pe patru pagini (37—40) problema, pronunţîndu-se net pentru termenul *lingvistică* (pentru care aduce argumente importante), pagini la care eu fac trimitere exactă, dînd citate *in extenso* (p. 111—112).

Explicarea apariţiei gramaticii comparate prin tenebrosul „spirit romantic german" (explicaţia curentă, v. Iordan, *Lgv. rom.*, p. 9, care necesită însă la rîndul ei alte explicaţii) nu ni se pare preferabilă aceleia date de Hasdeu : ea „se datoreşte nu creştinismului, ci spiritului revoluţionar cosmopolit al secolului trecut", graţie căruia „au devenit egale dinaintea ştiinţei toate limbile sub raportul naţional şi toţi cetăţenii pe terenul politic" (v. *Hasdeu lingvist şi filolog*, p. 131—132).

La p. 141 arătam critica abuzului de reconstrucţii (condamnat, de altfel, şi de acad. Iordan, *Lgv. rom.*, p. 10—11 ş. a.) făcută de Hasdeu, care a atras „atenţia asupra *surselor interne ale vocabularului*, pe care avea să le studieze cu strălucire elevul său Lazăr Şăineanu". Acad. Iordan consideră că, dimpotrivă, „Concepţia lui Şăineanu.. îşi are punctul de plecare în lupta începută de mult şi continuată mai ales de creatorul geografiei lingvistice contra reconstruirii abuzive de etimonuri...", lucru pe care eu nici nu l-am negat ; dar nu văd de ce geografia lingvistică ar fi şters din mintea lui Şăineanu cel mai apropiat elev al lui Hasdeu timp de atîţia ani, influenţa primului său maestru.

Afirmaţia de la p. 114, care de fapt aparţine lui E. Petrovici, G.Mihăilă ş. a., că aspectul fonetic al cuvintelor slave din româneşte corespunde „epocii în care grupurile etnice slave au fost asimilate definitiv de români" nu este, cred, în contradicţie (cum crede recenzentul, p.287—288), cu aceea că sub aspect fonetic cuvintele slave intrate în română „au fost mereu readaptate la forma mai nouă pe care românii o auzeau de la conlocuitorii slavi" (*ibid.*), ci e urmarea ei firească.

Contradicţia dintre atitudinea mai mult decît sceptică a lui Densusianu faţă de ceea ce predecesorii atribuiseră substratului şi teoria lui că substratul limbii române ar fi nu limba dacă, ci ilira, îi aparţine lui Densusianu, şi nu mie. El admitea substratul în teorie, dar îl ignora în practică (v. HLR, mai ales p. 8, 18, 20, 29, 37—39 pentru negare şi 26—28 pentru iliră). Afirmaţia acad. Iordan că la Densusianu „e vorba de alt substrat, şi aceasta, din cauză că, după Densusianu, poporul român

s-ar fi format în sudul Dunării" (p. 288, col. 1) este adevărată mai degrabă invers : constatînd asemănările substratului românei cu albaneza, pe care pe atunci unii cercetători o considerau de origine iliră (lucru nedemonstrat nici pînă astăzi), Densusianu, ca şi Philippide, i-a mutat pe români în sudul Dunării, pentru a-i pune în contact cu albaneza. În realitate, cum am încercat să arăt (RRL, XII, 1967, 1, p. 33 ş. u. şi ILR, II, p. 365), elementele comune românei cu albaneza, afară de cîteva lucruri evident recente, se explică suficient prin fondul comun moştenit din indo-europeană de către protoalbaneză şi de limba dacă (substratul limbii române), fără să fie neapărat necesar să considerăm albaneza derivată din daco-moesiană, sau, dimpotrivă, ilira ca substrat al limbii române, şi, mai ales, fără să fie nevoie să mutăm pe albanezi în nord ori pe români în sud de dragul unor teorii insuficient demonstrate. Acad. Iorgu Iordan îmi atribuie că aş considera profund greşită ideea că poporul român s-ar fi format în sudul Dunării. Dacă prin aceasta se înţelege (cum crede Philippide, de ex.) că româna s-a format e x c l u s i v în sudul Dunării, atunci sînt, într-adevăr, de părere că ideea e „profund greşită". În realitate însă aprecierea mea se referă la i l i r i s m u l lui Densusianu. Iată fraza : „la noi, Ovid Densusianu, care a avut o atitudine mai mult decît sceptică în privinţa substratului, a pornit de la ideea profund greşită, pe care n-a demonstrat-o niciodată, că substratul limbii române ar fi nu limba dacă, ci ilira...". Nu e singurul loc unde, prin trunchierea citatului sau printr-o interpretare preconcepută ori numai grăbită mi se atribuie ce n-am afirmat. Pentru a mă combate în ceea ce de fapt nu am susţinut, acad. Iordan apelează la „o operă oarecum oficială" (p. 288, col. 1), *Istoria României* I. Mai întîi, nu mi se pare ştiinţific a vorbi de o ştiinţă „oficială", la care să apelăm în locul argumentelor, şi de alta „neoficială", deci dinainte condamnată : ştiinţa poate fi *adevărată* sau *falsă*, şi acest lucru nu rezultă din decretele academiilor. Apoi, ca latinist, nu puteam ignora faptul că romanitatea orientală a existat şi la nord şi la sud de Dunăre. În plus, felul cum este reprodusă ideea tratatului nu mi se pare corect : acad. Iorgu Iordan afirmă că ideea că „poporul român s-ar fi format în sudul Dunării" este „acceptată parţial de toţi istoricii limbii române, ba şi de *Istoria României* I", cînd în realitate tratatul, care vorbeşte doar de r o m a n i t a t e a nord şi sud-dunăreană şi de legăturile celor două regiuni, afirmă clar că „poporul român şi limba românească... s-au format, în ultimele secole ale mileniului I e. n., în spaţiul de la nordul Dunării de jos, avînd ca teritoriu-nucleu ţinuturile de deal şi de munte ale Daciei" (*op. cit.*, p. 808).

Referitor la p. 200, acad. Iorgu Iordan afirmă : „Problemele generale ale romanisticii le pusese *numai* Diez, *nu* şi Gröber [sublinierea noastră, C. P.]. Acesta din urmă este « editorul » (adică iniţiatorul şi responsabilul) celebrului *Grundriss der romanischen Philologie*, o colecţie de studii a diverşi specialişti...". Fără a ignora că *Grundriss*-ul este o lucrare colectivă şi fără a compara importanţa lucrărilor lui Diez cu ale lui Gröber (cu o pagină înainte, p. 199, numisem numai pe Diez „creatorul gramaticii comparate a limbilor romanice"), nu înţeleg de ce i se interzice atît de categoric lui Gröber să fi pus şi el probleme

generale ale lingvisticii romanice. Este drept că atunci cînd citasem pe Gröber, pentru comoditate, mă refeream la întreaga colecţie (cum se face în general); dar Gröber nu este numai „editorul" (cum scrie acad. Iordan), ci şi coautor al celebrului *Grundriss*, în care s-a ocupat tocmai de probleme generale (v. Iorgu Iordan, ILR, p. VII şi *Lgv. rom.*, p. 7, unde se citează importante studii ale lui Gröber din *Grundriss*). În afară de aceasta, Gröber a mai scris şi alte lucrări, nu lipsite de importanţă. Ce altă autoritate aş putea cita pentru istoria lingvisticii romanice, decît pe acad. Iorgu Iordan însuşi, care, în *Lgv. rom.* scrie: „Caracteristic pentru atitudinea lui [Meyer—Lübke, n. n.] faţă de problemele lingvistice în general este chipul cum şi-a însuşit teoria lui Gröber relativ la compararea limbilor romanice, cu scopul de a reconstitui latina populară Ipoteza lui Gröber, foarte ingenioasă şi de o construcţie riguros matematică..." (p. 27—28). „Printre ceilalţi romanişti trebuie menţionat, în primul loc, G. Gröber, care, în *Grundriss der romanischen Philologie* I, ed. II, p. 272 şi urm., distinge tranşant între vorbirea logică... şi cea afectivă..., punînd astfel bazele întregii cercetări de mai tîrziu, cel puţin în ce priveşte sintaxa afectivă..." (p. 85). „Pentru întîia oară a aplicat această metodă [spaţierea acad. Iordan; este vorba de metoda caracterizării lingvistice, n. n.] în domeniul lingvisticii romanice, Gustav Gröber..." (390). De o importantă (deşi criticată) teorie a lui Gröber se vorbeşte şi în ILR, p. 23—24. Atunci de ce „problemele generale ale lingvisticii romanice le-a pus numai Diez, nu şi Gröber"?

„A lăuda şi a apăra astăzi pe Hasdeu ca susţinător al ideii amestecului limbilor este o greşeală", spune acad. Iordan (p. 288, col. 2). De ce oare? Amestecul lingvistic este o realitate pe care cu greu ar putea-o nega un cercetător obiectiv, în primul rînd un cercetător al limbii române; teoria a devenit evidentă prin cercetările recente asupra bilingvismului la diverse popoare şi este admisă chiar de cercetătorii structuralişti (v., de ex., A. Martinet, *Economie...*, cap. VI, § 27—28; B. Malmberg, „Studia linguistica", XV, 1961, 2, p. 60 ş. a.). De aceea nici nu am avut nevoie să-l „apăr" pe Hasdeu, care, spre deosebire de contemporanul şi prietenul său H. Schuchardt, a avut păreri rezonabile în această problemă. De altfel, vorbind despre Schuchardt, acad. Iordan afirmă: „Tot aşa a căpătat o confirmare strălucită, datorită acestei discipline [geografia lingvistică, n. n.], altă idee a marelui lingvist..., aceea că nu există limbi (mai exact: vorbiri) neamestecate..." (*Lgv. rom.*, p. 196).

Sensul afirmaţiei lui Hasdeu de la p. 120 că „limba" este omenească, iar „dialectele" sînt naţionale, rezultă, cred, clar din cele cinci rînduri care preced propoziţia incriminată de acad. Iordan (p. 288, col 2), şi pe care le-am citat *in extenso* tocmai pentru a evita orice confuzie.

La p. 122 (nu 120, cum se trimite greşit) lucrul asupra căruia insistam era nu acela că „nu există graniţe dialectale propriu-zise", fapt pe

care îl spuseseră şi alţii (Hasdeu însuşi, în *Principie de lingvistică*, p. 56, trimite la G. Ascoli, P. Meyer ş. a.), ci că lipsa graniţelor nu înseamnă că nu există dialecte; cu vorbele lui Hasdeu (*op. cit.*, p. 58) „se confundă capetele dialectelor, nu însă şi porţiunile lor centrale", poziţie avansată şi originală pentru acea vreme (v. întreaga demonstraţie, *loc. cit.*), mai ales dacă ne gîndim că, după un sfert de veac, J. Gilliéron (pe urma altora) afirmase că nu există dialecte, ci numai fenomene dialectale (asupra acestei afirmaţii v. Iordan, *Lgv. rom.*, p. 35, 56, 175 n. 1 ş. a.). Că teoria continuităţii neîntrerupte a luat-o Hasdeu de la J. Schmidt şi H. Schuchardt (nu fără contribuţii proprii) am spus-o clar cu trei pagini înainte (119, nr. 51) şi la p. 136. Părerea acad. Iordan că autorul „teoriei valurilor" este nu numai J. Schmidt, ci şi H. Schuchardt nu o pot împărtăşi, cu tot răspunsul pe care i-l dă lui Meyer-Lübke, care îl criticase pe drept pentru această afirmaţie (v. *Lgv. rom.*, p. 56 şi lunga notă însoţitoare). În locul citat (*Brevier*[2], p. 431 ş. u.) Schuchardt îşi atribuia nu „teoria valurilor", ci „teoria diferenţierii geografice" (*geographische Abänderung*) şi conchidea doar că „ideea plutea în aer". Comparaţia cu valurile apare la Schuchardt (*Vokalismus*, III, 1868, p. 33 ş. u.) ca o simplă imagine nemaireluată şi nedezvoltată ulterior. În plus, la J. Schmidt teoria valurilor e folosită nu atît pentru a explica continuitatea dialectală, idee afirmată şi de alţii înaintea lor, ci mai degrabă trecerea bruscă constatată între dialectele indo-europene în epoca istorică: dacă într-un lanţ dialectal neîntrerupt ABCDEF... inovaţii dialectale pornesc din punctele B şi E şi se extind ca un val asupra dialectelor imediat apropiate (ca în schema $\overline{\text{ABC}}$ $\overline{\text{DEF}}$), se ajunge, practic, ca B să se învecineze cu E şi, din pierderea verigilor intermediare, rezultă trecerea bruscă constatată, de ex., de la „dialectele" celtice la cele germanice, de la acestea la cele slave etc.

Referitor la p. 182—183, acad. Iordan scrie: „Cine cunoaşte cîtuşi de puţin istoria limbii române este obligat să respingă ideea lui H., *acceptată de Poghirc* [subl. n.], cu sprijinul lui Vl. Georgiev, că diftongarea lui *e* şi *o* accentuaţi, precum şi palatalizarea labialelor s-ar datora substratului" (p. 288, col. 2). Eu însă nu am afirmat în paginile citate, ca şi în întreaga carte, nimic care să însemne o acceptare a acestor teorii iar în vol. II al ILR, p. 324, îmi exprim rezervele asupra lor. Le-am relatat numai ca atare, arătînd doar că Vl. Georgiev a ajuns de curînd, independent de Hasdeu, la aceeaşi concluzie pentru prima teorie. Adaug acum, pentru ca ideea lui Hasdeu, formulată de altfel de el cu destulă prudenţă (v. p. 183), să nu pară chiar atît de absurdă cum o consideră acad. Iordan, că regretatul acad. E. Petrovici, desigur bun cunoscător al istoriei limbii române, afirmase şi el, la 60 de ani după Hasdeu: „Marele rol jucat de vocalele anterioare şi de yod în romanica dunăreană dinaintea influenţei slave, mai mare decît în celelalte limbi romanice, se datoreşte probabil acţiunii substratului tracic" (SCL, I, 1950, 2, p. 214). Tot în acelaşi scop mai adaug că originea diftongării şi epoca producerii ei nu a fost nici pînă astăzi pe deplin clarificată. Acad. Iordan, în teza sa de doctorat (*Diftongarea lui* e *şi* o *accentuaţi în poziţiile* ă, e, Iaşi, 1921, 352 p.) nu dă un răspuns acestor probleme şi con-

sideră diftongările din diversele limbi romanice ca independente în fiecare din ele. Nerezolvată a rămas problema şi în istoriile limbii române. Explicaţia fonetică-fiziologică nu exclude o posibilă influenţă a substratului, cum nu exclude acest lucru nici epoca timpurie a producerii fenomenului (româna comună, după TILR, II). De altfel şi pentru limbile romanice apusene unii cercetători s-au gîndit la o cauză exterioară, influenţa germanică (v. Iorgu Iordan, ILR, 1957, p. 233—234). Mai menţionez că, pe lîngă explicaţia prin substrat, Hasdeu făcuse pentru diftongare şi apropieri romanice (EMR, I, p. 11, citat de mine la p. 200).

Observaţia referitoare la p. 186 : Hasdeu nu vorbeşte de o *limbă* „pan-tracă", ci de „numeroasa *ginte* pan-tracică", şi, cum rezultă din numeroasele citate şi trimiteri pe care le dau la p. 186—188, el este printre primii care insistă asupra diferenţelor lingvistice importante de pe teritoriul nord-balcanic în antichitate. Acad. Iordan întreabă dacă „există astăzi indo-europenişti care cred că traca şi ilira sînt ramuri ale uneia şi aceleiaşi limbi"; adeverindu-se cele afirmate de Hasdeu, astăzi se insistă tot mai mult pe deosebirile dintre ele şi aproape nimeni nu mai afirmă că sînt o singură limbă, deşi expresii ca „traco-ilir", „traco-frigian" apar destul de frecvent (pentru problemă v. Vl. Georgiev, *Thrace et illyrien*, LB, VI, 1963, p. 71—74).

La p. 201 citez afirmaţia lui Hasdeu că limba română „ea singură reprezintă ramura orientală a familiei romanice [pasaj omis de acad. Iordan, care citează numai ce urmează], avînd în cumpănă aceeaşi greutate pe care o are ramura occidentală întreagă, adecă dialectele italiene, spaniole, portugheze, provensale, reto-romane şi franceze la un loc". Afirmaţia nu poate fi, desigur, acceptată ca atare, şi în rîndurile următoare încercam doar să arăt cum trebuie înţeleasă şi că ea este adevărată numai pentru anumite fapte (adesea însă foarte importante, ca genul neutru, cazul genitiv-dativ etc., nu simple „cuvinte latine absente în toate celelalte", cum afirmă acad. Iordan). Judecînd însă cu ideile de la 1880, cînd teoria arborelui genealogic (criticată de Hasdeu) era încă predominantă, ea se justifică logic astfel : limbile romanice de vest, mărturii tîrzii ale originalului latin, sînt simple c o p i i ale unui a r h e t i p mai vechi pierdut, în timp ce româna era (pe atunci, înainte de descoperirea limbii dalmate), un arhetip egal ca valoare cu cel care stă la baza tuturor limbilor occidentale. Astăzi, deşi problema se pune în cu totul alţi termeni, lingvişti de talia lui Alf Lombard, Alwin Kuhn ş. a. au făcut afirmaţii asemănătoare cu ale lui Hasdeu şi toţi cercetătorii sînt de acord în privinţa importanţei limbii române pentru lingvistica romanică, inclusiv acad. Iorgu Iordan, care a prezentat un raport cu această temă la cel de al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică de la Bucureşti (1968).

Referitor la p. 221, acad. Iordan afirmă : „compararea lui H. cu Iorga nu-l avantajează pe cel dintîi. . . ". Făceam această comparaţie nu cu intenţia de a sugera că Hasdeu este superior, iar acel „poate" pus în comparaţie se referea la faptul că Iorga nu a atins toate domeniile tratate de Hasdeu (lingvistica, statistica, de ex.). De altfel, diferenţa de epocă împiedică şi ea stabilirea unei scări de valori între Hasdeu şi Iorga.

Cît priveşte frumosul citat (p. 233—234, n. 40) din *Etymologicum Magnum* (p. 289 din recenzie, col. 1), el se referă la „înfrăţirea" e t n i c ă

și politică (nu lingvistică) dintre popoarele balcanice; amintesc însă că astăzi teoria „uniunii lingvistice balcanice" (asupra căreia mi-am exprimat unele îndoieli în RESEE, I, 1963, 1—2, p. 190) prinde tot mai mult teren și chiar acad. Iordan, în raportul amintit, spune despre ideea uniunii lingvistice balcanice „...du point de vue logique, elle me semble généralement acceptable..." (p. 5).

În continuare, acad. Iorgu Iordan notează alte „greșeli" ale cărții, produse de admirația mea „vecină cu fetișismul" (p. 289, col. 1). Departe însă de a-i face lui Hasdeu „un merit deosebit din faptul că a început o lucrare, dar n-a putut-o duce la bun sfîrșit", departe chiar de a-l justifica, eu am căutat o explicație în fraza de la p. 128, trunchiată de acad. Iordan și al cărei sfîrșit sună astfel: „...un bun indo-europenist, oricît de largă pregătire ar avea, trebuie să-și orienteze cercetările mai cu seamă asupra anumitor domenii". Ceea ce lăudam la Hasdeu era faptul că el a ales din indo-europenistică tocmai domeniul care putea să lumineze istoria limbii române (v. p. 128—129) și la aceasta cred că nimeni nu are nimic de reproșat.

Afirmația că gramatica lui Meyer-Lübke „a apărut abia către sfîrșitul vieții lui Hasdeu, cînd acesta se îndepărtase de lingvistică" (p. 200), ar fi greșită, deoarece primul volum a apărut la 1890. Data e exactă, dar ultimul volum avea să apară abia în 1902, iar de la 1884 Hasdeu se dedicase aproape exclusiv muncii la dicționar. În 1890—1892 el e suplinit de Șăineanu la cursurile sale, pe care le neglijează aproape complet după această dată. Lucrările lui de după 1890 sînt aproape exclusiv articole de dicționar, cînd nu se ocupă de probleme nelingvistice. În cei 17 ani pînă la moarte Hasdeu a mai scris abia vreo 30 de lucrări, toate însă puțin importante (cu excepția dicționarului), pe cînd în cei 30 de ani precedenți de activitate științifică scrisese 270 de lucrări filologico-lingvistice. Semnificativ este că *Sic cogito* este din 1892. Aceste fapte justifică, cred, afirmația citată mai sus.

Afirmația mea (p. 83) că „dacă Hasdeu nu și-a definit poziția ca materialistă (ci doar ca pozitivistă, n. n.), aceasta se datorește credințelor sale religioase" ar fi un „merit iluzoriu" pe care i-l atribui lui Hasdeu. Dar tot „merit iluzoriu", cum crede acad. Iordan, să fie și democratismul lui Hasdeu, admis de toată lumea? Cît privește fraza incriminată de la p. 90, în ea opun șovinismul patriotismului, nu le identific, și nu văd din ce a dedus acad. Iordan că „izbucnirile șovine sînt manifestări ale patriotismului" (p. 289, col. 2).

★

Aici se încheie de fapt argumentele recenzentului, pe baza cărora d-sa conchide: „În concluzie afirm, cu deplină convingere, că lucrarea lui Poghirc nu este monografia pe care o merită Hasdeu" (p. 290, col. 2). Și d-sa revine la principala obiecție adusă lucrării (aș spune, de fapt singura, celelalte fiind simple exemple demonstrative) — lipsa ei de obiectivitate.

Fără îndoială că orice apreciere (inclusiv lucrarea mea) cuprinde o doză de subiectivitate. Dar oare să nu aibă chiar nici un merit (în afară

de bibliografie, v. p. 285, col. 2) [2] cartea pe care d-sa o analizează pe atîtea pagini? Totul, de la început pînă la sfîrşit, e exagerare sau eroare? Recenzentul pare mai degrabă că se războieşte cu autorul lucrării, decît că discută argumentele cărţii. Autorului i se atribuie (fără dovezi), în mai multe locuri, că nu ar cunoaşte istoria lingvisticii indo-europene şi slave (v. mai ales p. 288, col. 2 şi 290, n. 2), ceea ce ar fi foarte grav pentru „tînărul profesor de lingvistică indo-europeană", ca şi pentru Universitatea căreia îi aparţine, dacă puţin mai jos nu s-ar spune că nu cunoaşte domeniul românesc şi romanic pentru că... are „pregătire şi formaţie de filolog clasic şi de indo-europenist" (p. 288, col. 2). Nu cred însă că formaţia de indo-europenist şi latinist poate dăuna cuiva care se ocupă de limba română, ci dimpotrivă.

La p. 290, col. 2 mi se impută că aş face afirmaţii „fără dovada de text corespunzătoare". Acad. Al. Graur, în recenzia amintită (p. 25), scrie, dimpotrivă: „Fiecare afirmaţie este sprijinită pe o notă care trimite la un pasaj din operele discutate". Cred că cele 728 de trimiteri şi citate din operele lui Hasdeu şi ale altora, la un text propriu-zis de 180 p., sînt o dovadă grăitoare în acest sens.

Uneori mi se atribuie de către recenzent nu numai afirmaţii pe care nu le-am făcut (v. mai sus), ci şi intenţii pe care nu le-am avut. Se afirmă, de ex., că criticile violente şi adesea injurioase ale lui Hasdeu sînt „nu numai explicate, ci şi justificate" şi se dă ca exemplu p. 167–168, unde spun: „Atacul lui Hasdeu împotriva învăţaţilor ardeleni este de o violenţă nemaiîntîlnită, plin de termeni insultători, un stil de critică la care avea în curînd să renunţe." E justificare oare în această frază, sau reprobare? Cît priveşte continuarea: „El [= *Hasdeu*, nu *atacul*, NB !] demonstra însă totodată... netemeinicia afirmaţiei învăţaţilor ardeleni...", trunchiată tocmai acolo unde rezultă netemeinicia afirmaţiei lor şi dreptatea lui Hasdeu (este vorba de afirmaţia acestora, rezultată din purismul lor latin, că romanii au găsit Dacia pustie în momentul colonizării — idee absurdă, care nu mai e demult admisă de nimeni), ideea lui Hasdeu e în întregime adevărată. Urmează alte exemple în care, după d-sa, aş justifica modul de critică al lui Hasdeu. Mărturisesc că, reprobînd maniera, nu-mi pot ascunde simpatia pentru t a l e n t u l de polemist al lui Hasdeu (mai ales cînd are şi dreptate în ceea ce priveşte fondul ideilor), dar dacă am citat aceste fapte am făcut-o tocmai pentru a arăta că ele dăunează ştiinţei, constituind, în parte, cauzele care i-au atras lui Hasdeu atîtea anticipatii şi au provocat în bună măsură defăimarea sa (v. p. 229—230), deşi, cum arătam la p. 231, „rezerva pe care au avut-o faţă de Hasdeu generaţiile următoare nu se explică numai prin aceste elemente de ordin subiectiv".

Acad. Iorgu Iordan consideră că în aceste polemici favorizez pe Hasdeu şi defăimez pe adversarii săi, mai ales pe Densusianu şi Philippide.

---

[2] La bibliografia lucrării, elevul acad. Iordan, Aurel Nicolescu, aduce în SCL, XX, 1969, 2, p. 343 — 347 cîteva completări şi corectări, majoritatea utile şi juste, pentru care îi mulţumesc. Ţin doar să precizez că nu m-am angajat să citez toate retipăririle lui Hasdeu, ci numai pe acelea care, dintr-un motiv sau altul, mi-au fost necesare, şi amintesc cît e de dificilă reverificarea unor citate sau trimiteri din Hasdeu, în condiţiile în care o bună parte din „Columna lui Traian" e consultabilă doar în microfilm, iar alte lucrări rare sînt atît de deteriorate, încît bibliotecile nu le mai dau la lectură.

În realitate, lucrurile stau tocmai invers : l-am defavorizat pe Hasdeu (cum recunoaşte chiar acad. Iorgu Iordan la p. 290, col. 1), reproducînd multe din vorbele răutăcioase spuse de el, şi i-am menajat pe cei doi, trecînd sub tăcere spusele lor. Acad. Iorgu Iordan îmi reproşează că „despre Densusianu ...nu ni se arată cum a fost tratat de acesta". Dau (în nota 35, p. 230) trimitere la necrologul făcut lui Hasdeu de Densusianu, unde se arată motivele resentimentelor lui faţă de Hasdeu, dar nu le-am reprodus, din discreţie, căci e vorba de interese mărunte ale lui Densusianu şi de orgoliul său. Cît priveşte pe Philippide, eu nu a c u z, cum îmi reproşează acad. Iordan, ci c o n s t a t. Amintesc că nu Hasdeu, ci Philippide a început polemica şi tonul l-a dat el. Oricine cunoaşte opera lui Philippide (v. de ex. *Specialistul român*), ştie cît de puţin academică şi de nedreaptă era critica sa, ca, de altfel, şi cea a lui Densusianu uneori (v. recenziile acestuia la lucrările lui Philippide, Sextil Puşcariu ş. a. în recent apărutele *Opere*, Bucureşti, 1968, p. 366—375, 640—657 ş. a.). Din respect pentru ştiinţa lui Philippide, am trecut sub tăcere insultele şi am reprodus (p. 230, n. 34) numai cîteva neadevăruri evidente afirmate despre Hasdeu („lipsa de cunoştinţe" fonetice etc.), pe care nu eu, ci Philippide ar fi trebuit să le demonstreze. Netemeinicia afirmaţiilor lui Philippide rezultă, de altfel, indirect din cele spuse de mine despre teoriile fonetice ale lui Hasdeu la p. 115—116 şi 135—136.

Greşit mi se atribuie şi intenţia de minimalizare a operei lui Philippide, dedusă dintr-o frază trunchiată de recenzent. Iată fraza : „..după excepţionala lucrare a lui Hasdeu, *Principie de linguistică*, sinteză superioară a ideilor timpului, cu remarcabile contribuţii personale [*hinc absque* Iorgu Iordan] Philippide publică şi el nişte *Principii de istoria limbii*, modestă aplicare a lucrării cu acelaşi titlu a lui Hermann Paul la istoria limbii noastre". Termenul *nişte*, incriminat de acad. Iordan în fraza trunchiată, este foarte normal cînd amîndoi au scris cîte o carte cu acelaşi titlu : *Principii*... Fără a contesta valoarea ştiinţifică a lucrării în sine (care conţine, în cea mai mare parte, un important material românesc clasat după diversele cauze de schimbare a limbii), arătam doar că, în ceea ce priveşte ideile generale, Philippide e tributar lui H. Paul, lucru pe care îl afirmă şi D. Macrea (*Lingvişti şi filologi români*, p. 156 : „o prelucrare a teoriilor neogramaticului german Hermann Paul"), Al. Graur şi L. Wald (*Scurtă istorie a lingvisticii* [2], 1965, p. 71 : „o prelucrare românească a cărţii lui Hermann Paul") şi chiar acad. Iordan, de vreme ce (în *Lgv. rom.* p. 25) scrie : „Cine vrea să se orienteze mai uşor cu privire la problemele discutate în această lucrare [*Prinzipien der Sprachgeschichte*, n. n.] poate recurge la A. Philippide, *Principii de istoria limbii*, Iaşi, 1894, care s-a inspirat în bună parte de la H. Paul...".

Acad. Iorgu Iordan afirmă că îl „acuz" de „mare neîncredere faţă de lucrările lui Hasdeu" (p. 290, col. 1), cînd eu c o n s t a t că în *Introducere în studiul limbilor romanice* (1932) nu-l citează niciodată pe Hasdeu şi adaug : „Fără să facem proces de intenţie lingviştilor amintiţi, relatăm cazurile ca foarte semnificative pentru atitudinea posterităţii faţă de Hasdeu" (p. 231, n. 37). Dacă m-am referit la ediţia 1932, este nu pentru că nu aş cunoaşte-o pe ultima (în care Hasdeu apare citat de două ori, dar indirect, o dată după Th. Capidan şi altă dată după

J. Byck), ci pentru că în 1932 autorul se afla sub influenţa directă a profesorului său, Philippide. Neutilizarea lui Hasdeu o explică acad. Iordan prin aceea că a lăsat la o parte pe acei care „n-au contribuit la dezvoltarea lingvisticii romanice prin concepţii sau metode noi". Oare n-a contribuit la aceasta Hasdeu, dar cei aproape 70 de români citaţi în ed. a II-a (mulţi nelingvişti, alţii abia începători, ca G. Baronzi, V. Cota, S. Goldştein-Bîrlad, M. Negru, V. Scînteie) au contribuit? Numele lui Hasdeu trebuia, cred, amintit, dacă nu tratat mai pe larg cel puţin în legătură cu amestecul lingvistic, articolul romanic, chestionarele lingvistice, comunitate lingvistică, contaminaţie, dialect, etimologie, graniţe dialectale, pozitivism, reconstituire lingvistică, (caracterul) social (al limbii), substrat etc.

Din toate aceste lucruri acad. Iorgu Iordan deduce: „se pare că autorului [= Poghirc] îi plac astfel de lucruri" (adică polemica injurioasă). Acad. Iordan se teme că lucrarea mea ar putea avea „consecinţe primejdioase pentru educaţia profesională şi etică a tineretului nostru". Oare acesta să fie efectul unei munci de ani de zile pentru a scoate din uitare ideile şi faptele unui om de talia lui Hasdeu? Cît despre polemicile relatate, socot că mai grave consecinţe ar avea loc dacă am lăsa tineretul să citească articolele respective neprevenit asupra mobilului lor subiectiv, ceea ce ar avea ca rezultat că el nu ar mai putea discerne adevărul de insinuări sau afirmaţii nejuste şi n-ar mai avea încredere în ideile nimănui.

Eu cred că a-ţi pune toată pasiunea în sprijinul unor idei mari şi adevărate nu înseamnă subiectivism, după cum indiferenţa faţă de obiectul tratat nu înseamnă obiectivitate, iar stilul incolor nu dă neapărat caracter ştiinţific unei opere. Afectele nu distrug totdeauna ştiinţa, ci mai adesea o creează. Hasdeu este, într-adevăr, autorul unor idei mari şi adevărate şi, atîta vreme cît, aşa cum sper să fi demonstrat în cele de mai sus, nu am denaturat adevărul din pasiune, nu mă ruşinez de această pasiune a mea, de care am prevenit, de altfel, pe cititor chiar în prefaţa cărţii (p. 9). Lipsa relativă de obiecţii critice faţă de Hasdeu se explică prin aceea că, în cuprinsul limitat al cărţii faţă de vastitatea operei lui, am selectat din nenumăratele idei şi fapte tocmai pe acelea care sînt şi astăzi, fie şi parţial, valabile. Cînd, editînd fiecare lucrare, mă voi ocupa de toate ideile sale, voi arăta de fiecare dată şi ce nu se mai poate astăzi accepta.

Scopul acestui răspuns, la care aş fi renunţat bucuros dacă era vorba numai despre mine, este de a dovedi „tînărului cercetător", de soarta căreia se îngrijorează acad. Iordan, că în cartea despre Hasdeu nu i se oferă adevăruri false, invenţii ale imaginaţiei mele înflăcărate (eventual a lui Hasdeu), ci idei mari şi metode ingenioase, care şi astăzi, după mai bine de jumătate de veac, se dovedesc juste şi fructuoase. Cît despre specialistul format, el poate să cîntărească singur faptele şi să constate de partea cui este adevărul.

PE MARGINEA DISCUȚIEI DESPRE STRUCTURA DIALECTALĂ A DACOROMÂNEI

DE

VALERIU RUSU

Am prezentat, într-un articol publicat recent [1], cîteva reflecții pe marginea unor studii care își propuneau să discute problema structurii dialectale a dacoromânei, între care și o contribuție a lui I. Gheție [2]. Observațiilor noastre, I. G. le răspunde în articolul *Asupra repartiției dialectale a dacoromânei* [3].

După ce își califică propria cercetare ca „onestă și îndelungată" [4] (Gheție II, p. 508), autorul ne reproșează că sîntem tributari „metodei" de a „spicui", la întîmplare, unele aspecte nesemnificative și de a pune sub semnul întrebării, „în termeni severi", rezultatele unor astfel de cercetări.

Este adevărat că nu am luat în discuție în articolul nostru *toate* opiniile exprimate de I. G. și ne-am oprit, în consecință, numai asupra cîtorva, din mai multe motive:

1. Așa cum arată și titlul, am intenționat să exprimăm *unele* reflecții pe care le sugerează cîteva contribuții recente, nu numai a lui I. G.; am avut în vedere mai ales *unele* observații comune acestor studii.

2. Nu era practic să reluăm *toate* opiniile lui I. G. (acest fapt ni se reproșează), care și-a propus să prezinte critic, în cele 28 de pagini, probleme ale repartiției dialectale, de la J. Gilliéron pînă la cele mai recente contribuții.

3. Nu este în profitul unei discuții științifice și nu este obligatoriu nici într-o recenzie consacrată special unei lucrări să se discute toate ideile și concluziile, iar observațiile critice (numai cîteva și mărunte) să fie precedate de aprecieri laudative (extinse).

---

[1] *Reflecții despre structura dialectală a dacoromânei (Pe marginea unor studii recente)*, în SCL, XX, 1969, nr. 2, p. 215 — 220.

[2] *Cu privire la repartiția graiurilor dacoromâne. Criterii de stabilire a structurii dialectale a unei limbi*, în SCL, XV, 1964, nr. 3, p. 317 — 346 [Gheție I].

[3] În LR, XVIII, 1969, nr. 5, p. 503 — 508 [Gheție II].

[4] Cît e de „onestă", ar fi fost normal să aprecieze alții; cît este de „îndelungată", ar putea mărturisi chiar autorul.

Care este însă „metoda" lui I. G., aşa cum ne-o dezvăluie articolul şi, mai ales, răspunsul său?

1. Un spirit critic exclusivist [5], care, fără a ţine seama de complexitatea realităţii dialectale şi de concluziile cercetărilor anterioare, preconizează ca *„făcîndu-se abstracţie de opiniile emise anterior*, precum şi de orice idee preconcepută asupra problemei, pornindu-se, aşadar, de la o *hartă albă a teritoriului lingvistic dacoromân*, să se demonstreze prin aplicarea unor criterii logice şi unitare felul particular în care graiurile locale se reunesc în unităţi dialectale din ce în ce mai mari..." (Gheţie I, p. 346; Cf. şi „principiile logice" care îi călăuzesc cercetarea, la p. 321—322) (subl. ns. — V. R.).

2. O bogăţie impresionantă de calificative, cu intenţia de a anula, prin acest procedeu şi nu prin analiza la obiect, părerile altora; „spicuim" din arsenalul lui I. G.: „lectură neatentă", „insuficientă meditaţie", „reflecţii inutile" etc.

3. Tendinţa de a ironiza, într-un frumos stil polemic, este adevărat, dar uitînd elementare trăsături de probitate ştiinţifică. Un exemplu: la p. 505, nota 4, I. G. ţine să ne arate cum se citează (corect, după ştiinţa domniei-sale!), contribuţia lui B. Cazacu şi R. Todoran, consacrată lexicului dacoromân, fără să bage de seamă că noi ne-am referit la *broşura* (pe care, probabil, I. G. nu o cunoaşte) publicată de autorii menţionaţi în seria de lecţii ţinute la cursurile de vară, organizate de către Universitatea Bucureşti, şi nu la textul apărut în revista „Studii şi cercetări lingvistice".

Deşi I. G. afirmă, în stilul său caracteristic, că articolul nostru „n-a făcut, prin cea mai mare parte a lui [6], decît să încarce bibliografia problemei cu nişte *Reflecţii* inutile" (Gheţie II, p. 508), sîntem plăcut surprinşi observînd că autorul încearcă să răspundă, pe parcursul *a şase* pagini, la observaţiile noastre („inutile"!) concentrate în *două* pagini.

Totodată recunoaştem că, potrivit logicii celei mai desăvîrşite, la care I. G. face apel adesea în cursul argumentării sale, am fost depăşiţi în ceea ce priveşte numărul de pagini cu care s-a încărcat inutil bibliografia problemei, întrucît e de presupus că un răspuns de şase pagini la nişte observaţii „inutile" nu-şi justifică de loc utilitatea.

Contrar părerii lui I. G., după care „o *definiţie* a dialectului rămîne indiferentă faţă de rezultatele concrete de delimitare a dialectelor unei limbi" (Gheţie II, p. 504), considerăm că definiţia şi delimitarea dialectelor, deşi sînt operaţii distincte, ele se presupun reciproc şi se află într-o anumită interdependenţă.

În legătură cu discuţia, de la aceeaşi pagină, despre situaţia africatelor (*č*, *ǧ*), I. G. arată că „V. Rusu uită un singur lucru şi anume că, în formularea de mai sus, noi am dat o *definiţie* a dialectului şi nu am

[5] Cf. cîteva exemple: „*absolut toate* celelalte fenomene fonetice sau morfologice pledează împotriva acestei diviziuni" (în cinci subdialecte, pe baza tratamentului africatei *ǧ*); „Autorii lor (teoriilor) au avut în vedere *exclusiv* faptele care confirmau opiniile lor şi au neglijat *complet* acele date care puneau sub semnul întrebării concluziile trase," (ambele citate, în Gheţie I, p. 323).

[6] I. G., „contaminat" probabil de „metoda" pe care o incriminase, nu spune nu cuvînt despre acea parte a articolului nostru care *nu* a încărcat în mod inutil bibliografia problemei.

stabilit un criteriu de delimitare a dialectelor", ceea ce ne-ar fi condus, printr-un „viciu de logică", la confundarea „definiţiei" cu „delimitarea". Uitarea se pare însă că îi e proprie şi lui I. G., pentru că acestuia îi „scapă" continuarea propriului citat, din care rezultă clar că a avut în vedere şi delimitarea : „S-a acceptat, aşadar, drept bază a *diviziunii* (subl. ns., V. R.) aspectele regionale ale unui singur fapt fonetic..." (Gheţie I, p. 323).

Mai departe (Gheţie II, p. 504), I. G. arată că opoziţia *ş* dur — *ş* moale trebuie s-o presupunem inclusă în „et caetera", cu care încheie enumerarea fenomenelor de ordin fonetic cu caracter de „lege". Nu putem să-i dăm satisfacţie autorului, care ar fi dorit ca noi să „fi scurtat cu un punct (paragraful despre *ş* dur — *ş* moale) lista *Reflecţiilor...*" : locul acestei particularităţi în concepţia lui I. G. (inclusă în „et caetera"), în comparaţie cu alte teorii (la E. Vasiliu aceasta este o trăsătură fundamentală) este de natură să suscite cel puţin o discuţie pentru a justifica ponderea acestui fenomen în caracterizarea graiurilor româneşti.

I. G. nu înţelege (Gheţie II, p. 505) de ce am pus în legătură trăsăturile tipice relative (vezi Gheţie I, p. 330) cu tratamentul africatei *č* (*id.*, p. 323). Pentru că deşi se arată că trăsăturile tipice (absolute şi relative) sînt de primă importanţă în individualizarea unui grai (*id.*, p. 330), totuşi nu se ţine seamă că tratamentul identic al lui *č* în Muntenia şi Crişana (fiind trăsătură tipică) nu poate fi luat drept argument că dacoromâna are numai patru subdialecte (faţă de cinci, cînd se are în vedere perechea sonoră *ǧ*).

I. G. încearcă, de altfel, şi o răstălmăcire a propriilor afirmaţii. La p. 323 (Gheţie I) se arată : „Chiar corespondenta surdă a africatei *ǧ* (*č*) ne oferă o altă imagine a *subdialectelor* (subl. ns. — V. R.) dacoromâne. Cinci, cînd avem în vedere pe *ǧ*, subdialectele dacoromâne devin patru, dacă ne referim la izoglosele diverselor variante regionale ale lui *č* din limba literară". Se mai poate susţine în acest caz că noi am confundat termenul „arie dialectală" cu „dialect" sau „subdialect"? I. G. s-a gîndit şi a scris, evident, *subdialecte*, nu *arie dialectală*.

Subliniem încă o dată că *numai frecvenţa* (Gheţie II, p. 505) nu este suficientă pentru a stabili elementele lexicale care pot constitui trăsături specifice ale unor graiuri sau dialecte, întrucît intervin aici, în comparaţie cu lexicul limbii literare, şi alţi factori pe care i-am semnalat în articolul nostru (p. 217).

Referitor la teoria clujeană a celor 4 (5) subdialecte, I. G. arată că ea se întemeiază pe repartiţia unei *singure* particularităţi lingvistice importante (tratamentul africatei *ǧ*), ceea ce înseamnă o simplificare, evidentă, a contribuţiei lingviştilor clujeni, în general, la descrierea structurii dialectale a dacoromânei.

I. G. ne reproşează (Gheţie II, p. 507) că soluţiile noastre se reduc la „recomandări generale şi vagi". Am indicat (p. 220), sub punctele a, b şi c, criteriile de care urmează să se ţină seama în discutarea problemei structurii dialectale a dacoromânei. Cititorul va putea singur, comparînd fie şi numai acest paragraf din articolul nostru cu articolul lui

I. G., să aprecieze care dintre cele două contribuţii este mai vagă şi mai imprecisă.

Dar deosebirile de vederi între noi şi I. G. nu se rezumă numai la probleme concrete de dialectologie românească.

Considerăm, spre deosebire de I. G., că discuţiile ştiinţifice, chiar atunci cînd au un caracter polemic mai pronunţat, sînt utile progresului cercetărilor.

Chiar şi răspunsul lui I. G. la observaţiile noastre este *util*; el este însă, în acelaşi timp, şi o probă de felul în care I. G. înţelege o discuţie liberă a opiniilor ştiinţifice.

22 octombrie 1969

REPARTIȚIA GRAIURILOR DACOROMÂNE ȘI O CHESTIUNE DE PRINCIPIU

DE

ION GHEȚIE

„Limba română" publică în paginile de mai sus un răspuns al lui V. Rusu la observațiile pe care le-am făcut cu cîtva timp în urmă pe marginea unor *Reflecții despre structura dialectală a dacoromânei*, apărute în SCL, XX, 1969, nr. 2 [1]. Nu e în intenția noastră de a examina aici precizările și punerile la punct ale autorului. În general, d-sa privește superficial observațiile noastre, le interpretează după plac sau pur și simplu trece pe lîngă ele, în stilul cu care ne-a obișnuit în recentele sale *Reflecții*. Cititorul interesat va confrunta punctele de vedere și își va fixa singur convingerea. Vom trece, de asemenea, peste tonul care se ostenește să fie, de la o mare înălțime, ironic. E, la urma urmei, dreptul oricui de a-și alege tonul expunerii și de a purta discuția de la înălțimea la care se consideră autorizat să se așeze.

Dacă am crezut totuși de cuviință să reluăm dialogul este numai pentru a ne spune, încă o dată, părerea asupra unei chestiuni de principiu privitoare la modul în care se cuvine să fie examinate, critic, lucrările altora.

Cititorului atent nu i-a scăpat faptul că articolul nostru din „Limba română", XVIII, 1969, nr. 5 nu este, în ansamblul lui, o simplă pledoarie *pro domo*. Opiniile noastre s-ar fi putut apăra, la rigoare, și singure, iar cercetarea nepărtinitoare ar fi ajuns să stabilească de partea cui e adevărul, chiar fără precizările pe care le-am făcut. Ne-am oprit asupra contribuției lui V. Rusu în primul rînd pentru că ea reflectă, în mod tipic, am zice, o anumită mentalitate, ușor identificabilă la unii dintre cei ce se ocupă de lingvistica românească. Așa cum arătam în încheierea articolului, autorul *Reflecțiilor* se dovedește tributar unei „metode" de oarecare circulație „care constă în a spicui, la întîmplare, unele aspecte nesemnificative din cutare sau cutare articol și, eludînd

[1] În acest articol autorul examinează critic lucrarea noastră *Cu privire la repartiția graiurilor dacoromâne. Criterii de stabilire a structurii dialectale a unei limbi*, apărută în SCL. XV, 1964, nr. 3, p. 317 – 346.

fondul problemelor, în a pune sub semnul întrebării, în termeni severi, rezultatele unor cercetări oneste şi îndelungate".

Reflecţiile lui V. Rusu ilustrează cum nu se poate mai bine punctul de vedere al celor ce înţeleg să aplice în acest fel (desfigurînd în fond) critica atît de necesară în cercetările ştiinţifice. Autorul ignoră problemele fundamentale ale investigaţiei noastre, pe altele le răstălmăceşte, alegînd chestiuni secundare, prezentate trunchiat, pentru a-i permite să-şi formuleze anumite concluzii negative.

În răspunsul său, V. Rusu ne atrage atenţia că „nu este în profitul unei discuţii ştiinţifice şi nu este obligatoriu nici într-o recenzie consacrată special unei lucrări să se discute toate ideile şi concluziile [lucrării]" (p. 167). Într-adevăr,aşa este. Examinînd o contribuţie ştiinţifică (indiferent de dimensiunile ei) avem libertatea de a ne opri numai asupra unor probleme dezbătute în ea sau chiar asupra uneia singure, pe care s-o urmărim stăruitor şi îndeaproape. E de la sine înţeles, prin urmare, că şi V. Rusu avea dreptul de a desprinde numai anumite probleme abordate în lucrarea noastră şi a zăbovi, după voie, asupra lor. Cu două restricţii, însă. Întîi, să le examineze cu atenţie şi nu să le atingă superficial, ignorînd, voit sau din neglijenţă, diverse aspecte importante ale expunerii. În al doilea rînd, să-şi restrîngă concluziile la obiectul direct al observaţiilor formulate şi să nu le extindă asupra întregii lucrări pe care n-a avut-o decît parţial în vedere. V. Rusu admite, în cele din urmă, că a „spicuit" studiul nostru asupra repartiţiei dialectale a dacoromânei, reţinînd numai unele dintre observaţiile formulate (şi anume, adăugăm, cu o singură excepţie, pe acelea mai puţin importante). Şi totuşi, d-sa îşi permite să formuleze aprecieri asupra întregii lucrări, susţinînd că ea e „lipsită de o bază proprie" şi face apel la o metodă „imprecisă şi neomogenă", limitîndu-se la a reanaliza concluziile anterioare. Este la mijloc un viciu de logică uşor sesizabil sau poate numai o chestiune de probitate ştiinţifică.

Pare cel puţin curios, de aceea (sau poate e firesc !), ca V. Rusu să ne reproşeze că în răspunsul pe care i l-am dat am neglijat „ elementare trăsături de probitate ştiinţifică" (p. 168). Despre ce e vorba? În lucrarea sa, autorul s-a referit la un articol al lui B. Cazacu şi R. Todoran, citat astfel: *Observaţii asupra lexicului dacoromân (Trăsături specifice şi arii lexicale)*, 1965, p. 31—33. Am arătat că trimiterea la lucrare nu e exactă, indicînd că ea a apărut în nr. 2/1965 al revistei SCL. V. Rusu ne informează că a făcut trimiterea la o broşură („pe care, probabil, I. G. nu o cunoaşte"), publicată de B. Cazacu şi R. Todoran în cadrul cursurilor de vară de la Sinaia. Referinţa e, oricum, inexactă. Ea trebuia să arate locul de apariţie al broşurii (dacă foaia de titlu nu-l menţiona, era obligatoriu să se semnaleze acest lucru prin abrevierile uzuale) şi să precizeze că avem a face cu o lecţie tipărită pentru auditorii unui anumit curs. Fiind vorba de o tipăritură de uz mai mult sau mai puţin intern, care nu ştim dacă a fost difuzată în librării, ea ne-a rămas necunoscută. Firesc, V. Rusu era îndreptăţit să facă cuvenita precizare. Cu ce drept, însă, contestă probitatea noastră ştiinţifică, de vreme ce el însuşi admite drept posibilă necunoaşterea de către noi a broşurii sus-menţionate? !

Parcurgînd observaţiile de mai sus ca şi pe cele formulate în contribuţia noastră anterioară, cititorul va înţelege, sperăm, care e valoarea

genului de contribuţii ilustrat de ultimele lucrări ale lui V. Rusu. „Metoda" urmată de d-sa este caducă şi de două ori păgubitoare pentru ştiinţă. Întîi, pentru că ea duce la confecţionarea în serie a unor note şi notiţe în care nu se face ştiinţă, ci se parodiază ştiinţa. În al doilea rînd, pentru că asemenea contribuţii (numească-se ele note, consideraţii, reflecţii sau oricum) dezinformează cititorii, prezentînd într-o lumină falsă rezultatele cercetărilor altora. Pentru a lua atitudine împotriva unei asemenea „metode", am crezut util, înainte de toate, să examinăm pe larg opiniile autorului. Am preferat să consacrăm şase pagini unor reflecţii de numai cîteva zeci de rînduri, decît să devenim tributari „metodei" care recomandă să execuţi în două-trei fraze o lucrare de cîteva zeci de pagini.

V. Rusu îşi încheie lucrarea acuzîndu-ne de a fi împotriva discuţiei libere a opiniilor ştiinţifice. De ce? Pentru că... am socotit reflecţiile d-sale drept inutile! Reflecţiile de felul acesta — da, critica obiectivă — niciodată. D-sa consideră că polemica noastră a fost utilă progresului cercetărilor ştiinţifice. A fost, în măsura în care a permis unuia din noi să condamne un anumit mod de a înţelege rosturile criticii ştiinţifice şi i-a oferit celuilalt prilejul să-l apere. Altfel, pe cît se pare, dialogul nu a folosit nici unuia dintre noi şi nu vedem de ce l-am continua. Ar fi (ca să folosim o expresie la modă) un dialog al surzilor, în care V. Rusu nu poate (sau nu vrea) să înţeleagă cele spuse de noi, iar noi nu înţelegem (sau poate înţelegem prea bine!) de ce d-sa nu le înţelege.

noiembrie 1969.

DIN PARTEA REDACŢIEI

Publicînd discuţia de mai sus, Comitetul de redacţie al revistei „Limba română" doreşte să sublinieze că în principiu nu consideră utile asemenea polemici. S-a făcut această excepţie deoarece nepublicarea primei intervenţii care viza pe un membru al Comitetului de redacţie ar fi putut da naştere la interpretări neconforme cu realitatea.

Cu aceasta, considerăm discuţia de faţă închisă.

COLOCVIU DE ONOMASTICĂ

În zilele de 10—12 octombrie a. c., la Institutul de lingvistică din Cluj, s-au desfăşurat lucrările colocviului naţional de onomastică la care au luat parte cercetători din Cluj, Bucureşti, Iaşi, Oradea, Craiova. În cuvîntul de deschidere, I. Pătruţ, referindu-se la activitatea onomastică a Institutului de lingvistică din oraşul gazdă, a evocat figura regretatului profesor Emil Petrovici, de care este strîns legată dezvoltarea ştiinţei onomastice de la noi.

Subiectele variate tratate de comunicările prezentate — referitoare atît la numele de locuri, cît şi la numele de persoană — au arătat interesul fervent al specialiştilor pentru disciplina respectivă.

Comunicările de toponimie au fost axate pe următoarele probleme: a) forma oficială şi cea populară a numelor de locuri: I. Pătruţ (Cluj, Institutul de lingvistică), *Din nou despre toponime populare şi oficiale*, b) termeni geografici populari în toponimie: M. Homorodean (Cluj, Facultatea de filologie), *Oronime formate de la termeni geografici populari în Carpaţii româneşti*, c) cîmpuri semantice: D. Loşonţi (Cluj, Institutul de lingvistică), *Toponime româneşti pentru noţiunea de „terasă, platou"*, d) toponime cu anumită structură: V. Băjenică (Cluj, Institutul de lingvistică), *Toponimele turco-tătare de pe teritoriul Dobrogei formate cu* **cara-**, e) cercetare monografică: O. Vinţeler şi P. Chirilov (Cluj, Facultatea de filologie), *Toponimia Bălţii Brăilei*, f) clasificare genetică: V. Florea (Bucureşti, Institutul de lingvistică), *Nume româneşti de rîuri*, g) analiză funcţională: D. Moldovan (Iaşi, Centrul de lingvistică, istorie literară şi folclor), *Legile formative ale toponimelor româneşti cu radical antroponimic. Formaţii de plural*, h) elemente vechi şi dialectale: R. Sp. Popescu (Oradea, Institutul pedagogic), *Fapte vechi şi dialectale în onomastica din nord-vestul Olteniei*, i) etimologie: E. Janitsek (Cluj, Facultatea de filologie), *Toponimul* **obscină**.

Comunicările de antroponimie s-au grupat în jurul cîtorva aspecte: a) analiză semantică: A. Stan (Cluj, Institutul de lingvistică), *Porecle şi supranume indicînd particularităţi fizice*, b) antroponimie caracteristică: D. Grecu (Cluj, Institutul de lingvistică), *Note de antroponimie ţigănească*, A. Vinţeler (Cluj, Facultatea de filologie), *Onomastica folclorului*

lipovenesc, c) antroponimie locală : L. Csák (Cluj, Institutul de lingvistică), *Sistemul numelor de familie din Belfir*, d) surse de îmbogățire a antroponimiei : Al. Cristureanu (Cluj, Institutul pedagogic), *Literatura universală ca sursă de îmbogățire a antroponimiei românești*.

O comunicare cu caracter general care și-a propus delimitarea strictă a numelor proprii față de cele comune, din punct de vedere logic, a fost prezentată de I. Roșianu (Cluj, Institutul de lingvistică), *Despre numele proprii și conținutul lor*.

Comunicările susținute la colocviu vor fi publicate într-un număr special din *Studii și materiale de onomastică*.

În intervențiile la discuții, vorbitorii au insistat asupra celor mai însemnate aspecte ale studiului onomasticii și au contribuit, prin schimbul de opinii, la clarificarea unor probleme importante pentru activitatea ulterioară, la stabilirea unor puncte de vedere comune, toate acestea dovedind utilitatea întîlnirilor științifice. Astfel, B. Kelemen, referindu-se în general la desfășurarea colocviului, a apreciat în mod deosebit tendințele de interpretare lingvistică a faptelor de onomastică și a arătat necesitatea ca cercetările viitoare să depășească și mai mult stadiul de simplă culegere a materialului toponimic. În intervenția sa, V. Arvinte a observat că în viitor un asemenea colocviu va trebui să fie precedat de o dare de seamă menită să informeze asupra stadiului de dezvoltare a disciplinei. În cuvîntul de închidere, I. Pătruț a subliniat contribuția reală a consfătuirii la dezvoltarea științei onomastice, faptul că ea a marcat un pas mai departe în cercetarea onomastică și a mulțumit participanților la consfătuire.

Colocviul s-a încheiat prin redactarea unui memoriu adresat Academiei R.S.R., memoriu în care se semnalează tendința dispariției numelor de locuri, datorită dezvoltării agriculturii socialiste, fapt care impune culegerea cît mai grabnică a materialului toponimic. În vederea realizării acestui scop de interes național, memoriul preconizează ajutorul pe care l-ar putea da Ministerul Învățămîntului, prin participarea studenților la anchetele toponimice, cît și alte instituții de cultură din țara noastră.

După colocviu a urmat o anchetă toponimică și antroponimică în satul Valea Drăganului din jud. Cluj.

Consfătuirea de onomastică va avea, fără îndoială, o influență pozitivă asupra muncii viitoare a specialiștilor.

Viorica Florea

VALERIA GUȚU-ROMALO, *Morfologie structurală a limbii române*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, 282 p. + 72 p. anexe.

0. *Morfologie structurală a limbii române* (*Substantiv, adjectiv, verb*) a Valeriei Guțu-Romalo continuă linia cercetărilor anterioare ale autoarei, evidențiind o preocupare constantă pentru problemele morfologiei, un stăruitor interes și o vădită înțelegere pentru structuralism, atît sub aspectul fundamentării lui teoretice, cît și sub aspectul aplicării concrete a principiilor de analiză structurală.

0.1. Cartea este alcătuită din două capitole introductive, ,,Introducere'' (p. 5 — 32) și ,,Precizări preliminare'' (p. 33—54), trei capitole reprezentînd descrierea propriu-zisă, ,,Substantiv'' (p. 55 — 99), ,,Adjectiv'' (p. 101 — 142), ,,Verb'' (p. 143 — 274), și un capitol de concluzii finale (p. 275 — 282). Concluzii parțiale, privind flexiunea nominală și cea verbală, se introduc la sfîrșitul capitolului ,,Adjectiv'' și respectiv ,,Verb''.

Lucrarea include în partea finală 15 anexe, cuprinzînd lista substantivelor, a adjectivelor și a verbelor pe baza cărora s-a efectuat descrierea, precum și distribuția acestora în clase morfologice, în funcție de accent, de varianța radicalului, de declinări și conjugări. Anexele sînt urmate de bibliografie și de un rezumat în limba franceză.

1. În ,,Introducere'', autoarea strînge într-o expunere clară și concisă principalele teze și concepte ale structuralismului.

Acestui capitol i se datorește în mare măsură faptul că lucrarea *Morfologie structurală a limbii române* este accesibilă și unui cititor mai puțin sau de loc introdus în problemele structuralismului.

2.0. Capitolul ,,Precizări preliminare'' cuprinde observațiile și explicațiile necesare privind modalitatea de lucru și permite degajarea liniilor fundamentale ale concepției lingvistice a autoarei.

Vom insista asupra cîtorva idei dominante ale cărții, în lumina cărora credem că trebuie privită și apreciată întreaga lucrare.

2.1. Reținem *ideea nonunicității soluțiilor într-o descriere structurală*[1]. Ca un corolar al ei, apare necesitatea optării *în cadrul unei singure descrieri* pentru una din soluțiile posibile. Aprecierea unei soluții nu trebuie făcută izolat, ci în ansamblul descrierii, nu trebuie făcută din punctul de vedere al corectitudinii [2], ci din punctul de vedere al integrării ei în ansamblu, adică al consecvenței, al simplității și al caracterului economic în descriere.

Teza nonunicității soluțiilor se dovedește deosebit de fecundă pentru cercetarea struc-

[1] Ideea este conținută în titlul și în cuprinsul capitolului ,,Modalități de descriere'' și este exprimată expres în : ,, ... cercetătorul se găsește în situația *de a alege între mai multe soluții posibile* (subl. ns. — G.P.D.) ..., urmînd să se aleagă soluția cea mai avantajoasă pentru descriere în ansamblul său ...'' (p. 43).

[2] Soluțiile posibile sînt corecte.

turală, avînd drept consecinţă posibilitatea abordării aceleiaşi zone lingvistice în mai multe descrieri structurale, fără ca acestea să se anuleze una pe cealaltă.

2.2. Evidenţiem, de asemenea, ideea că *tehnica de analiză*, păstrînd în esenţă elementele structuralismului, *poate şi trebuie să fie modelată, rafinată, potrivit specificului fiecărei limbi*, cu atît mai mult cu cît această tehnică a fost iniţial elaborată pe tiparele limbii engleze, care se deosebeşte de cele mai multe limbi printr-o flexiune foarte redusă. O asemenea rafinare presupune un efort suplimentar de apreciere printr-un filtru propriu a tiparelor preexistente, a adecvării lor la obiectul de analizat, rezultînd de aici păstrarea acestora sau modificarea lor, acolo unde faptele o cer.

Acţionînd în acest sens, Valeria Guţu-Romalo modifică parţial punctul de vedere cu privire la alomorfe şi găseşte o modalitate diferită de integrare în descriere a alternanţelor fonetice.

2.2.1. În condiţiile limbii române, cu o flexiune mai complexă decît a englezei, se dovedeşte mai adecvat pentru descriere punctul de vedere potrivit căruia se disting mai multe categorii de alomorfe : pe lîngă alomorfele fonetice şi lexicale, recunoscute în lucrările clasice, autoarea introduce în descriere tipul de alomorf morfologic (p. 47).

Alomorful morfologic se deosebeşte de cel fonetic prin faptul că distribuţia lui nu poate fi circumscrisă fonetic, iar de cel lexical, prin poziţia lui diferită în sistem : alomorful lexical faţă de alomorful morfologic ocupă o poziţie cu totul periferică, ceea ce se manifestă prin aceea că alomorful lexical este selectat de un singur context, în timp ce alomorful morfologic este selectat de un număr de contexte mult mai mare decît unu.

Consecinţa poziţiei lor diferite în sistem o constituie faptul că o descriere, la un anumit grad de generalitate, poate face abstracţie de alomorfele lexicale, dar niciodată de cele morfologice. Orice clasificare morfologică se bazează pe alomorfele morfologice şi nicidecum pe cele lexicale, dat fiind faptul că o clasificare morfologică se întemeiază pe paradigmele regulate dintr-o limbă, lăsînd la o parte faptele izolate, aberante, reprezentate în acest mod de descriere prin alomorful lexical.

În clasificările morfologice nu sînt relevante nici alomorfele fonetice, acestea fiind subordonate celor morfologice şi predictibile în anumite condiţii fonetice.

Prin urmare, în clasificările morfologice singurele alomorfe relevante sînt cele morfologice.

Se cuprinde în această teorie o ierarhizare a elementelor lingvistice, determinată de poziţia lor diferită în sistem.

2.2.2. Pentru sistemul limbii române, unde „... aceleaşi alternanţe apar uneori atît în flexiune, cît şi în derivare, în flexiunea verbală şi în cea nominală şi, mai mult decît atît, pot fi asociate chiar în cursul unei paradigme unor valori foarte deosebite" (p. 52), autoarea consideră neadecvată includerea alternanţelor în flective, sub forma morfemelor de înlocuire sau a morfemelor discontinue, constituind modalitatea curentă de prezentare a alternanţelor în lucrările structurale ale limbii engleze.

Avînd în vedere că „. . . realizarea unuia sau a altuia din elementele membre ale unei alternanţe presupune o complicată condiţionare *fonetică* şi *morfologică* (subl.- V.G. R) şi nu are caracter riguros regulat în limba română..." (p. 53), autoarea preferă modalitatea de descriere potrivit căreia alternanţele sînt înglobate în structura radicalului, iar variaţiile acestuia sînt prezentate ca alomorfe ale morfemului radical.

2.3. Reţinem, de asemenea, *ideea succesiunii de etape în realizarea unei descrieri*, toate depinzînd una de alta şi vizînd scopul final, care este cel clasificator (p. 42 — 43).

Urmărim, în continuare, modul în care se realizează această înlănţuire de etape.

2.3.1. Ca etapă preliminară apare *operaţia de stabilire a paradigmelor şi a diferitelor lor zone*, care nu interesează cercetarea, fiind considerată de autoare ca dată [3].

Prin „forme aparţinînd aceleiaşi zone a paradigmei", autoarea înţelege formele core-

[3] „În cadrul acestei descrieri, considerăm ca date paradigmele şi diferitele lor zone" (p. 46 — notă); idem, p. 53.

punzînd aceleiași semnificații în planul conținutului, deci formele subsumate aceleiași categorii gramaticale. Prin urmare, cercetarea admite ca date categoriile gramaticale caracterizînd substantivul, adjectivul și verbul, precum și inventarul de valori sub care acestea se realizează.

Se cuprinde aici soluția adoptată de autoare pentru a rezolva un punct nevralgic al teoriei structuraliste și anume locul și modalitatea de integrare a sensului în descriere. În capitolul introductiv se subliniase deja că cercetarea nu se poate dispensa de sens, dar că este obligatorie și necesară operația „... *de a limita cît mai mult, de a circumscrie cît mai precis în cadrul cercetării*, (subl. ns. — G.P.D.) rolul unui factor (este vorba de sens — nota ns. — G.P.D.) care este necesar, dar care s-a dovedit capabil de a induce în eroare pe cercetător, impunînd delimitări și clasificări exterioare obiectului ..." (p. 20).

Plasînd operația de stabilire a zonelor distincte ale paradigmelor în afara descrierii, ca reprezentînd elementele date ale acestei descrieri, autoarea circumscrie precis rolul și locul sensului, limitînd intervenția acestuia la o singură etapă, a cărei poziție este cu totul distinctă față de descriere.

Procedîndu-se în felul acesta, descrierea propriu-zisă este pură și formală, sensul nefiind, în continuare, invocat în prezentare.

2.3.2. În operațiile preliminare se include și *selectarea materialului*, care se efectuează în virtutea dezideratelor general structurale. Autoarea urmărește să asigure descrierii un *caracter sincronic* — de aceea selectează un material reflectînd faptele limbii actuale — , un *caracter sistematic* — ceea ce a determinat circumscrierea materialului la un singur subsistem al limbii române actuale, cel literar [4], — și o *prezentare completă, din care să lipsească observațiile întîmplătoare* — ceea ce a determinat limitarea materialului la un inventar finit și nu prea larg de cuvinte, prezentînd însă o cît mai mare varietate paradigmatică.

Acest inventar este alcătuit pe baza listei de cuvinte stabilite de acad. Al. Graur în *Încercare asupra fondului principal de cuvinte*, București, 1954, și pe baza listelor de frecvență stabilite de V. Șuteu în *Observații asupra frecvenței în operele unor scriitori români* (SCL, X, 1959, nr. 3) și de Gh. Bolocan în *Unele caracteristici ale stilului publicistic al limbii române literare* (SCL, XII, 1961, nr.1).

2.3.3. Tot ca etapă preliminară a descrierii apare *analiza*, despre care ni se spune că „... nu este de obicei inclusă în descriere, dar de modul în care s-a făcut analiza depinde întreaga descriere" (p. 43).

Analiza presupune ca premisă necesară axioma că orice formă flexionară are totdeauna o structură binară, fiind alcătuită dintr-un radical și un flectiv. Scopul analizei este să detașeze radicalul de flectiv și să decupeze — atunci cînd flectivul este analizabil — morfemele constituente. Prin importanța pe care o are pentru descrierea propriu-zisă, analiza este cuprinsă ca etapă preliminară în prezentarea fiecărei părți de vorbire [5].

Ca principiu general al analizei, autoarea stabilește *necesitatea și obligativitatea comparării* formelor unei paradigme și a paradigmelor. Analiza nu este posibilă pe o formă flexionară considerată izolat, ea fiind alcătuită dintr-un lanț continuu de comparații — în interiorul unei paradigme și de la o paradigmă la alta — . Formele cu structură morfemică clară sînt luate ca puncte de referință pentru formele cu structură mai puțin clară, mai puțin simplă.

2.3.4. Prima etapă propriu-zisă a descrierii o constituie *înregistrarea inventarului de alomorfe, stabilirea tipului de alomorfe și reducerea lor*. Cum scopul ultim al acestei descrieri este realizarea clasificărilor morfologice — pentru care sînt relevante numai alomorfele morfologice — , reducerea alomorfelor se realizează pînă la nivelul alomorfelor morfologice, deci prin subsumarea alomorfelor fonetice și a celor lexicale.

[4] În cursul descrierii sînt aduse în discuție și fapte care depășesc granițele limbii literare, dar înregistrarea lor se face în *note* și *observații*, păstrîndu-se astfel consecvență în prezentare.

[5] Cf. analiza la substantiv (p. 55 — 58), la adjectiv (p. 101 — 104), la verb (p. 143 — — 151).

Înregistrarea inventarului de alomorfe privește atît flectivul cît și radicalul. În cadrul alomorfelor flectivului, sînt discutate și elementele fonemice suprasegmentale, care participă la realizarea flexiunii : intonația și accentul.

În ce privește radicalul, sînt enumerate aici variațiile radicalului sub forma alternanțelor fonetice, indicîndu-se — acolo unde apar condiționări exprese, fonetice sau morfologice — condițiile de ocurență.

2.3.5. Etapa ultimă, reprezentînd și scopul descrierii, o constituie *clasificarea morfologică*, adică împărțirea în clase flexionare, constituite din mulțimi de cuvinte prezentînd aceleași particularități de flexiune.

Principiile în virtutea cărora se efectuează aceste clasificări deosebesc clasificările realizate în cadrul acestei lucrări de clasificările anterioare [6] :

— Baza clasificării se extinde de la una sau două forme flexionare — a căror alegere s-a făcut mai mult sau mai puțin arbitrar — la întreaga paradigmă. Se cuprind aici deosebiri evidente față de clasificările din *Gramatica* Academiei, unde sînt alese pentru clasificarea adjectivului numai formele de nominativ singular, iar pentru clasificarea verbului numai formele de infinitiv. În ce privește clasificarea verbului, clasificarea Valeriei Guțu-Romalo se deosebește și de clasificarea realizată de Alf Lombard în *Le verbe roumain*, Lund, 1954, unde, deși baza clasificării se extinde față de *Gramatica* Academiei, se au în vedere numai două din formele flexionare ale verbului : infinitivul și indicativul prezent.

— Clasificarea se bazează pe pronunțarea cuvintelor și nu pe forma lor grafică. Prin aceasta, clasificările din *Morfologie structurală a limbii române* se deosebesc de clasificările realizate de Gr. Moisil, care, urmărind un scop cu totul diferit de cel propus de Valeria Guțu-Romalo și anume : pregătirea materialului de limbă română pentru traducerea automată, efectuează clasificarea substantivelor, a adjectivelor și a verbelor pornind de la forma lor grafică și avînd în vedere flectivele considerate global.

— Deși se are în vedere întreaga flexiune, aceasta este privită în mod diferențiat, urmărindu-se degajarea din mulțimea concretă a elementelor flexionare numai a elementelor relevante pentru clasificare. În stabilirea acestui principiu, s-a pornit de la observația că nu toate zonele din flexiune au relevanță în clasificare, dat fiind faptul că nu toate zonele din flexiune permit distingerea în interiorul unei părți de vorbire a mai multor clase [7]. În acest sens, în clasificare se au în vedere numai *omonimiile* **specifice** și *afixele* **relevante,** adică acele omonimii și acele afixe pe baza cărora se pot stabili în cadrul unei părți de vorbire cel puțin două clase distincte.

— Realizîndu-se în continuare o ierarhizare a elementelor flexionare — de data aceasta, pe baza poziției lor diferite în sistem — [8], afixele relevante sînt folosite în clasificare nu sub aspectul realizării lor concrete, ci la nivelul *alomorfelor morfologice*. Autoarea găsește, în felul acesta, o bază logică de simplificare a clasificărilor, eliminînd afixele concrete predictibile — e vorba de alomorfele fonetice — și afixele aflate la periferia sistemului — e vorba de alomorfele lexicale.

Elaborarea criteriului omonimiilor specifice și al alomorfelor morfologice reprezintă contribuția de seamă a acestei lucrări în ansamblul clasificărilor morfologice structurale, punînd la dispoziție baza pentru o clasificare *cuprinzătoare*, dar în același timp *simplificată* și *economică*.

[6] În capitolele destinate clasificării fiecărei părți de vorbire, autoarea raportează rezultatele obținute la clasificările anterioare, de factură tradițională sau structurală, stabilind diferențele, precum și motivele — aflate totdeauna în principiile și criteriile de clasificare — care le-au generat. Cf. la substantiv p. 77, la adjectiv p. 119 — 120, la verb p. 208 — 209.

[7] De exemplu, sînt nerelevante pentru clasificare afixele mobile ale verbului, afixele mai mult ca perfectului, desinențele de imperfect și de perfect simplu, fiind comune pentru toate verbele. De asemenea, sînt nerelevante omonimiile conjunctiv prezent pers. 3 = conjunctiv prezent pers. 6 sau conjunctiv prezent pers. 1, 2, 4, 5 = indicativ prezent pers. 1, 2, 4, 5, fiind generale pentru orice paradigmă verbală.

[8] În formularea principiului anterior, s-a urmărit de asemenea o ierarhizare în cadrul elementelor flexionare, dar pe baza relevanței lor pentru clasificare.

3.0. În prezentarea capitolelor destinate fiecărei părți de vorbire, nu vom zăbovi asupra detaliilor de analiză, pe care le considerăm neprofitabile în economia unei recenzii, ci vom urmări, mai ales, rezultatele descrierii, în ce privește scopul ei de bază, cel clasificator.

3.1. Descrierea substantivului se realizează pe baza unei liste cuprinzînd 989 de substantive, descrierea adjectivului are în vedere 236 de adjective, iar a verbului — 450 de verbe.

Pentru fiecare parte de vorbire se realizează aceleași clasificări : una avînd în vedere variația flectivelor (clasificarea în declinări și conjugări), alta avînd în vedere particularitățile radicalului în cursul flexiunii, alta care distinge cuvintele regulate de cele neregulate și o încercare de clasificare de ansamblu, înglobînd atît variația flectivelor, cît și a radicalului (așa-numita clasificare în clase paradigmatice).

3.1.1. Clasificarea în declinări [9] a substantivelor și a adjectivelor face abstracție de afixele vocativului [10] și de categoria determinării [11], iar clasificarea în conjugări a verbelor face abstracție de formele de persoana a II-a singular imperativ (afirmativ) [12].

Față de clasificarea verbelor, în flexiunea numelor — substantive și adjective — , dat fiind flexiunea lor mult mai redusă, pe lîngă criteriile omonimiilor specifice și al alomorfelor morfologice, devine relevant un criteriu suplimentar, privind numărul de forme distincte din paradigmă.

Clasificarea se efectuează în două etape : 1) clasificarea în *tipuri paradigmatice*, realizată la substantiv și adjectiv pe baza criteriilor numărului de forme distincte și al omonimiilor specifice, iar la verb, numai în funcție de omonimiile specifice și 2) subîmpărțirea tipurilor paradigmatice în *declinări* și *conjugări*, realizată pe baza alomorfelor morfologice.

Rezultatele acestei clasificări sînt : 4 tipuri paradigmatice și 11 declinări — la substantiv, 10 tipuri paradigmatice și 10 declinări — la adjectiv, 8 tipuri paradigmatice și 10 conjugări — la verb. La adjectiv, numărul de tipuri paradigmatice este identic cu numărul de declinări, tipul coincizînd cu declinarea, ca urmare a unei varietăți extrem de mari a omonimiilor.

În cadrul fiecărei părți de vorbire, se dau indicații cu privire la bogăția unei clase flexionare și la poziția ei în sistem, subliniindu-se că declinările și conjugările obținute au, în limba actuală, o situație inegală : unele sînt foarte bogate, în timp ce altele sînt reprezentate printr-un număr mic de cuvinte, unele cuprind cuvinte cu o flexiune totdeauna constantă, în timp ce altele înglobează cuvinte care ezită în flexiunea lor între două clase, prezentînd forme paralele. Se deduce de aici că există clase flexionare cu o poziție solidă în sistem, față de altele cu o poziție destul de șubredă.

Avînd în vedere faptul că unele clase flexionare sînt puțin numeroase, reduse uneori la unu sau două cuvinte, pentru simplificarea clasificărilor, cuvintele cuprinse în aceste clase sînt considerate ca forme neregulate, sustrăgîndu-se clasificărilor [13]. Se produce, în felul acesta, o reducere a numărului de clase : de la 11 la 7 declinări pentru substantiv, de la 10 la 8 declinări pentru adjectiv și de la 10 la 8 conjugări pentru verb.

---

[9] „ ... folosim acest termen (e vorba de *declinare* — nota ns. — G.P.D.) cu o accepție oarecum diferită (se referă la adjectiv — nota ns. — G.P.D.) de cea pe care o are cînd avem în vedere substantivele, deoarece, de data aceasta, este implicată și variația de gen, nu numai cea de număr și de caz, ca la substantiv" (p. 115).

[10] Pentru motivare, vezi p. 74, § 2.3.3.3.

[11] Afixele de determinare n-au relevanță în clasificare, reprezentînd una din zonele „nespecifice" ale flexiunii nominale, în sensul că ele sînt diferite numai în funcție de gen, nepermițînd stabilirea altor clase de substantive (cf. p. 280).

[12] Motivele sînt cuprinse în p. 207, § 4. 3. 4.4. 1. și 4.3.4.4.2.

[13] Clasificările în declinări și conjugări au ca punct de plecare cuvintele cu flexiune regulată.

Clasificările obinute cuprind un număr mai mare de clase decît cele tradiţionale [14]. Dar, spre deosebire de clasele tradiţionale, clasele obţinute aici se caracterizează prin *omogenitate* sub aspectul flexiunii, ceea ce evidenţiază caracterul *adecvat* şi, de aceea, *util* al acestei clasificări şi justifică avantajele acesteia faţă de clasificările tradiţionale.

Clasificările din *Morfologie structurală a limbii române* arată că pentru caracterizarea morfologică a unui cuvînt flexibil nu este suficientă indicarea formei de infinitiv, la verb, şi a formelor de singular şi plural, la substantiv, cum procedează dicţionarele curente.

Cum una din preocupările de seamă ale autoarei a fost şi utilitatea practică a descrierii sale — în procesul de predare a limbii române şi în operaţia de alcătuire a dicţionarelor — , autoarea face observaţia că informaţia completă privind caracterizarea morfologică a unui substantiv, adjectiv sau verb se obţine fie indicînd numărul declinării sau al conjugării, fie procedînd oarecum asemănător cu gramaticile latine, adică indicînd afixele specifice şi omonimiile specifice [15]. Dicţionarele şi gramaticile astfel întocmite se dovedesc extrem de utile în procesul de învăţare şi de predare a limbii române, conţinînd indicaţiile necesare pentru refacerea paradigmei unui cuvînt flexibil [16].

3.1.2. Comportamentul radicalului în timpul flexiunii constituie baza unei noi clasificări, eşalonată, şi de data aceasta, în două etape : 1) o clasificare a substantivelor, a adjectivelor şi a verbelor în funcţie de numărul de alomorfe sub care se realizează morfemul radical şi 2) o subîmpărţire în interiorul claselor obţinute în funcţie de repartizarea alomorfelor în cadrul paradigmei.

Rezultatele primei etape sînt pentru substantiv şi adjectiv distingerea a două clase : cu radical invariabil şi cu radical parţial variabil, iar pentru verb, distingerea a trei clase : cu radical invariabil, cu radical parţial variabil şi cu radical total variabil [17].

Radicalul substantivelor se poate realiza în maximum 2 alomorfe, al adjectivelor în 2 şi 3 alomorfe, iar al verbelor în 2 — 6 alomorfe. Prin urmare, în interiorul clasei cu radical parţial variabil, se disting la adjectiv 2 subclase, la verb — 5 subclase, iar la substantiv, clasa rămîne nedivizată.

Clasificarea în funcţie de repartizarea alomorfelor în cadrul paradigmei, incluzînd într-un singur tip cuvintele caracterizate prin acelaşi număr de alomorfe şi prin identitatea formelor din paradigmă care prezintă acelaşi alomorf, este mult mai dificil de realizat, investindu-se în această operaţie un efort şi o cantitate de muncă apreciabile. Numărul de tipuri este extrem de mare, mai ales în cazul verbului, unde apar de la 3 — 20 de tipuri.

Informaţia cuprinsă în această laborioasă clasificare se dovedeşte extrem de utilă în operaţia de alcătuire a dicţionarelor. Includerea în dicţionar a unui cuvînt flexibil cu radical parţial variabil, fără indicaţii privind numărul de alomorfe, realizarea concretă a acestora şi repartiţia lor în cadrul paradigmei, aşa cum procedează dicţionarele curente, este insuficientă şi ineficace, făcînd imposibilă refacerea în întregime a paradigmei cuvîntului. Autoarea propune — pentru includerea în dicţionar a variaţiei radicalului — un sistem de simboluri, găsind astfel o formă economică de înregistrare şi destul de uşor de urmărit [18].

3.1.3. Clasificarea substantivelor, a adjectivelor şi a verbelor în regulate / neregulate a impus autoarei discutarea şi precizarea prealabilă a conceptului de *neregularitate*, introducînd ca element nou în definiţie *aprecierea cantitativă* (p. 49). Sînt considerate neregularităţi particularităţile flexionare proprii unui singur cuvînt sau unui număr restrîns de cuvinte, deci particularităţile „reprezen-

[14] Nu se poate invoca totuşi caracterul *incomod* al acestor clasificări, întrucît numărul de clase nu este excesiv de mare.

[15] Vezi detalii în capitolul „Substantiv", p. 96 şi în capitolul „Verb", p. 210 — 211.

[16] Vezi mai departe recomandări asemănătoare în ce priveşte variaţia radicalului, discutate de noi în § 3.1.2.

[17] E vorba de clasa verbelor cu variaţie supletivă a radicalului.

[18] Vezi p. 98 — 99, 139 — 140, 266 — 271.

tînd *excepţia* faţă de *regulă*" (p. 49 — subl. V. G. R.).

O primă clasificare distinge cuvinte cu flexiune regulată / cuvinte cu flexiune aberantă. Operînd în continuare în interiorul clasei cuvintelor cu flexiune neregulată, se disting mai multe subclase, după cum neregularitatea afectează flectivele, omonimiile, accentuarea sau variaţia radicalului.

Găsim în această lucrare o amplă tratare a flexiunii neregulate, ajungîndu-se la concluzia că lista cuvintelor neregulate este mult mai bogată decît ceea ce se menţionează în mod curent şi că particularităţile aberante prezintă o varietate mult mai mare. Autoarea stabileşte mai multe nivele de cuvinte neregulate, de la cuvintele cu un grad de neregularitate minimă pînă la cuvintele cu gradul maxim de neregularitate.

Examinarea paradigmei cuvintelor neregulate presupune: a) stabilirea raportului cuvintelor neregulate faţă de clasele flexionare — reprezentînd flexiunea regulată —, ceea ce se realizează prin indicarea tipului de neregularitate (sau neregularităţi); b) stabilirea raporturilor reciproce în interiorul clasei cuvintelor neregulate, ceea ce se realizează prin indicarea gradului de deviere a neregularităţii şi a locului pe care îl ocupă în ierarhizarea mai sus amintită.

Într-un dicţionar şi o gramatică corect şi complet alcătuite, cuvintele cu flexiune neregulată impun descrierea lor separat, ca paradigme individuale (p. 280).

3.1.4. Încercînd să realizeze o clasificare de ansamblu care să unifice rezultatele celor două clasificări importante, privind flectivele şi radicalul, autoarea ajunge la concluzia că o asemenea clasificare nu este practic utilă, obţinîndu-se un număr mult prea mare de clase, unele dintre ele cuprinzînd un singur cuvînt sau un număr foarte limitat de cuvinte.

4. Pe baza celor arătate, putem desprinde cîteva observaţii şi concluzii finale pe marginea cărţii *Morfologie structurală a limbii române*.

— *Morfologie structurală a limbii române* extinde aplicarea aceloraşi principii şi a aceleiaşi tehnici de analiză — de factură structuralistă — la studierea a trei părţi de vorbire, realizînd omogenizarea descrierii acestora şi oferind, astfel, punctul de plecare pentru compararea lor.

— Pe lîngă descrierea propriu-zisă, cartea cuprinde şi comparaţia celor trei flexiuni, în capitolele „Concluzii asupra flexiunii nominale" şi „Încheiere"[19]. În virtutea acestei comparaţii, apare justificată opoziţia flexiune nominală/flexiune verbală şi recunoaşterea în cadrul flexiunii nominale a două subsisteme paradigmatice distincte, al substantivului şi al adjectivului (p. 140).

— Rezultatele obţinute în *Morfologie structurală a limbii române* sînt, în ansamblu, diferite de cercetările anterioare.

Avînd în vedere scopul final al descrierii, cel clasificator, constatăm că faţă de lucrările tradiţionale, cartea Valeriei Guţu-Romalo realizează clasificări unitare şi consecvente, clasele obţinute caracterizîndu-se prin omogenitate şi precizia delimitării.

Faţă de lucrările structurale, cartea Valeriei Guţu-Romalo se distinge prin amploarea cercetării şi prin introducerea unor criterii proprii în clasificările morfologice, al omonimiilor specifice şi al alomorfelor morfologice, care permit realizarea unor clasificări cuprinzătoare, dar simple şi economice.

În ansamblul lucrărilor de morfologie românească, lucrarea aceasta se caracterizează şi prin extinderea cercetării asupra unor zone insuficient explorate, dar deosebit de semnificative pentru specificul morfologiei româneşti — avem în vedere aici variaţia radicalului şi contribuţia lui în realizarea flexiunii.

— În urma lecturii acestei cărţi, se conturează clar *valoarea* ei *teoretică* şi, în aceeaşi măsură, *valoarea practică*.

Prin rezultatele obţinute, cartea verifică o metodă — cea structuralistă —, care pînă acum fusese utilizată în gramatica românească numai pentru cercetări limitate. Subliniem, de asemenea, că autoarea introduce concepte noi, care se dovedesc utile pentru cercetarea morfologică, sau precizează noţiuni existente,

[19] Observaţii comparative de detaliu găsim izolat şi în celelalte capitole.

dar cu accepţii vagi şi confuze. A mintim dintre acestea : noţiunea de formă cu afix mobil, distincţia radical / flectiv, distincţia alomorf morfologic / alomorf lexical, alomorf fonetic, precizarea conceptului de cuvînt flexibil, precizarea conceptului de cuvînt neregulat etc.

Utilitatea practică a lucrării se vădeşte în recomandările făcute de autoare în vederea predării şi învăţării limbii române, precum şi pentru alcătuirea de dicţionare complete, sub raportul informaţiei morfologice.

Morfologie structurală a limbii române reprezintă o contribuţie de bază pentru morfologia românească, de care nu va putea face abstracţie nici una din cercetările viitoare.

Gabriela Pană-Dindelegan

S. ÁDÁM, *Probleme specifice ale predării limbii române în şcolile şi secţiile cu limba de predare maghiară*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1969, 158 p.

Adresîndu-se unui cerc larg de specialişti şi avînd un caracter în primul rînd metodic, lucrarea *Probleme specifice ale predării limbii române în şcolile şi secţiile cu limba de predare maghiară* este rodul unei munci didactice şi ştiinţifice îndelungate ; ea sintetizează o bogată experienţă profesională, rezultat al predării limbii române la maghiari. Lucrarea este, în acelaşi timp, un răspuns competent la o cerinţă practică, anume aceea de a contribui la ridicarea nivelului de predare a limbii române în şcolile şi secţiile cu limba de predare maghiară.

Această problemă, de o evidentă importanţă, s-a bucurat de atenţia multor specialişti[1] care, însă, n-au reuşit să dezbată toate aspectele pe care le ridică predarea limbii române, limitîndu-se la relevarea numai a unora dintre problemele specifice. Prezenta lucrare vine să umple, prin urmare, un gol, punînd la îndemîna celor ce predau limba română la maghiari şi cercetătorilor preocupaţi de problemele relaţiilor lingvistice româno-maghiare un bogat material lingvistic. Adresîndu-se şi cercetătorilor, ea depăşeşte limitele unei lucrări de metodică, păstrîndu-şi totuşi caracterul unitar.

Volumul este împărţit în 5 capitole. În capitolul *Introducere*, cel mai scurt, de altfel, autorul formulează scopul lucrării, destinaţia ei, precizează metodele folosite în prelucrarea materialului lingvistic ; dezbate, pe scurt, cîteva probleme teoretice, cum sînt *Limba ca fenomen social şi proces psihologic*, *Bilingvismul* etc., ele avînd menirea de a-l ajuta pe cititor să înţeleagă cauzele diferitelor greşeli de limbă pe care le comit în general maghiarii vorbind româneşte, şi în special elevii care îşi însuşesc limba română literară în primul rînd pe calea şcolii, precum şi motivele care fac necesară încadrarea acestor greşeli într-unul sau altul dintre capitolele lucrării.

În capitolul *Fonetica*, după cîteva consideraţii mai generale, autorul trece la analiza detaliată, riguros ştiinţifică, a cauzelor care duc la rostirea defectuoasă de către maghiari a vocalelor specifice limbii române, la greşeli în ce priveşte cantitatea fonemelor, rostirea consoanelor palatalizate şi a celor nepalatalizate, accentuarea corectă a cuvintelor etc. Se atrage atenţia cititorului asupra faptului că scrierea greşită a cuvintelor este urmarea firească a pronunţării defectuoase a unor sunete

[1] G. Blédy, *Probleme specifice ale predării limbii române la maghiari*, în LR, V, 1956, nr. 2 ; G. Scridon, *Pentru cunoaşterea specificului limbilor română şi maghiară la predarea limbii române în şcolile maghiare*, în LR, II, 1953, nr. 1 ; G. Scridon şi Gh. Bulgăr, *Limba română în şcolile cu limba de predare maghiară*, în LR, II, 1953, nr. 6 ; Mártón Gyula, *Adalékok a bilingvizmus kérdéséhez*, în „Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények", 1960, nr. 3 — 4 şi alţii.

şi, deci, cadrul didactic trebuie să stăruie în primul rînd asupra deosebirilor existente între sistemul fonetic al celor două limbi, subliniind deosebirile, dar şi asemănările, în vederea accelerării asocierii conştiente între elementele identice şi asemănătoare şi a corectării deprinderilor fonetice dobîndite în limba maternă.

În capitolul consacrat problemelor de vocabular, la început sînt prezentate elementele comune celor două limbi, a căror însuşire nu constituie o dificultate deosebită pentru elevii maghiari. În continuare, se insistă asupra diferenţelor lexicale, asupra necesităţii folosirii sinonimelor, omonimelor şi a expresiilor idiomatice, fără a căror cunoaştere şi utilizare adecvată nu se poate concepe însuşirea limbii române şi înţelegerea valorilor creaţiei literare. Considerăm foarte utilă, în acest sens, lista cuprinzînd locuţiunile şi expresiile mai uzuale din limba română şi corespondentele lor maghiare.

Capitolul *Morfologia*, nu prea extins, relevă încă din primele rînduri principalele deosebiri structurale dintre limbile română şi maghiară, deosebiri a căror cunoaştere este necesară pentru înţelegerea cauzelor greşelilor şi pentru găsirea unor soluţii menite să contribuie la eliminarea treptată a acestora. Greşelile tipice, sesizate de autor, sînt grupate pe baza cauzelor lor şi tratate pe părţi de vorbire, conform împărţirii obişnuite a gramaticilor descriptive, ceea ce uşurează folosirea cărţii şi urmărirea faptelor de limbă discutate. Capitolul în discuţie acordă — justificat — o pondere deosebită relevării tuturor „claselor" de greşeli tipice care sînt rezultatul necunoaşterii sau al insuficientei cunoaşteri a categoriei gramaticale a genului (ştiut fiind că maghiara nu cunoaşte genul gramatical). Autorul insistă asupra folosirii diferitelor forme ale articolului, a formelor atone ale pronumelor personale în ac. şi dat., a pronumelor reflexive şi a celor mai frecvente prepoziţii româneşti în situaţii sintactice diferite. Binevenite ni se par şi acele constatări şi indicaţii metodice care privesc întrebuinţarea celorlalte părţi de vorbire, dar, fiindcă acestea, văzute prin prisma posibilităţilor de a fi greşit folosite, nu prezintă o importanţă deosebită, ne vom limita observaţiile la subcapitolele enumerate mai sus.

Considerăm că, pe lîngă precizările autorului privind modalităţile de înlăturare a factorilor ce duc la nerecunoaşterea genului substantivelor româneşti, trebuie, ori de cîte ori este posibil, să se atragă atenţia elevilor asupra genului substantivelor, punîndu-i să le folosească în text, deoarece, pentru un vorbitor de limbă maghiară, chiar cu „un auz" al limbii mai fin, este total „indiferent" dacă, de pildă, înaintea unui substantiv, ca *munte*, foloseşte forma *un* sau *o*, respectiv, la plural, *doi* sau *două*. Prin exerciţii numeroase şi variate poate fi înlăturată o bună parte a greşelilor tipice de acord al articolului posesiv, adjectival etc. Trebuie subliniat, de asemenea, în mod repetat că, spre deosebire de limba maghiară, în română, după numeralele cardinale, substantivele au formă de plural. Nerespectarea acestei reguli simple şi uşor de aplicat dă naştere la greşeli de limbă supărătoare. N-ar fi fost inutil — credem — dacă s-ar fi menţionat că unele verbe româneşti se pot combina numai cu anumite prepoziţii (ca *decurge din*; *constă din*, *în* etc.). Un spaţiu ceva mai extins se putea afecta corespondenţei dintre prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale româneşti şi sufixele şi postpoziţiile corespunzătoare din limba maghiară. Aceasta cu atît mai mult cu cît este ştiut că un vorbitor cu altă limbă maternă decît cea română — deci şi un maghiar — este tentat, lucru explicabil, să traducă, mai ales în faza incipientă a cunoaşterii celei de a doua limbi, din limba maternă, fapt care se materializează şi în folosirea cu totul greşită a unor prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale. Explicaţia constă în aceea că una şi aceeaşi prepoziţie echivalează în maghiară, în funcţie de construcţia în care apare, cînd cu un sufix, cînd cu altul.

În ultimul capitol al lucrării se trec în revistă acele greşeli tipice care sînt rezultatul firesc al diferenţelor existente între structura gramaticală a celor două limbi, deci şi în sintaxă. Deoarece acest compartiment al limbii este mai expus schimbărilor şi se bazează pe un temei logic comun, greşelile tipice comise de maghiari sînt mai puţin numeroase, ele grupîndu-se în jurul unor fenomene sintactice „cheie", cum sînt : construirea predicatului nominal, acordul în general, reluarea şi anticiparea complemen-

tului direct și a celui indirect, folosirea morfemului *pe* al acuzativului, locul unor complemente și subordonate circumstanțiale etc.

Cu privire la obligativitatea folosirii morfemului *pe*, echivalent al afixului- *t* maghiar, s-ar fi putut menționa că și numeralele folosite de vorbitor drept echivalente ale unor substantive „unice" trebuie precedate de acest morfem (*l-am felicitat și* **pe al doilea**).

În vederea înlăturării greșelilor de topică, trebuia să se fixeze reguli exacte, sigure, pentru a preciza care sînt părțile de propoziție și propozițiile cu loc fix.

În final, subliniem încă o dată valoarea certă a lucrării, la care contribuie și indicațiile metodice ale autorului, formulate, cu precizie și competență, în subcapitole speciale.

Lucrarea merită toată atenția specialiștilor; ea poate fi utilizată cu succes în activitatea didactică a cadrelor de specialitate.

Regretabil este faptul că tirajul în care a apărut acest volum util este, după părerea noastră, nesatisfăcător în raport cu necesitățile reale ale învățămîntului nostru.

Ștefan Hazy

CĂRȚI ȘI REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE

VALENTIN KIPARSKY, *Gibt es ein finnougrisches Substrat im Slavischen*? Suomalainen Tiedeakatemian Toimituksia Annales Academiae Scientiarum Fennicae. Sarja-Ser. B Nide-Tom. 153, 4. Helsinki. Suomalainen Tiedeakatemia. 1969.

„Lenguaje y ciencias", 33, numero especial, setimbre de 1969, Universidad Nacional de Trujillo, Trujillo-Peru.

Societatea de științe filologice din Republica Socialistă România, *Limbă și literatură*, vol. 20, 1969.

BIBLIOTECA ASTRA SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică de asemenea articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate de cifre arabe. Figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

MATILDA CARAGIU-MARIOŢEANU, **Fono-morfologie aromână, Studii de dialectologie structurală**, 1968, 222 p., broşat 6,50 lei.

EMANUEL VASILIU, **Fonologie istorică a dialectelor dacoromâne**, 1968, 208 p., broşat, 6 lei.

VALERIA GUŢU ROMALO, **Morfologie structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb)**, 1968, 364 p., broşat, 12 lei.

ALEXANDRA ROCERIC-ALEXANDRESCU, **Fonostatistica limbii române**, 1968, 176 p., broşată, 6 lei.

Sub redacţia acad. IORGU IORDAN, **Crestomaţie romanică**, vol. III, partea I, 1332 p., legată, 76 lei.

MARIA MANOLIU-MANEA, **Sistematica substitutelor din româna contemporană standard**, 1968, 232 p., broşată, 7,50 lei.

E. VASILIU şi SANDA GOLOPENŢIA-ERETESCU, **Sintaxa transformaţională a limbii române**, 1969, 331 p., broşată, 13 lei.

Sub redacţia acad. EMIL PETROVICI, **Studii şi materiale de onomastică**, 1969, 224 p., broşată, 12 lei.

Sub redacţia GH. BOLOCAN, **Studii de slavistică**, vol. I, 1969, 312 p., broşată, 11,50 lei.

* * * **Studii de limbă literară şi filologie**, 1969, 376 p., legată, 18 lei.

* * * **Istoria limbii române**, vol. II, 1969, 464 p., legată, 30 lei.

Liturghierul lui Coresi, ed. îngrijită de Alex. Mareş, 189 p., + 42 pl., 25 lei.

LR Anul XIX, Nr. 2, P. 99—186, Bucureşti, 1970

I. P. „Informaţia" cd. 5013

42 200

Lei 6

I 8187

LIMBA ROMÂNĂ ANUL XIX, 1970

LIMBA ROMÂNĂ

3

ANUL XIX
1970

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

0 IUI 2005

97

COMITETUL DE REDACȚIE

***Redactor responsabil*:**

Acad. IORGU IORDAN

***Redactor responsabil adjunct*:**

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

***Membri*:**

Conf. univ. V. ARVINTE (Iași)
GH. BOLOCAN
VL. DRIMBA
ION GHEȚIE
Conf. univ. VALERIA GUȚU-ROMALO
Prof. ION POPESCU
FLORA ȘUTEU — *secretar de redacție*

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.
În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la Centrala cărții, oficiul de comerț exterior, Căsuța poștală 134—135, București, Republica Socialistă România sau prin reprezentanții săi din străinătate. Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa comitetului de redacție al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an. Le prix d'un abonnement annuel est de £ 1.1.0, $ 3, FF.15.

Toute commande de l'étranger sera adressée à CENTRALA CĂRȚII, Oficiul de comerț exterior, Boîte postale 134 — 135 Bucarest, Roumanie, ou à ses représentants à l'étranger. En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

ADRESA REDACȚIEI
Str. I. C. FRIMU Nr. 22,
Sectorul 1
BUCUREȘTI

APARE DE 6 ORI PE AN

78187

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

DEC 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XIX 1970 Nr. 3

SUMAR

Pag.

LINGVISTICĂ GENERALĂ

TEODORA POPA-TOMESCU, Un strălucit precursor al lingvisticii moderne: William Dwight Whitney 189

VOCABULAR

ALEXANDRU FILIPAȘCU, Păsările în graiul sătenilor din județul Bistrița-Năsăud 203
VALENTIN ȚURLAN, Din terminologia entopică legată de pescuit 215
Note etimologice și lexicale (I. ROBCIUC, VIRGIL NESTORESCU, I. MĂRII) 223

TOPONIMIE ȘI DIALECTOLOGIE

V. FRĂȚILĂ, Vechimea unor toponime din centrul Transilvaniei 229
RADU SP. POPESCU, Rostirile *pl'op, pl'ută* etc. 239

LIMBĂ LITERARĂ ȘI FILOLOGIE

MARIA RĂDULESCU, Prezentul istoric în *Istoriile domnilor Țării Rumânești* 241
ION GHEȚIE, Cea mai veche atestare a cuvîntului *săpun* și raportul dintre psaltirile românești din secolul al XVI-lea 247
ALEXANDRU MAREȘ, Note despre Coresi 253

NOTE ȘI COMENTARII

IOSIF PERVAIN, Teoria circulației cuvintelor și Ioan Monorai 261
VALERIA GUȚU-ROMALO, Considerații lexicale 265

RECENZII

Limbaj, logică, filozofie, București, Editura științifică, 1968 *(Cezar Tabarcea)* . . 269
EM. VASILIU, *Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968 *(Cl. Mîrza)* 271
MARIA MANOLIU-MANEA, *Sistematica substitutelor din româna contemporană standard*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968 *(Ecaterina Goga)* 275
Studii și materiale de onomastică, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969 *(Viorica Florea)* 277
Cărți și reviste primite la redacție 279

LR Anul XIX, Nr. 3, p. 187—280, București; 1970

11.923

UN STRĂLUCIT PRECURSOR AL LINGVISTICII MODERNE : WILLIAM DWIGHT WHITNEY

DE

TEODORA POPA-TOMESCU

Omagiu acad. AL. GRAUR, la a 70-a aniversare

La începutul celei de a doua jumătăţi a secolului al XIX-lea, apare în lingvistică figura cea mai interesantă a secolului, lingvistul american W. D. Whitney care, alături de Humboldt, pune bazele lingvisticii generale şi, înaintea lui Saussure şi Baudouin de Courtenay, a celei moderne. Noutatea şi îndrăzneala ideilor pe care le-a emis au şocat puternic pe contemporani şi, deşi tezele lui — răspîndite fulgerător prin traduceri simultane în majoritatea limbilor europene — au fost preluate şi transmise (multe din ele) aproape nemodificat secolului al XX-lea, personalitatea autorului lor a fost pe nedrept uitată [1].

Aprecieri, opinii. Opera lui Whitney păstrează pînă astăzi, aşa cum arată B. Terracini [2], o prospeţime de un farmec deosebit, încît pare mai curînd contemporan al nostru, elev al marilor lingvişti, decît precursor al acestora.

Ideile şi le-a expus cel mai adesea în lucrări cu caracter polemic (chiar şi *The Life and Growth of Language, an Outline of Linguistic Science*, 1875 păstrează acest aspect), a supus unei critici severe atît naturalismul (al lui Schleicher şi mai ales al lui Max Müller), cît şi psihologismul lui Steinthal. În Germania era supranumit „Der Skeptiker der Sprachwissenschaft" [3]. La rîndul lor, contemporanii (în special neogramaticii) au

---

[1] Benvenuto Terracini e singurul autor care îi dedică un studiu mai amplu : *Guida allo studio della linguistica storica*. Roma, 1949, Cap. III; *Le origini della linguistica generale* : *Whitney*.

[2] *Ibidem*, p. 74 : „Effettivamente la lettura di Whitney serba ancor oggi un fascino particolare : sotto la polvere di molte pagine oramai definitivamente superate, si intravvede qualche cosa di ancor fresco che, per un noto fenomeno di inversione di prospettiva, ci sembra imitare piuttosto che precorrere i maestri che influirono più direttamente sulla nostra formazione scientifica".

[3] Thomas Day Seymour, *William Dwight Whitney*, în „American Journal of Philology" (1894).

privit cu neîncredere teoriile lui Whitney, nevăzînd în ele „tentativa de a demonta mecanismul structurii lingvistice" [4], pentru că a realizat, Whitney însuşi, un model pentru descrierea şi analiza sistematică a limbii, mai ales în lucrarea *The Life...* [5].

Abia de la sfîrşitul secolului al XX-lea apare evidentă marea importanţă a ideilor lui Whitney, de aceea nu e de mirare că lingvişti de seamă se recunosc făţiş elevii lui (de exemplu O. Jespersen, în problema progresului în limbă [6], sau A. Sechehaye, în cea a raportului dintre individual şi social [7].

În ce-l priveşte pe F. de Saussure, acesta îl citează pe Whitney [8] pentru problemele centrale ale cursului, fără însă să arate mai precis că ideile respective (limba-instituţie socială, caracterul arbitrar şi convenţional al semnului lingvistic şi altele, ca de exemplu caracterul dublu al lingvisticii) sînt preluate din lucrările lui Whitney. În schimb, din manuscrisele rămase reiese clar că Saussure avea pentru Whitney o deosebită admiraţie [9] şi că i-a cunoscut opera în amănunţime, fapt probat de existenţa între manuscrise a unui caiet de peste 70 de pagini [10], cuprinzînd note pentru un articol foarte elogios despre savantul şi omul Whitney, despre valoarea încercării sale de a face teoria generală a limbajului. Există şi un plan destul de complet, în vederea redactării. Din păcate, articolul nu a fost scris niciodată. Poate pentru că ideile lui Saussure derivă foarte de aproape din cele ale lui Whitney şi deci Saussure s-ar fi simţit obligat să o arate? Greu de rezolvat. De altfel, comentatorii mai noi ai lui Saussure arată din ce în ce mai mult această legătură [11].

Cert este că aproape nu există domeniu în lingvistica modernă care să nu fie anticipat într-un fel în lucrările lui Whitney, acum o sută de ani şi mai mult (multe idei au fost expuse încă din 1863).

Vom încerca, în rîndurile care urmează, să arătăm în ce îl considerăm pe Whitney precursor insistînd asupra ideilor pe care le considerăm fundamentale pentru concepţia lui.

a. LIMBA — SISTEM DE SEMNE CONVENŢIONALE ŞI ARBITRARE DE LA ORIGINEA LIMBAJULUI

Whitney a înţeles fenomenul în toată complexitatea lui, afirmînd că limba poate fi concepută sau ca un corpus de uzaje legate de un anumit timp şi loc, sau ca o rezultantă a preferinţelor unei societăţi. În *The*

[4] M. Leroy, *Les grands courants de la linguistique moderne*, Bruxelles, 1964, p. 40.

[5] „Très tôt (după Humboldt — *n.n.*) aussi le comparatiste américain W. D. Whitney avait nettement posé l'exigence d'une description et d'une analyse systématique de la langue (par exemple *The Life...*)" — B. Malmberg, *Les nouvelles tendances...*, Paris, 1966, p. 52.

[6] *Language*, p. 88.

[7] *Psychologie du langage*, p. 60: La pensée et la langue, ou comment concevoir le rapport organique de l'individuel et du social dans le langage.

[8] *Cours...*, p. 18, 26, 110.

[9] R. Godel, *Les sources manuscrites ...*, Paris-Genève, 1957, p. 32. Într-o notă din 1908 (N. 21, p. 1) Saussure scria: „L'Américain Whitney que je révère".

[10] R. Godel, *Les sources...*, p. 43. Înregistrat, în inventarul manuscriselor, la N. 10, p. 22, 23 a.

[11] „Ideile lui Whitney l-au stimulat pe Saussure incontestabil. Niciodată nu a încetat să se simtă îndatorat savantului american . . . " (R. Godel, *F. de Saussure's Theory of Language*, în *Current Trends in Linguistics*, vol. III, Paris, 1966, p. 479—480; cf. şi Terracini, *lucr. cit.*).

Life... [12] revine de nenumărate ori o definiție a limbii privite prin prisma elementelor ei fundamentale și a relațiilor acestora : limba ca s i s t e m. Iar definiția pe care o dă limbii chiar de la începutul lucrării nu diferă întru nimic de definiția pe care o dăm noi sistemului : „Limbajul propriu-zis e un *ansamblu de semne* (*subl. n.*) prin care omul își exprimă gîndirea în mod conștient și intenționat altui om : este o exprimare destinată transmiterii gîndirii" [13].

Whitney e primul lingvist al secolului al XIX-lea care dezvoltă foarte amplu, preluînd unele idei din secolul precedent, o teorie a s e m n u l u i l i n g v i s t i c, arătînd că acesta e un element arbitrar și convențional al limbii. Cînd e vorba de limbaj, zice Whitney, se înțelege în mod unic ansamblul de semne articulate. E întregul corpus de semne perceptibile pentru ureche, prin care se exprimă obișnuit gîndirea în societatea omenească și de care sînt legate într-un fel secundar gesturile, pantomima, caracterele pictate sau scrise [14] (ideea revine în secolul al XX-lea, cînd se afirmă că alte sisteme de semne se reduc în fond la limbă ; R. Barthes [15] susține chiar că semiologia e o parte a lingvisticii).

În fiecare din elementele ei și în întregul ei, limba e înainte de orice semnul ideii, semnul care însoțește ideea [16]. Unica rațiune (dar o rațiune suficientă) de a folosi un cuvînt e faptul că alte persoane îl folosesc [17], prin urmare orice cuvînt e un semn arbitrar și convențional : *arbitrar*, pentru că orice alt cuvînt între miile de care oamenii se folosesc și milioanele de care ar fi putut să se folosească, putea fi aplicat ideii ; *convențional*, pentru că rațiunea de a folosi pe acesta mai curînd decît un altul e faptul că societatea căreia îi aparține vorbitorul îl folosește deja. Asupra acestor idei ale lui Whitney insistă și Saussure, cînd spune : „Sur le point essentiel, le linguiste americain nous semble avoir raison : la langue est une convention, et la nature du signe dont on est convenu est indifférente " [18]. Și în altă parte : „Pour bien faire sentir que la langue est une institution pure, Whitney a justement insisté sur le caractère arbitraire des signes, et par là, *il a placé la linguistique sur son axe véritable*" (subl. n.) [19].

Whitney subliniază în repetate rînduri că nu există și nu poate exista o expresie naturală pentru gîndirea logică. De aceea consideră că limba are caracter arbitrar și convențional chiar de la origine.

Expresia naturală indică sentimentul și nimic altceva, deci e emoțională și subiectivă. Nu s-a adus niciodată nici măcar umbra unei dovezi — spune lingvistul — în sprijinul presupunerii că există o expresie naturală pentru un concept, o judecată, o noțiune [20]. Fiecare cuvînt își realizează rolul nu prin natură, ci prin *atribuire*, θέσει, chiar în cazul cuvintelor onomatopeice, în care apare elementul imitativ, dar între nume

---

[12] În cursul expunerii care urmează trimiterile se vor face la versiunea franceză, *Vie du langage*, Paris, 1875 ; traducerea îi aparține chiar lui Whitney.

[13] *Vie...*, p. 1.

[14] *Ibidem*, p. 1—2.

[15] În *Elementi di semiologia*, Torino, 1967.

[16] *Vie...*, p. 13.

[17] *Ibidem*, p. 15.

[18] *Cours...*, p. 26.

[19] *Ibidem*, p. 110.

[20] *Vie...*, p. 233—234.

şi lucru nu există legătură de necesitate, ci de convenţie [21]. Mijloacele naturale de expresie, comune oamenilor şi animalelor, au putut servi ca punct de pornire pentru limbaj. Dar acesta a început numai în momentul cînd, de exemplu, un ţipăt de durere smuls de suferinţă a fost repetat nu instictiv, ci intenţionat, ca să semnifice „sufăr" „am suferit", „am să sufăr", „suferinţă" [22]. Apare astfel semnul arbitrar şi convenţional, un semn variabil, pentru un concept de asemenea variabil [23], pentru că ulterior semnul se separă de originea lui şi urmează o „carieră" aparte, depinzînd de sistemul de cuvinte în care intră [24], iar acesta nu este rezultatul unei continuităţi de semnificaţie de la origine, de legătură etimologică (asupra problemei vom reveni la punctul *c. Organizarea compartimentelor limbii*).

Caracterul convenţional, arată Whitney, e deosebit de clar în formulele folosite în relaţiile sociale, de ex. titlul de scrisoare „Stimate domnule", pentru o persoană pe care de fapt o detestăm [25]. Whitney socoteşte că limbajul e prea convenţional, această trăsătură micşorează forţa limbajului, de aceea o privire, o intonaţie, un gest sînt adesea mai elocvente decît un lung discurs [26] (şi are dreptate şi în această privinţă, cel puţin pentru unele situaţii).

b. OPOZIŢII. ELEMENTE MATERIALE ŞI ELEMENTE FORMALE

Whitney a înţeles că modul de organizare a limbii se bazează pe opoziţii. Elementele limbii, elemente materiale, intră în relaţie unele cu altele şi alcătuiesc *forma* limbii. Autorul subliniază în repetate rînduri că trebuie să se facă distincţie între „materialul" de construcţie şi relaţiile care dispun acest material într-o formă organizată, bazată pe opoziţii. Aspectele acestei forme sînt foarte variate. Astfel, spune Whitney, „*s* din *brooks* (rîuri) e formal în raportul său cu *brook* (rîu), care e material; litera [27] adăugată indică ceva subordonat, o modificare a conceptului de *brook*, existenţa aceluiaşi lucru în mai mulţi indivizi; într-un cuvînt, ea face un plural dintr-un singular. *Men* (bărbaţi) are aceeaşi valoare în raport cu *man* (bărbat); mijloacele de a face aceeaşi distincţie diferă doar, semnul e intercalat, în loc să fie adăugat. *Brooks* şi *men* nu sînt materiale pure; ele sînt materiale prelucrate (în textul francez: façonnés)... În acelaşi timp, opoziţia cu *brooks* şi *men* e suficientă pentru a face din *brook* şi *man* de asemenea cuvinte formale. *Fiecare conţine, nu prin prezenţa unui semn, ci prin absenţa unui semn, afirmaţia de singular*" (subl. n.) [28]. În fraza citată, în afară de importanţa deosebită pe care o are problema opoziţiilor discutată de Whitney, e pentru prima dată

[21] *Ibidem*, p. 233.
[22] *Ibidem*, p. 238.
[23] *Vie...*, p. 41.
[24] *Ibidem*, p. 40.
[25] *Ibidem*, p. 95. S-ar putea să avem a face mai curînd cu o problemă de stil, decît de limbă.
[26] *Ibidem*, p. 233.
[27] Whitney simte de foarte multe ori nevoia unui termen care să însemne „fonem". Neavîndu-l, foloseşte cuvîntul „literă" (cf. şi *alfabet vorbit*, pentru „sistem fonologic").
[28] *Vie...*, p. 175—176.

semnalată existența *semnului zero* și formulată valoarea acestuia în organizarea limbii [29].

Whitney atrage atenția în mod deosebit asupra faptului că nu există linie de demarcație absolută între elementul material și elementul formal al unei limbi. Acestea sînt două nume relative, „nume de grade, polii unei serii continui, ale cărei unități se amestecă unele cu altele" [30]. Datorită marii mișcări de dezvoltare în interiorul fiecărei limbi — conversia —, cuvinte care indică lucruri materiale se transformă în cuvinte care indică circumstanțe, cuvintele concrete devin abstracte, elementul material devine element formativ. Mijloacele de redare a „formei" sînt atît de variate, încît nu trebuie căutate numai într-una din laturile limbii, ci în toate: sînt împrăștiate în întregul vocabular și nu aparțin în mod unic structurii gramaticale. Cînd o limbă e săracă, din acest punct de vedere, într-un compartiment, e bogată în altă parte, de aceea numai prin abuz de termeni pot fi numite *limbi formale* (sau posedînd o formă), doar anumite limbi, dat fiind că nu există limbă care să fie lipsită de mijloace de exprimare a relațiilor. În această privință, Whitney formulează pentru prima dată un principiu deosebit de important, care merită a fi relevat: „Deci, cînd ne formăm o părere asupra altor limbi, trebuie să ne păzim de prejudecățile care s-au născut în noi din deprinderile propriei noastre limbi și să ne așteptăm să vedem că celelalte popoare fac distincție de calități și relații foarte diferite de cele pe care le facem noi înșine și că distribuie altfel, pentru a-și crea mijloace formale, elementele materiale care sînt comune tuturor limbilor" [31]. Într-o perioadă în care limbile indo-europene erau considerate un fel de etalon, atragerea atenției asupra prejudecăților de acest fel este extrem de valoroasă.

Pentru ilustrarea varietății de exprimare, Whitney aduce o bogăție de exemple din diferite limbi și se folosește de acest prilej pentru a face o descriere amănunțită a structurii mai multor limbi reprezentante ale familiilor de limbi existente, dintre care unele, mai ales cele amer-indiene, sînt descrise pentru prima oară de Whitney (fapt subliniat de altfel de el însuși încă în lucrarea *The Language and the Study of Language*, 1867). Lingvistul arată că distincțiile făcute cu ajutorul cuvintelor separate sînt tot atît de formale ca și cele făcute cu ajutorul afixelor [32], cu ajutorul poziției cuvintelor [33] sau al accentului (engl. *cónduct* = comportament, engl. *condúct* = a conduce) [34]. De aceea, spune Whitney, „distincția sumară a limbilor în monosilabice, aglutinante și flexionare, distincție devenită curentă și familiară, prezintă un mijloc comod, dar prea puțin exact, de a ne da seama de caracterele structurii lingvistice. Cele trei grade se succed, dar se și amestecă. A lua aceste caractere ca bază pentru o clasificare a limbilor e ca și cum am face din culoarea părului sau a pielii baza pentru o clasificare etnologică.... înseamnă a ignora sau a neglija alte caractere mult mai importante" [35].

---

[29] Vezi și Terracini, *op. cit.*, p. 101.
[30] *Vie...*, p. 182.
[31] *Ibidem.*
[32] *Ibidem*, p. 176.
[33] *Ibidem*, p. 181.
[34] *Ibidem*, p. 108.
[35] *Ibidem*, p. 227—228.

În general, spune autorul, tendința e să se subordoneze în formă ceea ce e subordonat în fond [36] întrucît, printr-o consecință necesară, după cum cunoașterea pleacă de la observarea lucrurilor sensibile, procedează la analiza calităților lor și la determinarea relațiilor lor și sfîrșește prin descoperirea lucrurilor ascunse care sînt obiectul gîndirii umane, tot astfel vocabularul se compune întîi din desemnări ale lucrurilor sensibile, apoi primește cuvinte pentru redarea unor idei mai abstracte, mai formale, și sfîrșește prin exprimarea unor concepte pure [37]. Dar, în același timp, domeniul relațiilor e infinit și e departe de a fi epuizat prin mijloacele formale care există în limbile cele mai bogate; întotdeauna rămîn foarte multe relații subînțelese, fie că spiritul le neglijează, fie că exprimarea lor în limbă nu este considerată necesară, iar ceea ce se lasă subînțeles și ceea ce se exprimă diferă de la o limbă la alta. Numai studiul general al limbii ni le face cunoscute [38].

Organizarea prin opoziții e considerată de Whitney ca fiind comună diferitelor compartimente ale limbii. Astfel, el arată că vocalele și consoanele, deși foarte diferite din punct de vedere fonetic, nu sînt de loc sisteme independente și separate, ci formează doar cei doi poli ai unei serii continui. De alternarea și opoziția lor depinde caracterul silabic sau *articulat* al limbajului uman [39]. Mintea clară a lui Whitney a intuit și metoda comutării, pentru că remarcă: „diferența dintre *pa* (familiar „tată" — *n.n.*) și *ba* (pronunțarea pentru *baa* „a behăi" — *n.n.*) constă în faptul că articulația sonoră începe la primul în momentul cînd contactul încetează și, la al doilea, puțin mai înainte" [40].

c. ORGANIZAREA COMPARTIMENTELOR LIMBII. PRINCIPIUL STRATIFICĂRII

Whitney extinde noțiunea de sistem asupra tuturor laturilor limbii și înțelege prin caracterul de sistem, corelația elementelor limbii. Din ampla discuție pe care o face lingvistul american, ne vom opri în special asupra a două aspecte pe care le considerăm deosebit de interesante atît pentru concepția lui Whitney, cît și pentru perioada în care au fost formulate: e vorba de sistemul fonologic și sistemul sensurilor.

În ce privește prima problemă, aceasta a intrat în preocupările aproape permanente ale lingvistului și i-au fost dedicate mai multe lucrări: în afară de lucrările de teorie generală deja citate, pomenim *The Elements of English Pronunciation*, în care se află și un tabel de frecvență a sunetelor limbii engleze (cel mai vechi tabel, după cunoștințele noastre), scara și rata frecvenței, proporția procentaj între vocale și consoane, multe semne foarte „moderne" și comparații foarte interesante cu suedeza, franceza, gotica, sanscrita, latina, greaca, din acest punct de vedere,

[36] *Ibidem*, p. 45.
[37] *Ibidem*, p. 75.
[38] *Ibidem*, p. 182.
[39] *Ibidem*, p. 57. Subliniere în text.
[40] *Ibidem*, p. 53. E puțin probabil ca Whitney să fi cunoscut lucrarea lui Snorri Sturluson, precursorul îndepărtat al metodei comutării. E mai curînd rezultatul cunoașterii gramaticilor sanscrite, în care era recunoscut ca autoritate.

și *The Relation of Vowel and Consonant*, ambele cuprinse în volumul al 2-lea din *Oriental and Linguistic Studies*, New-York, 1874 [41].

În cel de al doilea studiu spune : „Alfabetul vorbit (fonemele — n.n.) al unei limbi este un sistem mai mult sau mai puțin organizat și bine proporționat, cu linii de trecere consecutivă în interiorul lui, în diferite direcții [42]. Aceeași idee apare, de exemplu, în lucrarea *The Life* : „Alfabetul nostru vorbit... un sistem regulat de sunete și de grade de relații care le leagă și care ajută la determinarea tranzițiilor între ele" [43]. Deși nu folosește un termen special, Whitney a înțeles foarte bine fonemul și valoarea lui ca unitate a sistemului și ca element al comunicării (v. și punctul b). Astfel, spune autorul, varietatea sunetelor e uneori ușor, alteori greu de recunoscut ; dar punctele principale, singurele care interesează aici pentru a le remarca, pot fi sezisate de toată lumea, cu ajutorul unei observații aplicate sieși" [44]. „Numărul posibil de mișcări articulatorii și de combinații este, teoretic, infinit, dar în practică (comunicare — n.n.) e strict limitat. Și un sistem ca sistemul englez, care conține aproximativ 44 de sunete *caracterizate distinct* (subl. n.) e unul din cele mai bogate care există în limbile vechi și moderne" [45]. Dacă punem în paralelă definiția actuală a fonemului ca „fascicul de trăsături distinctive", e deosebit de interesantă observația făcută de Whitney.

Acesta a înțeles și corelația care există între elementele sistemului, simetria stabilită în interiorul sistemului, pentru că se referă la această problemă de nenumărate ori și folosește foarte multe exemple : „Ca regulă generală (excepțiile sînt foarte rare) ori de cîte ori o limbă posedă unul din cele trei sunete mute închise, posedă de asemenea și pe celelalte două : astfel, prezența lui *p* într-un alfabet (sistem fonologic — n.n.) implică prezența lui *b* și a lui *m* și invers" [46]. Și apariția fonemelor noi pe baza a ceea ce numim azi „variante poziționale" a fost înțeleasă de Whitney : „Golurile sistemului au fost completate de sunete noi și *cu un caracter intermediar* (subl. n.), formate prin poziții diferențiate mai puțin puternic ale organelor" [47]. Influența reciprocă a sunetelor vorbirii e discutată foarte pe larg, de exemplu, în *The Relation of Vowel and Consonant*, în care pune și problema dificultății împărțirii în silabe, pentru că, arată autorul, vorbirea e un efort continuu, e ca și indivizibilă din punct de vedere sonor, tocmai datorită legăturii dintre sunete.

În ce privește cea de a doua problemă, observațiile lui Whitney sînt deopotrivă de interesante [48]. Astfel, el afirmă nu numai faptul că un cuvînt e „o parte a unui sistem, o verigă a unui lanț istoric, un termen

---

[41] Un amănunt nu lipsit de importanță : volumele I și II (1873—1874) din lucrarea sus-menționată, intrate în patrimoniul Bibliotecii Academiei R.S.R., poartă stampila „Din castelul Iulia Hajdeu — Cîmpina". Prin urmare, opera lui Whitney a fost cunoscută și în România. Rămîne de văzut în ce măsură a influențat asupra concepției și activității lui Hajdeu.

[42] *Op. cit.*, p. 279.

[43] *Vie...*, p. 50.

[44] *Ibidem*, p. 51.

[45] *Ibidem*, p. 57.

[46] *Ibidem*, p. 53.

[47] *Ibidem*, p. 58.

[48] De altfel Whitney e considerat, pe drept, fondatorul semanticii. Cf. B. Malmberg, *Les nouvelles tendances...*, p. 184.

dintr-o serie" [49], ci şi faptul că sensurile unui cuvînt formează un sistem, sînt dispuse în jurul unui *nucleus*, după expresia autorului [50], care e sensul etimologic, „adevărat", de unde pornesc toate celelalte prin schimbare, extindere, transfer etc., sensuri care grupează succesiv cunoştinţele acumulate şi chiar cunoştinţe pe care inteligenţa umană încă nu le-a transpus în realitate. E sarcina lingvistului, spune autorul, să pună ordine în *confuzia aparentă* (subl. n.) şi să descopere legătura care uneşte sensurile. El avertizează pe cercetători că munca e deosebit de dificilă, pentru că de obicei un cuvînt nu acoperă un singur punct, ci un teritoriu neregulat, eterogen, în schimbare, şi arată că, de exemplu, într-una din încercările lexicografiei engleze, semnificaţia cuvîntului *good* a fost redusă la nu mai puţin de 40 de varietăţi, plus un „rest" nerezolvat cam de două duzini de fraze.

Cuvîntul, ca membru al unui sistem, se comportă ca atare, destinul său, spune Whitney [51], depinde de sistemul din care face parte. Astfel, cuvîntul *bishop* s-a păstrat ca titlu în ierarhia bisericească, dar nu ca rezultat al continuităţii relaţiei dintre semnificaţia sa originară şi distincţia căreia i se aplică. Nu s-a ţinut chiar de loc seama de însuşirea sa conform etimologiei (ἐπίσκοπος „supraveghetor, păzitor" > *bishop*), ci de faptul că formează sistem cu *priest* (la care de asemenea nu etimologia primează : < πρεσβύτερος „mai vîrstnic") şi cu alte cuvinte care desemnează titluri asemănătoare. E vorba aici de un mecanism care funcţionează în limbă şi care constă în aplicarea continuă a vechilor materiale ale limbii la utilizări noi, fără ca semnificaţia lor originară să creeze un obstacol. De aceea, spune autorul în continuare, cuvintele noastre sînt, aproape universal valabil, nume de clase, aplicăm acelaşi nume la toate lucrurile care sînt destul de asemănătoare pentru a forma o clasă [52]. Aceste clase sînt, fără îndoială, de întindere foarte diferită. Există chiar unele — ca *soare*, *lună*, *Dumnezeu*, *lume* — care se reduc la o unitate [53]. E clar că de aici şi pînă la ideea cîmpurilor semantice mai e foarte puţin. Aceste idei (şi altele, pe care, din lipsă de spaţiu, nu le mai luăm în discuţie) ar justifica un studiu amplu dedicat lui Whitney. De exemplu, nu se poate trece cu vederea faptul că el explică pentru prima dată posibilitatea schimbărilor de sens ca decurgînd în mod necesar din caracterul arbitrar al semnului.

Faptul că elementele limbii, alcătuind un sistem, sînt în acelaşi timp dispuse ierarhic l-a preocupat în mod deosebit pe Whitney. Din diferitele lui lucrări reiese că el consideră ca unitate de bază *cuvîntul*, unitatea semnificativă reprezentînd gîndirea. Acesta poate fi studiat sub aspectul elementelor componente care sînt în primul rînd sunetele, apoi rădăcinile şi elementele formative (după expresia lui Whitney) şi, bineînţeles, sensurile.

---

[49] *Vie...*, p. 256.
[50] Vezi p. 10, 23, 94 în special, din *Vie...*
[51] *Ibidem*, p. 40.
[52] *Ibidem*, p. 66. Idei preluate şi dezvoltate din filozofia engleză a secolelor XVII şi XVIII.
[53] *Ibidem*.

d. VALOAREA

Noţiunea aceasta, pe care desigur Whitney a preluat-o de la A. Smith, adaptînd-o bineînţeles la elementele limbii (şi din care Saussure a făcut un fel de fundament al doctrinei sale), apare de asemenea de nenumărate ori în lucrările autorului de care ne ocupăm. El demonstrează astfel, în multe locuri şi cu multe exemple, că, din punctul de vedere al dezvoltării limbii, e deosebit de util să se uite originea cuvintelor, să se degajeze aceste cuvinte din vechile lor asociaţii de idei şi să li se atribuie altele, în conformitate cu scopul prezent [54] (idee interesantă şi pentru poziţia lui Whitney în disputa sincronie-diacronie). În atari situaţii, *valoarea* (subl. n., termenul e folosit de Whitney) cuvintelor nu rezultă nici din uzajul lor specific, etimologic, care a fost de altfel afectat, nici din definirea sau descrierea conceptului, ci din relaţiile pe care le contractează în cadrul sistemului [55]. Această calitate decurge din posibilitatea vorbitorilor de a sesiza diferenţe accidentale şi de a le aplica la folosiri noi [56]. Aşa se explică apariţia unor părţi de vorbire noi (de exemplu articolul nehotărît din numeral) sau a unor morfeme : *to*, folosit ca însoţitor permanent al infinitivului englez, provine din prepoziţia *to*, iniţial urmată de infinitiv numai într-o anumită relaţie, ca, de exemplu, *good to eat* „bun de mîncat". Dintr-un cuvînt distinct, cuvîntul de relaţie a devenit semnul stereotip al infinitivului, nu mai are valoare în el însuşi, e un produs al relaţiei [57].

Spre deosebire însă de Saussure, care vede relaţiile primînd asupra faptelor de limbă, Whitney înţelege raportul exact, că în realitate relaţiile depind, în ultimă instanţă, de fapte, de aceea afirmă în numeroase locuri că faptele de limbă trebuie foarte bine cercetate şi cunoscute, deoarece, cu cît cunoaştem mai bine faptele, cu atît putem înţelege mai bine relaţiile pe care le contractează aceste fapte.

Pornind de la corelaţia faptelor şi a raporturilor lor, Whitney încearcă să schiţeze şi o teorie a cuvîntului şi a morfemului. Astfel, arată că un cuvînt se poate transforma în afix, dar nu-l putem considera sufix sau *element formativ* [58] decît dacă a primit o schimbare de formă, iar în acest caz trebuie deosebit de elementul *radical* [59] de care e unit. Atîta timp, spune autorul, cît un cuvînt combinat cu altul păstrează prima sa formă, avem a face cu un cuvînt compus. Dar dacă, printr-o schimbare fonetică, originea sa şi identitatea sa cu cuvîntul independent — care continuă să existe — sînt mascate, cuvîntul compus e mai curînd un cuvînt derivat : în felul acesta se poate face diferenţă între *godly* — care conţine un element radical şi unul formativ — şi *godlike* — pur şi simplu un cuvînt compus [60].

Cuvintele compuse au, la rîndul lor, un element de legătură, după care pot fi recunoscute : un singur accent. Dar, spune Whitney, acest

---

[54] *Vie...*, p. 73.

[55] *Ibidem*, p. 65 ; vezi şi p. 196 a art. de faţă. Afirmaţia lui Whitney este sursa conceptiei saussuriene a valorii.

[56] *Ibidem*, p. 108.

[57] *Ibidem*, p. 35.

[58] *Ibidem*, p. 104. Subliniere în text.

[59] *Ibidem*. Subliniere în text.

[60] *Ibidem*, p. 44.

lucru e insuficient, pentru că şi în alte situaţii există un singur accent, fără să considerăm că avem un cuvînt compus : *The man, have gone, shall go* şi altele [61].

e. PRINCIPIUL ECONOMIEI

În opera lui Whitney se află pentru prima oară formulat principiul economiei (şi al comodităţii din punctul de vedere al vorbitorului, spune autorul), nu numai în sensul obişnuit al cuvîntului, ci şi în sens structuralist, de organizator şi sistematizator al materialului lingvistic (aşa cum îl găsim larg dezvoltat în opera lui A. Martinet).

Iată ce spune referitor la rezultatele acţiunii economiei în fonologie : „Golurile sistemului (fonologic — n.n.) au fost completate de sunete noi şi cu un caracter intermediar, formate prin poziţii mai puţin diferenţiate ale organelor... nu pentru că sunetele noi ar avea în ele însele o articulaţie mai uşoară decît sunetele vechi... ci pentru că ele sînt mai comode pentru vorbitorul exersat, cînd organele sale execută, în rapiditatea discursului, treceri continue între vocale şi consoane, între poziţii deschise şi închise" [62].

Acţiunea acestui principiu e înţeleasă de Whitney ca avînd o sferă foarte largă de acţiune, pentru toate compartimentele limbii : „Tendinţa către economia de mijloace are o dublă acţiune, una distrugătoare, alta creatoare. Ea începe prin a produce forme pe care mai tîrziu le ciunteşte şi le distruge ... Efectul său este mai ales să subordoneze în formă ceea ce e subordonat în fond, să unifice, să sudeze părţile integrante, să mascheze în sfîrşit derivarea semnelor lingvistice, reducîndu-le la condiţia pură de semne şi anume semne comode" [63].

f. ANALOGIA

Una din cele mai puternice forţe care acţionează asupra limbii, spune Whitney, este analogia. În limbă, totul se supune analogiei [64]. Intervenţia analogiei nu e întîmplătoare, direcţia predominantă fiind bine definită : întărirea caracterului sistematic [65]. Această idee e ilustrată de lingvistul american cu multe exemple. Astfel, referitor la formarea pluralului în engleză, el arată că, dintre elementele care formau iniţial pluralul, e păstrat *-s*, cel care avea caracterul cel mai distinctiv [66]. Toate celelalte s-au şters, ceea ce înseamnă pe de o parte *economie de material*, pe de altă parte *economie mentală* (subl. n.), dat fiind că avem a face cu o asimilare a celor mai puţin numeroase de către cele numeroase. „Forţa analogiei e, în fapt, una din cele mai puternice, pe care o vedem la lucru

---

[61] *Vie...*, p. 102.

[62] *Ibidem*, p. 58.

[63] *Ibidem*, p. 45.

[64] „Tout, dans le language, procède par analogie" (*Vie...*, p. 124).

[65] De aceea credem că nu e îndreptăţită considerarea lui Whitney alături de Georg Curtius pentru afirmaţia că analogia e „manifestare bolnavă" a fenomenelor de limbă (cf. acad. Iorgu Iordan). Dimpotrivă, la Whitney e arătat caracterul de organizator al sistemului.

[66] Şi aceasta este o observaţie deosebit de interesantă.

în istoria limbajului ; după cum ea face clase întregi de cuvinte, tot astfel schimbă limitele acestor clase'' [67].

Este pentru prima dată în istoria lingvisticii cînd e pusă în acest fel problema rolului analogiei şi e subliniată cu deosebită tărie importanţa analogiei pentru sistem.

g. SCHIMBĂRILE ÎN LIMBĂ

Whitney arată că asupra limbii acţionează forţe contrarii, conservatoare şi modificatoare. Limba, instituţie socială, se transmite pe calea tradiţiei, dar se modifică tocmai datorită acestei transmiteri [68].

Schimbările în limbaj nu au ca scop conştient modificarea sistemului, ci urmăresc extinderea şi perfecţionarea exprimării gîndirii, deci realizarea unor semne reprezentative noi pentru idei şi fapte noi precum şi găsirea unor mijloace mai bune de a comunica vechile idei şi cunoştinţe [69] şi acest scop e în mare parte atins *fără ajutorul vreunei schimbări aparente în limbaj* (subl. n.), ,,Aceasta are loc foarte adesea prin combinaţii noi de sintaxă şi, prin apropieri neîntîlnite de cuvinte, noi modalităţi de întrebuinţare, care furnizează resurse imense'' [70]. Dar aceste schimbări nu pot rămîne fără urmări în cadrul sistemului, ele ating fără încetare diferite puncte ale sistemului [71]. Iată cîteva exemple : Reducerea fonetică, cu acţiune specifică şi foarte puternică în limba engleză, a dus la dispariţia vechiului sufix de infinitiv *-an*. Dar cum ideea de infinitiv continua să existe ca necesară în sistemul verbului, s-a ajuns la crearea unui nou semn, dintr-o prepoziţie, *to*, deci de altă natură şi formaţie, dar care este echivalentul sufixului suprimat [72], pentru că, spune autorul, ,,un popor îşi poate schimba felul de exprimare, dar nu renunţă de loc să se exprime. Căderea sistemului cazurilor a fost urmată de dezvoltarea clasei prepoziţiilor ; pierderea elementelor pronominale conţinute în desinenţele personale [73] a dus la folosirea pronumelor, cuvinte distincte şi separate ; sărăcirea sistemului timpurilor şi modurilor a fost compensată printr-un bogat aparat de auxiliare, care sînt suficiente ca să redea totodată distincţiile vechi şi să exprime altele noi'' [74]. Toate aceste afirmaţii arată că Whitney a înţeles foarte clar corelaţia laturilor limbii, ,,permanenta modificare a echilibrului şi refacerea lui'' [75] în sistemul limbii.

Cercetătorul trebuie să ţină seama, atrage atenţia autorul, de elementele noi, vii, dacă doreşte să pătrundă în structura limbajului, şi deci să le distingă de elementele vechi, rămăşiţe ale unui aparat flexionar

---

[67] *Vie...*, p. 63.
[68] *Ibidem*, 28.
[69] *Ibidem*, p. 92.
[70] *Ibidem*.
[71] ,,Cependant ces variétés de combinaisons et d'usages ne peuvent avoir lieu sans affecter plus ou moins le sens des mots et sans rendre un peu mobiles les limites de leur domaine'' (p. 92).
[72] *Vie...*, p. 87.
[73] Whitney e adeptul teoriei lui Bopp în această privinţă.
[74] *Vie...*, p. 90.
[75] L. Wald, *Progresul în limbă*, Bucureşti, 1969, p. 23.

distrus [76], pentru că sistemul limbii e un sistem deschis, în fiecare perioadă omenirea găseşte ceea ce îi trebuie pentru a se exprima. De aceea, spune autorul, „formarea limbii, fie că e înceată, fie că e rapidă, este continuă" [77]. Iar direcţia de dezvoltare e totdeauna progresivă.

h. INTERFERENŢA ÎNTRE SISTEME. CONTACTUL ÎNTRE LIMBI

Whitney e printre primii lingvişti ai secolului al XIX-lea care afirmă necesitatea contactului între limbi şi a schimbului reciproc de elemente. Împrumutul e considerat ca unul din mijloacele cele mai obişnuit folosite pentru îmbogăţirea limbilor. „Nu există dialect în lume care să nu fi luat ceva din dialectul vecin" [78]. Dar subliniază totodată că nu orice elemente pătrund cu aceeaşi uşurinţă în orice compartiment al limbii. Chiar în cadrul vocabularului, în care împrumuturile se fac foarte uşor, există diferenţe : cel mai uşor pătrund substantivele şi adjectivele, mai greu verbele. În ce priveşte structura gramaticală, Whitney subliniază că elementele de flexiune nu se împrumută, sufixele şi prefixele puţin, iar prepoziţiile şi conjuncţiile aproape de loc [79].

Whitney e printre primii autori care atrag atenţia asupra greşelii de a se confunda amestecul de popoare cu amestecul de limbi. Amestecul de sînge nu determină fuziunea idiomurilor, poate produce o îmbogăţire reciprocă a limbilor sau poate duce la dispariţia uneia dintre ele ; *nu* se ajunge însă la crearea unei limbi mixte [80]. Împrumutul poate fi masiv, dar numai în vocabular : statistica vocabularului englez arată că 5/7 sînt alcătuite din elemente ale limbilor clasice şi romanice, şi numai 2/7 sînt germanice [81]. Dar, atrage atenţia autorul, proporţia nu se păstrează dacă avem în vedere limbajul obişnuit, deoarece cuvintele uzuale sînt germanice, ca şi structura limbii [82].

În loc de concluzii. Articolul de faţă e departe de a pune în evidenţă întreaga valoare a operei lui Whitney. Ceea ce a fost dezvoltat ar vrea să fie o contribuţie la mai buna înţelegere a istoriei lingvisticii, a ideilor lingvisticii moderne, rezultatul firesc al unei evoluţii îndelungate.

Avem însă convingerea că toate aspectele originale şi interesante ale concepţiei marelui lingvist merită din plin să fie cunoscute, pentru a putea fi apreciată, în dimensiuni exacte, lingvistica de mai tîrziu. Astfel, e absolut necesar să se precizeze că Whitney e primul lingvist care a considerat limba *instituţie socială*. În notele rămase inedite ale lui F. de Saussure, acesta spune : „Whitney a dit : « Le langage est une *institution* (subliniat F. S.) humaine ». Cela a changé l'axe de la linguistique" [83]. De aceea Whitney trebuie să fie considerat fondatorul sociologismului în lingvistică [84].

---

[76] *Vie...*, p. 110.
[77] *Ibidem*, p. 253.
[78] *Ibidem*, p. 96.
[79] *Ibidem*, p. 100.
[81] *Ibidem*, p. 7 şi 185.
[80] *Ibidem*, p. 99.
[82] *Ibidem*. Credem că pentru prima dată e folosit conceptul de „fond principal lexical", alături de structura gramaticală, pentru demonstrarea originii unei limbi.
[83] R. Godel, *Notes inédites...* Cahiers F. de Saussure, XII, 1954, p. 60.
[84] De altfel e citat ca atare de V. Bröndal, în *Substrat et emprunt...*, Bucureşti, 1948, passim.

De asemenea trebuie subliniat faptul că Whitney e singurul lingvist al secolului al XIX-lea care a înțeles foarte bine dialectica raportului social-individual-economic. El arată că limba există, în primul rînd, ca mijloc de comunicare între oameni. Toate celelalte folosiri sînt secundare [85]. Iar *nevoia de comunicare decurge cu necesitate din relațiile sociale*, în primul rînd cele economice [86], idee care-l deosebește fundamental de Humboldt pe autorul citat.

În felul cum discută raportul dintre limbă și vorbire, legătura dintre limbă și gîndire, rolul contextului — deci al ansamblului — pentru interpretarea corectă a fiecărui cuvînt, precum și originea limbajului, Whitney e un precursor al psiholingvisticii. Ideile lui, deosebit de interesante, sînt în același timp deosebit de actuale.

Într-o perioadă cînd istorismul și atomismul primau în studiul limbii, Whitney arată că nici istorismul, dar nici descriptivismul nu sînt suficiente prin ele însele, ambele sînt în mod egal indispensabile unui lingvist serios [87], iar scopul ultim al cercetării e *stabilirea legilor și principiilor generale ale limbajului* (subl. n.), afirmînd — pe bună dreptate — că nici un fapt de limbă nu poate fi apreciat la adevărata lui valoare, dacă nu a fost comparat cu fapte analoge din toate limbile omenești [88]. Desigur, spune lingvistul, atît timp cît va rămîne un colț de lume neexplorat, unele dintre părerile pe care le profesăm astăzi cu multă încredere vor fi expuse a fi răsturnate [89].

Aceste principii sînt aplicate cu multă grijă de însuși autorul lor, ceea ce imprimă operei lui un suflu de o riguroasă probitate științifică.

Ideile expuse denotă o viziune foarte largă a savantului, un spirit de dialectician, care discută fenomenele sub toate aspectele. El însuși arată în crezul său științific, expus încă din primele pagini ale operei fundamentale *The Life...*, că datoria savantului este „să dirijeze atenția inteligentă a cititorului asupra punctelor esențiale, să-i arate generalul în particular, fundamentalul în superficial, în materie de cunoștințe comune" [90].

Notă bio-bibliografică. W. D. Whitney s-a născut în 1827 într-o familie de intelectuali, cu înclinații spre științele naturii. La 20 de ani studiază sanscrita și publică articole despre structura gramaticală a acestei limbi. Apoi își lărgește sfera preocupărilor și studiază comparativ greaca și latina. Studiază în S.U.A., Germania și Franța.

Din 1853 lucrează în America, fiind profesor de sanscrită și limbi moderne. În 1863, la Smithsonian institution, ține un ciclu de conferințe pe teme de lingvistică generală, care constituie baza lucrării publicate în 1867 *Langage and the Study of Language* (tradusă imediat în germană și olandeză). E numit profesor de lingvistică generală și gramatică comparată indo-europeană la Yale. În 1875 publică opera fundamentală pentru lingvistica generală *Life and Growth of Language*; *an Outline of Linguistic Science* (tradusă în același an simultan în germană, franceză, italiană, olandeză și suedeză și retipărită în mai multe ediții). În 1879 publică la Leipzig *Sans-*

---

[85] *Vie...*, p. 124.

[86] *Ibidem*, passim. În special cap. al XIV-lea. Vezi și L. Kukenheim, *Esquisse historique de la linguistique française*, Leiden, 1966, p. 84.

[87] După propria lui expresie (*Vie...*, p. 259).

[88] *Ibidem*, p. 158.

[89] *Ibidem*, p. 259.

[90] *Ibidem*, p. 5.

krit Grammar Including Both the Classical Language and the Older Dialects of Veda and Brahmana, considerată cea mai bună lucrare în domeniul respectiv (a fost tradusă în germană). Publică diferite texte şi foarte numeroase articole referitoare la orientalistică (de altfel din 1850 a fost membru al Societăţii Americane de Orientalistică). Bun cunoscător şi a numeroase limbi vii, a alcătuit pentru uzul şcolilor gramatici şi lexicoane (de ex. pentru franceză şi germană). În 1877 publică *Essentials of English Grammar*. De asemenea a condus lucrările pentru redactarea dicţionarului limbii engleze (Redactor şef la *The Century Dictionary*, 1889—1891). Desfăşoară o prodigioasă activitate de publicist (în 1892 avea înregistrate 144 titluri de lucrări — multe articole fiind omise). Membru honoris causa al mai multor Academii, a fost timp de 40 de ani şeful studiilor de orientalistică şi lingvistică generală din America. Creşte la Yale numeroase cadre. Moare în 1894.

PĂSĂRILE ÎN GRAIUL SĂTENILOR DIN JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂSĂUD

DE

ALEXANDRU FILIPAȘCU

Din cele mai vechi timpuri, în județul Bistrița-Năsăud animalele au ocupat un loc esențial în viața și preocupările locuitorilor. Studiul de față este axat pe latura ornitologico-lingvistică a cercetărilor de etnozoologie efectuate în această regiune și urmărește, folosind în primul rînd materialul cules pe teren, interpretarea justă și cît mai completă a numirilor de păsări din județ și omologarea reală a acestora cu diferiții reprezentanți ai ornitofaunei. În acest scop n-am putut folosi decît un material bibliografic foarte restrîns, din care o singură lucrare este orientată în mod special spre problematica enunțată : *Păsările în nomenclatura și viața poporului român* de dr. Mihai C. Băcescu (București, Editura Academiei, 1961). Tocmai aceasta însă a impus revizuirea din punct de vedere lingvistic și ornitologic a ornitoapelativelor bistrițene și năsăudene publicate pînă acum, deoarece în multe cazuri omologarea lor era eronată.

Subliniem prezența a numeroase numiri noi culese pe teren, care îmbogățesc lista ornitoapelativelor cunoscute pînă astăzi. Ele au fost furnizate în special de regiunea montană situată la N și NE de comuna Ilva Mică, apoi de împrejurimile orașelor Bistrița și Năsăud, precum și de zona de origine a văii Sălăuța.

Ne vom referi aici la peste 90 de ornitoapelative în circulație, precum și la cîteva numiri vechi, reținute topo- și antroponimic. Toate au fost cuprinse într-o listă alfabetică. Pentru o facilă și rapidă orientare, s-a indicat, cu ajutorul abrevierilor, provenienta bibliografică a unora dintre numiri, ca și localitatea de referire. De asemenea au fost indicate omologarea specifică a termenilor enumerați, numirea științifică a speciilor precum și aceea ornitologică oficială, în limba română, recent stabilită.

Lista numirilor de păsări din județul Bistrița-Năsăud[1]

Nr. crt.	Categoria	Numele păsării	Localizare	Bibliografie	Omologarea ornitologică reală	Denumirea ornitologică română (NOM.)
1	x	Alunári	gen. (Rod. Căl.)	—	*Nucifraga caryocatactes*	Alunar
2	x	Bárdză	Năs.	—	*Ciconia ciconia*	Barză
3	x	Berbecél	Po.	Bz.	*Lanius collurio*	Sfrâncioc-berbecel
4	x	Bircán	Val.	—	*Lyrurus tetrix*	Cocoș-de-mesteacăn
5	x	Búhă	gen.	(MB, Bz.)	*Bubo bubo*	Bufniță
6	x	Búhe-mari	Ro., Șa.	—	*Strix* sp. (și *Bubo*)	—
7	x	Búhe-mnișí	,,	—	*Athene, Asio* sp.	—
8	x top.	Cáie Cáila (com.)	Te., Fid.	(MB)	*Milvus migrans* idem	Gaie-neagră
9	x	Canlău	Po. (Rod.)	—	*Gyps fulvus*	Vultur-sur
10	x	Cáp-întórt	Năs.	(MB)	*Jynx torquilla*	Capîntórtură
11	x	Ceahlău-súr (Cealhău-súr)	Po. (Rod.)	—	*Gyps fulvus*	Vultur-sur
12		Ceptalác	Năs.	MB	*Coturnix coturnix*	Prepeliță
13	x(an.)	Céucă	gen.	(Bz.)	*Coloeus monedula*	Stăncuță
14		Chițigán	Năs.	MB	*Parus major*	Pițigoi
15	x	Cilihoáie	gen.	(MB, Bz.)	*Aquila* sp. (și *Buteo*)	Acvilă
16	x top.	Cilioáie Boldul Cilioaiei	Năs., Mo. Re.	(MB) GG	idem (și *Milvus*)	
17	x	Cíntiză	gen.	—	*Fringilla coelebs*	Cinteză
18	x	Cioáră	gen.	(Br., Bz.)	*Corvus cornix* apoi *C. frugilegus*	Cioară-grivă și Cioară
19	x	Ciocănitoare-de-munte	Rod.	(MB)	*Dryocopus* și *Picoïdes*	Negraică și ciocănitoare-de-munte
20	x	Ciocănitoare-verde	Năs. (Po.)	— (Bz.)	*Picus viridis*	Ghionoaie

[1] *ABREVIERI.* A) *Abrevieri generale*: x = apelativ în circulație, găsit pe teren; act. = actual; an. = antroponimic; top. = toponimic; nv. = nume vechi; dim. = diminutiv; gen. = general în județ; fem. = femelă; masc. = mascul; sp. = specia; reg. = regiunea. B) *Abrevieri topice*: Bt. = Bistrița; Fid. = Fiad (Munții Țibleșului); Il. M. = Ilva Mare; Il. = Ilva Mică; Ma. = Maieru; Mit. = Mititei; Mo. = Mocod; Năs. = Năsăud; Nim. = Nimigea de Sus; Pa. = Parva; Po. = Poiana Ilvei; Pt. = Pintic; Re. = Rebrișoara; Ro. = Rodna; Ru. = Runc; Su. = Suplai; Șa. = Șanț; Tih. = Tiha Bîrgăului; Val. = Valea Mare; Te. = Telciu; Bîrg. = Munții Bîrgăului; Căl. = Munții Călimani; Rod. = Munții Rodnei. C) *Abrevieri bibliografice*: Bz. = Ștefan Buzilă, *Monografia comunei Siniosif sau Poiana*, Bistrița, 1910; Com. = Coman Petru, *Glosar dialectal*, în „Analele Academiei Române", Memorii, s. III, 1939; GG = G. Giuglea, *Cheie pentru înțelegerea continuității noastre în Dacia, prin limbă și toponimie*, în „Geopolitică și geoistorie", III, 1944; Gr. = Pamfil Grapini, *Monografia com. Rodna-Nouă*, Bistrița, 1903; DL = Dionisie Linția, *Catalogul sistematic al faunei ornitologice române*, Timișoara, 1944; MB = Mihai C. Băcescu, *Păsările în nomenclatura și viața poporului român*, București, 1961; NOM = *Nomenclatorul păsărilor din Republica Socialistă România*, în „Revista muzeelor", IV, 1967, nr. 2, p. 193—202.

(continuare tabel)

Nr. crt.	Categoria	Numele păsării	Localizare	Bibliografie	Omologarea ornitologică reală	Denumirea ornitologică română (NOM.)
21	x	Ciocănitoare-pestriță	Năs. (Po.)	(Bz.)	*Dendrocopos* sp.	Ciocănitoare
22	x	Ciocîrlán	Năs., Mo., Ma.	—	*Galerida cristata*	Ciocîrlan
23	x	Ciocîrlie	gen. (Po.)	(Bz.)	*Alauda arvensis*	Ciocîrlie
24		Ciurlíc	Năs.	MB	*Caprimulgus europaeus* (nu *Strix aluco* !)	Lipitoare
25	x	Clăér	Te. Fid.	(MB)	*Buteo buteo*	Șorecar
26	x	Cocoáră	Șa.	(Gr.)	*Grus grus*	Cocor
27	x	Cocostírc	gen. (Șa. Po.)	(Gr. Bz.)	*Ciconia ciconia*	Barză
28	x	Cocostîrg	Mo.			
29	x	Cotorobătură	gen.	(Bz.)	*Motacilla* sp.	Codobatură
30	x an.	Córb Corbu	gen.	(Gr. Bz.)	*Corvus corax*	Corb
31	x	Córlă	gen. (Bt.)	(MB)	*Fulica, Gallinulla Podiceps*	Lișiță, Găinușă-de-baltă, Corcodei
32	an.	Corúț (Curúț)	Po., Il. M.	(Bz.)	*Accipiter nisus*	Uliu-păsărar (nv., dim.)
33	x	Cristél, Cristéiu	Șa., Po.	(Gr., Bz.)	*Crex crex*	Cristel
34	x	Croncáu	Ro. (Rod.)	—	*Corvus corax*	Corb
35	x	Cúc	gen.	(Gr., Bz.)	*Cuculus canorus*	Cuc
	top.	Runcul Cucului	Pa.	GG		
	top.	Cucureasa	Bîrg.	—		(fem., nv.)
36	x	Cucóș-de-pădure	Rod.	—	*Tetrao urogallus*	Cocoș-de-munte (masc.)
	top.	Poiana Cucoșului	Tih.			
37	x	Cucuvée	Năs.	—	*Athene noctua*	Cucuvea
38		Fluerătór	Pt.	MB	*Oriolus oriolus*	Grangure
39	x	Fugáu	gen.	(Bz.)	*Perdix perdix*	Potîrniche
40	x	Gáe, Gáie	Po., Șa., Su.	(Gr.)	*Garrulus glandarius* (m. rar *Milvus*)	Gaiță
	top.	Valea Găii	Su.	GG		
41	x	Găini sălbatișe	Șa., Po.	Gr., Bz.	*Tetrao urogallus*	(fem.)
42	x	Găioáră	Il. M.	—	*Garrulus glandarius*	Gaiță
43	x	Gángur	Năs.	—	*Oriolus oriolus*	Grangure
44	x	Gótcă(-ce)	Rod., Bîrg., Căl.	(Bz.)	*Tetrao urogallus*	specia ca și numai fem.
45		Gótă — Góte	Singeorz-Băi	MB	idem	
46	x	Grángur	Mo.	—	*Oriolus oriolus*	Grangure
47	x	Gráur	Năs., Po.	—	*Sturnus vulgaris*	Graur
48		Grioare (-ori)	Năs.	Com.		
	x	Grîóri	Rod., Po.	(Bz.)	*Anser albifrons*	Gîrliță
49	x	Hîrîu (-ii)	Năs.	(MB)	*Accipiter gentilis*	Uliu
50	top.	(Șdeabu, Dealu') Húhului	Il. M., Șa.	(Gr.)	*Strix aluco* (*Bubo*?)	Huhurez (nv.)
51	x	Huhuré(d)z	gen.	(Bz., MB)	idem	
52	x	Hulúb	Ro., Șa., (Rod.)	—	*Columba palumbus*	Porumbel-gulerat

(continuare tabel)

Nr. crt.	Categoria	Numele păsării	Localizare	Bibliografie	Omologarea ornitologică reală	Denumirea ornitologică română (NOM.)
53	x	Împăratul-păsărilor	Po.	—	*Troglodytes*	Ochiul-boului
54	x	Lóstun	gen.	(Gr., Bz.)	*Delichon urbica*	Lăstun
55	x	Mátiaș	Val.	—	*Garrulus glandarius*	Gaiță
56	x	Mérlă (Mniérlă)	gen.	(Gr., Bz.)	*Turdus merula*	Mierlă
57	x	Mérglă (Mniérlă) grivă	Rod.	—	*Turdus torquatus*	Mierlă-gulerată
58	x	Óc(h)iul-bóului	Năs., Mo.	—	*Troglodytes*	Ochiul-boului
59	x	Pasăre-cu-cioc-cîrligat	Rod. (Po.)	—	*Loxia curvirostra*	Forfecuță
60	x	Păscărél	gen.	(Gr., Bz.)	*Cinclus cinclus*	Păscărel-negru
61	x	Pitpalác	gen.	(Gr., Bz.)	*Coturnix coturnix*	Prepeliță
62	x	Pițigói	Po.	(Bz.)	*Parus major*	Pițigoi
63	x	Pițigúș	Năs., Il. M.	—	*Parus* sp.	(Pițigoi, Pițiguș)
64	x	Porúmb (-bghi)	gen.	(Bz.)	*Columba oenas*	Porumbel-de-scorbură
65	x	Păturníce (Potîrnice)	gen.	(DL, Bz.)	*Tetrastes bonasia* (nu *Perdix*-MB ! !)	Ieruncă
66	x	Présură	Il. M., Șa., Po.	(Gr., Bz.)	*Emberiza citrinella*	Presură-galbenă
67	x	Privéghitoare	gen.	(Bz.)	*Luscinia megarhynchos*	Privighetoare
68	x (an.)	Púpă(d)ză	gen.	(Bz.)	*Upupa epops*	Pupăză
69	x	Rîndunică (Rondunică)	gen. (Po.)	(Gr.) (Bz.)	*Hirundo rustica*	Rîndunică
70	x	Rețe sălbatișe	Ro., Șa., etc.	(Gr.)	*Anas* sp.	—
71	x	Rîbár(i)	Fid., Te.	—	*Cinclus cinclus*	Păscărel-negru
72	x	Rostún	Po., Il. M.	—	*Delichon urbica*	Lăstun
73	x	Sîmbdiță	Po.	—	*Phoenicurus ochruros*	Codroș-de-munte
74	x	Sticleátă	Șa.	—	*Carduelis carduelis*	Sticlete
75	x	Stigleți (Stighilete)	gen. (Mo.)	(MB)	idem	
76	x	Strígă	gen.	—	*Tyto alba*	Strigă
77	x	Stúr(d)z	gen.	(Gr.)	*Turdus* sp.	Sturz
78	x	Șilihoáie (-hoi)	gen.	(MB)	*Aquila* sp.	Acvilă
79	x	Șofrác	Mo.	—	*Lanius collurio*	Sfrîncioc-berbecel
80	x	Șoim	gen.	—	*Falco peregrinus*	Șoim
	top.	Poiana Șoimului com. Șoimuș	Ru.	GG	,,	
81	x	Tîgliș	Val.	—	*Carduelis carduelis*	Sticlete
82	x	Turturéauă	gen.	—	*Streptopelia turtur*	Turturea
83	top.	Măgura Túrzii	Po.	Bz.	*Turdus* sp.	Sturz (fem.)
		Poiana Túrdei	Pa.	GG		
84	x	Țaicău	Bt.	MB	*Garrulus glandarius*	Gaiță
85		Țaizăr	Bt.	MB	*Parus major*	Pițigoi
86	x	Țárcă (Țiarcă)	gen.	(Gr., Bz.)	*Pica pica*	Coțofană

(continuare tabel)

Nr. crt.	Categoria	Numele păsării	Localizare	Bibliografie	Omologarea ornitologică reală	Denumirea ornitologică română (NOM.)
87	x	Țințivară	Bt.	(MB)	*Parus major*	Pițigoi
88	x	Țuflic	Il., Po.	—	*Caprimulgus europaeus*	Lipitoare
89	x	Úli (Húli)	gen.	(Bz.)	*Accipiter gentilis*	Uliu
	top.	Piciorul Uliului	Mit.	GG		
90		Úli de apă	Năs.	MB	*Milvus milvus* (?)	Gaie-roșie
91	x	Úli șoricar	Bt.	(MB)	*Buteo buteo*	Șorecar
92	x	Ulișór	Bt.	(MB)	*Accipiter nisus*	Uliu-păsărar
93	x	Vrábghie (-gii)	gen.	(Gr., Bz.)	*Passer domesticus*	Vrabie
94	x	Vrábgie	Rod.	—	*Prunella modularis*	Brumăriță-de-pădure
95		Vrabie-țigănească	Bt.	MB	*Passer domesticus*	Vrabie
96	x	Vúltur	Sa., Po.	(Gr., Bz.)	*Aquila* sp.	Acvilă
	top.	Dealu Vúlturului	Nim.	GG		
97	an.	Záiț(i)	Po.	Bz.	*Garrulus glandarius*	Gaiță

DISCUȚII

Din lista generală a numirilor de păsări, observăm că numeroase apelative sînt proprii nu numai județului Bistrița-Năsăud, ci au o circulație mai largă, deși nu au fost citate pînă în prezent în literatura de specialitate. Așa sînt numirile — am zice „unice" (aproape fără variante) — care se întîlnesc pe întreg cuprinsul țării ca, de ex., *cuc*, *strîgă* (literar *strigă*) și *pupăză* precum și acelea general răspîndite sub forma lor principală: *ciocîrlie*, *cioară*, *corb*, *cucuvea*, *pițigoi*, *huhurez*, *privighetoare*, *sturz*, *rîndunică*, *turturea* și *uliu*. Se mai remarcă pentru acest ultim grup că, fără atribute, apelativul *ciocănitoare* corespunde lui *Dendrocopos major* și nu speciei, mai rare în țară, *D. medius*, cum afirmă dr. Băcescu (MB — p. 52).

Unele apelative sînt specific transilvănene: *pițiguș*, *pitpalac*, *împăratu-păsărilor*, *hîrău*, *matiaș*, *mériă (mérglă)*, *stigleț*. Dintre acestea, cîteva, trecînd peste Carpații Orientali, se găsesc astăzi și în Moldova: *țarcă*, *vraghie* (forma mold. a trans. *vrabgie*), *cintiză*, *buhă*, *ceucă*, *cocostîrc*, *corlă*. Altele sînt numiri general răspîndite în aceste două ținuturi ale țării și par formate deodată de ambele laturi ale Carpaților: *cotorobatură* (trans.) — *codobatură* (mold.); *cristeiu* (trans.) — *crîstel* (mold.), apoi *lostun*, *păscărel*, *alunar (i)* [2] și *gaie* [3], ultimele trei în circulație și în Maramureș și, parțial, în Bucovina.

Se observă însă și influențe ale nomenclaturii de dincolo de Carpați, originea unor apelative fiind mai greu de precizat: *berbecel* (Munt., Mold., Bucov., Sibiu), *ciocîrlan* sau *gangur-grangur* (Munt., Mold.); altele, evident

[2] Ca „alunariță", cunoscut și la Rîmnicu-Vîlcea (Olănești).
[3] Termen folosit și în Muntenia subcarpatică, la Salonta și în Caracal.

moldovenești *(presură, hulub)* sau muntenești (*barză, porumb* și *țințivară* — în Ialomița, auzit *țițivară* tocmai la Bistrița !). Este interesant de observat că în județul Bistrița-Năsăud coexistă sinonime ca *barză-cocostîrc*, cu aceeași semnificație, sau ca *hulub-porumb*, caz în care primul nume desemnează porumbelul-popesc *(Columba palumbus)*, iar celălalt numai porumbelul domestic sau specia sălbatică, porumbelul-de-scorbură *(Columba oenas)*.

Întîlnim, de asemenea, și vechiul apelativ *vultur*, care mai circulă ici-colo [4], cu înțelesul general de „vultur-pleșuv", „codalb" etc., iar local, în județul Bistrița-Năsăud, cu înțeles adesea de „acvilă" („la munte, vulturi care adesea ori răpesc miei" ! — Bz. — p. 350). În sfîrșit, antrop. *Zaiț(i)* din Poiana Ilvei îi corespunde apelativul bănățean, viu încă, *záița* = *Garrulus glandarius* „gaiță" (cf. *zgáiță* la Mediaș, Sibiu, Făgăraș și Reghin — MB).

Restul apelativelor sînt fie specific locale (*canlău, sîmbdiță, clăer, țaizăr* ș.a.m.d.), fie că — după cum vom vedea în continuare — se pretează analizei critice ornito-lingvistice (*fugău-păturniche, grîori, țuflic-ciurlic, rîbar(i), turdă, bircan, cilihoaie* etc. etc.).

I. **Fugău-păturniche**. Unul dintre sinonimele populare transilvănene ale potîrnichii *(Perdix perdix)* este *fugău* și var. : *fugău* (jud. Sălaj, jud. Maramureș — la Borșa), *fugáie* (fără loc), *fúglă* (Zalău) și *fulgău* (Broșteni-Bucovina) (MB — p. 88). În baza cercetărilor efectuate de noi pe teren, precizăm că apelativul în chestiune are o circulație generalizată nu numai în jud. Bistrița-Năsăud [5], ci și pe meleagurile clujene (la Huedin, la Hida — sub forma *fúglă*, Turda etc.). Dar pretutindeni unde *fugău* = *potîrniche (Perdix)*, în vorbirea curentă se păstrează totuși apelativul *păturniche*, care își pierde însă înțelesul de ... „potîrniche" și desemnează ... ierunca *(Tetrastes bonasia)* ! Așa trebuie omologat și *potîrnice*, citat pentru Năsăud, după D. Linția, ca „Perdix" de către Băcescu (p. 138), autor care nu sesizează acest fenomen lingvistic și comite eroarea trans. *fugău* = trans. *păturniche* = *potîrniche (Perdix perdix)*. De altfel Băcescu nu reușește să identifice pasărea denumită *fugău* la Borșa (Maramureș), întrucît informatorul declara — aparent confuz — că este „Pasăre roșiatică ce fuge foarte repede ; alta-i Potîrnichea" (MB — p. 88) ! Indus în eroare, Băcescu ajunge să caute omolog apelativului tocmai la potîrnichea-de-stîncă *(Alectoris graeca)*, specie meridională, saxatilă, care nu avea ce căuta în Maramureș. Chiar din citatul de mai sus se remarcă atribuirea diferită a celor două apelative aparent sinonime, pentru aceeași localitate.

Putem deci afirma că în Transilvania, pretutindeni unde ierunca *(Tetrastes)* nu este denumită *găinușă* sau *găinușă-de-alun* (*de pădure, de munte* etc.), acest tetraonid răspîndit în zona păduroasă premontană și montană poartă numele de *păturniche (păturnice, potîrnice)*, iar la cîmp și la deal, potîrnichii propriu-zise *(Perdix)* i se spune *fugău (fulgău, fuglă)*. Numirea ornitologică a lui *Tetrastes bonasia*, oficializată la noi, este *ierunca*, un apelativ moldovean vechi și frumos, aflat încă la Cantemir *(Descrierea*

[4] Munt., Trans. (Bran, Alba, Mureș), Mold., Bucov. (V. Dornei, Rădăuți) — MB — p. 176.

[5] Vezi și Bz. — p. 350.

Moldovei), dar care n-a pătruns în graiul locuitorilor din interiorul Carpaților.

Explicația acestui fenomen lingvistic, oarecum bizar, constă în aceea că prin limbajul vînătoresc și mai ales prin cel șoimăresc din evul mediu (limbaj stabilit la nivelul feudalilor străini și pătruns numai în mod secundar în popor), la fel cum s-a petrecut și cu împămîntenirea unor apelative șoimărești pentru păsările răpitoare [6], și pentru potîrniche, în graiul transilvănenilor a pătruns numirea maghiară *fogoly* = *Perdix perdix*. Apelativul maghiar are el însuși o etimologie elocventă : magh. *fog(-ni)* „a prinde, a captura" (cf. magh. *fogoly* „prizonier, deținut" [7]), cu alte cuvinte, pasărea prinsă frecvent cu șoimii și alte răpitoare aripate sau cu plasele, fapt bine cunoscut în istoria cinegeticii europene și autohtone. *Fogoly*, însă, a pătruns în graiul nostru popular, nu cu sensul de mai sus, ci cu acela de „fugău" = care fuge repede, deoarece potîrnichea fuge cu repeziciune pe sol, înainte de a-și lua zborul. Acolo unde și prin activitatea șoimărească intensă *fugău* a înlocuit vechiul apelativ specific *potîrniche* (nume străvechi, neaoș, cu etimologie lat. *coturnicula*), acesta din urmă n-a dispărut, ci a fost atribuit unui alt galinaceu înrudit, specie de pădure, viețuind de multe ori nu departe de potîrnichile propriu-zise : ierunca *(Tetrastes bonasia)*. Același proces s-a petrecut și în cazul unei serii întregi de păsări răpitoare [8].

II. **Bircán**. Este folosit în Valea Mare și Șanț, ca apelativ pentru cocoșul-de-mesteacăn *(Lyrurus tetrix)*, de către puținii localnici care au auzit de existența, în munții învecinați, a acestei specii tot mai rare. Numele provine, evident, din germ. *Birkhahn* (= cocoș-de-mesteacăn) și a fost introdus la noi, în secolul trecut, de vînătorii străini ce dețineau terenuri de vînătoare în Munții Rodnei. Aceeași semnificație și origine o are și apelativul *bircón*, auzit la Borșa (Maramureș), de cealaltă parte a Rodnelor, unde coexistă cu denumirea veche, maramureșeană a specie *Lyrurus tetrix* : *tătarcă*.

III. **Grióri** pl. **grioáre, grîóri**. Aceste numiri sînt astăzi în circulație la Blăjeni și la Tusa (jud. Hunedoara resp. Alba [9]), ca apelative ale cocorului *(Grus grus)*. Omologarea lui Coman *(lucr. cit.)* pentru jud. Bistrița-Năsăud : *grioare* (pl. *griori*) „gîscă sălbatică", Băcescu o consideră abia „de precizat". Indiferent de faptul că inițial și în acest județ localnicii denumeau sau nu cocorii *grioare*, în ultimul secol cel puțin, apelativul desemnează în mod evident gîștele sălbatice, mai precis gîrlițele *(Anser albifrons)*. Acestea, gureșe și numeroase, trec an de an toamna și primăvara în lungul Someșului Mare sau al Bîrgăului, în migrație. În acest sens St. Buzilă (*op. cit.*, p. 350) este fără echivoc : „vara vin *grîori* sau gîștele sălbatice" [10].

---

[6] Al. Filipașcu, *Considerații critice asupra numelor de păsări răpitoare din fauna țării*. I, în LR, XVIII, 1969, nr. 3, p. 253 și urm. și II, în LR, XVIII, 1969, nr. 5, p. 471 și urm.

[7] *Dicționar maghiar-român*, București, Ed. științifică, 1961, p. 230—231.

[8] Al. Filipașcu, *op. cit.*

[9] MB, p. 100.

[10] Baciul poienar Iacob Țucui (44 ani) folosea pluralul *grîori* și le cunoștea bine migrația „peste Șeaua Lalii spre Rocna, în octombrie".

IV. **Ciurlíc-țuflíc.** În com. Ilva Mică și la Poiana Ilvei se cunoaște pasărea *țuflic*, al cărei obicei de „a cînta" seara la margini de tăieturi sau de pădure este foarte familiar localnicilor, mai cu seamă pentru lunile de primăvară și vară ale anului. Numele este onomatopeic, tot așa cum este la origine și apelativul *ciurlic*, notat de Băcescu pentru „tot Maramureșul, apoi raionul Năsăud" (MB — p. 60), omologîndu-l cu ... huhurezul *(Strix aluco)* ! Observăm însă din însăși descrierea cîntecului păsării — de astă dată numită, într-o a treia variantă, *țuvlic*, găsită în com. Farcașa din jud. Bacău (MB — p. 263) — că este vorba de cu totul altă pasăre decît huhurezul, cu un cîntec absolut diferit, de la al cărui aspect caracteristic se evidențiază și originea onomatopeică a apelativelor citate: „țuvlicii fluieră urît : pornesc de la un ton lung, repetînd fluierături tot mai scurte și încete pînă cînd pare că se înăbușe" și, de asemenea, „țuvlicii țipă numai noaptea și mai mult primăvara" (MB — p. 263). Adăugăm că la Ilva Mică se știe că „țuflicul zboară seara și face zgomot" (inf. Viorel Ștefan, biolog). Or, în vreme ce „huhurezul huhurează" (adică face „hú-hú")[11], descrierea șuierului păsării *țuvlic* (Farcașa) sau a zgomotului produs de pasărea *țuflic* (Ilva Mică) sau *ciurlic* (Bistrița-Năsăud, Maramureș) ne amintește imediat glasul și zborul lipitorii *(Caprimulgus europaeus)*, pasăre de zori și amurg, răspîndită în toată țara, pînă sus la munte. Chiar informația primită de Băcescu din Maramureș — după care „noaptea se aud mai des *buha*, *ciurlicul* și *huhurezul*" (!) (MB — p. 262) — ne dovedește că aceste trei apelative nu sînt sinonime și că, în orice caz, ciurlicul maramureșean nu este huhurez.

Ciurlic, *țuflic*, *țuvlic* (Bacău) și *țuvlica* (Nehoiaș) sînt denumiri onomatopeice pentru lipitoare *(Caprimulgus)*. Pasărea aceasta cu aspect de rîndunică uriașă și colorit de frunze mohorîte are în adevăr un „cîntec" specific, sonor, în descrescendo, format dintr-o cascadă de sunete fluierate, tărăgănate, care pleacă de la un ton înalt și sfîrșesc bolborosit, pierdut, în tonuri joase. Concomitent se aude și pleznetul sec, repetat, al aripilor izbite una de alta peste spate, în timpul zborului fluturat, zgomot ce are rolul de a stîrni insectele din tufărișuri și ierburi. Astfel, este lesne să omologăm acestei păsări toate informațiile citate mai sus și în consecință numirile care-i redau plastic glasul. Pe de altă parte, cîntecul lipitorii este cel mai obișnuit mijloc prin care țăranul ia cunoștință de prezența speciei în natură și aceasta nu numai la noi, ci și la alte popoare care au asemănat cascada de șuierături din cîntecul acestei păsări cu sunetul laptelui muls într-un vas ; de unde numirile ital. *Succicapre*, germ. *Ziegenmelker* etc. date speciei, din care s-au tradus apoi și s-au răspîndit în limbajul nostru ornitologic numirile *mulge-capre* sau *caprimulg*, termeni ce nu se găsesc în graiul poporului. Subliniem că însuși apelativul *lipitoare* dat acestei specii și oficializat prin NOM 1967 are o circulație restrînsă. El se explică prin poziția păsării în timpul zilei cînd, favorizată de culoarea asemănătoare substratului (frunze veștede, scoarță de copac etc.), aceasta stă nemișcată, lipită cu toată lungimea corpului de creanga sau scoarța pe care se află.

[11] „Este mult mai aproape de realitate să rămînă *huhurez* pentru *Strix aluco*, iar antiteza *huhurez-mare* pentru specia în discuție (*Strix uralensis* — n.n.), *ambele avînd în glasul lor obișnuit sunetele hú-hu-hu-hu*" (subl. noastră) (M. Băcescu, *op. cit.*, p. 264). Reținem deci că aceste specii nu au nici un „șuierat" în glas !

V. **Rîbár(i)**. Mai mică decît o mierlă, nedezlipită însoțitoare a pîraielor de munte (iarna coborînd pînă în regiunea colinară) și ușor de observat în fracu-i negru, cu plastronul alb strălucitor, mereu agitată, azvîrlindu-se mereu în șuvoiul apei după hrană, *Cinclus aquaticus* a fost numită în popor *păscărel (pescărel)*. Apelativul este potrivit atitudinii și obiceiurilor acestei păsări, chiar dacă ea nu pescuiește pește, ci, de obicei, insecte acvatice și larvele lor. *Păscărel*, cu variantele sale (*pescar*, *pescăruș* ș.a.), este un nume răspîndit în întreaga zonă carpatică și general pentru satele județului Bistrița-Năsăud. Etimologia sa latină este evidentă.

În cîteva regiuni micro-depresionale montane (reg. Someșului Cald, Someșului Rece, Valea Ierii sau Valea Sighiștelului, Zlatna și alte cîteva locuri din Munții Apuseni), ca o reminiscență a conviețuirii slavo-române, s-a păstrat pînă astăzi în circulație apelativul *rîbar (ribar, rîbari)*, pentru aceeași specie și cu aceeași semnificație etimologică. La Zlatna se pronunță *libar* și *libariu* (MB — p. 322). Apelativul *rîbar* s-a mai păstrat și în graiul locuitorilor de la originea Sălăuței (Fiezel, Fiad, Telciu etc.), zonă care se adaugă celorlalte ca o altă oază de rezistență a acestui termen de origine slavă sinonim păscărelului.

VI. **Túrdă**. Semnalăm toponimicele năsăudene *Măgura Turzii* (com. Poiana Ilvei) și *Poiana Turdei* (com. Parva) — cf. top. *Turda* (Costești-Vîlcea), orașul *Turda* (jud. Cluj), un sat *Thurda* în Moldova lui Ștefan cel Mare, ca și antrop. *Turdea*, *Turdeanu*, *Turdaș* (răspîndite mai ales în Apuseni) — drept mărturii ale existenței străvechiului apelativ al sturzului (*Turdus* sp.) : lat. *turdus* > v. rom. **turd* > rom. act. *sturz*. Este, de altfel, și opinia lui N. Drăganu [12] deoarece după forma toponimicelor de mai sus și mai cu seamă a antroponimicelor nu este posibil ca *turdă* < sl. *tură* (= bour), între altele și pentru că, în toponimie, apelativul slav al bourului nu s-a păstrat la noi decît izolat, iar în graiul strămoșilor noștri n-a reușit să înlocuiască apelativul autohton, de origine latină, *bour*.

Ambele toponimice năsăudene sînt genitive ale formei fem. *turdă* : *turdei*, respectiv *turzii*, acesta din urmă fiind mai obișnuit spiritului limbii române(cf. *urdă*, gen. *urzii* și *urdei* ; *ciurdă*, gen. *ciurzii* etc.). Forma actuală *sturz* este refăcută după *sturzi*, pluralul lui * *sturd* (< * *turd*, cu *s*- protetic), iar femininul acestui cuvînt este azi *sturzoaie* [13]. Toponimia și antroponimia locală au păstrat forma inițială a apelativului, apropiată de limba latină, o dovadă în plus a continuității daco-romane pe meleagurile năsăudene.

VII. **Ceahlău, cilihoáie-șilihoáie**. Cunoscut în limbajul ornitologilor sub numele său muntenesc, zăganul *(Gypäetos barbatus)* a fost odinioară cel mai mare și mai impunător răpitor aripat din Carpați, spaima ciobanilor — cărora le azvîrlea mieii în prăpăstii, specialist în prinderea marmotelor și doborîrea iezilor de capră-neagră. Dispariția zăganului din fauna țării are loc în deceniul al 3-lea al secolului nostru, cînd sînt doborîte ultimele exemplare, în Carpații Meridionali. Informațiile de mai tîrziu despre

[12] *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928, p. 145.

[13] Este locul să menționăm că toponimia județului păstrează și o altă formă veche feminină, de astă dată pentru cuc : *M. Cucureasa* (com. Ilva Luncă).

reapariția lui accidentală sînt fie confuzii, fie insuficient dovedite pentru a li se putea da crezare. Dispariția speciei din fauna țării a fost precedată de rărirea ei considerabilă în a doua jumătate a secolului trecut.

Bine reprezentat odinioară în Carpați, zăganului i se cunoaște și apelativul moldovean și nord-transilvănean : *ceahlău (cealhău)*, păstrat și în toponimie, prin cunoscutul pisc și munte, pe care Dimitrie Cantemir îl asemuia Olimpului, *Ceahlăul* (Munții Moldovei). În județul Bistrița-Năsăud, termenul circulă ca atare și astăzi, dar cu accepțiunea de „vultur-sur *(Gyps fulvus)*" — specie dispărută și ea aproape cu totul din județ : *ceahlău (cealhău)-sur* sau, într-o formă comprimată, la ciobanii poienari, *canlău*. Trecerea apelativului de la *zăgan* la *vulturul-sur* a fost firească după dispariția primului din Munții Rodnei, unde a fost văzut pentru ultima dată (pe muntele Pietrosul) în 1928, dar ultimul exemplar doveditor, o femelă tînără, a fost colectat în iunie 1866 și se păstrează, naturalizat, la Muzeul Facultății de zoologie din Cluj [14].

Auzit *cilioaie* pe Sălăuța [15] sau la Mocod (și în jud. Sălaj), *cilihoaie*, dar în pronunția specifică autohtonă *șilihoaie*, în județul Bistrița-Năsăud găsim răspîndit numele unei alte răpitoare mari. Apelativul a trecut și în Bucovina, unde i se cunoaște și o formă masculină, *cilihoiu* (MB — p. 49), omologată zăganului [16].

Sîntem de părere că, la origine, *ci(și)lihoaia* s-a format ca feminin pentru *ceahlău*, dar nu în sensul de „femelă a zăganului" (specia neprezentînd dimorfism sexual), ci cu sens de acvilă (*Aquila* sp.) pe care poporul o considera probabil femela zăganului, a ceahlăului, pe considerentul că față de ceilalți vulturi mari, consumatori de hoituri, acvila este aceea care atacă prada în maniera zăganului (deși este mai mică decît el), îndrăznind să ridice în ghiare o pradă pînă la talia unui miel sau ied. La această concluzie ne duce nu numai asemănarea de nume, ci și faptul că, în Munții Rodnei, *șilihoaie* sînt numite în primul rînd acvilele (cu precădere *Aquila chrysäetos*), de unde masculinul secundar *cilihoi*, apelativ pentru zăgan și *cilioaie* (la Marian, *Ornitologia poporană*), ca „femelă de cilihoi" (MB — p. 49) ! De asemenea, în județ nu circulă apelative ca *pajură*, *brehancă*, *brihancă* ș.a., numiri populare date speciilor de *Aquila* în alte regiuni montane.

Motivul pentru care Băcescu introduce *cilihoaie-cilioaie* ca sinonime pentru șorecari *(Buteo)* ca și pentru găi *(Milvus)* se explică prin aceea că astăzi, pornind de la silueta și talia acvilelor, poporul numește astfel în general orice pasăre răpitoare de talie mai mare decît uliul-porumbar și care rotește în înaltul cerului, cu aripile nemișcate, țipînd adeseori, repetat. După observațiile noastre însă, în afara acvilelor mari (*Aquila chrysäetos* și *Aquila heliaca*), în Năsăud, apelativul este dat mai cu seamă acvilei țipătoare mici [17] *(Aquila pommarina)* și numai prin confuzie șorecarilor sau găii-negre. De altfel, aceste păsări răpitoare au în județ numiri spe-

[14] Al. Filipașcu, *Contributions à la connaissance de l'avifaune de la région sud-est des Monts Rodna*, în „Travaux du Musée d'Histoire Naturelle « Gr. Antipa »", București, VI, 1966, p. 275—318.

[15] Un toponim rebișorean : *Boldul Cilioii* (GG).

[16] Vezi și A. Oprescu, *Vocabular ornitologic*, în „Revista vînătorilor", 1937, nr. 10, p. 17.

[17] Cunoscut în această accepțiune și pe Valea Bistriței, la Broșteni (MB — p. 220).

cifice : *clăer* respectiv *gaie (gae)*. De aceea rămînem la accepțiunea *și (ci)-lihoaie* „acvilă" (*Aquila* sp.), înțeles generalizat în toate satele de munte din județ.

VIII. **Cáie (cáila) — gáie ; clăér ; corúț, șoimúș.** Pe valea Sălăuței, gaia *(Milvus migrans)* este numită *cáie* și, tot acolo, șorecarului *(Buteo buteo)* i se spune, frumos și plastic, *clăér* [18]. Confuziile frecvente între aceste două specii determină folosirea numirilor și invers, dar aceasta nu se petrece decît în mod secundar ; în Maramureș, de pildă, *cáie* „șorecar", iar *gáie* rămîne *Milvus* (nu cum sînt greșit omologate la MB — p. 11). Constatăm că la Poiana Ilvei, la Șanț, Suplai etc., unde *Milvus migrans* este tot *cáie*, prin *gaie (gae)* poporul recunoaște *gaița (Garrulus glandarius)*. Aceasta, pentru motivul că gaița, cunoscută imitatoare a glasurilor de păsări și mamifere (imită, de exemplu, mieunatul pisicii), nu o dată poate fi auzită scoțînd sunete care mimează necrezut de fidel glasul găii. Acolo unde *Milvus migrans* este *gae* (în Maramureș și la Ilva Mică), gaița e numită, pentru aceleași motive, *găioară*, adică „gaie-mică" ! De altfel, în Maramureșul vecin județului Bistrița-Năsăud, am constatat că acolo unde se folosește apelativul *gaie* și nu *cáie* (acesta din urmă rezervat șorecarului), se evidențiază o înlănțuire analogă de atribuții : *găi-de-munte* („roșii") „acvile (*Aquila* sp.)", *găi-de-țară* „gaie *(Milvus migrans)*" și *găiuțe* „gaiță *(Garrulus glandarius)*" [19].

În județul Bistrița-Năsăud se află o comună *Cáila*, a cărei etimologie are la origine apelativul *cáie* „gaie" *(Milvus migrans)*. D. Linția amintește apelativul bănățean pentru această specie, *gáila*, iar Băcescu găsește la Vatra Dornei chiar *cáila*, tot pentru *gaie* (probabil *Milvus milvus*) (MB — p. 89, 217). O altă comună năsăudeană, *Șoimușul*, poartă, sub formă diminutivală, amintirea șoimului *(Falco peregrinus)*, la fel, top. *Poiana Șoimului* din raza comunei Runc, iar antroponimicul iluan *Corúț (Curúț)* este tot un diminutiv al apelativului *corói (curúi)*, numele șoimăresc al uliului-păsărar *(Accipiter nisus)*, sau „ulișórului", cum îi spun bistrițenii.

Toate aceste toponimice și antroponimice amintesc de șoimii, ulii și de preocupările șoimărești [20] bine înrădăcinate în județ, unde se vîna cu șoimi și cu ulii și unde, ca și în alte părți, *gaia* (caia) nu era folosită ca „vînător" de șoimari, ci, dimpotrivă, era vînată cu șoimii, deoarece prilejuia vînătorului proprietar de șoimi puternici lupte aeriene de o mare spectaculozitate [21]. Legenda Pietrei Leșului din hotarul com. Ilva Mare — unde niște polonezi (= leși) s-ar fi stabilit înainte vreme, pentru a prinde și dresa pui de șoim [22] — trebuie inclusă și ea în ansamblul datelor care atestă existența șoimarilor năsăudeni (țărani scutelnici) și a cartierului lor principal de la Șomfalău, astăzi comuna Sărata [23].

---

[18] Vezi și la MB — p. 11, 16.

[19] Inf. Găvrilă Petrovan, 63 ani, com. Petrova.

[20] Al. Filipașcu, *op. cit.*

[21] Idem, *Păsări răpitoare folosite la vînătoare*, în „Vînătorul și pescarul sportiv", 1962, nr. 10, p. 7—8.

[22] Anton Coșbuc, *Obîrșia satului Leșu*, în „Arhiva someșană", 1931, nr. 6, p. 102.

[23] Al. Filipașcu, *Vînătoarea cu păsări răpitoare*, în „Vînătorul și pescarul sportiv", 1966, nr. 9, p. 16 ; nr. 10, p. 16.

DIN TERMINOLOGIA ENTOPICĂ LEGATĂ DE PESCUIT

DE

VALENTIN ȚURLAN

Termenii discutați mai jos au fost înregistrați de noi cu ocazia anchetelor efectuate pe cursul Dunării, în Deltă și de-a lungul litoralului românesc al Mării Negre [1].

Majoritatea lor se întîlnesc numai în limbajul pescarilor. Unii, foarte puțini, sînt cunoscuți și, uneori, întrebuințați și de alte categorii de vorbitori. Discutarea lor aici ține seama de frecvența cu care apar în limbajul pescarilor și totodată de sensul bine determinat, specializat.

Adá, *-le*, s. f. ; Termenul a fost primit ca răspuns la întrebarea : „Cum se numește brațul de Dunăre, cu o adîncime mai mică, cuprins între ostroavele mai lungi și mal?" de la informatorul din com. 23 August — jud. Tulcea ; *ada* nu a mai fost întîlnit de noi, în lungul Dunării, decît în toponimicul *Adaua Turcească*, pădure între Dunăre și Dunărica (Zimnicea — jud. Teleorman) [2]. Etimonul său este tc. *ada* „insulă", care figurează în terminologia nautică turcă înainte de 1400 [3]. Legătura dintre sensul de „insulă", prezent în toponimicul menționat, și sensul citat de noi nu e greu de văzut.

Aná, s. f., folosit numai la singular ; este termenul uzitat pentru *sfor* în zona Dunării cuprinsă între punctele Măgureni — Călărași (jud. Ialomița), Spanțov (jud. Ilfov), Zimnicea (jud. Teleorman) ; „E curentul apei pe mijloc. Zicem că a rămas *anaua* Borcii neînghețată" (Măgureni-Călărași), „În jos ne lăsam pe *anaua* Dunării" (Spanțov), „Noi zicem *ana*, nu sfor" (Zimnicea).

---

[1] Menționăm că subiectele anchetelor noastre au fost, în exclusivitate, pescari români Mulți dintre ei au venit însă în contact, pescuind de multe ori împreună, cu pescari ruși, ucraineni, bulgari și turci.

[2] Il notează, cu sensul de „epavă", M. Sala, *Cu privire la terminologia marinărească*, în „Limba română", 1960, nr. 5, p. 31.

[3] Cf. Henry & Renée Kahane — Andreas Tietze, *The Lingua Franca in the Levant. Turkish Nautical Terms of Italian and Greek Origin*, Urbana, 1958, p. 6.

Termenul nu este înregistrat decît în DM, cu sensul de „frînghie de care sînt suspendate cîrligele carmacelor. Frînghie cu plute de care se agață marginea superioară a mrejelor și a altor plase pescărești", fără a i se indica etimologia.

În ambele cazuri ne aflăm în fața tc. *ana* „mamă", care are și sensul de „izvor", „izvor principal", „sursă" (cf. Diran Kélékian, *Dictionnaire turc-français*, Constantinople, 1911).

Ará (pl. *arále*), s. f. „canal de derivație", sinonim cu *Dunăriță*, *Dunăriță*, *verigă*, *potcoavă* etc., înregistrat la Măgureni-Călărași (jud. Ialomița), Spanțov (jud. Ilfov) și Zimnicea (jud. Teleorman). Atestat și la Gh. I. Ghelase, *Tehnica pescuitului*, II, 1951, p. 283. „*Araua* e o ramificație a Dunării, mai îngustă, care ocolește un ostrov" (Măgureni-Călărași), „Multe *arale* se usucă și apoi se nivelează cu dorucul" (Zimnicea). Vezi toponimele *Araua Gîsca*, *Araua Ginghinea* și *Araua Chirțelor* — în apropiere de Zimnicea.

Termenul nu este înregistrat în dicționarele noastre. Etimonul lui credem că este tc. *ara* „interval, distanță, coridor, mijloc" (cf. Reșad Nuri Darago, *Nouveau dictionnaire turc-français*, 1961, p. 11).

Batác, *-uri*, s. n., l-am întîlnit într-un singur punct (Mahmudia — jud. Tulcea). Informatorul știa că „ghiolului i se mai zice și *batac*". Vezi și *Batacu*, ghiol în aceeași zonă [4]. Cuvîntul nu este înregistrat în CADE și DM. El se întîlnește și în bulgară [5], unde are ca etimon tc. *batak* „baltă, mocirlă". În limba română credem că a intrat direct din turcă.

Cățîn,*-e*, s. n.; termenul se întîlnește într-o zonă care cuprinde Dunărea cu bălțile sale (fosta baltă a Brăilei și cea a Ialomiței) între 23 August, jud. Tulcea (comună în dreptul Galaților, peste Dunăre) și pînă la Oltina și Ostrov, comune în jud. Constanța (cam aproape de Călărași, jud. Ialomița). Gr. Antipa (*Pescăria și pescuitul în România*, București, 1916, p. 776) îl amintește numai pentru „domeniul Brăilei" [6] cu sensul de „baltă mică și foarte puțin adîncă care seacă vara". Informatorii din această zonă ni l-au explicat prin „iezer cu pește" (Gropeni, jud. Brăila), „iezer mai mic" (sat Gura Gîrluței, com. Berteștii de Jos, jud. Brăila) și prin „cocioc" (com. Ostrov — jud. Tulcea). Ultima explicație coincide cu cea a lui Gr. Antipa deoarece la *cocioc* dicționarele notează „baltă mică, izolată, în regiunea inundabilă a unui fluviu". Multe din iezerele mai mici ale acestei zone poartă numele de *Cățînul*, urmat de un determinant: *Cățîne mici*, *Cățîne mari* (com. 23 August), *Cățînul cu vacile*, *Cățînul cu salcie* (în fosta baltă a Brăilei), *Cățînul din mijloc*, *Cățînul lui Panait*, *Cățînul cu stîrci*, *Cățînul cu secerea* (în fosta baltă a Ialomiței) [7] sau, în

---

[4] Cf. Gr. Dănescu, *Dicționar geografic, statistic și istoric al județului Tulcea*, București, 1896, p. 701.

[5] Cf. A. Milev, I. Bratcov, V. Nicolaev, *Rečnik na čuždite dumi v bălgarskija ezik*, Sofia, 1958, p. 79.

[6] După datele oferite de toponimie, termenul se întîlnește și în fosta baltă a Ialomiței. Cf. I. I. Provianu, *Dicționar geografic al județului Ialomița*, Tîrgoviște, 1897, p. 80—81. Informatorul din com. Făcăeni, jud. Ialomița, pescar pe Borcea, nu cunoștea termenul.

[7] Cf. I. I. Provianu, *lucr. cit.*, p. 80—81.

cazul în care sînt mai izolate şi deci mai individualizate pentru vorbitorii dintr-o anumită comună, numai *Cățînul* (Feteşti, jud. Ialomiţa) [8].

Atunci cînd sînt întrebaţi, pescarii precizează diferenţa dintre acest termen şi ceilalţi : *iezer*, *ghiol*, *japşă*, *cocioc*, deşi uneori aceeaşi baltă este numită alternativ *iezer*, *ghiol*, *japşă*, de ex. : *Motoacele*, *Hîrlacu*, *Melintele*, *Feştilele Mari*, *Feştilele Mici* etc. (în fosta baltă a Brăilei).

Cuvîntul, derivat de la lat. *catinus* „farfurie, strachină", sens cu care-l găsim în dialectele aromân (*căţîn* s. n., *căţînă* s. f., pl. *căţîne*) şi meglenoromân (*cătsqn*), nu se mai păstra în dacoromâna secolului al XVI-lea decît regional. O dovadă în acest sens o constituie faptul că în timp ce unele exemplare din *Palia de la Orăştie* îl atestă, în altele a fost înlocuit de tipografii care l-au simţit ca regional, cu sinonimul *vas*. Astăzi cuvîntul este — după cum menţionează şi Viorica Pamfil (*Elemente regionale în lexicul Paliei de la Orăştie*, în „Cercetări de lingvistică", III, 1958, p. 230—231) — aproape dispărut din limbă. Din glosarul lui A. Viciu reiese că mai circulă în zona Sălaj, cu un sens apropiat de cel din *Palie* : „covata sau troaca de pîine".

Circulaţia lui înaintea secolului al XVI-lea a fost mult mai mare, fapt demonstrat de prezenţa sa în toponimie, unde numeşte „munţi înalţi şi retezaţi, scobiţi ca o albie" sau „stînci pleşuve pe munţi" (cum este definit în DA). I. Conea (*Om şi natură în Ţara Haţegului*, Bucureşti, 1939, p. 16) îl citează ca apelativ foarte popular pentru dolina geografică în Munţii Sebeşului. Îl întîlnim, de asemenea, în Munţii Bucegi (*Căţînii* sau *Căţunii Bucegilor*).

Cu sensul de „pietroi mare în mijlocul apei care periclitează plutăritul" este înregistrat de V. Arvinte, *Terminologia exploatării lemnului şi a plutăritului*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice", VIII, fasc. 1/1957, p. 111 şi 142.

Derivarea noţiunii de *strachină*, *farfurie* spre aceea de ceva *scobit*, *concav*, sens cu care a intrat în toponimie, a fost arătată de Ov. Densusianu. Acest sens stă şi la baza denumirii prin *căţîne* a bălţilor mici care, secînd vara, lăsau să li se vadă forma de scobitură a fundului [9].

Prezenţa cuvîntului în zona amintită a Dunării prezintă un interes deosebit. El a fost adus aici, credem, de păstorii de peste munţi, despre care se ştie că, în veacurile trecute, coborau şi se stabileau, pentru iernat, într-un număr foarte mare în această zonă [10] şi chiar mai departe, în Dobrogea şi în Deltă. Asemănarea formei fundului acestor bălţi cu scobiturile ca de albie ale „munţilor înalţi şi retezaţi", pe care ei îi numeau *căţîni*, a dus foarte uşor la denumirea de care ne ocupăm. De altfel, denumirea bălţilor după caracteristici de formă este foarte frecventă : *Plosca*, *Rotundu* (jud. Tulcea), *Baniţa*, *Botica*, *Tobele*, *Cazanul* (în fosta baltă a Brăilei) [11], *Găvanele* (în fosta baltă a Ialomiţei) [12].

---

[8] *Ibidem*, p. 80.

[9] Adăugăm şi faptul că un grup de *căţîne* din fosta baltă a Brăilei purtau numele semnificativ de *Groapele*. Cf. Iulian Delescu şi B. Demetrescu-Oprea, *Dicţionarul geografic al jud. Brăila*, Bucureşti, 1894, p. 126.

[10] Pentru prezenţa păstorilor în această zonă vezi denumiri ca *Privalul Oilor*, *Privalul Ciobanului*, *Iezerul Groapa Oii*, *Iezerul Desagei* etc., toate în fosta baltă a Brăilei.

[11] Cf. şi Iulian Delescu şi B. Demetrescu-Oprea, *lucr. cit.*, p. 7, 18, 72, 222.

[12] Cf. şi I. I. Provianu, *lucr. cit.*, p. 143.

Un timp termenul *cățîn* trebuie să fi fost un determinant al lui *ghiol, japșă, cocioc* etc., indicînd un element de structură. O dovadă în acest sens sînt formulările care, prin echivalența stabilită ulterior, au devenit tautologice: *Lacul Cățînul, Ghiolul Cățînul, Japșa Cățînul.*

Doloș**eálă** (pl. *dolo*ș*eli*), s. f. „locul unde apa parcă stă pe loc devine dolo**ș**eală" (Tufești — jud. Brăila), „*dolo*ș*eala* se face la capul anaforului, unde se întoarce apa" (Gropeni — jud. Brăila). L-am întîlnit numai în punctele menționate. Se pare că a venit aici din altă zonă. Un verb *a dolo*ș*i*, sinonim cu „a domoli, a osteni, a ostoi" înregistrează, pentru Plopșor — Dolj, C. S. Nicolaescu — Plopșor, în *Vorbe oltenești*, 1922, p. 8. Nu ar fi, de altfel, singurul cuvînt aflat numai în punctele din fostele bălți a Brăilei și a Ialomiței și în județele Dolj, Mehedinți și Gorj. Iată încă un exemplu: *gîldău*, notat în hărțile 830, *Bălți (de ploaie)* și 835, *Baltă* de ALR, III, serie nouă, în punctele 836, 848 și 847, aflate în județele Mehedinți și Dolj, este și numele unei comune situată pe Borcea — jud. Ialomița. Mijlocul de circulație a cuvîntului este păstoritul.

Hazmác *-uri* (**azmác**,*-uri*), s. n. „depresiune prelungă săpată în dunele de nisip și în care, în perioada viiturilor de primăvară, pătrund apele Dunării" (în Deltă, la Crișan, Letea, C. A. Rosetti). La capătul nordic al satului Letea întîlnim toponimicul *Hasmacul Mare*. Deoarece stratul de nisip este mai subțire și posibilitatea de a ajunge la apa freatică mai mare, în aceste depresiuni au crescut păduri. De aceea termenul înseamnă, în partea locului, și „fășii lungi de păduri între dune": „*Hasmac* este o fășie de pădure mai mare" (Sulina), „Cînd intră apa în *hasmacuri*, mergem cu barca și prin pădure" (Letea).

Cuvîntul nu este înregistrat în dicționare. La originea lui stă tc. *azmaq* „torrent; point d'une digue d'où l'eau déborde" (Cf. Diran Kélékian, *Dictionnaire* ....) Fr. Miklosich, întîlnindu-l în bulgară *(azmak, hazmak)* și în alb. *Χasmac* „Morast", îi dă în turcă semnificația „Bach" [13].

După cum se vede, semnificația din limba română corespunde celei din turcă (cf. Diran Kélékian, *Dictionnaire* ...).

Iar, *-uri* și *e*, s. n; apare rar în limbajul pescarilor români, după cum preciza și un informator din Tulcea. Ca sens, *iar* e sinonim cu *podmol* „mal abrupt, loc mai adînc în apă": „Unde e mai adînc se zice și *iar*" (Tulcea). Este cunoscut în limbajul pescarilor ruși și ucraineni din Deltă.

Etimonul este tc. *yar* „précipice; gouffre; abîme" (cf. Diran Kélékian, *Dictionnaire* ...), care a putut intra în limba română din limbajul pescarilor ruși și ucraineni [14], dar și direct [15].

---

[13] Miklosich, *Die türkischen Elemente in den südost-und osteuropäischen Sprachen*, Wien, 1888, p. 8.

[14] A. A. Klykov, *Kratkij slovar' rîbaţkii promislovîh slov*, Moscova, 1951, p. 77, îl citează cu sensurile de „mal abrupt" și „loc adînc în rîu" pe Volga și Ural. La Dal', IV, 679 și în limbajul pescarilor ruși și ucraineni din Vîlcov îl întîlnim cu sensul de „bancuri în apă". Avem deci a face cu o răstălmăcire antonimică a turcescului *yar*. Cf. I. D. Griţenko, *Nabliudeniea nad rîboloveţkoi leksikoi g. Vîlkovo* (*U.S.S.R.*), v. „Ucenie zapiski", tom. 47, vîpusk, I, Kisinev, 1962, p. 106.

[15] Omer Remzi, profesor Brăila, ne precizează că pentru populația de limbă turco-tătară din jurul orașului Tulcea sensul curent al termenului este acela de „mal abrupt".

Ierie, *-uri*; s. n.; cuvîntul se întîlneşte numai în zona lacurilor marine (jud. Tulcea şi Constanţa), unde numeşte canalul săpat în limbile de nisip care despart marea de lacurile marine pentru a da posibilitatea chefalilor să intre din mare în lacuri : „gîrlă de chefali". MDG, V, p. 167 îl defineşte ca „gîrlă secundară ce leagă două *periboine*".

Lazăr Şăineanu (*Dicţionarul universal al limbii române*, ediţia a V-a, Editura „Scrisul românesc" S. A.) îl derivă din rut. *ericŭ* „pîrîu". În limbajul pescarilor ucraineni termenul există şi cu sensul de „gîrlă de chefali" [16]. La originea lui stă, probabil, tc. *yerik*, s. „conductă de apă, canal" (cf. Diran Kélékian, *Dictionnaire* ...), care a putut pătrunde şi direct din turcă. Tradiţia şi priceperea pescarilor turci în pescuitul chefalilor sînt, de altfel, recunoscute.

Lávă, *-e*, s. f. „locul din baltă unde se taie stuful pentru a pune o sculă de pescuit" (Somova, Mahmudia, Crişan, Sulina — jud. Tulcea). Etimonul este rus. *lava* care are între sensurile sale şi pe acelea de „cărare, potecă, rînd, linie, şir" (cf. Erich Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, I, Heidelberg, 1908—1913, p. 695). Că termenul este folosit cu sensul de „cărare, rînd, linie" o dovedesc echivalentele lui din susul Dunării : *linie*, *-ii*, s. f. „porţiune din care se taie stuful pentru a se instala vîrşa" (Gîrcov — jud. Olt) şi *unie*, *-ii* s. f. „mergeam dezbrăcat să fac *unie* în stuh ca să se pună setcile sau să se meargă cu barca" (Potelu, com. Ianca — jud. Olt). La pescarii din Maluri — com. Hînguleşti, jud. Vrancea, am notat pe *hulă*, s. f. „loc amenajat în stuf unde se bagă vîrşa sau se pun coteţele". Sensul ultimului termen s-a dezvoltat pe baza celui de „drum", cu care cuvîntul <magh. *hulla* „surpătură" se întîlneşte în Transilvania şi în nordul Munteniei [17].

Opúşină, *-e*, s. f. este, un termen a cărui circulaţie în limbajul pescarilor nu depăşeşte zona Deltei. El înseamnă „poala sau liziera stufăriei care dă spre baltă şi care constituie locul de refugiu şi de bătaie al peştilor". Cu acest sens îl întîlnim şi la Gr. Antipa, *Pescăria* ... p. 785, care îl indică însă ca aparţinînd limbajului pescarilor ruşi de aici. După cum am constatat noi, termenul circulă şi în limbajul pescarilor români. El este, de altfel, atestat şi în DM care nu îl defineşte însă, după părerea noastră, suficient de clar prin „stufărie deasă, considerată zonă de protecţie în care iernează peştele şi pescuitul este interzis". Vezi şi definiţia contrară : „Stufăriile mai rare ale bălţilor *(opuşine)*" în *Cartea pescarului sportiv*, 1960, p. 138.

DM nu indică etimologia cuvîntului. Ea a fost discutată de Corneliu Reguş [18], care consideră că „avem a face cu un termen regional creat de pescarii ucraineni şi lipoveni din Deltă", „iar la baza acestuia stă, probabil, cuvîntul ucrainean *opuşa*, cu sensul de « brusture, lipan »". Autorul citat pleacă de la definiţia dată de DM.

În ce ne priveşte considerăm că avem a face cu rus. *opuşina* „lizieră, liziera pădurii", înregistrat şi de Dal', II, p. 688.

---

[16] Cf. A. A. Berlizov, *Leksyka rybal'stva ukrajins'kyv hovoriv nijńoho Podnistrovja*, Cernigov, 1951.

[17] Cf. Florenţa Sădeanu, *Conceptul de „drum" în limba română*, în „Studii şi cercetări lingvistice", 1969, nr. 6, p. 619.

[18] *Note etimologice*, în „Limba română", 1968, nr. 6, p. 516.

Păcúi (pl. *păcúie*), s. n., este un alt termen pentru *ostrov*, *insulă*, neînregistrat în dicționare. „Ostrovului îi mai zice și *chiciu* sau *păcui*" (Berteștii de Jos — jud. Brăila, Ostrov, Pecineaga — jud. Tulcea, Făcăeni — jud. Ialomița). Îl citează cu acest sens și Gr. Antipa, *Pescăria* ... p. 786, pentru „Dobrogea și Ialomița". Pe Dunăre, mai jos de Ostrov — jud. Constanța, întîlnim toponimicul *Păcuiul lui Soare*. Acest apelativ este foarte frecvent în toponimia Olteniei și Banatului [19].

C. C. Giurescu [20] îl pune în legătură cu *păcuină* 'oaie' [21] „care trimite la lat. *pecus*". Ov. Densusianu, care-l înregistrează, ca nume comun, cu sensul de „vîrf de munte", în Țara Hațegului, îi stabilește etimologia în lat. popular * *picculeus*, derivat dintr-un radical **picc-* [22].

Prezența termenului în zona menționată de noi se datorește tot păstoritului.

Ples, *-uri*, s. n. (și varianta *pleș*, *-uri*); „o latură a Dunării care are mal șes, pierdut; la partea cealaltă devine *potmol*" (Berteștii de Jos — jud. Brăila). Informatorii făceau distincția față de *renie* „mal întins" prin precizarea că „unde e *ples*, e pămînt tare, nu nisip". Neînregistrat în dicționare. Provine din rus. *ples*, formă citată de Dal', III, 124, cu același înțeles — „întinsură".

Rohínă, *-e*, s. f., întîlnit în punctele aflate pe malul fostului lac Brateș, numește „locul unde gheața se sparge și ies clăbuci de apă". Acolo „unde este *rohină* — spun pescarii — apa pare că fierbe" (Sivița — jud. Galați). Termenul se alătură lui *rovină*, *roghină* etc., citați de T. Porucic *Lexiconul termenilor entopici din limba română*, București, 1931, p. 35, 39, 45, 47, 50, al căror sens fundamental este, după cum remarcă Iorgu Iordan în *Toponimia românească*, 1963, p. 29, acela de „depresiune, groapă" și derivă din același v. sl. *rovu* „groapă".

Sahá, *-le*, s. f., întîlnit și în Deltă, este numele dat gîrlelor care în realitate nu sînt altceva decît brațe vechi ale Dunării. La T. Porucic, *Lexiconul* ..., p. 39 și I. Roșca și G. I. Dumitru, *Terminologia geografică*, București, f. a., p. 268, este definit ca „braț mort din lunca Dunării. Vara cu apă stătătoare, iar primăvara curgătoare". Vezi și definiția dată de Gr. Antipa, *Pescăria* ..., p. 784. În rețeaua hidrografică a Deltei din anul 1937 întîlnim : *Sahaua Marcel*, *Sahaua Litcov*, *Sahaua Iacub*, *Sahaua Repedea*, *Sahaua Sireasa*, *Sahaua Păpădia* (cf. „Buletinul Administrației generale a pescăriilor și ameliorării regiunii inundabile a Dunării", nr. 1, aprilie 1937, București).

Etimonul termenului, neînregistrat în dicționare, este tc. *saha* „viroagă, deltă" [23].

---

[19] Cf. I.-A. Candrea, *Introducere în studiul toponimiei, cu privire specială asupra Olteniei și Banatului*. Curs ținut în anul școlar 1927—1928 la Facultatea de filologie și litere din București, p. 17—18.

[20] *Istoria pescuitului și a pisciculturii în România*, vol. I, Ed. Acad., București, 1964, p. 39.

[21] Termen cu circulație în „Banat, Transilvania, Oaș", cum menționează CADE.

[22] *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915, p. 54.

[23] Cf. și N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, Ed. Acad., 1963, p. 366.

Spălătúră, *-i*, s. f., de cele mai multe ori cu determinantul *de peşte*, numeşte, în punctele aflate în zona fostelor bălţi ale Brăilei şi a Ialomiţei, „groapa pe care peştele, îndeosebi crapul, şi-o face în fundul nămolos al ghiolului ca să se ascundă cînd este urmărit". „Cînd se bagă crapul la *spălătură*, treci cu scula peste el şi nu-l prinzi" (23 August — jud. Tulcea), „unde sînt *spălături de peşte* ne ducem cu scule potrivite" (Ostrov — jud. Tulcea, Gropeni, Berteştii de Jos — jud. Brăila, Făcăeni şi Măgureni — Călăraşi, jud. Ialomiţa). La V. Morfei, *Balta Ialomiţei. Contribuţii la cunoaşterea părţii de nord a ei*, în „Analele Dobrogei", V şi VI, 1924 şi 1925, p. 62, găsim informaţia că „de multe ori s-a întîmplat că pescarii, dînd într-o *spălătură*, s-au dus pînă la brîu în peşte".

Acest sens al cuvîntului nu este menţionat în dicţionare.

Strêlcă, s. f. fără plural. Neînregistrat în dicţionare. Întîlnit la Sulina şi Sfîntu Gheorghe. *Strêlca* este „locul unde se întîlneşte apa de Dunăre cu cea de mare şi formează vîrf nou de curenţi cu valuri ascuţite. Se numeşte în limbaj pescăresc *strelcă*" (Sulina). Etimonul este rus. *strelka* „peninsulă lungă şi ascuţită", „limbă de pămînt" [24].

Denumirea se justifică prin existenţa „barei" de la gurile braţelor Dunării [25].

Stúri, la pl.; „după ce treceau *sturii*, veneam cu oria. *Sturii* se fac cînd se rup sloiurile. Aşa se zice mai sus" (com. Berteştii de Jos — jud. Brăila).

Precizarea informatorului corespunde realităţii, deoarece V. Morfei (*Din graiul dobrogean*, în „Analele Dobrogei", V şi VI 1924 şi 1925, p. 154) citează cuvîntul — pentru Topalu — jud. Constanţa cu sensul de „sloiuri de gheaţă îngrămădite, avalanşă de sloiuri". La Făcăeni — jud. Ialomiţa l-am înregistrat cu acelaşi sens. Termenul este folosit numai în legătură cu îngheţul şi dezgheţul Dunării.

Avem a face cu pluralul lui *stur* „sloi" (de origine greacă veche, cf. Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, Editura pentru literatură, 1968, p. 232), cuvînt care apare în limba secolului al XVI-lea în *Psaltirea Scheiană* (cf. Ov. Densusianu, *Istoria limbii române*, II, 1961, p. 313) şi care se menţine şi astăzi, regional, cu sensurile de „ţurţuri de gheaţă", „ţurţuri de funingine îngheţată" şi „promoroacă". A. Scriban, *Dicţionaru* ..., îl citează pentru Mehedinţi, Haţeg şi Transilvania, iar G. Istrate, *Despre însemnătatea cercetărilor dialectale*, în „Studii şi cercetări lingvistice", 1955, nr. 1—2, p. 111, pentru nordul Moldovei. Vezi şi V. Arvinte, D. Ursu şi M. Bordeianu, *Glosar regional*, p. 66.

Prezenţa cuvîntului în punctele aflate pe Dunăre se explică tot prin păstorit. Termenii *caţîn*, *păcui*, *stur* nu sînt singurii care îşi explică prezenţa în terminologia pescuitului prin păstorit. Ei dovedesc totodată că, în con-

---

[24] Cf. M. Sala, *Cu privire la terminologia marinărească*, în LR, 1960, nr. 5, p. 31.
[25] Vezi Ioan Gh. Petrescu, *Delta Dunării. Geneză şi evoluţie*, Bucureşti, 1957.

diţiile pe care le ofereau noile locuri, mulţi păstori ajungeau cu timpul pescari sau şi pescari, transferînd şi specializînd în noua îndeletnicire termeni cunoscuţi anterior.

Zavál (pl. *zavále*), s. n.; l-am înregistrat în punctele Grindu, Pecineaga, Ostrov — jud. Tulcea, Gropeni, Tufeşti, Berteştii de Jos—jud. Brăila, Făcăeni — jud. Ialomiţa, Spanţov — jud. Ilfov şi Zimnicea — jud. Teleorman. În definirea termenului am primit trei explicaţii diferite : 1) „ruptură de pămînt pe unde se scurge apa" (Grindu), „un loc mai jos unde trece apa, un fel de prival" (Făcăeni) ; 2) „parte a Dunării care prin schimbarea curentului şi mîlire se desparte de rest, astupîndu-se în cele din urmă la capătul superior", explicaţie primită în cele mai multe puncte. Pe Dunăre, mai sus de Gura Gîrluţei, sat aparţinînd com. Berteştii de Jos, întîlnim mai multe asemenea zavaluri : *Zavalul lui Chirchineţu*, *Zavalul Chiurtu*, *Zavalul lui Stancu* etc. şi 3) „locuri mai adînci pe Dunăre" (numai în punctele Spanţov şi Zimnicea) : „cînd cega vede că dă în *zaval*, sare în sus" (Spanţov).

Gr. Antipa, *Pescăria...*, p. 193 şi 794, dă acestui termen două accepţiuni diferite. Una se aseamănă oarecum cu cea de a doua menţionată de noi, iar cealaltă este formulată astfel : „mai multe japşe care comunică între ele formează un zaval". Remarcăm aici că această definiţie corespunde, în parte, cu cea primită de noi în com. Berteştii de Jos pentru *Japşă*.

Singurul dicţionar care înregistrează cuvîntul, definindu-l după Gr. Antipa, este cel al lui A. Scriban. În privinţa etimologiei se invocă un v. sl. *zavalŭ*. Cea mai veche atestare a acestui termen o avem în toponimicul *Zăvalul*, sat în jud. Dolj, pe malul Dunării, pomenit într-un document din 1530 [26]. Dacă pentru acest toponim trebuie să luăm în consideraţie etimonul propus de A. Scriban, apelativul din limbajul pescarilor a intrat mai degrabă, după începutul secolului al XIX-lea, din limbajul pescarilor ruşi stabiliţi la Carcaliu — jud. Tulcea şi Ghindăreşti — jud. Constanţa. Facem această afirmaţie întrucît, pe de o parte, *zaval*, cu sensuri apropiate de cele citate de noi, este curent în terminologia profesională a pescarilor ruşi [27], iar, pe de altă parte, circulaţia acestui termen nu depăşeşte, în susul Dunării, punctul Zimnicea.

Abrevieri :

Dal' = Vladimir Dal', *Tolkovîi slovar jivogo velikorusskogo iazîka*, I, II, III, IV, Moskva, 1956.

MDG = *Marele dicţionar geografic al României*, Bucureşti, 1898—1902.

[26] *Vezi Documente privind Istoria României*, veacul XV, B., vol. II, 1951, p. 81.
[27] A. A. Klykov, *lucr. cit.*, p. 22 şi Dal', I, 558.

NOTE ETIMOLOGICE ŞI LEXICALE

Cotá (interj.) „cuvînt cu care se alungă pisica" este înregistrat numai în *Lexic regional* (2, Bucureşti, 1967, p. 125) din judeţul Suceava (comuna Costîna, satul Părhăuţi), adică dintr-o regiune în care influenţa ucraineană este destul de intensă. Interjecţia aceasta provine, fără îndoială, din limba ucraineană; vezi, în *Словник діалектизмів українських говірок Одеської області*, publicat de A. A. Moskalenko, Odesa, 1958, s. v. *котá!*: „вигук, яким відганяють котів [= strigăt cu care goneşti pisicile]".

Olíşcă. Scriban înregistrează (iar DLR reproduce, fără nici o indicaţie etimologică) termenul *olíşcă* cu sensul de „strămătură" şi cu provenienţa din nordul Moldovei. Originea lui este ucr. *(в)олíчка*, cu acelaşi înţeles (Hrinčenko, I, p. 250), bine cunoscut, de asemenea, graiurilor ucrainene din nordul Moldovei cu care graiurile româneşti din această parte a ţării se află în contact permanent.

Sunetul [š] din forma românească, echivalent al lui [č] din originalul ucrainean, reprezintă o particularitate fonetică a graiurilor ucrainene sud-vestice. Dispariţia elementului ocluziv din [č] se constată, în aceleaşi condiţii, şi la huţulii din valea Sucevei (I. Pătruţ, *Fonetica graiului huţul din valea Sucevei*, Bucureşti, 1957, p. 63—64).

Pieniţă „beţiv(ă)" apare (şi sub forma *pt'eniţă*) în Maramureş (cf. *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureş*, vol. I, h. 226, pct. 227; h. 227, pct. 227).

Răspîndirea geografică a cuvîntului aici în discuţie este un indiciu sigur că el trebuie să derive din ucr. *пjениц'a* „beţiv(ă)", întrebuinţat curent în graiurile ucrainene din judeţul Maramureş (dicţionarele — de exemplu acela al lui B. D. Hrinčenko şi al lui Je. Želechovśkyj şi S. Nedil'śkyj — înregistrează numai forma *п'яниця*, literal „beţiv").

Închiderea lui [a], după consoană palatală, în [e] în graiurile carpatice sudice este arătată de I. Pańkevyč în harta II, anexată la monografia *Українські говори Підкарпатської Русі і суміжних областей* (Praga, 1938). În aria indicată acolo e cuprins colţul estic al Ucrainei Transcarpatice, precum şi o mică porţiune din nordul Maramureşului românesc, de unde a putut pătrunde cuvîntul în limba română.

În ceea ce priveşte transformările fonetice din varianta rom. *pt'eniță*, acestea se explică pe teren românesc. Astfel, grupul [pț'], inexistent în limba română literară, este un fenomen dialectal, provenit din „palatalizarea", în unele poziții, a lui [p].

Șviț „baie comunală", neînregistrat în dicționare, se întîlnește în județul Suceava (cf. *Lexic regional*, 2, București, 1967, p. 126), pe al cărui teritoriu am constatat deseori influențe ale lexicului german. La baza cuvîntului românesc stă, după părerea noastră, germ. *Schwitzbad* „baie cu aburi" (*Dicționar german-român*, publicat de Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1966, p. 867). Sensul rom. *șviț* a fost preluat, în vorbirea bilingvilor, de prima parte a cuvîntului.

I. ROBCIUC

Ofípt, cuvînt regional, denumind (mai ales la plural) „broboniței ce ies pe trupul omului de multă năduşeală, de multă căldură", este înregistrat în DLR, tomul VII, partea a II-a, litera O, p. 149, fără a i se indica etimologia. La Scriban, unde de asemenea este lăsat fără etimologie, este definit astfel : „o boală numită mai ales *bube dulci* precum şi *spurcăciune*". Judecînd după atestarea dată în DLR, cuvîntul este cunoscut, se pare, în Muntenia. Acest fapt ne face să credem că este vorba de un împrumut din limba bulgară, care cunoaşte dialectal un cuvînt foarte asemănător, anume *офум* „boala numită *Rhagas*, care se manifestă prin umflarea pielii şi apariţia unor coşuri, bube" (cf. N. Gerov, *Тълковен речник на български език*, *Допълнение*, Plovdiv, 1908, p. 244) sau „o boală de piele constînd în crăparea pielii şi apariţia unor bube pe picioare, mîini etc." (cf. *Сборник за народни умотворения*, XXI, II, p. 22).

Pentru precizarea sensului este necesar să arătăm că *Rhagas* reprezintă boala care dă „mici ulceraţiuni care se văd în piele şi pe mucoasa anală; ele se arată mai cu seamă la picioare, printre degete, la palme, la nări, buze etc." (cf. V. Bianu, *Doctorul de casă sau Dicţionarul sănătăţii*, Buzău, 1910, p. 619, s. v. *ragade*).

Ogîrji, verb reflexiv, cu sensul „a slăbi foarte tare, a ajunge numai piele şi oase" (cu variantele *ogîrsi*, *ogîrci*, *ocîrji*, *odîrji*, *pogîrji*) este explicat în DLR, tomul VII, partea a II-a, litera O, p. 158, prin trimitere la bg. *гърча* „a face cute", *гърчав* „slab, pipernicit". Prudenţa autorilor dicţionarului este justificată, deoarece dublul etimon propus doar spre comparare nu lămureşte apariţia lui *o* din rom. *ogîrji*. Soluţia, deşi incompletă, aduce precizarea că trebuie avută în vedere varianta *ogîrci* ca punct de plecare în cercetarea etimologiei (cf. Scriban, care porneşte de la varianta *ocîrcesc* şi o explică prin contaminarea cu *zgîrcesc* şi *cîrjă*).

Forme asemănătoare cu cele bulgăreşti de mai sus se găsesc şi în alte limbi slave : rus. *корчиться*, pol. *kurcz*, *kurczyc*, ceh. *křeč*, slovac *krč*, *krčiti*, sloven *krč*, scr. *grč*, *grčiti*, dar ele nu pot fi luate în discuţie.

Tot astfel, sînt nesatisfăcătoare şi formele pe care le găsim în slava veche : гръчити сѧ, сѫгрчити сѧ (din care derivă rom. *a se zgîrci*).

Pentru a explica originea lui *ogîrci (ogîrji)* trebuie să ne adresăm datelor pe care le oferă graiurile bulgăreşti, care ne stau la dispoziţie cu un cuvînt foarte apropiat atît ca formă, cît şi ca sens. Aceasta este *огрчовейа/ огрчов'авам* „a deveni slab, pipernicit, a slăbi foarte tare". În *Сборник за народни умотворения*, XXXI, p. 308 figurează un citat din care reiese cu claritate sensul cuvîntului amintit : *огрчов'ал та му се четет ребрата едно по едно* „a slăbit încît i se numără coastele una cîte una" (în Teteven).

O formă asemănătoare, care putea fi mai uşor descoperită, este înregistrată în dicţionarul lui N. Gerov : огрѣчакѣкъм „idem" (cf. vol. II, p. 334).

Modul în care este redat cuvîntul în ambele izvoare este îndepărtat de normele actuale ale grafiei bulgare şi de aceea formele respective trebuie redate astfel : *огърчовея* şi *огърчавея*, cu grupul *-гръ-* metatezat, ca şi *гърча*, *гърчав* cu care sînt înrudite.

În ce priveşte variantele ogîrji, *ocîrji*, *ogîrsi*, *odîrsi*, credem că s-au format în limba română.

Ormoci, verb de conjugarea a IV-a, este un regionalism folosit în Oltenia cu următoarele înţelesuri : 1. „a se zăpăci, a se prosti" ; 2. „a fermeca, a ameţi pe cineva cu vorba, a descînta". În DLR, tomul VII, partea a II-a, litera O, p. 316, nu i se dă etimologia. Acelaşi dicţionar înregistrează şi derivatul *ormocit*, „încurcat, zăpăcit ; fermecat, îmbrobodit".

Noi credem că sîntem în prezenţa unui împrumut rezultat din bg. *омрача(се)*, printre sensurile căruia găsim cîteva legate de cele ale rom. *ormoci* : 1. „a (se) întuneca, a (se) înceţoşa" ; 2. „a (se) încurca, a uimi, a (se) ameţi, a (se) zăpăci, a ameţi pe cineva (dintr-o lovitură)" (cf. N. Gerov, *op. cit.*, II, p. 362).

Ca echivalent al lui *омрача(се)* Gerov dă verbul *зашемедявам(се)* „a (se) ameţi, a (se) zăpăci" (cf. *зашемедихся от работа* „am ameţit de muncă" sau *виното ме зашемеди* „vinul m-a ameţit", construcţii în care *зашемедявам* poate înlocui pe *омрача*). Un alt sinonim al lui *омрача* este *замайвам* „a mira, a uimi, a tulbura a ameţi pe cineva". Iată şi un exemplu în care folosirea verbului, privit ca echivalent al lui *омрача*, explică sensul al doilea al rom. *ormoci* : *замая ме съ приказките си* „m-a uimit, m-a minunat cu poveştile lui" (cf. N. Gerov, *op. cit.*, I, p. 89).

Metateza *mr/rm* s-a produs în limba română, în care grupul consonantic *-mr-* nu se întîlneşte, exceptînd cuvintele *mreană*, *mreajă*, *mraniţă* (cf. Alexandra Roceric-Alexandrescu, *Fonostatistica limbii române*, Bucureşti, 1968, p. 65, 69).

VIRGIL NESTORESCU

Mătui. Pe lîngă sensul „a scoate maţele, a curăţa de maţe", consemnat de DLR, VI, fasc. 5, mai semnalăm din localitatea Toager (Timiş) sensul : „(despre obiecte de îmbrăcăminte) a se lungi sau a se lărgi, defor-

mîndu-se", sens cunoscut, după cum ne comunică colega Doina Grecu, şi în localitatea Berzovia (Caraş-Severin).

Oglindeálă, oglindeá, ogrindeáuă. În legătură cu redactarea articolului *oglindeálă* din DLR avem de făcut cîteva observaţii mărunte. Mai întîi, forma **ogrindeauă**, cunoscută în Almăj (la sursa bibliografică se mai putea cita şi p. 41), nu poate fi considerată o variantă a cuvîntului **oglindeală** (într-adevăr un derivat, cu suf. *-eală*, de la *oglindí* „a privi, a se uita cu atenţie [...]; a observa, a cerceta"), deoarece (ca multe alte substantive din graiurile bănăţene cu terminaţia în *-eauă*: *măseauă, steauă, căţeauă, viţeauă, purceauă* etc.) presupune sau cere un corespondent „literar" în *-ea* (ca : *măsea, stea, căţea, viţea, purcea* etc.), adică un **oglindea**. Deşi un asemenea cuvînt nu este consemnat, sub formă de articol în DLR, el există totuşi, căci, credem, *oglindele* în citatul din MÎNDRESCU nu este un plural al lui *oglindeală*, ci al lui *oglindea* „oglinjoară" < *oglindă* + suf. *-ea* (ca *oglinjoară* < *oglindă* + suf. *-ioară*). De altfel, un asemenea neîndoielnic derivat era cerut, credem, şi de sensul de „oglinjoară", care nu poate fi motivat şi susţinut de un derivat de la *oglindi* cu suf. *-eală* (despre derivatele cu acest sufix, a se vedea Pascu, *Sufixele*, 233 ş.a.).

Orbíu. Este sinonim perfect cu *orbíş*. Nu a fost atestat în DLR, VII, partea a II-a. În localitatea noastră natală (Toager, Timiş) este foarte frecvent. Din Berzovia, Caraş-Severin, ni-l comunică Doina Grecu. Evident, ca şi în cazul lui *orbíş*, avem de-a face cu un derivat : **orb** + suf. **-iu**,

Orosan, orozan, orozăní. În DLR, VII, partea a II-a, se înregistrează, cu etimologie necunoscută, „**Orozán** s. n. (Prin Olt şi Dobr.) Mortar (LEXIC REG. 55); tencuială care nu este netezită (AN. DOBR. IV_2, 100, DR. IV, 797) [...]". Fără îndoială, etimonul este bg. (v. N. Gerov — T. Pančev, *Rečnik na bălgarskij ezik*, II, s. v.). **xopocán** (var. a lui **xopacán** < tc. **horassan** „sorte de ciment" : v. R. Youssouf, *Dictionnaire turc-français*, Constantinople, 1888, s. b.) > *orosán* (formă notată, la întrebarea 3 789 „Tencuială", în ALR II dintr-un grai românesc vorbit în R. P. Bulgaria : v. ALR II/I, p. 117, MN, pct. 958), iar apoi, prin acomodare, *orozán* (v. şi ALR II/I, p. 117, MN, pct. 858). Sub forma *orozán* „amestec de nisip şi var", cuvîntul circulă şi în Dănceu, Mehedinţi (comunicat de Traian Popescu), unde se întîlneşte şi verbul *orozăní* (< *orozan*) „a tencui".

Istr. **reaş fost cântă**. Sextil Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, Bucureşti, 1926, p. 184, arată că *restrictivul trecut*, în graiurile istroromâne, are două forme : una, de tipul *reaş fi cântât*, specifică graiului vorbit în localitatea Jeiăn, iar o a doua, de tipul *reaş fost cântă* (care diferă de *restrictivul prezent* prin intercalare, între auxiliar şi infinitiv, a lui *fost*), întrebuinţată „exclusiv" „în celelalte sate istriene". Din ancheta efectuată de Ştefan Paşca pentru ALR II, reiese, însă, că cea de a doua construcţie nu aparţine în exclusivitate subdialectului de sud al dialectului istroromân, ci ea se întîlneşte şi în subdialectul de nord, cel vorbit în localitatea Jeiăn (Žejane) = 02 în ALR II. Astfel, la întrebarea 4526 („aş fi cîntat") s-a notat : *ream fos_ cântă* ; *reai* ~~ ; *rea* ~~ ; *ream* ~~ ; *reaţ* ~~ ; *ra* ~~,

la 4522 („să fi cîntat") : *se reaș fos cîntă* ; *se reĭ* ~~ ; *se rea* ~~ ; *se reăm* ~~ ; *se rați* ~~ ; *se ră* ~~, iar la întrebările 4664 („aș fi văzut") și 4666 („să fi văzut") : *raș fost răd vedeá* și *se raș fost vedeă*.

Știbă. Pentru această formă existentă în unele graiuri dacoromâne, a se vedea Boris Cazacu, *Conjunctivul prezent de tipul* **să fibă** (**lĭibă șibă, știbă**) *în dacoromână*, în vol. *Studii de dialectologie română*, București, 1966, p. 140—143. Ne-am oprit la ea pentru a-i semnala prezența într-o cu totul altă parte decît cea cunoscută pînă acum. Sever Pop, în ancheta sa pentru ALR I, a notat-o, în afara chestionarului, în pct. 842 (= Imoasa, Mehedinți) : *să nu știbă*.

I. MĂRII

VECHIMEA UNOR TOPONIME DIN CENTRUL TRANSILVANIEI

DE

V. FRĂŢILĂ

Este cunoscut faptul că numele de locuri, ca şi limba în general, sînt depozitare ale istoriei şi culturii unui popor. De aceea cercetarea toponimiei unui popor a cărui limbă nu a fost utilizată în scris decît foarte tîrziu — cum este şi cazul limbii române — devine un instrument indispensabil pentru cunoaşterea fazelor anterioare ale limbii şi istoriei acestuia.

În acest sens se impune cu necesitate întocmirea unui dicţionar toponimic român [1], ca şi a unor monografii toponimice pe regiuni, pe baza cercetării documentelor, dar şi prin strîngerea întregii toponimii minore de pe cuprinsul hotarelor satelor noastre. În urmă cu aproape trei ani, ne-am propus să realizăm o cercetare monografică, pornind de la studierea documentelor privitoare la cîteva localităţi de pe valea Tîrnavei-Mici şi de pe valea Secaşului-Tîrnavei, adunînd numele de locuri existente astăzi în hotarul satelor cercetate.

Faptele pe care le vom prezenta în continuare reprezintă doar o parte din rezultatele cercetărilor noastre întreprinse asupra toponimiei din centrul Transilvaniei, pornind atît de la studiul documentelor medievale cît şi de la cercetarea amănunţită pe teren, urmărind să identificăm sau să localizăm numele, păstrate sau dispărute, care se găsesc în documente [2].

Se pare că „cea mai veche numire românească de pe Tîrnave, şi anume din Tîrnava-Mică, este *Sîncel*, ung. *Szancsal* (DRĂGANU, ROM.,

---

[1] Vezi Ion Donat, *Pentru un dicţionar toponimic român*, în „Limba română", XVII, 1968, nr. 2, p. 141—146. Deja în 1944, George Giuglea propusese „să se înceapă cît mai repede cu putinţă strîngerea numirilor de localităţi din întreaga ţară, din munţi şi din spaţiile de viaţă ale satelor şi să se strîngă în *Atlasul toponimic român*. Aceasta va servi ca arhivă vie pentru istoria noastră, umplînd golul lăsat de lipsa de documente medievale" (G. Giuglea, *Cheie pentru înţelegerea continuităţii noastre în Dacia prin limbă şi toponimie*, în „Geopolitica şi geoistoria", II, 1944, nr. 1, p. 12).

[2] O astfel de metodă a preconizat la noi Ion Donat, *loc. cit.* p. 143.

p. 501) [3]. Localitatea, situată sub coasta unui deal între cele două Tîrnave, înainte de confluența acestora lîngă Blaj, e menționată, în 1252, într-un act eliberat de capitlul bisericii din Alba-Iulia, sub forma „terra *Zonchel*" (DOCUM. C., a. II, p. 5; SUCIU, DILT, II, p. 125) [4]. Pe moșia Sîncelului existau la 1252 „trei sate, care aveau o biserică a lor" (DOCUM. C. a. II, p. 5).

Atestările documentare ulterioare menționează Sîncelul sub următoarele forme: în 1271 *Zanchalteluky* [5] (DOCUM. C., a. II, p. 135—136); în 1315 „poss. seu villa *Zanchal*" (SUCIU, DILT, II, p. 125 și DRĂGANU, ROM. p. 502); din 1341 datează și numele primului Basarab în Transilvania: „Egidius filius *Bazarab de Zanchal*" (DOCUM. C., b. IV, p. 4; DRĂGANU, ROM., p. 502); în 1347 reapare cu mențiunea „nobiles de *Zanchal*, *Zanchal* alias *Bezermenzanchal*" (DOCUM. C., b. IV, p. 125); în același document, datînd din 1347, e menționată o altă așezare de pe moșia Sîncelului, azi dispărută: *Bursyacobhaza* alias *Magyarzanchal*; în 1350 într-o suită de documente localitatea e numită fie *Bezermen Zanchal*, fie *Bezerman Zanchal* (DOCUM. C. a. II, p. 5, 135, DOCUM. C., b. IV, p. 4, 371, 378, 553, 666; vezi și SUCIU, DILT, II, p. 125); în 1351 *Zanchaal* (SUCIU, DILT, II, p. 125), 1437 *Zanchchal* (SUCIU, DILT, II, p. 125 și DRĂGANU, ROM. p. 502); în 1416, 1418, 1427, 1434, 1438, 1456, 1461, 1505, 1519 reapare sub forma *Zanchal* (DRĂGANU, ROM., p. 502); în 1440 *Zanczal* (SUCIU, DILT, II, p. 125); în 1513 sînt amintite din nou cele două localități *Magyarzanchal* și *Olahzanchal* (SUCIU, DILT, II, p. 125); în 1587—1589 *Zanczyall* (SUCIU, DILT, II, p. 125); în 1647 *Szanczal* (SUCIU, DILT, II, p. 125), 1733 *Szancsal* (SUCIU, DILT, II, p. 125), iar în 1760—1762 *Szantsal* (SUCIU, DILT, II, p. 125) și, în sfîrșit, în 1854 *Szancsal*, *Sîncel* (SUCIU, DILT, II, p. 125).

Pornind de la sufixul *-el*, N. Drăganu afirmă că *Sîncelul* este „cu siguranță un topic românesc, fie că derivă din *sînt(u)cel*, dim[inutivul] lui *sînt(u)* < *sanctus*, *-a*, *-um*, ori din * *summicellus*, *-a*, *-um*, (cf. *sîmcea*, *sîncea* „Spitze", *sîmcelat*, *sîncelat* „spitzig" etc.) cum este mai puțin probabil" (DRĂGANU, ROM., p. 502). Dintre cele două ipoteze propuse de N. Drăganu cu privire la originea numelui localității *Sîncel*, (în pronunțarea populară *Sîmcel*), credem că cea de a doua este mai verosimilă, pentru că vatra veche a satului se găsește în apropierea toponimicelor *Kicui* (<* *picculeus*, *-um*, din tema *picc-*, care apare în domeniul romanic

---

[3] În acest articol am întrebuințat următoarele prescurtări: CONSTANTINESCU, DO. = N. A. Constantinescu, *Dicționarul onomastic românesc*, București, 1963; DENSUSIANU, Ț. H. = Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915; DOCUM., C. a I, a II, b I, b II, b III, b IV = *Documente privind Istoria României. C. Transilvania*, vol. I—VI (1075—1350), București, 1951 — 1955; DRĂGANU, ROM. = N. Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticei*, București, 1933; IORDAN, TOP. ROM. = Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963; IST. ROM. I—II = *Istoria României*, I, București, 1960; II, 1962; SUCIU, DILT, I—II = Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, I, București, 1967; II, 1968.

[4] Vezi și DRĂGANU, ROM., p. 502.

[5] *Teluky* = formă posesivă a magh. *telek* „teren, posesiune". Deci *Szanchalteluky* ar însemna „terenul sau posesiunea Sîncelului".

cu înţelesul de „vîrf de munte") (DENSUSIANU, Ţ., H., p. 54 şi 328)[6] şi *Kisc*, care ar fi deci sinonime topice cu *Sîncel*[7].

Avînd în vedere că *Sîncel* provine din lat. * *sumcellus* şi că un apelativ *sîmcel*, *sîncel* nu a fost încă atestat, iar *sîmcea*, *sîncea* au dispărut din graiul local, dacă vor fi existat vreodată, credem că locul pe care s-a aflat vechea vatră a satului s-a numit astfel dintr-o epocă cu mult anterioară anului 1252 şi că toponimului nostru i se poate conferi o vechime chiar mai mare de şapte secole. Trebuie să avem în vedere că prima atestare documentară nu înseamnă şi actul de naştere al unei localităţi. Dacă considerăm că satul a fost întemeiat mai de vreme (nu putem spune cît de mult, un secol sau chiar mai multe) şi că cei care l-au întemeiat i-au zis aşa după forma de teren pe care a fost aşezată vatra satului, atunci s-ar putea ca numele Sîncelului să ne ducă în timp chiar la epoca de formare a limbii române. Credem că nu-i lipsit de interes să reamintim că în 1252 pe moşia *Sîncelului* se aflau trei sate cu o biserică a lor, ceea ce atestă şi existenţa unei vieţi rurale stabile, organizate. O continuitate a elementului autohton, a populaţiei romanizate în această regiune a Transilvaniei, ca şi creştinarea ei este dovedită de descoperirile arheologice din ultimul timp. La Biertan, localitate din apropierea Mediaşului, s-a descoperit un *donarium* datînd din secolul al IV-lea e.n., „alcătuit dintr-un disc de bronz în care e înscrisă crucea monogramatică a lui Christos, de care atîrnă o tăbliţă de bronz *(tabula ansata)* purtînd înscripţia cu litere « ajurate » : « *Ego Zenovius votum posui* », adică « Eu Zenobius am pus (această) danie ». Ambele piese făceau parte dintr-un candelabru confecţionat în imperiu pe care Zenobius, după nume misionar oriental, l-a dăruit probabil comunităţii creştine din fosta Dacie, în epoca constantiniană" (IST. ROM., I, p. 621). Din aceeaşi perioadă datează şi un buton de bronz cu incrustaţie de argint, descoperit la Feisa, nu departe de Blaj, al cărui caracter creştin, potrivit părerii autorilor tratatului de istorie a României este incert. Din epoca postaureliană au fost scoase la iveală monede izolate sau chiar tezaure din localităţi apropiate, ca Berghin, Cetea, Cioara, Ungurei (IST. ROM., I, p. 621). La Bratei, lîngă Mediaş, s-au găsit unelte agricole, meşteşugăreşti şi piese metalice de căruţă, descoperite în 1959, care datează din sec. al V-lea, din vremea de după năvala hunilor şi plecarea goţilor (IST. ROM., I, p. 617, 635, 704 [8]).

---

[6] Pentru aria lui *Picui* în Transilvania şi pentru alte discuţii etimologice asupra cuvîntului vezi N. Orghidan, G. Giuglea şi M. Homorodean, *Probleme de toponimie*, în „Cercetări de lingvistică", X, 1965, nr. 2, p. 341—342. Amintim că pe valea Tîrnavei-Mici, aproape în fiecare localitate se află cîte un deal înalt şi ascuţit numit *Kicui*.

[7] Lat. **sŭmmicellus, -a, -um* este un derivat de la *sŭmmus* „der Oberste", moştenit în limbile romanice (vezi REW, 8458). Reflexelor romanice ale lat. *sŭmmus, -a, -um* e necesar să li se adauge şi arom. *sumă* „caier de lînă lungă şi mai aspră" (vezi Th. Capidan, DR, III, p. 1088 şi *Aromânii. Dialectul aromân*, p. 147, precum şi Tache Papahagi, DDA, s. v. *sumă*).

Lat. *sŭmmus, -a, um* e continuat şi de numeroase derivate şi compuse în toponimia romanică. (Pentru toponimia franceză, vezi A. Dauzat şi Ch. Rostaing, *Dictionnaire étymologique de noms de lieux en France*, Paris, 1963, p. 600, iar pentru cea italiană, lucrarea lui Silvio Pieri, *Toponomastica della valle dell'Arno*, Roma, 1919, p. 297.)

[8] După I. Nestor, cultura Bratei continuă şi în secolul al VIII-lea, contrar celor susţinute de d-sa în articolul *Les données archéologique et le problème de la formation du peuple romaine*, în „Revue roumaine d'histoire", III, 1964, p. 396—401. (Informaţia o deţinem de la prof. univ. Gheorghe Ivănescu, care o cunoaşte dintr-o comunicare orală a prof. univ. I. Nestor.)

Este dovedită, deci, arheologic o continuitate a elementului romanic în această parte a țării. Ne putem aștepta, prin urmare, să găsim și urme în toponimie din această perioadă. Amintim doar hidronimele *Mureș* și *Olt*, fluvii între care se află regiunea cercetată de noi și care sînt considerate ca moștenite de la populația autohtonă. Nu ne putem aștepta însă la un număr prea mare de toponime care să ne dovedească că au fost date în epoca de formare a limbii române, deoarece ne lipsesc atestările documentare, iar elementele latinești ale limbii române nu au suferit prea multe transformări fonetice care să ne permită o ierarhizare a lor pe baza cronologiei relative. Apoi, e cunoscut faptul că maghiarii au tradus cu consecvență numele de locuri românești, acolo unde le-au înțeles sensul. Și totuși, toponimia transilvăneană aduce argumente sigure despre existența unei populații românești anterioare venirii maghiarilor în Ardeal.

Un astfel de toponim ar putea fi *Sîncelul*. E posibil ca * *sîncel* „vîrf mai mic" să nu mai fi existat în graiul românilor la anul 1252 sau să nu fi existat niciodată în limba română ca apelativ. Cert este, însă, că maghiarii n-au mai înțeles semnificația cuvîntului * *sîmcel*, în veacul al XIII-lea, după cum, probabil, n-au mai înțeles-o nici românii.

Atragem atenția că într-un document din 1347, în care se delimita hotarul localității Sîncel, se arată că spre miazăzi hotarul suie la muntele *Dealul Sumat*[9], în documentul maghiar redat sub forma *Sumatheg* (DOCUM. C. b. IV, p. 37). De observat este că maghiarii au tradus pe *deal* prin *heg* (= hegy), iar pe *Sumat*, care credem că provine din lat. *summatus*, un derivat de la *summa* (vezi A. Ernout et A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, ed. a IV-a, Paris, 1959, s. v. *summus*, *-a*, *-um*), pe care nu l-au înțeles, l-au lăsat întocmai.

Sigur este, după noi, că *Sîncel* (< * *summ(i)cellus*) trebuie pus în legătură cu *Sumat* [*Sumat(heg)*] și că ambele toponime sînt urmașe ale unor derivate ale lat. *summus*, *-a*, *-um*. Mai adăugăm că * *sumă* (< lat. *summa*) a existat cîndva și în română, sau cel puțin în aromână, cu sensul de „vîrf", așa cum ne-o dovedește numele unui loc din Epir *Suma-cu-bradu* (vezi Th. Capidan, *Românii nomazi*, DR, IV, partea I, p. 334 și mai ales *Aromânii*, p. 147, unde este citat Pouqueville, *Voyage dans Grèce*, 1820, și care, la p. 193, scrie: „La branche du mont Companèz ... prend le nom *Souma Coubradou* ou *pic des sapins*").

Deci, pentru a presupune că *Sumat* e format pe terenul limbii române, trebuie să presupunem, de asemenea, că în dacoromână a existat și apelativul * *sumă* „vîrf" (< lat. *summa*), altfel trebuie să acceptăm că dacoromâna a păstrat două derivate latinești de la *summa* în toponimie, anume * *summ(i)cellus* > *Sîmcel* > *Sîncel* și * *Summatus* > *Sumat*[10].

---

[9] După localizarea făcută de noi, se pare că locul numelui [*Dealul*] *Sumat* a fost luat de actualul *Kisc*. Avînd în vedere că *pisc* e un element slav vechi (ca apelativ el a dispărut din graiul localnicilor) și că palatalizarea labialelor e de asemenea destul de veche, trebuie să considerăm că *Sumat* a suferit concurența lui *Kisc* încă de la așezarea slavilor pe aceste meleaguri. Și acesta poate fi un argument al vechimii românilor pe valea Tîrnavei-Mici.

[10] Pentru alte derivate de la substantive cu sufixul *-at*, *-ată* în limba română, să se compare *Picuiata* (< *Picui* + *-ata*) *Gurguiata* (< *Gurgui* + *-ata*), *Căciulata* (< *Căciula* + *-ata*), *Glîmbocata* (< *Glîmbocata* + *-ata*) etc. (Detalii privitoare la toponimele derivate cu *-at*, *-ată*, vezi la Șt. Pașca, *Contribuții toponomastice*, DR, XI, 1948, p. 84—96 și IORDAN, TOP. TOM., p. 461—466.)

Spuneam că în documentul din 1252 se vorbeşte despre existenţa pe hotarul moşiei *Sîncel* a trei sate, însă fără să se indice şi numele celorlalte două. Acestea vor fi menţionate în documente datînd dintr-o epocă ulterioară. Adăugăm că ambele localităţi au dispărut după 2—3 secole. Mai întîi este amintită localitatea *Egurwar* : *castellanus de Egurwar*, în 1315 (vezi SUCIU, DILT, II, p. 321). În 1341 apare în documente şi cealaltă localitate *Bursiyacobfolva* (SUCIU, DILT, II, p. 301), iar în 1347 apar ambele localităţi : *Egurwar* (DOCUM. C., b. I, p. 212 şi 400 şi DOCUM. C., b. IV, p. 379, 667) şi *Bursyacobhaza* alias *Magyarzanchal* (DOCUM. C., b. IV, p. 378).

Numele celei de a doua localităţi (care este atestată ulterior sub următoarele forme : *Barsa Jacobfola*, în 1367, ... *yakabfalva*, în 1414, *Tethlend*, în 1438, *Petend*, în 1448, *Pettend*, în 1461, *Petthend*, în 1473, *Pethend*, în 1476, „*Petthend* alio nomine *Bors Jakobfalwa*" (vezi SUCIU, DILT, II, p. 301—302), provine probabil de la numele unui proprietar *Iacob Borş* sau *Iacob Borşa* şi se păstrează şi azi în toponimul *Valea Borşului* [11], unde am identificat vatra aşezării dispărute.

O altă localitate, *Broşteni*, jud. Sibiu, situată la izvoarele Secaşului -Tîrnavei, e menţionată mai întîi în documente în anul 1296 sub forma *Silva Kereknuk*, în traducere românească *Pădurea Rotundă*, iar în 1298 *villa Kerechnuk* şi *Kerecnuk* (DOCUM. C., a II, p. 19 ; SUCIU, DILT, I, p. 106). La hotarul satelor Păuca şi Broşteni, ambele în jud. Sibiu, se află astăzi o pădure numită *Rotundu*. E posibil ca numele vechi al localităţii să provină de la numele locului împădurit numit *Rotundu*, lîngă care se va fi aflat vatra veche a satului ; în cazul acesta, numele localităţii, în grafia documentului de la cancelaria maghiară *Silva Kerechnuk*, ar fi o traducere a numelui românesc *(Pădurea) Rotundă*. Actuala denumire a satului, în grafia maghiară *Brostyén*, apare de abia în 1839 (SUCIU, DILT, I, p. 106), probabil, după ce aşezarea s-a mutat de lîngă pădure pe valea Secaşului, care şi azi e plină de lacuri şi bălţi. Desigur, de aici vine şi numele satului [12].

În vecinătatea de nord a localităţii Broşteni se află comuna Roşia de Secaş, jud. Alba, amintită pentru prima dată în documente în anul 1306, cînd e menţionată sub forma *Veresegyhaz* (< magh. *vörös* „roşu" şi

---

[11] Este de observat că astăzi, în graiul local, genitivul de la numele personale masculine se formează cu articolul *lu* proclitic (spre exemplu *Hula lu Bucurón*) şi că, deci, forma *Valea Borşului* este veche. Trebuie adăugat că în Sîncel există şi numele de familie *Borşan* (< *Borş(a)* + *-ean*), însemnînd „cel provenit din localitatea *Borş(a)*".

În ce priveşte originea numelui de persoană *Borş(a)*, după Emil Petrovici (*Toponimie ungurească în Transilvania medievală*, în „Transilvania", an 74, nr. 2, p. 121, nota 2 ; vezi şi DRĂGANU, ROM., p. 390), acesta „nu e de origine ungurească, ci e un nume de persoană obişnuit la slavi". Nicolae Drăganu, în *Numele proprii cu sufixul -şa* Cluj, Biblioteca „Dacoromaniei", 1933, p. 16, consideră că *Borşá* „este corespondentul slavului *Borša* < *borů* « pugna», cf. *Boris*, *Borivoj*, *Borislav* etc.".

Cealaltă localitate, al cărei nume nu a lăsat urme în toponimia actuală a Sîncelului, a dispărut mai de mult, ultima atestare documentară datînd din anul 1356 cînd apare sub menţiunea „poss. *Egurwarpathaka* inter possessionem Zepmezew et Kukulew" deci între localitatea Şona, jud. Alba, şi rîul Tîrnava-Mare (vezi SUCIU, DILT, II, p. 321).

[12] Pentru alte localităţi numite astfel şi explicate în acelaşi mod, vezi IORDAN, TOP. ROM., p. 61—62.

egyház „biserică" [13] (SUCIU, DILT, II, p. 85). Următoarea menţiune datează din 1313, cînd apare sub mai multe forme : *poss. Vereseghaz, Veresyghaz, Werusighaz* (DOCUM. C., b. I, p. 212, 216, 369, 400, 401, vezi şi SUCIU, DILT, II, p. 85). În celelalte atestări documentare apare sub denumirile : 1320 *Verusyghaz*, 1324 *Rufa Ecclesia*, 1332—1335 „sacerdos de *Ruffa Ecclesia*", 1336 „terra *Werusyghaz*", 1345 „poss. *Vereseghaz*", 1369 *Wereseghaz*, 1380 *Veruseghaz*, 1391 *Weresegyhaz*, 1435 *Wereseghasz*, 1587—1589 *Veres Egyhàz*, *Veresegjhaz*, 1716 *Veresegyháza*, 1733 *Roschia*, 1760—1762 *Veres Egyháza*, 1839 *Rubra eclesia*, 1850 *Veres Egyhaza*, *Rosia*, 1854 *Veresegyháza*, *Rothkirch*, *Rosia* (vezi SUCIU, DILT, II, p. 85).

Marcîndu-se hotarul Roşiei de Secaş, în documentul din 1313 (DOCUM. C., b. I, p. 212 şi urm.), apar şi unele toponimice minore, pe care le-am identificat în numirile culese de noi cu ocazia unei anchete efectuate în vara anului 1967. Este vorba de locurile numite în document *Bozkosar*, azi *Hula lu Băşcău*, şi *Zynpotoka* azi *Valea lu Sin*. Iată deci că toponime minore, provenite de la nume de persoană, cum sînt *Sin* [*Zyn(potoka)*] şi *Băşcău* [*Bozko(sar)*], se păstrează de mai mult de şase secole şi jumătate. Tot aici trebuie reamintit şi *Borş* din toponimul *Valea Borşului* de pe hotarul localităţii *Sîncel*. Faptul trebuie relevat în mod deosebit, pentru că, dacă numele unor localităţi, provenite, de asemenea, de la nume de persoană (ca *Blaj*, oraş, jud. Alba, *Păuca* şi *Mihalţ*, localităţi rurale de pe valea Secaşului [14]) s-au menţinut din aceeaşi epocă pînă azi, aceasta s-a putut datora şi oficialităţii, pe cînd celelalte trei au fost păstrate doar prin tradiţie orală, populară, de o populaţie românească, ce a trăit permanent aici. O altă concluzie care se impune este că oficialitatea maghiară a tradus nu numai numele de localităţi, ci şi toponimicele minore, acolo unde le-au înţeles sensul [15].

În această parte a Transilvaniei, toponimia păstrează şi urme din epoca de simbioză româno-slavă, unele numiri topice ca *Ohaba*, *Presaca* amintind chiar de forme ale organizaţiei de stat slavo-române.

Se ştie că după încetarea stăpînirii romane în nordul Dunării, populaţia băştinaşă a păstrat o organizare bazată pe obştile sătești. După aşezarea slavilor pe acest teritoriu, prin convieţuirea lor cu băştinaşii, formele incipiente de viaţă feudală se accentuează şi apar cnezatele şi voievodatele. Odată cu înaintarea ocupaţiei maghiare peste vechile forme de organizare economică, socială şi politică româno-slave se suprapun

---

[13] După tradiţia locală, vatra veche a satului ar fi fost „la ieşirea din Cărări, spre Blaj ; acolo era o besărecă şi *proyadea* („cimitirul") ; apa o dus pămîntu de să vedeau casăle ; stăteau [morţii] cu faţa în sus ; [bisericii] i să spunea *Besăreca Roşie* ; prin sat [vatra actuală a satului] erau numa lacuri şi numa bălţi" (informator Bicheru Vasile, 60 ani).

[14] De originea numelor acestor localităţi ne-am ocupat în lucrarea *Toponimia văii Secaşului-Tîrnavei*, care se află deocamdată în manuscris.

[15] Numele de persoană *Băşcău* nu e la origine românesc (cf. *Băşco, Băşcul, Băşcă, Băşcoe*, la CONSTANTINESCU, DO, p. 193), dar numele *Sin*, atestat şi în Muntenia (vezi *Documenta Romaniae historica*, B. *Ţara Românească*, vol. I, (1247—1500), Bucureşti, 1966, p. 160, 437, 451, 456, 474, 482, 486, şi vol. XXI (1626—1627), Bucureşti, 1965, p. 360, 382, 414, 418, nr. 1) şi cunoscut ca nume de persoană şi în Făgăraş în secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea (provenit din bg. *Sino* < *sin* „blau") (vezi Ştefan Paşca, *Nume de persoane şi nume de animale în Ţara Oltului*, Bucureşti, 1936, p. 321—322 unde sînt date şi derivatele *Sinea, Sineciu, Sinoaia*), e românesc. Oricum, cei care au botezat astfel cele două locuri au fost români.

noile forme ale regatului feudal maghiar [16]. Etapele expansiunii maghiare pot fi urmărite după înaintarea liniilor de prisăci create pentru apărarea graniţelor teritoriilor cucerite.

Paza şi apărarea prisăcilor ca şi a punctelor de trecere prin ele (aşa-numitele porţi, în magh. *kapú*) nu erau făcute de maghiari, ci de alte populaţii : de secui şi pecenegi. În afară de atestările documentare ale existenţei prisăcilor în Transilvania, acestea pot fi urmărite şi pe baza toponimiei care le păstrează amintirea. Toponime ca *Presaca* şi *Beşinău — Besenyö* (numele dat pecenegilor) ne vorbesc elocvent despre data expansiunii regatului feudal maghiar pe teritoriul Transilvaniei[17]. Deci toponime ca *Presaca Ampoiului (Ompolygyepü)* ca şi *Presaca* de pe valea Secaşului *(Székásgyepü)* datează din epoca simbiozei slavo-române (cum ne arată numele lor slav şi poziţia lor topografică), ele avînd menirea să apere graniţele voievodatului din jurul Alba-Iuliei [18].

Din aceeaşi perioadă datează şi numele localităţii *Beşinău* (azi *Secăşel*), din valea Secaşului, deşi acesta apare în documente abia în 1509, sub forma *Bezenev* (SUCIU, DILT, II, p. 113) [19]. Vechiul nume al localităţii — *Beşinău* — poartă în el amintirea prezenţei pecenegilor atestaţi în aceste locuri, alături de români, încă din 1224, cum dovedesc menţiuni ca : *silvam Blacorum et Bissenorum...* ; *Blacis et Bissenis* etc. (IST. ROM., II, p. 47, 69, DRĂGANU, ROM., p. 515) ; „Se pare că şi pădurea românilor şi pecenegilor [...] amintită în 1224, poate fi pusă în legătură cu apărarea acestei linii de frontieră" [linia Oltului — n. n. V. F.].

Pădurea trebuie localizată, probabil, între valea Secaşului şi podişul Cibinului şi nu este exclus ca românilor şi pecenegilor să le fi revenit sarcina să îndeplinească, pe această porţiune de teren, serviciul de grăniceri, ceea ce ar explica participarea detaşamentelor de români şi pecenegi din apropierea Sibiului la expediţia din 1210 asupra Vidinului" [20]. După DRĂGANU, ROM., p. 514, „traducerea săsească a unor nume de-ale satelor pecenege din Ardeal (*Hêndrəf* < *Hendrof* = „Heidendorf" [21], alături

---

[16] Cf. K. Horedt, *Contribuţii la istoria Transilvaniei sec. IV—XVII*, Bucureşti, 1958, p. 112.

[17] Ardealul a fost ocupat în cinci etape succesive, începînd de la nord spre sud : linia Someşului-Mic pe la anul 900, linia Mureşului pe la anul 1000, linia Tîrnavei-Mari pe la anul 1100, linia Oltului pe la anul 1150 şi linia Carpaţilor pe la 1200 (vezi K. Horedt, *op. cit.*, p. 113, fig. 20).

[18] K. Horedt, *op. cit.*, p. 115. Ceea ce ne determină să considerăm că *Presaca* de pe Secaş datează din epoca simbiozei slavo-române este faptul că numele localităţii apare uneori tradus de oficialitatea maghiară *Székásgepü*, alteori netradus : *Székaspreszáka*. Românii au păstrat forma de origine slavă (bg. *prěsěka*) cu un fenomen fonetic românesc a) slav, precedat de *s*, a fost redus la *a* deja în secolul al XIV-lea. Deci documentele maghiare consemnează această evoluţie fonetică (DRĂGANU, ROM., p. 233, 600).

[19] Atestările următoare menţionează localitatea sub formele : *Olahbeseniö* (1620), *Beseeneu* (1733) *Besineu* (1750), *Besenyö* (1760—1762) *Bessenyö*, *Bessenyou* (1850) *Bessenyö*, *Heidendorf*, *Beşineu* (1854) (SUCIU, DILT, II, p. 113).

[20] K. Horedt, *op. cit.*, p. 127—128. În acest fel s-ar putea explica toponimele *Pe Handor*, *Handoru de Sus*, *Handoru de Jos*, *Capu Handorului*, din Poiana Sibiului (vezi Eugen Tănase, *Toponimia comunei Poiana-Sibiului*, AUT, V, 1967, p. 25) să dateze din aceeaşi epocă.

[21] Aşa cum e cazul numelui localităţii de care ne ocupăm, vezi mai sus nota 19.

de *Betschənûden*, ne arată că ei existau încă neasimilaţi de români şi de cumani chiar şi la venirea saşilor [22].

Dar dacă numiri ca *Presaca* şi *Beşinău* pot data şi din vremea venirii maghiarilor în Transilvania, numele localităţii *Ohaba*, de pe valea Secaşului, e cu siguranţă din epoca simbiozei slavo-române.

Localitatea *Ohaba* apare în documente pentru prima dată în 1372 sub denumirea *villa Wyfalw* (SUCIU, DILT, II, p. 10). În următoarele atestări poartă numele : *poss. Wyfalw*, în 1410, *Wyfolu*, în 1417, *Wyfalu*, în 1418, *Wyfalu* în 1435, 1437 (SUCIU, DILT, II, p. 10), în 1461 *Vijfalu*, şi *Wyfalw* (SUCIU, DILT, II, p. 10), în 1488 *Newdorff* (SUCIU, DILT, II, p. 10) şi de abia din 1733 avem notat numele actual *Ohaba* (SUCIU, DILT, II, p. 10) ; în 1854 apare sub formele *Ohába*, *Neudorf* şi *Ohaba*, iar în 1913 *Székászabadja* (SUCIU, DILT, II, p. 10).

Credem că numele cel mai vechi al localităţii, numele popular şi nu cel oficial, maghiar sau german, este *Ohaba*, chiar dacă sub această formă apare tîrziu în documente. Aşezările numite *Ohaba* sau *Ohăbiţa* sînt destul de numeroase în partea de sud-vest a ţării : în Banat 23, în Hunedoara 10, în Oltenia 9 şi în Arad 3 (IORDAN, TOP. ROM., p. 523) şi ele denumeau o organizaţie de stat slavo-română, anterioară stăpînirii maghiare, sub care, după Silviu Dragomir, „nu s-ar fi putut moşteni astfel de numiri" [23]. De aceeaşi părere este şi Ivan Popović, care, în *Geschichte der serbokroatischen Sprache*, Wiesbaden, 1960, p. 121, consideră că numele de locuri *Ohaba*, *Ohăbiţa* [aceasta din urmă poate fi şi un derivat românesc din *Ohaba* — n. n. V. F.], provin de la „daco-slavi" şi că ele nu puteau fi aduse din Balcani, unde, probabil, termenul nu a existat niciodată : „Aus dem Dakoslavischen sind auch solche sl. Lehnwörter und wohl ebenfals ONN ins Rumänische eingedrungen, die nicht aus den südsl. Bereichen südlich der Donau kommen konnten, weil sie dort wahrscheinlich wie bestanden haben (... ONN. *Ohaba*, *Ohăbiţa* aus *oxaba* „vererbbares, von Angaben freies Gehöft). So muss das heissen, dass diese gebenden Slaven keine Einwanderer aus dem Balkan waren, sondern in Dacien von Anfang anwöhnten" [24]). Ohabele erau „proprietăţi intangibile", scutite de dări faţă de domnitor. Scribii de la cancelaria oficială a regatului ungar înţelegînd sensul termenului românesc *ohabă*, au tradus numele localităţilor româneşti *Ohaba* de lîngă Strei şi de lîngă Sibiel prin *Szabadfalu* (= satul liber). *Ohaba* de pe Secaş era numită de oficialitatea maghiară, în afară de *Wyfalu*, *Wijfalu* etc., şi *Ohába* [25] (deci cu termenul

---

[22] Reţinem că menţiunea documentară *Bezermen Zanchal* (a. 1350) a fost tradusă de DRĂGANU, ROM., p. 502, prin *Sîncelul peceneg*, iar numele *Basarab* (în documentul referitor la *Sîncel* (a. 1341) *Egidius filius Bazarab de Zanchal*), e considerat de unii lingvişti, de asemenea, de origine pecenegă (vezi DRĂGANU, ROM., p. 502), ceea ce ar dovedi că chiar la mijlocul secolului al XIV-lea, în Sîncel, alături de români, mai existau încă pecenegi.

[23] Silviu Dragomir, *Cîteva urme ale organizaţiei de stat slavo-române*, în „Dacoromania", I, p. 149—150.

[24] Derivarea termenului românesc *ohabă* din lat. *habitatio* „locuinţă" sau din *habitus* „stare", propusă de Aurelian Sacerdoţeanu în studiul *Elemente de continuitate şi unitate în istoria medievală a românilor*, p. 115, apărut în volumul *Unitate şi continuitate în istoria poporului român*, Bucureşti, 1968, trebuie respinsă, ea opunîndu-se legilor fonetice ale limbii române. *H* şi *b* intervocalic în elementele de origine latină ale limbii române nu s-au păstrat.

[25] Vezi Silvestru Moldovan şi Nicolae Togan, *Dicţionarul numirilor de localităţi cu populaţiune română din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş*, ed. a II-a, Sibiu, 1919, p. 125.

românesc netradus) dar și *Székászabadja* [26] (tradus *Slobozia Secașului* sau *Slabozia de pe Secaș*). Cu timpul și satul acesta de români liberi a fost transformat în proprietate a unor feudali, locuitorii lui devenind iobagi. Aceste realități sociale sînt reflectate și azi de toponimia minoră, de numele de locuri de pe hotarul Ohabei. Întîlnim aici, alături de toponime ca *Dosu Hăģi* (= Dosu Ohăbii) *Față Hăģi* (= Fața Ohăbii), toponimul *Părău Dijmului*, adică pîrîul care era proprietatea unuia ce strîngea dijma de la iobagi.

De simbioza slavo-română din partea centrală a Transilvaniei, în afară de numele topice *Ohaba* și *Presaca*, ne vorbesc și toponimice ca *Tîrnava*, *Bălgrad*, numele popular al Alba-Iuliei, *(Părău) Preslavului* [27], de pe teritoriul comunei Ohaba, *Cernavoda*, numele unei ape de lîngă Sibiu etc. „De la slavo-români au învățat ungurii numele de rîuri și de localități din Ardeal. Multe din ele le-au tradus. *Bălgradul*, *Tîrnavele*, *Cernavoda* și multe altele au primit nume ungurești care însemnează exact același lucru ca cele slave: „cetatea albă", „rîul cu spini", „apa neagră" etc. Românii, în schimb, au păstrat pînă astăzi numele slave" [28]. Prin urmare și toponimele de origine slavă din Transilvania sînt o dovadă a anteriorității elementului românesc față de cel maghiar.

Mai menționăm faptul că în Transilvania de centru, regiune a cărei toponimie au strîns-o amănunțit din peste 20 de localități, cuprinzînd Valea Tîrnavei-Mici și a Secașului-Tîrnavei, majoritatea covîrșitoare a numirilor topice minore (peste 80%) sînt românești. În această zonă, pe lîngă toponimice provenite de la apelative de origine latină, unele dispărute din vorbirea de azi a localnicilor, ca: *Arină* [29](< lat. *arena* „nisip"), numele unui deal cu pietriș, din hotarul localității Ohaba, jud. Alba, *Căținel* (<*cățin* (< lat. *catinus*) + *-el*), numele unui deal de forma unui vas, de pe teritoriul comunei Sîncel, jud. Alba, *Kicui*, numele mai multor dealuri de pe valea Tîrnavei-Mici (Sîncel, Pănade, Cetatea-de-Baltă, Șoimuș etc.), *Stăuină* (< rom. *staur* (< lat. *stabulum*) + *-ină*), numele unor locuri din hotarul satelor Ohaba, Mihalț, Biia, toate în jud. Alba și Poiana Sibiului [30], jud. Sibiu, și *Stăuin*, la Sîncel se găsesc, după cum s-a văzut mai sus, și toponimice de origine slavă veche, ca *Bălgrad*, *Cernavodă*, *Tîrnava*, alături de care mai amintim *Zagăr(ul)* [31], localitate în jud. Mureș, *Gîrbova*, localitate în jud. Sibiu, care mărturisesc despre simbioza slavo-română.

---

[26] Vezi C. Martinovici, N. Istrati, *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite*, Cluj, 1921, p. 179.

[27] Cf. numele de loc *Preslav* din Bulgaria de nord-est. La Preslav, Pliska, Madara s-a descoperit o cultură materială înrudită cu cea de tipul Ipotești-Cîndești și Bratei, din aceeași vreme (sec. V—VII) (vezi D. Krandžalov, *Comment distinguer dans les matériaux archéologique des pays balkaniques la population locale romanisée des Slaves et autre élément ethnique* în „Acta Universitatis Palackina Olomucensis, Historica", VII, 1964, p. 5—43).

[28] E. Petrovici, *Dovezile filologice ale continuității*, în „Transilvania", an 74 (1943), nr. 1, p. 10.

[29] Numele unui loc din hotarul localității Poiana-Sibiului (vezi Eugen Tănase, *lucr. cit.*, p. 15, 34, 36).

[30] *Ibidem.*

[31] Vezi DRĂGANU, ROM., p. 469, 504, 597.

CONCLUZII

1. Cele mai multe nume de localități românești sînt menționate în documentele din Transilvania abia începînd cu secolul al XIII-lea și al XIV-lea, însă de aici nu trebuie să deducem că numai din această perioadă încep să se formeze sate românești pe aceste meleaguri ale vechii Dacii.

2. Păstrarea de către români a unor toponimice slave, ca *Tîrnava*, *Bălgrad*, *Cernavoda* etc., ne duce în timp la epoca de simbioză slavo-română, anterioară venirii maghiarilor în Transilvania, iar a altora, ca *Sîncel*, *Sumat*, *Olt*, *Mureș*, la o epocă și mai veche, poate chiar la epoca de formare a limbii și a poporului român.

3. Traducerea sistematică a numelor de locuri românești în Transilvania de către administrația maghiară a fost atît de puternică încît ea a fost aplicată și toponimelor minore de pe hotarul satelor noastre [32] (cf. *Valea lu Sin* [*Zynpataka*] etc.).

4. Numele de locuri au rămas netraduse de administrația maghiară numai atunci cînd nu erau înțelese [33] (cf. *Sîncel*, *Sumat*).

5. Dacă majoritatea toponimiei minore este de o origine (în cazul Transilvaniei de origine românească), iar a localității de altă origine (maghiară, săsească etc.), așa după cum spune W. Meyer-Lübke, „cele dintîi sînt mai vechi, pe cînd celelalte provin din limba unei populații recente" [34].

6. Pentru cunoașterea fazelor mai vechi ale limbii române, se impune cu necesitate strîngerea cît mai grabnică a numelor de locuri menționate în documente precum și a celor actuale, prin anchete la fața locului, pentru alcătuirea unui dicționar toponimic românesc, dar și pentru întocmirea de monografii toponimice pe regiuni.

---

[32] Vezi E. Petrovici, *Toponimia ungurească în Transilvania medievală*, în „Transilvania", an 74 (1943), nr. 2, p. 120 unde e citat DRĂGANU, ROM., p. 484, nota 2.

[33] *Ibidem*. p. 120.

[34] Vezi *ibidem*, p. 113—114. W. Meyer-Lübke se referă la situația localităților din Elveția, care de multe ori au nume germanice, pe cînd toponimia minoră a acestora e romanică. Pentru situația similară a toponimiei românești din Transilvania, Emil Petrovici trimite la lucrarea acad. Iorgu Iordan, *Rumänische Toponomastik*, Bonn—Leipzig, 1924, p. 4.

ROSTIRILE *PL'OP*, *PL'UTĂ* etc.

DE

RADU SP. POPESCU

Într-o comunicare ţinută la München, la cel de-al VI-lea Congres de ştiinţe onomastice, Marius Sala [1] semnala, printre alte fenomene lingvistice prezente în toponimie, şi rostirea *pl̦op* „plop", întîlnită în numele topic „Piscu Pl̦opului", din Cîmpia Dunării.

Pe baza materialelor ALR, autorul încerca să stabilească aria pronunţării *pl̦op*, care cuprinde, după constatările sale, o zonă restrînsă de-a lungul Dunării muntene, situată aproximativ la sudul şi în dreptul oraşului Bucureşti [2].

Faptele pe care le vom prezenta mai jos vin să semnaleze pronunţarea *pl̦op* (sau *pl'op*) şi într-o altă arie lingvistică, aceea a graiurilor nord-vest oltenești.

De fapt, în cazul de faţă, ne găsim, după părerea noastră, în faţa unui fenomen de pronunţare palatalizată a lui *l*, cînd acesta se află într-un grup consonantic şi este urmat de o vocală, fenomen întîlnit şi în alte cuvinte.

Aşa este cazul lui *l* din cuvîntul *plută*, rostit, în nord-vestul Olteniei, *pl'ută*, pronunţare înregistrată încă de T. Gîlcescu [3] şi M. C. Gregorian [4], cu ocazia anchetelor lor din Gorj.

În acelaşi judeţ, I. D. Ionescu [5] notează, în 1939, rostirea *pleod* pentru *plod*.

Pronunţările *pl'op*, *pl'ută* şi *pl'od* sînt şi astăzi frecvente în nord-vestul Olteniei. Le adăugăm şi alte rostiri, de acelaşi tip, înregistrate cu ocazia unor recente anchete dialectale întreprinse în această zonă : *cl'ánţă*

---

[1] M. Sala, *Du rapport entre l'évolution des appelatifs et celle des toponymes*, în „Contributions onomastiques publiées à l'occasion du VI-e Congrès international des sciences onomastiques, à Münich, du 24 au 28 août 1958", Bucureşti, 1958, p. 93—94.

[2] Vezi harta lui M. Sala, în *art. cit.*, la p. 93, fig. 2.

[3] Vezi T. Gîlcescu, *Cercetări asupra graiului din Gorj*, în GS, V, 1931, fasc. 1, p. 122.

[4] Mihail Gregorian, *Folclor din Oltenia şi Bănatul răsăritean*, în „Folclor din Oltenia şi Muntenia", vol. I (Bucureşti), 1967, p. 445.

[5] I. D. Ionescu, *Glosar din jud. Gorj*, în BIFR, VI, 1939, p. 233.

„clanță", *cl'ótă* „cloță, cloșcă", *gl'onț* „glonte, glonț", *pl'óscă* „ploscă", *pl'óștină*, „ploștină" [6] ș.a.

Modelul pentru astfel de pronunțări credem că trebuie să-l fi constituit cuvintele de tipul *pleoapă*, *pleașcă*, *(a) pleoști* [7] etc., în care *l*, dintr-un grup consonantic asemănător, se palataliza normal, fiind urmat de un *e* (sau *i*). De la astfel de modele, fenomenul s-a extins, mai apoi, și pentru cazurile ce ne preocupă.

Prezența acestor rostiri provoacă și false regresii în respectivele zone. Semnalăm, în acest sens, pronunțarea *ploapă* „pleoapă", înregistrată și de T. Gîlcescu [8], forma *ploștit* „pleoștit" (participiu de la *pleoști*), des întîlnită în Gorj ș.a.

În încheiere, amintim că unele dintre aceste pronunțări au pătruns și în toponimie. Așa, de ex., numele localității *Ploștina*, din Gorj, este pronunțat, de mulți localnici și vecini, *Pl'oștina*. În localitatea Runcu (jud. Gorj) există un mic crîng de plute [9], numit *În Pl'uț* „În Pluți". În Dobrița, din raza aceleiași comune (Runcu), se află, la marginea de est a satului, un cîmp cu mulți plopi, numit „În Pl'op!", „În Plopi" ș.a.m.d.

★

În concluzie:

1) Rostirile *pl'op*, *pl'ută* ș.c.l. sînt rezultatul unei evoluții interne, evoluție produsă în modul arătat mai sus;

2) Aceste rostiri sînt mult mai răspîndite (în Oltenia și în Muntenia și, probabil, și în alte zone lingvistice) în raport cu aria trasată pînă acum [10], lucru pe care, probabil, l-au surprins anchetele pentru NALR pe regiuni.

---

[6] *Ploștină* însemnează „teren umed și mocirlos; mlaștină" și provine, după DM, s.v., din sb. *ploština*.

Termenul e întîlnit însă și în Moldova, cu aceeași accepțiune (vezi Stelian Dumistrăcel, *Din terminologia privitoare la pămînt în graiurile din Moldova*, în CL, XIII, 1968, nr. 2, p. 251).

[7] *A (se) pleoști* „a (se) turti" < sb. *pljoštiti* (cf. CADE, s. v.).

[8] T. Gîlcescu, *loc. cit.*

[9] *Pluta* „o specie de plop ale cărui ramuri se desfac aproape de la baza trunchiului, dînd coroanei o formă de piramidă lungă și îngustă (*Populus pyramidalis*)" bg., sb. *pluta* (cf. DM, s. v.).

[10] Arie trasată (după cum am mai spus în nota 2) de către M. Sala, pe harta din *loc. cit.*

PREZENTUL ISTORIC ÎN *ISTORIILE DOMNILOR ŢĂRII RUMÂNEŞTI*

DE

MARIA RĂDULESCU

Omagiu acad. AL. GRAUR la a 70-a aniversare

În cadrul unui sistem, termenii incluşi se condiţionează şi se limitează reciproc[1]. În sistemul timpurilor, varietatea acestora decupează diferit axa cronologică determinînd astfel valoarea fiecăruia în parte: prezenţa trecutului şi a viitorului limitează, la indicativ prezent, zona prezentului la concomitenţa cu momentul actual al vorbirii; dimpotrivă, lipsa viitorului la conjuctiv şi condiţional are drept consecinţă deschiderea zonei temporale a prezentului, limitat unilateral, numai prin opoziţia cu trecutul, asupra domeniului posteriorităţii.

În condiţiile limitării reciproce, impuse de relaţiile de opoziţie unui anumit sistem, încălcarea acestei limitări, îndepărtarea de la regulă — rezultat al afectivităţii sau al artei — generează faptul stilistic, expresiv.

O asemenea încălcare reprezintă, în folosirea timpurilor, *prezentul istoric* a cărui utilizare în locul trecutului are ca rezultat actualizarea evenimentelor şi precipitarea naraţiunii, efect al valorii aspectuale proprii prezentului, compatibil cu oricare din ipostazele aspectuale, cu excepţia celei de acţiune încheiată [2].

Încadrat de timpuri trecute care situează evenimentele în zona lor temporală reală (dar care exprimă acţiuni durative sau încheiate), prezentul istoric exprimă acţiuni trecute, momentane şi neîncheiate.

Folosirea limitată, dar în condiţii foarte uşor de circumscris, a prezentului istoric în *Istoriile domnilor Ţării Rumâneşti* [3] pune în evidenţă determinarea afectivă a fenomenului.

---

[1] Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, Bucureşti, 1960, p. 19 şi urm.
[2] P. Imbs, *L'emploi des temps verbaux en français moderne*, Paris, 1960, p. 22.
[3] În *Cronicari munteni*, Bucureşti, 1961, vol. I, p. 227—577.

Narareа evenimentelor în *Istoriile domnilor Țării Rumânești* este realizată cu ajutorul timpurilor trecutului : imperfect, perfect simplu și mai ales perfect compus.

O excepție de la această regulă aproape generală o constituie cîteva episoade în care povestirea începe cu perfectul spre a continua cu indicativul prezent. În toate aceste episoade sînt evocate uneltirile sau fuga unor boieri, acțiunile întreprinse pentru urmărirea lor și prinderea sau sustragerea lor de la urmărire.

Sînt evenimente pe care autorul, din simpatie, dar mai adesea din ură, în momentul petrecerii lor le-a urmărit cu suflarea tăiată. Ca atare ele s-au întipărit atît de puternic în memorie, încît, în momentul evocării lor, par a i se desfășura înaintea ochilor. Resortul care a determinat în aceste cazuri trecerea povestirii de la perfect la prezent este de ordin afectiv-sentimental; valoarea acestor forme de prezent este afectivă [4].

Unul din episoadele deosebit de dramatice prin intensitatea participării afective sugerate de acest transfer gramatical paradigmatic este cel care relatează fuga la turci a lui Șerban Cantacuzino :

„Duca-vodă, mergînd pînă la Iași, veni veste den țară, că Radul Crețulescul, cu toată casa lor, au fugit în Ardeal ; de acolea den tabără *fuge* și Vintilă Corbeanul păharnic și Pîrvul postelnic, fecior Crețulescului, în Ardeal, trecînd pă la Trotuș. Aceste turburări văzînd Duca-vodă, *gătește* pă Costandin Brîncoveanul, ce fusese vtori logofăt mai nainte, și-l *trimite* cu cărți la Crețulescul, să-l întoarcă. Carele viind pînă la Sărata, îl *întîmpină* un pîrcălab al lui Șărban logofăt, de-i spunea că au fugit Șărban logofăt cu toată casa lui la Rușciuc ; ci *lasă* Brîncoveanul calea Ardealului, și *să duce* după unchi-său Șărban logofăt. Duca-vodă viind pînă la Bîrlad, iar alți olăcari *vin* de *spun* că au fugit Șărban logofăt cu toată cimetiia lor. Deci, viind mîhnit pînă la Focșani, *trimite* pă Costandin stolnicu cu cărți, să muncească, să întoarcă pă [frate-său] Șărban logofăt, și i-au dat și pă Iane Roșca, om al Ducăi-vodă, cu multe făgăduiele. Care, mergînd acolo și împreunîndu-se cu frații, au dat răspunsul că nici unii nu să vor mai întoarce, ci să vor duce la veziriul. Căci cu aceste umblete de demult le umbla Cantacozinii, de turbura oamenii țării și pîrîia pă domnu...” (p. 444).

Fuga la turci a lui Șerban Cantacuzino și a casei lui, departe de a fi o acțiune justificată, înfăptuită în miezul zilei, cum o înfățișează Letopisețul cantacuzinesc [5], reprezenta un complot care, de altfel, s-a soldat cu înlăturarea din domnie a lui Duca-vodă și înscăunarea lui Șerban Cantacuzino, dușman neîmpăcat al Bălenilor, cel din pricina căruia tatăl lui Radu Popescu este omorît, iar familia nevoită să plece din țară. Este ușor de înțeles, deci, deosebitul interes cu care tînărul Radu Popescu împreună cu familia lui a urmărit acest eveniment, mai ales sub aspectul acțiunilor întreprinse de Duca-vodă, în speranța că fugarul va fi prins. Din nefericire pentru ei, el scapă și perfectul compus *au fugit* cade cu

[4] Vezi G. Herczeg, *Valore stilistico del presente storico in italiano*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan*, București, 1958, p. 373—377.

[5] „Duca-vodă încă intrase în țara lui. Atunce Șărban logofătul știind că va să-l omoare pre adevărat, luat-au pre Dumnezeu într-ajutor și au purces den București la mijlocul zilei cu jupîneasa lui și cu toată casa lui întreagă, pîn-au sosit la casele lor de la Coiani, fiind și maică-sa acolo și frate-său, Matei aga. Să ridicară de acolo cu toții pînă ajunseră la Giurgiov și grăbiră de trecură Dunărea pe la Ruși” (p. 205).

toată greutatea faptului împlinit. O licărire de nădejde apare cînd Ducavodă mai face o ultimă încercare și „*trimite* pă Costandin stolnicu cu cărți, să muncească, să întoarcă pă Șărban logofăt". Totul este zadarnic însă și rezultatul final „au dat răspunsul că nici unii nu să vor mai întoarce, ci să vor duce la veziriul" este parcă anticipat de perfectul compus din „și *i-au dat* și pă Iane Roșca...", cu care, de fapt, se restabilește echilibrul narațiunii. Cronicarului nu-i mai rămîne decît să sublinieze firea de neobosiți intriganți a Cantacuzinilor, ca o deschidere de perspectivă pentru nenorocirile ce se vor abate asupra familiei lui prin luarea domniei de către Șerban Cantacuzino.

Valoarea afectivă a acestor forme de prezent este relevată și de alte procedee apte de a produce un efect sentimental-afectiv, cum ar fi, de exemplu, inversiunea subiectului (fuge și *Vintilă Corbeanul*; au fugit *Șărban logofăt*; lasă *Brîncoveanul* calea Ardealului etc.) sau repetarea propoziției „au fugit Șărban logofăt...", care domină totul ca un gînd obsedant.

Alături de dinamismul realizat prin folosirea în serie a formelor de prezent [6] — susținut și de sensul lexical al verbelor respective — frecventele propoziții scurte, coordonate, accentuează și mai mult atmosfera de tensiune a celui care, urmărind cu sufletul la gură aceste evenimente, nu mai reușește să le ierarhizeze, ci le înregistrează concomitent.

În cadrul aceluiași fragment ar mai fi de subliniat valoarea expresivă a imperfectului din propoziția „de-i *spunea*", care sugerează puternic ideea de insistență prin repetiție.

O altă amplă serie de verbe la indicativ prezent este prilejuită de relatarea uneltirilor și a urmăririi unor boieri potrivnici lui Nicolae Mavrocordat :

„În cursul acestor vremi boierii ce să hainise dă către domn și era pribegi în Ardeal,... au început și de acolo din Ardeal a umbla după lucruri nebunești și deșertăciuni vrednice de hulă, și ca niște neastîmpărați, sfătuindu-să între ei, s-au sculat doi dintr-înșii, anume Ioan Dudescu biv-vel-visteriu, și cu Manolache biv-vel-clucer, și pogorîndu-să din Ardeal..., au trecut Dunărea pre la Nicopoie, și s-au dus la Țarigrad, cu socoteală ca aceea, ca să aibă împreună cu nădejdea lor acea dășartă, cu Mihai-vodă mazîlul, și ce ar putea să facă împotriva mării-sale lui Nicolaie-vodă... Însă după mergerea acolo la Țarigrad, au trecut multă vreme la mijloc, aflîndu-să toți ascunși și pitulați acolo ; ceialalți, soții ale lor, ce rămăsese în Ardeal, văzînd că să face atîta zăbavă... *gătesc* dintre dînșii pre un Vasile Bărcănescu, și-l *trimit* la Țarigrad, ca să vază de cei doi, ce să alege de ei și cum se află. Și cum *merge* în Țarigrad la casa unui saigiu, anume Fotache, îl *află* de la Poartă, și numaidecît cu ferman împărătesc *trimite* vezirazemul de-l *prinde*, și-l *bagă* în lanțu în hiiară, și-l *trimite* cu un ceauș împărătesc, tocma în mîinile mării-sale lui Nicolae-vodă. Și cum îl aduce la mîna domnului, coprins de cutremur și de multă groază, pentru vinovățiia și greșala lui — o ! minune de atîta milostivire a domnului, în loc să-l mustreze, în loc să-l pedepsească, *aude* dintîiași dată un cuvînt din gura domnului : „Iată că te-am iertat..."

Deci cei doi ce era ascunși la Țarigrad, daca înțeleg de patima Bărcănescului că l-au prins, și cum că-i caută de la Poartă și pre dînșii, *ies* pre ascunsu din Țarigrad și *fug* la un ostrov, unde văzînd că nici acolo nu-i încape locul, *să îmbracă* în haine măcilărești, și *pleacă* de acolo ca să viie iarăși să treacă la cuibul lor, în Ardeal. Și trecînd Dunărea pre la Nicopoie,

---

[6] Vezi și P. Imbs, *luer. cit.*, p. 22.

i-au oprit la lazaret la schela nemțească, de ceea parte la Islaz, și acolo Ioan Dudescul vistieriul, fiind bolnav dupre cale de groaza ce pățise, ș-au dat sufletul acolo la lazaret, iar Manolache cluceriul s-au dus în Ardeal la soțiile lui" (p. 555).

Dinamismul acestui episod contrastează puternic cu atmosfera convențională a evocării evenimentelor din timpul domniei lui Nicolae Mavrocordat, și mai ales cu ținuta aproape analistică a relatărilor din partea finală a cronicii. Participarea afectivă a autorului cronicii la peripețiile acestor boieri — semnalată de același transfer gramatical — depășește pe cea manifestată în alte momente de cumpănă pentru Nicolae Mavrocordat. De fapt, pentru cronicar, acești boieri reprezentau mai mult decît niște complotiști potrivnici domnitorului : adepți ai partidei cantacuzine, ei erau vechi dușmani ai cronicarului.

Alteori folosirea prezentului dramatic constituie o apariție singulară, ca, de exemplu, cea din următorul pasaj :

„Iar bietul Ilie armaș, înțelegînd mai nainte că va să-l închiză Crețulescul, ca și pe ceilalți, au fugit către Țara Ungurească, să scape. Ci întîi i-au prinsu o slugă a lui, care îi stătuse calul, și-l aduseră la Crețulescul, și îndată puseră de-i tăiară capul, săracul. Pă urmă *prind* plăiașii și pă Ilie armaș, și, aducîndu-l pîn' la o cîrciumă lîngă București, legat, iată și veste veni în toată țara că iaste Gligorie-vodă domnu..." (p. 415).

Deși singulară, poate chiar datorită acestui fapt, forma de prezent *prind*, scoțînd în prim plan această acțiune, îi subliniază valoarea afectivă. Ea este intensificată de inversiunea subiectului cît și de epitetele *bietul* și *săracul*, prin care povestitorul își exprimă simpatia nu numai față de armaș, ci și de sluga acestuia, prinsă și omorîtă. Nota de vioiciune și de surpriză adusă de acest prezent este prelungită atît de adverbul *iată* cît și de perfectul simplu al propoziției „*veni* și veste...".

Ruperea echilibrului povestirii la trecut prin folosirea prezentului dramatic, în diversele pasaje în care apare, corespunde unei reacții subiective, relevînd participarea intensă a povestitorului la evenimentele relatate, valoarea lor sentimental-afectivă pentru cronicar.

Răspunzînd ritmului interior al autorului, acest transfer gramatical — actualizat și de alte fapte de limbă — nu rămîne fără ecou asupra cititorului. Ca și povestitorul, cititorul „vede" aceste scene, trăiește tensiunea dramatismului lor. Și de această dată se verifică „rolul de precipitant al patimilor, în chimia morală a talentului" [7] cronicarului muntean.

★

Unele particularități stilistice pot prezenta interes și în legătură cu alte probleme, cum ar fi cea a stabilirii paternității unui text: Prezentul dramatic în *Istoriile domnilor Țării Rumânești* are o frecvență redusă. Pentru prima dată apare în relatarea fugii armașului Ilie (p. 415), eveniment întîmplat în 1672. Îl mai găsim apoi în relatarea:

— fugii la turcii, în 1678, a lui Șerban Cantacuzino (p. 444),

— urmăririi de către Duca-vodă a boierilor moldoveni instigați de Șerban Cantacuzino (p. 449),

— mazilirii lui Constantin Brîncoveanu (p. 478),

[7] Ș. Cioculescu, *Varietăți critice*, București, 1966, p. 64.

— urmăririi boierilor uneltitori împotriva lui Nicolae Mavrocordat (p. 555 — 556).

Primele trei episoade se află în ultima treime a primei părți a *Istoriilor*... (1290 — 1688), iar celelalte două, la începutul și sfîrșitul celei de a treia părți a cronicii (1719 — 1729). Prezentul folosit în relatarea mazilirii lui Constantin Brîncoveanu se află chiar în al doilea paragraf al textului anunțat a fi scris de chiar Rafail Monahul.

Toate evenimentele în evocarea cărora e folosit prezentul dramatic s-au petrecut în timpul vieții lui Radu Popescu. În 1672 — anul fugii și al prinderii armașului Ilie — Radu Popescu avea 17 ani.

Apărînd atît în prima cît și în ultima parte a *Istoriilor domnilor Țării Rumânești*, în relatări cu caracter memorial, acest fapt de limbă va trebui avut în vedere și în mult discutata problemă a paternității acestei cronici.

CEA MAI VECHE ATESTARE A CUVÎNTULUI *SĂPUN* ȘI RAPORTUL DINTRE PSALTIRILE ROMÂNEȘTI DIN SECOLUL AL XVI-LEA

DE

ION GHEȚIE

Cuvîntul *săpun* este atestat pentru întîia oară în psaltirile tipărite și manuscrise din secolul al XVI-lea : *stopiși-me cu săpunu și curățescu-me* ; *la-me-veri și mai vrătos ca neaoa înrălbi-me-voiu* (*Psaltirea Scheiană*, ps. 50, v. 9). Pasajul apare neschimbat în psaltirile din 1570 și 1577 ale lui Coresi, cu excepția cuvîntului *neaoa*, în locul căruia întîlnim *zăpada*. Cu unele diferențe, nu prea mari însă, versetul se întîlnește și în *Psaltirea Hurmuzachi* : *Stropiși-mă cu sopunŭ curăți-mă-voiu* ; *la-mă veri și mai* [*vrătos*] *decătŭ neaoa înrălbi-mă-voiu* [1].

Cum ușor se vede, prezența cuvîntului *săpun* în contextul respectiv e neașteptată. Într-adevăr, deschizînd *Biblia* din 1938, tradusă de Gala Galaction și V. Radu, citim : *stropește-mă cu isop și mă voi curăți*. Cuvîntul normal în locul respectiv din psalmul 50 este *isop*, și nu *săpun*, fapt pe care îl confirmă și versiunile latină și slavă ale *Bibliei*. De altfel, *Psaltirea slavo-română* din c. 1589, atribuită lui Șerban Coresi, prezintă și ea în versetul 9 al psalmului 50 cuvîntul *issopŭ*.

Cum se explică prezența lui *săpun* la locul normalului *isop* ? E vorba cumva de o greșeală a traducătorului care a confundat cuvîntul slav *issopŭ* cu altul apropiat ca formă, avînd semnificația „săpun" ? Sau poate sl. *issopŭ* are și sensul, secundar, de „săpun", iar traducătorul l-a redat în românește pe acesta și nu pe cel principal „arbust cu flori albastre originar din Orient" (*Hyssopus officinalis*). Asemenea erori sînt frecvente în psaltirile din secolul al XVI-lea și au fost relevate de Candrea în studiul său asupra *Psaltirii Scheiene* [2]. În cazul ce ne interesează nu avem însă a face cu o greșeală de traducere, căci în slavă *issopŭ* nu are sensul de „săpun", iar cuvîntul мыло „săpun" nu prezintă nici o analogie formală cu *issopŭ*.

---

[1] Vezi, în legătură cu acestea, I.-A. Candrea, *Psaltirea Scheiană*, vol. II, București, 1916, p. 99.

[2] *Op. cit.*, vol. I, p. CX.

Pentru a explica prezența neobișnuită a lui *săpun* în contextul de mai sus trebuie să apelăm la cea mai veche versiune *datată* a psalmului 50. Ea se găsește în *Molitvenicul* lui Coresi din c. 1567 și a ajuns la noi într-o copie bihoreană din prima jumătate a secolului al XVII-lea. În această versiune, v. 9 al psalmului 50 sună astfel : *stropișĭ-mă cu issopom și curățescu-mâ ; la-mă-veri și mai vărtos de zăpada nălbi-mă-voin.* După cum se vede, cuvîntul slav *issopŭ* a fost reprodus de traducător la cazul instrumental, cum se găsea, normal, în versiunea originală : *issopomŭ* (de remarcat că în psalmul 50 reprodus de Coresi în *Liturghierul* din 1570 întîlnim, de asemenea, grafia *issopom* [3]). Fiind vorba de un cuvînt rar, necunoscut traducătorului, acesta nu a detașat desinența cazuală, crezînd desigur că termenul în cauză era *issopomŭ* și nu *issopŭ*, iar, pentru a da claritate contextului, a pus prep. *cu* înaintea substantivului. Nu e exclusă nici posibilitatea ca traducătorul să fi observat că *issopŭ* e la cazul instrumental, ceea ce l-a făcut să folosească prep. *cu*, lăsînd totuși desinența cazuală din neglijență (și pentru că avea a face cu un cuvînt complet necunoscut). După toate probabilitățile, în traducerea originală cuvîntul se găsea în această formă. E de presupus că copiștii următori l-au lăsat neschimbat, deși nu-l înțelegeau, pînă cînd unul dintre ei, derutat poate și de scrierea continuă, a încercat să clarifice sensul, obscur pentru el, al pasajului, apropiindu-l pe [*is*]*sopom* de *săpun*, mai exact de varianta sa ardelenească *sopon*. Înlocuirea lui *issopom* prin *sopon* se explică mai ușor dacă admitem că în textul pe care-l copia scribul, cuvîntul *isop* era scris cu ѵ [4] și cu un singur с : коѵѵсопом a putut fi citit fără greutate, printr-o falsă analiză, коѵ сопон. Întregul context, în care apar cuvinte ca *stropi*, *curăți*, *la*, *înălbi*, favoriza operația de substituire întreprinsă de copistul incult [5]. El a scris, așadar, *stropișĭ-me cu sopon și curățescu-me.* Ulterior, *sopon* a fost scris *săpun* de un alt copist, originar dintr-o altă arie dialectală. De aici noua grafie, *săpun*, a trecut în copiile ulterioare. *Psaltirea Hurmuzachi* reflectă fonetismul cu *o*, celelalte psaltiri (*Scheiană*, 1570 și 1577), fonetismul cu *ă*.

În fața acestei explicații se ridică o obiecție asupra căreia trebuie să ne oprim o clipă.

În *Condica limbii românești* (c. 1832) a lui Iordache Golescu (B.A.R., ms. 844, f. 192) cuvîntul *isop* este definit prin „buruiană ce curăță petele ; săpunioară, săpunel". *Săpunioară*, *săpunel*, *săpunariță*, *săpunul-popii*, *flori de sopon* etc. sînt termeni ce denumesc *odagaciul (Saponaria officinalis)*. Ar rezulta de aici că *odagaciul* are printre sinonime atît pe *isop*, cît și diverse derivate sau compuse ale lui *săpun* (*săpunioară*, *săpunel*, *flori de sopon* etc.). S-ar putea, prin urmare, presupune că traducătorul anonim din secolul al XVI-lea al psaltirii cunoștea cuvîntul românesc *isop*, care, pentru el, desemna planta *Saponaria officinalis*, denumită,

[3] *Liturghierul lui Coresi*, text stabilit, studiu introductiv și indice de Al. Mareș, București, 1969.

[4] Cuvîntul slav derivă din gr. ὕσσωπος. În mod curent el este scris cu и și сс. Totuși în *Psaltirea slavo-română* din 1577 îl întîlnim scris ісопѡм, iar într-o psaltire slavonă de redacție rusă din secolul al XVII-lea (B.A.R., cota II 77279), ѵссопом. În *Psalterium Bononense*, ed. Jagić, p. 250 am notat grafia Ѵсопомъ.

[5] Cf. Dr. Ioan Bălan, *Limba cărților bisericești*, Blaj, 1914, p. 100 : „Coresi nu știe ce e isopul și crede că Dumnezeu nu poate să spele cu nimic mai bine decît cu săpun, de aceea zice în psalmul 50 : stropișĭ-mă cu săpun și curățescu-mă".

în graiul său, şi săpun. Întîlnind în textul slavon pe *issopŭ*, el a crezut că e vorba de *Saponaria* şi l-a redat, în consecinţă, prin sinonimul *săpun*.

Această explicaţie, deşi acceptabilă în teorie, are împotriva sa o serie de fapte :

a) Nici un dicţionar al limbii române [6] şi nici o lucrare de specialitate consacrată florei din România nu înregistrează printre sinonimele *odagaciului (Saponaria officinalis)* termenul de *isop* (deşi pun la contribuţie întreaga terminologie botanică tradiţională românească). În toate aceste lucrări, *isopul* este numele plantei *Hyssopus officinalis* [7]. Faptul acesta ne îndreptăţeşte, din capul locului, să suspectăm glosarea lui Iordache Golescu. La mijloc ar putea fi o confuzie.

b) *Odagaciul* nu este denumit niciodată prin cuvîntul *săpun* (fără determinări), ci fie prin derivate ale acestuia, fie prin, termeni compuşi.

c) Admiţînd, totuşi, că traducătorul psaltirii denumea *odagaciul (Saponaria officinalis)* prin termenii de *isop* şi *săpun*, ar fi fost normal ca el să-l redea pe sl. *issopŭ* prin rom. *isop*, identic ca formă, şi nu prin *săpun*, care era echivoc.

d) Aşa cum arată DA (s. v. *isop*), cuvîntul *isop* a pătruns „în grai prin cărţile bisericeşti". Atestările nu sînt mai vechi decît sfîrşitul secolului al XIX-lea (făcînd abstracţie, firește, de textele religioase). E limpede, deci, că termenul nu putea exista, în vorbirea de toate zilele, înaintea apariţiei primelor traduceri de cărţi bisericeşti în limba română.

Toate aceste constatări ne îndreptăţesc să respingem obiecţia care s-ar putea ridica împotriva explicaţiei noastre.

Dacă, prin urmare, *sopon (săpun)* provine dintr-o lecţiune greşită a sintagmei *cu issopom* (redată eventual prin grafia коүсопом), cum presupunem că s-au petrecut lucrurile, atunci examenul atent al modului cum apare sl. *issopŭ* în psaltirile din secolul al XVI-lea ne permite să facem unele observaţii asupra raportului în care se află cele mai vechi versiuni româneşti ale psalmilor.

Vom remarca, în primul rînd, că psaltirile din secolul al XVI-lea îl redau pe sl. *issopŭ* în trei feluri : a) în *Molitvenicul* din c. 1567 şi în *Liturghierul* din 1570 avem forma cea mai veche : *issopom* ; b) în *Psaltirea Hurmuzachi* (datată necunoscută), *Psaltirea Scheiană* (datată necunoscută, dar posterioară anului 1562) şi în *Psaltirile* coresiene din 1570 şi 1577 întîlnim forma *săpun (sopun)* ; c) în *Psaltirea* din c. 1589 notăm forma corectă *issop*. Rezultă de aici că *Molitvenicul* şi *Liturghierul* se grupează într-o categorie, iar *Psaltirea Scheiană* şi *Psaltirile* tipărite din 1570 şi 1577 în alta (trecem deocamdată peste *Psaltirea Hurmuzachi*, care ocupă un loc aparte între psaltirile româneşti din secolul al XVI-lea). Diaconul Coresi a pus în circulaţie, pe calea tiparului, texte din grupele *a* şi *b*. În decurs de zece ani, el a tipărit psalmul 50 de patru ori, într-o succesiune care merită a fi subliniată.

---

[6] Excepţie face DA (s. v. *isop*), care se întemeiază, în acest caz, pe glosarea lui Iordache Golescu. DLR (s. v. *odagaci*, sensul 2) nu notează printre sinonimele *odagaciului* pe *isop*.

[7] Vezi D. Brandza, *Prodromul florei române*, Bucureşti, 1879—1883, p. 190, 390 ; Z. C. Panţu, *Plantele cunoscute de poporul român*, ediţia a II-a, Bucureşti, 1929, p. 141, 200 ; I. Simionescu, *Flora României*, Bucureşti, 1939, p. 248 ; Al. Borza, *Dicţionar etnobotanic*, Bucureşti, 1968, p. 86, 156.

În 1567 el tipărește *issopom*, trei ani mai tîrziu (februarie-mai 1570) *săpun*, în același an (iunie-august) din nou *issopom*, pentru ca în 1577 să reia, în *Psaltirea slavo-română*, forma coruptă *săpun*. Aceste oscilații în reproducerea (uneori la interval foarte scurt) a celor două forme sînt o dovadă grăitoare că diaconul nu făcea altceva decît să tipărească manuscrisele puse la dispoziție de diferiți editori.

Prezența lui *issop* în *Psaltirea slavo-română* din c. 1589 trebuie explicată printr-o revizie în care s-a confruntat o versiune din grupa *b* cu originalul slavon (eventual și cu o versiune din grupa *a*). S-a înlăturat cu acest prilej termenul corupt *săpun*, iar sl. *issopomŭ* a fost analizat corect din punct de vedere morfologic de un mai bun cunoscător al slavonei. Revizia a fost făcută, probabil, de popa Iane sau de popa Mihai [8], traducătorii *Cazaniei a II-a* din 1581, în care cuvîntul *issop* apare folosit de două ori (ed. Pușcariu-Procopovici, p. 425/1 și 425/18).

Faptul că în *Psaltirile* din 1570 și 1577 și în *Psaltirea Scheiană* întîlnim forma coruptă *săpun* constituie o dovadă în plus, pe lîngă cele prezentate de Candrea [9], că cele trei texte derivă (direct sau indirect) din aceeași copie intermediară în care s-a făcut, pentru întîia dată, substituirea lui *issopom* prin *sopun*. Întrucît *Psaltirea Hurmuzachi* prezintă la rîndul ei forma *sopun* în loc de *issop*, ne putem întreba, pe baza unui raționament similar, dacă între această psaltire (considerată a fi o traducere independentă) și celelalte psaltiri nu există, totuși, o legătură oarecare. Faptul este posibil, dar pentru a ne convinge integral de justețea acestui punct de vedere, vor trebui prezentate și alte dovezi similare, pentru că, în principiu, coruperea lui *issopom* în *sopon (sopun, săpun)* se putea produce independent la doi copiști diferiți și în acest caz *Psaltirea Hurmuzachi* ar putea să reprezinte o traducere aparte a psalmilor. În privința *Psaltirii Scheiene* și a *Psaltirilor* coresiene lucrurile stau altfel întrucît, așa cum am arătat mai sus, există și alte greșeli în comun care ne autoriză să le derivăm din aceeași copie.

Ceea ce se poate afirma însă cu suficientă certitudine pe baza observațiilor de mai sus este că, prezentînd forma coruptă *sopun*, *Psaltirea Hurmuzachi* nu este autograful traducătorului, cum înclină să creadă Candrea, ci *o copie* a traducerii originale [10]. Într-adevăr, dacă scriitorul *Psaltirii Hurmuzachi* ar fi tradus el însuși psalmii din slavonește, n-ar fi putut scrie *sopun* pentru *issop*. Numai întîlnind cuvîntul *issopom* într-un *text românesc*, el ar fi putut să forțeze înțelesul contextului, punînd *sopun* în locul lui *issopom*. Întîlnind pe *issopomŭ* într-un text slavon *pe care-l traducea* și neînțelegîndu-l, el putea să-l reproducă *tale-quale*, dar nu să-l echivaleze, absolut nejustificat, prin românescul *sopun*, numai pe baza unei asemănări formale.

În ceea ce privește timpul în care s-a produs înlocuirea lui *issopom* prin *sopon (sopun, săpun)*, credem că el nu poate fi plasat cu certitudine între anii 1567—1570, cum am fi înclinați să procedăm la o examinare

---

[8] Popa Mihai e amintit în epilogul *Liturghierului* slavon, tipărit de Șerban Coresi în 1587.

[9] *Op. cit.*, vol. I, p. LXXXI, CXI.

[10] Vezi în această privință O. Densusianu, HLR, II, p. 115, Al. Procopovici, în DR, IV, 1924—1926, p. 1166—1167, Andrei Avram, *Interpretarea grafiei chirilice a primelor texte românești*, în SCL, XV, 1964, nr. 2, p. 152—153, nr. 3, p. 280, nr. 5, p. 588—589.

sumară. Pentru a face o asemenea afirmaţie, ar trebui să dovedim, în prealabil, că toate versiunile psaltirii descind din textul reprodus fragmentar în *Molitvenicul* din c. 1567, ceea ce, fără un examen adîncit al versiunilor, nu sîntem în măsură să facem. De fapt, pe baza unei apropieri de acest fel, noi nu stabilim vechimea absolută a textelor în discuţie, ci numai *cronologia relativă a tipurilor de versiuni*. De aceea, dacă tipul B, reprezentat de *Psaltirile* coresiene şi de *Psaltirea Scheiană*, este mai depărtat de original decît tipul A, reprezentat de psaltirea reprodusă fragmentar în *Molitvenicul* din c. 1567, aceasta nu înseamnă că *orice* copie aparţinînd tipului A este anterioară *tuturor copiilor aparţinînd tipului B* [11].

Observaţiile de mai sus sînt, desigur, cu totul insuficiente pentru a ne oferi date riguroase asupra filiaţiei psaltirilor româneşti din secolul al XVI-lea. Desprinse din examinarea unui singur cuvînt, ele au o valoare probatoare limitată pentru ansamblul textelor în discuţie. Făcînd însă lumină asupra tuturor pasajelor obscure şi interpretînd în mod corect diferenţele şi asemănările dintre texte, vom putea dobîndi o cunoştinţă mai sigură şi mai cuprinzătoare asupra filiaţiei psaltirilor româneşti din secolul al XVI-lea [12].

În lucrarea consacrată *Psaltirii Scheiene*, I.—A. Candrea afirmă că „e cu neputinţă să se facă analiza filiaţiunii acestor texte, din care nu posedăm decît două copii întregi şi un fragment din a treia. Concluziunile pe care le-am trage ar fi numai hipotetice, neavînd destule elemente de comparaţie la îndemînă" [13]. De fapt, asemenea elemente există, cum am văzut, iar interpretarea lor ne arată că problema filiaţiei nu se plasează, totuşi, dincolo de graniţa posibilului. A face acest adevăr evident este motivul pentru care am scris articolul de faţă.

---

[11] Sugestii privind filiaţia psaltirilor din secolul al XVI-lea pe baza confruntării versiunilor psalmului 50 la Al. Mareş, *op. cit.*, p. 30—32.

[12] Cf. în această privinţă J. Smrčkova, *À propos des rapports réciproques entre les plus anciennes traductions roumaines, manuscrites et imprimées, des textes bibliques*, in „Acta Universitatis Carolinae", Romanistica Pragensia, IV, 1966, p. 81 şi urm.

[13] *Op. cit.*, vol. I, p. LXXXI.

NOTE DESPRE CORESI

DE

ALEXANDRU MAREŞ

I. STABILIREA LUI CORESI LA BRAŞOV

În istoria literară începe să se fixeze de la o vreme o nouă opinie asupra locului ocupat de diaconul Coresi în acţiunea de tipărire şi difuzare a cărţilor chirilice imprimate la Braşov sau în alte localităţi transilvănene. Potrivit acestei concepţii, Coresi a fost un meşter tipograf care şi-a avut propriul atelier şi, prin urmare, a acţionat independent de patronajul sfatului orăşenesc al Braşovului sau de al episcopilor calvini instituiţi pentru români.

Această independenţă este pentru unii cercetători evidentă încă din momentul în care Coresi s-a stabilit la Braşov. După P. P. Panaitescu, diaconul muntean a fost chemat în acest oraş de către conducătorii comunităţii orăşeneşti din Şcheii Braşovului [1]. Aici Coresi şi-ar fi instalat tipografia adusă cu sine de la Tîrgovişte [2]. Această opinie găseşte o continuare la Petre Ştefan în sensul că, la Braşov, Coresi şi Tudor Diacul ar fi venit fără ajutoare, fiind deci nevoiţi a lucra singuri, întrucît ei nu au putut forma aici „ajutoare competente" [3]. Avîndu-şi punctul de plecare, de asemenea, în ipoteza patronajului preoţilor din Şchei asupra tipografiei lui Coresi, P. Atanasov susţine că, în acest caz, am avea a face cu o tipografie condusă de bulgari [4].

Faţă de istoriografia mai veche, care considera stabilirea lui Coresi la Braşov direct subordonată activităţii editoriale a lui Johannes Benkner, ipoteza lui P. P. Panaitescu — reluată, după cum am văzut, şi de alţi

---

[1] P. P. Panaitescu, *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română*, Bucureşti, 1965, p. 139.

[2] *Ibidem*, p. 145.

[3] Petre Ştefan, *Tipograful Coresi, logofăt pămîntean*, în „Limbă şi literatură", 18, 1968, p. 23.

[4] P. Atanasov, *L'imprimerie en Roumanie et les Bulgares de Braşov au XVIe s.* (*La collaboration culturelle bulgaro-roumaine au XVIe s.*), în „Etudes balkaniques", 6, 1967, p. 123—139.

cercetători şi inclusă şi în volumul I din *Istoria literaturii române* [5] — aduce un punct de vedere complet diferit. Această nouă orientare are la baza ei o informaţie documentară care atestă că, în 1570, Coresi poseda o presă tipografică [6]. După cum se observă, ştirea este posterioară cu un deceniu stabilirii lui Coresi la Braşov [7]. Se poate, prin urmare susţine, întemeindu-ne pe această informaţie, că încă de la începutul activităţii pe care a desfăşurat-o la Braşov, Coresi ar fi posedat presă şi şrift, într-un cuvînt, uneltele necesare înjghebării unei tipografii? Un răspuns satisfăcător nu poate fi dat înainte de a reaminti, pe scurt, cîteva fapte îndeobşte cunoscute, dar care intră mai puţin în atenţia susţinătorilor ipotezei lui P. P. Panaitescu.

Un prim element, care poate surprinde pe cel care analizează această ipoteză, îl constituie ignorarea de către P. P. Panaitescu a existenţei tipografiei de carte românească şi slavonă din Sibiu. Fără a mai intra în amănunte, ne vom mulţumi să spunem că autorul consideră cărţile chirilice precoresiene atribuite tipografiei din Sibiu a fi fost tipărite la Tîrgovişte [8]. În acest fel, Panaitescu respinge, nemotivat, o concluzie demonstrată, fără putinţă de tăgadă : existenţa la Sibiu a unei tipografii de cărţi destinate românilor. Ultimul produs al acestei tipografii este un evangheliar bilingv, slavo-român, cunoscut în literatura de specialitate sub denumirea de *Evangheliarul din Petersburg*, tipărit între 1551 şi 1553 [9]. La puţin timp de la întreruperea activităţii tipografiei chirilice din Sibiu, se tipăreşte prima carte chirilică braşoveană, *Octoihul* slavon (12.VI.1556—14.I.1557), din porunca lui Johannes Benkner. Tipărirea tocmai acum a acestei cărţi de către saşii braşoveni nu este întîmplătoare. Tipografia condusă de Filip Maler constituise un consumator însemnat pentru fabrica de hîrtie din Braşov. Un calcul simplu arată că tipărirea *Evangheliarului din Petersburg*, într-un tiraj minim de cca 200 de exemplare [10], necesita cca 9—10 baloturi de hîrtie [11], adică aproximativ 1/4 din producţia anuala

---

[5] *Istoria literaturii române* I, Bucureşti, 1964, p. 306.

[6] Francisc Pall, *Cu privire la activitatea de tipograf a lui Coresi (O ştire nouă)*, în „Studii şi cercetări de bibliologie", III, 1960, p. 267—272.

[7] Vezi I. Gheţie, *Coresi şi Reforma în lumina unor interpretări noi*, în SCL, XVIII, 1967, nr. 2, p. 232. Tot aici o critică perfect îndreptăţită a ipotezei lui Panaitescu privind „independenţa" lui Coresi faţă de patronajul luteran şi calvin.

[8] P. P. Panaitescu, *Primele texte tipărite în româneşte*, în „Astra", II, 1967, nr. 5, p. 9, 10; acelaşi, *Les origines de l'imprimerie en langue roumaine*, în „Revue des études sud-est européennes", VI, 1968, nr. 1, p. 23—37. O critică a acestui punct de vedere în articolul nostru *O ipoteză care nu se confirmă : tipărirea primelor cărţi româneşti la Tîrgovişte*, în SCL, XIX, 1968, p. 51—58.

[9] Pentru datarea acestei cărţi, vezi articolul nostru *Observaţii cu privire la Evangheliarul din Petersburg*, în LR, XVI, 1967, nr. 1, p. 67 şi L. Demény, *Papiergeschichte des 16. Jahrhunderts im Blickpunkt der Historiker aus Rumänien (Aufgaben und Aussichten)*, în „Revue roumaine d'histoire", VII, 1968, nr. 1, p. 35.

[10] Această cifră am ales-o orientîndu-ne după tirajele cărţilor coresiene stabilite de Gebhard Blücher între 150 şi 400 de exemplare (vezi articolul acestuia *Bestimmung der Auflagehöhe von Kronstädter Drucken des 16. Jahrhunderts mit Hilfe der Wasserzeichen*, în "Magyar Könyvszemle", 1968, nr. 4, p. 347.

[11] Deşi singurul exemplar al acestei cărţi este incomplet se poate aprecia cu aproximaţie volumul său iniţial la cca 240—250 coli. Pentru un tiraj de 200 de exemplare erau necesare, prin urmare, 48 000—50 000 coli, adică 9,6—10 baloturi de hîrtie.

a unei mori de hîrtie din secolul al XVI-lea [12]. Prin întreruperea activităţii tipografiei chirilice din Sibiu, provocată probabil de moartea lui Filip Maler, braşovenii pierdeau un preţios client. Fire întreprinzătoare, proprietarul morii de hîrtie din Braşov, Johannes Benkner, a întrevăzut repede posibilitatea depăşirii acestui impas. Ideea obţinerii unui nou plasament pentru hîrtia sa a fost de astă dată, însoţită de aceea a obţinerii unui cîştig sporit prin negoţul de cărţi. În acest scop, au fost chemaţi la Braşov meşterii munteni, Oprea logofătul şi Coresi, iniţiaţi în tainele „artei negre" şi care dispuneau totodată şi de litera chirilică necesară unei astfel de întreprinderi.

Al doilea element important care se pierde uşor din vedere în cadrul ipotezei lui Panaitescu este cel care s-a petrecut în anul 1556, cînd dieta transilvăneană a desfiinţat episcopia catolică din Ardeal, secularizîndu-i averile şi alungîndu-i pe preoţii catolici în Ungaria. Aşa-zisa libertate religioasă proclamată de către aceeaşi dietă în 1543 era anulată în favoarea curentelor reformate, ai căror adepţi îşi intensifică acum eforturile pentru a-i cîştiga pe românii transilvăneni la luteranism sau calvinism.

În această nouă perspectivă creată, pe de o parte, de încetarea activităţii tipografiei chirilice din Sibiu [13], iar, pe de altă parte, de intensificarea propagandei reformate trebuie încadrată acţiunea de tipărire a cărţilor chirilice care se începe la Braşov. Am arătat cum factorii materiali l-au determinat pe Johannes Benkner să încerce să cumuleze acum şi sarcini editoriale. Dar totodată, ideile reformatoare, care răscoleau biserica apuseană şi care avuseseră cîştig de cauză în Transilvania, vor orienta activitatea sa editorială.

În primăvara anului 1559, după mărturia cronicarilor saşi, consiliul municipal al Braşovului, în fruntea căruia se afla acelaşi Benkner, „a reformat biserica românilor" din Şchei, propunînd catehismul spre citire şi învăţare[14]. Această informaţie este interpretată abuziv de P. Atanasov care susţine că „Johannes Benkner avait réuni les conseillers municipaux pour charger officiellement les prêtres de la banlieue des Şchei de la publication du Catéchisme. Cette information prouve en même temps que l'imprimerie à caractères slaves de Braşov leur appartenait" [15]. După cum uşor se poate observa, informaţia nu pomeneşte nimic despre vreo „însărcinare" pe care ar fi primit-o preoţii din Şchei ca să tipărească *Catehismul*. Iniţiativa de a tipări un *Catehism* românesc trebuie să fi fost luată deja în acel moment, căci, cel mai tîrziu la începutul lui mai 1560, această carte era foarte probabil tipărită [16]. Imprimarea nu s-a mai efectuat cu tiparul cu care se tipărise *Octoihul* şi *Triod-Penticostarul*, ambele cărţi slavone, aşa

---

[12] I. Bogdan considera că, în secolul al XVI-lea, producţia medie de hîrtie a unei fabrici era de aproximativ 40 de baloturi (vezi lucrarea acestuia *A magyarországi papíripar története*, 1530—1900, Budapesta, 1963, p. 441).

[13] La care trebuie adăugată şi sistarea activităţii tipografiei latine din Braşov, provocată de moartea, în anul 1557, a lui Valentin Wagner. În acest fel, de la tipărirea în acest an în greacă şi latină a *Noului testament* nu mai înregistrăm la Braşov, pînă în 1563, nici o altă tipăritură latină sau germană.

[14] *Collectanea* I, p. 384.

[15] P. Atanasov, *op. cit.*, p. 127.

[16] Vezi I. Gheţie, *Cîteva precizări în legătură cu datarea Catehismului lui Coresi*, în SCL, XVII, 1966, nr. 5, p. 550.

cum susţinuse P. P. Panaitescu [17], ci cu un nou corp de litere (tipul I în clasificarea lui Ferenc Hervay [18]), pe care îl prezintă toate cărţile româneşti, aparţinînd lui Coresi din perioada 1559—1570. Această precizare este deosebit de importantă pentru că dovedeşte că la a doua venire a lui Coresi la Braşov, care coincide de fapt cu stabilirea lui în acest oraş, el nu a mai folosit vechiul tip de litere al lui Dimitrie Liubavici. În acest sens, s-a susţinut recent că, în 1559, Coresi nu a mai adus cu sine la Braşov acest tip de litere [19], întrucît, fiind vorba, de astă dată, de o acţiune care nu coincidea cu interesele bisericii ortodoxe, proprietarul din Tîrgovişte al acestei garnituri nu i le-a mai pus la dispoziţie diaconului muntean [20]. Abia peste un deceniu, Coresi va folosi din nou această garnitură de litere într-o tipăritură slavonă, *Sbornicul*, partea a II-a, imprimat în 1569. După cum remarcase mai înainte Ferenc Hervay, cu literele chirilice aduse de la Tîrgovişte, Coresi a tipărit numai cărţi în limba slavonă, tipice liturghiei ortodoxe (cu o singură excepţie : *Evanghelia cu învăţătură*) [21]. Or, şi acest fapt pledează tot în favoarea opiniei că la acţiunea de tipărire a cărţilor româneşti, pe care o începe la Braşov în 1559, Coresi nu avea acces, în acel moment, la acest corp de litere. Noua garnitură de litere cu care Coresi va tipări seria cărţilor româneşti trebuie să fi fost confecţionată la Braşov, unde existau meşteri iniţiaţi în fabricarea matriţelor [22]. În ce priveşte presa, Coresi s-a folosit, probabil, de una din presele tipografiei latine din Braşov. De altfel, locul unde şi-a tipărit Coresi primele cărţi nu trebuie căutat altundeva decît în fosta tipografie honteriană, acolo unde, peste două decenii, se va tipări şi *Evanghelia cu învăţătură* [23]. Concluzia de faţă este întărită şi de mărturia pe care o aduc epilogurile cărţilor coresiene, în care se indică în mod constant ca loc de imprimare Braşovul, iar nu Şcheii Braşovului, căci „această delimitare geografică era clară pentru toţi braşovenii din epoca aceea" [24].

S-a putut observa din analiza faptelor înfăţişate pînă în prezent că debutul activităţii tipografice a lui Coresi, după stabilirea lui la Braşov, nu poate fi pus în legătură cu vreo iniţiativă ortodoxă locală. Rezistenţa la presiunile reformatoare ale saşilor pe care P. P. Panaitescu o revendică pentru preoţii din Şchei este, în lumina informaţiilor istorice, greu de probat. Prin dubla lor funcţie de preoţi şi de scriitori la cetate, slujitorii altarului bisericii Sf. Nicolae nu puteau face prea mult pe linia apărării ortodoxismului. Preoţii acestei biserici erau totodată şi în slujba magistratului pentru care îndeplineau, contra plată, tot felul de servicii şi misiuni. Din acest motiv, în 1565 ei nu au putut decît să accepte ca în

[17] P. P. Panaitescu, *loc. cit.*, p. 145.

[18] Ferenc Hervay, *L'imprimerie cyrillique de Transylvanie au XVIe siècle*, în „Magyar Könyvszemle", 1965, nr. 3, p. 210—211.

[19] M. Tomescu, *Istoria cărţii româneşti*, Bucureşti, 1968, p. 47 ; L. Demény, *A dus oare Coresi tiparniţa de la Tîrgovişte la Braşov?* în „Limbă şi literatură", 19, 1969, p. 89—90.

[20] M. Tomescu, *loc. cit.*, p. 47. Vezi acelaşi, *Diaconul Coresi şi tiparul în limba română*, în „Revista bibliotecilor", 1966, nr. 9, p. 552—554.

[21] Ferenc Hervay, *op. cit.*, p. 216.

[22] Ioan Bogdan, *Documente şi regeste privitoare la relaţiile Ţării rumâneşti cu Braşovul şi Ungaria în secolul XV şi XVI*, Bucureşti, 1902, p. 156.

[23] Arnold Huttmann şi Pavel Binder, *Geneza Cazaniei a II-a (1581) şi legăturile diaconului Coresi cu tipografia latină din Braşov*, în „Studii de limbă literară şi filologie", Bucureşti, 1969, p. 246.

[24] *Ibidem*, p. 252.

biserica Sf. Nicolae să se introducă bănci şi un amvon, de la înălţimea căruia un predicator calvin, probabil Vasîi [25], propovăduia evanghelia românilor din Şchei. Nici după diminuarea propagandei reformate, survenite în urma morţii lui Ioan Sigismund, nu găsim dovezi că preoţii din Şchei ar fi opus o rezistenţă oarecare presiunilor exercitate, de astă dată, de luterani. În 1578 se confecţionează din nou un amvon şi un portativ în biserica Sf. Nicolae [26], unde cultul luteran a fost oficiat, probabil, de preotul Ioan Scherer, chemat special la Braşov „pentru credinţa românilor noştri" [27].

La fel, nu avem nici cea mai mică dovadă că acţiunea de tipărire a cărţilor româneşti se bucura de sprijinul cancelariei domneşti din Tîrgovişte. Ceea ce susţine Petre Ştefan despre Tudor Diac că ar fi fost „un logofăt din cancelaria domnească" este tot atît de puţin argumentat ca şi opinia lui V. Molin, care vedea în acest colaborator temporar al lui Coresi pe „omul lui Benkner" [28]. Este cît se poate de clar că acţiunea întreprinsă în 1559 de către consiliul municipal braşovean de „a reforma biserica românilor " a avut ca prim obiectiv convertirea românilor din Şcheii Braşovului şi din împrejurimile cetăţii. Examenul structurii grafice a cărţilor din această perioadă vine, de asemenea, în sprijinul acestei concluzii. *Catehismul* şi *Tetraevanghelul*, cele două cărţi româneşti imprimate în anii 1559—1561, sînt lipsite de ornamentele cu stema Ţării Româneşti, pe care le prezintă în schimb *Octoihul* şi *Triod-Penticostarul* [29], ambele tipărituri slavone. Cînd, în 1562, Coresi scoate de sub tipar versiunea slavă a *Tetraevanghelului*, această carte prezintă din nou frontispiciul cu stema Ţării Româneşti [30], ceea ce arată limpede destinaţia diferită a tipăriturilor româneşti faţă de cele slavone : primele erau destinate românilor din Transilvania, ultimele celor din Ţara Românească şi Moldova.

Pentru toate aceste motive, ipoteza lui Panaitescu trebuie abandonată. Activitatea pe care Coresi a desfăşurat-o o dată stabilit la Braşov nu s-a datorat, cel puţin în prima perioadă (1559—1570), unei iniţiative ortodoxe locale sau muntene. Ca şi în cazul primei tipografii de carte românească de la Sibiu, şi la Braşov tiparul chirilic s-a aflat sub un patronaj reformat.

II. ÎN LEGĂTURĂ CU DATAREA „LITURGHIERULUI" ROMÂNESC TIPĂRIT DE CORESI

Astăzi este complet încetăţenită opinia că această carte a ieşit de sub tipar în anul 1570. Argumentele invocate în sprijinul acestei date, cu peste patru decenii în urmă, de N. Sulică au găsit o confirmare prin examenul filigranelor din *Liturghier* întreprins de Gebhard Blü-

[25] Pavel Binder şi Arnold Huttmann, *Cu privire la datarea şi geneza „Cazaniei I" tipărită de diaconul Coresi*, în LR, XVI, 1967, nr. 2, p. 116.

[26] Pavel Binder şi Arnold Huttmann, *Românii din Braşov în epoca reformei*, în „Studii şi articole de istorie", vol. XIII, 1969, p. 92.

[27] *Ibidem*, p. 91.

[28] V. Molin, *Date noi cu privire la activitatea diaconului Coresi ca editor*, în BOR, 1963, nr. 7—8, p. 782.

[29] BRV I, fac. 45, p. 32; BRV IV, fac. 3, p. 3.

[30] Vezi L. Demény, *op. cit.*, p. 89, fig. 4.

cher şi de noi[31]. În urma noilor cercetări, care au ajuns la un rezultat identic (anul 1570) s-a ridicat totuşi o problemă de cronologie: imprimarea *Liturghierului* în 1570 a precedat tipărirea sau a fost posterioară tipăririi *Psaltirii* româneşti din acelaşi an? Spre deosebire de Gebhard Blücher, noi am considerat că opinia tipăririi *Liturghierului* după *Psaltire* are mai multe şanse să corespundă realităţii [32]. Printre alte argumente aduse în sprijinul acestei afirmaţiii noi ne refeream şi la o ştire documentară care consemna trimiterea pe data de 1 septembrie 1570 din Braşov la Alba Iulia, a unei *cărţulii* (*Büchlein*) a episcopului român [33]. Acesta din urmă nu era altul decît Pavel Tordaşi, „episcopul pentru limbă românească", prezent la Braşov în zilele de 13, 14 ianuarie 1570, foarte probabil, pentru a perfecta tipărirea *Psaltirii* şi a *Liturghierului*. *Cărţulia*, aşa cum arătase deja N. Sulică, nu putea fi decît *Liturghierul*, care sub raportul volumului era de cinci ori mai redus decît *Psaltirea*.

În legătură cu această informaţie s-a adus de curînd o precizare. Lecţiunea dată de N. Iorga obiectului acestei ştiri este greşită, căci, după cum au subliniat Arnold Huttmann şi Pavel Binder, nu este vorba de o *cărţulie*, ci de *cărţile episcopului valah* („*des walachischen bischoff büchern*") [34]. Acest element suplimentar nu ne permite să precizăm dacă prin *cărţile episcopului valah* trebuie să înţelegem cîte un exemplar din *Psaltire* şi *Liturghier*, tirajele ambelor cărţi, ori numai tirajul uneia din aceste cărţi. Prin urmare, precizarea adusă informaţiei din 1 septembrie 1570 nu infirmă şi nici nu confirmă ipoteza imprimării *Liturghierului* înaintea *Psaltirii*. Dacă am accepta totuşi o asemenea ipoteză, ar fi greu de explicat de ce s-ar fi aşteptat trecerea a trei luni (de la 27 mai, cînd tipărirea *Psaltirii* era deja încheiată) pînă cînd s-ar fi expediat la Alba-Iulia tirajele acestor cărţi. Admiţînd, în schimb, că *Liturghierul* este posterior *Psaltirii*, fiind tipărit în perioada 1 iunie — 31 august, informaţia din 1 septembrie 1570 capătă un sens: la acea dată se trimite principelui fie tirajul unei cărţi, fie tirajele ambelor cărţi, dintre care una (*Liturghierul*) fusese terminată de curînd.

Pe de altă parte, după cum ne-am mai pronunţat [35], opinia imprimării *Liturghierului* înaintea *Psaltirii* întîmpină dificultăţi şi din cauza timpului insuficient pentru tipărire (cca 22 de zile) pe care trebuie să-l avem în vedere la această carte. Şi rezervele noastre în această privinţă cresc cu atît mai mult cu cît singurul exemplar al *Liturghierului* cunoscut pînă în prezent este incomplet şi nu avem cunoştinţă dacă extensiunea sa iniţială nu a fost mai mare decît cea presupusă pe baza criticii de text.

În sfîrşit, examenul filigranelor nu infirmă opinia noastră. O parte din filigranele *Liturghierului* se regăsesc şi în *Psaltirea* din 1570 [36] şi provin

---

[31] Vezi Gebhard Blücher, *Filigranele braşovene şi tipăriturile chirilice din secolul al XVI-lea*, în „Revista bibliotecilor", XX, 1967, nr. 7, p. 424 şi lucrarea noastră *Liturghierul lui Coresi*, Bucureşti, 1969, p. 22—24.

[32] Ulterior Gebhard Blücher a revenit la opinia că *Liturghierul* a fost imprimat după *Psaltire*. Informaţie comunicată nouă de Gernot Nussbächer.

[33] *Documente Hurmuzaki*, XI, p. 807.

[34] Pavel Binder şi Arnold Huttmann, *Românii din Braşov în epoca Reformei*, p. 88.

[35] Vezi *Liturghierul lui Coresi*, p. 24.

[36] *Ibidem*, p. 23 şi nota 89 de pe aceeaşi pagină.

din aceleaşi stocuri de hîrtie utilizate şi la imprimarea psalmilor. În momentul alcătuirii ediţiei *Liturghierului* nu am putut consulta exemplarul *Psaltirii* româneşti din Biblioteca Academiei, cercetările noastre axîndu-se numai pe exemplarul cărţii existent la Biblioteca Universitară din Cluj. Acest din urmă exemplar este lipsit de primele 24 de caiete şi de ultimele 5. O parte din porţiunile lacunare ale exemplarului clujean pot fi, în schimb, întregite prin punerea la contribuţie a exemplarului Bibliotecii Academiei, care cuprinde integral caietele 3—22 [37]. În această porţiune se regăsesc constant două din variantele de filigran ale *Liturghierului* (este vorba de cele notate în lucrarea noastră prin *A* şi *B*). Prin urmare, sub raportul compoziţiei hîrtiei, cele două cărţi, cuprind porţiuni diferite ca întindere aparţinînd aceloraşi stocuri. Apariţia sporadică a variantei *A* în paginile *Liturghierului*, în raport cu înregistrarea ei frecventă în exemplarele *Psaltirii* româneşti pare să se datorească folosirii unor resturi de hîrtie din stocurile întrebuinţate la tipărirea psalmilor. De altfel, după cum am arătat [38], examenul filogranologic întreprins de Gebhard Blücher i-a permis acestuia să-şi rectifice prima opinie şi să ajungă la o concluzie similară cu a noastră.

După cum rezultă din faptele analizate, nu avem deocamdată nici un motiv plauzibil pentru a pune sub semnul întrebării opinia formulată în 1927 de N. Sulică, privind tipărirea *Liturghierului* în urma *Psaltirii*. Am ţinut să revenim asupra datării acestei cărţi pentru a reuni laolaltă toate datele (cu ultimele rectificări şi completări) de care dispunem în momentul de faţă.

Februarie 1970

---

[37] Acest exemplar cuprinde 93 f: f 1^{r-v} (ps. 4, v 9 — ps. 5, v 13); f 2^{r}—81^{v} (ps. 8, v. 10 — ps. 71, v. 17); f 82^{r}—83^{v} (ps. 72, v. 11 — ps. 73, v. 11); f 84^{r-v} (ps. 74, v. 1 — ps. 75, v. 6); f 85^{r-v} (ps. 94, v. 4 — ps. 95, v. 6), f 86^{r}—87^{v} (ps. 100, v. 5 — ps. 101, v. 25); f 88^{r-v} (ps. 117, v. 13—29); f. 89^{r-v} (ps. 118, v. 16—33); f 90^{r}—91^{v} (C. VI, v. 10—C. VII, v. 43); f 92^{r}—93^{v} (C IX, v. 1 — epilog).

[38] Vezi nota 32.

TEORIA CIRCULAŢIEI CUVINTELOR ŞI IOAN MONORAI

DE

IOSIF PERVAIN

Aproape toţi cei care s-au ocupat de Hasdeu ca lingvist şi filolog (Al. Philippide, O. Densusianu, S. Puşcariu, Th. Capidan, Al. Rosetti, D. Macrea ş. a.) au scris şi despre *teoria circulaţiei cuvintelor*, expusă de marele erudit român în *Principie de lingvistică* (1881) [1] şi în tomul I din *Etymologicum Magnum Romaniae* (1887). A revenit asupra ei, recent, Cicerone Poghirc [2], care spune : „Una dintre ideile de lingvistică generală ale lui Hasdeu a fost *teoria circulaţiei cuvintelor*, formulată şi aplicată de el *pentru prima dată* (subl. ns. — I. P.) în istoria lingvisticii, poate contribuţia lui cea mai de seamă şi cea mai originală la dezvoltarea teoriei limbii. Pornind de la concepţia că limba este un mijloc de comunicare, el atrage atenţia *pentru prima dată* (subl. ns. — I. P.) că valoarea unui cuvînt sau a unei forme lingvistice se stabileşte în funcţie de circulaţia ei în grai. Teoria este evident inspirată din economia politică, cum o spune chiar Hasdeu, dar aplicată în mod creator la problemele de limbă. [.....] A. Cihac, clasificînd în dicţionarul său etimologic cuvintele după origini, afirmase că vocabularul românesc conţine 1/5 elemente latine, 2/5 elemente slave, aproape 1/5 turce, restul de alte origini. Cît de negrăitoare sînt asemenea clasificări a demonstrat Hasdeu, arătînd că în vorbirea românească elementul latin întrece în circulaţie de 5 ori pe cel de alte origini în totalitatea lui...” [3].

Academicianul Iorgu Iordan, recenzînd critic monografia lui Poghirc, inclusiv paginile 116—117, arată : „Cît despre izvorul teoriei [circulaţiei cuvintelor], înainte de a invoca economia politică, aşa cum face Hasdeu însuşi, ar trebui să ne gîndim la Mitropolitul Simeon Ştefan, care, în prefaţa Noului Testament de la Bălgrad (1648), spune : « Cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sînt buni carii îmblă în toate ţările, aşa şi cuvintele acelea sînt bune carele le înţeleg toţi » (pasaj reprodus

[1] Vezi *Cuvente den bătrîni*, vol. III, p. 91—105.
[2] *B. P. Hasdeu, lingvist şi filolog*, Bucureşti, 1968, p. 116—117.
[3] *Ibidem*.

de Al. Rosetti — B. Cazacu, *Istoria limbii române literare*, I, Bucureşti, 1961, cu adaosul « principiu care va fi reluat mai tîrziu de B. P. Hasdeu »)" [4].

Într-adevăr, numele lui Simion Ştefan nu poate să fie trecut sub tăcere, dar — completez — nici cel al lui *Ioan Monorai*, preot transilvănean îndrăgostit de studiul istoriei românilor, influenţat în scrierile sale de reprezentanţii Şcolii ardelene, şi mai cu seamă de Petru Maior.

De la Monorai ne-au rămas două lucrări, ambele în manuscris: *Scurtă cunoştinţă a lucrurilor Dachiei şi mai ales ale Ardealului şi ale altor mişcări care în zilele ceste mai de curînd să întîmplară în Europa. Culese şi puse în rînd prin un patriot român, în anul 1820* şi *Brevis notitia rerum dacicarum aliorumque motuum et revolutionum quae recentioribus temporibus Europam infestarunt. Collecta atque in ordinem redacta per Ioannem Monorai, parochum graeco-catholicum daco-romanorum possionis N. [agy] Csergöd, Anno 1822* [5]. Transcriu din cea dintîi (cap. I, & 4: *Oare rumânii ceşti de acum sînt adevăraţi strănepoţi a acelor coloni romani?*): „Cum că rumânii cari acum lăcuiesc în Dachia — adecă în Ardeal, Ţara Rumânească, Moldova, Bănat şi pre airea — sînt adevăraţi strănepoţi romanilor, de Traian şi de alţi următori împăraţi în Dachia aduşi, nu numai bulele patriarşilor (p. 8), diplomele împăraţilor, mărturiile scriitorilor celor vechi, vrednici de toată credinţa, obiceiurile oamenilor şi alte arată, ci însuşi limba romanească (sic), cu cari rumânii trăiesc, deplin dovedeşte, care limbă nu poate fi împrumutată de la alte neamuri, nice prin şcoale învăţată, ci sîngur cu laptele cel de maică suptă. Care limbă deplin în toată Dachia [...] aşa iaste de obşte, cît orice neam străin va veni într-însa trebuie să o înveţe, că fără de dînsa nice a călători, necum a trăi în Dachia nu poate. Şi ungurii cu sasii, jidovii cu turcii, unii cu alţii pe rumâneşte caută să vorbească, să tîrguiască şi să se înţeleagă.

Şi cum că aceasta iaste şi au fost chiar letenească (p. 9)[6] şi din letinie ruptă, ca mai chiar (= limpede) să înţeleji, vreau a aduce înainte vorba a doi păcurari mărjineni, cari, mai în trecutele zile mergînd cătră Sibii, aşa vorbea unul altuia:

rumâneşte	*care să întoarnă letineşte*
1 2	1 2
Mai ceşti ani, ne-am cumpărat	His an[n]is comparaveramus
3 4 5	3 4 5
păşune pe Valea Granului şi am	nobis paşcua (sic) in Vale Grani
6 7 8	6 7
trimis acolo oile şi nişte vaci,	et tranzmisimus iluc oves et
9 10	8 9
şi o junincă nu lăsa viţălul să	vacas et una juvenca non admi-

[4] LR, XVIII, 1969, nr. 3, p. 286.

[5] Ambele în Biblioteca Episcopiei ortodoxe din Arad.

[6] Notă marginală a lui Monorai: „Cel mai întîi şi mai vrednic de credinţă scriitoriu unguresc, Bonfinie, Decad. 2, 1.7, aşa zice: « Valachi e romanis oriundi quod eorum lingua athuc testatur inter varias gentes barbaricas sita, athuc extingari non potuit, et legionibus enim et coloniis a Trajano et aliis eo ductis, promanearunt » etc. Ita Turoczius et alii multi".

11 12 13 14
sugă. Iară un june ţinea vaca de
15 16 17
coarne şi altul apleca viţălul,
18
iară altul — alăturea cu iei —
19 20 21
suvrinta o oaie de lînă.

22
Şi au venit fără veste un
23 24 25 26
vînt mare, fuljere şi trăznite,
27
şi aşa i-au săjetat deodată pe
28
toţi, cît cel de la coarne au
29 30 31
căzut cu spinarea pe o piatră ;
32
vaca au căzut cu capu (p. 10)
33
supt sine, pre cel ce apleca
34
viţălul l-au pornit sînjele pe
35 36
nări, iară celui ce sta în je-
37 38 39 40
nunche i-au ras părul de pe cap.
41 42
Într-aceea veniră şi lupii
43
şi rupsără oile în doao
44 45
părţi şi o parte o omorîră, de
46 47 48
adusărăm pieile cu caru.

10 11
tebat vitulum ut sugat, unus
12 13 14
iuvenis vero tenebat vacam per
15 16 17
cornua et alter aplicabat vitu-
18
lum, alter vero ad latera ilorum
19 20 21
subventrabat unam ovem de lana.
22 23 24
Et venit ventus magnus,
25 26 27
fulgura et tonitrua et ita sunt
28
sagitati ad semel omnes ut qvi
29 30
erat ad cornua ţeţidit cum spina
31
dorsi super petram, vaca ţeţidit
32 33
cum capite sub se, aplicanti vi-
34
tulum inţipit fluere sangvis per
35 36 37
nares, stanti vero in genubus et
38
subventranti ovem, razii sunt
39 40
capili de capite.
41 42
Interea venere et lupi et
43 44
rupere oves in duas partes et
45
partem ita ocţidere ut aduteri-
46 47 48
rimus pelles caru [7].

Vezi dară, întru această puţintică [vorbire] între doi păcurari, mai mult decît patruzeci de cuvinte lătineşti, care anevoie le-ar fi învăţat şi întru academii acei proşti, de nu le-ar fi supt din ţîţele maică-sa.

Adevărat că pe lîngă limba sa cea strămoşască au mai adăogat rumânii şi alte cuvinte ,sau din împreună lăcuinţa cu besii, sau din meşteşugurile de la alte neamuri împrumutate, sau — mai tîrziu — (p. 11) prin religie de la sloveni adusă. Însă cuvintele care firea lucrului o arată au rămas şi va rămînea pînă va fi lumea.

Însă lăsînd aceştea pînă la alt prilej, ne întoarcem iară la curjerea istoriii pe rînd...” (p. 12).

[7] Textul latin notat în chirilică.

În *Brevis notitia dacicorum...*, după vorba păcurarilor mărgineni, scrisă în româneşte cu litere latine [8], urmează un comentariu mai puţin lapidar şi de interes sporit pentru noi : „În quo brevi rusticorum horum marginanor [um] (p. 7) discursu, quilibet linguae Patriae peritus, facile plus quam quadraginta radicales voces latinas invenire potest, quae verba simplicissimi illi idiotae nec in celeberrima academia adisce[re] potuissent nisi eadem cum lacte materno a progenitoribus suis imbibissent. Interea et illud verum est, quod et mutuo cum aliis slavicis gentibus comercio artibusque ab iis mutualis plures voces slavicae peregrinae in nativam hanc linguam irrepsere, prout in arte testoria a sarmatis mutuata *resboi*, *bregle*, *suvejca*, *sucale*, et aliis instrumentis ruralibus, ut potes *lopata*, *grebla* et aliis. Verum alia vocabula naturam exprimentia integerrima hodiedum permanent, ut potes *ceri*, *luna*, *stele*, *aer*, *munte*, *ripa*, *oae*, *capra*, *lapte*, *cas*, *cap*, *nas*, *mane*, *deget* et alia innumera, quae spero quantocyius in lucem proditura indessese Excelentissimi /Ep(isco)pi Joannis Babb labore, cujus valachico-latinum et hungaricum dictionarium locupletissimum modo sub praelo est. Interea his usque ad aliam occasionem missis, redeamus ad cursum Hystoriae" (p. 8).

Am reprodus întocmai textele, care, în pofida unor greşeli evidente [9], mi se par deosebit de interesante şi de valoroase ; ele oferă lingviştilor, cred, un bun prilej şi pentru discutarea altor probleme decît a circulaţiei cuvintelor. Ca istoric literar, mă limitez să mai adaug un singur amănunt : încă din 1938 un vrednic profesor de la Arad, Eduard I. Găvănescu, îl descoperise pe Monorai lumii ştiinţifice româneşti, atrăgîndu-i atenţia, scurt, şi asupra fragmentelor citate de noi [10].

[8] „In ani trecutz cumparassem pasune in Valle granuluj unde am trimis vacci s. oii, da o junince nu vre se lasse vicelul se suge si un ficior june tzine vacca de corn s. altul apleca vicellul, altul alature cu el, suvinta o oae de lana, si au venit un vent mare, tresnite, s. fulgere, s. de odate jau segetat pre totzi, cel dela coarne au kesut cu spinare pe o piatre si au murit, celui ce appleca vicellul au pornit ai (sic) cure singele pe nas, jare celui ce suvrinta oae. jau (sic) ras peru de pe cap. Intra cea (sic) venire si lupi s. rupsere oile in doao pêrtzi. S. atita moarte facure inquot adusere pieile cu caru" (p. 7).

[9] De pildă, *omori*, *trăznet* etc. nu sînt de origine latină.

[10] Vezi *Ioan Monorai, un istoric ardelean necunoscut*, Arad, 1938, p. 35 şi 84—86.

CONSIDERAȚII LEXICALE

DE

VALERIA GUȚU ROMALO

1. Precizia, claritatea, efortul de a evita ambiguitatea sînt menționate, de obicei, ca particularități ale stilului științific; ele se manifestă mai ales în sintaxă și în lexic, prin selectarea posibilităților de expresie care prezintă un grad maxim de non-echivoc.

Considerînd lucrurile strict teoretic, aspirațiile de rigoare și precizie, care caracterizează știința contemporană, ar trebui să se concretizeze lexical prin stabilirea unui raport biunivoc între concept și un anumit complex sonor, deci prin abolirea sinonimiei, omonimiei, și polisemiei, atît de frecvente în vorbirea curentă.

În fapt, textele științifice, cu toată grija de claritate, nu pot evita aceste fenomene generale ale limbajului uman decît în mică măsură, în ceea ce privește unii termeni strict tehnici, cu o semnificație foarte restrînsă, utilizați într-un domeniu restrîns. În cele mai multe cazuri însă, fie că e vorba de cuvinte comune stilului științific și celorlalte stiluri, fie că e vorba de termeni proprii domeniului științific, omonimia, sinonimia și cuvintele polisemantice abundă.

2. Același termen, folosit în diverse domenii sau chiar în același domeniu, dar înglobat în contexte variate, integrat în concepții sau viziuni diferite ale faptelor, ajunge să aibă semnificații, adeseori, net deosebite. Exemple elocvente în acest sens oferă termenii *sistem*, *structură* [1], *funcție*, foarte frecvent utilizați în știința contemporană, și care, depășind granițele stilului științific, pătrund în limbajul criticii literare, al beletristicii și devin bun al limbii literare în general.

3. Alterarea idealului „un singur concept — un singur complex sonor" și, ca urmare, complicarea terminologiei științifice, se produc și prin procesul invers al utilizării a doi sau mai mulți termeni pentru a indica același fenomen, deci în legătură cu același concept.

---

[1] Vezi de ex., R. Bastide, *Sens et usage du terme structure dans les sciences humaines et sociales* (édité par...) The Hague, 1962.

Cuvinte ca : *avion*, *aeroplan* ; *sputnic*, *satelit* ; *spaţial*, *cosmic* (*program* ~, *navă* ~ etc.) ; *arie*, *suprafaţă* (în geometrie : *a calcula o* ~) ; *radical*, *rădăcină* (în matematică, de obicei, şi în lingvistică) ; *multiplicare*, *înmulţire* ; *diviziune*, *împărţire* (în matematică) ; *placă*, *disc* (~ *de patefon*) ; *peliculă*, *film* (în cinematografie) ; *încovoiere*, *curbare* ; *somnambul*, *lunatec* ; *cord*, *inimă* ; *infinit*, *nelimitat* (*spaţiu* ~) ; *insurecţie*, *revoltă*, *revoluţie*, *răscoală* etc., oferă suficiente exemple pentru a ilustra fenomenul.

În stilul ştiinţific, sinonimele pot fi rezultatul unor creaţii paralele — în aceeaşi limbă sau în limbi diferite —, al împrumuturilor concomitente din mai multe limbi, al utilizării unui cuvînt împrumutat dintr-o altă limbă paralel cu un calc intern sau cu o formaţie proprie limbii date.

Dezvoltarea sinonimiei este favorizată de asemeni de dorinţa firească de variaţie a expunerii, de evitare a repetiţiilor, dorinţă care intervine, cu deosebită forţă, mai ales cînd, din diverse cauze, interesul pentru achiziţiile unui domeniu ştiinţific depăşeşte cercul specialiştilor, acestea fiind comunicate marelui public.

4. O situaţie specială, specifică, cel puţin prin frecvenţa fenomenului, pentru stilul ştiinţific, reprezintă lanţurile de sinonime „parţiale" alcătuite din termeni implicînd alături de un fond semantic comun, un element diferenţiator, mai mult sau mai puţin important. Acest tip de sinonimie este rezultatul întîlnirii a două deziderate fundamentale ale expunerii ştiinţifice : precizia (claritatea) şi concizia.

Un exemplu foarte clar pentru situaţia adusă în discuţie oferă astronautica, ale cărei spectaculoase realizări sînt urmărite şi comentate de (şi pentru) milioane de oameni. Explorarea directă a spaţiului cosmic, certitudinea posibilităţii omului de a călători în zonele interplanetare, de la un astru la altul, au dus la crearea termenilor *astronaut* şi *cosmonaut*, termeni perfect sinonimi, compuse savante utilizînd elemente greceşti : gr. *astron* „astru", *cosmos* „univers" (considerat în ansamblul său) şi *nautês* „navigator" [2]. Fiecare din ei este susţinut de un grup de formaţii analoge : *astronautică* „ştiinţa care are ca obiect studiul şi realizarea navigaţiei interplanetare", *astronavă* „vehicul interplanetar", *cosmodrom* „bază de lansare a sateliţilor artificiali şi a navelor spaţiale".

Călătoria pe lună a avut ca rezultat formarea, după modelul existent, a unei noi perechi de termeni, de asemeni sinonimi : *lunaut* (*sacul de spate al primilor lunauţi*, „Magazin", nr. 614, 12 iul. 1969, p. 3, col. 6—7) şi *selenaut* (*Cum se vor deplasa selenauţii* ?, „Informaţia Buc.," nr. 4963, 2 aug. 1969, p. 4, col. 4).

Acelaşi element final *-naut* (gr. *nautês*), se combină, de această dată, cu rom. *luna* sau cu echivalentul grecesc, simţit ca mai „savant", *selênê*, asocierea fiind însoţită însă de reducerea, din motive strict eufonice, a unei silabe [3].

---

[2] Primele două cuvinte greceşti le regăsim introduse direct sau prin filiere mai complicate în diverse limbi moderne. În română, se folosesc de multă vreme termenii *astru* şi *cosmos* şi derivatele lor *astronom*, *astronomie*, *cosmografie* ; *nautês* nu e reprezentat însă decît prin adjectivul *nautic* (evident intrat prin franceză, *sport nautic*, *schi nautic*) substantivul corespunzător fiind *marinar* şi, mai apropiat, *navigator*.

[3] Caracterul nepotrivit al formaţiilor cu reducere a fost pus în evidenţă, în legătură cu *lunaut* de acad. Al. Graur („România literară", 1969, nr. 30, p. 14, col. 3). Alături de *selenaut*, mai răspîndit (cf. şi „Scînteia", 1970, nr. 8352, p. 1. col. 4—6) apare şi *selenonaut* (cf. „Contemporanul", 1970, nr. 9 (1216), p. 12, col. 1—3).

Din punctul de vedere al locului pe care îl ocupă în organizarea terminologiei astronautice, noile formaţii se situează ca „dublete" „sinonime parţiale", mai restrînse ca sens, ale termenilor *astronaut* şi *cosmonaut*, cărora li se subordonează logic, incluzînd în semantica lor precizarea suplimentară, a destinaţiei : *sele(no)naut* este un astronaut care călătoreşte spre lună, explorează luna.

Formaţiile acestea au fost create, fără îndoială din dorinţa de a comunica precis şi concis un anumit fapt, utilizîndu-se pentru a denumi „agentul" un termen care să indice clar şi „destinaţia". Elocventă în acest sens este constatarea că în contextele în care destinaţia este precizată, se recurge, de preferinţă, la termenii mai generali. Aşa, de ex., în articolul intitulat : *Cum se vor deplasa selenauţii?* (cf. mai sus), citim : *După două sau trei aselenizări* ... astronauţii *vor putea ajunge la o distanţă de 5—6 km de cabină.*

O situaţie oarecum analogă crea acum un deceniu apariţia termenilor, mult discutaţi în acel moment, *aselenizare* şi *aseleniza*, *aluniza* [4] şi *alunizare* pentru a indica abordarea lunii, deci a unei alte planete decît *Pămîntul (Terra)*. Această opoziţie între *aselenizare (alunizare)* şi *aterizare* se baza însă (şi această înţelegere eronată a fost explicit formulată şi invocată în disputa semnalată) pe o interpretare etimologică greşită : *aterizare* e un derivat (cuvîntul francez a fost introdus în română) de la *terre* „sol (dur)" şi nu de la *Terra*, nume propriu individualizînd planeta noastră faţă de celelalte planete, ceea ce e perfect firesc, deoarece în perioada în care se crea acest termen (la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, în legătură cu aerostatele), zborul spre alte planete era de domeniul basmelor sau al literaturii ştiinţifice de ficţiune.

Construirea aerostatelor şi, mai tîrziu, a avioanelor a dus la utilizarea termenului *ateriza(re)* [5], apariţia hidroavioanelor a atras crearea prin opoziţie a unui nou termen : *ameriza(re)*, iar după alte decenii, utilizarea vapoarelor-purtătoare de avioane a permis apariţia unui alt cuvînt *apunta(re)* [6], indicînd operaţia specială de coborîre a unui avion (sau helicopter) pe puntea unui vas. Dacă ultimul cuvînt din această serie e foarte puţin utilizat în româneşte (a fost utilizat cu ezitare în iulie 1969 de comentatorul coborîrii pe lună de la Televiziune), în alte limbi el este mult mai frecvent, constituind chiar baza unor derivate [7].

Încadrat în această serie, *ateriza(re)* nu are, evident, nici un raport cu planeta *Terra*. Ca urmare, *aseleniza(re)* nu se poate justifica, eventual, decît prin condiţiile speciale (lipsa atmosferei etc.) pe care le presupune coborîrea pe lună, şi nu prin locul de destinaţie. Ţinînd seama că suprafaţa lunii reprezintă un „sol solid" ca şi pămîntul, formularea *ateriza(re) pe lună*, de obicei evitată ca o greşeală, este perfect adecvată.

---

[4] Pentru franceză, *alunir* este atestat deja în 1930, *alunissage* apare abia în 1959 (cf. dicţionarul *Petit Robert*).

[5] În franceză, *atterrir* e mult mai vechi decît reflexul lui românesc *ateriza* ; numai sensul „a coborî pe sol" datează din perioada primelor aerostate ; cu sensul „a aborda (despre nave)" sau „a umple cu aluviuni (cu pămînt)" este atestat mult mai de vreme (Dicţionarul *Petit Robert* îl înregistrează încă din 1686).

[6] *Petit Robert* dă ca prime atestări pentru cuvintele *amerrir, amerrissage* anul 1912, iar pentru *apponter* abia 1948.

[7] Cf. fr. *apponter, apponteur, appontage.*

5. Creaţia unor termeni noi pentru a indica concepte sau fenomene diferenţiate prin anumite particularităţi mai mult sau mai puţin semnificative este, în domeniul ştiinţei şi al tehnicii, un proces extrem de activ care ridică o problemă teoretică interesantă, dar şi deosebit de spinoasă, aceea a evaluării lingvistice : sînt utile asemenea formaţii menite să specifice, să restrîngă, să precizeze, sau, în alţi termeni, reprezintă ele un „progres" în ansamblul lexicului respectiv ?

La o primă privire, avantajele unor asemenea formaţii par evidente : e neîndoielnic că *lunaut* spune mai mult decît *astronaut*, sau spune acelaşi lucru, dar mai scurt, şi ca atare mai economic şi mai elegant decît *astronaut a cărui destinaţie este luna*, *explorator al lunii* etc.

Considerînd însă problema dintr-o perspectivă mai largă şi mai îndepărtată, descoperim o altă faţă a lucrurilor ; pe măsură ce zborurile cosmice vor cuprinde distanţe tot mai mari, atingînd mereu alţi „aştri", se vor putea crea, la infinit, noi termeni : *martenaut*, *venusonaut*, *jupiteronaut* etc., etc. Dar, presupunînd că se vor crea termeni de acest fel, o asemenea detaliere terminologică va mai reprezenta oare, considerînd lucrurile în ansamblu, o „economie" sub aspect lingvistic ?

Dacă, considerate din punctul de vedere al unei comunicări concrete şi izolate, formaţiile de acest fel pot apărea ca modalităţi economice şi precise de exprimare, privite în ansamblul vocabularului, ele pot constitui un balast. O amănunţime de acest fel implică, între altele, şi concretizarea, amintind o fază mai îndepărtată din istoria limbilor în care predomina specificarea lexicală concretă [8].

Ţinînd însă seama de procesul de continuă reechilibrare specific evoluţiei limbilor, e de presupus că seriile de sinonime parţiale de felul celor discutate nu au şanse să depăşească anumite limite : atîta vreme cît lanţul sinonimic nu va depăşi o anumită întindere, termenii respectivi vor fi păstraţi şi folosiţi, chiar dacă nu prezintă avantaje reale, nu au o utilitate evidentă ; în momentul în care, însă, lanţul va deveni supărător de bogat, e de aşteptat ca limba să găsească o modalitate de a restabili echilibrul — fie prin generalizarea termenului cu sensul cel mai larg, fie prin introducerea altor distincţii semantice, care să permită reducerea lanţului respectiv sau înlocuirea lui prin altul mai puţin bogat.

[8] Vezi L. Wald, *Progresul în limbă*, Bucureşti, 1969, p. 80.

Limbaj, logică, filozofie, București, Editura științifică, 1968

O culegere de studii elaborate de mai mulți autori presupune de la început riscul de a nu avea unitate. El poate fi preîntîmpinat fie prin selectarea deliberată a contribuțiilor, urmărindu-se o convergență asupra obiectului, oricît de eterogene și diferite ar fi punctele de vedere din care acesta este examinat, fie prin poziția metodologică comună, implicită sau dinainte precizată, care poate duce la o imagine generală inedită a obiectului sau la clarificarea unor aspecte ale lui.

Volumul pe care-l discutăm aici reprezintă, după opinia noastră, un caz contrar.

Studiile reunite în paginile lui provin din domeniile lingvisticii, matematicii, logicii și filozofiei. Obiectul lor comun s-ar părea că este limba în sens foarte larg, cuprinzînd, deopotrivă cu limbajul natural, limbajele artificiale logice și logico-matematice. „Ad libitum" volumul poate fi interpretat în două moduri : fie ca o comparație între problemele limbilor naturale (S. Stati, S. Marcus) și cele ale limbilor artificiale (C. Popa, Gh. Enescu), fie ca o confruntare a problemelor de semantică lingvistică sau logică (S. Stati, Gh. Enescu) cu cele privind în exclusivitate aspectele formale și formalizate ale limbii (S. Marcus, C. Popa), în ambele cazuri existînd și o abordare critică de pe poziții filozofice a teoriilor asupra limbii (Al. Boboc). Care este scopul comun al articolelor cuprinse în volum? Informare sau specializare? La această întrebare este și mai greu de dat un răspuns pentru că, dacă unele articole reprezintă treceri în revistă (alcătuite după criterii cronologice) ale diverselor concepții, altele sînt examinări aprofundate ale unor probleme speciale, scopul acesta fiind chiar declarat : „Deși limba joacă un rol important în realizarea oricărui proces de cunoaștere [...] ea nu a făcut pînă acum în literatura filozofică românească obiectul unor analize speciale" (p. 86).

Poate că prima poziție ar fi fost preferabilă căci, pe cît este desigur că un cititor interesat nu poate avea informații la fel de competente în toate direcțiile incluse în volum, tot atît de sigură este și dorința sa de a putea obține, la sfîrșitul lecturii, cel puțin o îmbogățire substanțială a fișierului propriu.

Volumul se deschide cu articolul lui Sorin Stati : *Problemele actuale ale semanticii lingvistice*, care oferă o utilă sistematizare a unora dintre cele mai controversate aspecte ale științei în discuție ca : micro- și macrostructurile semantice, forma și substanța conținutului, sensurile gramaticale. Pentru autor, „prezentarea problemelor actuale ale semanticii lingvistice înseamnă, de fapt, înfățișarea semanticii structuraliste" (p. 14), prilej pentru trecerea în revistă a celor mai moderne teorii semantice. Tentativa de a prezenta în 47 de pagini toate problemele care-i preocupă pe semanticieni în perioada actuală este, totuși, temerară, mai cu seamă că discuțiile sînt mai animate ca oricînd. Autorul izbutește să evite dificultatea sublimînd la maximum teoriile discutate și evitînd luările de poziție față de ele, spre a nu depăși desigur scopul unui articol de informare.

Tocmai de aceea nu ne explicăm rezerva sa față de semantica transformațională (rezervă justificată numai prin faptul că aceasta „este o teorie lingvistică aflată în plin proces de constituire", nota 148, p. 45) cu atît mai mult cu cît aluziile — care totuși se fac la semantica transformațională — pot crea confuzii. Vorbind despre „trăsături care aparțin mai multor categorii" în teoria lui Katz și Postal, după ce s-a expus analiza în seme a lui B. Pottier, s-ar putea crea impresia că principiile sînt asemănătoare, or se știe că, în teoria semanticii transformaționale, mărcile gramaticale, mărcile semantice și elementele așa-numite „distinguisher" sînt stabilite potrivit unor premise cu totul diferite[1].

Reluînd unele probleme din volumul *Introducere în lingvistica matematică* (1966), Solomon Marcus examinează cîteva *Aspecte matematice în studiul limbajului*, urmărind în special clarificarea și punerea la punct a unor concepte susceptibile încă de interpretări echivoce. Se află printre acestea chiar acela de „lingvistică matematică" — denumire dată unei științe conexe care este în același timp lingvistică și matematică fără a se confunda cu vreuna dintre ele deoarece, subliniază autorul, „are fizionomia specifică a unei discipline de contact (de intersecție)" p. 56). S. Marcus atrage mereu atenția asupra „dialecticii deosebit de fine care se manifestă în interacțiunile reciproce ale diferitelor domenii" (p. 83) pentru a accentua faptul că dezvoltarea unei științe interdisciplinare, cum este lingvistica matematică, respinge tendințele de exagerare sau de negare a vreuneia din laturile ce intră în conexiune. După ce examinează datele furnizate de matematică, de lingvistica structurală și cea aplicată, care au fundamentat și îmbogățit lingvistica matematică, autorul expune pe rînd raporturile dintre limbă și cod, limbă și statistică, limbă și cantitate, pentru a se opri apoi mai pe larg asupra modelelor matematice care și-au găsit aplicarea în lingvistică, atît modele analitice (de tipul modelului configurațional construit de Kulagina) cît și modele sintetice (gramatica generativă a lui Chomsky). O precizare metodologică binevenită se referă la ceea ce înseamnă a formaliza riguros o teorie științifică insistîndu-se asupra corespondenței strînse care trebuie să existe între teoremele unui sistem formal Σ ales ca model și aserțiunile unei teorii științifice formalizate τ. Nu mai puțin importantă ni se pare sublinierea faptului că, din punctul de vedere al lingvisticii matematice, aspectul „cantitativ" nu trebuie înțeles ca exclusiv „numeric", căci „înglobează o gamă variată de structuri" (p. 59) care pot furniza în cele din urmă date și studiului calitativ. O astfel de afirmație are în orice caz darul de a mai risipi din îndoielile unor sceptici în ceea ce privește valabilitatea metodelor matematice în lingvistică.

Cu articolul lui Cornel Popa, *Analiza limbajului la Leibniz, Boole și Frege*, pătrundem în secțiunea specializată a volumului, părăsind totodată domeniul limbajului natural. Autorul se situează pe planul metateoriei, propunîndu-și „o schiță a preocupărilor de analiză a limbii în scrierile fondatorilor logicii matematice G. W. Leibniz, George Boole și Gottlob Frege, și în special a încercărilor de construire a unui limbaj adecvat cunoașterii științifice" (p. 86). Lingvistul va găsi așadar aici precizări necesare mai ales pentru formularea teoriei sale. Reținem astfel etapele preconizate de Leibniz în reconstituirea simbolică a conceptelor unei științe: analiza conceptelor, lista conceptelor primitive cărora trebuie să le corespundă simboluri, etapa de sinteză sau inventivă în care se obțin concepte complexe pe baza celor primitive prin anumite reguli de combinare. Poate cel mai interesant pentru cercetătorul limbajului natural este capitolul destinat examinării teoriei celebrului logician englez George Boole, aceasta pentru că Boole însuși a conceput limba ca pe un sistem de *semne* cu caracter *arbitrar* ce se *combină* potrivit unor *reguli formale*: „Un semn este o urmă sau o pecete oarecare (an arbitrary mark), care are o interpretare determinată și este susceptibilă de combinații cu alte semne potrivit unor legi determinate dependente de interpretarea lor

[1] Cf. J. J. Katz și J. A. Fodor, *The Structure of a semantic Theory*, în „Language", 39, 1963, p. 186—187.

reciprocă''[2]. De aici pînă la concepțiile lui Ferdinand de Saussure nu mai este decît un pas. C. Popa reliefează apoi cîteva aspecte ale limbajului artificial creat de G. Frege cu intenția de a suplini imperfecțiunile limbajului natural. Autorul renunță deliberat la analiza raportului dintre sens și semnificație pe care Frege avea s-o facă în *Über Sinn und Bedeutung* (1892), poate și pentru că articolele următoare se ocupă pe larg de această problemă.

Obiectul articolului lui Gheorghe Enescu este precis delimitat încă din titlu : *Semantica logică*. Expunerea clară a autorului constituie o bună introducere într-un domeniu care se bucură de tot mai multă atenție, menținîndu-se tot pe planul metateoriei. Oprindu-se asupra teoriei semantice a lui Frege (în special distincția dintre „semnificație'' și „sens'') apoi asupra celei elaborate de Rudolf Carnap și, în sfîrșit, asupra teoriei adevărului din logica lui Tarski, autorul conturează cu precizie domeniul semanticii logice — uneori plin de sugestii pentru lingvist. Cităm din teoria lui Frege (apud Gh. E.) : „*Moduri corecte de a vorbi* : 1) numele exprimă (drückt aus) sensul său și desemnează (bedeutet) sau denumește (bezeichnet) semnificația sa, 2) semnificația este desemnată (denumită) de nume, 3) numele este numele unei semnificații'' (p. 171).

Examinînd *Probleme filozofice ale limbajului*, Alexandru Boboc ne propune o interesantă incursiune istorică în evoluția raportului dintre lingvistică, logică și filozofie. Deseori, luările de poziție critice, proprii sau împrumutate de la alți comentatori ai problemei (în special Adam Schaff), mărturisesc intenția autorului de a examina acest raport de pe pozițiile materialist-dialectice. O asemenea atitudine, foarte necesară la ora actuală, dacă ar fi fost mai ferm precizată ar fi oferit sugestii prețioase. Obiectul principal al criticii lui Al. Boboc îl formează „triunghiul relațiilor'' trasat de C. K. Ogden și J. A. Richards în care autorul ne propune, în cele din urmă, înlocuirea termenului „tehnic'' de „referent'' (referent) cu acela de „obiect'' avînd ca scop final stabilirea unei legături cauzale, directe între *simbol* (limbaj) și *obiect* (realitate), aceasta și în baza concepției despre sens și semnificație a lui G. Frege : „Cu alte cuvinte, semnul (S) *exprimă* sensul (G) și *desemnează* semnificația (O)'' (p. 260).

Avînd în vedere premisa pe care și-o fixează autorul : „Noi criticăm nu teoria semiotică a limbii ca atare, care, tratată obiectiv, permite o mai profundă înțelegere a problemelor actuale ale limbii (inclusiv ale limbajelor formalizate), ci încercările de a o transforma în teorie universală a cunoașterii, interpretarea neopozitivistă a simbolismului lingvistic'' (p. 224), articolul lui Al. Boboc poate fi deosebit de util lingvistului dezvăluindu-i implicațiile gnoseologice ale metodelor sale de lucru.

Sperăm că am reușit să demonstrăm valabilitatea fiecărui studiu în parte, chiar dacă rămînem la rezerva, exprimată inițial, în ceea ce privește unitatea volumului luat în ansamblu.

Cezar Tabarcea

[2] G. Boole, *An Investigation of the Laws of Thought* (apud C. Popa, p. 102).

EM. VASILIU, *Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, 201 p.

0. Aplicarea consecventă a principiului tipologic în locul celui geografic (areal) sau genetic este menită să ducă la reformulări interesante privitoare la raportul dintre sistemele limbilor în ansamblu sau dintre subsistemele aceluiași sistem lingvistic.

În cazul metodei genetice, accentul se pune pe analiza trăsăturilor înrudite, iar în acela al metodei spațiale pe afinități ; metoda tipologică, cu un caracter universal, deplasează accentul pe descoperirea *izomorfismului* structural între sisteme lingvistice

variate, indiferent de factorul timp și/ sau spațiu. În forma liminară pe care o capătă în formularea lui Jakobson (1957) această idee : „Metoda genetică operează cu înrudirea, cea areală cu afinitatea și cea tipologică cu izomorfismul" [1].

Tipologizarea se face prin alegerea cvasi-arbitrară a criteriului (criteriilor), clasificarea trebuie să fie însă *exhaustivă* și *unică*; ea presupune o structurare anterioară a materialului lingvistic : „este necesar de a structura înaintea tipologizării unei limbi date" [2].

1.0. Descrierea fonologică a grupului dialectal dacoromân, de la care Em. Vasiliu pornește în considerațiile sale asupra fonologiei diacronice a limbii române, se întemeiază pe un principiu mai vechi, reactualizat de Halle (1962), și anume : „... ordinea sincronică a regulilor reflectă cronologia relativă a apariției lor în limbă" [3].

1.1. Folosind sugestiile lucrării lui Al. Philippide, *Originea românilor*, II (Iași, 1927), care fixa cîteva reguli cu cronologia lor relativă pentru dacoromână concepută ca un „overall pattern", autorul combină criteriul *genetic* cu cel *structural* și ajunge la o concluzie interesantă și nouă privitoare la așa-zisa „dacoromână" :

„Ceea ce obișnuiam să numim « dacoromână » sau « graiuri dacoromâne » nu reprezintă așadar o unitate genealogică, ci o noțiune geografică și un caz de « uniune lingvistică » (v. noțiunea la Troubetzkoy și Jakobson, 1957, germ. *Sprachbünde* — n.n.), realizată prin contactul strîns dintre idiomele vorbite pe acest teritoriu. Dialectele dacoromâne, heterogene din punct de vedere genealogic, ajung să evolueze către un 'tip dacoromân'. Evoluția este deci *de la diversitatea genetică spre unificarea tipologică*" (subl. n., p. 194).

Argumentele care susțin o astfel de *ipoteză* sînt de ordin lingvistic și structural.

2.1. Autorul aplică criteriul *depalatalizării* consoanelor [ʃ', ʒ'] (precum și schimbarea subsecventă, anume aceea a medializării timbrului vocalelor în contextul [-palatal(izat)] și stabilește o serie de reguli a căror ordonare diferă (de unde cronologia relativă a fenomenului), pe baza cărora distinge două grupări dialectale : una de *tip* muntean, care se caracterizează prin schimbarea

(66 a) [ʃ, ʒ] > [ʃ', ʒ'] [ʃ'] } —
(66 b) [ə, ɨ] > [e, i] în context [ʒ'] }

reguli care sînt *coalescente*, de altfel, în termenii trăsăturilor distinctive

$$\begin{bmatrix} +\text{strident} \\ -\text{palatal} \end{bmatrix} \rightarrow [+\text{palatal}]/\# - \begin{bmatrix} +\text{voc} \\ +\text{ant} \end{bmatrix}$$

și de *tip* moldovean, în care are loc schimbarea

(67) [ĉ, ĝ] > [ʃ', ʒ']
(11') [*ʃ', *ʒ'], [ʃ', ʒ'] > [ʃ, ʒ]

Fenomenul, cu o cronologie diferită în cele două tipuri dialectale (v. și Philippide, *lucr. cit.*, p. 44 și urm.), posterior în dialectele de tip moldovenesc, antrenează și o serie de schimbări ale timbrului vocalelor din contextul

$$[\alpha\ \text{palatal}]/ - \begin{bmatrix} +\text{voc} \\ \alpha\ \text{ant} \\ \beta\ \text{posterior} \end{bmatrix}^{*}$$

(* prin α, β, notăm apariția alternativă în matrice a lui [+, −]) dacă [ə, ɨ], conform teoriei lui Philippide, nu sînt decît [o, u] fără *labializare*, adică,

$$\begin{bmatrix} +\text{voc} \\ +\text{post} \\ -\text{labial} \end{bmatrix}$$

Această schimbare constituie argumentul central al întregii lucrări. În ce măsură alegerea acestui criteriu se dovedește economic și adecvat realității dialectale a grupului dacoromân, aceasta este o problemă de perspectivă, ce confruntare cu rezultatele unor alte descrieri tipologice.

2.2. Asupra cronologiei fenomenelor de *palatalizare* sau *depalatalizare* în limba română există în literatura de specialitate păreri diferite și, adesea, contradictorii (cf. Petrovici, *Depalatalizarea*, 1960).

---

[1] „The genetic method operates with kinship, the areal with affinity, and the typological with isomorphism" (p. 524).

[2] „It is necessary to structuralize before typologizing a given language" (Sapir în Uspenskij, 1965).

[3] „... the synchronic order of the rules will reflect the relative chronology of their appearance in the language" (p. 347).

Em. Vasiliu distinge între diversele stadii ale palatalizării şi evaluează consecinţele fonologice ale fenomenului (vezi neutralizarea seriei dentale şi a celei velare ca urmare a anulării aşa-numitei „marge de sécurité" între foneme, Martinet, 1955 etc.); cf. p. 99 unde se înregistrează cea de *a doua palatalizare* a dentalelor (şi la Al. Philippide, *lucr. cit.* passim).

2.3. Palatalizarea este un fenomen care acţionează activ în limbile slave cu care româna a venit în contact şi el a fost descris foarte exact în clasica lucrare a lui Olaf Broch, *Slavische Phonetik*, Heidelberg, 1911, p. 203 şi urm.

Situaţia actuală a graiurilor dacoromâne poate ilustra abundent etapele şi rezultatele fenomenului. Repercusiunile pe care le are şi, probabil, le-a avut fenomenul în modificarea aspectului fonetic şi fonologic al dialectelor dacoromâne sînt inestimabile (paragr. 3.341 şi urm.). Dacă acest fenomen include sau nu limba română într-o arie de afinitate structurală cu limbile slave, ipoteză formulată de Jakobson (TCLP, II) şi reluată de Petrovici, aceasta nu intră în preocupările autorului.

3.1. Cadrul fonetic (cît şi consecinţele lui fonematice) în descriere este, în mare măsură, cel al corespondenţei *biunivoce* dintre fonem şi sunet; distribuţia complementară — concept de bază al fonologiei clasice — reprezintă, după Chomsky (1964, p. 102) „principiul biunivoc convertit într-un procedeu". Conceptele şi operaţiile utilizate de Em. Vasiliu sînt, prin urmare, cele ale fonologiei clasice (*taxonomică* în concepţia lui N. Chomsky) şi se aplică la nivelul *alofonic*: redistribuirea variantelor (p. 91), „complementaţia"; cele diacronice privesc conceptul de „schimbare fonetică", mutaţie, fonologizare, defonologizare, refonologizare (cf. Jakobson, TCLP, IV, 1931).

3.2. Metoda istorică de clasificare se combină cu una distribuţional sincronică, într-un sistem de reguli *ordonate*. Criteriul *ordonării* regulilor se dă (deşi nu explicit) ca într-un model generativ (Vasiliu, 1966).

3.3.1. Este invocată în *reducţia variantelor*, foarte frecvent, distribuţia complementară; natura „complementaţiei" este mult mai complexă decît accepţia curentă din literatura noastră, aşa încît multe din situaţiile enumerate (p. 96, 97 şi passim) nu sînt suficient justificate; de altfel, nu orice situaţie de „complementaţie" aparentă duce invariabil la variante alofonice ale aceluiaşi fonem (Hockett, 1955, p. 156). Conceptul de neutralizare (nu apar arhifoneme?) impune o discuţie mai detaliată a noţiunilor de *marcat/nemarcat* din tradiţia şcolii pragheze.

3.3.2. Trasarea din nou a graniţelor dintre foneme, ca evenimente fizice lineare, duce la apariţia unor noi foneme şi variante.

De pildă,

[t + 'i (V)] → [ty + ' V] facilitează fuziunea iodului cu consoana precedentă producînd palatalizarea acesteia.

3.3.3. Fenomenelor de *diftongare, monoftongare* şi *metafonie* nu li se dă o explicaţie sau o extensiune mai mare decît în tratatele curente de istorie a limbii (vezi, în special, Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, citat frecvent ca sursă primară de informaţie, chiar şi acolo unde autorul putea invoca şi altele; C. H. Grandgent pentru fenomenele fonetice din latina vulgară!).

3.4. Formularea regulilor de tipul,

$$A \rightarrow B/X - Y$$

rămîne la nivelul unui model taxonomic (context liber?). Fonemele (sau secvenţele fonematice) sînt reprezentate ca unităţi indivizibile şi nu în forma unor *matrici* de trăsături distinctive. Mecanismul unor astfel de reguli, extrem de complicat într-un model generativ, este simplificat (dacă pornim de la art. din 1966 al autorului), oferind un minimum de informaţie, la nivelul global al unităţii fonematice. Transcriu una din nenumăratele formulări pe care le are convenţia unei astfel de reguli:

„A şi B reprezintă unităţi unice ale sistemului fonologic (sau elementul zero); săgeata înseamnă 'este actualizat ca'; linia diagonală '(„în context" la Vasiliu — n.n.) înseamnă 'în contextul'; X şi Y reprezintă, respectiv, vecinătăţile de la stînga şi de la dreapta în care apare A. Aceste vecinătăţi pot fi nule sau pot consta din unităţi sau şiruri de unităţi

de variate feluri şi poate, de asemeni, să includă paranteze reprezentînd categoria sintactică a şirului la care regula este aplicată'' (ultima informaţie este absentă din regulile lucrării — n.n.) (Chomsky & Halle, 1968, p. 332).

3.4.1. Iată, de pildă, regula,

$$(M)\ [i] \rightarrow [\text{ɨ}]/ - \begin{cases} [n]\ (C) \\ [m]\ C(\text{orală}) \end{cases}$$

unde acolada reprezintă alegerea opţională a contextului :

$\{\ \}$, cazul în speţă, $\begin{bmatrix} +\text{ cons} \\ -\text{ voc} \\ +\text{ nazal} \end{bmatrix}$ trăsătura *dental* sau *labial* nu este pertinentă pentru contextul schimbării fonetice ; apariţia sunetului următor este facultativă.

Regula ar putea fi reformulată, astfel :

$$\begin{bmatrix} +\text{voc} \\ -\text{cons} \\ +\text{ant} \end{bmatrix} \rightarrow [-\text{ant}]/ - \begin{bmatrix} -\text{voc} \\ +\text{cons} \\ +\text{nazal} \end{bmatrix} \left\langle \left(\begin{bmatrix} -\text{voc} \\ +\text{cons} \end{bmatrix} \right) \begin{bmatrix} -\text{voc} \\ +\text{cons} \\ -\text{nazal} \end{bmatrix} \right\rangle$$

(fixarea contextului devine redundantă dacă ne gîndim că grupurile consonantice *mm sau *mn ... nu sînt posibile în secvenţă).

Menţionăm şi regula :

(35) [j] > [dj]/ # — V

în care inserţia unei consoane dentale înaintea iodului nu este justificată, încălcîndu-se şi convenţia citată mai sus.

În general, este evident că regula oscilează între nivelul subfonemic şi cel fonematic (în fonologia generativă, accepţia clasică a fonemului este eliminată) fiind vorba cel mai adesea de un *'tentative phoneme'* (fonem experimental).

3.4.2. Ceea ce reprezintă un element relevant în descriere este *ordonarea* regulilor şi referirea la un sistem global *(overall pattern)* ; ordonarea regulilor fixează, de pildă, că apariţia lui /ə, ɨ/ după /ʃ, ʒ/ este mult mai importantă decît *substituţia* lui /ə, ɨ/ prin /e, i/ în ea însăşi (Vasiliu, 1966, p. 97, vezi şi argumentele în favoarea abordării generative, *in extenso*, loc. cit.).

3.5. Dacă apreciem nivelul de reprezentare cît şi criteriile care îl determină, la care se plasează descrierea, folosind procedeele taxonomice elementare, acesta ar mai putea fi, desigur, „rafinat'' prin aplicarea unor condiţii abstracte sub forma unui model generativ.

Este clar, de asemeni, că o anume reprezentare sincronică a sistemului fonematic al limbii standard, cît şi datele oferite de situaţia dialectală actuală se reflectă în formularea unor ipoteze diacronice.

4.0. Un loc important în economia lucrării îl ocupă urmărirea schimbărilor fonetice care „sînt într-un fel sau altul integrate în ipoteza fonologică evolutivă construită'' (p.25) ; „termenii comparaţiei'' — stadiile comparate — sînt *romanica balcanică* şi *dialectele româneşti contemporane* ; între aceste două stadii s-au reconstruit o serie de sisteme fonologice : cel al *românei comune*, cel al dialectelor de tip moldovean (comun în parte cu al istroromânei) şi al celor de tip muntean.

Ordinea *prezentării* faptelor (care nu reflectă, după autor, decît parţial *modul de investigare*) :

(a) sistemul fonologic al romanicei balcanice ;

(b) sistemul fonologic al românei comune ;

(c) schimbările fonetice care au determinat apariţia sistemului român comun ;

d) sistemul fonologic al perioadei de comunitate a dialectelor munteneşti ;

(e) sistemul fonologic al perioadei de comunitate a dialectelor moldoveneşti ;

(f) schimbările fonetice care au determinat apariţia sistemelor fonologice d) şi e) ;

(g) schimbări fonetice apărute după perioadele de comunitate (p. 25).

4.1. Em. Vasiliu formulează precis (p. 26) cerinţa pe care Jakobson (1931) o exprima în ale sale *Principes de phonologie historique* : „toute modification doit être traitée en fonction du système à l'intérieur duquel elle a lieu'' (p. 315) : (*evoluţia internă* a sistemului fonologic). „Lucrarea de faţă îşi propune să urmărească în mod exclusiv *evoluţia internă* a sistemului fonologic''.

4.2. Concepînd ca *„pure ipoteze explicative''* sistemele fonologice reconstruite, care

ar reprezenta niște „*stadii ideale* de *invarianță* (*spațială* și *socială*)", autorul a reușit să construiască un model diacronic al grupului dialectal dacoromân capabil să recreeze atmosfera lucrărilor de detaliu, întemeiate aproape exclusiv pe criteriul *genetic* (istoric), deschizînd drumul cercetărilor cu caracter structural și tipologic.

Incontestabil că o serie de idei latente în unele lucrări mai vechi (Tiktin, Philippide, Rosetti) au fost reactualizate cu competență și introduse într-o concepție structurală unitară în care „schimbările într-un sistem lingvistic nu pot fi înțelese fără referință la sistemul *care le suferă*. Legile structurale ale sistemului restrîng inventarul tranzițiilor posibile de la un stadiu la altul. Aceste tranziții sînt [...] o parte a unui cod lingvistic general, un component dinamic al sistemului global al limbii" (*over-all language system* — s.n.) (Jakobson, 1958).

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Chomsky, N., *Current Issues in Linguistic Theory*, în Fodor & Katz, 1964.
2. Chomsky, N. & Halle, M., *The Sound Pattern of English*, Harper & Row, 1968.
3. Halle, M., *Phonology in a Generative Grammar*, în Fodor & Katz, 1964.
4. Hockett, Ch. F., *A Manual of Phonology*, 1955.
5. Jakobson, R., *Typological Studies and their contribution to historical comparative Linguistics*, în *Selected Writings*, I, Mouton, The Hague, 1962.
6. „ , *Principes de phonologie historique*, în Troubetzkoy, 1957.
7. Fodor, J. A., & Katz, *The Structure of Language*, 1964.
8. Martinet, A., *Économie des changements phonétiques*, Berne, 1955.
9. Petrovici, E., „*Depalatalizarea*" *consoanelor înainte de e în Muntenia, sud-estul Transilvaniei și în dialectul istroromân*, în CL, V, nr. 1—2, 1960, p. 9 și urm.
10. Troubetzkoy, N., *Principes de phonologie*, Paris, 1957.
11. Uspenskij, B. A., *Structurnaja tipologija jazîkov*, Moskva, 1965.
12. Vasiliu, E., *Towards a generative phonology of Daco-Rumanian dialects*, în „Journal of Linguistics", vol. 2, nr. 1, p. 79—98.

Cl. Mîrza

Februarie, 1970

Maria Manoliu-Manea, *Sistematica substitutelor din româna contemporană standard*[1], București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, p. 232.

Lucrarea pe care o recenzăm aici se înscrie printre preocupările pentru studierea limbii române prin metode ale lingvisticii moderne [2].

De altfel și studiile anterioare ale autoarei se numără între contribuțiile merituoase în acest sens.

Cu volumul *Sistematica substitutelor din româna contemporană standard*, Maria Manoliu-Manea își propune să discute problema substitutelor în ansamblu (semantic și formal).

Lucrarea se divide în patru părți:

I. Inventarul de invariante (1. Pronume — substitute — economizatori; 2. Există pronume posesive în limba română?; 3. Articol sau pronume genitival?; 4. Pronumele

[1] Lucrarea a fost prezentată ca teză de doctorat în 1967.

[2] Cf. și Em. Vasiliu, *Fonologia limbii române*, București, Ed. științifică, 1965; *Elemente de lingvistică structurală*, București, Ed. științifică, 1967; Iorgu Iordan, V. Guțu-Romalo, Al. Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Ed. Acad. 1967; V. Guțu-Romalo, *Morfologie structurală a limbii române*, Ed. Acad., 1968 etc.

relativ-interogativ; 5. Pronumele semiindependente romanice).

II. Structura semantică a substitutelor (1. Referirea la condițiile mesajului; 2. Cantitativele).

III. Structura de suprafață (1. O clasificare a economizatorilor după modelul Gramaticii constituenților imediați; 2. Schiță de clasificare distribuțională a pronumelor din româna standard; 3. Aspecte combinatorii cantitative).

IV. Sistematica (1 Universalii lingvistice, 2 Sistemul substitutelor, 3 Sistemul economizatorilor, 4 Manifestarea structurii semantice în planul distribuțional).

Autoarea analizează sub numele de substitute diferite părți de vorbire (articol, variante pronominale) [3].

Prin aplicarea unor procedee diverse de cercetare, ca analiza distributivă și analiza prin constituenți imediați, se evidențiază caracteristicile comune ale elementelor selecționate pentru studiu.

Investigația strict sincronică se fundamentează pe fapte românești de limbă. Apar însă și referiri la alte limbi romanice, atunci cînd se ivește necesitatea unor comparații (pentru a reliefa fie caracteristici specific românești, fie trăsături general — romanice; — vezi partea I, cap. 5).

Atenția autoarei se concentrează în două direcții: analiza directă a materialului faptic și comentarea diferitelor concepții sau definiții asupra substitutelor în gramatica tradițională și modernă, pornind de la criteriile pe baza cărora au fost elaborate (cf. discuțiile asupra conceptului de „substitut" din partea întîi).

Sînt de remarcat, în general, spiritul sintetic și dorința de a găsi soluții teoretice adecvate materialului descris.

Autoarea nu-și propune folosirea exclusivă a unui anumit procedeu; în măsura posibilului și în funcție de specificul faptelor prezentate, Maria Manoliu-Manea recurge la metodele care i se par mai potrivite. De exemplu, aplicînd analiza în constituenți imediați, autoarea ajunge la concluzia că substitutele sau chiar pronumele se lasă descrise ca o sumă, și nu ca o ierarhie de clase (cf. partea a III-a, cap. I, par. 2); analiza distributivă este baza metodologică a cercetării asupra posesivelor (partea I, cap. 2) etc.

Această atitudine este motivată dacă se ia în considerație faptul că volumul nu este un manual destinat în primul rînd studenților sau începătorilor, ci o lucrare de strictă specialitate, care presupune din partea cititorului cunoștințe anterioare de teorie și practică lingvistică structuralistă.

Ca urmare a metodelor de investigație adoptate, autoarea ajunge uneori la propuneri de noi definiții sau grupări. Un exemplu în acest sens îl constituie capitolul despre posesive (vezi și concluziile de la p. 63—64).

Informarea amplă, la izvoare dintre cele mai competente se completează cu o analiză minuțioasă a elementelor concrete de limbă.

Stilul strîns, concis, face ca fraza să fie bogată în idei; de aici și unele dificultăți în consultare.

Tocmai de aceea ar fi fost util un capitol introductiv în care să fie explicate noutățile terminologice și metodologice.

Datele statistice au scopul de a face și mai convingătoare concluziile autoarei (cf. partea a III-a, cap. III și urm.)

Nu puține sînt situațiile cînd o definiție specifică caracterului general al lucrării este însoțită de comentarii ce lărgesc sfera de aplicabilitate a unei teorii. Un exemplu concludent poate fi discuția asupra substitutelor din care reproducem un fragment: „... în cazul morfemelor gramaticale, repetiția în vorbire, identitatea în cadrul sintagmaticului se bazează pe o identitate paradigmatică, în timp ce în cazul substitutelor, identitatea sintagmatică (repetiție în vorbire) se conjugă cu o non-identitate paradigmatică ..." — p. 32.

Sau, la p. 206, după definirea substitutelor („elemente iterative care servesc la conectarea

[3] Pentru B. Pottier, substitutele formează una dintre cele trei grupe de cuvinte cu funcții sintactice: „Llegamos así atres clases de palabras: las palabras lexicales, las palabras gramaticales, los sustitutos", cf. *Presentación de la lingüistica*, Madrid, Ed. Alcalá, 1968, p. 55.

informațiilor printr-o identitate sintagmatică de semnificații în condițiile unei nonidentități paradigmatice") urmează observații asupra caracterului iterativ al unor morfeme gramaticale și asupra deosebirilor față de prepoziții (elemente conective, însă ne-iterative)[4].

Volumul Mariei Manoliu - Manea este o prezență științifică interesantă, atît prin cercetarea concretă a faptului lingvistic, cît și prin nivelul teoretic.

Capitolul substitutelor cîștigă cu lucrarea de față caracterizări și grupări noi, un cadru mai larg de analiză.

Profităm de această ocazie pentru a semnala autoarei unele impreciziuni. De exemplu, definirea conceptului de „conținut" ar trebui făcută mai clar (la p. 90 titlul paragrafului 3 este *Conținutul pronumelor „l", „cel", „al"*, dar referirile semantice se alătură celor strict gramaticale fără a se face totdeauna delimitarea necesară[5]).

La p. 174 se vorbește despre 11 contexte pronominale, însă în tabelele de la p. 168 figurează numai 10 contexte.

În unele cazuri s-au strecurat probabil greșeli de tipar; în loc de simbolul *l* apare *x* (p. 168); la p. 159 nu reiese ce semnificație are simbolul *Ve* (în legătură cu contextele de la p. 155).

De asemenea, dacă toate capitolele s-ar încheia prin concluzii (așa cum se întîmplă în majoritatea cazurilor), unitatea de concepție ar fi și mai evidentă.

Ecaterina Goga

ianuarie 1970

[4] Ideea este reluată și dezvoltată în articolul *Cîteva categorii semice iterative romanice*, în SCL, nr. 3/1968.

[5] Discuții tangente la această problemă apar și în vol. *Limbaj, logică, filozofie*, București, Ed. științifică, 1968.

Studii și materiale de onomastică, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 221 p.

Volumul de *Studii și materiale de onomastică* prezintă o latură prețioasă din activitatea Cercului de onomastică de la Institutul de lingvistică și istorie literară din Cluj, la care participă și cadre didactice de la Universitatea „Babeș-Bolyai".

Autorii au întreprins nu numai o punere la punct a unor probleme și o bună sistematizare a materialului (sfera și locul onomasticii în lingvistică, oronime formate din antroponime, toponime oficiale și populare, tautologiile toponimice, clasificări în microtoponimie), ci au aplicat și la onomastică metodele lingvistice noi (cercetarea funcțională, pe plan sincronic, micromodelarea).

În primul articol *Referitor la sfera și locul onomasticii în lingvistică*, Sabina Teiuș discută delimitarea numelor proprii de cele comune. Pornind de la observația că numele propriu nu generalizează și nici nu abstractizează numele comun, ci are numai facultatea de *a desemna* ceva, pe cînd numele comun are facultatea de *a însemna* și de *a desemna*, S. Teiuș, adoptă definiția dată de Alan Gardiner[1] numelor proprii, în care acesta vede cuvinte sau grupuri de cuvinte al căror scop este *identificarea*, realizată numai prin complexul sonor distinctiv, fără referire la sens. În onomastică se includ, deci, numele cu valoare exclusiv denominativă, ceea ce precizează locul onomasticii în raport cu celelalte ramuri ale lingvisticii.

Observații metodologice cu privire la cercetarea sincronică a numelor de persoane maghiare de Piroska B. Gergely conține, pe lîngă unele observații interesante, legate de metodele noi de cercetare în lingvistică, analiza funcțională a materialului antroponimic din regiunea izvorului Crișului Repede și a orașului Huedin

[1] Sir Alan Gardiner, *The Theory of Proper Names, A Controversial Essay*, 2-nd, ed., Oxford, University Press, 1954, p. 73.

(o astfel de analiză s-a aplicat pînă acum mai ales în cercetarea diacronică). Ţinînd seamă de cei doi factori funcţionali : puterea de identificare şi conţinutul afectiv, analiza distinge cîteva grupe funcţionale, după care sînt urmărite particularităţile fonetice şi morfologice ale supranumelor cu formă fonetică expresivă.

Al. Cristureanu cercetează *Prenume de proveniență cultă în antroponimia contemporană românească*, bazîndu-se pe un material bogat, din toate regiunile ţării, dar mai ales din Transilvania, extras din lucrările de specialitate, din anchetele pe teren şi din alte izvoare. Clasificînd prenumele respective, după provenienţa lor, în prenume de origine latină, de proveniență cultă occidentală şi de proveniență cultă românească, autorul insistă asupra acestora din urmă, arătînd că ele se caracterizează prin împletirea dintre tradiţie şi inovaţie : reluarea livrescă sau dezvoltarea înnoitoare a unor prenume din onomastica tradiţională românească, alături de preluarea unor prenume din istoria şi literatura naţională.

Dinamica teritorială şi socială a prenumelor culte contemporane demonstrează că în majoritate, ele circulă pe întreg teritoriul ţării, fiind răspîndite în toate păturile sociale, ceea ce contribuie la omogenizarea onomasticii noastre moderne.

Numele proprii în poezia lui Coşbuc, de V. Iancu, reprezintă un studiu al numelor respective din punct de vedere statistic, fonologic, gramatical şi stilistic. Procedeul autorului ar putea fi aplicat la mai mulţi scriitori (din aceeaşi perioadă sau nu, din acelaşi curent literar sau nu etc.) pentru posibilitatea unor comparaţii.

Emese Kis şi Maria Groza tratează *Porecla — metaforă privită ca un micromodel explicativ*. Pornind de la ideea că o categorie de porecle „devenite simbol al individului însuşi'' poate fi privită drept model al individului purtător de poreclă, autorii consideră că porecla-metaforă poate constitui un micromodel al individului care l-a primit, de unde desprinderea mai multor micromodele — mai degrabă explicative decît gnoseologice.

Seria articolelor de toponimie începe cu articolul regretatului profesor Emil Petrovici, *Oronime formate din antroponime în Carpaţii românești*, în care sînt urmărite îndeaproape modalităţile de formare a oronimelor (de la nume de familie sau de persoană, masculine sau feminine, de la un supranume etc.), constatîndu-se, pe bază de documente, că oronimia Carpaţilor românești nu este atît de recentă pe cît pare.

Autorul explică originea antroponimică a oronimelor de la noi prin aceea că păşunile alpine — care, prin importanţa lor economică, au dat nume muntelui — au fost numite după proprietarii stînelor sau, mai degrabă, după baci sau băciţe. Ideea că oronimele ar reprezenta numele proprietarilor de munţi, cum se presupune de obicei, este considerată puţin probabilă „deoarece regiunile muntoase au aparţinut în cea mai mare parte statului''. Pentru o perioadă mai nouă, după înfiinţarea statului, lucrurile pot fi privite în acest fel, însă pentru perioada mai veche, cînd munţii erau stăpîniţi în devălmăşie de proprietari, care erau în acelaşi timp agricultori, crescători de vite şi păstori, situaţia era alta, în sensul că munţii îşi luau numele de la aceşt proprietari.

Revenindu-se asupra unor explicaţii mai vechi, se stabileşte că numele de munţi *Orlea* şi *Oslea* reprezintă antroponime românești de origine slavă.

Unele dintre oronimele discutate pot avea la bază un apelativ : *Păroasa, Păduchiosul, Rîiosul* — munţi cu un anumit fel de vegetaţie — în primul caz, deasă ca peria, în cele din urmă, cu un aspect specific ; *Păpuşa* pare să fie legat etimologic şi semantic de derivatul *pupuşat* „cocoşat'', înregistrat în graiuri [2].

În articolul *Cu privire la tautologiile toponimice*, M. Homorodean pune în discuţie denumirile de tipul *Dealul Chicerei, Dealul Măgurii, Dealul Gruiului*, considerate tautologii. Autorul demonstrează însă că în terminologia populară elementele componente ale acestor denumiri nu sînt sinonime : *deal* înseamnă ridicătură în genere, însă *chiceră, măgură, grui* etc. se referă la *un anumit tip de ridicături*, caracterizate printr-o *anumită*

[2] Vezi ex. D. Loşonţi, *Sistemul popular de denominaţie din Bonţida*, CL, XIV, 1969, nr. 1, p. 119.

formă. Diferențierea semantică existentă între termenii componenți ai denumirilor de mai sus duce la concluzia că acestea sînt tautologii aparente.

O clasificare în microtoponimie: Nume topice românești de origine maghiară de E. Janitsek constituie o cercetare judicioasă a denumirilor respective și o categorisire a lor după modul în care au luat naștere. La grupele de nume topice stabilite în acest fel, se indică și „namengeberul" (populația sau gruparea etnică creatoare a numelor topice), precizările făcute de autor fiind necesare și în cercetarea toponimelor românești de alte origini.

În *Toponime oficiale și populare*, I. Pătruț semnalează faptul că unele numiri oficiale de localități din Banat nu corespund întru totul formelor populare întrucît ele reproduc, mai mult sau mai puțin, fostele forme oficiale maghiare. Semnalarea unor astfel de discordanțe este, după cît se înțelege, ae o deosebită importanță pentru interpretarea științifică a toponimiei românești.

În *Mărturia Bistrelor bănățene*, V. Ardeleanu demonstrează cu argumente istorice și lingvistice că numele *Bistra* este păstrat de români din epoca simbiozei slavo-române.

Celelalte articole din volum au ca scop culegerea materialului toponimic dintr-o anumită zonă. Autorii procedează unitar, în sensul că după considerații generale de ordin geografic, istoric și lingvistic urmează glosarul cu toponimele din localitățile anchetate. M. Homorodean cercetează *Toponimia satelor Cinciș și Valea Ploștii (jud. Hunedoara)*, din zona lacului de acumulare; E. Janitsek, *Toponimia văii superioare a rîului Șieu (satele Șieuț, Rușitor, Sebiș, Lunca — jud. Bistrița-Năsăud)*[3]; Gr. Rusu, *Nume de locuri din nord-estul Transilvaniei* (unele etimologii necesită poate sugestii: în *Dosu Plotonului* și *Fața Plotonului*, care presupune existența unui toponim *Plotonul*, se află probabil cuvîntul *plotun* „cerb"[4]; *Zvîntul (Groapa Zvîntului)* este o poreclă care nu solicită sprijinul numelui *Vîntu*: *zvîntuit* ca și *vîntuit* are în graiuri accepția de „om cu mintea sărită"; *Coțovana* poate fi un antroponim feminin < *Coțovanu*, *Cuțovanu*). În articolul *Din toponimia văii Bistriței (jud. Bihor)*, M. Oros comentează materialul toponimic din două sate cu populație bilingvă (română și maghiară).

Viorica Florea

---

[3] Pentru etimologia denumirilor *Frij* (sat), *Frijna* (apă), vezi Vasile Țâra, *Originea numelui topic „Frij"*, în LR, XIX, 1970, nr. 1 p. 51—57.

[4] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 372.

CĂRȚI ȘI REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE

ROMÂNEȘTI

„Cercetări de limbă și literatură", Oradea, 1968 și 1969 (Societatea de științe filologice din Republica Socialistă România — Filiala Oradea).

Limbă și literatură, 1969, vol. 21 (Societatea de științe filologice din Republica Socialistă România).

Studii de literatură universală, 1969, vol. XIII (Societatea de științe filologice din Republica Socialistă România).

STRĂINE

„Muttersprache". Zeitschrift zur Pflege und Erforschung der deutschen Sprache, 12, 79. Jahrgang — Dezember 1969 și 1/2, 80. Jahrgang — Januar/Februar 1970, Bibliographisches Institut Mannheim/Zürich.

„Bulletin analytique de linguistique française", 1969, tome 1, nr. 1 și nr. 1 bis, Centre national de la recherche scientifique — Centre de recherche pour un trésor de la langue française — Nancy.

„The Linguistic Reporter". Newsletter of the Center for Applied Linguistics, Washington, volume 11 Number 5 October 1969 și Number 6 December 1969.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică de asemenea articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile, în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul comitetului de redacție cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

MATILDA CARAGIU-MARIOŢEANU, **Fono-morfologie aromână. Studiu de dialectologie structurală**, 1968, 222 p., broşat 6,50 lei.

EMANUEL VASILIU, **Fonologie istorică a dialectelor dacoromâne**, 1968, 208 p., broşat.

VALERIA GUŢU-ROMALO, **Morfologie structurală a limbii române** (substantiv, adjectiv, verb), 1968, 364 p., broşat, 12 lei.

ALEXANDRA ROCERIC-ALEXANDRESCU, **Fonostatistica limbii române**, 1968, 176 p., broşată, 6 lei.

Sub redacţia acad. IORGU IORDAN, **Crestomaţie romanică**, vol. III, partea [illegible] 1332 p., legată, 76 lei.

MARIA MANOLIU-MANEA, **Sistematica substitutelor din româna contemporană standard**, 1968, 232 p., broşată, 7,50 lei.

VASILIU E. şi GOLOPENŢIA-ERETESCU SANDA, **Sintaxa transformaţională a limbii române**, 1969, 331 p., broşată, 13 lei.

Sub redacţia acad. EMIL PETROVICI, **Studii şi materiale de onomastică**, 1969, 224 p., broşat, 12 lei.

Sub redacţia GH. BOLOCAN, **Studii de slavistică**, vol. I, 1969, 312 p., broşată, 11,50 lei.

* * * **Studii de limbă literară şi filologie**, 1969, 376 p., legată, 18 lei.

* * * **Istoria limbii române**, vol. II, 1969, 464 p., legată, 30 lei.

Liturghierul lui Coresi, ed. îngrijită de Alex. Mareş, 1969, 189 p. + 42 pl., 25 lei.

LR, Anul XIX, Nr. 3, p. 187 — 280, Bucureşti 1970

I. P. Informaţia, c. 5249

42 200

Lei 6

T 8188

LIMBA ROMÂNĂ ANUL XIX, 1970 Nr. 4

LIMBA ROMÂNĂ

4

ANUL XIX
1970

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

0 1111 2005

COMITETUL DE REDACŢIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent
al Academiei Republicii Socialiste România

Membri:

Conf. univ. V. ARVINTE (Iaşi)
GH. BOLOCAN
VL. DRIMBA
ION GHEŢIE
Conf. univ. VALERIA GUŢU-ROMALO
Prof. ION POPESCU
FLORA ŞUTEU — *secretar de redacţie*

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.
În ţară abonamentele se primesc la oficiile poştale, agenţiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la CENTRALA CĂRŢII, Oficiul comerţului exterior, Căsuţa poştală 134—135, Bucureşti, Calea Victoriei nr. 126, Republica Socialistă România, sau prin reprezentanţii săi din străinătate. Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa comitetului de redacţie al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an. Le prix d'un abonnement annuel est de £ 1.1.0, $ 3, FF.15.

Toute commande de l'étranger sera adressée à CENTRALA CĂRŢII, OFICIUL COMERŢULUI EXTERIOR, Boîte postale 134—135, Bucarest, Cal. Victoriei 126, Roumanie, ou à ses représentants à l'étranger. En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

ADRESA REDACŢIEI
Str. I. C. FRIMU nr. 22
Sectorul 1
BUCUREŞTI

APARE DE 6 ORI PE AN

i 8188

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

-- ULL 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XIX 1970 Nr. 4

IAȘI, 2022

SUMAR

LINGVISTICĂ GENERALĂ

J. POHL (Bruxelles), Probleme actuale ale sociolingvisticii . 283

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

D. CRAȘOVEANU, Coordonare la nivel de propoziție sau la nivel de frază? 295

ECATERINA TEODORESCU, Subiective apozitive . . 305

M. EFTIMIE, M. LOVIN, L. RADU, I. CRISTESCU, C. MANECA, Dicționar român grafo-fonematic de frecvență 311

Cărți și reviste primite la redacție. 317

Bibliografia românească de lingvistică (BRL, **12**, 1969/1970) . . 319

LR ANUL XIX, Nr. 4, p. 281—422, București, 1970

12.106

LIMBA ROMÂNĂ

PROBLEME ACTUALE ALE SOCIOLINGVISTICII*

DE

J. POHL (Bruxelles)

Deşi nu pot avea pretenţia că disciplina pe care o abordez în paginile următoare mi-ar fi deosebit de familiară, nădăjduiesc să pot prezenta un tablou, fie el şi incomplet — trebuind, în orice caz, completat cu nume de autori şi titluri de opere recente —, în care să figureze cîteva dintre problemele majore acoperite de numele multiform de „sociolingvistică".

Mă voi strădui deci să aleg de ici şi de colo cîteva lucrări marcante drept puncte de reper, deşi uneori s-ar putea ca alegerea mea să nu fie cea mai bună, avînd în vedere masa enormă de cărţi şi articole cu privire la acest domeniu publicate de vreo cîţiva ani încoace. Alteori se va întîmpla să indic cîte un titlu de interes secundar, omiţînd, în ciuda unei vecinătăţi certe, nume de prestigiu. De asemenea, întrucît sînt romanist, ba chiar numai „francist", cititorii mă vor ierta dacă voi acorda lucrărilor scrise în franceză o importanţă disproporţionată şi probabil nedreaptă sau, în orice caz, părtinitoare faţă de altele.

★

În *Blanche ou l'oubli*, care a apărut la Gallimard în 1967, Aragon îl pune pe eroul acestui roman, un lingvist eclectic şi cam diletant, care a studiat limbile din Indonezia, să vorbească astfel : „În ce priveşte pronumele vocativ *vous* (nu există *tu*), raportul dintre cel ce vorbeşte şi celălalt se complică : un malaez se va adresa unui european cu *tuan*, unei doamne din Europa cu *mem*, unei doamne din China cu *nyonya*... cînd se va adresa însă unui rajah, îi va spune *engku*, unui principe domnitor *tuanku*, unui simplu şef malaez *dato'*, unui chinez născut în Malaezia *baba*, unui bancher chinez *tanke*, unui chinez sau unui tamulez oarecare, din India sau din Ceylon, sivaist, djaimit sau budist..."

„Ajunge, destul !" spune Marie-Noire.

---

* Articolul de faţă reproduce, în esenţă, prelegerea ţinută de autor în faţa participanţilor la cursurile de vară de la Sinaia, în anul 1969. — *Nota red.*

În ciuda întreruperii Mariei-Noire, tînăra fată căreia i se adresează lingvistul nostru, acesta continuă să enumere alte cinci moduri de redare a lui *vous* în malaeză.

Această digresiune puțin cam lungă ne introduce în miezul sociolingvisticii. Savantul înfățișat de Aragon este, poate fără să-și dea seama, un sociolingvist. Nu ne arată el oare în ce chip răspunde o limbă determinată imperativelor unei anumite societăți?

Acest mod de a vedea lucrurile riscă însă să fie imprecis. Se poate închipui oare un act de comunicare care să nu răspundă, într-o măsură mai mică sau mai mare, „imperativelor" unei societăți, primul „imperativ" fiind tocmai această „comunicare" între membrii unui grup?

Nu riscăm oare să înglobăm astfel întreaga lingvistică în sociolingvistică, întrucît nici un act lingvistic nu scapă socialului? Chiar omul încă inconștient, care, trezindu-se după o operație, „se exprimă" fără „a comunica", chiar acesta face un act social, întrucît este înțeles de cei care-l înconjoară datorită unui cod care a fost conceput sau s-a dezvoltat într-„o anumită societate".

Încă din 1906, în lecția sa de deschidere de la Collège de France, Meillet proclama, ceea ce pe atunci părea, într-o anumită privință, o noutate, că „limbajul este eminamente un fapt social" și preciza că obiectul cursului său „va fi acela de a studia în ce măsură este posibil să recunoaștem de acum încolo raporturi între dezvoltarea lingvistică și celelalte fapte sociale".

Este inutil să reamintesc mai pe larg cît de numeroase și fecunde au fost cercetările care, în prima jumătate a secolului nostru, au realizat mai mult sau mai puțin complet, mai mult sau mai puțin fidel acest program sociologic.

Chiar fără să vorbim de Saussure, a cărui opoziție *langue-parole* este, la bază, sociologică, îl putem cita pe Charles Bally, a cărui lucrare, care rămîne capitală, *Le langage et la vie*, ar putea să se numească, aproape tot atît de exact, *Le langage et la société*.

Părerile sale cu privire la „constrîngerea socială" rămîn totuși de actualitate.

Alături de Meillet, de Sechehaye, de Dumézil, de Henri Frei, îl putem cita pe Vendryes, care afirma încă din 1951 : „În limbă, totul este dominat de condițiile sociale, căci faptul lingvistic este fapt social prin excelență și socialul este cel care furnizează studiului limbii o metodă generală de cercetare și de explicare".

Mai amintim, dintre lingviștii de limbă franceză, pe Eric Buyssens, a cărui operă ar putea avea, după părerea mea, ca deviză cuvintele : „Sociologie și structuralism". Buyssens se numără printre cei care și-au dat seama că sociolingvistica nu se putea limita, în latura sa lingvistică, la limba propriu-zisă, și că s-ar putea vorbi, în această direcție, de sociosemiologie : gîndiți-vă, de pildă, la studiile sale asupra semnalelor vieții sociale, în care se includ și acelea ale codului străzii sau acelea care au legătură cu limbajele prin semne — și anume acela al călugărilor, studiat mai recent de Clelia Hutt.

Din această perspectivă, l-am putea cita pe Luis Prieto, dacă el n-ar fi, de fapt, mai mult semiolog decît sociolog : și el ia un număr de exemple din viața socială, dar acestea nu sînt decît exemple, și ține prea puțin

seama de raporturile dintre faptele sociale şi faptele semice. Lucrurile stau cu totul altfel în ce-l priveşte pe Roland Barthes a cărui operă, în întregimea ei, arată cum cutare sau cutare societate — şi îndeosebi societatea franceză — utilizează sau îşi creează simbolurile, fie că e vorba de acelea ale îmbrăcămintei sau ale jucăriilor, ale hranei sau ale locuinţei, ale miturilor sau ale scrierii.

O frază ca aceasta, pe care o spicuiesc din *Mythologies* (Seuil, 1957, p. 84), este esenţialmente sociosemiologică : „a crede în vin este un act colectiv de constrîngere".

Un număr recent, pentru că e din iunie 1968, al revistei „Langages", este consacrat „practicilor şi limbajelor gesturilor". Mai multe dintre articolele care alcătuiesc această culegere ajung, de asemenea, la aceeaşi sociosemiologie. Este, de pildă, cazul paginilor pe care Robert Cresswell le consacră „gestului mîinii asociat limbajului" : el arată cît de mult diferă gesticulaţia de la un popor la altul (francezi, englezi, italieni) şi de la o epocă la alta (englezii de la 1800 şi englezii de la 1900).

De gesturi, fie ele simbolice sau nu, s-au interesat destul de mulţi etnologi — cum sînt Cushing, Mauss, Efron — dar, în general, ei au făcut acest lucru mai mult în calitate de sociologi decît în calitate de semiologi, astfel încît aici rămîne, de bună seamă, un important domeniu de cercetat.

Această convergenţă a unei semiologii înglobînd lingvistica şi a unei sociologii înglobînd etnologia — sau contrariul? — se caracterizează prin înfiinţarea, în 1961, a revistei „L'Homme", sub conducerea lingvistului Benveniste, a geografului Gourou şi a etnologului Lévi-Strauss, căruia nimeni nu-i va contesta calitatea de semiolog, de „sociosemiolog".

Dacă revenim la o sociolingvistică axată în primul rînd pe lingvistică în sensul curent al cuvîntului, dăm de numele lui Marcel Cohen.

Faţă de acest savant nutresc multă prietenie, deferenţă, admiraţie. Cred însă că sînt obiectiv dacă consider drept fundamentală lucrarea sa intitulată *Pour une sociologie du langage* (Alb. Michel).

Fără a folosi cuvîntul, această carte ne prezintă, cu o mare bogăţie şi o mare diversitate bibliografică, stadiul la care ajunsese sociolingvistica înainte de 1956. Mai mult încă, această carte ne arată care erau în acel moment principalele probleme ce trebuiau abordate şi în ce direcţii puteau spera cercetătorii să afle noul. Pentru prezentarea lucrărilor marcante datînd de cel puţin 15 ani, recomand această lucrare : cu rare excepţii nu voi mai vorbi de ele şi mă voi limita la perioada posterioară.

Am citat numele unor savanţi de limbă franceză.

Evident, lingviştii de alte limbi, în special cei de limbă engleză, n-au acordat nici ei mai puţină atenţie bazelor sociologice ale limbajului, fie că e vorba de behavoristul Bloomfield, de mentalistul Sapir sau de antropologul Hoijer.

Să-l amintim şi pe norvegianul Alf Sommerfelt care s-a oprit asupra raporturilor strînse dintre gîndire, cultură, limbă şi societate : „societatea şi cultura — scrie el — trebuie introduse în tablou dacă dorim într-adevăr să înţelegem ceea ce limba a însemnat şi înseamnă pentru om"[1].

---

[1] „society and culture must be brought into the picture if we really want to understand what language has meant and means to man" (ultimele rînduri din *Language, society and culture*, *Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap*, Bind XVII, p. 79 ; după un curs ţinut în 1953).

Dacă mergem însă prea departe în afirmarea unei identităţi între structurile sociale şi structurile lingvistice, riscăm să comitem erori grave : este ceea ce s-a întîmplat cu Nicolai Marr care, în ciuda unor merite certe, s-a discreditat mai mult sau mai puţin exagerînd conformitatea opoziţiilor sociale şi a opoziţiilor lingvistice.

Mai puţin caricaturale, şcolile idealiste au reprezentat, la rîndu-le, o deviere, uneori ademenitoare, însă contestabilă. Inspirîndu-se din Humboldt, din Bergson, din Croce, Vossler şi discipolii săi au insistat asupra importanţei creaţiei individuale în lingvistică. La prima vedere, s-ar părea că e vorba de o reacţie antisociologică. În realitate, prin străduinţa lor de a afla afinităţi subtile şi profunde între limbă şi popor, ei au făcut poate sociolingvistică *avant la lettre*, dar o sociolingvistică îndrăzneaţă, întemeiată pe ipoteze prea adesea puţin verificabile. Zîmbim astăzi cînd citim că elocuţia pe bază metrică a latinei a fost înlocuită printr-„un discurs pe bază ritmică şi dinamică" pentru că romanii de la sfîrşitul Imperiului „vorbeau cel mai adesea în aer liber, unor auditori necultivaţi" (*Langue et culture de la France*, Payot, 1953, p. 13), sau că articolul partitiv s-a impus în franceză într-o epocă în care burghezia comercială cucerea puterea [2].

★

Prea slabe şi prin aceasta prea aproape de evidenţe vagi, sau, dimpotrivă, prea strîmte, dispreţuind rigoarea ştiinţifică, legăturile incontestabile dintre limbă şi societate reclamau o definiţie mai precisă şi mai subtilă.

Aceasta a fost, după părerea mea, ambiţia legitimă a sociolingvisticii.

La jumătatea drumului dintre evidenţă şi necontrolabil, la jumătatea drumului dintre lingvistică şi sociologie sau, mai exact, la intersecţia acestor două discipline, sociolingvistica îşi propune să studieze toate faptele de limbă despre care se poate stabili, prin criterii precise, ştiinţifice şi uneori chiar cantitative, că sînt funcţii de fapte sociale.

Inspirîndu-ne din cele spuse de d-na Cazacu cu privire la psiholingvistică în importanta carte pe care d-sa a consacrat-o acestei ramuri a lingvisticii, putem afirma că sociolingvistica este şi ea o disciplină „de graniţă" sau „limitrofă". Mai putem spune, cum a făcut-o Jakobson despre aceeaşi psiholingvistică, că ea constituie un domeniu interdisciplinar. „Psiholingvistica" s-a născut în 1954. Mărturisesc că nu ştiu cînd a fost creat cuvîntul sociolingvistică, dar cred că acest lucru trebuie să se fi petrecut aproape în acelaşi timp. Cuvîntul este în orice caz recent şi în zadar l-am căuta în multe lucrări, chiar foarte apropiate în timp, consacrate lingvisticii, cum sînt, de pildă, *La linguistique* de Jean Perrot, *Les nouvelles tendances de la linguistique* de Bertil Malmberg sau *Les grands courants de la linguistique moderne* de Maurice Leroy.

Cuvîntul — nume sau adjectiv — îl aflăm însă în publicaţii americane recente cu două definiţii.

---

[2] Vezi şi Robert L. Miller, *The Linguistic Relativity Principle and Humboldtian Ethnolinguistics*, La Haye, Mouton.

Iată ce se poate citi în „Columbia University Bulletin" din 1967—1968:

„Analiza sociolingvistică: Baza teoretică pentru studierea limbii ca manifestare a comportamentului social şi recurgerea la probleme de structură socială şi schimbare socială. Tehnici pentru studierea unei comunităţi lingvistice şi soluţionarea unor probleme analitice"[3].

Şi iată ce spune „Stanford University Bulletin" din acest an:

„Sociolingvistica — o tematică selecţionată despre limbă şi societate, incluzînd limba şi stratificarea socială, standardizarea limbii, limba şi dezvoltarea naţională"[4].

Cred că aceste fraze ne furnizează o delimitare destul de bună. În general, se poate spune că sociolingvistica acoperă întregul studiu al uneia sau mai multor comunităţi lingvistice în măsura în care acest studiu caută să arate funcţiunile care fac ca limba acestor comunităţi să depindă de particularităţile lor sociologice[5].

Să trecem acum repede în revistă principalele ramuri ale sociolingvisticii.

În mod teoretic putem distinge patru tipuri de studii: sincronice sau diacronice şi interesînd o singură comunitate lingvistică sau mai multe.

Putem schematiza această repartiţie prin imaginea următoare:

	sincronic	diacronic
o comunitate	I	II
mai multe comunităţi	III	IV

I. În căsuţa I putem pune toate studiile relative la faptele de comunicare în interiorul unui grup omogen şi într-o epocă dată.

Asupra acestor probleme găsim informaţii interesante, cu note bibliografice, în lucrarea devenită clasică a lui Georges Miller, *Langage et communication*, tradusă de Colette Thomas. Lucrarea datează din 1956, şi de atunci încoace trebuie să se fi înregistrat progrese însemnate în această direcţie, pe care însă mărturisesc că nu le cunosc. Voi adăuga numai un singur titlu, pe care îl aflu în foarte recentul volum *Readings in the Sociology of Language*, editat de Joshua Fishman (Yeshiva University — Mouton, 1968). E vorba de studiul intitulat *Language in Small-Group Interaction*, semnat de Henry Lennard şi Arnold Bernstein.

În aceeaşi căsuţă vom avea studiile, complet diferite, care arată cum reflectă limba comportamentul social al unui grup. Acestea se pot ocupa

[3] "Sociolinguistic analysis: The theoretical basis for the study of language as social behavior and application to problems of social structure and social change. Techniques for the stady of the speech community and solution of analytical problems".

[4] „Sociolinguistics — selected topics on language and society, including language and social stratification, language standardization, language and national developement".

[5] Într-o măsură mult mai limitată există şi o funcţie inversă: comportamentul social poate fi influenţat, într-un anumit mod, de limbă. O limbă nouă, de pildă, nu este niciodată adoptată fără a se adopta într-o oarecare măsură şi modul de viaţă sau de a gîndi al popoarelor care vorbesc această limbă. Existenţa a două forme *tu* şi *vous*, de exemplu, opusă formei unice *you*, poate înclina comportamentul unui vorbitor de limbă franceză fie spre familiaritate, fie spre respect.

de etnolingvistică (Charles Frake, Harold Basilius), dar și de raporturile dintre limbă și așa-zisul *savoir-vivre*, ca studiul lui Clifford Geertz, intitulat *Linguistics Etiquette*.

Pronumele sau formele verbale zise de politețe constituie, în această privință, un cîmp de investigație privilegiat. În această căsuță am putea situa deci pe lingvistul lui Aragon, și, de asemenea, cu mai multe drepturi din punct de vedere științific, studiile d-lui Al. Niculescu despre pronumele francez, acela al lui Roger Brown și Albert Gilman despre ceea ce ei numesc *Pronouns of Power and Solidarity*. Tot în această căsuță am putea plasa studiile cu privire la limbajul animalelor (a se vedea îndeosebi Th. Sebeok, *Communication in animals and in Men*; *Three reviews*, în Fishman, *Readings*, op. cit., p. 14—37) sau la modul în care oamenii dintr-o anumită comunitate se adresează animalelor.

Tot în aceeași căsuță vom studia tabu-urile lingvistice și faptele analoge. În acest domeniu aparte, S. Freud, este, fără îndoială, primul sociolingvist.

Mai aproape de noi, îi putem cita pe Meillet, Havers (*Neuere Literatur zum Sprachtabu*, Vienne, 1946) și lucrarea recentă a lui A. Denis, intitulată simplu *Tabou*, datînd din 1967 (edit. Stock); ce e drept, e vorba mai curînd de sociologie decît de lingvistică, dar sociolingvistica ar putea profita de aici. Vă informez că Deroy, colegul meu, care e lingvist, pregătește o lucrare despre tabu-uri.

Tot în aceeași căsuță I vom plasa studiile relative la modul în care limba reflectă, de pildă, structurile familiale: o asemenea limbă are un singur cuvînt pentru a desena noțiunea de *unchi*, sau două (unchi după mamă, unchi după tată)?

O lucrare cum este aceea a lui Matoré, *Le Vocabulaire et la société sous Louis-Philippe* (1951), își va afla de asemenea locul în aceeași căsuță I. Tot aici am putea pune multe dintre paginile lui E. Benveniste, și anume pe acelea grupate de el sub titlul *Lexique et culture* în volumul *Problèmes de linguistique générale* (Gallimard, 1966).

Incidența profesiunii asupra limbii este de asemenea un domeniu în care se pot face multe descoperiri. Lucrările cele mai notorii în această direcție sînt, fără îndoială, acelea ale doamnei Slama-Cazacu, care a studiat limbajul pescarilor. Nu voi cita decît două dintre lucrările sale publicate: *Remarques sur quelques particularités du message verbal déterminées par le travail* („Linguistics", 1963, nr. 2, p. 60—84) și *Observations concerning Language Communication in the Process of Work* („Revue des sciences sociales" — série Philosophie-Psychologie, 1963, nr. 1, p. 63—89).

II. Căsuța II va primi toate studiile care arată modul în care un fapt social modifică o limbă. Selectez trei exemple din volumul lui J.Fishman: Marjorie Zengel, *Literacy as a Factor in Language Change*; A. L. Epstein, *Linguistic Innovation and Culture in the Copperbelt, Northern Rhodesia*; Paul Garvin și Madeleine Methiot, *The Urbanization of the Guarani Language: A Problem in Language and Culture*.

S-ar putea face un studiu interesant asupra unei alte urbanizări, aceea a creației metaforice din limba franceză, termenul *limbă* (langue) luat în sens saussurian. Înaintea secolului nostru, franceza recurgea în special la metafore rurale: *mettre tous ses œufs dans le même panier* („a-și

pune toate ouăle în același coș"); *atteler la charrue devant les bœufs* („a pune carul înaintea boilor"); *prendre le taureau par les cornes* („a lua taurul de coarne"); *faire l'âne pour avoir du son* („te faci frate cu dracul pînă treci lacul"). Franceza de astăzi este invadată de metafore „urbane" sau, mai ales, „tehnologice" : *donner le feu vert* („a da cale liberă"); *pleins feux sur un tel* („a lua în focuri"); *changer de disque* („a schimba placa"), *prendre un virage* („a lua virajul"), *en quatrième vitesse* („în viteza a patra", „cu cea mai mare repeziciune"), *galvaniser* („a galvaniza, a da aripi"), *être survolté* („a fi în priză") *être sur la même longueur d'ondes* („a fi pe aceeași lungime de undă").

Deși, în principiu, sincronică, depinzînd, în consecință, îndeosebi de căsuța I, o lucrare ca aceea a lui M. Galliot, *Essai sur la langue de la réclame contemporaine*, ajunge și ea la această formă de sociolingvistică diacronică, din rațiuni mai adînci decît s-ar părea. Într-adevăr, aici nu e vorba numai de a vedea cum reflectă limba raporturile pe care vînzătorii caută să le stabilească cu societatea consumatorilor, căci procedeele folosite, grija pentru o eficacitate imediată, prescurtarea formelor trădează o mutație profundă în viața noastră socială contemporană : raporturile dintre indivizi sînt astăzi mult mai numeroase și mai rapide decît erau cu două sau trei generații în urmă. Însăși morfologia limbii a fost atinsă.

Influența exercitată de cinematograf, de radio, de televiziune asupra limbii ar merita de asemenea studiată, dar ne dăm seama cît de delicate ar fi aceste studii, fiind vorba de o materie greu de sesizat.

În orice caz, e sigur că această influență este profundă : ea pare, de pildă, să fi contribuit mult la dirijarea spiritului canadienilor francezi către o limbă mai apropiată de aceea a Franței.

În această a II-a căsuță vom mai pune și unele studii de „socio-onomastică", dacă îmi este permis acest neologism. Acum douăzeci de ani, am studiat, cu ajutorul unor sondaje sumare, popularitatea lui Napoleon printre nou-născuții cărora li s-a dat acest prenume neobișnuit : după o creștere bruscă la începutul Imperiului, s-a constatat o descreștere lentă și regulată pînă la căderea regimului.

Doi dintre studenții mei au studiat în acest an, în lucrările lor de licență, susținute una la Anvers, cealaltă la Bruxelles, influența modei și a claselor sociale asupra alegerii prenumelor. Rezultă că prenumele noi cuceresc mai întîi clasele avute, în afară de unele cazuri cînd e vorba de prenume legate de fapte politice marcante.

Aceste anchete trădează influența cinematografului de care vorbeam ceva mai înainte : adesea sînt puse în circulație nume de actrițe la modă.

III. În căsuța a III-a vom pune nenumăratele fapte care depind de comparația sau de contactul dintre mai multe limbi sau dintre mai multe nivele de limbă, fie că e vorba de limbi de cultură sau de limbi vehiculare, de limbaj religios sau de limbaj popular, de limbaj marginal sau de limbaj tehnic, fie că e vorba de dialect sau de argou.

Să vorbim mai întîi de comparație : să facem, dacă doriți, „sociolingvistică comparată". O problemă importantă este aceea a progresului sau regresiunii limbilor cosiderate în raporturile lor cu diversele tipuri de civilizație. Secolul al XIX-lea a crezut într-o degradare a idiomurilor începînd cu marile limbi clasice : sanscrita, greaca, latina. Gustave

Guillaume şi discipolii săi, dimpotrivă, sînt de părere că o limbă poate rămîne staţionară sau să progreseze, dar nu să regreseze (a se vedea *Langage et problèmes du langage*, 1964). Cei mai mulţi dintre lingviştii de astăzi sînt de părere că limbile nu cunosc nici progres, nici regres, dar că fiecare dintre ele este adaptată, într-un mod care poate fi considerat aproape perfect, la tipul de civilizaţie pe care îl reprezintă.

Cred că acest punct de vedere ar merita să fie examinat mai îndeaproape. Fără să ne întoarcem la teoriile îndrăzneţe ale lui Vossler, de care am mai vorbit, acest studiu ar putea fi dus mai departe. Şi, fără a folosi cuvîntul „primitiv", care nu poate fi apărat cronologic, cred că s-ar putea vorbi de limbi şi de civilizaţii „imature" (sau „artizanale"?) pe de o parte şi „mature" (sau „tehnologice"?) pe de alta. Să examinăm acum mai îndeaproape ecuaţia :

$$\frac{\text{Limbă imatură}}{\text{Civilizaţie imatură}} = \frac{\text{Limbă matură}}{\text{Civilizaţie matură}}$$

Fără să putem vorbi într-adevăr de progres, sînt de părere că s-ar putea constata o purificare a mijloacelor de exprimare şi, de fiecare parte, simplificări şi complexităţi diferite.

Dacă se lasă deoparte lexicul — care oferă fapte prea evidente — şi problema abstracţiunii — mai delicată decît pare — s-ar putea circumscrie un anumit număr de constante între extreme, adică între o limbă foarte matură şi una foarte imatură [6], cum ar fi următoarele :

a) Limba imatură recurge la foneme a căror realizare reclamă un mare efort articulator cu un „cost" ce pare prea puţin proporţionat cu randamentul. Exemplul clasic este cel al clicks-ilor din familia africană khoisan.

Constatăm însă că limbi mature sînt mai mult sau mai puţin avansate în eliminarea lui *h* aspirat sau a lui *r* apical vibrat.

b) Limba imatură oferă un număr mai important de onomatopee şi ideofonii săi, mult mai numeroşi, păstrează o creativitate foarte mare.

c) Limba imatură uzează mult de procedee de reduplicare, nu numai cu valoare expresivă, ci şi cu valoare gramaticală. Un perfect latin ca *cucurri* poate fi un vestigiu.

d) Distincţia dintre verb şi nume este mai puţin netă decît în limbile mature, iar trecerea de la o categorie la alta este mai uşoară.

e) Conjugarea este mai sensibilă la desfăşurarea acţiunii decît la îndepărtarea de momentul prezent spre trecut sau spre viitor : aspectul o face să biruie timpul.

f) Acest fapt este legat uneori de exprimarea lexicală a timpului : unele limbi folosesc acelaşi cuvînt pentru *ieri* şi pentru *mîine*. Şi lexicul timpului este, fără îndoială, mult mai bogat şi mai precis în limbile mature. Să nu uităm că substantivul cel mai des întîlnit în limba franceză este cuvîntul *heure*.

g) Conjuncţia de subordonare şi în special articolul apar tîrziu.

h) Sistemele de computare diferă considerabil prin posibilităţile lor. Unele popoare amer-indiene nu cunosc, pare-se, decît *unu*, *doi* şi *mult*.

[6] Am întreprins un studiu mult mai aprofundat al acestei probleme, care va apărea în cîteva luni.

Între această sărăcie și sistemele noastre actuale, latina reprezintă un stadiu intermediar : în această limbă e greu să faci operații care depășesc milionul.

i) Frecvent în limbile imature, duelul dispare în limbile mature sau nu mai subzistă decît în stadiul de vestigii puțin importante.

De fapt, așa cum se poate deduce din cîteva exemple precedente, e vorba mai puțin de a opune limbi mature celor imature decît de a considera anumite trăsături lingvistice, dintre care unele pot fi numite „mature", iar altele „imature". O limbă imatură nu va fi decît o limbă bogată în trăsături imature și săracă în trăsături mature.

După „comparație", să examinăm faptele de „contact". Unul dintre numele care se impun cel mai mult, cel puțin printre autorii de limbă franceză, este acela al d-nei Andrée Tabouret-Keller [7]. D-na Tabouret este în primul rînd psiholog și cel puțin unul dintre studiile sale figurează în volumul *Problèmes de Psycho-Linguistique* (P.U.F., 1963), dar multe dintre lucrările sale aparțin, cel puțin în aceeași măsură, sociolingvisticii.

Acesta este cazul, printre altele, al lucrării sale *Contribution à l'étude sociologique des bilinguismes* (al IX-lea Congres international al lingviștilor, 1962 ; editat de Mouton, 1964) : în această lucrare, autoarea arată cît de legat era bilingvismul francez-patois, în două departamente ale țării, d'Oc și Alsacia, de condițiile sociale : arie locuită de populație, mod de viață, sex, grad de industrializare, mișcări migratorii.

Problema bilingvismului sau a plurilingvismului este însă atît de vastă, a constituit, în ultimii ani, obiectul atîtor publicații încît consider că nu e cazul s-o discutăm mai pe larg aici. După părerea mea, studiul bilingvismului constituie un vast triptic care ar merita — el singur — unul sau mai multe colocvii (pînă acum nu s-a ținut decît unul singur la Moncton, în iunie 1967). Una dintre ramurile sale — care privește individul — este psiholingvistica, alta — care privește raporturile dintre grupuri — este sociolingvistica, iar cea de mijloc — care privește limba însăși, aparține lingvisticii propriu-zise sau lingvisticii generale.

IV. Bilingvismul nu ține însă numai de căsuța a III-a, el ocupă și cea mai mare parte a căsuței a IV-a, consacrată influențelor exercitate de o limbă asupra alteia sau, mai exact, modificărilor pe care le aduc într-o limbă contactele cu o comunitate care are o altă limbă sau, chiar dacă are aceeași limbă, o vorbește la un „nivel" diferit.

Vom regăsi și aici numele d-nei Andrée Tabouret-Keller, care arată cum dialectele d'oc sînt pe cale de dispariție sub presiunea francezei. În mod simetric s-ar putea cita un studiu al lui Werner Leopold, *The Decline of German Dialects*.

Vom repeta și pentru bilingvism ceea ce am spus cînd am discutat despre căsuța a III-a : ar merita un studiu aparte, detașat de restul sociolingvisticii.

Tot în căsuța a IV-a se vor situa problemele legate de bilingvism, de rolul atît de controversat al „straturilor" : substrat, superstrat, adstrat.

---

[7] Doamna Tabouret trebuie să publice în continuare o lucrare cu privire la *Bilinguisme* în colecția *Le Linguiste* (P.U.F.). Dintre nenumărații lingviști care au publicat lucrări cu privire la bilingvism (sau plurilingvism) îi citãm pe D. Bartlett, J. Darbelnet, Th. Elwert, W. Gage, J. Gumperz, J. Hanse, E. Haugen (care a publicat o bibliografie a problemei în 1956), R. Jakobson, Janine Jaudel, R. Jones, W. Mackey, J. Macnamara, R. Renard, d-na Rūķe-Dravina, L. Taillon, V. Vildomec, U. Weinreich.

Dintre aceste probleme o aleg pe aceea a graiurilor creole. Se ştie cît de „la modă" sînt aceste graiuri. K. J. Hollyman a publicat o lungă bibliografie în publicaţia „Français moderne" din aprilie 1965.

Un fapt dintre cele mai curioase este că aceste graiuri, ieşite din limbi „mature", reiau unele caractere ale limbilor „imature". De aici se poate vedea cît ar fi de interesant să se întreprindă în acelaşi timp un studiu comparativ al limbilor mature şi imature şi un studiu privind acest aspect al graiurilor creole.

Trebuie să vedem oare în creolizare o influenţă a substraturilor, şi a căror substraturi? Cu cîteva luni în urmă, o echipă de cercetători de la Universitatea din Lovanium s-au ocupat de această problemă, dar n-au putut-o rezolva.

Dintre lucrările recente consacrate limbilor creole, menţionăm lucrarea lui R. A. Hall, *Pidgin and Creole Language*, New York, 1966, care consideră că „fenomenul de creolizare nu se reduce la o reducţie drastică a structurilor fonologice, morfosintetice şi lexicologice ale limbii europene", ci că „punînd graiul indigen în prezenţa limbii colonului se produce un precipitat". Acest grai este mărturia unei alte viziuni a lumii. O altă lucrare importantă este aceea a lui M. Valkhoff, *Studies in Portuguese and Creole*, Johannesburg, 1966. Scandalizîndu-i grozav pe rasiştii buri, el explică naşterea limbii afrikaans prin contactul dintre societatea albă, de limbă neerlandeză, şi societatea neagră, care adoptase o creolă portugheză. O bună sinteză a studiului în care se află problema limbilor creole o găsim în articolul publicat de d-na Ioana Vintilă-Rădulescu în „Revue roumaine de linguistique" (1967, nr. 3, p. 229)[8]. Pentru celelalte limbi, zise simplificate, mă voi mărgini să citez un studiu al africanistului William Samarin cu privire la *Lingua Francas of the World* (în Fishman, *Readings*).

Ar trebui să se studieze trăsăturile „imature" care aparţin în comun limbilor popoarelor puţin evoluate, limbilor creole sau altor limbi „simplificate" şi limbajului copiilor.

Legată de cele precedente, problema „naşterii" şi „dispariţiei" limbilor aparţine de drept sociolingvisticii. Cînd o societate capătă conştiinţa că vorbeşte o limbă diferită de aceea a strămoşilor săi (să ne gîndim numai la faimosul conciliu din Tours de la 813) sau cînd o comunitate lingvistică dispare, aceasta se datoreşte în mare parte, în primul caz, şi aproape în întregime în cel de-al doilea, unor raţiuni sociologice. Căci raţiuni sociale au făcut să piară polaba, cornica, dalmata şi, foarte recent, limba manxais. Spicuiesc, oarecum la întîmplare, cu privire la această chestiune, un articol de Juan Régulo Pérez, care trebuie să apară în primul număr al unei reviste care va lua fiinţă în acest an: *Imperialismo lingüístico y genecidio cultural en España.* Această revistă, „La Monda linguo-problemo" (La Haye, Mouton) va fi consacrată în mare parte problemelor de sociolingvistică („socia linguistica").

Ne putem imagina un compartiment al sociolingvisticii care s-ar numi „dinamica comunităţilor lingvistice". Ea ar încerca să determine, cu cea mai mare rigoare posibilă, modalităţile prin care o limbă ia loc alteia.

---

[8] Note bibliografice recente cu privire la limbile creole se află în multe capitole ale lucrării colective *Le Langage, Encyclopédie de la Pléiade*, NRF, 1968 (p. 619, 1049) şi în *Créoles et Contacts africains, Centre d'études des relations interethniques de Nice*, Minard, 19 69.

Ar fi interesant, de exemplu, să se întreprindă un studiu comparativ al romanizării Imperiului roman, al răspîndirii limbilor latine în America de Sud şi al progreselor înregistrate de limba rusă în nordul Asiei, fiecare dintre aceste fapte putînd să furnizeze o lumină asupra dezvoltării altora.

Nu îndrăznesc să folosesc cuvîntul „lege", care este periculos, dar cred că se va putea ajunge la observaţii din ce în ce mai fine şi mai precise, pornind de la tendinţe generale de felul celor două care urmează :

1. Cînd două limbi sînt în contact, una tinde să devină dominantă, iar cealaltă dominată. Limba dominantă tinde să elimine limba dominată în raport direct cu volumul de comunicaţii, cu diferenţierea economică, demografică şi culturală a comunităţilor care le vorbesc şi în raport invers cu diferenţierea de structură a celor două limbi.

2. O limbă este cu atît mai ameninţată de segmentare cu cît aria sa de răspîndire este mai întinsă, cu cît comunităţile care o vorbesc sînt mai scindate din raţiuni istorice, economice sau geografice şi cu atît mai mult cu cît centre puternice capătă importanţă în raport cu centrul conducător iniţial.

★

Ar mai fi multe de spus : am putea, de exemplu, să vorbim de limbile artificiale, de încercările de normalizare sau de standardizare a limbilor, de rolul dreptului, al administraţiei sau al frontierelor asupra limbii.

Eu am studiat, de exemplu, dispariţia negaţiei *ne* de o parte şi de alta a frontierei franco-belgiene, în regiuni unde dialectele, felul de viaţă şi tipul uman din cele două ţări nu diferă. Cu toate acestea, contribuţia omiterii lui *ne* de partea belgienei este în general inferioară procentului de 20%, pe cînd de partea francezei ea depăşeşte 44%.

Ar mai fi încă de spus multe lucruri pe care nu le cunosc. Mă tem că n-am prezentat aproape nimic nou, dar mă voi considera mulţumit dacă expunerea mea a putut îndrepta măcar gîndul cîtorva dintre cititori spre probleme la care nu se gîndeau şi cărora le vor aduce, poate, soluţii.

COORDONARE LA NIVEL DE PROPOZIŢIE SAU LA NIVEL DE FRAZĂ?

DE

D. CRAŞOVEANU

Raportul sintactic de coordonare în toate cele patru tipuri de realizare a acesteia : copulativă disjunctivă, adversativă şi conclusivă — caracterizează, cum bine se ştie, atît fraza, cît şi propoziţia. Mai mult chiar, el are în serviciul său — spre deosebire de raportul de subordonare — în general aceleaşi elemente joncţionale [1], indiferent dacă realizarea lui are loc într-o structură mai amplă, ca fraza, sau într-una mai restrînsă, ca propoziţia. În treacăt fie spus, ar putea fi identificat în aceasta un element în plus al relaţiei propoziţie-frază, ca unităţi sintactice structural ierarhice.

Ca şi în cadrul frazei, în interiorul propoziţiei — sfera ei o vom avea în vedere aici —, părţile care intră în raport de coordonare „se găsesc pe acelaşi plan, nici una dintre ele nefiind subordonată celeilalte"[2]. Se înţelege că în limitele acestei unităţi sintactice nu se poate vorbi, în limba română, de coordonare la nivelul predicatului (sau al verbului copulativ în situaţia predicatului nominal [3]). De menţionat că, aşa cum a semnalat Mioara Avram (*lucr. cit.*, p. 158 şi u.), gramaticile noastre mai vechi n-au insistat asupra coordonării între părţile de propoziţie. Acest neajuns a fost însă, în cea mai mare parte, eliminat în ediţia a 2-a a *Gramaticii limbii române* (editată de Acad. R.S. România, Bucureşti, 1963), vol. II, în capitolul *Coordonarea părţilor de propoziţie* (p. 212—225).

În cadrul raporturilor de coordonare — joncţională — între diferitele părţi ale propoziţiei, am considerat oportun să ne oprim asupra

---

[1] Pentru conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale coordonatoare care pot să apară în frază, nu şi în cadrul propoziţiei, vezi Mioara Avram, *Observaţii asupra coordonării*, SG,II, 1957, p. 159.

[2] Cf. *Gramatica* Academiei R.S. România, ediţia a 2-a, Bucureşti, 1963, vol. II, p. 212 (această ediţie o vom nota, în continuare, mai scurt : *Gramatica*, menţionînd volumul şi pagina la care trimitem). Cf. şi Mioara Avram, *lucr. cit.*, p. 156 : „definiţia coordonării trebuie să arate că acestea (elementele coordonate — D.C.) stau pe acelaşi plan" (vezi şi p. 159).

[3] „Într-o frază numărul predicatelor nominale e egal cu numărul verbelor copulative" (cf. *Gramatica*, vol. II, 99, Observaţii 1).

coordonării la nivelul subiectului. Există aci — se pare — un aspect care merită a fi supus discuției.

Vom începe cu raportul coordonator disjunctiv.

Este un lucru cunoscut că un asemenea raport sintactic exprimă fie „o alternativă între noțiuni care nu sînt contrare și nu se opun una alteia"[4], fie — mai frecvent — „o opoziție între noțiuni care se exclud"[5]. Firește, între aceste două cazuri „nu se poate face o delimitare strictă"[6], în ambele fiind vorba, în ultimă analiză, tot de niște alternative — situate pe plan de egalitate —, dintre care însă numai una poate fi adevărată și, deci, de admis într-un anumit moment sau într-o anumită situație.

În *Gramatică*, pentru ilustrarea raportului disjunctiv la nivelul subiectului sînt citate următoarele exemple :

Trebuie să pleci **ori tu, ori eu** ;
Eu ori el *va trage ponoasele* ;
Copilul sau părinții *sînt vinovați* ;
Dumnezeu sau dracul *mă va însănătoșa* [7].

Ne vom referi, deocamdată, numai la primele trei din acestea. Ceea ce ne atrage atenția în cadrul lor este că, în fiecare, subiectele coordonate sînt, din punct de vedere morfologic, pronume personale diferite (*tu — eu* ; *eu — el*) sau substantive diferite în privința categoriei gramaticale a numărului (*copilul-părinții*). Privind forma flexionară a verbului-predicat (*să pleci, va trage*) sau a verbului copulativ (inclusiv a numelui predicativ) din structura predicatului nominal (*sînt vinovați*), într-un cuvînt forma predicatului, se vede că ea corespunde, mai bine zis e compatibilă, sub raportul categoriilor de persoană sau număr, în fiecare din aceste exemple, numai cu cîte unul din cele două subiecte coordonate ; și lucrul *pare* a fi firesc : e vorba de o disjuncție (= alegere + excludere). Și totuși : avem dreptul să considerăm că prezența respectivei forme flexionare verbale este dovada sau consecința faptului că *deja* a fost reținută ca adevărată o alternativă, și nu cealaltă ? Altfel spus : forma flexionară a verbului-predicat sau a verbului copulativ este, în exemplele amintite, *aceasta* (și nu cealaltă, corespunzătoare celuilalt subiect) pentru că ea reprezintă reflexul, expresia unei precizări de atitudine a vorbitorului, cu privire la opțiunea sa pentru cutare alternativă din cele două ? Evident, așa ceva e greu de susținut ; ar fi în contradicție cu însăși natura raportului coordonator în discuție : puse din capul locului pe același plan, în egală măsură poate fi, în perspectivă, reținută ca adevărată *cealaltă* alternativă, întrucît, așa cum se și precizează în *Gramatică*, „pentru vorbitor ambele alternative sînt la fel de importante"[8], fapt învederat, între altele, și de caracterul liber al ordinii termenilor astfel coordonați : „Părțile de propoziție coordonate legate prin conjuncțiile disjunctive *sau, ori* pot sta una față de cealaltă în *orice ordine, fără ca sensul propoziției să sufere vreo modificare*"[9] (subl.

---

[4] *Ibidem*, vol. II, p. 221.
[5] *Ibidem*, vol. II, p. 220.
[6] *Ibidem*, vol. II, p. 221 (Observații 1).
[7] Cf. vol. II, p. 221—222.
[8] Cf. vol. II, p. 472.
[9] Cf. vol. II, p. 452.

ns. — *D.C.*). Într-un cuvînt, se poate spune că forma flexionară verbală care apare aci nu este „angajantă" în ceea ce privește opțiunea între cele două alternative existente.

Dar tocmai pentru că lucrurile stau așa, ne putem întreba de ce totuși verbul apare aci numai cu o singură formă flexionară, specifică doar unuia din cele două subiecte coordonate? Răspunsul ar putea fi acesta : verbul-predicat și verbul copulativ s-au orientat și se orientează de obicei în asemenea cazuri, în privința persoanei și numărului, după subiectul cel mai apropiat sau nemijlocit învecinat. O comparație între :

Trebuie **să pleci** *ori* **tu**, *ori eu* ;
Eu ori **el va trage** *ponoasele* ;
Copilul sau **părinții sînt vinovați** ;
și
Trebuie **să plec** *ori* **eu**, *ori tu* ;
Eu voi trage *ponoasele ori el* ;
Copilul este vinovat *sau părinții*
(*Părinții sau* **copilul este vinovat**)

ar veni să confirme acest lucru.

Mai exact spus, ne-am găsi aici în prezența unui acord prin atracție. În *Gramatică* însă, situații de felul celor la care ne referim nu sînt luate în discuție atunci cînd se vorbește de acest tip de acord între predicat și subiect [10] . Și chiar dacă erau inserate acolo, ele ar fi fost considerate drept excepții sau abateri de la regulile acordului [11]. Presupunînd, în consecință, că acest fapt nu constituie o omisiune a *Gramaticii*, lucrurile devin susceptibile de o interpretare în alt sens și mai aproape de adevăr.

Nu pierdem din vedere că avem a face cu o *co-ordonare*, adică cu o alăturare, pe același plan sau la același nivel, a doi termeni. Sigur că, fiind vorba de un raport disjunctiv, alăturarea are loc tocmai în perspectiva unei selecții, dublate de o excludere. De reținut însă că termenii aci coordonați — ambii posibili [12] — sînt subiecte în propoziție, și încă — fapt esențial — de fiecare dată *diferiți* în ceea ce privește persoana (*tu — eu* ; *el — eu*) sau numărul (*copilul — părinții*). Subiectul — este știut — stă într-o strînsă relație *de acord* cu predicatul. Or, în fiecare din exemplele noastre, forma flexionară, tocmai în baza acestei relații de acord, nu se justifică — s-a văzut — decît pentru cîte unul (*tu, el, părinții*) din cele două subiecte, celălalt (*eu, eu, copilul*), imposibil —strict gramatical — de cuprins în ea, rămînînd, astfel, în suspensie ; pronume personal de altă persoană sau substantiv la alt număr, lui îi este proprie, așa cum e și firesc, o a l t ă p o z i ț i e (*să plec, voi trage, este vinovat*) din paradigma verbului respectiv. Avem dreptul să i-o presupunem în text aici, alături de cealaltă, existentă deja?

Referitor la relația subiect-predicat, se spune — și se exprimă o realitate — că *subiectul* este cel care „impune", selectează o anumită poziție — pe cea corespunzătoare — din paradigma verbului (predicat). Să mai subliniem și faptul că raportul disjunctiv este tocmai *opusul* celui

[10] Cf. vol. II, p. 112—113.

[11] Cf. vol. II, p. 110 : „Excepții și abateri de la regulile menționate în paragrafele de mai sus se ivesc mai ales acolo unde acordul se face după înțeles sau prin atracție".

[12] Cf. Iorgu Iordan, LRC, București, 1956, p. 694.

copulativ [13]. Potrivit tuturor acestora, răspunsul la întrebarea pusă va fi unul afirmativ. Două subiecte coordonate *disjunctiv* și *diferite* fie sub raportul categoriei de persoană, fie sub raportul categoriei de număr, reclamă în mod necesar — indiferent de faptul că unul din ele va fi, în cele din urmă, exclus (ca alternativă neadevărată) — două poziții paradigmatice diferite din partea verbului. Așadar, complete din punct de vedere lexical și gramatical, cele trei enunțuri aici în discuție ar trebui să arate astfel:

Trebuie ori **tu** *să pleci, ori* **eu** [să plec];
Eu [voi trage ponoasele] *ori* **el** *va trage ponoasele*;
Copilul [este vinovat] *sau* **părinții** *sînt vinovați.*

Rezultă de aici că suspensia de care vorbeam, a respectivelor subiecte, simțită — realmente — ca un gol sau chiar ca o imperfecțiune a exprimării, trebuie privită ca un fenomen de e l i p s ă gramaticală, elipsă a unui predicat, datorată „nevoii de concizie, de scurtare a vorbirii" [14]. În măsura în care elipsa presupune subînțelegerea, de care, în general, nici nu poate fi despărțită sau tranșant delimitată, avem aci și o subînțelegere, și anume una — așa cum într-un anumit loc se și precizează în *Gramatică* [15] — ce implică o schimbare de persoană în ceea ce privește forma flexionară a verbului.

Elipsa, dublată de subînțelegere, se justifică aici — și nu numai aici — cu atît mai mult cu cît, fiind vorba de două acțiuni identice [16] (exprimate lingvistic prin unul și același verb), care au, fiecare, ca autor pe cîte unul din cei doi „parteneri" diferiți (*tu — eu, eu — el, copilul — părinții*), verbul respectiv nu-și actualizează decît o singură poziție din paradigma sa, pe cea specifică doar unuia din cele două subiecte gramaticale — celui mai apropiat sau nemijlocit învecinat, să zicem —, cealaltă poziție, proprie celuilalt subiect, rămînînd, astfel, ușor de presupus, de subînțeles de către cel ce receptează enunțul. În plus, să mai notăm și faptul că distanța care desparte cele două forme ale aceluiași verb fiind minimă, a putut, de asemenea, favoriza fenomenul de elipsă a uneia din aceste forme verbale astfel încît enunțurile respective apar doar cu cîte un singur predicat în loc de două.

Concluzia care se degajă în mod firesc la capătul acestor precizări este că atunci cînd în raportul coordonator disjunctiv sînt angajate două subiecte diferite sub raportul categoriilor gramaticale de persoană (în speță două pronume personale deosebite din acest punct de vedere) sau număr (fie două substantive, fie un pronume și un substantiv, tip: *eu sau băieții*), avem a face numai în a p a r e n ț ă cu o coordonare la nivelul propoziției, în realitate fiind vorba de o coordonare *la nivelul frazei*, între două

---

[13] Prin chiar natura sa, raportul disjunctiv, ca, de altfel, și raportul adversativ, exclude ideea de subiect multiplu, pe care, însă, o presupune raportul copulativ marcat prin *și, cu, cu tot cu, laolaltă cu, împreună cu.*

[14] Cf. *Gramatica*, vol. II, p. 397. De prisos să mai spunem că în aceste cazuri elipsa nu poate fi pusă pe seama unor factori de ordin afectiv.

[15] Cf. *ibidem*, vol. II, p. 399 (Observație).

[16] Cf. *ibidem*, vol. II, p. 399 (Observație), unde, pentru ilustrarea fenomenului de subînțelegere (și, implicit, de elipsă) este adus, între altele, un exemplu ca: *Eu merg în oraș,* **el** [merge] *la școală.*

propoziții, dintre care una este *eliptică de predicat*. Altfel spus, întrucît avem a face cu două subiecte diferite în privința categoriilor gramaticale menționate, o lege atît de riguroasă ca aceea a acordului în număr și persoană ce trebuie să existe între subiect și predicat ne îndreptățește să vedem aici o coordonare totuși între două propoziții (două predicate), detectabilă însă prin intermediul subiectelor lor și conținută tocmai în ceea ce constituie deosebirea dintre acestea.

În acord cu cele arătate pînă aici, aceeași concluzie rămîne valabilă, firește, și pentru situații ca :

El *sau* **ei** (**ea** *sau* **ele**) *cîntă (aleargă)*,
Băiatul *sau* **fetele** *suie* (*coboară*),
Eu *sau* **ei** (**ele, băieții**) *scriu* (*rîd*)
etc.,

în care apar verbe (în general din conjugarea I, mai puține din conjugările a II-a și a IV-a) cu forme omofone pentru persoanele a III-a sg. și a III-a pl. sau I sg. și a III-a pl., la indicativ prezent. Este, firește, exclus — dacă mai e nevoie s-o spunem — să se considere că în atare cazuri forma verbală respectivă (*cîntă*, *aleargă*, *suie*, *coboară*, *scriu*, *rîd*) ar fi una de plural inclusiv. Totodată, nici caracterul lor omofon nu le reduce la una și aceeași poziție în paradigmă. Notînd astfel :

sg.	1 cînt	1 cobor	1 *scriu*
	2 cînți	2 cobori	2 scrii
	3 *cîntă*	3 *coboară*	3 scrie
pl.	4 cîntăm	4 coborîm	4 scriem
	5 cîntați	5 coborîți	5 scrieți
	6 *cîntă*	6 *coboară*	6 *scriu*

paradigma la indicativ prezent pentru trei din verbele de aici, se observă că formele *cîntă — cîntă*, *coboară — coboară*, respectiv *scriu — scriu* reprezintă poziții diferite : 3 și 6 sau 1 și 6, în ceea ce privește numărul. Cu alte cuvinte, raportate la categoria gramaticală de număr a subiectului (pronume sau substantiv), ele apar drept poziții deosebite în paradigmă, ceea ce se confirmă pe deplin urmărind flexiunea acelorași verbe la timpurile din sfera trecutului sau la viitor, unde omofonia dispare, pozițiilor 3 și 6, 1 și 6 corespunzîndu-le forme distincte :

	perf. comp.	perf. simplu	m.m.c.p.	viit. I
el (ea, băiatul)	*a cîntat*	*cîntă*	*cîntase*	*va cînta*
	(*a coborît*)	(*coborî*)	(*coborîse*)	(*va coborî*)
ei (ele, băieții)	*au cîntat*	*cîntară*	*cîntaseră*	*vor cînta*
	(*au coborît*)	(*coborîră*)	(*coborîseră*)	(*vor coborî*)
eu	*am scris*	*scrisei*	*scrisesem*	*voi scrie*
	(*am rîs*)	(*rîsei*)	(*rîsesem*)	(*voi rîde*)
ei (ele, băieții)	*au scris*	*scriseră*	*scriseseră*	*vor scrie*
	(*au rîs*)	(*rîseră*)	(*rîseseră*)	(*vor rîde*)

Desigur, acestea fiind timpuri compuse, deosebirea în sensul arătat a pozițiilor respective apare la nivelul auxiliarului morfologic (*el* **a** *cîntat*, **va** *cînta* — *ei* **au** *cîntat*, **vor** *cînta* etc.), întrucît participiul și infinitivul sînt moduri nepersonale [17].

Prin urmare sîntem îndreptățiți să considerăm exemplele de mai sus (cf. *supra*, p. 299) drept exemple de coordonare tot între două propoziții, și nu între două subiecte ale aceleiași propoziții.

În sfera discuției de față pot fi atrase și subordonate punctului de vedere exprimat aici și acele situații în care termenii unei asemenea coordonări comportă între ei o deosebire în plus sau chiar numai pe aceasta : *genul*, categorie gramaticală de o și mai mare stringență în acord, în cazul predicatului verbal la diateza pasivă sau nominal. Ne referim la situații de tipul :

El *sau* **ea** *este lăudată* (*este vinovată*)
Ea *sau* **el** *este lăudat* (*este vinovat*)
Băiatul *sau* **fetele** *sînt lăudate* (*sînt vinovate*)
Fetele *sau* **băiatul** *este lăudat* (*este vinovat*)

Fără să mai stăruim aici cu detalii asupra lor, vom spune că și în aceste cazuri coordonarea trebuie de asemenea socotită ca una la nivel de frază, între două propoziții, dintre care una eliptică de predicat :

Băiatul [este lăudat (este vinovat)] *sau* **fetele** *sînt lăudate* (*sînt vinovate*) ;
Ea [este lăudată (este vinovată)] *sau* **el** *este lăudat* (*este vinovat*) etc.

Drept urmare a discuției de pînă aici, vom conchide că despre o coordonare disjunctivă între două subiecte din cadrul uneia și aceleiași propoziții rămîne să se vorbească numai în situațiile în care termenii astfel coordonați sînt, gramatical, *la aceeași persoană* — doar a treia, firește —, *la același număr*, fie numai singular, fie numai plural, și *de același gen* (în cazul în care predicatul este nominal sau verbal la diateza pasivă) :

El (**ea**) *sau* **băiatul** *urcă* (*vede*, *scrie*, *hotărăște* etc.)
Ei (**ele**) *sau* **băieții** *urcă* (*văd*, *scriu*, *hotărăsc* etc.)
Băieții *sau* **fetele** *urcă* (*văd*, *scriu*, *hotărăsc* etc.)

Elevul *sau* **studentul** *este atent* (*este examinat*)
Eleva *sau* **studenta** *este atentă* (*este examinată*)
Elevii *sau* **studenții** *sînt atenți* (*sînt examinați*)
Elevele *sau* **studentele** *sînt atente* (*sînt examinate*).

În fiecare din exemplele de față, forma predicatului reprezintă una și aceeași poziție (fie a 3-a, fie a 6-a) din paradigmă, poziție pe care ar selecta-o ca proprie oricare din cele două subiecte coordonate.

Aici se înscrie exemplul : **Dumnezeu** *sau* **dracul** *mă va însănătoșa*, pe care l-am lăsat în afară, la începutul discuției noastre, și, de asemenea :

---

[17] Pentru viitorul I, vezi, de exemplu, situația din franceză și spaniolă, unde auxiliarul morfologic funcționează ca o desinență : *je chanter***ai**, tu *chanter***as** etc. — *cantar***é**, *cantar***ás** etc.

Boierul *sau* **locțiitorul** *lui, arendașul, e stăpînul satului* [18], în care termenii coordonați sînt identici sub raportul categoriilor de număr, persoană și gen, așa încît, dintre cele aduse în *Gramatică* (și discutate aici de noi), doar ele se dovedesc a fi potrivite pentru ilustrarea coordonării disjunctive în interiorul propoziției, între două subiecte ale acesteia.

★

În esență, modul în care am examinat mai sus faptele referitor la raportul coordonator disjunctiv, precum și concluzia desprinsă cu privire la condițiile în care o asemenea coordonare este într-adevăr una între două subiecte din cadrul aceleiași propoziții rămîn, în egală măsură, proprii și pentru raporturile coordonatoare adversativ, marcat prin *nu...ci*, *(și)nu*, mai rar *(iar) nu* [19], și copulativ, marcat prin corelativele *nu numai... ci și*, *nu numai... dar și*, mai rar *și... (dar) și*.

În consecință, socotim că asupra acestora două nici nu mai e nevoie să insistăm cu considerații teoretice. Și aceasta cu atît mai mult cu cît între aceste trei tipuri de acord există, în plan semantic, o evidentă legătură și chiar o asemănare. Pe de o parte, raportul disjunctiv, deja discutat, seamănă cu cel adversativ, „întrucît existența lor are la bază tot o opoziție între două conținuturi" [20], deosebirea dintre ele constînd în aceea că în cazul celui din urmă (adversativ), e vorba de o opoziție foarte puternică între o negație categorică [21] și o afirmație categorică (**nu** *tu*, **ci** *eu* ; *el* **și nu** (**iar nu**) *eu* etc.), ceea ce înseamnă, implicit, — spre deosebire de cel dintîi, disjunctiv (**ori** *tu*, **ori** *eu* ; *el* **sau** *eu* etc.) — o netă precizare de atitudine, de unde și topica rigidă a termenilor respectivi [22]. Pe de altă parte, raportul copulativ, marcat prin corelativele amintite și exprimînd nu o opoziție sau o excludere, ci, dimpotrivă, o implicare, mai bine zis o cumulare [23] (*nu numai* **tu**... *ci și* **eu** ; *nu numai* **el**... dar *și* **eu** etc.), se leagă, la rîndul său, de celelalte două tocmai prin faptul că el este, logic și semantic, opusul acestora [24].

Dar, dincolo de acest considerent, esențial pentru discuția noastră rămîne, cum am spus, omogenitatea, în privința categoriilor de persoană, număr și gen, a termenilor coordonați, omogenitate în baza căreia numai să putem vorbi de o coordonare realmente între două subiecte ale aceleiași propoziții, și nu între două propoziții. Mai exact spus, și coordonarea adversativă și copulativă la nivelul subiectului, deci în cadrul propoziției, va fi admisă în limitele aceleiași restricții circumscrise în prima parte a articolului : *identitatea* (sau *omogenitatea*) termenilor respectivi, în ceea ce privește categoriile gramaticale amintite.

---

[18] Vezi acest exemplu în *Gramatică*, vol. II, p. 107.

[19] Vezi în acest sens *Gramatica*, vol. II, p. 61, § 490 : *Negația în coordonare.*

[20] Cf. Iorgu Iordan, *lucr. cit.*, p. 694.

[21] Cf. *Gramatica*, vol. II, p. 61 ; § 490 ; *Negația în coordonare.*

[22] Cf. *ibidem*, vol. II, p. 451—452. Evident, atitudinea net formulată și poziția fixă a termenilor nu pledează nici aici pentru un acord prin atracție, datorită acelorași motive, arătate în cele precedente.

[23] Cf. *ibidem*, vol. I, p. 389—390.

[24] Raportul copulativ este opus și din punct de vedere formal acestora atunci cînd el e marcat prin : *și, și... și* și, de multe ori, chiar și prin perechea *atît... cît și.*

Vom vorbi, deci, de o coordonare adversativă sau copulativă a două subiecte din cadrul aceleiași propoziții în situații ca : **Nu întîmplarea** *îi adusese pe amîndoi în acest șantier unde munceau astăzi*, **ci o** *veche* **legătură** *sufletească*.

Zgomotul și nu cîntecul *e supărător* [25].
Studenta și nu eleva *a fost examinată* (*a fost vinovată*)
Nu băieții, ci copiii *cîntă* (*sînt chemați, sînt atenți*)
etc.,

respectiv :

Nu numai întîmplarea *îi adusese pe amîndoi în acest* **șantier . . ., ci și (dar și) o** *veche* **legătură** *sufletească* ;
Nu numai zgomotul, ci și (dar și) cîntecul *e supărător* ;
Nu numai studenta *a fost examinată* (*a fost vinovată*), **ci și (dar și) eleva** ;
Nu numai băieții, ci și (dar și) copiii *cîntă* (*sînt chemați, sînt atenți*) etc.

Dimpotrivă, coordonarea adversativă și copulativă — realizate cu elementele joncționale menționate — depășește, așa cum am arătat la raportul disjunctiv, limitele propoziției atunci cînd termenii-subiect, diferiți fiind în privința uneia din categoriile de persoană, număr sau gen, reclamă, în conformitate cu cerințele acordului, fiecare o altă poziție din paradigma verbului sau o altă formă a numelui predicativ ori a participiului, în cazul predicatelor nominal și verbal la diateza pasivă. Ceea ce înseamnă, implicit, că termenii respectivi *sînt subiectele a două propoziții* — dintre care una eliptică de predicat —, *acestea*, fiind, de fapt, coordonate adversativ sau copulativ. Este cazul unor situații ca :

Nu pumnul [mă sperie], **ci ochii** *omului mă sperie* [26] ;
Nu lumina [îi va atrage]
Ce în lume-ai revărsat-o, **ci păcatele și vina . . .**
Mult mai mult îi vor atrage decît tot ce ai gîndit [27] ;
Nu tu *trebuie să pleci*, **ci eu** [trebuie să plec] ;
Băiatul [este chemat (este sîrguincios)] **și nu fetița** *este chemată* (*este sîrguincioasă*)
etc.,

respectiv :

Nu numai tu *trebuie să pleci*, **ci și (dar și) eu** [trebuie să plec] ;
Nu numai eu [voi trage ponoasele], **ci și (dar și) el** *va trage ponoasele* [28] ;
Nu numai el (băiatul) [este chemat (este lăudat)], **ci și ea (fata, elevele)** *este chemată* (*este lăudată*), *sînt chemate* (*sînt lăudate*) ;
Nu numai el [a plecat], **ci și (dar și) ei** *au plecat*.

---

[25] Vezi aceste două exemple în *Gramatică*, vol. II, p. 223 și urm.
[26] Cf. *ibidem*, vol. II, p. 223. Pentru verbele cu poziții omofone în paradigmă, la indicativ prezent, vezi *supra*, p. 299.
[27] Vezi exemplul în *Gramatică*, vol. II, p. 51.
[28] Într-un exemplu ca : *nu numai* **tu** (*nu numai* **el**), *ci și* (*dar și*) **eu** *am plecat*, forma verbală *am plecat* nu reprezintă, desigur, un plural inclusiv.

Referitor la exemplul din urmă și la altele similare lui, se înțelege că forma verbală de plural *au plecat* nu este una ce pledează pentru existența unui subiect multiplu așa încît să fie infirmată subînțelegerea celeilalte forme verbale *a plecat*, specifică celuilalt subiect : *el* ; ea nu este decît forma (poziția paradigmatică) corespunzătoare numărului, plural, al unuia din termenii coordonați (**ei**), așa cum o dovedește și faptul că, schimbînd ordinea termenilor respectivi, *ea* devine cea care trebuie subînțeleasă :

Nu numai ei [au plecat], **ci și (dar și) el** *a plecat.*

De altfel, în prezența elementelor joncționale amintite, coordonarea copulativă, tocmai datorită specificului acestora, nu duce, de asemenea, la ceea ce numim subiect multiplu, ba, dimpotrivă, îl exclude, chiar și atunci cînd termenii coordonați sînt omogeni în privința categoriilor gramaticale menționate :

Nu numai băiatul, ci și (dar și) copilul *a plecat* (*a fost chemat, a fost vinovat*)[29].

Stă aici, credem, dovada că în interiorul raportului copulativ propriu-zis (marcat prin *și, și . . . și, cu, cu tot cu, laolaltă cu, împreună cu* — acestea echivalente cu *și*, și, chiar prin perechea *atît . . . cît și*) se poate vorbi de un *raport cumulativ*, ce se individualizează prin jonctive specifice atît în cadrul propoziției [30], cît și în acela al frazei [31]. (Evident, nu ne-am propus să insistăm aici asupra acestui fapt.)

Ajunși în acest punct final al discuției de față — susceptibilă, sîntem convinși, de noi întregiri [32] —, vom preciza, într-o concluzie generală, următoarele :

a. Coordonarea disjunctivă, adversativă și copulativă la nivelul subiectului, deci în limitele unei unități sintactice ca propoziția, se restrînge la acele situații în care termenii angajați într-un asemenea raport sintactic prezintă omogenitate în ceea ce privește categoriile gramaticale de persoană, număr sau gen ; neconcordanța între termenii respectivi, fie și numai în privința uneia din aceste categorii, mută coordonarea în planul frazei, între două propoziții cu subiecte diferite și, deci, cu predicate diferite.

b. examinarea coordonării la nivelul subiectului este mai complexă decît la nivelul altor părți ale propoziției, în sensul că ea trebuie să decurgă în strînsă și permanentă raportare la problema acordului, mai bine zis a relației subiect-predicat, relație ea însăși de o natură specifică și complexă *.

[29] Un enunț ca : **Nu numai băiatul, ci și (dar și) copilul* **au plecat** n-am întîlnit.

[30] Ne referim la locuțiunile prepoziționale *pe lîngă, în afară de, în afara.*

[31] Avem în vedere locuțiunile conjuncționale, *pe lîngă că, plus că, după ce, după ce că, în afară că*, plus corelativele : *mai, și, apoi, dar, însă* — în cealaltă propoziție.

[32] Ne gîndim, de pildă, că, în sensul în care am privit lucrurile pînă aici, discuția ar putea fi extinsă și asupra situațiilor — mai puțin frecvente, ce-i drept — în care coordonarea între termenii-subiect este marcată prin perechile de corelative *ba* (el)... *ba* (eu), *cînd* (el)... *cînd* (ei), *aci* (noi)... *aci* (voi), *nici* (eu)... *nici* (tu), evident, ori de cîte ori în asemenea cazuri singura formă verbală care apare exprimată nu justifică existența unui subiect multiplu.

* Aducem aici cuvenitele mulțumiri lectorului universitar Ion Mușiu, de la Universitatea din Timișoara, pentru unele sugestii prețioase de care a beneficiat lucrarea de față.

SUBIECTIVE APOZITIVE

DE

ECATERINA TEODORESCU

În fruntea regentei unor subordonate situate înaintea acesteia şi introduse prin pronumele *cine*, *care*, *cîţi* sau *ce* se află uneori un *pronume personal*, *demonstrativ* sau, mai rar, *nehotărît*, care corespunde pronumelui introductiv. Ca să ne limităm la problema care ne interesează direct vom cita numai construcţii ca :

1) *cine... el*; *care... el*[1] :

„*Cine* are urechi de auzire, *elŭ* să audă" (Coresi, *Carte cu învăţătură* (*1581*), Bucureşti, 1914, p. 360).

„...*cine* slujĕşte lui Dumnedzău direpţ, *elъ* să tĕme dînsъ" (Varlaam, *Cazania*, 1643, Editura Academiei R.S.R., p. 164).

„*Cine* a aflat în lume prieten adevărat
El o comoară bogată-n viaţa sa a cîştigat" (Anton Pann, *Pagini alese*, I, E.S.P.L.A., 1953, p. 286).

„*Care* tot mereu vorbeşte
El treaba ş-o zăboveşte" (Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor*, II, Bucureşti, 1897, p. 838).

„*Carii* vorъ să ѧ bogâţască, *ei* cadъ ѧ griji şi ѧ năpăşti mari" (Varlaam, *op. cit.*, p. 278).

2) *cine... acela*; *care... acela*; *oricare... acela*; *cîţi... acei* :

„Iară *cine* treace den moarte la viaţă, după taină, *acela* vieva" (Coresi, *op. cit.*, p. 99).

„*Cine* m-au sănătoşatъ, *ačela* mi-au dzis să-mi iau patulъ" (Varlaam, *op. cit.*, p. 110).

„*Cine* vrednicia capului nu pricepe, *acela* lungimea cozii la *mare cinste ţine*" (Zanne, *op. cit.*, p. 41).

„*Care* nu e milostiv către dobitoacele sale, *acela* nu va fi milostiv către oameni" (*Ibidem*, I, Bucureşti, 1895, p. 459).

„Şi *carei* să întărescŭ spre minciuni, *aceia* pascŭ vînturile" (Coresi, *op. cit.*, p. 164).

---

[1] Pentru construcţiile de acest gen la Coresi vezi I. Rizescu, *Observaţii asupra propoziţiilor subordonate relative din Carte cu învăţătură (1581)*, în SCL, XI, 1962, nr. 1.

„*Oricare* vameş va lua vamî mai mult decît iaste obiceaiul să ia, *acela* să aibă certare" (*Pravila Moldovei*, în ediţia lui S. G. Longinescu, *Legi vechi româneşti şi izvoarele lor*, vol. I, Bucureşti, 1912, p. 48).

„... *cîţi* se dau bucatelorŭ trupeşti şi pohtelorŭ, *aceia* pîntecele-şŭ au Dumnezeu şi Domnŭ" (Coresi, *op. cit.*, p. 402).

3) *cine — acesta* :

„*Cine* va avea învăţăturile meale, şi le va păzi eale, *acesta* iaste de mă iubeaşte" (Coresi, *op. cit.*, p. 468).

4) *cîţi... toţi* :

„*Cîţi* se spală, *toţi* la masă vor să şeadă" (Zanne, *op. cit.*, III, Bucureşti, 1899, p. 378).

Construcţiile sînt specifice limbii vechi şi populare, în limba literară se întîlnesc rar şi numai sub forma *cine... acela* :

„*Cine* cercetează împrejurările sociale din care a ieşit observaţia din *Madame Bovary* face istorie exterioară literaturii, *cine* studiază lumea însăşi din acel roman ca realitate cu toate problemele ce decurg din ea, *acela* numai face istorie literară" (George Călinescu, *Principii de estetică*, E.P.L., 1968, p. 77).

„*Cine* nu poate sacrifica o plăcere imediată, *cine* vinde o situaţie viitoare strălucită, dar problematică, pentru că are nerăbdarea de a avea imediat o plăcere, *acela* nu va realiza nimic din aspiraţiile sale" (Mihai Ralea, *Scrieri din trecut*, II, E.S.P.L.A. (1957), p. 299 [2].

După unii cercetători, subordonata are, în asemenea construcţii, rol de subiect [3], după alţii este atributivă [4] sau apozitivă (atributivă)[5].

Autorii celei de a doua ediţii a GLR[6] consideră ambele soluţii posibile, precizînd că în cazul primei interpretări pronumele din regentă [7] este „sau corelativ sau *apoziţie*" (subl. n. — *Ec.T.*). Avînd în vedere că în concepţia autorilor acestei gramatici apoziţia (apozitiva) nu îndeplineşte aceeaşi funcţie cu termenul la care se referă [8] nu ne rămîne decît să con-

---

[2] Vezi şi exemplul :

„Traiul lumii, dragă tată,

Cine vor, *aceia* lese-l" (Eminescu, *Opere*, I, Bucureşti, 1939, p. 102), citat de obicei pentru construcţiile de acest tip.

[3] Cf. M. Avram, *Despre corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie*, în SG, I, p. 147. Autoarea ţine totuşi să sublinieze că propoziţiile instrumentale (discutate de ea în mod special), care au un corelativ în regentă „sînt pasibile de interpretarea ca atributive, datorită complementului pronominal din regentă". Aserţiunea priveşte, de fapt, toate subordonatele pronominale construite la fel. Vezi şi G. Nedioglu, *Independenţa subiectului*, în LR, 1955, nr. 2; Rizescu, *art. cit.* (nici Rizescu nu exclude interpretarea acestor subordonate ca atributive); Ştefania Popescu, *Contribuţii la cunoaşterea propoziţiei subiective*, în LL, 11, Bucureşti, 1966; V. Hodiş, *Echivalenţa semantico-sintactică a termenilor raportului apozitiv*, în CL, XI, 1966, nr. 1; Silvia Rogobete, *Observaţii asupra raportului apozitiv*, în LR, 1969, nr. 5.

[4] Valeria Guţu, *Propoziţiile relative*, în SG, II , p. 167; Leontin Ghergariu, *Propoziţiile atributive relative introduse prin „cine"*, în LR, 1963, nr. 3.

[5] C. Dimitriu, *Observaţii în legătură cu propoziţia apozitivă*, în „Anuar de lingvistică şi istorie literară", Iaşi, 1966, t. XVIII.

[6] Folosim această abreviere pentru *Gramatica limbii române*, editată de Academia R.S.R.

[7] În această gramatică se au în vedere numai construcţii cu demonstrativ (*cine... acela*).

[8] „... apoziţia exprimă o noţiune identică, pentru vorbitor, cu noţiunea exprimată de termenul determinat. Această situaţie specială *poate da impresia, uneori, că apoziţia îndeplineşte aceeaşi funcţiune sintactică* cu termenul pe care, de fapt, îl determină" (vol. II, p. 79) (subl. n.-*Ec.T.*). Poate fi oare considerat pronumele din regentă, în calitatea lui de „apoziţie", un *determinant* al subiectivei?

chidem că pronumele din regentă nu este subiect, fapt care contrazice evidența însăși. Și după V. Hodiș pronumele din regentă este, în astfel de construcții, *apoziție, apoziție a propoziției* [9], dar acest cercetător are o altă concepție despre apoziție. După V. Hodiș apoziția este echivalentă sintactic cu termenul la care se referă [10], iar termenii raportului apozitiv „realizează *direct* și *simultan* raporturi sintactice echivalente cu unul și același partener" [11].

Echivalența semantică dintre pronumele introductiv și corelativ este incontestabilă, deoarece termenul corelativ reia, *pe plan linear*, deci în lanțul vorbirii, „obiectul" reprezentat de pronumele introductiv, cu scopul de a-l reliefa, între exprimarea cu și fără corelativ existînd o deosebire de ordin stilistic : emfatic/neutru. Comp.

„*Care* e mai tare, *acela* e mai mare" (proverb),

cu

„*Care* e mai tare, e mai mare".

Prezența corelativului în regentă face, însă, ca, *pe plan structural*, raportul dintre subordonată și predicatul regent să slăbească [12], pentru motivul că termenul corelativ (un cuvînt apt să reprezinte, în asemenea situații, o parte de propoziție [13]) are un rol sintactic, în cazul dat rol de subiect ; or un predicat nu poate avea *simultan* mai multe subiecte, eventual subiect (e) și subiectivă (subiective) decît dacă acestea sînt coordonate ca în contextul :

„dereptu aceaia *striini* și *stranici* și *carii nu era de ai lui*, închinară-se lui și mare tărie de naștere mărturisiră" (Coresi, *op. cit.*, p. 500).

Să facem abstracție de corelativ [14], ca să probăm că subordonata „are funcțiunea indicată de raportul cu regenta" [15], iarăși nu este posibil, deoarece ar însemna să ignorăm un cuvînt existent în structură, un cuvînt care are o funcție.

Avînd în vedere că direcția de *analiză structurală* a frazei pornește de la regentă la subordonată [16], noi considerăm că atît în cazul construcțiilor cu corelativ (pronominal sau adverbial), cît și în cel al construcțiilor de tipul :

Asta mă doare : *că minte* [17],

---

[9] De pildă, în fraza :

„Cine zice ăla e [prost, urît, supărat]", subiectul *ăla* e, după Hodiș, apoziție pe lîngă subiectiva *Cine zice*. Vezi și V. Florea, *Cu privire la apoziție*, în LR, 1967, nr. 2, p. 181 ; Silvia Rogobete, *art. cit.*, p. 448.

[10] Cf. și M. Mitran, *Despre apoziție și raportul apozitiv*, în LR, 1963, nr. 1 ; V. Florea, *art. cit.*, ; Silvia Rogobete, *art. cit.*

[11] V. Hodiș, *art. cit.*, p. 54.

[12] Vezi Nedioglu, *art. cit.*, p. 14—16, și Lucien Tesnière, *Éléments de syntaxe structurale*, Paris, 1959, cap. *Projections des actants*.

[13] Lucrurile se prezintă la fel cînd corelativul este un adverb (unde... *acolo* ; cînd... *atunci* ; cum... *așa* etc.). Numai corelativele conjuncționale (deși... *dar*) nu au această capacitate.

[14] Cf. GLR, ed. a II-a, vol. II, p. 264.

[15] *Ibidem*.

[16] Tot așa după cum analiza structurii unei propoziții trebuie să pornească de la predicat.

[17] În lanțul vorbirii, pe plan linear, pronumele subiect anticipează, de această dată, situația expusă în subordonată.

pronumele (respectiv adverbele) corelative, cu diferite funcţiuni sintactice în raport cu verbul regentei, „anunţă" subordonata, care îi dezvoltă în frază conţinutul, ca orice apozitivă.

Cei care admit că în contexte ca :

„Cine zice ăla e [prost, urît, supărat]",

„Cine ţi-a vîrît în cap şi una ca asta, acela încă-i unul", subiectul din regentă este *apoziţie*, *apoziţie a propoziţiei*, se conduc numai după topica apoziţiei (apozitivei), situată, conform tradiţiei, *după* termenul cu care este echivalentă [18]. Cînd se procedează astfel, se trece însă peste un fapt esenţial, anume peste faptul că pronumele, în calitatea lui de cuvînt abstract, nu are capacitatea de a îndeplini valoarea fundamentală a apoziţiei : concretizarea, denumirea, explicarea etc.[19]

Termen iniţial în cadrul raportului apozitiv nu este termenul care ocupă *pe plan linear* locul prim, ci acela care *pe plan structural* se află în raport sintactic direct cu un anumit „partener", iar apoziţie (apozitivă) este unitatea sintactică din propoziţie sau frază care-i dezvoltă, precizează, concretizează conţinutul şi care se leagă de „partenerul" termenului iniţial *indirect*, prin intermediul acestuia :

„*Cine se scoală mai de dimineaţă, acela e mai mare* în sat la noi" (Ion Creangă, *Opere*, E.S.P.L.A. [1953], p. 92).

Asta -i rău : că se grăbeşte.

Numai dacă termenul iniţial e suprimat, subordonata se leagă *direct* de predicatul regent :

„*Cine se scoală mai de dimineaţă e mai mare* în sat la ei".

E rău că se grăbeşte.

Ca apozitive, respectiv ca termen iniţial, analizăm şi unităţile subliniate din fraze ca :

„*Ce înveţi la tinereţe, aceea* ştii la bătrîneţe" (Zanne, *op. cit.*, V, Bucureşti, 1900, p. 340).

Pe cine îndrăgea, pe acela îl ajuta.

Cui mă va asculta, aceluia îi voi da un sfat.

Cu cine te aduni, cu acela te asemeni.

Unde o întîlnea, acolo o certa.

Cînd avea chef, atunci învăţa.

Cum îţi vei aşterne, aşa vei dormi etc. etc.,

deoarece şi în aceste contexte rolul subordonatei faţă de termenul corelativ, pe de o parte, faţă de predicatul regent (partenerul termenului corelativ), pe de altă parte, este identic cu cel din contextele anterior analizate : subordonata concretizează în frază conţinutul corelativului, iar de predicatul regent se leagă indirect, prin intermediul termenului echivalent. Suprimarea corelativului duce şi aici la stabilirea unui raport direct între subordonată şi predicatul regent.

---

[18] Din punct de vedere etimologic, termenul *apoziţie* înseamnă „situat lîngă... aproape", dar „lîngă", „aproape" nu înseamnă „după", ci „alături", fie la stînga, fie la dreapta.

[19] Numai în mod cu totul şi cu totul excepţional pronumele poate fi apoziţie, apoziţie de precizare, ca în contextul :

„Şi astăzi ca şi odinioară, sus, între crengi, o mierlă, *alta*, îşi fluieră neastîmpărul". Cezar Petrescu (apud Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, Bucureşti, 1954, p. 645), dar nu acesta este cazul aici.

Întrucît, însă, între apozitivă şi unitatea la care ea se referă există un raport de echivalenţă semantică [20], iar din punct de vedere sintactic unităţile raportului respectiv sînt situate *alături*, „şi nu *deasupra* sau *dedesubt*"[21], pe acelaşi plan, ca la coordonare, cu deosebirea că la aceasta din urmă termenii nu sînt echivalenţi semantic şi se leagă *direct* de acelaşi „partener", după funcţia pe care o are termenul la care se referă apozitiva[22], am putea distinge apozitive subiective, completive (directe şi indirecte), circumstanţiale (de loc, de timp, de scop, de cauză, instrumentale etc.), sau, mai exact, subiective apozitive, completive apozitive ş.a.m.d.[23].

Cînd vorbim de raport apozitiv în construcţii ca :

„*Cine l-ar fi prins viu sau mort, acela* avea să capete o mulţime de bani" (*Din folclorul nostru*, E.S.P.L.A., 1953, p. 48).

Asta mă intrigă : *că vegetează.*

„*Că făcuse ceva neştiut de nimeni, asta* era sigur" (T. Arghezi, *Pagini din trecut*, E.S.P.L.A. [1955], p. 354)[24] nu înţelegem, prin urmare, un raport de determinare de tip atributiv, ci un raport de echivalenţă între două unităţi dintre care cea care dezvoltă, concretizează etc. conţinutul unităţii la care se referă este apozitivă. Apoziţia se separă prin intonaţie şi pauză în vorbire, prin diferite semne de punctuaţie în scris (virgulă sau două puncte de obicei) de unitatea echivalentă şi de partenerul ei. Ca topică, ea poate precede sau urma unitatea la care se referă, iar de partenerul acesteia se leagă indirect prin intermediul unităţii corespondente. Intermediarul suprimat, subordonata redevine subiectivă sau, după caz, completivă ş.a.m.d. propriu-zisă.

---

[20] Ambele unităţi sintactice se referă la acelaşi „obiect" (*cine... el*; *care... acela*; *cîţi... toţi* etc.), la aceeaşi situaţie (*asta... că...*) sau circumstanţă (*unde... acolo*; *cînd... atunci* etc.).

[21] Lucien Tesnière, *op. cit.*, p. 16.

[22] Cele spuse despre apozitivă convin mutatis-mutandis şi apoziţiei.

[23] Cf. exemplele citate anterior. Pentru circumstanţiale de timp apozitive, vezi şi Maria Gabrea, *Atributiva circumstanţială*, în LR, IX, 1960, nr. 4, p. 31. Pentru completivă directă apozitivă, care dezvoltă o completivă directă, deci o propoziţie, nu o parte de propoziţie, ca în exemplul de la p. 308, citäm contextul :

„Bagă de seamă să nu te hartoieşti, *adică să nu vii pe-o coastă*" (Mihail Sadoveanu, *Opere*, 8, E.S.P.L.A. [1953], p. 556).

[24] În acest exemplu avem o inversiune ; topica gramaticală a subordonatei, cerută de verbul regentei, este după regentă : *Asta* era sigur : *că făcuse ceva neştiut de nimeni.*

Cei care văd în apoziţie (apozitivă) o reluare pe plan linear a termenului echivalent interpretează, în prima formă, pronumele *asta* ca apoziţie, apoziţie a propoziţiei, iar în cea de a doua, *subordonata* ca apozitivă. Analiza structurală, pe de o parte, analiză care pleacă de la regent(ă), valoarea semantică fundamentală a apoziţiei (apozitivei), pe de alta, şi anume valoarea de concretizare, explicare etc. exclud această oscilaţie.

DICȚIONAR ROMÂN GRAFO-FONEMATIC DE FRECVENȚĂ

DE

M. EFTIMIE, M. LOVIN, L. RADU, I. CRISTESCU, C. MANECA

1. Studiul limbilor sub aspectul lor cantitativ a luat o dezvoltare deosebită în ultima vreme, după o perioadă de relativă stagnare.

Deși preocupările statistice în legătură cu limba sînt destul de vechi (primele cercetări datează din vremea gramaticilor alexandrini și a masoreților), o analiză statistică rațională nu s-a întreprins decît în cursul ultimelor decenii.

În timpul din urmă distribuția faptelor de limbă a atras atenția în special inginerilor de telecomunicații, care au întreprins studii și mai ales au inițiat metode de investigație capabile a defini limba în funcția ei de bază, comunicarea.

Preocupările acestea s-au concretizat într-o serie de lucrări a căror listă însuma, în 1954 [1], 2 500 de titluri.

În lingvistica românească metodele statistice au tradiție. B. P. Hasdeu este acela care a formulat teoria circulației cuvintelor, punînd în evidență valoarea elementelor limbii în funcție de frecvența lor în comunicare.

În ultima vreme, într-o serie de lucrări cu cele mai variate teme (fonetică, fonologie, lexic, morfosintaxă etc.) s-au analizat unele aspecte cantitative ale limbii române. Lingvistica matematică în general a avut o evoluție ascendentă deosebită, datorită colaborării fructuoase dintre matematicieni și lingviști. Această colaborare a căpătat o nouă formă prin Seminarul de matematică aplicată de pe lîngă Facultatea de matematică și mecanică din București (înființat în 1969 la inițiativa acad. prof. N. Teodorescu și acad. prof. Gr. Moisil) în cadrul căruia lingvistica are o bogată tematică.

Toate acestea nu constituie însă decît ceea ce am putea considera un început de bun augur. Cercetări vaste și mai aprofundate vor trebui să urmeze.

---

[1] Cf. Pierre Guiraud, *Bibliographie critique de la statistique linguistique*, Spectrum, Utrecht, 1954.

Stabilirea raporturilor statistice dintre elementele limbii presupune punerea în evidenţă a mărimilor exprimate numeric prin frecvenţe relative.

Caracterul ergodic al semnelor lingvistice face ca acestea să aibă o frecvenţă fixă într-o limbă dată. În acest fel, lingvistica, cum afirmă Guiraud [2], este o ştiinţă statistică-tip.

Cele mai numeroase lucrări făcute pe baza analizei statistice s-au efectuat asupra aspectului fonic al limbii [3].

Dificultăţile de numărare şi de calcul sînt încă destul de mari şi pun o serioasă piedică în calea acestor cercetări. Mijloacele electronice moderne pot înlătura însă multe dintre aceste dificultăţi, facilitînd enorm munca omului.

2. Analiza limbii ca un cod limitat probabilistic scoate în evidenţă stabilitatea frecvenţelor şi distribuţia probabilistică a elementelor ei.

Fonemele şi reprezentantele lor grafice, literele sau grafemele, prezintă şi ele aceste caracteristici, determinabile statistic.

În lucrarea pe care ne propunem să o facem urmează să studiem frecvenţa grafemelor şi a fonemelor în limba română contemporană standard (eşantionul este constituit din texte din perioada 1960—1970)[4]. Datele vor fi prelucrate în parte cu ajutorul calculatorului din generaţia a III-a IBM 360/30 al Centrului de calcul al Universităţii Bucureşti.

Prima operaţie care se impune în cercetarea frecvenţei grafemelor şi fonemelor limbii române este stabilirea inventarului acestora.

Pentru grafeme operaţia este uşoară : inventarul lor este compus din totalitatea literelor cu care se poate reda orice text în limba română.

Cum este şi firesc, în reproducerea unui mesaj românesc intervin anumite cuvinte care nu aparţin limbii şi acestea sînt în primul rînd numele proprii străine, al căror statut, de altfel, este discutat şi în normele ortografice în vigoare [5]. În datele pe care le vom prezenta, frecvenţa acestora va apărea şi separat.

În felul acesta inventarul nostru este compus din următoarele 33 de grafeme : A, Ă, Â, B, C, D, E, F, G, H, I, Î, J, K, L, M, N, O, Ö, P, Q, R, S, Ş, T, Ţ, U, Ü, V, X, Y, W, Z.

În ceea ce priveşte fonemele, situaţia este mai complicată. Determinarea lor depinde de criteriile distinctive adoptate şi cel puţin trei inventare din cele stabilite pînă acum trebuie luate în consideraţie : cel al lui Al. Graur şi Al. Rosetti [6], cel al lui Emil Petrovici expus în prima

---

[2] Pierre Guiraud, *Problèmes et methodes de la statistique linguistique*, P.U.F., Paris 1960, p. 15.

[3] Cf. Bibliografia amintită a lui Guiraud, S. Marcus, Ed. Nicolau, S. Stati, *Introducere în lingvistica matematică*, Bucureşti, 1966, p. 332 sqq. şi A. Roceric-Alexandrescu, *Fonostatistica limbii române*, Bucureşti, 1968, passim.

[4] Un studiu asemănător este acela al lui Al. Roceric-Alexandrescu, citat în nota precedentă. Cele două lucrări nu se suprapun şi nu se exclud în nici un fel, ci, dimpotrivă, se completează şi se verifică reciproc.

[5] Cf. Academia R.S.R. Institutul de lingvistică din Bucureşti, *Îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuaţie*, Bucureşti, 1965, p. 32 sqq.

[6] Cf. *Esquisse d'une phonologie du roumain*, în BL, VI, 1938, p. 5 sqq.

ediție a *Gramaticii limbii române* a Academiei [7] și cel propus de Em. Vasiliu în lucrarea *Fonologia limbii române* [8].

Nu este locul să discutăm aici valabilitatea celor trei sisteme fonologice. Ne mărginim să arătăm că toate sînt rezultatul aplicării criteriilor distinctive și de clasificare.

Cel mai convenabil pentru lucrarea noastră este desigur inventarul stabilit de Em. Vasiliu, care simplifică mult sistemul fonologic și permite cea mai ușoară transcriere a fonemelor în literele alfabetului românesc.

Acesta este compus din următoarele foneme vocale : /a, e, i, ă, î, o, u/ (șapte la număr) și foneme consoane : /p, b, t, d, k, g, f, v, s, ș, j, k′, g′, z, h, t, č, ğ, l, r, m, n/ (douăzeci și două de consoane).

Em. Vasiliu socotește semivocalele [e, o, j, w] ca alofone ale vocalelor/e, o, i, u/, legate de centrul vocalic prin jonctura silabică /+/[9].

Pentru a obține date cît mai detaliate (care să ne permită ulterior a transpune rezultatele din sistemul fonologic stabilit de Em. Vasiliu, în cele anterioare, pomenite mai sus [10]) am hotărît să notăm separat frecvența semivocalelor [e, o, j, w] și a timbrului palatal [ĵ] de la finala cuvîntului.

Așadar, *Dicționarul* nostru, pe lîngă datele referitoare la inventarul fonologic (de 29 de foneme) va cuprinde și date referitoare la alofonele unora dintre acestea.

În felul acesta, pe lîngă avantajele arătate mai sus, îl avem și pe acela de a putea vedea cît mai bine potrivirea dintre ortografie și sistemul fonologic al limbii române, regimul de funcționare al sistemului ortografic.

Astfel, de exemplu, inconvenientul de a nu nota diferențele dintre /e/ și /a/ în hiat și /e/ asilabic și /a/ se va putea ști de cîte ori intervine într-un mesaj de o anumită lungime.

Pentru a face posibilă transpunerea pe cartele a textelor scrise în cele 33 de grafeme (la care se adaugă două semne în plus marcînd pauza silabică și cea lexicală) cît și pe aceea a fonemelor din care se compun aceste texte a trebuit să adaptăm semnele noastre la lista de coduri a calculatorului [11].

Prin marcarea pauzelor și includerea lor în calcule vom putea evalua frecvența grafemelor și a fonemelor inițiale și finale cît și lungimea medie a cuvintelor, frecvența cuvintelor de lungime minimă, bi-, tri-, și plurifonematice (respectiv grafematice).

3. A doua problemă în legătură cu efectuarea acestui dicționar este alegerea eșantionului și lungimea lui.

La alegerea eșantionului s-a ținut seama în primul rînd de necesitatea ca el să reprezinte corespunzător cele patru stiluri ale limbii : artistic, științific, administrativ și colocvial [12].

---

[7] Academia R.S.R. Institutul de lingvistică din București, *Gramatica limbii române*, vol. I [București], 1954, p. 55 sqq ; idem, *Limba română. Fonetică, Vocabular. Gramatică* [București], 1956, p. 54 sqq. Cf. și Emil Petrovici, *Fonemele limbii române*, în LR, V, 1956, nr. 2, p. 26 sqq. și *Sistemul fonematic al limbii române*, în SCL, VII, nr. 1—2, 1956, p. 7 sqq.

[8] București, 1965, p. 145 sqq. și *On some Morphophonemic Implications of Petrovici's Phonemics Description of Romanian*, în RRL, XIII, nr. 6, 1968, p. 625 sqq.

[9] Cf. *op. cit.*, p. 146.

[10] Cf. pct. 2.

[11] Astfel *â* și *î* sînt notate ca litere cu cifrele 1, 2 iar ca foneme cu cifra 2, ă, ș, ț respectiv cu cifrele 3, 4, 5, pauza cu semnul ƀ etc.

[12] Cf. C. Maneca, *Considerații asupra stilurilor limbii române literare în lumina frecvenței cuvintelor*, în LR, XV, 1966, nr. 4, p. 353.

Eşantionul a fost extras din lucrări aparţinînd acestor stiluri după cum urmează:

I. Stilul artistic (41,66% din lungimea eşantionului) cu excerpte din presă („Scînteia", „România liberă", „Lumea", „Ştiinţă şi tehnică", „Sănătatea", „Argeş", etc. totalizînd 10 000 unităţi segmentale grafice), proză (G. Călinescu, Z. Stancu, E. Barbu, M. Breban, A. Baranga etc. totalizînd 7 500 de grafeme) poezie (M. Sorescu, A. Blandiana, S. Pop etc. însumînd 7 500 unităţi segmentabile).

II. Stilul ştiinţific (25% din lungimea eşantionului) cu excerpte a 1 000 de unităţi grafice luate din manuale generale sau din lucrări de specialitate din toate domeniile ştiinţei: matematică, fizică, chimie, biologie, medicină, lingvistică, istorie, sociologie etc.

III. Stilul administrativ (8,33% din lungimea eşantionului cu excerpte de 1 000 de unităţi grafice luate din corespondenţă oficială, instrucţiuni şi decizii, din „Buletinul oficial", *Codul penal* şi *Codul de procedură civilă*.

IV. Stilul colocvial este reprezentat prin excerpte luate din convorbiri telefonice, din interviuri şi discuţii particulare înregistrate spontan pe bandă de magnetofon. Toate acestea însumează 15 000 de unităţi grafice adică 25% din lungimea eşantionului. Acest stil este, desigur, reprezentat şi prin excerptele din literatura dramatică înglobate în subeşantionul stilului artistic.

Lungimea eşantionului de 60 000 de unităţi grafice s-a estimat în funcţie de cercetările anterioare [13].

Ne-am propus ca, interpretînd rezultatele pe stiluri şi pe subeşantioane de 5 000 de semne grafice, să stabilim pragul de stabilizare a frecvenţei grafemelor şi fonemelor. În felul acesta vom calcula frecvenţa absolută şi relativă a grafemelor şi a fonemelor cît şi eroarea standard potrivit formulei $ES = \sqrt{\frac{pq}{N}}$ (în care p = frecvenţa elementului considerat; q = frecvenţa celorlalte elemente din text: N = numărul tuturor elementelor din text [14]). Rezultatele sînt considerate valabile cînd ES = 5% (0,05).

Aceeaşi operaţie o vom întreprinde şi în ceea ce priveşte bigramele (bifonemele), trigramele (trifonemele) etc., datele urmînd a fi transpuse în tabele şi grafice pe stiluri şi pentru întregul eşantion, ordonate potrivit rangului frecvenţei.

4. Datele furnizate în urma acestei analize au o importanţă deosebită pentru lingvistică, matematică şi pentru alte discipline care într-un fel sau altul au de a face cu limba.

Dicţionarul de frecvenţă grafo-fonematic poate sta la baza descrierii statistice a sistemelor grafic şi fonologic al limbii.

Descrierea aceasta se poate referi la distribuţia probabilistică a grafemelor, respectiv a fonemelor şi a grupurilor formate din două, trei şi patru unităţi de acest fel.

---

[13] Cf. A. Roceric-Alexandrescu, *op. cit.*, p. 24 sqq.
[14] *Ibidem.* Formula este a lui David W. Reed.

Din punct de vedere al teoriei informației, limba poate fi considerată ca un fenomen cu probabilitatea de realizare a stărilor x_i împreună cu probabilitatea condiționată de trecere de la starea x_i la starea x_j. Aceste considerații au condus la evaluarea matematică a limbii ca „lanț Markov" de ordin superior și de aici rezultă calculul entropiei medii a limbii.

Calculul entropiei unei limbi, $H = -\sum_{1}^{N} p_i \log_2 p_i$, are scopul de a indica gradul de conciziune și precizie a limbii respective, cu alte cuvinte, cantitatea de informații ce se poate transmite cu ajutorul limbii vorbite sau scrise.

Se obișnuiește să se calculeze entropia de ordinul „0" considerînd literele alfabetului A_1, $A_2 \ldots A_N$ cu probabilități p de apariție egale și în succesiune independentă $H_0 = -\sum_{1}^{N} p(A_i)\log_2 p(A_i) = \log_2 N$ biți/literă sau fonem. Această valoare a entropiei nu pune în evidență însă nici o particularitate a limbii deoarece însăși premisa de calcul este nereală.

Entropia de ordinul 1, $H_1 = -\sum_{1}^{N} p_i \log_2 p_i$, calculată socotind că literele se succed independent dar cu probabilități de apariție diferite, dă o indicație mai apropiată de realitate asupra entropiei medii a limbii.

Evaluări mai fine se fac calculînd entropiile de ordin superior. Astfel, entropia de ordinul 2, $H_2 = -\sum_{ij} p(i, j) \log_2 p(j/i)$ se calculează ținînd seama de stuctura bigramelor, adică considerînd o literă cu probabilitatea respectivă, litera următoare se alege în funcție de frecvențele cu care diferitele litere se succed după prima.

De exemplu: considerăm trei litere ale unui alfabet: α_1 α_2 α_3 cu următoarele probabilități (p(i) și p (j/i)).

p(i) = probabilitatea de apariție a unei litere (i = 1 +3)

p(j/i) = probabilitatea condiționată ca după o literă i să urmeze o altă literă, j.

i	p(i)
α_1	0,6
α_2	0,3
α_3	0,1

i	α_1	α_2	α_3	Σ p (j/i)
α_1	0,5	0,4	0,1	1
α_2	0	0,4	0,6	1
α_3	0,5	0,5	0	1

Primul tabel conține probabilitățile de apariție ale celor trei litere, astfel că într-un text format din cele trei litere vom întîlni cel mai des litera α_1, cu probabilitatea (p = 0,6), iar litera α_3 cel mai puțin ($p_{\alpha 3}$ = 0,1).

Din tabelul 2, conținînd probabilitățile condiționate, rezultă că după α_2 nu va urma niciodată litera α_1, iar după litera α_3 niciodată altă literă α_3, după litera α_3 va urma în mod la fel de probabil literele α_1 și α_2 etc.

Cu valorile din aceste două tabele putem calcula probabilitatea de apariție a bigramelor posibile rezultate din combinațiile celor trei litere considerate [$p_{(i, j)} = p_{(i)} \cdot p_{(j/i)}$]

Rezultatele sînt următoarele :

i	α_1	α_2	α_3
α_1	0,3	0,24	0,06
α_2	0	0,12	0,18
α_3	0,05	0,05	0

Se vede, de exemplu, că într-un text format cu ajutorul celor trei litere, bigrama $\alpha_2\alpha_1$ sau bigrama $\alpha_3\alpha_3$ nu se vor întîlni niciodată în timp ce bigrama $\alpha_1\alpha_1$ va fi întîlnită cel mai mult, urmată în ordine de bigramele $\alpha_1\alpha_2$, $\alpha_2\alpha_3$, $\alpha_2\alpha_2$ etc.

Evident că în lucrarea noastră calculul entropiilor de diferite ordine se va face mai simplu, dat fiind că vom cunoaşte prin rezultatele obţinute direct de la calculator atît bi-, tri- şi tetragramele, precum şi probabilităţile lor de apariţie, nerămînîndu-ne altceva de făcut decît calculul sumelor — $\Sigma p_i \log_2 p_i$ în fiecare caz în parte.

5. Aşa cum am mai spus, datele vor fi prelucrate de un calculator IBM 360/30.

Calculatorul are memoria principală 64 K, din care 14 K sînt ocupate de sistemul de control permanent rezident în memorie. Dat fiind faptul că asupra unei aceleiaşi mari cantităţi de date se efectuează un număr de analize în scopul stabilirii frecvenţelor relative şi absolute ale fonemelor şi grafemelor şi ale grupelor formate de acestea, cît şi a unor indici cantitativi şi calitativi, s-au stabilit următoarele coordonate de lucru :

Datele se vor memora o singură dată în calculator, pe un dispozitiv de memorie în acces direct, discul magnetic, şi vor fi apelate pe grupuri de cîte 5 000 de elemente, pentru fiecare analiză cerută, urmărind stabilizarea frecvenţelor, această stabilizare fiind criteriul de bază al repetării paşilor de analiză.

Pentru acoperirea problematicii expuse anterior sînt necesare un număr de 7 module de analiză, fiecare modul constituind o etapă de lucru şi fiecare aplicîndu-se la fiecare grupă de 5 000.

— Modul pt. calculul frecvenţelor relative ale fonemelor, grafemelor
— ,, ,, ,, ,, absolute ,, ,, ,,
— ,, ,, ,, ,, relative ,, bigramelor, bifonemelor
— ,, ,, ,, ,, absolute ,, ,, ,,
— ,, ,, ,, ,, relative ,, trigramelor, trifonemelor
— ,, ,, ,, ,, absolute ,, ,, ,,
— ,, ,, ,, silabării.

Pentru ordonarea datelor în matricile obţinute (uni-, bi- şi tridimensionale) folosim programul de aplicaţii SORT—MERCH.

În alcătuirea modulelor folosim limbajele FORTRAN şi ASSEMBLER pentru a îmbina facilităţile de calcul oferite de limbajul FORTRAN cu facilităţile de acces şi analiză a caracterelor din ASSEMBLER.

6. Din cele arătate pînă acum se vede clar, credem, importanţa teoretică a acestei lucrări ; la aceasta se adaugă o serie de foloase practice pe care le vor avea telecomunicaţiile, învăţămîntul, arta tipografică şi alte ramuri ale tehnicii.

Cele mai importante rezultate însă vor fi acelea referitoare la eficiența alfabetului și la capacitatea ortografiei în vigoare de a reda sistemele fonologice ale limbii române.

Martie 1970

CĂRȚI ȘI REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE

Societatea de științe filologice din R.S.R. — Filiala Reșița — Comitetul pentru cultură și artă al județului Caraș-Severin, *Studii de limbă, literatură și folclor*, Reșița, 1969, 224 p. + erata.

Societatea de științe filologice din Republica Socialistă România, *Studii despre N. Bălcescu*, București, 1969, 172 p.

LIDIA SFÎRLEA, *Pronunția românească literară — stilul scenic*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, 208 p.

FULVIA CIOBANU—LIDIA SFÎRLEA, *Cum scriem. Cum pronunțăm corect. Norme și exerciții*, București, Editura științifică, 1970, 152 p.

ION BUDAI-DELEANU, *Scrieri lingvistice*. Text stabilit și glosar de Mirela Teodorescu. Introducere și note de Ion Gheție, București, Editura științifică, 1970, 216 p.

BIBLIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ DE LINGVISTICĂ (BRL, 12, 1969/1970)

DE

ELEONORA POPA şi I. DĂNĂILĂ

Bibliografia românească de lingvistică (BRL) apare din anul 1959, în numărul 4 din fiecare an al revistei „Limba română", sub forma unei serii de bibliografii anuale [1]. Perioada pe care o acoperă este însă mult mai mare, deoarece prima bibliografie semnalează lucrările de lingvistică apărute la noi în ţară începînd cu anul 1944.

În principiu, BRL trimite la articole, la cărţi, la culegeri etc. de lingvistică, dar cuprinde şi titluri din alte domenii (mai mult sau mai puţin conexe), în măsura în care lucrările respective au referiri substanţiale la diferite probleme de lingvistică.

BRL este o bibliografie semianalitică (şi nu analitică) deoarece, pe de o parte, ea apare în acelaşi an cu o parte dintre lucrările semnalate şi, deşi este elaborată într-un an, timpul este cu totul insuficient pentru lectura integrală a lucrărilor incluse de fiecare dată ; pe de altă parte, spaţiul oferit de revista „Limba română" nu ne permite o prezentare analitică a studiilor. Tot din cauza spaţiului, ne limităm la organizarea titlurilor incluse în funcţie de cîteva mari capitole (al căror număr, din motive lesne de înţeles, variază de la o bibliografie la alta), reţinîndu-se de la organizarea analitică exhaustivă, pe materii, a fiecărui capitol şi subcapitol în parte. Am făcut, totuşi, cîteva excepţii, în sensul că BRL cuprinde şi cîteva capitole prezentate mai detaliat (vezi, de pildă, capitolele *Lingvistică generală*, *Limba română* etc.), fără să mergem totuşi cu analiza pînă la ultimele ei consecinţe.

În cazul lucrărilor susceptibile de a fi încadrate în două sau în mai multe capitole (sau subcapitole), am inclus titlurile respective o singură dată, folosind, pentru celelalte capitole (sau subcapitole) un sistem de trimiteri. Acelaşi sistem de trimiteri leagă recenziile de titlurile recenzate (chiar cînd acestea din urmă au apărut în bibliografiile anterioare).

Găsirea informaţiei dorite este uşurată de un sumar (care este plasat înaintea bibliografiei şi care cuprinde titlurile tuturor capitolelor şi ale subcapitolelor), de o listă de abrevieri şi de un indice de autori şi de cuvinte (ultimele fiind plasate la sfîrşitul bibliografiei).

Deoarece întîmpinăm mari greutăţi în parcurgerea şi, mai ales, în depistarea periodicelor, a lucrărilor sau a culegerilor cu circulaţie restrînsă (regională), sîntem nevoiţi să recurgem la bunăvoinţa autorilor care publică articole de lingvistică în astfel de periodice sau volume şi să-i rugăm, pe această cale, să ne semnaleze astfel de apariţii sau să trimită, pe adresa redacţiei revistei „Limba română", extrase, decupaje etc. din lucrările respective, însoţite de informaţiile bibliografice necesare.

[1] Între anii 1959—1968, bibliografia a avut titlul : *Lucrările de lingvistică apărute în ţara noastră de la... pînă la...*.

LUCRĂRILE DE LINGVISTICĂ APĂRUTE ÎN ȚARA NOASTRĂ DE LA 1 APRILIE 1969 PÎNĂ LA 1 APRILIE 1970

I. *Documentare și informare* 321

1. Bibliografii 321
2. Periodice 323
3. Volume omagiale, culegeri 323
4. Semnalări, referate etc. 324
5. Indici, sumare, schimburi de cărți 324
6. Susțineri de teze de doctorat 324

II. *Generalități* 324

1. Congrese, conferințe, colocvii, simpozioane etc. 324
2. Dări de seamă, cronici 326

III. *Lingvistică generală* 326

1. Lingvistică teoretică 326
2. Lingvistică matematică și aplicată 334

IV. *Limba română* 338

1. Generalități 338
2. Istoria lingvisticii românești 339
3. Istoria limbii 341
4. Dialectologie 345
   a. Generalități 345
   b. Graiurile dacoromâne 345
   c. Aromână 347
   d. Istroromână 348
   e. Meglenoromână 348
   f. Româna peste hotare 348
5. Filologie 348
6. Fonetică și fonologie 357
7. Gramatică 358
   d. Generalități 358
   b. Morfologie 359
   c. Sintaxă 360
8. Lexicologie 361
   a. Semantică 361
   b. Formarea cuvintelor 363
   c. Etimologii 364
   d. Lexicografie 365
9. Limbă literară 369
   a. Generalități 369

b. Stilistică, poetică, limba scriitorului etc. 370
c. Cultivarea limbii 373
10. Onomastică 375
a. Generalităţi 375
b. Antroponimie 376
c. Nume de animale 376
d. Toponimie 376
11. Ortografie şi ortoepie 377

V. *Balcanistică* 377
VI. *Filologie clasică* 378
VII. *Germanistică* 381
VIII. *Orientalistică* 383
IX. *Romanistică* 383
X. *Slavistică* 386
XI. *Limba albaneză* 387
XII. *Limba japoneză* 388
XIII. *Limba maghiară* 388
XIV. *Limba thai* 391
XV. *Limbi chino-tibetane* 391
XVI. *Limbi creole* 391
XVII. *Limbi fino-ugrice* 391
XVIII. *Limbi indiene* 391
XIX. *Limbi indo-europene* 392
XX. *Limbi indoneziene* 393
XXI. *Limbi mande* 393
XXII. *Limbi polineziene* 393
XXIII. *Limbi semitice* 393
XXIV. *Metodica predării limbilor* 394

1. Generalităţi 394
2. Limba română 394
3. Limbi străine 396
4. Manuale, ghiduri etc. 396

XXV. *Diverse* 397
XXVI. *Aniversări* 399
XXVII. *In memoriam* 399

Abrevieri 399
Indice alfabetic al bibliografiei 405
a. Autori 405
b. Cuvinte 419

I. *DOCUMENTARE ŞI INFORMARE*

1. BIBLIOGRAFII

1. Diaconescu, Traian S., *Listă de lucrări* [ale prof. Th. Simenschy; 70 de titluri de lucrări publicate şi 24 de titluri de lucrări în manuscris], ANL, **19**, 1968 [1969], 249—252.

2. Fischer, I., *Bibliografia clasică românească (1968)* [signaletică; 193 de titluri din domeniile: I. Bibliografii, generalităţi; II. Lingvistică. A. Limba greacă. B. Limba latină. C. Lingvistică indo-europeană; III. Critică şi explicaţii de text. IV. Istorie literară; V. Istoria filozofiei şi a ştiinţelor; VI. Istoria religiilor; VII. Istorie economică şi socială. Etnografie; VIII. Istorie politică; IX. Arheologie greco-romană; X. Epigrafie greacă şi latină. Prosopografie; XI. Numismatică greco-romană. Ponderologie; XII. Drept roman; XIII. Texte, traduceri. A. Literatura greacă. B. Literatura latină; XIV. Antologii; XV. Supravieţuirea antichităţii; cu un indice de autori (autori antici şi moderni) şi de cuvinte], Stcl, **11**, 1969, 303—317.
3. Lăudat, I. D., Oprişanu, C., Langmantel, R., Drăgan, L., *Bibliografia lui Grigore Ureche* [I. Opera. a) Manuscrisele cronicii (22 de titluri); b) Ediţiile cronicii (18 titluri). II. Despre operă. a) Referinţe bibliografice (11 titluri); b. Studii, articole, recenzii, note, informaţii din volume, reviste şi ziare (180 de titluri)], LL, **18**, 1968 [1969], 207—229.
4. Nicolescu, Aurel, *Bibliografie privitoare la istoria limbii române literare din secolul al XIX-lea* [signaletică; cu 558 de titluri şi un indiice de nume], SILL, II, 545—617.
5. Popa, Eleonora, Dănăilă, I., *Bibliografia românească de lingvistică* (BRL, **11**, 1968/1969) [semianalitică; cu 1197 de titluri din domeniile: documentare şi informare, generalităţi, lingvistică generală, limba română (generalităţi, istoria lingvisticii româneşti, istoria limbii române, fonetică şi fonologie, dialectologie, ortografie, gramatică, lexicologie, onomastică, filologie, limbă literară), balcanistică, filologie clasică, germanistică, orientalistică, romanistică, slavistică, limba albaneză, limba indiană, limba maghiară, limbi altaice, limbi chino-tibetane, limbi semito-hamitice, limbi uto-aztece, metodica predării limbilor, diverse, aniversări, in memoriam; cu un indice de autori şi de cuvinte şi o listă de abrevieri], LR, **18**, nr. 4, 1969, 345—431.
6. Slama-Cazacu, Tatiana, *Studiile europene asupra limbajului copilului* (1920—1968). *IV. Bibliografie* [signaletică; cu o listă a periodicelor şi a abrevierilor], SCL, **20**, nr. 5, 1969, 479—508.
   Vezi şi nr. 188.
7. * * * *Bibliografia Republicii Socialiste România. Articole din publicaţii periodice şi seriale.* Biblioteca Centrală de Stat a Republicii Socialiste România [signaletică], **16**, nr. 19—24, 1968, **17**, nr. 1—16, 1969.
8. * * * *Bibliografia Republicii Socialiste România. Cărţi, albume, hărţi, note muzicale.* Biblioteca Centrală de Stat a Republicii Socialiste România [signaletică], **17**, nr. 23—24, 1968, **18**, nr. 1—23, 1969.

★

Vezi şi nr. 389, 1573.

Recenzii

9. Nicolescu, Aurel, *Note pe marginea bibliografiei din volumul* **B. P. Hasdeu — Lingvist şi filolog** *de Cicerone Poghirc*, SCL, **20**, nr. 3, 1969, 343—347.
   Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 286.
10. Pippidi, D. M., *L'Année philologique. Bibliographie critique et analytique de l'antiquité gréco-latine*, fondée par J. Marouzeau, publiée par Juliette Ernst et par T. Robert S. Broughton, avec la collaboration de Marianne Duvoisin, Pierre Langlois, Ingrid Herb et Will W. de Grummond, sous les auspices de la Société internationale de Bibliographie classique (administrateur: Pierre Wuilleumier). Tome XXXVII: *Bibliographie de l'année 1966 et complément d'années antérieures.* Paris, „Les Belles Lettres", 1968, XXIX + 814 p. (14 × 24), Stcl, **11**, 1969, 319—320.
11. Răutu, Radu, A. Fochi, *Bibliografia generală a etnografiei şi folclorului românesc, I (1800—1891)*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1968, XVI + 740 p., REF, **14**, nr. 6, 1969, 521—523. Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 6.

★

Vezi şi nr. 441.

2. PERIODICE

12. *Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza"* (serie nouă). Secţiunea III (Ştiinţe sociale) e. Lingvistică, Iaşi, **15**, 1969.
13. *Analele Universităţii Bucureşti.* Seria ştiinţe sociale. Filologie, Bucureşti, **17**, 1968.
14. *Anuar de lingvistică şi istorie literară.* Academia Republicii Socialiste România. Filiala Iaşi, **19**, 1968 [1969].
15. *Cercetări de lingvistică.* Academia Republicii Socialiste România. Filiala Cluj, Cluj, **14**, nr. 1, 2, 1969.
16. *Forschungen zur Volks- und Landeskunde.* Verlag der Akademie der Sozialistischen Republik Rumänien, Sibiu, **12**, nr. 1, 2, 1969.
    Vezi şi nr. 27.
17. *Limba română.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **18**, nr. 3, 4, 5, 6, 1969, **19**, nr. 1, 2, 1970.
    Vezi şi nr. 23, 26.
18. *Nyelv- és irodalomtudomány közlemények.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Cluj, **13**, nr. 1, 2, 1969.
19. *Revue des études sud-est européennes.* Académie de la République Socialiste de Roumanie, **7**, nr. 1, 2, 3, 4, 1969.
20. *Revue roumaine de linguistique.* Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **14**, nr. 2, 3, 4, 5, 6, **15**, nr. 1, 1970.
21. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai.* Series Philologia, Cluj, **14**, fasc. 2, 1969, **15**, fasc. 1, 1970.
22. *Studii şi cercetări lingvistice.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **20**, nr. 2, 3, 4, 5, 6, 1969, **21**, nr. 1, 1970.

Recenzii

23. GRAUR, AL. [La rubrica : Cronica limbii] *„Limba română"* [nr. 5 din 1969], RLit, **2**, nr. 42, 1969, 14.
    Vezi nr. 17.
24. PANKRATZ, ARNOLD, *Periodika des Jahres 1967, 1968* [SCIV, Studii, RRH, RESEE, SCL, LR, RITL, REF, STUBB, STUBBHist, NL, NYIK, Korunk, RA, RM], FVL, **12**, nr. 2, 1969, 95—105.
25. POPESCU, ION, *Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi.* Secţiunea III c (Limbă şi literatură). Tomul XIV, anul 1968, fasc. 2, IL, **20**, nr. 4, 1969, 89—90.
26. POPESCU, ION, *Limba română*, XVI, 5, 1967, MMS, **44**, nr. 1—2, 1968, 102—104.
27. SÁNTA-BRAUN, R., *10 Jahre „Forschungen zur Volks- und Landeskunde"*, FVL, **12**, nr. 2, 1969, 126.
    Vezi nr. 16.
28. TODORAN, R., *Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi.* (Serie nouă), Secţiunea III (Ştiinţe sociale), c) *Limbă şi literatură*, Tomul IV, Anul 1968, fasc. 2, STUBB, **14**, fasc. 2, 1969, 160—161.

3. VOLUME OMAGIALE, CULEGERI

Recenzii

29. POPA-TOMESCU, TEODORA, *Travaux linguistiques de Prague.* Éditions de l'Académie Tchécoslovaque des Sciences, 300 p., SCL, **20**, nr. 6, 1969, 680—683.
30. ROCERIC, ALEXANDRA, *Mélanges de philologie offerts à Alf Lombard*, C.W.K., Gleerup, Lund, Suède, 1969, 252 p., SCL, **20**, nr. 6, 1969, 666—668.

4. SEMNALĂRI, REFERATE ETC.

31. *Buletin de informare ştiinţifică.* Lingvistică, filologie. Academia Republicii Socialiste România, Centrul de documentare ştiinţifică, Bucureşti, **6**, nr. 3—12, 1969, **7**, nr. 1—2, 1970 [analitic; cărţi şi articole străine].
32. *Cărţi noi.* Buletin lunar de informare bibliografică editat de Centrala editurilor şi difuzării cărţii, Bucureşti, **12**, nr. 4—12, 1969, **13**, nr. 1—3, 1970.
33. *Revista de referate şi recenzii.* Lingvistică, filologie. Academia Republicii Socialiste România, Centrul de documentare ştiinţifică, Bucureşti, **5**, nr. 7—12, 1968, **6**, nr. 1—3, 1969 [cărţi şi articole străine].

5. INDICI, SUMARE, SCHIMBURI DE CĂRŢI

34. BĂJĂNICĂ, V., *Cărţi şi reviste primite în schimb cu publicaţiile Institutului de lingvistică şi istorie literară din Cluj în anii 1967—1968*, CL, **14**, nr. 1, 1969, 175—184.
35. BĂJĂNICĂ, V. şi BELTECHI, E., *Indicele volumului al XIV-lea (1969)* [al revistei CL; materii, autori, cuvinte], CL, **14**, nr. 2, 1969, 379—405.
36. GROSSMANN, M. et LŐRINCZI, M., *Index alphabétique. Noms, matières, mots. 1967 et 1968* [al revistei RRL], RRL, **13**, nr. 3, 1967, 667—716 (supliment).
37. IRIMIE, LIVIA, *Gesamtinhaltsverzeichnis (1959—1968)* [al revistei FVL], FVL, **12**, nr. 1, 1969, 147—157.
38. NEAGOE, VICTORELA, CONŢIU, MIHAI, *Index alphabétique* [al revistei RRL; nume, materii, cuvinte], RRL, **14**, nr. 6, *1969*, 593—628.
39. NEDELCU, CATRINEL, *Indicele revistei pe anul 1969* [SCL; materii, autori, cuvinte], SCL, **21**, nr. 1, 1970, 101—153.
40. POGHIRC, ELISABETA, *Indicele general al volumelor VI—X* [stcl; materii, nume proprii (autori moderni şi antici), cuvinte], stcl, **11**, 1969, 431—470.
41. * * * *Cărţi şi reviste primite la redacţie* [româneşti şi străine], LR, **19**, nr. 1, 1970, 97.
42. * * * *Cuprinsul revistei „Limba română" pe anul 1969*, LR, **18**, nr. 6, 1969, 589—591.
43. * * * *Indice* [FD; cuvinte, materii, autori], FD, **6**, 1969, 287—306.
44. * * * *Indicele revistei pe anul 1969* [LR; materii, autori, cuvinte], LR, **18**, nr. 6, 1969, 595—634.
45. * * * *Mutatók* [NYIK, 1969; materii, cuvinte şi autori], NYIK, **13**, nr. 2, 1969, 393—397.
46. * * * *Publicaţii primite în redacţie între 1 ianuarie şi 31 martie 1969* [50 de titluri], stcl, **11**, 1969, 395—397.
47. * * * *Reviste primite la redacţie* [4 titluri], LR, **18**, nr. 5, 1969, 519.

6. SUSŢINERI DE TEZE DE DOCTORAT

48. * * * *Teze de doctorat în filologie în anul 1968* [susţinute la Universitatea Bucureşti, Academia Republicii Socialiste România, Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj], LR, **18**, nr. 4, 1969, 339—343.

II. *GENERALITĂŢI*

1. CONGRESE, CONFERINŢE, COLOCVII, SIMPOZIOANE ETC.

49. ALEXANDRESCU, SORIN, *Le deuxième séminaire international „L'analyse du récit". Urbino, 24—31 juillet 1968*, RRL, **14**, nr. 2, 1969, 189—190.
50. CAZACU, B., *Atlase lingvistice: probleme şi rezultate (Colocviu internaţional, Roma, 20—24 oct. 1967)*, FD, **6**, 1969, 281—284.
51. CIPLEA, GH., *Al VI-lea Congres internaţional al slaviştilor* [Praga, 7—13 august 1968], STUBB, **14**, fasc. 2, 1969, 181.

52. Fischer, I., *Al XI-lea Congres „Eirene" Varşovia, 21—25 oct. 1968*, stcl, **11**, 1969, 261—263.
53. Florea, Viorica, *Colocviu de onomastică* [Cluj, 10—12 oct. 1969], lr, **19**, nr. 2, 1970, 175—176.
54. Gh. B., *Colocviu de lingvistică română la Berlin* [21—22 oct. 1969], Contemporanul, nr. 46, 1969, 8.
55. Gheorghiu, Mircea, *Conferinţa internaţională a profesorilor de limba şi literatura rusă* [Moscova, 22—28 aug. 1969], Forum, **11**, nr. 10, 1969, 77—78.
56. Haugen, Einar, *Allocution du Président de CIPL...* [la cel de-al X-lea Congres internaţional al lingviştilor, Bucureşti, 28 aug. — 2 sept. 1967; în engleză], acil x, **1**, 9.
57. Haugen, Einar, *Allocution du Président du CIPL...* [la adunarea generală plenară a CIPL, la cel de-al X-lea Congres internaţional al lingviştilor, Bucureşti, 28 aug. — 2 sept. 1967; în engleză], acil x, **1**, 187—188.
58. Haugen, Einar, *Allocution du Président du CIPL...* [la şedinţa de închidere a celui de-al X-lea Congres internaţional al lingviştilor, Bucureşti, 28 aug. — 2 sept. 1967; în engleză], acil x, **1**, 207—208.
59. Iliescu, Maria, *Die ersten internationalen rätoromanischen Sommerkurse* [Val Lumnezia, Graubünden, 23 iun. — 12 iul. 1969], rrl, **15**, nr. 1, 1970, 87—88.
60. Iordan, Iorgu, *Salut du Président du Congrès...* [la cel de-al X-lea Congres internaţional al lingviştilor, Bucureşti, 28 aug. — 2 sept. 1967], acil x, 1, 3.
61. Iordan, Iorgu, *Discours du Président du Congrès ...* [la şedinţa de închidere a celui de-al X-lea, Congres internaţional al lingviştilor, Bucureşti, 28 aug. — 2 sept. 1967], acil x, **1**, 209.
62. Maurer, Ion Gheorghe, *Salut du Président du Conseil des Ministres ...* [la cel de-al X-lea Congres internaţional al lingviştilor, Bucureşti, 28 aug.— 2 sept. 1967], acil x, **1**, 5—8.
63. Mohrmann, Christine, *Rapport sur les activités du CIPL depuis le Congrès de Cambridge (Mass.)*, acil x, **1**, 189—194.
64. Rosetti, A., *Compte rendu des travaux du Congrès* [la şedinţa de închidere a celui de-al X-lea Congres internaţional al lingviştilor, Bucureşti, 28 aug. — 2 sept. 1967], acil x, **1**, 199—206.
65. Teodorescu, Nicolae, *„Modelare" şi „matematizare" în cercetarea ştiinţifică* [sesiunea ştiinţifică din ianuarie 1969 a Academiei R.S. România cu tema: Metode noi în cercetarea ştiinţifică], Forum, **11**, nr. 2—3, 1969, 180—190.
66. Vraciu, A., *Simpozionul internaţional de studii balcanice şi sud-est europene (Lucrările de lingvistică)* [Plovdiv, 23—28 apr. 1969], scl, **21**, nr. 1, 1970, 79—82.
67. Zdrenghea, Maria, *Al VI-lea Congres internaţional de slavistică* [Praga, 7—13 aug. 1968], cl, **14**, nr. 1, 1969, 156—157.
68. Zlotescu-Cioranu, Ioana, *Cel de-al treilea congres al Asociaţiei Internaţionale a Hispaniştilor* [Mexico, 26—31 aug. 1968], slu, **13**, 1969, 217—219.
69. * * * *Actes du Xe Congrès International des linguistes Bucarest, 28 Août — 2 Septembre 1967.* Publié sur la recommandation du Conseil International de la Philosophie et des Sciences Humaines avec le concours financier de l'UNESCO. Comité de rédaction: A. Graur — rédacteur en chef, Iorgu Iordan, A. Rosetti, E. Petrovici, B. Cazacu, I. Coteanu, Marius Sala; Flora Şuteu et Sorin Stati — secretaires de rédaction, [Vol.] I, Bucarest, Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, 1969, XCVI + 773 [—776] p. [cu o prefaţă, lista comitetului congresului, lista participanţilor, programul general al congresului, şedinţa de deschidere, şedinţele plenare, adunarea generală plenară a CIPL, şedinţa de închidere, şedinţele pe secţiuni: secţiunea 1: teoria limbii; secţiunea 2: sociolingvistică].
70. * * * *Liste des participants* [la cel de-al X-lea Congres internaţional al lingviştilor, Bucureşti, 28 aug. — 2 sept. 1967], acil x, **1**, XI—LXVII.
71. * * * *Membres du Bureau du CIPL*, acil x, **1**, 195.
72. * * * *Programme général du Congrès*, acil x, **1**, LXIX—XCIII.
73. * * * *Sesiunea ştiinţifică consacrată celei de a 20-a aniversări a Institutului de lingvistică din Bucureşti al Academiei Republicii Socialiste România (11—12 februarie 1969)*, lr, **18**, nr. 3, 1969, 283—284.

Recenzii

74. Fischer, I., *Proceedings of the Cambridge colloquium on Mycenaean studies*, Edited by L. R. Palmer and J. Chadwick. Cambridge, University Press, 1966, VII + 310 p. 8° + pl., stcl, **11**, 1969, 347—349.

2. DĂRI DE SEAMĂ, CRONICI ETC.

75. Boldan, Emil, *Proiectele Societății de științe filologice* [din R.S. România], gî, **20**, nr. 963, 1968, 4.
76. Boldan, Emil, *20 de ani de la înființarea Societății de științe istorice și filologice* [din R.S. România], gî, **21**, nr. 1022, 1969, 3.
77. Cohuț, Cornelia, Pană, Ruxandra, *Din activitatea Centrului de cercetări fonetice și dialectale* [din București, perioada 1965—1968], fd, **6**, 1969, 284—286.
78. Costin, Titus, *Din activitatea filialei Oradea a Societății de științe filologice din R.S.R pe anul 1968*, cll, [**2**], 1969, 197—198.
79. Dumistrăcel, Stelian, *Activitatea Centrului de lingvistică, istorie literară și folclor în anul 1968* [Iași], ani., **19**, 1968 [1969], 237—240.
80. Dumitrașcu, Pompiliu, *Realizări ale lingvisticii românești actuale*, Tribuna, **13**, nr. 35, 1969, 6.
81. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *După 25 de ani*, rlit, **2**, nr. 34, 1969, 14.
83. Kelemen, Béla, *Az elmúlt 25 év román nyelvtudományának és irodalomtörténetírásának irányelvei és főbb eredményei* [Orientări și rezultate în lingvistica și istoria literară românească în ultimii 25 de ani; cu un rezumat în română], nyik, **13**, nr. 2, 1969, 197—203.
84. Roșianu, I., *Activitatea Institutului de lingvistică și istorie literară din Cluj în anul 1968*, cl, **14**, nr. 1, 1969, 153—156.
85. Sánta-Braun, R., *Über die Tätigkeit der Hermannstädtes Sektion für Gesellschaftswissenschaften in der Zeitspanne vom 1. April 1968 bis 30. Juni 1969*, fvl, **12**, nr. 2, 1969, 125—126.
86. Scherfer, I., *Din activitatea filialei* [din Reșița a Societății de științe filologice din R.S. România], sllfolc, **1**, 1969, 219—222.
87. * * * *Cronica 1967 —1968* [activitatea desfășurată în cadrul Societății de Științe filologice din R.S. România], ll, **20**, 1968 [1969], 225—231.
88. * * * *Cronică*, stubb, **15**, fasc. 1, 1970, 149—151.
89. * * * *Cronică (1967—1968). Din activitatea științifică a Societății de Științe Filologice din Republica Socialistă România*, slu, **13**, 1969, 221—223.
90. * * * *Dezvoltarea lingvisticii ieșene în anii puterii populare*, aui, **15**, 1969, I—V.
91. * * * *La linguistique roumaine ces 25 dernières années*, rrl, **14**, nr. 4, 1969, 309—311.
92. * * * *Momente de răscruce istorică*, stubb, **14**, fasc. 2, 1969, 3—4.
93. * * * *Orientări și realizări în studiul limbii la Institutul de lingvistică și istorie literară din Cluj în ultimii 25 de ani*, cl, **14**, nr. 2, 1969, 187—190.
94. * * * *Societatea de studii clasice din Republica Socialistă România. Dări de seamă ale ședințelor* [26 noiemb. 1967 — 10 oct. 1968], stcl, **11**, 1969, 399—427.

III. *LINGVISTICĂ GENERALĂ*

1. LINGVISTICĂ TEORETICĂ

95. Abernathy, R., *„Logic" and „illogic" in language*, acil x, **1**, 437—441 : discuții : R. Austerlitz 441 (engleză), W. K. Percival 441 (engleză), R. Abernathy 441 (engleză).
96. Admoni, W. G., *Über die eigentliche Exaktheit bei der Erforschung von grammatischen Erscheinungen* [rezumat], acil x, **1**, 419—430; discuții : A. V. Bondarko 420—

421 (rusă), V. M. Solncev 421 (rusă), E. Zierer 421 (germană), G. P. Mel'nikov 421—422 (rusă), W. G. Admoni 422 (germană).

97. AKHMANOVA, OLGA S., *Linguistics and the quantitative approach.* Rapport [la cel de-al X-lea Congres internațional al lingviștilor, București, 28 aug. — 2 sept. 1967; cu o bibliografie de 17 titluri], ACIL X, **1**, 151—156; discuții: L. Z. Sova, 156—157 (engleză), T. Slama-Cazacu 157—159 (franceză), H. Spitzbardt 160—161 (engleză), T. G. Piotrowski 161—162 (engleză), A. V. Kunin 162 (rusă), P. Miclău 163 (franceză), J. Krámský 163—164 (engleză), W. Winter 164—165 (engleză), H. Glinz 165—166 (germană), A. Ludskanov 166—167 (franceză), K. L. Pike 167 (engleză), P. L. Garvin 168 (engleză), A. F. Dem'janenko 168—169 (rusă), S. Marcus 169—172 (cu o bibliografie de 14 titluri; franceză), N. D. Andreyev 172 (engleză), O. S. Akhmanova, 173 — 174 (engleză).

98. APOSTOL, PAVEL, [La rubrica: Cronica ideilor], *Limbaj, stil și atitudine în filozofie* (*I*), Ateneu, **6**, nr. 9, 1969, 14; (*II*), nr. 10, 1969, 14.

99. ARUTJUNOVA, N. D., *O prostejšyh značimyh edinicah jazyka* [rezumat], ACIL X, 381—383; discuții: M. Dokulil 382 (germană), B. D. Simeonov 382 (rusă).

100. BALÁZS, J., *Le système des signifiés*, ACIL X, **1**, 351—356; discuții: V. E. Hanzeli 356 (franceză), J. Holt 356 (franceză).

101. BONDALETOV, V. D., *Sravnitel'no-tipologičeskoe izučenie social'nyh dialektov*, ACIL X, **1**, 651—654; discuții: F. P. Filin 655 (rusă).

102. BONDARKO, A. V., *O funkcional'no-semantičeskyh kategorijah*, ACIL X, **1**, 261—263.

103. BUFFA, J. L., *Variación lingüística en el ambiente natural*, ACIL X, **1**, 747—758.

104. CHELARU, V. GR., *Aspects relationnels de l'axe syntagmatique et paradigmatique* [cu 2 scheme în text], ACIL X, **1**, 227—234.

105. CLYNE, M. G., *Switching between language systems* [cu o schemă în text], ACIL X, **1**, 343—348; discuții: N. D. Andreyev 348 (engleză), E. H. Flint 348—349 (engleză), J. Holt 349 (engleză), M. G. Clyne 349 (engleză).

106. CONSTANTINESCU, VASILE, *Limba — o problemă de filozofie*, Cronica, **4**, nr. 46, 1969, 10.

107. DEVOTO, GIACOMO, *Il metodo comparativo classico e le correnti linguistiche attuali.* Rapport [la cel de-al X-lea Congres internațional al lingviștilor, București, 28 aug. — 2 sept. 1967], ACIL X, **1**, 123—135; discuții: M. Cohen 136 (franceză), V. I. Georgiev 136—137 (franceză), S. K. Chatterji 138—141 (engleză), B. A. Serebrennikov 141—142 (germană), O. S. Akhmanova 142 (franceză), A. P. Evdošenko 142—143 (franceză), J. Holt 143 (franceză), T. V. Gamkrelidze 143—144 (italiană), G. Ivănescu 144—145 (franceză), H. B. Rosén 145—147 (franceză), C. Poghirc 147 (franceză), W. Dressler 147—148 (franceză), K. Krenn 148—149 (germană), V. Gr. Chelaru 149 (franceză).

108. DENISON, N., *Sociolinguistics and plurilingualism* [cu o bogată bibliografie], ACIL X, **1**, 551—557; discuții: R. R. K. Hartmann 557 (engleză), T. Broch 557 (engleză), G. Ansre 557 (engleză), N. E. Enkvist 557 (engleză), J. Svartvik 558 (engleză), Th. Luckmann 558 (engleză), N. Denison 558—559 (engleză).

109. DESNICKAJA, A. V., *Jazyk ustnoj poezij kak problema social'noj dialektologij* [rezumat], ACIL X, **1**, 669—670; discuții: C. Poghirc 671 (rusă), V. D. Bondaletov 670 (rusă).

110. EBNETER, TH., *La phrase dans le domaine de la „langue"*, ACIL X, **1**, 425—431.

111. ELLIS, J., *Some lines of research in sociolinguistics*, ACIL X, **1**, 565—568; discuții: W.R. Lee 568—569 (engleză), Th. Luckmann 569 (engleză), M. A. Jazayery 569 (engleză), J. Ellis 569—570 (engleză).

112. ERINGA, P., *Faits de rection et faits de détermination*, ACIL X, **1**, 301—304; discuții: A. Mirambel 305 (franceză).

113. FILIN, F. P., DEŠERIEV, JU. D., KORLATJANU, N. G., *Sociolingvistika i problema razbitija obščestennyh funkcij sovremennyh jazykov mira* [rezumat], ACIL X, **1**, 561—562; discuții: S. Herman 562 (rusă), A. S. Garibjan 562 (rusă), I. K. Beloded 562—563 (rusă), Th. Luckmann 563 (engleză).

114. FLINT, E. H., [intervenție în engleză la comunicarea lui J. V. Neustupný, comunicare care nu a fost predată redacției *Actelor*], ACIL X, **1**, 423.

115. FLYDAL, L., *Fonctionnements intersystématiques du langage: transpositions paradigmatiques, métaphorisations et extensivités constitutionnelles*, ACIL X, **1**, 403—407; discuții: J. Holt 407—408 (franceză), W. G. Admoni 408 (germană), P. Valesio 408 (engleză), S. Karolak 408 (franceză), L. Flydal 408 (franceză).

116. FOUCAULT, MICHEL, *Cuvintele și lucrurile* [Paris, Seghers, 1970; cîteva fragmente traduse de Vlad Sorianu], Ateneu, **6**, nr. 11, 1969, 20.

Vezi și nr. 223.

117. GARVIN, P. L., *The role of function in linguistic theory*, ACIL X, **1**, 287—290; discuții: F. Daneš 290 (engleză), P. Van Buren 291 (engleză), H. Spitzbardt 291 (engleză), P. L. Garvin 291 (engleză).
118. GEORGIEV, V. I., *Problèmes méthodologiques de la linguistique* [cu o schemă în text], ACIL X, **1**, 213—219; discuții: J. Boyadjiev 219—220 (franceză), H. B. Rosén 220 (franceză), A. Ludskanov 220—221 (franceză).
119. GLAZOV, JU. JA., *K vzaimozavisimosti podsistem jazyka* [cu un tabel în text], ACIL X, **1**, 513—518; discuții: E. Seidel 518 (engleză).
120. GOLOPENȚIA-ERETESCU, SANDA, *Grammaire de la parodie* [cu 3 scheme și 1 tabel în text], Cahiers, **6**, 1969, 167—181.
121. GOUDET, J., *La notion de „structure de remplacement" en linguistique historique*, RRL, **14**, nr. 6, 1969, 515—529.
122. GRAUR, A., *La linguistique, science sociale*, ACIL X, **1**, 223—225; discuții: E. Seidel 225—226 (franceză).
123. GRAUR, AL., [La rubrica: Cronica limbii] *Semnul lingvistic*, RLit, **3**, nr. 12, 1970, 14.
124. GRÜNBERG, LUDWIG, *Structură, structuralitate, structuralism*, Lupta de clasă, **49**, nr.5, 1969, 86—95.
125. GUȚU-ROMALO, V., *Diachronie et synchronie*, ACIL X, **1**, 483—488.
126. HAMMARSTRÖM, G., *On linguistic terminology*, ACIL X, **1**, 321—324; discuții: Ju. S. Maslov 324 (engleză), J. Svartvik 324 (engleză), F. W. Meinecke 325 (engleză).
127. HAMP, E. P., *Underlying, forms, basic forms, and reconstructions* [cu un tabel în text], ACIL X, **1**, 253—255; discuții: R. Austerlitz 256 (engleză), L. Zgusta 256 (engleză), E. P. Hamp 256 (engleză).
128. HARMS, L. S., *Social dialect and speech communication proficiency*, ACIL X, **1**, 663—667; discuții: R. L. Whitman 668 (engleză), J. Young 668 (engleză), M. Quittner 668 (engleză), L. Pap 668 (engleză), L. S. Harms 668 (engleză).
129. HAUGEN, EINAR, *Language planning, theory and practice* [cu un apendice], ACIL X, **1**, 701—709; discuții: K. L. Nilsson 709 (engleză); J. D. Singh 709—710 (engleză); J. W. Spencer 710 (engleză), L. M. Khubchandani 710 (engleză), Th. Luckmann 710—711 (engleză), E. Haugen 711 (engleză).
130. HERMAN, J., *Théorie de l'information et recherches diachroniques* [cu 2 tabele în text], ACIL X, **1**, 467—471; discuții: W. Dressler 472 (franceză), V. I. Georgiev 472 (franceză), J. De Kock 472 (franceză), J. Herman 472 (franceză).
131. HILL, ARCHIBALD A., *A neo-bloomfieldian view of the relation of thought and language*, ACIL X, **1**, 275—284; discuții: M. A. Jazayery 284—285 (engleză), A. A. Hill 285 (engleză).
132. HRISTOV-PETKOV, S., *Makropodhod v lingvistike* [cu o bibliografie de 5 titluri], ACIL X, **1**, 325—331; discuții: B. D. Simeonov 331 (rusă), V. Gr. Chelaru 331 (franceză), S. Hristov-Petkov 332 (rusă).
133. IOSIFESCU, SILVIAN, *Stilistica și estetica*, RF, **16**, nr. 11, 1969, 1339—1351.
134. IOSIFESCU, SILVIAN, *Stilistică și critică*, LL, **22**, 1969 [1970], 7—23.
135. IRIMESCU, N., *Logică și gramatică*, Cronica, **4**, nr. 12, 1969, 2.
136. IRIMESCU, N., *„Noua direcție" în gramatică*, Cronica, **4**, nr. 14, 1969, 2.
137. IVĂNESCU, G., *Les lois fondamentales de l'évolution linguistique*, ACIL X, **1**, 247—250; discuții: J. Carnochan 250 (engleză), G. Ivănescu 251 (franceză).
138. JAKOBSON, ROMAN, *Linguistics in its relation to other sciences*. Rapport [la cel de-al X-lea Congres internațional al lingviștilor, București, 28 aug. — 2 sept. 1967; cu o bibliografie de 171 de titluri], ACIL X, **1**, 75—111; discuții: G. F. Meier 111—112 (engleză), F. Rossi-Landi 112—113 (engleză), J.-D. Castagnou 113—115 (franceză), T. V. Gamkrelidze 115—116 (engleză), O. S. Akhmanova 116 (engleză), N. D. Andreyev 116—117 (rusă), R. G. Piotrowski 117—118 (franceză), I. R. Galperin 118—119 (engleză), S. Marcus 119—122 (franceză).
139. KARULIS, K., *Historische Semasiologie und Etymologie*, RRL, **14**, nr. 5, 1969, 429—434.
140. KATO, S., *International Commitee for breaking the language barrier — A new interdisciplinary approach* — [cu o figură în text], ACIL X, **1**, 765—768.
141. KHUBCHANDANI, M., *Language planning in multilingual communication network: a study of indian situation*, ACIL X, **1**, 591—597; discuții: A. Subbiah 597 (engleză).
142. KLARE, J., *Zur Problematik der Wortschatzgliederung*, ACIL X, **1**, 713—718; discuții: Th. Luckmann 718 (germană), H. G. Koll 719 (germană), A. A. Weijnen 719 (germană), J. Klare 720 (germană).
143. KLIMOV, G. A., *Sinhronija-diahronija i statika-dinamika* [rezumat], ACIL X, **1**, 479—480; discuții: V. Gr. Chelaru 480 (franceză), G. A. Klimov 481 (rusă).

144. Kožuhar', D. A., *O labil'nosti konturov jazykovoj normy*, ACIL X, **1**, 307—311; discuții: V. I. Tsintsius 311 (rusă), J. Kochanowski 311—312 (franceză), V. N. Murav'eva 312 (rusă), D. A. Kožuhar' 312 (rusă).
145. Lang, Richard, *Observații asupra teoriei generale a traducerii* [cu rezumate în rusă și engleză], STUBB, **14**, fasc. 2, 1969, 153—158.
146. Lieberson, S., *National and regional language diversity* [cu un tabel în text], ACIL X, **1**, 769—773.
147. Lombard, Alf, *Le vocabulaire d'emprunt. Questions de principe*, ACIL X, **1**, 645—649; discuții: V. Kiparsky 649 (franceză), Gh. Bulgăr 649 (franceză).
148. Lutterer, I., *Sociolinguistics and the study of personal names* [cu 4 figuri în text], ACIL X, **1**, 581—586; discuții: T. Broch 586 (engleză), K. Huber 586 (germană), H. Naumann 586—587 (germană), J. V. Neustupný 587 (engleză).
149. Mačavariani, M. V., *O predmete lingvistiki* [rezumat], ACIL X, **1**, 463—464; discuții: L. L. Hammerich 464 (engleză), A. F. Dem'janenko 464—465 (rusă), A. A. Leontiev 465 (rusă), T. A. Bertagaev 465—466 (rusă).
150. Malmberg, Bertil, *Synchronie et diachronie*. Rapport [la cel de-al X-lea Congres internațional al lingviștilor, București, 28 aug. — 2 sept. 1967; cu o bibliografie de 31 de titluri și 2 scheme în text], ACIL X, **1**, 13—25; discuții: V. I. Georgiev 25—26 (franceză), T. Slama-Cazacu 26—27 (franceză), V. G. Admoni 27—29 (germană), W. Ph. Lehmann 29 (engleză), J. Vachek 30 (engleză), A. S. Mel'ničuk 30 (franceză), I. B. Khlebnikova 30—31 (engleză), N. D. Andreyev 32 (rusă), H. Glinz 32 (germană), H. B. Rosén 33 (engleză), O. S. Akhmanova 33 (engleză), B. Havránek 33—34 (franceză), H. Krenn 34—35 (germană), E. Benveniste 35 (franceză), B. Malmberg 36 (franceză).
151. Manoliu, Maria, *Le substitut et les éléments connectifs-itératifs* [cu o bibliografie de 9 titluri], Cahiers, **5**, 1968, 117—126.
152. Marcus, Solomon, *Lanyage scientifique, structures rythmiques, langage lyrique* [cu o anexă (152—155) cuprinzînd noțiunile și rezultatele matematice folosite și cu o bibliografie (156—157) cuprinzînd 56 de titluri] Cahiers, **5**, 1968, 127—157.
153. Marcus, Solomon, *Lingvistica, știință-pilot*, SCL, **20**, nr. 3, 1969, 235—254.
154. Marino, Adrian, *Cercul din Praga și studiul literaturii*, Tribuna, **14**, nr. 4, 1970, 2.
155. Maslov, Ju. S., *Ob osnovnyh i promežutočnyh jarusah v strukture jazyka* [rezumat], ACIL X, **1**, 401; discuții: N. A. Syromjatnikov 401 (rusă), S. Karolak 402 (rusă), T. P. Lomtev 402 (rusă), Ju. S. Maslov 402 (rusă).
156. Máthé, Jakab, *Strukturalizmus a nyelvészetben* [Structuralismul în lingvistică], Korunk, **24**, nr. 2, 1970, 193—199.
157. Maurer, D. W., *Linguistic hostility as a factor in intra-cultural conflict* [cu o bibliografie de 12 titluri], ACIL X, **1**, 605—609; discuții: J. Young 610 (engleză), Th. Luckmann 610 (engleză), S. Ellis 610 (engleză), D. W. Maurer 610—611 (engleză).
158. Mavrodes, G. I., *Towards an evaluative linguistics*, ACIL X, **1**, 519—524.
159. Melnikov, G. P., *Sistemnaja lingvistika i ejë otnošenie k strukturnoj* [rezumat], ACIL X, **1**, 389—390; discuții: N. A. Syromjatnikov 390 (rusă), A. F. Dem'janenko 390 (rusă), W. G. Admoni 391 (rusă), G. P. Mel'nikov 391 (rusă).
160. Mergal, A. M., *Categorías de factores constituyentes del lenguaje*, ACIL X, **1**, 313—320.
161. Mikó, M., *De la nature de quelques fautes dans la communication orale et écrite*, ACIL X, **1**, 333—336; discuții: V. Gr. Chelaru 336 (franceză).
162. Mladénov, Tsanko, *Étude d'analyse structurale de la poésie*, RRL, **14**, nr. 5, 1969, 453—457.
163. Onishi, M., *Linguistic behavior as the course of phonetic changes*, ACIL X, **1**, 489—493; discuții: W. F. Meinecke 493 (engleză), H. Spitzbardt 493 (engleză), M. Onishi 494 (engleză).
164. Petrovici, Emil, *Interpénétration des systèmes linguistiques*. Rapport [la cel de-al X-lea Congres internațional al lingviștilor, București, 28 aug. — 2 sept. 1967; fonologie, morfo-sintaxă, lexic; cu o listă de abrevieri și o bibliografie de 94 titluri], ACIL X, **1**, 37—56; discuții: J. V. Neustupný 57 (engleză), E. Seidel 58 (germană), A. V. Desnickaja 59 (franceză), A. Graur 59—60 (franceză), L. Zgusta 60 (engleză), I. Pătruț 69—63 (franceză), H. Birnbaum 63—64 (engleză), B. Havránek 64—65 (germană), B. A. Serebrennikov 65—66 (engleză), P. Ivić 66—67 (franceză), D. Francescato 67 (franceză), V. Ju. Rosentsveig 67—68 (franceză), A. Lamprecht 68 (franceză), G. A. Klimov 68—69 (rusă), A. M. Borodina 69—70 (rusă), I. Mahnken 70 (germană), R. Leč 70—71 (rusă), M. Kravar 71 (franceză), R. Růžička 72 (engleză), V. Schwanzer 72 (engleză), S. Vaimberg 72—73 (franceză).

165. PIKE, K. L., *Phonemes of item, of process, and of relation* [rezumat], ACIL X, **1**, 377; discuţii: J. Carnochan 377—378 (engleză), V. N. Misra 378 (engleză), A. Bamgbose 378 (engleză), J. D. Singh 378 (engleză), A. A. Hill 379 (engleză), F. W. Meinecke 379 (engleză), K. L. Pike 380 (engleză).
166. PINTEA, GABRIELA-MARIA, NEGRICI, EUGEN, *L'analyse démographique — méthode possible dans l'étude des dialectes* [cu o bibliografie de 7 titluri], ACIL X, **1**, 657—661; discuţii: E. Şoşa 661—662 (italiană).
167. PIOTROWSKI, R. G., *Informational characters of language* [rezumat], ACIL X, **1**, 293; discuţii: H. Spitzbardt 294 (engleză), J. Herman 294 (franceză), R. G. Piotrowski 294 (franceză).
168. PIŞCOCI, MIHAIL, *Identitatea lingvisticii cu estetica la Benedetto Croce (I)*, Ramuri, **6**, nr. 12, 1969, 6; *(II)*, **7**, nr. 1, 1970, 7.
169. POLANSKÝ, M., *Die Klassifikation der Disziplinen in der Sprachforschung* [cu un tabel şi o bibliografie de 6 titluri], ACIL X, **1**, 526—532.
170. POPA, CORNEL, *Este semiotica o metodă de cercetare ? Note de lectură pe marginea lucrării lui J. M. Bocheński* **The Methods of Contemporary Thought**, RF, **15**, nr. 9, 1968, 1103—1113.
171. POPA, CORNEL, *Teoria semiotică a definiţiei*, RF, **16**, nr. 1, 1969, 140—146.
172. PRINS, A. A., *National character and language*, ACIL X, **1**, 695—700; discuţii: Th. Luckmann 700 (engleză), K. R. Bausch 700 (germană), A. A. Prins 700 (engleză).
173. RADU, CEZAR, *Morfologia semanticii — analiza categoriilor*, Forum, **12**, nr. 1, 1970, 64—71.
174. RAMIŠVILI, G. V., *K vorposu o vnutrennej forme jazyka (sintez i poroždenie)* [rezumat], ACIL X, **1**, 257—258; discuţii: T. V. Gamkrelidze 258 (engleză), Ju. S. Maslov 258 (rusă), G. V. Ramišvili 258—259 (rusă).
175. REIN, K., *Religiöse Minoritätengruppen als Sprachgemeinschaftsmodelle*, ACIL X, **1**, 629—632; discuţii: H. Penz 633 (germană), Th. Luckman 633 (germană).
176. RIEAL, LYUM ZONG, *The impetus to the development of language*, ACIL X, **1**, 721—725; discuţii: J. Chloupek 725 (germană).
177. ROBERTS HOOD A., *Current problems of applied linguistics*. Rapport [la cel de-al X-lea Congres internaţional al lingviştilor, Bucureşti, 28 aug. — 2 sept. 1967], ACIL X, **1**, 175—182; discuţii: I. Evreinova, 183 (germană), A. Neubert 183 (engleză).
178. ROCERIC-ALEXANDRESCU, ALEXANDRA, *Probleme generale de lexico-statistică, I*, SCL, **20**, nr. 4, 1969, 373—383; *II*, nr. 5, 1969, 535—543.
179. RONA, J. P., *Les parties du discours: un niveau d'organisation du langage*, ACIL X, **1**, 337—341; discuţii: B. Pottier 341 (franceză), N. D. Andreyev 341 (engleză), S. Stati 341 (franceză).
180. ROSENTSVEIG, V. JU., *„Vlijanie" ili „mehanizm kontaktov"*? [rezumat], ACIL X, **1**, 243; discuţii: H. G. Schogt 244 (franceză), B. Havránek 244 (germană), I. Evreinova 244 (germană), G. P. Mel'nikov 245 (rusă), O. Leška 245 (germană), N. D. Andreyev 245 (germană), V. Ju. Rosentsveig 245 (franceză).
181. ROSSI-LANDI, F., *Extension de l'homologie entre énoncés et outils*, ACIL X, **1**, 503—508; discuţii: M. Nasta 508 (franceză).
182. SEBEOK, TH. A., *The comparison of human communication with animal communication*, ACIL X, **1**, 433—435; discuţii; T. V. Gamkrelidze 436 (engleză), G. Ansre 436 (engleză), J. M. Anderson 436 (engleză), Th. A. Sebeok 436 (engleză).
183. SHUBIN, EMMANUEL, *The general principles of semiography*, RRL, **14**, nr. 5, 1969, 481—484.
184. SIMEONOV, B. D., *La langue et la pensée*, ACIL X, **1**, 270—272; discuţii: J. Boyadjiev 272—273 (franceză), V. Gr. Chelaru 273 (franceză).
185. SKREBNEV, J. M., *Non-imperative character of linguistic postulates*, ACIL X, **1**, 495—498; discuţii: H. Spitzbardt 498—499 (engleză), I. Evreinova 499 (engleză), A. A. Hill 499 (engleză).
186. SLAMA-CAZACU, TATIANA, *Elementele comunicării, niveluri ale codului şi* **limbajul—limba—vorbirea**, SCL, **20**, nr. 6, 1969, 605—615.
187. SLAMA-CAZACU, TATIANA, *Problèmes de la terminologie psychologique*, RSSPS, **13**, nr. 1, 1969, 61—75.
188. SLAMA-CAZACU, TATIANA, *Studiile europene asupra limbajului copilului (1920—1968), I*, SCL, **20**, nr. 2, 1969, 143—150; *II*, nr. 3, 1969, 247—274; *III (1920—1969)*, nr. 4, 1969, 361—373.
Vezi şi nr. 6.
189. SPANG-HANSSEN, H., *Grammaticality, physicality, co-occurence, and probability* [rezumat], ACIL X, **1**, 501; discuţii: W. A. Hass 501 (engleză), A. A. Hill 502 (engleză).
190. STAN, I. T., *Sociologia şi lingvistica*, Tribuna, **13**, nr. 18, 1969, 6.

191. STATI, SORIN, [La rubrica: Grammatica nova] *Exordiu timid*, Contemporanul, nr. 2, 1970, 8; *Ambiguitate*, nr. 3, 1970, 8; *Față cu bunul simț*, nr. 4, 1970, 8; *Haos și cosmos*, nr. 5, 1970, 8; *Mereu alți idoli*, nr. 6, 1970, 8; *Iubiți simplitatea*, nr. 7, 1970, 8; *Scara preferabilă*, nr. 8, 1970, 8; *Anul 2000*, nr. 10, 1970, 8; *Coloanele lui Hercule*, nr. 11, 1970, 8; *Zborul în vid*, nr. 12, 1970, 8; *Aș vrea să-ți spun*, nr. 13, 1970, 8.
Vezi nr. 262.
192. STATI, SORIN, [La rubrica: Pentru profesorii de limba și literatura română] *Structura limbii*, Colocvii, **4**, nr. 8, 1969, 10.
193. STEPANOV, JU. S., *Sintez lingvističeskyh napravlenij kak lingvističeskaja zadača* [rezumat], ACIL X, **1**, 265—266; discuții; G. P. Mel'nikov 266 (rusă), A. F. Dem'janenko 266—268 (rusă), R. Eckert 268 (rusă), Ju. S. Stepanov 268 (rusă).
194. STUART, C. I. J. M., *On the empirical foundations of linguistic description*, ACIL X, **1**, 393—399; discuții: J. M. Anderson 399 (engleză), C. I. J. M. Stuart 399—400 (engleză).
195. SUBBIAH, A., *Standardization and coordination of spoken and written languages*, ACIL X, **1**, 443—446; discuții: B. Schwartz 447 (engleză), J. D. Singh 447 (engleză), A. Sjoberg 447 (engleză), J. W. Stone 447 (engleză), N. D. Andreyev 447 (engleză), L. M. Khubchandani 448 (engleză), A. Subbiah 448—449 (engleză).
196. ŠABRŠULA, JAN, *La périphérie de la morphologie*, RRL, **14**, nr. 2, 1969, 97—100.
197. ŠAUMJAN, S. K., *Porožđajuščaja grammatika kak teorija lingvističeskyh universalij* [rezumat], ACIL X, **1**, 241; discuții: O. Kade 242 (germană), K. L. Pike 242 (engleză), P. A. Soboleva 242 (rusă), S. K. Šaumjan 242 (engleză).
198. ȘTIRBU, VASILE, *Abstract și concret în limbă* (Rezumat) [al tezei de doctorat]. Conducător științific: acad. prof. Al. Graur. Universitatea din București, [București],[1969], 31 p. [litografiat].
199. TITONE, RENZO, *Une perspective psycholinguistique de l'apprentissage de la grammaire* [cu o bibliografie de 40 de titluri], RRL, **14**, nr. 6, 1969, 531—538.
200. TRUBY, H. M., *Language and dolphins*, ACIL X, **1**, 533—540.
201. VALESIO, P., *Icons and patterns in the structure of language* [cu o figură în text și o bibliografie de 9 titluri], ACIL X, **1**, 383—387; discuții: S. Stati 388 (engleză).
202. VAN HOUT, GEORGES, *Structures et significations de l'énoncé prédicatif* [cu 43 de figuri și 7 tabele în text], Cahiers, **6**, 1969, 43—59.
203. VASCENCO, VICTOR, *Asupra unor probleme de terminologie lingvistică și teorie lexicografică* [cu 2 figuri în text], SCL, **20**, nr. 6, 1969, 637—646.
204. VASILIU, VIORICA, *Însușirea limbajului de către copil (fazele premergătoare)*, Colocvii, **4**, nr. 9, 1969, 9.
205. VASILIU, VIORICA, *Limbajul la copiii mici*, Colocvii, **4**, nr. 10, 1969, 11.
206. VAŠEK, A., *On the subject and method of linguistic carpathology*, ACIL X, **1**, 599—601; discuții: D. W. Maurer 602 (engleză), A. Vašek 602—603 (engleză).
207. VEYRENC, J., *Périphérie linguistique et fonctions du langage*, ACIL X, 1, 295—298; discuții: R. Mrázek 299 (germană), Ja. Bauer 299 (rusă), O. Leška 299 (germană), J. Perrot 299 (franceză), J. Veyrenc 300 (franceză).
208. VINTILĂ-RĂDULESCU, IOANA, *Eugenio Coseriu et la théorie du langage — À propos de la deuxième édition de son volume* **Teoria del lenguaje y lingüística general** [*Cinco estudios*, Segunda edición, Biblioteca Románica Hispánica, Editorial Credos, S. S., Madrid, 1967], RRL, **14**, nr. 2, 1969, 179—187.
209. VLAD, CONSTANTIN, *Măria-sa Cuvîntul (și altele)*, RF, **17**, nr. 1, 1970, 51—58.
210. VULPE, MAGDALENA, *Dialectal, popular, vorbit* [cu 3 scheme în text], FD, **6**, 1969, 181—186.
211. WALD, HENRI, *Limbaj și alienare*, Familia, **5**, nr. 6, 1969, 10.
212. WALD, HENRI, *Limbaj și cunoaștere*, Familia, **5**, nr. 12, 1969, 3, 21.
213. WALD, LUCIA, *Progresul în limbă* [cu o bibliografie de 178 de titluri], București, Editura științifică, 1969, 216 p.
Vezi nr. 232.
214. WEIJNEN, A. A., *Laulgeschichte und Wortfrequenz* [cu 3 tabele și o schemă în text], ACIL X, **1**, 1969, 453—462; discuții: L. L. Hammerich 462 (germană).
215. WERMESCHER, MARIA, *Dezvoltarea vorbirii copiilor*, GÎ, **21**, nr. 1016, 1969, 2.
216. ZABROCKI, L., *Phonologie und distinktive Morphologie* [cu 5 figuri în text], ACIL X, **1**, 367—374; discuții: J. Krámský 374—375 (engleză), T. V. Gamkrelidze 375 (germană), L. Zabrocki 375 (germană).
217. ZDRENGHEA, M., *Considérations sur le rapport entre la langue et la pensée* [cu 4 scheme în text], ACIL X, **1**, 541—547.
218. ZGUSTA, L., *The synchronic state of language*, ACIL X, **1**, 473—477; discuții: F. Daneš 477 (engleză).

219. * * * *Structuralismul — un mit?* [discuție cu A.-J. Greimas, Abraham Moles, Țvetan Todorov, Michel Foucault, Mikèl Dufrenne, Jacques Lacan, Julia Kristeva organizată de Ion Pascadi], RLit, **2**, nr. 26, 1969, 22.

★

Vezi și nr. 1154, 1176, 1310, 1312, 1391, 1440, 1441, 1442.

Recenzii

220. ANTONAȘ, MARCELA, Virgil Nemoianu, *Structuralismul*, Editura pentru literatură universală, București, 1967, 208 p., AnL, **19**, 1968 [1969], 206—209.
221. APREOTESEI, CEZAR, *Psiholingvistica — o disciplină de graniță* [pe marginea cărții Tatianei Slama-Cazacu *Introducere în psiholingvistică*], Forum, **11**, nr. 2—3, 1969, 202—204.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 142.
222. COMȘA, M., *O nouă afirmare a școlii românești de logică* [pe marginea volumului *Probleme de logică*, 1969 vezi sigla PL], Argeș, **4**, nr. 4, 1969, 8.
223. CRIȘAN, CONSTANTIN, *Michel Foucault sau cuvinte despre cuvinte și lucruri* [pe marginea cărții lui Michel Foucault *Les mots et les choses, une archéologie des sciences humaines*. Paris, Gallimard, NRF, 1966 — Bibliothèque des Sciences Humaines], Familia, **5**, nr. 7, 1969, 16.
Vezi nr. 116.
224. DABIJA, ANCA, Leon A. Jakobovits și Murray S. Miron (red.), *Readings in the psychology of language*, Englewood Cliffs, New York, Prentice-Hall, Inc., 1967, XI, 636 p., RPsih, **16**, nr. 1, 1970, 127—129.
225. DABIJA, ANCA, T. Slama-Cazacu, *Introducere în psiholingvistică*, Edit. științifică, București, 1968, 490 p., SCL, **20**, nr. 2, 1969, 226—228.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 142.
226. DAMIAN, L., Tatiana Slama-Cazacu, *Introducere în psiholingvistică*, București, Edit. științifică, 1968, 490 p., RPsih, **15**, nr. 3, 1969, 362—365; vezi și varianta engleză în RSSPS, **13**, nr. 1, 1969, 95—97.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 142.
227. DASCĂLU, LAURENȚIA, David Abercrombie, *Elements of General Phonetics*, Edinburgh, University Press, 1967, 203 p., FD, **6**, 1969, 267—271.
228. FASSEL, HORST-HELGE, Wolfgang Kayser, *Das sprachliche Kunstwerk*, Bern, Francke Verlag, 1967, 444 p., AnL, **19**, 1968 [1969], 230.
229. FLORESCU, VASILE, Henri Wald, *„Realitate și limbaj"* [1968], VR, **22**, nr. 6, 1969, 80—84.
230. GIOSU, ȘTEFAN, George Mounin : *Histoire de la linguistique. Des origines au XXe siècle*, Presses Universitaires de France, Paris, 1967, 226 p., AUI, **15**, 1969, 153—154.
231. GOGA, ECATERINA, Bernard Pottier, *Presentación de la lungüística*. Fundamentos de una teoría, traducción por Antonio Quilis, Ediciones Alcalá, Madrid, 1968, 152 p., SCL, **20**, nr. 4, 1969, 469—470.
232. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Progresul în limbă* [pe marginea cărții cu același titlu de Lucia Wald], RLit, **2**, nr. 31, 1969, 14.
Vezi nr. 213.
233. IRIMIA, D., Jean Cohen, *Structure du langage poétique*. Paris, Flammarion, 1966, 232 p., AUI, **15**, 1969, 155—156.
234. ISTRATE, G., Bertil Malmberg : *Les nouvelles tendances de la linguistique*, PUF, 1966, 339 p., AUI, **15**, 1969, 151—152.
235. KELEMEN, BÉLA, Bertil Malmberg, *Les nouvelles tendances de la linguistique*. Presses Universitaires de France, Paris, 1966, 339 p. + 2 l., NyIK, **13**, nr. 1, 1969, 175—177 [în maghiară].
236. KERSCHBAUMER, MARIE-THÉRÈSE, *Studia grammatica V*. Syntaktische Studien. Akademie Verlag, Berlin, 1965, RRL, **14**, nr. 2, 1969, 195—196 [în germană].
237. LŐRINCZI, MARINELLA, Doris R. Entwisle, *Word Associations of Young Children* (Asociația verbală la copiii mici), The John Hopkins Press, Baltimore, 1966, 132 p. (+ bibliografie, 4 anexe, indice de materii), SCL, **21**, nr. 1, 1970, 92—94.
238. LŐRINCZI, MARINELLA, * * * *Problemas y principios del estructuralismo lingüístico*, nr. XVI al seriei publicate de „Revista de Filología Española", Madrid, 1967, 335 p., SCL, **20**, nr. 4, 1969, 472—474.

239. Lupaş, Liana, Yakov Malkiel, *Essays on Linguistic Themes*. Language and Style Series, VI, Oxford, Basil Blackwell, 1968, XVIII + 415 p., RRL, **14**, nr. 4, 1969, 415—416.

241. Mare, V., A. N. Sokolov, *Vnutrenneaja reci i mişlenie* (Limbajul intern şi gîndirea), Izd. Prosveşcenie, Moskva, 1968, 248 p., STUBBPS, **14**, 1969, 146—148.

242. Mănucă, Dan, Jean-Marie Auzias, *Clefs pour le structuralisme* [ed. a II-a, Paris, Seghers, 1968], IL, **20**, nr. 8, 1969, 91—92.

243. Miclău, P., Georges Mounin, *Ferdinand de Saussure ou le structuraliste sans le savoir*, Paris, Seghers, 1968, 191 p., SCL, **20**, nr. 4, 1969, 470—472.

244. Mihail, Zamfira, G. Mounin, *Histoire de la linguistique des origines au XXe siècle*, Paris, 1967, 228 p., ANL, **19**, 1968 [1969], 201—204.

245. Neaga, N., James Bar, *Bibelexegese und moderne Semantik*, München, 1965, 308 p., MO, **20**, nr. 7—8, 1968, 673—674.

246. Negomireanu, Doina, Georges Mounin, *Histoire de la linguistique des origines au XXe siècle*, Paris, 1967, 225 p., CL, **14**, nr. 1, 1969, 167—170.

247. Nistor, Simona, *Dictionarium bibliothecarii practicum* (*Ad usum internationalem in XX linguis*). Alcătuit de Zoltan Pipics. Ed. a 3-a corectată şi dezvoltată. Budapesta, Akadémiai Kiadó, 1969, 374 p., RB, **22**, nr. 11, 1969, 691—692.

248. Nişcov, Viorica, Rita Schöber, *„Im Banne der Sprache". Strukturalismus in der Nouvelle Critique, speziell bei Roland Barthes*, Halle/Saale, Mitteldeutscher Verlag, 1968 (121 p.), RITL, **19**, nr. 1, 1970, 151—153.

249. O. P., Paul Ricoeur, *Contribution d'un reflexion sur le langage à une théologie de la Parole*, în „Revue de Théologie et de Philosophie", nr. V—VI/1968, p. 333—348, ST, **21**, nr. 5—6, 1969, 412—413.

250. Popişteanu, Cristian, *Dicţionarele viitorului* [Anthony Chandor, *A Dictionary of Computers*, Londra, 1970], Flacăra, **19**, nr. 9, 1970, 37.

251. Popovici, Micaela, Jean Cohen: *Structure du langage poétique* [Paris, Flammarion, 1966, 235 p.], SLU, **12**, 1968, 194—200.

252. Roceric-Alexandrescu, Alex., Charles Muller, *Initiation à la statistique linguistique*, Paris, Larousse, 1968, 246 p., SCL, **20**, nr. 3, 1969, 350—351.

253. Roceric-Alexandrescu, Alexandra, Martin Kloster-Jensen, *Fonetikken som språkvitenskapelig disiplin* [Fonetica — disciplină lingvistică], Universitetsforlarget, Bergen — Oslo, 1967, 28 p., FD, **6**, 1969, 272—273.

254. Sill, Evemarie, *Einführung in die Methodik der Stiluntersuchung* (Introducere în metodica cercetării stilului), editată de un colectiv de autori sub conducerea lui Georg Michel, Berlin, Editura „Volk und Wissen", 1968, 220 p., STUBB, **14**, fasc. 2, 1969, 176—179.

255. Szilágy, Margareta, Hans Hörmann, *Psychologie der Sprache*, Berlin, Heidelberg, New York, Springler-Verlag, 1967, 395 p., CL, **14**, nr. 1, 1969, 159—161.

256. Şandru, Tudor, Ramón Cerdá Massó, *Lingüistica hoy*. Barcelona, Editorial Teide, 1969, 158 p., RRL, **14**, nr. 6, 1969, 587—588 [în spaniolă].

257. Vincenz, Ileana, Christian Thiel, *Sense and Reference in Frege's Logic*. D. Reidel Publishing Company, Dordrecht Holland, 1968, IX + 172 p., SCL, **20**, nr. 6, 1969, 683—684.

258. Vinţeler, Onufrie, Sorin Stati, *Teorie şi metodă în sintaxă*. Izd. Akademij Socialisticeskoj Respubliki Rumynij, Buharest 1967, 274 str., RRL, **14**, nr. 3, 1969, 297—298 [în rusă].

259. Vişan, O., M. Seeman, *Les troubles du langage chez l'enfant*, Bruxelles-Paris, Presses Académiques Européennes — Librairie Maloine S.A., 1967, 314 p., RPsih, **15**, nr. 3, 1969, 369—371.

260. Vulpe, Magdalena, Ferdinand de Saussure, *Grundfragen der allgemeinen Sprachwissenschaft*. Herausgegeben von Charles Bally und Albert Sechehaye unter Mitwirkung von Albert Riedlinger. Übersezt von Herman Lommel. 2. Auflage, mit neuem Register und einem Nachwort von Peter v. Polenz, Berlin, Walter de Gruyter & Co., 1967, 294 p. 8°, SCL, **20**, nr. 5, 1969, 592.

261. Zugun, Petru E., *Elemente de lingvistică structurală*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1967, 320 p., AUI, **15**, 1969, 160—163.

262. * * * *Grammatica nova* [pe marginea rubricii cu acelaşi titlu din Contemporanul], Cronica, **5**, nr. 4, 1970, 11.
Vezi nr. 191.

*

Vezi și nr. 1265.

2. LINGVISTICĂ MATEMATICĂ ȘI APLICATĂ

263. Allén, S., *Lingual expression and generative grammar* [cu o bibliografie de 5 titluri], acil x, **1**, 235—239; discuții: I. Evreinova 239 (germană), N. D. Andreyev 239 (engleză), S. Allén 239 (engleză).

264. Andreyev, N. D., *Sistema reči i statistiko-kombinatornoe modelirovanije jazykov* [rezumat], acil x, **1**, 451.

265. Avramescu, Aurel, *Acoperirea unui domeniu printr-un vocabular de descriptori* [cu 5 planșe și o bibliografie de 18 titluri], scd, **11**, nr. 1, 1969, 3—22.

266. Avramescu, Aurel, *Condiții impuse limbajelor informaționale* [cu 5 figuri în text și o bibliografie de 10 titluri], scd, **11**, nr. 4, 1969, 285—297.

267. Baltusch, Felicia, *Mașini matematice și gramatici generative* [cu o bibliografie de 15 titluri și un rezumat în franceză], scmatem, **21**, nr. 6, 1969, 831—875.

268. Bădescu, Irina, *Préliminaires pour une étude du fonctionnement du fantastique*, Cahiers, **6**, 1969, 199—208.

269. Belchiță, Anca, *Coduri în fonologie* [cu 3 tabele și 9 matrice], scl, **21**, nr. 1, 1970, 37—47.

270. Belchiță, Anca, *Statistical criteria to establish the economy in transformational phonology* [cu 5 figuri în text], Cahiers, **6**, 1969, 61—68.

271. Beliș, Mariana, *Roboții învață să citească și să vorbească*, știehn, **21**, nr. 4, 1969, 19.

272. Bielz, Petre, [Sub titlul comun: La logique et le système des sciences] *La logique mathématique*, rssps', **13**, nr. 3, 1969, 289—293.

273. Birbănescu, Adrian, *Modèle graphique et modèle électrique d'un grammaire à constituants immédiats* [cu 3 figuri în text și o bibliografie de 6 titluri], Cahiers, **5**, 1969, 23—28.

274. Birbănescu, Adrian, *Une grammaire de relations* [cu o bibliografie de 10 titluri], Cahiers, **6**, 1969, 75—85.

275. Bohdan, Zelinka, *Le groupe des S-automorphismes d'un langage* [cu 2 figuri în text și o bibliografie de 9 titluri], rrmpa, **15**, nr. 3, 1970, 453—458.

276. Both, N., *O caracterizare sintactică a independenței unui sistem de axiome* [cu o bibliografie de 5 titluri și un rezumat în franceză], scmatem, **21**, nr. 3, 1969, 371—376.

277. Brainerd, Barron, *On Marcus' definition of phoneme* [cu 11 tabele și o bibliografie de 7 titluri], Cahiers, **6**, 1969, 15—41.

278. Chomsky, Noam, *Aspecte ale teoriei sintaxei*, traducere din limba engleză de Paul Schveiger și James E. Augerot, București, Tipografia Bibliotecii Centrale de Stat, 1969, 287 [—288] p. [rotaprint].

279. Crăciun, C., *Modelarea matematică în lingvistică*, știehn, **22**, nr. 3, 1970, 20—21.

280. Crăciun, Constantin V., *Relația de dominare și analiza contextuală în lingvistica algebrică* [cu o bibliografie de 41 de titluri]. Rezumatul tezei de doctor. Conducător științific: acad. prof. Miron Nicolescu, Universitatea din București. Facultatea de matematică-mecanică, [București], Centrul de multiplicare al Universității din București, 1969, 32 p.

281. Dinu, Mihai, *Structures linguistiques probabilistes issues de l'étude du théâtre* [cu 8 tabele și o bibliografie de 10 titluri], Cahiers, **5**, 1968, 29—46.

282. Friant, J., *Grammaires génératives pour l'ensemble des nombres premiers* [cu o bibliografie de 4 titluri], rrmpa, **14**, nr. 4, 1969, 473—488.

283. Gentilhomme, Yves, *Les ensembles flous en linguistique*, Cahiers, **5**, 1968, 47—65.

284. Golopenția-Eretescu, Sanda, *La génération des constructions modales en roumain*, Cahiers, **5**, 1968, 67—81.

285. Grecu, N., Mihaelis, A., Niculescu, I., Răuț, E., Stavarache, I., Teodorescu, C., *Analiza conceptelor din domeniul științelor naturii în vederea interconectării vocabularelor și tezaurelor de specialitate* [cu 2 tabele în text și o biliografie de 6 titluri], scd, **11**, nr. 4, 1969, 307—313.

286. Jacobson, R., *Diachronic studies in transformational terms*, acil x, **1**, 357—365; discuții: I. B. Khlebnikova 365 (engleză), J. A. Moyne 365 (engleză), R. Jacobson 365—366 (engleză).

287. Kis, Emese, Anghel, Ioana et Comşulea, Elena, *Modèles comparatifs des relations d'ordre en morphologie et en syntaxe* [cu 2 tabele], Cahiers, **5**, 1968, 99—104.
288. Lapointe, Claude, *Sur un résultat probabiliste en grammaire en chaîne du français* [cu 4 tabele şi o bibliografie de 8 titluri], Cahiers, **5**, 1968, 105—116.
289. Marcus, Solomon, *Contextual grammar* [cu o bibliografie de 11 titluri], rrmpa, **14**, nr. 10, 1969, 1525—1534.
290. Marcus, Solomon, *Deux types nouveaux de grammaires génératives* [cu o bibliografie de 16 titluri], Cahiers, **6**, 1969, 69—74.
291. Marcus, Solomon, *Linguistique générative, modèles analytiques et linguistique générale* [cu o bibliografie de 64 de titluri], rrl, **14**, nr. 4, 1969, 313—326.
292. Marcus, Solomon, *Sur la dénomination au sens de Kunze dans la linguistique algébrique* [cu o bibliografie de 29 de titluri], rrmpa, **14**, nr. 3, 1969, 377—398.
293. Marcus, Solomon şi Vasiliu, Emanuel, *Un dialog despre lingvistica matematică*, Colocvii, **5**, nr. 1, 1970, 2.
294. Máthé, Jakab, *A szintaksis és szemantika néhány általános kérdése a generatív transzformációs grammatikában* [Unele probleme generale ale sintaxei şi semanticii în gramatica generativă transformaţională; cu un rezumat în română], nyik, **13**, nr. 2, 1969, 223—239.
295. Máthé, Jakab, *Új tudományág: a szemiótika*, Előre, **23**, nr. 6675, 19 apr. 1969, 2.
296. Mayoh, Brian H., *Mathematics and the aims of theoretical linguistics* [cu o bibliografie de 8 titluri], Cahiers, **6**, 1969, 7—13.
297. Mihalyi, Margareta, *Sur la notion de projectivité syntactique* [cu 2 figuri şi o bibliografie de 13 titluri], Cahiers, **5**, 1968, 159—171; vezi şi versiunea românească în scmatem, **21**, nr. 3, 1969, 419—431.
298. Mihăilescu, Eugen, *Logica matematică. Elemente de calcul cu propoziţii şi predicate*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 335 p.
299. Moisil, Gr. C., *Elemente de logică matematică şi de teoria mulţimilor* [cu un indice de cuvinte], Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 215 p. (Enciclopedia de buzunar. Matematică).
Vezi nr. 329.
300. Murti, K. V. S., *Charles Lamb's „Dream-Children", a syntactic approach to sublimation* [cu un tabel şi o figură în text], rrl, **15**, nr. 1, 1970, 31—36.
301. Nicolau, Edmond et Bălăceanu, Constantin, *Langage et algorithmes* [cu 3 figuri], Cahiers, **5**, 1968, 177—185.
302. Nicolescu, Miron, *Problème du dictionaire axiomatique*, Cahiers, **5**, 1968, 173—176.
303. Olivia, Madre, *Une analyse possible au niveau sémantique de la syntaxe*, rrl, **14**, nr. 5, 1969, 447—451.
304. Pană-Dindelegan, Gabriela, *Concepte de bază ale gramaticii transformaţionale* [cu o bibliografie de 5 titluri], lr, **18**, nr. 5, 1969, 435—441.
305. Pană-Dindelegan, Gabriela, *The adverbial-phrase and the quantitative, phrase, relevant determinants for the subcategorization of the verb*, rrl, **15**, nr. 1, 1970, 3—15.
306. Ristea, Tudor, *Unele probleme fundamentale ale logicii matematice*, pl, **1**, 309—374.
307. Roceric, Alexandra, Vincenz, Ileana, *Discuţii în legătură cu metoda semantică transformaţională*, scl, **21**, nr. 1, 1970, 3—8.
308. Rus, T., *Langages formalisés et systèmes formels* [cu o bibliografie de 4 titluri], Cahiers, **5**, 1968, 211—217.
309. Schveiger, Paul, *Parataxis and hypotaxis in a generative grammar* [cu o listă de abrevieri şi o bibliografie de 24 de titluri], rrl, **15**, nr. 1, 1970, 49—61.
310. Schveiger, Paul, *Sur la pathologie de la dérivation et de l'intonation*, Cahiers, **5**, 1968, 219—220.
311. Slama-Cazacu, Tatiana, *La linguistique appliquée et quelques problèmes psycholinguistiques de l'enseignement des langues*, Cahiers, **5**, 1968, 221—246.
312. Solomon, Stephan-Ylan, *Lingvistica algebrică şi teoria modelelor* [cu o bibliografie de 14 titluri şi un rezumat în engleză], scmatem, **21**, nr. 7, 1969, 1108—1134.
313. Stoichiţă, Radu, *Consideraţii despre limbajul formalizat*, pl, **1**, 139—143.
314. Surdu, Alexandru, *La logique mathématique et la théorie du langage*, rssps, **13**, nr. 2, 1969, 257—269.
315. Ştirbu, V., *Reducţie şi extensie* [variant-invariant în gramatica transformaţională], cl, **14**, nr. 1, 1969, 125—139.
316. Toma, Eugeniu şi Purcaru, George, *Criterii de evaluare a eficacităţii indexării*. Partea I. *Studiu teoretic* [cu 2 planşe în afară de text şi o bibliografie de 18 titluri], scd, **11**, nr. 1, 1969, 23—33; Partea a II-a: Toma, Eugeniu, *Analiza unor vocabulare formalizate* [cu 10 planşe, 2 tabele şi o bibliografie de 8 titluri], nr. 2, 1969, 121—137.

317. Toma-Marcu, Eleonora, *Asupra unui operator înrudit cu operatorul lui Sestier din analiza algebrică contextuală* [cu o bibliografie de 8 titluri și un rezumat în franceză], scmatem, **21**, nr. 3, 1969, 499—508.
318. Vandenburgh, Harold R., *Un langage pour imbriquer les constituants non connexes*, rrl, **14**, nr. 5, 1969, 485—487.
319. Van Hout, Georges, *La fonction-article dans le langage ensembliste* [cu o bibliografie de 6 titluri], Cahiers, **5**, 1968, 83—97.
320. Vasiliu, Emanuel, *Interpenetration between grammar and semantics? (A critical approach)* [cu o bibliografie de 12 titluri], Cahiers, **6**, 1969, 101—112.
321. Vasiliu, E., *Some remarks about 'and, — constructions* [cu o bibliografie de 6 titluri], rrl, **14**, nr. 5, 1969, 435—446.
322. Vincenz, Andrei, *Un modèle logico-mathématique pour la description des degrés de significations des adjectives* [cu 2 figuri în text], Cahiers, **6**, 1969, 87—100.
323. Vincenz, Ileana, *Aspect sémantiques des nominalisations* [cu 5 figuri în text], Cahiers, **5**, 1968, 247—286.
324. Vincenz, Ileana, *Gustave Guillaume et la théorie transformationnelle*, Cahiers, **6**, 1969, 113—118.
325. Vînătoru, Nicolae, *Formation des mots par composition en roumain (Applications de linguistique mathématique ayant à la base des textes par I. Neculce, I. Creangă et M. Sadoveanu)* [cu o planșă în afară de text], Cahiers, **5**, 1968, 287—294.
326. * * * *O simbioză a secolului XX: Lingvistică, filologie, matematică*, Știrehn, **22**, nr. 3, 1970, 20.

★

Vezi și nr. 65, 157, 177, 178, 358, 521, 579, 773, 1011, 1548.

Recenzii

327. Aleman, V., Ovennikov, V. G., *Ob odnom podhode i smyslovomu analizu estestvennyh tekstov* (Referitor la un mod de abordare a analizei semantice a textelor scrise în limbaj natural). În: Naučno-tehničeskaja informacija, serija, 2, No 7, 1968, str. 17—24; No 8, 1968, str. 9—15, scd, 11, nr. 3, 1969, 270—272.
328. Atanasiu, P., Perez, Victoria A., *Vers l'établissement d'un système mondial d'information scientifique: projet commun ICSU/UNESCO* (Spre stabilirea unui sistem mondial de informare științifică: proiect comun ICSU/UNESCO). În: Bull. UNESCO. Bibl., **23**, nr. 1, ian-febr. 1969, p. 2—8, scd, **11**, nr. 3, 1969, 266—267.
329. Brezuleanu, Alexandru, Moisil C. Grigore, *Elemente de logică matematică și de teoria mulțimilor*, București, Edit. științifică, 1968, 214 p., Progr Șt., **6**, nr. 1, 1970, 32. Vezi nr. 299.
330. Brezuleanu, Alexandru, Ponasse, D., *Logique mathématique* (Logica matematică), Paris, O.C.D.L., 1967, 165 p., ProgrȘt, **5**, nr. 4, 1969, 171—172.
331. Coroi-Nedelcu, Mariana, Chomsky Noam, Miller George A., *L'analyse formelle des langues naturelles*, Gauthier-Villars, Mouton, Paris, 1968, rrmpa, **14**, nr. 8, 1969, 1229.
332. Crăciun, Constantin V., Solomon Marcus, *Algebraic Linguistics. Analytical Models.* Academic Press, New York and London, 1967, XIV + 254 p., rrmpa, **15**, nr. 2, 1970, 315—317.
333. Crăciun, Constantin V., Solomon Marcus, *Introduction mathématique à la linguistique structurale*, Dunod, Paris, 1967, XII + 282 p., rrmpa, **15**, nr. 1, 1970, 158—159.
334. Drăgulescu, D., Moureau, M. și Lasvergeres, J. M., *Automatic indexing of I.F.P. scientific and technical reports* (Indexarea automată a rapoartelor științifice și tehnice ale Institutului francez al petrolului). Roma, Fondazioni U. Bardoni, 1967, 16 p., scd, **11**, nr. 3, 1969, 247—249.
335. Golopenția-Eretescu, Sanda, Noam Chomsky — Morris Halle, *The Sound Pattern of English*, Harper & Row, Publisher, New York, Evanston and London, 1968, 470 p., scl, **20**, nr. 6, 1969, 668—678.
336. Golopenția-Eretescu, Sanda, *Problèmes de la traduction automatique.* Sous la direction de G. Gougenheim. Paris, Librairie C. Klincksieck, 1968, 136 p., rrl, **14**, nr. 5, 1969, 491—494 [în franceză].

337. Grecu, N., Wersig Gernot, *Versuche zur Terminologie in der Dokumentation. I : Sprache* (Contribuţii la elaborarea terminologiei de informare. I : Limba). În : Nachr. Dok., **20**, nr. 3, 1969, p. 116—123, scd, **11**, nr. 4, 1969, 370.

338. Lőrinczi, Marinella, Hermina Sinclair-De Zwart, *Langage et opérations. Sous systèmes linguistiques et opérations concrètes.* Thèse..., Paris, Dunod, 1967, 166 (168) p., scl, **21**, nr. 1, 1970, 94—95.

339. Loucki, Cr., Eller, J. L. şi Panek, R. L., *Thesaurus Development for a Decentralized Information Network* (Întocmirea unui tezaur pentru o reţea de informare descentralizată). În : American Documentation, **19**, nr. 3, iul. 1968, p. 213—220, scd, **11**, nr. 1, 1969, 76—77.

340. Loucki, Cr., Fairthorne, R. A., *The scope and aims of the information sciences and technologies* (Domeniul şi obiectivele ştiinţei şi tehnicii informării). În : On Theoretical Problemas of Informatics, fid 435, Moscova, All-Union Institute for Scientific and Technical Information, 1969, p. 25—31, scd, **11**, nr. 3, 1969, 265—266.

341. Loucki, Cr., Tinker, J., *Imprecision in Meaning Measured by Inconsistency of Indexing* (Imprecizia în semnificaţia unui cuvînt măsurată prin neconcordanţă în indexare). În : Am. Doc., **17**, nr. 2, apr. 1966, p. 96—102; **19**, nr. 3, iul. 1968, p. 322—330, scd, **11**, nr. 2, 1969, 180—181.

342. Marcus, S., I. I. Revzin, *Les modèles linguistiques.* Monographies de linguistique mathématique 2, Dunod, Paris, 1968, scl, **20**, nr. 5, 1969, 391.

343. Marcus, Solomon, Tadeusz Batóg, *The axiomatic method in Phonology.* Routledge & Kegan Paul Ltd, London, 1967, VIII + 126 p., rrl, **14**, nr. 6, 1969, 583—584 [în engleză].

344. Marinescu, Maria, Feullhart, Patricia şi Weers, David C., *Compilation and analysis of lexical resources in information science* (Prezentarea şi analiza resurselor lexicale în informarea ştiinţifică). Air Force Office of Scientific Research, Office of Aerospace Research, National Library of Medicine, 1968, 39 p., scd, **11**, nr. 4, 1969, 335—338.

345. Mihelis, Angela, Barhydt, Gordon G. şi Schmidt, Charles T., *Information Retrieval Thesaurus of Education Terms* (Tezaur pentru regăsirea informaţiilor pentru termenii de educaţie). The Press of Case Western Reserve University, Cleveland, 1968, XVIII + 1964 p., scd, **11**, nr. 4, 1969, 331—335.

346. Mihelis, A., Rochen, Manfred şi Tagliacozzo, Renata, *A study od cross-referencing* (Un studiu asupra trimiterilor). În : J. Doc., **24**, nr. 3, sept. 1968, p. 173—191, 3 fig., 1 tabl., 17 ref. [cu 2 figuri în text], scd, **11**, nr. 4, 1969, 359—364.

347. Negoiţă, C. V., Salton, G. şi Lesk, M. E., *Computer Evaluation of Indexing and Text Processing* (Evaluarea cu calculatorul a indexării şi prelucrării textelor). În : Journal of the Association for Computing Machinery, **15**, nr. 1, 1968, p. 8—35, scd, **11**, nr. 1, 1969, 78—80.

348. Rudeanu, S., A. Ádám, *Truth functions and the problem of their realization by two-terminal graphs*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1968, 206 pp., rrmpa, **14**, nr. 5, 1969, 728—729.

349. Stati, Sorin, *Lingvistica matematică în Europa răsăriteană* [Ferenc Kiefer, *Mathematical Linguistics in Eastern Europe*, Elsevier, New York, 1968, 180 p.], ll, **20**, 1969, 217—218.

350. Theodorescu, R., Morice E., *Dictionnaire de statistique*, Dunod, Paris, 1968, IX + 196 p., rrmpa, **14**, nr. 8, 1969, 1235.

351. Verona, Renato, Bátori, Istvan, *Automatische Textanalyse für die machinelle Informationsverarbeitung* (Analiza automată a textelor în prelucrarea informaţiilor cu maşina). Sesiunea de lucru FID/OM, Frankfurt/Main, 5—8 febr. 1969, 13 p., 3 fig., 12 ref., scd, **11**, nr. 3, 1969, 249—250.

352. Verona, R., Schanche, Grete, *Erfahrungen mit dem polytechnischen Thesaurus im Vergleich zu den spezialisierten Fachthesauren (Satellitthesauren) als Wöterkontrolle für die Koordinierte Indexierung* (Experienţa realizată cu tezaurul politehnic în comparaţie cu tezaurele de specialitate de ramură — tezaure satelite — controlul terminologiei în indexarea coordonată). În : Nachr. Dok., **19**, nr. 5, aug.—sept., 1968, p. 171—173, scd, **11**, nr. 2, 1969, 179.

353. Verona, Renato, Soergel, Dagobert, *Klassifikationssysteme und Thesauri. Eine Anletiung zur Herstellung von Klassifikationssystemen und Thesauri im Bereich der Dokumentation* (Sisteme de clasificare şi tezaure. Îndrumări pentru elaborarea

sistemelor de clasificare şi a tezaurelor în domeniul documentării). Frankfurt am Main, Deutsche Gesellschaft für Dokumentation, 1969, 224 p., SCD, **11**, nr. 2, 1969, 159—164.

IV. *LIMBA ROMÂNĂ*

1. GENERALITĂŢI

354. IANCU, VICTOR IOSIF, *Limba şi literatura română în universităţile italiene*, Tribuna, **13**, nr. 14, 1969, 4.
355. LOMBARD, ALF, *Despre problemele studiului limbii române* [interviu cu prof. ... luat de Mircea Borcilă], Familia, **5**, nr. 42, 1, 6.
356. LOMBARD, ALF, *L'une des langues les plus intéressantes* [româna], Roum, nr. 3, 1969, 49.
357. MOCANU, MARIN, *Predarea limbii române în Italia*, Forum, **12**, nr. 2, 1970, 79—80.
358. NISTOR, E. şi ROMAN, E., *Câteva probleme legate de rezumarea automată a textelor româneşti* [cu exemplificări şi o bibliografie de 9 titluri], SCL., **21**, nr. 1, 1970, 59—77.
359. RADU, GEORGE, *Cartea românească în bibliotecile franceze*, RLit, **2**, nr. 13, 1969, 20.
Vezi şi nr. 360, 362.
360. RADU, GEORGE, *Un răspuns* [la intervenţia lui I. Stăvăruş care se referea la articolul precedent], RLit, **2**, nr. 20, 1969, 2.
Vezi şi nr. 359, 362.
361. ROSETTI, ALEXANDRU, *O limbă, un popor* [convorbire cu acad...., organizată de Catinca Ruscan], MI, **2**, nr. 9, 1968, 2—3.
362. STĂVĂRUŞ, I., *Din nou despre „Cartea românească în bibliotecile franceze"*, RLit, **2**, nr. 17, 1969, 2.
Vezi şi nr. 359, 360.

★

Vezi şi nr. 54, 1342, 1343, 1570.

Recenzii

363. BALTAZAR, CAMIL, Ovid Densusianu, *Opere* [I. *Lingvistică*], Albina, **72**, nr. 39, 1969, 2.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 236.
364. BOTE, LIDIA, Ovid Densusianu : *Opere* (vol. I), Scînteia, **38**, nr. 8044, 23 apr. 1969, 4.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 236.
365. LĂZĂRESCU, PAUL, Ovid Densusianu, *Opere, I, Lingvistică. Scrieri lingvistice.* Ediţie îngrijită de B. Cazacu, V. Rusu şi I. Şerb, cu o prefaţă de B. Cazacu, Editura pentru literatură, 1968, XXVIII + 755 p., SCL, **20**, nr. 4, 1969, 474—476.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 236.
366. MARIAN, P., *A román nyelv mai irányzatai* [pe marginea cărţii acad. Al. Graur, *Tendinţele actuale ale limbii române*, 1968], Elöre, **23**, nr. 6681, 26 apr. 1969, 3.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 239.
367. MIHĂESCU, H., Al. Graur, *Tendinţele actuale ale limbii române* [Les tendances actuelles de la langue roumaine], Bucarest, Ed. ştiinţifică, 1968, 437 p., RESEE, **7**, nr. 3, 1969, 551—555.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 239.
368. MIHĂILĂ, G., Al. Graur, *Tendinţele actuale ale limbii române*, Contemporanul, nr. 8, 1970, 8.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 239.
369. TODORAN, R., Ovid Densusianu, *Opere. I. Lingvistică. Scrieri lingvistice.* Ediţie îngrijită de B. Cazacu, V. Rusu şi I. Şerb, cu o prefaţă de B. Cazacu, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1968, 756 p., STUBB, **14**, fasc. 2, 1969, 159.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 236.

2. ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

370. Bahner, Werner, *„... Pus-am temeiul culturii". Între purism și modernizare* [preocupările de limbă ale lui Ioan Budai-Deleanu], Luceafărul, **13**, nr. 6, 1970, 6.
371. Belu, Al., *Câteva considerații cu privire la autorul primului* **Dictionarium valachico-latinum**, Orizont, **20**, nr. 5, 1969, 73—78.
372. Borcilă, Mircea, *Elemente de filozofie a limbii în gîndirea lui Lucian Blaga*, RF, **16**, nr. 12, 1969, 1485—1491.
373. Bucur, Marin, *Corespondență inedită Ovid Densusianu — Gaston Paris și Paul Meyer (II)*, RITL, **18**, nr. 4, 1969, 677—686.
374. Bulgăr, Gh., *I. Budai-Deleanu — inovatorul limbii*, Luceafărul, **13**, nr. 6, 1970, 6.
375. Cocora, Gabriel, *Știri despre autorul primului dicționar român de sinonime* [Costache Canella], LL, **22**, 1969 [1970], 215—217.
376. Diaconescu, Emil, *Ioan Bogdan*, Cronica, **4**, nr. 26, 1969, 11.
377. Dumitrașcu, Pompiliu, *Interesul lui George Barițiu pentru problemele limbii literare* [cu rezumate în rusă și franceză], STUBB, **15**, fasc. 1, 1970, 17—22.
378. Duțu, Alexandru, *Coordonate ale culturii românești în secolul XVIII* (1700—1821) *Studii și texte* [cu un rezumat în franceză și un indice de nume], București, Editura pentru literatură, 1968, 400 p.
Vezi și nr. 379, 435, 436, 440.
379. Duțu, Alexandru, *„Coordonate ale culturii în secolul XVIII". O scrisoare a autorului*, RLit, **2**, nr. 19, 1969, 12.
Vezi nr. 435.
380. Erhard, Andrée și Savu, Cornel I., *Date necunoscute privitoare la viața și activitatea lui August Treboniu Laurian*, LL, **18**, 1968 [1969], 183—186.
381. Gheție, Ion, și Seche, Mircea, *Discuții despre limba română literară între anii 1830—1860*, SILL, I, 261—290.
382. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Cine e Stănceanu ?*, RLit, **2**, nr. 52, 1969, 14.
383. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *„Circulația cuvintelor"*, RLit, **2**, nr. 49, 1969, 14.
384. Grecu, Victor V., *Aron Florian și problemele limbii române*, LL, **18**, 1968 [1969], 139—153.
385. Grecu, Victor V., *Problema unității și unificării limbii literare în „Foaia pentru minte, inimă și literatură"* [cu 4 facsimile în afară de text], CLL, [**2**], 1969, 9—43.
386. Grecu, Victor V., *Unitatea limbii și unitatea națională în Transilvania în secolul trecut*, CLL, **1**, 1968, 7—12.
387. Grecu, Victor V., *Contribuția lui Visarion Roman la unificarea limbii române*, CL, **14**, nr. 1, 1969, 15—21.
388. Ionescu-Nișcov, Traian, *Contacts établis entre l'historiographie romaine et tchèque dans le problème de la formation du peuple roumain, durant la seconde moitié du XIXe siècle*, RS, **16**, 1968, 409—446.
389. Iordan, Iorgu, *Alexandru I. Philippide* [cu o fotografie în afară de text și un repertoriu bibliografic *Operele lui Alexandru Philippide*], București, Editura științifică, 1969, 157, [—159] p.
Vezi și nr. 422, 424, 432.
390. Lăudat, I. D., *Literatura românească veche în cei 25 de ani de la eliberare*, Cronica, **4**, nr. 34, 1969, 7—8.
391. Macrea, D., *Discuțiile referitoare la dezvoltarea limbii române literare în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, SILL, I, 291—308.
392. Macrea, D., *Gheorghe Asachi și problemele limbii române*, RLit, **2**, nr. 51, 1969, 14.
393. Macrea, D., *Personalitatea științifică a lui Emil Petrovici*, CL, **14**, nr. 2, 1969, 191—207.
394. Macrea, D., *Școala ardeleană și problemele de lingvistică romanică*, CL, **14**, nr. 1, 1969, 7—13.
395. Mailat, Viorel, *Din nou despre Radu Tempea*, RLit, **2**, nr. 41, 1969, 2.
396. Manolescu, N., *Titu Maiorescu* : **În contra direcției de astăzi** ... [cu un rezumat în franceză], AUB, **17**, 1968, 59—78.
397. Marcu, Florin, *Un secol de dezbateri academice. Din istoricul* **Dicționarului limbii române**, ANLIC Brașov, **83**, 1969, 137—153.
398. Marica, George, Em., Hajós, Iosif, Mare, Călina, Rusu, Constantin, *Ideologia generației române de la 1848 din Transilvania* [în special capitolul *Lingvistica*, 137—150], București, Editura politică, 1968, 335 p.
399. Măgureanu, Geo, *Un gînd pentru Șăineanu*, Munca, **25**, nr. 6688, 15 mai 1969, 2.

400. MIHĂILĂ, G., *Principales étapes de l'histoire des études slaves en Roumanie et leurs rapports avec les études slaves internationales*, RS, **16**, 1968, 193—225.
401. MITU, MIHAI, *Ioan Budai-Deleanu et les problèmes de l'étymologie slavo-roumaine*, RRL, **14**, nr. 2, 1969, 143—154.
402. NESTORESCU, ANDREI, *Dicționarele lui Ienăchiță Văcărescu și limba română literară la sfîrșitul secolului al XVIII-lea*, SLLF, 51—63.
403. ORZA, RODICA, *Primele încercări de a defini verbul și de a stabili o terminologie românească*, CL, **14**, nr. 1, 1969, 83—90.
404. PĂCURARIU, D., *Corespondență românească inedită din arhivele vieneze* [12 scrisori adresate de Timotei Cipariu, I. Micu-Moldoveanu, N. Densușianu, Ion Nădejde, M. Gheorghiade Obedenaru și Ioan Bianu lui Franz Miklosich; cu un rezumat în franceză], AUB, **17**, 1968, 79—90.
405. PIRU, AL., *C. Stamati, filolog*, RLit, **2**, nr. 37, 1969, 12.
406. PIRU, AL., *N. Cartojan*, RLit, **2**, nr. 51, 1969, 5.
407. POGHIRC, CICERONE, *În legătură cu Hasdeu și cu obiectivitatea științifică* [răspuns la recenzia de la nr. 428], LR, **19**, nr. 2, 1970, 153—165.
408. POGHIRC, C., *Les conceptions linguistiques de B. P. Hasdeu (1838—1907)*, RRL, **14**, nr. 3, 1969, 221—235.
409. POPESCU, RADU SP., *Concepția lingvistică a lui Iosif Vulcan*, CLL, [**2**], 1969, 45—50.
410. ROSETTI, AL., *Contribuția lingviștilor români la geografia lingvistică* [comunicare prezentată la 21 octombrie 1967 la colocviul „Gli Atlanti linguistici: Problemi i resultati" organizat de Academia nazionale dei Lincei la Roma; cu o bibliografie de 8 titluri], FD, **6**, 1969, 141—145.
411. ROȘU, TITUS, *Aspecte din lupta pentru drepturile limbii române în Bihor*, CLL, **1**, 1968, 93—96.
412. SECHE, LUIZA, *Concepția lingvistică a lui Lazăr Șăineanu (I)*, LR, **19**, nr. 1, 1970, 3—13.
413. SECHE, MIRCEA, *Schiță de istorie a lexicografiei române*. Vol. II. *De la 1880 pînă astăzi* [cu un indice de nume care trimite la ambele volume], București, Editura științifică, 1969, 334.
Vezi și nr. 423, 426, 430.
414. SIMONESCU, DAN, *Ioan Bianu, bibliotecarul Academiei Române*, RB, **23**, nr. 2, 1970, 107—109.
415. ȘCHIAU, OCTAVIAN, *Un mare filolog: Nicolae Drăganu*, Tribuna, **13**, nr. 5, 1969, 3.
416. TURCU, CONSTANTIN, *Din istoria* **Dicționarului român-german** *al lui H. Tiktin*, ANL, **19**, 1968 [1969], 159—167.
417. ZAMFIRESCU, DAN, *Nicolaie Cartojan*, Contemporanul, nr. 52, 1969, 8.
418. * * * *Lingvistica românească în ultimii 25 de ani*, SCL, **20**, nr. 4, 1969, 357—359.

★

Vezi și nr. 489.

Recenzii

419. ARVINTE, VASILE, Klaus-Henning Schroeder, *Einführung in das Studium des Rumänischen Sprachwissenschaft und Literaturgeschichte*, Erich Schmidt Verlag, Berlin, 1967, 159 p., ANL, **19**, 1968 [1969], 204—206.
420. BĂLAȘA, TITUS, Sextil Pușcariu, *„Călare pe două veacuri"*, Ramuri, **6**, nr. 9, 1969, 14.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 251.
421. CANDREA, VICTOR, *Ioan Bogdan: Un clasic al istoriografiei și filologiei românești* [cu prilejul apariției volumului *Scrieri alese*, 1968], Contemporanul, nr. 52, 1969, 8.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 924.
422. DAN, I., Iorgu Iordan, *Alexandru I. Philippide*, Cronica, **5**, nr. 10, 1970, 10.
Vezi nr. 389.
423. DĂNĂILĂ, I., Mircea Seche, *Schiță de istorie a lexicografiei române*. Vol. II. *De la 1880 pînă astăzi*, București, Editura științifică, 1969, 334 [—335] p., LR, **19**, nr. 1, 1970, 87—93.
Vezi nr. 413.
424. GRAUR, AL., [La rubrica: Cronica limbii] *Alexandru Philippide* [de Iorgu Iordan], RLit, **3**, nr. 6, 1970, 14.
Vezi nr. 389.

425. GRAUR, AL., Cicerone Poghirc, *B. P. Hasdeu — lingvist şi filolog*. Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1968, 247 p., SCL, **20**, nr. 2, 1969, 225—226.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 286.

426. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Lexicografia română* [pe marginea cărţii lui Mircea Seche *Schiţă de istorie a lexicografiei române*, vol. II], RLit, **2**, nr. 47, 1969, 14.
Vezi nr. 413.

427. GUŢU-ROMALO, VALERIA, I. Coteanu, *Où en sont la philologie et la linguistique roumaines?*, Bucarest, Éditions de l'Académie de la République Socialiste Roumaine, 1968, 70 p., LR, **18**, nr. 3, 1969, 296—298.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 267.

428. IORDAN, IORGU, Cicerone Poghirc, *B. P. Hasdeu. Lingvist şi filolog*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 247 p., LR, **18**, nr. 3, 1969, 285—291.
Vezi şi nr. 407 şi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 286.

429. MĂRII, I., Cicerone Poghirc, *B. P. Haşdeu lingvist* [sic !], Editura ştiinţifică, 1968, Steaua, **20**, nr. 6, 1969, 118—119.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 286.

430. MĂRII, I., *Istoria lexicografiei române* [vol. II din *Schiţă de istorie a lexicografiei române* de Mircea Seche], Tribuna, **14**, nr. 9, 1970, 7.
Vezi nr. 413.

431. MIHĂILĂ, G., *B. P. Hasdeu, lingvist şi filolog* [de C. Poghirc], Ramuri, **7**, nr. 1, 1970, 13.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 286.

432. MIHĂILĂ, G., Iorgu Iordan, *„Alexandru Philippide"*, Contemporanul, nr. 4, 1970, 8.
Vezi nr. 389.

433. NEGOMIREANU, DOINA, Cicerone Poghirc : *B. P. Hasdeu, lingvist şi filolog*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 245 p., CL, **14**, nr. 2, 1969, 370—372.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 286.

434. PAUL, ZAM., Marin Bucur, *Ovid Densusianu*, Editura tineretului, 1967, MMS, **44**, nr. 1—2, 1968, 99—101.

435. PIRU, AL., *O culegere de texte din secolul al XVIII-lea* [Alexandru Duţu, *Coordonate ale culturii româneşti în secolul XVIII*, 1968], RLit, **2**, nr. 15, 1969, 12.
Vezi nr. 378, 379.

436. TANAŞOCA, NICOLAE-ŞERBAN, Al. Duţu : *Coordonate ale culturii româneşti în secolul al XVIII-lea (1700—1821). Studii şi texte*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1968, 398 p., RITL, **18**, nr. 3, 1969, 520—523.
Vezi nr. 378.

437. TANAŞOCA, N.-Ş., C. Poghirc, *B. P. Hasdeu lingvist şi filolog* [B. P. Hasdeu linguiste et philologue], Bucarest, Editura ştiinţifică, 1968, 247 p., RSEE, **7**, nr. 3, 1969, 555—556.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 286.

438. ŢĂRANU, ECATERINA, Cicerone Poghirc, *B. P. Hasdeu, lingvist şi filolog*, IL, **20**, nr. 8, 1969, 88—90.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 286.

439. VORNICU, MIHAI, Al. Rosetti, *Cartea albă* [1968], Cronica, **4**, nr. 17, 1969, 6.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 290.

440. * * * Alexandru Duţu, *Coordonate ale culturii româneşti în secolul XVIII (1700—1821). Studii şi texte*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1968, 398 p., BO, **87**, nr. 5—6, 1969, 626—629.
Vezi nr. 378.

441. * * * Dan Simonescu, *Ioan Bianu — bibliograf* (Extras din „Studii şi cercetări de documentare şi bibliologie", nr. 2—3/1967, p. 183—190. Academia R.S. România, Centrul de documentare ştiinţifică, Biblioteca Academiei R.S. România), Bucureşti, 1967, ST, **20**, nr. 9—10, 1968, 751.

3. ISTORIA LIMBII

442. ANDRIESCU, AL., *Dezvoltarea stilului publicistic în a doua jumătate a secolului al XIX-lea* [cu o anexă cu texte], SILL, I, 199—258.

443. ANDRIESCU, AL., *Valorificarea limbii şi stilului vechilor texte româneşti (cronici, texte religioase etc.) în creaţia scriitorilor din prima jumătate a secolului al XIX-lea* [cu o bibliografie de 5 titluri], SILL, I, 335—354.

444. ARMBRUSTER, ADOLF, *Evoluția sensului denumirii de „Dacia". Încercare de analiză a raportului între terminologia politico-geografică și realitatea și gîndirea politică*, Studii, **22**, nr. 3, 1969, 423—444.
Vezi și nr. 504.

445. ARVINTE, VASILE, *Raporturile lingvistice germano-române* [cu un rezumat în franceză], ANL, **19**, 1968 [1969], 13—27.

446. BEJAN, D., *Antonime în lexicul cronicii lui Grigore Ureche* [cu două tabele în text și cu rezumate în rusă și franceză], STUBB, **15**, fasc. 1, 1970, 99—103.

447. BEJAN, D., *Sinonime și serii sinonimice în lexicul cronicii lui Grigore Ureche* [cu un tabel în text], LL, **22**, 1969 [1970], 121—128.

448. BOJAN, TEODOR, *În legătură cu sfera semantică a vechiului românesc* **fsat**, CL, **14**, nr. 1, 1969, 63—75.

449. BRAUN-SÁNTA, ROSWITHA, *Zu Ștefan Binders Aufsätzen über deutsche Elemente im Wortchatz der rumänischen Mundarten*, FVL, **12**, nr. 2, 1969, 92—94.

450. BREABĂN-CHRISTACHE, SILVIA, *Procesul de unificare a limbii în scrierile lui C. Negruzzi* [particularități fonetice și morfologice], LR, **18**, nr. 3, 1969, 223—238.

451. BULGĂR, GH., *Evoluția stilului administrativ în prima jumătate a secolului al XIX-lea* [cu o anexă cu texte și o bibliografie de texte și de studii], SILL, I, 167—198.

452. BUREȚEA, EMILIAN, *Cuvinte de origine turcă și neogreacă în* **Hronograful** *lui Dionisie Eclisiarhul* [cu un rezumat în franceză], Philologica, **1**, 115—131.

453. CAZACU, B., *Problemele studierii lexicului* [limbii române literare din sec. al XIX-lea], SILL, I, 69—83.

454. CIOMPEC, GEORGETA, *Observații asupra exprimării negației în limba română din secolele al XVI-lea — al XVIII-lea*, SCL, **20**, nr. 2, 1969, 197—209.

455. COTEANU, I., *Morfologia numelui în protoromână (româna comună)* [cu o listă de abrevieri bibliografice], București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 160 p. + erata.

456. DIMITRIU, C., *Observații în legătură cu folosirea cuvîntului* **cel(a) în Cazania a doua** *a lui Coresi* [cu un rezumat în franceză], AUI, **15**, 1969, 41—54.

457. FRÎNCU, C., *Formele de persoana a III-a ale auxiliarului de la perfectul compus. Privire istorică* [cu 3 hărți și o listă de abrevieri], SCL, **20**, nr. 3, 1969, 299—318.

458. GHEȚIE, ION, *Evoluția africatelor ĉ și ĝ la fricative în Transilvania după 1700*, FD, **6**, 1969, 43—48.

459. GOSTAR, NICOLAE, *Unde a fost Dacia Malvensis?*, Cronica, **4**, nr. 18, 1969, 10.

460. GRAUR, AL., [La rubrica: Cronica limbii] *Protoromâna*, RLit, **2**, nr. 37, 1969, 14.

461. GRAUR, A., *Mystique?* [pe marginea recenziei lui M. Kostas Kazalis din „Language", **45**, nr. 1, 1969, p. 187—191 la cartea *The Romance character of Romanian* de A. Graur], RRL, **14**, nr. 6, 1969, 561—582.

462. GRECU, VICTOR, V., [La rubrica: Consultații pentru bacaulaureat și admiterea în facultăți] *Unificarea limbii — factor esențial al unificării politice*, Familia, **6**, nr. 1, 1970, 14.

463. GUȚU-ROMALO, V., *Cîteva probleme ale studierii sintaxei* [limbii române literare din sec. al XIX-lea], SILL, I, 48—68.

464. IORGA, NICOLAE, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688—1821)*. Vol. I—II. Ediție îngrijită de Barbu Theodorescu, București, Editura didactică și pedagogică, 1969, vol. I.: *Epoca lui Dimitrie Cantemir. Epoca lui Chesarie de Rîmnic*, 456 p.; vol. II: *Epoca lui Petru Maior. Excursuri*, 544, p.
Vezi și nr. 513, 516, 517.

465. IVAȘCU, GEORGE, *Istoria literaturii române. I*, București, Editura științifică, 1969, 632 p.
Vezi și nr. 506, 508, 509, 515, 518.

466. IVĂNESCU, G., *Îndrumări în cercetarea morfologiei* [limbii române literare din sec. al XIX-lea], SILL, I, 21—48.

467. IVĂNESCU, GHEORGHE, *Variations régionales de l'influence du vieux slave sur la langue roumaine*, RS, **16**, 1968, 31—42.

468. LĂUDAT, I. D., *Coordonate ale literaturii române vechi*, Ateneu, **7**, nr. 3, 1970, 19.

469. LĂUDAT, I. D., *Istoria literaturii române vechi*. Partea a III-a, București, Editura didactică și pedagogică, 1968, 156 p. (Ministerul Învățămîntului, Universitatea „Al. I. Cuza" — Iași) [partea I: București, 1962, 318 p.; partea a II-a: București, 1963, 296 p.; partea a IV-a: Iași, 1967, 172 p.].
Vezi și nr. 514.

470. MANECA, CONSTANT, *Tendințele evoluției elementului latin originar din lexicul limbii române* [cu 3 tabele și 4 figuri în text], LR, **19**, nr. 1, 1970, 25—34.

471. Olteanu, P., *Adjectivul în* **Cazania I** *a diaconului Coresi şi în versiunea slavă de Neagovo*, SCL, **20**, nr. 2, 1969, 183—195.
472. Onciul, Dimitrie, *Teoria lui Roesler. Studii asupra stăruinţei românilor în Dacia Traiană de A. D. Xenopol* [în special paragrafele *Toponimia* 151—154, *Limba* 154—158], *Dare de seamă critică*, în *Scrieri istorice*, vol. I. Ediţie critică îngrijită de Aurelian Sacerdoţeanu, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1969, 131—260.
473. Panaitescu, P. P., *Introducere la istoria culturii româneşti* [în special capitolele : *Terminologia creştină în limba română* 103—105, *Formarea poporului român* 114—132, *Limba română purtătoare de cultură* 133—142], Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1969, 399 p. + 1 hartă.
474. Pătruţ, I., *Cu privire la limba română comună* [elementul vechi slav şi autohton], CL, **14**, nr. 2 1969, 209—211.
475. Pătruţ, I., *Despre vechimea relaţiilor lingvistice slavo-române*, CL, **14**, nr. 1, 1969, 23—29.
476. Pătruţ, I., *Otnositelno drevnosti slavjanskogo vlijanija na rumynskij jazyk*, RS, **16**, 1968, 23—29.
477. Pătruţ, I., *Referitor la evoluţia sistemului verbal românesc* [cu o hartă în text], FD, **6**, 1969, 131—139.
478. Rosetti, Alexandru, *Scurte consideraţii asupra formării limbii române* [cu un rezumat în franceză], Apulum, **7**, 1968, 465—468.
479. Rosetti, A., *Sur quelques emprunts anciens du roumain au slave méridional et au magyar*, RS, **16**, 1968, 19—22.
480. Rosetti, A., *Toutes les deux* [monoftongarea lui *ea* înainte de *á*, *ă* sau *e*], Cahiers, **5**, 1968, 209—210.
481. Rosetti, Al. şi Cazacu, B., *Probleme de fonetică* [a limbii române literare din sec. al XIX-lea], SILL, I, 9—20.
482. Sala, Marius, *Contribuţii la fonetica istorică a limbii române* [cu o bibliografie de 82 de titluri, un indice de autori şi unul de forme şi de cuvinte], Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, 193 [—195] p.
Vezi şi nr. 511.
483. Sala, Marius, *Cu privire la tratamentul lat. — ll — în română*, SCL, **20**, nr. 2, 1969, 151—156.
484. Solomon, V., *Despre calcurile lingvistice din textele bilingve slavo-române* [cu un tabel în text], LR, **18**, nr. 4, 1969, 333—336.
485. Stănescu, Eugen, *Numele poporului român şi primele tendinţe umaniste interne în problema originii şi continuităţii*, Studii, **22**, nr. 2, 1969, 189—206.
Vezi şi nr. 519.
486. Stănescu, Eugen, *Semnificaţii istorice ale numelui poporului şi ţării noastre* [*1*], MI, **3**, nr. 10, 1969, 37—41 ; *(2)*, nr. 12, 1969, 71—75, 84.
487. Ştefan, Gheorghe, *Mărturii ale unei civilizaţii. Continuitate pe teritoriul Daciei*, MI, **4**, nr. 2, 1970, 2—5.
488. Ştefan, I., *Articol hotărît sau adjectiv pronominal?*, LR, **19**, nr. 2, 1970, 117—120.
489. Ştefan, I., *Ecouri ale curentelor italienizant şi latinist în a doua jumătate a secolului al XIX-lea* [cu o anexă cu texte], SILL, I, 309—334.
490. Tudor, Dumitru, *Localizarea Daciei Malvensis*, MI, **3**, nr. 3, 1969, 2—5.
491. Tudor, Dumitru, *Tot despre localizarea Daciei Malvensis*, MI, **3**, nr. 9, 1969, 20—23.
492. Ungureanu, Gh., *Cuvinte şi expresii vechi*, RA, **12**, nr. 1, 1969, 291—301.
493. Ungureanu, Gh., Balica, Gh., *Cuvinte şi expresii vechi. Contribuţii la cunoaşterea terminologiei vechilor materiale documentare* [34 de termeni glosaţi şi ilustraţi cu citate], RA, **12**, nr. 3, 1969, 281—284.
494. Ursu, Despina, *Adaptarea adjectivelor neologice la limba română literară din perioada 1760—1860* [cu 1 tabel în text], SLLF, 131—154.
495. Ursu, N. A., *Crearea stilului ştiinţific* [cu o bibliografie de 5 titluri şi o anexă cu texte], SILL, I, 128—166.
496. Ursu, N. A., *O disertaţie necunoscută de la 1822 privitoare la limba română* [cu un facsimil şi o anexă în text], SLLF, 155—170.
497. Vianu, Tudor, *Cercetarea stilului* [limbii române literare din sec. al XIX-lea], SILL, I, 84—107.
498. Vianu, Tudor, *Etape în dezvoltarea artistică a limbii române*, SILL, I, 111—127.
499. Vrabie, Emil, *Ekspressivnost' elementov slavjanskogo projshoždenija v rumynskom jazyke*, RS, **16**, 1968, 43—57.
500. Vraciu, A., *Precizări în legătură cu elementul autohton din limba română*, LR, **19**, nr. 2, 1970, 101—116.

501. * * * *Istoria limbii române.* Volumul II. [A. Latina balcanică. B. Româna comună]. Academia Republicii Socialiste România. Colectivul de elaborare a lucrării: prof. I. Coteanu, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România — redactor responsabil, Gh. Bulgăr, Matilda Caragiu-Marioţeanu, Vladimir Drimba I. Fischer, Liliana Macarie, H. Mihăescu, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România, C. Poghirc, Sebastiana Popescu, Marius Sala — secretar, Sorin Stati. Colectivul de revizie: prof. I. Coteanu, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România, I. Fischer, Marius Sala. Şi-au dat concursul: Gr. Brîncuş, Ilinca Constantinescu, Ruth Kisch, H. Mantsch, C. Nicolaescu, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 464 p. [cu un indice de autori, de forme şi de cuvinte].
Vezi şi nr. 510.

502. * * * *Studii de istoria limbii române literare. Secolul al XIX-lea*, Vol. I—II. Redactori responsabili: acad. Al. Rosetti şi B. Cazacu, membru corespondent al Academei Republicii Socialiste România, Secretar de redacţie: Sorin Alexandrescu, [Bucureşti], Editura pentru literatură, 1969, vol. I: 358 [—360] p. [13 articole din domeniile: indicaţii metodologice (5), dezvoltarea diverselor stiluri (4), discuţii asupra limbii literare (4)]; vol. II: 545 [—547] p. [17 articole despre limba şi stilul scriitorilor; cu o bibliografie de 558 de titluri întocmită de Aurel Nicolescu].

★

Vezi şi nr. 1295.

Recenzii

503. ANGHELESCU, MIRCEA, Constantin Şerban, *Constantin Brîncoveanu* [Glosarul], Bucureşti, Editura tineretului, 1969, p. 198—203, LR, **18**, nr. 6, 1969, 584—585.

504. BĂRBULESCU, C., *„Dacia" şi istoria terminologiei ei* [pe marginea articolului lui Adolf Armbruster din Studii, **22**, nr. 3, 1969], RLit, **2**, nr. 49, 1969, 10.
Vezi nr. 445.

505. C. G., Werner Bahner: *Das Sprach- und Geschichtsbewusstsein in der rumänischen Literatur 1780—1880*, Berlin, Akademie Verlag, 1967, FVL, **12**, nr. 2, 1969, 121.

506. DIMA-DRĂGAN, CORNELIU, *O carte contemporană despre trecutul literaturii române* (*„Istoria literaturii române"* de George Ivaşcu, vol. I), Ateneu, **7**, nr. 1, 1970, 4, 5, 6.
Vezi nr. 465.

507. DIMITRESCU, FLORICA, Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, 1968, [Bucureşti], 842 p., SCL, **20**, nr. 6, 1969, 659—666.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 332.

508. FLORESCU, VASILE, *George Ivaşcu şi problemele literaturii vechi*, VR, **22**, nr. 11, 1969, 106—111.
Vezi nr. 465.

509. C. O., George Ivaşcu, *Istoria literaturii române* (Geschichte der rumänischen Literatur), Wissenschaftlicher Verlag, Bukarest, NL, **21**, nr. 2, 1970, 123.
Vezi nr. 465.

510. GRAUR, AL., [La rubrica: Cronica limbii] *Istoria limbii române* [vol. al II-lea], RLit, **3**, nr. 5, 1970, 14.
Vezi nr. 501.

511. GRAUR, AL., [la rubrica: Cronica limbii] *Tendinţe în fonetică* [pe marginea cărţii lui Marius Sala, *Contribuţii la fonetica istorică a limbii române*], RLit, **3**, nr. 9, 1970, 14.
Vezi nr. 482.

512. IONESCU, LILIANA, Emanuel Vasiliu, *Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucarest, 1968, 205 p., RRL, **15**, nr. 1, 1970, 89—91 [în franceză].
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 340.

513. MARCU, ALEXANDRU, *O lucrare fundamentală de istorie a literaturii române* [N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688—1821)*, vol. I—II, Bucureşti, 1969], Forum, **11**, nr. 11, 1969, 87—89.
Vezi nr. 464.

514. NAGHIU, IOSIF E., I. D., Lăudat, *Istoria literaturii române vechi.* Partea a III-a. Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1968, 155 p., MB, **19**, nr. 4—6, 1969, 373—374.
Vezi nr. 469.

515. PETROVEANU, MIHAIL, George Ivaşcu, *Istoria literaturii române*, vol. I, Orizont, **21**, nr. 1, 1970, 40—41.
Vezi nr. 465.

516. PIRU, AL., **Istoria literaturii române** *de N. Iorga într-o nouă ediţie*, RLit, **2**, nr. 30, 1969, 12.
Vezi nr. 464.

517. TURCIN, ION, Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române în sec. al XVIII-lea*, Luceafărul, **12**, nr. 30, 1969, 2.

518. ZAMFIRESCU, DAN, George Ivaşcu, *„Histoire de la littérature roumaine"* [vol. I], Roum., nr. 12, 1969, 37.
Vezi nr. 465.

519. * * * Eugen Stănescu, *Numele poporului român şi primele tendinţe umaniste interne în problema originii şi continuităţii*, în „Studii", Bucureşti, XXII (1969), nr. 2, p. 189—206, BO, **87**, nr. 7—8, 1969, 852—853.
Vezi nr. 485.

4. DIALECTOLOGIE

a. Generalităţi

Vezi nr. 210, 410, 512, 781.

b. Graiurile dacoromâne

520. BALÁZS, LADISLAU, *Bilingvismul în comuna Suatu (jud. Cluj)* [cu o bibliografie de 54 de titluri]. Rezumat asupra lucrării de disertaţie pentru obţinerea titlului de doctor în ştiinţe filologice. Conducător ştiinţific: prof. dr. docent Dimitrie Macrea. Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj. Facultatea de filologie, [Cluj], [1969], 15 p. [litografiat].

521. BELCHIŢĂ, ANCA, *Unele probleme referitoare la fonologia generativă a graiurilor din Oltenia* [pe baza NALR — Oltenia I şi a culegerii de texte dialectale din Oltenia; cu 4 hărţi şi 1 tabel în text], FD, **6**, 1969, 17—33.

522. CALOTĂ, ION, PETRIŞOR, MARIN, *Puncte neincluse în NALR Oltenia (Orodel, Cetăţuia-Velu).* Academia Republicii Socialiste România. Centrul de istorie, filologie şi etnografie Craiova. Texte dialectale II, Craiova, 1969, 44 p. [litografiat].

523. CAZACU, B., *Despre tehnica elaborării* **Noului Atlas lingvistic român (NALR) — Oltenia** [cu 4 hărţi în text], FD, **6**, 1969, 87—96.

524. CAZACU, B., *În legătură cu existenţa „interdialectelor"*, FD, **6**, nr. 1969, 263—266.
Vezi nr. 549.

525. C [OTEANU], I., [La: *Rubrica cititorilor* răspunde prof. Ioan L. Hedeşan care semnalează că diftongul *ęa* din cuvinte de tipul *lęage* nu ar fi dispărut din graiurile crişean şi bănăţean], LR, **18**, nr. 3, 1969, 301.

526. GHEŢIE, ION, *Asupra repartiţiei dialectale a dacoromânei*, LR, **18**, nr. 5, 1969, 503—508.
Vezi şi nr. 527, 543, 544.

527. GHEŢIE, ION, *Repartiţia graiurilor dacoromâne şi o chestiune de principiu*, LR, **19**, nr. 2, 1970, 171—173.
Vezi şi nr. 526, 543, 544.

528. GHICULETE, GALINA, *Fonetica graiurilor moldoveneşti de nord în comparaţie cu fonetica graiurilor moldoveneşti de sud* [cu 5 hărţi în text], FD, **6**, 1969, 97—105.

529. GRECU, DOINA, *Acţiunea limbii literare asupra lexicului unui grai din Banat* [graiul din Berzovia], CL, **14**, nr. 2, 1969, 231—239.

530. GRECU, DOINA, *Observaţii asupra pătrunderii neologismelor într-un grai din Banat* [graiul din Berzovia], CL, **14**, nr. 1, 1969, 43—47.

531. IONESCU, LILIANA, *Palatalizarea labialelor în graiurile din Moldova* [cu un tabel în text], FD, **6**, 1969, 49—57.

532. Ionescu, Liliana, *Phonological rules in the vocalism of the dialects spoken in Moldavia*, rrl, **14**, nr. 5, 1969, 459—470.

533. Ionică, Ion, *În legătură cu palatalizarea labialelor* (*Pe baza datelor* nalr- *Oltenia*) [cu 3 hărți în text], fd, **6**, 1969, 107—115.

534. Mării, I., *Însemnări despre imperativele regionale „duce-vă-ți" / „duce-vi-ți" și „culcați-vă-ți" / „culcați-vi-ți"*, cl, **14**, nr. 2, 1969, 255—263.

535. Măruşca, N., *Câteva abateri în sintaxa propoziției graiului din comuna Borod* (*Bihor*), cll, **1**, 1968, 69—73.

536. Măruşca, N., *Vocalismul graiului din comuna Borod* (*Bihor*), cll, [2], 1969, 51—73.

537. Neagoe, Victorela, *Aspecte ale terminologiei viticole în graiurile oltenești* (*Pe baza* narl — *Oltenia*) [cu 4 hărți în text], fd, **6**, 1969, 117—129.

538. Petrişor, Marin, *Graiul de la Ciudanovița* (*Valea Caraşului*). Academia Republicii Socialiste România. Centrul de istorie, filologie și etnografie Craiova. Comunicări. Seria lingvistică V, Craiova, 1969, 48 p. [litografiat]; reluat în Philologica, **1**, 85—101 [cu un rezumat în franceză].

539. Pop, Gheorghe, *Elemente neologice în graiul maramureşean* [cu o bibliografie de 166 de titluri]. Rezumatul tezei de doctorat. Conducător științific: prof. dr. docent Romulus Todoran. Universitatea „Babeș-Bolyai" Cluj. Facultatea de filologie, Baia Mare, 1969, 38 p. [litografiat].

540. Rusu, Gr., *Statutul fonologic al vocalelor* o̯, e̯ *și* ă̯, *în graiurile dacoromâne* [cu o hartă în text], cl, **14**, nr. 2, 1969, 279—290.

541. Rusu, Valeriu, *Din morfologia graiurilor oltenești. Tendința spre diferențiere și analogie* [cu 3 hărți în text], fd, **6**, 1969, 147—154.

542. Rusu, Valeriu, *Graiul din nord-vestul Olteniei. Sistemul fonetic. Considerații fonologice*. Rezumat la teza prezentată spre obținerea titlului de doctor în filologie. Conducător științific: acad. prof. Al. Rosetti. Academia R.S. România, Centrul de cercetări fonetice și dialectale, București, 1969, 15 p. [rotaprint].

543. Rusu, Valeriu, *Pe marginea discuției despre structura dialectală a dacoromânei*, lr, **19**, nr. 2, 1970, 167—170.
Vezi nr. 526, 527, 544.

544. Rusu, Valeriu *Reflecții despre structura dialectală a dacoromânei* (*Pe marginea unor studii recente*), scl, **20** nr. 2, 1969, 215—220.
Vezi nr. 526, 527, 543.

545. Șuteu, Valeriu, *Înregistrări de texte dialectale în Țara Moților* [cu un scurt glosar], fd, **6**, 1969, 201—210.

546. Teaha, Teofil, *Texte dialectale din Oaș* [cu o prezentare a principalelor particularități fonetice, morfologice și lexicale și cu un glosar], fd, **6**, 1969, 211—232.

547. Todoran, R., *Sur un argot roumain rural*, acil x, **1**, 671—675; discuții: G.-M. Pintea 675—676 (franceză), F. J. Goergens 676 (engleză).

548. Ulivi, Anca, *Termeni pentru* **rotula genunchiului** *după* nalr — *Oltenia* [cu o hartă în text], fd, **6**, 1969, 163—172.

549. Vasiliu, Em., *Există „interdialecte" ale limbii române?*, fd, **6**, 1969, 255—262.
Vezi nr. 524.

550. Vincenz, Ileana, *Anacolutul în graiurile populare în lumina gramaticii transformaționale*, fd, **6**, 1969, 173—180.

551. Vințeler, O., *Sinonimia în* **Atlasul lingvistic român** [cu rezumate în rusă și engleză], stubb, **14**, fasc. 2, 1969, 55—62.

552. * * * *Atlasul lingvistic român*. Serie nouă. Academia Republicii Socialiste România. Filiala din Cluj. Institutul de lingvistică și istorie literară. Vol. VI. *A. Substantiv. B. Articol. C. Adjectiv. D. Pronume. E. Numeral. F. Adverb. G. Prepoziție. H. Conjuncție.* Sub redacția acad. Emil Petrovici. Redactor principal: prof. univ. Ion Pătruț. Redactori: Pia Gradea, Rodica Orza. Colaboratori: Doina Grecu, Ion Mării, Gabriel Vasiliu. Cartograf principal, tehnoredactor: Ștefan Poenaru. Cartograf: Maria Gombos. Material cules de acad. Emil Petrovici în anii 1929—1938. Materialul din punctul 02 a fost adunat de Ștefan Pașca, cel din punctele 010, 012 de Theodor Capidan, [București], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, VIII + hărțile nr. 1571—1848 + 8 p., transcrierea fonetică (I—IV) și 10 hărți albe [cu o notă introductivă și un indice].
Vezi și nr. 554, 558.

553. * * * *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureș*. Academia Republicii Socialiste România. Filiala din Cluj. Institutul de lingvistică și istorie literară. Vol. I. *A. Corpul omenesc (părțile corpului, boli, însușiri fizice și morale). B. Familia*

(*rude, naştere, căsătorie, moarte*). [Întocmit] de Petru Neiescu, şeful sectorului de fonetică-fonologie al Institutului de lingvistică şi istorie literară Grigore Rusu, şeful sectorului de dialectologie al Institutului de lingvistică şi istorie literară, Ionel Stan, lector la Facultatea de filologie a Universităţii din Timişoara [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, XLVI, p. + 243 hărţi dialectale, 2 hărţi geografice, o anexă cu transcrierea fonetică (4 p.), 20 de hărţi dialectale albe [cu un cuvînt înainte de acad. Emil Petrovici în română şi în franceză, o introducere în română şi franceză, informaţii despre localităţile şi subiectele anchetate, abrevieri, indice alfabetic al cuvintelor-titlu, indice alfabetic al termenilor cuprinşi în hărţi, corespondenţa hărţilor dintre ALRR-Mar. şi NALR-Olt. şi corespondenţele dintre ALRR-Mar. şi alte atlase romanice (AIS, ALA, ALC, ALCO, ALF, ALG, ALL, ALM, ALMC, ALPI, ALR I, ALR II, ALRM I, ALRM II, ALR II MN, ALS, ALW, NALR-Olt., WLAD)].
Vezi şi nr. 557, 560, 562, 563.

★

Vezi şi nr. 77, 458, 669, 772, 874, 910.

Recenzii

554. BIDIAN, VIOREL, *Volumul 6 din* **Atlasul lingvistic român**, Tribuna, **13**, nr. 23, 1969, 5.
Vezi nr. 552.

555. DAVID, P. I., *Texte dialectale din Oltenia*, publicate sub redacţia prof. Boris Cazacu, de Cornelia Cohuţ, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Şuteu şi Magdalena Vulpe, Editura Academiei R.S. România, Bucureşti, 1967, LIII + 426 p., MO, **20**, nr. 11—12, 1968, 1020—1024.

556. FRĂŢILĂ, V., *„Noul Atlas lingvistic pe regiuni, Oltenia I"*, Orizont, **20**, nr. 3, 1969, 94—97.

557. KELEMEN, BÉLA, *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureş. I.* de Petru Neiescu, Grigore Rusu, Ionel Stan. Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, I—XVI + 243 térkép, NYIK, **13**, nr. 2, 1969, 380—381 [în maghiară].
Vezi nr. 553.

558. NEIESCU, PETRU, *Atlasul lingvistic român*, serie nouă, partea a II-a, vol. VI, Bucureşti, Editura Academiei, 1969, 280 h + VIII p., CL, **14**, nr. 2, 1969, 351—352.
Vezi nr. 552.

559. NUŢĂ, ION, *Lexic regional*, 2, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1967, 156 p., ANL, **19**, 1968 [1969], 209—210.

560. PETROŞANU, DOINA, Neiescu, P., Rusu, Gr. şi Stan, I., *Atlasul lingvistic român pe regiuni — Maramureş*, Bucureşti, Edit. Academiei R.S. România, XLVI p. + 245 hărţi, Progr. Şt., **5**, nr. 10, 1969, 461.
Vezi nr. 553.

561. RUSU, VALERIU, Ion Bîrlea, *Literatură populară din Maramureş*, ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Iordan Datcu, cu un cuvînt înainte de Mihai Pop, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1968, I—335 pag., II—500 pag., LR, **18**, nr. 5, 1969, 516—518.

562. TAŞCU, VALENTIN, *O realizare de prestigiu* [Atlasul lingvistic *pe regiuni. Maramureş*, Vol. I], Tribuna, **13**, nr. 19, 1969, 6.
Vezi nr. 553.

563. TODORAN, R., Petru Neiescu, Grigore Rusu, Ionel Stan, *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureş*, vol. I. *A. Corpul omenesc* (*părţile corpului, boli, însuşiri fizice şi morale*); *B. Familia* (*rude, naştere, căsătorie, moarte*), [Bucureşti], Editura Academiei, 1969, XLVI + 243 (+2) hărţi, CL, **14**, nr. 2, 1969, 352—353.
Vezi nr. 553.

c. Aromână

564. NEIESCU, PETRU, *Note aromâne* (*I*) [*aşęárâ* (*aşęră*), *încăleca, másă, mëásă, român, românie*], CL, **14**, nr. 2, 1969, 305—307.

565. SARAMANDU, NICOLAE, *Sistemul formelor verbale compuse în aromână* [cu un tabel în text], FD, **6**, 1969, 155—162.

d. Istroromână

566. CANTEMIR, TRAIAN, *Noi date istorice referitoare la istroromân i*, LL, **19**, 1968 [1969], 91—110.
567. NEIESCU, ILEANA, STAN, AURELIA, *Din onomastica istroromână*, LR, **19**, nr. 1, 1970, 59—64.

★

Vezi şi nr. 164, 910.

Recenzii

568. MIHĂESCU, H., Pavao, Tekavčić, *Današnij istroromanski dijalekt Vodnajana* [Le dialecte istro-roman parlé aujourd'hui à Vodnjan], „Rad Jugoslovenske Akademije Znanosti i Umjetnosti", Knj. 344. 1967, pp. 141—288 (Odjel za filologiju), RESEE, **7**, nr. 2, 1969, 421—423.

e. Meglenoromână

569. MARCOVIĆ, RATOMIR, *Texte dialectale din Homolje (R.S.F. Iugoslavia)*, FD, **6**, 1969, 187—200.

f. Româna peste hotare

570. NESTORESCU, VIRGIL, PETRIŞOR, MARIN, *Graiul românilor din Bregovo (regiunea Vidin, R.P. Bulgaria)* [cuvînt înainte, fonetică, morfologie, sintaxă, lexic, texte]. Academia Republicii Socialiste România, Institutul de lingvistică din Bucureşti, Centrul de istorie, filologie şi etnografie Craiova, Texte dialectale I, Craiova, 1969, 56 p. [litografiat].

5. FILOLOGIE

571. ALEXIANU, AL., *Din vechea literatură românească epigrafică : versul de inscripţie murală, lapidară, iconară, pe ţesături şi lucruri bisericeşti*, GB, **27**, nr. 7—8, 1968, 856—878.
Vezi şi nr. 754.
572. ANGHELESCU, MIRCEA, *Amorven şi Zalida* [manuscris aflat sub cota nr. 11.521 la Biblioteca Centrală de Stat], LR, **18**, nr. 4, 1969, 315—318.
573. ANGHELESCU, MIRCEA, *Din istoria unui motiv poetic : „Inimă, mă ia mirare"*, LL, **20**, 1969, 35—38.
574. BALOTĂ, ANTON, *Autenticitatea „Învăţăturilor lui Neagoe Basarab"*, Studii, **27**, nr. 2, 1969, 271—280.
Vezi şi nr. 758.
575. BARDIERU, AL., *Contribuţii la* **Bibliografia veche românească** *şi la cunoaşterea tipăriturilor apărute în tipografia mănăstirii Neamţ în veacul al XIX-lea* [foaie volantă din 1842 cu 3 rugăciuni], MMS, **45**, nr. 3—4, 1969, 243—245.
576. BĂRBULESCU, B., *„Floarea darurilor" şi versiunile ei*, RLit, **3**, nr. 2, 1970, 10.
577. BINDER, PAVEL şi HITMANN, ARNOLD, *Românii din Braşov în epoca Reformei*, stist, **13**, 1969, 79—93.
578. BLÜCHER, GEBHARD, *Consideraţii filigranologice asupra* **Evangheliarului slavon** *al lui Lavrentie* [cu o bibliografie de 8 titluri] RB, **22**, nr. 12, 1969, 741—742.
579. BLÜCHER, GEBHARD, *Posibilităţi de datare cu ajutorul filigranelor. Un model matematic* [cu o bibliografie de 11 titluri], RB, **22**, nr. 10, 1969, 618—623.
580. BOGDAN, DAMIAN, P., *Actele lui Ştefan cel Mare din colecţiile Bibliotecii Academiei* [cu un rezumat în franceză], SCB, **9**, 1969, 93—99.

581. Bogdan, Damian P., *Patru acte de la Ştefan cel Mare* [texte slavone inedite cu antroponimice şi toponimice în mare parte necunoscute], RA, **12**, nr. 1, 1969, 245—262.
582. Boroianu, C., *În legătură cu datarea cronicii lui Neculce*, RITL, **18**, nr. 4, 1969, 691—694. Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 591.
583. Bulat, T. G., *Tipografia Mitropoliei Bucureştilor în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea* (1754—1810), BO, **87**, nr. 7—8, 1969, 791—816.
584. Bulat, T. G., *Tipografia şi tipăriturile sfîntului Ierarh Calinic de la Cernica*, BO, **86**, nr. 3—5, 1968, 398—409.
585. Caproşu, I., *Documente moldoveneşti inedite din vremea Movileştilor*, AnIst. Iaşi, **6**, 1969, 227—236.
586. Caratașu, Mihail, Dima-Drăgan, Corneliu, *Un catalog necunoscut al bibliotecii domnitorului Constantin Brîncoveanu* [cu 3 facsimile şi un rezumat în franceză], SCB, **9**, 1969, 209—217.
587. Carol, Engel, *Cîntece de lume româneşti în manuscrise maghiare din Transilvania. Însemnări pe marginea unor variante* [cu un facsimil], RITL, **18**, nr. 1, 1969, 69—84.
588. Cândea, V., *„Franţozii" în bibliile româneşti din secolul al XVII-lea*, LR, **19**, nr. 2, 1970, 139—140.
589. Chiţimia, I. C., *Les livres populaires dans les littératures slaves et la littérature roumaine, leur fonction littéraire nationale et l'importance en plan universel*, RS, **16**, 1968, 257—271.
590. Ciucă, M. D., *Un perilipsis al bîlciurilor şi tîrgurilor din Ţara Românească* (1828), RA, **12**, nr. 2, 1969, 272—280.
591. Ciucă, Valentin, *G. T. Kirileanu, editor al operei lui Creangă*, RLit., **2**, nr. 52, 1969, 29.
592. Coman, V., *Contribuţia preoţimii de la biserica „Sf. Nicolaie"-Schei la scrisul românesc cu litere latine în secolul XVIII*, MA, **13**, nr. 7—8, 1968, 608—609.
593. Combiescu, Mariana, **Apostolul** *din colecţia Gaster* [cu un tabel în text], SLLF, 173—187.
594. Crăciun, Ioachim, *Incunabule româneşti şi cărţi rare şi preţioase tipărite pe pămîntul ţării noastre* (1508—1600) [cu un rezumat în franceză], SCB, **9**, 1969, 129—137.
595. Cronţ, Gheorghe, *Coresi. „Mai bine e a grăi cinci cuvinte cu înţeles"*, MI, **3**, nr. 4, 1969, 84—88.
596. Curticăpeanu, Doina, *Editarea istoriografiei*, Tribuna, **13**, nr. 27, 1969, 3.
597. Dankanits, A., *Vechi tipărituri transilvănene*, RB, **22**, nr. 2, 1969, 101—102.
598. Deméný, L., *A dus oare Coresi tiparniţa de la Tîrgovişte la Braşov?* [cu 6 figuri în text], LL, **19**, 1968 [1969], 77—90.
599. Deméný, L., *L'imprimerie cyrillique de Macarios de Valachie* [cu numeroase facsimile în afară de text], RRH, **8**, nr. 3, 1969, 549—574.
600. Deméný, L., *Noi contribuţii la activitatea tipografică a lui Lavrentie* [cu 10 facsimile], RB, **22**, nr. 4, 1969, 219—227.
Vezi şi nr. 747.
601. Deméný, L., *O contribuţie valoroasă cu privire la identificarea lui Anonymus* [*Gesta Hungarorum* — scris de episcopul Posa din Bosnia], RA, **12**, nr. 11, 1969, 316—317.
602. Deméný, L., *Papiergeschichte des 16. Jahrhunderts im Blickpunkt der Historiker aus Rumänien (Aufgaben und Aussichten)*, RRH, **7**, nr. 1, 1968, 17—27.
603. Deméný, Ludovic, *Typographische Kennzeichen der kyrillischen Druckerpresse in Hermannstadt im 16. Jahrhundert* [cu 7 figuri în text, 3 în afară de text şi un rezumat în română], FVL, **12**, nr. 1, 1969, 25—36.
604. Dima-Drăgan, Corneliu şi Caratașu, Mihail, *Un catalog necunoscut al bibliotecii Mănăstirii Horezu* [cu o anexă cuprinzînd catalogul], BO, **87**, nr. 5—6, 1969, 590—625.
605. Dincă, George, *Început de slovă în ţările române*, GB, **27**, nr. 5—6, 1968, 711—718.
606. Drăguţ, Vasile, *Vechi documente hunedorene*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1968, 72 p. + 47 ilustraţii.
Vezi şi nr. 769.
607. Drimba, Lucian, *Primele traduceri româneşti din literatura dramatică*, CLL, **1**, 1968, 98—104.
608. Drimba, Ovidiu, *Prima traducere românească inedită din „Hernani"* [făcută de I. Heliade-Rădulescu], RLit, **2**, nr. 14, 1969, 13.
609. Dumitrescu, Ion, *Ediţia Maiorescu a poeziilor lui Eminescu*, LL, **18**, 1968 [1969], 27—36.
610. D. Z., *Editarea ştiinţifică a textelor româneşti vechi*, Contemporanul, nr. 28, 1969, 8.
611. Eustatievici Braşoveanul, Dimitrie, *Gramatica românească* 1757. *Prima gramatică a limbii române*. Ediţie, studiu introductiv şi glosar de N. A. Ursu, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1969, 157 [—159] p. [cu 4 facsimile în text şi 4 în afară de text].
Vezi şi nr. 727.

612. GHEȚIE, ION, *În legătură cu localizarea* **Evangheliarului din** *Petersburg*, LR, **18**, nr. 3, 1969, 279—281.
613. GHEȚIE, ION, *Între istorie literară și filologie. A existat „Vocea Patriotului Naționale"?* [cu 2 facsimile în text], LR, **19**, nr. 1, 1970, 75—81.
614. GHEȚIE, ION, *Textele rotacizante și originile scrisului literar românesc — Chestiuni de metodă* —, SLLF, 189—241.
615. GHEȚIE, ION, *Unde s-a tradus întîia* **Cazanie** *coresiană?*, LR, **19**, nr. 2, 1970, 121—127.
616. GONCIARIU, C., CONSTANTINESCU, GH., *Două documente româno-slave din depozitele Muzeului de istorie din Focșani* [transcriere, traducere și două facsimile în afară de text], RA, **12**, nr. 2, 1969, 263—269.
617. GRIGORAȘ, N., *Trei documente inedite despre Miron Costin*, AnIst. Iași, **6**, 1969, 237—239.
618. HRENIUC, ȘT. D., *O veche carte bisericească tipărită pe vremea Mitropolitului Petru Movilă* [*Triodul Floriilor*, Lwov, 1642, în limba slavonă, tipărit de Mihail Slioska], MMS, **44**, nr. 3—4, 1968, 231—232.
619. HUTTMANN, ARNOLD, BINDER, PAVEL, *Filip Moldoveanul, primul tipograf român*, RB, **21**, nr. 8, 1968, 473—475.
Vezi și nr. 746.
620. HUTTMANN, ARNOLD, BINDER, PAVEL, *Geneza* **Cazaniei a II-a (1581)** *și legăturile diaconului Coresi cu tipografia latină din Brașov*, SLLF, 243—258.
621. IORDAN, IORGU, *Despre „două ediții Neculce", care sînt, de fapt, una singură*, LR, **18** nr. 5, 1969, 499—501.
Vezi și nr. 677.
622. IORDAN, IORGU, *Despre edițiile de texte*, SLLF, 259—268.
623. IVAȘCU, GEORGE, *Anonimul brîncovenesc*, MI, **3**, nr. 5, 1969, 18—20, 99.
624. JAKÓ, SIGISMUND, *Bibliografia privind istoria hîrtiei din România*, STUBBHist, **14**, fasc. 1, 1969, 3—15.
Vezi și nr. 688.
625. JAKÓ, SIGISMUND, *Începuturile folosirii hîrtiei în țara noastră. Probleme ale istoriei hîrtiei în România* [cu o bogată bibliografie], RB, **22**, nr. 11, 1969, 675—678.
626. KARA, I., *Din activitatea editorială a lui Gh. Asachi. Tipărituri în limbi străine*, MMS, **44**, nr. 3—4, 1968, 229—231.
627. LENGHEL, IOAN, *Un incunabul rarisim descoperit la Oradea*: **Defensorum curatorum** [cu bibliografie], RB, **22**, nr. 1, 1969, 38—40.
628. LEONTE, ILEANA, *Condica mănăstirii Radu Vodă din București* (*Manuscrisul nr. 256 de la Arhivele Statului din București*) *Descriere arhivistică* [cu 9 reproduceri după filigranele hîrtiei și un rezumat în franceză], RA, **12**, nr. 2, 1969, 87—105.
629. LIVEANU, VASILE, D., *Treptata descoperire a unui cărturar*: *Constantin Cantacuzino stolnicul*, MI, **4**, nr. 2, 1970, 6—10.
630. MANOLACHE, TEODOR N., *La aniversarea umanistului brașovean Johannes Honterus*, MO, **20**, nr. 11—12, 1968, 1000—1003.
631. MANOLACHE, TEODOR N., *200 de ani de la nașterea mitropolitului Veniamin Costachi*, MO, 20, nr. 11—12, 1968, 1003—1004.
632. MANOLACHE, TEODOR N., *440 de ani de existență documentară a unei tipografii de la Sibiu*, MO, **20**, nr. 9—10, 1968, 832—933.
633. MAREȘ, AL., *În legătură cu activitatea tipografică a diaconului Lorinț* [cu 7 figuri în text], LR, **19**, nr. 2, 1970, 129—137.
634. MAREȘ, ALEXANDRU, *Liturghierul lui Coresi*. Text stabilit, studiu introductiv și indice de ... Institutul de lingvistică, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 192 p. + 84 de facsimile în afară de text + erata.
Vezi și nr. 727.
635. MAREȘ, ALEXANDRU, *Prima pravilă bisericească tipărită în limba română și raporturile ei cu cele mai vechi versiuni ale* **Nomocanonului** *prescurtat* [cu 2 tabele și 4 figuri în text], SLLF, 269—293.
636. MAREȘ, ALEXANDRU, *Un octoih românesc din secolul al XV-lea?* cu [8 figuri și 3 facsimile în text], LR, **18**, nr. 3, 1969, 239—251.
Vezi și nr. 692.
637. MICLUȚA, V., *Achiziții de materiale documentare făcute de Arhivele Statului în anii* 1968—69, RA, **12**, nr. 2, 1969, 303—308.
638. MÎRȚU, FLAMINIU, *Manuscrisul de la mănăstirea Cernica și paternitatea primei „Istorii a Cîmpulungului"*, BO, **87**, nr. 3—4, 1969, 404—408.
639. MOLIN, VIRGIL, *Cărți bisericești tipărite la Rîmnic pentru Mitropolia de Carlovăț*, MO, **20**, nr. 7—8, 1968, 548—559.
Vezi și nr. 770.

640. Naghiu, Iosif E., *Incunabulele Bibliotecii „Mihai Eminescu" din Iași*, MMS, **44**, nr. 7—8, 1968, 441—442.
642. Neamțu, Dragoș, Sebastian, *Paternitatea și datarea cronicii „Istoriile domnilor Țării Românești"*, RLit, **2**, nr. 50, 1969, 12—13.
643. Nicola, Ion, *Un calendar necunoscut* [Sibiu, 1793], LL, **19**, 1968 [1969], 261.
644. Niculaie, V., 140 *de ani de la apariția primelor publicații periodice românești*, PN, **14**, nr. 8—9, 1969, 50—52.
645. Nussbächer, G., *Două tipărituri românești brașovene de acum 400 de ani* [*Psaltirea românească* 1570 și *Liturghierul românesc* 1570 ale diaconului Coresi], „Drum nou". Organ al Comitetului județean Brașov al P.C.R. și al Consiliului popular județean, **27**, nr. 7814, 19 febr. 1970, 2.
646. Nussbächer, G., *Primul document scris în limba română la Brașov*, „Drum nou". Organ al Comitetului județean Brașov al P.C.R. și al Consiliului popular județean, **26**, nr. 7769, 25 dec. 1969, 2.
647. Nussbächer, Gernot, *Wann schrieb Popa Ianc? Das zweitälteste Kronstädter rumänische Sprachdenkmal nun genau datiert*, „Karpatenrundschau", Wochenschrift für Gesellschaft, Politik, Kultur, Kronstadt, **13**, nr. 51, 19 dec. 1969, 7.
648. Olteanu, Pandele, *„Fiore di virtù" dans les versions slaves traduites du roumain*, RS, **16**, 1968, 273—304.
Vezi și nr. 704.
649. Pascu, Ștefan, *Sur la version latine de la chronique d'Ureche*, RRH, **8**, nr. 3, 1969, 537—548.
650. Păpurică, D. M., [La rubrica : Completări și adăugiri la *Bibliografia românească veche*] *Foi volante din colecțiile Bibliotecii Centrale de Stat*, RB, **22**, nr. 2, 1969, 97—99.
651. Pârnuță, Gheorghe, [La rubrica : Completări la *Bibliografia românească veche*] *Învățăturile și îndemnurile lui Nicolaie Nicolau*, RB, **22**, nr. 2, 1969, 100—101.
Vezi și nr. 761.
652. Pistrui, Chiril, Tetraevanghelul *de la Suceava* (*Manuscris slav*, 1529), MMS, **44**, nr. 7—8, 1968, 442—444.
653. Popa, Atanasie, *Un cărturar bihorean din secolul al XVII-lea : popa Pătru din Tinăud*, LL, **20**, 1969, 193—197.
654. Popa, Atanasie, *Versiuni vechi ale* **Psalmului 50**, MB, **18**, nr. 8—10, 1968, 421—433.
Vezi și nr. 758.
655. Popescu, Mihail-Gabriel, *Mitropolitul Ungrovlahiei Antim Ivireanul, cîrmuitor bisericesc și propăvăduitor al Evangheliei* [vezi partea a doua a studiului, capitolul al II-lea : Contribuția *Didahiilor* la progresul limbii literare românești], ST, **21**, nr. 1—2, 1969, 3—85.
656. Porcescu, Scarlat, *Cartea veche — o etapă culturală*, Cronica, **4**, nr. 23, 1969, 11.
657. Rizescu, I., *Considerații filologice și lexicale asupra* **Pravilei** *lui Eustratie logofătul* (**Pravila aleasă**) [cu un facsimil în text], SLLF, 295—315.
658. Sacerdoțeanu, Aurelian, *Colecția „Hurmuzaki"* [cu un rezumat în franceză], RA, **12**, nr. 2, 1969, 31—57.
659. Simonescu, Dan, *Un mare editor și tipograf din secolul al XVI-lea : Coresi* [cu un rezumat în franceză], SCB, **9**, 1969, 53—59.
660. Sinescu, C., *Contribuții la* **Bibliografia românească veche**. *O carte necunoscută* [*Viețile sfinților din luna octombrie*, ediția a II-a, Mănăstirea Neamț, 1809, text chirilic], MMS, **44**, nr. 11—12, 1968, 704—709.
Vezi și nr. 760.
661. Sorescu, George, *Un manuscris necunoscut de G. Asachi*, Ramuri, **6**, nr. 11, 1969, 15.
662. Stroe, Victor, *Expoziție-concurs* [manuscrise și tipărituri aflate în biblioteci personale], RB, **22**, nr. 2, 1969, 92—94.
663. Suciu, I. D., Glück, E., *Arhiva diecezei Ardealului*, RA, **12**, nr. 2, 1969, 219—229.
664. Ștefan, Petre, *Tipograful Coresi logofăt pămîntean*, LL, **18**, 1968 [1969], 13—25.
Vezi și nr. 722.
665. Ștrempel, Gabriel, *Romanul popular în colecțiile de manuscrise ale Bibliotecii Academiei, Achizițiile din anii* 1950—1967 [cu un rezumat în franceză], SCB, **9**, 1969, 113—118.
666. Șuteu, Flora, *Literarizare, modernizare și critică de text în editarea poeziilor lui Eminescu*, SLLF, 317—338.
667. Tanașoca, Nicolae-Șerban, *Un manuscris românesc necunoscut de la începutul secolului al XVIII-lea : Codex Guran*, Ramuri, **6**, nr. 9, 1969, 20.

668. TEMPEA, RADU, *Istoria sfintei besereci a Șcheilor Brașovului.* Ediție îngrijită, studiu introductiv, indice de nume, glosar, note de Octavian Șchiau și Livia Bote [cu 23 de planșe în afară de text], [București], Editura pentru literatură, 1969, 227 p.
Vezi și nr. 728, 729.

669. TODORAN, R., *Particularitățile dialectale bănățene într-un manuscris de la începutul secolului al XIX-lea (I)* [*Cronica* lui Nicolae Stoica; fonetică, gramatică și formarea cuvintelor], CL, **14**, nr. 2, 1969, 291—303.

670. TRITEANU, MIHAIL, *Biblioteca filialei din Cluj a Academiei Republicii Socialiste România*, SCDB, **10**, nr. 3, 1968, 327—340.
Vezi și nr. 766.

671. TUDOR, SANDU, *Predoslovii inedite*, GB, **28**, nr. 3—4, 1969, 443—448.
Vezi și nr. 768.

672. UNGHEANU, MIHAI, *Manuscrise care-și așteaptă editorii*, Scînteia, **39**, nr. 8213, 11 oct. 1969, 1.

673. UNGUREANU, GH., *Un manuscris necunoscut al poeziilor lui Gh. Asachi*, Cronica, **4**, nr. 44, 1969, 6, 8.

674. URSU, N. A., *Adevăratul nume al lui Zilot Românul* [cu 4 facsimile în text], LR, **18**, nr. 4, 1969, 305—313.

675. URSU, N. A., *Cui aparține traducerea franceză a* **Cîntării României**? Cronica, **4**, nr. 15, 1969, 11.

676. VACARIU, D., *Zbuciumata istorie a unei vechi tipărituri* [*Sfînta și dumnezeiasca evanghelie*, București, 1682], Cronica, **5**, nr. 4, 1970, 11.

677. VELCIU, DUMITRU, *Pe marginea a două ediții Neculce*, Contemporanul, nr. 15, 1969, 8.
Vezi și nr. 621.

678. VELCIU, DUMITRU, *Cînd și-a redactat Neculce cronica?*, RLit, **2**, nr. 20, 1969, 13.

679. VELCIU, DUMITRU, *Un diac din secolul al XVII-lea: Enache grămăticul, cămăraș de ocnă, tatăl vitreg al cronicarului Ion Neculce*, LL, **20**, 1969, 199—207.

680. VORNICESCU, NESTOR, *Relații bisericești-culturale între Mănăstirea Neamț și Transilvania din cele mai vechi timpuri pînă în preajma anului* 1918, MMS, **44**, nr. 11—12, 1968, 664—701.
Vezi și nr. 767.

681. ZAMFIRESCU, DAN, *Precizări* [răspuns la recenzia lui I. C. Chițimia din RITL, nr. 4, 1968 la cartea lui Dan Zamfirescu *Studii și articole de literatură română veche*, 1967], RLit, **2**, nr. 19, 1969, 10.

682. ZDRENGHEA, MARIA, *Problèmes soulevés par les premiers traductions roumaines du slavon au XVIe siècle*, RS, **16**, 1968, 305—309.

683. ZUGRAV, I., *Cărți rare cu diferite însemnări păstrate în biblioteca mănăstirii „Sf. Ioan cel Nou" din Suceava* [*Divanul* lui D. Cantemir, *Chiriacodromionul* din 1699 din Belgrad, un apostol slav din 1666 de la Liov], MMS, **44**, nr. 5—6, 1968, 322—324.

684. * * * *Documenta romaniae historica. B. Țara Românească.* Vol. XXIII (1630—1637). Volum întocmit de Damaschin Mioc. Academia Republicii Socialiste România. Institutul de istorie „Nicolae Iorga", București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 831.

685. * * * *Literatura română veche* (1402—1647). Vol. I—II. Introducere, ediție îngrijită și note de G. Mihăilă și Dan Zamfirescu, București, Editura tineretului, [1969], I: 309 [—311] p.; II: 295 [—296] p. (Lyceum, 63 și 64).
Vezi și nr. 711, 753.

686. * * * *Publicațiile periodice românești* (*ziare, gazete, reviste*). Tom. III. *Catalog alfabetic*: 1907—1918, *Supliment*: 1790—1906. Descriere bibliografică de George Baiculescu, Georgeta Răduică și Neonila Onofrei. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 871 p.

*

Vezi și nr. 378, 379, 388, 390, 396, 405, 406, 414, 415, 417, 443, 458, 464, 465, 469, 1193, 1334.

Recenzii

687. ARMBRUSTER, A., * * * *Umanistul Nicolaus Olahus* (*Nicolae Românul*) (1493—1568). Texte alese. Studiu introductiv şi note de I. S. Firu şi Corneliu Albu, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1968, 277 p., Studii, **22**, nr. 6, 1969, 1205—1207.

688. ANDREESCU, ŞT., Emil Vîrtosu, *Paleografia româno-chirilică*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1968, 346 p., MO, **20**, nr. 7—8, 1968, 677.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 635.

689. BACÎRU, LIVIA, Jakós, Sigismund, *Bibliografia privind istoria hîrtiei din România.* În Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Series Historia 14/1969, fasciculus, I, p. 3—15, RB, **22**, nr. 10, 1969, 634—635.
Vezi nr. 624.

690. BALICA, GH., Emil Vîrtosu, *Paleografia româno-chirilică*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1968, 346 p. + LXI planşe, MMS, 44, nr. 9—10, 1968, 575—578.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 635.

691. BĂLAN, C., Emil Vîrtosu, *Paleografia româno-chirilică* (Paleografija rumynskih dokumentov, napisannyh kirillicej), Ed. Academiei [sic !], Bucureşti, 1968, 347 p. + 41 pl., RRH, **8**, nr. 5, 1969, 928—931.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 635.

692. B[ĂRBULESCU], C., Alexandru Mareş, *Un* **Octoih** *românesc din secolul al XVI-lea?*, în „Limba română", Bucureşti, XVIII (1969), nr. 3, p. 239—251, ST, **21**, nr. 9—10, 1969, 758—759.
Vezi nr. 636.

693. BĂRBULESCU, C., *Catalogul manuscriselor româneşti* [vol. IV, 1967], RLit, **2**, nr. 41, 1969, 12.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 638.

694. BĂRBULESCU, C., Damian P. Bogdan, *La mise en valeur des fonds des manuscrits et les documents slaves de la Bibliothèque de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie*, în „Revue roumaine d'histoire", Bucarest, t. VII (1968), nr. 4, p. 587—612, BO, **87**, nr. 1—2, 1969, 234—237.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 588.

695. BĂRBULESCU, C., Dan Zamfirescu, *Studii şi articole de literatură română veche*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1967, 235 p., GB, **27**, nr. 11—12, 1968, 1265—1268.

696. B[ĂRBULESCU], C., D. M. Pippidi, *În jurul papirilor de la Derveni şi Callatis*, în „Studii clasice", Bucureşti IX (1967), p. 203—210 (Societatea de Studii clasice din Republica Socialistă România), ST, **21**, nr. 1—2, 1969, 128—130.

697. BĂRBULESCU, C., Ferenc Hervay, *L'imprimerie du maître Philippe de Nagyaszeben et les premiers livres en langue roumaine*, în „Magyar Könyvszemle", Budapest, 1965, no. 2, p. 119—127, BO, **86**, nr. 3—5, 1968, 502—504.

698. BĂRBULESCU, C., G. Ştrempel, *Un cronograf ilustrat atribuit mitropolitului Antim Ivireanul*, în „Romanoslavica", XII (1966), Bucureşti, p. 309—353, BO, **86**, nr. 7—8, 1968, 975—977.

699. BĂRBULESCU, C., I. I. Roman, *Un document românesc scris la Braşov în secolul al XVI-lea*, în „Studii şi articole de istorie", Bucureşti, XI (1968), p. 263—264, BO, **87**, nr. 5—6, 1969, 632—634.

700. B[ĂRBULESCU], C., Ion Gheţie, *Maramureşul anilor* 1 500 — *patrie a textelor rotacizante?*, în „Limba română", Bucureşti, XVII (1968), nr. 3, p. 251—258, GB, **27**, nr. 9—10, 1968, 1088.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 607.

701. BĂRBULESCU, C., Ion Radu Mircea, *Cel mai vechi manuscris miniat din Ţara Românească* : **Tetraevanghelul popii Nicodim (1404—1405)**, în „Romanoslavica", Bucureşti, XIII (1966), p. 203—221, BO, **86**, nr. 7—8, 1968, 977—979.

702. BĂRBULESCU, C., *Letopiseţul de la Bistriţa* [pe marginea articolului lui Damian P. Bogdan din RESEE, **6**, nr. 3, 1968], RLit, **2**, nr. 47, 1969, 10.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 589.

703. B[ĂRBULESCU], C., Mariana Combiescu, *Psaltirea de la Mehadia*, în „Limba română", Bucureşti, XVII (1968), nr. 3, p. 259—268, ST, **21**, nr. 1—2, 1969, 124—125.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 598.

704. B[ĂRBULESCU], C., Matei Cazacu, *Sur la date de la lettre de Neacşu de Cîmpulung*, în „Revue des études sud-est européennes", Bucureşti, VI (1968), nr. 3, p. 525—528, ST, **21**, nr. 9—10, 1969, 741.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 593.

705. BĂRBULESCU, C., Pandele Olteanu, *„Fiore di virtù" dans les versions slaves traduites du roumain* (Colecţia „Asociaţia slaviştilor din Republica Socialistă România"), în „Romanoslavica", Bucureşti, XVI (1968), p. 273—304, BO, 87, nr. 3—4, 1969, 541—544.
Vezi nr. 648.

706. BĂRBULESCU, C., P. P. Panaitescu, *Les origines de l'imprimerie en langue roumaine*, în „Revue des études sud-est européennes", Bucarest, VI (1968), nr. 1, p. 23—37, BO, **86**, nr. 3—5, 1968, 504—508.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 618.

707. B[ĂRBULESCU], C., Viorica Pamfil, *Observaţii cu privire la frecvenţa cuvintelor în limba secolului al XVI-lea*, în „Studii şi cercetări lingvistice", Bucureşti, XIX (1968), nr. 3, p. 297—302, ST, **21**, nr. 3—4, 1969, 295—296.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 328.

708. BĂRBULESCU, C., Virgil Cândea, *L'humanisme d'Udriste Năsturel et l'agonie des lettres slavonnes en Valachie*, în „Revue des étude sud-est européennes", Bucarest, VI (1968), nr. 2, p. 239—286, BO, **86**, nr. 9—10, 1968, 1223—1227.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 595.

709. CAPROŞU, I., Emil Vîrtosu, *Paleografia română-chirilică*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 346 p., AnIst. Iaşi, **6**, 1969, 297—298.

710. CAPROŞU, I., Gheorghe Şincai, *Opere, I. Hronica românilor*. Tom. I. Ediţie îngrijită şi studiu asupra limbii de Florea Fugariu, prefaţă şi note de Manole Neagoe, Bucureşti, Editura pentru literatură, CCXXIX + 604 p., AnIst. Iaşi, **6**, 1969, 287—288.

711. CAPROŞU, I., G. Ştrempel (redactor responsabil), Fl. Moisil, L. Stoianovici, *Catalogul manuscriselor româneşti*, Vol. IV, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967, 700 p., AnIst. Iaşi, **6**, 1969, 247—248.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 638.

712. CRISTEA, DAN, G. Mihăilă şi Dan Zamfirescu : *Literatura română veche*, vol. I şi II, Amfiteatru, **4**, nr. 11, 1969, 16.
Vezi nr. 685.

713. DECEI, AUREL, I. S. Frimu, Corneliu Albu, *Umanistul Nicolaus Olahus* (*Nicolae Românul*) 1493—1568. Texte alese [L'Humaniste Nicolaus Olahus, Nicolaus le Roumain, 1493—1568. Textes choisis], Ed. ştiinţifică, Bucarest, 1968, 278 p., RRH, **9**, nr. 1, 1970, 151—156.

714. DOGARU, MARIA, E. Vîrtosu, *Paleografia româno-chirilică*. Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1968, 348 p. + ilustraţii, RS, **12**, nr. 11, 1969, 312—314.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 635.

715. DRINCU, SERGIU, Mircea Tomescu : *„Istoria cărţii româneşti de la începuturi pînă la 1918"*, Orizont, **20**, nr. 3, 1969, 91—92.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 632.

716. FRÎNCU, C., *Palia de la Orăştie*, 1581—1582, Text-facsimile-indice. Ediţie îngrijită de Viorica Pamfil. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1968, 496 p., AUI, **15**, 1969, 157—160.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 617.

717. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Ediţii de texte* [pe marginea volumului SLLF], RLit, **2**, nr. 45, 1969, 14.
Vezi nr. 996.

718. HOMORODEAN, M., *Palia de la Orăştie* 1581—1582. Text-facsimile-indice. Ediţie îngrijită de Viorica Pamfil, doctor în filologie, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, XIV + 459, pag., STUBB, **14**, fasc. 2, 1969, 161—162.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 617.

719. IONESCU, I., Arnold Huttmann şi Pavel Binder, *Contribuţii la biografia lui Filip Moldoveanul, primul tipograf român. Evoluţia vieţii culturale româneşti la Sibiu în epoca umanistă*, în „Limbă şi literatură", XVI, (1968), p. 145—174, MO, **21**, nr. 3—4, 1969, 318—324.

720. IONESCU, I., C. Cihodaru, *Litoralul de apus al Mării Negre şi cursul inferior al Dunării în catagrafia medievală* (*secolele XII—XIV*), în „Studii, revistă de istorie", nr. 2/1968, p. 217—241, MO, **21**, nr. 1—2, 1969, 153—156.

721. IONESCU, ION, *Palia de la Orăştie, 1581—1582*. Text, facsimile, indice. Ediţie îngrijită de Viorica Pamfile [sic !], doctor în filologie. Ed. Academiei R.S. România, Bucureşti, 1968, MO, **20**, nr. 9—10, 1968, 837—838.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, br. 617.

722. Ionescu, I., Petre Ştefan, *Tipograful Coresi logofăt pământean*, în „Limbă şi literatură", Bucureşti, xviii (1968), p. 13—25, bo, **87**, nr. 7—8, 1969, 846—851.
Vezi nr. 664.

723. Ionescu-Nişcov, Tr., Emil Vîrtosu, *Paleografia româno-chirilică*, Bucureşti, Edit. ştiinţifică, 1968, 346 p., Studii, **22**, nr. 3, 1969, 583—587.
Vezi brl, **11**, 1968/1969, nr. 635.

724. Lector, Dimitrie Cantemir, *Opere* („*Divanul*"), Luceafărul, **13**, nr. 13, 1970, 2.

725. Kolcsár, Ileana, *Palia de la Orăştie, 1581—1582*. Text — Facsimile — Indice. Ediţie îngrijită de Viorica Pamfil, Bucureşti, Editura Academiei, 1968, XIV, 495, p., cl, **14**, nr. 2, 1969, 372—374.
Vezi brl, **11**, 1968/1969, nr. 617.

726. Manolache, Teodor N., „*Lumina închisă în slova veche*" [pe marginea articolului cu acelaşi titlu al lui Virgil Cândea din suplimentul ziarului „Scînteia", nr. 6401, 1968, p. 12—14], mo, **21**, nr. 1—2, 1969, 142—143.

727. Mareş, Al., Emil Vîrtosu, *Paleografia româno-chirilică*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 346 p., lr, **18**, nr. 5, 1969, 513—516.
Vezi brl, **11**, 1968/1969, nr. 635.

728. Mihăilă, G., *Patru ediţii de texte româneşti* [*Liturghierul lui Coresi, Palia de la Orăştie, Istoria sfintei biserici a Şcheilor Braşovului* de Radu Tempea şi *Gramatica românească* 1757 de Dimitrie Eustatievici Braşoveanul], Contemporanul, nr. 50, 1969, 8.
Vezi nr. 611, 634, 668.

729. Murariu, Partenie, Radu Tempea, „*Istoria sfintei bisearici a Şcheilor Braşovului*", Orizont, **20** nr. 11, 1969, 84—85.
Vezi nr. 668.

730. Naghiu, Iosif E., Mariana Combiescu, *Psaltirea de la Mehadia*, în „Limba română", An xvii, 1968, nr. 3, p. 259—270, mb, **19**, nr. 1—3, 1969, 171—172.
Vezi brl, **11**, 1968/1969, nr. 598.

731. Naghiu, Iosif E., Mirela Teodorescu, *O copie ardeleană fragmentară a* **Psaltirii în versuri** *a mitropolitului Dosoftei*, în „Limba română", An xvii, 1968, nr. 5, p. 449—455, mb, **19**, nr. 1—3, 1969, 169—170.
Vezi brl, **11**, 1968/1969, nr. 631.

732. Naghiu, Iosif E., *Palia de la Orăştie* 1581—1582, Bucureşti, Editura Academiei 1968, XIV + 495 p., mb, **19**, nr. 1—3, 1969,170—171.
Vezi brl, **11**, 1968/1969, nr. 617.

733. Naghiu, Iosif E., Petru Maior, *Scrisori şi documente inedite*. Ediţie, prefaţă, note şi indici de Nicolae Albu, Bucureşti, 1968, p. 169, ma, **13**, nr. 10—12, 1968, 751—752.

735. Neaga, N., *Palia de la Orăştie 1581—1582*, text, facsimile, indice, ediţia îngrijită de Viorica Pamfil, doctor în filologie, Ed. Academiei, Bucureşti, 1968, 494 p., mms, **44**, nr. 7—8, 1968, 445—449.
Vezi brl, **11**, 1968/1969, nr. 617.

736. O. P., Aurelian Sacerdoţeanu, *Orientări în paleografia română*, în „Revista arhivelor", an. xi (1968), nr. 1, p. 2—34, st, **21**, nr. 1—2, 1969, 138—139.
Vezi brl, **11**, 1968/1969, nr. 629.

737. O. P., Aurelian Sacerdoţeanu, *Un act fals din* 1636 *privitor la satul Eşciori. Studiu de diplomatică*, în „Analele Universităţii Bucureşti", seria „Ştiinţe sociale", an xvi (1967), p. 25—38, st, **21**, nr. 7—8, 1969, 604—605.

738. Panaitescu, P. P., P. Atanasov, *L'mprimerie en Roumanie et les Bulgares de Braşov au XVIe siècle* (*La collaboration culturelle bulgaro-roumaine au XVIe siècle*), „Études balkaniques", Sofia, vii, 1967, 123—128, rrh, **7**, nr. 1, 1968, 96—99.

739. Paul, Zam., Mircea Tomescu, *Istoria cărţii româneşti de la începuturi pînă la* 1918, Bucureşti, 216 p., mms, **44**, nr. 11—12, 1968, 718—721.
Vezi brl, **11**, 1968/1969, nr. 632.

740. Piru, Al., **Divanul** *lui Cantemir în ediţie nouă*, rlit, **3**, nr. 10, 1970, 12.

741. Poştăriţa, Emilia, *Catalogul documentelor moldoveneşti din Arhiva istorică centrală. Direcţia Generală a Arhivelor Statului*, vol. III, *1653—1675*, Bucureşti, 1968, 692 p., ra, **12**, nr. 11, 1969, 306—307.

742. Poştăriţa, Emilia, Damian P. Bogdan, *Compendiu al paleografiei româno-slave*, vol. I—II, Bucureşti, 1969, 151 p., RA, **12**, nr. 2, 1969, 325—327.

744. Soare, Dumitru, Emil Vîrtosu, *Paleografia româno-chirilică*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1968, 346 p. + LXI pl., BO, **87**, nr. 3—4, 1969, 447—481.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 635.

745. Stan, Apostol, * * * *Arhiva generalului Gheorghe Magheru, Catalog de documente 1582—1880*. Direcţia Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, Bucureşti, 1960, 178 p., 16 facsimile, Studii, **23**, nr. 1, 1970, 183—185.

746. Stănculescu, Ioana, I. I. Roman, *Primul document românesc braşovean cunoscut: scrisoarea Popii Iane*, în „Limba română", XVIII (1969), nr. 1, p. 69—73, Editura Academiei Republicii Socialiste România, ST, **21**, nr. 5—6, 1969, 426.
Vezi BRL, **11**, 1968—1969, 626.

747. Stănculescu, Ioan F., Arnold Huttmann, Pavel Binder, *Filip Moldoveanul, primul tipograf român*, în „Revista bibliotecilor", Publicaţie a Comitetului de Stat pentru Cultură şi Artă, XXI, nr. 8, aug., 1968, p. 473—475, ST, **21**, nr. 3—4, 1969, 289—290.
Vezi nr. 619.

748. Stănculescu, Ioan, F., L. Demény, *Noi contribuţii la activitatea tipografică a lui Lavrentie*, în „Revista bibliotecilor", publicaţie a Comitetului de Stat pentru Cultură şi Artă, XXII (1969), nr. 4, p. 219—227, MO, **21**, nr. 3—4, 1969, 328—329. Vezi nr. 600.

749. Stănculescu, N., Mircea Tomescu, *Istoria cărţii româneşti*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1969, 216 p., GB, **28**, nr. 1—2, 1969, 221—231.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 632.

750. Şerban, Constantin, * * * *Catalogul documentelor moldoveneşti din Arhiva istorică centrală a statului*, vol. III. 1653—1675, Bucureşti, 1968, 692 p. + 18 facsimile, Studii, **23**, nr. 1, 1970, 188—190.

751. Tomescu, Despina, Mircea Tomescu: *Istoria cărţii româneşti. De la începuturi pînă la* 1918, RITL, **18**, nr. 2, 1969, 302—304.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 632.

752. Tomescu, Despina, Petru Maior: *Scrisori şi documente inedite*. Ediţie îngrijită, prefaţă, note şi indice de Nicolae Albu, Bucureşti, 1969, RTL, **18**, nr. 3, 1969, 525—527.

753. Trăistaru, Ion, *O culegere de texte de literatură română veche* [de G. Mihăilă şi Dan Zamfirescu], Ramuri, **7**, nr. 1, 1970, 12.
Vezi nr. 685.

754. Zub, Al., Mircea Tomescu, *Istoria cărţii româneşti de la începuturi pînă la 1918*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 215 [—216] p., AnIst. Iaşi, **6**, 1969, 243—246.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 632.

755. * * * Al. Alexianu, *Din vechea literatură românească epigrafică: versul de inscripţie murală, lapidară, iconară, pe ţesături şi lucruri bisericeşti*, în „Glasul bisericii", XXVII (1968), nr. 7—8, p. 856—878, ST, **21**, nr. 3—4, 1969, 279—280.
Vezi nr. 571.

756. * * * Alexandru Mareş, *Despre un presupus „Liturghier slavon" coresian şi despre datarea unei cărţi tipărite de Şerban Coresi*, în „Limba română", XVII (1968), nr. 5, p. 457—462, ST, **21**, nr. 3—4, 1969, 294.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 611.

757. * * * Alexandru Mareş, *O* **Psaltire slavo-română** *necunoscută în secolul al XVI-lea*, în „Limba română", Bucureşti, XV (1966), nr. 4, p. 371—378; *Din nou despre* **Psaltirea slavo-română** *din jurul anilor 1576—1577*, în „Limba română", Bucureşti, XVII (1968), nr. 3, p. 269—270, ST, **21**, nr. 1—2, 1969, 123—124.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 612.

758. * * * Anton Balotă, *Autenticitatea „Învăţăturilor lui Neagoe Basarab"*, în „Studii", Bucureşti, XXII (1969), nr. 2, p. 271—280, ST, **21**, nr. 9—10, 1969, 738—739.
Vezi nr. 574.

759. * * * Atanasie Popa, *Versiuni vechi ale* **Psalmului 50**, în „Mitropolia Banatului", XVIII (1968), nr. 9—10, p. 421—433, ST, **21**, nr. 5—6, 1969, 414.
Vezi nr. 654.

760. * * * C. Sinescu, *Contribuţii la* **Bibliografia românească veche**: *O carte necunoscută*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", XLIV (1968), nr. 11—12, p. 704—709, ST, **21**, nr. 7—8, 1969, 606.
Vezi nr. 660.

761. * * * Gheorghe Pîrnuţă, *„Învăţăturile şi îndemnurile lui Nicolaie Nicolau"*, în „Revista bibliotecilor", Publicaţie a Comitetului de Stat pentru Cultură şi Artă, Nr. 2/1969, p. 100—101, ST, **21**, nr. 5—6, 1969, 424.
Vezi nr. 651.

762. * * * Ion-Radu Mircea, *Cel mai vechi manuscris miniat din Ţara Românească Tetraevanghelul popii Nicodim* (1404—1405), în „Romanoslavica", XIII (1966), p. 203—240, MO, **20**, nr. 5—6, 1968, 475—478.

763. * * * Ion Radu Mircea, *Contribution à la vie et à l'œuvre de Gavriil Uric*, în „Revue des études sud-est européennes", Bucarest, VI (1968), nr. 4, p. 573—594, BO, **87**, nr. 5—6, 1969, 629—632.

764. * * * I. Rizescu, *Raportul dintre versiunea slavonă şi cea românească a „Pravilei ritorului Lucaci (1581)"*, în „Limba română", Bucureşti, XVII (1968), nr. 5, p. 439—448, ST, **21**, nr. 3—4, 1969, 295.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 623.

765. * * * I. Rizescu, *Un zapis moldovenesc din 1571*, în „Limba română", Editura Academiei Republicii Socialiste România, VII (1969), nr. 1, p. 75—79, ST, **21**, nr. 5—6, 1969, 424.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 624.

766. * * * Mihail Triteanu, *Biblioteca filialei din Cluj a Academiei Republicii Socialiste România*, în „Studii şi cercetări de documentare şi bibliologie", vol. X, nr. 3, 1968, p. 327—340, ST, **21**, nr. 3—4, 1969, 288—289.
Vezi nr. 670.

767. * * * Nestor Vornicescu, *Relaţii bisericeşti-culturale între Mănăstirea Neamţ şi Transilvania din cele mai vechi timpuri pînă în preajma anului* 1918, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", XLIV (1968), nr. 11—12, p. 664—701, ST, **21**, nr. 7—8, 1969, 608—609.
Vezi nr. 680.

768. * * * Sandu Tudor, *Predoslovii inedite*, în „Glasul bisericii", XXVIII (1969), nr. 3—4, p. 443—448, ST, **21**, nr. 9—10, 1969, 736.
Vezi nr. 671.

769. * * * Vasile Drăguţ, *Vechi documente hunedorene*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1968, 72 p. + 47 ilustraţii, BO, **87**, nr. 5—6, 1969, 634—637.
Vezi nr. 606.

770. * * * Virgil Molin, *Cărţi bisericeşti tipărite la Rîmnic pentru Mitropolia de Carlovăţ*, în „Mitropolia Olteniei", XX (1968), nr. 7—8, p. 548—559, ST, **21**, nr. 3— 4, 1969, 285.
Vezi nr. 639.

6. FONETICĂ ŞI FONOLOGIE

771. AUGEROT, JAMES E., *Toward a phonology of Romanian. II* [cu 4 tabele în text], RRL, **14**, nr. 5, 1969, 471—476.

772. AVRAM, ANDREI, *Cercetări experimentale asupra oclusivelor prepalatale din graiurile dacoromâne* [cu 5 figuri în afară de text], FD, **6**, 1969, 9—15.

773. BELCHIŢĂ, ANCA, *Les semi-voyelles dans la grammaire transformationnelle de la langue roumaine*, Cahiers, **5**, 1968, 7—21.

774. CALOTĂ, ION şi IVĂNUŞ, DUMITRU, *Cercetări statistice privind fizionomia fonetică limbii române vorbite (Consideraţii pe baza fenomenelor de sandhi)* [cu 15 grafice, 71 de tabele, dintre care 4 în afară de text şi un scurt rezumat în franceză]. Academia Republicii Socialiste România. Centrul de istorie, filologie şi etnografie Craiova, Comunicări, Seria lingvistică VII, Craiova, 1969, 141 [—144] p.; republicat în Philologica, **1**, 37—84.

775. COHUŢ, CORNELIA, *Locusul consoanelor fricative româneşti* [ş] *şi* [j] [cu 8 figuri în text], FD, **6**, 1969, 35—42.

776. GRAUR, AL., *Alternanţa* **sp/şp**, **st/şt**, SCL, **20**, nr. 3, 1969, 335—337.

777. IANCU, VICTOR, *Consecinţele fonologice ale palatalizării româneşti*, CL, **14**, nr. 1, 1969, 31—36.

778. MĂRDĂRESCU, MARIA, *Durata semioclusivelor prepalatale în limba română literară* [cu 13 tabele şi 6 figuri în text şi 4 figuri în afară de text], FD, **6**, 1969, 59—70.
779. ŞUTEU, VALERIU, *Cercetări asupra naturii acustice a consoanelor oclusive româneşti* (Rezumatul tezei pentru obţinerea titlului de doctor în filologie). Academia Republicii Socialiste România, Centrul de cercetări fonetice şi dialectale. Conducător ştiinţific: acad. Al. Rosetti, Bucureşti, 1969, 18 p. [rotaprint].
780. ŞUTEU, VALERIU, *Despre locusul şi natura acustică a oclusivelor velare şi palatale româneşti* [cu 4 scheme în text], FD, **6**, 1969, 77—85.
781. * * * *Fonetică şi dialectologie*. Academia Republicii Socialiste România. Centrul de cercetări fonetice şi dialectale Bucureşti. Vol. VI, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 306 p. [cu sumare în română, franceză, rusă; cu 31 de articole din domeniile: fonetică şi fonologie (8), dialectologie (11), materiale dialectale (3), miscellanea (3), recenzii (4), cronică (2); cu un indice de materii, cuvinte şi autori].

★

Vezi şi nr. 77, 458, 480, 481, 482, 483, 512, 521, 525, 528, 531, 532, 533, 536, 540, 541, 542, 570, 669.

Recenzii

782. CSÁK, LASZLÓ, SUCIU, TITIANA, Alexandra Roceric-Alexandrescu, *Fonostatistica limbii române*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, 173 l., NYIK, **13**, nr. 1, 1969, 177—178.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 363.

★

Vezi şi nr. 511.

7. GRAMATICĂ

a. Generalităţi

783. BUDAI-DELEANU, I., *Dascălul românesc pentru temeiurile gramaticii româneşti*, Luceafărul, **13**, nr. 6, 1970, 2.
784. DRAGOMIRESCU, GH. N., *Despre unele noţiuni gramaticale şi nomenclatura lor*, LL, **20**, 1969, 151—161.
785. DRAGOMIRESCU, GH. N., [La rubrica: Cronica limbii; sub titlul comun: Pe marginea *Gramaticii Academiei R.S.R.*, ed. a II-a, 1963] *Juxtapunerea*, Argeş, **4**, nr. 5, 1969, 18; *Completări, rectificări, propuneri* [*I*], nr. 7, 1969, 18; *Completări — rectificări* (*II*), nr. 8, 1969, 18; (*III*), nr. 9, 1969, 18.
786. DRAGOMIRESCU, GH. N., *Manual preparator de limba română* pentru candidaţii la concursul de admitere în învăţământul superior, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1969, 148 p. + erata.
Vezi şi nr. 787, 790.
787. DRAGOMIRESCU, GH. N., *Răspuns la recenzia*: „*Un manual care derutează*", GÎ, **22**, nr. 1033, 1970, 3.
Vezi şi nr. 786, 790.

★

Vezi şi nr. 611, 669, 1133, 1251, 1469, 1479, 1483, 1487.

Recenzii

788. BĂRGĂOANU, MARIA, *O carte utilă în predarea limbii române* [*Culegere de exerciţii gramaticale cu noţiuni de morfologie şi sintaxă* de Ştefania Popescu], R PED, **18**, nr. 7—8, 1969, 250—252.

789. Botiş, Valeria. Ştefania Popescu, *Culegere de exerciţii gramaticale cu noţiuni de morfologie şi sintaxă*, Bucureşti, Ed. didactică şi ped., 1968, CLL, **1**, 1968, 96—98.

790. Poalelungi, Gh., *Un manual care derutează* [*Manual preparator de limba română* pentru candidaţii la concursul de admitere în învăţământul superior de Gh. N. Dragomirescu], GÎ, **22**, nr. 1029, 1970, 3.
Vezi nr. 786, 787.

★

Vezi şi nr. 728.

b. Morfologie

791. Belchiţă, Anca, *Flexiunea nominală în gramatica transformaţională a limbii române, I* [cu 14 tabele în text], SCL, **20**, nr. 4, 1969, 415—426; *II* [cu 14 tabele în text], nr. 5, 1969, 509—531.

792. Canarache, Ana, *O particularitate a unor verbe de mişcare: reflexive sau intranzitive?*, LL, **22**, 1969 [1970], 105—106.

793. C[arabulea], E., [Răspunde la *Rubrica cititorilor* la întrebarea pusă de prof. I. Nicolescu în legătură cu unele pronume nehotărîte şi locuţiuni adverbiale], LR, **18**, nr. 6, 1969, 587—588.

794. Câmpeanu, E., *Funcţiunile stilistice ale cazurilor (I). Nominativul* [cu rezumate în rusă şi italiană], STUBB, **15**, fasc. 1, 1970, 31—42.

795. Coja, Ion Z., *Articol — parte de vorbire sau morfem al determinării?*, SCL, **20**, nr. 1, 1969, 167—181.

796. Craşoveanu, D., *Extinderea acordului după înţeles*, LR, **18**, nr. 6, 1969, 545—549.

797. Draşoveanu, D. D., *O clasificare a cazurilor, cu aplicare în problema posesivelor*, CL, **14**, nr. 1, 1969, 77—81.

798. Enescu, Gh., *Analiza logică a conjuncţiilor din limba română*, RF, **16**, nr. 7, 1969, 821—830.

799. Graur, Al., *Urme de aspect în româneşte*, LR, **18**, nr. 4, 1969, 325—326.

800. Gruiţă, G., *Observaţii asupra pronumelui posesiv* [cu rezumate în rusă şi franceză], STUBB, **14**, fasc. 2, 1969, 143—145.

801. Guţu-Romalo, Valeria, *Pe marginea unei discuţii la „Morfologia structurală a limbii române"*, SCL, **20**, nr. 5, 1969, 579—591.
Vezi şi nr. 812.

802. Irimia, D., *Este „se" marcă a reflexivului românesc?*, ANL, **19**, 1968 [1969], 169—174.

803. Lozbă, M., *„A — prepoziţie, articol posesiv, pronume posesiv de reluare* [cu un rezumat în franceză], AUI, **15**, 1969, 97—122.

804. Mişan, Andrei, *Categoria gramaticală a aspectului verbal (I)*, CL, **14**, nr. 2, 1969, 265—278.

805. Mîinea, Mihaela, *Un tip special de determinare verbală* [cu 2 figuri în text], LR, 18, nr. 6, 1969, 527—536.

806. Neagoe, Elena, *Observaţii asupra definiţiei verbului copulativ*, CL, **14**, nr. 1, 1969, 95—97.

807. Onu, Liviu, *Unele probleme ale flexiunii pronominale* [cu 2 tabele în text şi o bogată bibliografie], LL, **22**, 1969 [1970], 97—104.

808. Rădulescu-Mendea, Marina, *Caracteristicile sintagmatice ale reflexivului*, LR, 18, nr. 6, 1969, 537—544.

809. Tudorică, Al., *Un aspect al clasificării sintagmatice a verbelor*, LR, **18**, nr. 4, 1969, 327—332.

810. Vasiliu, Laura, *Some gramatical and semantic remarks on the reflexive constructions*, RRL, **14**, nr. 4, 1969, 365—372.

811. Zugun, Petru E., *Morfeme lexicale*, LR, **18**, nr. 5, 1969, 453—458.

★

Vezi şi nr. 403, 455, 456, 457, 466, 471, 477, 488, 494, 534, 541, 565, 570, 910, 1004, 1008, 1476.

Recenzii

812. AVRAM, ANDREI, *Pe marginea unei morfologii structurale a limbii române, I*, SCL, **20**, nr. 4, 1969, 433—453; *II*, nr. 5, 1969, 557—577.
Vezi şi nr. 801 şi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 424.
813. COBEŢ, DOINA, Iorgu Iordan, Valeria Guţu-Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1967, 353 p., ANL, 1968 [1969], 199—201.
814. GOŢIA, ANTON-PATRICIU, Maria Manoliu Manea, *Sistematica substitutelor din limba română standard*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, 220 p. + 12 p. (rezumat în limba franceză), STUBB, **14**, fasc. 2, 1969, 169—171.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 427.
815. GRAUR, AL., Iorgu Iordan, Valeria Guţu-Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*. Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1967, 355 p., SCL, **20**, nr. 2, 1969, 221—224.
816. PANĂ-DINDELEGAN, GABRIELA, Valeria Guţu-Romalo, *Morfologie structurală a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, 282 p. + 72 p. anexe, LR, **19**, nr. 2, 1970, 177—184.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 424.

c. Sintaxă

817. BEJAN, D., *Observaţii asupra propoziţiei de excepţie*, CL, **14**, nr. 1, 1969, 91—94.
818. BOTIŞ, VALERIA, *Precizări privind unele probleme de sintaxă*, CLL, **1**, 1968, 91—93.
819. CHIVESCU, ROMEO, WOLF, SIEGFRIED, *Observaţii cu privire la redarea unor termeni de sintaxă din limba rusă în limba română* [cu un rezumat în rusă], AUB, **17**, 1968, 501—508.
820. DASCĂLU, LAURENŢIA, *Observaţii asupra raportului dintre lungimea şi intonaţia frazelor interogative* [cu 5 tabele şi 6 figuri în text şi 6 figuri în afară de text], SCL, **20**, nr. 6, 1969, 647—658.
821. DIMOV, LEONID, *Pledoarie pentru sintaxă*, Luceafărul, **12**, nr. 23, 1969, 3.
822. DRAŞOVEANU, D. D., *Legături sintactice de la stînga la dreapta*, CL, **14**, nr. 2, 1969, 241—245.
823. DRON, VIRGIL, CONSTANTINESCU, D. GH., *Culegere de texte literare pentru analize gramaticale. Sintaxa frazei (Clasele a VII-a — a X-a)* [cu o listă de abrevieri şi una de izvoare], Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1969 [1970], 262 [—263] p. + erata.
824. GHERGARIU, L., *Subiect sau atribut?*, CL, **14**, nr. 1, 1969, 141—143.
825. GOLOPENŢIA-ERETESCU, SANDA, VASILIU, EM., *Sintaxa transformaţională a limbii române* [discuţie cu...], RLit, **2**, nr. 35, 1969, 23.
826. HODIŞ, V., *Aspecte ale multiplei subordonări în frază* [cu 2 figuri în text], CL, **14**, nr. 2, 1969, 246—253.
827. HODIŞ, VIOREL, *Subordonarea multiplă a propoziţiilor relative* [cu un tabel şi 6 scheme în text], LL, **20**, 1969, 93—108.
828. IACOB, ŞT., *Natura subiectului*, LR, **18**, nr. 5, 1969, 509—512.
829. KERSCHBAUMER, MARIE THÉRESE, *Die Segmentation als Hervorhebungsmittel im modernen Rumänisch* [cu o listă de 25 de cărţi din care au fost extrase exemplele], RRL, **14**, nr. 3, 1969, 237—260.
830. NICOLESCU, AUREL, *Analize gramaticale. Indicaţii, exerciţii şi probleme pentru pregătirea examenului de admitere în clasa a IX-a*, [Bucureşti], Editura tineretului, 1969, 272 p. (Biblioteca şcolarului).
831. NICOLESCU, AUREL, *Probleme de analiză a frazei*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1969, 230 [—232] p.
Vezi şi nr. 829, 842.
832. ROCERIC-ALEXANDRESCU, ALEXANDRA, *La sémantique de la négation (Remarques sur la négation en roumain)*, Cahiers, **5**, 1968, 187—207.
833. ROGOBETE, SILVIA, *Observaţii asupra raportului apozitiv*, LR, **18**, nr. 5, 1969, 443—452.

834. SĂTEANU, CORNEL, *Microstructura Vm + V în grupul verbo-adverbial* [cu rezumate în rusă și franceză], ȘTUBB, **15**, fasc. 1, 1970, 43—55.
835. TEIUȘ, SABINA, *Valori apropiate de subordonare ale conjuncției* **și** *în fraza populară*, SCL, **20**, nr. 4, 1969, 427—432.
836. VASILIU, E., GOLOPENȚIA-ERETESCU, SANDA, *Sintaxa transformațională a limbii române* [cu o bibliografie de 45 de titluri și un apendice cu reguli de structură a frazei, de subcategorizare și de transformare], București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 329 [—331] p.
Vezi și nr. 841.

★

Vezi și nr. 454, 463, 535, 550, 570, 1088.

Recenzii

837. BĂRBULESCU, SIMION, Gh. Bulgăr, *Limba română — Sintaxă și stilistică*, IL, **20**, nr. 6, 1969, 91—92.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 438.
838. BOTIȘ, VALERIA, și VULISICI, MARIA, Gh. Bulgăr: *Limba română. Sintaxă și stilistică*, București, Editura didactică și pedagogică, 1968, CLL, [**2**], 1969, 187—190.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 428.
839. COVRIG-NONEA, ION, *Procedee practice de analiza frazei* [*Probleme de analiză a frazei* de Aurel Nicolescu, 1969], RPED, **18**, nr. 11, 1969, 119—123.
Vezi nr. 831.
840. DRAGOMIRESCU, GH. N., *Cultivarea limbii* [pe marginea cărții lui Gh. Bulgăr *Limba română. Sintaxă și stilistică*, 1968], Forum, **11**, nr. 4, 1969, 75—78.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 438.
841. GRUIȚĂ, C., E. Vasiliu, Sanda Golopenția-Eretescu, *Sintaxa transformațională a limbii române*, București, Editura Academiei R.S.R., 1969, 329 p., ȘTUBB, **15**, fasc. 1, 1970, 139—140.
Vezi nr. 836.
842. GRUIȚĂ, G., PĂLTINEANU, V., Aurel Nicolescu, *Probleme de analiză a frazei*, București, Editura științifică, 1969, 230 p., ȘTUBB, **15**, fasc. 1, 1970, 140—142.
Vezi nr. 831.
843. MANU, EMIL, Gh. Bulgăr: *Limba română — sintaxa și stilistica*, București, 1968, RITL, **18**, nr. 3, 1969, 519—520.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 438.
844. MIREA, GHEORGHE, Gheorghe Bulgăr, *Limba română — sintaxă și stilistică*, Argeș, **4**, nr. 3, 1969, 15.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 438.
845. POALELUNGI, GH., *„Limba română — Sintaxă și stilistică"* [de Gh. Bulgăr], GÎ, **21**, nr. 999, 1969, 4.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 438.
846. TABARCEA, CEZAR, Bulgăr Gh., *Limba română — sintaxă și stilistică*, Buc., Editura didactică și pedagogică, 1968, VST, **14**, nr. 23, 1969, 7.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 438.

8. LEXICOLOGIE

a. Semantică

847. BOJAN, TEODOR, *Cîteva aspecte ale cuvîntului românesc* **coamă**, CL, **14**, nr. 2, 1969, 219—230.
848. CHIȚORAN, DUMITRU, *Probleme ale cercetării structurale în semantică* [cu o bibliografie de 26 de titluri și un rezumat în engleză], AUB, **17**, 1968, 463—475.
849. CONSTANTINESCU, GH., *Particularitățile semantice și sintactice ale verbului* **a trebui**, LR, **19**, nr. 1, 1970, 15—24.

850. DIMA, TEODOR, *Legea și cuvintele* [accepțiile termenului de *lege*], Cronica, **4**, nr. 13, 1969, 1, 10.

851. FILIPAȘCU, ALEXANDRU, *Considerații critice asupra numelor de păsări răpitoare din fauna țării* [*I*], LR, **18**, nr. 3, 1969, 253—258; *II*, nr. 5, 1969, 471—479.

852. GRAUR, AL., Pledoarie, LR, **18**, nr. 3, 1969, 275.

853. IORDAN, IORGU, *Note de lexicologie românească* [discută 101 cuvinte care încep cu litera „p"], SCL, **20**, nr. 2, 1969, 131—141; [alte 62 de cuvinte care încep cu litera „p"], nr. 3, 1969, 327—334.
Vezi și BRL, **11**, 1968/1969, nr. 494.

854. KELEMEN, BELA, *Însemnări lexicale* (*II*) [*néder, niraj, niuséie, nónius, notălui, nóva*], CL, **14**, nr. 1, 1969, 37—41; (*III*) [*ńil, pa, izomorfitate, dialecticitate, relaționalitate, procesualitate, obiectualitate*], CL, **14**, nr. 2, 1969, 213—217.
Vezi și BRL, **11**, 1968/1969, nr. 496.

855. KIRÁLY, F., *Probleme ale adaptării fonetice: împrumutul și cuvintele străine* (*din* **Fonetica împrumuturilor românești de origine maghiară**), LR, **18**, nr. 5, 1969, 439—469.

856. LUPEA, CORNEL, [La: Rubrica cititorilor, dă precizări asupra cuvintelor *nădulă, năsadă, năsădeală, năsădi* și *năsădit*, răspuns la nota de la nr. 520 din BRL, **11**, 1968/1969], LR, **18**, nr. 5, 1969, 522—523.

857. MĂNUCĂ, DAN, *Terminologia criticii literare*, Cronica, **4**, nr. 15, 1969, 9.

858. MIHĂESCU, N., [La rubrica: Vorbe din popor și tîlcuirea lor] *„Cu ochi și cu sprîncene"*, Albina, **71**, nr. 50, 1968, 4; *„A vorbi în dodii"*, nr. 52, 1968, 2; *A-i veni (cuiva) de hac*, **72**, nr. 3, 1969, 4; [*Cu jumătate de gură*], nr. 6, 1969, 4; [*A-și aprinde paie în cap, a merge cu jalba în proțap*], nr. 13, 1969, 2.

859. MIHĂESCU, N., [La rubrica: Dicționar de buzunar] [*Pondere, edificare*], Albina, **72**, nr. 22, 1969, 7; [*Obiectiv, rețea*], nr. 25, 1969, 2; *„Aselenizare" și „performanță"*, nr. 26, 1969, 2.

860. MIHĂILĂ, RODICA, *Analiza semantică distribuțională a adjectivului românesc „ușor"* °[cu un tabel în text], SCL, **20**, nr. 6, 1969, 627—636.

861. NOICA, CONSTANTIN, [Sub titlul comun: *Creație și frumos în rostirea românească*] *Un cuvînt e un arbore*, RLit, **2**, nr. 14, 1969, 14; *Ispitire*, nr. 15, 1969, 14; *Despre ispitele gîndului*, nr. 16, 1969; 14; *Despre gîndul ispitelor*, nr. 17, 1969, 14; *O lume fără ispitire*, nr. 18, 1969, 14; *Ispitire, iscodire, iscusire*, nr. 19, 1969, 14; *Despre trei iscusiri*, nr. 20, 1969, 14; *Iscusirile ființei românești*, nr. 21, 1969, 14; *Iscusirile verbului românesc*, nr. 22, 1969, 14; *Dreptate verbului !*, nr. 23, 1969, 14; *Despre iscusitele răsturnări și Eminescu*, nr. 24, 1969, 14; *Ale lumii două fețe și verbele auxiliare*, nr. 25, 1969, 14; *Lamură și lămurire*, nr. 26, 1969, 14; *Lămurirea trupurilor*, nr. 27, 1969, 14; *Trei cuvinte reținute de U.N.E.S.C.O.*, nr. 28, 1969, 14; *Răs-bunare*, nr. 29, 1969, 14; *Despre cuvintele creației sau răs-bunarea lui „a făptui"*, nr. 30, 1969, 14; *Făpturi adevărate și oameni adevărați*, nr. 31, 1969, 14; *Făptură*, nr. 32, 1969, 14; *Lucru și lucrare*, nr. 33, 1969, 14; *Adevăruri lucrătoare*, nr. 34, 1969, 14; *Tinerețe lucrătoare*, nr. 35, 1969, 14; *Biruit-au lucrarea*, nr. 36, 1969, 14; **A săvîrși, sfîrși, desăvîrși**, nr. 38, 1969, 14; *Desăvîrșire fără săvîrșire*, nr. 37, 1969, 14; *Sfîrșitele omului*, nr. 38, 1969, 14; **Spre și către**, nr. 40, 1969, 14; **Spre, către** *și* **între**, nr. 41, 1969, 14; **Întru** *și stihurile*, nr. 42, 1969, 14; *Întruchipare*, nr. 43, 1969, 14; *Frageda fire*, nr. 44, 1969, 14; *Revenirea la dor și depărtarea de el*, nr. 45, 1969, 14.
Vezi și BRL, **11**, 1968/1969, nr. 459.

862. NOICA, CONSTANTIN, *Cuvînt laolaltă despre cuvinte*, RLit, **2**, nr. 48, 1969, 3.

863. NOICA, CONSTANTIN, *Stilpul de pridvor și rostirea românească*, RLit, **2**, nr. 46, 1969, 14.

864. OLTEANU, ȘTEFAN, ȘERBAN, CONSTANTIN, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 460 p.
Vezi și nr. 879.

865. PALTINEANU, V., *Observații cu privire la cuvintele internaționale în limba română* [cu rezumate în rusă și engleză], STUBB, **14**, fasc. 2, 1969, 49—54.

866. POPESCU-MIHĂEȘTI, ALEXANDRU, *În legătură cu definiția omonimelor*, LL, **18**, 1968 [1969], 125—129.

867. RADU, MIRCEA, *Note despre legi și cauze în evoluția semantică*, LL, **18**, 1968 [1969], 117—123.

868. SĂDEANU, FLORENȚA, *Conceptul de „drum" în limba română* [cu 3 tabele în text], SCL, **20**, nr. 6, 1969, 617—626.

869. SĂNDULESCU, C., *Aselenizarea și vocabularul*, Contemporanul, nr. 36, 1969, 2.

870. Şerban, Felicia, *Generalul şi particularul în informaţia lexicală din punct de vedere stilistic*, cl, **14**, nr. 2, 1969, 333—339.
871. Ştefan, Ion, *Sensurile unui termen de poetică* [asonanţă], lr, **19**, nr. 1, 1970, 65—73.
872. Tănăsescu, Grigore, *Marginalii poetico-filologice*, rlit, **2**, nr. 17, 1969, 12.
873. Ure, Jean N., *A comparative study of registers: The distribution of colour words in Romanian and English* [cu o bibliografie şi 6 tabele în text], acil x, **1**, 733—745.
874. Urucu, Veselina, *Elemente folosite ca puncte de orientare în satele din Oltenia* [la deal, la vale, în deal, în vale, din sus, din jos], Terra, 1, nr. 1, 1969, 80—82.
875. Vîlcu, Nicolae N., *Terminologia revelaţională în teologia contemporană*, st, **21**, nr. 9—10, 1969, 686—698.
876. * * * *Cunoaşteţi expresia?* [se bate cu morile de vînt, basmul cu cocoşul roşu, călcîiul lui Ahile, calif de o zi], ÎndrumCult, **22**, nr. 4, 1969, 62.

★

Vezi şi nr. 445, 446, 447, 448, 453, 470, 473, 485, 486, 492, 493, 503, 504, 529 530, 537, 539, 548, 551, 570, 657, 784, 799, 897, 898, 901, 904, 908, 909, 912, 913, 914, 916, 920, 925, 936, 937, 941, 943, 944, 951, 1021, 1035, 1042, 1049, 1075, 1079, 1109, 1119 1122, 1150, 1295.

Recenzii

877. Gonţa, Alexandru, I., N. Stoicescu, *Curteni şi slujitori. Contribuţii la istoria armatei române*. Edit. militară, [Bucureşti], 1968, 383 p., ra, **12**, nr. 2, 1969, 356—357.
Vezi brl, **11**, 1968/1969, 462.
878. Marin-Clopoţel, Maria, Theodor Berchem, *Contribution à l'étude de noms d'oiseaux en roumain*, [[Revue des études roumaines", IX—X, Paris, 1965, p. 143—172, fd, **6**, 1969, 277—280.
879. Mihordea, V., Olteanu, Ştefan, Şerban, Constantin, *Meşteşugurile din Ţara Românească şi Moldova în evul mediu*, Edit. Academiei, Bucureşti, 1969, 460 p., Studii, **22**, nr. 6, 1969, 1199—1205.
Vezi nr. 864.
880. Pop, Ion, *Filozofie şi limbă românească* [pe marginea seriei de articole publicate de C. Noica în „Gazeta literară" sub titlul comun *Rostirea filozofică românească*], Steaua, **20**, nr. 6, 1969, 128.
Vezi brl, **11**, 1968/1969, nr. 459.
881. Strihan, Petre, N. Stoicescu, *Sfatul domnesc şi marii dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV—XVII)*, Edit. Academiei, Bucureşti, 1968, 315 p., Studii, **22**, nr. 5, 1969, 1004—1008.
Vezi brl, **11**, 1968/1969, nr. 463.

★

Vezi şi nr. 504, 519, 707, 953, 956, 968, 969, 973, 977, 979, 980, 981, 982, 984, 987, 988, 991.

b. Formarea cuvintelor

882. Canarache, Ana, *Sufixul* **-ic**, ll, **18**, 1968 [1969], 131—137.
883. Cioculescu, Şerban, *Glose filologice*: „*mateine* ...", rlit, **2**, nr. 34, 1969, 12.
884. Ciurcu, S., [La rubrica: Scripta manent] *Cuvinte noi pentru noţiuni noi (şi vechi)*, Astra, **4**, nr. 5, 1969, 18.
885. Dimitrescu, Florica, *Observaţii asupra prefixoidului* **tele-** lr, **19**, nr. 2, 1970, 141—145.
886. Florea, Ion, *Sistemul prefixelor de negare în limba română literară* [cu un rezumat în franceză], anl, **19**, 1968 [1969], 61—69.
887. Graur, Al., *Formanle cu un singur produs?*, scl, **20**, nr. 6, 1969, 601—603.
888. Graur, A., *Suffixes roumaines élargie*, rrl, **14**, nr. 4, 1969, 327—332.
889. Popescu-Marin, Magdalena, *Finala neaccentuată* **-ie** *a substantivelor româneşti*, scl, **20**, nr. 4, 1969, 385—397.
890. Purdela, Maria-Luiza, *Derivarea verbală imediată (nemijlocită)* [cu 2 tabele în text şi o listă cu abrevieri], scl, **21**, nr. 1, 1970, 9—25.

891. Szabò, Zoltán, *Câteva caracteristici tipologice în derivarea prin sufixe* [în română, maghiară, engleză, japoneză, thai şi arabă], SCL, **20**, nr. 3, 1969, 319—326.
892. Vasiliu, Laura, *Sufixele verbale româneşti*. Rezumat al tezei de doctorat. Conducător ştiinţific : acad. prof. Alexandru Graur. Academia Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1969, 16 p. [rotaprint].
893. Vincenz, Ileana, *Generarea derivatelor cu sufixe în limba română contemporană, I* [cu 6 figuri în text], SCL, **20**, nr. 4, 1969, 399—414 ; *II* [cu 2 figuri în text], nr. 5, 1969, 543—556.

*

Vezi şi nr. 669, 1058, 1162.

Recenzii

894. Vasiliu, Gabriel, *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*. Felelös szerkestök : Acad. Al. Graur és Mioara Avram. Vol. al V-lea. Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 231 l., NYIK, **13**, nr. 2, 1969, 381—382.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 478.

c. Etimologii

895. Anghel, Ioana, *Note etimologice* [*radină, rampás* (*rámpáz, rompáş*), *ráţcă, răcni*[2], *răvăşlui, rizácă, siréc*], CL, **14**, nr. 1, 1969, 57—61.
896. Avram, Mioara, *Etimologia în manuale şi muzee de istorie*, LR, **19**, nr. 2, 1970, 149—152.
897. Bettisch, I., *Note lexicale* [*drod, faierânt, fest* !, *folt, forditău, pec, plevás, róndioş, şurlui*], SLLFolc, **1**, 1969, 191—194.
898. Bugeanu, Dan, *Note etimologice şi lexicale.* **Cotor, Popor,** LR, **18**, nr. 3, 1969, 259—266 ; **Ponosi. Popaşniţă. Priscălău.** nr. 5, 1969, 491—494.
899. Cristureanu, V., [notă cu privire la etimologia cuvintelor *baran* şi *păzi* propusă de I. Robciuc în LR, **17**, nr. 6, 1968, 511], LR, **18**, nr. 6, 1969, 588.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 509.
900. Dobrişan, N., *Cuvinte de origine arabă intrate în limba română prin filiera limbii turce* [cu un rezumat în franceză], AUB, **17**, 1968, 521—539.
901. Frăţilă, V., [Note etimologice şi lexicale] **Búnghin. -ă. Cion. Ciudenie. Circaş. Dirieé. Dimicúş, dumicuş. Firişag. Furt. Gănél. Găniţa. Ciorsăi, gioársă, a(se) ciorsăi, cioársă, ciorsăit. Jmilóc. Măvăicá. Micurá, micurătoare. Neméníe, cimoténie. Nimoténie. Pluştit, -ă. Prilăstitoriu. Sîntá, sîntáre. Smau. Ţuleándră,** LR, **18**, nr. 5, 1969, 486—491.
902. George, Alexandru, *Povestea unei vorbe* [*cert*], RLit, **3**, nr. 2, 1970, 12.
903. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Crăciun*, RLit, **3**, nr. 2, 1970, 14.
904. Graur, Al., *Note etimologice şil exicale* [*Mătăcar. Prefector, prefectoriţă*], LR, **18**, nr. 5, 1969, 485—486.
905. Graur, Al., **Pachet. Rasol,** LR, **18**, nr. 4, 1969, 337—338.
906. Hamp, Eric P., *Romanian* **unt** *'butter'*, RRL, **14**, nr. 5, 1969, 489.
907. Manolache, Teodor N., *Alte consideraţii despre originea şi etimologia cuvîntului „Crăciun"*, MO, **20**, nr. 5—6, 1969, 459—461.
Vezi şi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 497.
908. Mazilu, Dan Horia, *Note etimologice şi lexicale.* **Bazaóchi, Brudíu,** LR, **19**, nr. 1, 1970, 45—48.
909. Mării, I., *Note etimologice şi lexicale.* **Nitveghi** *sau* **mitvedi? Novină. Pringă. Sáur,** LR, **19**, nr. 2, 1970, 147—148.
910. Mării, I., *Note etimologice şi morfologice.* 1. *Cuvinte istroromâne.* 2. *Ir.* **vrurĵá.** 3. *Dr.* **nu cîntareţi** [cu o hartă în text], CL, **14**, nr. 1, 1969, 49—56.
911. Mihăilă, G., *Note etimologice* [*ostav, ustav, nihainic, nimăt, nămăt, nămet, nitveghi, novină, nieredbă*], SCL, **20**, nr. 2, 1969, 211—214 ; **14. Nirişte**, nr. 3, 1969, 339—341.
912. Nestorescu, Virgil, [Note etimologice şi lexicale] **Cámbulă. Mangealíe. Plav. Plaur. Plávă. Plávnă,** LR, **18**, nr. 3, 1969, 266—269.
913. Păduraru, N., [Note etimologice şi lexicale] **Băiat. Distrugător. Eche. Garid. garide. Grijeá. Mandă. Şeóndru. Tranehét.** LR, **18**, nr. 3, 1969, 271—273.

914. Reguș, Corneliu, [Note etimologice și lexicale] **Boeănéț. Bolotău, bolătău, bulătău, Dușăncă. Caralúpcă.** LR, **18**, nr. 3, 1969, 269—271.
915. Seche, Mircea, *„Istoria" unei etimologii* : **malacof.** LR, **18**, nr. 5, 1969, 481—483.
916. Uriţescu, Dorin, [Note etimologice și lexicale] **Bistriț, -ă. Clump. Miţînă. Pîreum. Văguí.** LR, **19**, nr. 1, 1970, 48—49.
Vezi și nr. 401, 444, 449, 452, 470, 474, 475, 476, 484, 494, 500, 503, 524, 853, 854, 861, 865, 870, 1050, 1148, 1149, 1150, 1153, 1155, 1156, 1157, 1158, 1159, 1161, 1162, 1163, 1165, 1166, 1168, 1169, 1170, 1470, 1535.

Recenzii

917. Ionescu, I., Aurelian Sacerdoţeanu, *Originea băniei și a „bánilor" la români*, în „Ramuri", an IV, nr. 3 (36), 15 iunie, 1967, p. 19, MO, **20**, nr. 5—6, 1968, 471—475.
918. Ursu, N. A., Theodor Hristea, *Probleme de etimologie*, Editura științifică, 1968, 284 p., LR, **18**, nr. 3, 1969, 291—296.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 493.
919. Vasiliu, G., Theodor Hristea, *Probleme de etimologie. Studii, articole, note*, București, Editura științifică, 1968, 382 p., CL, **14**, nr. 1, 1969, 170—173.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 493.

★

Vezi și nr. 1173, 1174.

d. Lexicografie

920. Anghelescu, Mircea, Boldan, Emil, Iordan, Margareta, Oana, Ion, Ruxăndoiu, Pavel, *Dicţionar de terminologie literară*. Coordonator : Emil Boldan, București, Editura științifică, 1970, 347 [—348] p.
Vezi și nr. 966.
921. Balaci, Alexandru, *Mic dicţionar român-italian*, București, Editura științifică, 1969, 369 p. [liliput].
922. Balaci, Alexandru, *Mic dicţionar italian-român*, București, Editura științifică, 1969, 424 p. [liliput].
923. Balaci, Anca, *Mic dicţionar mitologic greco-roman*. Ediţia a II-a. Controlul științific a fost efectuat de Eugen Dobroiu. Indicele a fost întocmit de Cecilia Burghelea, București, Editura științifică, 1969, 448 p.
924. Bantaș, Andrei, *Dicţionar de buzunar român-englez* și *Dicţionar de buzunar englez-român* [cu numeroase tabele și liste privind diverse particularități lexicale și gramaticale ale celor două limbi], București, Editura științifică, 1969, 488 + 672 p.
925. Breban, Vasile, Bulgăr, Gheorghe, Grecu, Doina, Neiescu, Ileana, Rusu, Grigore, Stan, Aurelia, *Dicţionar de expresii și locuţiuni românești*. Control științific : Ana Canarache, București, Editura științifică, 1969, 509 [—511] p. Vezi și nr. 965.
926. Chioreanu, Aurora, *„Micul dicţionar enciclopedic"* [interviu cu...], Munca, **26**, nr. 6906, 28 ian. 1970, 2.
927. Coteanu, I., *Dicţionarul limbii române* [interviu cu prof.... luat de Andrei Bîrsan], RLib, **27**, nr. 7666, 3 iun. 1969, 3.
928. Drimba, Ovidiu, *Scriitori, cărți, personaje. Ghid de literatură universală*, București, Uniunea Centrală a Cooperativelor de Consum, 1969, 143 [—144] p.
929. Guţu, Gheorghe, *Dicţionar latin-român*. Ediţia a II-a îmbunătățită și adăugită, București, Editura științifică, 1969, 518 p.
930. Hasdeu, B. P., *Etymologicum magnum romaniae. Dicţionarul limbei istorice și poporane a românilor (Pagini alese)*. Vol. I—II. Ediţie îngrijită de Andrei Rusu. Studiu introductiv de Paul Cornea, București, Editura Minerva, 1970, I : 419 [—421] p., II : 468 p. (Biblioteca pentru toți — serie nouă, nr. 554 și 555).
931. Isbăşescu, Cristina, *Mic dicţionar român-spaniol*, București, Editura științifică, 1969, 447 [—448] p. [liliput].
932. Isbăşescu, Mihai, *Dicţionar german-român*, București, Editura științifică, 1969, 1415 p.

933. JOUBREL, HENRI, BERTRAND, PAUL, *Dicționar al educației în familie.* Traducere din limba franceză de Ion Fuhn [*Dictionnaire d'éducation familiale.* À l'usage des parents — des éducateurs — des maîtres, Toulouse, Édition Privat, 1966], București, Editura didactică și pedagogică, 1969, 164 p.

934. M[AREȘ], L., *De la redacția* **Dicționarului limbii române** (DLR) [se cer informații despre cuvintele : *paltic, pili, pilindric, pilingher, pilișnic, pilugáș, pimpiu, pláhniță, plahniți, plai, plaișe, plancică, planie, plántoș, platán, plátă*], LR, **18**, nr. 3, 1969, 299—300.

935. MIHĂESCU-BOROIANU, SANDA, *Mic dicționar francez-român.* Ediția a II-a, București, Editura științifică, 1969 [1970], 464 p. [liliput].

936. PAȘTEA, E., DINU, I., BÂRZA, H., BEREHOIU, GH., *Dicționar de zootehnie și medicină veterinară.* Coordonator : conf. dr. doc. Eugen Paștea, București, Editura agrosilvică, 1969, 659 [—660] p.
Vezi și nr. 991.

937. STAMBULEANU, ADRIAN, GEORGESCU, RADU, BOUR, ADRIANA, *Dicționar poliglot de mașini și construcții de mașini* [cu un indice român, german, francez și rus], București, Editura tehnică, 1969, 776 p.
Vezi și nr. 956.

938. VASCENCO, VICTOR, *Dicționar de buzunar rus-român*, București, Editura științifică, 1969, 504 p.

939. * * * *Ce va fi* **Dicționarul literaturii române** [discuție cu N. A. Ursu, N. I. Popa, I. Lăzărescu, L. Volovici, Dan Mănucă, R. Zăstroiu, V. Adăscăliței, Al. Teodorescu, Fl. Faifer organizată de Mircea Filip], Cronica *4*, nr. 23, 1969, 10—11.

940. * * * [Sub titlul comun : *Contribuții la un dicționar al culturii de masă*] *C* (*VIII*), ÎndrCult, **22**, nr. 2, 1969, 60—61 ; (*IX*), nr. 3, 1969, 59—61 ; *D* (*I*), nr. 5, 1969, 64 ; (*II*), nr. 6, 1969, 64 ; (*III*), nr. 8, 1969, 63 ; (*IV*), nr. 10, 1969, 64 ; (*V*), nr. 11, 1969, 63 ; (*V*) [sic !], nr. 12, 1969, 63.

941. * * * *Dicționar de economie agrară.* Sub redacția lui S. Hartia, București, Editura agrosilvică, 1969.
Vezi și nr. 968, 988.

942. * * * *Dicționar de etică pentru tineret.* Dicționarul a fost elaborat de un colectiv de cadre universitare și de cercetători științifici alcătuit din : Alexandru Bădulescu, Gheorghe Berescu, Ion Biberi, Maria Costiner, Marin Diaconu, Florin Georgescu, Fred Mahler, Gheorghe Neacșu, Paul Popescu-Neveanu, Stelian Stoica, Aurelian Tache, Ovidiu Trăsnea, Cătălin Zamfir. Coordonarea lexicografică : Luiza Seche. Coordonatorul volumului : Ovidiu Trăsnea, doctor în filozofie, București, Editura politică, 1969, 448 p.
Vezi și nr. 958, 959, 970, 989, 990.

943. * * * *Dicționar de pedagogie contemporană.* Sub redacția generală a prof. dr. doc. Ștefan Bârsănescu, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România. Autori : Ștefan Bârsănescu, Stanciu Stoian, Andrei Cosmovici, Nicolae Mărgineanu, Ion Străchinaru, Ermona Zaharian, Gheorghe Zapan. Au colaborat : Gilbert de Landsheare (Liège — Belgia), Luigi Volpicelli (Roma — Italia), Șt. M. Milcu, Pavel Apostol, Bianca Bratu, Silvia Cernichevici, Horia Dumitrescu, Iosif I. Gabrea, Eugen C. Marian, Dumitru Muster, Marcel Sand, George Văideanu. Redactor coordonator : Ermona Zaharian, București, Editura enciclopedică română, 1969, 280 p.
Vezi și nr. 962, 969, 979, 980.

944. * * * *Dicționar medical.* Vol. I—II. Redactor responsabil : dr. P. Simici. Redactori coordonatori : dr. A. Mincu, G. Ionescu-Amza, Stela Cărnaru, Redactori : dr. F. Aldea, M. Angelescu, Maria Atanasiu, P. Balenty, N. Chiotan, D. Enăchescu, Victoria Hagiopol, N. Ionescu, L. Jdic, I. Jocu, Speranța Marinescu, V. Mihăilescu, N. Muică, V. Negulescu, B. Oghină, N. Petrovici, P. Petrovici, Al. Popescu, S. Sibila, Th. Spandonide, A. Sporu, V. Stroescu, St. Șuțeanu, S. Tacorian, P. Tăutu, P. Trifu, N. Voiculeț, M. Zamfirescu, București, Editura medicală, 1969, vol. I : *A—H*, 721 p., vol. II : *I—Z*, 784 p.
Vezi și nr. 973, 981, 982, 987.

945. * * * *Dicționar poliglot de industrie și tehnologie chimică. Engleză, română, germană, franceză, rusă.* Autori : ing. Emil Dumitrescu, Paula Anghel. Coordonator : acad. prof. dr. docent ing. C. N. Nenițescu, București, Editura tehnică, 1968, 788 p.

946. * * * *Dicţionar statistic-economic.* Sub redacţia dr. Constantin Ionescu, Bucureşti, Direcţia Centrală de Statistică, 1969, 736 p. [cu un indice alfabetic al termenilor în română, engleză şi franceză].

Vezi şi nr. 975.

947. * * * *Dicţionar tehnic român-englez*, Bucureşti, Editura tehnică, 1969.

948. * * * *Dicţionar tehnic francez-român*, Bucureşti, Editura tehnică, 1969, 1324 p.

949. * * * *Dicţionarul limbii române* (DLR). Serie nouă. Academia Republicii Socialiste România. Redactori responsabili: Iorgu Iordan, membru al Academiei Republicii Socialiste România, Alexandru Graur, membru al Academiei Republicii Socialiste România, Ion Coteanu, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România. Tomul al VI-lea, Litera *M*, a fost elaborat în cadrul Sectorului de lexicologie şi lexicografie al Institutului de lingvistică din Bucureşti de următorul colectiv: Redactori: Alexandra Burnei, Ana Canarache, Elena Ciobanu, Eugenia Contraş, Eleonora Cosmopol, Ion Dănăilă, Florica Ficşinescu, Finuţa Hasan, Valentina Hristea, Georgeta Ianovici, Constant Maneca, Iulia Manoliu, Lucreţia Mareş, Dumitru Marmeliuc, Georgeta Mitran, Alexandra Roceric-Alexandrescu, Lidia Sadoveanu-Cucu, Florenţa Sădeanu, Luiza Seche, Mircea Seche, Lidia Sfîrlea, Elena Stîngaciu, Zizi Ştefănescu-Goangă, Tatiana Ţugulea, Ileana Vulpescu, Ileana Zamfirescu. Revizori: Florica Ficşinescu, Finuţa Hasan, Florenţa Sădeanu, Luiza Seche, Mircea Seche, Lidia Sfîrlea. Au fost consultaţi pentru etimologii: : Alexandru Graur, Emil Petrovici, Grigore Brâncuş, Vladimir Drimba, Theodor Hristea, Maria Iliescu, Béla Kelemen, Gheorghe Mihăilă, Cicerone Poghirc, Nicolae Ursu. Corelaţii: Stela Toma. Secretariatul tehnic: Aurelia Mihailovici, Stela Toma. Redactori responsabili ai tomului al VI-lea: Ion Coteanu, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România, Mircea Seche, doctor în filologie, şeful sectorului de lexicologie şi lexicografie de la Institutul de lingvistică din Bucureşti, Lidia Sfîrlea, doctor în filologie, cercetător principal la Institutul de lingvistică din Bucureşti, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1965—1968, CXXXVI + 1076 p. [tomul reuneşte cele 13 + 1 fascicule apărute în perioada 1965—1968; 9653 de cuvinte; cu o introducere, îndrumări pentru folosirea dicţionarului, lista abrevierilor, bibliografia, 4 anexe cu numele localităţilor citate din anchetele dialectale]. Tomul VII. Partea a 2-a. Litera *O*. Articolele din tomul VII, partea a 2-a, litera *O*, au fost redactate în cadrul Sectorului de lexicologie şi lexicografie al Institutului de lingvistică şi istorie literară din Cluj: Ioana Anghel, Alexandru Cristureanu, Leontin Ghergariu, Doina Grecu, Alexandru Indrea, Vasile Stanca, Virgil Stanciu, Sabina Teiuş, Emilia Todoran. Au colaborat parţial la redactare: Doina Negomireanu, Grigore Rusu, Felicia Şerban, Carmen Vlad. La revizia acestui volum au participat: Ioana Anghel, Doina Grecu, Mircea Homorodean, Lidia Sfîrlea, Ionel Stan, Sabina Teiuş, Emilia Todoran. Au colaborat parţial la revizie: Maria Boian, Elena Comşulea, Felicia Şerban. Au fost consultaţi pentru etimologii: Alexandru Graur, Emil Petrovici, Grigore Brâncuş, Vladimir Drimba, Theodor Hristea, Maria Iliescu, Béla Kelemen, Gheorghe Mihăilă, Cicerone Poghirc, Nicolae Ursu. Redactor responsabil al tomului VII, partea a 2-a: Vasile Breban, şef de sector la Institutul de lingvistică şi istorie literară din Cluj, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 400 p. [3622 de cuvinte].

950. * * * *Dicţionarul pedagogic*, Rev. înv. prof., 5, nr. 2, 1968, 59.

951. * * * *Îndreptar de terminologie minieră.* Ministerul Minelor. Oficiul de documentare şi publicaţii tehnice, Bucureşti, 1969, 16 p. [rotaprint].

952. * * * *Készülo uj lexikonok*, Előre, **24**, nr. 6923, 7 febr. 1969, 2.

★

Vezi şi nr. 371, 375, 382, 397, 399, 401, 402, 413, 416, 1051, 1160, 1521, 1522, 1523, 1524, 1526, 1527, 1544.

Recenzii

953. ANGHEL, IOANA, Al. Borza, *Dicţionar etnobotanic cuprinzînd denumirile populare româneşti şi în alte limbi ale plantelor* din România, Bucureşti, Editura Academiei, 1968, 315 p., CL, **14**, nr. 2, 1069, 374—376.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 519.

954. APOSTOL, PAVEL, *„Mic dicţionar filozofic" şi ceva despre dicţionarele de filozofie*, Lupta de clasă, **49**, nr. 4, 1969, 84—89.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 531.

955. APOSTOL, PAVEL, *„Mic dicţionar filozofic"* IB, **16**, nr. 4883, 29 apr. 1969, 2.

956. BARBU, GH., *Un instrument util de lucru* [Dicţionarul poliglot de maşini şi construcţii de maşini], Forum, **11**, nr. 11, 1969, 84—85.
Vezi nr. 937.

957. BĂLĂTICĂ, MARIAN, *Dicţionarele bilingve* [apărute la noi], RB, **22**, nr. 7, 1969, 442.

958. BERAR, PETRU, *Note la „Dicţionarul de etică pentru tineret"*, Lupta de clasă, **49**, nr. 6, 1969, 98—104.
Vezi nr. 942.

959. BERESCU, GHEORGHE, *Prospecţii într-un univers al valorilor formative*: *„Dicţionarul de etică pentru tineret"* [interviu cu ... luat de T. Nicolae], ScTin, **25**, nr. 6206, 26 apr. 1969, 5.
Vezi nr. 942.

960. BORCILĂ, MIRCEA, *Note pe marginea unui dicţionar stilistic (I)* [pe marginea *Dicţionarului limbii poetice a lui Eminescu*, 1968], CL, **14**, nr. 1, 1969, 145—151; *(II)*, nr. 2, 1969, 341—350.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 529.

961. BUCUR, MARIN, *Dicţionarul limbii poetice a lui Eminescu*, Academia Republicii Socialiste România — Institutul de lingvistică din Bucureşti, Edit. Acad., 1968, RITL, **18**, nr. 3, 1969, 517—518.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 529.

962. CERGHIT, IOAN, *„Dicţionar de pedagogie contemporană"*, Scînteia, **39**, nr. 8326, 3 febr. 1970, 4.
Vezi nr. 943.

963. CHIVESCU, ROMEO, WOLF, SIEGFRIED, Victor Vascenco, *Dicţionar de buzunar român-rus*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 485 p., LR, **19**, nr. 1, 1970, 93—95.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 526.

964. COSTA, TRAIAN, *Dicţionarul limbii poetice a lui Eminescu*. Sub redacţia acad. Tudor Vianu, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, LR, **18**, nr. 6, 1969, 567—580.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 529.

965. C. S. *Dicţionar de expresii şi locuţiuni româneşti* (Wörterbuch der rumänischen Redewendungen), Wissenschaftlicher Verlag, Bukarest, NL, **21**, nr. 2, 1970, 123.
Vezi nr. 925.

966. C. S., *Dicţionar de terminologie literară* (Wörterbuch der literarischen Terminologie), Wissenschaftlicher Verlag, Bukarest, NL, **21**, nr. 2, 1970, 122.
Vezi nr. 920.

967. C. V., *Noi dicţionare de specialitate*, RB, **22**, nr. 4, 1969, 242—243.

968. DANCIU, P., *Dicţionarul de economie agrară*, Tribuna, **12**, nr. 27, 1969, 3.
Vezi nr. 941.

969. DĂSCĂLESCU, ROMEO, * * * *Dicţionar de pedagogie contemporană*, RPed, **19**, nr. 2, 1970, 126—128.
Vezi nr. 943.

970. GORĂSCU, ADRIANA, * * * *Dicţionar de etică pentru tineret*. Editura politică, 1969, Colocvii, **4**, nr. 8, 1969, 20.
Vezi nr. 942.

971. GRAUR, AL., I. Berg, *Dicţionar de cuvinte, expresii, citate celebre*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1968, 477 p., SCL, **20**, nr. 3, 1969, 349—350.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 517.

972. GRAUR, AL., [La rubrica: Cronica limbii] *„Limba scriitorului"* [pe marginea *Dicţionarului limbii poetice a lui Eminescu*, 1968], RLit, **2**, nr. 24, 1969, 14.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 529.

973. J. S., *Primul dicţionar medical românesc*, RLit, **3**, nr. 9, 1970, 2.
Vezi nr. 944.
974. Lőrinczi, Marinella, Eleodor Focşeneanu, *Dicţionar de buzunar spaniol-român*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 517 p., LR, **18**, nr. 5, 1969, 518—519.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 521.
975. Malinschi, Vasile, *Un sprijin preţios pentru activitatea cadrelor economice (Dicţionar statistic economic.* D.C.S. 1969), PE, **22**, nr. 9, 1969, 134—136.
Vezi nr. 946.
976. Marino, Adrian, *Dicţionarul literaturii române*, RLit, **2**, nr. 28, 1969, 12—13.
977. Mitrănescu, Liviu, *„Mic dicţionar filozofic"*, GÎ, **21**, nr. 989, 1969, 4.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 531.
978. Nestorescu, Virgil, Gh. Bolocan şi T. Voronţova, *Dicţionar frazeologic rus-român*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 392 p., LR, **18**, nr. 6, 1969, 581—584.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 518.
979. O. B., *Un dicţionar de pedagogie contemporană*, GÎ, **21**, nr. 1020, 1969, 1.
Vezi nr. 943.
980. Orghidan, Ion, *Dicţionar de pedagogie contemporană*, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1969, Colocvii, **5**, nr. 1, 1970, 20.
Vezi nr. 943.
981. Pandrea, Andrei, *Un eveniment cultural: primul dicţionar medical românesc*, RLit, **3**, nr. 6, 1970, 14.
Vezi nr. 944.
982. Pădureanu, Mircea, *„Dicţionar medical"*, Contemporanul, nr. 10, 1970, 8.
Vezi nr. 944.
983. Pervain, Iosif, *Dicţionarul literaturii române — prospect.* Familia, **5**, nr. 44, 1969, 3.
984. Petre, D., *Mic dicţionar filozofic*, SR, **21**, nr. 6226, 2 iul. 1969, 2.
Vezi şi BRL, **11**, 1968/1969. nr. 531.
985. Piru, Al., *Dicţionarul literaturii române*, RLit, **2**, nr. 35, 1969, 4.
986. Popovici, Laurenţiu, *Dicţionar enciclopedic român*, Vol. IV — literele *Q—Z*, Bucureşti, 1966, MMS, **44**, nr. 5—6, 1968, 339—341.
987. Rusu, Valeriu, *Dificultăţile terminologiei ştiinţifice* [pe marginea *Dicţionarului medical*], Cronica, **5**, nr. 9, 1970, 10.
Vezi nr. 944.
988. Serafim, Gh., **Dicţionarul de economie agrară** — *un instrument util în munca economistului din agricultură (Dicţionar de economie agrară.* Editura Agrosilvică, 1969), PE, **22**, nr. 11, 1969, 145—147.
Vezi nr. 941.
989. Stan, Toma, *Dicţionar de etică pentru tineret*, Bucureşti, Editura politică, 1969, RPed, **18**, nr. 7—8, 1969, 253.
Vezi nr. 942.
990. * * * *Dicţionar de etică pentru tineret*, GÎ, **21**, nr. 1003, 1969, 4.
Vezi nr. 942.
991. * * * *„Dicţionar de zootehnie şi medicină veterinară"*, Scînteia, **39**, nr. 8336, 13 febr. 1970, 4.
Vezi nr. 936.
992. * * * *Noi dicţionare de specialitate* [filozofic, politic, estetică generală, economie politică, etică pentru tineret], RPed, **18**, nr. 4, 1969, 142—143.

★

Vezi şi nr. 423, 426, 430, 503, 559.

9. LIMBĂ LITERARĂ

a. Generalităţi

993. Bulgăr, Gh., *Studiul limbii literare*, RLit, **2**, nr. 40, 1969, 27.
994. Istrate, Gavril, *Limba română literară. Studii şi articole* [cu 20 de titluri şi un indice de autori], Bucureşti, Editura Minerva, 1970, 413 p. (Colecţia: Studii şi documente).

995. NEGRICI, EUGEN, *Riscurile definiției tradiționale a limbii literare*, Ramuri, **6**, nr. 11, 1969, 19.

996. * * * *Studii de limbă literară și filologie*. Institutul de lingvistică al Academiei Republicii Socialiste România. Sectorul de limbă literară și filologie. Redactor responsabil: Ion Gheție, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 375 [—376] p. [14 articole din domeniile: limbă literară (7), filologie (7); cu un indice de autori și de cuvinte întocmit de Mariana Combiescu].
Vezi și nr. 716, 997.

★

Vezi și nr. 377, 381, 384, 385, 386, 387, 391, 392, 402.

Recenzii

997. D. Z., *„Studii de limbă literară și filologie"*, Contemporanul, nr. 51, 1969, 8.
Vezi nr. 996.

b. Stilistică, poetică, limba scriitorului etc.

998. ALEXANDRESCU, SORIN, *Analyse structurelle des personnages et conflits dans le roman* **Patul lui Procust** *de Camil Petrescu* [cu 5 tabele și 6 figuri în text], Cahiers, **6**, 1969, 209—224.

999. ANDRIȚOIU, AL., [Sub titlul general: *175 de ani de la nașterea lui Anton Pann*] *Meșter Manole al cuvîntului*, Scînteia, **39**, nr. 8274, 11, dec. 1969, 4.

1000. BÂRSESCU, AL., *Corespondența lui Caragiale* [cu un capitol: Cîteva observații de limbă și stil], SLLFolc, **1**, 1969, 17—54.

1001. BENIUC, MIHAI, *Limbajul poetic* (*I*), RLit, **2**, nr. 47, 1969, 31; (*II*), nr. 48, 1969, 31.

1002. BOJIN, AL., *Unele considerații asupra metaforei argheziene*, LL, **20**, 1969, 109—129.

1003. BRĂESCU, ION, *Literatura franceză în traducerea scriitorilor români*, LL, **19**, 1968 [1969], 35—48.

1004. BUGEANU, DAN, *Funcții ale mai mult ca perfectului în proza lui G. M. Zamfirescu*, SLLF, 11—24.

1005. BULGĂR, GH., *Cantitate și calitate în limbajul literar*, MICL, 181—187.

1006. CAZACU, BORIS, IONESCU, LILIANA, MĂRDĂRESCU, MARIA, ZAMFIR, MIHAI, *Limba și stilul operei lui Vasile Alecsandri* [cu o bogată bibliografie], SILL, II, 163—220.

1007. CÂMPEANU, E., *Cercetarea stilistică a părților de vorbire*, CL, **14**, nr. 2, 1969, 323—332.

1008. CIOCULESCU, ȘERBAN, *Despre umorul sadovenian* [cu un rezumat în franceză], AUB, **17**, 1968, 7—24.

1009. CONSTANTINESCU, ANTONIA, și LITTERA, ILEANA, *Indici de predictabilitate în poezia lui Ion Barbu* (*Ciclul „Joc secund"*), LL, **20**, 1969, 163—168.

1010. CONSTANTINESCU, ILINCA, *Sufixul englezesc* **=ness** *și unele observații privind redarea lui în limba română*, LR, **19**, nr. 1, 1970, 35—43.

1011. CORNEA, PAUL, *Considerații despre aplicarea statisticii în poetică și stilistică*, MICL, 155—162.

1012. CRISTUREANU, AL., *Imagini livrești formate din nume proprii în opera lui Costache Negruzzi*, LL, **21**, 1969 [1970], 151—157.

1013. CRISTUREANU, AL., *Observații asupra numelor de persoană din* **Crai de Curtea-Veche** [de M. I. Caragiale; cu rezumate în rusă și franceză], STUBB, **15**, fasc. 1, 1970, 87—97.

1014. CRIȘAN, CONSTANTIN, [La rubrica: Cronica stilistică sau psihocritică] *Demonologie lirică* [efecte de stil la Ion Bănuță], Ateneu, **6**, nr. 4, 1969, 5; *Spiritul critic și lucrările de sinteză, enciclopedice*, nr. 7, 1969, 6; *Criza de adjective*, nr. 9, 1969, 7; *Mircea Horia Simionescu sau ingeniozitatea intemperanței estetice*, nr. 12, 1969, 6, 7.

1015. CRIȘAN, CONSTANTIN, *Despre stilul operei poetice a lui Mihai Beniuc* (*II*), LL, **19**, 1968 [1969], 117—129.

1016. CRUCERU, C., *Limba și stilul scrierilor lui D. Bolintineanu* [cu o bogată bibliografie], SILL, II, 105—143.

1017. DELAVRANCEA, BARBU, *Verbul plastic în creațiunile poporane*, în *Opere*, V. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii, glosar și bibliografie de Emilia Șt. Milicescu, București, Editura pentru literatură, 1969, 558—568.

1018. DELEANU, M., *Observații de limbă și stil pe marginea basmelor lui Ioan Slavici*, SLLFolc, **1**, 1969, 55—79.

1019. Diaconescu, Paula, *Limba și stilul lui Constantin Negruzzi* [cu o bogată bibliografie], SILL, **II**, 37—77.
1020. Diaconescu, Paula, *Livresc și popular în stilul lui C. Negruzzi*, LL, **21**, 1969 [1970], 139—149.
1021. Diaconescu, Paula et Mancaș, Mihaela, *Sémantique et stylistique. La structure sémantique des déterminants chez Mihail Sadoveanu* [cu o schemă în afară de text], RRL, **14**, nr. 2, 1969, 111—135.
1022. Dumitrașcu, Pompiliu, *Scriitorul și expresia*, Tribuna, **14**, nr. 10, 1970, 6.
1023. Dumitrașcu, P., *Limba și stilul operei lui Ioan Slavici* [cu o scurtă bibliografie], SILL, II, 460—480.
1024. Dumitrescu, Ion, *Stilul lui Costache Negruzzi*, LL, **21**, 1969 [1970], 159—169.
1025. Frîncu, C., *Limba scrierilor lui Al. Odobescu* [cu un rezumat în engleză], AUI, **15**, 1969, 55—77.
1026. Gheție, Ion, *Limba și stilul lui N. Filimon* [cu o bogată bibliografie], SILL, II, 221—240.
1027. Golopenția-Eretescu, Sanda, *Limba și stilul poeziilor lui St. O. Iosif* [cu o scurtă bibliografie], SILL, II, 523—543.
1028. Golopenția-Eretescu, Sanda, Mancaș, M., *Limba și stilul lui Dimitrie Anghel* [cu o scurtă bibliografie], SILL, II, 514—531.
1029. Graur, Alexandru, *Limbajul conferențiarului*, [București], 1968, 32 p. (Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă. Direcția pentru răspîndirea cunoștințelor cultural-științifice. În ajutorul conferențiarului).
1030. Husar, Al., *Structură și strat ...*, MICL, 171—179.
1031. Iordan, Iorgu, *Limba lui Creangă*, SILL, II, 352—399.
1032. Iordan, Iorgu, *Limba „eroilor" lui Caragiale*, SILL, II, 400—432.
1033. Irimia, Dumitru, *Metafora universului în poezia eminesciană*, Cronica, **4**, nr. 24, 1969, 9.
1034. Irimia, D., *Stilistica și problema cercetării limbajului poetic românesc*, MICL, 189—197.
1035. Irimia, D., [La rubrica : Limbă și stil] *Vocabularul nostru cel de toate zilele*, IL, **21**, nr. 2, 1970, 69—71.
1036. Irimia, D., *Vocabularul operei lui Caragiale* [cu un rezumat în franceză], AUI, **15**, 1969, 79—85.
1037. Lascu, N., *Catul în românește* [traduceri de Teodor Naum], Familia, **5**, nr. 42, 1969, 1, 6.
1038. Lăzărescu, Paul, *Grigore Alexandrescu* [limbă și stil ; cu o bogată bibliografie], SILL, II, 78—104.
1039. Livadă, Melania, *Al. Philippide — portret stilistic*, Astra, **4**, nr. 5, 1969, 1, 4.
1040. Mancaș, Mihaela, *B. P. Hasdeu* [limba și stilul ; cu o bogată bibliografie], SILL, II, 274—306.
1041. Manu, Emil, *Imnuri vedice* [traduse de Ion Laurian Postolache], RLit, **2**, nr. 44, 1969, 14.
1042. Marcus, Solomon, *Limbajul matematic*, ProgrȘt, **6**, nr. 12, 1969, 593—596.
1043. Marcus, Solomon, *Metode matematice în studiul dramei. Strategia personajelor. I* [cu o bibliografie de 12 titluri], MICL, 163—170 ; (*II*), RITL, **18**, nr. 4, 1969, 649—657.
1044. Mănucă, Dan, *Metafora în poezie și în proză*, Ateneu, **6**, nr. 4, 1969, 2, 3.
1045. Mănucă, Dan, *Propriu și figurat în metaforă* [I], Cronica, **4**, nr. 19, 1969, 7 ; (*II*), nr. 21, 1969, 7.
1046. Milaș, Constantin, *Aliterația în poezia lui Coșbuc*, LL, **20**, 1969, 131—149.
1047. Moldovanu, Dragoș, *Influențe ale manierismului greco-latin în sintaxa lui Dimitrie Cantemir : hiperbatul*, SLLF, 25—50.
1048. Moldovanu, Dragoș, *Oriental și clasic în stilistica frazei lui Cantemir* [cu un rezumat în franceză], ANL, **19**, 1968 [1969], 29—60.
1049. Munteanu, Ștefan, *Creația lexicală în limba literaturii*, Orizont, **20**, nr. 11, 1969, 78—80.
1050. Munteanu, Ștefan, *Etimologia și limba artistică*, Orizont, **20**, nr. 10, 1969, 92—93.
1051. Munteanu, Ștefan, *Între lexicografie, limbă literară și stilistică* (*Observații pe marginea lucrării* **Stilul poetic al lui Mihai Eminescu**, *de L. Gáldi*), SCL, **21**, nr. 1, 1970, 49—57.
1052. Munteanu, Ștefan, *Sensul inovației în limba poetică*, Orizont, **21**, nr. 1, 1970, 84—86.
1053. Munteanu, Ștefan, *Structură lingvistică și analiză poetică*, MICL, 199—203.
1054. Munteanu, Ștefan, *Structură stilistică și armonie poetică. Cu referire la poemul* **Peste vîrfuri** [de Mihail Eminescu], LR, **18**, nr. 3, 1969, 213—222.
1055. Munteanu, Ștefan, **Tusculum** *de Lucian Blaga. Observații stilistice*, LL, **22**, 1969 [1970], 151—158.
1056. Negrici, Eugen, *Expresivitatea involuntară* [în literatura veche], Ramuri, **7**, nr. 3, 1970, 19.
1057. Negrici, Eugen, *Urmuz sau drama rostirii cuvîntului*, Ramuri, **6**, nr. 6, 1969, 17.

1058. Nestorescu, Andrei, *Originalitate sau „modă" stilistică?* [în poezia actuală], LR, **18**, nr. 3, 1969, 275—277.
1059. Noica, Constantin, *Cum traducea filozofie Eminescu*, Tribuna, **12**, nr. 14, 1969, 1.
1060. Novicov, Mihai, *Studiul literaturii ca serie de fapte specifice*, MICL, 147—153.
1061. Pascu, Al., *Insuficiențele unei traduceri* [B. Russel, *Memorii*, trad. de Adina Arsenescu], Cronica, **5**, nr. 12, 1969, 9.
1065. Petre, Luiza, *Simetrie și echilibru în poezia* **Nu mai zăresc...** *de Tudor Arghezi*, LR, **18**, nr. 4, 1969, 319—323.
1066. Piatkowski, Adelina, *Structurile grafice în sprijinul interpretării structurilor epice*, MICL, 217—227.
1067. Pintea, Gabriela-Maria, *Baudelaire, dificultăți de transpoziție*, Ramuri, **6**, nr. 12, 1969, 18.
1068. Popescu-Topolog, Ion, D., *Aspecte de limbă și stil în poezia lui G. Coșbuc*, AnLic Brașov, **83**, 1969, 127—136.
1069. Răcariu, Grigore, *Valori stilistice ale exprimării superlative la Ion Creangă*, LL, **19**, 1968 [1969], 111—115.
1070. Roceric-Alexandrescu, Alexandra, *La fonction du contexte dans l'œuvre de Hortensia Papadat-Bengescu* [cu 3 scheme în text], Cahiers, **6**, 1969, 183—191.
1071. Română, Elena, *Epitetul heinan în traducerea lui Șt. O. Iosif* [cu rezumate în rusă și franceză], STUBB, **14**, fasc. 2, 1969, 111—122.
1072. Rosetti, Al. și Gheție, Ion, *Limba și stilul operei beletristice a lui Mihai Eminescu* [cu o bogată bibliografie], SILL, II, 307—351.
Vezi și nr. 1105.
1073. Rosetti, Al. si Gheție, Ion, *Limba și stilul lui Ion Heliade Rădulescu* [cu o bogată bibliografie], SILL, II, 7—36.
1074. Ruffini, Mario, *Tehnică și stil în* **Cazania la Adormirea prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu** *de Antim Ivireanul* [articol tradus de Iuliu Rațiu], MB, **19**, nr. 1—3, 1969, 39—47.
1075. Rusu, Valeriu, *Din lexicul eminescian*, LR, **19**, nr. 1, 1970, 83—85.
1076. Saidi, Șokufé, *Omar Khayan în românește*, RLit, **2**, nr. 42, 1969, 2.
1077. Schwartz, Liana, *Écart sémantique, structure des temps et structure des personnes dans le langage poétique (Avec application aux variantes de* **Mai am un singur dor** *de Eminescu)* [cu o bibliografie de 11 titluri, 9 figuri și 3 tabele în text], RRL, **15**, nr. 1, 1970, 17—29.
1078. Schwartz, Liana, *Studiul matematic al variantelor poeziei „Mai am un singur dor" de Mihai Eminescu* [cu o bibliografie de 12 titluri și un rezumat în franceză], SCMatem, **22**, nr. 2, 1970, 311—329.
1079. Seche, Luiza, *Lexicul artistic eminescian în perspective statistice* [cu 3 tabele în text], SLLF, 65—90.
1080. Sfîrlea, Lidia, *Considerații cu privire la ritmul prozei literare românești*, SLLF, 91—129.
1081. Skilokosici, R., *Traducere și trădare* [*Viața lui Toulouse-Lautrec*, trad. de Rodica Lipatti, RLit, **2**, nr. 24, 1969, 2.
1082. Sorescu, Roxana, *Cîteva contribuții la o analiză structurală a operei literare*, MICL, 205—215.
1083. Sterpu, Gh., *Valori stilistice în poezia „Sara pe deal" de M. Eminescu* [cu 2 grafice în text], SLLFolc, **1**, 1969, 91—100.
1084. Tabarcea, Cezar, *Valorificarea conceptelor structuraliste în cercetarea proverbelor românești* [cu un rezumat în franceză], AUB, **17**, 1968, 169—173.
1085. Todoran, Eugen, *Structura artistică a operei și istoria fenomenului literar*, MICL, 143—146.
1086. Tohăneanu, G. I., *Ritm dominant, substituiri ritmice, ritm secund*, LR, **18**, nr. 6, 1969, 551—565.
1087. Tohăneanu, G. I., *Stilul artistic al lui Ion Creangă*, București, Editura științifică, 1969, 236 p.
Vezi și nr. 1099, 1101, 1107.
1088. Tohăneanu, G. I., *Valori artistice ale repetiției în poezia lui Eminescu*, SLLFolc, **1**, 1969, 111—120.
1089. Trâpcea, Liliana, *Valori stilistice în episodul Greciei antice din „Memento mori" de M. Eminescu*, CLL, **1**, 1968, 75—89.

1090. Ţiroiu, Nicolae, *Particularităţi stilistice în scrierile lui Ion Popovici-Bănăţeanu*, Orizont **20**, nr. 12, 1969, 81—84.
1091. Vaina, Lucia, *Étude mathématique du poème de Charles Baudelaire* **A une passante** *et de ses divers traductions roumaines* [cu 9 tabele în text], rrl, **15**, nr. 1, 1970, 37—47.
1092. Vianu, Tudor, *Nicolae Bălcescu, artist al cuvîntului*, sill, II, 144—162.
1093. Vianu, Tudor, *Observaţii asupra limbii şi stilului lui A. I. Odobescu*, sill, II, 241—273.
1094. Vincenz, Andrei, *„Rhytme intérieur" et information poétique* [cu 4 figuri în text şi 2 în afară de text], rrl, **14**, nr. 2, 1969, 163—178.
1095. Vulpe, Magdalena, *George Coşbuc* [limba şi stilul; cu o scurtă bibliografie], sill, II, 433—459.
1096. Zacordoneţ, A., *Lingvističeskie aspekty perevodov s russkogo jazyka na rumynskij*, rs, **16**, 1968, 397—407.
1097. Zugun, Petru E., *Epitetul eminescian în lumina statisticii* [cu un tabel cuprinzînd date statistice din 90 de poezii], ll, **22**, 1969, [1970], 129—150.
1098. * * * *Metodologia istoriei şi criticii literare. Studii.* Academia Republicii Socialiste România. Institutul de istorie şi teorie literară „G. Călinescu". Redactori responsabili: prof. univ. dr. doc. Al. Dima, prof. univ. Mihai Novicov, [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Socialiste România, [1969], 229 [—232] p. [cu 25 de articole din următoarele domenii: probleme de metodologie în istoria literaturii (7), probleme ale criticii literare (8), probleme de stilistică şi de analiză structurală (10].

*

Vezi şi nr. 49, 210, 374, 442, 443, 446, 447, 450, 451, 456, 471, 481, 494, 495, 497, 498, 499, 502, 547, 607, 608, 655, 857, 870, 872, 920.

Recenzii

1099. Anghelescu, Mircea, G. I. Tohăneanu, *Stilul artistic al lui Ion Creangă*, Scînteia, **39**, nr. 8309, 17 ian. 1970, 4; reluat şi în rb, **23**, nr. 2, 1970, 119.
Vezi nr. 1087.
1100. Bulgăr, Gh., [La rubrica: Cronica limbii literare] [despre *Studii de stilistică* de Tudor Vianu şi *Compendiu de istorie a literaturii române* de G. Călinescu], Familia, **5**, nr. 5, 1969, 4; [despre stilul unor scriitori tineri], nr. 10, 1969, 4.
1101. Graur, Al., [La rubrica: Cronica limbii] *Stilul lui Creangă* [pe marginea cărţii lui G. I. Tohăneanu], rlit, **2**, nr. 41, 1969, 14.
Vezi nr. 1087.
1102. Ionescu, Liliana, Lorenzo Renzi, *Canti narrativi tradizionali romeni.* Studio e testi, Leo S. Olschki editore, Firenze, 1969, 167 p., rrl, **15**, nr. 1, 1970, 94—96 [în franceză].
1103. Negrici, Eugen, Al. Bojin: *„Studii de stil şi limbă literară"*, Ramuri, **6**, nr. 12, 1969, 12.
Vezi brl, **11**, 1968/1969, nr. 681.
1104. Pătrar, G., *Un filolog francez despre limba română literară* [pe marginea articolului lui Charles Champrux *Lingvistica vie* din „Les lettres françaises", nr. 1264, 1968], Ateneu, **6**, nr. 12, 1969, 17.
1105. Piru, Al., *Limba şi stilul operei literare a lui Mihai Eminescu*, rlit, **3**, nr. 3, 1970, 12.
Vezi nr. 1072.
1106. Rachici, Dim., Al. Bojin: *„Studii de stil şi limbă literară"*, Orizont, **20**, nr. 5, 1969, 88—90.
Vezi brl, **11**, 1968/1969, nr. 681.
1107. Sîngeorzan, Zaharia, G. I. Tohăneanu: *Stilul artistic al lui Ion Creangă*, Cronica, **4**, nr. 51, 1969, 8.
Vezi nr. 1087.

c. Cultivarea limbii

1108. Adam, Ioan, *Impasul beţiei de cuvinte* [despre limbajul criticii literare], Scînteia, **39**, nr. 8206, 4 oct. 1969, 4.
1109. Adam, Ioan, *„Modă lexicală"*, Scînteia, **39**, nr. 8331, 8 febr. 1970, 4.

1110. BEJENARU, G., [La rubrica : Cum scriem] *Greşeli mai mult sau mai puţin curente*, PN, **15**, nr. 1, 1970, 16—18.
1111. BOTEZ, DEMOSTENE, *Cultivarea limbii române*, IB, **16**, nr. 4914, 6 iun. 1969, 2.
1112. BOTEZ, DEMOSTENE, *Limba „literară" şi... „neliterară"*, RLib, **27**, nr. 7780, 24 oct. 1969, 3.
1113. B. T., *Beţia de cuvinte*, RLit, **3**, nr. 10, 1970, 10.
1114. CIURCU, S., [La rubrica : Scripta manent] *Incompetenţă semantică*, Astra, **4**, nr. 4, 1969, 12.
1115. D. E., *Performanţe stilistice*, Steaua, **20**, nr. 8, 1969, 127.
1116. DRAGOŞ, NICOLAE, *Drama cuvîntului de neînţeles* [în opera unor poeţi actuali], Scînteia, **39**, nr. 8079, 29 mai 1969, 1, 4.
1117. DUMITRESCU, RODICA, *A vorbi, vorbire*, SCTin, **25**, nr. 6199, 23 apr. 1969, 4.
1118. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Certuri de cuvinte*, RLit, **2**, nr. 14, 1969, 14; *Pseudo-kinighetikos*, nr. 15, 1969, 14; *Filme traduse*, nr. 16, 1969, 14; *Cuvinte rău analizate*, nr. 17, 1969, 14; *Falsă franceză, spaniolă etc.*, nr. 19, 1969, 14; *Nume de agent*, nr. 20, 1969, 14; *De la lume adunate...*, nr. 21, 1969, 14; *Pro domo*, nr. 22, 1969, 14; *Stabilitate şi mobilitate*, nr. 26, 1969, 14; *Cuvinte rău înţelese*, nr. 27, 1969, 14; *...nauţi*, nr. 30, 1969, 14; *Cuvinte încrucişate*, nr. 33, 1969, 14; *Cuvinte boicotate*, nr. 35, 1969, 14; *Negaţii*, nr. 38, 1969,14; **A servi**, nr. 39, 1969, 14; **Bucureştiul**, nr. 40, 1969, 14; *Prepoziţii*, nr. 43, 1969, 14; *Locul adjectivului*, nr. 44, 1969, 14; *Răspunsuri*, nr. 46, 1969, 14; *Comparaţii*, nr. 48, 1969, 14; *Cuvintele cele mai folosite*, nr. 50, 1969, 14; *Cuvinte de sezon*, **3**, nr. 1, 1970, 14; *În loc de autocritică*, nr. 3, 1970, 14; *Un fel de autocritică*, nr. 4, 1970, 14; *Posesive*, nr. 7, 1970, 14; *Gramatica la admitere*, nr. 8, 1970, 14; *Locul superlativului*, nr. 10, 1970, 14.
1119. IACOBAN, MIRCEA RADU, *Revizuiri terminologice*, SCTin, **26**, nr. 6459, 21 febr. 1970, 1, 5.
1120. MACREA, D., [La rubrica : Cum scriem] *Cultivarea limbii*, PN, **15**, nr. 1, 1970, 16—17.
1121. MARIAN, EUGEN B., *Fără titlu ...* [despre titluri], PN, **14**, nr. 4, 1969, 16—17.
1122. MARTIN, AUREL, *Însăilări lexicale care sfidează ideea de cultură* [limba unor scriitori debutanţi], Scînteia, **39**, nr. 8183, 11 sept. 1969, 4.
1123. MIHĂESCU, N., [La rubrica : Cum e corect] *Spicuiri*, IB, **16**, nr. 4842, 12 mart. 1969, 2; *Pleonasme*, nr. 4860, 2 apr. 1969, 2; *Construcţii*, nr. 4872, 16 apr. 1969, 2; *Cum folosim cuvintele*, nr. 4878, 23 apr. 1969, 2; *Discordanţe*, nr. 4888, 7 mai 1969, 2; *Conexiuni*, nr. 4894, 29 apr. 1969, 2; *Un aspect lexical*, nr. 4900, 21 mai 1969, 2; *Între subiect şi predicat*, nr. 4906, 28 mai 1969, 2; *În legătură cu un acord gramatical*, nr. 4912, 4 iun. 1969, 2; *Cînd fraza e complexă*, nr. 4918, 11 iun. 1969, 2; *Adjectiv sau adverb?*, nr. 4930, 1969, 2; *Pornind de la o frază*, nr. 4936, 2 iul. 1969, 2; *Formule imitate*, nr. 4942, 9 iul. 1969, 2; *În jurul unei construcţii*, nr. 4948, 16 iul. 1969, 2; *Vocabularul „distins"*, nr. 4960, 30 iul. 1969, 2; *Cuvintele — în context*, nr. 4978, 20 aug. 1969, 2; *Tot despre stilul bombastic*, nr. 4989, 3 sept. 1969, 2; *Limbajul păsăresc*, nr. 4995, 10 sept. 1969, 2; *Ambiguităţi*, nr. 5001, 17 sept. 1969, 2; *Articulaţii*, nr. 5007, 24 sept. 1969, 2; *Construcţii*, nr. 5013, 1 oct. 1969, 2; *Aspecte lexicale*, nr. 5019, 8 oct. 1969, 2; *Despre o anume construcţie*, nr. 5025, 15 oct. 1969, 2; *Discordanţe*, nr. 5031, 22 oct. 1969, 2; *„Între" şi „dintre"*, nr. 5037, 29 oct. 1969, 2; *Virgula !*, nr. 5043, 5 noiemb. 1969, 2; *În jurul unor construcţii*, nr. 5049, 12 noiemb. 1969, 2; *Zorzoane lexicale*, nr. 5055, 19 noiemb. 1969, 2; *Erori... care pot duce în eroare*, nr. 5061, 26 noiemb. 1969, 2; *Inadvertenţe*, nr. 5067, 3 dec. 1969, 2; *Unele verbe în context*, nr. 5073, 10 dec. 1969, 2; *Stil*, nr. 5079, 17 dec. 1969, 2; *Un aspect al limbii literare*, nr. 5087, 26 dec. 1969, 2; *Sensuri lexicale*, **18**, nr. 5094, 7 ian. 1970, 2; *Epitetele*, nr. 5107, 22 ian. 1970, 2; *Aspect gramatical*, nr. 5112, 28 ian. 1970, 2; *Devieri de la structura limbii. În privinţa verbului*, nr. 5118, 4 febr. 1970, 2; *„Originalitate"*, nr. 5124, 11 febr. 1970, 2; *Aspecte*, nr. 5136, 25 febr. 1970, 2; *Stil*, nr. 5142, 4 mart. 1970, 2; *Omisiuni*, nr. 5154, 18 mart. 1970, 2.
1124. MIHĂESCU, N., *Beţia de cuvinte. „Nucleele ascunse", „Cheile percutante...". „Nu deranjează, ci din contră"*, Lupta de clasă, **50**, nr. 1, 1970, 121—122.
1125. MIRCU, M., *Un orăşel poate fi mare* [critică construcţia *mic* + diminutiv care este foarte frecventă într-o traducere din I. Ehrenburg], RLit, **2**, nr. 32, 1969, 2.
1126. MORARU, AURELIA, [La rubrica : Limba noastră] *Neologismele*, Albina, **72**, nr. 2, 1969, 4; *Regionalismele*, nr. 7, 1969, 4.

1127. Novăceanu, Darie, *Limbaj*, ib, **16**, nr. 4935, 1 iul. 1969, 1, 3.

1128. Pascadi, Ion, *Sens și ambiguitate* [folosirea arbitrară a acestor noțiuni în critica literară]. rlit, **3**, nr. 2, 1970, 5.

1130. Poalelungi, Gheorghe, [La rubrica : Cronica limbii] *Neologisme juridice*, Pentru patrie, **19**, nr. 12, 1968, 29 ; *Etimologii „patologice"*, **20**, nr. 1, 1969, 28—29 ; *Aspecte de sinonimie*, nr. 2, 1969, 29—30 ; *Recurs „la... istoria limbii române"*, nr. 3, 1969, 20—30 ; [fără titlu], nr. 4, 1969, 30 ; *Tehnică și limbaj*, nr. 5, 1969, 29—30 ; *Cuvintele ... de drept*, nr. 8, 1969, 30.

1131. Popescu-Marin, Magdalena, [La rubrica : Cum scriem] *Noțiuni, cuvinte, sensuri*, pn, **14**, nr. 4, 1969, 24 ; *Din nou despre titluri*, nr. 7, 1969, 40 ; *Imperfecțiunile unui model*, nr. 10, 1969, 40 ; *Răsfoind ziarele: „Flacăra Iașului" și „Făclia"*, nr. 12, 1969, 44—45.

1132. Regman, Cornel, *Cînd beția de cuvinte înecă exigențele criticii*, Scînteia, **38**, nr. 8030, 9 apr. 1969, 4.

1133. Rusu, gr., *În absența gramaticii*, rlit, **3**, nr. 11, 1970, 2.

1134. Seche, Luiza, [La rubrica : Cum scriem] *Cosmonautică și lingvistică*, pn, **14**, nr. 8—9, 1969, 56—57.

1135. Sever, Ion, *„Mult e dulce și frumoasă"* [observații de ortografie, limbă și stil pe marginea cărții „A sosit ora" de Radu Theodoru], Astra, **4**, nr. 10, 1969, 8, 16.

1136. Sfîrlea, Lidia, [La rubrica : Cum scriem] *Microfonul — o tribună sub aspectul pronunțării*, pn, **14**, nr. 3, 1969, 34.

1137. Tașcu, Valentin, *Reverberația poetică — un stil?*, Tribuna, **13**, nr. 15, 1969, 3.

1138. Teodorescu, V., [La rubrica : Cum vorbim, cum scriem?] *„A pune problema"*, Munca, **25**, nr. 6690, 17 mai 1969, 2 ; *Superlative*, nr. 6709, 8 iun. 1969, 2 ; *Neologisme în limbajul sportiv*, nr. 6715, 15 iun. 1969, 2 ; *Despre „limbajul" ședințelor*, nr. 6726, 28 iun. 1969, 2 ; *Pleonasme*, nr. 6743, 18 iul. 1969, 2 ; *Politețe*, nr. 6779, 29 aug. 1969, 2 ; *„Anunțuri"*, nr. 6838, 6 noiemb. 1969, 2 ; **Mini, micro, tele**, nr. 6841, 9 noiemb. 1969, 2 ; *Topica „anunțurilor"*, nr. 6844, 13 noiemb. 1969, 2 ; *Inexactități. Pleonasme și clișee verbale*, nr. 6859, 30 noiemb. 1969, 2 ; *Acordul*, nr. 6877, 21 dec. 1969, 2 ; *Din nou despre acord*, nr. 6880, 25 dec. 1969, 2 ; *Sensul unor cuvinte*, **26**, nr. 6887, 6 ian. 1970, 2.

★

Vezi și nr. 857.

Recenzii

1139. Buzași, Ion, *„Umor și ... gramatică"* [de Ion Roman], gî, **21**, nr. 992, 1969, 4.
Vezi brl, **11**, 1968/1969, nr. 744.

10. ONOMASTICĂ

a. Generalități

1140. Graur, Al., *Nume proprii cu* **a** *protonic*, cl, **14**, nr. 1, 1969, 99—100.

1141. Homorodean, M., Mocanu, N., *Din onomastica comunei Scărișoara (jud. Alba)* [cu rezumate în rusă și engleză], stubb, **14**, fasc. 2, 1969, 135—141.

★

Vezi și nr. 53, 567.

Recenzii

1142. GRECU, DOINA, *Studii de onomastică* [1969], Familia, **5**, nr. 37, 1969, 2.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 557.
1143. LOȘONȚI, D., *Studii și materiale de onomastică*, București, Editura Academiei, 1969, 221 p., CL, **14**, nr. 2, 1969, 357—360.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 557.
1144. PĂLTINEANU, V., *Studii și materiale de onomastică*. București, Editura Academiei R.S.R., 1969, 221 p. (Filiala din Cluj a Academiei, Institutul de lingvistică și istorie literară), STUBB, **15**, fasc. 1, 1970, 142—144.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 557.

b. Antroponimie

1145. LOȘONȚI, D., *Sistemul popular de denominație personală din Bonțida (jud. Cluj)*, CL, **14**, nr. 1, 1969, 115—123.

★

Vezi și nr. 1012, 1013.

b. Nume de animale

1146. NEIESCU, ILEANA și STAN, AURELIA, *Nume proprii de animale în zona Porților de Fier*, CL, **14**, nr. 2, 1969, 309—317.
1147. PĂTRĂȘCANU, TRAIAN, *Nume de animale din județul Alba* [cu 2 tabele în text], LL, **22**, 1969 [1970], 107—120.

c. Toponimie

1148. ANDREI, VICTOR, *În legătură cu terminologia* **Bucegi-Bucecei**, Terra, **1**, nr. 6, 1969, 67—69.
1149. BORDAN, EUGENIA, HILLINGHER, N., *Termeni geografici de origine populară din județul Caraș-Severin*, Terra, **1**, nr. 3, 1969, 102.
1150. CALOTĂ, ION, *Arhaisme în toponimia comunei Livezi județul Vîlcea*. Academia Republicii Socialiste România. Centrul de istorie, filologie și etnografie Craiova, Comunicări, Seria lingvistică IV, Craiova, 1968, 11 p. [litografiat]; **retipărit** și în LR, **18**, nr. 5, 1969, 495—497.
1151. CONEA, ION, *Avem datoria să culegem comoara toponimiei noastre*, GÎ, **21**, nr. 1000, 1969, 3.
1152. CONEA, ION, *Cum să adunăm comoara toponimiei noastre*, GÎ, **21**, nr. 1006, 1969, 3.
1153. CONEA, ION, **Higi — (H) Igirosul — Igiroasa**, Terra, **1**, nr. 3, 1969, 100—101.
1154. CONEA, ION, *Țara Hațegului — geografie, toponimie și istorie*, Natura, **20**, nr. 3, 1968, 3—10.
1155. DRĂGULIN, GH. I., *Biserica din satul Meteleu-Lipănescu (Buzău) și slujitorii ei* [despre toponimicul *Meteleu*], GB, **28**, nr. 1—2, 1969, 131—148.
1156. HOMORODEAN, M., *Note de toponimie [Coștila, În Apărate, Strugar(i), Strugu, Tulișa, Túlea]*, CL, **14**, nr. 2, 1969, 319—321.
1157. IONESCU, I., *Semnificația* **Argeșului**, MO, **20**, nr. 7—8, 1968, 563—567.
Vezi și nr. 1173.
1158. JANITSEK, E. și VIȘOVAN, ȘT., *Stratul vechi românesc al toponimiei din Rona de Sus (jud. Maramureș)*, CL, **14**, nr. 1, 1969, 101—107.
1159. MAZILU, DAN HORIA, *Dicționar toponimic argeșean.* **Bratia**, Argeș, **4**, nr. 3, 1969, 17.
Vezi și nr. 1161.
1160. MIHĂILESCU, V., *Materiale pentru un dicționar al termenilor geografici de origine populară*, Natura, **20**, nr. 5, 1968, 84—85.
1161. MOISE, ION, *Despre etimologia hidronimului* **Bratia**, Argeș, **4**, nr. 5, 1969, 18.
Vezi și nr. 1159.
1162. PĂTRUȚ, MALVINA, *Despre vechimea toponimelor în* **-ești** [cu rezumate în rusă și franceză], STUBB, **14**, fasc. 2, 1969, 131—133.
1163. PETROVICI, EMIL, *Rumyny kak sozdateli „slavjanskih" toponimov*, RS, **16**, 1968 [1969], 5—18.
1164. POPESCU-SPINENI, M., *Terminologie geografică*, Terra, **1**, nr. 1, 1969, 76—80.

1165. Proca, Viorica, Oprea, Sorin, Al., Mînea, V., Cocoşilă, Gh., Florea, Costache, *Termeni geografici de origine populară din judeţele Braşov, Olt, Teleorman*, Terra, **1**, nr. 6, 1969, 69—70.
1166. Rusu, Ioan, Grapini, Viorica, *Termeni geografici de origine populară din judeţul Bistriţa-Năsăud*, Terra, **1**, nr. 3, 1969, 103.
1167. Sufleţel, Rodica, *Cîteva observaţii asupra toponimiei din comuna Gura-Văii (judeţul Mehedinţi)* [cu un rezumat în franceză], Philologica, **1**, 103—114.
1168. Ştefănescu, C. M., *Consideraţii asupra toponimului „Ardeal"*, Natura, **20**, nr. 5, 1968, 50—52.
1169. Ştefănescu, C. M., Penteleul şi Siriul, Terra, **1**, nr. 2, 1969, 84—85.
1170. Ţâra, Vasile, *Originea numelui topic* **Frij**, LR, 19, nr. 1, 1970, 51—57.
1171. Vinţeler, O. şi Oroş, M., *Observaţii privind delimitarea microtoponimiei de macrotoponimie*, CL, **14**, nr. 1, 1969, 109—113.

★

Vezi şi nr. 472.

Recenzii

1172. Cazacu, Matei, Pavel. Binder, *Contribuţii la geografia istorică a Banatului de Severin* Contributions à la géographie historique du Banat de Severin], „Studii", **21** (1968), 4, p. 625—639, RESEE, **7**, 1969, nr. 3, 583.
1173. * * * I. Ionescu, *Semnificaţia* **Argeşului**, în „Mitropolia Olteniei", XX (1968), nr. 7—8, p. 563—567, ST, **21**, nr. 3—4, 1969, 279.
Vezi nr. 1157.
1174. * * * *Studii* [pe marginea articolului lui Ion Hurdubeţiu, *Problemès de toponymie de la région d'Argeş. Quelques contributions à l'éclaircissement de l'origine de* **Sehei** din Südost-Forschungen, München, **27**, p. 293—301], Argeş, **4**, nr. 8, 1969, 2.

11. ORTOGRAFIE ŞI ORTOEPIE

1175. Bejan, D., *Despre scrierea unor cuvinte compuse* [I], Steaua, **20**, nr. 7, 1969, 114—115; [II], nr. **9**, 1969, 109—110.
1176. Ciobanu, Fulvia, [La : Rubrica cititorilor] *Scrierea cu î şi â*, LR, **18**, nr. 5, 1969, 521—522.
1177. Ciobanu, Fulvia, [La : Rubrica cititorilor] *Scrierea cu majuscule* [răspuns lui Ilie Dorneanu din Suceava], LR, **18**, nr. 5, 1969, 521.
1178. Graur, Al., [la rubrica : Cronica limbii] *Iarăşi â şi î*, RLit, **2**, nr. 18, 1969, 14; **Creind** sau **creînd**?, nr. 29, 1969, 14; **Sunt** şi **sînt**, nr. 36, 1969, 14.
1179. Necula, Ion P., *Ortografia prin imagini şi comparaţii*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1969 [1970], 137 [—140] p.
1180. Nichifor, Rozalia, **Arădan** *sau* **arădean**?, RLit, **2**, nr. 25, 1969, 2.
1181. Pană, M., *Trei observaţii* [pentru o nouă ediţie a *Îndreptarului ortografic, ortoepic şi de punctuaţie*], PN, **15**, nr. 1, 1970, 18.
1182. Seche, Luiza, [La rubrica : Cum scriem] *Pentru o nouă ediţie a* Dicţionarului ortografic, PN, **14**, nr. 11, 1969, 34—35.
1183. Sfîrlea, Lidia, *Pronunţarea literară românească — stilul scenic* — [cu un indice de autori], Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, 208 p,

V. BALCANISTICĂ

1184. Gabinski, M. A., *Etiologija balkanskoj utraty infinitiva v svete faktov sefardskogo jazyka*, RRL, **14**, nr. 6, 1969, 539—548.

★

Vezi şi nr. 66, 82, 200, 474, 500.

VI. *FILOLOGIE CLASICĂ*

1185. Bănăţeanu, Vlad, *Termes grecs pour désigner les „vases" formés avec le suffixe égéo-asianique* **-ano** *et qvec d'autres suffixes*, rrl, **14**, nr. 3, 1969, 205—219.
1186. Beševliev, V., *Procopiana*, resee, **7**, nr. 1, 1969, 39—41.
1187. Ceauşescu, Petre, *Comemorarea lui George Murnu la Cercul studenţesc de limbi clasice* [din Bucureşti, la 9 noiemb. 1969], StCl, **11**, 1969, 301.
1188. Cicanci, Olga, *Literatura în limba greacă în Moldova şi Ţara Românească în veacul al XVII-lea*, Studii, **23**, nr. 1, 1970, 17—42.
1189. Cosoi, Gh., *Interpretări din Iuvenal. Pe marginea versiunilor româneşti*, Aui, **15**, 1969, 131—136.
1190. Demetrescu, Florica, *Observaţii asupra folosirii ablativului absolut la Iordanes* [cu un rezumat în franceză], aub, **17**, 1968, 433—442.
1191. Dobroiu, Eugen, *Artifices phonique employés par les écrivains romains pour suggerer certaines particularités de prononciation*, aub, **17**, 1968, 443—448.
1192. Dobroiu, Eugen, *Pour une édition du* **Satiricon**. *IIe série*, stcl, **11**, 1969, 115—128.
1193. Georgesco, Valentin Al., *Présentation de quelques manuscrits juridiques de Valachie et de Moldavie (XVe —XIXe siècle). Contribution à l'étude de la réception du droit byzantin en Roumanie. II*, resee, **7**, nr. 2, 1969, 335—365.
Vezi şi brl, **11**, 1968/1969, nr. 762.
1194. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Latina, limbă internaţională*, rlit, **2**, nr. 32, 1969, 14.
1195. Graur, Al., *Originea verbelor latineşti compuse cu* **-fico**, stcl, **11**, 1969, 27—30.
1196. Grinbaum, N. S., *Jazyk Pindara i nadpisi Krita*, stcl, **11**, 1969, 31—38.
1197. Guilland, R., *Études sur l'histoire administrative de l'Empire byzantin. Sur les titres du Bas-Empire byzantin : préteur du peuple, skoutérios, ou porte-bouclier, protokomès ou premier comte*, resee, **7**, nr. 1, 1969, 81—89.
1198. Guyonvarc'h, Christian-J., *Le nom de Durostorum*, Apulum, **7**, 1968, 201—208.
1199. Kriaras, E., *Noms propres de provenance italienne dans le „Théâtre crétois". — Degré d'érudition des auteurs*, resee, **7**, nr. 1, 1969, 133—141.
1200. Lemerle, Paul, *Sur deux termes grecs concernant l'écriture à l'époque byzantine*, resee, **7**, nr. 1, 1969, 151—154.
1201. Mihăescu, Haralambie, *Les termes de commandament militaires latins dans le* Strategicon *de Maurice*, rrl, **14**, nr. 3, 1969, 261—272.
1202. Mihăescu, Haralambie, *Les éléments latins des „Tactica-strategica" de Maurice-Urbicius et leur écho en néo-grec [II]*, resee, **7**, nr. 1, 1969, 155—166 ; *III*, nr. 2, 1969, 267—280.
1203. Papadopoulos, Athanase, *Un ouvrage inconnu du philosophe Élie. Un nouveau manuscrit des „Prolégomènes à la philosophie" de David*, rssps, **13**, nr. 3, 1969, 343—353.
1204. Popescu, Em., *Die spätgriechischen Inschriften aus Klein-Skythien* [cu 12 figuri în text si în afară de text], Dacia, **11**, 1967, 163—176.
1205. Ruch, M., *Objectivité et subjectivité dans la période hypothétique latine*, rrl, **14**, nr. 2, 1969, 101—108.
1206. Schirò, Giuseppe, *Un apografo della Cronaca dei Tocco prodotto da Nicola Sofianòs* [cu 2 facsimile în afară de text], resee, **7**, nr. 1, 1969, 209—219.
1207. Sluşanschi, Dan, *Tacitus, Dialogus de oratoribus, 33, 3*, stcl, **11**, 1969, 225—227.
1208. Sluşanschi, Dan, *Tema şi desfăşurarea celei de a patruzecea epistole a lui Seneca filozoful*, stcl, **11**, 1969, 101—113.
1209. Ševčenko, Ihor, *A Byzantine inscription from Silistra reinterpreted* [cu 2 facsimile în text], resee, **7**, nr. 4, 1969, 591—598.
1210. Ştef, Felicia, *O particularitate a ordinii cuvintelor frazei ipotetice în epigrafia dorică*, stcl, **11**, 1969, 19—26.
1211. Taverdet, Gérard, *Au sujet du toponyme „Markellai-Marcellae"*, resee, **7**, nr. 2, 1969, 397—399.
1212. Zunis, V. H., Panţiru, M., *Eminescu în limba greacă* [traducerile Ritei Bumi-Papa], Ateneu **6**, nr. 10, 1969, 3.
1213. * * * *Studii clasice*. Societatea de studii clasice din Republica Socialistă România, **11**, [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 470 p.

[—domenii: Comunicări şi studii (16 art.), Note şi discuţii (4 art.), Studiile clasice în lume (3 art.), Studiile clasice în România (5 art.), Recenzii (44), Cronică (1), In memoriam (1); cu un indice la volumele VI—XI].

★

Vezi şi nr. 52, 74, 94, 452, 470, 482, 483, 489, 501, 650, 923, 929, 1037, 1047, 1048, 1293, 1512, 1520, 1579, 1583.

Recenzii

1214. CALANGIU, ANCA, *Cornelii Taciti Libri qui supersunt* iterum edidit Erich Koestremann. Tom. II, Fasc. 2 *Germania. Agricola. Dialogus de oratoribus* (Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romano um Teubneriana), Lipsiae, 1964, XXVI + 128 p., stcl, 11, 1969, 342—344.

1215. CRONŢ, GHEORGHE, Vranousis Leandros, Τά χειρόγραφ τῶν μετεώρων. Καταλος ἐκδίδομένος ἐκ τῶν καταλοιπον Νίκου Α. Βέη. (Manuscrisele Meteorelor. Catalog extras din operele postume ale lui Nikos A. Bees), Atena, 1967, 80 p. + + LXXX planşe, Studii, **23**, nr. 1, 1970, 193.

1216. LUPAŞ, LIANA, W. S. Allen, *Vox Graeca. A guide to the pronunciation of classical Greek*. Cambridge, University Press, 1968, XVI + 157 p., stcl, **11**, 1969, 328—331.

1217. MIHĂESCU, HARALAMBIE, Alberto Zamboni, *Contributo allo studio del latino epigrafico della X Regio Augustea* (*Venetia et Histria*), „Atti dell'Istituto Veneto di scienze, lettere ed arti. Classe di scienze morali, lettere ed arti", t. CXXIV (1966), p. 463—517, t. CXXVI (1968), p. 77—129; „Memorie della Accademia Patavina. Classe di scienze morali, lettere ed arti", t. LXXX (1968), p. 139—170, RESEE, **7**, nr. 3, 1969, 573.

1218. MIHĂESCU, HARALAMBIE, Niceta von Remesiana, *De lapsu Susannae* [hg. von] Klaus Gamber, mit einer konkordanz zu den Schriften des Niceta von Sieghild Rehle. Verlag Friedrich Pustet, Regensburg, (1969), 139 pp. (Textus patristici et liturgici quos edidit Institutum Liturgicum Ratisbonense, fasc. 7), RESEE, **7**, nr. 4, 1969, 737—738.

1219. MIHĂESCU, HARALAMBIE, Niceta von Remesiana, *Instructio ad competentes. Frühchristliche Katechesen aus Dacien* [hg. von] Klaus Gamber; *Weitere Sermonen ad competentes* [hg, von] Klaus Gamber, Teil I, Teil II, Pustet, Regensburg, 1964, 1965 1966, VIII + 181 + 136 + 120 pp. (Textus patristici et liturgici quos edidit Institutum Liturgicum Ratisbonense, fasc. 1, 2, 5). Klaus Gamber, *Fragen zur Person und Werk des Bischofs Niceta von Remesiana*. „Römische Quartalschirft", LXII, 1967, pp. 222—231. Du meme, *Die Autorschaft von De sacramentis. Zugleich ein Beitrag zur Liturgiegeschichte der römischen Provinz Dacia mediterranea et Domus ecclesiae. Die ältesten Kirchenbauten Aquilejas sowie im Alpen - und Donaugebiet bis zum Beginn des 5. Jh. liturgiegeschichtlicht Untersucht*. Pustet, Regensburg, 1967, 1968, 152 + 103 pp. (Studia patristica et liturgica quae edidit Institutum Litrugicum Ratisbonense, fasc. 1, 2), RESEE, **7**, nr. 2, 1969, 423—426.

1220. NAGHIU, IOSIF E., Klaus Gamber, *Niceta von Remesiana. Instructio ad competentes. Katechesen aus Dacien*, Regensburg, VIII + 182 p., MB, **19**, nr. 4—6, 1969, 367—386.

1221. NAGHIU, IOSIF, E., M. V. A. Van Rovijen-Dijkman: *De vita beata. Lactantius*. Assen, 1967, VII + 194 p., MB, **19**, nr. 4-6, 1969, 366.

1222. NAGHIU, IOSIF, E., *Tertullien de Corona*, édition, introduction et commentaire de Jacques Fontaine, Paris, 1966, 182 p., MB, **19**, nr. 4—6, 1969, 366—367.

1223. NASTA, M., Erich Thummer, *Pindaros*, 2. Forschungsbericht, Anzeiger für die Altertumwissenschaft (Innsburck), XIX. Band, Oktober 1966, 4 Heft, col. 289—322, stcl, **11**, 1969, 355—357.

1224. NASTA, M., Lycophronis *Alexandra* edidit Lorenzo Mascialino (Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana), Lipsiae, 1964, XIV + 80 p., stcl, **11**, 1969, 339—340.

1225. NASTA, M., Quintus de Smyrne, *La Suite d'Homère*. Tome II, livre V—IX. Texte établi et traduit par Francis Vian. „Collection des Université de France", Paris, 1966, X + 225, stcl, **11**, 1969, 337.

1228. PIATKOWSKI, A., A. Lesky, *Homer* (4) *Fortsetzung*, în Anzeiger für die Altertumwissenschaft (Innsbruck) ,XVII, 1964, caietul 3/4, p. 130—154 şi XVIII, 1965, caietul 1, p. 1—30, stcl, **11**, 1969, 320—324.

1229. PIATKOWSKI, A., *Anthologia lyrica graeca*, ed. E. Diehl, fasc. 3, Iamborum Scriptores, Editio stereotypa (editionis tertiae 1952), Teubner, Leipzig, 1964, stcl, **11**, 1969, 332—333.

1230. PIATKOWSKI, A., Peter Walcot, *Hesiod and the Near East*, University of Wales Press, Cardiff, 1966, XII + 130 p + 24 p. index, stcl, **11**, 1969, 353—355.

1231. PIPPIDI, D. M., H. G. Liddell, R. Scitt, H. Stuart Jones, *Greek-English Lexicon. A Supplement*, edited by E. A. Barber, with the Assitance of P. Maas, M. Scheller and M. L. West. Oxford, At the Clarendon Press, 1968, XI + 153 p. in 4°, stcl, **11**, 1969, 331—332.

1233. PIPPIDI, D. M., *Inscriptions grecques et latines de la Syrie*. Publication commencée par L. JALABERT, S. J. et R. Mouterde, S. J., continuée par Claude Mondésert, Jean-Paul Rey Coquais (Institut Français d'Archéologie de Beyrouth. Bibliothèque archéologique et historique, LXXVIII). Paris, Geuthner, 1967, 302 p. in 4°; 58 planşe, 3 hărţi, stcl, **11**, 1969, 351—352.

1233. PIPPIDI, D. M., *L'Année épigraphique*. Revue des publications épigraphiques relatives à l'antiquité romaine. Fondée en 1888 par René Cagnat, dirigée de 1936 à 1964. par Alfred Merlin. Année 1966 rédigée par Jean Gagé, Marcel Leglay, H.-G, Pflaum et Pierre Wuilleumier, Paris, Presses Universitaires de France, 1968 221 p., stcl, **11**, 1969, 350.

1234. PIPPIDI, D. M., Maurice Holleaux, *Études d'épigraphie et d'histoire grecque*. Tome VI: Bibliographie et index détaillé par Louis Robert. Paris, De Boccard, 1968, 286 p., 4 planşe afară din text, stcl, **11**, 1969, 368—369.

1235. PIPPIDI, D. M., Strabon, *Géographie*. Tome II: livres III et IV. Texte établi et traduit par François Lasserre. Paris, „Les Belles Lettres", 1966, X + 242 pagini duble (trei hărţi afară din text), stcl, **11**, 1969, 335—336.

1236. POGHIRC, C., C. Iuli Caesaris *Commentarii*, edidit A. Klotz, vol. II: *Commentarii belli ciuillis*, editio stereotypa correctior editionis alterius. Addenda et corrigenda collegit et adeict W. Trillitzsch, Lipsiae, in aedibus, B. G. Reubneri MCMLIV, XXII + 174 p., stcl, **11**, 1969, 341.

1237. POGHIRC, C., Incerti auctoris *Epitoma rerum gestarum Alexandri Magni cum libro de morte testamentoque Alexandri* iterum edidit P. H. Thomas, Lipsiae, in aedibus B. G. Teubneri, MCMLXVI, XVIII + 52 p., stcl, **11**, 1969, 345.

1238. POGHIRC, C., Musée, *Héro et Léandre*, Texte établi et traduit par Pierre Orsini, Paris, Les Belles Lettres, 1968, XXXVI + 19 p. (duble), stcl, **11**, 1969, 337—338.

1239. TANAŞOCA, ŞERBAN N., Herbert Hunger, *Der byzantinische Katz-Mäuse-Krieg. Theodorus Prodromos, Katomoyomachia*. Einleitung, Text und Übersetunz. Verlag H. Böhlaus Nachf., Graz-Wien-Köln, 1968, 134 p. (Byzantina Vindobonensia. Herausgegeben von Kunsthistorischen Institut und dem Institut für Bynzantinistik der Universität Wien. Bd. III), RESSE, **7**, nr. 2, 1969, 440—441.

1240. TANAŞOCA, NICOLAE-ŞERBAN, J. Koder et E. Trapp, *Katalog der griechischen Handschriften im Staatsarchiv zu Tirana*, dans „Jahrbuch der Österreichischen Byzantinischen Gesellschaft", XVII (1968), pp. 197—214, RESEE, **7**, nr. 4, 1969, 746.

*

Vezi şi nr. 510, 1319.

VII. *GERMANISTICĂ*

1241. BERNER, HELMUT, [La rubrica: Mundart und Sprachbildung] *Wiear dieane drei Sprocha it ka... Die Mundart der Sathmarer Schwaben nebst einigen ihrer Besonderheiten*, NW, **21**, nr. 6400, 28 mai 1969, 4.

1242. Braun-Sànta, Roswitha, *Zu einigen Partizipialendungen im Siebenbürgisch-Sächsischen* [cu o listă de abrevieri a localităţilor anchetate], FVL, **12**, nr. 1, 1969, 79—82.

1243. Capesius, Bernhard, *Der Humanismus in Siebenbürgen. (I) Vielseitigkeit und Aufgeschlossenheit*, NW, **21**, nr. 6263, 21 iun. 1969, 5; (*II*) *Der Höhenpunkt*: *Johannes Honterus*, nr. 6268, 27 iun. 1969, 6; (*III*) *Ruinae Pannonicae*, nr. 6274, 4 iul. 1969, 5.

1244. Capesius, Bernhard, *Ein Kapitel Sprachgeschichte*: *„Heltauer Glossar" und „Mediascher Predigtbuch"*, NW, **21**, nr. 6406, 5 dec. 1969, 4.

1245. Capesius, Bernhard, [La rubrica: Unsere Sprachecke] *„Nachdem"* NW, **21**, nr. 6204, 12 apr. 1969, 4; *Warum nicht „monden"?*, nr. 6298, 1 aug. 1969, 4; **Sorgen — bersorgen — versorgen**, nr. 6346, 26 sept. 1969, 4; *Tatarennachricht*, nr. 6376, 31 oct. 1969, 4; *Das problematische -e*, nr. 6370, 24 oct. 1969, 4; *Die „wilde Gross"*, **22**, nr. 6475, 27 febr. 1970, 4.

1246. Capesius, B., Ising, G., *Eine Heltauer Handschirft mit Wörterverzeichnissen aus dem 15. Jahrhundert* [cu 2 figuri în text şi un rezumat în română], FVL, **12**, nr. 1, 1969, 9—24.

1247. Chiţoran, D., *The Semantic Field of English Factitive Verbs* [cu o bibliografie de 15 titluri], RRL, **14**, nr. 4, 1969, 333—341.

1248. Daan, Jo., *Bilingualism of Dutch immigrants in the U.S.A.*, ACIL X, **1**, 759—763.

1249. Gernentz, H. J., *Über den Auflösungsprozess der Mundart im Norden der Deutschen Demokratischen Republik* [cu 2 tabele şi o figură în text], ACIL X, **1**, 677—684; discuţii: H. Naumann 684 (germană).

1250. Gross, Karl-Hans, [La rubrica: Unsere Sprachecke]; **Fruktose, Kohlendioxid**, NW, **21**, nr. 6274, 4 iul. 1969, 4.

1251. Hromadka, Georg, [La rubrica: Unsere Sprachecke] **Sprachfehler**, Sprechfehler, *NW*, **21**, nr. 6382, 7 noiemb. 1969, 4; **Aparat, Maşhine**, nr. 6412, 12 dec. 1969, 4; **Der, die , das***gar nicht einfach*, **22**, nr. 6433, 9 ian 1970, 4; *„Verfittete" Sprache*, nr. 6439, 16 ian. 1970, 4; *Hauptwort?*, nr. 6457, 6 febr. 1970, 4.

1252. Keintzel-Schön, Fritz, [La rubrica: Unsere Sprachecke] *Geschlecht und Geschlechtwort*, NW, **22**, nr. 6451, 30 ian. 1970, 4.

1253. Kisch, Ruth şi Mantsch, Heinrich, *Un caz de bilingvism dublu. Observaţii asupra bilingvismului pe baza unor particularităţi ale dialectului săsesc din judeţul Sibiu* [fonetică, gramatică şi lexic; interferenţe între germana literară şi dialectul săsesc şi bilingvism român-săsesc], LR, **18**, nr. 3, 1969, 205—212.

1254. Lammert, Erich, *Banater Ortsneckerein III. Wenn in Taschene der Esel schreit*, NW, **21**, nr. 6322, 29 aug. 1969, 5.

1255. Maier, Michael, [La rubrica: Unsere Sprachecke] *Sprachlicher Aspekt*, NW, **21**, nr. 6263, 21 iun. 1969, 4.

1256. Margert, Johan, [La rubrica: Unsere Sprachecke] *Warum „monden"?*, NW, **21**, nr. 6334, 12 sept. 1969, 4.

1257. McDavid, R. I. Jr., *Systematic features with social significance in North American English*, ACIL X, **1**, 635—638; discuţii: J. Glazov 638 (engleză).

1258. Möller, Georg, [La rubrica: Unsere Sprachecke] **-mässig**, NW, **21**, nr. 6352, 3 oct. 1969, 4.

1259. Nägler, Thomas, *Der Name „Siebenbürgen"*, FVL, **12**, nr. 2, 1969, 63—71.

1260. Neumann, Willy, [La rubrica: Unsere Sprachecke] *Ein mehrdeutiges Wort* [*kosten*; extras din revista „Sprachpflege" din Leipzig], NW, **21**, nr. 6322, 29 aug. 1969, 4.

1261. Pankratz, Arnold, [La rubrica: Unsere Sprachecke] *Die Taxosteurin*, NW, 21, nr. 6227, 10 mai 1969, 4.

1262. Pink, Peter, *Spottnamen in Ostern. Wie der H. Vetter Niklos „Dunkel macher" wurde*, NW, **21**, nr. 6321, 28 aug. 1969, 4.

1263. Reiners, Ludwic, [La rubrica: Unsere Sprachecke] *Zusammengesetze Verben nicht zerreissen* !. NW, **21**, nr. 6238, 23 mai 1969, 4; *Schablonenstil*, nr. 6286, 18 iul. 1969, 4; *Klemmkonstruktionen*, nr. 6358, 10 oct. 1969, 4; *Die richtige Zeitform* **22**, nr. 6487, 13 mart. 1970, 4.

1264. SĂNDULESCU, C. G., *Joyce's Linguistic Perspectivism* [cu un rezumat în română], AUB, **17**, 1968, 449–462.

1265. TIETZ, ALEXANDER, [La rubrica : Unsere Sprachecke] *„Mit verhärtätäm Gemütä"*, NW, **21**, nr. 6210, 19 apr. 1969, 4.

1266. WOLF, JOHANN, [La rubrica : Mundart und Sprachbildung] *Moselfränkische im Banat*, NW, **21**, nr. 6198, 5 apr. 1969, 4 ; *Bairisches im Banat*, nr. 6216, 26 apr. 1969, 4 ; *Antwort auf Leserzuschriften*, nr. 6233, 17 mai 1969, 4 ; *Feste Fügungen und Redensarten*, nr. 6256, 13 iun. 1969, 4 ; *Kennsprüche und Vergleiche*, nr. 6268, 27 iun. 1969, 4 ; *Humor in der Mundart*, nr. 6280, 11 iul. 1969, 4 ; *Mundartliches zum Thema „Arbeit"*, nr. 6292, 25 iul. 1969, 4 ; *Mundartliches zu volkstümlichen Spielen*, nr. 6328, 5 sept. 1969, 4.

1267. WOLF, JOHANN, [La rubrica : Unsere Sprachecke ; sub titlul comun : *Fragen der deutschen Aussprache*] NW, **22**, nr. 6463, 13 febr. 1970, 4 ; *Mundart und Hochlautung*, nr. 6469, 20 febr. 1970, 4 ; *Längen und Kürzen*, nr. 6481, 6 mart. 1970, 4.

1268. * * * [La rubrica : Unsere Sprachecke] **Apfelwein, Öpfelwein,** NW, **21**, nr. 6364, 17 oct. 1969, 4 ; *Sprache und Logik*, nr. 6376, 31 oct. 1969, 4 ; *Neu renoviert*, nr. 6388, 14 noiem. 1969, 4.

1269. * * * [La rubrica : Unsere Sprachecke ; sub titlul comun : *Duden*, Hauptschwierigkeiten der deutsche Sprache] **Einige, Sterben,** *versteben*, NW, **21**, nr. 6250, 6 iun. 4 ; *Nominalstil*, nr. 6340, 19 sept. 1969, 4 ; **einkehren, Schlagwort, Stichwort,** *fernsehen, Fernseher*, nr. 6364, 17 oct. 1969, 4.

1270. * * * [La rubrica : Unsere Sprachecke ; sub titlul comun : *Wir schlagen nach*], Konzert, **Torte, radioaktiv, blasiert,** NW, **21**, nr. 6204, 12 apr. 1969, 4 ; **Spleen, Boulevard, romantisch, Fifty-fifty, Primadona,** nr. 6227, 10 mai 1969, 4 ; **Torpedo, Apparat,** nr. 6238, 23 mai 1969, 4 ; **Ziegenpeter, Grippe, Schlappe,** nr. 6250, 6 iun. 1969, 4 ; **Magier, Inlet, Brise, Taxi,** nr. 6263, 21 iun. 1969, 4 ; **Schmöker, Teenager, Gelichter, Etat,** nr. 6274, 4 iul. 1969, 4 ; Gespinst, Laverdel, mogeln, tarnen, nr. 6286, 18 iul. 1969, 4 ; **Matrone, Apfelsine, schendern,** nr. 6298, 1 aug. 1969,, 4 ; Reneklode, **Reineklaude, Firlefanz, Hautevalee, Reporter, Heinzel, mänehen** nr. 6322, 29 aug. 1969, 4 ; **Schlaraffe, Magnet,** nr. 6340, 19 sept. 1969, 4 ; **einpauken,** ein Präsent machen, Jux, vermurksen, abkanzeln, Galan, palavern, nr. 6334, 12 sept. 1969, 4 ; **östlich, östwarts,** nr. 6376, 31 oct. 1969, 4 ; **abnorm,** abnormal, anomal, anormal, nr. 6388, 14 noiemb. 1969, 4 ; **Laufsteg (Gangway), An die grosse Glockehängen,** 22, nr. 6475, 27 febr. 1970, 4 ; **Sardin, Jelängerjelieber, Bestie, Bergfried,** nr. 6487, 13 mart. 1970, 4.

*

Vezi şi nr. 85, 335, 444, 449, 873, 891, 924, 932, 937, 945, 947, 1010, 1071, 1288, 1519, 1523, 1524, 1525, 1526, 1527, 1532.

Recenzii

1271. CAPESIUS, B., Gerhard Ising : *Zur Wortgeographie spätmittelalterlicher Schriftdialeke*, Akademie Verlag, Berlin 1968. Teil : I *Untersuchungen* 148 S. ; Teil II : Karten, 68 S., FVL, **12**, nr. 2, 1969, 119–120.

1272. CONSTANTINESCU, ILINCA, Jean Dierickx, *Glossaire de l'anglais du journalisme*. Éditions de l'Institut de Sociolgie, Université Libre de Bruxelles, 1968, 176 p., RRL, **14**, nr. 5, 1969, 510–511 [în engleză].

1273. HEINZ, FRANZ, Wolf Johann, *Gutes Deutsch, gutes Rumänisch*. Gespräch mit prof. dr. ... über den praktischen Wert einer komstruktiven Grammatik, NW, **21**, nr. 6322, 29 aug. 1969, 3.

1274. NAGY, ILDIKO, Hugo Moser : *Deutsche Sprachgeschichte*. Max Niemaier Vlg[2] 1965, AUI, **15**, 1969, 164–165.

1275. ROMÂNU, ELENA, *Geschichte der deutschen Sprachen*. Mit Texten und Übersetz ungsgehilfen. Întocmită de un colectiv de autori sub conducerea lui Wilhelm Schmidt, Berlin, Volk und Wissen, 1969, STUBB, **15**, fasc. 1, 1970, 146–148.

*

Vezi şi nr. 1231.

VIII. *ORIENTALISTICĂ*

1276. Baskakov, N. A., *Razvitie grammatičeskoj struktury jazykov v svjazi s rassîreniem ih obščestvennyh funcij (na materiale tjurskih jazykov)* [rezumat], acil x, **1**, 589—590; discuții: K. Huber 590 (rusă), V. Halikova-Poljakova 590 (rusă), N. A. Baskakov 590 (rusă).

1277. Călin, Cornelia et Moraru, Cornelia, *Les archives phonogrammiques des parlers turcs et tatars de Roumanie*, rrl, **14**, nr. 2, 1969, 191—193.

1278. Decei, A., *38 de cărți manuscrise arabe și turcești în Arhivele Statului din Craiova* [cu un rezumat în franceză], ra, **12**, nr. 1, 1969, 3—12.

1279. Drimba, Vladimir, *Sintaxa limbii Codicelui Cuman*. Rezumat al tezei de doctorat. Academia Republicii Socialiste România, Institutul de lingvistică. Conducător științific: acad. prof. Iorgu Iordan, București, 1969, 12 p. [rotaprint].

1280. Zierer, E., *The theory of meta-structure applied to the „giver-receiver" relation in japanese* [cu 4 figuri în text și o bibliografie de 7 titluri], acil x, **1**, 409—416; discuții: W. G. Admoni 416 (germană), J. Young 416 (engleză), E. Kis 416 (engleză), V. Kiparsky 416—417 (germană), E. Zierer 417 (engleză).

*

Vezi și nr. 399, 452, 900, 1370.

Recenzii

1281. Stănculescu, Ioan F., Simonescu Dan, *Impression de livres arabes et Karamanlis en Valachie et Moldavie au XVIII-e siècle*, Tirage à part de „Studia et acta orientalia", V—VI, Bucarest, 1967, p. 49—75, bo, **87**, nr. 1—2, 1969, 237—239.

IX. *ROMANISTICĂ*

1282. Agrigoroaie, V., *Interpretări statistice privind formarea numelor de locuitori în limba franceză* [cu 2 tabele în text și unul în afară de text], aui, **15**, 1969, 123—129.

1283. Andreeto, Miguel, Angel, Regionalismul geografic și literatura *diferențiată din Argentina. Unicitatea literară a premului „Martîn Fierro"*, ritl, 18, nr. 4, 1969, 581—582.

1284. Cârstea, Mihaela, *La generazione dei construtti verbo + verbo all'infinito nella lingua italiana contemporanea* [cu 6 tabele], rrl, **14**, nr. 4, 1969, 373—404.

1285. Cîrstea, Mihaela, *Les propositions à prédicats nominaux dans la langue italienne contemporaine*, Cahiers, **6**, 1969, 137—157.

1286. Condeescu, Nicolae N., *Introduction à la philologie française*, București, Editura didactică și pedagogică, 1969, 288 p. (Ministerul Învățămîntului).

1287. Copceac, Dimitrie, *Contribuții la o tipologie a limbilor romanice (în comparație cu limbile germanice și slave)*. Rezumat al tezei pentru obținerea titlului de doctor în filologie. Conducător științific acad. Iorgu Iordan. Academia Republicii Socialiste România. Institutul de lingvistică — București, București, 1970, 16 p. [rotaprint].

1288. Cornea, Paul, *Cîte ceva despre activitatea romaniștilor cehoslovaci*, ritl, **18**, nr. 2, 1969, 293—297.

1289. Dumitrescu, Domnița, *Modalități stilistice în opera lui Ramón del Valle-Inclán* [cu rezumate în franceză și spaniolă], slu, 12, 1968, 113—130.

1290. Eliade, Irina, *Funcția limbajului la „Mondenii" lui Proust* [cu un rezumat în franceză], slu, **12**, 1968, 95—112.

1291. Fox, J., *The pronouns of address in Spanish* [cu 6 tabele și o figură în text, un apendice și o bibliografie de 3 titluri[, acil, X, **1**, 685—691; discuții: R. M. Brend 692 (engleză), M. Grossmann 692 (spaniolă), Th. Luckmann 692 (engleză), E. Benveniste 692 (franceză), J. Fox 692—693 (engleză).

1292. Iliescu, Maria, *Esquisse d'un phonologie frioulane (II)* (*Des dialectes parlés en Roumanie*) [cu un tabel în text], rrl, **14**, nr. 3, 1969, 273—288.

1293. Iliescu, Maria, *Stammen die romanischen Substantive lateinischen Ursprungs von der Akkusativform ab?*, rrl, **14**, nr. 5, 1969, 477—479.

1294. JEANRENAUD, ALFRED, *Langue francaise contemporaine (Morphologie et syntaxe)*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1969, 488 p.
1295. MANECA, CONSTANT, *Caratteri generali dell'evoluzione dell'elemento latino originario del lessico rumeno ed italiano* [cu 7 figuri şi 4 tabele în text], RRL, **14**, nr. 6, 1969, 549—567.
1296. MANOLIU-MANEA, MARIA, *„Accusativus cum infinitivo" dans les langues romanes (Complétive ou relative?)*, Cahiers, **6**, 1969, 125—136.
1297. MANOLIU-MANEA, MARIA, *Cîteva categorii semice iterative romanice (II). Discontinuitatea* [cu 3 scheme în text, una în afară de text, cu o anexă care cuprinde un lexicon şi cu o bibliografie de 23 de titluri], SCL, 20, nr. 3, 1969, 275—298.
1298. MULJAČIĆ, ŽARKO, *Le traitement des groupes* =**nn**=, -**ll**, -**rr**- *dans le ragusain*, RRL, **14**, nr. 2, 1969, 155—161.
1299. NICULESCU, ALEXANDRU, *Un fenomen romanic semicult: accentuarea regresivă*, SCL, **20**, nr. 2, 1969, 157—165.
1300. RĂDUCAN, ELENA, *Despre stilul lui Jean Giraudoux*, Ramuri, **7**, nr. 1, 1970, 17.
1301. REINHEIMER-RÎPEANU, SANDA, **De-** *en français contemporain* [cu un tabel în text], RRL, **14**, nr. 4, 1969, 405—413.
1302. SMOLIEVSKI, A., *Sur la mise en relief du prédicat logique en français moderne* [cu o schemă şi o scurtă anexă în text], RRL, **14**, nr. 2, 1969, 137—141.
1303. THEBAN, MARIA, *Descrieri recente ale verbului francez* [cu 9 scheme în text], SCL, **20**, nr. 4, 1969, 455—467.
1304. TUŢESCU, MARIANA, *La catégorie de la nominalisation en français moderne et contemporain* [cu 8 figuri în text], RRL, **14**, nr. 4, 1969, 343—364.
1305. TUŢESCU, MARIANA, *Règles transformationnelles et règles syntagmatiques dans une grammaire générative du groupe nominal français* [cu o schemă în text], Cahiers, **6**, 1969, 119—124.
1306. TUŢESCU, MARIANA, *Remarques sur la pronominalisation en français*, RRL, **14**, nr. 6, 1969, 569—579.
1307. VRACIU, A., *Unele consideraţii asupra raporturilor dintre limbile italice şi celtice* [cu un rezumat în engleză], AUI, **15**, 1969, 1—15.

★

Vezi şi nr. 50, 59, 68, 288, 394, 461, 489, 501, 921, 922, 931, 935, 937, 945, 948, 974, 1003, 1438, 1521, 1522, 1528, 1529, 1530, 1533, 1577.

Recenzii

1308. AVRAM, ANDREI, Péla Simon, *Les consonnes fracnaises. Mouvements et position articulatoires à la lumière de la radiocinématographie.* Thèse principale pour le doctorat ès-lettres présentée à la Faculté des Lettres et Sciences Humaines de l'Université de Strasbourg. Paris, Librairie C. Klincksieck, 1967, 380 (382) p., FD, **6**, 1969, 274—276.
1309. COMŞULEA, ELENA, Otto Ducháček, *Précis de sémantique française*, Universita J. E. Purkyně, Brno, 1967, 260 p., CL, **14**, nr. 1, 1969, 164—167.
1310. COVACI, V., Paolo Valesio, *Strutture dell'alliteratione. Grammatica, retorica e folklore verbale.* Zanichelli, Bologna, 1967, 436 p., SCL, **20**, nr. 5, 1969, 596—597.
1311. GIURESCU, ANCA, *Crestomaţie romanică*, întocmită sub conducerea acad. Iorgu Iordan, volumul al III-lea (sec. al XIX-lea—XX-lea), partea I, Bucureşti, 1968, 1331 p., SCL, **20**, nr. 6, 1969, 678—680.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 898.
1312. GIURESCU, ANCA, Žarko Muljačiá, *Fonologia generale e fonologia della lingua italiana*, Società Editrice „Il Mulino", Bologna, [1969], 595 p., RRL, **15**, nr. 1, 1970, 91—94 [în italiană].
1313. GIURESCU, ANCA, *„Le parole e le idee"* [Napoli, nr. 33—34, 35—36, 1959], SLU, **12**, 1968, 205—207.
1314. GRAUR, A., Henry G. Schogt, *Le système verbal du français contemporain.* Mouton, The Hague — Paris, 1968, 74 p., RRL **14**, nr. 5, 1969, 494—496 [în franceză].
1315. GROSSMANN, MARIA, Fathi Nasser, *Emprunts lexicologiques du français à l'arabe des origines jusqu'à la fin du XIC^e s.* Thèse pour le Doctorat ès Lettres présentée à la Faculté des Lettres et Sciences Humaines de l'Université de Paris, Beyrouth, 1966, 657 p., RRL, **14**, nr. 5, 1969, 498—501 [în spaniolă].

1316. GROSSMANN, MARIA, Juan Martínez Ruiz, *Arabismos en el judeoespañol de Alcazarquivir (Marruecos), 1948—1951*, de la „Revista de Filologia Española", tomo XLIX, 1966, Madrid, Sucesores de Rivademeyra S. A., 1968, p. 39—71, RRL, **14**, nr. 3, 1969, 303—304 [în spaniolă].

1317. GROSSMANN, MARIA, Paul Bénichou, *Creación poética en el romancero tradicional*. Biblioteca Románica Hispánica, Ed. Gredos, S. S., Madrid, 1968, 190 p., RRL, **14**, nr. 2, 0969, 200—201 [în spaniolă].

1318. GROSSMANN, M. şi LÖRINCZI, M., Bernard Pottier, *Lingüística moderna y filologia hispánica*, versiune spaniolă de Martín Blanco Álvarez, în „Biblioteca Románica Hispánica", Editorial Gredos S. A., Madrid, 1968, 246 p., SCL, **20**, nr. 5, 1969, 592—594.

1319. MIHĂESCU, H., Alf Lombard, *Latinets öden i öster* (*Les destinées latin à l'Est*). Lund. 1967, 20 p. (Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Filologiskt Arkiv, 12), SCL, **20**, nr. 5, 1969, 594—595.

1320. MIHĂESCU, H., Gustav Ineichen, *Repetitorium der altfranzösischen Lautlehre*. Erich Schmidt Verlag, Berlin, 1968, 76 p., SCL, **20**, nr. 5, 1969, 595—596.

1321. REINHEIMER-RÎPEANU, SANDA, Halina Lewicka, *La langue et le style du théâtre comique français des XVe et XVIe siècles*. Vol. 2 — *Les composés*, Warszawa — Paris, 1968, 226 pages, RRL, **14**, nr. 2, 1969, 197—198 [în franceză].

1322. REINHEIMER-RÎPEANU, SANDA, Peter Wunderli, *Le Livre de l'Eschiele Mahomet. Die französische Fassung einer Alfonsinischen Übersetzung*, Romanica Helvetica, vol. 77, Bern, 1968, 179 p., SCL, **20**, nr. 2, 1969, 229.

1323. RUNCAN, IRINA, *„Hispanic Review"* [Philadelphia, 1967], SLU, **12**, 1968, 213—217

1324. ŞANDRU, TUDORA, *„Cuadernos de filologia"*, I, 1968, Universidad de Chile, RRL, **15**, nr. 1, 1970, 96—97 [în spaniolă].

1325. ŞANDRU, TUDORA, Jean Roudil, *Les Fueros d'Alcazár et d'Alarcón*. Edition synoptique avec les variantes du Fuero d'Alcazár. Introduction, notes et glossaire, Paris, 1968, 2 vol., 801 p., RRL, **14**, nr. 5, 1969, 501—503 [în spaiolă].

1326. ŞERBAN, VALENTIN, Willy Bal, *Introduction aux études de linguistique romane avec considération spéciale de la linguistique française*, Paris, 1966, 273 p., CL, **14**, nr. 1, 1969, 161—164.

1327. TANAŞOCA, N. ŞERBAN, *„Studia romanica et anglica zagrabiensia »* [Num. 21—22, Iulius December. 1966, Zagreb, Filozofski Fakultet (Facultas Philosophica Zagrabiensis), 348 p.], SLU, **12**, 1968, 211—213.

1328. TUŢESCU, MARIANA, Jean-Claude Corbeil, *Les structures syntaxiques du français moderne Les éléments fonctionnels dans la phrase*. Bibliothèque française et romane publiée par le Centre de Philologie et de Littératures romanes de la Faculté des Lettres et Sciences Humaines de Strasbourg, C. Klincksieck, Paris, 1968, 197 p., RRL, **14**, nr. 5, 1969, 496—498 [în franceză].

1329. TUŢESCU, MARIANA, Jean Dubois, *Grammaire stucturale du français : la phrase et les transformations*. Larousse, „Langue et langage", Paris, 1969, 187 pages, RRL, **14**, nr. 6, 1969, 684—687 [în franceză].

1330. TUŢESCU, MARIANA, Sandford A. Schane, *French Phonology and Morphology*. The M. I. T. Press, Cambridge, Massachusetts, 1968, 161 pages, RRL, **14**, nr. 3, 1969, 300—303 [în engleză].

1331. VINCENZ, ILEANA, Norma Costabile, *Le strutture della lingua italiana. Grammatica generativo-transformativa*, Pàtron Editore, Bologna, 1967, 211 p., SCL, **20**, nr. 3, 1969, 351—353.

1332. VINTILĂ-RĂDULESCU, IOANA, André Compan, *Grammaire niçoise ; Glossaire raisoné de la langue niçoise*. Éditions Tiranty, Nice, 1965 et 1967, 154 et 185 p., RRL, **14**, nr. 3, 1969, 299—300.

1333. VÎRTOSU, ILEANA, Léon Warnant, *Dictionnaire de la prononciation française*, troisième édition revue et corrigée. Editions J. Duculot, Gembloux, 1968, LI + 654 p., RRL, **14**, nr. 6, 1969, 589—592 [în franceză].

★

Vezi şi nr. 510.

X. *SLAVISTICĂ*

1334. Cazacu, Matei, *O copie muntenească după un manuscris moldovenesc? Evangheliarul de la Reims*, MI, **4**, nr. 3, 1970, 70—71, 99.
1335. Djamo-Diaconiță, Lucia, *Contributions à l'étude du lexique d'un patois slave d'Albanie (Boboščica et Drenovjăne)*, RS, **16**, 1968, 175—192.
1336. Eșanu, Ștefan T., *Pamvo Berînda*, LL, **22**, 1969 [1970], 179—184.
1337. Felea, Ana, *Referitor la problema îmbinărilor de cuvinte în limba rusă contemporană* [cu 2 tabele în text și cu rezumate în rusă și engleză], STUBB, **15**, fasc. 1, 1970, 127—135.
1338. Fodor, Ecaterina, *Determinologizacija v sovremennyh slavjanskih jazykah*, RS, **16**, 1968, 123—136.
1339. Iufu, Ioan și Iufu, Zl., *Colecția Studion*, BO, **87**, nr. 7—8, 1969, 817—835.
1340. Langmantel, E., *Termeni în* **-ér, ër (-jor)** [în rusă; cu un rezumat în rusă], AUB, **17**, 1968, 495—500.
1341. Mișan, A., *Genitivul și acuzativul după verbele tranzitive cu negație în limba rusă* [I; cu rezumate în rusă și engleză], STUBB, **14**, fasc. 2, 1969, 63—74; *(II) Întrebuințarea acuzativului* [cu rezumate în rusă și engleză], **15**, fasc. 1, 1970, 65—72.
1342. Niță-Armaș, Silvia, Pavliuc, Nicolae, Gămulescu, Dorin, Pleter, Tiberiu, Mitu, Mihai, Timofte, Maria, Osman-Zavera, Maria, Rebușapcă, Ion, Alexandru, Teodora, Zavera, Dumitru, Tănăsescu, Anton, *L'influence roumaine sur le lexique des langues slaves* [cu o listă de abrevieri], RS, **16**, 1968, 59—121.
1343. Robciuc, I., *Termeni de înrudire de origine românească în limba ucraineană* [cu o bibliografie de 39 de titluri], SCL, **21**, nr. 1, 1970, 27—35.
1344. Schveiger, Paul, *Aspects concernant l'engendrement des propopositions impersonnelles en russe* [cu o listă de abrevieri și o bibliografie de 3 ttiluri], Cahiers, **6**, 1969, 159—166.
1345. Tauberg, Edith, *Evoluția timpului viitor în limba rusă* [cu un rezumat în rusă], AUB, **17**, 1968, 485—494.
1346. Vascenco, Victor, *Efemeride antroponimice în limba rusă actuală* [cu un rezumat în rusă], AUB, **17**, 1968, 477—483.
1347. Vascenco, Victor, *O morfemnoj strukture russkih familij* [cu 4 tabele în text], RS, **16**, 1968, 137—160.
1348. Vîrsta, Izolda, *Okkazional'nye slova v sovremennoj sovetskoj poezij (60-e gody)* [cu un rezumat în română], AUB, **17**, 1968, 509—520.
1349. Vraciu, A., *Sur l'origine et l'évolution des fonctions syntaxiques de l'accusatif dans les langues slaves*, RS, **16**, 1968, 161—174.

★

Vezi și nr. 51, 55, 67, 376, 388, 400, 401, 467, 471, 474, 475, 476, 479, 484, 499, 578, 580, 581, 590, 616, 618, 652, 682, 683, 819, 937, 938, 945, 978, 1163, 1288, 1581.

Recenzii

1350. Bulgăr, Gh., Ion Bogdan, *Scrieri alese*, Familia, **5**, nr. 11, 1969, 2.
1351. Deméný, L., * * * *Polnoe sobranie russkih letopisej* (Culegere completă a letopiseților ruseți), vol. 31, Moscova, Edit. „Știința", 1968, 264 p., Studii, **23**, nr. 1, 1970, 190—191.
1352. Diaconu, Petre, V. Beševliev, *Iranski elementi u prabălgarskite* [Eléments iraniens chez les Protobulgares], „Antičnoe obščestvo", Editions Nauka, Moscou, 1967, p. 237—247, RESEE, **7**, nr. 2, 1969, 432.
1353. Dogaru, Maria, Damian P. Bogdan, *La vie et l'oeuvre des frères Constantin-Cyrille et Methode*, Tesalonic, 1968, Extras din volumul omagial scos la a 1100 aniversare a lui Chiril și Metodiu, vol. II, p. 33—82, RA, **12**, nr. 2, 1969, 327—329.
1354. Graur, Al., [La rubrica: Cronica limbii] *Studii de slavistică*, RLit, **2**, nr. 28, 1969, 14. Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 977.
1355. Homorodeanu, M., Vințeler, O., V. A. Žučkevič, *Toponimika Belorusii*, Minsk, 1968, 183 p., CL, **14**, nr. 2, 1969, 376—378.

1356. Ionescu-Nișcov, Tr., Dušan Třeštík, *Kosmova Kronika. Studie k počátkům českého, dějepisectví a politického myšeeni* (Cronica lui Cosmos. Studiu despre începuturile istoriografiei și gîndirii politice cehe). Československá Akademie věd, Praga, 1968, 252 p., Studii, **22**, nr. 5, 1969, 1030—1032.

1357. Mihăescu, H., Stojko Stojkov, *Leksikata na banatskija govor* (Le lexique du parler du Banat), Sofia, 1968, 326 p. (Bălgarska Akademija na Naukite. Institut za bălgarski ezik. Trudive po bălgarska dialektologija, 4), RRL, **14**, nr. 5, 1969, 503—504 [în franceză].

1358. Mihăilă-Scărlătoiu, Elena, D. Iović, *O dvočlanim konsonantskim sekvencama Vukovog jezika u inicialnoj i finalnoj pozicij* [Sur la distribution des phonèmes consonantiques dans la langue de Vuk Karadzić], „Zbornik za filologiju i lingvistiku", XI, 1968, p. 97—104, RESEE, **7**, nr. 2, 1969, 434.

1359. Mihăilă-Scărlătoiu, Elena, K. E. Naylor, *On the nominal categories of Čakavian*, „Zbornik za filologiju i lingvisticku", XI (1968), p. 199—206, RESEE, **7**, nr. 2, 1969, 434.

1360. Mihăilă-Scărlătoiu, Elena, K. Peter, *Budimpeštaski apostola* [Fragment des Epitres de Budapest], „Zbornik za filologiju i lingvistiku", XI (1968), p. 109—117, RESEE, **7**, nr. 2, 1969, 434.

1361. Mihăilă-Scărlătoiu, Elena, P. Garde, *Note sur l'enclise et proclise en macédonien*, „Zbornik za filologiju i lingvistiku", XI (1968), p. 31—39, RESEE, nr. 2, 1969, 433—434.

1362. Mircea, I.-R., Ion Bogdan, *Scrieri alese* [Oeuvres choisies], cu o prefață de Emil Petrovici; ediție îngrijită, studiu și note de C. [sic!] Mihăilă, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, 709 p., RESEE, **7**, nr. 3, 1969, 556—560. Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 924.

1363. Nestorescu, Virgil, Charles J. Veyrenc, *Grammaire du russe*. Presses Universitaires de France. Collection „Que sais-je?", Paris, 1968, 127 p., RRL, **14**, nr. 2, 1969, 198—199 [în franceză].

1364. Popescu, Ion, Ioan Bogdan, *„Scrieri alese"*, IL, **20**, nr. 10, 1969, 90—91. Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 924.

1365. Șchiau, Octavian, *La reapariția scrierilor lui Ioan Bogdan*, Tribuna, **13**, nr. 20, 1969, 3. Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 924.

1366. Vrabie, Emil, Maxim Mladénov, *Ihtimanskijat govor*, Sofia, 1966, p. 196; *Leksikata na ihtimanskija govor* dans „Bălgarska dialektologija", III, Sofia, 1967, p. 196, RRL, **14**, nr. 4, 1969, 421—425.

★

Vezi și nr. 421, 694, 757, 764, 963.

XI. *LIMBA ALBANEZĂ*

Recenzii

1367. Mihăescu, Haralambie, A. V. Desnitskaja, *Slavjano-albanskije jazykovye otnošenija i albanska dijalektologija*, dans Slavjianskoe jazykoznanie. VI Meždunarodnyj sjezd slavistov (Praga, avgust 1968 g.). Doklady sovetskoj delegacij, Moskva, 1968, p. 120—147, RESEE, **7**, nr. 4, 1969, 574—575.

1368. Mihăescu, H., Eqrem Çabej, *Studime rreth atimologisë së gjuhës shqipe* [Études d'étymologie albanaise]. „Studime Filologjhie", XVIII (I), 1964, nº 1, pp. 61—98, nº 2, pp. 11—43, nº 3, pp. 15—54, n 4, pp. 81—115; XIX (II), 1965, nº 1, pp. 3—45, nº 2, pp. 7—53, nº 3, pp. 41—84, nº 4, pp. 41—70; XX (III), 1966, nº 1, pp., 3—58, nº 2, pp. 51—105, nº 3, pp. 51—67, nº 4, pp. 53—82; XXI (IV), 1967, nº 1, pp. 65—96, nº 2, pp. 3—20, nº 3, pp. 31—46; XXII (V), 1968, nº 1, pp. 107—142, nº 3, pp. 85—118, RESEE, **7**, nº. 4, 1969, 719—721.

1369. Mihăescu, Haralambie, Eqrem Çabej, *Zur Geschichte der mundartlichen Struktur des Albanischen*, „Zeitschrift für Mundartforschung", Beihefte, N. F. 3—4, 1968, pp. 136—145 (Verhandlungen des zweiten internationalen Dialektogenkongresses), RESEE, **7**, nr. 4, 1969, 738.

XII. *LIMBA JAPONEZĂ*

1370. Young, J., *Keigo in the japanese society* [cu 27 de figuri în text], acil x, *1*, 613—621; discuţii: V. D. Bondaletov 621—622 (rusă), Th. Luckmann 622 (engleză).

★

Vezi şi nr. 891, 1280, 1504.

XIII. *LIMBA MAGHIARĂ*

1371. Ban, Imre, [La rubrica: Anyanyelvünk] *Új müszók és a fogalmazas szabatossága*, Előre, **23**, nr. 6804, 18 sept. 1969, 2; *Lakás — lakosztály — lakrész — szoba*, **25**, nr. 6916, 30 ian. 1970, 2.

1372. Baróti, Pál, [La rubrica: Glossza] *Ezt is olvastam. Nyissuk-e meg a pincért?*, Útunk, **25**, nr. 4, 1970, 8.

1373. Bura, Laszló, *Iriny lakosainak ragadványevei* [Supranume din satul Irina], nyik, **13**, nr. 1, 1969, 147—150.

1374. Csákány, Béla, [La rubrica: Glossza] *Kézjegy? Nem! Aláirás*, Útunk, **25**, nr. 4, 1970, 8.

1375. Cseke, Eva, [La rubrica: Anyanyelvünk] *„Jóbarátunk" példaja*, Előre, **23**, nr. 6738, 3, iul. 1969, 2; *Egy sajtóhiba ürügyén*, nr. 6834, 23 oct. 1969, 2; *Panaszos szavak*, nr. 8640, 2; *Nem sajtohiba*, **24**, nr. 6910, **23** ian. 1970, 2.

1376. Gálffy, Móses, [La rubrica: Anyanyelvünk] *Ha az ember alfoglalt*, Előre, **23**, nr. 6888, 25 dec. 1969, 2; *Vajon Hogyan értendo?*, **24**, nr. 6928, 13 febr. 1970, 2; *Még egyszer a mindenessé való ragokról*. nr. 6933, 19 febr. 1970, 2; *Szótevesztés vagy jelentésgazdogás?*, nr. 6945, 5 mart. 1970, 2; *Elmélkeldes vagy mangánóra adás?*, nr. 6951, 12 mart. 1970, 2.

1377. Gálffy, Mózes, Leányul: legényül — leánta: legénte, leántai: legéntei [Cuvintele regionale *leányul: legényül — leánta: legénte, leántai: legéntei*; cu un rezumat în română], nyik, **13**, nr. 1, 1969, 85—91.

1378. Cereb, Attila, *Keresztnévadás Hodgyában* [Prenumele în Hoghia], Korunk, **28**, nr. 4, 1969, 547—550.

1379. B. Gergely, Piroska, *Inaktelke mai személynévrendszere I* [Sistemul actual al antroponimelor din Inucu; cu 3 tabele în text şi un rezumat în română], nyik, 13, nr. 1, 1969, 33—44.

1380. Cs. Gyímesi, Eva, [La rubrica: Anyanyelvünk] *Rosszul képzett szobor*, Előre, **23**, nr. 6720, 12 iun. 1969, 2; *Tükrot keresünk, avagy lapjaink „ragozhatósaga"*, nr. 6726, 19 iun. 1969, 2; *A nagy menó hanyatlása*, nr. 6792, 4 sept. 1969, 2.

1381. Cs. Gyímesi, Eva, [La rubrica: Nyelvi müveltség] *Szavak társadalma*, Müvelödés, **22**, nr. 3, 1969, 51—52.

1382. Héredi, Gusztáv, *A tankönyvek nyelvezete* [Limbajul manualelor şcolare], Korunk, **28**, 11, 1969, 1719—1722.

1382. Janitsek, Jenö, *Magyarhermány helynevei* [Toponimele din satul Herculian; cu o hartă în text], nyik, **13**, nr. 1, 1969, 150—155.

1384. Janitsek, Jeno, *Nagy- és Kisbacon helynevei* [Toponimice din Băţanii Mari şi Băţanii Mici], nyik, **13**, nr. 2, 1969, 340—347.

1385. Kósa, Ferenc, *A magánhangzók jelölése Apor Péter kéziratainban* [Grafia vocalelor în manuscrisele lui Péter Apor; cu un rezumat în română], nyik, **13**, nr. 1, 1969, 101—109.

1386. Kósa, Ferenc, [La rubrica: Anyanyelvünk] *Miért írjuk ly-nal és j-vel?*, Előre, **23**, nr. 6 90, 8 mai 1969, 2; *Albertnak vagy Albertnek?*, nr. 6 822, 9 oct. 1969, 2.

1387. Lako, Blemér, *A kalotaszegi nyelvjárás „e" hangjau* [Realizările fonemului „e" în graiul maghiar din regiunea Călatei; cu un rezumat în română], nyik, **13**, nr. 1, 1969, 21—31.

1388. Márton, Gyula, *A nyelvi hatás-kölcsönhantás és a kétnyelvüség*, Előre, **23**, nr. 6651, 22 mart. 1969, 3.

1389. Márton, Gyula, *A romániai magyar nyelvjáráskutatás egy negyedszázada* (1944—1969) [Rezultatele studierii graiurilor maghiare din România în perioada 1944—1969;

cu un rezumat în română], NYIK, **13**, nr. 2, 1969, 206—221; vezi şi varianta prescurtată din Művelődés, **22**, nr. 8, 1969, 24—25.

1390. MÁRTON, GYULA, Kokojza [regionalismul *kokojza*; cu un rezumat în română], NYIK, **13**, nr. 1, 1969, 79—84.

1391. MURÁDIN, LÁSZLÓ, *A jelentésmező tagolása és a nyelvjárási izoglsszák* [Segmentarea cîmpului semantic şi izoglosele dialectale cu un rezumat în română], NYIK, **13**, nr. 2, 1969, 30—1305.

1392. MURÁDIN, LÁSZLÓ, *Az irodalmi nyelv táji színezetéről*, Művelődés, **22**, nr. 9, 1969, 46.

1393. MURÁDIN, LÁSZLÓ, *Az ö/e és e/ö fonémavaltakozás az aranyosszéki nyelvjárásban*[Alternanţa fonematică *ö/e* şi *e/ö* în graiul maghiar din Valea Arieşului; cu un rezumat în română], NYIK, **13**, nr. 1, 1969, 9—20.

1394. MURÁDIN, LÁSZLÓ, [La rubrica; Anyanyelvünk] *Hogyan írjuck?*, Előre, **23**, nr. 6679, 23 apr. 1969, 2; *Iráskép és nyelvi bizonytalanság*, nr. 6714, 5 iun. 1969, 2; *Egy új szó*, nr. 6763, 1 aug. 1969, 2; *Dob, vet, hajít*, nr. 6798, 11 sept. 1969, 2; *Hargita-kalendarium és Előre-naptár*, nr. 6876, 11 dec. 1969, 2.

1395. MURÁDIN, LÁSZLO, *Kőrősi Csoma Sándor*, Útunk, **24**, nr. 14, 1969, 7.

1396. NAGY, JENŐ, [La rubrica: Anyanyelvünk] *Mugújétom Előre — előfizetésem*, Előre, **23**, nr. 6661, 3 apr. 1969, 2; *Egy megszaporodott szócsalad*, nr. 6777, 16 aug. 1969, 2; *Megértené, ha megérthető*, nr. 6859, 21 noiemb. 1969, 2.

1397. NAGY, JENÖ, [La rubrica: Nyelvi műveltség] *Nyelvi ktosséget — nyelvi kétséget*, Művelődés, 22, nr. 4, 1969, 43—44; *Személynveinkről és gyüjtésükrol*, nr. 5, 1969, 54—55; *Kávé, kocsi, konyak és ami meg mögötte van*, nr. 12, 1969, 52—53.

1398. NAGY, JENÖ, *Petőfi nyelvi műveltsége*, **22**, nr. 7, 1969, 45—46.

1399. NAGY, KÁLMÁN, [La rubrica; Csipegető] *Az a bizonyos finnugor rokonság* I, Útunk, 24, nr. 14, 1969, 8; *II*, nr. 16, 1969, 4; *Sport*, nr. 17, 1969, 2; *Szabálytalan gondolatok a változó nyelvről*, nr. 18, 1969, 4; *Hiányzik*, nr. 20, 1969, 4; *Bizonyít*, nr. 29, 1969, 4; *Ploieşti-ben vagy Ploieşti-en?*, nr. 21, 1969, 2; *Hiányzo névelo*, nr. 22, 1969, 4; *És ha a legidosebb piros szemű?*, nr. 23, 1969, 9; *Csipegető helyett helyesirási tajékozódás*, nr. 24, 1969, 8; *Szellemi bagázs?*, nr. 25, 1969, 8; *Fekete, fehér, igen, nem*, nr. 26, 1969, 2; *Komplexumok*, nr. 27, 1969, 2; *Számok*, nr. 29, 1969, 2; *Élőbszéd holleszéd*, nr. 31, 1969, 4; *Cerely-hajítás*, nr. 32, 1969, 8; *Vidám sorok*, nr. 33, 1969, 4; *Szép betü, jó betü. Az élen, Komoly*, nr. 40, 1969, 4; Folklór, nr. 43, 1969, 4; *Nem jártam a Holdon*, nr. 45, 1969, 8; *Csipegető*, nr. 46, 1969, 8.

1400. NAGY, KÁLMÁN, *A nyelv nyomában*, Útunk, **24**, nr. 33, 1969, 8.

1401. OLOSZ, KATALIN, *A megjelenítes néhány eszköze a mesemondók nyelvében* [Cîteva mijloace ale personificării în limbajul povestitorilor; cu un rezumat în română], NYIK, **13**, nr. 1, 1969, 133—138.

1402. PENEK, ZOLTÁN, *Nyelvöltögelés* [Stîlciri de limbă], Korunk, **28**, nr. 5, 1969, 757—759.

1403. PÉNTEK, JÁNOS, *A lexicológia néhány módszertani kérdése és a magyar szakszókincs-kutatás* [Cîteva probleme metodologice ale lexicologiei şi studierea terminologiei populare maghiare; cu rezumate în română, rusă şi engleză], STUBB, **15**, fasc. 1, 1970, 73—85.

1404. PÉNTEK, JÁNOS, [La rubrica: Anyanyelvünk] *Divatszók az autós szaknyelvban*, Előre, **23**, nr. 6696, 15 mai 1969, 2; *Szabad szorendünk néhány kotottsége*, nr. 6882, 18 dec. 1969, 2; **Kell, szabad, illik, lehe**, **24**, nr. 6939, 26 febr. 1970, 2.

1405. POMOGÁTS, BÉLA, *Világirodalmi Lexikon*, Útunk, **25**, nr. 2, 1970, 9.

1406. SÖNI, PAL, *A nyelvhelyességről* [Corectitudinea lexicală], Korunk, **28**, nr. 8, 1969, 1281.

1407. SZABÓ, ATTILA T., *A magyar nyelv eredete és kialakulása* [Originea şi formarea limbii maghiare], Korunk, **29**, nr. 2, 1970, 170—181.

1408. SZABÓ, ATTILA T., [La rubrica: Anyanyelvünk] *Egy kicsinyke szavunkról*, Előre, **24**, nr. 6957, 19 mart. 1970, 2.

1409. SZABÓ, ATTILA T., [La rubrica: Nyelvi műveltség] *Hány szó a magyar nyelvban*, Művelődés, **22**, nr. 2, 1969, 54—56.

1410. SZABÓ, ATTILA T., *Hol tartunk nyelvünk rumán eredetü kolcsonszavainak kutatásában?*, Előre, **23**, nr. 6692, 10 mai 1969, 3.

1411. SZABÓ, ATTILA T., *Torockó és vidéke XVIII—XIX. századi írásbeliségének nyelvéből. III* [Lexicul unor documente din secolul al XVIII-lea — al IXX-lea din Rimetea şi împrejurimi], NYIK, **13**, nr. 1, 1969, 139—147; *IV*, nr. 2, 1969, 331—340.

1412. CS. SZABÓ, GYULA, *Kügy avagy a 700 éves „Újfalu"* [În jurul unor denumiri geografice], Korunk, **28**, nr. 8, 1969, 1518—1520.

1413. SZABÓ, ZOLTÁN, [La rubrica: Glossza] *Az illető nincs zavarban* Útunk, 25, nr. 4, 1970, 8.

1414. Szabó, Zoltan, [La rubrica : Nyelvi müveltség] *Miért szép a vers stilusa*?, Müvelödés, **22**, nr. 1, 1969, 54—55.
1415. Szaśz, Lörinc ,[La rubrica : Anyanyelvünk] *Egyik divatos üdüzlö szavunk : a Pá*!, Elöre, **23**, nr. 6744, 10 iul. 1969, 2.
1516. Szöcs, Istvan, *Nyelvészek köpenye*, Útunk, **25**, nr. 11, 1970, 4.
1517. Szöcs, Istvan, [La rubrica : Glossza] *Szememotzám, állj, el!*, Útunk, **25**, nr. 4, 1970, 8.
1418. Teiszler, Paul, *A Szatmár sváb eredetü lakosság magyar nyelvjárásának magáhangzó rendszere* (Sistemul vocalic al graiului maghiar vorbit de populaţia de origine şvăbească din judeţul Satu Mare). Rezumat asupra tezei de doctor. Conducător ştiinţific : prof. dr. doc. Márton Gyula. Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj. Facultatea de filologie. Catedra de limba maghiară, [Cluj], [1969], 19 p. [litografiat].
1419. Teiszler, Pál, *Egy nyelvjárási fonológiai leirás néhány szempontjával* [Despre punctele de vedere ale unei monografii dialectale fonologice ; cu un rezumat în română] NYIK, **13**, nr. 2, 1969, 253—263.
1420. Teiszler, Pál, [La rubrica : Anyanyelvünk] **Grippe, grippa, gripa**, Elöre, **24**, nr. 6921, 5 febr. 1970, 2.
1421. Vámszer, Márta, *Az* **ad, vér**-*féle igealakok használatárol a kalotaszegi nyelvjárásban* [Despre folosirea formelor verbale de tipul *ád, vér* în graiul maghiar din regiunea Călatei ; cu un rezumat în română[, NYIK, **13**, nr. 1, 1969, 93—100.
1422. Vita, Szigmond, *A Bethlen Könyvtár helyismereti katalógusa* [Catalogul localităţilor din Biblioteca din Aiud], Korunk, **28**, nr. 10, 1969, 1567—1572.
1423. Vöő, István, *A bánsagi nyelvjárás labiális* **ö**-*zése* [Rostirea fonemului /ö/ în graiul maghiar din Banat ; cu un rezumat în română], NYIK, **13**, nr. 2, 1969, 241—252.
1424. Vöő, István, [La rubrica : Anyanyelvünk] *Vannak e „nyoszolyalányok"*?, nr. 6828, 16 oct. 1969, 4. *Püxos fiai nyomában*, Elöre, **23**, nr. 6846, 6 noiemb. 1969, 2.
1425. Zsemlyei, Janos, [La rubrica : Anyanyelvünk] Öten, Hatan, Elöre, **23**, nr. 6656, 28 mart. 1969, 2 ; *Csillogtatták... savát-borsát*?, nr. 6673, 17 apr. 1969, 2 ; *A johangzásról*, nr. 6702, 22 mai 1969, 2 ; *A nyelvi szabatosságrol*, nr. 6708, 29 mai 1969, 2 ; *A vesszőhasználatról*, nr. 6781, 21 aug. 1969, 2 ; *Hisz-higgye ; játszik. játssza*, nr. 6786, 26 aug. 1969, 2 ; *Összekevert szólások*, nr. 6853, 14 noiemb. 1969, 2 ; *A vendéglátо vendégfogadò-e*?, nr. 6864, 27 noiemb. 1969, 2.
1426. Zsemlyei, János, *Román kölcsönszavaink -***uj** *szóvégének kérdéséhez* [În legătură cu terminaţia *-uj* a cuvintelor de origine română din graiurile maghiare ; cu un rezumat în română], NYIK, **13**, nr. 1, 1969, 117—122.

★

Vezi şi nr. 83, 84, 479, 520, 855, 891, 1474.

Recenzii

1427. Balogh, Deszö, *Helyesirási Tájékoztató Irodalmi Könyvkiadó*, Bukarest, 1969, 407 l., NYIK, **13**, nr. 2, 1969, 378—379.
1428. Galffy, Mózes, *A Magyar Nyelvjárások Atlasza* (Atlasul dialectelor maghiare). I. Rész. (1—192 térképlap). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1968. A magyar nyelvatlasz munkaközösségének közremüködésével szerkesztette Deme László és Imre Samu, STUBB, **14**, fasc. 2, 1969, 175—176.
1429. B. Gergely, Piroska, J. Nagy, Mária, Teiszler, Pál, Zsemlyei, Janos, *A magyar nyelv története és rendszere*. A debreceni nemzetközi nyelvészkongressus elöadasai. Szerkesztette Imre Samu és Szathmari Istvan. Akadémiai kiado, Budapest, 1967, 589 l., NYIK, **13**, nr. 1, 1969, 178—185.
1430. Kósa, Ferenc, Fabián Pál, *Az akadémiai helyesirás előzményei* Helyesirsunk alaki-, tására irányulo tudatos törekvések 1772 és 1832 között. Akadémiai Kiadó, Bp. 1967. 255 l. Nyelvészeti Tanulmányok 9, NYIK, **13**, nr. 2, 1969, 377—378.
1431. Kosa, Ferenc, Szathmári Istvan, *Régi nyelvtanaink és egységesüto irodalmi nyelvünk*. Akadémiai Kiado, Budapest, 1968, 453 p., STUBB, **15**, fasc. 1, 1970, 144—145.
1432. Márton, Gyula, *A magyar nyelvjárások atlasza*. I. kötet. Szerkesztette Deme László és Imre Samu. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1968, CL, **14**, nr. 2, 1969, 354—357.
1433. Szabó, Attila T., *A Magyar Nyelvjárások Atlasza I*. A Magyar Nyelvatlasz munka-

közösségének közremüködésével szerkesztette Deme László és Imre Samu. Bp., 1968, 10 l., 2 + 192 térkép + 1 vaktérképlap. Akadémiai Kiadó, NYIK, **13**, nr. 2, 1969, 371—377.

1434. SZABÓ, ATTILA T., *A magyar szókészlet finnugor elemei. Etimológiai szótár I.* A-Gy. Főszerkesztö : Lakó György. Szerkesztö : Rédei Károly. Munkatarsak : Erdélyi István, Gulya János, K. Sal Éva, Vértes Edit. Akadémiai Kiadó. Bp., 1967, 231 l., NYIK, **13**, nr. 1, 1969, 171—175.

1435. SZABÓ, ZOLTAN, Szathmári István, *Régi nyelvtanaink és egységesülö irodalmi nyelvünk* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1968, 453 l. + 1., NYIK, **13**, nr. 2, 1969, 382—384.

1436. TESZLER, PÁL, *Helyesirási tájékoztató [Îndreptar ortografic. Helyesirási tájékoztató.* Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1969, A szabályzati részt Szabó T. Attila, a szótári részt Gálffy Mózes, Kelemen Béla, Márton Gyula szerkesztette], Korunk, **28**, nr. 8, 1969, 1256—1257.

★

Vezi şi nr. 1497, 1498, 1500.

XIV. *LIMBA THAI*

Vezi nr. 891.

XV. *LIMBI CHINO-TIBETANE*

1437. WEN, DAVID Y., *Negations in Mandarin* [cu o bibliografie de 11 titluri], RRL, **14**, nr. 3 1969, 289—295.

XVI. *LIMBI CREOLE*

1438. HAZAËL-MASSIEUX, G., *Remarques sur les creoles français des Antilles* : *Problèmes de convergence linguistique* [cu o bibliografie de 17 titluri], ACIL x,**1** , 727—731.

VII. *LIMBI FINO-UGRICE*

Recenzii

1439. VÁMSZER, MÁRTA, *Permjakisches Wörterzeichnis aus dem Jahre 1833 auf Grund der Aufzeichnungen F. A. Wolegows* von Károly Rédai. Budapest, 1968, Akadémiai Kiadó, STUBB, **15**, fasc. 1, 1970, 148.

XVIII. *LIMBI INDIENE*

1440. KOCHANOWSKI, J., *Critère linguistique dans l'histoire dinamique (illustration par les faits tsiganes)*, ACIL x, **1**, 509—511 ; discuţii : E. Seidel 511 (franceză), D. S. Kenrick 511 (franceză), J. Kochanowski 511 (franceză).

1441. NAIK, M., *India as a socio-linguistic area* [cu o bibliografie de 30 de titluri], ACIL x, **1**, 623—628.

1442. THEBAN, LAURENŢIU, *Limbă şi „dialect" în India* [cu 2 tabele şi 3 scheme în text], FD, **6**, 1969, 233—253.

Vezi şi nr. 141.

Recenzii

1443. AL-GEORGE, SERGIU, Jan Gonda, *A concise elementary grammar of the Sanskrit language with exercises, reading selections, and glossary*, translated from German by Gordon B. Ford Jr., Leiden, E. J. Brill, 1966, VII + 152 p., RRL, **14**, nr. 3, 1969, 305 [în franceză].

1444. THEBAN, LAURENŢIU, J. F. Staal, *Word Order in Sanskrit and Universal Grammar*. Dordrecht, D. Reidel 1967 [Foundations of Language Supplementary Serier, Volume 5], XII, 98 p., RRL, **14**, nr. 5, 1969, 504—510 [în franceză].

XIX. *LIMBI INDO-EUROPENE*

1445. ANDRONESCU, ŞERBAN, *Glasul pietrelor de la Bogaz-Köi* [despre scrierea hitită], MI, **3**, nr. 11, 1969, 37—41.

1446. GRAUR, AL., [La rubrica: Cronica limbii] *Limba tracilor*, RLit, **2**, nr. 25, 1969, 14.

1447. IVĂNESCU, G., *Vérité et erreur dans la recherche des dialectes proto-indo-européenns* [cu 8 figuri în text], Philologica, **1**, 9—35.

1448. RUSSU, I. I., Illirii. *Istoria — limba şi onomastica — romanizarea* [cu o prefaţă, abrevieri, bibliografie, cuvinte, semne; partea I: Populaţia şi limba, studiul istoric-etimologic al limbii şi numelor proprii, romanizarea; partea a II-a: repertoriul fragmentelor de limbă, glose, antroponime, toponime illire şi mesapice; cu un indice de materii, cuvinte, nume proprii şi autori eruditi din epoca medievală şi modernă], Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 303 p. + 1 hartă în afară de text (Biblioteca istorică XVII).
Vezi şi nr. 1453.

1449. SIMENSCHY, TH., *Studii sintactice. Aspecte ale genitivului posesiv şi partitiv* [în limbile indo-europene, în special în sanscrită şi greacă; cu un rezumat în franceză], ANL, **19**, 1968 [1969], 5—11.

★

Vezi şi nr. 1041, 1307, 1504.

Recenzii

1450. DIACONU, PETRE, V. Beševliev, *Ein verkannter thrakischer Ortsname*, „Izvestija na Instituta za bălgarski ezik", vol. XVI, p. 75—77, RESEE, **7**, nr. 2, 1969, 433.

1451. MIHĂESCU, HARALAMBIE, Ivan Duridanov, *Thrakisch-dakische Studien. 1. Teil: Die thrakisch- und dakisch-baltischen Sprachbeziehungen*, „Linguistique Balkanique", XII (1969), 2, p. 1—104, RESEE, **7**, nr. 3, 1969, 574.

1452. MIHĂILĂ-SCĂRLĂTOIU, ELENA, M. Pavlović, *Les termes pastoraux en Illyricum*, „Zbornik za filologiju i lingvistiku", XI (1968), p. 219—226, RESEE, **7**, nr. 2, 1969, 434—435.

1453. VRACIU, A., I. I. Russu, *Illirii. Istoria. Limba şi onomastica. Romanizarea* (Biblioteca istorică XVII), Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1969, 302 p., SCL, **21**, nr. 1, 1970, 83—89.
Vezi nr. 1448.

1454. VRACIU, A., I. I. Russu: *Limba traco-dacilor*, ed. a II-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1967, 253 p. + 1 hartă, CL, **14**, nr. 2, 1969, 361—368.

1455. I. M. Tronski, *Obščeindoevropejskoe jazykovoe sostojanie*, Leningrad, 1967, 101 p., RRL, **14**, nr. 4, 1969, 416—420.

XX. *LIMBI INDONEZIENE*

1456. Huber, K., *Zur Frage der allgemeingülligen Charakterzüge der Entwicklung, der neuen Sprachen in Asien und Afrika, anhand der Bahasa Indonesia*, ACIL X, **1**, 577—580.

XXI. *LIMBI MANDE*

1457. Brauner, S., *Ethnische Struktur und linguistische Situation in der Region Ségou (Zur Entwicklung des Bambara als nationale Sprache in der Republik Mali)*, ACIL X, **1**, 571—575; discuții: K. Huber 575 (germană), Th. Luckmann 576 (germană), S. Brauner 576 (germană).

XXII. *LIMBI POLINEZIENE*

1458. Theban, Laurențiu, *Le type syntaxique du fidjien*, RRL, **15**, nr. 1, 1970, 63—86.

XXIII. *LIMBI SEMITICE*

1459. Morag, S., *Uniformity and diversity in a language : dialects and forms of speech in modern Hebrew*, ACIL X, **1**, 639—644.

★

Vezi și nr. 891, 900.

Recenzii

1460. Al. A. B., Henri de Saint-Blanquat, *Le nouveau manuscrit de la Mer Morte*, în „Science et Avenir", nr. 257, juillet 1968, p. 583—589, ST, **20**, nr. 9—10, 1968, 746—747.

1461. Negoiță, Ath., Martinez Ernest, *Hebrew-Ugaritic Index of Writing of Mitchell J. Dahood. A bibliography with indices of scriptural passages Hebrew and Ugaritic words and grammatical observations*, Rome, Pontifical Biblical Institute, 1967, 120 pp. MB, **19**, nr. 1—3, 1969, 168—169.

1462. Negoiță, Ath., Katz Elias, *Die Bedeutung des* **hapax legomenon** *der Qumraner Hanschriften HUAHA* (Bratislava, 1966), 21 × 13, 136 pp., MB, **19**, nr. 4—6, 1969, 365—366.

1463. O. P., Constantin Daniel, *Esséniens, zélotes et sicaires et leur mention par paronymie dans le Nouveau Testament*, în „Numen", international Review for the History of Religious, issued by the international Association for the History of Religious, vol. XVIII, fasc. 2 august 1966, p. 88—115, ST, **20**, nr. 9—10, 1968, 749.

1464. O. P., Henri de Saint-Blanquat, *Le nouveau manuscrit de la Mer Morte*, în „Science et Avenir", nr. 157, juillet 1968, p. 581—589, ST, **21**, nr. 5—6, 1969, 439—440.

1465. Popescu, O. M. Wagner, *Die lexikalischen und grammatikalischen Aramaismen im alttestamentlichen Hebraisch* (în Beihefte zur „Z.A.W.", nr. 96), Berlin, 1966, XII + 176 p., MO, **20**, nr. 9—10, 1968, 851—852.

1466. *** *Biblia Hebraica*, adjuventibus W. Baumgartner, G. Beer ..., edidit Rud. Kittel, textum masoreticum curavit P. Kahle ... A. Alt. et O. Eissfeldt, Stuttgart, 1966, 1434 p., ST, **21**, nr. 3—4, 1969, 274—275.

1467. *** Constantin Daniel, *Une mention des esséniens dans un texte syriaque de l'Apocalypse*, în „Le Muséon" revue d'études orientales", Louvain, tom. LXXXIX (1966), p. 155—164, ST, **20**, nr. 9—10, 1968, 748—749.

1468. * * * Constantin Daniel, *Une mention paulinienne des esséniens de Qumran*, în „Revue de Qumran", tom. V, fasc. 4, nr. 20 juillet 1966, p. 554—567, ST, **20**, nr. 9—10, 1968, 747—748.

★

Vezi și nr. 1315, 1316.

XXIV. *METODICA PREDĂRII LIMBILOR*

1. GENERALITĂȚI

1469. COTEANU, I., *Sintaxă înainte de morfologie și fonetică*, LR, **18**, nr. 3, 1969, 277—279.
1470. SIMIONESCU, CONSTANTIN, *Etimologia și înțelegerea cunoștințelor*, GÎ, **21**, nr. 1013, 1969, 3.
1471. * * * *Folosirea practică a mijloacelor tehnice audio-vizuale în procesul de învățămînt* [cu o bibliografie de 123 de titluri], Colectivul de coordonare : Maximilian Bendorfeanu, Elvira Morărescu, Simion Morărescu, București, Editura didactică și pedagogică, 345 p.
Vezi și nr. 1473.
1472. * * * *Studii de pedagogie cibernetică și instruire programată*. Sub redacția : conf. univ. Vasile Bunescu. Ministerul Învățămîntului. Institutul de științe pedagogice, București, Editura didactică și pedagogică, 1968, 208 p.

Recenzii

1473. M. I., „*Folosirea practică a mijloacelor tehnice audio-vizuale în procesul de învățămînt*", lucrare coordonată de Maximilian Bendorfeanu, Elvira Morărescu, Simion Morărescu, GÎ, **22**, nr. 1025, 1970, 4.
Vezi nr. 1471.

2. LIMBA ROMÂNĂ

1474. ÁDÁM, S., *Probleme specifice ale predării limbii române în școlile și secțiile cu limba de predare maghiară*, București, Editura didactică și pedagogică, 1969, 160 p.
Vezi și nr. 1496, 1497, 1498, 1499.
1475. BEJAT, ELENA, *Valoarea didactică a exercițiilor în instruirea programată*, SPCIP, 115—138.
1476. BERCA, ION, IONESCU-MICIORA, M. EL. și NIȚU, RODICA, *Contribuții la îmbunătățirea predării substantivului și verbului în clasa a III-a* [cu rezumate în rusă și engleză], AUBFZ, **17**, 1968, 221.
1477. CAZACU, BORIS, CHIOSA, CLARA GEORGETA, CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA, GUȚU-ROMALO, VALERIA, *A course in contemporary romanian. An introduction to the study of romanian* [traducere și adaptare de Virgil Ștefănescu-Drăgănești și Adrian Nicolescu după varianta franceză a lucrării], București, Editura didactică și pedagogică, 1969, 564 p. + 1 hartă.
1478. CHIOSA, CLARA GEORGETA, *Baza lingvistică a teoriei și practica predării limbii române ca limbă maternă*. Rezumatul tezei de doctorat. Conducător științific : prof. B. Cazacu, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România. Universitatea din București, Facultatea de limba și literatura română, București, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1970, 15 p. [rotaprint].
1479. CHIȚU, IOAN N. [răspunde la ancheta cu titlul :] *Ce bibliografie indicați pentru pregătirea la gramatică*?, VST, **15**, nr. 11, 1970, 15.
1480. CHIȚU, IOAN N., *Programe, manuale, izvoare necitate* [manualul de limba și literatura română pentru clasa a IX-a de Maria Fanache și Emil Giurgiu], RLit, **2**, nr. 43, 1969, 31.
1481. CHIȚU, IOAN N., *Revenind la manualul de clasa a IX-a* [de limbă și literatură română elaborat de Maria Fanache și Emil Giurgiu], RLit, **2**, nr. 49, 1969, 31.

1482. Ciobanu, Nicoleta, *Exprimarea orală și scrisă a elevilor*, Rev. înv. prof., **5**, nr. 5, 1968, 62.

1483. Crețeanu, Florian, *„Gramatică" sau „probleme de limbă literară"?* [programa analitică la română pentru învățământul liceal], rlit, **2**, nr. 28, 1969, 2.

1484. Crișan, Ana, Chiculiță, I., Petroman, P., *Observații la programa de limba și literatura română pentru clasele a IX-a și a X-a ale școlii generale*, rped, **18**, nr. 6, 1969, 66—69.

1485. Dascălu, Gh., *Tropi, figuri de stil și... puțină confuzie* [pe marginea manualului de limba și literatura română pentru clasa a IX-a de Maria Fanache și Emil Giurgiu], rlit, **2**, nr. 49, 1969, 31.

1486. Dragoș, Eugenia, *Problemele predării limbii române în școlile poporale din Transilvania, la 1877*, cll, [2], 1969, 155—166.

1487. Drașoveanu, Constanța, *Cercetare privind predarea gramaticii la clasa a II-a*, rped, **19**, nr. 2, 1970, 93—100.

1488. Gabrea, Maria, *Limba și literatura română în școală*, Ateneu, **6**, nr. 5, 1969, 15.

1489. Mangeavas, T., *Calitatea exprimării în compunerile școlare*, Colocvii, **4**, nr. 10, 1969, 6.

1490. Michăescu, Radu, *Probitatea glosărilor* [din manualul de literatura română pentru clasa a XII-a, 1968], rlit, **3**, nr. 11, 1970, 29.

1491. Muntean, George, *G. Călinescu autor de manuale școlare*, Luceafărul, **12**, nr. 20, 1969, 6.

1492. Munteanu, George, *Manualele lui Creangă*, rlit, **2**, nr. 52, 1969, 29.

1493. Popescu, Ștefania, *Elemente de instruire programată în predarea limbii române*, spcip, 33—51.

1494. Rădulescu, Ștefan, *Predarea limbii române la clasa a III-a prin instruire programată*, spcip, 52—114.

1495. Sterpu, Gh., *Observații pe marginea unor lucrări scrise la literatură în liceul de cultură generală* [greșeli de fonetică, morfologie, vocabular și stil], sllfolc, **1**, 1969, 201—205.

1496. * * * [La rubrica : Cronica ideilor] *Limba și literatura română în școală* [masă rotundă cu Traian Cantemir, Iulian Ghiță, Elis Motreanu, Petre Ciobanu, Marin Cosmescu, Liliana Onică, Mihai Andrei, Sergiu Șerban, Voicu Ichim, Ion Neacșu organizată de Sergiu Adam], Ateneu, **6**, nr. 4, 1969, 16—17.

★

Vezi și nr. 1179.

Recenzii

1497. Ban, Elek, *Román nyelvoktatás iskoláinkban* [recenzie la cartea lui S. Ádám *Probleme specifice ale predării limbii române în școlile și secțiile cu limba de predare maghiară*], Útunk, **24**, nr. 26, 1969, 8.
Vezi nr. 1474.

1498. Galffy, Mózes, *A román nyelv tanításának újabb kézikönyve* [Un manual de predare a limbii române : S. Ádám, *Probleme specifice ale predării limbii române în școlile și secțiile cu limba de predare maghiară*, București, Editura didactică și pedagogică, 1969], Korunk, **28**, nr. 7, 1969, 1097—1101.
Vezi nr. 1474.

1499. Hazy, Ștefan, S. Ádám, *Probleme specifice ale predării limbii române în școlile și secțiile cu limba de predare maghiară*, București, Editura didactică și pedagogică, 1969, 158 p., lr, **19**, nr. 2, 1970, 184—186.
Vezi nr. 1474.

1500. Homorodean, M., S. Ádám, *Probleme specifice ale predării limbii române în școlile și secțiile cu limba de predare maghiară*, București, Editura didactică și pedagogică, 1969, 155 pag., stubb, **14**, fasc. 2, 1969, 162.
Vezi nr. 1474.

1501. Marcu, Maria, *Culegere de texte pentru dictare* [de Traian Blajovici, Valeria Botiș, Ioan Comănescu și Zaharia Macovei], Familia, **6**, nr. 2, 1970, 16.

1502. * * * *Manualele de literatură română și examenul de admitere la facultăți* [anchetă organizată de Gabriela Bogos], rlit, **3**, nr. 6, 1970, 29.

3. LIMBI STRĂINE

1503. Ban, Blek, *Az idegen nyelvek korszzerü tanítása* [Predarea modernă a limbilor străine], Korunk, **28**, n. 10, 1969, 1549—1554.
1504. C. S., *De la sanscrită la japoneză* [despre limbile străine de la facultăţile de limbi romanice, limbi clasice şi limbi orientale], scrîn, **26**, nr. 6419, 6 ian. 1970, 2.
1505. Maliţa, Tatiana, *Puncte de reper în însuşirea limbilor străine*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1969, 175 p.
1506. Muscă, N., Bădulescu, D., Florescu, Constanţa, *Limbilor străine — atenţia cuvenită*, gî, **21**, nr. 990, 1969, 3.
1507. Novicicov, Eugen, *Folosirea instruirii programate în predarea limbilor străine*, spcip, 139—154.
1508. Novicicov, Eugen, *Predarea limbilor străine. Probleme lingvistice şi psihopedagogice*, Vol. I, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1968, 223 p.
Vezi şi nr. 1516, 1517, 1518.
1509. Pătraşcu, Ion, *Limbile străine în învăţământul superior*, Forum, **11**, nr. 4, 1969, 42—45.
1510. Perian, I., *Particularităţile psihologice ale citirii într-o limbă străină. Procedeele metodice folosite la lecţiile de citire în limbile moderne*, sllfolc, **1**, 1969, 175—182.
1511. Pop, Mihai, *Modalităţi de lucru în laboratorul lingvistic*, gî, **22**, nr. 1024, 1970, 2.
1512. Popescu, David, *Învăţământul limbii latine în liceu*, rped, **18**, nr. 5, 1969, 55—60.
1513. Solomon, V., Hîrlăoanu, A., *Finalitate şi metodă în studiul limbilor străine*, rped, **18**, nr. 6, 1969, 93—95.
1514. Stan, I. T., *Laboratorul de fonetică şi modernizarea predării disciplinelor filologice* [cu rezumate în rusă şi engleză], stubb, **14**, fasc. 2, 1969, 147—152.
1515. Ţepelea, Gabriel, *Măsuri în legătură cu studiul limbilor străine*, Argeş, **4**, nr. 5, 1969, 18.

Recenzii

1516. Ban, A., Eugen Novicicov, *Predarea limbilor străine. Probleme lingvistice şi psihopedagogice*, Bucureşti, 1968 (223 p.), stubb, **14**, fasc. 2, 1969, 167—169.
Vezi nr. 1508.
1517. Rădulescu, R., *Predarea limbilor străine* [*Probleme lingvistice şi psihopedagogice* de Eugen Novicicov], rped, **18**, nr. 4, 1969, 138—140.
Vezi nr. 1508.
1518. Wolf, S., Chivescu, R., *„Predarea limbilor străine. Probleme lingvistice şi psihopedagogice"* [de Eugen Novicicov], gî, **21**, nr. 993, 1969, 4.
Vezi nr. 1508.

4. MANUALE, GHIDURI etc.

1519. Abager, Basilius, *Exerciţii de gramatică germană*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1969, 480 p.
1520. Barbu, N. I., Vasilescu, Toma I., *Gramatica limbii latine. Gramatica latină. Fonetică. Morfologia. Sintaxa*, urmate de un appendix, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1969, 391 p.
1521. Bercescu, Sorina, *Ghid de conversaţie român-francez* [cu o hartă, un indice de cuvinte româneşti şi unul de cuvinte franţuzeşti]. Ediţia a II-a, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1969, 168 [—176] p.
1522. Bercescu, Sorina, *Guide de conversation français-roumain* [cu o hartă, un indice de cuvinte franţuzeşti şi unul de cuvinte româneşti]. Ediţia a II-a, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1969, 190 [—192] p.
1523. Bidian, Liane, Chivăran-Müller, Ilse, *Deutsch-rumänischer Sprachführer* [ediţia a II-a; cu o hartă, un indice de cuvinte germane şi unul de cuvinte româneşti], Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1969, 144 p.
1524. Chivăran-Müller, Ilse, Bidian, Liane, *Ghid de conversaţie român-german* [ediţia a II-a; cu o hartă, un indice de cuvinte româneşti şi unul de cuvinte germane], Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1969, 168 p.

1525. Livescu, Jean, Savin, Emilia, Abager, Basilius, *Limba germană. Curs practic. 1*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1970, 530 p. (Universitatea populară Bucureşti).
1526. Miroiu, Mihai, *English-romanian conversation book* [ediţia a II-a ; cu o hartă, un indice de cuvinte englezeşti şi unul de cuvinte româneşti], Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1969, 200 p.
1527. Miroiu, Mihai, *Ghid de conversaţie român-englez* [ediţia a II-a ; cu o hartă, un indice de cuvinte româneşti şi unul de cuvinte englezeşti], Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1969, 168 p.
1528. Niculiţă, I., *Manual de conversaţie în limba franceză*. Ediţia a II-a, [Bucureşti], Editura ştiinţifică, 1979, 720 p.
1529. Oprean, Maria, *Exerciţii de gramatică italiană*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1969, 176 p.
1530. Pandelescu, Silvia, *Dificultăţi ale lexicului francez*, Bucureşti, Editura ştiinţifică 1969, 167 p.
1531. Stati, Sorin, *Cours de la langue roumaine*. 3e leçon : *À l'hôtel*, Roum., nr. 3, 1969, 72 ; 5e leçon : *À la poste*, nr. 5, 1969, 72 ; 6e leçon : *Dans un magasin universel*, nr. 6, 1969, 68 ; 7e leçon : *Au téléphone*, nr. 7, 1969, 68 ; 8e leçon : *À l'opéra*, nr. 8, 1969, 68 ; 9e leçon : *Dans un musée d'art*, nr. 9, 1969, 68 ; 10e leçon : *Une promenade à travers Bucarest* (*I*), nr. 10, 1969, 68 ; 11e leçon : (*II*), nr. 11, 1969, 68 ; 12e leçon : *Gare du Nord*, nr. 12, 1969, 68.
1532. Ştefănescu-Drăgăneşti, Virgiliu, Nicolescu, Adrian, Hanea, Victor, *Limba engleză. Curs practic. 1*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1969, 440 p.
1533. Teodorescu, Paul, *Învăţaţi limba italiană fără profesor*. Ediţia a doua, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1969, 504 p.

XXV. *DIVERSE*

1534. Arvinte, Vasile, *Interviu cu conf. dr...., decanul Facultăţii de filologie a Universităţii „Al. I. Cuza" — Iaşi*, Cronica, **4**, nr. 22, 1969, 11.
1535. Bălan, Ion Dodu, *Etică şi etimologie*, rlib, **27**, nr. 7825, 16 dec. 1969, 1, 2.
1536. Dimitrescu, Florica, [La rubrica : Consultaţii] *Catalogul pe subiecte* (*I*) [cu o bibliografie de 16 titluri], rb, **22**, nr. 4, 1969, 248—253 ; (*II*), nr. 5, 1969, 318—320 ; (*III*), nr. 6, 1969, 383—385.
1537. F. T., *„Silvo" — o curiozitate lingvistică* [limbaj artificial combinat cu elemente de limbaj natural], Albina, **72**, nr. 10, 1969, 6.
1538. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *La o aniversare* [20 de ani de la înfiinţarea Societăţii de ştiinţe istorice şi filologice din R. S. România], rlit, **2**, nr. 51, 1969, 14.
1539. Iordan, Iorgu, *Lingvistica — un sector dinamic al culturii noastre* [convorbire cu acad. prof.... organizată de Mihai Iordănescu], Scînteia, **38**, nr. 8078, 28 mai 1969, 6.
1540. Iordan, Iorgu, *Retrospectivă. De vorbă cu acad....*, Cronica, **4**, nr. 34, 1969, 11.
1541. Kelemen, Béla, *Mi var nyelvészeinkre?* [Ce se aşteaptă de la lingviştii noştri ?], Korunk, **28**, nr. 8, 1969, 1174—1176.
1542. Macrea, D., [Sub titlul comun : Şcoli ştiinţifice româneşti] *Lingvistică*, Forum, **11**, nr. 7, 1969, 179—186.
1543. Macrea, Dimitrie, *Un domeniu inefabil* [convorbire cu prof.... despre lingvistică, organizată de Romulus Rusan], vst, **13**, nr. 34, 1968, 3.
1544. Manolache, Teodor N., *Literatura enciclopedică românească* [despre activitatea Editurii enciclopedice române], mo, **20**, nr. 9—10, 1968, 831—832.
1545. Nicolau, Edmond, *Lincos — limbajul cosmic*, ştrehn, **22**, nr. 3, 1970, 24—25, 30.
1546. Păcurariu, D., *Exemplul unei mari reviste. 130 de ani de la apariţia „Daciei literare"*, Scînteia, **39**, nr. 8324, 1 febr. 1970, 4.
1547. * * * *Acribia împotriva omeneştilor greşeli*, vn, **25**, nr. 1261, 1969, 7.
1548. * * * [La rubrica : Psiholingvistică] *Albul cere negru*, vn, **26**, nr. 10, 1970, 6.
1549. * * * *Cercetări de limbă şi literatură*. Societatea de ştiinţe filologice din R.S.R. Filiala Oradea. Comitetul de Cultură şi artă al judeţului Bihor, Oradea, **1**, 1968, 108p. [15 titluri : articole (9), documente şi note (6)] ; [2], 1969, 198 [—200] p. [14 titluri din domeniile : limbă (3), literatură (6), metodică (1), documente, note, recenzii (3), cronică (1)].
Vezi şi nr. 1568.

1550. * * * *Einstein în limba ouolof*, Lumea, **7**, nr. 28, 1969, 20.

1551. * * * *Limbă și literatură*. Societatea de Științe Filologice din Republica Socialistă România. Comitetul de redacție condus de acad. Al. Graur și Al. Dima (redactori responsabili) și Emil Boldan (redactor responsabil adjunct), București, **18**, 1968 [1969], 234 [—236] p. [22 de articole din domeniile : teorie, critică și istorie literară (8), limbă și stil (4), folclor (1), metodică (1), texte și documente (5), glose (3)] ; **19**, 1968 [1969], 266 [—268] p. [22 de articole din domeniile : teorie, critică și istorie literară (5), filologie (1), limbă și stil (3), folclor (3), metodică (2), texte și documente (5), glose (3)] ; **20**, 1969, 232 p. [22 de articole din domeniile : teorie, critică și istorie literară (7), limbă și stil (6), folclor (1), metodică (1), texte și documente (3), glose (3), cronică (1)] ; **21**, 1969 [1970], 170 p. [volum consacrat ccntenarului Costache Negruzzi ; 17 articole din domeniile : literară (14), limbă (3)] ; **22**, 1969 [1970], 218 [—220] p. [20 de articole din domeniile : teorie, critică și istorie literară (7), limbă și stil (6), folclor (2), texte și documente (3), glose (2)].
Vezi și nr. 1560, 1561, 1562.

1552. * * * *Literatura enciclopedică românească* [convorbire cu Pompiliu Macovei, Remus Răduleț și Aurel Martin organizată de Ion Hobană], Scînteia, **30**, nr. 8051, 30 apr. 1969, 4.

1553. * * * *Philologica*. Academia Republicii Socialiste România. Centrul de istorie, filologie și etnografie Craiova. Sub redacția lui G. Ivănescu. [Volumul] I, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, 161 [—163] p. [cu 8 articole, dintre care 5 de lingvistică].

1554. * * * *Pot fi învățate maimuțele să „vorbească"?*, VN, **25**, nr. 1278, 1969, 6.

1555. * * * *Romanoslavica*. Asociația Slaviștilor din Republica Socialistă România, XVI. Referate și comunicări prezentate la cel de-al VI-lea Congres internațional al slaviștilor (Praga, 7—13 august 1968), București, 1968, 469 p. + erata [22 de articole din domeniile : I. Lingvistică (10), II. Din istoria slavisticii românești (1), III. Literatură (8), IV. Istorie (3)].

1556. * * * *Studii de limbă, literatură și folclor. I*. Societatea de științe filologice din R.S.R. Filiala Reșița, Comitetul pentru cultură și artă al județului Caraș-Severin, Reșița, 1969, 222 [—224] p. + o listă cu îndreptări și adăugiri [cu un cuvînt înainte și cu 18 titluri din următoarele domenii : limbă (3) și literatură (3), etnografie și folclor (2), metodică (2), evocări (1), note și documente (5), bibliografii (1), cronică (1)].
Vezi și nr. 1563, 1566, 1569.

1557. * * * *Studii de literatură universală*. Societatea de Științe Filologice din Republica Socialistă România, XII, București, 1968, 232 p. [cu 6 articole care interesează lingvistica].

1558. * * * *Un alfabet internațional* [cu litere și semne propus de savantul azerbaidjean Ali Mamed Kurdistani], VN, **26**, nr. 8, 1970, 6.

Recenzii

1559. COPIL, M. și MACOVEI, Z., *Publicațiile Societății de științe filologice.* **Limbă și literatură**, *nr-rele 13, 14, 15, 16, 17*, CLL, [**2**], 1969, 191—192.

1560. D. Z., *Limbă și literatură 19*, Contemporanul, nr. 46, 1969, 8.
Vezi nr. 1551.

1561. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] „*Limbă și literatură*" [18], RLit, **2**, nr. 23, 1969, 14.
Vezi nr. 1551.

1562. LECTOR, *Limbă și literatură* (*21*), Luceafărul, **13**, nr. 8, 1970.
Vezi nr. 1551.

1563. LECTOR, *Studii de limbă, literatură și folclor*, 1969 [Reșița], Luceafărul, **13**, nr. 11, 1970, 6.
Vezi nr. 1556.

1564. M. A. B., Douglas C. Mc. Murtrie, *The Book, the story printing bookmaking*, Oxford, 676 p., ST, **21**, nr. 1—2, 1969, 139—140.

1565. MĂNUCĂ, DAN, „*Folia linguistica*", tomus I, nr. 1—2/1967, ANL, **19**, 1968 [1969], 234—235.

1566. MUNTEAN, GEORGE, „*Studii de limbă, literatură și folclor*" [Reșița], Contemporanul, nr. 12, 1970, 8.
Vezi nr. 1556.

1567. Popa, N. I., *Dicționarul internațional de termeni literari*, RLit, **2**, nr. 14, 1969, 20.
1568. R. D., *Cercetări de limbă și literatură* [Oradea], LL, **22**, 1969 [1970], 217—218. Vezi nr. 1549.
1569. * * * *„Limbă și literatură"* [20], GÎ, **21**, nr. 1022, 1969, 4.

XXVI. *ANIVERSĂRI*

1570. Ghițu, Ioan N., *Omagiindu-l pe Alf Lombard*, RLit, **2**, nr. 51, 1969, 2.
1571. Macrea, D., *Un mare prieten al limbii române— profesorul suedez Alf Lombard*, RLit **2**, nr. 47, 1969, 14.

XXVII. *IN MEMORIAM*

1572. Arvinte, V., *Acad. Emil Petrovici 1899—1968*, ANL, **19**, 1968 [1969], 241—244.
1573. Cuciureanu, Șt., *Theofil Simenschy (1892—1968)* [cu o listă de lucrări publicate (70 de titluri) și în manuscris (13 titluri)], ANL, **19**, 1968 [1969], 245—252.
1574. Cucureanu Șt., *Vasile Scurtu*[105—1968],AUI, **15**, 1969, 141—142.
1575. Diaconescu, Traian S., *Theofil Simenschy* [1892—1968; cu un portret în text], AUI, **15**, 1969, 137—140.
1576. G[raur], Al., *Ion Crețu*, RLit, **3**, nr. 4, 1970, 14.
1577. Iordan, Iorgu, *Ramón Menéndez Pidal (1869—1968)*, SCL, **20**, nr. 6, 1969, 685—687.
1578. Kelemen, Bela, *Emil Petrovici. 1899. jan. 4 — 1968. okt. 7*, NYIK, **13**, nr. 2, 1969, 7—8.
1579. Manolache, Teodor N., *A încetat din viață un clasicist de seamă*: *Theofil Simenschy* [1892—1968], MO, **21**, nr. 3—4, 1969, 311.
1580. Mihăescu, H., *Emil Petrovici* [1899—1968], RESEE, **7**, nr. 2, 1969, 263—265.
1581. Mihăilă, G., *Acad. V. V. Vinogradov* [1895—1969], SCL, **21**, nr. 1, 1970, 97—99.
1582. Pătruț, I., *Academicianul Emil Petrovici 1899—1968*, CL, 14, nr. 1, 1969, 3—5.
1583. Poghirc, C., *Theofil Simenschy* [1892—1968], stcl, **11**, 1969, 429—430.
1584. Rosetti, Al., *Un nume care și-a onorat vocația* [Emil Petrovici], Scrîn, **24**, nr. 6030, 9 oct. 1968, 5.
1585. Vraciu, A., *Emil Petrovici* [1899—1968], AUI, **15**, 1969, 143—149.

*ABREVIERI**

ACIL X, 1 = *Actes du Xe Congrès international des linguistes Bucarest, 28 Août — 2 septembre 1967*. Publié sur la recommandation du Conseil International de la Philosophie et des Sciences Humaines avec le concours financier de l'UNESCO. Comité de rédaction: A. Graur — rédacteur en chef —, Iorgu Iordan, A. Rosetti, E. Petrovici, B. Cazacu, I. Coteanu, Marius Sala, Flora Șuteu et Sorin Stati — secrétaires de rédaction. [Vol.] I, Bucarest, Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, 1969, XCVI + 773 [—776] p.

AIST = *Anale de istorie*. Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., București, **1**, 1955 [**16**, nr. 1, 1970].

Albina = *Albina*. Revistă săptămînală a așezămintelor culturale, București, **1**, 1898 [**72**, nr. 52, 1969]

Amfiteatru = *Amfiteatru*. Revistă literară și artistică editată de Uniunea Asociațiilor Studențești din Republica Socialistă România, București, **1**, 1966 [**5**, nr. 3, 1970].

AnIst. Cluj = *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, Cluj, **1**, 1958 [**12**, 1969].

AnIst. Iași = *Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol" din Iași*, Iași, **1**, 1964 [**6** 1969].

---

* La periodice, este indicat — în paranteze drepte — ultimul număr fișat.

ANL = *Anuar de lingvistică şi istorie literară* [titlul nou al revistei *Anuar de filologie* care continua revista *Studii şi cercetări ştiinţifice*, Filologie]. Academia Republicii Socialiste România. Filiala Iaşi, Iaşi, **1**, 1950 [**19**, 1968 (1969)].

AnLic Braşov = *Anuarul Liceului nr. 1 din Braşov* pe al 118-lea an şcolar 1967/1968, întocmit de prof. Simion Toma, directorul liceului, profesor Aurel Mailat, Braşov, 1969, 167 p. [**83**, 1969].

Apicultura = *Apicultura*. Organul Societăţii Centrale de Apicultură din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1948 [**22**, nr. 12, 1969].

Apulum = *Apulum*. Arheologie. Istorie. Etnografie. Acta Musei Apulensis. Muzeul regional Alba Iulia, Alba Iulia, **1**, 1939—1942 [**7**, 1968].

Argeş = *Argeş*. Revistă politică, socială, culturală, Piteşti, **1**, 1966 [**5**, nr. 2, 1970].

Astra = *Astra*. Lunar politic, social, cultural al Comitetului judeţean pentru cultură şi artă Braşov, Braşov, **1**, 1966 [**5**, nr. 2, 1970].

Ateneu = *Ateneu*. Revistă de cultură, Bacău, **1**, 1964 [**7**, nr. 3, 1970].

AUB = *Analele Universităţii Bucureşti*. Seria ştiinţe sociale. Filologie, Bucureşti, **1**, 1954 [**17**, 1968].

AUBFz = *Analele Universităţii Bucureşti*. Seria ştiinţe sociale. Filozofie, Bucureşti, **1**, 1954 [17, 1968].

AUI = *Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza"* (Serie nouă). Secţiunea III (Ştiinţe sociale) e. Lingvistică, Iaşi, **1**, 1957 [**15**, 1969].

BO = *Biserica ortodoxă română*. Buletin oficial al Patriarhiei Române, Bucureşti **1**, 1883 [**87**, nr. 7—8, 1969]

BulPisc = *Buletinul Institutului de cercetări şi proiectări piscicole* Bucureşti, **1**, 1942 [**28**, nr. 4, 1969].

Bul. UNESCO = *Buletin al Comisiei Naţionale a Republicii Socialiste România pentru UNESCO. Bulletin de la Commission Nationale de la République Socialiste de Roumanie pour l'UNESCO*, Bucureşti, **1**, 1959 [**11**, nr. 3, 1969].

Cahiers = *Cahiers de linguistique théorique et appliquée*. Université de Bucarest, Bucarest, **1**, 1962 [**6**, 1969].

CL = *Cercetări de lingvistică*. Academia Republicii Socialiste România. Filiala Cluj, Cluj, **1**, 1956 [**14**, nr. 2, 1969].

CLL = *Cercetări de limbă şi literatură*. Societatea de ştiinţe filologice din R.S.R. Filiala Oradea. Comitetul de cultură şi artă al judeţului Bihor, Oradea, **1**, 1968 [2, 1969].

Colocvii = *Colocvii*. Despre şcoală, familie şi societate, Bucureşti, **1**, 1966 [**5**, nr. 3, 1970].

COMBOT = *Comunicări de botanică*. Societatea de ştiinţe biologice din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1965 [**9**, 1969].

Contemporanul = *Contemporanul*. Săptămînal politic-social-cultural, Bucureşti, **1**, 1946 [nr. 11, 1970].

Cronica = *Cronica*. Săptămînal politic, social, cultural, Iaşi, **1**, 1966 [**5**, nr. 11, 1970].

Cutezătorii = *Cutezătorii*. Revistă editată de Consiliul Naţional al Organizaţiei Pionierilor, Bucureşti, **1**, 1967 [**4**, nr. 13, 1970].

Dacia = *Dacia*. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Nouvelle série, Bucarest, **1**, 1957 [**12**, 1968].

Előre = *Előre*. Országos politikai napilap. România Szocialista Köztársaság, Bukarest, **1**, 1947 [**24**, nr. 6959, mart. 1970].

Familia = *Familia*. Revistă de cultură, Seria a V-a, Oradea, **1**, 1965 [**6**, nr. 2, 1970].

FD = *Fonetică şi dialectologie*. Academia Republicii Socialiste România. Centrul de cercetări fonetic şi dialectale Bucureşti, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, **1**, 1958 [**6**, 1969].

Femeia = *Femeia*. Revistă social-politică şi culturală editată de Consiliul Naţional al Femeilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1949 [**22**, nr. 3, 1970].

Flacăra = *Flacăra*. Revistă social-politică şi literar-artistică, Bucureşti, **1**, 1952 [**19**, nr. 8, 1970].

Forum = *Forum*. Revista învăţămîntului superior. Ministerul Învăţămîntului din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1959. [**12**, nr. 2, 1970].

FVL = *Forschungen zur Volks- und Landeskunde.* Verlag der Akademie der Sozialistischen Republik Rumänien, Siebenbürgen, **1**, 1958 [**12**, nr. 2, 1969].

GB = *Glasul bisericii.* Revista oficială a Sfintei Mitropolii a Ungro-Valahiei, Bucureşti, **1**, 1942 [**28**, nr. 3—4, 1969].

GÎ = *Gazeta învăţămîntului.* Editată de Ministerul Învăţămîntului şi Comitetul Uniunii sindicatelor din învăţămînt şi cultură, Bucureşti, **1**, 1950 [**22**, nr. 1035, 1970].

IB = *Informaţia Bucureştiului.* Ziar al Comitetului municipal Bucureşti al P.C.R. şi al Consiliului popular al municipiului Bucureşti, Bucureşti, **1**, 1953 [**18**, nr. 5154, 18 mart. 1970].

IL = *Iaşul literar.* Revistă a Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România, Iaşi, **1**, 1954 [**21**, nr. 2, 1970].

IS = *Igasz szó.* României Szocialista Köztársaság Irószövetségének havi folyóirata, Cluj, **1**, 1953 [**18**, nr. 2, 1970].

ÎndrCult = *Îndrumătorul cultural.* Revistă lunară a Comitetului de Stat pentu Cultură şi Artă, Bucureşti, **1**, 1948 [**22**, nr. 12, 1969].

Korunk = *Korunk.* Világnézeti folyóirat, Cluj, **1**, 1942 [**29**, nr. 2, 1970].

LL = *Limbă şi literatură.* Societatea de ştiinţe filologice din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1955 [**22**, 1969 (1970)].

LR = *Limba română.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1952 [**19**, nr. 2, 1970].

Luceafărul = *Luceafărul.* Revistă a Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1958. [**13**, nr. 13, 1970].

Lumea = *Lumea.* Săptămînal de politică externă editat de Uniunea Ziariştilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1963 [**8**, nr. 12, 1970].

Lupta de clasă = *Lupta de clasă.* Organ teoretic şi politic al Comitetului Central al P.C.R., Bucureşti, **1**, 1929 [**50**, nr. 3, 1970].

MA = *Mitropolia Ardealului.* Revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului şi a Episcopiilor Clujului şi Oradiei, Sibiu, **1**, 1956 [**14**, nr. 1969].

Magazin = *Magazin*, Bucureşti, **1**, 1959 [**14**, nr. 650, 21 mart. 1970].

MB = *Mitropolia Banatului.* Organul oficial al Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului şi al Episcopiei Aradului, Arad, **1**, 1951 [**19** nr. 6, 1969].

MI = *Magazin istoric*, Bucureşti, **1**, 1967 [**4**, nr. 3, 1970].

MICL = *Metodologia istoriei şi criticii literare. Studii.* Academia Republicii Socialiste România Institutul de istorie şi teorie literară „G. Călinescu". Redactori responsabili : prof. univ. dr. doc. Al. Dima, prof. univ. Mihai Novicov, [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Socialiste România, [1969], 229 [—232] p.

MMS = *Mitropolia Moldovei şi Sucevei*, Iaşi, **1**, 1924, [**45**, nr. 3—4, 1969].

MO = *Mitropolia Olteniei.* Revista oficială a Arhiepiscopiei Craiovei şi a Episcopiei Rîmnicului şi Argeşului, Rîmnicu Vîlcea, **1**, 1948, [**21**, nr. 3—4, 1969].

Munca = *Munca.* Organ al Consiliului Central al Uniunii Generale a Sindicatelor din România, Bucureşti, **1**, 1945, [**26**, nr. 6896, 16 ian. 1970].

Művelődés = *Művelődés.* A művelődés — és művészetügyi állami bizottság havi folyóirata, Bucureşti, **1**, 1948 [**22**, nr. 12, 1969].

Natura = *Natura.* Geografie-geologie. Revista Societăţii de ştiinţe geografice din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1949 [**20**, nr. 6, 1968] (îşi încetează apariţia în 1968).

NL = *Neue Literatur.* Zeitschrift des Schriftstellerverbandes der Sozialistischen Republik Rumänien, Bukarest, **1**, 1950 [**21**, nr. 2, 1970].

NW = *Neuer Weg.* Volksräter politische Tageszeizung in der Sozialistischen Republik Rumänien, Bukarest, **1**, 1949 [**22**, nr. 6494, 21 mart. 1970].

NYIK = *Nyelv- és irodalomtudományi közlemények.* România Szocialista Köztársaság. Akadémiájank Kiadója, Cluj, **1**, 1957 [**13**, nr. 2, 1969].

Orizont = *Orizont.* Revistă a Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România, Timişoara, **1**, 1951 [**21**, nr. 1, 1970].

Ortodoxia = *Ortodoxia.* Revista Patriarhiei Române, Bucureşti, **1**, 1949 [**21**, nr. 3, 1969].

PE = *Probleme economice.* Academia Republicii Socialiste România. Institutul de cercetări economice. Societatea de ştiinţe economice din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1948 [**23**, nr. 2, 1970].

Pentru patrie = *Pentru patrie.* Revistă editată de Direcţia Generală Politică a Ministerului Afacerilor Interne, Bucureşti, **1**, 1950 [**20**, nr. 8, 1969].

Philologica = *Philologica.* Academia Republicii Socialiste România. Centrul de istorie,

filologie şi etnografie din Craiova. Sub redacţia lui C. Ivănescu, [Volumul] I, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, 161 [—163] p.

PL = *Probleme de logică*. Academia Republicii Socialiste România. Centrul de logică. Vol. I, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, 375 p.

PN = *Presa noastră*. Revista Uniunii Ziariştilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1955 [**15**, nr. 1, 1970].

ProgrŞt = *Progresele ştiinţei*. Publicaţie editată de Centrul de documentare ştiinţifică al Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1965 [**6**, nr. 2, 1970].

RA = *Revista arhivelor*. Direcţia Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1958 [**12**, nr. 2, 1969].

Ramuri = *Ramuri*. Revistă de cultură, Craiova, **1**, 1964 [**7**, nr. 3, 1970].

RB = *Revista bibliotecilor* [continuă revista *Călăuza bibliotecarului*]. Publicaţie a Comitetului de Stat pentru Cultură şi Artă, Bucureşti, **1**, 1947 [**23**, nr. 2, 1970].

REF = *Revista de etnografie şi folclor* [vechiul titlu : *Revista de folclor*], Editura Academiei Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1955 [**14**, nr. 6, 1969].

RESEE = *Revue des études sud-est européennes*. Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, **1**, 1963 [**7**, nr. 4, 1969].

Rev înv. prof. = *Revista învăţământului profesional şi tehnic*. Organ al Ministerului Învăţământului din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1965 [**5**, nr. 3, 1969].

RF = *Revista de filozofie* [vechiul titlu : *Cercetări filozofice*]. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1954 [**17**, nr. 2, 1970].

RHV = *Revista de horticultură şi viticultură* [vechiul titlu : *Grădina, via şi livada*]. Revistă a Consiliului Superior al Agriculturii din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1953 [**18**, nr. 11, 1969].

RITL = *Revista de istorie şi teorie literară* [vechiul titlu : *Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor*]. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1952, [**19**, nr. 1, 1970].

RLib = *România liberă*. Cotidianul Consiliului Naţional al Frontului Unităţii Socialiste, Bucureşti, **1**, 1944 [**18**, nr. 7910, 27 mart. 1970].

RLit = *România literară*. Săptămînal de literatură şi artă, Bucureşti, **1**, 1968 (10 oct.) [**3**, nr. 12, 1970].

RM = *Revista muzeelor*. Comitetul de Stat pentru Cultură şi Artă. Apare sub îngrijirea Direcţiei muzeelor şi monumentelor din C.S.C.A., Bucureşti, **1**, 1964 [**5**, nr. 3, 1969].

Roum = *La Roumanie d'aujourd'hui*. Paraît en français, en anglais, en allemand et en espagnol, Bucarest, [nr. 12, 1969 ; varianta franceză].

RPed = *Revista de pedagogie*. Organ al Institutului de ştiinţe, pedagogice, Bucureşti, **1**, 1952 [**19**, nr. 2, 1970].

RPsih = *Revista de psihologie*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1955 [**16**, nr. 1, 1970].

RR = *Revue roumaine*. Publication littéraire trimestrielle paraissant en français, russe, anglais et allemand, Bucarest, **1**, 1947 [**23**, nr. 4, 1969 ; varianta franceză].

RRH = *Revue roumaine d'histoire*. Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1962 [**9**, nr. 1, 1970].

RRL = *Revue roumaine de linguistique*. Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1956 [**15**, nr. 1, 1970].

RRMPA = *Revue roumaine des mathématiques pures et appliquées*. Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1956 [**15**, nr. 3, 1970].

RS = *Romanoslavica*. Asociaţia slaviştilor din Republica Socialistă România. Bucureşti, **1**, 1958 [**16**, 1968].

RSSPh = *Revue roumaine des sciences sociales*. Série de philosophie et logique. Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1957 [**13**, nr. 4, 1969].

RSSPs = *Revue roumaine des sciences sociales*. Série de psychologie. Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1957 [**13**, nr. 4, 1969].

SCB = *Studii şi cercetări de bibliologie*. Serie nouă. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1961 [**9**, 1969].

SCD = *Studii şi cercetări de documentare* [vechiul titlu (pînă în 1969) : *Studii şi cercetări de documentare şi bibliologie*]. Academia Republicii Socialiste România. Centrul de documentare ştiinţifică, Bucureşti, **1**, 1959 [**11**, nr. 4, 1969].

SCDB = vezi SCD.

SCGeogr = *Studii şi cercetări de geologie, geofizică, geografie.* Seria geografie, Bucureşti, **1**, 1954 [**16**, nr. 2, 1969].

SCIV = *Studii şi cercetări de istorie veche.* Academia Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1950 [**21**, nr. 1, 1970].

Scînteia = *Scînteia.* Organ al Comitetului Central al P.C.R., Bucureşti, [**39**, nr. 8382, 31 mart. 1970].

SCL = *Studii şi cercetări lingvistice.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1950 [**21**, nr. 1, 1970].

SCMatem = *Studii şi cercetări matematice.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1950 [**22**, nr. 2, 1970].

SCTin = *Scînteia tineretului.* Organ central al Uniunii Tineretului Comunist, Bucureşti, **1**, 1945 [**26**, nr. 6488, 27 mart. 1970].

Sec 20 = *Secolul 20*, Bucureşti, [nr. 12, 1969].

SILL I, II = *Studii de istoria limbii române literare. Secolul al XIX-lea.* Vol. I—II. Redactori responsabili : acad. Al. Rosetti şi B. Cazacu, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România. Secretar de redacţie : Sorin Alexandrescu, [Bucureşti], Editura pentru literatură, 1969.

SLLF = *Studii de limbă literară şi filologie.* Institutul de lingvistică al Academiei Republicii Socialiste România. Sectorul de limbă literară şi filologie. Redactor responsabil : Ion Gheţie, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969.

SLLFolc I = *Studii de limbă, literatură şi folclor*, I. Societatea de ştiinţe filologice din R.S.R. Filiala Reşiţa. Comitetul pentru cultură şi artă al judeţului Caraş-Severin, Reşiţa, 1969.

SLU = *Studii de literatură universală.* Societatea ştiinţe filologice din Republica Socialistă România, Bucureşti, [**12**, 1968].

SPCIP = *Studii de pedagogie cibernetică şi instruire programată.* Ministerul Învăţămîntului. Institutul de ştiinţe pedagogice, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1968, 208 p.

SR = *Steagul roşu.* Organ al Comitetului judeţean Ilfov al P.C.R. şi al Consiliului popular al judeţului Ilfov, Bucureşti, **1**, 1949 [**21**, nr. 6351, 30 noiemb. 1969].

ST = *Studii teologice.* Revista institutelor teologice din Patriarhia Română, Bucureşti, **1**, 1949 [**21**, nr. 9—10, 1969].

stcl = *Studii clasice.* Societatea de studii clasice din Republica Socialistă România [**11**, 1969].

Steaua = *Steaua.* Revistă lunară a Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România, Cluj, **1**, 1950 [**21**, nr. 1, 1970].

stist = *Studii şi articole de istorie.* Societatea de ştiinţe istorice din Republica Socialistă România, Bucureşti [**13**, 1969].

stubb = *Studia Universitatis Babeş-Bolyai.* Series Philologia, Cluj, **1**, 1956 [15, fasc. 1, 1970].

stubbhist = *Studia Universitatis Babeş-Bolyai.* Series Historia, Cluj, **1**, 1956 [**14**, fasc. 1, 1969].

stubbps = *Studia Universitatis Babeş-Bolyai.* Series Psychologia-Paedagogia, Cluj, **1**, 1956 [**14**, 1969].

Studii = *Studii.* Revistă de istorie, Bucureşti, **1**, 1948 [**23**, nr. 1, 1970].

ştrehn = *Ştiinţă şi tehnică.* Revistă editată de C.C. al U.T.C. şi Comitetul pentru răspîndirea cunoştinţelor cultural-ştiinţifice, Bucureşti [**22**, nr. 3, 1970].

Terra = *Terra.* Revistă de informare geografică a Societăţii de ştiinţe geografice din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1969 [**1**, nr. 6, 1969].

Tomis = *Tomis.* Politic, social, cultural, Constanţa, **1**, 1966 [**5**, nr. 2, 1970].

Tribuna = *Tribuna.* Săptămînal de cultură, Cluj, **1**, 1957 [**14**, nr. 13, 1970].
Új Élet = *Új Élet.* Kéthetenként mehjelenö fársadalmi és kulturális kepeslap, Tîrgu Mureş, [**13**, nr. 1, 1970].
Útunk = *Útunk.* România Szocialista Köztársaság írószövetségének lapja, Koloszvar, **1**, 1946 [**25**, nr. 12, 1970].
VînPesc = *Vînătorul şi pescarul sportiv.* Revista vînătorilor şi pescarilor sportivi din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1949 [**22**, nr. **1**, 1970].
VN = *Veac nou.* Organ al Consiliului General A.R.L.U.S., Bucureşti, **1**, 1946 [**26**, nr. 11, 1970].
VR = *Viaţa românească.* Revistă a Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1948 [**22**, nr. 2, 1970].
vst = *Viaţa studenţească.* Revistă a Asociaţiilor Studenţilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1956 [**15**, nr. 12, 1970].

INDICE ALFABETIC AL BIBLIOGRAFIEI

AUTORI*

A

Abager, Basilius 1519, 1525
Abercrombie, David [227]
Abernathy, R. 95
Ádám, A. [348]
Adam, Ioan 1108, 1109
Ádám, S. 1474, [1496], [1497], [1498], [1499]
Adam, Sergiu 1496
Adăscăliței, V. 939
Admoni, W. G. 95, 115, 150, 159, 1280
Agrigoroaie, V. 1282
Akhmanova, O. S. 97, 107, 138, 150
Al. A. B. 1460
Albu, Corneliu [687], [713]
Albu, Nicolae [733], [752]
Aldea, F. 944
Alecsandri, Vasile [1006]
Aleman, V. 327
Alexandrescu, Grigore [1038]
Alexandrescu, Sorin 49, 502, 998
Alexandru, Teodora 1342
Alexianu, Al. 571, [755]
Al-George, Sergiu 1443
Allén, S. 263
Allen, W. S. [1216]
Alvarez, Martin Blanco [1318]
Anderson, J. M. 182, 194
Andreescu, Șt. 688
Andreeto, Miguel Angel 1283
Andrei, Mihai 1496
Andrei, Victor 1148
Andreyev, N. D. 97, 105, 138, 150, 179, 180, 195, 263, 264
Andriescu, Al. 442, 443
Andriţoiu, Al. 999
Andronescu, Șerban 1445
Angelescu, M. 944
Anghel, Dimitrie [1028]
Anghel, Ioana 287, 895, 949, 953
Anghel, Paula 945
Angheleseu, Mircea 503, 572, 573, 920 [966], 1099
Ansre, G. 108, 182
Antonaș, Marcela 220
Apostol, Pavel 98, 943, 954, 955
Apreotesei, Cezar 221
Arghezi, Tudor [1002], [1065]
Armbruster, Adolf 444, [504], 686
Aron, Florian [384]
Arsenescu, Adina [1061]
Arutjunova, N. D. 99
Arvinte, Vasile 419, 445, 1534, 1572
Asachi, Gheorghe [392], [626], [661], [673]
Atanasiu, Maria 944
Atanasiu, P. 328
Atanasov, P. [738]
Augerot, James E. 278, 771
Austerlitz, R. 95, 127
Auzias, Jean-Marie [242]
Avram, Andrei 772, [801], 812, 1308
Avram, Mioara 896, [1311]
Avram, Mircea [734]
Avramescu, Aurel 265, 266

B

Bacîru, Livia 689
Bahner, Werner 370, [505]
Baiculescu, George 686
Bal, Willy [1326]
Balaci, Alexandru 921, 922

* Cifrele indică numărul de ordine al lucrărilor din bibliografie. Cifrele din paranteze drepte trimit la autori de lucrări recenzate sau la autori discutați în articole speciale.

Balaci, Anca 923
Balázs, J. 100
Balazs, Ladislau 520
Balenty, P. 944
Balica, Gh. 493, 690
Bally, Charles [260]
Balogh Deszö 1427
Balotă, Anton 574, [758]
Baltazar, Camil 363
Baltusch, Felicia 267
Bamgbose, A. 165
Bán, A. 1516
Bán, Elek 1497, 1503
Bán, Imre 1371
Bantaș, Andrei 924
Bar, James [245]
Barber, E. A. [1231]
Barbu, Gh. 956
Barbu, Ion [1009]
Barbu, N. I. 1520
Bardieru, Al. 575
Barhydt, Gordon G. [345]
Bariţiu, George [377]
Baróti, Pál 1372
Barthes ,Roland [248]
Basarab, Neagoe [574], [641], [758]
Baskakov, N. A. 1276
Batóg, Tadeusz [343]
Bátori, Istvan [351]
Baudelaire, Charles [1067], [1091]
Bauer, Ja. 207
Baumgartner, W. [1466]
Bausch, K. R. 172
Bădescu, Irina 268
Bădulescu, Alexandru 942, [958], [959], [970], [989], [990]
Bădulescu, D. 1506
Băjănică, V. 34, 35
Bălan, C. 691
Bălan, Ion Dodu 1535
Bălaşa, Titus 420
Bălăceanu, Constantin 302
Bălătică, Marian 957
Bălcescu, Nicolae [1092]
Bănăţeanu, Vlad 1185
Bănuţă Ion [1014]
Bărbulescu, C. 504, 576, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708
Bărbulescu, Simion 837
Bărgăoanu, Maria 788
Bârsănescu, Ştefan, 943, [962], [969], [979], [980]
Bârsescu, Al. 1000
Bârza, H. 939, [991]
Beer, G. [1466]
Bees, Nikos A. [1215]
Bejan, D. 446, 447, 817, 1175
Bejat, Elena 1475
Bejenaru, G. 1110
Belchiţă, Anca 269, 270, 521, 773, 791
Beliş, Mariana 271
Beloded, I. K. 113
Beltechi, E. 35
Belu, Al. 371
Bendorfeanu, Maximilian 1471, [1473]
Bénichou, Paul [1317]
Beniuc, Mihai 1001, [1015]
Benveniste, E. 150, 1291
Berar, Petru 958
Berca, Ion 1476
Bercescu, Sorina 1521, 1522
Berchem, Theodor [878]
Berehoiu, Gh. 936, [991]
Beresciu, Gheorghe 942, [958], [959], [970], [989], [990]
Berg, I. [971]
Berinda, Pamvo [1336]
Berner, Helmut 1241
Bertagaev, T. A. 149
Bertrand, Paul 933
Beševliev, V. 1186, [1352], [1450]
Bettisch, I. 897
Bianu, Ioan [414], [440]
Biberi, Ion 942, [958], [970], [989], [990]
Bidian, Liane 1523, 1524
Bidian, Viorel 554
Bielz, Petre 272
Binder, Pavel 577, 619, 620, [719], [747], [1172]
Binder, Ştefan [449]
Birbănescu, Adrian 273, 274
Birnbaum, H. 164
Bîrcea, Ion 561
Birsan, Andrei 927
Blaga, Lucian [372], [1056]
Blajovici, Traian [1501]
Blücher, Gerbhard 578, 579
Bochénski, J. M. [170]
Bogdan, Damian P. 580, 581, [694], [702], [742], [1353]
Bogdan, Ioan [376], [421], [1350], [1362], [1364], [1365]
Bogos, Gabriela 1502
Bohdan, Zelinka 275
Boian, Maria 949
Bojan, Teodor 448, 847
Bojin, Al. 1002, [1103], [1106]
Boldan, Emil 75, 76, 920, [966], 1551
Bolintineanu, D. [1016]
Bolocan, Gh. [978], [1354]
Bondaletov, V. D. 101, 109, 1370
Bondarko, A. V. 96, 102
Borcilă, Mircea 372, 960
Bordan, Eugenia 1149
Borodina, A. M. 164
Boroianu, C. 582
Borza, Al. [958]
Bote, Livia 364, 668, [728], [729]
Botez, Demostene 1111, 1112
Both, N. 276
Botiş, Valeria 789, 818, 838, [1501]
Bour, Adriana 937, [956]
Boyadjiev, J. 118, 184
Brainerd, Barron 277
Bratu, Bianca 943

Braun-Sánta, Roswitha 27, 85, 449, 1242
Brauner, S. 1457
Brăescu, I. 1003
Breabăn-Christache, Silvia 450
Breban, Vasile 925, [965]
Brend, R. M. 1291
Brezuleanu, Alexandru 329, 330
Brîncoveanu, Constantin [503]
Brîncuş, Gr. 501, 949
Broch, T. 108, 148
Broughton, Robert T. S. [10]
B. T. 1113
Bucur, Marin 373, [434], 961
Budai-Deleanu, Ioan [370], [374], [401], 783
Buffa, J. L. 103
Bugeanu, Dan 898, 1004
Bulat, T. G. 583, 584
Bulgăr, Gh. 147, 374, 451, 501, [837], [838], [840], [843], [844], [845], [846], 925, [960], [961], [964], [972], 993, 1005, 1100, 1350
Buneseu, Vasile 1472
Bura, László 1373
Bureţea, Emilian 452
Burghelea, Cecilia 923
Burnei, Alexandra 949
Buzaşi, Ion 1139

C

Çabej, Eqrem [1368], [1369]
Calangiu, Anca 1214
Calinic [584]
Calotă, Ion 522, 777, 1150
Canarache, Ana 792, 882, 925, 949, [965]
Candrea, Victor 421
Canella, Costache [375]
Cantacuzino, Constantin [629]
Cantemir, Dimitrie [724], [735], [1047], [1048]
Cantemir, Traian 566, 1496
Capesius, Bernhard 1243, 1244, 1245, 1246, 1272
Capidan, Theodor 552
Caproşu, I. 585, 709, 710, 711
Carabulea, Elena 793
Caragiale, I. L. [1000], [1032], [1036]
Caragiale, M. I. [1017]
Caragiu-Marioţeanu, Matilda 501, [1311], 1477
Carataşu, Mihail 586, 604
Carnochan, J. 137
Carol, Engel 587
Cartojan, N. [406], [417]
Castagnou, J.-D. 138
Catul [1037]
Cazacu, Boris 50, 69, [363], [364], [365], [369], 453, 502, 523, 524, [549], [555], [556], 1006, 1477, 1478
Cazacu, Matei [704], 1172, 1334
Călin, Cornelia 1277
Călinescu, G. [1100], [1491]
Cărnaru, Stela 944, [973], [981], [982], [987]
Câmpeanu, E. 794, 1007
Cândea, Virgil 588, [708], [726]
Cârstea, Mihaela 1284, 1285
Ceauşescu, Petre 1187
Cerghit, Ioan 962
Cernichevici, Silvia 943
Cezar [1236]
C. G. 505
Chadwick, J. [74]
Champroux, Charles [1104]
Chandor, Anthony [250]
Chantraine, Pierre [1227]
Chatterji, S. K. 107
Chelaru, V. Gr. 104, 107, 132, 143, 161, 184
Chiculiţă, I. 1484
Chioreanu, Aurora 926
Chiosa, Clara Georgeta 1477, 1478
Chiotan, N. 944
Chiţimia, I. C. 589
Chiţoran, Dumitru 848, 1247
Chiţu, Ioan N. 1479, 1480, 1481, 1570
Chivăran-Müller, Ilse 1523, 1524
Chivescu, Romeo 819, 963, 1518
Chloupek, J. 176
Chomsky, Noam 278, [331], [335]
Cihodaru, C. [719]
Cicanci, Olga 1188
Ciobanu, Elena 949
Ciobanu, Fulvia 1176, 1177
Ciobanu, Nicoleta 1482
Ciobanu, Petre 1496
Cioculescu, Şerban 883, 1008
Ciompec, Georgeta 454
Cipariu, Timotei [404]
Ciplea, Gh. 51
Ciucă, M. D. 590
Ciucă, Valentin 591
Ciureu, S. 884, 1114
Clyne, M. G. 105
Cobeţ, Doina 813
Cocora, Gabriel 375
Cocoşilă, Gh. 1165
Cohen, Jean [233], [251]
Cohen, M. 107
Cohuţ, Cornelia 77, [555], 775
Coja, Ion Z. 795
Coman, V. 592
Comănescu, Ioan [1501]
Combieseu, Mariana 594, [703], [730]
Compan, André [1332]
Comşa, M. 222
Comşulea, Elena 287, 949, 1309
Conea, Ion 1151, 1152, 1153, 1154
Condeescu, Nicolae N. 1286
Constantineseu, Antonia 1009
Constantineseu, Gh. 616, 849
Constantineseu, Ilinca 501, 1010, 1272
Constantineseu, S. Gh. 823
Constantineseu, Vasile 106
Contraş, Eugenia 949
Copil, M. 1559
Cosmopol, Eleonora 949
Conţiu, Mihai 38

Copceag, Dimitrie 1287
Corbeil, Jean-Claude [1328]
Coresi [456], [471], [595], [598], [615], [620], [634], [645], [659], [664], [722], [728]
Cornea, Paul 930, 1011, 1288
Coroi-Nedelcu, Mariana 331
Coseriu, Eugenio [208]
Cosmescu, Marin 1496 [980]
Cosmovici, Andrei 943, [962], [969], [979]
Cosoi, Gh. 1189
Costa, Traian 964
Costabile, Norma [1331]
Costachi, Veniamin [631]
Costin, Miron [617]
Costin, Titus 78
Costiner ,Maria 942, [958], [959], [970], [989], [990]
Coşbuc, George [1046], [1068], [1095]
Coteanu, I. 69, [261], [427], 455, 501, [510] 525, 927, 949, 1469
Covaci, V. 1310
Covrig-Nonea, Ion 839
Craşoveanu, D. 796
Crăciun, Constantin V. 279, 280, 332, 333
Crăciun, Ioachim 594
Creangă, Ion [325], [591], [1031], [1069], [1087], [1099], [1101], [1102], [1492]
Creţeanu, Florian 1483
Creţu, Ion [1576]
Cristea, Dan 712
Cristureanu, Alexandru 949, 1012, 1013
Cristureanu, V. 899
Crişan, Ana 1484
Crişan, Constantin 223, 1014, 1015
Croce, Benedetto [168]
Cronţ, Gheorghe 595, 1215
Cruceru, C. 1016
C. S. 1504
C. S. 965, 966
Csák, László 782
Csákány, Béla 1374
Cseke, Eva 1375
Cueiureanu, Şt. 1573, 1574
Curticăpeanu, Doina 596
C. V. 967

D

Daan, Jo 1248
Dabija, Anca 224, 225
Dahood, Mitchell J. [1461]
Damian, L. 226
Dan, I. 422
Danciu, P. 968
Daneš, F. 117, 218
Daniel, Constantin [1463], [1467], [1468]
Dankanits, A. 597
Dascălu, Gh. 1485
Dascălu, Laurenţia 227, 820
Dateu, Iordan [561]
David, P. I. 555
Dănăilă, I. 5, 423, 949
Dănilă, N. [1311]
Dăscălescu, Romeo 969
D. E. 1115
Decei, Aurel 713, 1278
De Kock, J. 130
Delavrancea, Barbu 1017
Deleanu, M. 1018
Deme, László [1428], [1432], [1433]
Demény, L. 598, 599, 600, 601, 602, 603, [748], 1351
Demetrescu, Florica 1190
Demjanenko, A. F. 97, 149, 159, 193
Denison, N. 108
Densusianu, Ovid [363], [364], [365], [369], [373]
Desnitskaja, A. V. 109, 164, [1367]
Dešeriev, Ju. D. 113
Devoto, Giacomo 107
Diaconescu, Emil 376
Diaconescu, Paula 1019, 1020, 1021
Diaconescu, Traian 1, 1575
Diaconu, Marin 942, [958], [959], [970], [989], [990]
Diaconu, Petre 1352, 1450
Diehl, E. [1229]
Dierickx, Jean [1272]
Dima, Al. 1098, 1551
Dima, Teodor 850
Dima-Drăgan, Corneliu 506, 586, 604
Dimitrescu, Florica 507, 885, 1536
Dimitriu, C. 456
Dimov, Leonid 821
Dineă, George 605
Dinu, I. 936, [991]
Dinu, Mihai 281
Dionisie, Eclesiarhul [452]
Djamo-Diaconiţă, Lucia 1335
Dobrişan, N. 900
Dobroiu, Eugen 923, 1191, 1192
Dogaru, Maria 714, 1353
Dokuil, M. 99
Dorneanu, Ilie [1177]
Dragomirescu, Gh. N. 784, 785, 786, 787, [790], 840
Dragoş, Eugenia 1486
Dragoş, Nicolae 1116
Draşoveanu, Constanţa, 1487
Draşoveanu, D. D. 797, 822
Drăgan, L. 3
Drăganu, Nicolae [415]
Drăgulescu, D. 334
Drăgulin, Gr. I. 1155
Drăguţ, Vasile 606, [769]
Dressler, W. 107, 130
Drimba, Lucian 607
Drimba, Ovidiu 608, 928
Drimba, Vladimir 501, 949, 1279
Drineu, Sergiu 715
Dron, Virgil 823
Dubois, Jean [1329]
Dufrenne, Mikèl 219
Ducháček, Otto [1309]

Dumistrăcel, Stelian 79
Dumitraşcu, Pompiliu 80, 377, 1022, 1023
Dumitrescu, Domniţa 1289
Dumitrescu, Emil 945
Dumitrescu, Horia 943
Dumitrescu, Ion 609, 1024
Dumitrescu, Rodica 1117
Duridanov, Ivan [1451]
Duţu, Alexandru 378, 379, [435] ,[436], [440]
Duvoisin, Marianne [10]
D. Z. 610, 997, 1560

E

Ebneter, Th. 110
Eckert, R. 193
Eissfeldt, O. [1466]
Eliade, Irina 1290
Élie [1203]
Eller, J. L. 339
Ellis, J. 111, 157
Eminescu, Mihai [609], [666], [861], [960], [961], [964], [972], [1033], [1051], [1054], [1059], [1072], [1075], [1077], [1078], [1079], [1083], [1088], [1089], [1097] [1105], [1212],
Enache, grămăticul [679]
Enăchescu, D. 944
Enescu, Gh. 798
Enkvist, N. E. 108
Entwisle, Doris R. [237]
Erdélyi, István [1434]
Erhard, Andrée 380
Eringa, P. 112
Ernst, Juliette [10]
Eşanu, Ştefan T. 1336
Eustatievici, Braşoveanul, Dimitrie 611, [728]
Eustratie, logofătul [657]
Evdošenko, A. P. 107
Evreinova, I. 177, 180, 185, 263

F

Fabián, Pál [1430]
Fairthorne, R. A. 340
Fanache, Maria [1480], [1481], [1485]
Fassel, Horst-Helge 228
Felea, Ana 1337
Ficşinescu, Florica 949
Filimon, N. [1026]
Filin, F. P. 113
Filip, Mircea 939
Filipaşcu, Alexandru 851
Firu, I. S. [687]
Fischer, I. 2, 52, 74, 501
Flaifer, Fl. 939
Flint, E. H. 105, 114
Florea, Costache 1165
Florea, Ion 886
Florea, Viorica 53
Floreşcu, Constanţa 1506
Floreşcu, Vasile 229, 508
Flydal, L. 115
Fochi, A. [11]
Focşeneanu, Eleodor [974]
Fodor, Ecaterina 1338
Fontaine, Jacques [1222]
Ford, Gordon B. Jr. [1443]
Foucault, Michel 116, 219, [223]
Fox, J. 1291
Francescato, G. 164
Frăţilă, V. 556, 901
Friant, J. 282
Frimu, I. S. [713]
Frîncu, C. 457, 716, 1025
F. T. 1537
Fuellhart, Patricia [344]
Fugariu, Florea [710]
Fuhn, Ion 933

G

Gabinskij, M. A. 1184
Gabrea, Iosif 943
Gabrea, Maria 1488
Gagé, Jean [1233]
Gáldi, L. [1051]
Gálffy, Mózes 1376, 1377, 1428, [1436], 1498
Galperin, I. R. 138
Gamber, Klaus [1218], [1219], [1220]
Gamkrelidze, T. V. 107, 138, 174, 182, 216
Garde, P. [1361]
Garibjan, A. S. 113
Garvin, P. L. 97, 117
Gămulescu, Dorin 1342
Gentillhomme, Yves 283
George, Alexandru 902
Georgesco, Valentin Al. 1193
Georgescu, Florin 942, [958], [959], [970], [989], [990]
Georgescu, Radu 937, [956]
Georgiev, Vl. I. 107, 118, 130
Gereb, Attila 1378
B. Gergely, Piroska 1379, 1429
Gernentz, H. J. 1249
Gh. B. 54
Gheorghiu, Mircea 55
Ghergariu, Leontin 824, 949
Gheţie, Ion 381, 458, 526, 527, [543], [544], 612, 613, 614, 615, [699], [717], [960], [961], [964], [972], 996, [997], 1026, 1072, 1073
Ghiculete, Galina 528, [555]
Ghiţă, Iulian 1496
Giosu, Ştefan 230
Giraudoux, Jean [1300]
Giuresçu, Anea 1311, 1312, 1313
Giurgiu, Emil [1480], [1481], [1485]
Glazov, Ju. Ja. 119, 1257
Glinz, H. 97, 150
Glück, E. 663
G. O. 509

Goergens, F. J. 547
Golopenția-Eretescu, Sanda 120, 284, 335, 336, 825, 836, [841], 1027, 1028
Gombos, Maria 552, [554], [558]
Goneiariu, C. 616
Gonța, Alexandru I. 877
Goraşcu, Adriana 970
Gostar, Nicolae 459
Goțiu, Anton-Patriciu 814
Goudet, J. 121
Gougenheim, G. [336]
Gradea, Pia 552, [554], [558]
Grapini, Viorica 1166
Graur, Al. 23, 69, 81, 122, 123, 164, 198, 232, [366], [367], [368], 382, 383, 424, 425, 426, 460, 461, 510, 511, 717, 776, 799, 815, 852, 887, 888, 892, 903, 904, 905, 949, 971, 972, 1029, 1101, 1118, 1140, 1178, 1194, 1195, 1314, 1354, 1446, 1538, 1551, 1561, 1576
Grecu, Doina 529, 530, 552, [554], [558], 925, 949, [965], 1142
Grecu, N. 285, 337
Grecu, Victor V. 384, 385, 386, 387, 462
Greimas, A.-J. 219
Grigoraş, N. 617
Grinbaum, N. S. 1196
Gross, Karl-Hans 1250
Grossmann, Maria 36, 1291, 1315, 1316, [1317], 1318
Gruiță, G. 800, 841, 842
Grummond, Will W. de [10]
Grünberg, Ludwig 124
Guilland, R. 1197
Guillhaume, Gustave [324]
Gulya, János [1434]
Guțu, Gheorghe 929
Guțu-Romalo, Veria 125, 427, 463, 801, [812], [813], [815], [816], [1311], 1477
Guyonvarc'h, Christian-J. 1198
Cs. Gyímesi, Eva 1380, 1381

H

Haas, W. A. 189
Hegiopol, Victoria 944
Hajós, Iosif 398
Halikova-Poljakova, V. 1276
Halle, Morris [335]
Hammarström, G. 126
Hammerich, L. L. 149, 214
Hamp, Eric P. 127, 906
Hanea, Victor 1532
Hanzeli, V. E. 100
Harms, L. S. 128
Hartia, S. 941, [968], [988]
Hartmann, R. R. K. 108
Hasan, Finuța 949
Hasdeu, B. P. [9], [397], [407], [408], [425], [428], [429], [431], [433], [437], [438], 930, [1040]
Haugen, Einar 56, 57, 58, 129
Havránek, B. 150, 164, 180
Hazaël-Massieux, G. 1438
Hazy, Ştefan 1499
Hedeşan, Ioan L. [525]
Heine, H. [1071]
Heinz, Franz 1273
Heliade-Rădulescu, Ion [608], [1073]
Herb, Ingrid [10]
Herédi, Gusztáv 1382
Herman, J. 130, 167
Herman, S. 113
Hervay, Ferenc [697]
Hill, Archibald A. 131, 165, 185, 189
Hillinger, N. 1149
Hîrlăoanu, A. 1513
Hobană, Ion 1552
Hodiş, Viorel 826, 827
Holleaux, Maurice [1234]
Holt, J. 100, 105, 107, 115
Homorodean, M. 718, 949, 1141, 1156, 1355, 1500
Honterus, Johannes [630], [1243]
Hörmann, Hans [255]
Hreniuc, Şt. D. 618
Hristea, Theodor [918], [919], 949
Hristea, Valentina 949
Hristov-Petkov, S. 132
Hromadka, Georg 1251
Huber, K. 148, 1276, 1456, 1457
Hunger, Herbert [1239]
Hurdubețiu, Ion [1174]
Husar, Al. 1030
Huttmann, Arnold 577, 619, 620, [719], [747]

I

Iacob, Şt. 828
Iacoban, Mircea Radu 1119
Iancu, Anca 82
Iancu, Victor Iosif 353, 777
Iane, popa [647], [746]
Ianovici, Georgeta 949
Ichim, Voicu 1496
Iliescu, Maria 59, 949, 1292, 1293, [1311]
Imre, Samu [1428], [1429], [1432], [1433]
Indrea, Alexandru 949
Ineichen, Gustav [1320]
Ionescu, Constantin 946, [975]
Ionescu, I. 719, 720, 721, 722, 917, 1157, [1173]
Ionescu, Liliana 512, 531, 532, 1006, 1102,
Ionescu, N. 944
Ionescu-Amza, G. 944, [973], [981], [982], [987]
Ionescu-Miciora, El. M. 1476
Ionescu-Nişcov, Traian 388, 723, 1356
Ionică, Ion 533, [556]
Iordan, Iorgu 60, 61, 69, 389, [407], [422], [424], [428], [432], 621, 622, [677], [813],

[815], 853, 949, 1031, 1032, 1279, 1287, [1311], 1539, 1540, 1577
Iordan, Margareta 920, [966]
Iordanes [1190]
Iordănescu, Mihai 1539
Iorga, Nicolae 464, [513], [516], [517]
Iosif, Șt. O. [1027], [1071]
Iosifescu, Silvian 133, 134
Iović, D. [1358]
Irimescu, N. 135, 136
Irimia, Dumitru 233, 802, 1033, 1034, 1035, 1036
Irimie, Livia 37
Isbășescu, Cristina 931
Isbășescu, Mihai 932
Ising, Gerhard 1246, [1271]
Istrate, Gavril 234, 994
Iufu, Ioan 1339
Iufu, Zl. 1339
Ivașcu, George 465, [506], [508], [509], [515], [518], 623
Ivăneseu, G. 107, 137, 466, 467, 1447, 1553
Ivănuș, Dumitru 774
Ivić, P. 164
Ivireanul, Antim [655], [698], [1074]

J

Jacobson, R. 286
Jakó, Sigismund 624, 625, [689]
Jakobovits, Leon A. [224]
Jakobson, Roman 138
Jalabert, L. [1232]
Janitsek, Jenö 1158, 1383, 1384
Jazayery, A. 111, 131
Jdic, L. 944
Jeanrenaud, Alfred 1294
Joeu, I. 944
Jones, Stuart H. [1231]
Joubrel, Henri 933
Joyce, J. [1264]
J. S. 973
Žučkevič, V. A. [1355]

K

Kade, O. 197
Kahle, P. [1466]
Kara, I. 626
Karadzić, Vuk [1358]
Karolak, S. 115, 155
Karulis, K. 139
Kato, S. 140
Katz, Elias [1462]
Kayser, Wolfgang [228]
Kazalis, Kostas M. [461]
Keintzel-Schön, Fritz 1252
Kelemen, Béla 83, 235, 557, 854, 949, [1436], 1541, 1578
Kenrick, D. S. 1440
Kerschbaumer, Marie-Thérèse 236, 829
Khlebnikova, I. B. 150, 287
Khubchandani, L. M. 129, 141, 195
Kiefer, Ferenc [349]
Kiparsky, V. 147, 1280
Királyi, F. 855
Kirileanu, G. T. [592]
Kis, Emese 287, 1280
Kisch, Ruth 501, 1253
Kittel, Rud. [1466]
Klare, J. 142
Klimov, G. A. 143, 164
Kloster-Jensen, Martin [253]
Klotz, A. [1236]
Kochanowski, J. 144, 1440
Koder, J. [1240]
Koestermann, Erich [1214]
Kolesár, Ileana 725
Koll, H. G. 142
Kožuhar', D. A. 144
Korlatjanu, N. G. 113
Korösi, Csoma Sándor [1395]
Kósa, Ferenc 1385, 1386, 1430, 1431
Krámský, J. 97, 216
Kravar, M. 164
Krenn, H. 107, 150
Kriaras, E. 1199
Kristeva, Julia 219
Kunin, A. V. 97
Kurdistani, Ali Mamed [1558]

L

Lacan, Jacques 219
Lactantius [1221]
Lako, Elemér 1387
Lakó, György [1434]
Lamb, Charles [300]
Lammert, Erich 1254
Lamprecht, A. 164
Landsheare, Gilbert 943
Lang, Richard 145
Langlois, Pierre [10]
Langmantel, E. 1340
Langmantel, R. 3
Lapointe, Claude 288
Lascu, N. 1037
Lasserre, François [1235]
Lasvergeres, J. M. [334]
Laurian, August Treboniu [380], [397]
Lavrentie [578], [600], [748]
Lăudat, I. D. 3, 390, 468, 469, [514]
Lăzărescu, I. 939
Lăzărescu, Paul 365, 1038
Leandros, Vranousis [1215]
Leč, R. 164
Lector 724, 1562, 1563
Lee, W. R. 111

Leglay, Marcel [1233]
Lehmann, W. Ph. 150
Lemerle, Paul 1200
Lenghel, Ioan 627
Leonte, Ileana 628
Leontiev, A. A. 149
Lesk, M. E. [347]
Lesky, A. [1228]
Leška, O. 180, 207
Lewicka, Halina [1321]
Liddell, H. G. [1231]
Lieberson, S. 146
Lipatti, Rodica [1081]
Littera, Ileana 1009
Livadă, Melania 1039
Liveanu, Vasile D. 629
Livescu, Jean 1525
Lombard, Alf [30], 147, 355, 356, [1319], [1570], [1571]
Lommel, Herman [260]
Lomtev, T. P. 155
Lörinczi, Marinella 36, 237, 238, 338, 974, 1318
Lorinț, diacul [633]
Loșonți, D. 1143, 1145
Loucki, CR. 339, 340, 341
Lozbă, M. 803
Lucaci, ritorul [764]
Luckmann, Th. 108, 111, 113, 129, 142, 157, 172, 175, 1291, 1370, 1457
Ludskanov, A. 97, 118
Lupaș, Liana 239, 1216
Lupea, Cornel 856
Lutterer, I. 148

M

Maas, P. [1231]
M. A. B. 1564
Macarie, Liliana 501, [1311]
Mačavariani, M. V. 149
Macedonski, Alexandru [1062]
Macovei, Pompiliu 1552
Macovei, Zaharia [1501], 1559
Macrea, Dimitrie 391, 392, 393, 394, 520, 1120, 1542, 1543, 1571
Magheru, Gheorghe [745]
Mahler, Fred 942, [958], [959], [970], [989], [990]
Mahnken, I. 164
Maier, Michael 1255
Mailat, Viorel 395
Maior, Petru [733], [752]
Maioreseu, Titu [396], [609]
Malinschi, Vasile 975
Maliță, Tatiana 1505
Malkiel, Yakov [239]
Malmberg, Bertil 150, [234], [235]
Manecaș, Mihaela 1021, 1028, 1040
Maneca, Constant 470, 949, 1295, [1311]
Mangeavas, T. 1489
Manolache, Teodor N. 630, 631, 632, 726, 907, 1544, 1579
Manolescu, Nicolae 240, 396
Manoliu, Iulia 949
Manoliu(-Manea), Maria 151, [814], 1296, 1297, [1311]
Mantsch, Heinrich 501, 1253
Manu, Emil 843, 1041
Manuil de Corint [641]
Marcović, Ratomir 569
Marcu, Alexandru 513
Marcu, Florin 397
Marcu, Maria 1501
Marcus, Solomon 97, 138, 152, 153, 289, 290, 291, 292, 294, [332], [333], 342, 343, 1042, 1043
Mare, Călina 398
Mer, V. 241
Mareș, Alexandru 633, 634, 635, 636, [692], [727], [756], [757]
Mareș, Lucreția 934, 949
Margert, Johan 1256
Marian, Eugen B. 1121
Marian, Eugen C. 943
Marian, P. 366
Marica, George Em. 398
Marin-Clopoțel, Maria 878
Marinescu, Maria 344
Marinescu, Speranța 944
Marino, Adrian 154, 976
Marmeliuc, Dumitru 949
Martin, Aurel 1122, 1552
Martinez, Ernest [1461]
Márton, Gyula 1388, 1389, 1390, 1418, 1432, [1436]
Mascialino, Lorenzo [1224]
Maslov, Ju. S. 126, 155, 174
Massim, I. C. [397]
Massó, Ramón Cerdá [256]
Máthé, Jakab 156, 294, 295
Maurer, D. W. 157
Maurer, Ion Gheorghe 62
Maurice, Urbicius [1201], [1202]
Mavrodes, G. I. 158
Mayoh, Brian H. 296
Mazilu, Dan Horia 908, 1159
Măgureanu, Geo 399
Mănucă, Dan 242, 857, 939, 1044, 1045, 1565
Mărdărescu, Maria [555], 778, 1006
Mărgineanu, Nicolae 943, [962], [969], [979], [980]
Mării, I. 429, 430, 534, 552, [554], [558], 909, 910
Mărușca, N. 535, 536
Mc. David R. I. Jr. 1257
Mc Murtrie, Douglas C. [1564]
Meinecke, F. W. 126, 163, 165
Mel'ničuk, A. S. 150
Mel'nikov, G. P. 96, 159, 180, 193
Mergal, A. M. 160
Merlin, Alfred [1233]
Meyer, Paul [373]
M. I. 1473

Michăescu, R. 1490
Michel, Georg [254]
Mielău, P. 97, 243
Micluța, V. 637
Mieușan, Cristina [1311]
Mihail, Zamfira 244
Mihalyi, Margareta 297
Mihăescu, Haralambie 367, 501, 568, 1201, 1202, 1217, 1218, 1219, 1319, 1320, 1357, 1367, 1368, 1369, 1451, 1580
Mihăescu, N. 858, 859, 1123, 1124
Mihăescu-Boroianu, Sanda 935
Mihăilă, Gheorghe 368, 400, 431, 432, 685, [712], [728], [753], 911, 949, 1581
Mihăilă, Rodica 860
Mihăilă-Scărlătoiu, Elena 1358, 1359, 1360, 1361, 1452
Mihăileseu, Eugen 298
Mihăileseu, V. 1160
Mihăileseu, V. 944
Mihelis, Angela 285, 345, 346
Mihordea, V. 879
Miklosich, Franz [404]
Mikó, M. 161
Milaș, Constantin 1046
Milcu, Șt. M. 943
Milicescu, Emilia Șt. 1017
Miller, George A. [331]
Mîncu, A. 944, [973], [981], [982], [987]
Mioc, Damaschin 684
Mirambel, A. 112
Mircea, Ion Radu [701], [762], [763], 1362
Mireu, M. 1125
Mirea, Gheorghe 844
Miroiu, Mihai 1526, 1527
Miron, Murray S. [224]
Misra, V. N. 165
Mișan, Andrei 804, 1341
Mitran, Georgeta 949
Mitrănescu, Liviu 977
Mitu, Mihai 401, 1342
Mîinea, Mihaela 805
Mînea, V. 1165
Mîrțu, Flaminiu 638
Mladénov, Maxim [1366]
Mladénov, Tsanko 162
Mocanu, Marin 357
Mocanu, N. 1141
Mohrmann, Christine 63
Moise, Ion 1161
Moisil, Fl. [693], [711]
Moisil Gr. C. 299, [329]
Moldovanu, Dragoș 1047, 1048
Moldoveanul, Filip [619], [719], [747]
Moles, Abraham 219
Molin, Virgil 639, [770]
Möller, Georg 1258
Mondésert, Claude [1232]
Moraru, Aurelia 1126
Moraru, Cornelia 1277
Morăreseu, Elvira 1471, [1473]
Morăreseu, Simion 1471, [1473]
Morice, E. [350]
Moser, Hugo [1274]
Motreanu, Elis 1496
Mounin, Georges [230], [243], [244], [246]
Moureau, M. [334]
Mouterde, R. [1232]
Moyne, J. A. 287
Muică, N. 944
Muljačič, Žarko 1298, [1312]
Muller, Charles [252]
Muntean, George 1491, 1566
Munteanu, George 1492
Munteanu, Ștefan 1049, 1050, 1051, 1052, 1053, 1054, 1055
Murádin, László 1391, 1392, 1393, 1394, 1395
Murav'eva, V. N. 144
Murariu, Partenie 729
Murnu, George [1187]
Murti, K. V. S. 300
Muscă, N. 1506
Muster, Dumitru 943

N

Naghiu, Iosif E. 514, 640, 730, 731, 732, 733, 1220, 1221, 1222
Nägler, Thomas 1259
Nagy, Ildiko 1274
Nagy, Jenő 1396, 1397, 1398
Nagy, Kálmán 1399, 1400
Nagy, Mária 1429
Naik, M. 1441
Nasser, Fathi [1315]
Nasta, M. 181, 1223, 1224, 1225
Naum, Teodor [1037]
Naumann, H. 148, 1249
Naylor, K. E. [1359]
Neacșu, Gheorghe 942, [958], [959], [970], [989], [990]
Neacșu, Ion 1496
Neaga, N. 245, 735
Neagoe, Manole [710]
Neagoe, Victorela 38, 537
Neagu, Elena 806
Neamțu, Dragoș Sebastian 642
Necula, Ion P. 1179
Neculce, Ion [325], [582], [621], [677], [678], [679]
Nedelcu, Catrinel 39
Negoiță, Ath. 1461, 1462
Negoiță, C. V. 347
Negomireanu, Doina 246, 433, 949
Negrici, Eugen 166, 995, 1056, 1057, 1103
Negruzzi, Constantin [450], [1012], [1019], [1020], [1024], [1551]
Negulescu, V. 944
Neiescu, Ileana 567, 925, [965], 1146
Neiescu, Petru 553, [557], 558, [560], [562], [563], 564
Nemoianu, Virgil [220]

Neniţescu, C. N. 945
Nestoreseu, Andrei 402, 1058
Nestoreseu, Virgil 570, 912, 978, 1363
Neubert, A. 177
Neumann, Willy 1260
Neustupný, J. V. 114, 148, 164
Niceta [1218], [1219], [1220]
Nichifor, Rozalia 1180
Nicodim, popa [762]
Nicola, Ion 643
Nicolae, T. 959
Nicolaescu, C. 501
Nicolau, Edmond 301, 1545
Nicolau, Nicolaie [651], [761]
Nicolescu, Adrian 1477, 1532
Nicolescu, Aurel 4, 9, 830, 831, [839], [842]
Nicolescu, I. [793]
Nicolescu, Miron 280, 302
Niculaie, V. 644
Niculescu, Alexandru [813], [815], 1299, [1311]
Niculescu, I. 285
Niculiţă, I. 1528
Nilsson, K. L. 129
Nistor, E. 358
Nistor, Simona 247
Nişcov, Viorica 248
Niţă-Armaş, Silvia 1342
Niţu, Rodica 1476
Noica, Constantin 861, 862, 863, [880], 1059
Novăceanu, Darie 1127
Novicicov, Eugen 1507, 1508, [1516], [1517], [1518]
Novicov, Mihai 1060, 1098
Nussbächer, Gernot 654, 646, 647
Nuţă, Ion 559

O

Oana, Ion 920, [966]
O. B. 979
Odobescu, Al. I. [1025], [1093]
Oghină, B. 944
Olahus, Nicolaus [687], [713]
Olivia, Madre 303
Olosz, Katalin 1401
Olteanu, Pandele 471, 648, [705]
Olteanu, Ştefan 864, [879]
Omar, Khajan [1076]
Onciul, Dimitrie 472
Onică, Liliana 1496
Onishi, M. 163
Onofrei, Neonila 686
Onu, Liviu 807
O. P. 249, 736, 737, 1463, 1464
Oprea, diacul [636], [692]
Oprea, Sorin Al. 1165
Oprean, Maria 1529
Oprişan, C. 3
Orghidan, Ion 980
Oroş, M. 1171
Orsini, Pierre [1238]
Orza, Rodica 403, 552, [554], [558]
Osman-Zavera, Maria 1342
Ovennikov, V. G. [327]

P

Palmer, R. L. [74]
Pamfil, Viorica [707], [716], [718], [721], [725], [732], [735]
Panaitescu, P. P. 473, [706], 738
Pană, M. 1181
Pană, Ruxandra 77
Pană-Dindelegan, Gabriela 304, 305, 816
Pandelescu, Silvia 1530
Pandrea, Andrei 981
Panek, R. L. [339]
Pankratz, Arnold 24, 1261
Pann, Anton [999]
Panţiru, M. 1212
Pap, L. 128
Papadat-Bengescu, Hortensia [1070]
Papadopoulos, Athanase H. 1203
Paris, Gaston [373]
Paseadi, Ion 219, 1128
Pascu, Al. 1061
Pascu, Ştefan 649
Paşca, Ştefan 552
Paştea, Eugen 936, [991]
Paul, Zam. 434, 739
Pavliuc, Nicolae 1342
Pavlović, M. [1452]
Păcurariu, D. 404, 1546
Pădurariu, N. 913
Pădureanu, Mircea 982
Păltineanu, V. 842, 865, 1144
Păpurică, D. M. 650
Pătrar, G. 1104
Pătraşcu, Ion 1509
Pătrăşcanu, Traian 1147
Pătru, popa [653]
Pătruţ, I. 164, 474, 475, 476, 477, 552, [554], [558], [1142], [1143], [1144], 1582
Pătruţ, Malvina 1162
Părnuţă, Gheorghe 561, [761]
Penek, Zoltán 1402
Péntek, János 1403, 1404
Penz, H. 175
Percival, W. K. 95
Perez, Victoria A. [328]
Perian, I. 1510
Perrot, J. 207
Pervain, Iosif 983
Peter, K. [1360]
Petöfi, Sándor [1398]
Petre, D. 984
Petre, Luiza 1065
Petrescu, Camil [998]
Petrişor, Marin 522, 538, 570
Petroman, P. 1484

Petroşanu, Doina 560
Petroveanu, Mihail 515
Petrovici, Emil 164, [393], 552, [554], [558], 949, [1142], [1143], [1144], 1163, [1572], [1578], [1580], [1582], [1584], [1585]
Petrovici, N. 944
Petrovici, P. 944
Pflaum, H.-C. [1233]
Philippide, Al. [1039]
Philippide, Alexandru I. [389], [397], [422], [424], [432]
Piatkowski, Adelina 1066, 1228, 1229, 1230
Pidal, Ramón Menéndez [1577]
Pike, K. L. 97, 165, 197
Pindar [1196]
Pink, Peter 1262
Pintea, Gabriela-Maria 166, 547, 1067
Piatrovski, R. G. 97, 138, 167
Pipies, Zoltan [247]
Pippidi, D. M. 10, [696], 1231, 1232, 1233, 1234, 1235
Piru, Al. [379], 405, 406, 435, 516, 740, 985, 1105
Pistrui, Chiril 652
Pişcoci, Mihail 168
Pleter, Tiberiu 1342
Poalelungi, Gh. [787], 790, 845, 1130
Poenaru, Ştefan 552, [554], [558]
Poghirc, Cicerone [9], 107, 109, 407, 408, [425], [428], [429], [431], [433], [437], [438], 501, 949, 1236, 1237, 1238, 1583
Poghirc, Elisabeta 40
Polanský, M. 169
Polenz, Peter V. [260]
Pomogáts, Béla 1405
Ponasse, D. [330]
Pop, Gheorghe 539
Pop, Ion 880
Pop, Mihai [561], 1511
Popa, Atanasie 653, 654, [759]
Popa, Cornel 170, 171
Popa, Eleonora 5
Popa, N. I. 939, 1567
Popa-Tomescu, Teodora 29
Popescu, Al. 944
Popescu, David 1512
Popescu, Em. 1204
Popescu, Ion 25, 26, 1364
Popescu, Mihai-Gabriel 655
Popescu, O. 1465
Popescu, Radu Sp. 409
Popescu, Sebastiana 501
Popescu, Ştefania [788], [789], 1493
Popescu-Marin, Magdalena 889, 1131
Popescu-Mihăeşti, Alexandru 866
Popescu, Neveanu, Paul 942, [958], [959], [970], [989], [990]
Popescu-Spineni, M. 1164
Popescu-Topolog, Ion D. 1068
Popişteanu, Cristian 250
Popovici, Laurenţiu 986
Popovici, Micaela 251
Popovici-Bănăţeanu, Ion [1090]
Porcescu, Scarlat 656
Postolache, Ion Laurian [1041]
Poştărița, Emilia 741, 742
Pottier, Bernard 179, [231], [1318]
Prins, A. A. 172
Proca, Viorica 1165
Proust, Marcel [1290]
Purcaru, George 316
Purdela, Maria-Luiza 890
Puşcariu, Sextil [397], [420]

Q

Quilis, Antonio 231
Quintus [1225]
Quittner, M. 128

R

Rachici, D. M. 1106
Radu, Cezar 173
Radu, George 359, 360, [362]
Radu, Mircea 867
Ramisvili, G. V. 174
Raţiu, Iuliu 1074
Răcariu, Grigore 1069
Răduceanu, Elena 1300
Răduică, Georgeta 685
Rădulescu, Daniela [1311]
Rădulescu, R. 1517
Rădulescu, Ştefan 1494
Rădulescu-Mendea, Marina 808
Rădulet, Remus 1552
Răutu, Radu 11
Răuţ, E. 285
R. D. 1568
Rebuşapcă, Ion 1342
Rédei, Károly [1434], [1439]
Regman, Cornel 1132
Reguş, Corneliu 914
Rehle, Sieghild [1218]
Rein, K. 175
Reiners, Ludwig 1263
Reinheimer-Rîpeanu, Sanda 1301, [1311], 1321, 1323
Renzi, Lorenzo [1102]
Reyzin, I. I. [342]
Rey Coquais, Jean Paul [1232]
Ricoeur, Paul [249]
Rieal, Lyum Zong 176
Riedlinger, Albert [260]
Ristea, Tudor 306
Rizescu, I. 657, [764], [765]
Robciuc, I. [899], 1343
Robert, Louis [1234]
Roberts, Hood A. 177
Roceric (-Alexandrescu), Alexandra 30, 178, 252, 253, 307, [782], 832, 949, 1070
Rochen, Manfred [346]

Roesler [472]
Rogobete, Silvia 833
Rožička, R. 164
Roman, E. 358
Roman, Ion [1139]
Roman, I. I. [699], [746]
Roman, Visarion [387]
Romănu, Elena 1071, 1275
Rona, J. P. 179
Rosén, H. B. 107, 118, 150
Rosentsveig, V. Ju. 164, 180
Rosetti, Alexandru 64, 69, 361, 410, [439], 478, 479, 480, 481, 502, [507], 542, 779, 1072, 1073, 1584
Rossi-Candi, F. 138, 181
Roşu, Titus 411
Roşianu, I. 84
Roudil, Jean [1325]
Ruch, M. 1205
Rudeanu, S. 348
Ruffini, Mario 1074
Ruiz, Juan Martínez [1316]
Runcan, Irina 1323
Rus, T. 308
Ruscan, Catinca 361
Russel, B. [1061]
Russu, I. I. 1448, [1453], [1454]
Rusu, Andrei 930
Rusu, Constantin 398
Rusu, Gr. 1133
Rusu, Grigore 540, 553, [557], [560], [562], [563], 925, 949, [965]
Rusu, Ioan 1166
Rusu, Valeriu [363], [364], [365], [369], [526], [527], 541, 542, 543, 544, [556], 561, 987, 1075
Ruxăndoiu, Pavel 920, [966]

S

Sacerdoţeanu, Aurelian 472, 658, [736], [737], [917]
Sadoveanu, Mihail [325], [1008], [1021]
Sadoveanu-Cucu, Lidia 949
Saidi, Şokufé 1076
Saint-Blanquat, Henri de [1460], [1464]
Sala, Marius 69, 482, 483, 501, [511], [1311]
K. Sal, Eva [1434]
Salton, G. [347]
Sand, Marcel 943
Sánta-Braun, R. vezi Braun-Sánta,
Saramandu, Nicolae 565
Saussure, Ferdinand de [260]
Savin, Emilia 1525
Savu, Cornel I. 380
Sădeanu, Florenţa 868, 949, [1311]
Săndulescu, C. 869
Săndulescu, C. G. 1264
Săteanu, Cornel 834
Schanche, Grete [352]
Schane, Sanford A. [1330]
Scheller, M. [1231]
Scherfer, I. 86
Schiró, Giuseppe 1206
Schmidt, Charles T. [345]
Schmidt, Wilhelm [1275]
Schöber, Rita [248]
Schogt, Henry G. 180, [1314]
Schroeder, Klaus-Henning [419]
Schveiger, Paul 278, 309, 310, 1344
Schwanzer, V. 164
Schwartz, B. 195
Schwartz, Liana 1077, 1078
Seitt, R. [1231]
Seurtu, Vasile [1574]
Sebeok, Th. A. 182
Seche, Luiza 412, 942, 949, [958], [959], [960], [961], [964], [970], [972], [989], [990], 1079, 1134, 1182
Seche, Mircea 381, 413, [423], [426], [430], 915, 949
Sechehaye, Albert [260]
Seeman, M. [259]
Seidel, E. 119, 122, 164, 1440
Seneca [1208]
Serafim, Gh. 988
Serebrennikov, B. A. 107, 164
Sever, Ion 1135
Seviciu, Timotei 743
Sfîrlea, Lidia 949, 1080, 1123, 1183
Shubin, Emmanuel 183
Sibila, S. 944
Sill, Evemarie 254
Simenschy, Theofil [1], 1449, [1573], [1575], [1579], [1583]
Simeonov, B. D. 99, 132, 184
Simici, P. 944, [973], [981], [982], [987]
Simionescu, Constantin 1470
Simionescu, Mircea Horia [1014]
Simon, Péla [1308]
Simonescu, Dan 414, [440], 659, [1281]
Sinclair-De Zwart, Hermina [338]
Sineseu, C. 660, [760]
Singh, J. D. 129, 165, 195
Singeorzan, Zaharia 1107
Sjoberg, A. 195
Skilokosici, R. 1081
Skrebnev, J. M. 185
Slama-Cazacu, Tatiana 6, 97, 150, 186, 187, 188, [221], [225], [226], 311
Slavici, Ioan [1018], [1023]
Slioska, Mihail [618]
Slușanschi, Dan 1207, 1208
Smolievski, A. 1302
Soare, Dumitru 744
Soboleva, P. A. 197
Soergel, Dagobert [353]
Sofianós, Nicola H. [1206]
Sokolov, A. N. [241]
Solncev, V. M. 96
Solomon, Stephan-Ylan 312
Solomon, V. 484, 1513
Söni, Pál 1406
Soreseu, George 661

Soreseu, Roxana 1082
Sorianu, Vlad 116
Sova, L. Z. 97
Spandonide, Th. 944
Spang-Hanssen, H. 189
Spencer, J. W. 129
Spitzbardt, H. 97, 117, 163, 167, 185
Sporu, A. 944
Staal, J. F. [1444]
Stamati, C. [405]
Stambuleanu, Adrian 937, [956]
Stan, Apostol 745
Stan, Aurelia 567, 925, [965], 1146
Stan, Ionel 553, [557], [560], [562], [563], 949
Stan, I. T. 190, 1514
Stan, Toma 989
Stanca, Vasile 949
Stanciu, Virgil 949
Stati, Sorin 69, 179, 191, 192, 201, [258], [262], 349, 1531
Stavarache, I. 285
Stavrescu, Sanda [1311]
Stăneeanu, Al. [382]
Stăneuleseu, Ioana 746
Stăneuleseu, Ioan F. 747, 748, 1281
Stăneuleseu, N. 749
Stănescu, Eugen 485, 486, [519]
Stăvăruș, I. [360], 362
Stepanov, Ju. S. 193
Sterpu, Gh. 1083, 1495
Stingaciu, Elena 949
Stoian, Stanciu 943, [962], [969], [979], [980]
Stoianovici, L. [693], [711]
Stoica, Aurelian 942, [958], [959], [970], [989], [990]
Stoica, Nicolae [669]
Stoiceseu, N. [877], [881]
Stoichiță, Radu 313
Stojko, Stojkov [1357]
Stone, J. W. 195
Strabon [1235]
Străchineanu, Ion 943, [962], [969], [979], [980]
Strihan, Petre 881
Stroe, Victor 662
Stroescu, V. 944
Stuart, C. I. J. M. 194
Subbiah, A. 141, 195
Suciu, I. D. 663
Suciu, Titiana 782
Suflețel, Rodica 1167
Surdu, Alexandru 314
Svartvik, J. 108, 126
Syromjatnikov, N. A. 155, 159
Szabó, Attila T. 1407, 1408, 1409, 1410, 1411, 1433, 1434, [1436]
Cs. Szabó, Gyula 1412
Szabó, Zoltán 891, 1413, 1414, 1435
Szász, Lörinc 1415
Szathmári, István [1429], [1431], [1435]
Szilágy, Margareta 255
Szöes, Istvan 1416, 1417

Ş

Șabrșula, Jan 196
Șandru, Tudora 256, 1324, 1325
Šaumjan, S. K. 197
Șăineanu, Lazăr [399], [412]
Șchiau, Octavian 415, 668, [728], [729], 1365;
Șerb, I. [363], [364], [365], [369]
Șerban, Constantin [503], 750, 864, [879]
Șerban, Felicia 870, 949
Șerban, Sergiu 1496
Șerban, Valentina 1326
Ševčenko, Ihor 1209
Șincai, Gheorghe [710]
Șoșa, E. 166
Șteț, Felicia 1210
Ștefan, Gheorghe 487
Ștefan, Ion 488, 489, 871
Ștefan, Petre 664, [722]
Ștefănescu, C. M. 1168, 1169
Ștefănescu-Drăgănești, Virgiliu 1477, 1532
Ștefănescu-Goangă, Zizi 949
Știrbu, Vasile 198, 315
Ștrempel, Gabriel 665, [693], [698], [711]
Șuteu, Flora 69, 666, [960], [961], [964], [972]
Șuteu, Valeriu 545, [555], 779, 780
Șuțeanu, St. 944

T

Tabarcea, Cezar 846, 1084
Tache, Aurelian 942, [958], [959], [970], [989], [990]
Tacitus [1207], [1214]
Tacorian, S. 944
Tagliacozzo, Renata [346]
Tanașoca, Nicolae-Șerban 436, 437, 667, 1239, 1240, 1327
Tașcu, Valentin 562, 1137
Tauberg, Edith 1345
Taverdet, Gérhard 1211
Tănăseseu, Anton 1342
Tănăseseu, Grigore 872
Tăutu, P. 944
Teaha, Teofil 546, [556]
Teiszler, Pál 1418, 1419, 1420, 1429, 1436
Teiuș, Sabina 835, 949
Tekavčié, Pavao [568]
Tempea, Radu [395], 668, [728], [729]
Teodoreseu, Al. 939
Teodoreseu, C. 285
Teodoreseu, Mirela [731], [1311]
Teodoreseu, Nicolae 65
Teodoreseu, Paul 1533
Teodoreseu, V. 1138
Teodorovici, Petru [734]
Tertulian [1222]
Theban, Laurențiu 1442, 1444, 1458
Theban, Maria 1303
Theodoreseu, Barbu 464, [513], [516], [517]

Theodorescu, R. 350
Thiel, Christian [257]
Thomas, P. H. [1237]
Thummer, Erich [1223]
Tietz, Alexander 1265
Tiktin, H. [416]
Timofte, Maria 1342
Tinker, J. [341]
Titone, Renzo 199
Todoran, Emilia 949
Todoran, Eugen 1085
Todoran, Romulus 28, 369, 539, 547, 563, 669
Todorov, Ţvetan 219
Tohăneanu, G. I. 1086, 1087, 1088, [1099], [1101], [1102]
Toma, Eugeniu 316
Toma-Marcu, Eleonora 317
Tomescu, Despina 751, 752
Tomescu, Mircea [715], [739], [749], [751], [754]
Trapp, E. [1240]
Trăistaru, Ion 753
Trăsnea, Ovidiu 942, [958], [959], [970], [989], [990]
Trâpcea, Liliana 1089
Třeštík, Dušan [1356]
Trifu, P. 944
Trillitzsch, W. [1235]
Triteanu, Mihail 670, [766]
Tronski, I. M. [1455]
Truby, H. M. 200
Tsintsius, V. I. 144
Tudor, Dumitru 490, 491
Tudor, Sandu 671, [768]
Tudorică, Al. 809
Turcin, Ion 517
Turcu, Constantin 416
Turyn, Alexandris [1226]
Tuţescu, Mariana 1304, 1305, 1306, 1328, 1329, 1330

Ţ

Ţăranu, Ecaterina 438
Ţâra, Vasile 1170
Ţepelea, Gabriel 1515
Ţiroiu, Nicolae 1090
Ţugulea, Tatiana 949

U

Ulivi, Anca 548
Ungheanu, Mihai 672
Ungureanu, Gh. 492, 493, 673
Ure, Jean H. 873
Ureche, Grigore [3], [446], [447], [649]
Uric, Gavriil [763]
Uriţescu, Dorin 916
Ursu, Despina 494
Ursu, N. A. 495, 496, 611, 674, 675, [728], 918, 939, 949
Urucu, Veselina 874

V

Vacariu, D. 676
Vachek, J. 150
Vaimberg, S. 164
Vaina, Lucia 1091
Valesio, Paolo 115, 201, 1310
Valle-Inclán, Ramón del [1289]
Vámszer, Márta 1421, 1439
Van Buren, P. 117
Vandenburgh, Harold R. 318
Van Hout, Georges 202, 319
Van Rovijen-Diskman, M. V. A. [1221]
Vasceneo, Victor 203, 938, [963], 1346, 1347
Vasilescu, Toma I. 1520
Vasiliu, Emanuel 293, 320, 321, [512], 549, 825, 836, [841]
Vasiliu, Gabriel 552, [554], [558], 894, 919
Vasiliu, Laura 810, 892
Vasiliu, Viorica 204, 205
Vašek, A. 206
Văcărescu, Ienăchiţă [402]
Văideanu, George 943
Velciu, Dumitru [621], 677, 678
Verona, Renato 351, 352, 353
Vértes, Edit [1434]
Veyrenc, J. 207, [1363]
Vian, Francis [1225]
Vianu, Tudor 497, 498, [960], [961], [964], [972], 1092, 1093, [1100]
Vinceanz, Andrei 322, 1094
Vinceanz, Ileana 257, 307, 323, 324, 559, 893, 1331
Vinogradov, V. V. [1581]
Vintilă-Rădulescu, Ioana 208, 1332
Vinţeler, Onufrie 258, 551, 1171, 1355
Vişan, O. 259
Vişovan, Şt. 1158
Vita, Szigmond 1422
Vîlcu, Nicolae N. 875
Vînătoru, Nicolae 325
Vîrsta, Izolda 1348
Vîrtosu, Emil [688], [690], [691], [709], [714], [723], [727], [744]
Vîrtosu, Ileana 1333
Vlad, Carmen 949
Vlad, Constantin 209
Voiculeţ, N. 944
Volovici, L. 939
Volpicelli, Luigi 943
Vöő, István, 1423, 1424
Vornicescu, Nestor 680, [767]
Vornicu, Mihai 439
Voronţova, T. [978]
Vrabie, Emil 499, 1366

Vraciu, A. 66, 500 1307, 1349, 1453, 1454, 1586
Vulcan, Iosif [409]
Vulisici, Maria 838
Vulpe, Magdalena 210, 260, [555], 1095
Vulpescu, Ileana 949

W

Wagner, M. [1465]
Walcot, Peter [1230]
Wald, Henri 211, 212, [229]
Wald, Lucia 213, [232], 1455
Warnant, Léon [1333]
Weers, David C. [344]
Weijnen, A. A. 142, 214
Wen, David Y. 1437
Wermescher, Lucia 215
Wersig, Cernot [337]
West, M. L. [1231]
Whitman, R. L. 128
Winter, W. 97
Wolegolws, F. A. [1439]
Wolf, Johann 1206, 1207, [1273]
Wolf, Siegfried 819, 963, 1518
Wuilleumier, Pierre [1233]
Wunderli, Peter [1322]

X

Xenopol, A. D. [472]

Y

Young, J. 128, 157, 1280, 1370

Z

Zabrocki, L. 216
Zacordoneţ, A. 1096
Zaharian, Ermona 943, [962], [969], [979], [980]
Zamboni, Alberto [1217]
Zamfir, Cătălin 942, [958], [959], [970], [989], [990]
Zamfir, Mihai 1006
Zamfirescu, Dan 417, 518, 681, 685, [695], [712], [753]
Zamfirescu, G. M. [1004]
Zamfirescu, Ileana 949
Zamfirescu, M. 944
Zapan, Gheorghe 943, [962], [969], [979], [980]
Zavera, Dumitru 1342
Zăstroiu, R. 939
Zdrenghea, M. 217
Zdrenghea, Maria 67, 682
Zgusta, L. 127, 164, 218
Zierer, E. 96, 1280
Zilot, Românul [674]
Zlotescu-Cioranu, Ioana 68
Zub, Al. 754
Zugrav, I. 683
Zugun, Petru E. 261, 811, 1097
Zunis, V. H. 1212
Zsemlyei, János 1425, 1426, 1429

CUVINTE *

AROMÂNĂ

aseáră 564
aséră 564
încăleca 564
másă 564
mêásă 564
român 564
românie 564

ENGLEZĂ

-ness 1010

FRANCEZĂ

de 1301

GERMANĂ

abkanzeln 1270
abnorm 1270
abnormal 1270
anomal 1270
anormal 1270
Apfelwein 1268
Äpfelwein 1268
Apfelsine 1270
Apparat 1251, 1270
Bergfried 1270
besorgen 1245
Bestie 1270
blasiert 1270
Boulevard 1270
Brise 1270
das 1251
der 1251
die 1251
einige 1269
einkehren 1269
einpauken 1270
Etat 1270
fernsehen 1269
Fernseher 1269
Fifty-fifty 1270
Firlefanz 1270
Fruktose 1250
Galan 1270
Gelichter 1270
Gespinst 1270
Grippe 1270
Hautevalee 1270
Heinzel 1270
Inlett 1270

* Au fost incluse cuvintele din titluri (şi subtitluri la etimologii).

Jelängerjelieber 1270
Jux 1270
Kohlenoxid 1250
Konzert 1270
kosten 1260
Laufsteg 1270
Laverdel 1270
Machine 1251
Magier 1270
Magnet 1270
mänchen 1270
-mässig 1258
Matrone 1270
mogeln 1270
monden 1245
nachdem 1245
östlich 1270
östwarts 1270
palavern 1270
[ein] Präsent machen 1270
Primadona 1270
radioaktiv 1270
Reineklaude 1270
Reneklode 1270
Reporter 1270
romantisch 1270
Sardin 1270
schendern 1270
Schlagwort 1269
Schlappe 1270
Schlaraffe 1270
Schmöker 1270
Siebenbürgen 1259
sorgen 1245
Spleen 1270
sterben 1269
Stichwort 1269
tarnen 1270
Taxi 1270
Teenager 1270
Torpedo 1270
Torte 1270
vermurksen 1270
versorgen 1245
versterben 1269
Ziegenpenter 1270

GREACĂ

-ano 1185

ISTROROMÂNĂ

vrurĺá 910

LATINĂ

-fico 1195

MAGHIARĂ

ad 1421
gripa 1420
grippa 1420
grippe 1420
kávé 1397
kocsi 1397
kokoja 1390
konyak 1397
leánta 1377
leántai 1377
leányul 1377
legénte 1377
legéntei 1377
legényül 1377
-uj 1426
vér 1421

ROMÂNĂ

A

a 803
arădan 1180
arădean 1180
Ardeal 1168
Argeș 1157, 1173
aselenizare 859
asonanță 871

B

ban 917
baran 899
bazaóchi 908
băiat 913
bistriț, -ă 916
bocănéț 914
bolătău 914
bolotău 914
Bratia 1159, 1161
broască 1075
brudiu 908
Bucecí 1148
Bucegi 1148
bulătău 914
búnghin, -ă 901

C

cámbulă 912
caralúpcă 914
către 861
cel(a) 456
cert 902
cimoténie 901
cioársă 901
cion 901
ciorsăi 901
ciorsăít 901
ciudenie 901
[nu] cîntareți 910
circáș 901
clump 916
coamă 847
Coștíla 1156
cotor 898
crăciun 903, 907
creind 1178
creînd 1178
culcați-vă-ți 534
culcați-vi-ți 534

D

(a) desăvîrși 861
dialecticitate 854
dimicúș 901
dirică 901
distrugător 913
drod 897
drum 868
duce-vă-ți 534
duce-vi-ți 534
dumicúș 901
dușáncă 914

E

eche 913
edificare 859
-ești 1162

F

faieránt 897
[a] făptui 861
făptură 861
fest! 897
firișag 901
folt 897
forditău 897
Frij 1170
fsat 448
furt 901

G

garid 913
garide 913
gănél 901
găniță 901
gioarsă 901
gioarsăí 901
grijeá 913

H

Higi 1153
Higirosul 1153

I

-ic 882
-ie 889
Igiroasa 1153
Igirosul 1153
iscodire 861
iscusire 861
ispitire 861
izomorfitate 854

Î

În Apărate 1156
între 861
întruchipare 861

J

jmilóc 901

L

lamură 861
lămurire 861
lege 850
lucrare 861
lucru 861

M

malacof 915
mandă 913
mangealíc 912
mateine 883
mătrăcar 904
măváică 901
meteleu 1155
micurá 901
micurătoáre 901
mitvedi 909
miţînă 916

N

nădulă 856
nămăt 911
nămet 911
năsadă 856
năsădeală 856
năsădi 856
năsădit 856
ne- 1058
néder 854
neménie 901
nieredbă 911
nihainic 911
ńil 854
nimăt 911
nimoténie 901
niraj 854
nirişte 911
nitveghi 909, 911
niuséie 854
nónius 854
notălui 854
nóva 854
novină 909, 911

O

obiectiv 859
obiectualitate 854
ostav 911

P

pa 854
pachet 905
paltic 934
păzi 899
pec 897
Penteleu 1169
performanţă 859
pili 934
pilindric 934
pilingher 934
pilişnic 934
pilugáş 934
pimpiu 934
pírcum 916
pláhniţă 934
plahniţí 934
plai 934
plaişte 934
plancică 934
planie 934
plántoş 934
platán 934
plátă 934
plaur 912
plav 912
plávă 912
plávnă 912
pledoárie 852
plevás 897
pluştit, -ă 901
pondere 859
ponosi 898
popaşniţă 898
popor 898
prefector 904
prefectoriţă 904
prilăsatoriu 901
pringă 909
priscălău 898
procesualitate 854

R

radină 895
rampás 895
rasol 905
ráţcă 895
răcni 895
rămpaz 895
răvăşluí 895
relaţionalitate 854
reţea 859
rizácă 895
rompáş 895
rondióş 897
rotula genunchiului 548

S

sáur 909
[a] săvîrşi 861
se 802
[a] servi 1118
[a] sfîrşi 861
siréc 895
Siriul 1169
sînt 1179
sîntá 901
sîntáre 901
smau 901
spre 861
Strugar[i] 1156
Strugu 1156
sunt 1178

Ş

Şchei 1174
şcóndru 913
şurluí 897

T

tele- 885
tranchét 913
[a] trebui 849
Túlea 1156
Tulişa 1156

Ţ

ţuleándră 901

U

unt 906
ustav 911
uşor 860

V

văguí 916

BIBLIOTECA „ASTRA" SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică de asemenea articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul comitetului de redacție cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

* * * **Studii de limbă literară şi filologie**, 1969, 376 p., 18 lei.

Sub redacţia I. COTEANU, **Istoria limbii române**, vol. II, 1969, 464 p., 30 lei.

Liturghierul lui Coresi, ed. îngrijită de Al. Mareş, 189 p. + 42 pl., 25 lei.

I. COTEANU, **Morfologia numelui în protoromână** (română comună, 1969, 160 p., 5,25 lei.

Sub redacţia acad. AL. GRAUR şi MIOARA AVRAM, **Formarea cuvintelor în limba română**, vol. I, **Compunerea** de Fluvia Ciobanu şi Finuţa Hasan, 1970, 333 p., 23 lei.

I. I. RUSU, **Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez**, 1970, 270 p., 20,50 lei.

LIDIA SFÎRLEA, **Pronunţarea românească literară stilul scenic**, 1970, 208 p,, 6,75 lei.

SALA MARIUS, **Contribuţii la fonetica istorică a limbii române**, 1970, 195 p., 7 lei.

PAULA DIACONESCU, **Structură şi evoluţie în morfologia substantivului românesc**, 1970, 301 p., 11 lei.

VASILIU EMANUEL, **Elemente de teorie semantică a limbilor naturale**, 1970, 25 × 17,50, 295 p., broşat, 12 lei.

LR Anul XIX, Nr. 4, p. 281 — 422, Bucureşti, 1970

I. P. Informaţia, c. 5451

42 200

Lei 6

I 8189.

LIMBA ROMÂNĂ

5

ANUL XIX
1970

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

ANUL XIX, 1970
LIMBA ROMÂNĂ

0 IUL. 2005

8189

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XIX 1970 Nr. 5

BCU 2014

SUMAR

IAȘI 2022

Pag.

LINGVISTICĂ GENERALĂ

NADIA ANGHELESCU, Lingvistica generală în concepția lui Gustave Guillaume 425

ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

JIŘINA SMRČKOVÁ (Praga), Ioan Urban Jarník, primul românist, romanist și albanolog ceh 435

GRAMATICĂ

PAUL ALDESCU, Folosirea opozițiilor fonologice pentru dezvoltarea exprimării elevilor 443

TOPONIMIE

IOAN-TEODOR STAN, Denumirea crîngurilor din comuna Sohodol (jud. Alba) 447

STILISTICĂ

RADU MICHĂESCU, Deschidere și structură în *Morgenstimmung* 453

NOTE ȘI COMENTARII

Acad. AL. GRAUR, Între numele proprii și cele comune 461
ION GHEȚIE, Un cuvînt cu înțeles obscur la Coresi: *mereit* 463
I. D. SUCIU, În legătură cu Eftimie Murgu și cu obiectivitatea științifică . . . 465
EMIL VRABIE, *Mălăieș în călcăieș* 469

CRONICĂ

Simpozionul de la Vîrșeț (*Mircea Anghelescu*) 473

RECENZII

TATIANA REPINA, *Румынский язык*, грамматический очерк, литературные тексты с комментариями и словарем, Издательство Московского Университета 1968 (*Marica Pietreanu*), ... 475
Glosar dialectal. Oltenia, întocmit, sub conducerea lui Boris Cazacu, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Nicolae Saramandu și Magdalena Vulpe, București, Editura Academiei R.S.R., 1967 (*Gr. Brâncuș*) 477

LR, anul XIX, nr. 5, p 423 — 504, București; 1970

12.168

Pag.

EM. VASILIU, SANDA GOLOPENȚIA-ERETESCU, *Sintaxa transformațională a limbii române*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969 (*Gabriela Pană-Dindelegan*) 478

Dicționar de expresii și locuțiuni românești, București, Editura științifică, 1969 (*Cezar Tabarcea*) 482

DIMITRIE EUSTATIEVICI BRAȘOVEANUL, *Gramatica rumânească, 1757. Prima gramatică a limbii române*. Ediție, studiu introductiv și glosar de N. A. Ursu, București, Editura științifică, 1969 (*Mariana Combiescu*) . . . 485

Istoria limbii române, vol. II, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969 (*A. Vraciu*) 489

Cărți și reviste primite la redacție 499

LINGVISTICA GENERALĂ ÎN CONCEPȚIA LUI GUSTAVE GUILLAUME

DE

NADIA ANGHELESCU

Omagiul acad. Al. Graur la a 70-a aniversare

1. Teoria lingvistică a lui Gustave Guillaume își propune să legitimeze pentru lingvistică un punct de vedere mai nou asupra cunoașterii științifice în general. Interesat îndeaproape de progresele științelor „exacte", Guillaume remarcă tendința din ce în ce mai accentuată a acestora de a înlocui observația, acumularea cantitativă de fapte prin construcții teoretice, prin modele ipotetice destinate să explice nu numai realitatea direct observabilă, ci și ceea ce se petrece dincolo de granițele acestei realități. Formularea clară a acestei idei, destinată să justifice întreaga teorie a limbajului pe care o propune Gustave Guillaume, se află într-un pasaj din *La langue est-elle ou n'est-elle pas un système?* : „Realitatea se continuă în toate direcțiile, mult peste aparențele sale, știința nefiind, în fond, altceva decît curiozitatea umană extinsă la acest «peste»[1]. Calea de acces către această „rețea invizibilă de fapte secrete" mai importantă pentru înțelegerea esenței unui fenomen decît aparențele observabile, este reflecția profundă, care trebuie să urmeze cu necesitate unei observații la rîndul ei „fină și completă". Succesul acestui demers, care se mișcă permanent între polii concretului și abstractului, depinde de calitatea observatorului, de felul cum *știe* să explice ceea ce *a știut* să observe, de capacitatea lui de a urmări amănuntele avînd tot timpul în vedere obiectul în întregul lui. Întîrzierea în care s-ar afla știința limbii în raport cu alte mari științe ale observației s-ar datora unei nejustificate temeri de a recunoaște gîndirii capacitatea de a pătrunde foarte adînc dincolo de marginile observabilului, de a medita cu rigoare asupra ei însăși. Științei limbii îi lipsește, cu alte cuvinte, putința de a teoretiza, și cum a teoretiza înseamnă a explica, principala preocupare a acestei științe, pe care Guillaume o vede ca un fel de „avant-science" a cărei existență naturală este condiția existenței tuturor celorlalte[2], trebuie să fie explicarea unor fapte care se petrec la suprafață, în

[1] Vezi G. Guillaume, *Langage et théorie du langage*, ed. a II-a, Paris—Québec, 1968. p. 222.

[2] G. Guillaume, *Observation et explication dans la science du langage*, în *Langage et théorie du langage*, p. 272.

discurs[3]. Ştiinţa limbii ar avea sarcina să ne introducă cît mai departe în mecanismele gîndirii, căci, spune Guillaume, citîndu-l cu admiraţie pe Delacroix, „gîndirea face limbajul, făcîndu-se prin limbaj"[4].

2. O teorie coerentă care să răspundă exigenţelor pe care le formulează Guillaume pentru ştiinţa limbii n-ar exista pînă la el. Guillaume atrage mereu atenţia asupra noutăţii punctelor sale de vedere, asupra noutăţii sistemului său teoretic în general. Lingvistica de pînă la el a fost o „naraţiune", suferea de un „exces de pozitivism", era incapabilă să teoretizeze datorită absenţei unei metode adecvate şi a unor spirite pătrunzătoare, în stare să vadă dincolo de aparenţe. Critica se referea cel mai adesea la lingviştii comparatişti, vinovaţi de a fi ancorat prea adînc în *istoric* şi în *particular*, dar şi la lingvistica „tradiţională" în genere. Lingviştii guillaumişti (Guillaume acceptă denumirea pe care şi-au dat-o ei înşişi) ştiu să facă la fel de bine, cîteodată chiar mai bine, ceea ce face lingvistica tradiţională, dar ei sînt mînaţi de o curiozitate mult mai mare să facă şi altceva decît s-a făcut înainte.

2.1. Urmărind mereu să scoată în evidenţă originalitatea opiniilor sale, Guillaume citează puţin. Dacă există totuşi un sentiment de continuitate, acesta îl leagă de Meillet şi mai ales de Saussure. În ideile lui Meillet care privesc lingvistica generală şi în teoria despre limbă a lui Saussure, Guillaume găseşte puncte de plecare, sugestii pentru dezvoltările pe care le încadrează în sistemul său de o remarcabilă coerenţă interioară. Guillaume afirmă în cîteva rînduri că nu face altceva decît să argumenteze şi să dezvolte unele puncte de vedere ale lui Saussure [5]. Şi-ar fi recunoscut oare Saussure dihotomiile în interpretarea pe care le-o dă Guillaume? S-a spus despre lingvistica guillaumistă că ar fi cea mai consecventă ştiinţă a *limbii* în sensul preconizat de Saussure. Pentru că Saussure n-a afirmat explicit ce înţelege concret prin faptul că lingvistica trebuie să se ocupe de *limbă* şi nu de *vorbire*, putem mai degrabă să considerăm lingvistica guillaumistă ca o posibilitate de intrepretare a opiniilor lui, care nu exclude alte posibilităţi de interpretare.

Chiar cînd operează cu termeni utilizaţi într-un sens foarte apropiat de Saussure, Guillaume îi redefineşte conform punctului său de vedere. „Langage", „langue", „discours" (pe care îl preferă termenului de „parole", ambiguu, după părerea lui), par să fie mai degrabă nişte *date* avute tot timpul în vedere, dar fără să se lucreze efectiv cu ele. În acest sens capitolele cărţii lui Roch Valin, *Petite introduction à la Psychomécanique du langage* cu titluri de rezonanţă saussuriană (*La dichotomie langue-discours*, *Signe, signifiant, signifié* etc.) par oarecum construite de autorul cărţii din opinii disparate, nu întotdeauna explicite [6].

---

[3] Se pot remarca cu uşurinţă unele similitudini care leagă, la punctul de pornire, lingvistica guillaumistă de gramatica transformaţională. În afară de justificarea teoretică aproape identică, este de notat preocuparea comună pentru „coerenţa internă" a teoriei, pentru „compatibilitatea ei cu ipotezele emise în disciplinele învecinate", pentru „eleganţă" (pentru exigenţele teoriei transformaţionale, vezi Nicolas Ruwet, *Introduction à la grammaire générative*, Paris, Plon, 1967).

[4] G. Guillaume, *Observation et explication dans la science du langage*, în vol. cit., 271.

[5] Vezi, de exemplu, *La langue est-elle ou n'est-elle pas un système?*, în vol. cit., p. 221.

[6] Construite, bineînţeles, cu extremă rigoare şi cu totul în spiritul teoriei lui Guillaume. De altfel, autorul cărţii a ascultat lecţiile lui Guillaume, mult mai cuprinzătoare, se pare, decît studiile publicate.

3. Dacă înțelegem dihotomiile lui Saussure în sensul în care sînt înțelese de obicei, putem spune că lingvistica guillaumistă se instalează clar în *sincronie*, clar în *limbă*. Ideea asupra căreia Guillaume insistă în repetate rînduri este că, în vreme ce Saussure preconizează o lingvistică a opozițiilor pe care vorbirea le exploatează într-un fel sau altul, în funcție de scopurile comunicării, el are în vedere o lingvistică a *pozițiilor*, pentru că acestea trebuie să existe la început. Aceste *poziții* sînt situate de Guillaume în limbă, în vreme ce *opozițiile* sînt situate în planul vorbirii.

Prin *limbă*, Guillaume pare să înțeleagă în primul rînd ideea de sistem. Sistemul este generalizant, el integrează în el serii mai mult sau mai puțin întinse de morfeme. Acestei activități psihice de integrare în sistem, Guillaume propune să i se consacre o ramură specială a lingvisticii, care să se numească „psiho-sistematica"[7]. „Psiho-sistematica, spune el, ar fi în lingvistică partea rezervată studiului sistemelor"[8]. Nu altceva decît studierea sistemului își propun toate orientările moderne în lingvistică. Guillaume înțelege sistemul puțin deosebit de modul în care este în general înțeles. El nu poate admite o valoare nedeterminată negativă în sistem care s-ar umple în vorbire cu un număr mai mare sau mai mic de valori determinate, pozitive. Nu poate, de asemenea, admite că valorile de întrebuințare ale unei forme, variind uneori pînă la opoziție, ar putea fi subsumate unei singure valori considerate esențială: „Adevărul este că valorile de întrebuințare ale unei forme, oricît de diferite ar fi ele, sînt reductibile fără excepție la o valoare de o altă specie, preexistentă oricărei aplicări în discurs, valoare care se referă la faptul că forma ține de poziția în sistemul din care face parte"[9]. În felul acesta, diferitele valori sînt raportate la un arhetip, *poziție* în sistem, permanent prezentă în straturile profunde ale gîndirii. Omonimele gramaticale nu pot fi, după părea lui Guillaume, fapte întîmplătoare. Pentru explicarea lor trebuie să se admită o unitate inconștientă în limbă[10].

4. Teoria despre limbă a lui Guillaume își propune să găsească o explicație profundă pentru formele limbii, să justifice, altfel spus, forma internă a cuvîntului gramatical. După împărțirea clasică a gramaticii, partea de care se ocupă el ar fi un fel de morfologie, concepută însă într-un alt spirit decît cel în care se practică îndeobște. Ne-am fi așteptat ca Guillaume să se intereseze și de semantică, date fiind preocupările sale pentru geneza conceptului. N-a făcut-o însă decît puțin și numai în legătură cu alte probleme care-l preocupau[11]. De altfel, el și-a mărturisit clar dezinteresul pentru semantică într-o scrisoare adresată lui H. Bonnard, din care cităm: „Țin să vă reamintesc un principiu, de mai multe ori expus și justificat în lecțiile mele, și anume că psihomecanica, și *lingvistica de poziție*, care este tehnica acesteia, sînt incompetente și

[7] Se mai numește și „psiho-mecanică" și „mecanică intuițională".

[8] Gustave Guillaume, *L'architectonique du temps dans les langues classiques*, Copenhaga, 1945, p. 12.

[9] *Ibidem*.

[10] Vezi H. Bonnard, *Guillaume, il y a vingt ans*, în „Langue française" (La Syntaxe), février 1969, p. 30.

[11] Interesantă este, de pildă, discuția despre numele proprii (considerate *asemanteme*) în introducerea la *L'Architectonique du temps dans les langues classiques*.

inaplicabile în domeniul semantic. Ele se dezmint şi una şi alta faţă de *materia* limbii şi nu sînt valabile decît în planul *formei*" [12].

5. În aceeaşi scrisoare Guillaume reia cu noi argumente o disociere deseori făcută în lucrările lui, dar care nu poate fi justificată, după părerea noastră. Este vorba de relaţia social-uman. Psiho-sistematica, spune Guillaume, se referă la fapte umane, extrasociale. Faptele sociale sînt, după părerea lui, cele care stau la baza semanticii, şi cum semantica, prin natura ei, se opune ideii de sistem, ea nu poate să constituie obiectul unei ştiinţe care se interesează de sistem. Sistemul începe, spune el, în momentul în care particularul cuprins în noţiuni este lăsat la o parte.

6. Tocmai pentru că se referă la fapte umane care sînt constante, crede Guillaume, principiile cuprinse în teoria sa despre limbă se pot aplica limbajului în general ca şi oricărei limbi în parte. Gîndirea se mişcă întotdeauna şi pretutindeni între polii generalului şi particularului. Această dialectică subtilă, din care discursul nu mai păstrează decît nişte vestigii, se desfăşoară în întregime într-un fel de „arrière-plan" al discursului. Operaţiile pe care le presupune Guillaume par să se petreacă înaintea *limbii*, aşa cum o concepe Saussure. Ele sînt în întregime fructul unor speculaţii şi nu pot fi confirmate şi nici infirmate experimental. Confirmarea pe care o pretinde Guillaume este o confirmare mintală. Explicaţiile lui, concepute într-o manieră „foarte abstractă", nu pot fi considerate, credem noi, nici juste, nici nejuste. Ele sînt nişte construcţii ipotetice, nişte „modele mecanice" posibile şi de o remarcabilă putere de pătrundere.

7. Punctul de plecare al teoriei lui Guillaume, ne atrage atenţia Roch Valin, se află în postulatul că utilizarea unei limbi nu poate fi concepută fără o activitate mintală concomitentă : „Dacă actul uman al limbajului acoperă o activitate de gîndire oarecre, este absolut necesar ca operaţiile de gîndire implicate în această activitate să fie însoţite de o scurgere minimală de timp" [13]. Guillaume introduce în teoria despre limbă ideea de *timp operativ*, timp reprezentat grafic în lucrările sale. Prezenţa unor scheme destinate să prezinte figurativ operaţii ale gîndirii petrecute într-un timp foarte scurt — un moment, cum spune adesea Guillaume — este lucrul care frapează în primul rînd în lucrările lui. Aceste scheme sînt însă prea materiale, după opinia lui Roch Valin, astfel că evoluţia viitoare a psiho-sistematicii le va înlocui, prevede el, cu „o algebră specială" [14].

8. Ideea acestei desfăşurări a gîndirii este aplicată, printre altele, la geneza cuvîntului. Această geneză este văzută sub semnul a două mişcări : mişcarea de la universal la singular — o operaţie de „discernement" şi mişcarea de la singular la universal, operaţie de „entendement" [15].

---

[12] H. Bonnard, *op. cit.*, p. 30.
[13] Roch Valin, *op. cit.*, p. 23.
[14] *Ibidem*, p. 25.
[15] Vezi G. Guillaume, *Discernement et entendement dans les langues*, în vol. cit., p. 87.

Printr-un „discernement" inițial, gîndirea abstrage particularul din universul „pensable", fiecare idee individuală fiind semnificația unui cuvînt. Mișcarea următoare este una către general, prin care se realizează conceptul sau, printr-o „universalizare integrantă transcendentă noțiunii particulare", un universal vid, asemănător celui de la care pornește mișcarea. Mișcarea de „discernement" finală duce la o singularizare formală. Această singularizare formală dă naștere, după părerea lui Guillaume, părților de vorbire. Cînd cuvîntul se realizează în „universul-spațiu" el este nume, iar cînd se realizează în „universul timp", este verb. Toate celelalte criterii propuse de lingviști pentru diferențieri i se par lui Guillaume nepertinente.

Modul în care se produce această mișcare între general și particular în geneza cuvîntului poate diferenția între ele limbi și familii de limbi. În limbile semitice, de exemplu, mișcarea inițială de „discernement" dă naștere rădăcinii cuvîntului. Rădăcina consonantică a cuvîntului este, spune Guillaume, „notarea unui cuvînt în stare de suspensie genetică"[16].

Sînt interesante observațiile pe care le face el în legătură cu diferențele care separă *rădăcina* din limbile semitice de radicalul din limbile indo-europene. Rădăcina consonantică manifestă o capacitate de integrare față de vocalele morfologice integrabile : „În cuvîntul din limbile semitice puterea integrantă a cuvîntului se propagă din interior în exterior, cucerește partea fundamentală a cuvîntului — rădăcina — care devine integrantă față de alte elemente formatoare"[17]. Radicalul din limbile indo-europene nu manifestă o asemenea capacitate și el nu are realitatea psihică a rădăcinii. Limbile cu radical ar reprezenta o stare mai evoluată în raport cu cele cu rădăcini [18].

9. În legătură cu structura rădăcinii din limbile semitice, Guillaume atrage atenția asupra unei idei la care va mai reveni în lucrările sale : este vorba de potrivirea fizică existentă între rădăcina compusă din consoane separate și funcțiunea psihică a acesteia. Din punct de vedere psihic, rădăcina este expresia unei noțiuni difuze, în expansiune. Acestei expansiuni îi corespunde spațierea fizică și mintală a consoanelor constitutive. Vocalele sînt antidifuzive, ele exprimă restrîngerea semnificației rădăcinii. Această congruență dintre fizic și psihic în rădăcină n-ar trebui să surprindă, spune Guillaume, dacă avem în vedere faptul că o unitate lingvistică este expresia legăturii dintre un fapt de vorbire (fizic) și un fapt de limbă (psihic) și că tocmai această legătură constituie valoarea semnului lingvistic. Căutarea acestei potriviri între faptul de vorbire (fizic) și faptul de gîndire (psihic) este o tendință universală în toate limbile [19]. Ideea acestei relații între faptul material și faptul de gîndire în limbă l-a preocupat încă din primele sale lucrări. În *Le problème de l'article et sa solution dans la langue française* (Paris, 1919), Guillaume

---

[16] G. Guillaume, *Comment se fait un système grammatical*, în vol. cit., p. 117.

[17] G. Guillaume, *Discernement* (...), p. 93.

[18] Deși Guillaume a atras atenția că trebuie să se vorbească cu prudență despre progres în limbă, ideea evoluției către abstract este deseori prezentă în lucrările sale, iar „limbile cele mai evoluate" sînt chemate mereu să dovedească „subtilitatea" și „eleganța" cu care limba rezolvă problemele ce i se pun în față.

[19] G. Guillaume, *Comment se fait un système grammatical*, p. 116.

atrăgea atenţia asupra raportului care există între legile vizibile, care modifică aspectul material al limbii, şi legile invizibile, care se manifestă printr-o presiune semantică asupra întregii suprafeţe a limbii şi care reţin accidentele cele mai fericite ale dezvoltării mecanice a acesteia. „Acţiunea semantică poate fi definită drept gradul de consimţire al limbii la formele pe care evoluţia mecanică i le propune sau i le impune. Adică un lucru esenţialmente pasiv, atestat, totuşi în mod formal, de *unitatea de scop*, care se manifestă, pe perioade foarte lungi, în anumite serii remarcabile de accidente"[20].

10. Modului în care se realizează acest raport între faptul material şi faptul de gîndire i se datorează, de pildă, sistematizarea diferită a timpului în diverse limbi. „Sistemul timpului — arată Guillaume — rămînînd egal cu el însuşi *in globo* poate să se construiască diferit după cum este dezvoltat în raport cu una sau alta din opoziţiile pe care le cuprinde"[21]. Datorită unor transformări interioare, sistemul timpului poate să se acomodeze consecinţelor materiale ale dezvoltării mecanice a limbii. Concluzia mai generală pe care o trage Guillaume din aceste observaţii este că „în partea formală a limbii, acolo unde semnele se grupează în sisteme, explicaţia mecanică este dublată pretutindeni de o explicaţie psihologică, ceea ce permite să se recurgă cînd la una, cînd la cealaltă"[22].

Guillaume îşi propune să degajeze un sistem ideal al timpului, considerat în abstract. În locul unui timp deja construit în gîndire, Guillaume propune un timp în curs de construire, adică „o imagine a stărilor prin care a trecut înainte de a atinge forma sa de realizare" [23]. Teza de la care porneşte Guillaume în lucrările sale despre timp (această categorie l-a preocupat de-a lungul întregii sale activităţi) este că *reprezentarea* timpului (fapt de limbă, spre deosebire de *expresia* timpului, fapt de vorbire) nu poate să se realizeze decît prin mijloace spaţiale. Pe o axă longitudinală operativă se înscriu tăieturi transversale, singurele care se înscriu direct în limbă. Pe axa longitudinală avem de-a face cu un *temps impliqué* pe care verbul îl poartă cu sine, iar pe tăieturile transversale, cu un *temps expliqué*, divizibil în momente distincte. Această distincţie, spune Guillaume, coincide exact cu distincţia dintre aspect şi timp. Între *timp* şi *aspect* nu există diferenţă de natură, ci de poziţie [24]. Studiind problemele legate de timp în limba franceză, Guillaume ajunge la concluzia că toate formele verbale — aspectul, modul, timpul — sînt de ordin temporal, „reprezintă unul şi acelaşi lucru, considerat în momente diferite ale propriei sale caracterizări"[25]. Observaţiile sale se referă mai ales la limba franceză, dar, ne atrage Guillaume atenţia, pot fi aplicate pentru orice epocă şi pentru orice limbă. Faptul că a fost aleasă tocmai limba franceză se explică, ni se spune, prin caracterul abstract al dezvoltării analitice a acestei limbi. „Cu cît o limbă analizează mai mult în

[20] G. Guillaume, *Le problème de l'article* (...). p. 41.
[21] G. Guillaume, *Temps et verbe*, Paris, 1929, p. 2.
[22] *Ibidem*, p. 5.
[23] *Ibidem*, p. 8.
[24] G. Guillaume, *De la double action séparative du présent dans la représentation française du temps*, în *Langage et théorie du langage*, p. 189.
[25] G. Guillaume, *Temps et verbe*, p. 11.

abstract, cu atît este mai proprie să furnizeze baze stabile lingvisticii psihologice comparative. Abstractul este unul, în vreme ce concretul este multiplu''[26].

11. Această posibilitate de transpunere a analizei nu de la o limbă la alta, ci în cadrul aceleiași limbi, de la un sistem la altul, capătă o argumentare interesantă în *La langue est-elle ou n'est-elle pas un système*? Limba este un sistem de sisteme, ne spune Guillaume, insistînd asupra unei afirmații care ni se pare un loc comun. Prin aceasta, însă, el înțelege un lucru deosebit de ceea ce se înțelege de obicei. Limba este un asamblaj de sisteme, înscrise unul în altul (ceea ce este reprezentat prin cercuri concentrice), fiecare avînd un conținut propriu de poziții interioare. Datorită acestei situații, *limba*, cel mai cuprinzător dintre sisteme, poate fi cunoscută dacă se poate distinge clar forma unuia dintre aceste sisteme pe care limba le conține [27]. Categoria numărului, „absolut formală, complet indiferentă față de substanță'', este cea aleasă de Guillaume pentru a-i servi la argumentarea tezei. Guillaume își reprezintă această categorie sub forma a două mișcări : una de geneză a singularului pornindu-se de la plural și alta de geneză a pluralului pornindu-se de la singular. „Tensiunea I'' merge de la un plural intern către singular (în cadrul acestei tensiuni se situează și dualul), iar „tensiunea II'' conduce de la singular către pluralul extern (simetric pe axă este situat numeralul 2).

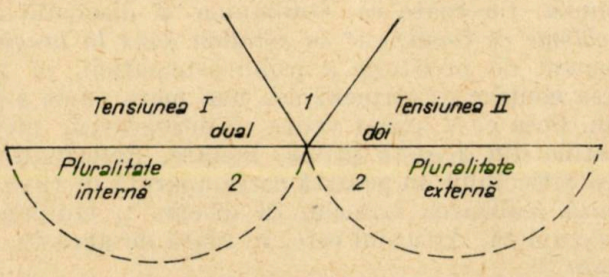

Acest mecanism al trecerii de la general spre individual și de la individual spre general se regăsește la articol : „Articolul este o repetare în cadrul limbii, generatoare în ea însăși de sisteme din ce în ce mai apropiate de centrul său, a categoriei numărului, mai puțin substanța numerică, altfel zis mai puțin numărul însuși''[28].

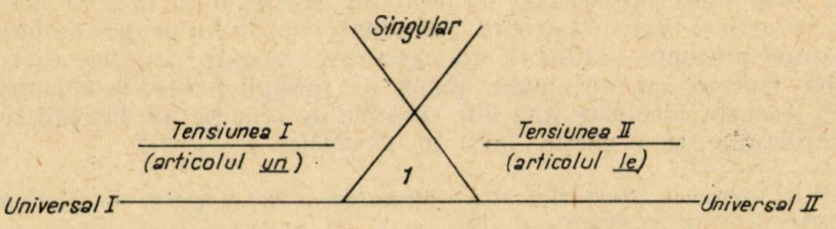

[26] *Ibidem*. p. 13.
[27] G. Guillaume, *La langue est-elle ou n'est-elle pas un système ?*, p. 223.
[28] *Ibidem*, p. 237.

Valorile asemănătoare, de exprimare a generalului, pe care pot să le capete cele două articole, *un* şi *le*, capătă o explicaţie ingenioasă, capabilă să expliciteze şi unele diferenţe de nuanţă. Articolul *un*, chiar generalizator, este purtătorul unei mişcări de apropiere de singular, în vreme ce *le* reprezintă o îndepărtare de singular în direcţia universalului. Tăieturile de intercepţie care se realizează pe această linie de mişcare pe care articolul o simbolizează au ca rezultat „efecte de sens", nuanţe care se potrivesc intenţiei din discurs [29].

Guillaume insistă asupra caracterului prin excelenţă abstract al categoriei articolului. El repetă, cum am mai spus, categoria numărului, ea însăşi „foarte formală" şi, fiind foarte aproape de ceea ce Guillaume numeşte „centrul sistemului limbii", nu mai conţine nimic substanţial, ci doar mecanismul propriu sistemului. Concluzia vine să-i stabilească articolului un loc aparte în limbă: „Articolul, venit tîrziu în limbaj, ignorat de limbi puţin evoluate, închide în sine o învăţătură de cea mai mare importanţă. S-ar putea spune că în acest semn, creaţie ultimă a limbilor, s-a rezumat, abstract definită, întreaga tehnică a construcţiei lor"[30].

12. Atenţia deosebită pe care Guillaume a acordat-o articolului de la începutul carierei sale şi pînă la sfîrşitul ei poate fi explicată prin importanţa pe care el o acordă categoriei. Această preocupare constantă poate fi însă semnificativă şi din punctul de vedere al cristalizării teoriei sale despre limbă. Cu toate că Guillaume şi discipolii săi au vorbit despre *Le problème de l'article et sa solution dans la langue française* ca despre un moment de preistorie a psiho-sistematicii, se poate remarca uşor că lucrarea conţine în germene cea mai mare parte a ideilor dezvoltate mai tîrziu. Ceea ce a urmat venea să întregească, niciodată să contrazică, afirmaţiile din această primă lucrare. Referindu-se la definiţia pe care o dădea articolului în această carte apărută în 1919 („semnul prin care se operează realizarea numelui în discurs"), Guillaume o declară exactă, dar incompletă. Articolul este, în afară de aceasta, şi „un semn de auto-realizare"[31].

Parafrazîndu-l pe Guillaume, am putea spune că, aşa cum mecanismul articolului este semnificativ pentru mecanismul limbii în întregul ei, analiza pe care o face el articolului este semnificativă pentru întreaga sa teorie. Această analiză cuprinde liniile esenţiale ale întregii teorii şi pare să-i fi stat la bază. Roch Valin vorbea despre „şansa" pe care a avut-o Guillaume şi care nu-i este dată oricărui cercetător [32]. Dacă poate fi vorba de o şansă, aceasta ar fi, probabil, cea de a fi început prin a se ocupa de articol. Vorbind despre „dominaţia spiritului asupra limbajului", Guillaume prezenta limba ca un mecanism în care „ajunge ca spiritul să aibă contact cu un singur punct al maşinii pentru a comanda totul"[33]. Această idee este una din pietrele de temelie ale întregii teorii a lui Guillaume şi o găsim încă în *Problème de l'article*.

---

[29] G. Guillaume, *Particularisation et généralisation dans le système des articles français*, în *Langage et théorie du langage*, p. 153.

[30] *Ibidem*, p. 154.

[31] *Ibidem*.

[32] Roch Valin, *op. cit.*, p. 10.

[33] G. Guillaume, *Le problème de l'article* (...), p. 32.

13. Importanța acestei lucrări de debut a fost recunoscută nu numai de cei care vedeau în Guillaume un geniu, ci și de adversari ai teoriei sale. Ea cuprinde un număr mare de sugestii, care pot fi dezvoltate nu numai în direcția liniei esențiale a teoriei lui Guillaume. Este vorba, de pildă, despre relația dintre articol și pronume, în general, și demonstrativ în special, despre legătura dintre articol și o anumită funcție pe care o are substantivul în propoziție, despre articol în relația limbă-vorbire etc. Se poate spune că teoria despre articol a lui Guillaume cuprinde, într-o formă embrionară, aproape toate ideile care pot fi întîlnite în studiile mai noi. Mult mai puțin a fost preluată și dezvoltată ideea de bază a lucrării sale și anume cea care, privilegiind articolul, tinde să vadă în el forma cea mai aptă pentru utilizarea inteligentă a limbii de către gîndire. Vorbind despre teoria lui Guillaume, I. Coteanu a arătat în ce măsură această separare mecanică a limbii de gîndire este inoperantă pentru a explica unele fapte de limbă pe care Guillaume le examinează prin această prismă[34].

14. Obiecția adresată frecvent teoriei lui Guillaume este cea care se referă la imposibilitatea oricărui control asupra zonei în care se petrec mecanismele imaginate de el pentru mișcarea gîndirii. Aceasta presupune un risc pe care Guillaume l-a întrevăzut atunci cînd vorbea despre „tactul în ipoteză" pe care îl cere un studiu de genul celui pe care-l propune el [35]. Tact pe care, trebuie spus, nu toți cei ce s-au inspirat din lucrările lui l-au avut. Este suficient să amintim aici lucrarea lui R. Paul, *Flexiunea nominală internă în limba română* (București, 1932) care, inspirîndu-se vădit din Guillaume (cu rezultate fericite, uneori), se inspiră și din caracterul prezumțios al unora dintre afirmațiile lui[36]. Cum construcțiile ipotetice ale psiho-sistematicii nu pot fi verificate decît mintal, ele pot lăsa impresia unui domeniu al bunului plac.

Rigoarea construcției teoretice pe care o propune Guillaume, cu greu ar putea fi negată. Prin teoria lui, lingvistica generală s-a îmbogățit cu un sistem care nu poate să nu intereseze măcar prin tentativa de a căuta explicații fenomenelor de limbă într-un moment cînd accentul se punea mai degrabă pe prezentarea de fapte.

---

[34] I. Coteanu, *Contribuții la teoria articolului*, în SCL, X, 1958, p. 36. și urm.
[35] G. Guillaume, *Temps et verbe*, p. 124.
[33] Vezi recenzia lui Al. Graur din „Bulletin linguistique", 1933, nr. 1, p. 113—116.

IOAN URBAN JARNÍK, PRIMUL ROMÂNIST, ROMANIST ȘI ALBANOLOG CEH*

DE

JIŘINA SMRČKOVÁ (Praga)

Din cînd în cînd simțim în munca noastră nevoia de a ne opri și a revedea bazele din care cresc realizările noastre actuale — dorința de a verifica soliditatea acestor baze. Să examinăm, din acest punct de vedere, opera unuia dintre aceia care au pus în știința cehă bazele studiilor asupra limbii și culturii române precum și ale popoarelor din sud-estul Europei — opera romanistului și albanistului Ioan Urban Jarník. Datele principale din viața acestui om de știință sînt următoarele : născut la 25 mai 1848 într-un orășel din nord-estul Boemiei, el a manifestat chiar de la început un talent deosebit pentru studiul limbilor străine, o putere de muncă extraordinară, o capacitate deosebită de a lucra chiar în condițiile cele mai grele. Între anii 1870—1874 a studiat la Universitatea din Viena, avîndu-i ca dascăli pe romanistul A. Mussafia și pe slavistul Fr. Miklosich. Prin aceștia a cunoscut limba română, dar spre studiul ei a fost atras abia în timpul ședерii sale la Paris, în toamna anului 1874, cînd, la seminarul indo-europenistului A. Bergaigne, a făcut cunoștință cu studentul român Constantin Georgianu, cu care a început să citească texte românești. După întoarcerea sa de la Paris, Jarník este numit profesor la școala reală din Leopoldstadt, lîngă Viena ; în 1878 este conferențiar de filologie romanică la Universitatea din Viena, iar în 1882 este chemat la proaspăt întemeiata facultate cehă de filozofie din Praga, unde își va desfășura activitatea pînă la 12 ianuarie 1923, data morții sale [1].

Studiile lui Jarník privitoare la limba română încep — dacă lăsăm la o parte contribuția *Něco o Rumunech* (Ceva despre români)

* Versiune dezvoltată a comunicării ținute în cadrul Societății române de lingvistică romanică la 27 martie 1970, comunicarea constituind, la rîndu-i, o variantă a comunicării „Balkanistické dílo Jana Urbana Jarníka" ținută la primul simpozion al balcanisticii cehoslovace (Brno, decembrie 1969).

[1] Cf., mai ales, M. Křepinský, *Jan Urban Jarník*, în „Almanach České akademie", Praha, 1924, p. 1—8. Din amintirile lui Jarník cf., în primul rînd, *Za jazykem rumunským*, în „Časopis pro moderní filologii a literatury" (= ČMFL), 6, 1918, p. 53—63, 145—152, 241—252, 377—394 și *Drumul pe care am mers*, București, 1909, 180 p.

tipărită într-un almanah din 1877 — cu articolul *Sprachliches aus rumänischen Volksmärchen*, datînd, de asemenea, din 1877. Jarník porneşte de la constatarea situaţiei puţin îmbucurătoare, de atunci, a limbii române literare, care, în această epocă, neputîndu-se sprijini pe dialectul unui important centru cultural, era supusă, pe de o parte, influenţei curentului latinist, iar pe de altă parte, se acomoda exagerat limbii franceze. Pentru ieşirea din această situaţie, Jarník propune o orientare spre limba populară autentică, pe care o găseşte consemnată mai ales în ediţiile de basme, cu toate că şi acolo limbii populare autentice i se substituia adesea vorbirea orăşenească. Numeroase sînt exemplele de expresii populare găsite de el în basmele româneşti — cum sînt unele construcţii care exprimă calităţi:

bun: „ca pîinea cea bună"; „bun... de să-l pui la rană şi se vindecă"; *frumos*: „la soare te puteai uita, dar la dînsa ba"; „ruptă din soare"; *posomorît*: „posmăgit ca cum i-ai fi luat boi(i) şi l-ai lăsat cu carul în drum" etc.

sau unele construcţii verbale:

a mînca: „mînca şi bea pînă chiuea şi cu pălăria după lună azvîrlea"; *a plăcea*: „se uita la dînsa ca la un cireş copt"; *a chinui*: „a face zile fripte"; *a dormi*: „muierea coace somnul pînă după nouă-ceasuri"; *a merge*: „merse, merse, ca vîntul din poveste ce d-aci înainte se găteşte" etc.

În această lucrare filologică, denotînd o mare sensibilitate faţă de limba română, Jarník atrage atenţia asupra bogăţiei neobişnuite a expresiilor metaforice din limba română populară [2].

Acestei lucrări i se adaugă în 1885 alta, foarte importantă, apărută, de curînd, într-o nouă ediţie, a 4-a: culegerea de cîntece lirice populare şi de strigături satirice, *Doine şi strigături din Ardeal* (1885) [3], care conţine peste o mie de texte. După cum aflăm din prefaţa scrisă de Andrei Bîrseanu, colaboratorul lui Jarník, un mare merit în alcătuirea acestei culegeri îl are I.M. Moldovanu, canonic al mitropoliei din Blaj, care îşi îndemna studenţii să culeagă poezii populare; rezultatele acestei străduanii îi sînt predate lui Jarník în timpul celei de-a doua vizite pe care o face în Ardeal, în 1879. Jarník a transcris şi a clasificat toate aceste materiale: „Cetirăm cu toată băgarea de seamă miile de piese şi fragmente; ... asemănarăm variantele unor şi aceloraşi piese; aleserăm dintre ele pe acelea care ni se părură mai exact reproduse şi mai frumoase... delăturarăm piesele care crezurăm că nu sînt scrise întocmai cum au fost auzite în popor, sau că au fost chiar alcătuite de vreun tînăr prea zelos, şi în fine căutarăm să dăm întregii colecţiuni o împărţeală cît mai naturală ...

---

[2] Cf., de ex., V. Nişcov, *Skizze einer Geschichte der rumänichen Volksprosaforschung*, în „Aspekte der Volksprosaforschungen in Rumänien", [Bucarest] 1969, p. 25: „Stilistische Forschungen... eröffnen die Arbeit von bemerkenswerter Feinheit, die Jan Urban Jarník, zukünftiger Professor an der Prager Universität, der rumänischen Märchensprache widmet". — Traducerea acestui studiu, *Însemnări cu privire la limba basmelor populare româneşti*, datează din 1913.

[3] Ediţia a 2-a a acestei culegeri, aşa-zisă populară, a apărut în 1895 la Braşov, ediţia a 3-a datează din 1964 şi cea de-a 4-a din 1968 (amîndouă la Bucureşti).

Nu pot să nu amintesc aici... entuziasmul ce-l dovedi d-l Jarník în decursul acestei îndelungate lucrări față de poezia noastră populară. Iubirea sa față de limba și literatura română în genere și îndeosebi față de literatura poporală română, împreună cu profunda sa erudițiune pe terenul lingvistic, merită stima și recunoștința întregii noastre națiuni"[4].

Sistemul de clasificare a liricii populare românești care stă la baza acestei culegeri, datorat lui Jarník și Bîrseanu, e folosit, de fapt, pînă astăzi în folcloristica românească [5].

În cadrul articolului de față nu putem analiza problemele privitoare la colecția în discuție; menționăm totuși că în această culegere mai găsim și cîteva cîntece epice populare, printre care o variantă de mare valoare a baladei despre fata răpită de turci [6]. De asemenea, așa cum observă O. Papadima în prefața ediției a 3-a a lucrării [7], se pare că, alături de piesele folclorice tradiționale, au rămas și altele care se deosebesc de acestea, deși aparțin și ele folclorului. Subiectul unora este, de exemplu, despărțirea de satul natal, de iubită; problematica iubirii sau atitudinea față de munca la cîmp nu sînt, în aceste piese, cu totul nemijlocite și de asemeni tehnica versului apare aici mai complicată. Se prea poate să fie vorba de creații ale studenților din Blaj ori din Sibiu, creații care se încadrează, în oarecare măsură, în poezia lumească sentimentală a așa-zisului romantism minor de pe la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Acest aspect al problemei ar merita, de bună seamă, o cercetare mai profundă.

Jarník a alcătuit pentru această culegere un glosar român-francez, extrem de laborios și de meticulos, care a fost tipărit la Praga. Studiul vocabularului era, în genere, una dintre activitățile preferate ale lui Jarník: astfel, teza lui de docență a constituit-o analiza lexicală a vechii psaltiri franceze numită din Oxford, confruntată de el cuvînt cu cuvînt cu originalul latin [8]. Amintim, în aceeași ordine de idei, și de lucrarea lui *Index zu Diez'Etymologischem Wörterbuch der romanischen Sprachen* [9] și de memoriul, apărut la Praga, cu privire la două versiuni ale vechii legende franceze despre sfînta Caterina [10].

Un alt studiu al lui Jarník, *Beiträge zur Phraseologie von „da" im Rumänischen* [11], conține sute de exemple extrase din texte populare românești, în care verbul *a da* apare în diferite construcții și cu diferite valori semantice. Studiul este important mai ales pentru bogăția materia-

---

[4] A. Bîrseanu, *op. cit.*, p. VIII—IX.

[5] Doinele sînt împărțite în felul următor: Dragoste. — Dor și Jale. — Mustrări și blestemuri. — Doine haiducești. — De-ale cătăniei. Strigăturile sînt divizate în glumețe și satirice.

[6] Cf. J. Smrčková, *Kotázce vymezeni pojmù „typ" a „varianta" v lidové slovesnosti*, în „Bulletin Ustavu ruského jazyka a literatury", 12, 1968, p. 189—195.

[7] *Op. cit.*, p. XXII—XXVIII.

[8] Cf. J. U. Jarník, *Drumul pe care am mers*, p. 44 și urm.

[9] Apărut în 1878; ediția a 2-a, *Neuer vollständiger Index zu Diez' Etymologischem Wörterbuch...* datează din 1889.

[10] *Dvě verse starofrancouzské legendy o sv. Kateřině*, Praha, 1894. O caracterizare competentă a acestei lucrări, prima de felul ei în filologia cehă, cf. M. Křepinský, *op. cit.*, p. 2—5.

[11] „Festschrift zum VIII allgemeinen deutschen Neuphilologentage in Wien, Pfingsten 1898", Wien und Leipzig, 1898, p. 208—222.

lului adunat şi clasificat riguros. Într-un articol al său despre dicţionarul Academiei române [12] găsim, pe lîngă caracterizarea limbii române literare din epoca respectivă, şi o informare despre lucrările lexicografice româneşti, consideraţii critice asupra izvoarelor privind activitatea de lexicograf, consideraţii despre clasificarea sensurilor, precum şi unele sugestii cu privire la alcătuirea dicţionarelor („dicţionarele nu le citim, ci căutăm în ele" — spune el).

Jarník este şi autorul unor articole cu caracter de popularizare despre români, ca, de pildă, *Reisebriefe eines Philologen* [13], apărute în cehă şi în română [14], în care dă informaţii despre serile literare la Titu Maiorescu, despre Academia Română [15], despre unele curiozităţi din Bucureşti şi despre sudul Transilvaniei. Într-un alt articol scrie despre aniversarea Universităţii din Iaşi şi despre aniversarea Astrei [16].

O latură importantă a activităţii de românist a lui Jarník o constituie recenziile. El a apreciat critic, a completat şi, în multe cazuri, chiar corectat lucrări importante, cum este gramatica limbilor romanice a lui W. Meyer-Lübke (mai ales partea de sintaxă) [17]. În recenzia *Gramaticii române* a lui H. Tiktin [18], Jarník se dovedeşte lipsit de prejudecăţile istoriciste ale timpului [19]. El a recenzat şi *Dicţionarul universal* al lui L. Şăineanu [20] şi a apreciat în mod critic studiul lui M. Schuster, *Der bestimmte Artikel im Rumänischen und im Albanesischen* [21]. În afară de lucrările lingvistice, Jarník a urmărit cu atenţie şi producţia folcloristică românească de atunci : a publicat în reviste cehe o dare de seamă despre *Ornitologia poporană română* a lui S. Fl. Marian [22], o recenzie a cărţii lui M. Gaster, *Chrestomatie română*, însoţită de o trecere în revistă a literaturii româneşti vechi cunoscute pe atunci [23], într-un articol dă informaţii despre starea folclorului românesc din 1895 [24]. În „Zeitschrift für den Verein für Volkskunde", tot din 1895, găsim recenzate *Basmele române* de L. Şăineanu şi lucrarea lui I. A. Zanne, *Proverbele românilor* I. În reviste româneşti Jarník a scris, printre altele, despre obiceiurile de Crăciun în Boemia [25]; merită, de asemenea, să fie menţionate scrisorile

---

[12] *Slovník Akademie rumunské*, ČMFL, 1, 1911, p. 31—35, 136—140, 245—247, 327—331.

[13] În revista „Der Osten", 1879.

[14] „Světozor", 16, 1882, p. 102—106, 115—118; „Transilvania", 1918.

[15] Cf. şi articolul lui Jarník în enciclopedia „Ottův slovník naučný", I, Praha, 1888, p. 586—588.

[16] „Ceská revue", 1911—12, p. 154—161, 212—22? ; tradus în limba română, a apărut în revistele „Epigonii", nr. 1 şi „Viaţa românească", 1911.

[17] *Grammatik der romanischen Sprachen I. Lautlehre*, ZrPh, 16, 1892, p. 256—262; *Glosy k rumunské části skladby románské mluvnice Viléma Meyer-Lübke*, ČMFL, 4, 1915, p. 431—452 (traducerea în română *Glose la partea sintactică*... Transilvania, 1916).

[18] H. Tiktin, *Gramatica română pentru învăţămîntul secundar*... I. *Etimologia*, Iaşi, 1892, ZrPh, 16, 1892, p. 538—541.

[19] *Ibidem*, p. 540 : „Wenn eine Sprachform sich allgemein festgesetzt, alle Proteste gegen dieselbe, mögen sie vom Standpunkte der Sprachgeschichte noch so berechtigt sein, nichts ausrichten".

[20] „Gazeta Transilvaniei", 1897.

[21] „Literaturblatt für germanische und romanische Philologie", 3, 1882—83.

[22] „Athenaeum", 1, 1884, p. 127—128.

[23] „Athenaeum", 9, 1892, p. 287—298.

[24] „Národopisný sbornik československý", 1, 1897, p. 123—139.

[25] *Crăciunul şi cei trei crai de la răsărit*, în „Şezătoarea", 1914.

lui despre Expoziţia etnografică de la Praga din 1895, publicate în acelaşi an în revista „Tribuna".

Studiile scrise în limba română nu se limitează însă numai la domeniul dacoromân. Jarník este şi unul dintre cei mai de seamă cunoscători ai dialectelor sud-dunărene, mai ales al dialectului aromân, cum o dovedeşte, în primul rînd, studiul *Spicuiri aromâneşti* [26] în care, pe baza excerptelor sale din basme româneşti, Jarník analizează un anume tip de anacolut existent şi în albaneză; pronumele relativ este în cazul nominativ chiar atunci cînd ar fi de aşteptat să fie la un caz oblic, la care caz apare însă pronumele personal următor. O altă contribuţie, despre culegerea şi editarea textelor populare aromâneşti, a apărut în cunoscutul *Album macedoromân* din 1880. Jarník a mai scris despre studiile sale aromâneşti în revista albaneză „Flambura" (1912), iar în amintirile sale, publicate spre sfîrşitul primului război mondial în cehă, scrie: „În ultimii zece ani citesc numeroase texte populare în dialectul macedoromân"[27]. Activitatea lui de recenzent începe cu darea de seamă asupra cărţii lui Miklosich, *Rumunische Untersuchungen. I. Istro — und macedorumunische Sprachdenkmäler* [28]. După aceea se ocupă, adesea critic, de lucrările lui G. Weigand şi ale elevilor acestuia. Aceste recenzii au apărut, în majoritatea lor, în „Zeitschrift für romanische Philologie" şi privesc nu numai aromâna, ci şi meglenoromâna şi istroromâna [29].

Alt domeniu de activitate a lui Jarník, în care se numără tot printre primii, este limba albaneză, de care a început să se ocupe în 1879; învăţătorul şi informatorul lui a fost Mark Shantoja, ordonanţă de ofiţer, originar din Skadar, aflat pe teritoriul dialectului gheg, care era în această epocă şi mai puţin cunoscut decît dialectul tosc, sud-albanez [30]. Primul studiu al lui Jarník în această direcţie îl constituie lucrarea *Zur albanesischen Sprachenkunde* (1881), care, pe lîngă basme şi proverbe albaneze, conţine şi o schiţă a gramaticii dialectului gheg. O altă lucrare, apărută la Praga, conţine contribuţii la cunoaşterea graiurilor albaneze; este vorba de o culegere de basme, fabule şi snoave populare nord-albaneze, însoţite de un glosar, în care Jarník explică originea unor cuvinte [31]. Aceste texte au apărut şi ele traduse în germană. Jarník a scris largi dări de seamă despre gramatici, dicţionare, ediţii de texte albaneze şi despre studiile privind acest domeniu ale unor autori ca G. Meyer,

---

[26] „Convorbiri literare", 44, 1910, p. 556—567 (volumul dedicat lui T. Maiorescu).

[27] ČMFL, 6, 1918, p. 148.

[28] „Literaturblatt...", 1882, p. 146—152.

[29] Cf. G. Weigand, *Die Aromunen. Ethnographisch-philologisch-historische Untersuchungen...* Leipzig, 1894, ZrPh, 20, 1896, p. 88—100; *Erster Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig.* Hrsg. von G. Weigand, Leipzig, 1894, ZrPh, 20, 1896, p. 100—105; *Zweiter Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig*, Leipzig, 1895, ZrPh, 21, 1897, p. 259—277; *Dritter und vierter Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache...* ZrPh, 22, 1898, p. 429—431; *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache...* Bd. V—XI (1898—1903), ZrPh, 27, 1903, p. 484—506; *Vlacho-Meglen. Eine ethnographisch-philologische Untersuchung...* 1892, ZrPh, 16, 1892, p. 541—547.

[30] Cf. J. U. Jarník, *Za jazykem albánským. Vzpomínka z let 1879—81*, „Osvěta", 46, 1916, p. 185—193.

[31] *Příspěvky ku poznání nářečí albánských*, Praha, 1883.

Fr. Miklosich, H. Pedersen, G. Weigand şi alţii [32]. Pe plan internaţional, aceste dări de seamă, ca şi celelalte lucrări de albanistică ale lui Jarník, nu şi-au pierdut nici pînă astăzi însemnătatea. Cît despre albanologia cehă, Jarník rămîne cel dintîi reprezentant al ei şi nu numai în sens cronologic [33].

Jarník nu s-a mărginit însă numai la studierea albanezei. El s-a interesat, de asemenea, şi de celelalte limbi balcanice : la Viena, pe la 1877, începe să studieze limba neogreacă, dar, observînd că ceea ce învaţă nu este altceva decît limba veche din care au fost înlăturate cu grijă cuvintele de origine turcă şi slavă, încetează acest studiu. Aceasta nu-l împiedică însă ca peste cîţiva ani, la Praga, să analizeze o culegere de basme neogreceşti, în care întîlnise unele expresii cunoscute lui din română şi albaneză, precum şi unele turcisme [34]. Cu limba turcă lucrurile stau altfel : fostul lui profesor, indo-europenistul Fr. Müller, îi recomanda studiul albanezei numai cu condiţia cunoaşterii limbii turceşti. Atunci Jarník începe să înveţe scrierea turcească, dar încetează curînd, dîndu-şi seama că-şi risipeşte forţele. Turcismele lexicale din albaneză le cunoştea, în majoritate, din română [35]. Foarte bine a stăpînit Jarník limba maghiară [36].

În domeniul raporturilor slavo-române Jarník este, în lingvistica cehă, deschizător de drumuri (cf. studiul său despre sufixul *-ală* din limba română [37], unde dovedeşte, după analiza numeroaselor exemple din latină, din limbi romanice şi slave, că acest sufix nu este o continuare a latinescului *-ela* sau *-ella-*, ci este de origine slavă). Dintre recenziile lui Jarník privitoare la raporturile slavo-române trebuie amintită darea de seamă asupra accentului cuvintelor vechi slave din limba română (bazată pe lucrarea Eufrosinei Simionescu din 1913) [38], şi recenzia lucrării lui K. Kadlec despre valahi şi dreptul valah în ţările slave şi ungureşti [39].

De acest domeniu ţin, de fapt, şi traducerile literare ale lui Jarník, în primul rînd *Bunica* Bojenei Němcová din 1885 [40]; mai înainte Jarník tradusese povestirea *Pavel Cătană* [41], iar în timpul primului război mondial, o scurtă povestire a Mariei Majerová, *O zi la lazaret* [42]. În

---

[32] Bibliografia completă a lucrărilor lui Jarník din domeniul albanisticii cf. ,,Dr. Jan Urban Jarník, profesor Karlovy university v Praze, 25.5.1848—12.1.1923", Praha, 1950, p. 7—9.

[33] Cf., de ex., VI. Skalička, *J. U. Jarník a albanologie*, ,,Dr. Jan Urban Jarník...", p. 16—18. În ceea ce priveşte aprecierea lui Jarník însuşi a acestei activităţi a lui, cf. ČMFL, 6, 1918, p. 379—383.

[34] Cf. *Drumul pe care am mers...*, p. 11—12.

[35] *Ibidem*, p. 63.

[36] *Ibidem*, p. 156—157.

[37] *Přípona -ală v rumunštině*, în ,,Listy filologické", 10, 1883, p. 40—50.

[38] ČMFL, 4, 1915, 238—245.

[39] ČMFL, 6, 1918, p. 175—177.

[40] Božena Němcová *Babička*; această traducere a apărut, mai întîi, ca foileton al revistei ,,Tribuna" şi, pe urmă, în acelaşi an, în volum; ediţia a 2-a a fost revizuită, în timpul primului război mondial, de H. Petra-Petrescu.

[41] Fr. Pravda, *Voják nováček*, apărut în ,,Convorbiri literare", în 1881 (traducere revizuită de A. Bîrseanu), ediţia a 2-a este din 1891 (foileton al ,,Gazetei literare", Braşov), iar ed. a 3-a din 1914.

[42] În ,,Românul" (Arad), 1914.

afară de acestea, Jarník traduce şi cîteva articole folcloristice şi, de asemenea, unele scrieri de popularizare ale sale. În sfîrşit, în amintirea studiilor sale de limbă sanscrită, Jarník traduce sentenţe ale lui Bhartrihari, poet şi filozof indian din vechime [43]. Traduceri ale lui din poezia populară albaneză sînt tipărite şi în reviste folcloristice germane.

Caracterizarea personalităţii şi operei lui J. U. Jarník n-ar fi deplină dacă am trece cu vederea contribuţia lui, după primul război mondial, la stabilirea legăturilor de prietenie dintre România şi Cehoslovacia.

În paginile de mai sus am urmărit să prezentăm în linii sumare o remarcabilă personalitate de la începuturile românisticii cehe care a preţuit poporul român şi cultura lui.

[43] ČMFL, 6, 1918, p. 388.

FOLOSIREA OPOZIȚIILOR FONOLOGICE PENTRU DEZVOLTAREA EXPRIMĂRII ELEVILOR

DE

PAUL ALDESCU

Fără îndoială că scopul principal al studierii limbii materne în școală este dezvoltarea exprimării orale și scrise. Dar adeseori se întîmplă ca acest scop să fie pierdut din vedere în cursul predării, poate tocmai pentru că mijloacele prin care s-ar putea atinge nu sînt încă, întotdeauna, destul de clare.

Orice copil vine în școală cu limba maternă știută sub o formă sau alta din familie. Școala este chemată să-l ajute să-și îmbogățească și să-și precizeze vocabularul, să-și formeze deprinderea de a se exprima corect.

Mijloacele folosite în acest scop trebuie să pornească de la cîteva principii simple. Trebuie să avem permanent în vedere că funcția primordială a limbii este funcția de comunicare, că, în școală, limba nu se studiază în sine, ci sub aspect funcțional, al utilității ei, al raportului dintre expresie și conținut. În școală, elevul nu poate și nici nu trebuie să învețe toată gramatica, adică toate subtilitățile ei și cu atît mai puțin toate cazurile cărora li se dau interpretări diferite. Dar, atît cît se învață, gramatica trebuie subordonată scopului de mai sus. Dacă el e ignorat, se poate ajunge la situații, nu rar întîlnite, în care elevii fac față chiar cu succes la analiza gramaticală, dar întîmpină foarte mari greutăți cînd redactează o compunere. Fiecare om, deci și fiecare elev, are în mintea sa o gramatică. Ea e însă spontană. Gramatica normativă se învață după un program pedagogic. Ea nu se studiază în școală ca un scop în sine, ci pentru dezvoltarea exprimării, care nu e o chestiune teoretică, ci practică. Tendința de a preda limba ca o disciplină menită a aduce numai o contribuție oarecare la instrucția intelectuală a elevului prin îmbogățirea minții lui cu diverse cunoștințe gramaticale nu ni se pare prea bună. Numai informarea și clasarea materialului de limbă nu va duce niciodată la dezvoltarea exprimării.

Adesea se acordă mult interes exprimării corecte, dar se trece cu vederea sărăcia de vocabular. Teama de a nu greși face pe unii elevi să se exprime în formule „sigure" și în compunerile pe care le redactează.

Este necesară preocuparea de a dezvolta concomitent atît limbajul cît şi gîndirea prin stabilirea legăturii strînse dintre exprimare şi conţinutul ei. Toate compartimentele limbii oferă posibilităţi în acest sens, chiar dacă nu în aceeaşi măsură şi în acelaşi fel. Vom ilustra acest lucru cu fonologia, deşi s-ar părea că este puţin potrivită în acest sens.

Este adevărat că în şcoală se învaţă numai fonetică, nu şi fonologie. Prin urmare, elevul nu cunoaşte fonemul, ceea ce nu împiedică cu nimic ca în practică, la lecţii, să se lucreze de fapt cu el. Nu este nevoie să facem teoria fonemului. Sînt suficiente numai cunoştinţele de fonetică prevăzute de programa şcolară, care permit scoaterea în evidenţă a valorii funcţionale a sunetelor. Ar fi greşit ca, în ciuda cunoştinţelor de fonetică pe care le dobîndeşte în şcoală, elevul să rămînă cu părerea că sunetele sînt nişte simple vibraţii ale coardelor vocale. Există mijloace care pot înlesni înţelegerea valorii funcţionale a sunetelor. În cazul elevilor din clasele mai mici, credem că ar fi bine să se înceapă cu importanţa semnelor diacritice. Am povestit odată şcolarilor din clasa a V-a că directorul unei tabere de pionieri a cerut administraţiei centrale printr-o scrisoare să i se trimită douăzeci de *pături*. În scrisoare însă nu a pus semnul pe *ă*, scriind : „mai avem nevoie de încă douăzeci de *paturi* şi vă rog să mi le trimiteţi de urgenţă". În loc de *pături*, a primit, bineînţeles, *paturi*. Iată alte cîteva exemple de opoziţii fonologice de acelaşi fel : *bai-băi*, *cai-căi*, *laturi-lăturі*, *par-păr*, *pas-păs*, *rai-răi*, *sau-său*, *tai-tăi*, *vad-văd*, *vai-văi*, *valuri-văluri*, *var-văr*, *cos-coş*, *creste-creşte*, *fisă-fişă*, *las-laş*, *muscă-muşcă*, *nas-naş*, *peste-peşte*, *plus-pluş*, *sa-şa*, *senile-şenile*, *sifon-şifon*, *sine-şine*, *soc-şoc*, *solduri- şolduri*, *sort-şort*, *suie-şuie*, *sură-şură*, *tuse-tuşe*, *bot-boţ*, *fată-faţă*, *hartă-harţă*, *lat-laţ*, *rată-raţă*, *sat-saţ*, *şort-şorţ*, *tac-ţac*, *tară-ţară*, *teapă-ţeapă*, *tel-ţel*, *tigae—ţigae*, *tină-ţină*, *tip-ţip*, *tîrîie-ţîrîie*, *toi-ţoi*, *turcă-ţurcă*, *vită-viţă*.

Exprimarea presupune o selectare a materialului lingvistic. Cînd vorbim şi, mai ales, cînd scriem, ne alegem cuvintele, dar pentru a le putea alege trebuie să avem din ce. Îmbogăţirea şi precizarea vocabularului sînt de o deosebită importanţă pentru dezvoltarea exprimării şi, în cursul lecţiilor se prezintă adeseori prilejul de a folosi opoziţiile fonologice pentru îmbogăţirea şi precizarea vocabularului, căci dacă, de regulă, fiecare elev ştie ce este un *par* sau un *păr*, un *nas* sau un *naş*, o *hartă* sau o *harţă*, o *fisă* sau o *fişă* şi nu încurcă aceste cuvinte, nu orice elev cunoaşte înţelesul unor cuvinte ca *solidar* şi *solitar*, *literar* şi *literal* şi le confundă foarte uşor chiar în vorbire. În aceeaşi situaţie se află cuvinte ca *familiar* şi *familial*, *temporar* şi *temporal*, *originar* şi *original*, *orar* şi *oral*, *penar* şi *penal*, *numerar* şi *numeral*, *a modera* şi *a modela*, *aramă* şi *alamă*, *a imputa* şi *a amputa*, *a prefera* şi *a profera*. Şi ele conţin opoziţii fonologice punînd problema valorii funcţionale a sunetelor.

Din practica la catedră am constatat că, la elevi, confuziile de sens se produc nu numai la paronime, ci şi la cuvinte ale căror complexe sonore sînt mult mai diferite. *Reclamat* şi *reclamant*, *a popula* şi *a populariza*, *locuitor*, *localnic* şi *locatar*, *colon*, *colonist* şi *colonialist*, *căpetenie* şi *căpitănie*, *institut* şi *instituţie* şi altele prilejuiesc uneori confuzii. Iată numai cîteva exemple : „Ion Creangă era *original* din satul Humuleşti din Moldova", „Mihai Eminescu a locuit *temporal* în bojedeuca lui Creangă din Ţicăul Iaşilor", „În urma accidentului, lui Bozan i s-a

imputat piciorul drept", „Patru hamali au mers la *căpetenia* portului spre a cere întreruperea lucrului pentru înmormîntarea lui Gălăciuc". Exemplele reproduse mai sus sînt luate din lucrări scrise de control, compuneri, extemporale sau răspunsuri orale la orele de limba română (și la unele ore de istorie). Ele se referă la opere literare (sau fragmente de opere) prevăzute de programa școlară și cuprinse în manualele de limba română pentru clasele a V-a — a VIII-a.

Din punctul de vedere al valorii funcționale, și accentul poate fi folosit pentru precizarea vocabularului. Se știe că accentul, în limba română, are rol fonologic. Locul accentului este adesea suficient pentru a diferenția fie forme gramaticale diferite ale aceluiași cuvînt, fie cuvinte care, ca formă, au exact același complex sonor dar sînt deosebite ca înțeles, de exemplu : *búget* și *bugét*, *compánie* și *companíe*, *háină* și *haínă*, *fúndă* și *fundă* sau *mătură* (indicativ prezent) și *mătură* (perfectul simplu). În cele ce urmează dăm o listă de astfel de cuvinte la care opoziția cu rol fonologic este marcată numai de accent : *ácele-acéle*, *altói-altoí*, *bói-boí*, *bóți-boți*, *cápsă-capsă*, *căni-cání*, *cóji-cojí*, *cópii-copíi*, *dési-desí*, *dúră-dură*, *éra-erá*, *fórmă-formă*, *fotográfii-fotografíi*, *fúră-fură*, *înapóia-înapoiá*, *lături-lătúri*, *lumină-lumină*, *lúpta-luptá*, *márcă-marcă*, *mări-mărí*, *mărită-mărítă*, *mână-mînă*, *mînă-mînă*, *mînie-mînié*, *mînji-mînjí*, *módele-modéle*, *mută-mută*, *nótă-notă*, *óchi-ochí*, *parálele-paraléle*, *párcă-parcă*, *pícă-pică*, *púpa-pupá*, *pustia-pustiá*, *răni-rání*, *répede-repéde*, *répezi-repezí*, *república-republică*, *ripóstă-ripostă*, *róbi-robí*, *róze-rozé*, *rúgă-rugă*, *ruină-ruină*, *sálvă-salvă*, *scîntéia-scînteiá*, *sécera-secerá*, *snópi-snopí*, *únii-unií*, *úrma-urmá*, *véselă-veséllă*, *vóia-voiá*, *vói-voí*, *zóri-zorí*.

DENUMIREA CRÎNGURILOR DIN COMUNA SOHODOL (JUD. ALBA)

DE

IOAN-TEODOR STAN

Comuna Sohodol este aşezată de o parte şi de alta a Văii Sohodolului, afluent al Arieşului, nu departe de oraşul Cîmpeni, la o altitudine de la 620 m la 1153 m.

Primele mărturii pe care le posedăm despre această localitate nu sînt anterioare secolului al XVIII-lea, faptul explicîndu-se prin aceea că în anul 1754 Sohodolul ţinea de comuna Cîmpeni. Vechimea aşezării este, desigur, mult mai mare, ceea ce poate fi dovedit prin existenţa, pe Valea Sohodolului, în anul 1774, a unui număr de nouă mori (dintre care moara lui Borla Blaga era „mola antiqua"), care deserveau crîngurile risipite pe înălţimi [1].

Şi în primii ani ai secolului al XIX-lea Sohodolul continua să fie un sat al comunei Cîmpeni. Într-un manuscris din 18 aprilie 1806 se arată că „a venit înaintea mea dintr-o parte Sicoe Mogfrie (?) lui Gheorghe, din altă parte Plic Popa Iuon, amîndoi locuitori din Cîmpeni", dar dintr-un alt manuscris, din 1811, reiese clar că Plic Popa Iuon era sohodolean. În manuscrisul din 1817 Sohodolul este numit „circumscripţia Sohodol din Cîmpeni", dar în cel din 1820 localitatea apare ca sat aparte [2].

Dezvoltarea comunei Sohodol se încadrează în sistemul general de dezvoltare a comunelor din Munţii Apuseni. Deosebit de ilustrativ este înfăţişat acest proces de Lucia Apolzan: „prin înmulţirea populaţiei şi fărîmiţarea proprietăţii, oamenii au fost siliţi să găsească noi terenuri pentru aşezări. Acestea nu se puteau găsi decît la munte unde prin tăierea de păduri se obţinea la început o poiană, în care se stabilea o familie, mai întîi temporar, sub formă de « măietoare », iar mai tîrziu, după un timp oarecare, devenea o locuinţă permanentă. Astfel, măietorile care

[1] Vezi „Conscriptio et estimatio" din 4 iulie 1774, publicat de Ileana Bozac, în *Morile din domeniul de sus al Zlatnei în anul 1774*, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj", VIII, 1965, p. 329—353.

[2] Manuscrisele se află în posesia noastră.

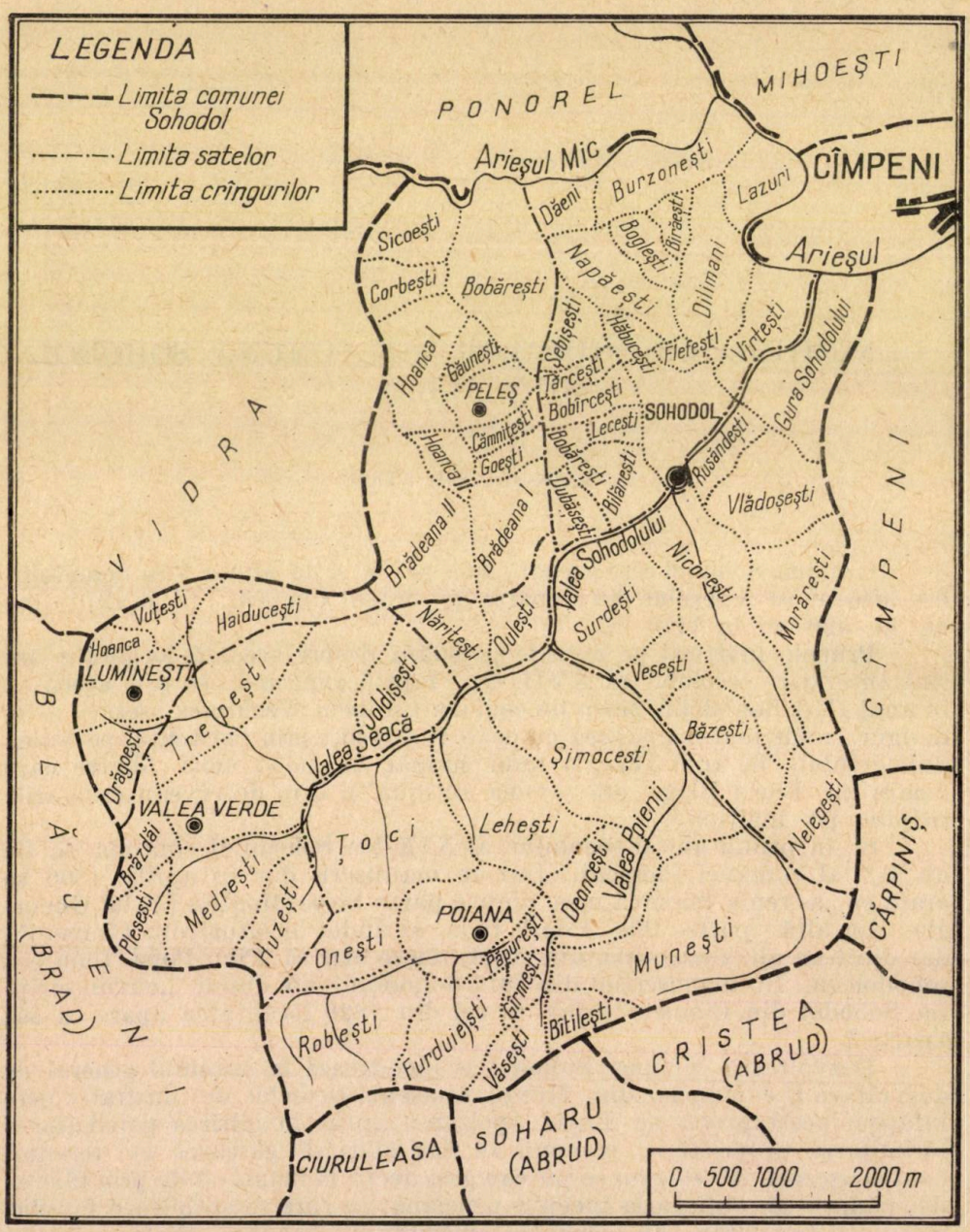

Fig. 1 Crîngurile comunei Sohodol

sînt la început simple poieni create prin defrişarea pădurilor, după un timp oarecare devin crînguri cu populaţie stabilă, rămînînd să se găsească alte locuri pentru măietori"[3]. Lucia Apolzan argumentează că „măietoarea a fost totdeauna leagănul crîngurilor" prin aceea că în unele crînguri, chiar mai recente, gospodăria cu anexele ei (casă, şură, poiată, cămară) se numeşte şi astăzi „măietoare".

Modul de dispunere a crîngurilor din Apuseni a fost reliefat de Tache Papahagi astfel : „se [...] zăresc pe umerii, ca şi pe vîrfurile mai tuturor dealurilor, mici grupuri de case sau chiar case răzleţe, înconjurate de ogoare sau pologuri care formează « moşia » respectivă" [4], grupurile mai compacte de case fiind numite „cringuri".

Lucia Apolzan subliniază că nota particulară a satelor din Munţii Apuseni este „prezentarea lor sub formă de grupuri răzleţe numite crînguri (cringuri)", care „se ramifică pe culmi, coboară pe pantele domoale, se împrăştie de-a lungul văilor, uneori fără să ştii cînd încetează un sat şi cînd începe altul" [5].

Raţiunea „înaintării spre munte" a oamenilor constă în nevoi economice : „gospodăriile au găsit o mai prielnică aşezare pe suprafaţa platoului decît în văile înguste cu luncile reduse la o fâşie de abia cîţiva zeci de metri, expusă inundaţiilor"[6], iar „distanţele fiind prea mari, pentru a coborî nutreţul, oamenii au fost nevoiţi să urce cu vitele la munte [...] colibele s-au înmulţit la munte, alcătuind mici cătune, care s-au separat cu timpul de satul matcă" [7]. Într-o altă lucrare, aceeaşi autoare notează că crîngurile constituie subunităţi sociale distincte şi fiecare dintre ele îşi are o denumire proprie ce derivă de la familiile care le alcătuiesc în majoritate [8].

Ocupaţia locuitorilor comunei Sohodol, ca şi a celorlalte comune învecinate, reiese din însăşi prezentarea procentuală a terenului fostei plase Cîmpeni. Astfel, din 129 013 iugăre de pămînt, 51,3% îl constituie pădurile, 28,2% fînaţe şi păşuni, 18% teren arabil, 2,5% teren neproductiv [9].

În prezent, comuna Sohodol este alcătuită din 1200 de gospodării cu 4000 de locuitori (iulie 1966) [10], răspîndiţi, în majoritatea lor, pe culmile nu prea înalte ale munţilor şi împărţiţi, din punct de vedere administrativ, în şase sate : *Satul I*, *Satul II*, *Peleş*, *Poiană*, *Valea Verde*, *Lumineşti*. Este de menţionat că locuitorii acestor plaiuri nu sînt grupaţi în sate compacte, ci sînt răsfiraţi în crînguri pe toată suprafaţa comunei.

---

[3] Lucia Apolzan, *Sate-crînguri din Munţii Apuseni*, în „Sociologie românească", V, 1943, nr. 1—6, p. 156.

[4] Tache Papahagi, *Cercetări în Munţii Apuseni* , în „Grai şi suflet", II, 1925—1926, p. 25, 31.

[5] Lucia Apolzan, *loc. cit.*, p. 158.

[6] Lucia Apolzan, *loc. cit.*, p. 154.

[7] Lucia Apolzan, *Cercetări etnografice în Munţii Apuseni*, în „Apulum" (Buletinul Muzeului regional Alba Iulia), 1939—1942, p. 265.

[8] Lucia Apolzan, *Observaţii asupra ocupaţiilor agricole în Munţii Apuseni*, în „Apulum", II, 1943—1945, p. 268.

[9] Vezi I. T. Stan, *Porecle şi supranume din comuna Sohodol*, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai", Series Philologia, 1968, nr. 1, p. 99.

[11] Ileana Bozac, *op. cit.*, p. 329—330.

Crîngurile comunei Sohodol, în număr de 65, înregistrate cu ocazia unor anchete făcute în vara anilor 1966 și 1967, nu prezintă particularități deosebite în comparație cu restul crîngurilor din Țara Moților. Termenul *crîng* se utilizează foarte puțin, neînsoțind în vorbire, în mod obligatoriu, denumirea crîngului respectiv.

Analizînd denumirile tuturor crîngurilor din această comună, observăm că cele mai multe dintre ele (în total 48) sînt formate cu ajutorul sufixului *-ești*.

O mențiune aparte se cuvine pentru crîngul *Haiducești*. Evident, denumirea trebuie pusă în legătură cu cuvîntul *haiduc*. Crîngul respectiv se află în apropierea pădurii numită *Stur*, care desparte comuna Sohodol de comuna Vidra. Aici, după unele legende, în secolul al XVIII-lea ar fi existat cete de haiduci, care se sustrăgeau de la obligațiile impuse de fisc. Iată ce spune, în acest sens, cercetătoarea Ileana Bozac : „Intensificarea exploatărilor miniere din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea se repercuta și asupra locuitorilor din Domeniul de sus al Zlatnei, deși nu erau mineri. Istovitoarele munci auxiliare la care erau obligați în contul robotei (mai ales tăiatul lemnelor și cărăușia), obligațiile sporite și abuzurile practicate de slujbași le îngreuia peste măsură traiul. În lupta grea pentru existență, natura le-a oferit o vremelnică armă de apărare împotriva exploatării feudale sporite : această populație risipită pe suprafețe mari a fost greu de controlat, iar sustragerea de la obligațiile față de fisc era destul de frecventă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea" [11].

Redăm în continuare denumirea tuturor crîngurilor din comuna Sohodol în funcție de procedeele de formare și cu indicarea, în paranteză, a satelor respective, reprezentate prin următoarele sigle : *Satul I*—S_1, *Satul II*—S_2, *Peleș*—P, *Poiană*—Po, *Valea Verde*—VV, *Luminești*—L.

1) după numele de familie : *Birăiești* < *Birău*(S_1) ; *Bobărești* < Bobar (S_1, P) ; *Boglești* < *Boglea* (S_1) ; *Deoncești* < *Deoanca*(Po) ; *Drăgoiești* < *Drăgoi*(L) ; *Furduiești* < *Furdui*(Po) ; *Goiești* < *Goia* (P) ; *Joldișești* < *Joldiș*(VV) ; *Lehești* < *Leahu*(Po) ; *Lecești* < *Lacea*(S_1) ; *Medrești* < *Medrea* (VV) ; *Morărești* < *Morar*(S_2) ; *Napăiești* < *Napău*(S_1) ; *Năriței* < *Nariță* (S_1) ; *Nelegești* < *Nelega*(S_2) ; *Nicorești* < *Nicoara*(S_2) *Pleșești* < *Pleșa*(VV) ; *Robești* < *Roba* (Po) ; *Sicoiești* < *Sicoie* (P) ; *Șimocești* < *Șimoca*(Po) ; *Țoci* < *Țoc* (Po) ; *Văsești* < *Vesa*(Po) ; *Veseștí* < *Vesa* (S_2) ; *Vlădoșești* < *Vlad*(*oș*) (S_2) ;

2) după porecla unei familii din crîngul respectiv : *Băzești* < *Băzu* (S_2) ; *Bilănești* < *Bilan* (S_1) ; *Bîtilești* < *Bîtilă*(Po) ; *Bobîrcești* < *Bobîrcă* (S_1) ; *Brăzdăi* < *Brăzdău* (VV) ; *Burzonești* < *Burzonea*(S_1) ; *Cămnitești* < *Cămniță*(P) ; *Corbești* < *Corbea*(P) ; *Dubășești* < *Dubaș*(S_1) ; *Flefești* < *Flefea* (S_1) ; *Găunești* < *Găun*(P) ; *Gîrmești* < *Gîrmea*(Po) ; *Haiducești* < *Haiducu* (L) ; *Hăbucești* < *Hăbuc* (S_1) ; *Huzești* < *Huza* (VV) ; *Oulești* < *Oul* (S_1) ; *Păpurești* < *Papura* (Po) ; *Surdești* < *Surdu* (S_2) ; *Șebișești* < *Șebiș* (S_1) ; *Trepești* < < *Trepea*(VV) ; *Țărcești* < *Țarca*(S_1) ; *Vîrtești* < *Vîrtea*(S) ;

3) după forme hipocoristice : *Dăieni* < *Daia*(S_1) ; cf. *Vlădaia* < *Vlad* (DO) ; *Munești* < *Munea*(Po) ; *Onești* < *Onea*(Po) ; *Vuțești* < *Vuța*(L) ;

---

[11] Nu ne vom referi la originea și semnificația poreclelor întrucît ele au fost tratate în articolul nostru citat în nota 9.

4) după un prenume : *Rusăndești* < *Rusanda*(S_2) ;

5) după anumite elemente geografice : *Brădeana I*, *Brădeana II* < *brad* + suf.-*ean*(*a*) (P) ; *Dilimani* < *dîlmă* „dîmb, colină" + suf. -*an*(*i*) (?) (S_1) ; *Gura Sohodolului* (S_2) ; *Hoancă*, *Hoancă I*, *Hoancă II* < apel. *hoancă*(P, L) ; *Lazuri* < *laz* (S_1) ; *Luminești* < *lumină* (L) ; *Peleș* < *pleș* „loc lipsit de vegetație, sterp, gol" (DM) ; *peleș* — prin intermediul limbii maghiare ? (P) ; *Poiana* < *poiană*(Po) ; *Sohodol* < *sohodol*(S) ; *Valea Verde* < *vale verde*=vale bogată în foioase(VV).

DESCHIDERE ȘI STRUCTURĂ ÎN *MORGENSTIMMUNG*

DE

RADU MICHĂESCU

Aparținînd primei perioade a creației argheziene, *Morgenstimmung* se impune ca una dintre cele mai reprezentative realizări ale poetului. Ea descoperă exigențelor moderne ale criticii un aspect definitoriu al artei sale : capacitatea *exprimării unui mesaj cu larg unghi de „deschidere" pe planul semnificațiilor prin procedee formale organizate într-un sistem de relații, într-o structură, care prin definiție este „închisă"*.

Această coexistență a *deschisului* cu *închisul*, a perspectivei ample cu rigoarea limitării, capătă în cazul lui Arghezi un accent specific, ea putînd fi corelată, și chiar explicată, printr-un dat fundamental al universului său liric : obsesia unei sfîșietoare antinomii de esențe în structura intimă a omului. Poetul *osîndei de a crește îndoit, de a fi prins adînc între vecii și ceață*, de a răbda *povară două vieți*, poate fi regăsit — mutatis mutandis — și la nivelul subtilei dialectici deschis/închis. Aspirația absolută, *visul, din toate cel mai frumos* de a fi *tîlhar de ceruri*, dublată la fiecare pas de primatul concreteții ca unică certitudine în cunoaștere (*vreau să pipăi și să urlu este*), se asimilează aceleiași viziuni stilistice. Iată de ce, în acest context de asociații, tehnica poetică semnalată capătă un sens profund, implicîndu-se organic sensibilității proprii a poetului.

În *Introducere în poezia lui Tudor Arghezi*, Șerban Cioculescu aprecia că „în *Morgenstimmung* autorul își precizează atitudinea maturității față de iubire pe o disociere caracterologică deosebit de tăioasă :

De ce-ai cîntat ? De ce te-am auzit ?
Tu te-ai dumicat cu mine vaporos
Nedespărțit — în bolți —
Eu veneam de sus, tu veneai de jos.
Tu soseai din vieți, eu veneam din morți.

Prin firea ei femeia e o făptură naturală, în timp ce bărbatul e un animal metafizic. În locul unirii destinelor lor pe planul vieții, poetul

rezolvă drama nepotrivirii esențiale prin soluția mistică a fuziunii sufletești" [1].

Fără a fi în dezacord cu această exegeză, avem convingerea că reducerea mesajului poetic la o accepție univocă atrage o inerentă îngustare a cîmpului de iradiere semantică. Și aceasta pentru că „o operă de artă, chiar dacă este produsă conform unei poetici explicite sau implicite a necesității, este în mod substanțial deschisă unei serii virtual infinite de lecturi posibile, fiecare din ele făcînd opera să retrăiască potrivit unei perspective, unui gust, unei execuții personale" [2].

Conceptul estetic de *operă deschisă*, a cărui apariție nu este de dată prea recentă [3], a căpătat în ultimii ani o largă circulație și notorietate prin lucrarea lui Umberto Eco, *Opera aperta* (Milano, 1962).

Sesizări deosebit de interesante asupra caracterului deschis al creației arghieziene a făcut Boris Cazacu în *Mesaj poetic închis și mesaj poetic deschis. (Pe marginea operei lui Tudor Arghezi)*. Autorul definește structura deschisă ca o modalitate de exprimare a mesajului, care „presupune o mai mare inițiativă personală, o participare mai activă a cititorului la receptarea și la completarea mesajului". Printre mijloacele care permit realizarea unei structuri poetice de acest tip sînt semnalate punctele de suspensie și interogația, ambele întrerupînd „exprimarea rectilinie a ideii" și solicitînd cititorului, „în contextul respectiv, o întregire a mesajului"[4].

Restrîngerea obiectului cercetării la procedeele aparținînd planului grafic și intonațional este conformă cu intenția autorului : „am abordat problema caracterului închis/deschis al mesajului poetic situîndu-ne la nivelul expresiei lingvistice (vehicul al mesajului). Aceeași problemă ar putea fi abordată la nivelul elementelor componente ale actului comunicării (raportul între *text*, adică între « signifiant » și « signifié » — și *situație*, adică elementele nonlingvistice care completează mesajul verbal)".

★

Aportul planului semantic la generarea caracterului deschis al unei opere este covîrșitor. „Întrucît fiecare semn apare legat de un altul și primește de la altele fizionomia lui completă, el semnifică în mod vag. Neputînd fi înțeleasă decît în legătură cu alte semnificații, orice semnificație trebuie să fie percepută ca ambiguă". Ca urmare „implicația complexă pe care o impune expresia... face ca semnificația să fie multiformă și nu univocă" [5].

Plecînd de la aceste considerente, vom încerca să surprindem în *Morgenstimmung* cîteva aspecte posibile ale interpretării mesajului. Toate aceste semnificații nu vor reprezenta însă „părți sau fragmente... pentru că fiecare din ele conține opera în întregime și o dezvăluie într-o anumită perspectivă" [6].

---

[1] Șerban Cioculescu, *Introducere în poezia lui Tudor Arghezi*, București, Ed. Fundațiilor, 1946, p. 127.

[2] Umberto Eco, *Opera deschisă*, București, Ed. pentru literatură universală, 1969, p. 46.

[3] René Nelly, *Poésie ouverte et poésie fermée*, Paris, 1947.

[4] B. Cazacu, în SCL, XIX, 1968, nr. 5. p. 466.

[5] Umberto Eco, *op. cit.*, p. 69.

[6] Umberto Eco, *op. cit.*, p. 46.

Primul „denotatum global" este cel furnizat de planul referenţial direct al textului : evocarea unei experienţe erotice.

Prin distanţare progresivă de acest prim nivel de înţelegere şi ţinînd cont de indicaţia sugestiv simbolică a versurilor finale —

> Eu veneam de sus, tu veneai de jos.
> Tu soseai din vieţi, eu veneam din morţi

— ni se relevă ideea sesizată de Şerban Cioculescu, a opoziţiei caracterologice metafizic/natural. Bineînţeles că ea nu trebuie privită ca absolută, deoarece fiecare din termenii opoziţiei cumulează, în dozaje diferite, ambele însuşiri. Opoziţia apare doar pe planul „dominanţei" uneia sau a alteia dintre trăsături, după cum existenţa lor în ambii termeni îi apropie. Numai astfel procesul de simultană căutare şi respingere între principiile fundamentale, feminin şi masculin, îşi poate găsi o explicaţie logică.

Ritualul *dumicării*, din ultima strofă, prin care se urmăreşte depăşirea opoziţiei, reprezintă o *sublimare* a naturalului în metafizic (*în bolţi*), deci cu vădit caracter paleativ, efemer şi incomplet, ambii termeni ai opoziţiei păstrîndu-şi în fond esenţele dominante diferenţiatoare. De aceea, probabil, poetul foloseşte verbul *a dumica*, cu sensul „a fărîmiţa, a rupe (pentru a sugera lipsa unei unităţi plenare în această fuziune)", şi de aceea, în mod sigur, subliniază tranşanta disociere de esenţe, *după* actul contopirii — *în bolţi* — , ca o concluzie.

De la erosul natural, procreator, prin lărgirea treptată a unghiului de vedere, poemul poate fi interpretat prin prisma unui eros creator. În acest caz, valoarea concretă a termenilor opoziţiei vizează inspiraţia (element fecundator, persuasiv) şi sensibilitatea poetică. Comuniunea simbolică a acestor doi factori, conjugată în finalul poemului cu ideea lipsei unei satisfacţii totale, ar semnifica incapacitatea convertirii depline a esenţei poetice la planul expresiei.

Parcurgînd prin conotaţii succesive logica liberelor interpretări, filozofia dragostei sau, prin extensie, domeniile ce se asimilează dinamicii erotice pot fi depăşite, poemul proiectîndu-se în largi perspective ontologice. Noi încărcături acordate termenilor opoziţiei scot în relief, de această dată, structura funciar duală a vitalului uman. Spiritualitate şi materie, ideal şi real, aspiraţie şi limitare gravitaţională, credinţă şi tăgadă etc. sînt tot atîtea componente contradictorii ale esenţei unitare a omului. Inexorabila lui tendinţă spre transgresarea scindării nu-şi poate găsi decît o împlinire parţială la nivelul cunoaşterii filozofice (*în bolţi*), cunoaştere care nu poate elimina palpabil şi definitiv opoziţiile fundamentale. Ca urmare, nostalgia refacerii unităţii originare — dumicarea vaporoasă — se impune ca un dat definitoriu al speţei cugetătoare. Şi în această interpretare concluzia poemului : *Tu soseai din vieţi, eu veneam din morţi*, vine să confirme că esenţele contradictorii, deşi jinduiesc spre o sinteză ultimă, nu şi-o pot niciodată împlini total.

★

Relevarea acestor cîteva sensuri tematice, încearcă, măcar parţial, să sugereze caracterul proteic şi, prin urmare, permanent deschis al mesajului arghezian. Pluralitatea semnificaţiilor, multiplele sale inter-

pretări posibile, nu apar însă ca rezultat al unei fantezii arbitrare a lectorului. Ele sînt generate şi în acelaşi timp îngrădite şi canalizate în limitele impuse de doi factori, estetic obiectivi : gradul de ambiguitate semantică în planul expresiei şi gradul de generalitate al nucleului tematic la nivelul ideaţiei.

Cel mai important dintre cei doi factori este nucleul, sau *matricea tematică*, în sensul acelei idei fundamentale, stilizată la un nivel maxim de abstractizare şi aptă de a-şi concretiza esenţa prin mai multe interpretări posibile. Mai clar, această matrice joacă rolul unei *constante* pe care o putem regăsi în fiecare nouă exegeză tematică.

În *Morgenstimmung* planul ideilor poate fi redus la o *opoziţie între doi termeni antrenaţi printr-o dialectică a atracţiei şi respingerii, de dorinţa* (niciodată realizată total) *a depăşirii contradicţiei.*

Diversele valori concrete acordate termenilor opoziţiei nuanţează în mod diferit procesul de atracţie şi respingere, precum şi finalizarea lui, permiţînd multiplele semnificaţii. În orice caz, valoarea termenilor nu poate fi dată arbitrar, ci numai în funcţie de limitele schemei indicate. Rezultă că matricea tematică este punctul de fuziune al dublului aspect deschis/închis, pe care ni-l relevă poemul. Pe de o parte ea impune amplitudinea deschiderii (implicit limitînd-o), pe de altă parte — după cum vom vedea — determină selectarea procedeelor compoziţionale sau general stilistice prin care se realizează formal.

★

Primul element formal, determinat structural de matricea tematică, aparţine nivelului arhitectonic.

În *Morgenstimmung* relaţiile angajate între termenii opoziţiei *tu/eu* sînt prezentate compoziţional prin alternanţa cauză-efect, care grupează strofele două cîte două — în fiecare grup prima strofă reprezentînd cauza, iar a doua efectul :

I Tu ţi-ai strecurat cîntecul în mine
. . . . . .
II Cîntecul tău a umplut clădirea toată
. . . . . .
au sărit zăvoarele
Şi mînăstirea mi-a rămas descuiată
III Şi poate că nu ar fi fost nimic
Dacă nu intra să sape
Cu cîntecul şi degetul tău cel mic
. . . . . .
Şi-ntreaga ta făptură aproape
IV Cu tunetul se prăbuşiră şi norii

După această expunere gradată a succesiunilor de cauză-efect, ultima strofă se opune prin conţinutul ei de efect ultim (*Tu te-ai dumicat cu mine vaporos*) primelor patru care capătă în raport cu ea accepţiunea de motivaţie cauzală de ansamblu.

Compoziţia este deci *binară*, opunînd strofele I, II, III, IV, celei de a cincea, precum grupul de strofe I—II grupului III—IV.

Este interesant de observat că această arhitectonică este delimitată şi susţinută prin anumite paralelisme în planul prozodic şi stilistic: grupurilor de strofe I—II şi III—IV le este comun: a) *rima cvinarie îmbrăţişată* aBaBB (I—III), cdcdc (II—IV) şi b) *aliteraţia*, care închide prin efecte fonice speciale fiecare din cele două grupări strofice binare:

(II) Şi *m*înăstirea *m*i-a rămas descuiată
(IV) Şu*b*rede *b*îrnele ca *f*oile *f*lorii.

Strofa a cincea constituie o unitate compoziţională distinctă prin dispunerea concentrică a planului de motivaţie cauzală în jurul versurilor:

Tu te-ai dumicat cu mine vaporos
Nedespărţit — în bolţi.

Interogaţiile *De ce-ai cîntat? De ce te-am auzit?* rezumă succesiunea cauzală relatată în primele patru strofe, cu accentul intonaţional al unei spaime abia reţinute.

Opoziţia tematică poate fi surprinsă şi pe verticala poemului prin existenţa a două serii lexicale nominal-verbal, corespunzătoare lui *tu* şi *eu* şi confruntate la nivelul fiecărei strofe:

	TU		*EU* (mine)	
Strofa I	*Nominal* Cîntec	*Verbal* strecura	*Nominal* fereastra (sufletului)	*Verbal* (se) deschide
II	cîntec lavandă (sonoră)	umple	clădire mînăstire	rămîne
III	cîntec deget făptură	săpa		
IV	tunet vijelie	prăbuşi aduce	încăperea (universului închis) bîrnă	fi
V	cînta		auzi	

a se dumica
(nedespărţit)

Tu = de jos
din vieţi

Eu = de sus
din morţi

Se observă că între primul vers:

Tu ţi-ai strecurat cîntecul în *mine*

care anunţă termenii opoziţiei şi ultimul vers

Tu soseai din vieţi, *eu* veneam din morţi

simetria compoziţională este marcată prin două suite de termeni metaforici care substituie prezenţa personajelor angajate în colocviul liric.

Cele relatate pînă aici îndreptăţesc, credem, afirmaţia că în *Morgenstimmung*, caracterul binar al compoziţiei este o trăsătură fundamentală de structură, imprimată de existenţa a doi termeni în cadrul opoziţiei tematice *eu/tu*.

Conformitatea cu matricea tematică poate fi sesizată şi în *procedeele stilistice* folosite : sinonimia, gradaţia, simbolul şi sugestia.

Sinonimia prin succesiune de metafore pare a fi un procedeu frecvent în poezia argheziană, semnalat de T. Vianu în studiul despre *Sinonime, metafore şi grefe metaforice la Tudor Arghezi* [7].

În *Morgenstimmung*, seriile de metafore nominale considerate din punct de vedere al sensului scot în relief apartenenţa lor la cîmpuri semantice comune. Seria lui *tu*, cu excepţia substantivelor deget şi făptură, aparţin unei sfere semantice a *sonorităţii* (*cîntec, tunet, vijelie*, lavandă *sonoră*) ; seria reprezentînd termenul *eu* se subsumează ideii de *recluziune*, de *claustrare* (*fereastra sufletului zăvorîtă, clădire, mînăstire, încăperea universului închis*).

Şi verbele pot fi grupate în două sfere de semnificaţie. Cele corespunzătoare seriei nominale *tu* se subordonează conceptului de *acţiune* (*strecura, umple, săpa, prăbuşi, aduce*), avînd complemente directe sau circumstanţiale prin care acţiunea indicată de ele este transferată sau dirijată către termenii seriei nominale opuse :

Ţi-ai *strecurat* cîntecul *în mine* I, 1
Cîntecul tău *a umplut clădirea* toată II, 1
Cu tunetul *se prăbuşiră* şi norii
În încăperea universului închis IV, 1.2

Formele verbale asociate seriei nominale *eu* se caracterizează prin *nonacţiune (a se deschide, a rămîne, a fi)*.

Rezultă că prin selectarea termenilor (axa paradigmatică), cît şi prin combinarea (axa sintagmatică) substantivelor din sfera sonorităţii cu verbe de acţiune, şi a celor semnificînd claustrare cu verbe ale nonacţiunii, autorul a urmărit sugerarea unui anumit *raport dinamic între termenii opoziţiei tu/eu* : *eu* în ipostaza unei claustrări voite încearcă să-şi conserve integritatea în faţa agresiunii crescînde a factorului opus.

Anumite implicaţii ale constantei tematice sînt rezolvate de poet cu ajutorul *gradaţiei*. Astfel : a) *intensificarea semnificaţiilor* de sonoritate şi claustrare în suitele lexemice : *cîntec, tunet, vijelie*, şi *fereastră, clădire, mînăstire, încăperea universului închis* — evidenţiază insistenţa din ce în ce mai sporită a personajului *tu*, precum şi lărgirea treptată a perimetrului de ascunsă receptivitate a termenului contrar ; b) *trecerea de la substantivele concrete la substantivele abstracte* „viaţă" şi „moarte", concomitent cu *trecerea de la formele determinate la cele nedeterminate* — „din

[7] Tudor Vianu, *Studii de stilistică*, Bucureşti, Ed. didactică şi pedagogică, 1968, p. 276—280.

vieţi", „din morţi" (pluralul de la *moarte*) facilitează transpunerea evocării lirice într-un plan de generalizare simbolică.

De altfel, *simbolul* nu este un procedeu folosit întîmplător în poem. El măreşte gradul de ambiguitate al imaginilor contribuind substanţial la plurivalenţa tematică.

Pentru surprinderea sistemului simbolic folosit în poemul arghezian reamintim cîteva condiţii remarcate de teoreticieni (Wellek şi Warren, Beardsley etc.) în procesul de dezvoltare a metaforei în simbol : *recurenţa* (revenirea cu insistenţă în context), *transparenţa* (sugerarea unui concept abstract într-un termen concret), *cumulul de sensuri* (coexistenţa sensului propriu cu cel simbolic), *ambiguitatea* (între sensul propriu şi cel simbolic), *dependenţa exclusivă a sensului simbolic de semnificaţia contextuală*, *apariţia termenului simbolic într-o poziţie cheie*, esenţială pentru eroul liric.

Substantivul *cîntec*, cu valoare stilistică de imagine metaforică, satisface condiţia recurenţei (apare în strofele I, II, III şi în V prin corespondentul său verbal), a transparenţei şi a cumulului de sensuri (purtînd în subtext sensul abstract de ispită), precum şi a poziţiei cheie în raport cu destinul eului liric. Condiţia ambiguităţii se realizează atît prin echivocul dintre sensul propriu (efect sensibil de sonoritate) şi cel abstract, cît şi prin posibilitatea de raportare a ideii de ispită la diverse domenii : eros, creaţie, elevaţie spirituală, credinţă etc.

Demn de remarcat este şi *procedeul arghezian al iradierii sensului simbolic al termenului simbol* asupra celorlalţi termeni ai contextului, sesizat de Sorin Alexandrescu în *Simbol şi simbolizare. Observaţii asupra unor procedee poetice argheziene* [8]. În *Morgenstimmung* acest procedeu ia aspectul particular al iradierii regresive. Ultimul vers *Tu soseai din vieţi, eu veneam din morţi* îşi proiectează regresiv întreaga încărcătură simbolică antrenînd o intensificare a capacităţii de simbolizare a substantivelor din seriile sinonimice *eu* şi *tu*.

Sugestia poate fi asociată cu procedeul *referinţelor anticipative*, semnalat de Sorin Alexandrescu în analiza structurii imagistice a poemului arghezian *Un cîntec* [9].

Verbul *a (se)strecura*, cu sensul de : „a-şi face loc cu greu, întîmpinînd opoziţie, dificultăţi sau a introduce pe furiş, pe ascuns", este inserat de poet în primul vers : *Tu ţi-ai strecurat cîntecul în mine*. El sugerează, prin relaţiile de context, coordonatele fundamentale ale semnificaţiei tematice, care vor fi dezvoltate ulterior : a) caracterul conflictual al opoziţiei *tu/eu* sau, în orice caz, rezerva termenului *eu* în raport cu îmbietoarele insistenţe ale personajului liric *tu* ; b) caracterul contradictoriu al acestei rezerve, oscilaţia între refuzul categoric şi acceptare, avînd în vedere atributele semantice ale complementului direct *cîntec*.

Primul vers al strofei a treia : *Şi poate că nu ar fi fost nimic* oferă anticipativ sugestia tulburării echilibrului psihic, relatată metaforic în

---

[8] În *Studii de poetică şi stilistică*, Bucureşti, Ed. pentru literatură, 1966, p. 359.

[9] Sorin Alexandrescu, Ion Rotaru, *Analize literare şi stilistice*, Bucureşti, Ed. didactică şi pedagogică, 1967, p. 106.

strofa următoare :

Cu tunetul se prăbuşiră şi norii
În încăperea universului închis.
Vijelia aduse cocorii
Albinele, frunzele . . . Mi-s
Şubrede bîrnele, ca foile florii.

Procedeul sugestiei ar putea fi considerat şi din punct de vedere al rolului său în compoziţia poemului datorită alternării sugestiei cu explicitarea ei, a implicitului cu explicitul, în grupurile de strofe I—II şi III—IV.

★

Analiza efectuată pînă acum permite rezumarea cîtorva concluzii teoretice :

(1) — Relaţia dintre *deschidere* şi *structură* este mediată de *matricea tematică.*

(2) — Matricea tematică, înţeleasă ca o chintesenţă a ideaţiei, impune atît unghiul de „deschidere" al semnificaţiilor posibile, cît şi domeniul de selectare al procedeelor stilistice.

(3) — Structura poemului poate fi descrisă prin modul de relaţionare a planului conţinutului şi a celui al formei la o unitate fundamentală unică şi supraordonatoare, matricea tematică.

(4) — Semnificaţiile unei opere nu reprezintă „o serie virtual *infinită* (s.n.) de lecturi posibile" [10], ci sînt limitate, în primul rînd, prin gradul de „deschidere" oferit de matricea tematică.

(5) Considerat în orizontul larg al literaturii, conceptul de matrice tematică conduce la posibilitatea abordării comparative a unor opere, a căror apropiere nu a fost încă semnalată. *Morgenstimmung* s-ar putea încadra în familia *Luceafărului* şi a baladei barbiliene despre *Riga Cripto şi lapona Enigel.*

[10] Umberto Eco, *op. cit.*, p. 46.

ÎNTRE NUMELE PROPRII ŞI CELE COMUNE

DE

Acad. AL. GRAUR

În *Studii de lingvistică generală*, 1960, p. 221—222, exprimam părerea că ceea ce distinge numele proprii de cele comune este faptul că primele nu sînt formate prin abstractizare. Precizez că prin „abstractizare" am înţeles alegerea unei singure trăsături de conţinut, comună mai multor exemplare (căci altminteri şi la numele proprii facem abstracţie de tot felul de trăsături ale indivizilor, pe care le recunoaştem în realitate, dar le eliminăm cînd fixăm numele).

Constat însă că şi aici, ca peste tot în materie de limbă, definiţia nu poate fi tranşantă, căci există o categorie intermediară între numele comune şi cele proprii. Voi da două serii de exemple, dintre care prima priveşte firmele, iar a doua numele de persoane.

Într-o comunicare ţinută la Societatea română de lingvistică la 21 martie 1941 (rezumatul a fost publicat în BL, IX, 1941), I. Coteanu reproducea nume de magazine ca : *la fulgerul*, *la vulturul*, *la globul*, *la băieţii*, *la speranţa*, *la furnica*, *la balena*, *la mireasa*, cu articolul enclitic, deşi precedă prepoziţia *la*. Să zicem că aici intervine gustul negustorului care a ales firma. Dar sînt şi situaţii care privesc sintaxa folosită de toţi.

Un magazin unde se vînd produse făinoase poartă numele *Spicul*. Este fără îndoială un nume propriu, cu atît mai mult cu cît e stabilit printr-o figură de stil : în zadar vom căuta în magazin spice. Alta este situaţia unei firme ca *Alimentara*. Aici avem de-a face efectiv cu o „alimentară", adică cu un magazin alimentar, deci la bază este un nume comun, luat în înţelesul lui obişnuit. A devenit un nume propriu, dar numai în oarecare măsură. Se construieşte ca numele proprii, cu articolul hotărît, chiar cînd se pune înainte o prepoziţie : *am fost la Alimentara* (dar *am fost la băcănie* ; în acelaşi fel, *m-am scăldat în Prahova*, dar *m-am scăldat în gîrlă*). În schimb se zice *am fost la o Alimentară* (sau *a-?*), cu construcţia normală pentru numele comune (*am fost la o băcănie*).

Substantivele masculine, nume comune, avînd rolul de subiect, uneori şi de complement, se construiesc cu articolul hotărît : *inginerul a dat dispoziţie*, *l-am întîlnit pe popa* ; la fel se foloseşte articolul după pre-

poziţia *cu* şi după *ca* introducînd al doilea termen al comparaţiei : *am vorbit cu fierarul, e mai învăţat ca doctorul.* Numele proprii, în aceleaşi situaţii, se construiesc fără articol, lucru normal, deoarece în principiu nici nu au formă articulată. Găsim însă şi nume comune folosite fără articol, pentru că desemnează persoane anumite : *am vorbit cu vodă, faraon a poruncit* ; *a venit cu otuzbir, se poartă ca otuzbir* (RESEE, I, 1963, p. 551). Aceasta înseamnă că, cel puţin parţial, acestea sînt nume proprii şi se pune întrebarea dacă n-ar trebui scrise cu iniţială majusculă.

Deşi în secolele trecute toată lumea ştia că erau în acelaşi timp mai mulţi oameni care purtau titlul de *vodă* (cel puţin unul în Moldova şi unul în Muntenia), şi în orice caz se ştia că au fost alţii înaintea şi vor fi alţii în urma lor, totuşi, deoarece în acelaşi loc şi în acelaşi timp era de obicei numai unul, cuvîntul putea trece drept un mod de individualizare, deci drept nume propriu. Lucrul e mai sensibil pentru firme (de aceea şi sînt scrise cu iniţială majusculă) : nu există numai o singură alimentară, dar cuvîntul serveşte oarecum ca o etichetă, care distinge alimentara de alte magazine, cam aşa cum sînt mai mulţi indivizi numiţi *Ion* sau *Gheorghe*, dar numele îi diferenţiază de cei care se numesc *Vasile* sau *Mihai.*

UN CUVÎNT CU ÎNȚELES OBSCUR LA CORESI: *MEREIT*

DE

ION GHEȚIE

Cuvîntul *mereit* apare în *Apostolul* coresian (zaceala 47) într-un context care face dificilă stabilirea sensului său : *a te bate are Dumnezeu de părête mereit.* În locul corespunzător din *Codicele Voroneţean*, în locul sintagmei *părête mereit* întîlnim *părête văruit*, care redă corect textul slavon *stěno mělъmъ poběljena* „perete, zid albit cu var" (în unele apostole slave, pasajul apare redat prin cuvintele *stěno povaplenaa*). Făcînd echivalenţa necesară, va trebui să admitem că în contextul de mai sus *mereit* înseamnă „albit cu var, văruit" (dacă nu cumva la mijloc e o inadvertenţă a copistului, ceea ce, după cum vom vedea îndată, nu este cazul). Un adjectiv *mereit* sau un verb *merei* avînd sensul acesta nu au fost atestate pînă în prezent în limba română. Ce etimologie are acest cuvînt şi cum se explică folosirea lui în pasajul semnalat din *Apostolul* lui Coresi ?

Vom observa, pentru început, că nici unul din dicţionarele limbii române pe care le-am cercetat nu a luat în evidenţă cuvîntul atestat la Coresi. Nu-l menţionează nici *Istoria limbii române* a lui Al. Rosetti. Singurul care s-a oprit asupra lui a fost Densusianu. În HLR II, lingvistul român rezervă cuvîntului următorul comentariu : „comme dans la version slave on a *stěno mělъmъ poběljena*, on pourrait supposer qu'il a été forgé par Coresi sur *mělъ* „creta", mais au point de vue phonétique celui-ci reste loin de *mereit* ; un verbe *merei* et *a se m.* „rester petrifié, être frappé de stupeur" est attesté comme dérivé de *mereu* (*Dacoromania*, I, 270 ; IV, 155), mais il s'écarte trop par sa signification de la forme donnée par Coresi" (p. 559). După cum se vede, soluţiile propuse de Densusianu sînt departe de a putea fi considerate drept satisfăcătoare, ceea ce, de altfel, a recunoscut însuşi autorul, plasînd în cele din urmă cuvîntul în categoria termenilor de origine obscură sau de atestare dubioasă.

Problema este însă mult mai simplă decît pare la prima impresie. După părerea noastră, *mereit* este participiul cu valoare adjectivală al unui verb *merei* „a face albastru, a albăstri," derivat de la *mereu* sau *meriu* „albastru" (<lat. *merus*), amîndouă variante ale lui *mieriu*. Forme

cu *me-* sînt atestate, în DLR, la Candrea, Brătescu-Voineşti şi Coşbuc (curios că printre variante dicţionarul nu trece şi pe *meriu*, *merîu*, pe baza acestor atestări). Oricine a trecut prin Ardeal a trebuit să observe (cel puţin în majoritatea regiunilor, dacă nu chiar în toate) numărul mare de case vopsite în albastru, cu „mierială" pusă în var (ne referim, firește, la sate) [1]. Obiceiul de a-şi vopsi astfel casele trebuie să fie foarte vechi. După cîte ştim, erau vopsite în albastru casele iobăgeşti pentru a fi deosebite de cele ale ţăranilor liberi. Ţăranul ardelean care-şi văruieşte casa şi-o şi „mierieşte" în acelaşi timp. Nimic mai firesc, prin urmare, ca traducătorul ardelean al *Apostolului* să redea sl. *stěno mělŭmŭ pobělјena* prin *părête mereit*, atîta vreme cît în regiunea de unde era originar casele se văruiau „mieriindu-se".

Dacă explicaţia noastră este justă, atunci pasajul din *Apostolul* coresian ne oferă cea mai veche atestare a cuvîntului *mereit* „albăstrit", care urmează a fi luată în consideraţie, de acum înainte, de dicţionarele limbii române.

[1] Cf. *Materiale şi cercetări dialectale*, /Bucureşti/, 1960, p. 181 : „folosim două feluri de mierială : de mieriit cămăşi şi de pus în var, cînd văruim casa".

ÎN LEGĂTURĂ CU EFTIMIE MURGU ȘI CU OBIECTIVITATEA ȘTIINȚIFICĂ

DE

I. D. SUCIU

Într-un articol din „Limba română" [1] Cicerone Poghirc readuce în discuție teoria circulației cuvintelor spunînd că : „Ar fi trebuit mai degrabă să mă refer la teoria lui Eftimie Murgu, care la începutul secolului răspundea unui « detractor anonim » al limbii române exact cu argumentele lui Hasdeu (v. G. Bogdan-Duică, *Eftimie Murgu*, 1937, p. 32 ș.u.). Asupra faptului ne-a atras atenția înaintea publicării cărții colegul Al. Ionașcu, dar nu l-am mai pomenit, din lipsă de spațiu, cînd m-am convins că Hasdeu nu cunoștea teoria lui Murgu" [2]. Mărturisesc că am rămas nedumerit citind aceste rînduri cu atît mai mult cu cît, după Bogdan-Duică, cunoscut de C. Poghirc, am discutat și noi teoria circulației cuvintelor în volumul care cuprinde scrierile lui Eftimie Murgu [3]. Completînd argumentele aduse de G. Bogdan-Duică, am dovedit că Hasdeu a luat teoria circulației cuvintelor de la Eftimie Murgu, a cărui operă o cunoștea, și ne-am exprimat rezerva asupra corectitudinii afirmației lui Hasdeu din 1887, după care „principiul circulațiunii în limbă... n-a fost pînă acum niciodată formulat în lingvistică" [4].

Concluziile noastre au fost confirmate și de autoritatea științifică a acad. Al. Graur [5].

Cu toate acestea, C. Poghirc este „convins că Hasdeu nu cunoștea teoria lui Murgu". Nu știm pe ce argumente se bazează d-sa cînd afirmă că s-a convins că Hasdeu nu cunoștea teoria lui Murgu, dar în cele ce urmează ne permitem a reaminti dovezile care arată clar că Hasdeu cunoștea teoria circulației cuvintelor lansată de Murgu la 1830.

---

[1] Cicerone Poghirc, *În legătură cu Hasdeu și cu obiectivitatea științifică*, în „Limba română", XIX, 1970, nr. 2, p. 155.

[2] *Ibidem*, p. 155.

[3] Vezi Eftimie Murgu, *Scrieri*, ediție îngrijită cu o introducere și note de I. D. Suciu, București, 1969, p. 75, 79—80, unde am redat, pe lîngă original, și traducerea română.

[4] *Ibidem*, p. 79.

[5] Al. Graur, *Circulația cuvintelor*, în „România literară", II, 1969, nr. 49 (4 decembrie), p. 14.

Teoria circulaţiei cuvintelor a fost lansată de Eftimie Murgu în cartea lui de polemică *Widerlegung der Abhandlung...* în care polemizează cu Sava Tököly[6].

După 30 de ani, B. P. Hasdeu publică în „Foiţa de istorie şi literatură" din Iaşi articolul *Perit-au Dacii?* în care combate exagerările istoricilor latinişti privitoare la exterminarea dacilor. Între cei cu care polemizează B. P. Hasdeu, pe lîngă Petru Maior şi A. T. Laurian, se numără şi E. Murgu, despre care B. P. Hasdeu scrie : „Doptoriul Murgu, bănăţean însă ardelenit, răsună în nemţeşte în vestita sa *Dovadă a netăgăduitului romanism al românilor* în următoriul chip : « ... dass eine ungeheuere Menge Roemer das oede Dazien unter Trajan bezogen, ist nicht nur aus Sachumstaenden (cari anume?) vermuthlich sondern auch aus den Geschichtschreibern (de ce în număr înmulţit?) geviss ». « So schreibt unter andern (?) Eutropius : Als Dazien durch den langwierigen Krieg entvoelkert wurde, hatte Trajan zur Bevoelkerung dieses Landes, welches Tausend Meilen im Umfange hat, eine unzalehbare Menge Menschen aus dem ganzen Roemer Gebiethe dahin versetzt, welche das Land und die Staedte bewohnen sollen etc. »"[7].

După încheierea citatului din *Widerlegung...*, Hasdeu conchide : „Precum vedeţi, doptoriul Murgu, bănăţean însă ardelenit, nu face decît a traduce în limba germană cuvintele doptoriului Petru Maior, ardelean"[8].

Aşadar, B. P. Hasdeu nu numai că a cunoscut cartea lui Murgu, *Widerlegung...*, care cuprindea şi teoria circulaţiei cuvintelor, ci a şi criticat-o pentru alte idei, a reprodus pasagii din ea şi le-a comentat. El însuşi consideră cartea lui Murgu „vestită" !

În acelaşi studiu, B. P. Hasdeu se mai referă în două rînduri la Murgu : „Maior, Murgu, d. Laurian şi alţi cîţiva sînt capii purismului"[9] ; iar în altă parte : „au zisa unui aşa autoriu poate avea, în ochii unui

---

[6] Titlul complet al lucrării (reprodusă în E. Murgu, *Scrieri*, ed. cit., p. 93—438 ; teoria circulaţiei la p. 211—214) : *Widerlegung der Abhandlung welche unter dem Titel vorkömmt : Erweis, dass die Wallachen nicht römischer Abkunft sind, und diess nicht aus ihrer italienisch-slavischen Sprache folgt. Mit mehreren Gründen vermehrt, und in die wallachische Sprache übersetzt durch S.T. in Ofen 1827 und Beweis dass die Wallachen der Römer unbezweifelte nachkömmlinge sind ; wozu mehrere zweckmässige kurze Abhandlungen ; eindlich eine Anmerkung über die in dem Anhange vorkommende Antikritik desselben S. T. beygefügt werden. Verfasst von E. Murgu.* Ofen, gedruckt mit königl. Ung. Universitäts-Schriften, 1830. [*Combaterea disertaţiei apărută sub titlul : Demonstraţie că românii nu sînt de provenienţă romană şi că acest lucru nu reiese din limba lor italiano-slavă. Completată cu mai multe argumentări şi tradusă în limba română de S. T. Pesta, 1827, şi Dovadă că românii sînt urmaşii de necontestat ai romanilor, în care scop se adaugă cîteva disertaţii adecvate. În fine observaţie privind anticritica aceluiaşi S. T. cuprinsă în anexă. Redactat de E. Murgu*, Buda, imprimat cu tiparul publicaţiilor universitare regale ungare, 1830].

[7] „... că o mulţime imensă de romani a ocupat Dacia pustie sub Traian este nu numai de presupus din stările de lucruri, ci chiar cert din [datele] istoricilor" (v. Eftimie Murgu, *Scrieri*, ed. cit., p. 368).

„Astfel, printre alţii, *Eutropius* scrie : „cînd Dacia a fost depopulată prin războiul îndelungat, Traian a transferat într-acolo spre populare acestei ţări, care măsoară o mie de mile în cuprins, o mulţime nenumărată de oameni din toate ţinuturile romane, care trebuiau să populeze ogoarele şi oraşele" (v. *ibidem*, p. 156. Comentariile în limba română din paranteze îi aparţin lui B. P. Haşdeu).

[8] B. P. Haşdeu, *Perit-au Dacii?*, în „Foiţa de istorie şi literatură", 1860, col. 139.

[9] *Ibidem*, col. 140.

istoric, un mai mare preț decît al părerii, tot cum și zisele unui Maior, d. Laurian, Murgu etc.?"[10].

Deci, în studiul său, B. P. Hasdeu se referă de trei ori la *Widerlegung*... care conținea teoria circulației cuvintelor.

De, altfel, la 1843, spre a dovedi profesorului I. C. Schuller de la Sibiu latinitatea limbii române, și George Barițiu recursese la metoda lui Murgu, reproducînd cele trei poezii populare din cartea lui Murgu, avînd însă corectitudinea să menționeze că prin acest procedeu Murgu a demonstrat latinitatea limbii române[11].

E posibil ca Hasdeu să nu fi avut cunoștință nici de polemica dintre Barițiu și Schuller din 1843? Ne întrebăm — din nou — cum s-a convins C. Poghirc că B. P. Hasdeu nu cunoștea ideile lui E. Murgu despre circulația cuvintelor?

[10] *Ibidem*, col. 144.

[11] G. Barițiu, *Ce limbă este limba românilor*, în „Foaie pentru minte...", 1843, nr. 35 (30 august), p. 373—375. Cf. și Eftimie Murgu, *Scrieri*, p. 80.

„MĂLĂIEŞ ÎN CĂLCĂIEŞ“

DE

EMIL VRABIE

Înainte de a pleca în pădure să mai aducă ceva de mîncare, capra din povestea lui Creangă îşi strigă iezii de pe-afară, le spune să fie cuminţi în lipsa ei, să încuie bine uşa şi să nu cumva s-o deschidă pînă ce nu-i vor auzi glasul. „Cînd oi veni eu — zice capra — am să vă dau de ştire, ca să mă cunoaşteţi, ş-am să vă spun aşa :

Trei iezi cucuieţi,
Uşa mamei descuieţi,
Că mama v-aduce vouă:
Frunze-n buze,
Lapte-n ţiţe,
Drob de sare
În spinare,
Mălăieş
În călcăieş,
Smoc de fiori
Pe subsuori''.

Furaţi de rimă şi de legănarea ritmo-melodică a întregii strofe, cei mai mulţi povestitori ai acestui basm, nemaivorbind de micii lor ascultători, nu bagă de seamă — cum n-am băgat multă vreme nici noi — că versurile *Mălăieş/În călcăieş*, cu toată muzicalitatea lor, exprimă o imagine nu numai falsă, ci şi prea puţin atrăgătoare, căci cu greu ne-o putem închipui pe biata capră întorcîndu-se acasă şi ţinînd mălăieşul *în călcăieş*, fără să-l calce în pulberea de pe drum. Nici însuşi Creangă nu a observat, de altfel, caracterul grotesc al unei asemenea scene, ceea ce ni se pare a fi un indiciu aproape sigur că el auzise aceste versuri încă de mic, la o vîrstă cînd spiritul analitic e plăpînd şi cedează uşor în faţa incantaţiei acustice. Într-adevăr, atît în manuscris [1], cît şi în

[1] Ion Creangă, *Capra cu trei eđi*, Biblioteca Academiei, Mss. româneşti, cota 4704, p. 15.

prima versiune tipărită antumă, după care s-au condus editorii tuturor celorlalte, citim clar : *Mălăeş/În călcăeş* [2].

A nu admite că scriitorul ştia aceste versuri încă din copilărie şi că la maturitate nu a făcut altceva decît să le reproducă din memorie, fie şi cu unele retuşări, înseamnă a-i atribui lui personal imaginea falsă şi inestetică a caprei din poveste, care aduce iezilor mălai...într-un călcîi.

Noi credem că adevăratele cuvinte ale caprei trebuie să fi fost, în stadiile mai vechi ale basmului, nu *Mălăieş/ În călcăieş*, ci *Mălăieş/ Un călcăieş*, ceea ce înseamnă că ea le promitea iezilor, printre celelalte bunătăţi, şi *un mic călcîi* — adică un coltuc — *de mălai*. Cf. în legătură cu aceasta DA, s.v. *CĂLCÂIU* (II, sensul 2⁰) : „coltuc de pîine", „bucată mare de mălai ori de mămăligă"[3].

Evident, dacă admitem această accepţiune a cuvîntului *călcăieş* din strofa de mai sus, atunci trebuie să înţelegem într-un anumit fel şi cuvîntul *mălăieş*, care nu înseamnă *în nici un caz* „făină de porumb", cum crede multă lume de prin părţile de sud şi sud-vest ale ţării, ci, precum atestă şi DLR, un fel de „turtă făcută din făină de mei sau de alte cereale (cu plămădeală de drojdie), coaptă în ţest sau în cuptor" sau un fel de „prăjitură făcută din făină de porumb" [4].

Alunecarea versurilor **Mălăieş/Un călcăieş*, pe care le presupunem a fi fost primare, spre *Mălăieş/În călcăieş* s-a petrecut, desigur, înainte de Creangă, adică *în faza circulaţiei orale a basmului*, cînd, sub presiunea simetriei acustice pregătite de versurile precedente, cu trei complemente circumstanţiale introduse prin una şi aceeaşi prepoziţie *în*, versul ***un** călcăieş* „un mic coltuc" a fost a s i m i l a t formal celorlalte, în detrimentul înţelesului, devenind *în călcăieş*. La acest proces spontan şi-a dat însă concursul şi o împrejurare oarecum raţională : ca şi *buzele, ţîţele, spinarea* sau *subsuorile*, după trecerea lui *un* la *în*, termenul *călcăieş* a fost reinterpretat de păstrătorii şi propagatorii basmului ca parte a corpului caprei.

Sacrificarea sensului logic — căci există o logică a lucrurilor şi în basme — de dragul rimei sau ritmului se întîlneşte, de altfel, destul de frecvent în producţiunile folclorice orale. *Codobelc*, de pildă, vorbă azi fără nici un înţeles, l-a eliminat pe mai vechiul *codoberc* (adică „berc de coadă", cf. DA, I, p. II, 558) dintr-un motiv, se pare, strict estetic : pentru a rima cu *melc* din binecunoscutul descîntec hortativ rostit de copii la vederea acestei vieţuitoare. Evident că rima *melc/codobelc* este mult mai plăcută decît vechea asonanţă *melc/codoberc*. Tot astfel, din motive, de data aceasta, ritmo-melodice, zicem astăzi cu toţii *tună şi fulgeră*, chiar dacă raportul real dintre aceste două fenomene naturale este invers, căci doar întîi fulgeră şi pe urmă tună.

---

[2] Idem, *Capra cu trei ezi*. Poveste, în „Convorbiri literare", anul IX, Iaşi, 1876, p. 339.

[3] *Dicţionarul limbii române* (DA), tomul I., partea II, fasc. 1, Bucureşti, 1913, p. 39—40.

[4] *Dicţionarul limbii române* (DLR), tomul VI, fasc. 3, Bucureşti, 1966, p. 233-234, s.v. *MĂLAI*, sensul 3⁰, şi *MĂLĂIAŞ*, sensul 1⁰.

Cu sau fără concursul unor români, traducătorii *Caprei cu trei iezi* în limbi străine au tălmăcit aceste două versuri cum au putut : în genere literal-exact, adică, în fond, greşit. Astfel, ele au devenit :

în ***franceză****: Du petit millet/Dans ses pieds cornés*, ceea ce înseamnă, în traducere literală : „Mei mărunt/În picioarele sale cornoase" ;[5]

în ***engleză*** : ... *Maize meal/At her heel* „Făină de porumb/ În călcîie"[6] ;

în ***germană*** : ... *Mehl und Mais/Gelb und weiß* „Făină şi porumb,/ Galben şi albă"[7] ;

în ***italiană*** :... *miglio in grani/sui calcagni* „Mei în boabe/În călcîie" [8], cu o explicaţie expresă, în notă, că este vorba anume de... făină de porumb !

în ***rusă*** : ...*На копытцах / Горсть мучицы* „Pe copiţele / O mînă de făinuţă"[9].

Excepţie fac numai versiunile ***maghiare*** ale basmului :... *Édesmálét /Nagy darabot* „De mălai/ O mică bucată" [10] — adică la fel ca înţelesul pe care am încercat a-l restabili noi aici. Explicaţia înţelegerii adecvate de către traducătorii în maghiară a acestor două versuri trebuie să conste în faptul că în limba maghiară populară, ca şi în româna regională (mai ales Moldova şi Transilvania), există termenul metaforic *călcâi* (magh. *sarok*) cu înţelesul de „coltuc", lucru pe care nu l-am putut constata în nici una dintre celelalte limbi citate mai înainte.

De la prima ei publicare şi pînă azi *Capra cu trei iezi* a fost reeditată la noi de nenumărate ori, fie separat, fie în volume de opere, alese sau complete. Unele ediţii sînt îngrijite, comentate şi adnotate, filologic şi lingvistic [11], uşurînd înţelegerea sensului şi perceperea artistică a textului, mai cu seamă pentru cititorii proveniţi de prin alte părţi ale ţării decît cele în care a trăit şi a scris Creangă. Ne gîndim că la comentariile de pînă acum pe marginea acestui basm s-ar potrivi, în ediţiile adnotate din viitor, şi o însemnare cu privire la cele două versuri de care ne-am ocupat aici.

Este însă de la sine înţeles că nimeni nu are căderea să încerce a corecta însuşi textul lui Creangă. În basm trebuie să rămînă *Mălăieş/ În călcăieş*, căci aşa a auzit marele nostru povestitor şi aşa ştim şi zicem cu toţii, încă de pe cînd credeam cu adevărat în poveşti.

---

[5] Creangă, *Opere. œuvres.* Ediţie bilingvă româno-franceză ; traducere în limba franceză de Yves Augé şi Elena Vianu, sub îngrijirea lui Simone Roland. Editura „Meridiane", Bucureşti, 1963, p. 299.

[6] Ion Creanga, *Recollections (The Goat with three Kids)*, traducere în limba engleză de Lucy Byng, Londra-Toronto, 1930, p. 133.

[7] Joan Creanga, *Die Ziege mit den drei Zickeleien*, traducere în limba germană de Anita-Dimo-Pavelesco, Viena, 1928, p. 15.

[8] Jon Creangă, *Novelle. La capra con tre capretti*, traducere în limba italiană de Anna Colombo, Torino, 1955, p. 55—56.

[9] Ion Creangă, *Избранные произведения, Коза с тремя козлятами*, traducere în limba rusă de M. J. Olsufjev, Bucureşti, 1956, p. 129—130.

[10] Jon Creangă, *A kecske és a három gidó*, traducere în limba maghiară de Sütö András, Bucureşti, 1954. p.2.

[11] Vezi, de ex., ediţiile de *Opere complete* ale lui Ion Creangă îngrijite de Gr. Alexandrescu, Bucureşti, 1902, de E. Lovinescu, Bucureşti, 1928, volumul de *Opere*, ediţie îngrijită, prefaţă şi glosar de G. Călinescu, Bucureşti, 1953, volumul *Poveşti, povestiri*, text stabilit de Iorgu Iordan şi Elisabeta Brîncuş, Bucureşti, 1967 etc.

SIMPOZIONUL DE LA VÎRȘEȚ

În zilele de 22 și 23 mai a.c. a avut loc la Vîrșeț (R.S.F. Iugoslavia) un simpozion internațional dedicat relațiilor iugoslavo-române pe plan istoric, cultural, literar și lingvistic, simpozion organizat sub auspiciile Societății de limba română din Zrenjanin. Bucurîndu-se de o atenție deosebită din partea organizatorilor, a autorităților locale și a presei, lucrările simpozionului au marcat o efectivă reușită, cele mai mult de treizeci de comunicări prezentate cu acest prilej oferind un foarte bogat material faptic și interpretativ.

În afara unor numeroase comunicări de istorie, literatură și folclor, cîteva comunicări (zece în total) au fost consacrate unor probleme de limbă, în special de dialectologie și de influențe reciproce : Cezar Apreotesei (Timișoara), *Elemente lexicale sîrbești în poezia populară română și funcția lor stilistică*, Emil Filip (Zrenjanin), *Pe marginea bilingvismului sîrbo-român : calcurile lingvistice*, Dušan Jović (Belgrad), *Interferențe lingvistice sîrbo-române la carașoveni*, Milivoi Pavlović (Belgrad), *Influența palatalizării romanice (protoromâne) în procesul de diferențiere al limbilor sud-slave*, Momčilo Savić (Belgrad), *Redarea timpului trecut în publicistica sîrbo-croată și cea română*, Pavao Tekavčić (Zagreb), *O etimologie românească posibilă în limba sîrbo-croată*; tangențial, și comunicările Voislavei Stoianovici (București) și prof. Radu Flora (Belgrad) au atins unele probleme de limbă sau filologie, prima referindu-se la traducerile din literaturile iugoslave în România, a doua discutînd despre *Epitomul* lui Dimitrie Țichindeal și prototipurile lui sîrbești.

În afara comunicării prof. M. Pavlović, de mare interes pentru fonetica istorică a limbilor sud-slave (e vorba de evoluția diferită a palatalizării în limbile sud-slave, care nu se poate explica decît prin influența substratului, prin interferența tipurilor de palatalizare romanică și sud-slavă, posibilă în cadrul mixoglosiei balcanice, fapt indicat ca probabil încă de regretatul Emil Petrovici), foarte apreciată și viu discutată a fost comunicarea în care conf. Pavao Tekavčić a propus un nou etimon pentru verbul sîrbo-croat *teturati* „a se împiedica, a se împletici". Observînd că numai aria sîrbo-croată posedă acest cuvînt, în timp ce celelalte limbi slave, din sud sau din nord, au pentru noțiunea respectivă alți termeni, autorul crede posibil un împrumut din româna comună (din „străromână" după expresia sa) și anume din cuvîntul reconstituit * *teturare* (lat. *titubulare*, diminutiv al verbului *titubare*, cu același sens, care ar cuprinde în însăși forma sa diminutivală o conotație afectivă, în speță pejorativă). Ar însemna deci că Romania orientală a moștenit acest cuvînt pe care l-a pierdut cu timpul, în timp ce Romania occidentală l-a pierdut pentru a-l relua mai tîrziu, printr-un împrumut savant (fr. *tituber*, it. *titubare*, sp. *titubear*). În ceea ce privește cuvîntul românesc, nu e imposibil ca el să se fi pierdut într-unul din cuvintele apropiate ca sens și formă dar mai expresive fonetic, probabil și prin schimbarea categoriei gramaticale.

Cercetînd frecvența anumitor forme de trecut în limbile română și sîrbo-croată, prof. M. Savić remarcă în comunicarea sa o trăsătură comună atît în stilul publicistic al unei limbi cît și într-al celeilalte, și anume tendința către folosirea unui trecut analitic (perfectul compus în română), rămînînd ca perfectul simplu (aoristul) să indice un trecut îndepărtat cu valori stilistice expresive („Cuza fu acela care...” etc.). Interesul comunicărilor a fost sporit și de participarea la discuții, foarte largi și la obiect, a unui mare număr de vorbitori dintre care remarcăm pe acad. D. Nedelković, M. Ibrovac, P. Ivić, I. C. Chițimia, Valentin Chelaru, D. Jović, V. Nedić, M. Jivcovici, R. Flora, V. Stoianovici, M. Anghelescu etc.

Toate comunicările prezentate la acest simpozion, împreună cu discuțiile respective, vor fi editate de organizatori într-un volum special, în limbile română și sîrbă.

MIRCEA ANGHELESCU

TATIANA REPINA, *Румынский язык*, грамматический очерк, литературные тексты с комментариями и словарем, Издательство Московского Университета, 1968, 189 p. (sub redacţia lui R. A. Budagov şi N. S. Cemodanov).

Publicată în colecţia „Языки Мира", cartea Tatianei Repina este o prezentare a problemelor generale privind gramatica limbii române contemporane.

Apariţia acestei cărţi este o mărturie nu numai a interesului cu care profesorii şi studenţii de la Facultatea de filologie a Universităţii „Lomonosov" din Moscova studiază limba română, ci şi a interesului pe care alte categorii de cititori sovietici îl manifestă pentru cunoaşterea limbii şi literaturii noastre.

Este, firește, meritul autoarei că a dat o dovadă concretă a acestui interes faţă de limba română.

Cartea se deschide cu un scurt istoric asupra evoluţiei limbii române, în care se fac şi cîteva caracterizări asupra specificului limbii noastre ca limbă romanică.

Materialul este organizat în următoarele capitole: *Fonetică*, *Morfologie*, *Elemente de sintaxă*, *Texte însoţite de comentarii*, *un vocabular român-rus* şi *o anexă cuprinzînd verbe cu particularităţi în conjugare*. Spaţiul cel mai larg este acordat morfologiei, sintaxa fiind tratată într-un număr de pagini mai redus — poate prea redus (13 p.).

Autoarea reuşeşte să prezinte cititorilor aspectele principale ale structurii gramaticale româneşti, să pună în evidenţă fapte şi fenomene specifice limbii române, dovedindu-se o bună cunoscătoare a acestora. În numeroase cazuri se dau, în note de subsol, informaţii interesante referitoare fie la fapte de gramatică istorică, fie la fapte şi tendinţe caracteristice pentru româna actuală. Interesante sînt şi comparaţiile cu alte limbi romanice (îndeosebi cu franceza şi italiana), care au rolul de a sublinia individualitatea limbii noastre.

Avem însă impresia că elementele specifice limbii române ar fi fost mai pregnant puse în lumină dacă autoarea ar fi dat lucrării o organizare mai adecvată scopului pe care şi-a propus să-l atingă prin cartea în discuţie. Personal, am încercat o oarecare nedumerire în ce priveşte scopul cărţii: a intenţionat autoarea să dea lucrării sale un caracter de informare teoretică asupra limbii române, sau un caracter practic, cu scopul de a oferi cititorilor o carte de învăţare a limbii române? Prezenţa în lucrare a textelor literare însoţite de note şi comentarii de limbă, precum şi de vocabularul român-rus din final ar putea fi o dovadă că autoarea a urmărit cel de-al doilea scop.

În primul caz, este perfect legitimă încercarea autoarei de a discuta unele probleme

u caracter teoretic, care însă l-ar fi putut interesa mai puțin pe cititorul dornic să învețe limba română, decît îl interesează problemele care constituie dificultăți în însușirea limbii române de către vorbitorii de limbă rusă. De aceea credem că ar fi fost necesară și binevenită în introducere o explicație lămuritoare atît asupra caracterului lucrării cît și asupra criteriilor aplicate în sistematizarea materialului.

În organizarea expunerii în capitolul *Morfologie*, ar fi fost preferabile, credem, criteriile adoptate de *Gramatica* Academiei atît în prezentarea succesivă a părților de vorbire flexibile și neflexibile, cît și în prezentarea fiecărei părți de vorbire. Autoarea tratează adverbul, prepoziția și conjuncția înaintea verbului, prezintă declinarea la capitolul consacrat *Articolului* (și nu la cel consacrat *Substantivului*). În prezentarea prepozițiilor era poate mai util pentru cititor să se aplice ori criteriul frecvenței, ori acela al polivalenței semantice (s-ar fi dovedit astfel că prepoziția *de* este cea mai frecventă). La conjuncții, chiar și aplicarea criteriului alfabetic (folosit și în *Gramatica* Academiei) ar fi evidențiat faptul, caracteristic pentru română, că una și aceeași conjuncție are multiple valori gramaticale și introduce mai multe feluri de subordonate (de ex. conjuncția *că* introduce 9 subordonate).

Așa cum am afirmat, Tatiana Repina se dovedește a fi o bună cunoscătoare a limbii române, știind să se oprească în expunerea sa asupra unor aspecte importante specifice structurii gramaticale românești, dînd atenția cuvenită celor cîteva probleme care prezintă un grad de dificultate pentru cititorul sovietic. Ne referim la acele categorii morfologice inexistente în gramatica limbii ruse ca, de exemplu, articolul, vocativul, conjunctivul etc.

În prezentarea sistemului fonetic românesc, autoarea acordă o atenție deosebită unor probleme importante ca: diftongii și triftongii, opoziția consoanelor dure și moi, alternanțele. (În treacăt fie spus, de alternanțele vocalice și consonantice s-ar fi putut vorbi nu numai cu privire la lexic, ci și la morfologie, domeniu în care, după cum se știe, importanța funcției gramaticale a acestor alternanțe se poate ușor evidenția.)

Dintre problemele tratate la morfologie, se remarcă următoarele: numărul substantivelor, folosirea cazurilor — în special vocativul —, folosirea articolului, pronumele și verbul. Binevenite sînt și informațiile despre sufixele românești, la substantiv și adjectiv, și cele despre sufixe și prefixe la verb.

În ceea ce privește sintaxa, autoarea a acordat mai multă atenție propoziției decît frazei, care e tratată mai succint. Textele literare (din Caragiale, Creangă, Sahia, Sadoveanu și Arghezi) sînt însoțite de bogate note lexicale și gramaticale și de un vocabular. Printr-o corelație a adnotărilor la texte cu vocabularul final, corelație făcută cu atenție și potrivit unor criterii precise, s-ar fi evitat nu numai puținele erori și inconsecvențe, dar și unele repetări sau notări superflue.

Deși nu ne-am propus să facem observații de detaliu, legate de o problemă sau alta în care se pot formula rezerve față de afirmațiile, argumentele sau exemplele autoarei, ne vom îngădui să notăm doar un singur fapt, și anume: problema mult discutată a genului neutru în limba română (mulți cercetători, printre care și acad. Al. Graur, și-au spus părerea în diverse studii) ar fi putut fi prezentată mai sistematic și mai clar. De asemenea, ar fi fost indicat să se opereze cu termenul de **neutru** (*средний род*), și nu cu cel de **ambigen** (*обоюгный род*), primul fiind recomandat de *Gramatica* Academiei și adoptat și de alte lucrări de limbă română.

Fără îndoială că în prezentarea limbii române autoarea a fost nevoită să se încadreze într-un număr limitat de pagini (dat fiind și faptul că lucrarea sa apare în cadrul unei colecții).

Meritul deosebit al Tatianei Repina constă, așa cum am arătat, în faptul că, în această prezentare succintă a limbii noastre, a reușit să cuprindă cîteva din problemele esențiale pe care trebuie să le cunoască cei care studiază limba română și să sublinieze trăsăturile specifice ale românei ca limbă romanică.

Marica Pietreanu

Glosar dialectal. Oltenia, întocmit, sub conducerea lui Boris Cazacu, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Nicolae Saramandu și Magdalena Vulpe, București, Editura Academiei R.S.R., 1967, XLVIII + 130 pag.

Pentru stadiul actual al graiurilor din Oltenia, cercetătorul dispune de trei remarcabile lucrări cu material de informație: *Atlasul*[1], *Textele*[2] și *Glosarul*, elaborate de secția de dialectologie a Centrului de cercetări fonetice și dialectale al Academiei R.S.R. Adăugîndu-le la lucrările mai vechi despre Oltenia (atlase, monografii, studii, articole, note, culegeri de vocabular etc.), observăm că aceasta este provincia românească cea mai studiată din punct de vedere lingvistic. Constituite pe un fond comun de tip ardelenesc, graiurile din Oltenia au evoluat, pe de o parte, în mod unitar, cu trăsături comune și proprii, iar pe de altă parte, în mod divergent, apropiindu-se de unitățile lingvistice învecinate, adică de Banat (cele din nord-vest), de Transilvania (cele din nord și nord-est), de Muntenia (cele din sud și est). Aceste constatări[3] sînt confirmate întru totul de hărțile atlasului, de volumul de texte și de glosarul de care ne ocupăm aici.

Întocmit pe baza textelor înregistrate pentru Arhiva fonogramică a limbii române (AFLR) și a însemnărilor ocazionale ale anchetatorilor pentru atlas, volumul însumează 1650 de cuvinte-titlu[4], cifră de loc impresionantă, cu atît mai mult cu cît unele dintre ele erau cunoscute din cercetările anterioare.

Glosarul cuprinde la început o prefață semnată de B. Cazacu, conducătorul lucrării, o listă a localităților anchetate și a informatorilor, o scurtă înșirare a lucrărilor de referință (dicționare, glosare, reviste cu material lexical oltenesc) și alta de abrevierile folosite. Din bibliografie lipsește, în mod nejustificat, dicționarul lui Frédéric Damé[5], la care s-ar fi putut face unele trimiteri utile, deoarece cuprinde un număr imens de elemente regionale.

În prefață sînt expuse, cu exemplificări criteriile de selectare a materialului și cele de compunere a articolelor din glosar. Astfel, se precizează că volumul cuprinde mai multe categorii de cuvinte, fiecare dintre ele caracterizînd, într-un fel sau altul, vorbirea oltenilor: cuvinte neînregistrate în alte lucrări lexicografice, cuvinte atestate în publicații periodice, regionalisme notate pentru alte provincii, dar neatestate pînă acum și pentru Oltenia, cuvinte cu semantism caracteristic pentru această provincie, variante cu fonetism nespecific Olteniei, variante morfologice, neologisme adaptate altfel decît în limba literară.

Felul structurii articolelor este determinat, în principiu, de faptul că materialul a fost obținut nu printr-o anchetă lexicală directă, ci, indirect, din texte. De aceea, în titlu nu figurează forme gramaticale reconstituite (nominativ singular nearticulat la substantive, infinitiv la verbe), ci formele flexionare, literarizate, impuse de contextul în care apar. În aceasta constă noutatea de redactare a articolelor din acest glosar. Indicațiile gramaticale, trimiterile exacte la localitate și informator, explicarea sensurilor, bogăția de citate (reproduse fonetic), sinonimele, alte forme gramaticale și variantele cuvîntului-titlu, referirile la dicționare, glosare, studii — toate acestea, compunînd structura fiecărui articol, dau glosarului o aleasă ținută științifică, neîntîlnită pînă acum în nici una dintre lucrările de acest gen.

---

[1] *Noul atlas lingvistic român. Oltenia I*, București, 1967.

[2] *Texte dialectale. Oltenia*, București, 1967 (abreviat în text: TD).

[3] Cf. Gr. Brâncuș, *Graiul din Oltenia*, în LR, XI, 1962, nr. 3, p. 259—260.

[4] Numărul real este ceva mai mic dacă ținem seamă că variantele și locuțiunile sînt înregistrate de două ori (o dată în ordinea alfabetică), dar tratate o singură dată (la termenul la care se face trimiterea).

[5] *Nouveau dictionnaire roumain-français*, Bucarest, 1893.

Singura obiecţie cu caracter general este în legătură cu transcrierea fonetică a citatelor reproduse după TD. Deosebirile de transcriere de la citat la text sînt atît de numeroase şi, uneori, atît de mari, încît rămînem cu impresia că materialul înregistrat pe bandă de magnetofon a fost transcris de două ori, de fiecare dată de către altă persoană: o dată pentru citatele din glosar, a doua oară pentru volumul de texte. Chiar dacă la un glosar nu contează prea mult exactitatea reproducerii fonetice a citatului, în cazul de faţă însă consecinţa nepotrivirii de transcriere devine gravă pentru volumul de texte. Mai putem avea oare încredere deplină în transcrierea fonetică a textelor din volum de vreme ce fragmente din aceleaşi texte sînt reproduse altfel în glosar? Care transcriere e corectă: *şi, o̯a, i̯asă, bate, mîi̯nile* etc., cum e în glosar, sau *şî, u̯a, i̯esă, bati, mînile* etc., ca în volumul de texte? La un sondaj efectuat pe sărite, deosebirile de notaţie de la citat la text apar, cantitativ, după cum urmează: *balaur* 2, *bodăcăria* 2, *călcam* 2, *căneasă* 4, *cicicul* 6, *jordene* 4, *mireşitul* 3, *năsturei* 2, *pitează* 5, *răpească* 3, *răzghine* 2, *rîndeşte* 4, *samatoc* 4, 3, *toble* 5, *torul* 2, *ţîlnic* 5, *urdar* 7 etc. Aceste deosebiri nu privesc numai semne diacritice, ci şi litere (*e* în loc de *ă* sau de *i*, *i* în loc de *î* sau de *e*, *s* în loc de *z* etc.) sau chiar cuvinte (de ex. sub *cicicul*: *de păr*, în loc de *to păr*; sub *mireşitul*: *pe fată*, în loc de *fată*). Unele citate sînt alcătuite din construcţii disparate, fără să se indice aceasta prin semne de suspensie (v. de ex. *samatoc*).

În multe cazuri posibilitatea unei confruntări lipseşte din cauză că citatele respective nu apar în volumul de texte.

Trebuie să recunoaştem însă că numeroase citate sînt reproduse după TD cu cea mai mare exactitate.

În continuare, cîteva observaţii de amănunt: *bodăcăria* apare în citat şi în text cu forma *bodocărie* (cu *o* şi fără articol; aceeaşi greşeală sub *stocărie*); *ca pe mînă*, vezi DA, s. *gros*, unde e citată expresia (trebuia arătat că prepoziţia *pe*, ca şi în *ca pe om*, *ca pe tînjală*, apare numai în construcţii comparative privind însuşirea de „gros"); *cicicul*, *mireşitul* apar în citat şi, respectiv, în text şi cu formele nearticulate, care ar fi fost de preferat în titlu; *lemn de două* este, de fapt, ~ *de-a doua*, adică aşezat „de-a latul"; *smetie* e considerat greşit invariantă a lui *zmecie* din citat; *suciloi* e definit prin restricţie („sul subţire de aluat..."), deşi determinarea din citat („suciloi de pîine") presupune şi un *suciloi de humă*, *de caş*, *de marmeladă*, *de fîn* etc.

Despre valoarea şi utilitatea acestui glosar s-a scris deja[6], relevîndu-se mulţimea derivatelor cu prefixele *do-*, *pre-* şi *pro-* (derivate cunoscute numai în zona de sud-vest a dacoromânei), apoi formele particulare ale neologismelor încorporate în graiul oltenesc, bogăţia şi varietatea de sinonime[7]. Înainte de toate însă, acest glosar ne ajută să susţinem cu o dovadă de prim ordin, ideea individualităţii graiului din Oltenia în raport cu cel vorbit în Muntenia.

Februarie 1970

Gr. Brâncuş

EM. VASILIU, SANDA GOLOPENŢIA-ERETESCU, *Sintaxa transformaţională a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 329 p.

O. Apariţia *Sintaxei transformaţionale a limbii române* constituie un moment important în dezvoltarea cercetărilor de gramatică transformaţională din lingvistica romă-

[6] Vezi recenzia lui I. Mării, în „Cercetări de lingvistică", XIII, 1968, nr. 2, p. 367—368.

[7] Vezi articolul lui Paul Lăzărescu, în SCL, XVIII, 1967, nr. 6, p. 617 ş.u., privitor la termenii olteneşti care denumesc *toba* „mezel".

nească : față de lucrările anterioare, care urmăreau aspecte fragmentare ale limbii române, Em. Vasiliu și Sanda Golopenția — Eretescu realizează o descriere transformațională de mari proporții, cuprinzînd sintaxa românească în *totalitatea ei*. Limba română se numără printre primele limbi din lume supuse unei asemenea descrieri.

0.1. *Sintaxa transformațională a limbii române* este organizată în trei părți : *partea introductivă*, cuprinzînd o prefață, referințe bibliografice, un capitol de informație teoretică, un capitol destinat metodei și altul cu observații tehnice ; *partea construcțională*, alcătuită din reguli de structură a frazei, reguli de subcategorizare și reguli lexicale, *partea transformațională*, alcătuită din reguli de transformare.

1.0. Capitolul teoretic (p. 15 — 57), în care se găsește o expunere clară și destul de cuprinzătoare a principalelor teze și concepte ale transformaționalismului, are rolul de inițiere în studiul gramaticii transformaționale, făcînd cartea accesibilă și unui cititor mai puțin familiarizat cu această teorie.

1.1. *Sintaxa transformațională a limbii române* reflectă stadiul teoretic atins în 1965, anul apariției lucrării lui N. Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, „...cu toate progresele realizate din 1957, dar și cu lacunele, cunoscute sau necunoscute, care persistau încă în stadiul 1965" (p. 8).

Ca lacune teoretice ale anului 1965, autorii menționează pe de o parte „nivelul destul de scăzut de formalizare a componentului transformațional" (p. 8), iar pe de altă parte faptul că „nu este precizată din punct de vedere teoretic *natura* raporturilor dintre gramatică și semantică și *măsura* în care semantica intervine în formularea regulilor gramaticale" (subl E. V. și S.G.E.) (p. 9).

1.2. Scopul lucrării a fost elaborarea în întregime a componentului sintactic pentru o gramatică transformațională a limbii române.

Cum această întreprindere a început într-un moment cînd numărul cercetărilor parțiale de gramatică transformațională a limbii ro mâne era redus, iar spiritul lor, eterogen — unele fiind elaborate în lum :) ucrării lui N. Chomsky din 1957, iar altele pe baza lucrării din 1965 — , sarcina autorilor *Sintaxei transformaționale a limbii române* a fost extrem de anevoioasă, fiind obligați să construiască o gramatică aproape în întregime.

În aceste condiții, autorii și-au propus, în mod deliberat, să neglijeze detaliile și să se mențină la un nivel general al analizei. *Sintaxa transformațională a limbii române* este concepută „ca o primă aproximare a unei descrieri de ansamblu" (p. 8), „ca un punct de plecare pentru viitoarele studii de gramatică transformațională a limbii române" (p. 8), „ca o bază pentru rafinări ulterioare" (p. 63).

Pentru o gramatică care operează la un grad relativ mare de generalitate, o serie de fapte devin nesemnificative și, în consecință, pot fi neglijate. De exemplu, în subcategorizarea verbului autorii consideră nerelevante trăsături sintactice ca : lipsa subiectului, ocurența conjuncțiilor *că*, *să* sau *dacă*, ocurența unui predicativ substantival sau adjectival, admiterea sau non-admiterea pasivizării. Eliminarea acestor trăsături sintactice se întemeiază pe rațiuni diferite : a) la gradul de generalitate cu care se operează, subcategorizarea se realizează numai pînă la un anume nivel al derivației, de exemplu pînă la nivelul trăsăturilor sintactice ± [— Predicativ], ± [— Conjuncție], devenind nesemnificative pentru subcategorizare simbolurile aflate sub dominanța acestora. Nu interesează deci că unele verbe tolerează un predicativ substantival, altele un predicativ adjectival, iar altele, atît un predicativ substantival cît și unul adjectival sau faptul că unele verbe tolerează conjuncția *că*, altele pe *să*, altele pe *dacă*, altele pe *că* și *să*, sau pe *că* și *dacă* ; b) la un grad mai mare de generalitate, construcții mai puțin frecvente, în mare măsură izolate în sistem, devin nesemnificative. În această situație se găsesc construcțiile impersonale de tipul : *Îi arde de glumă*, *I s-a urît de școală*, *Nu-i pasă de nimic*, *Îi pare bine de ceva* etc. și construcțiile tranzitive neadmițînd pasivizarea, de tipul : *Ion are o carte*, *Ion vrea o prăjitură*, care nu se au în vedere în subcategorizare.

1.3. Ca mod de organizare a gramaticii, autorii adoptă modelul lui N. Chomsky, care stabilește distincția între componentul sintactic, cu rol generativ, și componentele fonologic și semantic, cu rol interpretativ, iar în interiorul componentului sintactic, între subcomponentul de bază, care generează secvențele structurii de adîncime, și subcomponentul transformațional, care convertește aceste secvențe în secvențe ale structurii de suprafață.

Această divizare este prezentă atît în circumscrierea domeniului — exclusiv la componentul sintactic —, cît și în organizarea internă a lucrării, în care se disting o parte destinată regulilor de structură a frazei și alta destinată regulilor de transformare.

Dar autorii nu pierd din vedere o caracteristică esențială a modelului transformațional, în cadrul căruia componentele se intercondiționează, integrîndu-se în ansamblu și alcătuind un sistem unitar, ceea ce explică și desele referințe extrasintactice, în special de natură semantică.

Și între partea construcțională și cea transformațională autorii nu stabilesc o delimitare rigidă și apriorică, „repartizarea faptelor între construcțional și transformațional fiind în permanență controlată de criteriul simplității" (p. 61), în sensul că introducerea unei structuri prin reguli de constituenți sau prin reguli de transformare reprezintă, de fiecare dată, rezultatul unei analize, al cărei scop este evaluarea soluției din punctul de vedere al simplității.

Uneori nici prezentarea nu urmează strict cele două diviziuni, unele observații de natură transformațională fiind incluse în partea destinată regulilor de constituenți, în cazul unor transformări care nu formează obiect de discuție aparte.

2.1. Partea construcțională cuprinde 24 de reguli de structură a frazei — toate noncontextuale —, iar pentru fiecare regulă de structură a frazei sînt formulate regulile de subcategorizare și lexicale corespunzătoare.

Partea transformațională include 23 de reguli de transformare (de suprimare, de repoziționare și de înlocuire a simbolurilor), care, cu cîteva mici excepții, au caracter obligatoriu. Preocupați permanent de problema evaluării simplității gramaticii, autorii subordonează acestei probleme și opoziția transformare obligatorie/ transformare facultativă, considerînd, după cît se pare, că transformările obligatorii sînt mai economice în ansamblul gramaticii și acordîndu-le deci prioritate.

Autorii adoptă punctul de vedere al lui N. Chomsky, 1965, potrivit căruia transformările sînt semantic vide, păstrînd integritatea semantică a enunțului, ceea ce explică lipsa în întregime a transformărilor de introducere de simboluri noi, precum și soluția concretă adoptată în cazul articolului și al obiectului direct introdus prin *pe*. Atît articolul cît și *pe* sînt introduse obligatoriu în structura de adîncime, iar secvențele care conțin substantive nearticulate și obiecte directe fără *pe* sînt considerate în exclusivitate secvențe ale structurii de suprafață, unde se obțin printr-o transformare de suprimare a articolului, respectiv a lui *pe*. Ne întrebăm dacă, din punct de vedere teoretic, nu poate fi admisă ipoteza existenței unor transformări de inserare, care să introducă simboluri redundante din punct de vedere semantic.

Capitolul transformărilor cuprinde indicații riguroase de ordonare, date pentru fiecare regulă în parte, dar și la sfîrșitul capitolului într-o prezentare recapitulativă.

2.2. O încercare de comparație a gramaticii Vasiliu — Golopenția cu fragmentele de gramatică elaborate de N. Chomsky și cu gramaticile transformaționale ale altor limbi, cunoscute de noi, pune în evidență deosebiri numeroase, determinate, credem, pe de o parte, de adaptarea modelului chomskyan la materialul românesc, iar pe de altă parte, de faptul că gramatica Vasiliu — Golopenția se bazează pe o analiză mai detaliată și mai nuanțată a structurii enunțului.

Dintre aceste deosebiri menționăm: inventarul de simboluri și de reguli, în parte, diferit — diferența în inventarul de reguli nu vizează numai regulile de transformare, în cazul cărora este firesc să existe deosebiri între gramaticile transformaționale ale unor limbi diferite, ci și regulile de structură a

frazei — ; în rescrierea simbolului complex Nominal apar şi alte trăsături inerente (ex. [±Pluralitate]); în subcategorizarea Verbului, pe lîngă subcategorizarea contextuală în funcţie de modificatorii aflaţi direct sub dominanţa lui GV (= Grup verbal), este sugerată o subcategorizare noncontextuală în funcţie de trăsături inerente ale lui V (= Verb) ca: [± Acţiune], [± Factitiv], [±Eventiv]; tranformarea pasivă este condiţionată de ocurenţa în enunţ a unui verb tranzitiv, şi nu de ocurenţa Modalului.

În alte situaţii, însă, se păstrează interpretările şi soluţiile adoptate de N. Chomsky: se distinge, de exemplu, Modalul de GAv (= Grup adverbial), introducîndu-se Modalul sub dominanţa directă a lui GV[1]; GAv apare în exclusivitate sub dominanţa lui G Pred (= Grup predicativ)[2]; G Prep (= Grup prepoziţional) apare într-un singur punct al derivaţiei, sub dominanţa directă a lui GV[3]; se menţine în derivaţie — la acelaşi nivel cu simbolul GN (= Grup nominal) — simbolul Predicativ[4].

3. O privire de ansamblu asupra *Sintaxei transformaţionale a limbii române* ne permite să subliniem cîteva aspecte care dau valoare deosebită lucrării.

— În *Sintaxa transformaţională a limbii române*, modelul lui Chomsky este aplicat pe un material de limbă nou — limba română — , care, în multe privinţe, este mai complicată decît engleza.

— În raport cu fragmentele de gramatică ale lui N. Chomsky şi cu alte gramatici transformaţionale cunoscute de noi, descrierea cîştigă în amploare şi rafinare, în sensul că gramatica cuprinde un număr mult mai mare de fapte şi le interpretează mai nuanţat[5]. Din acest punct de vedere, cartea aici în discuţie este o dovadă concludentă a faptului că formalizarea se poate realiza pînă la grade de generalitate din ce în ce mai scăzute, cuprinzîndu-se aspecte cît mai numeroase şi mai detaliate dintr-o limbă.

— În cuprinsul acestei lucrări sînt discutate, din punctul de vedere al teoriei transformaţionale, aspecte puţin înregistrate în lucrările transformaţionale: omonimia şi sinonimia sintactică.

— Subliniind în permanenţă aspectele insuficient clarificate şi direcţiile încă neexplorate în cercetarea transformaţională, introducînd numeroase sugestii teoretice şi aplicative asupra unor probleme care nu formează obiectul expres al cărţii, autorii *Sintaxei transformaţionale a limbii române* deschid ample perspective de cercetare pentru gramatica transformaţională românească.

---

[1] Pentru limba română, ni se pare că statutul Modalului este asemănător cu al oricărui grup circumstanţial şi deci nu este justificată includerea Modalului sub dominanţa directă a lui GV. Înşişi autorii îşi modifică ulterior punctul de vedere; cf. în acest sens, Sanda Golopenţia — Eretescu, *La génération des constructions modales en roumain*, în „Cahiers", V, p. 67—82.

[2] Dacă se au în vedere toate construcţiile prepoziţionale ale limbii române, se constată că statutul lui GAv este diferit: în unele construcţii ocurenţa lui GAv este opţională, în altele este obligatorie. Se disting deci: un GAv aflat sub dominanţa lui G Pred, care nu participă la subcategorizarea lui V, şi un GAv aflat sub dominanţa directă a lui GV, care participă la subcategorizarea lui V. Pentru discuţie, cf. Gabriela Pană-Dindelegan, *The Adverbial — Phrase and the Quantitative — Phrase, Relevant Determinants for the Subcategorization of the Verb*, în RRL, 1970, nr. 1, p. 3 şi urm.

[3] Pe baza statutului diferit al lui G Prep în limba română, se distinge grupul prepoziţional necircumstanţial, aflat sub dominanţa directă a lui GV, de grupul prepoziţional circumstanţial. În cadrul grupului prepoziţional cicumstanţial, se disting: un G Prep de sub dominanţa lui GAv, care se găseşte, la rîndul lui, sub dominanţa lui GV, şi un G Prep de sub dominanţa lui GAv, aflat, la rîndul lui, sub dominanţa lui G Pred.

[4] Plecînd de la observaţia că Predicativul domină simbolurile GN şi GAj (= Grup adjectival), ni se pare că Predicativul are o situaţie asemănătoare cu Obiectul direct sau indirect, considerate de N. Chomsky şi de Vasiliu — Golopenţia ca simboluri funcţionale, şi nu categoriale, şi de aceea excluse din derivaţie.

[5] Această observaţie nu intră în contradicţie cu discuţia din § 1.2., deoarece constatarea făcută aici are în vedere o situaţie comparativă.

— Lucrarea adînceşte analiza distributivă a enunţului, urmărind mai detaliat posibilităţile combinatorii ale constituenţilor şi mai nuanţat tipurile de structuri şi de relaţii. Din acest punct de vedere, rezultatele *Sintaxei* sînt utile şi pentru gramatica românească cea mai tradiţională.

În lumina celor arătate, considerăm că *Sintaxa transformaţională a limbii române* reprezintă una din lucrările de bază ale bibliografiei general transformaţionale, importanţa acestei cărţi depăşind scopul strict pentru care a fost elaborată.

Gabriela Pană-Dindelegan

Dicţionar de expresii şi locuţiuni româneşti, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1969.

Utilitatea unui dicţionar explicativ de expresii şi locuţiuni este aproape axiomatică şi a fost adesea subliniată. Într-un articol cu caracter de bilanţ, cunoscutul folclorist Archer Taylor, cercetător perseverent al proverbelor şi formelor idiomatice ale limbilor, constata, cu cîţiva ani în urmă, că „frazele proverbiale" (engl. *proverbial phrase*, termen prin care A. T. înţelegea tocmai clişeele verbale, expresiile şi locuţiunile de toate felurile) sînt elemente care „...indică clar calităţile sociale, naţionale şi idiomatice inerente unei tradiţii lingvistice"[1]. Să adăugăm la acestea valorile stilistice, aspectele gramaticale şi istorice pe care „frazele proverbiale" le conservă şi ne vom da seama că o astfel de realizare se înscrie într-un domeniu care trebuie să aparţină de drept lingviştilor, deşi, paradoxal, tocmai aceştia l-au abordat mai puţin.

Tradiţia dicţionarelor de expresii şi locuţiuni, începînd, se pare, de la Erasmus — autor a două importante culegeri de acest fel: *Adagiorum Chiliades* (1508) şi *Parabolae seu similia* (1514) — este de mai bine de patru secole foarte bogat reprezentată în cultura anglo-saxonă şi romanică dar mai puţin consolidată în România. Pînă la monumentala culegere a lui I. A. Zanne, *Proverbele românilor* (1895—1901) care cuprinde, alături de proverbe şi zicători, numeroase „asemănări, idiotisme şi cimilituri" (în special capitolele XXII şi XXIII) s-ar mai putea semnala culegerea lui Iordache Golescu, rămasă în manuscris, şi un interesant studiu asupra locuţiunilor populare, aparţinînd lui Urban Jarník: *Sprachliches aus rumaenischen Volksmaerchen* (Wien, 1877). Dar, cu toate că, de la *Dicţionarul* lui Massim şi Laurian, maximele, expresiile şi locuţiunile vor fi incluse frecvent în toate dicţionarele limbii române, nu sînt de semnalat dicţionare speciale sau lucrări de sinteză asupra lor[2].

Un *Dicţionar de expresii şi locuţiuni româneşti* are, astfel, menirea de a umple un gol nu o dată simţit de către cei ce se ocupă cu studiul limbii române sub toate aspectele, dar şi de către cei interesaţi, ca amatori, de limba lor maternă.

Tocmai de aceea o prefaţă mai amplă, în care colectivul de autori al dicţionarului să-şi fi precizat metoda şi criteriile de selectare a materialului, ar fi fost absolut necesară; sumarele indicaţii de folosire a dicţionarului nu pot suplini lipsa unei astfel de prefeţe, mai cu seamă atunci cînd este vorba de „o primă realizare de acest fel în lexicografia românească actuală", cum se specifică

[1] Archer Taylor, *The Collection and Study of Proverbs*, în „Proverbium", nr. 8, 1967, p. 173.

[2] Studiul realizat de Florica Dimitrescu, *Locuţiunile verbale în limba română* (1958), deşi tratează multe aspecte lexicologice, rămîne o cercetare gramaticală.

într-o scurtă prezentare pe supracopertă. Aflăm, astfel, din același text, că dicționarul nu cuprinde proverbe.

Totuși, acestea apar consecvent în cuprinsul întregii lucrări și, dacă n-ar fi decît acea „calitate incomunicabilă" (engl. *incommunicable quality*) de care vorbește Archer Taylor [3], tot ar putea fi cu ușurință identificate : *Apele line sînt adînci, Singele apă nu se face, Bețivului și dracul îi iese cu ocaua înainte, Capra sare masa și iada sare casa, Cine fuge după doi iepuri nu prinde nici unul, Cum e turcul și pistolul, Vrabia mălai visează*, și multe altele. Să fi avut autorii în vedere un criteriu „al circulației" [4], potrivit căruia au selectat totuși cele mai răspîndite proverbe ?

Prefața ar fi avut și menirea de a preciza perioada din istoria limbii române la care *Dicționarul* se raportează. După materialul cuprins se pare că aceasta nu a fost limitată ; expresii ca : *A-și căpăta halageaua, A bate halcaua, A face nart* (*la ceva*), *A scoate pe cineva la selemet*, atestînd o veche influență turcă („... cu sulița la halca nu prea lesne avea potrivnic", spune Grigore Ureche despre Bogdan Lăpușneanu), ne duc spre secolul al XVI-lea. De ce ar lipsi atunci multe locuțiuni autohtone, deosebit de interesante, din paginile marilor cronicari ? *A umbla* (*la cineva*) *ca la sită, A pleca capul sub talpele* (*cuiva*), la Gr. Ureche ; *A sta ceva într-un fir de păr, A se oploși pe lîngă cineva, A cîrpi o treabă*, la Miron Costin ; *A stinge focul cu paie, A se curăți de grijă, A-și strica obrazul*, la Neculce.

Pe de altă parte, sînt incluse în *Dicționar* expresii încă nestabilizate pe deplin sau, poate, în curs de consacrare) acestea din urmă preluate de multe ori din limbajele specializate) care ar fi trebuit clasate într-un capitol separat, multe din ele nefiind încă sigure : *A face cor cu alții, A se eclipsa, A face apel* (sau *a apela*) *la luminile cuiva, A avea presă bună* (sau *proastă*), *A da în public* (ar fi fost poate mai indicat *A face public*), *A pune aprobarea* (circulă în paralel cu *A da aprobarea*) etc.

În sfîrșit, lipsește din economia dicționarului un glosar, necesar pentru ca cititorul să-și poată da seama și de sensul propriu al unor cuvinte aflate în nucleul unor expresii, oferind acestuia în plus posibilitatea de a-și explica singur expresia și de a-i reface, eventual, istoria. Iată numai cîteva din cuvintele-titlu care ar fi trebui glosate : *augur, azbuche* (de la primele litere ale alfabetului slavon), *călifar, caiafă, halcă, halageá, hlobă, leucă, nart, potcă, potîng, priloc, sprăfcă, suvelniță, tărbacă*.

Este, desigur, foarte dificil a descoperi niște criterii sigure pentru delimitarea precisă a genurilor în care se pot încadra mesajele atît de diverse, fie din punct de vedere al conținutului, fie din perspectiva funcției pe care o îndeplinesc, numite de multe ori nediferențiat și confuz cu termeni echivoci ca : „expresie", „zicătoare", „locuțiune" și pentru care limbajul popular folosește denumirile de „vorba ceea", „vorba veche", „vorba aluia", ce sînt, fără îndoială, mult mai sugestive dar, în același timp, mult mai generale. Pentru a se putea acționa cu siguranță în acest domeniu trebuie delimitate și definite cel puțin următoarele categorii : *proverb, zicătoare, locuțiune, expresie*. Potrivit unui criteriu pe care l-am putea numi „funcțional-contextual", bazat pe descrierea funcțiilor mesajului dată de R. Jakobson [5] și, concomitent, pe poziția mesajului față de context, se poate încerca o astfel de categorizare. Se va constata astfel relativa independență a proverbului față de context, în opoziție cu dependența necesară a celorlalte tipuri. Termenul de „context" trebuie înțeles aici într-un sens mai larg decît cel lingvistic : nu este vorba numai de un context ocurent, ci și de unul „potențial", presupus. Punerea verbelor din componența expresiilor la infinitiv ca și introducerea unor pronume nehotărîte (De ex. : *A ține cuiva isonul*) relevă

[3] Cf. Archer Taylor, *The Proverb*, 1962, p. 2.

[4] Criteriu aplicat cu succes de către John Bartlett, de exemplu, în culegerea sa *Familiar Quotations* (1855), adusă azi de filologii americani la cea de a 13[a] ediție (1955), culegere care cuprinde numai maximele culte, proverbele și locuțiunile în uz curent.

[5] Cf. R. Jakobson, *Stilistică și poetică*, în *Probleme de stilistică*, București, Editura științifică, 1964.

tocmai această strînsă legătură cu un context concret. Situația este asemănătoare și în cazul locuțiunilor cu funcție atributivă care nu capătă valoare decît în prezența unui termen ocurent într-o expresie oarecare (De ex. *Plin ochi*). La acest prim nivel de diferențiere, criteriul funcțional evidențiază preponderența funcției referențiale secondată de cea poetică în cazul proverbelor (în măsura în care proverbul înseamnă și „precept" — deci comunicare directă de cunoștințe — pe locul al treilea în ierarhia funcțiilor s-ar putea situa funcția conativă), față de preponderența funcției poetice dublată de funcția emotivă în cazul celorlalte categorii, care de multe ori sînt simple figuri de stil (De ex. : *Ca din topor* — comparație, *Obraz subțire* — epitet, *A scoate obrazul în lume* — sinecdocă etc.). La un al doilea nivel, intră în discuție un criteriu „al comutării în context" și, în felul acesta, se desprinde categoria zicătorii, reprezentînd mesaje prin care se produc modificări evidente în planul conținutului, mai puțin liberă față de context decît proverbele dar mai mult decît expresiile și locuțiunile (De ex. : *După ploaie căpeneag* — 'relativ la o problemă inactuală', *Ce-i în gușă și-n căpușă* — 'despre un om sincer'). Mult mai greu de sesizat ar fi o trăsătură definitorie care să delimiteze locuțiunile față de expresii. Se poate pune în discuție unitatea semantico-sintactică mult mai strînsă între elementele componente ale locuțiunii față de relativa independență a elementelor din componența unei expresii (Comp. : *A face bucăți pe cineva* față de *A i-o face cuiva*).

Fără îndoială, criteriul propus nu este singurul posibil ; nici nu am dorit de fapt să-i afirmăm universalitatea, ci doar să încercăm a sugera că există soluții de sistematizare a materialului în domeniul atît de complex și dificil pe care-l discutăm, respectiv — metode mai apropiate de obiectivitate în organizarea unui dicționar al elementelor idiomatice.

O problemă foarte importantă pe care o ridică *Dicționarul* examinat aici este aceea a stabilirii „elementului semnificativ al expresiei" care va deveni apoi cuvînt-titlu în dicționar, operație absolut necesară pentru a conferi unei astfel de lucrări caracterul unui instrument de lucru și, totodată, sistem de referință.

Autorii ne avertizează că „Alegerea cuvîntului-titlu al expresiilor s-a făcut ținînd seama de importanța semnificației pe care o are cuvîntul respectiv în expresie", iar atunci cînd doi termeni sînt deopotrivă de semnificativi, „drept cuvînt-titlu a fost ales, în general, primul dintre cei doi termeni" (p. 7). De fapt, tocmai în această din urmă situație criteriul ni se pare șubred. Zicătorile, expresiile și locuțiunile sînt, după cum s-a văzut, mai strîns legate de contextul în care apar. În același timp, în sintagma pe care ele o reprezintă, există de asemenea niște relații foarte strînse care le conferă uneori însăși funcția specifică. Astfel, în *A bate șaua să priceapă iapa*, tocmai relația dintre cuvintele *șaua* și *iapa* este definitorie. A alege drept cuvînt-titlu pe primul care apare este un criteriu cu totul arbitrar (culmea este că în dicționar expresia de mai sus este clasată la termenul *iapă* !). Alteori autorii nu sesizează cu precizie termenul semnificativ : *Vrabia mălai visează* este clasat la *mălai* în loc de *a visa* (este vorba de o comparație : 'a visa mălai ca vrabia flămîndă'), *Cum e nașul și finul* — la *naș* în loc de *fin* (de fapt, comparația se face în favoarea celui de al doilea termen), la fel *Cum e turcul și pistolul* clasat la *turc*.

În *Proverbele românilor*, vol. IX, I. A. Zanne ordonează „asemănările în literatura populară" luînd ca termen-titlu sensul semnificativ ce *rezultă* din expresie, sub *a bate* apar astfel : *A bate ciobănește, A pisa ca mărul, Măr, A face pastramă, A-i face spinarea / Ca căldarea*. Nici acest criteriu nu este recomandabil pentru că, în felul acesta, se micșorează caracterul explicativ, dar Zanne a întocmit o culegere și nu un dicționar. Poate că ar fi fost indicat să se noteze expresiile care conțin două sau mai multe cuvinte semnificative sub fiecare din acestea.

Toate expresiile a căror semnificație de bază este o determinare ar fi trebuit indicate sub termenul determinat pentru că acesta suferă modificări semantice, și nu sub determinant (atribut sau complement), *A umbla creanga, A umbla cu pantahuza, A umbla*

în poghiazuri etc. ar fi fost astfel clasate sub cuvîntul comun *a umbla* ceea ce ar fi simplificat mult și structura dicționarului, respectiv mînuirea lui.

Observațiile ar putea continua în ceea ce privește unele chestiuni de amănunt ale dicționarului: omiterea unor sensuri la unele expresii sau chiar a unor expresii întregi de mare circulație (*Înalt ca bradul, Rîde ciob de oală spartă, A-și ieși din țîțîni, A-i sări cuiva mușțarul* etc.), criteriul după care dintr-un șir de sinonime s-a ales un anume termen pentru a fi desemnat cuvînt-titlu (criteriu care este, ce-i drept, explicat, dar foarte pe scurt și neargumentat) sau modul de alcătuire al indicelui de cuvinte de la sfîrșitul volumului. Dar nu examinarea pedant-critică a fost intenția noastră. *Dicționarul de expresii și locuțiuni românești* există acum și marchează în orice caz un început de drum. Orice observație critică nu trebuie interpretată altfel decît ca o eventuală sugestie pentru lucrări viitoare de același fel.

Cezar Tabarcea

DIMITRIE EUSTATIEVICI BRAȘOVEANUL, *Gramatica românească, 1757. Prima gramatică a limbii române.* Ediție, studiu introductiv și glosar de N. A. Ursu, București, Editura științifică, 1969, XXXVI (+1) p. + 156 (+2)p.

Publicarea de către N. A Ursu a *Gramaticii românești* scrisă cu peste două secole în urmă de Dimitrie Eustatievici Brașoveanul, directorul școlilor neunite din Ardeal, este nu numai un omagiu adus acestui promotor al culturii românești din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, ci și un mijloc de a face cunoscută prima încercare de descriere sistematică și de normare a limbii române, precum și una din primele manifestări de teorie literară în cultura românească[1].

Prin limba în care se exprimă autorul și prin clasificările și regulile gramaticale formulate, gramatica lui Dimitrie Eustatievici Brașoveanul este un document de limbă românească de la mijlocul secolului al XVIII-lea, și totodată, o primă sinteză a normelor caracteristice acestei etape de dezvoltare a limbii literare.

Ediția gramaticii, păstrată în două manuscrise, unul fiind autograful traducătorului, datat 1 septembrie 1757, celălalt fiind o copie fidelă a primului, datat 1774, cuprinde un remarcabil studiu introductiv, textul gramaticii, compus din patru părți — *Partea întîi*: *Pentru ortografie*; *Partea a doao*: *Pentru etimologhie*; *Partea a treia*: *Pentru sintaxis*; *Partea a patra*: *Pentru prosodie* — și un glosar conținînd terminologia gramaticală folosită de Eustatievici și cuvintele cu sens diferit de cel actual aflate în text.

În amplul studiu introductiv, sprijinit pe o documentație bogată, N. A. Ursu relatează biografia autorului, insistînd asupra datelor semnificative pentru formația sa morală și spirituală și evidențiindu-i contribuția la ridicarea culturală a românilor din Transilvania. Enumerînd lucrările alcătuite de Dimitrie Eustatievici, destinate învățămîntului școlar, autorul ediției gramaticii îi mai atribuie două manuale: *Bucoavnă pentru pruncii cei românești*, Sibiu, 1788 și *Catihisis mic sau scurtată pravoslavnică mărturisire a legii cei neunite*, Sibiu, 1789, ambele cu text paralel român-german. Cel de al doilea este, după

[1] Vezi studiul lui Dimitrie Popovici, *Primele manifestări de teorie literară în cultura românească*, în „Studii literare", II, 1943, p. 9—13, apud N. A. Ursu, *op. cit.*, p. XIV. Partea consacrată prozodiei este considerată de regretatul istoric literar cel dintîi tratat românesc de versificație.

opinia lui N. A. Ursu, o reeditare a *Catehismului sîrbesc-german-român*, considerat de Sulzer a fi opera lui Eustatievici, dar pe care N. A. Ursu îl atribuie mai degrabă cuiva însărcinat cu organizarea şcolilor elementare din Banat decît lui Eustatievici.

Discutînd ipoteza paternităţii lui Eustatievici asupra unor însemnări de cronică aflate într-un manuscris miscelaneu, publicate în 1932 de Nicolae Iorga [2], N. A. Ursu respinge părerea savantului român cu argumente de ordin stilistic şi lingvistic.

După această punere la punct a bibliografiei lucrărilor lui Dimitrie Eustatievici, N. A. Ursu trece la opera prin care cărturarul ardelean a rămas cunoscut în istoria lingvisticii româneşti. Privitor la geneza operei, el combate părerea emisă în 1885 de A. D. Xenopol şi de C. Erbiceanu, după care lucrarea ar fi fost scrisă din porunca domnitorului Constantin Mavrocordat, susţinînd că ea a fost alcătuită din iniţiativa proprie a lui Eustatievici, din dorinţa de a înzestra limba română cu o gramatică.

Faţă de cercetările anterioare privitoare la izvoarele acestei prime încercări de codificare a limbii române, N. A. Ursu aduce un punct de vedere nou [3], sprijinit pe argumente incontestabile. El adaugă la izvoarele slavone şi greceşti un izvor latin, identificat în *Elementa grammaticae latinae* a lui Gregorius Molnar, apărută la Cluj în 1556 şi reeditată de foarte multe ori în cursul secolelor al XVII-lea, al XVIII-lea şi al XIX-lea în Transilvania, Ungaria şi actuala Cehoslovacie.

Referindu-se la obiecţia lui Sextil Puşcariu că în descrierea făcută de Eustatievici limbii române „nu se pomeneşte nici un cuvînt despre romanitatea noastră şi nu licăreşte nici una din ideile ce aveau să-şi facă drum prin gramatica lui Samuil Klein şi Gheorghe Şincai" [4], N. A. Ursu evidenţiază faptul că criteriul de selecţie a izvoarelor decurge tocmai din ideea latinităţii limbii române, de care, fără a o mărturisi, autorul era conştient. Eustatievici a apelat la un izvor latin pentru partea morfologică şi sintactică a gramaticii sale şi la unul slav pentru partea de ortografie, unde discută regulile ortografice şi ortoepice chirilice.

Privitor la destinaţia gramaticii, editorul ei respinge posibilitatea utilizării ei în şcoala românească din Scheii Braşovului sau în celelalte şcoli româneşti înfiinţate în Ardeal în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, apreciind că predarea fie şi a unor rudimente de gramatică în aceste şcoli elementare este puţin probabilă. Un argument adus în favoarea acestei opinii este lipsa unor copii după gramatică sau a altor mărturii care să ateste circulaţia ei în secolul al XVIII-lea, singura transcriere fiind cea din 1774, executată, după opinia mai sus arătată, tot din iniţiativa lui Eustatievici, cu scopul de a o pune la dispoziţia lui Sulzer, care a folosit-o în elaborarea capitolului destinat limbii române din lucrarea sa *Geschichte des transalpinischen Daciens*, Viena, 1781.

Dacă pentru secolul al XVIII-lea lipsesc ştirile despre circulaţia operei lui Dimitrie Eustatievici, pentru secolul al XIX-lea, N. A. Ursu aduce o serie de date [5], din care rezultă că *prima gramatică românească* a fost „după aproape jumătate de veac de la elaborarea ei, unul din izvoarele de bază ale *celui dintîi curs de gramatica limbii române* din istoria culturii noastre" [6] predat de Ion Alboteanu, dascăl la Seminarul de la Socola din Iaşi, înfiinţat în 1853 de mitropolitul Veniamin Costache.

Am relevat mai înainte importanţa gramaticii lui Eustatievici pentru istoria limbii române, în general, şi a românei literare, în special. De aici rezultă deosebita însemnătate pe care o are în editarea textului redarea cît mai fidelă a trăsăturilor sale lingvistice — obiectiv pe care N. A. Ursu l-a urmărit cu scrupulozitate, alegînd soluţia transcrierii interpretative a grafiei chirilice a textului şi

[2] *Însemnări de cronică ale clericilor din Scheii Braşovului*, în „Buletinul Comisiei istorice a României", vol II, 1933, p. 61—62; apud N. A. Ursu, *op. cit.*, p. IX.

[3] Afirmat prima dată în LR, XVI, 1967, nr. 5, p. 423—435.

[4] Sextil Puşcariu, *Istoria literaturii române, Epoca veche*, ed. a II-a, Sibiu, 1930; apud. N. A. Ursu, *op. cit.*, p. XXII.

[5] Publicate prima dată în LR, XIII, 1964, p. 44—54.

[6] p. XIX.

recurgînd la transliteraţie numai în cazul anumitor grafii susceptibile de interpretări arbitrare.

Una din slovele a căror interpretare rămâne dificilă este ѣ. Soluţia adoptată a fost redarea ei prin *ie*, motivată de afirmaţia unor autori de gramatici de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea că ѣ în ѣ*ste* nu e decît o simplă grafie pentru (*i*)*este*. Această informaţie nu are o valabilitate certă pentru textul de care ne ocupăm.

În afara gramaticii lui Văcărescu, în care se foloseşte constant grafia ѣ*ste*, gramaticile româneşti de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea provin din Transilvania şi Moldova, unde *ia* trecuse la *ie* (*ię*). Că ѣ din ѣ*ste* reprezenta în Moldova numai un fapt de grafie rezultă din gramatica lui Toader Şcoleriu, intitulată *Lectione* şi publicată la Iaşi în 1789. Şcoleriu recomandă scrierea *ieste* şi nu ѣ*ste*, *Ieşi* şi *nu* ѣ*şi*, întrucît cele cu ѣ sînt „ziceri străine" (de graiul moldovenesc, n.n). Referiri la pronunţarea muntenească *ia* pentru *ie* apar şi la Budai-Deleanu în *Temeiurile gramaticii româneşti* (c. 1815—1820). Oprindu-se la valoarea slovei ѣ, Budai-Deleanu afirmă: „Românii au luat slova aceasta întru întîi ca un *ie*. Dar fiindcă muntenii după dialectul lor au obicinuit a pronunţa această slovă mai ca *ia*, de-aci s-au luat obiceai că acum nu să cunoaşte din ѣ pronunţia ei" (8^v —9^r)[7].

În sprijinul interpretării slovei ѣ ca *ia* intervine şi un argument de ordin grafic. Deseori, în locul slovei ѣ Eustatievici foloseşte semnul ѧ din alfabetul rusesc. Acest semn apare şi pentru (*i*)*e* în poziţie metafonică: *rînduaşte* (76/17). După informaţiile culese de noi, în textele ruseşti acest semn a avut totdeauna, în silabă accentuată, valoarea *ia* şi, în acest caz, ar fi puţin probabil ca Eustatievici să-l fi folosit cu altă valoare fonetică.

Evidenţiind o soluţie diferită de aceea adoptată de editor, faptele aduse de noi în discuţie nu exclud soluţia ѣ = *ie*, deoarece în această problemă rezultatele cercetărilor, întreprinse mai mult accidental, sînt încă nesigure.

Printre greşelile de copist îndreptate în mod tacit de autorul ediţiei sînt menţionate şi grafiile *buculicon*, *spundei*, care prezintă vocala *u* pentru *o*. Într-un text care conţine fonetismul *u* pentru *o* neaccentuat (*durmim*, *rumânescul*) şi accentuat (în neologismul *furmă*), grafiile citate, chiar dacă sînt minoritare faţă de grafiile cu *o*, ar putea reda realităţii fonetice.

Ne-am oprit asupra acestor aspecte ale grafiei nu pentru a ne exprima dezaprobarea faţă de modul cum au fost ele rezolvate de editorul gramaticii, ci pentru a evidenţia dificultatea interpretării şi transcrierii textului editat cu deosebită acribie filologică de N. A. Ursu.

Este pe deplin justificată reproducerea în recenta ediţie a gramaticii lui Eustatievici a unor forme ca: *amerinţind*, *hotărire*, *însenătoşea*, *nesip*, *pemintean* etc. Se observă ca toate aceste forme prezintă vocale palatale în locul celor velare. Pe de altă parte, în textul gramaticii este frecvent şi fenomenul invers al velarizării vocalelor după consoanele *p*, *s*, *r*, ceea ce ne face să credm că *amerinţind*, *însenătoşa*, *hotărire*, *pemintean*, sînt forme hipercorecte. Fonetismul *pemintean* a mai fost atestat, de altfel, în Moldova secolului al XVII-lea (Varlaam, Dosoftei, Miron Costin). Forma *îngrăşind* este datorată timbrului palatal al şuierătoarelor, atestat în cuvintele *grije* (93^v), *pe furişi* (66^v) etc.

În legătură cu afirmaţia că „în paradigmele conjugărilor atrage în mod deosebit atenţia faptul că Eustatievici consideră formele diatezei reflexive drept forme ale diatezei pasive"[8], menţionăm că majoritatea gramaticilor din secolul al XVIII-lea şi din prima jumătate a secolului următor notează la diateza pasivă, în afara formelor compuse cu *a fi*, şi forme compuse cu pronume reflexiv (cf. **Elementa**, 1780: *videor* „mă văd" (52); **Văcărescu**, 1787: *cutare să citeşte dă mine*

[7] Despre existenţa în primele decenii ale secolului al XVIII-lea a diftongului *ea* pentru *e* în poziţie metafonică în partea vestică a Munteniei, între Olt şi Bucureşti, vezi Ion Gheţie, *Contribuţii la istoria trecerii lui ea la e*, în LR, XVII, 1968, nr. 6, p. 501—508.

[8] p. XXIV.

și *cutare iaste iubit dă mine* (118); **Tempea**, 1797: *mă văz* (150); **Loga**, 1822: „forma cea pătimitoare din lucrătoare nu se face totdeauna numai prin pronumele *mă, te, se* ..." (190) etc. De fapt, în limba română veche pasivul se exprima și prin construcții reflexive, întrebuințate în limba literară actuală, cu aceeași valoare pasivă, numai la persoana a treia.

Ne rămîne numai să remarcăm că formele de tipul *fămeiesc, porîncitoare* au aspect fonetic și regional numai prin raportare la limba literară de astăzi; la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, ele reprezentau fenomene literare în regres.

Autorul primei gramatici românești nu își propune stabilirea unor norme corecte de utilizare a limbii române, a unui model de vorbire și scriere. El urmărește în primul rînd explicarea modului cum este organizată limba română. Totuși, din materialul lingvistic pus la contribuție și din felul cum se exprimă autorul însuși, putem deduce care este norma literară promovată de prima gramatică românească. Ea prezintă, după cum susține editorul gramaticii, „trăsăturile caracteristice limbii române literare de la mijlocul secolului al XVIII-lea, așa cum sînt reprezentate în scrierile altor intelectuali din Transilvania familiarizați cu limba cărților bisericești" [9].

Cu unele excepții, constînd în prezența unor fenomene nemunțenești, precum fonetismele *î* pentru *îi* în *mînilor* (88[r]), *ă* pentru *e* în *către* (66[r]), durificarea consoanei *s*: *samăn* (61[v]), *însămnării* (45[v]) etc., pluralul *hotarăle* (100[v]), forma adverbială *încătrău* (67[r]), și a unor trăsături populare muntenești și oltenești ca: durificarea labialei *p* în prepoziția *pe*:*pă* (66[r]), (66[v]); pronunțarea muiată a lui *j* și *ș*: *grije* (93[v]), *pe furiși* (66[v]) etc., varianta *dupe* (72[v]) a propoziției *după* etc., norma promovată de Eustatievici este cea a cărților bisericești muntenești: *ă* se păstrează în cuvinte de tipul *săracul* (68[v]), diftongul *ea* nu se monoftonghează; exceptînd cazurile mai sus menționate, fenomenul durificării consoanelor nu se înregistrează [10]; fonetismele *j* pentru *ğ* și *z* pentru *dz* sînt constante; articolul genitival are forme variabile; verbul *a voi* este consemnat ca formă de indicativ prezent a verbului *a vrea* (care apare la celelalte timpuri): *voi, vei, va, vom, veți, vor* (58[v]); verbele slabe de conjugarea a patra au la persoana a III-a singular, înainte de *j, ș* și *r*, terminația *-aște* (și nu *-ește*): *hotăraște* (66[v]), *săvîrșaște* (45[r]), *uraște* (79[r]) etc.

În aceeași categorie a fenomenelor literare muntenești includem și formele iotacizate ale verbelor cu radical în *d, t, n, r*, (*arz*, 59[v]; *vază*, 59[v]; *înghiț*, 63[r]; *spui, rămîi*, 62[r]; *cei, să ceie*, 62[v]), precum și imperativul *vino* (59[v]). Aceste fenomene sînt înregistrate în secolele anterioare și în textele literare nemuntenești, dar la mijlocul secolului al XVIII-lea, în Ardeal și în Moldova, ele erau înlocuite sau concurate de formele cu consoană refăcută, respectiv de forma *vină*.

Notăm, în sfîrșit, pentru a evidenția adoptarea de către primul autor de gramatică românească a normei lingvistice muntenești, forma hipercorectă a indicativului prezent, persoana a treia plural *ajut, mișc*, apărută în Muntenia, dar neacceptată de limba literară.

Aspectul lingvistic al gramaticii lui Eustatievici este dictat însă nu numai de tradiția cărților bisericești, ci și de uzul lingvistic al autorului, originar dintr-o arie în care acționează în multe privințe norma lingvistică muntenească, dar care prezintă și unele trăsături lingvistice ardelenești.

Readucînd în circulație prima lucrare care se ocupă de gramatica limbii române, N. A. Ursu pune la dispoziția cercetătorilor o prețioasă sursă de documentare în studiul istoriei lingvisticii românești și al istoriei limbii române.

Mariana Combiescu

[9] p. XXV.

[10] În ce privește timbrul consoanelor *m* și *ț* în grafiile *îm* (93[v]), *aț* (45[r]), *înșelaț* (85[v]) etc., prezentînd consoana finală suprascrisă, este posibilă și interpretarea lor ca *îmi, ați, înșelați*, sprijinită de absența în text a fenomenului velarizării vocalelor *e* și *i* și al reducerii lui *ea* la *a*.

Istoria limbii române, vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 464 p.

După volumul I, apărut în anul 1965 şi consacrat latinei, autorii *Tratatului de istorie a limbii române* ne prezintă acum, în volumul al II-lea, dat nu demult la iveală [1], evoluţia suferită de limba noastră (în fonologie, morfologie, sintaxă şi lexic) între secolele al V-lea — al VIII-lea (inclusiv), cînd — cum se subliniază în *Introducere* (autor: prof. univ. I. Coteanu, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România) (p. 15) — aceasta „a trecut de la aspectul de latină tîrzie la cel de idiom neolatin printr-o serie de transformări şi modificări, care nu i-au schimbat însă esenţa latinească". Alegerea secolului al V-lea ca punct de plecare în istoria acestor prefaceri este pe deplin justificată, căci ne aflăm — în urma scindării Împărăţiei Romane — în epoca de început a diversificărilor produse între latina de răsărit şi cea de apus. Cît priveşte punctul final al stadiului în discuţie, el este pus în legătură cu perioada celor mai vechi influenţe slave asupra graiurilor romanizate din regiunea carpato-danubiană şi balcanică [2]. Pe de altă parte însă, în paragraful final al *Introducerii* (p. 18) citim: „Româna comună continuă şi după secolul al IX-lea, pînă la întreruperea legăturilor lingvistice dintre aromână şi dacoromână" [3]. În privinţa *datării*, acad. Al. Rosetti admite [4] „că epoca română comună e cuprinsă între secolele al VII-lea şi al VIII-lea pe de o parte, şi secolul al X-lea de altă parte". Într-o lucrare mai nouă, prof. I. Coteanu scrie [5]: „Aşadar, după părerea noastră:

a) latina dunăreană s-a transformat prin secolele IV—VII în graiuri traco-romanice, mai mult ori mai puţin diverse, mai mult ori mai puţin numeroase;

b) acest proces a durat pînă aproximativ în jurul secolului al VIII-lea. După aceea, ieşind de sub autoritatea latinei oficiale, aceste graiuri au devenit aromână şi dacoromână" [6].

---

[1] Colectivul de elaborare pentru volumul al II-lea a fost constituit din: I. Coteanu, Gh. Bolocan, Matilda Caragiu-Marioţeanu, Vl. Drimba, I. Fischer, Maria Iliescu, M. Isbăşescu, Liliana Macarie, H. Mihăescu, C. Poghirc, Sebastiana Popescu, Marius Sala şi Sorin Stati, iar colectivul de revizie din: I. Coteanu, I. Fischer şi M. Sala. Comitetul general de coordonare este alcătuit din: acad. Al. Rosetti (redactor responsabil), B. Cazacu şi I. Coteanu (redactori responsabili adjuncţi), acad. Al. Graur, acad. Iorgu Iordan, Andrei Avram, Mioara Avram, Vladimir Drimba, G. Istrate (nu Istrati, cum apare la p. 2), D. Macrea şi Em. Vasiliu (membri), M. Sala şi Laura Vasiliu (secretari).

[2] Al. Rosetti (*Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, Bucureşti, 1968, p. 353) consideră însă că există în dacoromână şi aromână termeni pătrunşi din slavă începînd cu secolul al VI-lea, deci, potrivit cronologiei adoptate de autor, anterior epocii de constituire a românei comune.

[3] Se pare, într-adevăr, că trebuie să prelungim faza românei comune pînă după secolul al XIII-lea. Cf. şi p. 232 (autor: I. Coteanu): „După separarea dacoromânei de istroromână, deci aproximativ după secolul al XIII-lea..." Cf. şi altă mărturie a autorului (p. 236): „În trecerea de la latină la româna comună, numeralul a suferit modificări importante, dar pînă în secolul al IX-lea, dată la care se opreşte cercetarea din volumul de faţă, nu se poate spune cu certitudine care a fost sistemul de numărare".

[4] *Op. cit.*, p. 353.

[5] *Morfologia numelui în protoromână (română comună)*, Bucureşti, 1969, p. 22—23.

[6] Cf. şi afirmaţia de la p. 24: „În jurul secolului al VIII-lea, pentru care pledează atestările istorice, în regiunile sudice ale Dunării există aşadar populaţii care vorbesc un idiom neolatin fiind alcătuite probabil din aromâni. Cum dacoromânii nu provin din aromâni, atestarea unora implică şi pe a celorlalţi. Din acest motiv credem că secolul al VIII-lea poate fi luat ca dată de apariţie a limbii române, deşi nu excludem posibilitatea ca şi ceva mai înainte, în secolul al VII-lea, grupe de aromâni şi de dacoromâni să fi avut o individualitate lingvistică destul de bine pronunţată". În privinţa fazei de început a limbii române vezi şi A. Vraciu, *Osnovni problemi na slavjanskoto vlijanie vărxu rumănskija ezik*, „Ezik i literatura", XVII, Sofia, 1962, nr. 3, p. 38—40.

Interesantă și binevenită este remarca autorilor (p. 16), după care „individualitatea limbii române apare clar înainte ca asupra ei să se exercite o influență străină sau alta". Deși foarte greu de demonstrat (nu numai în cazul limbii noastre), teza aceasta este unica verosimilă și singura în acord desăvîrșit cu principiile lingvisticii contemporane [7], puse, de fapt, la baza *Tratatului*, care își propune (vezi vol. I, p. 6) „să d e d u c ă principalele perioade de dezvoltare a limbii române din însăși evoluția ei internă". Un alt principiu fundamental, enunțat în volumul al II-lea, este acela că „nici o limbă nu reflectă istoria socială integral și cu perfectă fidelitate" (p. 16), de unde rezultă, între altele, că e greu de răspuns unde se va fi aflat, de pildă, patria primitivă a aromânilor și dacoromânilor (vezi, în acest sens, precizarea de la p. 16).

Dintre numeroșii termeni folosiți pentru a denumi epoca de evoluție a limbii române dinaintea separării aromânei și dacoromânei (*romanică balcanică, străromână, română primitivă, română comună, română comună primitivă, traco-romanică*), opțiunea autorilor a mers spre cel de *română comună* [8], considerat a fi mult mai precis pentru acest diasistem, pe care îl cunoaștem mai mult pe cale indirectă.

În secțiunea *A* a acestui volum (p. 19—186) sînt tratate problemele privitoare la latina dunăreană, începîndu-se cu sistemul *fonologic*. Paragrafele consacrate *vocalismului* (p. 21—33) au fost redactate de I. Fischer, care se oprește la următoarele chestiuni fundamentale : *inventarul fonemelor vocalice* (scris, din greșeală, la p. 21, în titlu, *vocealice*), *transformări fonetice în vocalismul latinei tîrzii* și *distribuția fonemelor vocalice*. Tratate în mod amănunțit de autor, în termenii lingvisticii structurale, ca, de altfel, și celelalte capitole ale volumului, minus influențele (autohtonă, veche greacă, germanică, avară și slavă), faptele se impun prin rigurozitatea metodei. Aș face o singură observație : în privința cauzelor care au provocat monoftongarea diftongilor, s-ar fi impus consultarea, cu folos pentru argumentarea ideilor susținute în acest volum, a monografiei lui Ferdynand Antkowski, *La chronologie de la monophtongaison des diphtongues dans les langues indo-européennes*, apărută la Poznan în anul 1956.

După același model este expus și *consonantismul* latinei dunărene (p. 33—45), care are drept autor pe Sorin Stati, cunoscut prin studii serioase de lingvistică generală, indo-europeană și românească.

Considerată, în continuare, secțiunea *A* cuprinde, în partea a II-a (p. 46—109), *morfologia și sintaxa părților de vorbire*, după cum urmează : *substantivul* (p. 46—61), *adjectivul* (p. 62—64), *numeralul* (p. 64—67) și *pronumele* (p. 68—74) (autori : Maria Iliescu și Liliana Macarie), *verbul* (p. 74—103) (autori : Sebastiana Popescu, M. Iliescu și L. Macarie), *adverbul* (p. 103—105), *prepoziția* (p. 105—107) și *conjuncția* (p. 107—109) (de M. Iliescu și L. Macarie).

În legătură cu unele dintre problemele discutate aici, aș face cîteva mențiuni :

1. În explicarea modificărilor produse la desinențe, se invocă mereu *cauze* (eventual, *legi*) *fonetice și analogice*, nu însă și *morfologice*, e drept, mai puțin cercetate [9] ; cf. p. 56—57 (la substantive), p. 65 (la numeral), p. 68 (la pronume), p. 75, 79 (la verb). Realitatea este că, adeseori cînd se întîlnesc legi fonetice și legi morfologice, în evoluția structurii gramaticale prioritate au cele din urmă [10] ;

2. La p. 68—69, formele pronumelor *mene, tene* sînt interpretate ca fiind obținute prin adăugarea particulei *-ne*, procedeu existent încă în latina arhaică, iar forma *sene* (p. 69) ca rezultată de pe urma analogiei cu *mene* și *tene* ; în schimb, la p. 325 C. Poghirc pune acest fenomen pe seama substratului ; mă întreb : cine are mai multă dreptate ? În orice caz, am impresia unei inadvertențe, care va trebui eliminată într-o viitoare ediție a cărții ;

[7] Cf. și A. Vraciu, *loc. cit.* ; vezi *ibidem*, p. 51—52.

[8] Cf. și Al. Rosetti, *loc. cit.* : „Stadiul de limbă anterior sciziunii provocate prin deplasarea spre sud a grupului aromân se numește *străromân, român primitiv* (S. Pușcariu) sau *român comun* ; termenul din urmă are avantajul de a ne lămuri imediat asupra conținutului său".

[9] Vezi, recent, V. I. Georgiev, *Osnovnproblemi na slavjanskata diaxronna morfoi logija*, Sofia, 1969.

[10] Cf. V. I. Georgiev, *op. cit.*, p. 5 și urm.

3. În sfîrşit, notez, la p. 72, nota 2, o mică greşeală de tipar : „el a folosit", în loc de „el e folosit".

La *verb* sînt examinate pe larg modificările produse în latina tîrzie faţă de latina epocilor anterioare. Aş face şi aici două observaţii care, eventual, ar putea fi luate în considerare la îmbunătăţirea bibliografiei :

1. La p. 84, nota 2, pentru *valorile imperfectului* (mai ales că este invocată perpetuarea lor în limbile romanice), cred că se putea adăuga, între altele, importantul studiu al lui Liviu Onu, *Unele probleme ale imperfectului românesc*, publicat în *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, Bucureşti, 1958, p. 645—660 ;

2. În ceea ce priveşte *conjunctivul perfect*, pentru română dispunem, în prezent — de fapt, după apariţia volumului de faţă — de un articol special, consacrat evoluţiei acestei categorii morfologice[11]. Pe de altă parte, mai ales în privinţa situaţiei din latina dunăreană, studiul amintit trebuie şi el pus de acord cu rezultatele la care au ajuns, între timp, autorii capitolelor respective din *Tratatul de istorie a limbii române*.

În legătură cu *prepoziţia*, aş evidenţia o repetiţie întîlnită la p. 106—107. Astfel, la p. 106, nota 8, citim : „În latina dunăreană *per* a fost, probabil, mult folosit cu sens local". Urmează o trimitere la Werner, *Jordanis*, p. 60. Cu uşoare modificări şi cu exact aceeaşi trimitere, ideea se repetă la p. 107 : „În latina dunăreană se observă extinderea deosebită a lui *per* în diferitele formaţii prepoziţionale şi folosirea lui preponderentă cu sens local".

Tot în secţiunea *A*, partea a III-a (p. 110—173), după un plan bine gîndit, I. Fischer studiază problemele referitoare la *vocabularul* latinei dunărene. Bazîndu-se pe materialul oferit de dialectele româneşti, autorul cercetează — după dicţionarul Ernout-Meillet — în prim plan, fondul lexical panromanic, alcătuit din 488 de cuvinte şi expus, mai întîi, într-o listă alfabetică, iar apoi grupat pe domenii de folosire (vezi p. 110—115). I. Fischer examinează, după lista întocmită de acad. Al. Rosetti[12], şi un număr de 7 cuvinte (*bucca*, *follis*, *anima*, *talis*, *tener*, *uindico* şi *uenter*, p. 115—116), care în limba română au un sens diferit de cel al corespondentelor lor în alte idiome romanice. O a doua rubrică, realizată tot pe baza listei alcătuite de Al. Rosetti[13], cuprinde 107 termeni păstraţi numai în limba română (vezi p. 116—122), în ordinea alfabetică a etimonurilor (autorul spune a etimoanelor) latine, iar apoi repartizat pe domenii. Analiza minuţioasă a ambelor grupe de cuvinte îl conduce pe I. Fischer spre o aceeaşi concluzie, deosebit de semnificativă : „Importanţa numerică a cuvintelor panromanice din româneşte şi foarte puţinele deosebiri, în ceea ce priveşte sensul, faţă de celelalte idiomuri ale Romaniei nu permit definirea, pe baza materialului prezentat mai sus, a unei arii dialectale care să cuprindă latina dunăreană" (p. 116). Lucrurile stau însă aşa nu numai în cazul fondului panromanic, ci şi a celui păstrat exclusiv în limba română. În legătură cu aceasta, autorul conchide (p. 122) : „În ansamblu, aşadar, cu toată importanţa sa numerică, fondul lexical discutat mai sus nu poate fi invocat în sprijinul stabilirii unei arii dialectale care să separe, în cadrul limbii latine tîrzii, regiunile dunărene".

O a treia grupă de cuvinte analizate de I. Fischer o reprezintă cea constituită din elementele lexicale panromanice absente din limba română : un total de 214 termeni, examinaţi, pe de o parte, în ordine alfabetică, pe de alta, după sfera de întrebuinţare (vezi p. 122—128).

Revenind la caracterizarea lexicului latinei dunărene, filologul clasic bucureştean relevă (p. 128) : „Există foarte puţine elemente care să constituie în mod cert isoglose definitorii ale unei arii dialectale propriu-zise..." „Ansamblul elementelor de vocabular discutate pare mai degrabă să ne îndrepte spre o diferenţiere *stilistică* între cele două arii ale Romaniei, reflectînd schimbarea profundă a îndeletnicirilor, precum şi întreruperea contactului cu organizarea statală şi cu viaţa

[11] Vezi C. Frîncu, *Conjunctivul perfect românesc. Privire diacronică*, SCL, XXI, 1970, nr. 2, p. 205—227.

[12] *Op. cit.*, p. 193—196.

[13] *Ibidem*, p. 184—196.

culturală a Imperiului şi a succesorilor lui direcţi" (*loc. cit.*).

În ceea ce priveşte discuţia de pînă acum, aş menţiona că, după părerea mea, în definirea unei limbi şi a relaţiilor ei cu idiomele înrudite, I. Fischer pune, totuşi, un accent prea mare pe inovaţii, considerate a fi singurele elemente semnificative, ignorînd sau eliminînd (neglijînd, minimalizînd) rolul şi valoarea conservărilor comune (vezi p. 116, 121), ceea ce nu poate fi, desigur, acceptat integral, fără rezerve. Definirea unei limbi şi a raporturilor ei faţă de alte idiomuri din aceeaşi familie se face ţinînd seamă de toţi factorii sistemului la un moment dat, prioritate acordîndu-se, în cazul lexicului, elementelor mai stabile, conservărilor comune sau particulare, cît şi inovaţiilor generale sau specifice.

Un paragraf special (*4*) cuprinde *clasificarea semantică a lexicului latinei dunărene* (p. 129—173), indiferent dacă e panromanic sau exclusiv românesc, examinare care permite autorului (I. Fischer) să degajeze unele caracteristici generale, definitorii în parte pentru aşa-zisa istorie externă a limbii.

Derivarea (p. 174—186), redactată de acelaşi autor, încheie secţiunea *A* a prezentului volum, lăsînd, în continuare (p. 187—309), cîmp deschis *românei comune* propriu-zise. Înainte de a trece la problemele discutate acolo, aş releva aici o greşeală de tipar evidentă la p. 176 în titlu, unde stă scris : *Formarea numerelor*, în loc de *Formarea numelor*, cum apare, corect, în *Sumar*, p. 459.

Considerată în ansamblu, această primă secţiune (*A*) a volumului II aduce unele contribuţii însemnate la cunoaşterea latinei dunărene. E drept, cu excepţia capitolelor rezervate *lexicului* şi *derivării*, aproape peste tot dăm aici de repetiţii care puteau fi evitate, dacă autorii ar fi tratat problemele latinei dunărene în primul volum, consacrat, după cum se ştie, limbii latine. De altfel, impresia mea este că o atare procedură ar fi fost şi mai indicată, pentru că, în fond, modificările produse în latina tîrzie nu pot fi puse, toate, aşa cum în repetate rînduri subliniază şi autorii paragrafelor, pe seama secolelor al V-lea — al VIII-lea.

Secţiunea *B. Româna comună* debutează cu *Fonologia* (p 189—212), compusă de Marius Sala, autor al unui recent şi excelent volum de fonetică istorică a limbii române[14], şi despărţită, metodic, după exact aceleaşi principii ca şi în cazul latinei dunărene, în *vocalism* (p. 189—200) şi *consonantism* (p. 200—212).

În ceea ce priveşte *morfologia* românei comune (p. 213—292), primele patru capitole, şi anume *substantivul* (p. 213—223), *adjectivul* (p. 223—229), *articolul* (p. 229—236) şi *numeralul* (p. 236—238) au fost întocmite de prof. I. Coteanu, cunoscut prin numeroase cercetări de lingvistică generală, dialectologie şi istorie a limbii române. Celelalte părţi de vorbire ale românei comune au fost elaborate astfel : *pronumele* (p. 239—254), de C. Poghirc şi I. Coteanu, *verbul* (p. 254—279), de Matilda Caragiu-Marioţeanu, *adverbul* (p. 279—281), de I. Coteanu, *prepoziţia* (p. 281—288), de Matilda Caragiu-Marioţeanu, iar *conjuncţia* (p. 288—293), de aceeaşi autoare. În fiecare din domeniile menţionate cititorul găseşte aici un bogat material ilustrativ, interpretat potrivit cu exigenţele actuale ale ştiinţei limbii. Am sugera doar completarea, pe alocuri, a bibliografiei cu unele studii mai noi, după cum urmează :

1. În legătură cu *neutrul* (p. 215), cred că s-ar mai putea adăuga, acum, cercetarea elaborată de Luminiţa Fassel[15] ;

2. În capitolul despre articol se putea aminti şi studiul lui Ilie Dan, *Unele aspecte ale articolului românesc. Privire diacronică*[16], ca şi monografia lui Ivan Gălăbov[17] ;

---

[14] *Contribuţii la fonetica istorică a limbii române*, Bucureşti, 1970.

[15] *Modificările de gen la substantivele din latina perioadei imperiale şi medievale (Cercetări privind „dispariţia" neutrului)*, Academia Republicii Socialiste România, Filiala Iaşi, „Anuarul de lingvistică şi istorie literară", t. XX, 1969, p. 19—34.

[16] „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Al. I. Cuza»" din Iaşi (serie nouă), secţiunea III (ştiinţe sociale), c. Limbă şi literatură, XII, 1966, fasc. 2, p. 143—164.

[17] *Problemăt za členа v bălgarski i rumănski ezik*, Sofia, 1962.

3. La p. 255, în notă, unde se vorbește de *supin* în română și albaneză putea fi pusă la contribuție și monografia lui M. A. Gabinskij[18].

Lexicul (p. 293—309) este grupat de I. Coteanu în două rubrici, dintre care prima — mai mare — cuprinde *elementul latin* (p. 293—308), caracterizat, în primul rînd, prin faptul că apare în aromână și dacoromână, unde este folosit în mod curent, iar a doua anunță elementele de altă origine, la loc de cinste aflîndu-se cuvintele moștenite din substrat (p. 309).

Problema influențelor este studiată în secțiunea *C* (p. 313—374), în prim plan situîndu-se, natural, *elementele autohtone*, cercetate în amănunt de C. Poghirc (p. 313—365), capitol asupra căruia vom stărui ceva mai pe larg în discuția care urmează.

Referindu-se, mai întîi, la *natura substratului limbii române*, autorul face precizarea — care se impunea — că în acest caz trebuie să vorbim de *daco-moesiană* (sau *dacă*) peste care s-a suprapus limba cuceritorilor romani (vezi p. 313—314). C. Poghirc are, așadar, perfectă dreptate, cînd separă *daca* de *traca* propriu-zisă și de *iliră*. Mai puțin verosimilă pare, în schimb, afirmația, nedemonstrată, a autorului (p. 314), cum că baza albanezei ar fi constituit-o limba ilirilor.

Cercetarea etimologică a materialului lingvistic autohton (glose, nume proprii și inscripții) a permis să se stabilească, în funcție exclusiv de schimbările fonetice, poziția limbii dace în cadrul indo-european și vechi balcanic (în raport cu traca, ilira, frigiana, armeana, macedoneana, greaca și albaneza). În capitolul respectiv, tabelul modificărilor și al raporturilor este reprodus, cu unele retușări și completări, după studiile întreprinse, începînd cu anul 1957, de acad. Vl. Georgiev (vezi p. 316—317).

Interesante sînt *criteriile de stabilire a elementelor de substrat în limba română* (p. 319—320), a căror examinare sumară merită întreaga noastră atenție. Este vorba, în total de 8 criterii[19].

1. Un prim criteriu (mai degrabă o simplă indicație asupra domeniului spre care specialiștii urmează să-și fixeze eforturile) îl constituie cuvintele fără etimologie în limba română sau cu etimologie nesigură; în legătură cu aceasta, C. Poghirc subliniază — pe bună dreptate — că eventualele „concordanțe cu fapte slave, latine etc. (explicabile uneori prin comunitatea de origine indo-europeană a acestor limbi) nu trebuie să ne facă să renunțăm la căutarea unei explicații posibile prin substrat" (p. 319); fără îndoială, această indicație nu trebuie să fie omisă în cercetările axate pe elementele autohtone ale limbii române, deși — lucru lesne de înțeles — operația aceasta este extrem de dificilă, uneori aproape imposibil de realizat cu mijloacele de care dispunem în prezent.

2. O altă indicație prețioasă este aceea că: „Prima comparație necesară trebuie să se facă cu resturile, oricît de precare, ale daco-moesienei, aproape pierdute din vedere pînă în prezent" (p. 319).

3. Urmează, inevitabil, comparația cu alte limbi vechi balcanice (tracă, macedoneană sau iliră), absolut necesară în cazurile cînd nu există un suport în daco-moesiană. Aici credem că autorul ar fi putut face apel, pe de o parte, la datele tipologiei lingvistice, iar pe de alta, la principiile degajate din analiza organizării sistematice a limbilor, unde existența unui anumit fenomen (atestat)presupune și existența altuia (neatestat). Cu alte cuvinte, existența lui A C D E implică și existența unui B[20].

4. C. Poghirc menționează, în continuare, în deplin acord cu cercetările efectuate de

---

[18] *Vozniknovenie infinitiva kak vtoričnyj balkanskij jazykovoj process*, Leningrad, 1967, 280 pagini.

[19] În legătură cu acest aspect al problemei vezi și A. Vraciu, *Precizări în legătură cu elementul autohton din limba română*, LR, XIX, 1970, nr. 2, p. 101—116.

[20] Cf. și Vladimír Skalička, *Typologie a komparatistika*, în vol. *Československé přednášky pro V. mezinárodní sjezd slavistů v Sofii*, Praga, 1963, p. 43; Vl. Georgiev, *Bălgarska etimologija i onomastika*, Sofia, 1960.

Gr. Brâncuş [21], că, în vederea stabilirii originii autohtone a unor termeni din limba noastră, comparaţia cu albaneza şi — adaugă autorul capitolului — şi cu alte limbi indo-europene trebuie să se facă recurgîndu-se la fazele reconstrucţiei lor comune.

5. Este invocată apoi ca argument concludent pentru definirea, în unele cazuri, a statutului de element autohton, posibilitatea comparaţiei cu limbile baltice şi armeana. Cred că cele spuse aici (p. 320) era bine să fie completate cu indicaţiile de la p. 318—319 (2.3.3.), pentru a evita repetiţia, incluzîndu-se, deci, fie şi parţial, şi limbile slave, renunţînd, în consecinţă, pentru o mai bună sistematizare a materiei tratate, la 2.3.3.

6. Sîntem informaţi apoi că putem extinde comparaţia „la oricare dintre limbile indo-europene vechi sau moderne din care româna nu a putut împrumuta direct sau mijlocit, păstrînd cu stricteţe regulile concordanţelor în plan indo-european între limbile atrase în comparaţie" (p. 320), principiu tot atît de valabil ca şi cele reproduse de noi mai sus (sub 3 şi 5). Am opina pentru unificarea acestor criterii, întrucît este vorba de limbi indo-europene vechi şi noi, între care pot exista cele mai neaşteptate raporturi şi concordanţe.

7. C. Poghirc relevă, mai departe, un principiu indiscutabil, anume că în procesul de depistare a corespondenţelor „Referirea la simple rădăcini indo-europene nu este edificatoare. Trebuie găsite cuvinte concrete existente în diverse limbi indo-europene şi explicarea cuvîntului românesc trebuie făcută nu numai pentru rădăcină, ci pentru toate elementele lui". Criteriul nu poate fi supus cauţiei, numai că, din nefericire, cazurile în care întîlnim asemenea cuvinte în alte limbi indo-europene nu-s prea numeroase.

8. În sfîrşit, sîntem preveniţi că: „Pentru faptele morfologice, concordanţa numai structurală (nu şi materială şi funcţională) nu dă *certitudinea*, ci numai *posibilitatea* înrudirii"[22], lucru bine cunoscut în prezent specialiştilor în lingvistica generală şi comparată.

Cu toate că în criteriile stabilite nu am găsit nici unul din care să reiasă cum definim originea autohtonă a unor fenomene fonetice româneşti (discutate, în continuare, de autor), sîntem, obiectiv vorbind, obligaţi să recunoaştem că, în linii generale, avem aici unele principii ce nu pot şi nu trebuie să fie ignorate de cercetătorii ansamblului substratului limbii noastre [23].

De la criterii, se trece la analiza faptelor fonetice, puse, de mulţi specialişti din trecut şi de astăzi, pe seama substratului autohton, fără însă ca din investigaţia întreprinsă să putem rămîne cu certitudinea că toate aceste fenomene au fost declanşate de factorul etnolingvistic anterior (vezi p. 320—324), ca, de pildă, originea vocalei *ə*, a consoanei *h*, rotacizarea lui *n* slab intervocalic şi a lui *-l-* în aceeaşi poziţie, dublul tratament al lat. k^{μ} şi g^{μ} (*k*, *g* şi *p*, *b*), evoluţia lat. *kt*, *ks* >rom. *pt*, *ps*, alb. *ft*, *fš*, palatalizarea labialelor şi, după Vl. Georgiev, la care sîntem trimişi (p. 324), numeroase alte fenomene fonetice româneşti.

Întrebarea care se pune în legătură cu toate aceste fapte este următoarea: în baza cărui criteriu atribuim substratului aceste prefaceri fonetice? Putem avea, apoi, certitudinea că toate fenomenele menţionate s-au produs în limba noastră sub influenţa substratului? Trebuie, fără îndoială, să facem o distincţie mai netă între ceea ce e sigur şi numai probabil sau greşit atribuit factorului etnologic.

Astfel, în ceea ce priveşte originea vocalei [*ə*], comună limbilor română, albaneză şi bulgară, se poate admite — cred, fără rezerve — cum, de fapt, C. Poghirc a de-

---

[21] *Probleme ale reconstrucţiei elementelor lexicale autohtone în româna comună*, SCL, XVII, nr. 2, 1966, p. 205—218.

[22] Cf. şi precizarea de la p. 234. Vezi şi p. 16: „Determinarea intensităţii influenţei substratului asupra limbii latine nu se poate face totdeauna cu certitudinea dorită".

[23] De altfel, autorul capitolului promite (vezi p. 313, nota 1) un studiu special consacrat acestei controversate şi captivante probleme de istorie a limbii române.

monstrat într-un studiu mai vechi [24], ipoteza provenienței ei din substrat. În afară de alternanța *a/e* din grafia numelor proprii trace (de unde se poate deduce existența, în acest idiom, a unei vocale de tipul lui *ə*), un alt argument pertinent, invocat de autor, îl constituie dispariția vocalelor neaccentuate în albaneză (vezi p. 320).

Consider că tot așa stau lucrurile și cu originea consoanei *h*, cum a dovedit, cu mulți ani în urmă, Gr. Brâncuș [25].

Mai puțin probabilă este, desigur, explicația prin substrat pentru celelalte fenomene fonetice discutate de C. Poghirc, ceea ce nu înseamnă însă că trebuie să excludem total posibilitatea interpretării lor prin daco-moesiană (avem în vedere mai ales dublul tratament al lat. k^{μ} și g^{μ} și evoluția lat. *kt*, *ks*).

Și mai problematică este prezența în limba română a unor trăsături morfologice ce ar putea fi puse pe seama influenței elementului autohton. Între faptele considerate a se fi produs în română sub acțiunea limbii daco-moesiene, în cartea recenzată sînt citate următoarele: (p. 324—327): confuzia genitivului cu dativul, postpunerea articolului, păstrarea genului neutru, formarea numeralelor de la 11 la 19, particula pronominală *-ne* de la acuzativul pronumelui personal și reflexiv (*mine*, *tine*, *sine*)[26] și alte particularități morfologice și sintactice, specifice limbii române: forma pronominală *o*, particula *-a* de la demonstrative și adverbe [27], persoana I sg. a verbului *a avea* (*am*), perfectul simplu în *-t(u)*, generalizarea auxiliarului *a avea* la perfectul compus (tranzitiv și intranzitiv) și formarea viitorului cu *a voi*.

După părerea noastră, ordinea care ar fi trebuit să prezideze la aceste fenomene morfologice, din punctul de vedere al veracității originii lor autohtone, este aceasta:

1. Cele mai multe șanse de explicație prin substrat le are, desigur, particula pronominală *-ne* [28];

2. Locul doi revine principiului de formare a numeralelor de la 11 la 19, unde puteau fi puse la contribuție și alte fapte (în plan indo-european);

3. menținerea neutrului;

4. postpunerea articolului [29].

Nu este exclus ca și alte particularități, menționate în acest capitol (în primul rînd, confuzia genitivului cu dativul, forma de prezent a verbului *a avea* etc.), să fie de origine autohtonă, dar ne lipsesc probele concrete, reale sau măcar aproximative pentru asemenea explicații.

Deschis rămîne, în schimb, cercetării cîmpul larg al lexicului daco-moesian în română (vezi p. 327—364, unde se vorbește și de *derivare*, p. 362—364).

În *Tratatul de istorie a limbii române* sînt considerate a fi autohtone următoarele cuvinte „pentru care explicarea prin substrat e probabilă sau cel puțin posibilă" (p. 327), clasate în trei grupe, după cum urmează:

1. Cuvinte românești apropiate de cuvinte atestate în daco-moesiană sau în alte limbi vechi balcanice (p. 327—335): *adară* (arom.), *adămană*, *argea*, *bală*, *baltă*, *băl*, *broancă*, *brusture*, *bumb*, *burduf*, *buză*, *carîmbă*, *colibă*, *druete*, *drum*, *dolcă*, *ghiuj*, *gorun*, *hojma*, *jelf*, *lațe*, *mal*, *măldac*, *mazăre*, *mic*, *mînz*, *murg*, *rămf*, *scai*, *seăpăra*, *strungă*, *șiroadă*, *șirimpiu*, *trișcă*, *zimbru* și *zîrnă*, deci, în total, 36 de cuvinte;

2. Cuvinte comune cu albaneza (p. 335—354): *abeș*, *abur*, *amurg*, *argea*, *aș(i)*!, *baci*, *balaur*, *bală*, *balegă*, *baltă*, *bară*, *bardzu*, *bască*, *băl* (*bălan*, *bălaș*), *bîlc*, *bîr* (interj.), *boreasă*, *brad*, *brîu*, *brusture*, *buc*, *bucura*, *bumb*

[24] *Vocalele românești* ă, *alb.* ë, *bulg.* ъ *și oscilația* a/e *în grafia cuvintelor trace*, SCL, XI, 1960, nr. 3, p. 657—660; cf. și versiunea în limba franceză în StCl, III, 1961, p. 33—37.

[25] *Originea consoanei* h *din limba română*, SCL, XII, 1961, p. 471—477.

[26] Vezi, în schimb, p. 68. Aceste fapte trebuie puse de acord cu cele de la p. 325. Astfel, la p. 68, pentru *-ne* din *mine*, *tine* sîntem trimiși la un procedeu din latina arhaică; la p. 325 dăm de afirmația — mai plauzibilă — că, din mai multe motive (vezi p. 325—326), explicația aceasta nu este convingătoare.

[27] Vezi și p. 362 (5.5.1.).

[28] Vezi și C. Poghirc, *Particula pronominală* -ne *în greacă, albaneză și română (În legătură cu rom.* mine, tine, sine), SCL, XIII, 1963, nr. 4, p. 491—495.

[29] În privința enclizei vezi și p. 233.

(*bumbărează*), *burduf*, *buză*, *căciulă*, *călbează*, *căpușă*, *cătun*, *ceafă*, *cioară*, *cioc*, *ciucă*, *ciuf*, *ciump* (*ciomp*), *ciupi*, *ciut* (*șut*), *coacăză*, *codru*, *colibă*, *copac*, *copil*, *curpen*, *cursă*, *daș*, *droaie*, *druete*, *fărîmă*, *fluier*, *gard*, *hameș*, *hutului*, *jumătate*, *lehăi*, *lete* (*îndelete*), *leurdă*, *mal*, *mare*, *mazăre*, *măgar*, *măgură*, *mărar*, *mire*, *mînz*, *moș*, *mugure*, *murg*, *mușcoi* (*mîșcoi*), *năpîrcă*, *noian*, *pîrîu*, *pupăză*, *rață*, *rînză*, *sarbăd*, *scăpăra*, *scrum*, *sîmbure* (*țimburuș*), *spînz* (*spînț*, *spîns*),*spîrc*, *spuză*, *strepede*, *strungă*, *șopîrlă*, *știră*, *țap*, *țarc*, *țeapă*, *vatră*, *viezure*, *zară* și *zgardă*; dacă lăsăm la o parte cuvintele discutate de autor în lista precedentă, rămîne, în această grupă, un stoc de 44 de elemente comune cu albaneza [30];

3. Cuvinte de substrat deduse din comparația cu alte limbi indo-europene: *brînză*, *burtă*, *dîmb*, *doină* și *stînă*, deci 5 cuvinte.

Așadar, adunînd cifrele, obținem un total de 85 de cuvinte autohtone, la care se adaugă cîteva nume proprii, discutabile (vezi p. 356—362). Cine consultă superficial volumul de față (în această situație m-am aflat eu la început) ar putea rămîne cu impresia că elementele lexicale perpetuate din substrat în limba română sînt mai multe. Desigur, pot exista discuții — și încă foarte aprinse — în legătură cu etimologia celor mai multe din cuvintele precitate. Între altele, în legătură cu aceste liste se impun următoarele precizări:

1. Întrucît elementele autohtone din limba română „nu se limitează, cum s-a văzut, la faptele comune cu albaneza" (p. 365), nu considerăm justificată examinarea lor într-o grupă specială [31]. În plus, o atare distribuție a obligat pe autor să facă, în acest compartiment dese și supărătoare trimiteri (care încarcă și încurcă inutil textul) la paragraful anterior, unde sînt cantonate cuvintele românești apropiate de vocabule atestate în daco-moesiană sau în alte limbi vechi balcanice: *amurg* (discutat în paragraful precedent sub *murg*), *argea*, *balaur*, *bală*, *baltă*, *băl* (*bălan*, *bălaș*), *brusture*, *bumb* (*bumbărează*), *burduf*, *buză*, *colibă*, *druete*, *mal*, *mazăre*, *mînz*, *murg*, *scăpăra* și *strungă*. Înseamnă, deci, că se ia, totuși, albaneza ca unitate de măsură, care, în afară de aceasta, după autor, nici nu descinde din daco-moesiană, ci din iliră.

2. Este evident (așa cum sîntem, de altfel, avertizați și la p. 327) că nu toate aceste cuvinte sînt de certă origine autohtonă. Ceea ce trebuie însă reținut în cazul de față, ca o contribuție remarcabilă, este faptul că argumentele aduse în sprijinul demonstrației etimologice par — de cele mai multe ori — verosimile. În consecință, ne este greu să acceptăm partea a doua a mențiunii critice — cam pripite — făcute, recent, de I. I. Russu [32]: „O analiză critică obiectivă are datoria să arate contribuția utilă și anacronismele (repetări după Hasdeu etc.), incongruențe, inconsecvențe cu cercetarea comparatistică din țara noastră; surprinde înșirarea (amestecate cu vocabule comune cu albaneza) între «influențe autohtone» a unor cuvinte evident latine, slave, grecești, ungurești etc." Trebuie spus că de asemenea riscuri nu este absolvită nici cartea filologului de la Cluj.

Desigur, etimologia multora dintre cuvintele discutate în *Istoria limbii române*, vol. II, la capitolul *influență autohtonă* poate fi revizuită, eventual mult întregită dar, în principiu, după noi, majoritatea elementelor lexicale provenite în limba română din substrat a fost just evaluată aici. Mai rezerve vați trebuie să fim, în schimb, față de *numel proprii* considerate a fi de origine autohtonă. În ceea ce privește aceste nume perpetuate

[30] Pentru elementele de substrat pe care româna le împarte cu albaneza vezi recenta amplă monografie a lui I. I. Russu, *Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez*, București, 1970. Lista întocmită de învățatul clujean cuprinde 71 de termeni.

[31] Acest lucru este valabil și în ceea ce privește recenta monografie a lui I. I. Russu, adversar al raportării elementelor lexicale autohtone din limba română la materialul lingvistic albanez. În afară de monografia precitată, vezi și alte cercetări ale lingvistului și istoricului de la Cluj: *Limba traco-dacilor*, ed. I, București, 1959; ed. a II-a, București, 1967 (vezi recenzia noastră în CL, XIV, 1969, nr. 2, p. 360—369); cf. și varianta germană a acestei cărți: *Die Sprache der Thrako-Daker*, București, 1969.

[32] *Elemente autohtone în limba română*, p. 47, nota.

din dacă în română, C. Poghirc admite (p. 356—362) proveniența autohtonă a *hidronimelor*: *Ampoi* (*Împoița* < dacicul *Ampee*), *Argeș, Bîrzava, Berzava, Buzău, Cerna, Criș, Drencova, Dunărea, Garvăn, Gilort, Jiu, Lotru, Motru, Mureș, Olt, Prut, Siret, Someș, Timiș, Tisa, Vedea* și a *numelor de localități*: *Abrud, Albac, Arcuda, Băroi, Bîrzava, Cerna, Cigmău, Drencova, Garvăn, Galt, Hîrșova, Iași, Mehadia, Oituz, Oltina, Sălduș, Tăpia* și *Turda*. Etimologia tuturor acestor nume pune însă adeseori probleme extrem de grele care se cer elucidate, ceea ce nu înseamnă, desigur, că autorul nu ar putea avea dreptate (de cele mai multe ori).

Discuții comportă, de bună seamă, și unele elemente ale *derivării*, unde, însă, influența autohtonă nu poate fi contestată, dar, din păcate, nici demonstrată integral și fără echivoc în mai toate cazurile: de ex., particula enclitică deictică și emfatică la pronume demonstrative și adverbe *-a*, sufixul substantival și adjectival *-ac*, sufixele *-andru, -esc, -este, -eș* (*-aș, -oș*), *-ăni, -îrlă, -man, -oane, -(o) ma, -unț(ă), -(u)ș(ă), -z(ă)*, prefixul *po-* (*pă-*), *to-* (*tă-*) și *z-* (p. 363—364).

Înainte de a încheia examinarea problemelor controversate privitoare la substratul daco-moesian al limbii noastre în lumina contribuțiilor aflate în vol. II al *Tratatului de istorie a limbii române*, am consemna aici cîteva inconsecvențe desprinse mai ales din confruntarea modului cum sînt interpretate unele fapte în diversele compartimente ale cărții recenzate [33]:

1. La p. 121, adj. rom. *mare* este derivat (de I. Fischer) din *mas, maris*, iar la p. 344, C. Poghirc îl consideră de origine autohtonă;

2. La p. 197—198, se face afirmația că apariția lui [ə] nu trebuie pusă pe seama vreunei influențe externe, evaluîndu-se ca o evoluție spontană de închidere a vocalelor neaccentuate; în schimb, la p. 320 C. Poghirc pare a dovedi că avem, totuși, aici și o influență autohtonă;

3. La p. 210, în legătură cu transformările lat. [*cs*] > [*ps*] și [*ct*] > [*pt*] se spune că ele au fost determinate de contextul fonetic, iar la p. 322 și, îndeosebi, 323, de substrat;

4. La p. 237, nota 3, se consideră că formarea numeralelor cardinale de la 11 la 19 și de la 20 la 99, ca și numele *sutei*, s-ar datora influenței slave; dimpotrivă, pentru formarea numeralelor de la 11 la 19 C. Poghirc opinează (p. 325) pentru o explicație prin substrat.

5. La p. 191, M. Sala afirmă că *stînă, smîntînă, stăpîn* și *jupîn* ar fi „de origine obscură", dar la p. 356, C. Poghirc atribuie termenului *stînă* origine autohtonă; în schimb, la p. 374, Gh. Bolocan pare a accepta, cu unele rezerve, proveniența lui slavă;

6. În sfîrșit, aș vrea să subliniez că în acest sector (al elementelor de substrat) mai mult decît în celelalte ar fi fost necesar să nu se omită pe cît posibil nimic în materie de informație bibliografică. E drept, C. Poghirc e foarte generos cu propriile sale opere, citate mereu, dar în cîteva locuri mi-am dat seama de lipsa unor studii și articole scrise de alții în limbi accesibile autorului [34].

Incomparabil mai succint sînt tratate în cartea de față influențele veche grecească (p. 366—367)[35], germanică (368—370), presupusa influență avară (p. 371) și contactul românei cu slava (p. 372—374)[36].

---

[33] Pentru dubiul explicațiilor care vizează forma pronumelor *mine, tine, sine* vezi și cele spuse de noi în nota 26; cf. și o altă remarcă la p. 239, nota 5, unde C. Poghirc spune că *-ne* în *mine* „ar putea proveni și din substrat"; la fel, pentru *tine* (p. 240) și *sine* (p. 243).

[34] Pentru aceasta am trimite la articolul publicat de noi în LR, XIX, 1970, nr. 2, citat mai sus, unde figurează asemenea lucrări (inclusiv cele de la finele notei 8, p. 105).

[35] Vezi monografia realizată de autorul acestui capitol: H. Mihăescu, *Influența grecească asupra limbii române pînă în secolul al XV-lea*, București, 1966.

[36] Notez unele greșeli de tipar (dintre cele extrem de puține strecurate în acest volum): la p. 190: 1.1.4., după ultimul cuvînt de pe rînd (*șase*), trebuie pusă virgulă, nu punct; la p. 206: 2.2.5.1., alin. 4, rîndul 3: cred că aici e vorba de (*r*), nu de (*r̄*); la p. 213: se vorbește, în afară de opozițiile dintre numere (sg. și pl.) și gen, de o opoziție

Fără să avem pretenţia de a fi epuizat în recenzia noastră examinarea critică a materiei — atît de variate şi de dificile — cuprinse în cel de-al doilea volum al *Tratatului de istorie a limbii române*, sperăm că am reuşit să surprindem, totuşi, în paginile anterioare, rezultatele deosebit de valoroase şi în acelaşi timp unitare, cu tot numărul relativ mare de colaboratori, ale unei opere lingvistice colective de vastă întindere şi cu adîncă semnificaţie naţională. O contribuţie desăvîrşită ce se va impune, fără îndoială, ca şi primul volum, atenţiei specialiştilor din ţară şi de peste hotare, interesaţi în cunoaşterea şi dezvoltarea studiilor de istorie a limbii române.

Iunie 1970.

A. Vraciu

---

cauzală; evident, trebuie să citim *cazuală*; o greşeală similară am remarcat la p. 231 (3.1.2.b), unde scrie : „Organizarea unor opoziţii *cauzale* (subl. n., A.V.) noi, în special a celor care asigură distincţia dintre complementul direct şi atributul..."

BIBLIOTECA „ASTRA" SIBIU

CĂRȚI ȘI REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE

Străine

"The Linguistic Reporter", vol. 12, nr. 2, aprilie 1970, Washington.

"Muttersprache". Zeitschrift zur Pflege und Erforschung der deutschen Sprache, 3/4, 80. Jahrgang — März/April 1970 und 5, 80 Jahrgang — Mai 1970, Bibliographisches Institut Mannheim/Zürich.

Românești

„Limbă și literatură", 23, București, 1969, Societatea de științe filologice din Republica Socialistă România.

„Studii de literatură universală", XIV, București, 1969, Societatea de științe filologice din Republica Socialistă România.

"Studia et acta orientalia", VII, Bucarest, 1968, Société des sciences philologiques de la République Socialiste de Roumanie. Section d'études orientales.

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică de asemenea articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile, în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

* * **Studii de limbă literară şi filologie**, 1969, 376 p., 18 lei.

Sub redacţia I. COTEANU, **Istoria limbii române**, vol. II, 1969, 464 p., 30 lei,

Liturghierul lui Coresi, ed. îngrijită de Al. Mareş, 189 p. + 42 pl., 25 lei.

I. COTEANU,, **Morfologia numelui în protoromână** (română comună), 1969, 160 p., 5,25 lei.

Sub redacţia acad. AL. GRAUR şi MIOARA AVRAM, **Formarea cuvintelor în limba română**, vol. I, **Compunerea** de Fulvia Ciobanu şi Finuţa Hosan, 1970, 333 p., 23 lei.

I. I. RUSU, **Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez**, 1970, 270 p., 20,50 lei.

LIDIA SFIRLEA, **Pronunţarea românească literară stilul scenic**, 1970, 208 p., 6,75 lei.

SALA MARIUS, **Contribuţii la fonetica istorică a limbii române**, 1970, 195 p., 7 lei.

PAULA DIACONESCU, **Structură şi evoluţie în morfologia substantivului românesc**, 1970, 301 p., 11 lei.

VASILIU EMANUEL, **Elemente de teorie semantică a limbilor naturale**, 1970, 25× 17,50, 295 p., broşat, 12 lei.

LR Anul XIX, Nr. 5, P. 423—500, Bucureşti, 1970

I. P. „Informaţia" cd. 5660

42 200

Lei 6

I 8190

LIMBA ROMÂNĂ

6

ANUL XIX
1970

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

ANUL XIX, 1970
LIMBA ROMÂNĂ
Nr. 6

0 IUI. 2005

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil :

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct :

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri :

Conf. univ. V. ARVINTE (Iași)
GH. BOLOCAN
VL. DRIMBA
ION GHEȚIE
Conf. univ. VALERIA GUȚU-ROMALO
Prof. ION POPESCU
FLORA ȘUTEU — *secretar de redacție*

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.
În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la Centrala cărții, Oficiul de comerț exterior, Căsuța poștală 134 — 135, București, Republica Socialistă România sau prin reprezentanții săi din străinătate. Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa Comitetului de redacție al revistei ,,Limba română''.

La revue ,,Limba română'' paraît 6 fois par an. Le prix d'un abonnement annuel est de £ 1.1.0, $ 3, FF. 15.

Toute commande de l'étranger sera adressée à CENTRALA CĂRȚII, Oficiul de comerț exterior, Boîte postale 134 — 135 Bucarest, Roumanie, ou à ses représentants à l'étranger. En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

Adresa Redacției
Str. I.C.Frimu Nr. 22,
Sectorul 1

APARE DE 6 ORI PE AN BUCUREȘTI

I 8190

ULU 2014

LIMBA ROMÂNĂ

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Anul XIX 1970 Nr. 6

BCU 2022

SUMAR

Pag.

ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

VICTOR V. GRECU, Timotei Cipariu și latinismul 503

ISTORIA LIMBII ROMÂNE

ION ȘTEFAN, Modelul latin al declinării unor substantive neologice în scrieri din a doua jumătate a secolului al XIX-lea 515

FILOLOGIE

ALEXANDRU MAREȘ, O ediție brașoveană din secolul al XVI-lea a unei cărți venețiene 523

VOCABULAR

M. BULANDRA și C. MANECA, Probleme de terminologie artistică (pictură) . . 533
Note etimologice și lexicale (V. FRĂȚILĂ, I. RIZESCU, L. GHERGARIU, DAN BUGEANU, RADU NIȚU) 541

TOPONIMIE

PAVEL BINDER, Note de toponimie 559

RECENZII

Academia Republicii Socialiste România, Institutul de lingvistică din București, *Crestomație romanică*, întocmită sub conducerea acad. Iorgu Iordan, vol. al III-lea, *Secolele al XIX-lea — al XX-lea*, partea I, București, 1968 (*Ioana Vintilă-Rădulescu*) 567
FULVIA CIOBANU, LIDIA SFÎRLEA, *Cum scriem, cum pronunțăm corect. Norme și exerciții*, București, Editura științifică, 1970 (*Elena Berea-Găgeanu*) 571
VIRGILIU DRON, S. GH. CONSTANTINESCU, *Culegere de texte literare pentru analize gramaticale. Sintaxa frazei (clasele a VII-a — a X-a)*, București, Editura didactică și pedagogică, 1969 (*Maria V. Vulișici*) 574
Cărți și reviste primite la redacție 576
Sumarul revistei „Limba română" pe anul 1970 577
Indicele revistei pe anul 1970 581

LR, anul XIX, nr. 6, p. 501—624, București, 1970

12.489

TIMOTEI CIPARIU ȘI LATINISMUL

DE

VICTOR V. GRECU

Moștenirea lingvistică a lui Timotei Cipariu, considerat un reprezentant tipic al latinismului, a rămas mult timp insuficient și denaturat cunoscută. Cercetările mai vechi [1], deși au surprins unele aspecte pozitive, nu au coborît totuși la o analiză profundă și cuprinzătoare a operei sale. Aceasta s-a datorat atît aprecierii ei nediferențiate, considerată ca produs al latinismului decadent[2], cît și incompletei cunoașteri și aprofundări a gîndirii autorului din prima perioadă a activității. În anii din urmă, i-au fost consacrate cîteva studii minuțioase și competente [3], care au relevat elementele de rezistență ale operei lui Cipariu, dezvăluind însemnătatea ei pentru vremurile noastre. În șirul acestora, I. Pervain [4] și G. Em. Marica [5] au sesizat specificul ideilor din perioada de început a preocupărilor lingvistice ale lui Timotei Cipariu.

★

Analiza evoluției gîndirii lingvistice a lui Timotei Cipariu impune delimitarea, în cuprinsul acesteia, a două perioade.

Prima perioadă a preocupărilor lingvistice ale lui Timotei Cipariu este reprezentată prin colaborarea, după îndemnul lui Bariț [6], la „Foaia literară", în care publică două articole [7], iar apoi la „Foaia pentru minte,

---

[1] L. Șăineanu, *Istoria filologiei române. Studii critice*, București, 1892, p. 165—169; O. Densusianu, *Literatura română modernă*, vol. III, București, 1933, p. 12 — 17.

[2] D. Macrea, *Timotei Cipariu*, în „Limba română", IV, 1955, nr. 2, p. 12.

[3] I. Coteanu, *160 de ani de la nașterea lui Timotei Cipariu*, în „Limba română", XIV, 1965, nr. 3, p. 295 — 300; Mioara Avram, *Prima gramatică academică a limbii române*, în „Limba română", XV, 1966, nr. 5, p. 487 — 502; Flora Șuteu, *Proiectele ortografice ale Societății Academice Române*, în „Limba română", XV, 1966, nr. 5, p. 503 — 518.

[4] I. Pervain, *Timotei Cipariu și „Foaia literară"*, în „Cercetări de lingvistică", VII, 1962, fascicula 1, p. 97 — 105.

[5] George Em. Marica, *Foaia pentru minte, inimă și literatură*, București, 1969, p. 72.

[6] G. Bariț, Johann Gött, *Înștiințare literară*, Brașov, 9 dec., 1837.

[7] Ț * * *, *Corespondenții între doi ardeleni asupra ortografii*, în „Foaia literară", I, 1838, nr. 6, p. 44—46; nr. 7, p. 54 — 55, și *Domnule redactor!*, în „Foaia literară", I, 1838, nr.14, p. 106 — 108.

inimă şi literatură" [8]. Ideile exprimate în aceste articole se remarcă prin realismul lor, Cipariu fiind susţinătorul unor principii valoroase despre limbă, cu totul opuse celor la care va adera în perioada următoare.

Interesul pentru problemele limbii este mărturisit de autor ca o pasiune primordială, în care se contopesc laolaltă competenţa şi seriozitatea cercetătorului şi de care îşi va aminti mereu mai tîrziu :„. . . băgările de seamă asupra limbii şi literaturii noastre cea mai desfătată cuprindere a vieţii mele au fost şi rămîne, — şi nimic n-au trecut pe dinaintea ochilor mei fără de a gîndi cu cea mai serioasă luare aminte asupra oricărui fenomen " [9].

Împărtăşind opinia lui Petru Maior privind originea limbii române în latina populară, atenţia lui Cipariu este reţinută, mai întîi, de situaţia ortografiei cu litere latine, despre care constată că „este deosebită pînă la curiozitate". Ca şi alţi contemporani, el condamnă siluirile practicate : „O limbă ca a noastră este mai originală şi mai adîncă, oricine ce socoteşte, — decît să o poată îmbrăca fieştecare croitoriu după fantasia sa, şi să-i şază bine. Prin astfeliu de îmbrăcăminte după capriţ, şi nu după sistem, nu poate biata limbă altmintrelea să se vază, decît ca un arlechin pe teatru. Pînă ce ne vom uita la limbile străine şi le vom lua de modeluri fără de a căuta înlăuntrul limbii noastre tot într-aceea g a l i m a t i e vom rămînea " [10]. De aici, concluzia sceptică : „Departe sîntem încă dară de acea epocă, cînd să vedem o ortografie cu litere latineşti întemeiată şi de toţi primită" [11]. Pînă atunci — paradoxal, în raport cu „ura nespusă asupra slovelor" — acceptă mai bine folosirea acestora, pentru că recunoaşte în ele originalele greceşti : „Pînă atunci ar fi bine, cu mult mai bine, să scriem cu ce au scris şi moşii noştri,. . . aceasta ne-ar face şi mai cinstiţi în ochii următorilor noştri, şi ar folosi mai mult decît toate formele din afară ce le vînăm" [12]. Recunoscînd fiecăruia dreptul de a urma în scriere „dialectul" său [13], ceea ce nu constituia o inconsecvenţă [14], Cipariu urmărea de fapt să surprindă în această diversitate elementele unificării, care constituia scopul final : „Numai să ajungem cu toţii la aceeaşi ţintă de obşte".

Remediul pentru lichidarea anarhiei scrierii era elaborarea unei ortografii unitare. În stabilirea principiului acesteia, Cipariu este, în perioada respectivă, un adept al fonetismului : „Una socotesc a fi de lipsă, însă şi aceasta nu aşa, cît să nu poată a să lăsa fără păcat, — adecă, ca scriind să nu scriem ce nu grăim" [15].

Vorbind despre epoca în care vom avea o ortografie „întemeiată şi de toţi primită ", Cipariu susţine necesitatea împărtăşirii părerilor, pentru ca, prin confruntarea lor, să se ajungă la un consens între cărturari, în vederea unificării limbii, mijlocul cel mai adecvat acestei consultări fiind publicistica şi cu deosebire foaia lui Bariţ : „Mai întîi e de lipsă o mai mare împărtăşire de idei între învăţaţii neamului, de la cari atîrnă

---

[8] Prof. Ţipar, *Reflexii asupra ortografiei Dlui P. (Domnule redactor!)*, în „Foaia pentru minte, inimă şi literatură", I, 1838, nr. 2, p. 12 — 16 ; nr.3, p. 20 — 23*r* nr.4, p. 27 — 31.

[9] „Foaia literară", I, 1838, nr. 14, p. 106.

[10] Ţ * * *, *Corespondenţii între doi ardeleni. . .*, p. 54.

[11] *Ibidem*, p. 55.

[12] Prof. Ţipar, *Reflexii asupra ortografiei. . .*, p. 30.

[13] Ţ * * *, *Corespondenţii între doi ardeleni. . .*, p. 45.

[14] I. Pervain, *op. cit.*, p. 101.

[15] Ţ * * *, *Corespondenţii între doi ardeleni. . .*. p. 45.

tot lucrul, de cum au fost pînă acum, dacă voim epoca aceea aşteptată să o apropiem. Şi eu nu pociu să aflu o mijlocire mai bună decît Foaea Dtale spre acest sfîrşit..., precum şi spre altele de obşte interesătoare dări în cunoştinţă; întru care să se asculte glasurile t u t u r o r deopotrivă" [16]. Din acest motiv refuză să recunoască autoritatea „Societăţii literare", care nu reprezenta toată românimea : „Iară o societate singură, şi numai din partea unei ţări, fie aceea din ori care mădulări şi ori cît de învăţată, nu poate să nădăjduiască o cuprindere de obşte a hotărîrilor sale, mai mult decît o persoană singură" [17].

Elaborarea ortografiei, arată Cipariu, presupune o deplină cunoaştere a gramaticii. De aceea nu se învoieşte cu „metodul ce vrea neştine a-l urma întru aşezarea unei ortografii regulate fără Gramatică". Atribuind acestei practici cauzele multor rătăciri, el atrage atenţia „procopsiţilor neamului" asupra utilităţii gramaticii, întrebîndu-i „de se poate socoti o ortografie fără de cunoştinţă gramaticească" [18].

Observaţii valoroase formulează Cipariu, în această perioadă, şi cu privire la lexic. Adoptînd opiniile lui Heliade, privind structura vocabularului, constată că înaintaşii noştri, nelipsiţi „de un tact adînc", în „scrisorile şi întoarcerile de pe alte limbi", care sînt „un model nepreţuit pentru toţi următorii, vrednic de urmat", „au întrebuinţat s l a v o n i s m u r i, unele fără de nici o întocmire după limba sa, pentru că erau sfinţite prin graiul de obşte bisericesc şi politicesc,— altele cu ceva aplecare" [19]. Cipariu acceptă slavonismele vechi, dar le respinge pe cele noi, fiind de aceeaşi părere cu Bariţ : „Şi întru aceasta sînt de o judecată cu D. Ta, cînd nu-ţi plac slavonismurile cele nouă, — cele vechi le sufăr, şi le sufăr ca şi omul sărac, care nu-şi poate schimba zdranţele cu veşminte nepeticite" [20]. Datorită vechimii şi valorii acumulate, acestea nici nu pot fi eliminate fără a dăuna limbii : „Cu sila de vrea cineva să le împingă, sînt mai tari, decît să poată cineva avea nădejde de urmare după poftă;— de cad ar face prea multe risipituri". Din aceste cauze, cu toate că le consideră o „zdranţă", Cipariu se opune, în această perioadă, eliminării lor, chiar în pofida latinismelor ! : „Dară dintru acelaşi principiu nu socotesc că ar fi cuviincios ca o zdranţă să o schimbăm cu alta. Vrea cineva să lapede zdranţa slavonească, şi să îmbrace alta latinească, italienească, franţozească, ...după moda nouă..., zdranţa tot rămîne zdranţă" [21]. „Moda nouă" generase o mare anarhie în domeniul vocabularului. Pornind de la pilda lui Gottsched — „ideal de chipul cultivării limbilor, cum nu trebuie să fie"—, Cipariu detestă inovaţiile lexicale, dezvăluind gravele lor consecinţe : „dintr-un întîi în traduceri, apoi în lucrări originale, mi se pare că vom să avem acuşi atîtea limbi româneşti, cîte sînt, pre care le urmează literaţii noştri,— franţezo-neamţo-unguro-românească".

O idee preţioasă, exprimată în această vreme, este aceea a unităţii limbii, prin care continuă, ca şi Bariţ, opiniile exprimate de Heliade-

---

[16] Ţ***, *Corespondenţii între doi ardeleni* ..., p. 55.
[17] *Ibidem*, p. 55.
[18] *Ibidem*, p. 54.
[19] T. Cipariu, *Domnule redactor!*, în „Foaia literară", I, 1838, nr. 14, p. 106.
[20] *Ibidem*, p. 107.
[21] *Ibidem*, p. 107.

Rădulescu la 1836 și însușite de către contemporani [22]. Spre deosebire de alte țări, Cipariu atestă comunitatea limbii românilor : „Românii să înțăleg din ori ce corn de lume să fie" [23] și atribuie filologilor sarcina de a contribui la „uniformizarea" limbii. El salută acest scop pe care și l-a propus „Societatea literară" din București și accentuează datoria acesteia de a lucra pentru unificarea limbii : „Scopul Societății aceștiia — uneform. [izarea] limbii — este negreșit foarte frumos, și de ar fi cu putință ca oarecîndva să se dobîndească — după prințipurile ce și le-au propus Soțietatea : *a asculta pre toți și a alege ce este mai bun*, dobîndirea lui ar fi cea mai scumpă dobîndă în literatura noastră. O limbă pe care toți învățații românilor să o scrie, să o vorbească și toți rom.[ânii], și cei neînvățați, să o înțeleagă ! O, ce scump odor ar fi acesta și cît de fălos ar putea să fie românul întru stăpînirea lui !" [24]. Exprimat embrionar, acest imperativ își va spori tot mai mult semnificația în gîndirea lui Cipariu și va deveni fundamentul întregului edificiu al sistemului său etimologist.

Elocventă pentru întregirea ideologiei sale din etapa inițială este și atitudinea corectă și modestă pe care o adoptă față de părerile sale. Departe de a le considera niște adevăruri ineluctabile, el admite cu circumspecție perspectiva completărilor sau retușărilor competente : „Părerile mele sînt din convingere întreagă, însă de o fire de a primi orice îndreptare cu temeiuri" [25].

Principiile exprimate de Timotei Cipariu în aceste articole dovedesc că nu a fost „un exponent al latinismului" [26] în tot cuprinsul activității sale. La începutul acesteia, el a formulat judecăți mature și utile privind situația și dezvoltarea limbii. Ele se înscriu în ideologia lingvistică din acel timp, dominată de ideile lui Heliade și ale scriitorilor grupați în juru. „Daciei literare". Așa cum s-a arătat, „opiniile lui Heliade-Rădulescu au cunoscut un larg ecou în rîndul oamenilor de cultură ai epocii, care și-au însușit, cu unele întregiri de amănunt, teoria sa lingvistică" [27]. Elementele acesteia pot fi surprinse în întreaga gîndire lingvistică din Transilvania. Prin promovarea lor, Cipariu, ca și alți reprezentanți ai generației revoluționare, se integrează în procesul unitar al luptei comune pentru unificarea și cultivarea limbii noastre.

După cîteva luni, a publicat un alt articol : *Reflexii asupra ortografiei Dlui P.* [28], în care întreprinde o scrutare severă a ortografiei lui Vasilie Popp [29]. Pe lîngă reluarea unor idei anterioare, autorul își exprimă credința că modificările survenite în limba română nu pot altera esența ei și, ates-

---

[22] Vezi Ion Gheție și Mircea Seche, *Discuții despre limba română literară între anii 1830—1860*, în „Studii de istoria limbii române literare. Secolul al XIX-lea", vol. I, București, 1969, p. 263, 264.

[23] T * * *, *Corespondenții între doi ardeleni*. . . , p. 45.

[24] T. Cipariu, *Reflecsii nepretenzive a unui ardelean asupra regulilor Societății literale din București*, Biblioteca Academiei R. S. România, Filiala Cluj, fond Blaj, ms. nr. 275, f. 11 (apud I. Pervain, *op. cit.*, p. 102).

[25] T * * *, *Corespondenții între doi ardeleni*..., p. 55.

[26] D. Macrea, *op. cit.*, p. 12.

[27] Ion Gheție și Mircea Seche, *op. cit.*, p. 269.

[28] Vasilie Popp, *Disertație despre ortografie*, în „Foaia literară", 1, 1838, nr. 8, p. 141 — 144; nr. 20, p. 157 — 160; nr. 21, p. 164—166.

[29] Vezi N. A. Ursu, *Părerile doctorului Vasilie Popp asupra ortografiei românești cu litere latine*, în „Studii și cercetări științifice", Iași, Seria filologie, VII, 1956, fasc. 2, p. 35 — 49.

tînd la contemporani convingerea cu privire la stricăciunea produsă de slavonisme, speră în eliminarea lor cît mai curînd [30]. În ce privește ortografia, aprobă principiul fonetic, urmat de Popp, dar respinge regulile propuse, pentru inconsecvența lor față de principiul formulat [31]. Totodată admite, ca și înainte, libertatea opiniilor, din înfruntarea cărora să se ivească adevărul [32]. În acest articol, tendințele etimologiste nu au atins gradul de condensare la care vor evolua ulterior, nici nu s-au concretizat în reguli ortografice propriu-zise. *Reflexiile* conțin germenii ce vor încolți în *Estractul de ortografie* și își vor dezvălui roadele etimologiste în sintezele ce vor urma.

★

Cu *Estractul de ortografie* [33], publicat în 1841, începe a doua etapă din evoluția convingerilor lui Timotei Cipariu. Ideile s-au cristalizat, desigur, mai înainte, însă ele dobîndesc o formulare lapidară abia acum, cînd autorul intervine cu observații amănunțite pentru a motiva noua sa orientare și principiul adoptat.

Factorii care au determinat îndepărtarea autorului de ideile susținute inițial sînt atît de natură lingvistică, cît și de natură istorico-politică.

În domeniul lingvistic, mobilurile au fost unificarea limbii și relevarea originii latine a limbii noastre. „Demonstrarea esenței romanice a limbii române și realizarea limbii literare unitare" constituiau problemele esențiale ce preocupau cele două curente, etimologismul și fonetismul, „în dorința de a sluji cu abnegație cauza scumpă a propășirii culturii naționale" [34].

Locul și însemnătatea unității limbii pentru Timotei Cipariu nu au fost sesizate de nici unul dintre cercetătorii care s-au ocupat de opera acestuia, pînă în ultimii ani [35]. Într-o sinteză care relevă coordonatele principale ale gîndirii lui Cipariu, ce îi asigură perenitatea, I. Coteanu semnalează că „el nu apără principiul etimologic numai pentru că în felul acesta s-ar reda mai bine caracterul latinesc al limbii române. El are în vedere și o necesitate a vremii, necesitatea de a folosi ortografia ca un mijloc de *unificare* a limbii naționale" [36].

Unitatea limbii ocupă locul primordial în gîndirea lui Timotei Cipariu, constituind scopul suprem, care trebuie să călăuzească toate eforturile filologilor. Dezvăluind semnificația acesteia, în raport cu situația limbii în vremea sa, Cipariu este convins că: „A venit timpul să ne u n i f i c ă m limba, să-i stabilim formele și să-i purificăm materialele, de la care nimănui să nu fie iertat a se abate după capul și placul său" [37]. Necesitatea unificării este mai acută în ortografie: „Fiindcă fundamentul a toată orto-

---

[30] Prof. Țipar, *Reflexii asupra ortografiei Dlui P. (Domnule redactor!)*, în „Foaia pentru minte, inimă și literatură", I, 1838, nr. 3, p. 23.

[31] *Ibidem*, p. 23.

[32] *Ibidem*, p. 30.

[33] T. Cipariu, *Estract de ortografie cu litere latinești, pre temeiul limbii și ortografiei Bisericești, și osebirea Dialectelor precum s-au urmat de la 1835 în tipografia din Blaj*, în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", IV, 1841, nr. 25, p. 195–198; nr. 26, p. 202 – 207.

[34] Flora Șuteu, *op. cit.*, p. 511.

[35] D. Macrea, *Lingviști și filologi români*, București, 1959, p. 70.

[36] I. Coteanu, *op. cit.*, p. 296.

[37] T. Cipariu, *Principii de limbă și de scriptură*, Blaj, 1866, p. 349.

grafia e unitatea limbei, ...întîiul postulat pentru ortografie este statorirea unității limbii române" [38]. Proclamînd această cerință, Cipariu ajunge inevitabil la mijlocul satisfacerii ei: „Unitate în limbă,— unitate în ortografie, — două puncte atît de strîns legate între sine, cît una fără de alta nu se poate cîștiga... — se pot realiza numai prin adoptarea principiului etimologic" [39]. Din modul cum e conceput acest raport, rezultă specificul etimologismului lui Timotei Cipariu, așa cum se va vedea mai departe.

Considerarea etimologismului, a latinismului, ca un scop în sine i-a făcut pe cercetătorii anteriori să nu sesizeze adevărata semnificație a unității limbii în concepția lui Cipariu. Apreciat prin prisma finalității atribuite de autor, etimologismul nu mai apare ca un scop în sine, ci reprezintă o cale de unificare a limbii: „Spre unificarea ortografiei române, afară de suplinirea literelor, ce ne lipsesc...mai întîi e de lipsă unificarea limbei, carea nu se poate face decît prin stabilirea formelor mai corecte gramatice și lexicale și adoptarea acestor forme de toată românimea scriitoare" [40]. Deci „principala condiție care se cere unui cuvînt pentru a figura în vocabularul limbii unificate este latinitatea lui" [41]. Că nu etimologismul stă pe primul plan o dovedește și analiza imaginii evoluției ideilor sale. Punctul de plecare, care apare din prima perioadă, este unitatea limbii, etimologismul fiind posterior. El a ajuns la etimologism considerînd, eronat, latinitatea drept o cale a unificării limbii. După cum precizează mai tîrziu, în partea a doua a gramaticii, etimologismul este un „corectiv și regulator": „De aceea, dacă voim să avem una limbă... este de lipsă un criteriu, sau principiu regulativ, după care alegîndu-se pronunția și forma cea mai bună a limbei și limba să se unifice și mai tare în scris...Iar acest criteriu sau principiu nu se poate afla decît în sistema formelor etimologice ... și această sistemă e principiul etimologic" [42]. Unitatea limbii este constant promovată de Cipariu și constituie dominanta prezentă în tot cuprinsul operei sale.

Alături de unificarea limbii, al doilea factor lingvistic care a determinat aderarea lui Timotei Cipariu la etimologism a fost dovedirea caracterului romanic al limbii române, idee prin care continuă gîndirea reprezentanților Școlii ardelene. Această necesitate era amplificată de faptul că cei ce contestau originea latină a limbii române invocau, printre argumente, elementele străine ce au pătruns în lexicul ei. Consecința logică ce rezulta de aici era că, pentru a infirma aceste neadevăruri, limba trebuia curățită de ingredientele care îi frînau dezvoltarea. În această operație de unificare și „cultivare" — după conceptul ciparian: purificare —, Timotei Cipariu opune stadiul anterior, inițial, al limbii, celui actual. El consideră că, la început, limba noastră „era cu mult mai curată în forme și mai avută în cuvinte romane de cum este astăzi" (PLS [43] 3).

---

[38] T. Cipariu, *Gramateca limbei române. Partea I. Analitica*, București, 1869, p. 147; idem, *Elemente de limbă română după dialecte și monumente vechi*, Blaj, 1854, p. 83.

[39] T. Cipariu, *Principii de limbă și de scriptură*, p. 299.

[40] *Ibidem*, p. 298.

[41] Ion Gheție și Mircea Seche, *op. cit.*, p. 268.

[42] T. Cipariu, *Gramateca limbei române. Partea II. Sintetica*, București, 1877, p. 313–314.

[43] T. Cipariu, *Principii ae limbă și de scriptură*, Blaj, 1866.

Ca urmare a corupţiei ulterioare, dacă numai în ultimele două secole s-a pierdut atîta, cît de mari — se întreabă autorul — vor fi aceste pierderi cu peste 1 000 de ani în urmă ? ! (PLS, 4, 253). Pentru acoperirea golurilor şi eliminarea impurităţilor, preconizează, în domeniul vocabularului, trei surse : reînvierea formelor latine părăsite de curînd ; adoptarea elementelor latine conservate în dialectele din sudul Dunării şi împrumuturile din limbile romanice. În acest fel latinismul constituia un principiu, un mijloc de unificare şi cultivare a limbii, dacă nu cel mai important. Pentru satisfacerea acestor cerinţe, în domeniul ortografiei, Timotei Cipariu preconiza o concordanţă deplină între natura limbii şi modul scrierii ei : „Natura limbei româneşti e r o m a n ă —l a t i n ă ... De aceea şi costumul ei nu poate să fie decît r o m a n o - l a t i n " (PLS, 295). Pentru el „semnul grafic nu era numai purtătorul unui înţeles, ci elementul constitutiv al esenţei tipologice a unei limbi" [44]. În acest fel, reflectarea esenţei romanice a limbii putea fi realizată prin etimologism, căruia i se recunoaşte competenţa de a asigura unitatea limbii prin revitalizarea formelor curate şi unitare de odinioară, cînd nu se exercitase corupţia ce o caracteriza în timpul său.

Factorii de ordin istorico-politic care au cauzat îmbrăţişarea latinismului au fost apărarea drepturilor limbii române împotriva politicii de deznaţionalizare, al cărei prim obiectiv îl constituia limba, şi lupta pentru egala îndreptăţire politică. În situaţia specifică din Transilvania, romanitatea şi continuitatea erau arme de prestigiu împotriva adversarilor. Latinismul a servit cauzei naţionale şi politice în lupta împotriva detractorilor originii şi drepturilor limbii şi naţiunii române.

Hotărîtor, pentru orientarea lui Timotei Cipariu, adăugînd la sobrietatea ştiinţifică a strădaniilor sale patosul şi verva luptei politice, a fost proiectul de lege adoptat de dieta Transilvaniei, în 1842, privind maghiarizarea limbii, care a produs o vie reacţie în rîndul poporului român. Estompîndu-şi revolta, în faţa rigorilor cenzurii, Bariţ se rezumă să noteze că, pe români, vestea „i-a străbătut ca razele unui trăznet" [45] şi lansează un înţelept manifest conaţionalilor [46]. La rîndul său, Simion Bărnuţiu reacţionează printr-un aspru rechizitoriu [47]. Cu acest prilej, canonicii din Blaj înmînează episcopului un „Protest" [48], pentru a-l prezenta împăratului. Acest protest, atribuit lui Bărnuţiu [49], a fost alcătuit de Timotei Cipariu, după cum rezultă dintr-o scrisoare trimisă acestuia de către Alexandru Papiu-Ilarian [50]. În urma unei ample analize a nedreptăţii şi consecinţelor hotărîrii dietei, Cipariu îşi exprimă refuzul categoric, întemeiat pe pericolul ce ar urma : „Mărturisim însă sincer că, nu numai după zece ani, dar nici după zece veacuri, ba niciodată, în vecii vecilor, noi şi naţiunea noastră

---

[44] Flora Şuteu, *op. cit.*, p. 512.

[45] * * * *Ştiri de la Dietă*, în „Gazeta Transilvaniei", v, 1842, nr. 6, p. 22.

[46] G. Bariţ, *Către românimea din Transilvania. Fraţilor!*, în „Gazeta Transilvaniei", v, 1842, nr 11, p. 41 — 42.

[47] Bţ. (S. Bărnuţiu), *O tocmeală de ruşine şi o lege nedreaptă*, în „Foaia pentru minte, inimă şi literatură", xvi, 1853, nr. 38, p. 285 — 288 ; nr. 39, p. 295 — 298.

[48] *Protestul Consistoriului din Blaj contra limbei ungureşti la anul 1842*, publicat de G. Bogdan Duică, *Viaţa şi ideile lui Simion Bărnuţiu*, Bucureşti, 1924, p. 209 — 211.

[49] G. Bogdan Duică, *Viaţa şi ideile lui Simion Bărnuţiu*, Bucureşti, 1924, p. 54.

[50] Keith Hitchins, *Alexandru Papiu-Ilarian şi Timotei Cipariu : şase scrisori*, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj", ix, 1966, p. 306 — 307.

nu putem fi obligaţi printr-o lege care, pentru datinile şi credinţa noastră, pregăteşte un pericol şi un obstacol, iar pentru *naţionalitatea* noastră ruină şi pieire"[51]. Asemenea măsuri extremiste îi determinau pe români să prefere mai degrabă menţinerea latinei [52]. Revendicarea latinei în Transilvania constituia astfel o ripostă la tendinţele de deznaţionalizare.

Timotei Cipariu s-a integrat în lupta pentru drepturile naţiunii române nu numai prin participarea la evenimentele politice, după cum este bine cunoscut, ci şi prin intermediul presei, despre care credea că, alături de alţi factori, „ne poate scăpa naţionalitatea şi limba de apunere şi ameninţările contrariilor" [53]. Periodicele transilvănene din această vreme cuprind un vast dosar al procesului limbii [54], în care, alături de celelalte personalităţi, Timotei Cipariu a intervenit cu competenţa şi prestigiul său în apărarea drepturilor firești ale limbii române, luînd poziţie energică atît împotriva celor ce îi negau romanitatea [55], cît şi împotriva insinuărilor ce urmăreau să conteste dreptul folosirii ei [56]. Atitudinea promovată în aceste intervenţii, ca şi în „Protest", a avut ca principiu echitatea şi respectarea drepturilor celorlalte naţionalităţi [57], amintind, reluînd chiar, ideile şi termenii lui Bariţ [58]. În contextul realităţilor politice transilvane, latinitatea fusese ridicată la rangul de principiu cultural şi politic [59]. Ea a stimulat interesul lui Cipariu, deoarece îi furniza argumentele necesare privind originea, unitatea şi virtuţile limbii, în lupta pentru apărarea drepturilor acesteia. Adeziunea lui Cipariu a fost amplificată, astfel, de realităţile istorice, limba avînd o profundă semnificaţie politică, aşa cum recunoştea Bariţ : „Chestiunea limbii, întoarsă şi sucită ori şi cum vei vrea, este în zilele noastre o chestiune nu numai naţională, ci totodată şi politică" [60]. Din această semnificaţie rezultă efortul colectiv pentru unificarea şi perfecţionarea ei.

★

În cea de-a doua perioadă, care începe după 1841, Timotei Cipariu acordă credit deplin capacităţii latinismului de a contribui la unificarea şi cultivarea limbii, devenind teoreticianul acestuia. Ideile sale privitoare la gramatică au fost minuţios cercetate, relevîndu-se valoarea lor pentru acel timp şi pentru zilele noastre [61]. De aceea analiza se va concentra asupra

---

[51] G. Bogdan Duică, *op. cit.*, p. 211.

[52] * * * *Ştiri de la Dietă*, în „Gazeta Transilvaniei", v, 1842, nr. 6, p. 23.

[53] * * * *De la redacţiune*, în „Organul naţional", i, 1848, nr. 5, p. 24.

[54] Victor V. Grecu, *Lupta „Gazetei Transilvaniei" pentru drepturile limbii române*, în „Lucrări ştiinţifice", Oradea, Seria B, 1969, p. 15 — 53.

[55] „Organul luminării", i, 1847, nr. VIII, p. 36, şi în PLS, 233.

[56] T. Cipariu, *La critica din „Korunk"*, în „Gazeta Transilvaniei", XXIV, 1861, nr. 99, p. 412; nr. 100, p. 415.

[57] Biblioteca Academiei R. S. România, Filiala Cluj, Dosar 539, Varia, cf. D. Macrea, *op. cit.*, p. 10.

[58] Vezi G. Bariţ, *Epistolă deschisă către Dn. Daniil Dozsa, Redactorul jurnalului „K. Közlöni"*, în „Gazeta Transilvaniei", XXIII, 1860, nr. 39, p. 158.

[59] Cf. G. Em. Marica, I. Hajós, C. Mare, C. Rusu, *Ideologia generaţiei române de la 1848*, Bucureşti, Ed. politică, 1968, p. 149.

[60] G. Bariţ, *Limbile oficiale*, în „Gazeta Transilvaniei", XXIII, 1860, nr. 32, p. 127.

[61] Mioara Avram, *Prima gramatică academică a limbii române*, în „Limba română", XV, 1966, nr. 5, p. 487 — 502.

ortografiei, unde continuitatea ideilor se poate urmări de-a lungul întregii sale activități, fiind prezentă în toate lucrările și constituind, totodată, capitolul cel mai elocvent pentru evidențierea opiniilor autorului.

Dacă la 1841 nu era „încă convins de neapărata trebuință de a scrie românește cu litere latine" [62], mai tîrziu susține literele pe baza principiului că scrierea trebuie să reflecte natura limbii : „A scrie cu l i t e r e l a t i n e astăzi e dorința tuturor românilor..., pentru că sîntem români de v i ț ă l a t i n ă ..., și limba ne e română iarăși de origine latină și apoi pentru că toate celelalte națiuni..., cîte sînt de aceeași viță romană — l a t i n ă scriu cu litere latine", (PLS, 293).

În *Estractul de ortografie*, unde apare pentru prima dată semnătura *T. Cipariu*, recunoscînd că „temeiul a toată ortografia e voroava sau pronunția de obște, după carele se scrie precum se vorbește" (*Estract*, 195), autorul justifică abandonarea principiului și neputința scrierii fonetice, datorită diversificării ce ar amenința scrierea, ca urmare a diversității pronunțării. Motivarea are în vedere unitatea limbii ca o cerință esențială : „Limba română vrînd a o scrie cu litere latinești, e cu neputință a o scrie întru toate precum se grăiește, pentru că nici în voroava de obște nu aflăm *acea unire ce se poftește în scriere*... Din pricina din urmă, de am scrie precum se grăiește, am autoriza o mulțime de dialecte, care ne-ar depărta prea mult de la *unimea* (subl. n.) limbii române" (*Estract*, 196).

Prioritatea acordată unității limbii determină profilul particular al latinismului așa cum se înfățișează la Timotei Cipariu. El se conturează prin opiniile sale în raport cu uzul vorbirii și principiul fonetic, prin atitudinea față de latinomanie și de propriul său sistem, prin promovarea înțelegerii între filologi și încrederea în perspectivele desăvîrșirii limbii.

Dezvoltarea și unificarea limbii, respectiv a ortografiei, cu ajutorul etimologismului, trebuia să se întemeieze pe o realitate lingvistică, și anume pe uzul vorbirii. S-a observat [63] că Cipariu nu era împotriva uzului vorbirii ca temei al ortografiei : „Sîntem cu totul p e n t r u uzul vorbirei românesc, urmîndu-l, cercîndu-l, culegîndu-l și examinîndu-l din toate monumentele istorice despre limba românească, după toate dialectele ei ce ne sînt cunoscute" (PLS, 346 și 299). El formulează principiul că „baza și fundamentul oricărei ortografii nu poate fi decît însuși u z u l v o r b i r e i ..., iar corectivul și regulatorul e t i m o l o g i a limbei". Pronunțarea fiind însă foarte variată (*Analitica* [64], 148), „dacă uzului vorbirei nu se va pune un r e g u l a t i v ..., în loc de u n a limbă ar apare o mulțime de limbe..." (*Sintetica* [65], 313), „ceea ce ar frînge u n i t a t e a limbei, care e fundamentul a toată literatura, și prin urmare și a toată ortografia" (*Analitica*, 150, ELR [66], 84). Rezultatul trebuia să fie pronunțarea literară unitară, care să ducă la unificarea limbii : „u z u l l i m b e i r e g u l a t, prin care divergențele locale în vorbire și pronunțare se delătură, iar u n i f i c a ț i u n e a l i m b e i se efectuește și printr-însa u n i f i c a ț i u n e a o r t o g r a f i e i" (PLS, 299, și *Analitica*, 152). Această operație de șlefuire a pronunțării presupunea însă un punct de plecare. Este semnificativ faptul

---

[62] T. Cipariu, *Estract de ortografie...*, p. 195.
[63] I. Coteanu, *op. cit.*, p. 297.
[64] T. Cipariu, *Gramateca limbei române. Partea I. Analitica*, București, 1869.
[65] T. Cipariu, *Gramateca limbei române, Partea II. Sintetica*, București, 1877.
[66] T. Cipariu, *Elemente de limbă română după aialecte și monumente vechi*, Blaj, 1854.

că, la 1877, Cipariu recomandă graiul muntean, pe care îl abandonează apoi în favoarea celui bisericesc (*Sintetica*, 314). Considerînd eronat evoluţia limbii din ultimele secole un proces regresiv (PLS, 4), din care cauză nici un grai nu putea servi ca bază (PLS, 258, 261, 299; *Analitica*, 150), Cipariu recurge la vechea limbă bisericească. Departe de a o socoti un model (PLS, 8), cum credeau unii cărturari de peste Carpaţi [67], ci, dimpotrivă, precizînd, ca şi Heliade [68], că este ea însăşi perfectibilă [69], o preferă, în virtutea aceluiaşi criteriu, pentru unitatea ei: „rămînem pe lîngă f o r m a l i m b e i b i s e r i c e ş t i, ca ceea ce este pretutindenea receptă, şi tuturor românilor cunoscută, luînd-o de bază şi regulînd-o în punctele divergente..., şi limba va fi u n a" (*Sintetica*, 315). Pe această variantă trebuia să se exercite acţiunea de regularizare a etimologismului, sintetizată în deviza înscrisă în „Organul luminării": „l i t e r e l a t i n e şi l i m b ă c î t s - a r p u t e a m a i c u r a t ă" [70] (PLS, 1). Ea şi-a găsit concretizarea deplină în „Organul luminării", pe care „Telegraful român", promovînd o atitudine mult mai moderată, îl aprecia ca „un jurnal în privinţa limbei şi ortografiei ultraradical" [71].

Preconizînd unificarea limbii cu ajutorul etimologismului, Cipariu nu era exclusivist [72]. El nu face numai concesii [73] fonetismului, ci, recunoscînd utilitatea lui reală: „Principiul în sine e natural şi de aceea demn de a fi urmat, unde se poate" (*Sintetica*, 309), afirmă necesitatea îmbinării lor: „... nu numai etimologia, ci şi fonetica limbei româneşti au drept de a fi respectate şi preţuite în stabilirea formelor limbei gramaticale şi ortografice" (PLS, 343, *Analitica*, 167).

În virtutea aceleiaşi finalităţi, Cipariu promovează prudenţa şi echilibrul în aplicarea etimologismului şi stabileşte anumite limite: „E t i m o l o g i ş t i i în aplicarea principiului său să se ferească a a b u z a, trecînd peste marginile r e a l e ale limbei româneşti, în regiuni ideale, prin care limba românească însăşi înceată a mai fi reală, ci devine numai una ficţiune, şi imaginară cu ortografie cu tot" (PLS, 342; *Analitica*, 168). Invocînd particularităţile şi specificul românesc al limbii, care o deosebesc de latină şi de celelalte limbi romanice (PLS, 343; *Sintetica*, 291), Cipariu combate anarhia (PLS, 348) şi imitaţiile: „Limba română nu este cea latinească, şi de aceea nu este cu necesitate să o imităm chiar în contra uzului general al limbei româneşti... — căci astfel — s-ar deschide una uşă prea largă pentru orice inovaţiune sub pretext de etimologie latină" (*Sintetica*, 316). El condamnă deopotrivă excesele: „S-au făcut multe erori şi chiar excese, dacă etimologistul sau încarcă ortografia cu prea multe regule fără necesitate, sau întru adulmecarea etimologiei trece peste uzul limbei româneşti" (*Sintetica*, 311) precum şi latinomania, arătînd că sînt de „cei ce vor să derive toate cuvintele, şi cele străine, din limba latină" (PLS, 353; *Sintetica*, 317).

---

[67] Cf. G. Em Marica, I. Hajós, C. Mare, C. Rusu, *op. cit.*, p. 147.
[68] Cf. Ion Gheţie şi Mircea Seche, *op. cit.*, p. 266.
[69] „Organul luminării", I, 1847, nr. V, p. 20.
[70] „Organul luminării", I, 1847, nr. IV, p. 16.
[71] P. P., *Jurnalistica cu istoria şi foloasele ei*, în „Telegraful român", VI, 1858, nr. 15, p. 55.
[72] Cf. Mioara Avram, *op. cit.*, p. 499.
[73] Cf. O. Densusianu, *Literatura română modernă*, vol. III, Bucureşti, 1933, p. 12.

Aceleaşi raţiuni definesc şi atitudinea faţă de latinizare, considerată ca un proces deliberat şi necesar, limitat între „marginile cuvenienţei şi strictei necesităţi" (PLS, 269). Cipariu se dovedeşte un spirit ponderat, orientîndu-se după nevoile concrete : „Noi nu latinizăm, decît unde nu ne este cu putinţă a ne răspunde cugetele cu spresiuni numai uzitate româneşti" (PLS, 264). Operaţia presupune selecţia şi adaptarea elementelor, după cum accentuează autorul : „Nu numai şi între acestea facem alegere, preferînd adică pe cele cu forme mai analoge formelor româneşti, ci şi r o m â n i n d u - l e după cît sufăr împrejurările ; şi aceasta facem nu numai cu cele l a t i n e, ci şi cu alte oricari luate din limbele romane" (PLS, 265). El ţine să precizeze că ceea ce alţii socoteau adesea latinizare erau de fapt cuvinte de origine latină pe care le-au luat din uzul vechi al limbii româneşti (PLS, 269).

În scopul unificării şi cultivării limbii, Cipariu subliniază şi în această perioadă necesitatea apropierii şi înţelegerii între filologi, pe care o proclamă în adunarea „Astrei", de la Braşov, din 1862 : „Coînţelegere, apropiere şi atragere sînt de lipsă spre a începe şi-a continua opul perfecţionării raţionale a limbii româneşti" [74]. Mai tîrziu îşi exprimă încrederea în realizarea acestui consens, pentru înfăptuirea ţelului : „românul tot poate să vină la coînţeles, ... încă chiar şi în obiecte de mai atîta importanţă, cum este unificarea limbei şi a scripturei" (PLS, 349). Ca şi în prima perioadă, Cipariu păstrează şi acum o atitudine obiectivă faţă de ideile sale, pe care nu le consideră absolute, şi le subordonează aceluiaşi scop : „Atestăm cu sinceritate că convicţiunilor acestora nu urmărăm cu esactitate, mai bine voind a sacrifica unele dintru inse, n u m a i p e n t r u c a a ş a m a i m u l t s ă n e p u t e m a p r o p i a u n i i d e a l ţ i i" (PLS, 249).

Cu aceste convingeri Cipariu şi-a alcătuit sistemul său, pe care l-a urmat cu consecvenţă, apărîndu-l cu pasiune împotriva atacurilor adversarilor. Între acestea, l-a afectat cel mai mult critica lucidă şi severă a lui Alexandru Papiu-Ilarian [75], dovadă că o menţionează în *Principiile* sale (PLS, 350), căruia i-a ripostat inflexibil, printr-o violentă polemică în periodicele vremii [76].

Opiniile din această perioadă dovedesc că Cipariu nu a fost un reprezentant al latinismului în faza sa de decadenţă [77]. Cu o logică severă ele au fost reluate constant, la aceeaşi scară, intervenţiile ulterioare constituind doar adaosuri menite să îmbogăţească argumentaţia, fără a adînci exagerările. Şi în această perioadă latinismul său este temperat printr-o serie de amendamente pe care le aduce în numele scopului urmărit. S-a sesizat deja [78] că în sînul latinismului se disting trei etape, Cipariu reprezentînd

---

[74] T. Cipariu, *Discurs rostit în adunarea Asociaţiunii transilvane din 1862*, în „Foaia pentru minte, inimă şi literatură", XXV, 1862, nr. 29, p. 223.

[75] Victor V. Grecu, *Preocupările lingvistice ale lui Alexandru Papiu-Ilarian*, în „Limbă şi literatură", vol. 23, 1969, p. 149 — 163.

[76] T. Cipariu, *Onoratei redacţiuni*, în „Concordia", II, 1862, nr. 89 (133), p. 352 — 353, reprodus în „Foaia pentru minte, inimă şi literatură", XXV, 1862, nr. 42, p. 330 — 332 ; nr. 43, p. 333 — 334, şi în „Amicul şcoalei", III, 1862, nr. 46, p. 366 — 368, precum şi *Deprinderi în critica literară*, în „Amicul şcoalei", IV, 1836, nr. 27, 34, 67, 75, 83.

[77] D. Macrea, *op. cit.*, p. 12.

[78] I. Ştefan, *Ecouri ale curentelor italienizant şi latinist în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Studii de istoria limbii române literare. Secolul al XIX-lea", vol. I, Bucureşti, 1969, p. 317.

momentul intermediar între Şcoala ardeleană şi opera lui Laurian şi Massim. Timotei Cipariu nu a dus principiile acestui sistem pînă la limitele lui posibile, aşa cum o vor face Laurian şi Massim în principate, ale căror idei, lipsite de suportul istorico-politic, în comparaţie cu situaţia Transilvaniei, sînt cu atît mai vulnerabile şi neîntemeiate. El a fost teoreticianul latinismului, stabilindu-i argumentat dimensiunile în limitele cărora trebuia să ducă la realizarea unui ţel precis, unitatea limbii.

★

Delimitarea celor două perioade ale preocupărilor lingvistice demonstrează că, în opoziţie cu generalizările de pînă acum, Cipariu „nu a fost, ci a devenit, din potrivnic, un exponent al latinismului" [79]. În prima perioadă, pînă la 1841, a fost adeptul ideilor susţinute de toţi intelectualii şi scriitorii progresişti ai vremii, de ambele părţi ale Carpaţilor. Ca şi aceştia, Cipariu a pornit de la aceleaşi premise, urmărind acelaşi scop comun. Îndepărtarea s-a produs atunci cînd s-a pus problema concretă a mijloacelor unificării şi cultivării limbii, precum şi a apărării drepturilor ei. El a preconizat o cale care, dacă pe plan politic a răspuns menirii sale, pe plan lingvistic nu putea duce la rezultate pozitive. Deosebite prin natura convingerilor exprimate, cele două perioade sînt legate între ele prin comunitatea şi permanenţa ţelurilor urmărite.

Începînd cu reprezentanţii Şcolii ardelene, revelaţia originii latine a generat inevitabil tendinţa de a da limbii înfăţişarea despre care se credea că ar fi avut-o în trecut. La Timotei Cipariu această acţiune cunoaşte însă un alt temei, avînd multiple determinări. Ea nu se desfăşoară în numele latinizării cu orice preţ, ca la alţi contemporani, ci în numele unităţii şi cultivării limbii, reînvierea formelor vechi fiind o cale de realizare a acestora. Latinismul răspundea apoi şi unor imperative de ordin politic. Dovedirea originii latine a limbii legitima dreptul folosirii ei, precum şi pretenţia românilor la egală îndreptăţire. În concepţia lui Timotei Cipariu, latinismul avea, aşadar, pe lîngă funcţia lingvistică, o funcţie politică şi culturală. Acestea s-au transmis în toată gîndirea lingvistică din Transilvania, chiar dacă discipolii săi nu au mai respectat sensul şi puritatea ideilor sale. Deşi mijlocul promovat de Cipariu a fost impropriu, preocupările lui au avut menirea de a contribui la stimularea interesului şi eforturilor cărturarilor pentru găsirea drumului şi a soluţiilor adecvate înfăptuirii idealurilor filologului blăjean [80]. Opera sa lingvistică a fost pusă în slujba unificării şi cultivării limbii române, iar acestea, la rîndul lor, în slujba apărării drepturilor naţiunii române şi făuririi statului naţional unitar.

[79] I. Pervain, *op. cit.*, p. 100.
[80] Flora Şuteu, *op. cit.*, p. 517.

MODELUL LATIN AL DECLINĂRII UNOR SUBSTANTIVE NEOLOGICE ÎN SCRIERI DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

DE

ION ȘTEFAN

S-a scris foarte mult despre substantivele neologice din limba română provenite din cuvintele de origine latină cu terminația *-io, -ionis*, care au în franceză forma în *-ion*, iar în italiană în *-ione*. A fost susținută părerea că forma în *-ie* a neologismelor din această categorie (*administrație, civilizație, nație* etc.) s-a constituit sub influența rusească din prima jumătate a secolului al XIX-lea, opinie care nu este însă împărtășită de toți lingviștii [1]. De altfel, încă în secolul trecut se considera de către unii filologi că terminația *-ie* provine din nominativul latin *-io*. A. Lambrior, de exemplu, scria că în timp ce limba a făcut cîndva din *titio-tăciune*, din *plecatio-plecăciune*, din cuvinte împrumutate în secolul al XIX-lea, ca *fractio, recomandatio*, a făcut *fracție, recomandație*, fiindcă regulile după care s-au transformat cuvintele latine au încetat [2].

Se afirmă însă, de către unii lingviști, cum este, de pildă, G. Ivănescu, că, după 1840, Heliade și o parte din latiniști, inspirîndu-se de la forma pe care a luat-o terminația din limba latină în românește (*-iune*, ca în *înțelepciune*), au început să scrie *civilizațiune, națiune, rațiune* etc. „Ei, în special Heliade-Rădulescu, care întrebuința încă și forma în *-ie*, au reușit să impună în unele cercuri și asemenea forme, și au introdus în limbă cuvinte noi în *-iune*, ca *acțiune, fracțiune, rațiune, sesiune*" [3]. Și G. Ivănescu se întreabă dacă în cazul formelor duble, ca *fracție-fracțiune, rație-*

---

[1] Vezi, de exemplu, R. Todoran, *Contribuții la studiul terminologiei juridico-administrative românești din Transilvania de la începutul secolului al XIX-lea*, în *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, vol. III, București, 1962, p. 132—133.

[2] „Convorbiri literare", 1 decembrie 1873, p. 331. A. Lambrior scrie consecvent aceste neologisme cu terminația *-ie*, chiar și pe cele care nu sînt cunoscute decît sub forma lungă, ca : *inversiile* (inversiunile) (CL, mai 1874, p. 77).

[3] G. Ivănescu, *Îndrumări în cercetarea morfologiei*, în *Studii de istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, București, Editura pentru literatură, 1969, vol. I, p. 42.

rațiune, *porție-porțiune*, care s-au diferențiat însă ca sens, nu avem de-a face cu o influență rusă, pentru terminația *-ie*, și cu neologisme introduse de Heliade, italienizant, și de latiniști, pentru formele în *-iune*. Vom arăta mai departe că, în ce-l privește pe Heliade, întrebării nu i se poate da un răspuns afirmativ. În orice caz, opinia că în scrierile mai tîrzii ale lui Heliade, mai ales în cele de după 1860, sînt foarte numeroase formele în *-iune*, în timp ce în lucrările din prima fază a activității sale se întîlnesc cu precădere cele în *-ie*, este destul de răspîndită în prezent [4]. De aceea, considerăm util să aducem unele precizări în această problemă și să relevăm modul cu totul aparte în limba română în care Heliade și alți autori italienizanți încadrează din punct de vedere morfologic substantivele neologice provenite din cuvintele latine cu terminația *-io*, *-ionis*.

Este cert că în prima parte a activității sale, dar nu numai înainte de 1840, cum susține G. Ivănescu, ci pînă pe la 1850, Heliade folosește neologismele din această categorie cu terminația *-ie*. În prefața gramaticii sale din 1828, Heliade scrie că unii se împrumută de la francezi, fără a adapta cuvintele la sistemul limbii române, și zic *nație*, *ocazion*, *comision* [5]. Dar, pentru ca „să rumânim zicerile acestea toate", continuă Heliade, trebuie să fie adoptate formele *nație*, *ocazie*, *comisie* [6]. Vom ilustra cu cîteva exemple respectarea acestei recomandări de către Heliade însuși. Exemplele sînt utile și pentru a se observa că, în această perioadă a activității lui Heliade, substantivele neologice de acest fel au la cazurile singularului și la plural forme avînd la bază terminația *-ie*, fapt ce nu se mai constată în scrierile lui din ultima fază. Într-un articol din 1834, intitulat *Pentru stil* [7], se găsesc cuvinte ca : *nație*, *națiile* (19), *espresie*, *espresiile* (*ibid.*), *profesia* (20), *compoziția* (21), *generație* (25), *imaginația* (26), *definiția* (27), *proporție* (34). În scrierea sa din 1841, *Paralelism între limba română și italiană*, neologismele de care ne ocupăm păstrează terminația *-ie* : *religia* (282), *relație* (*ibid.*), *derivației* (291), *terminațiile* (293). De asemenea, în *Vocabular de vorbe streine*, publicat în 1847, se întîlnesc cuvinte ca : *imitația* (321), *deducție* (*ibid.*, cu sensul de „derivație"), *convenție* (*ibid.*), *asoțiație* (333), *emigrație* (341). În articolul *Critica*, tot din 1847, apar substantive ca : *escepții* (120), *considerație* (121), *disgrație* (*ibid.*), *observațiile* (*ibid.*). Formele în *-iune* nu sînt atestate în scrierile lui Heliade dinainte de 1850. Chiar într-o culegere de scrisori publicate în 1851 la Paris [8], cuvintele neologice din categoria celor pe care le discutăm își mențin terminația *-ie* : *proclamație* (5), *nației* (6), *comisiei* (7), *funcții* (*ibid.*), *constituției* (8), *vociferațiile* (68), *tentații* (71). Cu totul izolat apare însă și forma *divisiune* (5), cu sensul de „divizie" (de călărime).

Înclinăm a crede că Heliade a optat pentru terminația *-ie* a acestor neologisme sub influența scriitorilor aparținînd Școlii ardelene și în special

---

[4] Vezi, de exemplu, acad. Al. Rosetti și Ion Gheție, *Limba și stilul lui Ion Heliade-Rădulescu*, în *Studii de istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, vol. II, p. 22.

[5] În corespondența dintre Nicolae și Iancu Văcărescu se întîlnesc cuvinte ca : un *expresion*, urită *expresione*, *ocazion* (Ion Vîrtosu, *Coresponaența literară dintre Nicolae și Iancu Văcărescu*, București, 1938, p. 13, 26).

[6] I. Heliade-Rădulescu, *Opere*, ediția D. Popovici, vol. II, p. 198 — 199.

[7] Exemplele sînt desprinse din *op. cit.*, vol. II. În text indicăm în paranteze numai pagina. Volumul va fi abreviat, în continuare, cu inițialele : HO.

[8] I. Eliade, *Epistole și acte ale oamenilor mișcării din 1848*, Paris, 1851.

a lui Petru Maior. Nu este mai puțin adevărat că terminația *-ie* era foarte răspîndită în acel timp, întîlnindu-se și la cuvinte care s-au fixat în limbă sub altă formă, cum ar fi *imperie* (la C. Negruzzi), *capitalie* etc.

Totuși, într-un articol publicat în 1843, Heliade recomandă scrierea acestor neologisme fie cu *-ie*, fie cu *-iune*, dînd ca exemple cuvintele *creație*, *nație*, dar *misiune*[9]. De asemenea, într-o pagină din volumul *Literatura-Critica*, apărut în 1860, care reunește însă articole publicate anterior, în 1847—1848, în „Curierul românesc", Heliade scrie, făcînd concesie formelor în *-iune*: „eu zic și *comisiune* și *comisiŏ*[10]; adică cam după gustul meu, cele ce au *s* și alte litere înainte îmi vine să le zic și în *-iune*, *comisiune*, *misiune*, *demisiune*, și în *-ie*, *demisie*, *comisie*; ... iar la cele cu *ț*, ca *națiŏ*, *poziției*, mai anevoie le voi zice *națiune*, *poziției*; *năciune* însă, *pusăciune* niciodată n-oi zice". El crede, de altfel, că „amîndouă aceste finale vor rămînea în limbă... după alegere"[11]. Totuși, scriitorul nu prea este de acord cu formele în *-iune*, deoarece provin, consideră el, din ablativul latin, și nu din nominativ, cum ar fi firesc[12]. Nu am întîlnit, cu toate acestea, în scrieri ale lui Heliade dinainte de 1850, substantive neologice de acest fel cu terminația *-iune*, care să alterneze cu forma în *-ie*, lucru arătat, de altfel, mai sus.

În același volum, *Literatura-Critica*, Heliade mărturisește într-un prolog că, reproducînd articole apărute în „Curierul românesc" din 1847—1848, nu a schimbat nimic, cu ocazia republicării lor, „decît oarecare vorbe, foarte puține, și cîteva desinențe, ca *-iŏ* și *-iune*"[13]. În ce constau aceste modificări de desinențe, la care se referă scriitorul? Comparînd textul din 1847—1848 cu cel din 1860, se constată schimbări care, dacă am extrage substantivele respective într-un tablou, ar da impresia că Heliade a început, într-adevăr, fără să renunțe la formele în *-ie* (devenite acum în *-iŏ*), să le prefere pe cele în *-iune*. În realitate, este vorba de o nouă încadrare morfologică a acestor substantive. Dar iată cîteva exemple[14]: „sînt însă și *excepții* la regule" (HO, II, 120) — *excepțiuni* (LC, 1); *observații* (HO, II, 121) — *observațiuni* (LC, 3); „cîteva *traducții*" (HO, II, 121) — *traducțiuni* (LC, 3); „cărțile ce merită *considerație*" (HO, II, 121) — *considerațiŏ* (LC, 4); „la versuri a se observa limba și *versificația*" (HO, II, 121) — *versificația* (LC, 4); „îmi va fi dat *definiția*" (HO, II, 122) — *definiția* (LC, 6); „nu va fi decît o curată *comparație*" (HO, II, 123) — *comparațiŏ* (LC, 8). Deci, în toate exemplele în care, în prima versiune, apare forma pluralului în *-ii*, în a doua versiune, din 1860, întîlnim terminația *-iuni*. Dar la singular, cînd substantivul este în cazul

---

[9] „Curierul românesc", 1843, p. 78.

[10] De fapt, atunci cînd au apărut aceste rînduri în „Curierul românesc", Heliade nu folosea forma *comisiŏ*, *ci comisie*. Forme cu terminația *-iŏ*, ca în latină, sînt atestate pentru prima oară în scrierile lui Heliade în 1851, în culegerea citată de epistole ale oamenilor mișcării de la 1848: „nu vă predic *afecțiŏ*" (71); „*vocațiŏ* a drepturilor" (*ibid.*); „cu altă *convicțiŏ* strigă" (73), dar aceste substantive nu-și modificau, atunci, în 1851, terminația la plural.

[11] Heliade, *Literatura—Critica*, București, 1860, p. 222—223.

[12] *Op. cit.*, p. 218 — 219. Heliade concede că adoptarea terminației *-iune* are rațiuni puriste, dar socotește că finalele *-ie* sînt răspîndite și în limbi apusene (*op. cit.*, p. 221).

[13] *Op. cit.*, p. V.

[14] Exemplele sînt extrase din articolul *Critica*, reprodus după „Curierul românesc" din 1847 în ediția lui D. Popovici, vol. II, pe care o notăm cu HO II, și din volumul *Literatura-Critica*, din 1860, abreviat LC, din care se dă numai cuvîntul neologic în cauză.

acuzativ, forma nu s-a modificat (exceptînd apariția vocalei finale -ŏ). Ce concluzie se desprinde din această constatare, importantă pentru datarea textelor lui Heliade? [15]

Cercetînd cu atenție scrierile lui Heliade publicate începînd de prin anul 1858, se observă că apare, timp de aproape un deceniu, un nou mod de tratare a neologismelor de tipul *nație*, care încă nu a fost semnalat [16].

Este cunoscut faptul că în limba latină, substantivele cu terminația *-io, -ionis* (ca *natio,-onis, creatio,-onis*) sînt imparisilabice.

În scrierile din ultima fază a activității sale, Heliade întrebuințează neologismele de acest fel după tiparul latin. Nu este deci vorba de alternarea a două terminații, ci de folosirea amîndurora, pentru același substantiv, în funcție de cazul în care se află acesta. Prin urmare, Heliade scrie, de exemplu, *creatiŏ*, la nominativ singular, forma nearticulată, cea articulată fiind *creația*, însă la plural *creațiuni*, iar la genitiv și dativ singular (al) *creațiunii*. Menționăm că semnul grafic *ŏ* de la nominativ singular îl reprezintă pe *o*, vocala finală a substantivului latin, pe care Heliade îl pronunța, se pare, *ă*; de altfel, uneori, lui *-ŏ* i se substituie în scris, probabil sub impresia pronunțării, *ă*; un același cuvînt, ca, de pildă, *protestațiŏ*, apare ortografiat, pe aceeași pagină, și sub forma *protestația* [17].

Neologismele de acest fel sînt în română de genul feminin. În limba noastră, desinența cazuală la genitiv și dativ singular a substantivelor feminine este identică cu a pluralului tuturor cazurilor, iar forma acuzativului singular este aceeași cu a nominativului. Prin analogie, Heliade folosește aceste neologisme, în scrierile din jurul anului 1860, după același model, păstrînd la acuzativ singular forma scurtă a substantivelor, identică cu a nominativului, spre deosebire de latină.

Înainte de a da o serie de exemple, ținem să subliniem faptul că prin adoptarea neologismelor de tipul *nație* după tiparul latin, Heliade dă dovadă că, în ultima parte a activității sale, se îndepărtase de italienism și se orienta tot mai mult spre latinism, fără a adera însă cu totul la părerile celor ce susțineau acest curent.

Dăm cîteva exemple care demonstrează cele afirmate mai sus [18]. Pentru a rezulta din text funcția morfologică a cuvîntului, nu ne vom mărgini la citarea izolată a substantivelor. Pe cît posibil, grupăm formele atestate astfel încît să reiasă desinențele cazurilor singularului și cea a pluralului. Mai întîi, iată un substantiv, în cazurile pentru care am găsit atestări: „Toată *nația* se compune..." (E, 268); „sîntem o *națiŏ*"

---

[15] Ținînd seama de faptul că apar în text forme ca *națiuni, religiuni* (HO II, 543), se poate afirma că D. Popovici a reprodus articolul *Orație funebră* în ediția sa după volumul *Literatura-Critică* din 1860, și nu după „Curierul românesc", unde s-a publicat prima oară, așa cum a procedat cu articolul *Critica*.

[16] Numai Iacob Negruzzi semnalează, în treacăt, într-o scrisoare în care se ocupă de aceste substantive, că „Eliad a propus terminația latină curată *constituțio, lecțio*, gen. *constituțiunii, lecțiunii*" („Convorbiri literare", 1 dec. 1877, p. 313).

[17] Heliade, *Echilibru între antitese*, București, 1858 — 1869, p. 29 (în continuare, vom nota această carte cu abrevierea E). De altfel, Heliade scrie cu *-ă* și finalele unor cuvinte neologice feminine care au fost încadrate în limbă la declinarea a III-a: *energiă* (E, 29), *disgrațiă* (E, 48).

[18] În afară de *Echilibru între antitese*, notat cu E, exemplele sînt extrase și din lucrările: *La înmormîntarea reposatului Ioane Văcărescul*, București, 1863, notată cu V, *Curs întreg de poesie generală*, vol. III, București, 1870, notat cu CP, III, *Principii de ortografie*, București, 1870, notate cu P, *Prescurtare de historia românilor*, București, 1861, pentru care folosim abrevierea H.

(V, 27); „viitorul *naţiunii*" (E, 33); „ai acestei *naţiuni*" (V, 16); „facem apel la *naţia* întreagă" (V, 26); „împilă *naţia*" (E, 34); „toate *naţiunile*" (E, 48).

În continuare, dăm o serie de exemple, grupate pe cazuri:

Nominativ sing.: „atîta *abnegaţiŏ*... rumpe în adevăr echilibrul" (E. 308); „*religia* creştină deveni religia statelor României" (H, 42); „de se află excepţiuni, *excepţia* afirmă regula" (E, 280); „nuoa *constituţiŏ*... nu era decît un projet" (E, 119); „această *manifestaţiŏ* făcu un mare efect" (E, 118); „primul om sau prima *generaţiŏ* a cuprins în sine omenirea întreagă" (CP, III, 27); „*naţia* română n-a venit niciodată în asemenea absurdităţi" (E, 49).

Genitiv sing.: „în contra doctrinelor *abnegaţiunii*" (E, 29); al *abnegaţiunii* (E, 21); „operele *creaţiunii*" (E, 20); „a oricării *creaţiuni*" (E, 11); „în numele *religiunii*" (E, 22).

Dativ sing.: „aparţin la *naţiune*" (CP, III, 47).

Acuzativ sing.: „de unde putea ieşi o nouă *creaţiŏ*" (E, 26); „s-a modificat *constituţia*" (H, 83); „dete prima *constituţiŏ*" (H, 84); „faceţi singuri *comparaţiŏ*" (E, 233); „Ienache Văcărescul, mai mare decît toţi cei mari ai revoluţiunii franceze, prepară singur... o *revoluţiŏ* şi mai mare" (V, 9).

Plural: „*generaţiunile* nu se succed distincte prin linii de demarcaţiŏ" (E, 19); „în toate *condiţiunile*" (E, 48); „toate *religiunile*" (E, 22); „*instituţiunile* cele mai antinaţionali" (E, 118); „primele *persecuţiuni*" (E, 295); „avură multe *relaţiuni*" (E, 340).

Heliade păstrează forma nominativului latin chiar în cazul cuvintelor care în română se cunosc numai cu terminaţia *-iune*, ca *acţiune*, *succesiune*, *misiune*, *raţiune*: „*acţia* dură cinci zile" (HO, I, 337); „această necontenită *succesiŏ* de victorii şi disfate" (E, 27); „spiritul... a cărui *misiŏ* este spre a cultiva materia" (E, 305); „fiind dară legea o *raţiŏ* absolută" (E, 320); „întemeiate pe *raţia* umană" (LC, 82). Aceasta infirmă părerea lui G. Ivănescu că Heliade ar fi contribuit la răspîndirea unor forme ca *raţiune*, pe lîngă cele în *-ie (raţie)*, diferenţiate ca sens. Scriitorul va pleda pentru această formă a nominativului singular pînă la sfîrşitul vieţii.

Dar în ultimele scrieri ale sale, Heliade extinde şi la acuzativ singular forma *-iune*, ca în latină, păstrînd terminaţia *-iŏ*, numai la nominativ singular. Un timp, se pare că scriitorul oscilează; în aceeaşi lucrare apar formele: „ne dezbinaţi *naţia*" (E, 268), „a despărţi *naţiunea*" (*ibid.*); „pedele în *versificaţiune* se împart în silabe, adică ceea ce în muzică se zice timp, în *versificaţie*[19] se zice silabă" (HO, II, 142)[20]. Acuzativul singular în *-iune* capătă tot mai mult teren, devenind unica formă utilizată în lucrări apărute în 1869 sau 1870. Este ilustrativă în acest sens compararea a două ediţii ale aceleiaşi lucrări, una din 1861, *Prescurtare de historia românilor*, pe care am mai amintit-o, notată cu H, iar a doua din 1869, *Elemente de historia românilor*, notată cu EH. Iată cîteva exemple[21]:

[19] În ediţia din operele lui Heliade pe care a întocmit-o, D. Popovici a transcris terminaţia *-iŏ* prin *-ie*.

[20] Apar, de asemenea, oscilaţii cînd substantivul este nume predicativ: „unde este o *revoluţiune*" (E, 264); „sînt o nouă *ediţiŏ*" (E, 265)."

[21] Din a doua ediţie citărm numai substantivul a cărui încadrare morfologică o discutăm.

„să puie o linie de *demarcaţiŏ*" (H, 116) — *demarcaţiune* (EH, 143); „nu aduce decît *confusiŏ*" (H, 92) — *confusiune* (EH, 119); „dete prima *constituţio*" (H, 87) — *constituţiune* (EH, 106); „îi recunoaşte supremaţia în această *confederaţiŏ*" (H, 104) — *confederaţiune* (EH, 131); „acesta avu *misiŏ*... de a prescurta" (H, 96) — *misiune* (EH, 117); „luînd în *consideraţiŏ* talentul" (H, 82) — *consideraţiune* (EH, 105); „bazîndu-se pe *inscripţia* unei biserici" (H, 79) — *inscripţiunea* (EH, 102).

La nominativ singular, neologismele de acest fel îşi păstrează forma în *-iŏ* în ambele ediţii: „care *inscripţiă* are această dată" (H, 79) — *inscripţiŏ* (EH, 102); „această *constituţiŏ* servi de baze tuturor legiuirilor" (H, 83) — *constituţiŏ* (EH, 105); „unire, vigoare, *aspiraţiŏ* în viitor...nimic nu le lipseşte" (H, 107) — *aspiraţiŏ* (EH, 134).

Este de observat însă că uneori, în versuri, Heliade renunţă, chiar şi în ultimele lui volume, la acest mod de încadrare morfologică, constrîns de necesităţi prozodice: „cînd l-aud seculi, *naţii* întregi" (CP, I, 195).

Această particularitate a încadrării morfologice, în ultimele scrieri ale lui Heliade, a substantivelor neologice provenite din cuvintele latine cu terminaţia *-io*, *-ionis* ne ajută la identificarea adepţilor săi. Dacă împrumutul cuvintelor de origine italiană se întîlneşte la mai mulţi scriitori din secolul trecut, printre care, de exemplu, Nicolae Filimon, Al. Depărăţeanu şi alţii, particularităţile morfologice pe care le foloseşte Heliade sînt preluate de foarte puţini autori. Două sînt aceste particularităţi, care-l disting de latinişti: declinarea substantivelor neologice de tipul *naţiŏ/naţiuni* după modelul latin (substantive care în dicţionarul lui Laurian şi Massim sînt înregistrate sub forma *natione*) şi diferenţierea singularului masculin, faţă de singularul feminin şi pluralul ambelor genuri, la adjectivele cu terminaţia *-al* sau *-bil*, pe care Heliade le utilizează sub forma *ideal/ideale/ideali*, spre deosebire de latinişti, în scrierile cărora desinenţa singularului masculin este identică cu a celui feminin: *ideale/ideali*.

Nu am putut identifica decît doi autori care adoptă aceste două particularităţi morfologice propuse de Heliade. Aceştia sînt I. M. Rîureanu şi N. Rucăreanu, amîndoi mai puţin cunoscuţi.

I. M. Rîureanu, autor al unor manuale şi al unor traduceri, este unul din cei mai fideli discipoli ai lui Heliade din faza italienizantă. El tratează neologismele de care ne ocupăm în aceste pagini la fel ca Heliade. Desinenţele cazuale ale substantivelor neologice provenite din cuvintele latine cu terminaţia *-io*, *-ionis* sînt, la Rîureanu, identice cu cele utilizate de Heliade: aceste substantive au, şi în scrierile lui, prin analogie cu celelalte substantive feminine din română, aceeaşi formă, scurtă, la acuzativ singular ca şi la nominativ singular, iar desinenţa genitivului şi dativului singular este identică cu a pluralului tuturor cazurilor sub forma lungă. Autorul este constant în declinarea neologismelor de care ne ocupăm, după paradigma arătată. Iată cîteva exemple dintr-o traducere apărută în 1860 [22]: „Buna *educaţiŏ*... singură poate să dea adevăratele bucurii" (8); „*educaţia* fizică şi *educaţia* intelectuale sînt mari şi preţioase bunuri" (9); „e o *traducţiŏ* din cele mai alese opere" (10); „fructul cel adevărat al *educaţiunii*" (10); „economia *consomaţiunii*" (86); „pe care ştiinţa o

[22] Exemplele se dau după volumul: Franklin, *Opere alese*, traducţiŏ de I. M. Rîureanu, a doa ediţiŏ, Bucureşti, 1860. Prima ediţie apăruse în 1858.

numește *educațiŏ* fizică" (7); „nu cer nici *funcțiŏ*, nici *pensiŏ* (87); „și-și fac o *profesiŏ* din această virtute" (87); „spre a-și susține *pretenția*" (87); „mi-a scăpat o singură *expresiŏ*" (109); „aceste trei feluri de *educațiuni*"(7); „*reflecțiunile* morali" (91); „umanitatea se compune din *națiuni*" (11); „*impositiunile* sînt grele" (25).

În 1868 apare însă o nouă ediție a acestei traduceri [23], în care Rîureanu extinde terminația *-iune* nu numai la acuzativ singular, cum procedase Heliade, ci și la nominativ singular. Dăm cîteva exemple: „*digestiunea* e facile și bună" (38); „*circulațiunea* sîngelui se accelerâ (= se accelerează) mergînd" (47); „în maladii *imaginațiunea* e tulburată" (37); „orgoliul adornării este o adevărată *maledicțiune* " (32); „*destinațiunea* lor era de a alimenta pe om" (86); „această *convicțiune* nu e de-ajuns" (89); „*acuisițiunea* prealabile a cîteva din ele putea să facilite pe a celorlalte" (91); „*resoluțiunea* ... căta să mă consolide în sforțurile mele" (92).

La I. M. Rîureanu apar și substantive verbale corespunzătoare substantivelor neologice pe care le discutăm în acest articol, cum ar fi: *conservarea* (37), care la Heliade este atestat numai sub forma *conservațiŏ*.

Alt discipol al lui Heliade care adoptă modul acestuia de a declina substantivele neologice provenite din cuvintele latine cu terminația *-io, -ionis* este N. Rucăreanu. Dăm cîteva exemple din volumul acestuia *Modeste încercări poetice*, apărut în 1873, la București [24]: „*afecția* sau amicia conjugală le înlocuiesc" (149); „spiritul de *asociațiŏ* nu exista" (114); „*semnificația* vorbei s-a extins" (143); „este abominabilă *superstiția*, însă unde *instrucția* și *educația* publică lipsește, uă asemenea *superstiție* își are locul ei" (146); „reprezentanți ai *națiunei*" (144); „triste efecte ale *civilisațiunei*" (145); „rezultat al *religiunii* ortodoxe" (146); „uă critică asupra acestei *traducțiuni*" (112); „să luați în schimb *corupția* și luxul" (144); „am publicat *traducția*" (112); „nu se face *alusiŏ*" (149); „dați popolilor... adevărată *instrucțiŏ*, adevărată *justițiŏ*" (150); „cele doă mari *națiuni* ale Europei ce-și dispută reciprocamente culmea *civilisațiunei*" (135); „*declarațiuni* false și trecătoare" (149); mai multe din aceste *expresiuni* nu se aud" (144). Deci, la Rucăreanu, chiar în 1873, desinența acuzativului singular este identică cu a nominativului singular, deși, pe la 1868, Heliade însuși dădea acuzativului singular desinența cazuală *-iune*.

Heliade trece pe lista aderenților săi și pe N. B. Locusteanu, dar acesta nu folosește același mod de încadrare a neologismelor în *-ie* sau *-iune* și nu face, interesant, nici distincția dintre masculin și feminin la singularul adjectivelor cu terminația *-al* sau *-bil*.

Am considerat necesar să aducem aceste precizări pentru a contribui la elucidarea unui capitol din evoluția atît de mult dezbătută a neologismelor care și astăzi sînt folosite atît sub forma în *-ie*, se pare mai larg răspîndită, cît și cu terminația *-iune*.

23 mai 1970

---

[23] Franklin, *Opere alese*, traducțiune de I. M. Rîureanu, București, 1868.

[24] Culegerea de poezii, originale și traduceri, are un număr de pagini ce cuprind note, comentarii, articole polemice, din care sînt extrase exemplele.

O EDIȚIE BRAȘOVEANĂ DIN SECOLUL AL XVI-LEA A UNEI CĂRȚI VENEȚIENE

DE

ALEXANDRU MAREȘ

Printre cărțile de proveniență românească tipărite în a doua jumătate a veacului al XVI-lea se numără și un *Slujbenic* slavon păstrat la secția Carte rară a Bibliotecii Academiei [1]. Tipăritura, a cărei descriere a fost dată la începutul acestui secol de I. Bianu și N. Hodoș, se păstrează într-un singur exemplar, incomplet, lipsit de paginile finale și de epilog [2]. Pentru acest motiv, data, locul imprimării și numele tipografului, eventual și al persoanei care a patronat imprimarea, nu ne sînt cunoscute.

Asemănarea literelor din această tipăritură cu acelea folosite în tetraevanghelele diaconului Coresi și în *Liturghierul* lui Șerban Coresi a constituit principalul element pentru care cartea a fost considerată un produs al tipografiei brașovene din secolul al XVI-lea [3]. Spre această concluzie a condus și prezența unui frontispiciu din *Slujbenic* (fig. 3) în *Liturghierul* lui Șerban Coresi din 1587 [4]. Acest din urmă considerent a fost invocat în sprijinul opiniei că *Slujbenicul* „este tipărit la Brașov în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, cam pe la anul 1588" [5], fapt care atribuia implicit lui Șerban Coresi paternitatea cărții.

Întemeindu-se pe cercetarea filigranelor, regretatul cercetător Gebhard Blücher a emis, cu puțin timp în urmă, ipoteza imprimării *Slujbenicului* în jurul anului 1569 [6], sursa de proveniență a cărții fiind, prin urmare, oficina tipografică a diaconului Coresi. Cu toate că în sprijinul afirmației sale Gebhard Blücher nu a adus dovezi concrete, examenul mărcilor de hîrtie întreprins de noi confirmă noua datare propusă *Slujbe-*

---

[1] CRV I 33.

[2] BRV I 33, p. 101–102.

[3] *Ibidem*, p. 101.

[4] *Ibidem*. Pentru datarea *Liturghierului* lui Șerban Coresi, vezi articolul nostru din LR XVII, 1968, nr. 5, p. 457 – 462.

[5] BRV I, p. 101.

[6] Gebhard Blücher, *Filigranele brașovene și tipăriturile chirilice din secolul al XVI-lea*, în „Revista bibliotecilor", XX, 1967, nr. 7, p. 424.

Tabel comparativ de iniţiale mari aparţinând *Slujbenicului* veneţian (r. II, IV) şi *Slujbenicului* braşovean (r. I, III)
Notă: Nedispunînd deocamdată de fotocopii după *Slujbenicul* tipărit de Božidar Vuković la Veneţia în 1519, am reprodus iniţialele după ediţia aceleiaşi cărţi apărute în 1554 tot la Veneţia şi datorate lui Vičenc Vuković. (Diferenţele de ordin grafic între cele două cărţi sîrbeşti sînt mici).

nicului. Hîrtia din exemplarul acestei cărți este de fabricație brașoveană și prezintă filigrane aparținînd tipului *coroană cu scut rotund*, ale cărui variante au circulat între anii 1562 și 1589 [7]. Pe hîrtia *Slujbenicului* se regăsesc, cum era și de așteptat, două variante corespunzătoare perechii de site întrebuințate concomitent în procesul de fabricare (fig. 1, 2). Aceste variante se întîlnesc pe hîrtia documentelor din perioada 1568 — 1570 [8], atunci cînd, de fapt, trebuie încadrată și tipărirea cărții.

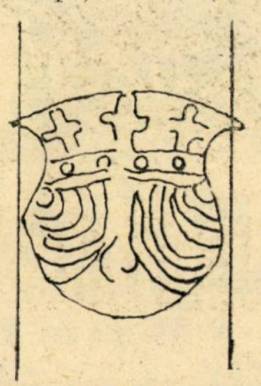

Fig. 1

Fig. 2

După cum a precizat Ferenc Hervay, literele de rînd din această tipăritură sînt identice cu literele similare din alte tipărituri chirilice brașovene din a doua jumătate a secolului al XVI-lea [9]. *Slujbenicul* slavon este tipărit cu aceeași garnitură de litere (tipul I în clasificarea lui Ferenc Hervay) cu care sînt imprimate și unele din cărțile lui Coresi, Lorinț și Șerban Coresi, ceea ce dovedește în mod incontestabil că și această carte are legături cu atelierul diaconului muntean. Dificultățile, după cum vom vedea ceva mai tîrziu, se ivesc în momentul cînd se încearcă atribuirea cărții.

Inițialele și frontispiciile prezente în *Slujbenic* nu se întîlnesc în tipăriturile chirilice românești care premerg acestei cărți. În chip firesc se naște întrebarea : de unde a luat tipograful *Slujbenicului* modelul ornamentelor și al literelor inițiale ? Am văzut puțin mai înainte că unul dintre frontispicii (fig. 3) se regăsește în *Liturghierul* lui Șerban Coresi din 1587. Dată fiind anterioritatea *Slujbenicului* față de tipăritura lui Șerban Coresi, e limpede că sursa acestui frontispiciu trebuie căutată în altă parte. În ce privește al doilea frontispiciu (fig. 4), acesta prezintă în mijloc un scut care cuprinde literele ко, prescurtarea numelui кожидар (prenumele cunoscutului editor sîrb Božidar Vuković). În unele din cărțile acestui editor, frontispicile au înscrise în mijloc această prescurtare [10], fapt care ne-a orien-

[7] Gebhard Blücher, *op. cit.*, p. 421.

[8] Arh. st. Brașov, fondul *Magistratul orașului Brașov*, *Privilegii*, nr. 512/1568, *Sbornicul* slavon din 1569. Arh. st. Cluj, fondul *Primăria orașului Bistrița*, 1569, nr. 1, 2, 24, 32, 33, 36, 41, 50, 57, 67, 72, 75 ; *1570*, nr. 5, 14, 19, 20, 114, 118 (p. 3 — 4, 7 — 8).

[9] Ferenc Hervay, *L'imprimerie cyrillique de Transylvanie au XVI-e siècle*, în „Magyar Könyvszemle", 1965, nr. 3, tab. de la p. 210 — 211.

[10] Vezi Đ. Medaković, *Grafika srpskih štampanih knjiga XV — XVII veka*, Belgrad, 1958, pl. XXXI, fig. 2 (*Psaltirea* din 1521), pl. LVI, fig. 2 (*Molitvenicul* din 1523).

Fig. 3

Fig. 4

Бж҃тнаѧ Сꙋжба: Аже
Въстыи ѡ҃ца нашего, Василїа вели
каго. Пой въсѐ выѡанновы ѵ҃ргїи

Fig. 5

Гн Бл҃вы
Бо
Ѹставь Бж҃тныѥ

Fig. 6

tat, de la bun început, căutarea surselor de inspiraţie pentru ornamentele *Slujbenicului* spre cărţile sîrbeşti. Şi, într-adevăr, în *Slujbenicul* slavon tipărit la Veneţia în 1519 de Božidar Vuković se regăsesc modelele ambelor decoraţii de carte pe care le prezintă tipăritura braşoveană (fig. 5, 6). Examinarea comparativă a frontispiciilor relevă execuţia de calitate inferioară a clişeelor folosite în *Slujbenicul* din jurul anului 1569 faţă de cele întrebuinţate în tipăritura lui Božidar Vuković. Cercetarea cărţii sîrbeşti ne-a permis să stabilim că şi desenul iniţialelor pe care le prezintă *Slujbenicul* braşovean e preluat, bineînţeles în noi clişee, tot din această sursă. Şi în acest caz realizarea tehnică se vădeşte a fi mai prejos decît aceea a modelului. Exceptînd literele de rînd, care aparţin garniturii folosite întîia oară de Coresi, iniţialele şi ornamentele *Slujbenicului* îşi au sursa de inspiraţie în cartea veneţiană. Dar influenţa cărţii lui Božidar Vuković nu se rezumă numai la aspectul decoraţiei de carte, ci ea se manifestă mult mai adînc. În ambele tipărituri ne întîmpină acelaşi cuprins, aceeaşi versiune, mai mult decît atît, aceeaşi redacţie sîrbească. *Slujbenicul* braşovean este, şi sub raportul textului, o reproducere a omonimului său din 1519. Întrucît în prezentarea care se face tipăriturii româneşti în BRV I[11] nu se oferă cuprinsul cărţii, vom da în continuare descrierea acestuia:

Caiet 1, f. 1r: иже въ ст҃ыхъ ѡц҃а нашего василїа великагѡ поѹченїе къ ѥреѡмь (*A celui între sfinţi, părintele nostru Vasile cel Mare: Învăţătură către preoţi*).

Caiet, 1, f. 3r: ѹставъ бож҃твные слоужбы въ нѥиже и дїакѡнства (*Rînduiala slujbei dumnezeieşti, întru care şi slujba diaconului*)[12].

Caiet 2, f. 1r: бж҃етвна слѹжба иже въ ст҃ыихъ ѡц҃а нашего іѡанна злаѹстаго (*Dumnezeiasca slujbă a celui între sfinţi, părintele nostru Ioan Gură de Aur*).

Caiet 6, f. 6v: бож҃твна слѹжба иже въ стыи ѡц҃а нш҃его василїа великаго (*Dumnezeiasca slujbă a celui între sfinţi, părintele nostru Vasile cel Mare*).

Caiet 9, f. 4r: ѹставъ бож҃твныѥ прѣжде сщ҃енныѧ слоужбы (*Rînduiala slujbei dumnezeieşti a celor mai înainte sfinţite*).

Caiet 14, f. 1r: еѵ҃лїа, ст҃ыхъ ст҃растеи (*Evangheliile sfintelor patimi*).

Caiet, 17, f. 4r: еѵ҃лїа, въскресна (*Evangheliile învierii*).

Caiet 18, f. 8r: апостѡлы, и еѵ҃лїа. праздникѡмь, гп҃ѡдскымь. и нарѡчитимь стымь ѿ мс҃ца сектеврїа до мс҃ца, авгоуста (*Apostolii şi evangheliile sărbătorilor împărăteşti şi sfinţilor mai însemnaţi din luna septembrie pînă în luna august*).

Caiet 29, f. 5r: начело, сѹботамь, и неделѧмь, ст҃ѣи и велицѣи, м҃, ци въ соуботѹ месопѹстнѹ. на лѹ҃ргїи (*Începutul sîmbetei şi duminicii sfinţilor şi marilor patruzeci de mucenici, în sîmbăta lăsatului de carne, la liturghie*).

Exemplarul *Slujbenicului* braşovean este incomplet, ultimul caiet fiind cel cu signatura chirilică л҃е (35), pe a cărui ultimă filă se încheie acest capitol.

---

[11] BVR, I, p. 101–102.

[12] Fila 3 lipseşte în exemplarul Academiei, dar titlul a fost completat după fila corespunzătoare din *Slujbenicul* lui Božidar Vuković.

Avînd în vedere conținutul suplimentar al cărții venețiene, e de presupus că un exemplar complet din ediția brașoveană a *Slujbenicului* mai cuprindea *Pentru că cel în treime închinat, Dumnezeu*, rugăciunea pe care o rostește arhiereul sau diaconul pentru toate păcatele și epilogul. Acestor trei texte le corespund în cartea lui Božidar Vuković 5 pagini; prin urmare, putem admite că *Slujbenicul* din circa 1569 a mai avut un caiet de 4 file (caietul 36).

Trebuie remacat că, în seria tipăriturilor și manuscriselor slave ale liturghierelor noastre din secolul al XVI-lea acest *Slujbenic* ocupă un loc aparte. Prin plasarea în fruntea textului a *Învățăturii lui Vasile cel Mare către preoți*, el poate fi apropiat numai de *Liturghierul* lui Macarie, dar și de acesta se deosebește în continuare prin cuprinsul său mai bogat [13]. Versiunea venețiană din 1519, pe care se întemeiază textul *Slujbenicului* brașovean, se regăsește și în edițiile din 1519 și 1527, pe care același Božidar Vuković le-a imprimat la Goražda, dar cu o altă ornamentație de carte. Ediția din 1519 a *Slujbenicului* venețian a fost reprodusă cu mici deosebiri grafice de Vičenc Vuković în 1554 [14]. Marele succes de care s-a bucurat tipăritura lui Vičenc Vuković s-a concretizat în mai multe ediții, toate prezentînd data de 1554, deși unele dintre ele, cum ar fi, de pildă, ediția lui Jerolim Zagurović, sînt posterioare acestui an [15]. Tipograful cărții românești a preluat *tale-quale* textul cărții venețiene și și-a confecționat clișee după modelul inițialelor și al frontispiciilor lui Božidar Vuković. Din punct de vedere grafic, el nu a reprodus întocmai modelul venețian, căci a renunțat la două viniete prezente în *Slujbenicul* sîrbesc, înlocuindu-le de fiecare dată prin unul din cele două frontispicii descrise [16], si a extins motivul coroanei, întîlnit numai la litera ρ în cartea lui Božidar Vuković, și la litera к (vezi fig. 7).

Fig. 7

Deși locul de imprimare al cărții românești nu ne este cunoscut, înclinăm să credem că acesta a fost Brașovul. Literele de rînd, după cum am arătat, sînt acelea care aparțin, în primul rînd, tipăriturilor coresiene. Argumentul nu este hotărîtor, pentru că cu aceeași garnitură de litere Coresi tipărește, în 1567 sau 1568, *Tîlcul evangheliilor* la Teiuș ori în altă localitate din Transilvania, nu însă la Brașov [17], iar Lorinț își imprimă în 1579, la Bălgrad, *Tetraevanghelul* său. Prezența în exclusivitate a hîrtiei de fabricație brașoveană în exemplarul *Slujbenicului* constituie însă un indiciu prețios pentru a localiza tipăritura la Brașov. Examenul hîrtiei

[13] P. P. Panaitescu, *Liturghierul lui Macarie*, București, 1961, p. XI.

[14] D. Medaković, *loc. cit.*, p. 145 — 146.

[15] *Ibidem*, p. 146; Ljubomir Stojanović, *Stare srpske štamparije*, Belgrad, 1902, extras, p. 21 și p. 39.

[16] În tipăritura românească, frontispiciul cu cinci cercuri înlănțuite (fig. 3) apare în trei rînduri (caietul 6, f. 6^{v}, caietul 14, f. 1^{r}, și caietul 17, f.4^{r}). În *Slujbenicul* venețian, acest frontispiciu (fig. 5) apare o singură dată (caietul 6, f. 1). Al doilea frontispiciu, avînd în mijloc un scut cu literele БОЖ (fig. 6), apare în tipăritura venețiană, de asemenea, o singură dată (caietul 1, f. 3), în timp ce în tipăritura românească (fig. 4) e înregistrat de două ori (caietul 18, f. 8^{r}, caietul 29, f. 5^{r} și e de presupus că figura și pe fila 3 a primului caiet, care astăzi lipsește din exemplarul descris. În rest, în *Slujbenicul* venețian apar pe rînd cîte una din cele două viniete cu motive florale (vezi D. Medaković, *loc. cit.*, pl. XXXII, fig.1, 2) acolo unde în cartea românească s-au folosit în continuare cele două frontispicii.

[17] Vezi articolul nostru, *Cînd și unde s-au tipărit Tîlcul evangheliilor și Molitvenicul românesc*, în LR, XVI, 1967, nr. 2, p. 128.

este în această privinţă edificator. Cărţile tipărite în mod cert la Braşov în perioada 1559 — 1587 conţin în exclusivitate hîrtie produsă de fabrica din acest oraş. În schimb, acele tipărituri transilvănene care sînt imprimate în alte localităţi folosesc hîrtie de altă provenienţă decît cea întîlnită în cărţile braşovene : *Tetraevanghelul* lui Lorinţ, tipărit la Bălgrad, prezintă, alături de hîrtia braşoveană, şi hîrtie de fabricaţie sibiană, *Sbornicul* slavon, tipărit de Coresi la Sas-Sebeş (1580), conţine în întregime hîrtie sibiană, ca şi exemplarele *Paliei* imprimate în 1582 la Orăştie [18].

Prin prezenţa literelor de rînd proprii multora din tipăriturile lui Coresi, *Slujbenicul* nu poate fi atribuit decît atelierului tipografic în care a lucrat şi diaconul muntean. Spre o concluzie asemănătoare ne duce şi prezenţa în *Liturghierul* din 1587 a unui frontispiciu identic cu cel întîlnit în *Slujbenicul* din circa 1568 — 1569 (vezi fig. 3). Identitatea se explică prin folosirea de către Şerban Coresi a aceluiaşi clişeu întrebuinţat cu aproape două decenii mai înainte la ornamentarea *Slujbenicului* [19]. Împreună cu garnitura de litere, Şerban Coresi a preluat şi acest clişeu din recuzita tipografică a atelierului braşovean. A fost însă Coresi tipograful acestei cărţi ? Răspunsul este greu de dat. În această perioadă, 1568 — 1569, activitatea sa tipografică este încărcată. După cum am avut prilejul să arătăm, Coresi tipăreşte în 1567 sau în 1568 *Tîlcul evangheliilor*. Între 12.VII şi 6.XII. 1569, el pune sub teascuri *Sbornicul* slavon, partea a II-a [20], dar această tipăritură a fost precedată şi de volumul conţinînd prima parte, din care nu ni s-a păstrat însă nici un exemplar. Judecînd mărimea primei părţi din *Sbornic* după aceea a părţii secunde şi presupunînd un ritm identic de lucru (0,74 coală tipărită pe zi) [21], se poate aprecia cu aproximaţie durata de timp necesară tipăririi acestei cărţi (circa 150 de zile). Acest calcul simplu arată că în 1569 Coresi nu ar fi avut timp disponibil pentru a imprima *Slujbenicul*, al cărui volum (71 de coli) presupune o durată de lucru mergînd de la 3 pînă la 5 luni [22]. Iată cum se prezintă comenzile tipografice efectuate de Coresi în această perioadă şi durata lor [23] :

---

[18] *Ibidem*, p. 127 — 128.

[19] D. Medaković semnalează prezenţa în Biblioteca Academiei Iugoslave din Zagreb a unui exemplar din *Slujbenicul* slavon imprimat de Coresi în 1588, în care apare de cinci ori un frontispiciu format din două cercuri mari înlănţuite, în mijlocul cărora se găseşte monograma lui Božidar — БЖ (D. Medakovic, *loc. cit.*, p. 177). În aceeaşi carte, Medaković precizează că se află şi un frontispiciu format din cinci cercuri înlănţuite, sub care se află o vinietă cu un motiv de frunze. Cercetînd la faţa locului exemplarul descris de Medaković, ne-am convins că acesta aparţine în realitate *Slujbenicului* slavon, imprimat de Şerban Coresi în 1587. În acest exemplar este reprodus într-adevăr în cinci locuri un frontispiciu format din două cercuri înlănţuite, dar acesta nu are înscris în mijloc monograma БЖ la care se referă Medaković (vezi facsimilul acestui frontispiciu în LR, XVII, 1968, nr. 5, p. 458 — 459). Al doilea frontispiciu, avînd plasat imediat sub el vinieta amintită, este cel reprodus în BRV I facs. 92.

[20] BRV I, p. 53 — 54.

[21] Cifră obţinută prin împărţirea numărului de coli tipărite (111) la numărul zilelor cuprinse în intervalul cît a durat tipărirea (128 de zile).

[22] Aceste două cifre diferite s-au obţinut prin raportare la ritmul de lucru mediu (0,50 coală pe zi) şi maxim (0,74 coală pe zi), pe care îl confirmă tipăriturile coresiene din această perioadă.

[23] Datele înscrise în dreptul *Sbornicului* slavonesc, partea I, şi al *Liturghierului* românesc sînt ipotetice.

1567	1568	1569		1570	
		circa 1.II = 31.VI	12.VII – 6.XII	6. II = 27.V	circa 1.VI 31.VIII
Tîlcul evangheliilor (circa 9 – $9^1/_2$ luni)		*Sbornicul* slavon (parteaI)	*Sbornicul* slavon (partea a II-a)	*Psaltirea* românească	*Liurghierul* românesc

Reiese destul de limpede că în 1569 Coresi a fost prins în întregime cu tipărirea celor două părți ale *Sbornicului* slavon. Între 6. XII.1569 și 6. II. 1570, Coresi nu a putut tipări *Slujbenicul*, timpul fiind prea scurt. El ar fi putut, în schimb, să execute această comandă în 1568, *Tîlcul evangheliilor* urmînd deci a fi fost imprimat în 1567 sau terminat în prima jumătate a anului 1568. Considerîndu-l pe Coresi tipograful *Slujbenicului*, acțiunea de tipărire a cărții nu ar fi putut să aibă loc decît în anul 1568. Trebuie să mărturisim însă că problema paternității cărții nu este prin aceasta soluționată. În perioada 1556 – 1582, alături de Coresi, la Brașov, sînt semnalați mai mulți tipografi : Oprea logofătul, Tudor diacul, Călin, Lorinț, Lavrentie și Mănăilă. Dintre aceștia, numai trei, și anume Călin, Lorinț și Lavrentie, au tipărit cărți fără a-l avea coasociat în acțiunile respective pe Coresi. Judecînd prin prisma folosirii de către Călin și Lorinț a garniturii de litere și a ornamentelor unora dintre tipăriturile coresiene, se poate considera că ei au lucrat în același atelier tipografic în care activa și diaconul muntean. Identificîndu-l pe Lavrentie cu Lorinț, N. Iorga considera că *Slujbenicul* ar putea să aparțină acestui meșter „ungur", care prin publicațiile sale făcea concurență atelierului lui Coresi [24]. Istoricul român nu furnizează însă nici o probă în sprijinul apartenenței pe care o indică *Slujbenicului*. Pe de altă parte, identitatea Lorinț-Lavrentie a fost recent respinsă cu argumente convingătoare [25]. Ceea ce trebuie însă remarcat în legătură cu Lavrentie este faptul că acesta cunoștea bine *Slujbenicul*, din care a și preluat modelul literei к cu coroană pentru *Tetraevanghelul* său slavon (fig. 8).

Fig. 8

Atît timp cît nu se va cunoaște un exemplar care să beneficieze și de epilog, problema paternității *Slujbenicului* rămîne în continuare deschisă. Coresi, Lorinț sau Lavrentie putînd fi în egală măsură autorii cărții.

Am amintit deja faptul că versiunea pe care se întemeiază textul *Slujbenicului* slavon este preluată din tipărirura similară a lui Bo idar Vuković. Chiar redacția pe care o reflectă textul slavon al cărții românești este sîrbească. Nazalele ѧ și ѫ sînt înlocuite : prima cu ꙗ, оу (сла҆кꙋ, а҆ꙗшꙗ, ꙁа҆стоу҆шꙗ, etc.), cu ѣ (нѣ) sau cu ѭ (тобоѭ, моѭ, любокїѭ),iar a doua cu ѥ (сѥ, тѥ, мѥ гѫѥ,, etc.), mai rar cu ѣ (гѫѣщꙋ). Diftongul ѣ apare sub influența redacției sîrbești notat uneori prin ꙗ (нѣꙗ), iar ѣ este adesea notat cu

[24] N. Iorga, *Octoihul diacului Lorinț*, în „Anal. Acad. Rom.", Mem. Secț. ist., seria III, tom. XI, p. 203.

[25] L. Demény, *Noi contribuții la activitatea tipografică a lui Lavrentie*, în „Revista bibliotecilor", XXII, 1969, nr. 4, p. 227 ; Al. Mareș, *În legătură cu activitatea tipografică a diacului Lorinț*, în LR XIX, 1970, nr. 2, p. 138 – 139.

и (жнкїи) pentru живыи, людскїихъ pentru людскыхъ, ти pentru ты). Întîlnim însă şi particularităţi care nu aparţin acestei redacţii, ca de pildă, ierul tare notat în interiorul cuvintelor în locul ierului moale (късд, късегда), dovadă că tipograful reuşea în unele cazuri să culeagă textul conform tradiţiei grafice pe care o impusese la noi limba bisericească de redacţie medio-bulgară. Tipăriturile coresiene în limba slavonă conservă, în general, această redacţie. Astfel este situaţia cu *Tetraevanghelul* slavon (1562), cu *Octoihul* slavon partea I (1574) şi partea a II-a (1575), cu *Psaltirea* slavo-română 1577 ,cu *Triodul* slavon (1578) şi cu *Liturghierul* slavon (1587) [26]. Sînt cunoscute numai două cărţi de redacţie sîrbească, aparţinînd diaconului muntean : *Sbornicul* slavon din 1569 şi cel din 1580 [27]. Acestora urmează acum să le adăugăm şi *Slujbenicul* din circa 1569.

Pe de altă parte, această carte este lipsită de orice indicaţie grafică că ar fi fost destinată Ţării Româneşti. Acele tipărituri coresiene care constituie comenzi pentru această provincie conţin indicii în ornamentaţie privind destinaţia lor. Nu ar fi exclus ca, în cazul *Slujbenicului* slavon, lipsit de stema Ţării Româneşti, dar prezentînd, în schimb, o versiune de redacţie sîrbească, editorul lui să fi urmărit difuzarea exemplarelor pe un spaţiu mai extins, cuprinzînd, pe lîngă ţările române, în special Banatul şi Serbia. La finele deceniului şapte al acestui veac, în Serbia nu funcţiona nici o tipografie, necesitatea de cărţi bisericeşti fiind împlinită pentru sîrbi de tipografia chirilică veneţiană fostă odinioară a lui Božidar Vuković şi ajunsă acum în mîinile lui Jerolim Zagurović. *Slujbenicul* slavon imprimat la Veneţia în 1519 a cunoscut un deosebit succes, fiind reeditat de mai multe ori de Božidar Vukovič, Vičenc Vuković şi de Jerolim Zagurović, între 1554 — 1570 [28]. Probabil că marea trecere a acestei cărţi l-a determinat şi pe editorul român să o pună sub tipar, menţinînd o dată cu particularităţile grafice şi pe cele de limbă, pentru a putea apoi desface exemplarele şi în regiunile populate de sîrbi. Cînd în 1587, la Braşov, Şerban Coresi tipăreşte un *Slujbenic* slavon, din ediţia tipărită în jurul anului 1569 el nu mai reţine decît un frontispiciu. Textul este, în schimb, întemeiat pe acela al *Liturghierului* lui Macarie (1508), care, atît prin cuprins, cît şi prin redacţia medio-bulgară, se depărtează de cartea lui Božidar Vuković. Orientarea lui Şerban Coresi, secundat de învăţatul popă Mihai, spre o ediţie tipărită cu 8 decenii în urmă nu poate fi decît o dovadă că versiunea oficială care stătea la baza slujbei religioase în Ţara Românească era în acel moment versiunea lui Macarie. Acest considerent înlesneşte, după opinia noastră, aprecierea tipăririi *Slujbenicului* slavon din circa 1569 drept o ediţie destinată, probabil, în egală măsură românilor şi sîrbilor.

Mai 1970.

---

[26] Ilie Bărbulescu, *Fonetica alfabetului chirilic în textele române din veacul XVI şi XVII în legătură cu monumentele paleo-, sîrbo-, bulgaro-, ruso- şi româno-slave*, Bucureşti, 1904, p. 54 ; acelaşi, *Curentele literare la români în perioada slavonismului cultural*, Bucureşti, 1928, p. 260.

[27] Ilie Bărbulescu, *Fonetica alfabetului chirilic...*, p. 53 ; acelaşi, *Curentele literare la români...*, p. 268.

[28] Exemplare din ediţiile tipărite în 1554 la Veneţia de Vičenc Vuković se află şi la Biblioteca Academiei sub cotele I 153,635 şi II 195. 446.

PROBLEME DE TERMINOLOGIE ARTISTICĂ (PICTURĂ)

DE

M. BULANDRA şi C. MANECA

0. Vocabularul special folosit de cei care practică o anumită profesiune a devenit în ultima vreme o preocupare constantă în toate domeniile.

0.1. Pe plan naţional, standardele de stat normează terminologia pe specialităţi şi caută să pună ordine după o lungă perioadă în care nu au existat decît slabe preocupări[1], cu caracter strict limitat la ştiinţele exacte [2].

Pe lîngă aceasta, o serie de nomenclatoare şi alte lucrări, la care se adaugă dicţionarele tehnice şi *Lexiconul tehnic român* [3] (LTR), au adus un mare progres pe calea unificării şi clarificării terminologiilor.

Toate acestea au fost conjugate cu eforturile făcute pe plan internaţional [4] care tind să realizeze aceleaşi obiective.

0.2. Din cele arătate mai sus reiese clar importanţa termenilor speciali, care depăşeşte cadrul lingvistic, avînd numeroase implicaţii în semiologie, ontologie şi epistemologie.

Marile probleme ale terminologiei speciale se reduc în esenţă la două : claritatea şi unitatea.

0.2.1. Pe plan lingvistic, claritatea cere termenilor să evite echivocul (imprecizia sensurilor, sinonimia supărătoare, formaţiile paralexematice greoaie) şi să se poată ordona în serii corespunzătoare noţiunilor pe care le denumesc.

0.2.2. Unitatea tinde către un caracter omogen etimologic şi lexicomorfologic al terminologiei şi către înlăturarea jargoanelor de atelier.

0.3. În articolul de faţă ne vom ocupa de aspectele lingvistice ale unui sector foarte puţin studiat pînă în prezent al terminologiei speciale : termeni în legătură cu pictura. Vom discuta atît cuvinte care denumesc noţiuni din tehnica picturii, cît şi cuvinte folosite în critica şi istoria acestei arte. Prezentul articol nu este decît un început al studiului mai amplu pe

[1] Cf. Remus Răduleţ, în „Contemporanul", 1953, nr. 375, p. 5.

[2] Cf. *Terminologia ştiinţifică românească*, Bucureşti, 1940.

[3] Ed. I, Bucureşti, Editura tehnică, 1949—1956 ; ed. II, Bucureşti, 1957 — 1966.

[4] Comisii care lucrează pe lîngă O.N.U. şi alte organizaţii internaţionale (ca I.S.O.) etc.

care dorim să-l întreprindem în întreg domeniul artelor plastice, decorative şi al muzicii.

1. Marele lexicolog francez Emile Littré şi, după el, alţi cercetători distingeau, după criterii etimologice, vocabularul ştiinţific şi tehnic de cel al meseriilor. Primul, de origine savantă sau străină, este legat de tehnica maşinismului, de marea industrie, care a înlocuit micile ateliere de meseriaşi (mica industrie meşteşugărească de origine medievală), al căror vocabular bogat şi popular aparţinea vechiului fond al limbii. Distincţia este utilă şi are implicaţii în încadrarea terminologiei în stilurile limbii : terminologia specială modernă este un element caracteristic al stilului ştiinţific.

1.1. Prin natura lor, terminologiile se încadrează în acel sector al lexicului care este cel mai expus influenţelor externe. Faptul acesta se observă mai ales cînd analizăm compoziţia etimologică a vocabularelor speciale : afară de cîteva cuvinte (aparţinînd lexicului comun tuturor ştiinţelor) care denumesc anumite noţiuni de largă circulaţie, toate celelalte poartă amprenta influenţelor extralingvistice care s-au făcut simţite în domeniul respectiv.

1.2. Afirmaţia noastră se verifică imediat ce analizăm orice ramură a terminologiei, începînd cu cele mai vechi (ca păstoritul şi agricultura) şi terminînd cu cele mai noi (mecanice, electrotehnice, artele plastice etc.). Acolo unde tehnica s-a modificat foarte puţin (ca în cazul păstoritului), şi schimbările sînt mai mici, în timp ce terminologiile domeniilor în care au intervenit mari modificări de concepţie şi practică s-au transformat cu totul, înnoindu-se nu numai termenii, ci, uneori, şi procedeele de formare şi flexiune ale lor.

1.3. Terminologia picturii reflectă perfect evoluţia acestei arte în ţara noastră.

Redusă la nivelul meşteşugului decorator de biserici şi, mai rar, de interioare sau alte construcţii [5], pictura românească face la începutul secolului al XIX-lea o cotitură extraordinară, care o transformă complet.

Cît de mare şi de profundă a putut fi această transformare putem vedea din însuşi faptul că termenii fundamentali pentru această artă s-au schimbat, vechile cuvinte pierzîndu-şi semnificaţiile din acest domeniu. Cine ar mai spune astăzi (dacă nu ironic !) *zugrav*, *zugrăveală*, *zugrăvi* sau *faţă* pentru *pictor*, *pictură*, *picta* sau *culoare*?

1.4. Istoria modernă a picturii şi sursele ei de inovaţie se reflectă în terminologia domeniului respectiv.

1.4.1. Începuturile picturii româneşti moderne datează din primele decenii ale secolului trecut şi sînt deci contemporane cu accentuarea influenţei latiniste în limba şi cultura noastră.

1.4.1.1. Faptul acesta nu a rămas fără urmări în terminologie : termenii fundamentali de care am mai amintit [6] sînt împrumuturi latineşti şi de multe ori cuvinte de provenienţă franceză au fost remodelate fonetic după corespondentele lor latineşti [7].

1.4.1.2. Deşi începuturile picturii româneşti moderne sînt legate de maeştri formaţi la şcolile italiene (Carol Popp de Szathmáry, Rezen etc.) sau

---

[5] Cf. G. Opresco, *La peinture roumaine de 1800 à nos jours*, Egloff, Libraire de l'Université Fribourg [s.a.], p. 10.

[6] Cf. pct. 1.3.

[7] Cf. varianta *coloare* a lui *culoare* (< fr. couleur), *clar* (< fr. clair) etc.

austriece (Mihai Popp), datorită faptului că maeștrii respectivi nu au creat o artă autentică și școli în care să se dezvolte elevi, influența lor la formarea terminologiei (ca și a concepției picturale de altfel) a fost minimă.

1.4.1.3. Concepția artistică tradițională din principate a fost înlocuită cu cea occidentală, de factură franceză, introdusă de primii noștri pictori autentici, ca Th. Aman, N. Grigorescu, I. Andreescu și alții, foști elevi în Franța, de unde au adus, o dată cu noua tehnică, și terminologia.

1.4.2. Întemeierea școlilor de „belle arte" — cum li se spunea la acea epocă (la 5 octombrie 1864) — a constituit un puternic impuls pentru dezvoltarea artelor plastice la noi și a pus bazele unui învățămînt metodic care a dus la realizarea unei școli naționale de o valoare necontestată. Importanța învățămîntului în formarea terminologiei a fost și este covîrșitoare.

2. Terminologia picturii poartă amprenta influențelor sub care s-a format școala națională.

2.1. Cea mai mare parte a termenilor sînt, așa cum am mai spus, neologisme, fie împrumuturi, fie formații noi paralexematice compuse de obicei tot din elemente neologice.

Să vedem acum în ce măsură această terminologie corespunde principiilor enunțate mai sus [8].

2.1.1. Neologismele împrumutate din latină sînt în general puține [9] și sînt bine adaptate la structura fonologică a limbii. Influența latinistă s-a făcut simțită însă nu numai ca sursă de împrumut, ci și în procesul de remodelare a unor cuvinte de origine romanică care au fost modificate fonologic după modelul elementelor neologice latinești (*encaustic*, *mozaic*, *miniatură* etc.).

2.1.2. Destul de puține sînt și cuvintele împrumutate din italiană (*acuarelă*, *frescă*, *penel*, *stampă*, *tempera* etc.), ceea ce surprinde, dată fiind importanța școlii italienești asupra picturii mondiale [10] în general.

Remarcăm că termenii pe care ar fi fost firesc să-i împrumutăm din italienește, ca *sgrafit*, au o formă indicînd tot filiera franceză : cuvîntul românesc nu se poate explica decît pornind de la fr. *sgraffite* (< it. sgraffiato) și nu de la *sgraffio* care este termenul tehnic din italiană.

2.1.3. Neologismele împrumutate din franceză sînt cele mai numeroase și ele denumesc noțiuni din toate domeniile picturii : *paletă* (< fr. palette); *peisaj* (< fr. paysage); *portret* (< fr. portrait); *șevalet* (< fr. chevalet); *tablou* (< fr. tableau) etc.

Numele de culori și mai ales de nuanțe care nu aparțin strict terminologiei, dar care constituie o parte importantă în cazul picturii sînt în mare parte de origine franceză, multe dublînd cuvinte mai vechi : *bej* (< fr. beige); *bleu* (< fr. bleu); *bordo* (< fr. bordeaux); *gri* (< fr. gris); *vernil* (< fr. vernil) etc.

În ceea ce privește varietatea stilistică a prezentări și și criticii artistice, aceasta este tributară aproape exclusiv limbii franceze, atît ca lexic specific, cît și ca sintaxă. Este destul să analizăm principalele tratate și

---

[8] Cf. pct. 0.2. și C. Maneca, *Probleme actuale ale terminologiei științifice*, în LR, XVI, 1967, nr. 6, p. 493 și urm.

[9] Deși denumesc noțiuni importante, cf. pct. 1.3.

[10] Au intervenit și aici, desigur, motivele pomenite de noi la pct. 1.4.1.2.

articole, ca să ne dăm seama de acest lucru (lucrările acad. Gh. Oprescu, prof. Tafrali, pentru a nu cita decît dintre cele mai vechi).

2.1.4. Dat fiind caracterul latino-romanic al acestor termeni, ei se încadrează unitar într-o terminologie cu aspect omogen. Mai stranii ni se par elementele germanice ca de ex. *grund* (< germ. G r u n d), *pensulă* (< germ. P i n s e l) care de multe ori, ca în primul dintre exemplele precedente, au o încărcătură semantică ce poate da loc la c o n f u z i i [11].

O situaţie asemănătoare o creează redarea fr. *glacis* prin rom. *glazură* (< germ. G l a z u r). În acest caz, credem preferabilă adoptarea şi în terminologia picturii a termenului *glacis* (pl. *glaciuri*) [12], folosit deja în geologie şi în tehnica militară.

2.2. Unele neologisme împrumutate din franceză au un aspect rebarbativ, deşi sînt folosite de multă vreme : *aplat* (< fr. a p p l a t), *degradeu* (< fr. d é g r a d é), *embu* (< fr. e m b u), *isorel* (<fr. i s o r e l), *maruflaj* (< fr. m a r o u f l a g e) etc. Este evident că acestor cuvinte structura fonică şi morfologică le dă acest caracter. În măsura posibilului, ele trebuie adaptate sau înlocuite.

2.2.1. Tot aşa *truc* [13], ca termen de pictură, este nepotrivit semantic, deoarece în româneşte nu are sensul universal din franceză care îi permite să selecteze multe elemente combinatorii, ci, dimpotrivă, are un sens general *depreciativ* (printre semele lui componente intră elemente apreciativ —subiective negative) sinonim cu acela al cuvintelor *tertip*, *înşelătorie* etc. Credem că pentru această noţiune este mai potrivit termenul *artificiu*, care ar apărea în contexte referitoare la pictură cu aceeaşi semnificaţie ca în sintagmele unde denumeşte *artificiul de calcul*, *artificiul economic* etc.

Într-o situaţie asemănătoare este *şasiu* (< fr. c h a s s i s), al cărui polisemantism (în care intră şi semnificaţia din tehnica automobilelor) nu este recomandabil. Folosirea lui *cadru* sau a altui cuvînt pentru această noţiune credem că ar fi preferabilă în pictură. Schimbarea termenilor rămîne a fi hotărîtă numai de acei care ar urma să definitiveze terminologia.

2.3. Îmbogăţirea nomenclaturii cu termeni adecvaţi justifică, desigur, adoptarea unor neologisme ca *ecleraj* (< fr. é c l a i r a g e), *tuşă* (< fr. t o u c h e), *crochiu* (< fr. c r o q u i s), *tentă* (< fr. t e i n t e), *şevalet* (< fr. c h e v a l e t), *maruflaj* (< fr. m a ı o u f l a g e), dar nu îndreptăţeşte introducerea unor cuvinte ca *ancolaj* (< fr. e n c o l l a g e) sau *ter* (< fr. t e r r e).

Dacă *maruflaj* este „încheierea cu *maruflu*" [14] şi deci termenul are avantajul că indică în acelaşi timp operaţia şi substanţa cu care aceasta se face, faptul acesta nu este valabil şi pentru *ancolaj*.

Termenul *ter* (pl. *teruri*)[15] poate fi înlocuit foarte bine cu *pămînt*, *pămînturi*, echivalenţa dintre rom. *pămînt* şi fr. *terre* fiind perfectă : aşa

---

[11] Se ştie că *grund* în vopsitorie este „*stratul de soluţie specială care se aplică pe anumite piese sau obiecte înainte de a le vopsi şi care face legătura cu vopseaua aplicată ulterior*" DM,S.V.

[12] Cf. LTR[2] S.V.

[13] Folosit adesea în manualele de specialitate.

[14] Substanţă adezivă de o anumită compoziţie.

[15] Cum este folosit în traducerea românească a cărţii lui A. Lhote, *Tratate despre peisaj şi figură*, Bucureşti, 1969.

cum polisemia și statutul stilistic al lui *terre* nu jenează în franceză folosirea lui și în vocabularul picturii, aceeași situație o are și corespondentul românesc [16].

2.4. Și alte împrumuturi din franceză pot fi discutate în vederea adaptării la terminologia respectivă. Astfel, pentru a reda paralelismul care există în franceză între *moduler* și *modeler* credem că și în română este bine să se folosească *modula* și *modela* [17].

2.4.1. În legătură cu *modela* vrem să punem în discuție termenul *modeleu* (< fr. m o d e l é), pentru al cărui semnificat ar fi fost de preferat un postverbal ca *modelat* (pl. *modelate*) s.n., care s-ar fi încadrat mai bine în sistem, ca și corespondentul lui francez, participiu substantivat al lui *modeler*.

2.4.2. Redarea lexematică diferită a semnificatului *a colora* în funcție de agentul colorator, așa cum este denumită în franceză prin cele două verbe *colorer* și *colorier* [18], nu știm cum s-ar putea realiza și în limba română. Este posibil ca redarea fr. *colorier* prin *a vopsi* sau *a colori* (cu schimbare de conjugare) să fie o soluție. Desigur că aceasta nu ar putea fi aplicată decît de specialiști și numai în măsura în care este nevoie de a denumi diferit cele două nuanțe (pentru claritate, facilitarea comunicării).

2.4.3. Dificultăți prezintă de asemenea redarea fr. *enluminer*, *enluminure* și *enlumineur*. Sensurile lui *enluminer* [19] care condiționează și pe acelea ale derivatelor amintite [20] sînt greu de redat convenabil în terminologia picturii românești; cele mai multe greutăți le prezintă *enlumineur*, care are mai multe corespondente parțiale în românește: *miniaturist*, *colorist*.

Pentru această serie de termeni trebuie găsită o soluție potrivit căreia să se respecte condițiile de claritate și unitate.

2.5. Semnificatele cu care se operează în pictură au fost redate uneori și prin formații paralexematice, calchiate sau, mai rar, formate pe teren românesc.

2.5.1. Prin calcuri au apărut paralexeme cum sînt *clar-obscur*, *primplan* sau *basorelief*. O serie de alți termeni s-au păstrat doar sub formă de sintagme al căror sens general nu depășește însumarea sensurilor elementelor componente: *pictură pe zid uscat*, *artist manual*, *peisaj compozițional*, *culoare diluată* etc.

2.5.1.1. Dintre acestea din urmă, *peisaj compus* (după fr. *paysage composé*) nu redă convenabil noțiunea denumită, deoarece trimite la opoziția /simplu ~ compus/; *peisaj de compoziție* sau, pentru a evita un grup nominal cu un atribut substantival, *peisaj compozițional* sînt termeni mai buni.

2.5.1.2. De asemenea este preferabilă adoptarea unui cuvînt străin ca *frescă* în locul unei formații greoaie ca *pictură pe verde*, *pictură pe zid*

---

[16] Cf. *pămînturi rare* din terminologia geologică.

[17] Cf. A. Lhote, *op. cit.*, p. 22.

[18] Pentru ale căror sensuri vezi *Nouveau Petit Larousse*, 1968, s.v.v. Cf. și germ. *farben* și *kolorieren*.

[19] Cf. *Larousse* cit. s.v.: 1. a ilustra un manuscris; 2. a picta în culori vii; 3. a orna cu strălucire (și uneori artificios și de gust îndoielnic).

[20] Pt. care cf. *Larousse* cit. s.v.v.

ud (sau *crud*); la o soluţie asemănătoare ar trebui să ne gîndim şi pentru semnificaţiile denumite prin *pictură pe zid uscat* (*temperă murală?*)[21].

2.5.2. Termeni ca fr. *ligne contour*, *ligne découpée*, *demi-pâtes*, *demi-teinte*, *espace plan* pot fi redaţi foarte bine prin sintagma de juxtapunere ca *spaţiu-plan*, *linie contur*, *semipaste*, *semitentă* sau printr-un grup ca *linie decupată*.

2.5.3. Mai dificilă este redarea termenului „*trompe l'oeil*", a cărui adoptare *tale quale*, are, pe lîngă dezavantajul de a fi rebarbativă, şi pe acela de a nu reprezenta evocativ noţiunea, aşa ca în franţuzeşte. În asemenea cazuri credem că nu ar trebui să ezităm a recomanda o formaţie proprie ca în alte limbi (cf. sp. *efecto*, *engañifa*, *trampantojos*; germ. *Augentauschung*, it. *illusione*, engl. *still life*, *deception*, *fool the eye*, rus. *obmane zreniа* etc.) [22]. S-ar putea ca un termen ca *efect iluzoriu* să fie preferabil unui calc de tipul *înşală-ochiul* asemănător cu altele (ca: *apărătoare*, (*filtru*) *trece bandă*, *sparge-val*, *port-cuţit*, de asemenea calcuri, în general după franceză).

2.5.3. Cele expuse mai sus nu sînt decît exemple care arată importanţa paralexemelor în terminologia specială. Un studiu mai amplu asupra lor trebuie să dea la iveală toate resursele care permit denumirea convenabilă a noţiunilor, capabile să redea, în măsura posibilului şi acolo unde este cazul, ierarhia noţiunilor pe care le denumesc. Remarcăm, între altele, că este folosit rarisim procedeul compunerii tematice (de tipul *expresivo-decorativ*), care a dat naştere la atîtea formaţii în alte sectoare ale terminologiei.

2.5.4. La formarea paralexemelor sau a sintagmelor denominative trebuie să luăm în considerare sensul elementelor componente. Astfel, între *strat final* şi *ultimul strat* (ambele calcuri după fr. *couche finale*) primul este preferabil, deoarece indică prin semantismul său toate elementele circumstanţiale: *final* în această combinaţie redă atît semnificaţia de „cel din urmă", cît şi pe aceea de „aplicat la sfîrşit, la terminare". Tot aşa, atunci cînd avem a face cu o opoziţie binară, este preferabilă o formaţie cu *non* — uneia cu prefixul *ne-*: (*figurativ* ~ *non figurativ*, nu *nefigurativ*).

2.5.5. Combinarea elementelor de compunere trebuie făcută potrivit criteriilor etimologice şi stilistice. Astfel trebuie căutate combinaţii de elemente omogene din punct de vedere stilistic: *pictură* (sau *temperă*) *murală*, *artă figurativă*, *semitentă* etc. Formaţii de tipul *vopsele pastelate*, *tub electronic amestecător* sau *veghetor de presiune*, din care, din fericire, nu am întîlnit în terminologia picturii, trebuie evitate.

2.5.6. Tot în ceea ce priveşte formarea cuvintelor atragem atenţia asupra formaţiilor postverbale duble de tipul *compartimenta*, *compartimentare* şi *compartimentaj*; *decupa*, *decupare* şi *decupaj* etc. În stabilirea termenilor este necesar să se ia în consideraţie posibilitatea de a distinge operaţia de rezultatul ei, ceea ce conferă univocitate acestora. Limba română, prin sistemul ei derivativ, prezintă avantajul, faţă de franceză de

---

[21] Cf. C. Maneca, *art. cit.*, p. 496 şi urm. Şi aici numai consultări între specialişti pot duce la soluţii valabile.

[22] Cf. Louis Réau, *Dictionnaire polyglotte des termes d'art et d'archéologie*, P.U.F., Paris, 1953, s.v. *trompe-l'oeil*.

exemplu, că poate reda un termen ca *decoupage* atît prin *decupare* „operația de a decupa" cît și prin *decupaj* „obiect decupat, arta de a decupa", ambele formate de la verbul *decupa*.

3. Morfosintaxa terminologiei se abate uneori de la structura limbii și aici se manifestă unele tendințe inovatoare.

3.1. Astfel, în tehnică există preferințe pentru nume de inanimate masculine: *sicativi*, *decoloranți*, *coloranți*, *adezivi* etc. [23].

Sub influența împrumuturilor, ale căror elemente morfologice originare (marca de gen, de număr etc.) erau diferite structural de cele românești, sistemele terminologice înregistrează tendințe de restructurare.

3.2. În asemenea cazuri este bine să se analizeze atent tendințele manifestate și să se recomande formele care au cea mai mare probabilitate de a corespunde evoluției sistemului. O normare împotriva tendințelor evolutive este sortită nereușitei.

4. Ortografierea termenilor speciali trebuie făcută totdeauna potrivit normelor în vigoare [24].

4.1. Trebuie evitate scrierile duble sau cele care, fără să redea nume proprii sau elemente simbolice, complică înțelegerea pronunțării. Astfel *embu*, *isorel*, *crisolit* sau *sgraffit* ar trebui scrise potrivit principiului fonetic.

4.2. De asemenea, folosirea linioarei la cuvintele compuse este bine să fie admisă numai acolo unde ea marchează natura sintagmei: *peisaj-model*, *non-figurativ* etc.

În măsura în care elementele de compunere sînt bine sudate, credem că este preferabilă scrierea continuă: *clarobscur* (gen. *clarobscurului*), *primplan* (gen. *primplanului*) etc.

5. Multe probleme se pun în legătură cu varietatea stilistică în care intervin acești termeni. Subiectul depășește limitele acestui articol și de aceea îl lăsăm pentru un studiu mai dezvoltat.

6. Din cele expuse pînă acum credem că se desprind clar problemele lingvistice ale terminologiei picturii.

6.1. Studiul ei nu poate fi complet decît în urma colaborării dintre specialiști din toate ramurile artelor plastice (mulți termeni fiind comuni mai multor discipline), critici plastici și lingviști. Obiectivul trebuie să fie atît definirea și ordonarea (ierarhizată) a noțiunilor cît și fixarea denumirii lor. Corelația dintre sistemul de noțiuni și cel de termeni trebuie urmărită cu cea mai mare atenție.

6.2. Rezultatele acestor cercetări ar trebui consemnate în lucrări speciale, printre care se impune cu primă necesitate un dicționar al artelor plastice.

Martie 1970.

---

[23] Se știe că această tendință se manifestă în special la cuvintele care au sufixul *-tor*; cf. și C. Maneca, *art. cit.*, p. 496.

[24] Pentru care cf. Academia Republicii Socialiste România, *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, București, 1965, p. 25 și urm.

NOTE ETIMOLOGICE ȘI LEXICALE

Azdruncá (*azdrunc*), vb. refl., (învechit) însemnînd „a se sui, a se arunca în pat și a se acoperi cu ceva ; a se acoperi cu ceva în pat cînd se culcă cineva", circulă în localitățile Brabeți, Dăbuleni și Mîrșani din jud. Dolj. Cuvîntul a fost înregistrat de Luca Preda în *Lexic regional*, 1, București, 1960, p. 33. Prin jud. Vîlcea, termenul a ajuns să însemne chiar „a se culca" (vezi Tr. Cantemir, *Lexic regional*, 1, p. 74).

Cuvîntul este același cu verbul *a* (*se*) *astruca*, cunoscut mai ales în Banat și regiunile învecinate, cu sensul „a (se) acoperi" (< lat. **astruĭcare* < *astruĕre*, vezi CDDE, nr. 106, și DA). Existența lui *n* (*azdrunca*), se explică prin contaminare cu *a* (*se*) *arunca*, termen cu care a ajuns sinonim (cf. în Moldova *a* (*se*) *astruca* „a se arunca, a se azvîrli pe cal", DA s.v. *astruca*) [1]. Mai greu de explicat rămîne transformarea grupului consonantic *str* în *zdr*. Ne gîndim că după ce *a astruca* a ajuns sinonim cu *a arunca*, cu care s-a contaminat, a putut fi influențat și de *a* (*se*) *azvîrli*. Apărînd *z* în locul lui *s*, s-a petrecut apoi asimilarea lui *t* la *d* din cauza consoanei sonore care îl preceda.

Cári — cári ; cáre — máre ; cáru mámii. Expresia *cari-cari* (repetată de mai multe ori) ne e cunoscută de pe valea inferioară a Tîrnavei Mici, din localitățile Sîncel, Iclod, Lunca Tîrnavei, Biia, Pănade (toate în județul Alba). Ea e folosită mai ales de mame cînd își învață copiii să meargă în picioare. Mama lasă copilul în picioare la o distanță de aproximativ doi pași de ea și apoi, cu mîinile întinse spre acesta, îl invită să pășească adresîndu-i-se cu îndemnul : *cari — cari*. Pe valea inferioară a Tîrnavei Mari, la Valea Lungă (jud. Alba), în aceeași situație se întrebuințează expresia *care — mare* (repetată, de asemenea, de mai multe ori). În localitatea Luna, lîngă Turda, jud. Cluj, e uzuală expresia *caru mamii*, *dragu mamii* (comunicată de asist. univ. I. Popa de la Facultatea de filologie a Universității din Timișoara).

Se pare că cele trei forme, *cari*, *care*, *caru*, sînt urmașele unor forme flexionare ale adj. lat. *carus* „drag, scump", păstrat în numeroase limbi romanice (vezi REW, nr. 1725).

[1] DA înregistrează și forma *a astrunca*. D. Udrescu, *Glosar regional. Argeș*, 1967, p. 6, inserează verbul *a azdrunca* „a arunca" : *Azdruncă cocenii într-un copac, că vine ploaia*. Tot prin Moldova *a se astruca* a ajuns să însemne ca în Rm. Vîlcea „a se culca".

În limba română, lat. *carus* „scump" a dispărut, fiind înlocuit de *drag* (< v. sl. *dragŭ*), probabil din cauza omonimiei cu *car* (< lat. *carrum* „Wagen") [2], pietrificîndu-se în expresiile *caru-mamii*, *care-mare*, *cari-cari* păstrate, probabil, numai într-o arie restrînsă din centrul Transilvaniei. În *care* (-mare) şi în *cari-cari* s-a menţinut forma latinească de vocativ : *care*. În *caru mamii*, *dragu mamii* avem a face cu o expresie cu dublete lexicale de tipul : *pe mică*, *pe ceas*, *mici (şi) fărîme*, *praf şi pulbere* etc.

În romanitatea apuseană, unele derivate ale lat. *carus* au ajuns să însemne „duioşie, afecţiune, tandreţe" (cf. it. *carezza*), „dezmierdare, alintare" (cf. neap., tarent. *karittsę*) sau chiar „das jungste Kind" (cf. lomb. *karŏ*, engad. *krač*) şi, în sfîrşit, „Kind" (cf. abruzz. *karəsęlę*) (vezi REW, nr. 1725). Sensul ultimelor derivate romanice, citate mai sus, este foarte apropiat de cel al rom. *cari*, *care*, *caru*, discutate de noi aici.

Chélfed, -ă, adj. însemnînd „decolorat, deschis la culoare", „fad", circulă în localităţile Brabeţi, Dăbuleni, Mîrşani din jud. Dolj. Termenul a fost înregistrat de Luca Preda în *Lexic regional*, 1, Bucureşti, 1960, p. 34.

Cuvîntul este acelaşi cu *galfăd* „palid", care se întrebuinţează în Banat şi Crişana. În Ţara Haţegului e cunoscută forma *calfăd* „palid şi puhav sau buget la faţă". În Bihor se întîlneşte varianta *tialfăd* „palid, galben la faţă" (M. Pompiliu, „Convorbiri literare", XX, 1019). În *Codicele Teodorescu*, 148 v., editat de N. Drăganu, citim : „*toţi într-un chipu şi într-u*[*n*] *obrazu vor*[*u*] *înviia* ; *acolo nu e p*[*lă*]*voşi*, *nice mai n*[*e*]*gri*, *nice ma*[*i*] *varo*[*şi*] (< ung. *vörös* „roşu) *nece kélfeţi*" (am citat după DR, IV$_2$, p. 685). Forma din *Codicele Teodorescu* este, în privinţa silabei iniţiale, identică cu cea înregistrată de Luca Preda. Ea se explică, aşa cum arăta S. Puşcariu, DR, IV$_2$, p. 686, „mai întîi la verbul *călfezi*, care [în regiunea vestică] trebuia să devină *chelfezi*" (cf. în regiunile vestice ale dacoromânei *kemeşe* (=*cămaşă*), *kepcel* (=*căucel*) etc.). După ce verbul *călfezi* s-a transformat în *chelfezi*, şi *calfăd* a devenit *chealfăd*, pl. *chelfezi*. *E* din silaba finală *—ed* se explică, probabil, printr-o refacere după pl. *-ezi* sau analogic după *muced*, *vîlced* etc.

A i se curá cálea (cuiva) ; **cále curátă** ; **cále álbă**. Expresia *a i se cura calea* (cuiva) nu este înregistrată de dicţionarele noastre nici la verbul *a cura* şi nici la substantivul *cale*. Am auzit-o de la Muntean Iova (în vîrstă de 66 de ani), născută în Cergăul Mare şi căsătorită de aproape 40 de ani în Tău (ambele localităţi se află în jud. Alba, la o distanţă de circa 6 — 7 km una de alta). Sensul expresiei este de „a i se cuveni", „a avea voie", „a-i fi permis", după cum reiese din următorul context : *nu ştiu, dragă nepoate, dacă ni să cură calea să mă duc la ospăţ la Deva, că-s bătrînă şi acolo îi ospăţ de domni*. Străduinţa de a obţine expresia de la alţi oameni din Cergăul Mare sau din Tău ne-a fost zadarnică.

Expresia a luat naştere, probabil, în epoca în care strămoşii noştri au fost siliţi de vitregia soartei să-şi ducă traiul în păduri, în codrii seculari. Aici *au curat* „au lăzuit" păduri prin care şi-au croit drumuri şi au durat

---

[2] Vezi S. Puşcariu, *Dicţionarul Academiei*, în „Memoriile Academiei Române", Liter., Seria III, tom. III, Bucureşti, 1926, p. 213 (după Iorgu Iordan, *Lingvistica romanică. Evoluţie, Curente, Metode*, Bucureşti, 1962, p. 169), şi idem, *Limba română*, I, p. 201.

aşezări ferite de văile largi prin care , de obicei, se scurgeau neamurile străine. Tot atunci a trebuit să apară şi expresia *cale curată* „cale liberă, drum drept, fără ocolişuri", „drum lung fără neplăceri" [3]. De altfel, *cale*, *drum* şi *plai* intră în numeroase expresii al căror sens este de „a elibera", „a da voie", „a permite" [4]. Expresia *dă-l' cale* îi era cunoscută lui S. Puşcariu (*op. cit.*, vezi nota 3) numai din dialectul aromân. Din dacoromână a notat-o Mircea Homorodean (*Glosar dialectal din mai multe regiuni ale Transilvaniei*, în *Materiale şi cercetări dialectale*, I, p. 251) de la Geoagiu : *a da calea* „a da drumul (mai ales unui animal, unei vite dezlegînd-o sau dejugînd-o)". Probabil că o asemenea expresie, o asemenea evoluţie semantică a apărut în vremea în care strămoşii aromânilor mai erau încă în contact cu cei ai dacoromânilor [5].

Adjectivul *curat, -ă* provenit din participiul verbului *a cura* „a curăţi un loc de copaci, a tăia o pădure şi a o curăţi de buturugi, de crengi, spre a putea ara locul acela sau a-l lăsa de păşune, a desţeleni, a lăzui, a defrişa" (<lat. *curo, -are* „a îngriji, a curăţi (prin îngrijire, spălare etc.))"[6] e atestat şi în *Documente de pe valea Teleajenului*, publicate de N. Iorga în *Buletinul comisiei istorice a României*, vol. IX, Bucureşti, Tip. „Datina românească", Vălenii de Munte, 1930, p. 123, în contextul *livade curată de fân*. Şt. Paşca, DR, VII, p. 407—408, crede că sensul lui *curată* (în *livade curată*)e de „îngrijită, cosită". Ni se pare însă că aici *livade curată* înseamnă „livadă defrişată de mărăcinişuri" ca să poată creşte iarba, care prin cosire să devină fîn [7].

Mai tîrziu (cînd sensurile lat. *curo, -are* şi *colo, -are* > rom. *a cura* s-au interferat) *curat* „defrişat, lăzuit" nu a mai fost înţeles şi a ajuns să însemne „lipsit de murdărie". Culoarea *albă* care simbolizează „curăţenia, puritatea" a făcut ca adj. *alb, -ă* să însemne *curat, -ă* atît în sens propriu, cît şi în sens figurat de „nevinovat, -ă, neprihănit, -ă". De aceea a fost posibil ca în unele regiuni cuvîntul *curată* din expr. *cale curată* să fie înlocuit cu *albă* : *cale albă*, care apare tot în urări. Din relatările lui Ion Muşlea, la Cergăul Mic, după ce se cîntă o anumită colindă, „ajutorul de gîrău spune : Ia-n nume de bine domnule gîrău un colind de cinste şi de audă de la toţi feciorăşii satului, mult de la Dumnezău, puţin de la dum-

---

[3] Nici această expresie nu e înregistrată în lucrările noastre lexicografice. Ea ne-a fost comunicată de lector univ. I. Stan, care a auzit-o la Slatina — Timiş, jud. Caraş-Severin, în urarea : *să aveţi cale curată* ! După cum ne informează prof. Ilie Roma, originar din Slatina Timiş, urarea se face numai cînd cineva pleacă la un drum lung, spre exemplu cînd flăcăii pleacă la „armată sau cînd "*gugulanii* coboară cu coviile pline de *mcară* în pustă ", etc."

[4] Vezi S. Puşcariu, *Limba română*, vol. I, Bucureşti, 1940, p. 162, unde se discută expresiile *a da plaiul, a da drumul* şi a. *dă-l' cale*„a elibera".

[5] Chiar dacă asemenea expresii sînt cunoscute şi de limbile balcanice (cf. alb. *ep. i udhë*, bg. *davam mu pâtja*, ngr. δίνω του δρόμο. S. Puşcariu, ibidem), ele nu puteau să apară decît la populaţiile a căror principală ocupaţie era păstoritul, populaţii care stăpîneau munţii şi pădurile. În limbile din Balcani nu e imposibil ca ea să se datoreze influenţei limbii române.

[6] Vezi DA s.v.*cura*.

[7] Credem că aici prepoziţia *de* introduce un complement circumstanţial de scop avînd sensul „pentru" : *livada (era) curată* (= *defrişată*) *pentru fîn* şi nu unul indirect *livada (era) curată de fîn* adică „livada era cosită de fîn". Vezi şi Iorgu Iordan, *Toponimie românească*, Bucureşti, 1963, p. 23, şi nota 1.

nealor, să roagă să le dai *cale albă*" [8]. Credem împreună cu I. Muşlea că aici e vorba de „slobozenia de a colinda, pe care o acordă primarul" [9].

În alte părţi, drumului pe care îl face mireasa imediat după nuntă la casa mirelui i se spune *cale albă*. Probabil, pentru că părinţii i-au încuviinţat miresei să plece la casa celui ales, i s-a urat (să aibă) *cale albă*, adică *cale curată* [10]. Iată ce scrie S. Fl. Marian, *Nunta la români* (cap. XXVII *Despărţirea*), Bucureşti, 1890, p. 597 : „Cînd îşi ia mireasa rămas bun de la părinţi, tatăl ei cinsteşte pe mire cu păharul, iară pre mireasă o cinsteşte maică-sa cu şipul. Atît mirele cît şi mireasa, primind cel dintîi paharul, iar mireasa şipul, după ce mulţumesc şi cinstesc dintr-însele, le strîng şi le iau cu sine.

Paharul pe care părinţii miresei îl dau tinerilor căsătoriţi de beut acuma la despărţire şi după care îi demit apoi în pace din casa lor, se numeşte, mai ales în Moldova, *pahar de cale albă*" (sublinierea autorului)[11].

Credem deci că *albă* în *cale albă* a înlocuit pe *curată* din expr. *cale curată* în momentul în care legătura etimologică între adj. *curat, -ă* „defrişat, -ă", „lăzuit, -ă" şi verbul *a cura* „a defrişa, a lăzui", de la care provine, nu a mai fost sesizată de vorbitori.

A (se) dezgătá Verbul tranz. (*dezgat copilul să-i fac baie* „îl dezbrac" şi refl. : *mă dezgat de hainele cele bune* „mă dezbrac") nu a fost înregistrat de dicţionare. L-am notat la Cergăul Mare, jud. Alba.

Cuvîntul este un derivat de la *găta* (formă întrebuinţată mai ales în Transilvania pentru *găti* „a (se) îmbrăca frumos", „a (se) împodobi", „a (se) dichisi", „a (-şi) isprăvi toaleta", cu prefixul *dez-*(=*des-*) după modelul lui *dezbrăca/îmbrăca, descălţa / încălţa* etc.

A se dezmădurá. Cuvîntul nu este înregistrat de dicţionare. Nu l-am găsit notat nici în glosarele regionale apărute în ultimii ani. L-am întîlnit la Căvăran, în jud. Caraş-Severin, cu sensul (despre om) „a se dezmembra", „a se desface" : *omu meu îi năbun* (= nu e bun de lucru, e neputincios), *o lucrat pînă s-o dezmădurat.*

Termenul poate fi un derivat verbal cu prefixul *des-* de la rom. *mădular* [12] sau urmaşul unui lat. **dismedullare* (cf. *dezmembra* tranz. şi refl. „a (se) descompune", „a (se) desfiinţa" format după fr. *démembrer* (DM)).

Dezmădura(re) provine dintr-un **dezmădulare* cu asimilarea lui *l* la *r* următor (cf. *mădurări* subst. pl. pentru *mădulări* DLR tom. VI, fasc. 3 s.v. *mădular*).

Fleşí. Verbul tranz. nu a fost înregistrat de lucrările noastre lexicografice. Se întrebuinţează pe valea Bistrei şi a Timişului, în Banat, însemnînd

[8] I. Muşlea, *Şcheii de la Cergău şi folclorul lor*, DR V, p. 40.

[9] Cf. mai sus expresia *a da cale* „a elibera".

Informatorul care i-a furnizat aceste date lui I. Muşlea dă următoarea explicaţie : „Înainte se aducea brînză şi aia însemna cale albă" (vezi I. Muşlea, *loc. cit.*, p. 40, nota 1).

[10] *Curat* înseamnă şi „absolvit", „liberat". „iertat" : *Curat vei fi de jurămîntul acesta.* BIBLIA (1688) 16 (apud DA s.v. *curat, -ă*).

[11] DA s. v. *alb* mai indică, după N. Iorga, *Istoria românilor în chipuri şi icoane*, vol. I, Bucureşti, 1905, p. 182 : *După cetirea actului* (de căsătorie) *soţii pleacă în „cale albă".*

[12] Cf. *a mădulări* „a rupe, a frînge (prin bătaie) *mădulările trupului*" : *ieri m-au opărit, astăzi m-au mădulărit cu totul* (SBIERA, p. 239) (vezi CADE şi DLR, tom. VI, fasc. 3).

(despre prune, struguri, roşii etc.) „a zdrobi", „a strivi", Termenul cu acelaşi sens e cunoscut şi în Dobrogea (comunicat de lector univ. I. Evseev, de la Universitatea din Timişoara).

Etimologic şi semantic, cuvîntul este înrudit cu *a se cofleşi*, cunoscut mai ales în Transilvania şi Muntenia, cu sensul (despre fructe) „a se muia, a se strica, a putrezi, a se bălmăji, a se fleşcăi" (DA), pe care George Giuglea, *Cercetări lexicografice. Elemente latine în limba română*, Bucureşti, 1909, p. 6 — 7, îl explică dintr-un lat. **conflexire*, derivat din participiul *conflexus* al verbului *conflecto* „plier, fair fléchir ensemble" (cf. *complexire* din *complexus*). Iniţial, *a se cofleşi* a însemnat „a se îndoi de tot, a deveni flexibil, moale, a se înmuia".

A fleşi trebuie să provină dintr-un lat. * *flexire*, cf. lat. * *flexare* „biegen", din care REW, nr. 3368, derivă prov. *fleisar*.

Prin urmare, limba română a moştenit atît pe * *flexire* (>*fleşi*), cît şi derivatul **conflexire* (>*cofleşi*), etimologie admisă, după G. Giuglea, şi de W. Meyer-Lübke (v. REW, nr. 2136).

Fúscă, pl. **fúşte**. Termenul, însemnînd „lujerul cepei cu sămînţă", nu a fost înregistrat de lucrările noastre lexicografice. E cunoscut la Tîrgşor, jud. Prahova (comunicat de prof. Petra Pitrop).

Cuvîntul este acelaşi cu v. rom. *fuşte* „bîtă, toiag", care traducea în textele noastre vechi pe sl. *palica* sau lat. *virga*. Apare la Coresi în *Psaltire*: *Cerceta-voi cu fuşte fărădelegile lor*, în BIBLIA (1688): *Să sculă luînd fuştele*, la ANON. CAR. Pe lîngă Braşov denumeşte „prăjina cu care se bat poamele la culeş": *La culesul poamelor oamenii pun fuşti* (DA s.v. *fuşte*). În evul mediu românii foloseau acest instrument şi ca armă de luptă, fiind sinonim mai ales cu „suliţă" şi „lance". Cu acest sens apare în cronicile lui Grigore Ureche, Miron şi Nicolae Costin, la Dosoftei şi în *Biblia de la Bucureşti* (vezi exemple în DA).

V. rom. *fuşte* (< lat. *fustis*, *-em*) s-a reconstituit din pl. *fuşti* (DA s.v. *fuşte*). Se pare că această formă nouă de singular a fost favorizată de faptul că termenul se întrebuinţa mai mult la plural, cum ne-o dovedesc ar. *fuşte* s.f. pl., (*bătaie cu*) *fuşte* „coups de bâton, correction, rossade", *l-tulí di fúşte* (l-a topit în bătăi), *a caşărilor lă da fúşte* (bacilor le dă fuşte); *fúştile şi-aruşunarea nu es* (bătaia şi ruşinarea nu se spală) (DDA) şi megl. *fuşti*, pl. „baguette des lisses, baguette de la chaîne d'un métier a tisser; aiguilles à tricoter" (CDDE , 704).

Fuscă s-a reconstituit din *fuşte* considerat ca formă de plural după modelul *muscă-muşte*, *gîscă-gîşte*, *broască-broaşte* etc.

Evoluţia semantică de la „bîtă, toiag" la „lujerul cepei cu sămînţă" s-a făcut uşor, ceapa cu sămînţă avînd forma unui toiag.

A (se) mojdăí. Verbul tranz. (despre fructe, legume) „a le face să zemuiască": *am pus în coş mere peste prune şi toate le-am mojdăit* şi refl. „a se face, a deveni zemoase (prin apăsare)": *de greutatea ce era peste ele, prunele mi s-au mojdăit*, nu a fost înregistrat de dicţionare. Termenul ne este cunoscut de pe valea Tîrnavei Mici, din localitatea Sîncel, jud. Alba.

DLR , tom. VI, fasc. 12 — 13, notează după ALR, SN I, h. 157, din Pecinişca, jud. Caraş-Severin, verbul *a mujdi*, tranz. (despre struguri) „a se strivi, a musti".

Amîndouă verbele sînt derivate de la *mujdei* (< *must* + *de* + *aĭ* „usturoi"), unul cu suf. verbal *-ui*, celălalt cu *-i*. Pentru *u* > *o* în *mojdăi*, cf. varianta *mojdei* (= mujdei), iar pentru evoluţie semantică asemănătoare, cf. *a zemui*, vb. IV intranz. „a lăsa zeamă, a musti", şi *zemoşi*, vb. IV refl. „a deveni zemos", primul derivat din *zeamă* cu *-ui*, al doilea din *zemos* cu *-i*.

Mulgăreáţă. Termenul are foarte puţine atestări. DLR, tom. VI, fasc. 12 — 13, îl înregistrează (adăugînd menţiunea : regional) cu următoarele sensuri : 1) adj. (şi substantivat, f.) „mulgătoare" şi 2) s. f. „strungă" (la stînă). Cu primul sens, cuvîntul apare la BUDAI-DELEANU, LEX., iar cu al doilea la Săvîrşin — Lipova (ALR I, 1796/87).I. I. Popa l-a înregistrat într-o colindă din Ostrov (com. Birchiş, jud. Arad), din care redăm cîteva versuri :

„Unul el mi-o cere
Dalbu-i păcurariu
De cerut mi-o cere
Dar lui nu i-om da-o [fata]
Că mi-l cam d'urăscu
. . . . . .
Sara-i dimineaţa
Tot cu *mulgăreaţa*
Oile mulgîndu
Miei d'alegîndu".

Termenul înseamnă, după cum reiese din textul citat, „locul unde se mulg oile, strungă".

DLR îl derivă de la a *mulge* cu suf. *-ăreaţă*.

Derivarea ni se pare mai plauzibilă de la *mulgară*, pl. *mulgări* „oaie cu lapte, oi mulgătoare" (cf. *oile ce se mulg alcătuiesc cîrdul mulgărilor*, DAMÉ, T. 68. *Turma de oi se împarte aşa : oi mulgări mînzări*, H.VIII, 170. *Pentru a deosebi oile, ciobanii le numesc : mulgări cele ce se mulg*, ib. 183, cf. PAŞCA GL. etc., apud DLR, t. VI, fasc. 12 — 13), formă ce se întîlneşte şi la Fibiş, jud. Timiş (comunicat de prof. Dorin Uriţescu) cu suf. *-ăreaţă*, deoarece derivatele în *-ăreaţă*, arătînd „locul unde stau animalele", se fac de la substantive, nu de la verbe. Din sudul Banatului am înregistrat numeroase asemenea derivate, atît ca apelative, cît şi ca nume topice : *Boureaţa* „locul unde stau vitele (în păşunat la munte) BORLOVA, CIUTA, OBREJA, SLATINA-TIMIŞ, VAR, VÎRCIOROVA în jud. Caraş-Severin) < *bou* + *-ăreaţă*, *Mătricăreaţa* „locul unde stau mătricele, oile cu lapte" (SLATINA-TIMIŞ), *Stărpăreaţa*, *Văcăreaţa* etc.

Derivînd pe *mulgăreaţă* de la *mulgară* cu suf. *-ăreaţă*, trebuie să presupunem o haplologie **mulgărăreaţă* > *mulgăreaţă* (cf. *săcăreaţă* < **săcărăreaţă* < *secară* + *-ăreaţă*. Vezi G. Pascu, *Sufixele româneşti*, Bucureşti, 1916, p. 105. Acelaşi lucru se petrece şi în limba franceză cu suf. *-erez* atunci cînd radicalul cuvîntului se termină în *-ier*, cf. fr. *bezarez* „lieu où il y a des bouleaux", *boscareza* „lieu où il y a du bois", *faverez* „lieu où il y a des fèves", *figarez* „lieu où il y a des figuiers" etc. Vezi A. Thomas, *Nouveaux Essais de philologie française*, Paris, 1904, p. 82, 85, 88, apud G. Pascu, *op. cit.*, p. 105).

Piurá. Termenul nu a fost înregistrat de lucrările noastre lexicografice. Circulă în partea de sud a Crişanei. L-am auzit la Ţebea şi Ribiţa,

lîngă Brad, jud. Hunedoara, cu sensul „a se plînge", „a se văita", „a se văicări" : *toată ziua se piură că n-are nimica şi la ei îi plin podu de bucate.* E cunoscut, de asemenea, pe valea Deznei, la vărsarea acesteia în Crişul Alb, la Răpsig, jud. Arad, cu acelaşi sens (comunicat de prof. Ion Iercan). La Sebiş, jud. Arad, l-am înregistrat cu sensul „a regreta" : *să piură, îi bănuie* (=regretă) *după ceva* (informator Florea Bocşa, 61 de ani). Acelaşi sens, ca la Sebiş îl are cuvîntul şi la Berechiu, jud. Arad (comunicat de Maria Piroş, studentă în anul al V-lea al Facultăţii de filologie — Universitatea din Timişoara).

Cuvîntul provine din lat. *piulare* (Schallwort) „piepen", „jammern" păstrat în numeroase limbi şi dialecte romanice : lucc. *piulare*, it. *pigolare*, log. *piulare*, friaul. *piyulá*, fr. *piauler*, prov., cat., sp. *piular* (REW, nr. 6551).

Dar lat. *piulare* e păstrat în limba română nu numai cu înţelesul de „a se plînge", ci şi cu cel de „a piui", cum o dovedeşte ar. *kiuráre* sf. pl. *kiurări* „piuire", „action de piauler, de gazouiller" (DDA). În ar. se întîlneşte şi subst. n. sg. *kiur* „piuit", „piaulement", precum şi verbul *kiur* (*kiurái, -rát, -ráre*) „piui", „piauler" : *pul'i kiura* (păsările ciripesc) (DDA şi CDDE nr. 932).

Se pare că *piura* însemnînd „a piui" se păstrează şi în Bihor, nu numai în dialectul aromân. Teofil Teaha (*Graiul din valea Crişului Negru*, Bucureşti, 1961, p. 253) a înregistrat din localitatea Izbuc forma *piulesc*, vb. ind. prez. 3 pl. (despre pui) „piuit". Probabil că forma provine de la *piurare* prin disimilarea parţială a primului *r* la *l*.

A da rost (la firez.) *Rost* (< lat. *rostrum*) cu sensul „gură" l-am înregistrat de la Gladna Română, jud. Timiş, în expr. *a da rost* (la firiz) „a rări dinţii (firezului)", „a ascuţi". *Gură* însemnînd „partea unui obiect care taie", „tăiuş" este cunoscută în expr. ca : *gura coasei* „tăişul coasei", *gura cuţitului*, *gura securii* etc. Cînd coasa se toceşte şi nu mai taie, se spune că *i s-o luat gura* şi trebuie ascuţită, trebuie să *i se dea gură*. La fel despre firez, cînd s-a tocit se spune că i s-a luat rostul (gura) şi, pentru a tăia din nou, trebuie *să i se dea rost*.

Úrnă, cu sensul de „vas", „pahar", „interiorul paharului", nu a fost înregistrat de dicţionarele noastre.

Cu acest sens cuvîntul s-a păstrat în nordul Banatului şi a fost notat de I. I. Popa în *Folclor literar*, Timişoara, 1967, p. 277, într-o colindă culeasă de la Birchiş, lîngă Lipova, jud. Arad :

Din d'urna [13] paharului
Scrisă-i floarea raiului,
În tqrta paharului

[13] În limbile romanice apar şi forme care prezintă un *d-* sau un *g-* înaintea reflexelor lat. *ŭrna* (cf. prov. *dorna* langued., auvergn., gask. *durna* „Gefäss zum Aufbewahren von öl", sp. *duerna* „Backtrog", pg. *dorna* „Kelterfass" etc. venez. *gorna*, friaul. *gorne* „Dachrinne", kalabr. *gurna* „Wassergrube" etc., REW, nr. 9086). Formele cu *d-* sînt explicate de REW prin contaminare cu lat. *dolium* „Fass", iar cele cu *g-* cu gr. *grone* sau cu *gurga*). Forma *d'urnă* credem că a apărut pe teren românesc (cf. în aceeaşi colindă, p. 278 :

„Atunci mie mi l-o dat
Să-m' d-uspăţ
Şi să-m' petrec
Să-m' d-uspăţ un d-uspăţ bun...")

Scrisă-i raza soarelui,
În fundul păharului
Scrisă-i puarta raiului [14]

Acelaşi cercetător l-a găsit în alte două colinde de dubă, provenite din satul Ostrov, com. Birchiş, jud. Arad :

De-al patrulea corn de masă
Şede-m iesta-i domnu-i bun
C-on păhar galben în mînă
Şi păharu-i de crişcare
În **urna** păharului
Scrisă-i raza soarelui
În fundu păharului
Scrisă-i poarta raiului

şi :

În **urna** păharului
Scrisă-i floarea raiului
În toarta păharului
Scrisă-i raza soarelui
În fundu păharului
Scrisă-i poarta raiului.

În aceste exemple avem a face cu păstrarea lat. *ŭrna* care avea şi sensul „Krug" şi care se găseşte şi în aromână însemnînd „găleată" (DDA). Tache Papahagi, DDA, pentru etimologia ar. *urnă* „găleată" trimite la lat. *urna*, dar notează : „cf. şi ital. *urna*". Pentru că termenul apare în dacoromână tocmai în graiurile de vest, care prezintă şi alte numeroase concordanţe şi coincidenţe cu dialectele româneşti transdanubiene, credem că nu ne mai putem îndoi de faptul că în ar. *urnă* „găleată" reprezintă o moştenire latinească [15].

E posibil ca *urnă* să fi însemnat cîndva „vas", „pahar", şi în acest caz *urna paharului* să reprezinte o suprapunere de cuvinte-dublete, cum s-a întîmplat şi cu alţi termeni. Lat. *urna* a fost concurat apoi de sl. *pahar* şi înainte de dispariţia lui totală s-a fosilizat în expresia *urna paharului*, păstrată în dacoromână doar în colinde. Astfel de suprapuneri de expresii sau de termeni-dublete a discutat G. Giuglea în articolul *Probleme semantice. Expresii cu dublete lexicale*, CL, VII, 1962, nr. 1, p. 149—154. Amintim aici cîteva dintre ele : *şade altal peste deal* (*altal* = peste), *dor şi jale*, *praf şi pulbere*, *colac peste pupăză*, *pe rudă, pe sămînţă*, *negru-beznă* etc.

A se veşti. Eugen Potoran a înregistrat din localitatea Girişul de Criş, jud. Bihor, verbul a se *veşti* (despre scroafe) „a se împreuna" (vezi *Lexic regional*, 1, Bucureşti, 1960, p. 73).

---

[14] Am păstrat notarea autorului.

[15] REV, nr. 9086, consideră ar. *urnă* „găleată" moştenit direct din latină.

Credem că ne găsim în faţa unei contaminări între *a se ghişti* (cu varianta *a se gestri*), termen cunoscut pe valea inferioară a Tîrnavelor şi pe valea Secaşului Tîrnavei, însemnînd (despre cîini)„ a împlini actul împreunării sexuale" (< lat. *gestīre* „in Brunst sein")[16] şi *a se vieri* (despre scroafe) „a se împreuna".

V. FRĂŢILĂ

Stavăr. În TDRG, CADE, DA ms. şi Scriban se găseşte atestat cuvîntul *stavăr*, cu sensul de „putere, tărie", a cărui etimologie nu a fost pînă acum clarificată.

H. Tiktin, cunoscînd termenul numai din opera lui Dosoftei, *Viaţa şi petreacerea svinţilor*, Iaşi, 1682 (unde apare în exemple ca : *cine altul au făcut atîta nebunie să şi dăruiască toată avuţia pentru deşarta nădejde a viitoarei fericinţă, carea nu o ştii de* **stavăr**, martie 1 ; *deaca văzu împăratul* **stavărul** *şi tăria gîndului*, sept. 4), consideră că *stavăr* ar fi o creaţie personală a cărturarului moldovean, care l-ar fi format după lat. *stabile*.

Cuvîntul *stavăr* nu apare numai la Dosoftei, ci şi în alte texte vechi [1], unele menţionate de DA ms. şi CADE : *Pravila lui Vasile Lupu* (1646), altele nemenţionate : *Pravila lui Eustratie* (1632). În ultimul text se poate citi : *Un lucru să fie cu adevărat şi de* **stavăr** *şi după giuruinţă* (p. 358) [2]. În aceeaşi operă, ca şi în *Pravila lui Vasile Lupu* (*Carte românească de învăţătură de la pravilele împărăteşti şi de la alte giudeaţe*), se găseşte şi sintagma *om de stavăr* „om de ispravă". Iată exemple din primul text : *Pentru ceia ce vor pîrî pre vlădic şi-l vor ocărî să fie oameni* **de cinste şi de stavăr** (p. 48) şi din cel de-al doilea : *Cînd va fi bărbatul om rău, sprinţar şi va îmbla din loc în loc... şi nice de un lucru nu va fi* **om de stavăr**... *atunce nu va fi muiarea datoare să îmble după dîns* (p. 243).

Aşadar, cuvîntul *stavăr* apare cu jumătate de secol înainte de *Viaţa şi petreacerea svinţilor*, aşa că nu poate fi vorba de o creaţie personală a lui Dosoftei.

Nici etimologia propusă de I.-A. Candrea, care-l pune în legătură cu *stăvi* „a se ţinea într-un loc" (< v.sl. *staviti*), nu poate fi acceptată, deoarece între cele două cuvinte nu există o legătură nici formală şi nici, mai ales, semantică.

În ce ne priveşte, credem că etimologia cuvîntului *stavăr* trebuie căutată în limba greacă.

Se ştie că în latină există verbele *instaurare* „a repara, a restaura" (cu etimologie obscură) şi *staurare* „a pune pe cruce, a răstigni", termen

---

[16] Vezi V. Frăţilă, *Note etimologice şi lexicale*, LR, XVII, 1968, nr. 1, p. 64.

[1] După cîte ştim, nu a fost atestat în textele din secolul al XVI-lea. Astfel, lui *învărtoşare* din PS 143/29 (*Că nu o rădicase în moartea lor şi învărtoşare în ranele lor*) îi corespunde *tărie* în PH şi **stavăr** în Dosoftei PS.

[2] Vezi şi I. Rizescu, *Consideraţii filologice şi lexicale asupra Pravilei lui Eustratie Logofătul* (*Pravila aleasă*), în *Studii de limbă literară şi filologie*, Bucureşti, 1969, p. 306.

bisericesc din latina tîrzie. Ultimul provine din gr. σταυρός „par, cruce" şi nu are nici o legătură cu primul [3]. Credem că şi cuvîntul românesc *stavăr* trebuie pus în legătură cu cuvîntul grecesc σταυρός[4].

Din punct de vedere semantic, apropierea e uşor de făcut : între sensurile de „par, cruce" ale cuvîntului grecesc şi cel de „tărie" al cuvîntului românesc există o filiaţie logică [5]. Mai complicată este explicarea aspectului fonetic. Într-adevăr, gr. σταυρός ar fi trebuit să devină în româneşte *stavru*, şi nu *stavăr*. Este posibil deci ca termenul să fi pătruns prin intermediul unei alte limbi şi nu direct din greacă [6]. Trebuie să relevăm de asemenea că acelaşi etimon grecesc este la baza numelor de persoane : *Stavăr*, *Stavru* [7] (nom. σταυρός. gen. σταυροῦ), *Stavri* [8], atestate încă din secolul al XVI-lea în toate regiunile ţării [9].

Tîrmiş. În *Îndreptarea legii* (1652) se găseşte cuvîntul *tîrmiş*, care nu este atestat în nici unul din dicţionarele noastre. Termenul apare în fraza : *Cînd afli, zice, pre omul păcătos, atunce tu nu-l scoate numai cît de la besearecă, ca să nu-l răpească Satana, să-l dea iară în* **tîrmişul** *lui* (gl. 34, p. 90) şi are, probabil, sensul de „tovărăşie" [10].

Spre acest sens ne trimite şi pasajul corespunzător din *Pravila lui Eustratie* : *Cînd găseşti omul făcînd niscare păcate, nu înt-acea dată îl scoate pre dîns de la beseareică, ca nu cumva să cură diavolul mai curund să-l apuce şi să şi-l facă şie* **soţ** (Cap. 61, p. 112).

Din compararea celor două pasaje se observă că lui *tîrmiş* din *Îndreptarea legii* îi corespunde *soţ* (= tovarăş) în *Pravila lui Eustratie*.

În ce priveşte etimologia cuvîntului, aceasta rămîne încă o chestiune nerezolvată.

I. RIZESCU

---

[3] Vezi A. Ernout şi A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine, Histoire des mots*, ediţia a IV-a, Paris, 1959, *s.v.* ; vezi şi A. Bailly, *Dictionnaire grec-français*, ediţia a X-a, *s.v.*

[4] Din aceeaşi familie cu cuvîntul *stavăr* este şi *stavropig* „fixarea crucii" : *Şi după lumina luminărilor atita loc să se semneze şi aşa să se infigă crucea, ce iaste* **stavropig** (*Pravila de la Govora*, p. 49 — 50). *Stavropig* trebuie pus în legătură cu σταυροπήγιον (vezi şi G. Murnu, *Studii asupra elementului grec antefanariot în limba română*, Bucureşti, 1894, p.52). Mai amintim şi pe *stavrofor*, „preot sau arhimandrit care poartă o cruce ca distincţie eclesiastică (gr. σταυροφόρος).

[5] Pentru *om de stavăr* „om de ispravă" compară şi *cruce de voinic* „bărbat viteaz, voinic".

[6] Din cercetările întreprinse nu am reuşit să găsim cuvîrtul nici în v. slavă (la Miklosich apare doar compusul ставропигия împrumut din greacă), şi nici în limbile slave contemporane (în *Russisches etymologisches Wörterbuch* al lui Max Vasmer se menţionează doar toponimicul *Stavropol*, provenit de la gr. σταυρός).

[7] Vezi, N. A. Constantinescu, DO, p. 151 ; vezi şi Ath. Buturas, Τὰ νεοελληνικὰ κυρία ὀνόματα, Atena, 1912, p. 98.

[8] Vezi acad. Al. Graur, *Nume de persoană*, Bucureşti, 1965, p. 89, 85.

[9] Vezi DIR 16 B, IV, 16 A, V.

[10] Iată şi pasajul corespunzător din *Nomocanonul lui Malaxos* : ὅταν εὕρῃς τὸν ἄνθρωπον ὁποῦ νὰ ἁμαρτάνῃ, μὴ δὲν τὸν εὐγάλλῃ ἐν τῷ ἅμα ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, διὰ νὰ μὴ δὲν εὑρῇ ὁ Ἐατάνας καὶ τὸν ἐκαμῃ ἐκὼν του (= dacă ai aflat un om care greşeşte, să nu-l dai afară în clipă din biserică, pentru ca să nu dea Satana peste el şi să şi-l facă sieşi ascultător).

Bîrcozí vb. IV. Cuvîntul este atestat în *Lex. reg.* din părţile Chioarului (Maramureş), avînd sensul de „a-şi încerca puterile". Dicţionarele noastre nu-l înregistrează. Este un verb împrumutat din magh. *birkoz* (*-ik*) „idem".

Cuturluí şi **cutrul(u) í** vb. IV. Formele *cuturluí* şi *cutrulí* sînt atestate în MCD cu sensul de „a căuta răscolind lucrurile, a scotoci"; *cuturlui* este dat din comuna Deda (jud. Mureş), iar *cutruli* din Şieu-Măgheruş (Bistriţa-Năsăud). La prima formă, autorul dă şi etimologia, susţinînd că verbul ar proveni din magh. *kotorászni* „idem". Acesta însă nu poate da în româneşte decît *cotorăsui*, formă inexistentă în limba noastră, sau forma *cutruzui*, atestată cu acelaşi sens în DA. Acest dicţionar dă şi varianta *cutrului* a verbului, derivîndu-l corect din magh. *kotor*, care are acelaşi sens ca verbele româneşti. Pentru etimologia cuvintelor din titlu trebuie să ne îndreptăm tot spre forma *kotor* a verbului maghiar. *Cuturlui* provine din *kotor* + suf. *-lui*, iar *cutruli* din *kotor* + suf. *-li*.

Dobiróşcă s. f. Este atestat în MCD, p. 20, din comuna Someş-Guruslău (Sălaj) cu sensul de „maşină cu care se desfac grăunţele de porumb de pe cocean". Cuvîntul este cunoscut pe o arie mai largă. Noi l-am notat din comuna Terebeşti (Satu-Mare). În nici unul din dicţionarele româneşti nu este inserat.

Substantivul a fost împrumutat din magh. *dobrosta* „vînture şcă", compus din vb. *dob* „aruncă, azvîrle" şi substantivul *rosta* „ciur". Sensul propriu al cuvîntului este „maşină care desface grăunţele de porumb de pe coceni şi în acelaşi timp le şi vîntură".

Ghilăzí vb. IV. Atestat din comuna Holod (Bihor) cu sensul de „a certa" (*Lex. reg.*, p. 66), este un împrumut din magh. *gyaláz* „a certa, a blestema".

Hoşpălí vb. IV, „a uza un lucru (mai ales încălţăminte)". Este atestat în MCD, p. 284, din localitatea Şieu-Măgheruş (Bistriţa-Năsăud) şi exemplificat cu citatul următor: *Nu-ţi mai dau bocancii, că tot îi hoşpăleşti.* Autorul nu dă etimologia, iar în dicţionarele noastre cuvîntul nu este atestat. Este un împrumut din germ. *haspeln* „a se răşchia, a se întinde în toate laturile", pătruns în graiul românilor din localitatea amintită prin saşi.

Mácoşă s.f. Cuvîntul este atestat în DLR s.v. de prin Banat şi sudul Transilvaniei, cu sensul de „oaie care are pupi galbeni pe lîngă ochi". Dicţionarul afirmă că atît accentul cît şi etimologia cuvîntului sînt necunoscute.

Înainte de a ne ocupa de problemele acestea, punem în discuţie categoria morfologică a cuvîntului. Credem că acesta este adjectiv, arătînd o calitate, o caracteristică a unei fiinţe sau a unui lucru, şi are terminaţii separate pentru masculin şi pentru feminin: *oaie macoşă*, însă *berbece macoş*. Uneori cuvîntul este substantivat, făcînd parte din categoria numelor ce se dau oilor după semne exterioare. Vezi pentru analogie: *oácheş, -ă, stógoş, -ă*, (DM, s.v.), sau *gótişă*, adj. (V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional*, Bucureşti, 1961, s.v.; autorii dau numai

forma feminină, orientîndu-se după genul substantivului din exemplul pe care-l citează : *oaie gotişă*), *băloşă* „nici roşie, nici galbenă", *văroşă* „roşietică pe la ochi şi obraz" (E. Precup, *Păstoritul în Munţii Rodnei*, Cluj, 1926, p. 24).

În ceea ce priveşte accentul, adjectivele derivate cu suf. *-oş* au, toate, accentul pe temă. Pentru a o dovedi, mai dăm cîteva exemple : *crácoş*, *-ă*, *sórgoş*, *-ă* (v. MCD, s.v.). În consecinţă, şi adjectivul de care ne ocupăm trebuie să fie accentuat *mácoş(-ă)*.

Cît priveşte etimologia, credem că cuvîntul este împrumutat din magh. *makkos* (*makk* „ghindă" + suf. *-os*) „care are pete galbene (de forma şi culoarea ghindei)". El a putut fi derivat şi pe terenul limbii române, din cuvîntul dialectal *moc* „una din cele patru culori la cărţile de joc ungureşti, numită şi ghindă". De la acest *moc* cu suf. *-oş* s-a putut forma cuvîntul din titlu.

Articolul din dicţionar cred că ar fi trebuit să aibă următoarea redactare : *mácoş*, *-ă*, adj. (uneori substantivat). (Despre oi.) Cu pupi galbeni pe lîngă ochi. — Din magh. *makkos* „ca ghinda, de forma şi culoarea ghindei".

Mágă este un regionalism, cunoscut prin Transilvania cu funcţie de conjuncţie şi adverb. Este atestat în DLR cu sensul de „cu toate că, deşi, măcar că", iar ca adverb cu sensul de „cel puţin, măcar" şi cu specificarea că etimologia este necunoscută. Alte dicţionare nu-l înregistrează.

Pentru stabilirea etimologiei cuvîntului cred că trebuie să pornim de la cuvîntul *ma*, conjuncţie cu sensul „dar, însă" şi adverb cu sensul de „ba, ba chiar, mai mult decît atîta" (DLR). Din *ma* cu funcţie de adverb şi conjuncţia *că* s-a format locuţiunea conjuncţională *ma că*, sinonimă cu *măcar că*. Consoana *c* prin asimilare s-a transformat în *g* : *macă*>*magă*.

Ţugări vb. IV. Cuvîntul este înregistrat în articolul lui Gheorghe Pop, *Lexicul tehnic forestier din graiul bazinului Borşa-Vişeu* (CL, XII, 1968, nr. 1, p. 80) cu sensul de „a trage buştenii la vale cu ajutorul vitelor". Autorul dă ca etimon verbul german *ziehen* „a trage". Acesta însă nu putea deveni în limba română *ţugări*. Din verbul german credem că avem în româneşte *a ţuhăi* „a purta de colo pînă colo ; a hărţui" (Creangă, *Amintiri*, p. 154).

Pentru etimologia cuvîntului din titlu credem că trebuie să pornim de la subst. *ţug* existent dialectal în limba noastră cu diferite sensuri între care şi cu acela de „vehicul" ; „şir de vagonete de transportat minereuri". Cu acest din urmă sens, cuvîntul este atestat din Firiza, localitate lîngă Baia Mare, aproape de Borşa (*Lex. reg.*, I, s.v.).

Din acest *ţug* (< germ. *Zug* „acţiunea de a trage şi rezultatul ei") s-a format, după modelul verbelor în *-ări* (*cuibări*, *flecări*, *fugări* etc.), şi verbul românesc *ţugări*.

L. GHERGARIU

Magnină, cuvînt regional, atestat ca epitet precedînd termenul calificat (*o magnină de om*) în Pamfile, *Jocuri de copii*, II, 152, este înregistrat în DLR cu glosarea „om mare, urît" şi cu indicaţia „etimologia necunoscută". Se face trimitere la *namilă* şi *manin*.

La *manin*„foarte mare", „uriaş", „enorm", „colosal" se face trimitere la *mamină*, iar acesta este considerat variantă a lui *namilă* (cf. DLR s.v. *manin* şi *mamină*).

Mamină explică în mod direct pe *magnină*, dacă presupunem existenţa unei pronunţări **mamnină*, plauzibilă, prin comparaţie cu *mamniţă*, atestat cu acelaşi sens şi în aceeaşi calitate de epitet precedînd termenul calificat, ca şi *magniţă*, la Coman, *Glosar* : *o mamniţă de om* (cf. DLR s.v. *mámiţă* „arătare" „mătăhală", „namilă").

Considerînd că *g* din grupul *—gn—* apare ca o disimilare a lui *m* din grupul *—mn—*, *mágnină* nu este decît o variantă a cuvîntului *mamină*.

Malarină „topor cu gura lată, folosit la tăiatul crengilor de pe trunchiuri" este înregistrat în DLR, cu variantele : *malarin*, *mălărină*, *mărălină*, *malerină* şi *manolină*. La paragraful consacrat etimologiei se face trimitere, la it. *manalina* „toporaş", „bărdiţă".

Acesta poate fi luat drept etimon al lui *manolină*. Toate celelalte variante (printre ele o socotim şi pe aceea care serveşte drept cuvînt-titlu) vin din slovenul *malarin* (cu varianta *melerin*) „topor mare de dulgher". Acesta figurează în Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, fascicula a 11-a, Heidelberg, 1914, s. v. *manara*, cu glosarea „Handaxt der Zimmerleute". După cum arată în continuare Berneker, cuvîntul slovén vine din it. *mannarino* „topor mic", diminutiv care are la bază pe lat. *manuarius*.

Manimască „numele unui dans la modă la începutul secolului al XIX-lea" este înregistrat în DLR cu indicaţia : „etimologia necunoscută".

Cuvîntul vine din rus. *манимаска* „un dans vechi". Acesta este înregistrat de Vasmer (*Russisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1955, s.v.), cu glosarea : „locke die Maske" („momeşte masca").

După cum arată Vasmer mai departe, cuvîntul este format în limba rusă din pers. 2 sg. imperat. *мани* a verbului *манишь* „a amăgi", „a momi" şi din *маска*, împrumutat în rusă, prin secolul al XVII-lea, din germ. *Maske* sau fr. *masque*.

Maniţă, cu varianta (înv.) *maniţ* „numele unei stofe din care se confecţionau altădată haine, rochii etc.", este înregistrat în DLR cu indicaţia „etimologia necunoscută". Scriban (D s.v.) a indicat ngr. *manitsa* „manşon", etimologie acceptată de DM şi de Al. Ciorănescu (*Diccionario etimológico rumano*, s.v.).

Într-o notă etimologică publicată în „Limba română", XVII, 1968, p. 413, Virgil Nestorescu combate etimologia lui Scriban şi arată, citînd pe N. Gerov, că substantivul *maniţă* poate fi apropiat de bg. *мантца* „pînză de bumbac care se ţesea în Magnezia", localitate pe care însă n-o identifică. Accept explicaţia lui Virgil Nestorescu. Precizez numai că *Magnezia* este vechiul nume al oraşului *Manisa* din Turcia, aflat la circa 40 km NE de *Izmir* (cf. *Nouveau Petit Larousse en couleurs*, Paris, 1968, p. 1383 s.v. *Magnésie du Sipyle*). Nu încape nici o îndoială că rom. *maniţă* şi bg. *маница* derivă de la numele oraşului *Manisa*. Este greu de precizat dacă bg. *маница* a servit ca intermediar al cuvîntului românesc. (Observăm

că şi Virgil Nestorescu face numai o apropiere de cuvîntul bulgăresc.) Un intermediar ngr. μανιτσα nu este exclus. (Deşi cuvîntul nu figurează nici în dicţionarul lui Hépitès, nici în acela ale lui Sarafidis, e probabil că Scriban l-a întîlnit undeva. Sensul de „manşon", citat de acesta, ar putea să fie un sens secundar.) Dacă ţinem seama că varianta *maniţ* (diferită ca gen de bg. *манuца* şi de presupusul ngr. μανιτσα) apare într-un document din 1792 (cf. DLR s.v.), este mult mai probabil să presupunem o derivare, petrecută, în mod direct, de la numele oraşului, în limba română. Vezi explicaţia pe care am dat-o la cuvîntul *maraş*< n. pr. tc. *Maraş* (cf. „Limba română", XVIII, 1969, p. 167), pentru care nu am găsit, deocamdată, corespondente în bulgară sau neogreacă.

Matradu „numele unui dans" nu este înregistrat în DLR, deşi cuvîntul apare în acelaşi dicţionar într-un citat, care figurează la cuvîntul *manimască* (cf. DLR s.v.) : *Pe timpul lui Caragea erau la modă mai multe danţuri străine...* : *tampetu, matradu, manimasca, valţu— mazurca.* Filimon, *Opere*, I, 197.

Cuvîntul, care ar fi trebuit să apară, în acest caz, în DLR, vine din rus. *мампадур*

Acesta este înregistrat de Vasmer (*Russisches etymologisches Wörterbuch* Heidelberg, 1955, s.v.) cu glosarea „Art Tanz" şi cu indicaţia : folosit şi învarianta *мампадура*, împrumutat în timpul lui Petru cel Mare, prin intermediul polonului *matradura* (începînd din secolul al XVI-lea) din it. *matratura* „castanietă".

Mazgusi este atestat de L. Costin în *Graiul bănăţean*, Timişoara, 1926, p. 135, cu două glosări care se contrazic : „a da" şi „a primi".

Cuvîntul este înregistrat în DLR, care reproduce glosările lui L. Costin şi adaugă indicaţia : „etimologia necunoscută".

Glosările lui L. Costin sînt foarte vagi şi nu ne ajută la găsirea etimologiei. Din fericire, contextul dat de L. Costin, *op. cit.*, şi reprodus în DLR : *Domnul să măzgusiască, Murgul să se poticnească* ne oferă sensul exact al cuvîntului. Textul citat trebuie interpretat astfel : „pentru ca murgul să se poticnească, să dea Domnul ca drumul să prindă mîzgă".

A mazgusi (sau, mai degrabă, *a măzgusi*, dacă ţinem seama de forma care apare în citat) nu este decît o variantă bănăţeană a verbului *a (se) mizgui* „a se umezi uşor", „a prinde mîzgă", „a deveni alunecos" şi trebuie să figureze printre numeroasele variante regionale ale acestuia : *mizguri, mizgăi, mîzgui, mîzgîi* etc. (cf. DLR s.v. *mizgui*).

Construcţia „Domnul să măzgusiască", cu subiectul „Dumnezeu" din exemplul citat, obişnuită la verbele care sînt de obicei impersonale (cf. *Dumnezeu să trăznească!*), poate fi apropiată de contextele cu subiectul „ploaia" (cf. *ploaia care mizguia*, în DLR s.v. *mizgui*).

Măsai. Cuvîntul este semnalat de „Revista critică literară", Iaşi, III, 1896, p. 160, în următoarele contexte din Transilvania : *Pînă nu-i şti traiu nu-i afli măsaiu* şi *Numai dracul ştie măsaiul muierii.* DLR îl înregistrează cu glosarea „obicei", „năravv" şi cu indicaţia : „etimologia necunoscută".

Pentru a explica pe *măsai*, trebuie să pornim de la *músai* (< magh. *muszáj*) adv. cu funcţie predicativă şi cu sensul de „e (neapărată) nevoie", „e (absolut) necesar", „trebuie", în contexte de felul acesta : *musai să plec* (cf. DLR s.v. *musai*).

De la acesta s-a format un substantiv *musai* (vezi valoarea de substantiv a acestuia în locuţiunea adverbială *cu musai* sau *de la musai* „cu sila" (cf. DLR s.v. *musai*).

Deplasarea accentului de pe prima silabă pe silaba finală se explică fie prin folosirea frecventă a substantivului în forma articulată, fie din cauza rimei, ca în cazul primului citat reprodus mai sus. În urma acestui fapt, vocala neaccentuată *u* a putut trece la *ă*.

Ţinînd seama de derivarea *músai* > *măsái*, glosarea „nevoie" pare mai potrivită decît glosările „obicei", „năravv", indicate în DLR.

Măstăcănit, adjectiv, folosit şi substantivat, cu sensul „(om, copil) afurisit", este înregistrat în DLR cu indicaţia „etimologia necunoscută".

Cuvîntul, destul de rar, este atestat în Oltenia, începînd din 1950. În DLR sînt reproduse două contexte : *Mamele spun copiilor care nu se mai astîmpără* : *„măstăcăniţilor"*, CV, 1950, nr. 5, 32, şi *Fir-ar măstăcănit!* LR VIII, 1959, nr. 5, 73.

Cuvîntul vine din ucr. *мастáк* „meşter", „(om) îndemînatic". Acesta este înregistrat de Vasmer (*Russisches etymologisches Wörterbuch*, s.v.) cu glosarea : „Meister", „geschickter Mensch", şi indicaţia : „auch *маштáк* dass ukr. *мастáк* zu *мáстер* wie *маклáк* von *мáклер*".

Pentru evoluţia semantică, vezi evoluţia cuvîntului *mahăr* (<germ. *Macher*) de la „personaj important, puternic" la sensul de „şmecher" (cf. şi sintagma *şahăr-mahăr*).

Din ucr. *махляр* (sau pol. *machlerz*), avem pe *mafler* (cu variantele *mahler* şi *mahlear*) „şarlatan", „escroc", cuvînt atestat în Oltenia (Săuleşti — Tîrgu-Jiu) cu sensul de „copil dezmierdat care nu ştie de frică" (cf. DLR s.v. *mafler*).

Pentru evoluţia fonetică, presupunem etapele : *mastac* > **măstac* > **măstăcan* > *măstăcănit*. Putem invoca şi paralelismul unor variante ca *măstac* sau *măstacăn* (cf. DLR s.v. *mesteacăn*) ale cuvîntului *mesteacăn* (< Lat. *mastichinus*), omofone sau aproape omofone în variantele presupuse : * *măstac* şi **măstăcan*, ale cuvîntului *măstăcănit*.

Miarţă. Este înregistrat în Şăineanu (DU), CADE şi DM, fără etimologie. În DLR, cuvîntul figurează cu sensurile : **1.** „Fiinţă sau lucru mic şi gros" ; **2.** „Lucru fără importanţă, bagatelă, fleac" şi cu indicaţia „etimologia necunoscută".

Observăm că sensurile de mai sus au fost formulate pe baza dicţionarelor anterioare : Gheţie, Barcianu, Alexi, DDRF, CADE. În contexte, cuvîntul apare ca epitet, precedînd termenul calificat de care se leagă prin prep. „de" : *Îi făcu o miarţă de copil* (Ispirescu, v. 18). În DM cuvîntul nu este înregistrat decît în expresia : *o miarţă de copil*.

Ţinînd seama de sens şi de forma cuvîntului, considerăm că *miarţă* este o variantă a lui *mierţă* (< magh. *mérce*) „măsură de capacitate pentru cereale sau pentru alte produse (agricole) mărunte" (vezi DLR s.v. *mierţă* cu pl. *mierţe*, identic cu pl. *mierţe* de la *miarţă*), de care s-a diferenţiat

semantic prin folosirea ca epitet pentru o persoană mică, comparată cu o măsură de capacitate pentru produse mărunte. Şăineanu (DU) glosează cuvîntul *miarţă* prin „ceva mare cît o merţă". Diferenţierea semantică a fost urmată şi de o diferenţiere morfologică : *miarţă* „fiinţă sau lucru mic şi gros", faţă de *mierţă* „măsură de capacitate".

Forma *miarţă*, cu diftongarea lui *e* accentuat în poziţia *ă*, din magh. *mérce* (> *mierţe*, cu un sg. refăcut : *mierţă* >*miearţă* >*miarţă*) corespunde fonetismului limbii române.

Mierte—fierte. DLR, care înregistrează substantivul cu indicaţia „cu sens neprecizat" într-o formulă rimată : *O să-i dau mierte-fierte* (=o să-ţi dau cine ştie ce mîncăruri alese), consideră că este vorba de o „formaţie spontană" de la *fierte* (pl. lui *fiert*). Pentru *mierte* se face trimitere la Graur, *Etimologii româneşti*, 19. Aici, în capitolul „Un tip de formule rimate", acad. Al. Graur, arată că „adesea cuvîntul cu *m* iniţial nu înseamnă nimic şi nu este întrebuinţat decît în formulele citate, pe cînd celălalt cuvînt este bine cunoscut şi poate fi întrebuinţat singur".

În principiu sîntem de acord cu explicaţiile date de acad. Al. Graur. În cazul de faţă trebuie să remarcăm totuşi, că *mierte-fierte* are o poziţie diferită de a celorlalte exemple citate de acad. Al. Graur. Dacă lăsăm la o parte pe *mărac — sărac*, care are şi o variantă *sărac — mărac*, *mierte — fierte* constituie singurul exemplu în care cuvîntul cu *m* la început este pus înaintea celuilalt. În afară de aceasta, există formule rimate împrumutate din alte limbi (cf. *şahăr — mahăr* din germană şi *techer — mecher* din turcă, citate de acad. Al. Graur, *op. cit.*, p. 19).

Considerăm că *mierte — fierte* s-a format în limba română din sintagma maghiară *mérce félet* „jumătate de mierţă", în care *mérce* înseamnă „măsură de capacitate pentru cereale sau pentru alte produse (agricole) mărunte" (cf. DLR s.v. *mierţă*), iar *félet* este acuzativul substantivului *fel* „jumătate". *Félet* a fost apropiat prin etimologia populară (sau prin joc de cuvinte) de *fiert*, la pl. *fierte*, iar *mierţe* a trecut la *mierte*, pentru a rima cu *fierte*.

Moscior. Singura atestare a cuvîntului provine din Rîmnicu-Vîlcea şi este semnalată în *Lexic regional*, Bucureşti, 1960, p. 83, cu glosarea : „colăcel". DLR îl înregistrează cu aceeaşi glosare, şi adaugă indicaţia „etimologia necunoscută".

Cuvîntul este un derivat de la pl. *moşi* cu sensul „obiecte sau alimente date de pomană de ziua moşilor" (cf. DLR s.v., sensul I, 5 : *În multe comune...se trimit în aceste două zile nu numai plăcinte ca moşi, ci şi alte obiecte*, Marian, *Sărbătorile la români*, II, 255) şi sufixul diminutival — *cior(i)*.

Pentru trecerea lui *ş*>*s* înaintea lui *č*, vezi *muscel* < *muşchi* + suf. *—cel* (cf. DLR s.v. *muscel*). Se mai poate invoca şi analogia cu *oscior*, cu varianta *oşcior* (cf. DLR s.v. *oscior*), în care, însă, *s* este etimologic.

Pentru sensul care ne interesează, al cuvîntului *moşi*, DLR nu indică decît atestări din Moldova (Marian, *Sărbătorile la români*, II, 225, şi Pamfile, *Sărbătorile de vară la români*, 8, 9), dar fără îndoială că obiectul şi denumirea respectivă sînt cunoscute pe o arie mult mai întinsă. În orice caz, pentru nord-estul Olteniei (unde este atestat *moscior*), faptul este

sigur, căci un cuvînt *moşior* este înregistrat în DLR (s.v. *moşior*), cu glosarea „colăcel făcut în casă, care se dă de pomană copiilor", şi cu indicaţia etimologică aşteptată : *moş* + suf. *-ior*". Cuvîntul este atestat de Ciauşanu în *Glosar de cuvinte din judeţul Vîlcea*, în care figurează şi *moşchior*, cu acelaşi sens.

Acesta a fost trecut în DLR ca variantă a lui *moşior*, deşi el se explică din *moşichior* (<*moş* + *-ic* + *-ior*), cu sincoparea lui *i*.

DAN BUGEANU

Godác. *Dicţionarul limbii române moderne*, după ce notează „*godác*, godaci, s.n. (Reg.) Purcel (pînă la un an)", trimite la „*godînác* s.m. (Reg.) Godac", provenit din bg. *godinak* şi mai înregistrează forma *godén* cu trimitere la *godin* egal cu *godac*, fără a explica etimologia lui *godac*. Nici *Dicţionarul limbii române* al Academiei Române, 1910, p. 279, nu îi lămureşte etimologia, explicîndu-l ca „derivat din paleoslavul *god* т « an » (pt. sufixe cf. bulg. *godenak*, idem, *slen trekjak* « cerb de trei ani », pentru derivate analoge în limbile romanice cf. Puşcariu, Et. Wb., nr. 1186, cf. şi germ. *Jährling*)".

Sextil Puşcariu, în *Limba română*, vol. I, p. 31, dă un citat din „Dacoromania" în care se spune că *godak* nu s-ar fi putut forma pe teritoriul de limbă română, neexistînd radicalul *god-* în română ; pe de altă parte *godak* nu este întîlnit în nici una din limbile slave vecine cu care ar fi putut veni românii în contact. Deci, socoteşte Puşcariu, vreun român care ştia suficient de bine bulgara a format *godak* din *god* + suf. *-ac* după legile de derivare ale bulgarei ; dar acest inovator nu ştia că în bulgară uzul nu s-a declarat pentru *godac*, ci pentru *godinak*, care a pătruns şi el în română : *godînac*.

Ipoteza emisă de Puşcariu nu poate convinge că o improvizaţie de moment, a unui singur individ, s-ar fi putut extinde şi rămîne în limbă, cînd populaţia de limbă română nu-i găsea nici o justificare, căci comunitatea şi uzul nu ar fi admis capriciul unui improvizator lingvistic.

În *Etimologii româneşti*, (Bucureşti) Editura Academiei R.P.R., 1963, p. 97, acad. Alexandru Graur consideră că nu s-ar putea lua în consideraţie etimologia lui *godac* decît în legătură cu limba sîrbă, în care, de altfel, *gôd* e învechit. Din acest *gôd* s-ar fi format un presupus, **godac*, care nu e atestat, iar mai tîrziu, cînd *godiste* a înlocuit pe *gôd*, *gòdisnjâk* l-a înlocuit pe **godak* după ce acesta trecuse deja în limba română. Este greu de crezut că limba sîrbă ar fi format un cuvînt cu o putere circulatorie care să-l facă să străbată pînă în limba română, în al cărei lexic să-şi consolideze poziţia, iar în însăşi limba care l-a creat să nu lase nici o urmă.

Părerea noastră este că prezenţa cuvîntului *godac* în limba română se datoreşte populaţiei sud-dunărene de sîrbi şi bulgari care, pentru a scăpa de jugul otoman, au imigrat, îndeosebi pe vremea lui Mihai Viteazul, în cîmpia de la nordul Dunării, formînd numeroase sate în care şi azi,

paralel cu româna, localnicii continuă să vorbească sîrbeşte sau bulgăreşte. Aceste grupuri de sîrbi şi bulgari care s-au rupt de aria lingvistică matcă a limbii lor au făcut ca aceste limbi să evolueze, independent de limba din care s-au desprins.

Uzul a făcut ca la sud de Dunăre să apară anumite forme lingvistice, iar la populaţia slavă din nord altele, care ar fi fost, de asemenea, posibile în limba sîrbă ca şi în bulgara din sud.

Formarea, la nord de Dunăre, a cuvîntului *godac*, conformă cu legile derivării din limbile sîrbă şi bulgară din sud, a fost facilitată de modelele : *malác* „pui de bivol", *cotác* „pisoi", ca şi recentul *puiác* „puişor", forme pe care le-am înregistrat la populaţia sîrbă din comuna Stoeneşti, pe malul drept al Oltului, şi în care sufixul *-ac* aduce o nuanţă de simpatie faţă de animal. De la populaţia slavă venită din sudul Dunării în Ţara Românească în urmă cu cîteva sute de ani, cuvîntul *godac* a pătruns şi s-a încetăţenit în limba română, ca urmare a relaţiilor de schimb cu românii care, o dată cu marfa, au preluat şi termenul.

RADU NIŢU

NOTE DE TOPONIMIE

DE

PAVEL BINDER

În notele care urmează ne-am propus să aducem unele completări privind etimologia cîtorva toponime românești de care s-a ocupat îndeosebi acad. Iorgu Iordan în volumul *Toponimia românească* (București, 1963).

Grupei toponimului *grădină* îi aparțin numeroasele topice : *Bungard — Bungărt*, frecvente în sudul Transilvaniei și în zona Bistrița-Cluj. Astfel avem satul *Bungard*, lîngă Beclean, și satul *Bungard* în județul Sibiu [1], precum și o serie de nume de hotar. Toponimul *Bungard* are o etimologie germană (*Baum* + *Garten*) și înseamnă „grădină cu pomi, livadă" [2]. Etimologie germană are și toponimul *Vingard* [3] (*Weingarten* „grădină cu viță de vie, vie"). Documentar acest sat apare sub denumirea de *Weingartskirchen* (de ex. în anul 1329 : *Wyngartkyrchen*) [4], adică „biserica din vie".

În cursul evului mediu o serie de sate românești din Transilvania n-aveau nume străine. La sfîrșitul secolului al XIX-lea însă, sau la începutul secolului al XX-lea, statul dualist austro-ungar a dat acestor sate denumiri noi, maghiare. Astfel, de exemplu, satul *Corneareva*, de lîngă Mehadia (Banat), a primit numele maghiar de *Somosréve*. Forma inițială a toponimului *Corneareva* a fost *Cornereva*, confirmată prin forma documentară *Konyarova*, pomenită într-un act din anul 1519 [5].

În cazul unei serii întregi de toponimice pare mai verosimilă etimologia explicată dintr-un antroponim. Cercetarea documentelor istorice ne arată că o serie de denumiri folosite astăzi ca toponime circulau în trecut ca antroponime. În majoritatea acestor cazuri, numele propriu pare a fi cel inițial.

---

[1] *Județele României socialiste*, București, Edit. științifică, 1968.

[2] Szabó T. Atilla, *Cuvîntul dialectal Bungărt și toponimicele Bungur, Bunguriș, Bunguraș*, în „Cercetări de lingvistică", Cluj, VII, 1962, nr. 1 (ian.—iun.), p. 39 — 43.

[3] Județul Alba.

[4] F. Zimmermann, C. Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. I, Sibiu, 1892, p. 429.

[5] Pesty Frigyes, *A Szörényi Bánság és Szörény Vármegye története* (*Istoria Banatului și a comitatului Severin*), II, Budapesta, 1878, p. 281.

Lingvistul G. Kisch derivă toponimul *Oiejdea — Vajasd* din „semn de hotar". În acest caz proveniența toponimului trebuie căutată, credem, într-un antroponim; într-un document din anul 1363 figurează un român cu numele *Vayas* (*Ladislaum dictum Olah alio nomine Vayas famulum Pauli dicti Ormos*) [6].

În ce privește toponimul *Copand*, pare mai verosimil ca acesta să provină dintr-un antroponim *Koppány*, frecvent în documentele transilvănene, decît din cuvîntul maghiar *koppanni* „a pocni". În secolele XI—XIV familia *Kaplony* [7] avea în împrejurimile satului Căpleni (județul Satu-Mare) posesiuni feudale. Satul Căpleni păstrează numele acestei familii feudale, deci nu este probabilă vreo legătură cu substantivul maghiar *káplán* „capelan".

Etimologia hidronimului *Hîrtibav* (în germană *Hartobach — Harbach*), se poate deduce mai degrabă din *Hart/riegel/bach* „Cornetul", „pîrîul cornului" și nu din „pîrîu de pădure", explicație dată de G. Kisch. Lîngă rîul Hîrtibav se află satul românesc *Cornățel*, în documente, în anul 1392, *Korniczel* (vezi și p. 64 din *Toponimia românească*), redat în forma maghiară *Hortobágyfalva*, în documente *Hortobagh*. Ținînd seamă de faptul că denumirea maghiară a hidronimului *Hîrtibav* este *Hortobágy*, nu este exclus ca forma de *Hart/riegel/bach* să fie o variantă germană tradusă din hidronimul românesc *Cornățel*. Este demn de menționat faptul că rîul *Cornățelul* (adică *Hîrtibavul*) se varsă în rîul *Cibin*, adică în *rîul Cornului* [8].

Nu pare verosimilă nici explicația dată de G. Kisch pentru toponimul *Bărăolt* (Baraolt, oraș în județul Covasna), derivată din *bor* = vin + +*Alt* = Oltul. Denumirea *Baróth* — numele maghiar al Baraoltului — este un antroponim frecvent la secui, care își are probabil originea într-o limbă turcă veche, poate cea pecenegă. În secuime, departe de rîul Olt, *Baróth* (Baraolt) este folosit ca nume de hotar. Din onomastice provenite dintr-o limbă turcă veche [9] pot fi explicate mai multe toponime transilvănene, de ex. *Cazar* [10] (*Cuzdrioara, Kazárvár*, documentar *Kozarwar*), *Zoltan* [11], *Colun* [12], *Bibarț* (*Biborțeni* [13], din onomasticul *Beibars*) și *Tălmăciu* [14] (*Talmács*, documentar *Tolmach*). *Bibarț* apare și ca nume de voievod român [15], iar *Tălmaciu* figurează și ca nume de persoană printre românii din unele sate din Țara Oltului [16].

---

[6] Lukinich E., Gáldi L., Fekete-Nagy A., Makkai L., *Documenta Historiam Valachorum in Hungaria Illustrantia*, Budapesta, 1941 (doc. nr. 129), p. 170.

[7] *Szatmár Vármegye* (Comitatul Satu-Mare), Budapesta, 1908, p. 569.

[8] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 64 — 66.

[9] Cf. *Siebenbürgische Ortsnamen*, în „Ungarische Jahrbücher", VIII, 1928, p. 395—397.

[10] Lîngă Dej, județul Cluj.

[11] Județul Covasna.

[12] Satul Colun, comuna Scoreiu, județul Sibiu.

[13] Județul Covasna.

[14] Județul Sibiu.

[15] *Bybarch woyvodam Olakorum de Holmad contra dominam relictam Remam Olachi urbarii de Zalathna*, cf. Lukinich..., *op. cit.* (doc. 106, din 1359), p. 142.

[16] Despre toponimice pecenege, vezi Treml-Tamási L., *Die ungarischen Lehnwörter in Rumänischen*, I, în „Ungarische Jahrbücher", VIII, 1928, p. 24 — 87, și IX, 1929, p. 277 — 317, și Györffy György, *Besenyök és magyarok* (Pecenegii și ungurii), în *Körösi-Csoma Archivum*, Budapesta, 1940.

O evoluție etimologică interesantă are toponimul *Hașfalău*, azi *Vînători*, comună în județul Mureș. Acest sat apare în documente sub mai multe denumiri ca, de ex., *Villa sancti Divaldi*. Din acest nume, care desemnează hramul bisericii din sat, pare să derive, prin etimologie populară, denumirea germană a comunei, *Teufelsdorf*. Denumirea română de *Hașfalău*, precum și cea maghiară, *Héjjasfalva*, apar documentar în anul 1356 (*Kereztur, Mesche et de Zenthmiclosteleke...poss. suam Haasfalua vocatum*) [17]. În Țara Românească precum și în Transilvania apare documentar antroponimul *Has* [18], respectiv *Hees*, care există ca nume de familie și în zilele noastre. Astfel, etimologia toponimului *Hașfalău* se poate explica mai degrabă dintr-un antroponim (*Haș*), prin urmare acest toponim nu poate fi trecut în grupa toponimelor „lunga".

Pentru explicarea etimologiei hidronimului *Lotru* trebuie luat în seamă, eventual, și substantivul *lotru* („hoț de codru"). În evul mediu, hoții și lotrii stăteau adesea la pîndă în apropierea trecătorilor și a pasurilor de munte. Un asemenea loc de pîndă se afla în apropierea trecătorii Turnul Roșu. Trecătoarea dintre Miercurea-Ciuc și Odorheiul Secuiesc, situată în Munții Harghita, se numește pînă astăzi *Tolvajostető* „Culmea hoțului". În documentele transilvănene figurează de asemenea *Cetatea Lotrului — Castrum Lothorvari* [19], nume care pare a fi păstrat de hidronimul *Lotrioara*.

Toponimul *Rodbav* (lîngă Făgăraș, în județul Brașov), derivă din denumirea germană *Rohrbach* (Nádpatak) „pîrîul cu trestie" și nu din *Rotbach* „pîrîul roșu".

În grupa toponimelor *Seaca* se poate încadra și hidronimul *Dirbav* din Săcele-Brașov, care derivă din denumirea germană *Dürrbach*. Sașii din Rîșnov numesc *Dürrbach* cursul inferior al rîului *Sohodol*. Pentru explicarea toponimului *Lechința*, pare mai probabilă explicația slavistului Șt. Kniezsa, decît teoria lingvistului G. Kisch, care deduce acest hidronim din limba germană. După Kniezsa, *Lechința* (*Lekence*) este un hidronim foarte frecvent în Transilvania și derivă din cuvîntul slav *lekno* „plantă de apă" + sufixul *-iția* [20].

În grupa toponimelor *Strîmba*, se poate încadra și hidronimul *Techereu* [21], nume care derivă din cuvîntul maghiar *Tekerő* (*patak*) „rîul șerpuitor". *Valea Strîmba* din bazinul Giurgeu se numește, în limba maghiară, tot *Tekerőpatak*.

Pentru etimologia Munților *Tarcău*, se poate admite și derivația din cuvîntul maghiar *Tarkó* „piatră pleșuvă".

Pentru grupul toponimic *Temești*, se pot admite două etimologii: un antroponim de origine turcă veche, iar în cazul hidronimelor din Transilvania trebuie să admitem derivarea lor dintr-un hidronim străvechi, eventual de origine traco-dacă. Lingvistul G. Kisch citează unele cazuri cînd, în izvoarele germane, atît *Someșul Mare*, cît și *Someșul Mic* sînt numite

[17] *Codex Diplomaticus Hungaricus Andegavensis*, vol. III (1352 — 1357), Budapesta, 1891, p. 486 (doc. 305, din 1356).

[18] N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963, p. 293.

[19] G. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, I, București, 1963, p. 75.

[20] Șt. Kniezsa, *Lekence-Lechnitz*, în „Ungarische Jahrbücher", XV, 1935, p. 481 — 486.

[21] Sat, comuna Balșa, județul Hunedoara.

Timiș (1412 : *Samusch, Theutonice Thumesch*). Pentru toponimul *Timișoara*, cercetările recente admit ca etimon *Timișelul* (*Timișul Mic*, numele din documente al rîului Bega) [22]. În Banat avem *Timișul* și *Timișelul*, iar în Țara Bîrsei există hidronimul *Timiș* (*Tömös*, în anul 1360 este consemnat în documente *fluvio Themes*) [23].

Bogata listă a toponimelor din Moldova și Muntenia derivate din antroponimul „eroului eponim" se poate completa cu o serie de toponime transilvănene cu o etimologie similară. Documentele privind istoria Maramureșului [24] ne pun la dispoziție o serie de cazuri, în care „eroul eponim" al satelor apare în documente din secolele XIV—XV. Lista satelor derivate dintr-un antroponim este lungă : *Crăciunești* (documentar *Karachonffalwa*), *Oncești* (documentar apare *Vancea de Văncești*, adică *Oncești*) [25], *Fierești* (documentar *Feyerfalva*, nobilul român *Alb de Fierești*), *Giulești* (documentar *Giwlafalva*, n. p. *Giula*), *Călinești* (*Kalinfalva*, n. p. *Călin*), *Bodești* (*Bothfalva*, *Michael Both de Bothfalwa*), *Budești* (*Bwd de Bwdfalva*), *Bîrsana* (*Barczanfalva*, n. p. *Bîrsan*), *Dragomirești* (*Dragomerfalva*, n.p. *Dragomir*), *Leordina* (*Michael Orda* (*Urda*) *de Leordina*, *Orda de Ordonfalva*) etc. În anul 1413 găsim notat numele *Alb de Fejérfalva*, iar în 1423 *Bela de Belafalva*[26] , „eroii eponimi" ai satului *Fierești*. Antroponimul *Alb* este redat ori prin forma maghiară *Feir* (*fejér* „*alb*"), ori prin forma slavă *Bela* (*belo* „*alb*"). Denumirea satului *Leordina* derivă din forma *la Ordină*, *Ordină* (*Orda*, *Urda*) [27], fiind un antroponim, numele cnezilor români din acest sat. Comuna *Săliște* avea inițial două „sate" separate : *Bîlenii* (n.p. *Bîlea*) și *Nistorești* (n.p. *Nistor*), iar comuna *Budești* are pînă astăzi „cartierele" *Budești* (n.p. *Bud*) și *Vințești* (n.p. *Vințu*). Urmașe ale cnezilor și voievozilor din Maramureș, deseori avînd numele de familie ale „eroilor eponimi", sînt numeroasele familii „nemerești", pînă în 1848 libere, scutite de prestațiile feudale.

În cazul *Orașului Nou*, comună în Țara Oașului, forma din documente este *Orașul Nou* (în secolul al XV-lea *Wywaros*, adică *Avas-Ujváros*) [28]. În evul mediu această localitate era oraș (*oppidium*), vreme îndelungată centru al domeniului Oaș, format în majoritate din sate românești. Prin urmare *Orașul Nou*, așezat în depresiunea Oașului, nu poate fi întemeiat de colonișți veniți din Țara Oașului.

În cazul toponimului *Calvini*, *Marele dicționar geografic al României* (1898—1902) prezintă o situație care nu poate corespunde cu realitatea istorică. În Transilvania a existat și există pînă astăzi două principale confesiuni protestante : aceea a ritului elvețian, numit calvin și îmbră-

---

[22] M. Bizerea, *Precizarea geografică a numelui orașului Timișoara*, în „Natura", seria Geografie-geologie, XIV, 1962, nr. 1, p. 49 — 51.

[23] S. Barabás, *Székely oklevéltár* (Documente privind istoria secuilor), vol. VIII, Budapesta, 1934, p. 34.

[24] I. Mihályi de Apșa, *Diplome maramureșene din secolele XIV și XV*, Maramureș-Sziget, 1900.

[25] *Wanchuk fily Farkstan fidelis Olachy nostri*...în 1360 poseda, printre altele, satul Vănceşti, cf. I. Mihályi, *op. cit.*, p. 41 — 42.

[26] I. Mihályi, *op. cit.*, p. 51.

[27] „Urde", „în sat în Leurdeni", cf. I. Bîrlea, *Însemnări din bisericile Maramureșului*, în N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XVII, București, 1909, p. 127.

[28] *Szatmár Vármegye. cit.*, p. 38.

ţişat de maghiari, precum şi aceea a ritului din Augsburg, numit evanghelic sau luteran şi adoptat mai ales de saşi.

Poporul român însă nu îngloba în denumirea „calvini" numai pe străinii de confesiune calvină. Răsfoind monografia comunei bănăţene Comloşul Mare, sat întemeiat de colonişti olteni în anii 1794—1796, putem citi următoarea afirmaţie: „...cine nu ţine în cinste posturile şi sărbătorile, poartă porecla de «calvin»..." [29].

În ce priveşte toponimul *Cristur*, avem de-a face, de fapt, cu grupa toponimelor derivate din nume de sfinţi. În satele cu denumirea *Cristur*, biserica a fost sfinţită de ziua Sfintei Cruci, la fel cum s-a întîmplat cu toponimele *Santa Cruz*, foarte frecvente la spanioli. În evul mediu, de ziua sfîntului în care era hramul bisericii, se ţinea o serbare, o nedeie, adică un „bîlci". Astfel, în oraşul Mediaş — a cărui biserică are hramul de ziua Sfintei Margareta — în tot cursul evului mediu tîrgul (bîlciul) anual se ţinea în ziua Sfintei Margareta (*Margarethi Tag*) [30]. Toponimele *Cristian* însă nu intră în această grupă, ele provenind dintr-un antroponim. Comuna *Cristian*-Sibiu apare documentar sub forma de *Lunca lui Cristian* (*Insula Christianam*)[31], pentru că aici a trăit în cursul secolului al XIII-lea un greav sas, probabil „eroul eponim" al satului, cu numele de *Cristian* (*Cristianus de insula Cristiani*, în 1329) [32]. Este demn de menţionat faptul că multe sate transilvănene şi-au căpătat denumirea după nume de sfinţi relativ recent. Mai înainte, fiecărei biserici aparţinîndu-i mai multe aşezări omeneşti, ele erau denumite de obicei după capul familiei celei mai mari. Astfel, comuna *Minsentea* (*Mindszent*, hramul bisericii sfinţite de ziua Tuturor sfinţilor), din Ciuc, s-a format din şapte aşezări, denumite după familii, de ex. *Nagyoktize*, *Ambrusoktize* etc. [33].

Toponimele *Apata* (judeţul Braşov) şi *Opatiţa* (Deta) nu derivă din cuvîntul maghiar *apát* „abate", cum afirmă G. Kisch, ci din cuvîntul maghiar *apáca* „călugăriţă". Numele de hotar *La kalosturi — La cloastăr* de lîngă comuna *Opatiţa* (în documente *Magyarapacha* et *Tothapacha*) ne trimite la o străveche mănăstire de călugăriţe.

Secuiul *Andrei Eössi*, pomenit în legătură cu confesiunea ardeleană a „sombataşilor", ai cărui urmaşi trăiesc şi astăzi în satul *Bezidu Nou* (*Bözödujfalu*, lîngă Sîngeorgiu de Pădure), era originar din satul *Eliseni* (*Székelyszenterzsébet*, de lîngă Cristuru Secuiesc) şi nu din satul *Gusteriţa* de lîngă Sibiu.

În grupa toponimelor *Straja* putem încadra şi derivatele din cuvîntul maghiar *őr* „strajă", în germană *Warte* (*berg*). Astfel avem satul *Uriu* (*Al-Fel-Őr*), lîngă Beclean, şi muntele *Varte* (*Warte*) din oraşul Braşov. Tot în această grupă putem include, cu oarecare rezerve, şi toponimul *Orhei* (derivat din *Őrhely*). Nu se poate însă încadra în rîndul toponimelor

---

[29] Şt. Cioroianu, *Dies Festis. Însemnări comemorative cu prilejul serbărilor naţional-culturale din Comloşul Mare*, Timişoara [f.a.].

[30] V. Werner, *Mediasch in der Fürstenzeit*, în *Festgabe zur 50. jährigen Jubelfeier des siebenbürgisches Hauptvereins der evang. Gustav-Adolf Stiftung*, Mediaş, 1912, p. 58 — 59.

[31] *Documente...*,C. Veac. XI—XII—XIII, vol. I (doc. nr. 145, din anul 1223).

[32] F. Zimmermann, *Urkundenbuch...*, vol. I, p. 427.

[33] Géza Bakó, *Evoluţia socială şi economică a secuilor în secolele XIII şi XIV*. Extras din volumul „Studii şi articole de istorie", II, Bucureşti, 1957, p. 43.

Straja satul făgărășean *Streza-Cîrțișoara*. Ca și satul alăturat *Oprea-Cîrțișoara*, Streza-Cîrțișoara a primit numele după un antroponim, și anume de la *Streza*, frecvent pînă astăzi în Țara Oltului. În documente, antroponimul *Streza*, derivat din *Strezimir*, apare legat de un sat făgărășan (*Streza de Dridif*) [34].

Toponimul *Ormeniș*, legat de existența grupei etnice armene din țara noastră, ridică mai multe probleme. În primul rînd, trebuie să ținem seama de faptul că cuvîntul *Ermen*, *Armen* este întîlnit ca antroponim în documente din Transilvania. Pentru satul *Armeni*, comuna Loamneș, din județul Sibiu, avem indicații clare că a căpătat numele unui „erou eponim". În anul 1320, satul se numește *Mestertheluky alio nomine Ermenteluke* [35] (prima denumire se referă la faptul că proprietarul feudal al acestui sat a fost un „magister"), iar în 1383, în satul învecinat, *Alămor*, trăia nobilul *Ioan Ermyn* [36]. Dacă ținem seama de forma documentară din care se poate deduce etimologia toponimului *Gherman* (județul Timiș) și care apare sub forma de *Ermen* (*Noghermen*, *Kysermen*) [37], se vede că acest toponim nu indică existența unei populații germane pe aceste locuri. Luînd în considerație forma maghiară a toponimului *Ormeniș* (județul Brașov) în limba maghiară *Ürmös* („*pelinis*"), trebuie să presupunem în acest caz o legătură cu termenul botanic *pelin*.

În cazul toponimului *Flondor*, trebuie să amintim faptul că românii îi numesc uneori pe sași *floandăr*. Este cunoscut faptul că în documente din secolul al XII-lea sașii sînt numiți și *flandrensis* (*Flandrensibus*, *Flandrenses presbiteri*) [38], ceea ce înseamnă că denumirea *floandăr* (*blandăr*) indică numai în mod indirect originea „din *Flandra*".

Toponimul *Măeruș — Măgheruș* a fost pus adesea în legătură cu maghiarii datorită asemănării dintre cuvîntul *magyar* (maghiar) și *mogyoró* (alună). Astfel, satul *Șieu-Măgheruș* (în documente 1414 : *Monyorows*) a fost „tradus" de preoții evanghelici sași prin *Ungersdorf* „satul ungurilor". Toponimele transilvănene din grupa *Măeruș — Măgheruș* trebuie incluse însă în categoria toponimelor *Aluniș*.

În ce privește toponimul bănățean *Mehadia*, cercetarea documentației istorice confirmă proveniența din *Mihail* + sufixul maghiar *d* [39], și nu derivarea dintr-un antroponim *Mehed*. În documente din secolul al XIV-lea apare adesea numele de cetate ori de localitate *Mihald*, care nu este altul decît *Mehadia* de astăzi [40].

În încheiere aducem în discuție încă două cazuri semnificative din Țara Bîrsei. În această depresiune intercarpatică este izbitoare marea frecvență a topicului *Stupini*. Începînd din secolul al XVI-lea, orășenii bogați din Brașov, precum și țăranii sași înstăriți din unele comune apropiate (de ex. Codlea, Prejmer), cumpără parcele de pămînt arabil și fînețe în jurul orașelor, unde își întemeiază cîte o mică gospodărie și o locuință

---

[34] N. A. Constantinescu, *Dicționar*..., p. 377 — 378.
[35] *Documente*...,C. Veac XIV, vol. I (doc. nr. 397).
[36] Lukinich E., *Doc. His. Val*..., p. 312 — 313 (doc. nr. 280).
[37] Melleker Bódog, *Délmagyarország*..., p. 83.
[38] *Documente*..., C. Veac. XI, XII, XIII, p. 11 (doc. nr. 19, din 1192 — 1196), p. 14 (doc. nr. 25, din 1199).
[39] N. A. Constantinescu, *Dicționar*..., p. 106.
[40] Pesty Frigyes, *A Szörényi Bánság*..., vol. II, p. 325.

de vară. În urma dezvoltării stupăritului, aceste mici așezări sau cătune se numesc *Stupini*. În multe sate din Țara Bîrsei (chiar și în comuna Bod), numele de familie *Stupar* este frecvent.

În Țara Bîrsei, lîngă comuna Bod, există o colonie a Fabricii de zahăr. Această așezare industrială s-a înființat în anul 1889, prin colonizarea muncitorilor veniți din mai multe locuri.

În afară de români au venit coloniști slovaci, germani, maghiari, cehi și polonezi. Bodenii îi numesc pînă astăzi pe locuitorii așezării respective „coloniștii"[41].

[41] Informație primită de la prof. Adam Mihai, din comuna Bod.

Academia Republicii Socialiste România, Institutul de lingvistică din București, *Crestomație romanică*, întocmită sub conducerea acad. Iorgu Iordan, vol. al III-lea, *Secolele al XIX-lea—al XX-lea*, partea I, București, 1968, 1 331 p.

Volumul al III-lea și ultimul al monumentalei *Crestomații romanice* elaborate de un colectiv al Institutului de lingvistică din București, împreună cu cîțiva colaboratori (în majoritate de la Facultatea de limbi romanice și de la Facultatea de limba română ale Universității din București), sub îndrumarea acad. Iorgu Iordan, este consacrat în cea mai mare parte stadiului contemporan al limbilor romanice, și anume perioadei reprezentate de secolele al XIX-lea și al XX-lea.

Spunem „în cea mai mare parte", deoarece volumul oferă de fapt mai mult decît promite titlul lui: spre deosebire de volumele precedente (consacrate unor perioade istorice pentru care o astfel de separare nu era posibilă, cel puțin pentru unele limbi romanice), în volumul al III-lea se prezintă separat texte aparținînd aspectelor literare ale limbilor romanice și texte dialectale, iar acestea din urmă nu datează numai din cele două secole indicate, ci provin uneori din epoci mult mai îndepărtate (care coboară pentru unele dialecte pînă în secolul al XIII-lea), fiind deci contemporane cu texte publicate în primele două volume.

Pentru cititorul care răsfoiește volumul al III-lea al *Crestomației*, descoperirea prezenței unor texte reprezentative pentru diferitele subdiviziuni dialectale ale limbilor romanice este o surpriză — plăcută, evident. Cum acest lucru nu este anunțat în titlu, există pericolul, pentru cititorii care nu au urmărit atent cele expuse în prefață, ca prezența textelor dialectale (mai ales pentru epoci mai vechi) să fie ignorată de cei care se lasă călăuziți numai de titlul volumului. Era, de aceea, poate mai bine fie să se specifice acest lucru în subtitlul volumului (cu riscul de a se ajunge la un titlu prea lung), fie să se grupeze într-un volum separat textele dialectale (este adevărat însă că, în această din urmă situație, avantajul de a avea strînse laolaltă texte aparținînd tuturor dialectelor romanice în decursul evoluției lor istorice ar fi fost, în schimb, dublat de dezavantajul că, pentru fiecare limbă în parte, textele dialectale n-ar fi fost alăturate direct celor literare).

Din cauza amplorii materialului, volumul al III-lea a fost împărțit în trei părți: partea I, de care ne ocupăm aici, este consacrată idiomurilor din Romania orientală și centrală, cuprinzînd limba română, idiomurile romanice din R.S.F. Iugoslavia, italiana, sarda și retoromana; partea a II-a va fi consacrată Galo-Romaniei (tabla de materii a volumului, publicată la începutul părții I, nu cuprinde și indicarea prezenței graiurilor franco-provensale, cel puțin nu ca formînd un grup distinct de franceză și occitană), iar partea a III-a Ibero-Romaniei.

La volumul pe care-l recenzăm au lucrat : pentru limba română — Mioara Avram (limba română literară, graiurile dacoromâne, dialectele istroromân și meglenoromân) și Matilda Caragiu-Marioțeanu (dialectul aromân) ; pentru idiomurile romanice din R. S. F. Iugoslavia (limba dalmată — dialectul vegliot și dialectele istriote) — Maria Iliescu și Alexandru Niculescu ; pentru limba italiană — Constant Maneca ; pentru limba sardă — Maria Manoliu și Constant Maneca ; pentru graiurile retoromane — Maria Iliescu.

Organizarea materialului este în general asemănătoare în diversele secțiuni ale volumului, unele deosebiri ținînd de situația specifică pentru fiecare limbă. Grupajele de texte aparținînd unui anumit aspect al limbii (formă literară sau grup de dialecte) sînt precedate, în general, de o scurtă introducere (urmată în unele cazuri de o bibliografie generală), în care se semnalează particularitățile lingvistice cele mai caracteristice pentru epoca sau regiunea respectivă.

Credem că n-ar fi fost lipsită de utilitate o asemenea introducere și la capitolul consacrat limbii italiene, mai ales că selecția de texte alese pentru ilustrarea aspectului ei literar poartă un alt titlu decît secțiunea corespunzătoare pentru limba română : *Texte literare* — față de *Limba română literară*, deosebire care, în lipsa unei justificări, poate fi interpretată fie ca o neconcordanță întîmplătoare — și atunci ar fi trebuit evitată —, fie ca provenind dintr-o deosebire de concepție (acoperind eventual o situație diferită a celor două limbi) și atunci ar fi trebuit explicată.

Credem, de asemenea, că ar fi fost util ca în introducerea care precedă textele alese din graiurile dacoromâne să se fi prezentat trăsăturile generale ale acestor graiuri, așa cum s-a procedat la celelalte dialecte (cu atît mai mult cu cît ele nu sînt semnalate, evident, în note), chiar dacă informații asupra lor se pot culege cu relativă ușurință din cartea profesorului Ion Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*. Ne gîndim mai ales la faptul că această *Crestomație* nu se adresează numai unor cunoscători ai limbii române, ci, așa cum a arătat-o ecoul trezit peste hotare de publicarea ei, unor categorii foarte variate de cititori, ale căror cunoștințe lingvistice în general și de limbă română în special variază în limite foarte mari. Considerăm, de aceea că la o viitoare ediție a lucrării (justificată din plin de epuizarea, încă de multă vreme, a volumelor precedente), eventual cu comentariul redactat într-o limbă de circulație internațională, includerea unor astfel de informații ar fi binevenită, contribuind la o mai bună cunoaștere a limbii noastre de către toți cei dornici să se informeze asupra ei.

La rîndul lor, textele literare reproduse sînt precedate de o notiță biobibliografică privitoare la autor, cuprinzînd date menite în general să explice, direct sau indirect, unele din caracteristicile lingvistice sau stilistice ale textelor reproduse.

Și aici există unele diferențe în felul cum s-a procedat pentru cele două limbi literare reprezentate în partea întîi a volumului al III-lea. Pentru textele românești se semnalează încă din aceste prezentări particularitățile lingvistice cele mai caracteristice pentru autorul respectiv, spre a se evita încărcarea notelor și a explica totodată interesul pe care l prezintă textele reproduse în culegere. În cazul limbii italiene, asemenea indicații preliminare lipsesc, iar notele înseși cuprind, pentru textele literare, mai multe informații cu caracter enciclopedic decît comentarii lingvistice. Desigur, lucrul acesta se explică în parte prin deosebirile reale existente între istoriile celor două limbi literare : în timp ce, în perioada oglindită în prezentul volum, limba română literară era încă în curs de fixare, normele literare ale limbii italiene erau deja consolidate și s-au menținut stabile în timp ; de aceea în textele italienești nu sînt de semnalat abateri sau oscilații tot atît de numeroase față de norma literară ca în textele românești aparținînd mai ales începutului perioadei cuprinse în volum. Totuși, includerea în *Crestomație* a diverselor extrase din autori italieni nu se justifică, credem, numai prin dorința de a reflecta din punct de vedere cantitativ activitatea literară (în primul rînd) din Italia în perioada respectivă, ci și prin varietatea stilistică ce caracteri-

zează perioada modernă a literaturii italiene. Cititorul s-ar fi așteptat, de aceea, să găsească în comentarii și sugestii în această direcție, cum și unele trimiteri bibliografice la studii asupra limbii și stilului diverșilor scriitori, momente, curente, așa cum s-a procedat pentru limba română — și asemenea studii există măcar pentru o parte din scriitorii italieni considerați de valoare antologică.

O altă deosebire între modul în care sînt prezentate fragmentele literare alese din autori români și cele selecționate din literatura italiană constă în aceea că textele italienești sînt încadrate în ansamblul operei din care au fost extrase prin rezumarea subiectului operei sau a capitolelor precedente, ceea ce nu se face, în schimb, la textele românești. Fără îndoială că un plus de informație este întotdeauna binevenit pentru înțelegerea mai aprofundată a oricărei probleme; ne întrebăm însă dacă în economia volumului, în care pentru alte capitole s-a renunțat la unele informații de ordin lingvistic chiar, aceste detalii erau absolut necesare. S-a considerat, probabil, că este vorba de opere mai puțin cunoscute cititorilor români; în schimb, acest lucru nu a mai părut necesar pentru textele alese din literatura română. În orice caz, dacă la o viitoare ediție se vor avea mai mult în vedere și cititorii care cunosc mai puțin limba noastră și dacă aceste informații se mențin pentru textele italienești, credem că este cel puțin tot atît de justificat să se adauge și la partea de limbă română astfel de note, care să ușureze înțelegerea specificului textului și să conducă la o mai bună cunoaștere a limbii și literaturii noastre. În configurația actuală, din cauza deosebirilor semnalate, în opoziție cu capitolul despre limba română, cel consacrat limbii italiene pare că ar fi putut face eventual parte și dintr-o antologie literară, nu numai dintr-o crestomație cu caracter lingvistic.

Majoritatea secțiunilor volumului se încheie cu un glosar în care sînt cuprinse cuvintele care lipsesc în general din dicționarele medii ale limbilor respective, adoptate ca dicționare de bază; pentru unele idiomuri mai puțin cunoscute s-au dat glosare complete (la majoritatea graiurilor retoromane). Pentru dialectul aromân s-a renunțat complet la glosar, considerîndu-se că cititorii pot folosi *Dicționarul* lui Tache Papahagi, care cuprinde toate cuvintele care apar în textele aromânești reproduse. Dacă se va realiza o nouă ediție a *Crestomației* într-o limbă de mai mare circulație internațională, credem totuși că un glosar cît de restrîns și la acest capitol ar fi util, contribuind de asemenea la înlesnirea cunoașterii problemelor pe care le ridică unele aspecte ale limbii române mai puțin cunoscute de către toți cei interesați. Acest lucru s-ar încadra în specificul *Crestomației romanice*, care și-a propus, se pare, să ofere în general toate datele necesare pentru ca un cititor cu o pregătire, să zicem, medie în domeniul lingvisticii romanice să poată interpreta satisfăcător textele incluse, fără a fi nevoit să apeleze la alte instrumente de lucru, urmînd ca numai pentru o analiză mai nuanțată să se adreseze surselor bibliografice indicate. Din acest punct de vedere, capitolul consacrat retoromanei este cel mai complet, oferind o bogăție de informații care-i conferă o anumită autonomie, ridicîndu-l mai presus de cerințele obișnuite ale unei crestomații.

Se simte și sub acest aspect lipsa unor informații lingvistice suplimentare la capitolul de italiană, care nu are glosare nici pentru dialecte, deși la unele texte și notele sînt limitate numeric (la capitolul de limbă română se dă, în schimb, un glosar chiar pentru cuvintele din textele literare).

În ceea ce privește selecția textelor, trebuie reliefată varietatea stilurilor și domeniilor din care au fost alese — în special pentru limba română și pentru retoromană. Și aici credem că ar fi fost binevenită urmărirea unui anumit paralelism între diferitele limbi reprezentate în volum în sensul alegerii unor texte din aceleași domenii, pentru a permite eventuale comparații ulterioare, mai ales între română și italiană, limbi cu variante literare propriu-zise. Pentu limba română, domeniile alese sînt mult mai variate și nu își găsesc corespondentul în partea de italiană; în plus, textele românești alese permit într-o oarecare măsură chiar urmărirea evoluției în timp a unor stiluri sau terminologii speciale, selecția făcută încluzînd fragmente

din scrieri cu același profil aparținînd la epoci diferite. Desigur, s-ar mai fi putut adăuga texte și din alte domenii, poate mai ales din limba actuală, din publicistică de exemplu (dar autorii *Crestomației* și-au propus în mod deliberat să ilustreze mai puțin faza actuală a limbilor romanice, mai accesibilă decît etapele mai vechi); după cum se știe însă, o selecție care să mulțumească pe toată lumea nu a realizat pînă în prezent nici o antologie.

Semnalăm și includerea, în capitolul consacrat limbii române literare, a numeroase texte folclorice a căror limbă se apropie considerabil de o normă populară supradialectală; credem însă că ar fi fost bine ca alăturarea acestor texte de fragmente aparținînd limbii literare în sensul curent al termenului să fi fost însoțită de un comentariu mai dezvoltat, această situație neîntîlnindu-se, de pildă, la selecția pentru cealaltă mare limbă literară din volum, care prezintă o situație diferită din acest punct de vedere.

Tot în privința selecției, regretăm absența din volum a cîte unui text meglenoromân și mai ales aromân din România, în timp ce s-a inclus un text friulan din țara noastră. Dacă la capitolul consacrat dialectului meglenoromân se menționează existența unui grup de vorbitori ai acestui dialect pe teritoriul țării noastre, la capitolul despre dialectul aromân nu se vorbește despre aromânii din România, mai numeroși decît meglenoromânii.

În ceea ce privește textele dialectale, credem că ar fi fost interesant dacă s-ar fi putut include și unele texte mai recente, care ar fi permis să se vadă situația dialectelor mai ales după cel de-al doilea război mondial.

În ceea ce privește unele amănunte cu caracter practic, credem că, pentru ușurarea consultării materialului, ar fi fost mai util să se grupeze laolaltă, la începutul volumului, tablele de materii care precedă părțile consacrate fiecărei limbi în parte; de asemenea, la limba sardă ar fi fost bine dacă s-ar fi indicat în sumar, pentru textele dialectale, nu titlurile convenționale ale textelor, ci dialectul din care s-a ales textul, așa cum s-a procedat la celelalte limbi. Din punct de vedere tehnic, credem că s-ar fi putut găsi o altă soluție pentru paginarea volumului, astfel încît să se evite situația în care mai multe pagini la rînd, cuprinzînd texte care ocupă fiecare cîte o pagină, sînt lipsite de numerotare, îngreuind găsirea textului căutat.

*

În cele de mai sus am căutat să ne situăm pe poziția cititorului care dorește să folosească *Crestomația* drept prim instrument de lucru, relevînd unele aspecte care ni s-au părut eventual susceptibile de îmbunătățiri într-o nouă variantă a lucrării, care ar avea o destinație întrucîtva diferită de prima ediție.

Ni s-a părut mai util să facem acest lucru decît să mai subliniem aici meritele cunoscute ale acestei *Crestomații*, care au fost relevate în recenziile privitoare la primele două volume ale lucrării și care vor putea fi apreciate într-o măsură încă și mai exactă atunci cînd vom dispune de corpusul complet al textelor celor mai reprezentative pentru limbile romanice.

Unele calități generale ale acestei lucrări (care a avut de înfruntat dificultăți mari și de tot felul) — cum ar fi rezolvarea în bune condiții a problemei transcrierii și transliterării textelor (dintre care unele, privitoare la limba română, au fost reproduse după originale și numai o parte după ediții) sau acurateța comentariului —, care se adaugă vastității materialului, selecționării sale judicioase, grupării sale corespunzătoare, bogăției informației, au devenit, după publicarea primelor două volume ale *Crestomației romanice*, trăsături considerate definitorii pentru modul de activitate al colectivului care a lucrat la elaborarea acestei opere cu caracter de unicat în bibliografia lucrărilor de romanistică. (Ne întrebăm, de altfel, ce alte familii de limbi dispun de o „crestomație-tezaur" de o amploare similară.)

În ceea ce privește volumul recenzat, trebuie relevată și includerea unor hărți ilustrînd repartiția dialectală a idiomurilor romanice în discuție, a căror realizare trebuie cu atît mai mult apreciată cu cît se știe cît de rar se întîlnesc în lucrările de specialitate hărți complete și exacte de acest fel. Trebuie

totuşi să spunem că şi în modul de întocmire a acestor hărţi există unele deosebiri de la limbă la limbă, care nu se explică numai prin deosebirile dintre sursele avute la dispoziţie. Propriu-zis lingvistică este numai harta graiurilor dacoromâne, în care, pe lîngă repartiţia teritorială, în mare, a dacoromânei, se dau şi 14 isoglose şi se reprezintă numerele punctelor anchetate pentru atlasul lingvistic. La harta Italiei credem că ar fi fost potrivită semnalarea cu culori diferite a ariilor ocupate de dialecte neitaliene şti, chiar dacă pentru retoromană, de pildă, acest lucru reiese şi din harta proprie a acestei limbi. De asemenea, ar fi putut fi, credem, indicate, şi dialectele limbii sarde, chiar fără graniţe stricte, aşa cum s-a făcut şi pentru celelalte idiomuri. În plus, nu credem că ar fi fost lipsit de utilitate ca hărţile să poarte fiecare un titlu şi un număr de ordine, mai ales că la hărţile din prezentul volum se vor adăuga şi cele cuprinse în părţile a doua şi a treia.

Calităţile volumului recenzat justifică interesul şi nerăbdarea cu care este aşteptată apariţia celorlalte două părţi ale volumului, care vor întregi această lucrare, monumentală nu numai prin dimensiunile ei tipografice, ci în primul rînd prin conţinutul ei.

Mai 1970

Ioana Vintilă—Rădulescu

FULVIA CIOBANU, LIDIA SFÎRLEA, *Cum scriem, cum pronunţăm corect. Norme şi exerciţii*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1970, 150 p.

Concepută „ca un ghid practic pentru însuşirea scrierii şi pronunţării corecte în limba română", menit să reia şi să aprofundeze, completînd prin explicaţii suplimentare, normele ortografice şi ortoepice de bază din *Îndreptarul ortografic, ortoepic şi de punctuaţie*, Bucureşti, 1965, cartea de care ne ocupăm se adresează, aşa cum se indică în prefaţă, maselor largi, oferind un auxiliar nou şi util în învăţarea limbii române literare. Deoarece ansamblul normelor ortografice şi ortoepice este legat direct de varianta literară a unei limbi, însuşirea lui temeinică fiind unul din indiciile deplinei stăpîniri a exprimării literare, utilitatea unei astfel de lucrări nu mai are nevoie să fie demonstrată.

Departe de a fi o simplă ilustrare a normelor printr-un număr de exerciţii, lucrarea dozează în mod judicios aspectul teoretic cu cel practic în prezentarea problemelor, oferind exerciţii adecvate regulilor care permit sintetizarea şi concretizarea cunoştinţelor, ajutînd totodată la fixarea lor.

Materialul este organizat în două părţi distincte. Prima parte, consacrată *Ortografiei*, cuprinde, după cîteva *Consideraţii preliminare* privind specificul ortografiei româneşti şi principiile care o caracterizează, regulile de bază ale scrierii cuvintelor considerate sub dublul aspect: al categoriilor gramaticale şi al structurii lor (cuvinte simple, derivate, compuse şi locuţiuni) însoţite de exerciţii corespunzătoare.

Dacă folosirea corectă a ortografiei este condiţionată de cunoaşterea structurii gramaticale a limbii [1], însuşirea normelor ortoepice este legată în mod necesar de cunoaşterea structurii sale fonetice.

Partea a II-a, *Ortoepia*, organizată după aceleaşi principii, cuprinde cîteva capitole consacrate foneticii (*Vocalism, Consonantism, Accent, Silaba ortografică şi silaba fonetică*), a căror prezentare este menită să releve specificul relaţiei dintre grafie şi rostire şi caracterul esenţialmente fonetic al ortografiei româneşti.

[1] Caracterul raţional al ortografiei româneşti rezidă tocmai în „legarea scrierii de criterii gramaticale referitoare la categoriile morfologice, la formaţia şi valoarea cuvintelor respective", Mioara Grigorescu, *Principii gramaticale în ortografie*, în LR, III, 1954, nr. 1, p. 50.

În *Considerațiile preliminare* care precedă această parte, mai ample, se precizează caracterul istoric și baza dialectală a ortoepiei românești, precum și caracterul relativ unitar al acesteia, enumerîndu-se cauzele care împiedică realizarea unei unități desăvîrșite a rostirii și criteriile ce trebuie avute în vedere la stabilirea normelor de pronunțare literară.

Tot aici se precizează natura distincției dintre pronunțare și dicțiune, indicîndu-se primii pași pentru educarea și autoeducarea rostirii. Insistînd asupra importanței social-culturale a perfecționării rostirii, asupra caracterului etic și estetic al cultivării ei, *Considerațiile* cuprind o pledoarie plină de căldură pentru instruirea sistematică în această direcție, modul de rostire fiind „o etichetă cu care fiecare dintre noi se prezintă în fața societății" (p. 86).

Dintre diferitele variante ale rostirii literare, drept etalon al pronunțării literare este considerată *vorbirea scenică*, care nu se confundă totuși cu prima[2]. Deoarece stilul scenic înglobează trăsăturile cele mai tipice ale pronunțării literare, se recomandă, în consecință, frecventarea teatrului, considerat „o dublă școală de ortoepie, capabil să ofere modelul cel mai perfect de rostire" (p. 89).

În ambele părți ale lucrării discutarea problemelor este menită să sublinieze caracterul fonetic al ortografiei românești, absența unei concordanțe perfecte între limba scrisă și cea vorbită, modul specific de manifestare a opoziției scriere/rostire, indicîndu-se situațiile în care ortografia română face distincții de care rostirea nu ține și nu poate să țină seama (p. 109). În discutarea regulilor se menționează cauzele unor greșeli și confuzii ortografice și ortoepice frecvent întîlnite și la vorbitorii cultivați sau în limba unor texte tipărite, ca și tendințele recente, manifestate în cele două compartimente, distingîndu-se cu subtilitate între ceea ce are șanse de răspîndire și trebuie acceptat și ceea ce este condamnabil.

În partea consacrată *ortografiei* se prezintă distincția dintre sunet și literă, indicîndu-se cazurile de noncoincidență dintre ele, se semnalează frecvența unor confuzii și greșeli de ortografie provocate de omofonia unor cuvinte, se combat unele tendințe nerecomandabile în grafia unor nume proprii.

Listele bogate de exerciții și exemple sînt alcătuite după procedeul care ni se pare util și ingenios, al suprapunerii unor cuvinte cu dublă grafie în care selecția formei necesare în context este dictată de principiul sintactic sau al unor grafii diferite dintre care trebuie să se aleagă forma corectă.

Fără a aduce prea multe elemente noi față de cele deja menționate în *Îndreptar* (de exemplu, semnalarea în final (p. 66) a unor aspecte ortografice nesoluționate încă de normele în vigoare nu este însoțită, cum ne-am aștepta, de propunerea unor soluții în această direcție), meritul acestei prime părți consacrate *Ortografiei* constă în motivarea atentă și amănunțită a unei grafii sau a alteia cu ajutorul unor exemple numeroase și bine alese, în detalierea unor reguli insuficient de clare ori prea sumar ilustrate cu exemple din *Îndreptar*.

Mai interesantă sub aspectul noutății ni se pare partea consacrată *Ortoepiei*. Capitolele despre *Vocalism* și *Consonantism* analizează pronunțarea separată a fiecărui fonem, însoțită de exerciții pentru realizarea rostirii sale corecte (și elegante), cît și fenomenele frecvente de coarticulație a sunetelor, insistîndu-se asupra concordanței de timbru dintre fonemele vocalice și cele consonantice. În paragraful consacrat *hiatului* se specifică caracterul tipic literar al acestui grup vocalic, tendințele de evitare a lui și mijloacele folosite, semnalîndu-se existența pseudohiatului și limitele utilizării sale. Asupra hiatului se revine apoi dintr-o perspectivă nouă, silabică, în paragraful consacrat *Silabei ortografice și silabei fonetice*, în care se enumeră și fenomenele curente de fonetică sintactică.

În ce privește concepția fonologică care stă la baza interpretării fenomenelor ortoepice, absența unor precizări teoretice sumare

[2] Pentru raportul dintre cele două tipuri de pronunțări: pronunțarea literară și pronunțarea scenică, a se vedea lucrarea recent apărută a Lidiei Sîrlea, *Pronunțarea literară românească* (*Stilul scenic*), București, Editura Academiei, 1970, în care pronunțarea scenică este definită ca „un stil funcțional al pronunțării literare" (p. 26).

care ni se par foarte necesare) ar putea da naștere la unele nedumeriri.

Din discuția asupra diftongilor și triftongilor definiți și clasificați prin prisma particularităților fonetice și funcționale nu reiese cu destulă claritate opinia autoarei despre natura elementelor asilabice sau „marginale" din componența lor: sînt ele foneme autonome, sau sînt alofone ale unor foneme (vocalice sau consonantice)?

În legătură cu i̯ și u̯ se arată că, prin modul lor de articulare și prin caracterul asilabic, trebuie considerate „mai degrabă consoane"; cu toate acestea, ele nu figurează în capitolul consacrat consoanelor de la p.116; e̯ și o̯ nu sînt considerate sunete propriu-zise, ci timbre care aparțin atît vocalei propriu-zise, cît și consoanei precedente (p. 111).

Varietatea opiniilor atît de contradictorii în problema dificilă a elementelor asilabice impunea, credem, cu atît mai mult, precizarea unei poziții, aderarea explicită la o teorie sau la alta. Acceptarea (tacită și uneori inconsecventă) a teoriei corelațiilor de timbru al consoanelor a lui E. Petrovici, prin importanța acordată timbrului consoanelor și rolului lor în realizarea opozițiilor fonemice, are drept consecință minimalizarea rolului și importanței opozițiilor vocalice în ansamblul normelor ortoepice. Deși se insistă mereu asupra funcției sunetelor de a deosebi formele gramaticale ale aceluiași cuvînt, alternanțele vocalice nu sînt nicăieri discutate, ca urmare firească a concepției adoptate.

Ar fi fost necesar, credem, să se acorde mai multă atenție variantelor poziționale ale sunetelor, ca și fenomenelor de sincretism la care sînt supuse. Din enumerarea alofonelor consoanei *n* (prezentate nu în locul cel mai indicat, poate, după discutarea dispariției unor sunete) nu reiese clar că existența variantelor combinatorii nu e caracteristică numai consoanei în discuție, ci caracterizează orice fonem (vocalic și consonantic).

Conturarea și fixarea normelor ortografice și ortoepice se stabilesc în raport cu abaterile, implicînd alegerea pe baza unor criterii științifice a unei anumite variante din două (sau mai multe) posibile. Ar fi fost util, credem, ca în discutarea unor reguli să se facă referiri mai dese la unele abateri frecvente (de natură regională, individuală, stilistică etc.), indicîndu-se cu ajutorul exemplelor și cum „nu trebuie să se rostească sau să se scrie". La procedeul acesta, avut în general în vedere de ambele autoare, s-ar fi putut apela mai des, indicîndu-se tipul specific de abatere. Rolul factorului stilistic în ortoepie și existența unor variante stilistice ale pronunțării românești [3] au fost de asemenea neglijate (funcția stilistică a grafiei este însă menționată — deși nu în treacăt — în capitolul consacrat *Ortografiei*).

Pe linia precizării aceleiași distincții între normă și abatere, între corect și incorect, în scopul fixării unui concept de corectitudine a rostirii și a scrierii s-ar mai putea face referiri la cazurile frecvente de hipercorectitudine (grafii și pronunțări incorecte de tipul *peramidon, dupe, groasnic, benoclu, poplen* etc.), care apar tocmai ca o expresie a reacției conștiente față de ceea ce vorbitorii simt ca incorect, neliterar, ca un rezultat al grijii exagerate pentru corectitudine [4].

Rămîne mai departe un deziderat de realizat în viitor discutarea și exemplificarea unui alt factor care explică unele abateri de la norma ortoepică, anume influența formei scrise asupra pronunțării [5], menționată în lucrare în mod sporadic și în treacăt.

Observațiile și constatările sugerate de lectura lucrării nu diminuează valoarea și meritele cărții pe care am prezentat-o. În felul cum este concepută, credem că lucrarea și-a atins cu prisosință scopul propus în *Prefață*, constituind „un mic tratat" de norme și exerciții, primul de acest fel, care va stimula, fără îndoială, aprofundarea cercetărilor similare pe această linie, atît de necesare în opera de normare a limbii române literare actuale.

Elena Berea-Găgeanu

[3] Analizate și exemplificate de Lidia Sfîrlea în articolul *Variante stilistice ale pronunțării românești actuale*, în LR, XII, 1963, nr. 6, p. 597 și urm.

[4] Th. Hristea, *Probleme de etimologie*, București, Editura științifică, 1968, p. 279.

[5] Semnalat de către B. Cazacu în articolul *În legătură cu normele ortoepice ale limbii române literare*, în SCL, VIII, 1957, nr. 3, p. 370.

VIRGILIU DRON, S. GH. CONSTANTINESCU, *Culegere de texte literare pentru analize gramaticale. Sintaxa frazei (clasele a VII-a — a X-a)*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1969, 259 p.

Cartea lui Virgiliu Dron şi a lui S.Gh. Constantinescu, *Culegere de texte literare pentru analize gramaticale*, apărută la sfîrşitul anului 1969, se înscrie în sfera lucrărilor menite să faciliteze însuşirea corectă şi temeinică a problemelor diverse pe care le ridică analiza gramaticală.

Spre deosebire de lucrările anterioare pe aceeaşi temă: *Analize gramaticale şi stilistice*, de D.D. Draşoveanu, P. Dumitraşcu, M. Zdrenghea, ed. I, Bucureşti, 1959, ed. a II-a, 1966, *Probleme de analiză a frazei*, de Aurel Nicolescu, Bucureşti, 1969, *Manual preparator de limba română*, de Gh. M. Dragomirescu, Bucureşti, 1969, cartea ce ne preocupă nu cuprinde dezbaterea unor probleme teoretice privind analiza gramaticală, ci este, după cum însuşi titlul o arată, o culegere de texte pentru analiză. Potrivit mărturisirii autorilor în *În loc de prefaţă*, „culegerea a fost alcătuită cu scopul de a pune la îndemîna elevilor şi, în special, a profesorilor de limba română un bogat şi variat material pentru analiză" (p. 3). Lucrarea completează „manualele claselor a VII-a, a VIII-a şi a IX-a, care, din motive didactice, nu pot cuprinde prea multe texte în vederea ilustrării concrete a diverselor propoziţii din sintaxa frazei"(p.3).

Culegerea cuprinde trei părţi distincte:

— texte literare repartizate pe feluri de subordonate

— texte literare rezolvate

— texte literare propuse spre rezolvare.

În scurta prefaţă ce precedă materialul propriu-zis, cel prelucrat şi cel propus spre analiză, autorii îşi expun metoda de lucru şi tehnica grafică folosită (care nu se deosebesc de cele folosite în alte culegeri), oprindu-se asupra unor probleme care li se par mai puţin clare, cum ar fi: delimitarea propoziţiilor din cadrul frazei, elementele joncţionale introducătoare ale subordonatelor, propoziţiile independente şi aşezarea lor în schemă, izolarea subordonatelor, locuţiunile verbale ca elemente regente etc.

Prima parte a culegerii aduce un bogat material ilustrativ pentru feluritele subordonate (în total 370 de texte literare), partea a doua cuprinde analiza sintactică (cu schemă) a 212 fraze, iar partea a treia propune spre analiză 596 de texte literare.

Avînd în vedere numărul impresionant de 1 178 de texte literare cîte cuprinde lucrarea, alese cu pricepere pedagogică din opere ale literaturii române clasice şi contemporane, selectate şi tratate după criterii ştiinţifice, metodice, ne dăm seama de utilitatea şi valoarea acestei cărţi.

În continuare, ne permitem totuşi cîteva observaţii pe marginea culegerii.

În prima parte a lucrării sînt cuprinse exemple ilustrative numai pentru subordonatele învăţate de elevi (subiective, predicative, atributive, completive directe şi indirecte, circumstanţiale de loc, de timp, modale, cauzale, finale, condiţionale, consecutive şi concesive). În partea a doua sînt incluse şi unele subordonate din afara programei şcolare (predicative suplimentare, circumstanţiale de relaţie etc.), întrucît, aşa cum motivează autorii, lucrarea se adresează şi „altora interesaţi" (p. 5). În acest caz ne-am fi aşteptat să apară exemple ilustrative pentru toate subordonatele enunţate în lista de abrevieri. Or, în cuprinsul lucrării sînt omise textele literare cuprinzînd completive de agent, circumstanţiale sociative, instrumentale, opoziţionale, iar propoziţiile circumstanţiale de relaţie nu sînt fericit alese (vezi propoziţia 6, fraza 443, p. 99: „...nu s-au mulţumit *[să observe ca la început...*" şi propoziţia 9, fraza 426, p. 90: „...îi era ruşine, *[de cele ce făcuse*"), deoarece aceste propoziţii sînt, indiscutabil, completive indirecte. Dintre subordonatele necuprinse în programele şcolare numai predicativa suplimentară este bogat reprezentată.

Se observă o lipsă de consecvenţă şi în tratarea elementului joncţional *cînd* precedat de adverbul *atunci*. În unele cazuri (vezi

frazele 505, p. 133, 511, p. 136, 380, p. 67), construcția este luată împreună ca element joncțional : *atunci cînd* ; în alte cazuri (vezi fraza 518, p. 140), numai adverbul relativ *cînd* este considerat element joncțional, adverbul *atunci* rămînînd în regentă, ca element regent. În ce ne privește, optăm pentru cea de-a doua soluționare.

Interpretarea locuțiunilor verbale ca elemente regente ne oferă, de asemenea, unele inconsecvențe. De ex. locuțiunea *a fi în stare* generează la p. 79, fraza 404, o completivă directă (vezi propoziția 7 : „...numai electricitatea este în stare /*s-o învingă*"), iar la p. 110, fraza 464, și la p. 111, fraza 466, generează completive indirecte (vezi propoziția 6, fraza 464 : „...și care ar fi fost în stare/*să perie în fiecare zi pe toți generalii armatei...*"). Sîntem de părere că locuțiunea *a fi în stare* cere totdeauna completive indirecte.

În continuare ne vom opri la cîteva propoziții pe marginea cărora ne formulăm unele rezerve cu privire la interpretarea lor de către autori : propoziția 2 din fraza 385, p. 70, nu o considerăm completivă directă, ci indirectă („toate îndemnurile și silințele mele de a o hotărî/ *să-și urmeze calea...*"), deoarece verbul regent *a hotărî* are un complement direct în regentă, *o*, corespunzător persoanei, și nu mai poate avea încă un complement direct (respectiv completivă directă), corespunzător lucrului : verbul *a hotărî* nu face parte din categoria verbelor cu două complemente directe în același timp. Aceeași observație o facem și în legătură cu propoziția 8 din fraza 418, p. 86 („...nu lasă nici pe cea mai infimă insectă/ *să piară...*").

Propoziția 6 din fraza 438, p. 97 („E greu ...să-l faci / *să simtă o durere...*") nu este completivă directă, ci predicativă suplimentară : explicația pe care o dăm este cea de mai sus, verbul *a face* are complementul direct *l* în regentă.

În fraza 563, p. 164, propoziția 8 o tratăm ca atributivă și nu completivă indirectă, deoarece locuțiunea verbală, element regent *și-a dat silința*, cuprinde un substantiv articulat ; înșiși autorii în prefață, la p. 6, afirmă că substantivele articulate din cadrul locuțiunilor impun „o sintagmă analizabilă".

Propoziția 4 din fraza 450, p. 103, nu este cauzală, ci finală, fapt dovedit și de elementul joncțional *ca să* („...*ca să nu-și închipuie* c-ar putea fi găzduit aici, Titu, îndemnat de dăscălița, prinse un prilej și-l sfătui...").

Propozițiile 5, 8, 9, 10, 11 din fraza 420, p. 87, le interpretăm drept atributive apozitive și nu completive directe, fiindcă propozițiile determină substantivul *imprejurarea*, complement direct în regentă al verbului *a spune* („...și încep a spune împrejurarea din capăt, pe rînd fiecare /*cum a venit întîmplarea*/ de au călătorit împreună, de au stat la masă împreună, /*cîte pîini a avut fiecare*/, *cum a mîncat drumețul cel străin la masa lor, deopotrivă cu dînșii*/, *cum le-a dat cinci lei drept mulțumită*/, *ce și cum cel cu trei pîini a găsit cu cale*/ să-i împartă").

În sfîrșit, semnalăm cîteva scăpări, probabil greșeli de tipar, necuprinse în erată : unele propoziții nu sînt incluse în schemă (vezi prop. 6, fraza 386, p. 70 ; prop. 15, fraza 444, p. 100 ; prop. 1, fraza 518, p. 140 ; prop. 2, fraza 558, p. 161 ; prop. 8, fraza 559, p. 162) ; alte propoziții din schemă sînt denumite greșit : concesivă în loc de consecutivă (prop. 6, fraza 394, p. 74) sau sînt legate greșit (prop. 7, fraza 491, p. 125 se leagă de prop. 6, nu de 5) ; unele pagini apar nenumerotate : p. 123, 124, 136, 137, 138, 145, 146, 154 etc.

Considerăm că scăpările semnalate sau punctele de vedere deosebite formulate mai sus nu scad din valoarea culegerii luate în discuție. Lucrarea, punînd la îndemîna celor interesați de problemele sintaxei un bogat și prețios material, prelucrat cu grijă și competență, constituie un auxiliar important în studierea gramaticii.

Iunie 1970. *Maria V. Vulișici*

CĂRȚI ȘI REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE

GRACIETE NOGUEIRA BATALHA, *Estado actual do dialecto macaense*, Coimbra, 1959 (Separata da „Revista portuguesa de filologia", vol. IX, 1958).

JOAQUIM DA SILVEIRA, *A nossa toponimia e o censo da população*, Coimbra, 1960 (Separata da „Revista portuguesa de filologia", vol. X, 1960).

W. D. ELCOCK, *La pénombre des langues romanes*, Coimbra, 1961 (Separata da „Revista portuguesa de filologia", vol. XI, 1961).

MARIA HELENA SANTOS SILVA, *O cesto*. Estudo linguístico, etnográfico e folclórico, Coimbra, 1961 (Separata da „Revista portuguesa de filologia", vols. IX e X, 1959 e 1960).

LÚCIA M. DOS SANTOS MAGNO, *Áreas lexicais em Portugal e na Itália*, Coimbra, 1961 (Separata da „Revista portuguesa de filologia", vol. XI, 1961).

MARIA DE LOURDES DE A. L. VENTURA MORUJÃO, *Designações para* remuneração do trabalho *em português*, Coimbra, 1962 (Separata da „Revista portuguesa de filologia", vol. XI, 1961).

MARIA ALVES LIMA, *Matosinhos*. Contribuição para o estudo da linguagem, etnografia e folclore do concelho, Coimbra, 1963 (Separata da „Revista portuguesa de filologia", vols. XI, 1961 e XII, 1962 — 1963).

MARIA JOSÉ DE MOURA SANTOS, *Os falares fronteiriços de trás-os-montes*, Coimbra, 1967 (Separata da „Revista portuguesa de filologia", vols. XII, tomo II, XIII e XIV).

MARILINA LUZ, *Nomes de tecidos em antigas pautas alfandegárias portuguesas (1699—1834)*, Coimbra, 1968 (Separata da „Revista portuguesa de filologia", vol. XV, tomos I e II).

WILLY BAL, *O destino de palavras de origem portuguesa num dialecto quicongo*, Coimbra, 1969 (Separata da „Revista portuguesa de filologia", vol. XV, tomos I e II).

ÅRSBOK 1967/1968 utgiven av seminaret för slaviska språk vid Lunds Universitet-Sweden. Lund, 1969.

VASILE ȘERBAN, *Sintaxa limbii române. Curs practic*. Ediția a II-a revizuită și completată, București, Editura didactică și pedagogică, 1970.

SUMARUL REVISTEI „LIMBA ROMÂNĂ"
pe anul 1970

LINGVISTICĂ GENERALĂ

ANGHELESCU NADIA, *Lingvistica generală în concepția lui Gustave Guillaume*, **5**, p. 425 — 433.
POHL J. (Bruxelles), *Probleme actuale ale sociolingvisticii*, **4**, p. 283 — 293.
POPA-TOMESCU TEODORA, *Un strălucit precursor al lingvisticii moderne: William Dwight Whitney*, **3**, p. 189—202.

ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

GRECU VICTOR V., *Timotei Cipariu și latinismul*, **6**, p. 503—514.
SECHE LUIZA, *Concepția lingvistică a lui Lazăr Șăineanu* (I), **1**, p. 3 — 13.
SMRČKOVÁ JIŘINA (Praga), *Ioan Urban Jarnik, primul românist, romanist și albanolog ceh*, **5**, p. 435 — 441.

ISTORIA LIMBII ROMÂNE

ȘTEFAN ION, *Modelul latin al declinării unor substantive neologice în scrieri din a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, **6**, p. 515—521.
VRACIU A., *Precizări în legătură cu elementul autohton din limba română*, **2**, p. 101 — 116.

GRAMATICĂ

ALDESCU PAUL, *Folosirea opozițiilor fonologice pentru dezvoltarea exprimării elevilor*, **5**, p. 443 — 445.
CONSTANTINESCU GH., *Particularitățile semantice și sintactice ale verbului* a trebui, **1**, p. 15 — 24.
CRAȘOVEANU D., *Coordonare la nivel de propoziție sau la nivel de frază?*, **4**, p. 295 — 303.
TEODORESCU ECATERINA, *Subiective opozitive*, **4**, p. 305 — 309.

ISTORIA GRAMATICII ROMÂNEȘTI

ȘTEFAN I., *Articol hotărît proclitic sau adjectiv pronominal?*, **2**, p. 117 — 120.

VOCABULAR

BUGEANU DAN, *Note etimologice și lexicale* (**magnină, malarină, manimască, maniță, matradu, mazgusi, măsai, măstăcănit, miarță, mierte-fierte, moscior** 6, p. 552—557.

BULANDRA M. și MANECA C., *Probleme de terminologie artistică (pictură)*, 6, p. 533—539.

CONSTANTINESCU ILINCA, *Sufixul englezesc* -ness *și unele observații privind redarea lui în limba română*, 1, p. 35 — 43.

DIMITRESCU FLORICA, *Observații asupra prefixoidului* -tele, 2, p. 141 — 145.

EFTIMIE M., LOVIN M., RADU L., CRISTESCU I., MANECA C., *Dicționar român grafo-fonematic de frecvență*, 4, p. 311 — 317.

FILIPAȘCU ALEXANDRU, *Păsările în graiul sătenilor din județul Bistrița-Năsăud*, 3, p. 203 — 213.

FRĂȚILĂ V., *Note etimologice și lexicale* (**azdruneá, cari-cari; care-mare; caru mamiĭ chélfed, -ă, a i se cura calea** (cuiva); **cale curată, cale albă, a (se) dezgătá, fleșí, fuscă,** pl. **fuște, a (se) mojdăí, mulgăreáță, piurá, a da rost, urnă, a se veștí**), 6, p. 541—549.

GHERGARIU L., *Note etimologice și lexicale* (**bîrcozí, cuturluí,** și **cutrul(u) í, dobiróșcă, ghilăzí, hoșpălí, mácoșă, mágă, țugărí**), 6, p. 551—552.

MANECA CONSTANT, *Tendințele evoluției elementului latin originar din lexicul limbii române*, 1, p. 25 — 34.

MAZILU DAN HORIA, *Note etimologice și lexicale* (**bazaóchi, brudiu**), 1, p. 45 — 48.

MĂRII I., *Note etimologice și lexicale* (**nitveghi** sau **mitvedi, novină, pringă, sáur**), 2, p. 147 — 148.

MĂRII I., *Note etimologice și lexicale* (**mățui, oglindeálă, oglindeá, ogrindeáuă, orbíu, orosan, orozan, orozăní, reaș fost căntă, știbă**), 3, p. 225 — 227.

NESTORESCU VIRGIL, *Note etimologice și lexicale* (**oflpt, ogîrji, ormoci**), 3, p. 224 — 225.

NIȚU RADU, *Note etimologice și lexicale* (**godác**), 6, p. 557—558.

RIZESCU I., *Note etimologice și lexicale* (**stávăr, tîrmiș**), 6, p. 549—550.

ROBCIUC I., *Note etimologice și lexicale* (**cotá, olíșcă, pieniță, șviț**), 3, p. 223 — 224.

ȚURLAN VALENTIN, *Din terminologia entopică legată de pescuit*, 3, p. 215 — 222.

URIȚESCU DORIN, *Note etimologice și lexicale* (**bístriț, -ă, clump, mițînă, pîrcum, văguí**), 1, p. 48—49.

DIALECTOLOGIE

POPESCU RADU SP., *Rostirile* pl'op, pl'ută *etc.*, 3, p. 239 — 240.

TOPONIMIE

BINDER PAVEL, *Note de toponimie* 6, p. 559—565.

FRĂȚILĂ V., *Vechimea unor toponime din centrul Transilvaniei*, 3, p. 229 — 238.

STAN IOAN-TEODOR, *Denumirile crîngurilor din comuna Sohodol (jud. Alba)*, 5, p. 447 — 451.

ONOMASTICĂ

NEIESCU ILEANA și STAN AURELIA, *Din onomastica istro-română*, 1, p. 59 — 64.

ȚÂRA VASILE, *Originea numelui topic Frij*, 1, p. 51 — 57.

FILOLOGIE

CÂNDEA V., „*Franțozii*" *în Bibliile românești din secolul al XVII-lea*, 2, p. 139 — 140.

GHEȚIE ION, *Unde s-a tradus întîia Cazanie coresiană?*, 2, p. 121 — 127.

GHEȚIE ION, *Cea mai veche atestare a cuvîntului* săpun *și raportul dintre psaltirile românești din secolul al XVI-lea*, 3, p. 247 — 251.

MAREŞ AL., *În legătură cu activitatea tipografică a diaconului Lorinţ*, 2, p. 129 — 137.
MAREŞ ALEXANDRU, *Note despre Coresi*, 3, p. 253 — 259.
MAREŞ ALEXANDRU, *O ediţie braşoveană din secolul al XVI-lea a unei cărţi veneţiene*, 6, p. 523—532.

LIMBĂ LITERARĂ ŞI STILISTICĂ

MICHĂESCU RADU, *Deschidere şi structură în* Morgenstimmung, 5, p. 453 — 460.
RĂDULESCU MARIA, *Prezentul istoric în* Istoriile domnilor Ţării Rumâneşti, 3, p. 241 — 245.
ŞTEFAN ION, *Sensurile unui termen de poetică*, 1, p. 65 — 73.

NOTE ŞI COMENTARII

AVRAM MIOARA, *Etimologia în manuale şi muzee de istorie*, 2, p. 149 — 152.
GHEŢIE ION, *Între istorie literară şi filologie. A existat „Vocea Patriotului Naţional"?* 1, p. 75 — 81.
GHEŢIE ION, *Repartiţia graiurilor dacoromâne şi o chestiune de principiu*, 2, p. 171 — 173.
GHEŢIE ION, *Un cuvînt cu înţeles obscur la Coresi*: mereit, 5, p. 463 — 464.
GRAUR AL., *Între numele proprii şi cele comune*, 5, p. 461 — 462.
GUŢU ROMALO VALERIA, *Consideraţii lexicale*, 3, p. 265 — 268.
PERVAIN IOSIF, *Teoria circulaţiei cuvintelor şi Ioan Monorai*, 3, p. 261 — 264.
POGHIRC CICERONE, *În legătură cu Hasdeu şi cu obiectivitatea ştiinţifică*, 2, p. 153 — 165.
RUSU VALERIU, *Din lexicul eminescian*, 1, p. 83 — 85.
RUSU VALERIU, *Pe marginea discuţiei despre structura dialectală a dacoromânei*, 2, p. 167 — 170.
SUCIU I. D., *În legătură cu Eftimie Murgu şi cu obiectivitatea ştiinţifică*, 5, p. 465—467.
VRABIE EMIL, *„Mălăieş în călcâieş"*, 5, p. 469 — 471.

CRONICĂ

ANGHELESCU MIRCEA, *Simpozionul de la Vîrşeţ*, 5, p. 473 — 474.
VIORICA FLOREA, *Colocviu de onomastică*, 2, p. 175 — 176.

CRITICĂ ŞI BIBLIOGRAFIE

RECENZII

BEREA-GĂGEANU ELENA: Fulvia Ciobanu, Lidia Sfîrlea, *Cum scriem, cum pronunţăm corect, Norme şi exerciţii*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1970 — 6, p. 571—573.
BRÎNCUŞ GR.: *Glosar dialectal. Oltenia*, întocmit, sub conducerea lui Boris Cazacu, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Nicolae Saramandru şi Magdalena Vulpe, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1967 — 5, p. 477 — 478.
GHIVESCU ROMEO-WOLF SIEGFRIED: Victor Vascenco, *Dicţionar de buzunar român-rus*, Bucureşti Editura ştiinţifică, 1968 — 1, p. 93 — 95.
COMBIESCU MARIANA: Dimitrie Eustatievici Braşoveanul, *Gramatica rumânească, 1757. Prima gramatică a limbii române*. Ediţie, studiu introductiv şi glosar de N. A. Ursu, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1969 — 5, p. 485 — 488.
DĂNĂILĂ I.: Mircea Seche, *Schiţă de istorie a lexicografiei române*. Vol. II. *De la 1880 pînă astăzi*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1969 — 1, p. 87 — 93.
FLOREA VIORICA: *Studii şi materiale de onomastică*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969 — 3, p. 277 — 279.

GOGA ECATERINA : Maria Manoliu-Manea, *Sistematica substitutelor din româna contemporană standard*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968 — **3**, p. 275 — 277.

HAZY ŞTEFAN : S. Ádám, *Probleme specifice ale predării limbii române în şcolile şi secţiile cu limba de predare maghiară*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1969 — **2**, p. 184 — 186.

MÎRZA CL. : Em. Vasiliu, *Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968 — **3**, p. 271 — 275.

PANĂ-DINDELEGAN GABRIELA : Valeria Guţu-Romalo, *Morfologie structurală a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968 — **2**, p. 177 — 184.

PANĂ-DINDELAGAN GABRIELA : Em. Vasiliu, Sanda Golopenţia-Eretescu, *Sintaxa transformaţională a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969 — **5**, p. 478 — 482.

PIETREANU MARICA : Tatiana Repina, *Румынский язык* (*Limba română*), Moscova — 1968 — **5**, p. 475 — 476.

TABARCEA CEZAR : *Limbaj, logică, filozofie*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, — **3**, p. 269 — 271.

TABARCEA CEZAR : *Dicţionar de expresii şi locuţiuni româneşti*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1969 — **5**, p. 482 — 485.

VINTILĂ RĂDULESCU IOANA : Academia Republicii Socialiste România, Institutul de lingvistică din Bucureşti, *Crestomaţie romanică*, întocmită sub conducerea acad. Iorgu Iordan, vol. al III-lea, *Secolele al XIX-lea — al XX-lea*, partea I, Bucureşti, 1968 — **6**, p. 567—571.

VRACIU A. : *Istoria limbii române*, vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969 — **5**, p. 489 — 498.

VULIŞICI MARIA V. : Virgiliu Dron, S. Gh. Constantinescu, *Culegere de texte literare pentru analize gramaticale. Sintaxa frazei (clasele a VII-a—IX-a)*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1969 — **6**, p. 574—575.

Bibliografia românească de lingvistică (BRL, **12**, 1969/1970), **4**, p. 319 — 421.

Cărţi şi reviste primite la redacţie, **1**, p. 97 ; **2**, p. 186 ; **3**, p. 279 ; **4**, p. 317 ; **5**, p. 499 ; **6**, p. 576.

INDICELE REVISTEI PE ANUL 1970

INDICE DE MATERII*

A

A după consoană palatală trecut la *e* în graiurile carpatice sudice 223.

ABSTRACT, ~ ele calităţii formate în engleză cu ajutorul sufixului *-ness* 35—43.

ACCENT, rolul fonologic al ~ului 445; schimbarea accentului natural al cuvîntului în rimă 68.

ACORD, ~ prin atracţie 297; greşeli de ~ gramatical 151.

ADJECTIV, ~ul pronominal demonstrativ 117—120.

ADSTRAT 104.

ADVERBIAL, sensuri ~e ale verbului *a trebui* 18.

AFIX, ~e relevante în română 180; ~ ~ul *-l* în maghiară 186.

AFRICATĂ, tratamentul ~elor *č* şi *ǧ* în dacoromână 169.

AGLUTINANT, limbi ~e 193.

ALBANEZĂ, Ioan Urban Jarník şi studiul ~ei 439—440, 441; *l* velar din ~ corespunzător lui *r* intervocalic 108, *q* şi *gj* corespunzătoare lui *č* şi *ǯ* 108, *ll* corespunzător lui *l* intervocalic 108 în română; raporturile dintre ~ şi română 106—112, 115, 158, 495—496; etimologii din turcă în ~ 218; etimologii din ~ în română 53.

ALOMORF, ~ fonetic, lexical, morfologic 178—180, 183—184.

ANALITIC, caracter ~ în gramatică şi lexic 35.

ANALIZĂ, ~a distributivă şi în constituenţi imediaţi 276; ~a gramaticală (sintaxa frazei) în şcoală 574—575; ~a stilistică a poeziei *Morgenstimmung* de Tudor Arghezi 453—460: matricea tematică şi relaţia deschidere-structură 456—458, 460, procedee stilistice 458—460.

ANALOGIE, ~a după William Dwight Whitney şi importanţa ei pentru sistem 198—199.

ANTROPONIMIC, ~e după nume de păsări în judeţul Bistriţa 203—207, 211, 213; ~e în poezia lui Coşbuc 278; toponimice derivate de la un ~ 559—565; ~e maghiare în regiunea Crişului Repede şi a oraşului Huedin 277—278; ~ce din comuna istroromână Jeián 59—53.

ANTROPONIMIE, ~ la colocviul naţional de onomastică din 10—12 octombrie a.c. 175; ~a contemporană românească 278.

APOZITIV, subiective ~e 305—309; raport ~ 309.

APOZIŢIE 306—309.

ARIE, ~ dialectală 169.

AROMÂNĂ, etimologii din latină 217, 231—232, 543, 545, 547, în ~.

ARTICOL, teoria ~ului în concepţia lui Gustave Guillaume 431—433; ~ul hotărît proclitic din graiul muntenesc cu valoare stilistică 117—120.

ASONANŢĂ, sensurile termenului de ~ 65—73; tipuri de ~e 68—69, 72.

ATOMISM, ~ul în limbă 201.

* Cifrele trimit la paginaţia în continuare a revistei; corespondenţa acestei paginaţii cu numerele este următoarea: p. 1—98=nr. 1, 99—186=nr. 2, 187—280=nr. 3, 281—422=nr. 4, 423—500=nr. 5, 501—624=nr. 6.

B

BALTICĂ, raporturile dintre ~ și română 111.

BIBLIOGRAFIE, ~a lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră de la 1 aprilie 1969 la 1 aprilie 1970 319—421.

BILINGVISM 291—293; ~ și substrat 104; ~ul slavo-român 234—238.

BULGARĂ, etimologii din turcă în ~ 218-226; etimologii din ~ în română 54—55, 224, 226, 234, 557.

C

Č, tratamentul africatei ~ în dacoromână 169.

CALC, ~uri în română după franceză 537—538, germană 210, italiană 117—120; ~uri în maghiară după română 232—236, 238.

CAZANIE, traducerea primei ~ii coresiene 121—127: localizare, versiuni, prototip.

CEHĂ, etimologii din ~ în română 54.

CIRCULAȚIE, teoria ~ei cuvintelor 154, 261—264, 465—467.

CLASĂ, ~e flexionare 180—181.

CLASIFICARE, ~a morfologică 180—183: tradițională 180, după Alf Lombard 180, după Gr. Moisil 180, după Valeria Guțu-Romalo 180—183.

COMPLEMENT, ~e selectate de verbul *a trebui* 21.

COMPUNERE, cuvinte formate cu elementele de ~ *-naut* 266—267 și *tele-* 141—145 în limba română.

COMPUS, cuvinte ~e după William Dwight Whitney 197—198.

CONCEPȚIE, ~a lingvistică a lui Lazăr Șăineanu 3—13: etimologie populară 4, semantică 4, metaforă 4—5, istoria lingvisticii românești 5—7, neogramaticii 7—9, limba ca fenomen social 8, cuvînt și noțiune 10, limbă și gîndire 11—12; ~a lingvistică a lui William Dwight Whitney 189—202: limba ca sistem de semne 190—192, elemente materiale formale 192—194, organizarea compartimentelor limbii 194—196, cuvîntul ca produs al relației 197—198, analogia 198—199, schimbările în limbă 199—200, caracterul social al limbii 200; ~a lingvistică a lui Gustave Guillaume 425—433: știința limbii 425—426, limba ca sistem 427, 431, psihosistematica 427—428, limbă și gîndire 428—430, geneza cuvîntului 428—429, rădăcina în limbile semitice 429, sistemul timpului 430, teoria articolului 431—433.

CONSTITUENT, analiza în ~ți imediați în morfologie 276.

COORDONARE, ~ la nivel de propoziție sau la nivel de frază în cazul subiectului 295—303.

CRESTOMAȚIE, ~ romanică, vol. III. Secolul al XIX-lea — al XX-lea. Buc. 1968 567—571: texte romanice dialectale 567—570, limba română literară 568—570.

CUVÎNT, ~ul ca unitate de bază a limbii după William Dwight Whiney 196; geneza ~ului după Gustave Guillaume 428—429; ~ și noțiune după Lazăr Șăineanu 10; teoria circulației ~elor 154, 261—264, 465—467.

CROATĂ, etimologii din ~ în istroromână 63, 64.

D

DACĂ, raporturile ~ei cu traca și ilira 115—116, 493; cuvinte din ~ păstrate în română 150—151, 495—496.

DACO-MOESIANĂ, vezi DACĂ.

DACOROMÂNĂ, structura dialectală a ~ei 167—170, repartiția dialectală a ~ei 171—173.

DATARE, ~a *Liturghierului românesc* tipărit de Coresi 257—259.

DEPALATALIZARE, ~a consoanelor 272.

DESCHIDERE, ~ și structură într-o poezie de Tudor Arghezi 453—460.

DESCRIPTIVISM, ~ul în limbă 201.

DIALECT, fonologia istorică a ~elor dacoromâne 271—275; Ioan Urban Jarník și ~ele sud-dunărene 439.

DIALECTAL, granițe ~e 159—160; arie ~ă 169; structura ~ă a dacoromânei 167—170 și repartiția ~ă 171—173; texte romanice ~e în Crestomația romanică, v. III 567—570; Glosar ~ Oltenia, vezi GLOSAR.

DICȚIONAR, ~e **unilingve**: ~ *de expresii și locuțiuni românești*, București, 1969 482—485: principii de selectare 482—483, delimitarea genurilor 483—484, alegerea cuvîntului-titlu 484—485, lipsa unui glosar 483; ~ român grafo-fonematic de frecvență 311—317: stabilirea inventarului de grafeme și foneme 312—313, alegerea textelor 312—313, importanța dicționarului 314—317; ~*ul limbii poetice a lui Eminescu*: sensul cuvîntului *broască* 83—85; ~e **bilingve**: ~ *de buzunar român-rus* de Victor Vascenco, (1968) 93—95: listă de cuvinte 93—94, organizare 94, definiții 94, indicarea accentului 94, cuvinte și sensuri lipsă 95.

DIFTONG, ~ii *ea*, *oa* în rimă 65, 71, 73.

DIFTONGARE, ~a lui *e* și *o* accentuați 160.

DISTRIBUTIV, analiza ~ă în morfologie 276.

DISTRIBUȚIE, ~a complementară în fonologie 273.

DUBLET, ~e lexicale în engleză 42.

E

EDIȚIE, ~a Dimitrie Eustatievici Brașoveanul, *Gramatica rumânească* (1757) de N. A. Ursu (1969) 485—488.

ELEMENT, ~ul radical și ~ul formativ după William Dwight Whitney 197; ~ul de compunere *-naut* 266—267 și *tele-* în limba română 141—145.

ELIPSĂ, ~a predicatului 298—303.

ENGLEZĂ, abstractele calității formate în ~ cu ajutorul sufixului *-ness* 35—43; sufixul de infinitiv *-an* în ~ 199; formarea pluralului în ~ cu elementul *-s* 198; dublete lexicale în ~ 42; etimologii din greacă în ~ 196.

EPITET, valoarea stilistică a ~ului 244.

ETIMOLOGIE, ~a în manuale 148—151 și muzee de istorie 151—152; ~ a populară în română 4; cuvinte de origine onomatopeică 210; ~ii nesigure sau necunoscute în română 108, 111, 151, 554; ~ii din turcă în albaneză 218; ~ii din latină în aromână 217, 231—232, 543, 545, 547; ~ii din turcă în bulgară 218, 226; ~ii din greacă în engleză 196; ~ii din croată 63, 64, germană 61, italiană 60, 61, 63—64, sîrbo-croată 60 în istroromână; ~ii din latină în meglenoromână 217; ~ii din albaneză 53, bulgară 54—55, 224—226, 234, 557, cehă 54, franceză 65, 150, 152, 266—267, 534—538, 544, de origine germanică 110, din germană 48, 52, 56, 209, 224, 536, 551—552, 560—561, greacă 110, 221, 266, 549—550, italiană 535, latină 45, 53, 56, 108, 110, 149, 209, 211, 217, 220, 230—232, 237—238, 263—264, 463, 473, 534—535, 541—545, 547—549, 555, maghiară 52, 55—56, 125, 209, 219, 551—552, 555—556, 560—561, 563—564, polonă 45, 52, rusă 45, 47, 219, 220—222, 553—554, sîrbo-croată 46—49, 54, 557, slavă 45—46, 54—57, 123, 150—151, 211, 220, 222, 225, 233—237, 264, 279, 562, slovacă 54, slovenă 553, traco-dacă 561, turcă 110, 215—216, 218—220, 554, 561, ucraineană 46—47, 54, 124, 219, 223, 555 în română; ~ii din franceză 553 și germană 553 în rusă; ~ii din română în săsească 48; ~ii din română în sîrbo-croată 473; ~ii din italiană în slovenă 553.

ETIMOLOGISM, ~ul și latinismul după Timotei Cipariu 508—514.

EVANGHELIAR, ~ul de la Petersburg 254.

EXPRIMARE, greșeli de ~ într-un manual școlar 150.

F

FILIGRAN, ~ele folosite în datarea Liturghierului românesc tipărit de Coresi 257—259; ~ele folosite în stabilirea paternității unui Slujbelnic slavon din 1569 523, 525.

FLEXIONAR, limbi ~e 193; clase ~e 181.
FLEXIUNE, ~ regulată şi aberantă 183; ~ verbală şi nominală 183.
FONEM, ~ul după William Dwight Whitney 195; ~ele limbii române 312—313.
FONETIC, schimbări ~e 274—275; lege ~ă 156; aspectul ~ al cuvintelor de origine slavă din română 157; particularităţi ~e moldoveneşti în rima eminesciană 70—71.
FONETISM, ~e croate ale unor prenume istroromâne de origine italiană 60—61.
FONOLOGIC, rolul ~ al accentului 445; folosirea opoziţiilor ~e pentru dezvoltarea exprimării elevilor 443—445.
FONOLOGIE, ~a istorică a dialectelor dacoromâne 271—275: cronologia regulilor în limbă 272, palatalizare şi depalatalizare 272—273, fonem şi sunet 273, diftongare, monoftongare şi metafonie 273, formularea unor reguli 273—274, schimbări fonetice 274—275.
FORMAL, limbi ~e 193; aspecte ~e şi formalizate ale limbii 269—271.
FORMALIZARE 270.
FORMALIZAT, aspecte formale şi ~e ale limbii 269—271.
FORMATIV, element radical şi ~ după William Dwight Whitney 197.
FRANCEZĂ, etimologii din ~ în română 65, 150, 152, 266—267, 534—538, 544 şi rusă 553; calcuri din ~ în română 537—538.
FRECVENŢĂ, dicţionar român grafo-fonematic de ~ 311—317.

G

Ğ, tratamentul africatei ~ în dacoromână 169.
GENITIV-DATIV, ~ul numelor proprii în istroromână 62—63.
GEOGRAFIE, ~a lingvistică 157, 159.
GERMANIC, elemente ~e în română 110.
GERMANĂ, etimologii din ~ în istroromână 61 şi română 48, 52, 56, 209, 224, 536, 551—552, 560—561; calcuri din ~ în română 210.
GÎNDIRE, limbă şi ~ după Lazăr Şăineanu 11—12 şi după Gustave Guillaume 428.
GLOSAR, ~ dialectal Oltenia, Bucureşti, 1967 477—478: structura articolelor 477, transcriere fonetică 478.
GRADAŢIE, ~a ca procedeu stilistic la Tudor Arghezi 458—459.
GRAFEM, ~ele limbii române 312—313.
GRAI, repartiţia ~urilor dacoromâne 171—173.
GRAMATICAL, transfer ~ paradigmatic 242, 244; analiza ~ă în şcoală (sintaxa frazei) 574—575.
GRAMATICĂ, raporturile ~ii cu logica după Lazăr Şăineanu 9—12; ~a lui Dimitrie Eustatievici Braşoveanul 485—488; ~a limbii române contemporane 475—476.
GREACĂ, etimologii din ~ în engleză 196 şi română 110, 221, 266, 549—550.

H

HIDRONIM, ~e de origine autohtonă 497 şi germană 560—562.
HIPOCORISTIC, nume de botez ~e în graiul istroromânilor din comuna Jeiăn 61.

I

ILIRĂ, raporturile ~ei cu traca 113, 161; ~a ca element de substrat al românei 113—115, 157—158, 493—497.
IMPERFECT, valoarea stilistică a ~ului 243.
INFINITIV, ~ul lung la Ion Heliade-Rădulescu 119.
INTERACŢIUNE, ~ între limbi, între sisteme lingvistice 104.
INTERFERENŢĂ, ~a sistemelor lingvistice după William Dwight Whitney 200.
INVERSIUNE, ~a subiectului cu valoare stilistică 243—244.
ISTORIE, ~*a limbii române*, vol. II, Bucureşti, 1969, 489—498; A. *latina dunăreană* 490—492, B. *româna comună* 492—493, C. *influenţe* 493—498.

ISTORISM, ~ul în limbă 201.

ISTROROMÂNĂ, restrictivul trecut și prezent în ~ 226—227; onomastică ~ă 59—64; fonetisme croate în ~ 60, 61; etimologii din croată 63—64, germană 60—61, 63—64, italiană 60—61, 63—64, sîrbo-croată 60 în ~.

ITALIANĂ, etimologii din ~ în istroromână 60—61, 63—64, română 535 și slovenă 553; calcuri după ~ în română 210.

IZOMORFISM, ~ structural între sisteme lingvistice variate 271—272.

Î

ÎMPRUMUT, ~ul ca mijloc de îmbogățire a limbilor după William Dwight Whitney 200; ~ul lexical în română, vezi ETIMOLOGIE.

L

L palatalizat în unele graiuri dacoromâne 240.

LATIN, elementul ~ originar din lexicul limbii române 25—34, 149, 151; modelul ~ al declinării unor substantive neologice din a doua jumătate a sec. al XIX-lea 515—521.

LATINĂ, ~a dunăreană 490—492; cuvinte din ~ în meglenoromână 217, română 25—34, 45, 53, 56, 108, 110, 149, 209, 211, 217, 220, 230—232, 237—238, 263—264, 463, 473, 534—535, 541—545, 547—549, 555.

LATINISM, etimologismul și ~ul după Timotei Cipariu 508—514.

LEGE, ~ fonetică după B. P. Hasdeu 156.

LEXIC, elementul latin originar din ~ul românei 25—34; note de ~ eminescian 83—85.

LEXICAL, cuib ~ 89; dublete ~e în engleză 42.

LEXICOGRAFIE, *Schiță de istorie a ~ei române* de Mircea Seche, vol. II, București, 1969 87—93.

LIMBĂ, știința ~ii după G. Guillaume 425—426 și după B. P. Hasdeu 157; ~a ca sistem după William Dwight Whitney 190—192, 199—200; cultivarea ~ii 571—573; ~i formale 193, mixte 200, naturale și artificiale 269—271, mature și imature 290—292, monosilabice, aglutinante și flexionare 193; **~a română literară** în *Crestomația romanică* 568—570; *~a scriitorului*: *Istoriile domnilor Țării Rumânești*: structura gramaticală cu valoare stilistică 241—245; Mihail Eminescu: asonanța 68—72; Tudor Arghezi: deschidere și structură în *Morgenstimmung* 453—460.

LINGVISTICĂ, termenul de ~ după B. P. Hasdeu 157; ~a de poziție după Gustave Guillaume 427; ~a matematică, structurală și aplicată 270; raportul dintre ~, logică și filozofie 271.

LITUANIANĂ, raporturi între ~ și română 115.

LITURGHIER, datarea ~ului românesc tipărit de Coresi 257—259.

LOGICĂ, raporturile gramaticii cu ~ după Lazăr Șăineanu 9—12; raportul dintre lingvistică ~ și filozofie 271.

M

MAGHIARĂ, probleme ale predării limbii române în școlile și secțiile cu limba de predare ~ 184—186; etimologii din ~ în română 52, 55—56, 125, 209, 212, 279, 551—552, 555—556, 560—561, 563—564.

MAGHIARISM, ~e într-o variantă ucraineană a Cazaniei 125—126.

MEDIALIZARE, ~a timbrului vocalelor 272.

MEGLENOROMÂNĂ, cuvinte din latină în ~ 217.

METAFORĂ, ~a după Lazăr Șăineanu 4—5, 12.

METATEZĂ, ~a lui *mr* în *rm* în română 225.

MONOSILABIC, limbi ~e 193.

MORFOLOGIE, ~a structurală a limbii române 176—184: etapele descrierii 179—180 și clasificarea morfologică 180—183.

N

NEOGRAMATIC, ~ii 7–9.
NEOLOGISM, declinarea unor ~e în scrieri din a doua jumătate a sec. al XIX-lea 515–521.
NOȚIUNE, cuvînt și ~ după Lazăr Șăineanu 10.
NUME, ~ proprii și comune 277, 461–462; ~de păsări în graiul din județul Bistrița-Năsăud 203–213; ~ de animale domestice în graiul istroromânilor din comuna Jeiăn 63–64.

O

Ŏ corespunzător lui ~ din latină în scrierile lui Ion Heliade-Rădulescu 515.
OMOFONIE 300, în rimă 66, 69.
OMONIMIE, ~ii specifice 180, 183; ~a în stilul științific 265.
ONOMASTICĂ, colocviul național de ~ din 10–12 octombrie 1970 175–176; sfera și locul ~ii în lingvistică 277; ~ istroromână 59–64.
ONOMATOPEE, nume de păsări care au la bază o ~210.
OPOZIȚIE, ~iile fonologice în dezvoltarea exprimării elevilor 443–445.
ORNITOAPELATIV, ~e din județul Bistrița-Năsăud 203–213.
ORONIM, ~e formate din antroponime în Carpații românești 278.
ORTOEPIE 571–573.
ORTOGRAFIE 151, 571–573; ~a în concepția lui Timotei Cipariu 504, 506–512.

P

PALATALIZARE 272–273; ~a labialelor 160; ~a lui *l* într-un grup consonantic în unele graiuri dacoromâne 239–240.
PARADIGMATIC, tipuri ~e: declinări și conjugări 181.
PARAFRAZARE, redarea prin ~ a unor termeni englezești în limba română 36, 40–41.
PARALEXEM, ~e sau sintagme denominative 537–538.
PLURAL, ~ul cu *-s* în engleză 198.
PLURILINGVISM 291.
POETICĂ, sensurile unui termen de ~: asonanța 65–73.
POLISEMIE, ~a în stilul științific 265.
POLONĂ, etimologii din ~ în română 45, 52.
PORECLĂ, ~a-metaforă 278.
POZIȚIE, ~a în sistem după Gustave Guillaume 427.
PREDICAT, ~ logic și gramatical 10; elipsa ~ului 298–303.
PREFIX, cuvinte formate cu ~ele *dez-* 544, *po-* (*pă-*), *to-* (*tă-*), *z-* 497 în română.
PREFIXOID, ~ele *tele-* 141–145, *auto-*, *foto-*, *moto-* 141 în română.
PREZENT, ~ul istoric în *Istoriile domnilor Țării Românești* 241–245.
PRONUNȚARE, particularități de ~ în rimă 68.
PROPOZIȚIE, ~a ca unitate a limbii după Lazăr Șăineanu 12; ~ii subordonate selectate de verbul *a trebui* 22.
PROTOALBANEZĂ 158.
PSALTIRE, raportul dintre ~ile românești din secolul al XVI-lea, cronologie și filiație 247–251.
PSEUDOPREFIX, vezi PREFIXOID.
PSIHO-SISTEMATICĂ, ~a după Gustave Guillaume 427–428, 432–433.
PSIHOLINGVISTICĂ 291; William Dwight Whitney ca precursor al ~ii 201.

R

RADICAL, element ~ și formativ 197.
RĂDĂCINĂ, ~a în limbile semitice 429.
RECONSTRUCȚIE, ~ a la B. P. Hasdeu 157.
REDUCȚIE, ~a variantelor în fonologie 273.
REPARTIȚIE, ~a graiurilor dacoromâne 171–173.
RESTRICTIV, ~ul trecut și prezent în graiurile istroromâne 226–227.
RIMĂ, denumirea unor tipuri de ~ 65–69, 71–73.

ROMANIC, *Crestomaţie* ~ă, vol. III, Secolele al XIX-lea—al XX-lea, Bucureşti 1968 567—571: texte dialectale 567—570, limba română literară 568—570.

ROMÂNĂ, limba ~ în concepţia lui Timotei Cipariu 503—514: origine 504, 507—509, unificare şi cultivare 504—514, ortografie 504, 506—512, slavonisme 505, 507, etimologism şi latinism 508—514; Ioan Urban Jarník şi limba ~: limba populară 436, vocabularul 437—438, raporturile slavo-române 440; probleme ale predării limbii ~e în şcolile şi secţiile cu limba de predare maghiară 184—186; ~a comună 492—493; substratul 101—116, 493—497, comun cu albaneza 106—112, 115, 158, 495—496; elemente din iliră 113—114, 157—158, 493—497; raporturile cu baltica 111 şi lituaniana 115; limba ~ literară vezi LIMBĂ; cuvinte din diferite limbi în ~ vezi ETIMOLOGIE; cuvinte din ~ în săsească 48 şi sîrbo-croată 473.

ROTACISM, fenomene de ~ într-o copie a Cazaniei lui Coresi 121—122.

RUS, *Dicţionar de buzunar român-~* vezi DICŢIONAR.

RUSĂ, etimologii din franceză 553 şi germană 553 în ~; etimologii din ~ în română 45, 47, 219—222, 553—554.

S

SĂSEASCĂ, etimologii din română în ~ 48.

SEMANTIC, identitate, restrîngere, extensiune şi deviere ~ă în evoluţia de la latină la română 30—32, 34; particularităţi ~e ale verbului *a trebui* 15—18, 22—24.

SEMANTICĂ, ~a după Lazăr Şăineanu; ~lingvistică 269 şi ~ logică 269—271; ~ transformaţională 270.

SEMIOLOGIE 285.

SEMITIC, rădăcina în limbile ~e 429.

SEMN, ~ul lingvistic convenţional şi arbitrar 190—192; ~ul zero 193.

SIMBOL, ~ul ca procedeu stilistic la Tudor Arghezi 459.

SIMPOZION, ~ul internaţional dedicat relaţiilor iugoslavo-române (Vîrşeţ, 22—23 mai 1970) 473—474: dialectologie şi influenţe reciproce.

SINONIM, ~e perfecte şi parţiale în stilul ştiinţific 265—268.

SINONIMIE, ~a în stilul ştiinţific 265—268; ~a ca procedeu stilistic la Tudor Arghezi 458.

SINTACTIC, particularităţi ~e ale verbului *a trebui* 19—24.

SINTAGMĂ, ~e denominative sau paralexeme 537—538.

SINTAXĂ, ~a transformaţională a limbii române 478—482; ~a frazei în şcoală 574—575.

SISTEM, limba ca ~ de semne 270—271; ~ul fonologic 194—195 şi ~ul sensurilor 194—196; ~ul limbii după William Dwight Whitney 190—192, 199—200 şi Gustave Guillaume 426, 431.

SÎRBO-CROATĂ etimologii din română în ~ 473; etimologii din ~ în istroromână 60 şi română 46—49, 54, 557.

SLAVĂ, influenţa ~ei în fonetica dialectelor dacoromânei 273; etimologii din ~ în română 45—46, 54—57, 123, 150—151, 211, 220, 222, 225, 233—237, 264, 279, 562.

SLAVONISM, ~ele în concepţia lui Timotei Cipariu 505, 507.

SLOVACĂ, etimologii din ~ în română 54.

SLOVENĂ, etimologii din italiană în ~ 553; etimologii din ~ în română 553.

SLUJBELNIC, ~ul slavon din 1569: filigrane, decoraţii, litere 523—532.

SOCIOLINGVISTICĂ, probleme actuale ale ~ii 283—293: studii sincronice 287—288 şi diacronice 288—289, studii interesînd o singură comunitate lingvistică 289—291 sau mai multe 291—293.

SOCIOLOGISM, William Dwight Whitney şi ~ul în lingvistică 200.

SOCIOSEMIOLOGIE 284.

STILISTIC, valoarea ~ă a prezentului istoric 241—245, a inversiunii subiectului 243—244, a imperfectului 243 în *Istoriile domnilor Ţării Rumâneşti*; valoarea ~ă a articolului proclitic din

graiul muntenesc 117—120; analiza ~ă a poeziei *Morgenstimmung* de Tudor Arghezi 453—460: matricea tematică și relația deschidere-structură 456—458, 460, procedee ~e (sinonimia, gradația, simbolul și sugestia) 458—460.

STRUCTURAL, morfologie ~ă a limbii române 176—184.

STRUCTURALISM, ~ul și substratul 103.

STRUCTURĂ, deschidere și ~ într-o poezie de Tudor Arghezi 453—460; ~a dialectală a dacoromânei 167—170.

SUBDIALECT 169.

SUBIECT, ~ logic și gramatical 10; ~ multiplu 296—303; ~ul selectat de verbul *a trebui* 20—21; inversiunea ~ului cu valoare stilistică 243—244.

SUBIECTIVĂ, ~a apozitivă 305—309.

SUBSTANTIV, declinarea unor ~e neologice după model latin în scrieri din a doua jumătate a sec. al XIX-lea 515—521.

SUBSTITUT, sistematica ~elor din româna contemporană standard 275—277.

SUBSTRAT, ~ul în graiurile creole 292; ~ul românei 101—116, 150—151, 231, 493—498; ~ul comun cu albaneza 106—112, 115, 158, 495—496; ~ul după Densusianu 157—158.

SUFIX, cuvinte formate cu ~ele *-an* 199 și *-ness* 35—43 în engleză; cuvinte formate cu ~ul *-erez* în franceză 546; cuvinte formate cu ~ele *-ĉ* 63, *-it'* 61, *-iţa* 61, *-l'i* 63, *-ţi* 63 în istroromână; cuvinte formate cu ~ul *-d* în maghiară 564, cuvinte formate cu ~ele *-ac* 497, 557, *-an(i)* 451, *-andru* 497, *-aș* 152, *-ăni* 497, *-ăreață* 546, *-cel* 556, *-ean* 233, 451, *-el* 230, 237, *-esc*, *-eș* (*-aș*, *-oș*), *-ește* 497, *-ești* 450, *-i* 546, *-ic* 557, *-ie* 123, *-ină* 49, 237, *-ior* 557, *-iţa* 661, *-ârlă* 497, *-li*, *-lui* 551, *-man*, *-oane*, *-(o)ma* 497, *-oș* 552, *-ui* 546, *-unț(ă)*, *-(u)ș(ă)*, *-z(ă)* 497; cuvinte formate cu ~ul *-ac* în sîrbo-croată 558.

SUPERSTRAT 104, 114.

SUGESTIE, ~a ca procedeu stilistic la Tudor Arghezi 459—460.

SUPRANUME, ~ în graiul istroromânilor din comuna Jeiăn 62—63; vezi și PORECLĂ.

Ș

Š românesc corespunzător ucraineanului č 223.

T

TAUTOLOGIE, ~ii toponimice 278—279.

TEORIE, ~ile asupra limbii văzute de pe poziții filozofice 269—271; ~a circulației cuvintelor 154, 261—267; ~a uniunii lingvistice balcanice.

TERMEN, sensurile unui ~ de poetică: asonanța 65—73; ~i pentru noțiunea de *francez* în bibliile românești din secolul al XVII-lea 139—140.

TERMINAȚIE, ~a latină *-io*, *-ionis* > rom. *-ie*, *-iune*, fr. *-ion*, it. *-ione* 515.

TERMINOLOGIE, ~a artistică (pictură) 533—539: împrumuturi 534—537, formații paralexematice calchiate sau formate pe teren românesc 537—539, tendințe inovatoare 539, ortografiere 539; ~a entopică legată de pescuit 215—222.

TETRAEVANGHEL, ~ul slavon tipărit în 1579 de diacul Lorinz 129—137.

TIMP, sistemul ~ului în concepția lui Gustave Guillaume 430.

TOPONIMIC, ~e oficiale și populare 279; ~e de origine autohtonă 497, latină 229—238, slavă 51—57, 229—238 și maghiară 279; ~e derivate de la un antroponimic 559—565; ~e având la bază terminologia entopică legată de pescuit 215—218, 220, 222; ~e din județul Bistrița-Năsăud după nume de păsări 203—207, 211—213; ~e în Munții Apuseni: denumirea crîngurilor din comuna Sohodol (jud. Alba) 447—451.

TOPONIMIE, ~a la colocviul național de onomastică din 10—12 octombrie 1970 175.

TRACĂ, raporturile ~ei cu ilira 113, 161; ~a ca element de substrat al românei 114—115, 493—497.

TRADUCERE, localizarea ~ii primei Cazanii coresiene 121—127.

TRANSFER, ~ gramatical paradigmatic 242, 244.

TRANSFORMAȚIONAL, semantică ~ă 270; sintaxa ~ă a limbii române 478–482.
TURCĂ, etimologii din ~ în bulgară 218, 226 și română 110, 215–216, 218–220, 554, 561.

U

U, grafii cu ~ final 76–77.
UCRAINEANĂ, etimologii din ~ în română 46–47, 54, 124, 219, 223, 255.

V

VARIANTĂ, reducția ~elor în fonologie 273.
VERB, particularități semantice și sintactice ale ~ului *a trebui* 15–24.
VOCABULAR, Ioan Urban Jarník și studiul ~ului 437–438.

INDICE DE AUTORI

A

Aaron, F. 66
Ádám, S. [184–186]
Adamescu, Gh. 90, 91
Alboteanu, Ion 486
Aldescu, Paul 443–445
Alecsandri, Vasile 67
Alexandrescu, Sorin 459
Alexi, Teohar 555
Alexics, G. 127
Almaș, Dumitru [149–152]
Anghelescu, Mircea 473–474
Anghelescu, Nadia 425–433
Antipa, Gr. 216, 219, 220, 222
Antkowski, Ferdynand 490
Apolzan, Lucia 449
Apreotesei, Cezar 41, 473
Ardeleanu, V. [279]
Aristia, C. 118
Arvinte, V. 176, 217, 221, 551
Asachi, Gh. 119
Asan, Finuța 20
Ascoli, G. 9, 154, 160
Atanasov, P. 253, 255
Avram, Andrei 72, 250, [489–498]
Avram, Mioara 149–152, 295, 306, [489–498], 510, 512, 568

B

Bailly, A. 550
Baké, Géza 563
Bally, Charles 284
Bantaș, Andrei 92
Barabás, S. 562
Barcianu-Pop, Sab. 555
Barić, H. 101
Barițiu, G. 467, 503, 504, 509, 510
Baronzi, G. 165
Barthes, Roland 191, 285
Bartlett, D. 291
Bartlett, John 483
Basilius, Harold 288
Bastide, R. 265
Băceseu, Mihai C. 203–207, 208, 209, 210, 212, 213
Băjenică, V. 175
Bălan, Ioan 248
Bărbulescu, Ilie 532
Bărnuțiu, Simion 509

Cifrele tipărite cu caractere **aldine** drepte trimit la autori de articole publicate în revistă în anul 1970; cifrele puse în paranteze drepte indică autori recenzați sau discutați în articole speciale în revistă; celelalte cifre trimit la autori citați.

Beardsley, M. 459
Beldescu, G. 15, 23
Benveniste, E. 285, 288
Berar, M. 93
Berea-Găgeanu, Elena 571–573
Berg, I. 92
Bergson, Henri 286
Berlizov, A. A. 219
Berneker, Erich 54, 219, 553
Bernstein, Arnold 287
Bianu, Ion 66, 523
Bianu, V. 224
Binder, Pavel 129, 131, 132, 256, 257, 258, 550–565
Binder, Ştefan 48
Bizerea, M. 562
Bîrlea, I. 562
Birseanu, A. 436, 437, 440
Blédy, G. 184
Bloomfield, L. 285
Blücher, Gebhard 131, 132, 134, 254, 257, 258, 523, 525
Boboc, Alexandru [269–271]
Bódog, Milleker 563, 564
Bogdan, Ioan 255, 256
Bogdán, István 132
Bogdan, Mihail 92
Bogdan-Duică, G. 509, 510
Boiocan, Gh. 179, [489–498]
Bonald, Louis 11
Bonnard, H. 427
Boole, George 270–271
Bopp, Fr. 199
Bordeianu, M. 221, 551
Borza, Al. 92, 249
Bozac, Ileana 447, 449, 450
Brandza, D. 249
Bratcov, I. 216
Brăescu, I. 93
Brăiloiu, Constantin 66
Bréal, M. 156
Brîncuş, Gr. 101, 105, 106, 107, 108, 109, 477–478, 494, 495
Broch, Olaf 273
Bröndal, Viggo 103, 200
Brown, Roger 288
Brugmann, Karl 9
Budai-Deleanu, Ion 4, 546
Bugeanu, Dan 552–557
Bulandra, M. 533–539
Bulgăr, Gh. 20, 184
Buturas, Ath. 550
Buyssens, Eric 284
Buzilă, Ştefan 204–207, 209
Byck, J. 19, 165

C

Cabej, Eq. 101
Candrea, I. A. 16, 17, 18, 45, 47, 53, 54, 55, 84, 88, 90, 91, 147, 216, 220, 247, 250, 251, 544, 549, 555
Cantemir, Dimitrie 208
Cantemir, Traian 59, 541
Capidan, Th. 15, 89, 101, 164, 231, 261
Caracostea, D. 72, 73
Caragiu-Marioţeanu, Matilda [489–498], 568
Carnap, Rudolf 271
Cazacu, B. 69, 168, 172, 227, 262, 454, [477–478], [489–498], 573
Cândea, V. 139–140
Chelaru, Valentin 474
Chirilov, P. 175
Chirokov, O. S. 15
Chiţimia, I. C. 154, 474
Chivescu, Romeo 93–95
Chomski, Noam 270, 273, 274, 479, 480, 481
Ciauşanu, G. F. 557
Cihac, A. 16, 17, 47, 48, 87, 154, 156, 261
Ciobanu, Fulvia [571–573]
Cioculescu, Şerban 72, 244, 453, 454, 455
Ciorănescu, Alexandru 26, 553
Cioroianu, Şt. 563
Cipariu, Timotei 67, 69, 122, [503–514]
Codreseu, Th. 92
Cohen, Marcel 285
Coja, I. 23
Coman, Petru 204–205, 209, 553
Combiescu, Mariana 485–488
Conea, I. 217
Constantinescu, Gh. 15–24, 15
Constantinescu, Ilinca 35–43
Constantinescu, N. A. 220, 230, 234, 550, 561, 563
Constantinescu, S. Gh. [574–575]
Coresi 248, 249, [253–259], [463–464], 523–532
Coresi, Şerban 247, 523, 525, 530, 532

Corlăteanu, N. G. 93
Costin, Lucian 48, 49, 554
Costin, Miron 487
Cota, V. 165
Coteanu, I. 56, 433, 460, [489–498], 503, 507, 568
Courtenay, Baudouin de 156, 189
Crașoveanu, D. 20, **295–303**
Creangă, Ion [469–470]
Cresswel, Robert 285
Cristescu, I. **311–317**
Cristureanu, Al. 176, [278]
Croce, B. 286
Csák, László 87, 176
Curtius, Georg 156, 198

D

Daf', Vl.d m'r 47, 219, 220
Dam', Fr. 88, 92, 477, 555
Dan, Ilie 492
Dargo, Reșad Nuri 216
Darbelnet, J. 291
Darmesteter, Arsène 4, 5
Dauzat, A. 231
Dănăilă, I. **87–93, 319–421**
Dănescu, Gr. 216
Deanović, Mirko 48
Dečev, D. 101
Delescu, Iulian 217
Demény, L. 131, 136, 137, 254, 257, 531
Demetrescu-Oprea, B. 217
Denis, A. 288
Densușianu, Ovid 16, 70, 90, 114, 157, 163, 164, 217, 220, 221, 230, 231, 250, 261, 462, 512
Depărățeanu, Alexandru 117, 520
Derey, Louis 288
Devoto, Giacomo 112
Diaconovici-Loga, C. 488
Diez, Fr. 158, 159
Dimitrescu, Florica **141–145**, 482
Dimitriu, C. 20, 306
D.K. 76
Donat, I. 55, 229
Dosoftei 66, 487
Dragomir, Silviu 236
Dragomirescu, Gh. N. 17, 18, 20, 574
Dragomirescu, Mihail 68, 71
Drașoveanu, D. D. 24, 574
Drăganu, Nicolae 52, 56, 89, 211, 229, 230, 233, 235, 236, 237, 238
Drimba, Vladimir 122, [489–498]
Dron, Virgiliu [574–575]
Dubois, J. 145
Dumézil 248
Dumistrăcel, Stelian 240
Dumitrașcu, P. 20, 574
Dumitru, G. I. 220
Duridanov, Ivan 101, 111

E

Eco, Umberto 454, 460
Eftimie, M. **311–317**
Elwert, Th. 291
Eminescu, M. 118
Eneseu, Gheorghe [269–271]
Epstein, A. L. 288
Erasmus 482
Erbiceanu, C. 486
Ernout, A. 155, 491, 550
Eustatievici-Brașoveanul, Dimitrie [485–488]
Evolceanu, D. 89
Evseev, I. 545

F

Fassel, Luminița 492
Fekete-Nagy, A. 560
Filimon, Nicolae 520
Filip, Emil 473
Filipașcu, Alexandru **202–213**
Firu, P. 93
Fischer, I. 87, 105, 112, [489–498]
Fishman, Joshua 287, 288
Flora, Radu 473, 474
Florea, Viorica **175–176, 277–279**, 307
Fochi, Adrian 69
Focșeneanu, Eleodor 92
Fodor, J. A. 270
Fotescu, Eleonora [149–152]
Frake, Charles 288
Frățilă, V. **229–238, 541–549**
Frege, Gottlob 270–271
Frei, Henri 284

Freud, S. 288
Frigyes, Pesty 559, 564
Frîncu, C. 491

G

Gabinskij, M. A. 106, 108, 111, 493
Gabrea, Maria 18, 309
Gage, W. 291
Gáldi, L. 72, 560
Galliot, M. 289
Gardiner, Alan 277
Garvin, Paul 288
Gaster, M. 438
Gazier, A. 91
Gălăbov, Ivan 492
Găvăneseu, Eduard I. 264
Geertz, Clifford 288
Georgiev, Vl. 101, 104, 105, 106, 110, 113, 160, 490, 493, 494
B. Gergely, Piroska [277]
Gerov, N. 224, 225, 226, 553
Ghelase, Gh. I. 216
Ghergariu, Leontin 306, **551–552**
Gheţie, I. 555
Gheţie, Ion **75–81**, **121–127**, [167–170], **171–173**, **247–251**, 254, 255, **463–464**, 487, 506, 508, 512, 516
Ghiculete, Galina [477–478]
Ghinescu, Fl. 15
Gilliéron, J. 155, 160, 167
Gilman, Albert 288
Gindin, L. A. 111
Giosu, Ştefan 87
Giuglea, George 101, 204–207, 229, 545, 548
Giurescu, C. C. 220
Gîlcescu, T. 239, 240
Godel, R. 190, 200
Goga, Ecaterina **275–277**
Goldenberg, S. 131
Goldştein-Bîrlad, S. 165
Golescu, D. 6
Golescu, Iordache 249, 482
Golopenţia-Eretescu, Sanda [478–482]
Grammont, Maurice 66
Grandgent, C. H. 273
Grapini, Pamfil 204–207
Grasserie, Raoul de la 9
Graur, Al. 4, 7, 8, 11, 12, 18, 19, 20, 23, 87, 101, 103, 106, 114, 153, 163, 164, 179, 241, 266, 312, 433, **461–462**, 465, [489–498], 550, 556, 557
Grecu, Doina 175, 226
Grecu, Victor V. **503–514**
Gregorian, Mihail 238
Grigorescu, Mioara 571
Grimm 5, 6, 156
Griţenco, I.D. 218
Gröber, G. 158, 159
Groza, Maria [278]
Guillaume, Gustave 290, [426–433]
Guillermou, A. 15, 18, 23
Guiraud, Pierre 312
Gumperz, J. 291
Guţu, Gh. 92
Guţu-Romalo, Valeria 16, 17, 18, 20, 23, 36, [176–184], **265–268**, 275, 306
Györffy, György 560

H

Haas, O. 115
Hall, R. A. 292
Halle, Morris 272, 274
Hanse, J. 291
Hasdeu, B. P. 3, 5, 7, 101, 106, 107, 109, [153–165], 195, 261, 311, [465–467], 496
Haugen, E. 291
Havers, W. 288
Hazy, Ştefan 18, 20, 21, **184–186**
Heliade-Rădulescu, Ion 5, 6, 67, 72, 118, 119, 120, 505, 506, 512, 515, 516, 517, 518
Hépitès 554
Herczeg, G. 242
Hervay, Ferenc 131, 132, 134, 256, 525
Hill, G. 66
Hitchins, Keith 509
Hockett, Ch. F. 273, 275
Hodiş, O. 306, 307
Hodoş, Nerva 523
Hoijer 285
Hollyman, K. J. 292
Homorodean, Mircea 175, 231, [278–279], 543

Horedt, K. 235
Hričenco, B. D. 46, 47, 49, 54, 223
Hristea, Theodor 117, 573
Hubschmid, J. 101
Humboldt, W. von 189, 286
Hutt, Clelia 284
Huttmann, Arnold 129, 131, 132, 256, 257, 258

I

Iana, A. 54
Iancu, V. [278]
Ibrăileanu, G. 69, 70
Ibrovac, M. 474
Iliescu, Maria [489–498], 568
Imbs, P. 241, 243
Ionașcu, Al. 155, 465
Ionescu, G. 561
Ionescu, I. D. 239
Ionescu-Gion, I. 67
Iordan, Iorgu 16, 18, 20, 53, 54, 55, 56, 57, 68, 70, 89, 101, 103, 108, 109, 115, 141, 142, 145, 148, [153–165], 220, 230, 232, 233, 236, 238, 261, 275, 279, 297, 301, 308, [489–498], 542, 543, 559, 560, [567–571]
Iorga, Nicolae 127, 134, 135, 136, 154, 161, 258, 486, 531, 562
Isbășescu, Mihai [489–498]
Istrate, G. 221, [489–498]
Istrati, N. 237
Ivăneseu, G. 56, 101, 231, 515, 516
Ivić, P. 474

J

Jagić, V. 248
Jakó, S. 129, 130, 132
Jakobson, Roman 272, 273, 274, 275, 286, 291, 483
Janitsek, E. 52, 175, [279]
Jarník, Ioan Urban [435–441], 482
Jaudel, Janine 291
Želechovśkyj, Je. 46, 223
Jespersen, O. 190
Jivcovici, M. 474
Jones, R. 291
Jović, Dušan 473, 474
Jud, Jakob 155

K

Kadlek, K. 440
Kahane, Henry 215
Kahane, Renée 215
Katz, J. J. 270
Kélékian, Diran 216, 218, 219
Kelemen, Béla 176
Kis, Emese [278]
Kisch, G. 560
Klein vezi Micu, Samuil
Klykov, A. A. 218, 222
Kniezsa, Șt. 561
Kogălniceanu, M. 155
Kopitar, B. 154
Kradžalov, D. 237
Křepinsky, M. 15, 435, 437
Kruševski, N. 156
Kuhn, Alwin 161
Kukenheim, L. 201

L

Lacea, C. 89
Lambrior, A. 515
Laurian, A. T. 17, 87, 466, 482, 514, 520
Lăzărescu, Paul [477–478]
Leibniz, G. W. 270
Lennard, Henry 287
Leopold, Werner 291
Leroy, Maurice 190, 286
Lhoté, A. 536, 537
Linția, Dionisie 204, 206, 208, 213
Littré, Emile 534
Liuba, S. 54
Lombard, Alf 161, 180
Lorinț Diacul 129–137
Loșonți, D. 175, 278
Lovin, M. 311–317
Lovinescu, E. 70
Lukinich, E. 560, 564

M

Macarie 532
Macarie, Liliana [489–498]
Macnamara, J. 291

Macrea, D. 3, 5, 9, 154, 164, 261, [489–498], 503, 506, 507, 513
Ma'or, Petru 262, 466, 467, 504, 517
Maioreseu, Ioan 92
Maioreseu, Titu 78
Makkai, L. 560
Malmberg, Bertil 159, 190, 195, 286
Maneea, Constant **25–34**, 91, **311–317**, **533–539**, 568
Manliu, I. 68
Manoliu, Emil 92
Manoliu (-Manea), Maria 115, [275–277], 568
Marchand, Hans 36, 38, 41
Marcu, Florin 87, 91
Marcus, A. 15
Marcus, Solomon [269–270], 312
Mareș, Alexandru 124, 125, **129–137**, 248, 251, **253–259**, **523–532**
Marian, S. Fl. 212, 438, 543
Marica, G. Em. 503, 510, 512
Marr, Nicolai 286
Martinet, A. 103, 141, 159, 198, 273
Martinovici, C. 237
Mártón, Gyula 184
Massim, I. C. 17, 87, 482, 514, 520
Matoré, Georges 288
Mazilu, Dan Horia **45–48**
Mării, I. 87, **147–148**, 153, **225–227**, 478
Medaeović, D. 525, 529, 530
Meillet, A. 104, 155, 284, 288, 426, 491, 550
Meledon, George Radu 66
Methiot, Madeleine 288
Meyer, G. 439
Meyer, Paul 5, 160
Meyer-Lübke, W. 159, 162, 238, 438, 545
Miehăescu, Radu **453–460**
Mieu, Samuil 5–6
Migliorini, Bruno 141
Mihályi, I. 562
Mihăeseu, H. [489–498]
Mihăilă, G. 16, 17, 147, 148, 153, 157
Miklosich, Fr. 16, 17, 54, 218, 440
Milev, A. 216
Miller, Georges 287
Miller, Robert L. 286
Mitran, Mircea 307
Mirza, Cl. **271–275**
Moisil, Gr. 180
Moldovan, D. 175
Moldovan, I. M. 122
Moldovan, Silvestru 236
Molin, V. 257
Molnar, Gregorius 486
Monorai, Ioan [261–264]
Morariu, Leca 15
Morfei, V. 221
Morsberger, R. E. 38
Moskalenko, A. A. 223
Mrozek, Stanisław 113
Müller, Max 11, 156, 189
Munteanu, George [75–81]
Murar, Adela 16, 21
Murgu, Eftimie 155, [465–467]
Murnu, G. 550
Mușlea, Ion 543, 544
Muțiu, Ioan 303

N

Nanu, Raisa 41
Nedeleovié, D. 474
Nedié, V. 474
Nedilskyj, S. 223
Nedioglu, Gh. 16, 17, 18, 20, 21, 306, 307
Negru, M. 165
Negruzzi, C. 517
Negruzzi, Iacob 518
Neieseu, Ileana **59–64**
Neieseu, Petru 60, 62, 63
Nelli, René 454
Nestor, I. 231
Nestoreseu, Virgil **224–225**, 553, 554
Nicolaeseu-Plopșor, C. S. 218
Nicolaev, V. 216
Nicolau, Edmond 312
Nicolescu, Aurel 163, 574
Nieuleseu, Al. 16, 18, 275, 288, 568
Nișkov, V. 436
Nițu, Radu **557–558**

O

Ogden, C. K. 271
Olsen, H. 20, 21
Olteanu, P. 121, 122, 124, 125, 126
Onu, L. 15
Oprea Logofătul 255

Oprescu, M. 20
Orghidan, N. 231
Oros, M. [279]
Osthoff, Hermann 9

P

Pall, Francise 130, 254
Pamfil, Viorica 124, 125, 217
Panaitescu, P. P. 253, 254, 255, 256, 257, 529
Panaitescu-Perpessicius, D. 69, 72, 73, 85, 117, 118
Pană-Dindelegan, Gabriela 20, **177–184**, **478–482**
Pančev, T. 226
Panţu, Z. C. 249
Papadima, O. 437
Papahagi, Pericle 15
Papahagi, Tache 231, 449, 548, 569
Papiu-Ilarian, Alexandru 509, 513
Paris, G. 156
Pascu, G. 49, 226, 546
Paşca, Ştefan 89, 226, 232, 234, 543, 546
Paul, Hermann 164
Paul, R. 433
Paul, Zam. 87
Pavlović, Milivoi 473
Pătruţ, I. 175, 176, 223, [279]
Pedersen, H. 440
Pérez, Juan Régulo 292
Perrot, Jean 286
Pervain, Iosif **261–264**, 503, 504, 514
Petrescu, Ioan Gh. 221
Petrovici, Emil 6, 56, 60, 62, 71, 105, 156, 160, 175, 233, 237, 238, 272, 273, [278], 312, 313, 473, 573
Philippide, Al. 18, 20, 88, 89, 101, 105, 106, 109, 113, 158, 163, 164, 165, 261, 272, 273, 275
Pieri, Silviu 231
Pietreanu, Marica **475–476**
Pinteriu, Traian Amos 92
Poenar, P. 66
Poghire, C. 89, 101, 105, 106, 108, 109, 111, 112, **153–165**, 261, [465–467], [489–498]
Pohl, J. **283–293**
Pokorny, J. 103
Polák, Václav 112
Pop, Gheorghe 552
Pop, Sever 227
Popa, Cornel [269–271]
Popa, Eleonora **319–421**
Popa, I. 541
Popa-Tomescu, Teodora **189–202**
Popescu, Radu Sp. 175, **239–240**
Popescu, Sebastiana 489
Popescu, Ştefania 306
Popescu, V. 67
Popovici, Dimitrie 485
Popovici, Iosif 59
Popović, Ivan 236
Popp, Vasile 506, 507
Porucic, T. 54, 220
Postal, P. M. 270
Potoran, Eugen 548
Pott, A. 156
Pottier, Bernard 270, 276
Pravda, Fr. 440
Preoup, E. 552
Preda, Luca 541, 542
Prieto, Luis 284
Procopovici, Al. 250
Protopopescu, E. 67
Provianu, I. I. 216, 217
Puşcariu, Sextil 15, 59, 60, 89, 101, 102, 147, 164, 226, 261, 486, 542, 543, 557

R

Radovici, Maria 92
Radu, L. **311–317**
Rădulescu, Maria **241–245**
Răduleţ, Remus 533
Reguş, Corneliu 219
Reichenkron, G. 101, 106, 109
Renard, R. 291
Repina, Tatiana [475–476]
Resmeriţă, Alexandru 17, 18, 90, 91
Richards, J. A. 271
Rizescu, I. 29, 305, **549–550**
Riureanu, I. M. 520
Robciuc, I. **223–224**
Robert, Paul 267
Roceric-Alexandrescu, Alexandra 225, 312
Roesler, Robert 154
Rogobete, Silvia 306, 307
Roman, Al. 92

Rosetti, Al. 49, 69, 71, 72, 101, 105, 106, 109, 115, 154, 221, 261, 262, 273, 275, 312, 463, [489–498], 516
Rostaing, Ch. 231
Roşca, I. 220
Roşianu, I. 176
Rotaru, Ion 459
Ruecăreanu, N. 520
Ruscev, M. 93
Russu, I. I. 101, 102, 103, 106, 107, 111, 113, 114, 115, 496
Rusu, Gr. 54, [279]
Rusu, Valeriu 83–85, 167–170, [171–173]
Ruwet, Nicolas 426

S

Sacerdoţeanu, Aurelian 236
Sala, Marius 215, 221, 222, 239, 240, [489–490]
Samarin, William 292
Sandfeld, Kr. 20, 21
Sapir, E. 285
Sarafidis, H. 554
Saramandu, Nicolae 21, [477–478]
Saussure, Ferdinand 156, 189, 190, 191, 197, 271, 284, 426, 427
Savić, Momčilo 473
Sayce, A. H. 8, 9
Sădeanu, Florenţa 219
Săteanu, C. 20, 21
Schaff, Adam 271
Scheludko, D. 47
Schleicher, August 189
Schmidt, J. 160
Schuchardt, Hugo 154, 155, 156, 159, 160
Schuller, I. C. 467
Schuster, M. 438
Scinteie, V. 165
Scorpan, Gr. 71
Seriban, August 16, 17, 18, 45, 46, 47, 49, 88, 90, 91, 221, 222, 223, 224, 549, 553, 554
Seridon, G. 184
Sebeok, Th. 288
Seche, Luiza 3–13, 141
Seche, Mircea [87–93], 88, 89, 506, 508, 512
Sechehaye, A. 190, 284
Semčynskyj, S. V. 46
Sereteanu, E. 92
Seymour, Thomas Day 189
Sfîrlea, Lidia [571–573]
Simionescu, Eufrosina 440
Simionescu, I. 249
Simonescu, Dan 131
Skalička, Vl. 440, 493
Slama-Cazacu, Tatiana 286, 288
Slave, Elena 113
Smith, A. 197
Smrčková, Jiřina 251, **435–441**
Sommerfelt, Alf 285
Speranţia, Eugeniu 67
Speranţia, Th. D. 68
Spinazzola, O. 118, 119, 120
Sreznevskij, I. 46
Stan, Aurelia 59–64, 175
Stan, I. 543
Stan, Ioan-Teodor 447–451
Stati, Sorin 19, [269–270], 312, [489–498]
Stoianovici, Voislava 473, 474
Streinu, Vladimir 72
Sturluson, Snorri 194
Suciu, Coriolan 51, 230, 233, 234, 235
Suciu, I. D. 465–467
Sulică, N. 257, 258, 259
Sulzer, Fr. J. 486
Szabó, Attila T. 559
Sztripskay, H. 127

Ş

Şăineanu, Lazăr [3–13], 16, 17, 18, 45, 46, 47, 88, 90, 157, 162, 219, 438, 503, 555, 556
Şerban, V. 20, 21
Şerban, Valentina 15
Ştefan, Ion 65–73, 117–120, 141, 145, 513, **515–521**
Ştefan Petre 253, 257
Ştefan, Simeon 154, 261, 262
Şuteu, Flora 507, 509, 514
Şuteu, Valeriu 15, 179

T

Tabarcea, Cezar 269–271, 482–485
Tabouret-Keller, Andrée 291
Taillon, L. 291

Tamás, Lajos 52, 93
Tanașoca, N. Ș. 152
Tašyckij, V. 63
Taylor, Archer 482, 483
Tănase, Eugen 235, 237
Teaha, Teofil 547
Teiuș, Sabina 15, [277]
Tekavčić, Pavao 473
Tempea, Radu 488
Teodorescu, Ecaterina **305–309**
Terracini, Benvenuto 189, 193
Tesnière, Lucien 307, 309
Thevenot, Émile 113
Thomas, A. 546
Tietze, Andreas 215
Tiktin, H. 16, 17, 18, 20, 21, 45, 47, 52, 54, 57, 88, 92, 275, 438, 549
Todoran, Romulus 48, 87, 168, 172, 515
Togan, Nicolae 236
Tököly, Sava 466
Tomeanu, I. 92
Tomescu, Mircea 129, 132, 134, 256
Treml, L. 560
Troubetzkoy, H. 272
Tudor Diaeul 253, 257
Tunsoiu, O. 15

Ţ

Ţepelea, Gr. 87
Ţira Vasile **51–57**, 279
Ţurlan, Valentin **215–222**

U

Udrescu, D. 541
Ungheanu, M. 153
Uriţescu, Dorin **48–49**
Ursăcescu, V. 131
Ursu, Despina 551
Ursu, N. A. 117, 221, [485–488], 506

V

Valin, Roch 426, 428, 432
Valkhoff, M. 292
Varlaam 487
Vasconcelos, Victor [93–95]
Vasiliu, Al. 52
Vasiliu, Em. [271–275], 312, [478–482], [489–498]
Vasiliu, Laura 20, [489–498]
Vasmer, Max 550, 553, 554, 555
Văcărescu, Ianeu 117, 516
Văcărescu, Ienăchiţă 5–6, 487
Văcărescu, Nicolae 516
Vianu, Tudor 458
Vieiu, A. 217
Vildomec, V. 291
Vintilă-Rădulescu, Ioana 292, **567–571**
Vinţeler, A. 175
Vinţeler, O. 175
Vîrtosu, Ion 516
Vossler, K. 286, 290
Vrabie, Emil **469–471**
Vraciu, A. **101–116, 489–498**
Vuković, Bojidar 528, 529, 531, 532
Vulişici, Maria **574–575**
Vulpe, Magdalena 20, [477–478]

W

Wald, Lucia 4, 7, 8, 113, 164, 199, 268
Warren, Austin 459
Weigand, G. 55, 101, 439, 440
Weinreich, U. 291
Wellek, René 459
Whitney, William Dwight [189–202]
Williams, Th. 38
Wolf, Siegfried **93–95**
Wundt, Wilhelm 9

X

Xenopol, A. D. 486

Y

Youssouf, R. 226

Z

Zagurović, Jerolim 529, 532
Zanne, I. A. 438, 482
Zdrenghea, M. 574
Zengel, Marjorie 288
Zimmermann, F. 559, 563

INDICE DE CUVINTE

ALBANEZĂ

dhallë 108
ep i udhë 543
gërr-esë 111
ghiysch 108
gjëmb 108
gjon 108
gjykos 108
gjysh 109
gjysme 108
glëmb 108
grapę 53
i quartë 108
i tharb-ët 111
mal 115
mëz 115
modhullë 108
qiell 108
qafë 108
qelb 108
qortoj 108
quelb 109
pelig 115
pëllumb 108
përrua 53
vjedhullë 108
χasmae 218

AROMÂNĂ

adarŭ 495
căftn 217
căftnă 217
căftne 217
dă-l' cale 543
fuşte 545
k'iur 547
k'iurái, -rát, -rare 547
k'iuráre 547
k'iurări 547
suma-cu-bradu 232
sumă 231

BULGARĂ

azmak 218
безók 46
безóки 46, 47
davam mu pătja 543
godenak 557
godinak 557
гърча 224
гърчав 224
Маница 553
огрчов'авам 225
огрчовейа 225
огръчавея 225
огръчовея 225
омрача(се) 225
pluta 240
prěsěka 235
rěka 55
**rěcě* 55
rovenie 54
rovina 54
rovŭ 54
sin 234
Sino 234
hazmak 218
хорасáн 226
хоросáн 226
šepotŭ 54

CATALANĂ

piular

CEHĂ

křeč 224
seč 54

CROATĂ

bezočiti 46
siv 64
şărga 64
şărast 64

DACĂ

Ampee 497

ENGADINĂ

krač 542

ENGLEZĂ

absoluteness 38
acceptability 36
acceptableness 36
accuracy 36
accurateness 36
aliveness 37
aloneness 37
atomicity 37
avariciousness 40
awareness 37
ba 194
beautifulness 38
beauty 38
belongingness 38
betterness 37
betweenness 38
bishop 196
biterness 40
blackness 40
blueness 40
braveness 38
bravity 38

bulliancy 36
brood-mindedness 37
brook 192
brooks 192
care 38
carefulness 38
chasteness 42
chastity 42
childness 38
commonly 36
compactness 37
completeness 37
cónduct 193
condúct 193
continuity 41
continuousness 39
corrosiveness 42
corosivity 42
corruption 38
corruptness 38
crispness 40
cross-eyedness 40
cruelness 38
cruelty 38
cynicalness 40
dampishness 37
dampness 38
daringness 40
darkishness 37
dearestness 37
debtless 36
deception 538
defiantness 40
directness 37
distinctness 36, 37
divineness 38
divinity 38
doubtfulness 37
drunkenness 37
eagerness 40
easiness 40
everydayness 38
evil 38
evilness 38
extremeness 38
extremity 38
faithfulness 37, 40
fatality 36
fatalness 36
fattishness 37, 40
fearfulness 40
fearlessness 37
ferociousness 38
ferocity 38
fertileness 38
fertility 38
festiveness 39
festivity 38
fireproofness 36
firstly 36
flowingness 38
fool the eye 538
givingness 38
godlike 197
godly 197
good 196
good to eat 197
goneness 37
gratefulness 40
greed 38
greediness 38
harmlessness 37
hereness 38
hilariousness 39
His Holiness 39
homeless 36
hopefulness 40
hopeless 36
horridness 38, 40
horror 38
humaneness 39, 42
humanity 39, 42
imponderability 37
incorrectness 40
indistinctness 41
Iness 38
infectiousness 40
initiative 38
initiativeness 38
inness 38
inviolability 42
inviolableness 42
invisibility 42
invisibleness 42
involuntariness 40
jealousness 38
jealousy 38
justice 38
justness 38
lifeless 36
likeness 40
longheadedness 41
loveliness 40
lucidity 42
lucidness 42
ludicrousness 41
lugubriousness 41
luminosity 42
luminousness 42
lustiness 40
madness 40
man 192
manliness 40
manness 38
marshiness 41
massiveness 42
massivity 42
materialness 39
meanness 40
men 192
mistakenly 36
moistness 38
moisture 38
motherless 36
motionlessness 39
mysteriousness 38
mystery 38
nearestness 37
nebulosity 39
nebulousness 39
nobility 39
nobleness 39
nothingness 40
notoriety 37
notorious 37
notoriousness 39
oneness 38
opportuneness 39
opportunity 36, 39
outhness 38
outspokenness 37
pa 194
passiveness 42
passivity 42
penetrability 42
penetrableness 42
persistency 36
personality 39
personalness 39
piousness 40

pitifulness 40
porousness 39
predatoriness 40
presumptousness 40
preventiveness 40
pride 38
priest 196
productiveness 39
productivity 39
promiscuity 42
promiscuousness 42
promptness 40
proudness 38
punctualness 39
pureness 42
purity 42
quadrilateralness 41
qualityless 36
queerness 40
quickness 40
raininess 40
rareness 42
rarity 42
rashness 39
reactivity 37
readableness 40
reality 36
realness 36
recentness 40
reciprocalness 42
reciprocity 42
recolectedness 37
reddishness 37
redness 40
relativeness 39
relativity 39
remoteness 40
rightfulness 37
right-handedness 37
rigidity 42
rigidness 42
robustness 37
rotteness 40
routine 38
routineness 38
sadness 40
scientificalness 36, 40
seedness 38
self-conceitedness 37, 40
severe 37
severity 37
shiningness 38
short-sightedness 37
solemness 39
solemnity 39
speculativeness 40
spiritualness 39
still life 538
strongness 40
stubbornness 40
subconsciousness 40
surpassingness 38
surprisingness 38
tenacious 37
tenacity 37
thereness 38
thirst 38
thirstiness 38
to 197, 199
togetherness 38
twoness 38
ugliness 40
undoubtfulness 37
uniqueness 39
valid 37
validity 37
viciousness 40
vigor 38
vigorness 38
volatility 37
water-tightness 37
weakness 40
well-to-doness 37
wisdom 38
wiseness 38
worseness 37
you 287
Your Highness 39

ETRUSCĂ

mulu 112

FRANCEZĂ

alunir 267
alunissage 267
amerrir 267
amerrissage 267
applat 536
appontage 267
apponter 267
apponteur 267
atterrir 267
beige 535
bezarez 546
bleu 535
bordeaux 535
boscareza 546
chassis 536
chevalet 535, 536
clair 534
colorer 537
colorier 537
continuité 41
couche finale 538
couleur 534
croquis 536
decoupage 539
dégradé 536
démembrer 544
demi-pâtes 538
demi-teinte 538
éclairage 536
embu 536
encollage 536
enluminer 537
enlumineur 537
enluminure 537
espace plan 538
faverez 546
figarez 546
galvaniser 289
glacis 536
gris 535
heure 290
isorel 536
ligne contour 538
ligne découpée 538
marouflage 536
masque 553
modelé 537
modeler 537
moduler 537
palette 535
peysage 535
paysage composé 537

piauler 547
portrait 535
sgraffite 535
tableau 535
teinte 536
terre 267, 536, 537
tituber 473
touche 536
trompe l'oeil 538
tu 287
vernil 535
vous 287

FRIULANĂ

gorni 547
piyulá 547

GERMANĂ

Augentauschung 538
Baum 559
Birkhahn 209
Dorf 52
Dürrbach 561
Frieren 52
Frisirjacke 52
Garten 559
Glazur 536
Grund 536
Harbach 560
Hartriegelbach 560
Hartobach 560
haspeln 551
Heidendorf 235
Jährling 557
Kontinuität 41
Macher 555
Maske 553
Meier 56
Neudorf 236
Neudorff 236
Pinsel 536
Rohrbach 561
Rotbach 561
Rothkirch 234
Sauer 148
Schwitzbad 224
Teufelsdorf 561
Warte 563
Warte(berg) 563
Weingartskirchen 559
Weinngarten 559
Wyngartkyrchen 559
Ziegenmelker 210
Ziehen 552
Zug 552

GREACĂ

astron 266
γαλάτας 139
δῶσ τον δρομο 543
ἐπίσκοπος 196
grone 547
gurga 547
kosmos 266
μανιτσα 554
nautês 266
πρεσβύτερος 196
selênê 266
σταυροπήγιον 550
σταυρός 550
σταυροῦ 550
σταυροφορ 550
teleo 141
ὕσσοπος 248

ILIRĂ

pelagones 115

ISTROROMÂNĂ

a lu Ļélit' 62
a lu Tonít' 62
Ắna (= *Ắna*) 60
Ắnca 60
Ắne 61
Béla 64
Béliļa 64
Bérto 60
Bíserca 60
Biseriļa 61
Bóbi 64
Bógdan 60
cắsa Ṣépalo 62
Dána 60, 61
Dániļa 61
Dávor 61, 62
Dávorca 61, 62
Dávorit' 61
Dóričit' 62, 63
Drágya 60, 61
Drágyiļa 61
Frắne 60, 61
Frắnit' 61
Ļelca 60
Ļéle (= Elena) 60
Ļéliļa 61
Ļíve 60
Ļívina 60, 61
Ļívit' 61
Ļóje (= Iósif) 60
Iréna 60, 61
Ļúki 62
Ļụ́jit' 61
Ive 60, 62
jeļắnắļ 62
jeļắŋka 62
jeiắŋke 62
jeiắnļi 62
Jeiắn 63
leγirjíŋke 62
Lisaļ 64
Lisca 64
Lisco 64
lu Didíču 62
lu Ļandrína 62
lu Ļérto 62
lu Ļózo 62
Marmilići 63
Mármilit' 62
Mắte (= Matei) 60
Matíio 60
Mụare (= Maria) 60—62
Mụariļa 61
Mụ́ora 64

Muoro 64
múnăț 62
muŋka 62
múŋke 62
múnți 62
Neáγra 64
Néγru 64
oștáru 62
Pañóc 62
Pelóza 62
ra fost căntă 226
raș fost răd vedęá 227
ręa fos_căntă 226
ręai fost_căntă 226
ręam fos_căntă 226
ręaș fi căntăt 226
ręaș fost căntă 226
ręaț fos căntă 226
Renáta 60, 61
Renátița 61, 62
Róco 61, 62
Ráma 64
Sáŋcovit' 62, 63
se ră fos_căntă 227
se raș fost vedęä 227
se raț fos_căntă 237
se ręa fos căntă 227
se ręi fos_căntă 227
se ręăm fos_căntă 227
se ręas fos_căntă 227
Sívaț 64
Sívca 64
Síŋcóvți 63
Slávco 60
Slákit'it'o 61
Stámbulici 63
Stámbulit' 62, 63
Stáŋca 60, 61
Stáŋca lu Șépalo 62
Stáŋkița 61
Șépalo 62
Șarγo 64
Séco 64
Șuarasta 64
Tóne 60
Tuónit' 61
Túrĉiĉi 63
Túrcovit' 62
ŭăb 64
Uăb 64
ŭăba 64
Uăba 64
Uăniță 64
Zvóγco lu Șepalo 62

ITALIANĂ

carezza 542
carŏ 542
continuità 41
illusione 538
manalina 553
mannarino 553
matratura 554
palta 115
pălta 115
pauta 115
piguláre 547
secco 64
sgraffiato 535
sgraffio 535
Succicapre 210
titubare 473

LATINĂ

**agnicia* 49
anellus, -um 53
anima 491
arena 237
astruĕre 541
**astruĭcare* 541
**bis-abocŭlus* 45
bucca 491
callis 53
carrum 542
carus 541, 542
catinus 217, 237
**cavula* 53
colo, -are 543
conflecto 545
**conflexire* 545
conflexus 545
coturnicula 209
creatio, -onis 518
curo, -are 543
**dismedullare* 544
dolium 547
dorsus 53
**dossus* 53
facia 53
**flexare* 545
**flexire* 545
follis 491
fractio 515
fustis, -em 545
gestire 549
**grunnium* 53
instaurare 549
manuarius 553
mas, maris 497
mastichinus 555
merus 463
monticellus 53
natio, -onis 518
nux, nucem 53
pecus 220
petiolum 53
**picculeus, -um* 220, 230
piulare 547
plecatio 515
recomandatio 515
**retundus* 53
rostrum 547
sanctus, -a, -um 230
sĕssus 53
stabulum 234
staurare 549
**sumcellus* 231
sŭmma 232
summatus 232
**Summatus* 232
**sŭmmicellus, -a, -um* 230-232
summu, -a, -um 232
sŭmmus, -a, um 231
talis 491
tener 491
tibulare 473
titio 515
titubare 473
turdus 211
uenter 491
uindico 491
ŭrna 547, 549

vallem 53
virga 545
viridia 149

LETONĂ

mala 112, 115

LOGUDOREZĂ

piulare 547

LOMBARDĂ

karó 542

MAGHIARĂ

Al-Fel-Ör 563
Alt 560
Ambrusoktize 563
apáca 563
apát 563
Avas-Ujváros 562
Barczanfalva 562
Barót 560
Barsa Jacobfola 233
Bazarab de Zanchal 230
Beibars 560
Belafalva 562
Beseeneu 235
Besenyö 235
Bessenyou 235
besterce (*szilva*) 48
Bezerman Zanchal 230
Bezermen Zanchal 230, 236
Bezermenzanchal 230
birkoz (*-ik*) 551
bor 560
Bors Jakobfalva 233
Bothfalva 562
Bozkosar 234
Bözödujfalu 563
Brostyén 233
Bursiyacobfolva 233
Bursyacobhaza 230, 233
Calvini 562
csorgó 55
csurgo 55
dob 551
dobrosta 551
Dragomerfalva 562
Egurwar 233
egyház 234
fél 556
félet 556
Feir 562
jefér 562
Fejerfalva 562
Feyerfalva 562
fag(*-ni*) 209
fogoly 209
fris 56
friss 52
Friss 52
Giwlafalva 562
gyaláz 551
hargos 55
Has 561
Hees 561
heg(= *hegy*) 232
Héjjasfalva 561
Hortobagh 560
Hortobágy 560
Hortobágyfalva 560
hulla 219
Kalinfalva 562
káplán 560
Kaplony 560
kapú 235
Karachonffalwa 562
Kazárvár 560
Kerecnuk 233
kereknuk 233
Kicui 230
Koppánni 560
Koppánny 560
kotor 551
kotorászni 551
Kozarwar 560
Kysermen 564
Lekence 561
lugas 52
Lugas 52
magyar 564
Magyarapacha 563
Magyarzanchal 230, 233
májor 56
makk 552
makkos 552
Mehed 564
mérce 556
mérce félet 556
Mindszent 563
mogyoró 564
Monyorows 564
muszáj 555
Noghermen 564
Nagyoktize 563
Olahbeseniö 235
Olahzanchal 230
Ompolygyepü 235
ör 563
Őrhely 563
patak 561
Petend 233
Pethend 233
Pettend 233
Petthend 233
rét 55
rosta 551
sarok 471
Somosréve 559
Sumatheg 232
Szabadfalu 236
Szancsal 229, 230
Szantsal 230
Székásgepü 235
Székaspreszáka 235
Székászabadja 236, 237
Székelyszenterzsébet 563
Talmács 560
Tarkő 561
Tekerő 561
Tekerőpakat 561
telek 230
teluky 230
Tethlend 233
Tolmach 560
Tolvajostetö 561
Tömös 562
Tothapacha 563

Ürmös 564
Veres Egyház 234
Veres Egyháza 234
Vereseghaz 234
Veresegjhaz 234
Veresegyhaz 233
Veresegyháza 234
Veresyghaz 234
Veruseghaz 234
Verusyghaz 234
Vijfalu 236
vörös 233, 542
Wereseghasz 234
Wereseghaz 234
Weresegyhaz 234
Werusighaz 234
Wijfalu 236
Wyfalw 236
Wifolu 236
Wywaros 562
yakabfalva 233
Zanchaal 230
Zanchal 230
Zanchchal 230
Zanchalteluky 230
Zanczal 230
Zanczyall 230
Zoltan 560
Zonchel 230
Zynpataka 238
Zynpotoka 234

MEGLENOROMÂNĂ

cătsọn 217
fuşti 545

MESAPICĂ

Menzana 115

POLONĂ

bezoki 45
chłapać 123
fryz 52
kurcz 224
kurczyc 224
machlerz 555
matradura 554

PORTUGHEZĂ

dorna 547

PROVENSALĂ

dorna 547
fleisar 545
piular 547

ROMÂNĂ

A

a 117, 120
a casă 119, 120
a muiere 120
a viaţă 117—120
abeş 495
abnegaţiŏ 519
abnegaţiunii 519
Abrud 497
abur 109, 111, 495
academii 68
acăţa 111
acces 94
ácele 445
acéle 445
activ 94
acţia 519
acţiune 515, 519
acuarelă 535
acuzativ 94
adá 215
adále 215
adămană 495
ademeni 111
adevărul 71
adezivi 539
adia 109, 111
adînc 66, 67, 69
adjectiv 94
administraţie 518
aduceţi-i 68
adunătură 53
aer 264
aeroplan 266
afecţio 517
află 243
ai 545
ajut 488
alamă 444
Alămor 564
alb 543, 544
Alb 562
Albac 497
albastre 71
Alb de Fereşti 562
albină 151
aldovăni 124
aldui 124
ale 117
Alesandru 76
Alimentara 461
altói 445
altoi 445
alunar(i) 207
Alunări 204
Aluniş 564
amerinţînd 487
ameriza(re) 267
ameţi 109, 111
Ampoi 497
a amputa 444
amurg 109, 111, 495, 496
aná 215
anaua 215
ancolaj 536
andrea 110—111
anina 109
Apata 563
apă 151
apărătoare 538
aplat 536
apoi 303
aprinsă 70
apropii 68
apunta(re) 267

ará 216
(a) ara 150—151
arale 216
aramă 444
arate 124
Araua Chirfelor 216
Araua Ginghinea 216
Araua Gisca 216
arătură 53
Arcuda 497
argea 109, 112, 495, 496
Argeș 497
argint 70
arie 266
Arină 237
Armen 564
Armeni 564
ars 72
artă figurativă 538
artificiu 536
artificiu de calcul 536
artificiu economic 536
artist manual 537
(a se) arunca 111, 541
arz 488
asameni 70
(a) ascunde 53
Ascúnsa 53
ascunse 69
aseleniza 94, 267
aselenizare 94, 267
asemeni 70
asoțiație 516
aspirație 520
astronaut 266, 267, 268
astronautică 266
astronavă 266
astronom 266
astronomie 266
astru 266
a (se) astruca 541
(a) astruncá 541
aș(i)! 495
atelieru 76
aterizare 267
ați 488
aude 243
*auto-*141
avion 266
avînd 72, 77
(a) azdruncá 541
azi 67
azmác 218
azmácuri 218
a se azvîrli 541

Ă

ăi 117
ăl 117

B

baci 109, 112, 151, 495
bade 66
bagă 243
bai 444
baieră 109
balaur 18, 109, 111, 495, 496
bală 109, 495, 496
baligă 112, 495
báloșă 552
baltă 109, 110, 115, 495, 496
Baltă 218
Banița 217
bară 495
bárdză 204
bardzu 495
barză 149, 151, 208
basaóchi 45
Basarab 236
bască 109, 495
basorelief 537
Bașcă 234
Bașco 234
Bașcoe 234
Bașcul 234
batác 216
batacuri 216
bazaóchi 45—47
bazaóichi 45
băi 444
băiat 111
băl 495, 496
bălai 111
bălan 495, 496
bălaș 495, 496
Bălgrad 237, 238
Bălți (de ploaie) 218
Bărăolt 560
bărbat 151
Băroi 497
Băzcău 234
bătrînă 66, 69
Băzești 450
Băzu 450
bej 535
Béldrța 55
berabăn 55
berbecél 204, 207
beregată 109
Berzava 497
Beșinău 235, 236
Beșineu 235
Bezidu Nou 563
Bibarț 560
Biborțeni 560
bietul 244
Bilan 450
Bilănești 450
bine 66
Birăiești 450
Birău 450
bircan 204, 208
bircón 209
bircozi 551
Bistra 279
bistrif 48
bîlc! 108
bîlc (subst.) 115, 495
Bîlea 562
Bîlenii 562
bîr! 108, 110, 495
bîrnă 54
Bîrńișóre 54
Bîrsan 562
Bîrsana 562
Bîrzava 497
Bîtilă 450
Bîtilești 450
blajin 150
blandăr 564
bleu 535
boare 109
Bobar 450
Bobărești 450
Bobîrcă 450
Bobîrcești 450

a bocăni 110
Bodești 562
Boglea 450
Bogleşti 450
bói 445
boi 445
Boldul Cilioaiei 204
Boldul Cilioii 212
bolți 71, 72
bordei 109
bordo 535
boreasă 495
Borș 234
Borș(a) 233
Borșan 233
bot 444
Botica 217
boț 444
bóți 445
boți 445
bou 546
bour 211
Boureața 546
brad 109, 151, 451, 495
braț 70
brață 70
brațe 69, 72
Brădeana 451
brăgan 49
Brăzdăi 450
Brăzdău 450
brebenic 55
Brebénîș 55
bregle 264
brehàncă 212
brihancă 212
brînduşă 109
brînză 109, 496
brînzeturi 77
briu 108, 109, 495
broancă 495
broască 83—85, 545
broaște 545
brobic 49
brodésc 47
brodină 47
brodiu 47
Broșteni 233
brud 48
brudátic 47
brudiésc 47
brudiéșle 47
brudiiaște 47
brudiór 47
brudiu 47—48
brûdiv 47
brudív 47
brúdnic 47
brusture 109, 111, 495, 496
bube dulci 224
buc 495
buculicon 487
bucur 109, 112
bucura 495
Bucuresci 76
Bucureşti 76
Bud 562
Budeşti 562
buduşlui 124
búget 445
bugét 445
buh 55
Buhan 55, 56
buhaș 55
búhă 55, 204, 207, 210
búhe-mari 204
búhe-mnişi 204
buiestru 109
bumb 495—496
bumbărează 496
bun 151, 436
Bungard 559
Bungărt 559
bunget 108, 110, 112
burduf 69, 495, 496
burlan 110, 111
burtă 110, 496
Burzonea 450
Burzonești 450
butuc 55, 110, 111
butură 110
Butúș 55
buză 110—112, 495—496
Buzău 497

C

cadru 536
cai 444
cáie 204
Cáie 213
caier 110
cáila 204, 213
Cáila 204, 213
a calcula o arie 266
a calcula o suprafață 266
cale 53, 542—543
cále albă 542—544
cále curátă 542—544
calfăd 542
Cál'ța Máțerului 56
Cál'ia Poršilor 53
Cámnița 450
canlău 204
cap 264
cáp-întórt 204
capitalie 517
capra 264
caprimulg 210
cápsă 445
capsă 445
Capu Handorului 235
car 542
care 541
cáre-máre 541—542
cari 541
cári-cári 541—542
carîmb 110
carîmbă 495
carpen 53
Carpiñí'ș 53
carte 66
caru 541
cáru mámii 541—542
casa 119
casă 53, 151
cață 110
Cazanul 217
Cazar 560
că 552
Căciula 232
Căciulata 232
căciulă 110, 496
căi 444
călbează 110, 496
călcăieș 470
călcîi 471
călfezi 542
Călin 562
Călinești 562

Cămnițești 450
căni 445
căni 445
căpetenie 444
căpitănie 444
căpușă 110, 111, 496
căpută 110
cătră 488
cătun 110, 112, 496
cățea 226
cățeaună 226
cățin 216, 237
căține 216
Căținel 237
cățin 218, 221
căține 217
Căține mari 216
Căține mici 216
cățini 217
Căținul 216, 217
Căținul cu salcie 216
Căținul cu secerea 216
Căținul cu stinci 216
Căținul cu vacile 216
Căținul din mijloc 216
Căținul lui Panait 216
Căținii Bucegilor 217
Căținii Bucegilor 217
ce 309
ceafă 108, 496
ceahlău 211, 212
Ceahlăul 212
cealhău-sur 204, 212
cehlău-súr 204, 212
cei 488
celți 139
celui 124
ceptalác 204
cer 67, 108
ceri 264
Cerna 497
Cernavoda 237, 238
certa 108
cerul 71
cetate 150, 151
Cetatea Lotrului 561
céucă 204, 207
Céucă 204
chealfăd 542
chelbe 108, 109
chélfed 542
chelfezi 542
chiar 108, 124
chiceră 278
chiciu 220
a chinui 436
chip 125
chițigán 204
Cibin 560
Cigmău 497
cilihoáie 204, 208, 211—213
cilihoi(u) 212
cilioáie 204, 212
cine 305
cintiză 204, 207
cioacă 110
cioáră 204, 207, 496
cioareci 110
cioc 496
ciocănitoare 207
ciocănitoare-de-munte 204
ciocănitoare-pestriță 205
ciocănitoare-verde 204
ciocîrlan 205, 207
ciocîrlie 205, 207
ciofleagă 4
cioi(u) 110
ciomp 495
a ciondăni 110
cireș 70
ciucă 110, 496
ciuf 110, 495
ciul 110
ciump 496
ciupă 110
ciupi 496
ciurdă 49, 211
ciurdină 49
ciurgău 55
ciurlíc 205, 208, 210
ciurzii 211
ciut 496
civilizație 518
civilizațiune 515
cimp 151
cînt 70
a cînta 150
cîntar 70
cîntari 70
cîrjă 224
cîrlan 110, 111
cîrlig 110, 111
cîți 77, 309
cl'ánță 239
clar 534
clar-obscur 537
clarobscur 539
clăér 205, 208, 213
cl'oță 240
coacăză 110, 496
cocioc 216, 217, 218
coctrlă 110
cocoáră 205
cocostîrc 205
cocostîrc 207, 208
cocostîrg 205
codîrlă 110
codobatură 207
codobelc 470
codoberc 470
codru 110, 496
Cofána 54, 56
a se cofleși 545
cóji 445
coji 445
colibă 111, 495, 496
coloare 534
colon 444
colonialist 444
colonist 444
a colora 537
coloranți 539
a colori 537
colorist 537
colț 71, 72
Colun 560
comisie 516, 517
comisiei 516
comisio 517
comision 516
comisiune 517
compánie 445
companie 445
comparație 517
comparațió 517, 519
compartimenta 538
compartimentaj 538
compartimentare 538
compoziția 516

condiţiunile 519
confederaţiŏ 520
confederaţiune 520
confusiŏ 520
confusiune 520
conlău 208
consideraţie 516, 517
consideraţiŏ 517, 520
consideraţiune 520
consomaţiunii 520
constă din 185
constă în 185
constituţie 519
constituţiei 516
constituţiŏ 519, 520
constituţiune 520
convenţie 516
convictiŏ 517
cooperativiza 94
copac 110, 111, 496
Copand 560
cópii 445
copíi 445
copil 110, 111, 112, 496
cor 72
córb 205, 207
Corbea 450
Corbeşti 450
Corbu 205
cord 266
coreferat 94
córlă 205, 207
Cornăţel 560
Cornearева 559
Cornereva 559
corói 213
Córnu Rîpĕi 53
cornute 69
Corovánu 54, 56
coruţ 205, 213
Corúţ 205
cos 444
cosmic 266
cosmodrom 94, 266
cosmografie 266
cosmonaut 95, 266, 267
cosmonaută 95
cosmonautică 94
Cósta Góģi 56
Costa Lúnsi 53
Cósta Zórdi 56
coş 444
coşciug 4
cotá (interj.) 223
cotorăsui 551
cotorobătură 205, 207
Coţovana 279
Coţovanu 279
covăşit 148
cozondraci 4
cracă 49
crachină 49
crácoş 552
crai nou 147
Crăciuneşti 562
creaţia 518
creaţie 517
creaţiŏ 518, 519
creaţiuni 518
creaţiunii 518, 519
creste 444
creşte 444
creţ 110
crisolit 539
cristéiu 205, 207
Cristian 563
Cristur 563
Criş 497
crînguri 68—70
cristél 205, 207
crochiu 536
croncău 205
crov 54
crovan 54
cruce de voinic 550
crude 72
cruţa 110
cu 248, 298
cu issopom 249
cu tot cu 298
cuc 205, 207
cucóş-de-pădure 205
Cucureasa 205, 211
cucuvea 207
cucuvée 205
cuibări 552
culc 66
culoare 534
cumnat 94
(a) cura 542, 543
(a se) curá cálea 542—544
curat 543, 544
Curătură 53
curăţi 248
curbare 266
curma 110
curpen 110, 496
cursă 108, 110, 496
curúi 213
curuţ 205
Curuţ 205, 213
custură 110
cutruli 551
cutrului 551
cutruzui 551
cuturlui 551
Cuţovanu 279
cuvînt 67, 72
Cuzdrioara 560

D

a da 437
a da cale(a) 543, 544
a da gură 547
a da rost 547
d-a pîrcum 49
Daia 450
daică 110
daltă 115
D'álu Buhán 55, 56
D'álu Tîrgului 52, 54
D'álu Vîrf'ic 56
Damian 52
dar (conj.) 303
(a)darari 110
daş 110, 496
Dăieni 450
dărîma 110
de-a lungul 151
de-a pîrcu 49
de la 151
deal 151, 232, 278
Dealu' Húhului 205
Dealu Vúlturului 207
Dealul Chicerei 278
Dealul Gruiului 278

Dealul Măgurii 278
Dealul Sumat 232
decoloranţi 539
decupa 538, 539
decupaj 538, 539
decupare 538, 539
decurge din 185
deducţie 516
definiţia 516, 517
deget 264
degradeu 536
delniţă 54
D'ęlńiţil'e 54
demarcaţiŏ 520
demarcaţiune 520
demisie 517
demisiune 517
Deoanca 450
Deonceşti 450
derept 124
deretica 110
derivaţiei 516
descălţa 110, 544
descurca 110, 111
desghina 110
destoinic 151
deşert 124
déşi 445
deşi 445
dez(= des) 544
dezbăra 110
dezbrăca 544
a (se) dezgătá 544
dezlipi 94
**dezmădulare* 544
a se dezmădurá 544
dezmembra 544
Dilimani 451
dimineţ 70
dimineţi 70, 71
dintele 120
Dirbav 561
disc 266
disc de patefon 266
disgraţie 516
dizgraţiŏ 518
disperaţi 70
diviziune 266
Dîlma Ŝurgăului 55
dîlmă 451
dîmb 496
dînsă 70
doare 71
Dobiróşcă 555
doică 110
doină 110, 111, 496
dolcă 495
doloşeálă 218
doloşeli 218
a doloşi 218
dop 110
dor 94
a dormi 436
dos 53
Dósu 53
Dosu Haĝi 237
Dosu Plontonului 279
drag 66, 72, 150, 542
Dragomir 562
Dragomireşti 562
dragu mamii 541—542
drăgălaş 68
Drăgăneşti 450
Drăgoi 450
Drencova 497
droaie 110, 111, 496
druete 110—111, 495—496
drum 495, 543
drumeţi 68
Dubaş 450
Dubăşeşti 450
duc 66
duce 66, 67
(să) duce 242
dud 72
dulce 67, 72
Dumnezeu 196
Dunărea 149, 497
Dunărică 216
Dunăriţă 216
dupac 110
după ce 303
după ce că 303
Dúpă D'a 55
dúră 445
dură 445
durmim 487

E

ecleraj 536
educaţia 520
educatiŏ 520
educaţiunii 520
efect iluzoriu 538
Eliseni 563
embu 536, 539
emigraţie 516
encaustic 535
energiă 518
éra 445
erá 445
Ermen 564
escepţii 516
espoziţie 76
espresie 516
espresiile 516
examen 76
excelent 76
excepţia 517
excepţii 517
excepţiuni 517
expresione 516
expression 516
extincţiunilor 76
extraordinar 76

F

fac 66
(s-ar) face 77
fag 66
fagure 151
familial 444
familiar 444
farfurie 217
farij 52
farmazon 4
fată 444
Faţa Hăĝi 237
Faţa Plontonului 279
faţă 53, 69, 70, 72, 444, 534
fămeiesc 488
fărîmă 111, 496
fecioară 72
felişi 544—545
fereastă 68

ferecal 124
Fereşti 562
a feri 110
ferie 110
Feştilele Mari 217
Feştilele Mici 217
(să) *fibă* 227
fiert 556
figurativ 538
film 266
fisă 444
fisionabil 94
fişă 444
fîntînea 53
Fîntîñęl'e 53
flecări 552
Flefea 450
Flefesti 450
floandăr 564
floare 69
floarea-soarelui 145
Flondor 564
flori 72
flori de sopon 248
fluerătór 205
fluier 110, 112, 496
fórmă 445
formă 445
foto- 141
fotográfii 445
fotografii 445
fracţie 515
fracţiune 515
franţoz 140
franţozi 139
frate 150, 151
frămînte 72
frescă 535, 537
Frij 51—57
Frijan 52
Frijeni 57
friji 52, 57
Frijna 57
Frijoaia 57
Friş 51, 52, 56
friz 52, 56, 57
frtu 70
frumoase 67
frumos 151, 436
frunze 69
fug 243
fugáie 208
fugări 552
fugău 205, 208, 209
fuge 242
fúglă 208
fulgău 208
funcţie 264
funcţii 516
funda 53
Fundatúr 53
fúndă 445
fundă 445
fúră 445
fură 445
Furdui 450
Furduieşti 450
furmă 487
furtunoşi 72
fus 67, 72,
fúscă 545
fuşte 545
fuşti 545

G

gáe 205, 213
gáie 205, 207, 213
gaiţă 213
gal 140
galatean 139, 140
galfăd 542
Galt 497
gángur 205, 207
gard 110, 111, 112, 115, 495
gardină 110
Garván 497
gata 108, 110, 112
Gáuf 53
gaură 53
gâtului 77
găi-de-munte 213
găi-de-ţară 213
găini sălbatişe 205
găinuşă 208
găinuşă-de-alun 208
găinuşă-de munte 208
găinuşă-de-pădure 208
găioáră 205, 213
gălbează 110
a găsi 110
(*s-a*) *găsit* 77
găta 545
gătesc 243
găteşte 242
găti 544
Găun 450
Găuneşti 450
Găvanele 217
găvălie 110
generaţie 516
generatió 519
generaţiunile 519
genune 110, 111
Georza 56
gerar 4
a se gestri 549
gheară 110, 111
Gherman 564
ghes 110
ghilăzi 551
ghimpe 108, 110
ghiol 217, 218
Ghiolul Căţînul 218
ghionoaie 108, 110
ghiont 110
a se ghişti 549
ghiuj 108, 109, 111, 495
Gilort 497
Giula 562
Giuleşti 562
gîldău 218
Gîrbova 237
Gîrmea 450
Gîrmeşti 450
gîscă 545
gîşte 545
glaciuri 536
glacis 536
glas 69
glazură 536
Glîmboaca 232
Glîmbocata 232
gl'onţ 240
goagă 56
Goagă 56
godác 557—558
godén 557
godin 557

godínác 557
gogă 56
Goia 450
Goiești 450
golătate 41
goliciune 41
Gordon 52
gorgan 54
Gorgáń 54, 56
Gorgăń 54
gorun 110, 111, 495
gótă 205
gótcă 205
gótce 205
góte 205
gótișă 551
grángur 205, 207
grapă 110
graur 205
grădină 150, 152, 559
grădinărie 151, 152
grebla 264
gresie 110, 111
gri 535
grije 487, 488
grioáre 205, 209
grióri 205, 209
grtóri 205, 208, 209
grîu 151
Grópa lu Arsînt'e 56
Groapa Zvîntului 279
groapă 53, 110
Groapele 217
Grópcîl'e 53
grui 53, 110, 278
Grui 53, 56
grumaz 110
grund 536
grunz 110
gudura 110
gura coasei 547
gura cuțitului 547
Gura Lúnși 53
gura securii 547
Gura Sohodolului 451
gură 66, 547
Gurgui 232
Gurguiata 232
Gusterița 563
gușă 110, 112

H

habă 110
haiduc 450
Haiducești 450
Haiducu 450
háină 445
haină 445
ham 110
hameș 110, 496
Handoru de Jos 235
Handoru de Sus 235
hartă 444
harță 444
Hasmacul Mare 218
hasnă 125
Haș 561
Hașfalău 561
hazmác 218
hazmácuri 218
Hăbuc 450
Hăbucești 450
a hălpi 110
hărăbor 123
a hărcăi 110
hărean 110
hărșie 110
hăsnui 124
hău 110
heață 110
herete 110
(să) h'ibă 227
hiclean 125
hinag 110
hîlbe 110
hîlpie 123
hîns 55
Hînsur' 55
hîrghie 110
hîrău 207
hîrli 205
hîrîu 205
Hîrlacu 217
hîrșie 110
Hîrșova 497
Hîrtibav 560
hîrtóp 55
Hîrtóp 55
Hîrtópe 55
hîța 110
hîță 110
a hîțîna 110
hlap 123
hlapă 123
hlape 123
hlăpie 123, 124
hoancă 451
Hoancă 451
hojma 495
a horcăi 110
Hórgoș 55
horoiu 110
a horți 110
hotarăle 488
hotărăște 488
hotărire 487
hoșpăli 551
hoț 110
hrabar 122
hraboară 122
hrăbor 122, 123
hrăbori 122, 123
hrăborie 122, 123
hudă 110
huh 205
huhuré(d)z 205
huhurez 207, 210
huhurez-mare 210
hulă 219
Hula lui Bășcău 234
Hûla lu Bucurón 233
hûli 207
hulúb 205, 208
hututui 496
hûtvai 55
Hûtvai 55
Huza 450
Huzești 450

I

Iacob Borș 233
Iacob Borșa 233
iar 218
iare 218
iaruri 218
ıaste 487
Iași 497
iată 244
ideal 520

ideale 520
ideali 520
ieric 219
iericuri 219
ierunc̆ă 208
ies 243
(i)este 487
ieș 70
ieși 70
Ie̯zăr 54, 56
iezer 54, 217
Iezerul Desagei 217
ilău 70
imaginația 516
imitația 516
imponderabilitate 94
impreie 517
a imputa 444
inel 53
infinit 266
inima 66
inimă 266
inscripția 520
inscripțiă 520
inscripțiŏ 520
inscripțiunea 520
institut 444
instituție 444
instituțiunile 519
insulă 220
insurecție 266
inversiile 515
islandez 94
isop 247, 248, 249
isorel 536, 539
issop 249, 250
issopom 248, 249, 250
issopomŭ 248
issopŭ 247, 248
isteț 70
(a) iubi 150

Î

îmbărbăta 123
(a) îmbla 119
(să) îmbracă 243
îmbrăca 544
îmi 488
împăratul-păsărilor 206
împăratu-păsărilor 207
împărțire 266
împle 68, 70
Împoița 497
împreună cu 298
în afara 303
în afară că 303
în afară de 303
În Dos 56
În Paráie 53
În Pĉor 53
În Plopi 240
În Pl'opi̯ 240
În Pl'uĭ 240
În Stajăr' 55
În Vóriș' 56
înapóia 445
înapoiá 445
înălbi 248
încălța 544
încătrău 488
încet 70
închid 70
încovoiere 266
încurca 110
îndărăt 70
îndeamnă 67
îndelete 496
înflorit 70
înfunda 53
înghet 68, 70, 71
înghina 110
înghiț 488
îngrășind 487
îngurzi 110, 111
înmulțire 266
însă 303
însăila 110
însămnării 488
însenătoșea 487
înșală-ochiul 538
înșelaț 488
înșelați 488
înșirá 110
întinde 70
întîia 77
întîmpină 242
întrema 110
întunecoasă 71
înțelepciune 515
învărtoșare 549
învăța 95

J

Japșa Căținul 218
japșă 217, 218
Japșă 222
jelț 495
Jiu 497
Joldiș 450
Joldișești 450
(a) judeca 108, 152
judecător 152
jumătate 108, 496
jupiteronaut 268
jupîn 497

K

Ķemeșe 542
Ķepcel (= căucel) 542
Ķicui 231
Ķisc 231
кэ҃ѵ҃ѵ сонэм 248, 249

L

la 248
La Casó̯je 53
La cloastăr 563
La Mamal'íž 55
La Mestecańéi̯ 53
La Nuc 53
La Șipot'e 54
Lacea 450
Lacul Căținul 218
laolaltă cu 298
lapte 264
las 444
lasă 242
laș 444
lași 68
lat 444
laturi 444
laț 444

laţe 495
lávă 219
laz 55, 451
Lazul 53
Lázuf 55
Lazuri 451
lături 445
lăturí 445
le 120
le dinte 120
Leahu 450
Leceşti 450
Lechinţa 561
lehamete 110
lehamite 110
(a) lehăi 110, 496
Lehesti 450
Leordina 562
lepăda 110, 111
lespede 110
lete 496
leurdă 496
libar 211
libariu 211
linie 219
linie contur 538
linie decupată 538
linii 219
lipitoare 210
liştai 110
literal 444
literar 444
lină 69
localnic 444
locatar 444
locuitor 444
lopata 264
lóstun 206, 207
Lotrioara 561
lotru 561
Lotru 497, 561
lă 120
lă omă 120
lume 69, 196
luminá 71, 445, 451
luminá 445
Lumineşti 451
lumira 121
lumirează 121
luna 264, 266
lunatec 266
lunaut 266, 268
lună 69, 147, 196
lună nouă 147
Lunca 51, 53, 54
Lunca lui Cristian 563
luncă 54
lúpta 445
luptă 445
lut 72

M

ma 552
mac 66
ma că 552
macă 552
mácoş 551—552
mácoşă 551—552
mafler 555
magasinulu 76
magă 552
magninâ 552
magninâ 553
magniţă 553
mahăr 555
mahlear 555
mahler 555
mai 303
maier 56
Maier 56
Maior 56
mal 110—112, 115, 495—496
malarin 553
malarină 553
malerină 553
mama 66
mamaligă 55
mamină 553
mámiţă 553
mamnină 553
mamniţă 553
mane 264
manifestaţiŏ 519
manimască 553
manin 552, 553
maniţ 553, 554
maniţă 553
manolină 553
maraş 554
márcă 445
marcă 445
mare 71, 150, 496, 497
marinar 266
martenaut 268
maruflaj 536
maruflu 536
mastac 555
mátiaş 206, 207
matradu 554
mazăre 108, 111, 495, 496
(a)mazgusi 554
mânieri 77
măcar că 552
măceş 110
mădări 110
mădular 544
mădulari 544
a mădulări 544
mădurări 544
Măeruş 564
măgar 496
Măgheruş 564
Măgura Túrzii 206,211
măgură 110, 112, 278, 496
Măierău 56
Măieruş 56
mălăieş 470
mălărin 553
măldac 495
Mănerău 56
mărac-sărac 556
mărar 110, 496
mărat 110
mărălină 553
mărca 110
mări 445
mări 445
măritá 445
măritá 445
măsái 554—555
măsea 226
măseauă 226
măstac 555
măstăcan 555
** măstăcan* 555
măstăcănit 555
mă ură 110, 445

Mătricăreaţa 546
măţui 226
mă văz 488
a măzgusi 554
mea 68
Medrea 450
Medreşti 450
Mehadia 497, 564
melc 111
Melintele 217
merei 462
mereit 463—464
mereu 71, 462
(*a*) *merge* 243, 436
mérglă 207
meriu 462, 464
mertu 464
mértă 206, 207
meserĕrnic 124
mesteacăn 53, 555
mestecănel 53
Mesţęşiń 53
meu 68, 72
miarţă 555, 556
mic 110, 495
mici (*şi*) *fărîme* 542
midvidă 147
miearţă 556
mieriu 462
mierle 556
mierle-fierle 556
mierţă 555—556
mierţe 555—556
mieru 110
Mihail 564
Mihald 564
Mihalţ 234
militar 151
mînă 445
mînă 445
mine 495
miniatură 535
miniaturist 537
Minsentea 563
minune 69
mire 110, 496
misiõ 519, 520
misiune 517, 519, 520
mistreţ 110, 149
mişc 488
mişca 110
mitredi 147
miţă 49
miţînă 48
miţí'nă 48—49
mizgăi 554
a (*se*) *mizgui* 554
mizguri 554
mînă 71, 445
minã 445
a mînca 436
mincel 53
minie 445
minié 445
minilor 488
mînji 445
(*a*) *mînjí* 110, 445
Mînšélu 53, 56
mînz 110—111, 115, 149—150, 495—496
a mînzăli 110
mişcoi 496
mîzgli 554
mîzgui 554
mniérlă 206
mniérlă grivă 206
moc 552
(*a*) *modela* 444, 537
modelat 537
módele 445
modéle 445
modeleu 537
(*a*) *modera* 444
modula 537
a (*se*) *mojdăi* 545—546
mojdăi 546
mojdei 546
molăciune 41
molătate 41
Morar 450
Morăreşti 450
morman 110
moscior 556—557
moş 110, 496, 557
moşchior 557
moşi 556
moşichior 557
moşior 557
moto- 141
Motoacele 217
Motru 497
mozaic 535
mraniţă 225
mreajă 225
mreană 225
muced 542
mugur 110
mugure 496
Muierău 56
muierea 120
mujdei 546
a mujdi 545
mulgară 546
**mulgăreaţă* 546
mulgăreáţă 546
mulgări 546
(*a*) *mulge* 66, 69, 546
mulge-capre 210
multe 67, 69
multiplicare 266
mulţumi 95
muncel 53
Munea 450
Munești 450
munte 67, 69, 185, 264
mununã 110
Mureş 149, 232, 238, 497
murg 110, 111, 495, 496
murgui 124
músai 555
muscă 444, 545
muscel 556
must 546
musteţ 70
musteţi 70
muşat 110
muşcă 444
muşchi 556
muşcoi 496
muşte 545
mútă 445
mu å 445
muză 72

N

naibă 110
namilă 552, 553
Napăieşti 450

Napău 450
Nariţa 450
nas 264, 444
naş 444
natione 520
naţia 519
naţiă 518
naţie 516, 517, 518
naţiei 516
naţiile 516
naţiŏ 517, 520
naţion 516
naţiune 515, 517, 519
naţiuni 520
nautic 266
navă cosmică 266
navă spaţială 266
navigator 266
năciune 517
năpîrcă 110, 111, 496
Năriţeşti 450
neamuri 71
neaoa 247
nefigurativ 538
Nelega 450
Nelegeşti 450
nelimitat 266
nepoată 94
nepot 94
nesfîrşit 70
nesip 487
nevastă 68
Nicoara 450
Nicoreşti 450
nidvidă 147
nidvig 147
nidviz 147
Nistor 562
Nistoreştii 562
nitvéghi 147
niţel 110, 111
noastră 69
noastre 71
noian 110, 496
non figurativ 538
non-figurativ 539
nor 148
nótă 445
notă 445
nóvină 148
novină 147
novine 148
novini 148
nuc 53
nuce 53
nuci 53
număr 94
numeral 444
numerar 444
nuntă 4

O

oacheş 551
oae 264
oameni 70
oaste 152
obscină 175
observaţii 517
observaţiile 516
observaţiuni 517
ocazie 516
ocazion 516
ocă 124
ochelari 70
óchi 445
ochi 445
ochii 68
óc(h)iul-boului 206
ocîrcesc 224
ocîrji 224, 225
odagaciul 248, 249
odîrji 224
odîrsi 225
ofîpt 224
ogîrci 224, 225
ogîrji 224, 225
ogîrsi 224, 225
oglindă 226
oglindea 226
oglindeală 226
oglindele 226
oglindí 226
oglinjoară 226
ogrindeáuă 226
Ohaba 234, 236, 237
ohabă 236
Ohăbiţa 236
Oiejdea 560
Oituz 497
olişcă 223
Olt 232, 238, 497
Oltina 497
om 150
om de stavăr 550
omidă 110
omorî 264
omulŭ 120
Onceşti 562
Onea 450
Oneşti 450
Opatiţa 563
Oprea-Cîrţişoara 564
opuşa 219
opúşină 219
opuşine 219
oral 444
orar 444
Oraşul Nou 562
orbiş 226
orbiu 226
Orda 562
Ordină 562
Orhei 563
original 444
originar 444
origine 150
Orlea 278
Ormeniş 564
ormoci 225
ormocit 225
orosán 226
orozán 226
orozáni 226
orz 151
oscior 556
oseminte 72
Oslea 278
ostaş 151, 152
ostrov 220
Oul 450
Ouleşti 450
ovăz 54
Oveşt'éňea 56
Oveşt'éňja 54
Oveştini 54

P

pace 151
pajură 212
paletă 535
paltin 53
Paltiñiș 56
Palt'iñiș 53
Papura 450
par 444
parálele 445
paraléle 445
Parău Iñélului 53, 56
párcă 445
parcă 445
pas 72, 444
pasăre cu cioc cîrligat 206
pastor 151
Pașca 56
Pașcu 56
pat 110
paturi 444
pă 488
pă- 497
păcúi 220, 221
păcuie 220
păcúină 220
Păcuiul lui Soare 220
Păduchiosul 278
Pădurea Rotundă 233
pămînt 150, 151, 536
pămînturi 536
Păpurești 450
Păpușa 278
păpușat 278
păr 444
părăsit 70
părĕle mereit 463, 464
părĕle văruit 463
părău 53
Părău Dijmului 237
(*Părău*) *Preslavului* 237
părinte 150
părîngă 148
Păroasă 378
păs 444
păscărél 206, 207, 211
păstaie 110
păstor 151
păstra 110
pătul 110
pături 444
păturice 206, 208
păturníche 208
Păuca 234
pĕior 53
pe 186, 488
pe ceas 542
Pe Fátă 53, 56
pe furișI 487, 488
Pe Handor 235
pe lîngă 303
pe lîngă că 303
pe mică 542
Pe Rușita 55
Pe Vál'e 53
peisaj 535
peisaj compoziținal 537
peisaj compus 537
peisaj de compoziție 537
peisaj-model 539
peleș 451
Peleș 451
peliculă 266
pelin 564
pemintean 487
penal 444
penar 444
penel 535
pensulă 536
perde 72
persecuțiunii 519
persoană 94
pescar 211
pescărel 211
pescăruș 211
peste 444
pește 444
pică 445
pică 445
picior 53
Piciorul Uliului 207
picta 534
pictor 534
pictură 534
pictură murală 538
pictură pe zid crud 538
pictură pe zid ud 537
pictură pe zid uscat 537, 538
pictură pe verde 537
Picui 231, 232, 237
Picuiata 232
pieniță 223
pierde 72
(*s-a*) *pierdut* 77
Piscu Plțópului 239
Pistă Parău ăl Rău 53
pitpalác 206, 207
pițigói 206, 207
pițigúș 206, 207
piulesc 547
piură 546—547
pline 151
pîlc 151
pînză 110
pîrău 53, 108
pîrcom 49
pîrcu 49
pîrcum 49
pîriu 111, 112, 496
Pîrlitura 53
placă 266
placă de patefon 266
place 119
plai 543
a plăcea 436
pleacă 243
pleașcă 240
plecăciune 515
pleoapă 240
pleod 239
a (se) pleoști 240
ples 220
plesuri 220
pleș 220, 451
Pleșa 450
Pleșești 450
pleșuri 220
pletoase 71
plinăciune 41
plinătate 41
pliop 239
pling 69, 70
ploapă 240
Ploesci 76
Plontonul 279
pl'op 239—240
plopii 68
Plosca 217

pl'óscă 240
Ploștina 240
pl'óștină 240
Pl'oștină 240
ploștit 240
plotun 279
plug 150, 151
plus 444
plus că 303
pluș 444
płută 239, 240
pl'ută 239—240
po- 497
podereu 55
Pod'iréu 55
podișan 55
Podișán 55
podmol 218
poemalŭ 119
poet 69
poeta 119
poetalŭ 119
pogîrji 224
pohîrlă 110
poiană 451
Poiana 53, 451
Poiana Cucoșului 205
Poiána Păsculuĭ 56
Poiana Șoimului 206, 213
Poiana Turdei 206, 211
popor 151
(a) popula 444
a) populariza 444
porc 53
Porcarĭáĭa 53, 56
porcăriață 53
porîncitoare 488
port-cuțit 538
portret 535
porție 515
porțiune 515
porumb 108, 206, 208
porumbghi 206
posomorît 436
postrungă 110
potcoavă 216
potîrnice 206, 208
potîrniche 208
potmol 220
poziție 517
poziție 517
praf și pulbere 542
a prefera 444
Presaca 234, 235, 236, 237
Presaca Ampoiului 235
Preslav 237
présură 206, 208
pribeag 72
primăveri 67
prim-plan 537
primplan 539
prind 244
prinde 243
pringă 148
pringi 148
Prisłopu Scofeini 54
Privalul Ciobanului 217
Privalul Oilor 217
privéghitoare 206
privighetoare 207
proclamație 516
(a) profera 444
profesia 516
progadea 234
program cosmic 266
program spațial 266
proporție 516
protestație 518
protestație 518
prun bistrit 48
prună bistrită 48
prunc 110, 111
Prut 497
pt'enită 223, 224
púpa 445
pupá 445
púpă(d)ză 206
Púpă(d)ză 206, 207
pupăză 207, 496
purcea 226
purceauă 226
pururea 110
pusăciune 517
pustía 445
pustiá 445
pustieciune 41
pustietate 41
pușcă 151

R

radical 266
Radna 57
rai 444
Ramna 67
ramuri 71
rapiditate 41
rată 444
Ratúndu 53, 56
rață 108, 444, 495
rație 515, 519
rațiŏ 519
rațiune 515, 519
raze 71
(a) răbda 110, 111
rădăcină 266
răi 444
rămf 495
rămîi 488
rămîne 66, 71
răni 445
rănt 445
răscoală 266
Rășile 55
rătund 53
rău 70
război 150
r(e)azem 110
reclamant 444
reclamat 444
recomandație 515
relație 516
relațiuni 519
religia 516
religiunii 519
religiunile 519
renie 220
répede 445
repéde 445
répezi 445
repezí 445
repeziciune 41
republică 445
republică 445
resboi 264
rețe sălbatișe 206
revăd 69
revoltă 266
revoluție 266
revoluțiŏ 519

rezem 111
ribar 211
ridica 110
ripa 264
ripóstă 445
riposță 445
rîbár(i) 206, 208, 211
Rîiosul 278
rînă 110
rîndunică 206, 207
rînduașle 487
rînză 111, 496
Rîpa 53, 56
Rîpa Sacatúra 53
rît 55
Rîtu 55
rîu 71
rîul Cornului 560
rîzînde 72
Roba 450
Robești 450
róbi 445
robi 445
Rodbav 561
roghină 220
rohină 220
Róșina 54
românesc 77
rondunică 206
Rosia 234
rost 547
rostún 206
roș 72
roșiița 55
rotund 53
Rotundu 217, 233
rovină 54, 220
rovine 220
rază 72
róze 445
rozé 445
rúgă 445
rugă 445
ruină 445
ruină 445
rumânescul 487
Runc 53
Runcul Cucului 205
Rusanda 451
Rusăndești 451

S

sa 444
sabie 151
Sacatura 56
sahá 220
sahále 220
Sahaua Iacub 220
Sahaua Litcov 220
Sahaua Marcel 220
Sahaua Păpădia 220
Sahaua Repedea 220
Sahaua Sireasa 220
sálvă 445
salvă 445
samăn 488
sară 150
sarbăd 110, 111, 496
sat 110, 444
satelit 266
saț 444
sau 444
sáur 148
saur flesnit 148
**săcărăreață* 546
săcărează 546
săgeată 151
Sălduș 497
Săliște 562
săpun 247—251
săpunariță 248
săpunel 248
săpunioară 248
săpunul-popii 248
sărac-mărac 556
săracul 244, 488
Săș 54
său 72, 444
săvîrșașle 488
scai 111, 495
(s)căfîrlie 110
scăpăra 110, 495, 496
schi nautic 266
(a) scîlcia 110
scintéia 445
scinteiá 445
(a) scociorî 110
scofainâ 53
(a) scofeli 110
scorbură 110
(a) scorni 110
(a) scotoci 110
scrăpunță 110
scrum 110, 496
scruntar 110
scula 110
scurma 110
Seaca 561
seca 53
secară 150, 546
Secășel 235
Secătură 53
sécera 445
secerá 445
seci 54
Seciul 53
selenaut 266
selenonaut 266, 267
(a) semăna 150, 151
semipaste 538
semitentă 538
senile 444
senin 69
sesiune 515
sfor 215
sgraffit 539
sgrafit 535
sicativi 539
Sicoie 450
Sicoiești 450
sicriu 71
sifon 444
simt 69
Sin 234
sine 444, 495
Sinea 234
Sineciu 234
singuri 68, 69, 70
Sinoaia 234
sinului 72
Siret 497
sistem 265
simbdiță 206, 208
simbure 108, 110, 496
simcea 230, 231
**simcel* 231, 232
Simcel 230, 232
simcelat 230
sin 69
sincea 230, 231

*sîncel 231, 232
Sîncel 229, 230, 232, 233, 238
sîncelat 230
Sîncelul peceneg 236
Sîngiorz 56
sînguri 70
sînt 72
sînt(u) 230
sînt(u)cel 230
sînului 72
sîrmă 69
Slobozia de pe Secaș 437
Slobozia Secașului 237
smîntînă 497
snópi 445
snopi 445
soare 196
soc 444
sohodol 451
Sohodol 451, 561
soiu 110
solduri 444
solidar 444
solitar 444
Someș 497
Someșul Mare 561
Someșul Mic 561
somnambul 266
sopon 248, 249, 250
sopun 250
sórgoș 552
sort 444
sorț 444
soț 550
sparge-val 538
spațial 266
spațiu infinit 266
spațiu nelimitat 266
spațiu plan 238
spălătură 53, 221
spălătură de pește 221
spălături 221
Spicul 461
spîns 496
spînț 496
spînz 110, 496
spîrc 496
sport nautic 266
spui 488
spun 242
spundei 487
spurcăciune 224
sputnic 266
spuză 496
stampă 535
staur 237
stavăr 549—550
Stavăr 550
stavrofor 550
stavropig 550
Stavropol 550
stavru 550
Stavru 550
stăpîn 77, 497
stărnut 110
Stărpăreața 546
Stăuin 237
Stăuină 237
stăvi 549
stea 226
steauă 226
stejar 55
stele 264
steregie 110
sticleátă 206
stighilete 206
stigleț 207
stigleți 206
stînă 110, 496, 497
stîncă 67
sting 66, 67
(să o) sting 70
stingă 67
stîrv 49
stîrvină 49
stógoș 551
strachină 217
Straja 563
strat final 538
străghiată 110
strélcă 221
strepede 110, 496
Streza 564
Streza-Cîrțișoara 564
Strezimir 564
strigă 207
strîgă 206, 207
Strîmba 561
strîmt 69
stringe 69
Stroja 564
stropi 248
structură 264
strugure 110, 111
strună 149
strungă 110, 111, 112, 495, 496
Stupar 565
Stupini 564—565
stur 221
*sturd 211
stúr(d)z 206
stúri 221
sturz 207, 211
sturzi 211
sturzoaie 211
substantiv 94
sucale 264
succesió 519
succesiune 519
sugruma 110
sugușa 110
suie 444
Sumat 232, 238
*sumă 232
sură 444
Surdești 450
Surdu 450
surid 69
suris 69, 72
suprafață 266
suvejca 264

Ș

șa 444
șahăr-mahăr 555—556
șale 110
șasiu 536
Șăsu 53, 56
Șdeabu Húhului 205
Șebiș 450
Șebișești 450
șenile 444
șes 53
șevalet 535,536
și 298, 303
(să)șibă 227
Șieu-Măgheruș 564

șifon 444
șilihoaie 206, 211, 212, 213
șilihoi 206
Șimoca 450
Șimocești 450
șine 444
șipot 54
șir 110
șiroadă 495
șirimpiu 495
Șipotea 54, 56
șoc 444
șofrác 206
șoim 206
șoimuș 213
Șoimuș 206
Șoimușul 213
șolduri 444
șopîrlă 111, 496
șoric 110
șort 444
a șovăi 110
știbă 227
(să) știbă 227
știob 110
știoiu 110
știolbic 110
știră 110, 112, 496
știubeiu 110
șuie 444
șură 444
Șurgău Lunguluĭ 56
Șurgău Ńámțuluĭ 56
șut 110, 496
șvilĭ 224

T

tablou 535
tac 444
tai 444
talaz 69
tară 444
Tarcău 561
tare 110, 111
tă- 497
tăciune 515
tăi 444
Tălmaciu 560
a tăminji 110
Tăpia 497
a tărăgăna 110
tărie 549
tătarcă 209
tău 68, 71
tăujer 110
a tăvăli 110
a tăvăsi 110
teafăr 110
teapă 444
tearfă 110
techer-mecher 556
Techereu 561
tehnoredactor 94
tel 444
tele- 141—145
tele-anchetă 145
teleanchetă 143
teleast 145
teleașteaptă 142, 144
telebatoscop 142
tele-căsuța poștală 143
tele-centru 143
tele-comentariu teatral 144
tele-deșteptător 142
teledirijare 142
tele-ecran 143
teleeducație 144
tele-erată 144
teleînregistrare 143
tele-jurnal 145
telejurnal 95
telemanie 143
tele-maraton 144
telemecanic 143
telereclamă 144
telescaun 143
teleschi 143
telespectator 94, 95
tele-talent 145
teletransmisie 144
televiziune 141
televizor 95
Temești 561
tempera 535
temperă murală 538
temporal 444
temporar 444
tentații 516
tentă 536
ter 536
terminațiile 516
terpel 110
teruri 536
**teturare* 473
Thurda 211
tialfăd 542
tigae 444
Timiș 497, 562
Timișelul 562
Timișoara 562
Timișul Mic 562
tină 444
tine 71, 495
tip 444
Tisa 497
tigliș 206
timple 68, 70
tirlie 444
tirmiș 550
Tîrnava 237, 238
to- 497
toamnă 67
Tobele 217
a toegi 110
toi 444
a tologi 110
traducții 517
traducțiŏ 520
traducțiuni 517
trăznet 264
trebui 15—24
tremurinde 70
Trepea 450
Trepești 450
trimit 243
trimite 242, 243
trișcă 495
truc 536
tufă 110
a tupila 110
a tupili 110
turcă 444
**turd* 211
Turda 211, 497
Turdaș 211
turdă 208, 211
Turdea 211

Turdeanu 211
turdei 211
turzii 211
turturea 207
turtureaua 206
tuse 444
tuşă 536
tuşe 444

Ţ

ţac 444
ţaicău 206
ţaizăr 206, 208
ţalpă 110
ţap 110, 111, 112, 496
ţară 72, 444
ţarc 496
Ţarca 450
ţarcă 206, 207
ţarină 110
Ţărceşti 450
ţăruş 111
ţeapă 110, 444, 496
ţep 110, 444
ţiarcă 206
ţigae 444
ţină 444
ţinţivară 207, 208
ţip 444
a ţipa 110
ţipar 110
ţiţivară 208
ţiu 110
ţîmburuş 496
ţînc 110
ţîncă 110
ţîră 110
ţîţînă 48
ţoală 110
Ţoc 450
Ţoci 450
ţoi 444
ţol 110
ţuflic 207, 208
ţug 552
(*a*) *ţugări* 552
a ţuhăi 552
ţuică 110
ţurcă 444
ţurloiu 110
ţuvlic 210
ţuvlica 210

U

(*a se*) *uita* 110, 111
úli 207
uli de apă 207
úli şoricar 207
ulişór 207
uliu 207
uluc 69
ului 124
uluit 124
unchi 288
unie 219
unii (s.) 219
únii 445
uníi 445
uraşte 488
urca 110
urcior 110
Urda 562
urdă 110, 112, 211
urdei 211
urdina 110
urdoare 110
Uriu 563
urît 70
úrma 445
urmá 445
urnă 547
urs 67, 72
urzii 211

V

vad 444
văi 444
vale 53
vale verde 451
Valea Borşului 233, 234
Valea Găii 205
Valea lu Sin 234, 238
Valea Strîmbă 561
Valea Verde 451
valuri 444
Vancea de Vănceşti 562
var 444
vároşă 552
Varte 563
varză 149
vas 217
vase 67
vastă 69
vataj 54
Vatájníţa 54, 56
vatajniţă 54
vatră 110, 111, 496
vază 488
Văcăreaţa 546
văd 444
(*a se*) *văgui* 49
văi 444
văluri 444
văr 444
Văseşti 450
vătăma 110, 111
vătui 110
Vedea 497
veni 244
venusonaut 268
verb 94
vernil 535
verigă 216
versificaţia 517
versificaţie 519
versificaţiune 519
Vesa 450
véselă 445
veselă 445
Veseşti 450
(*a se*) *veşti* 548—549
viaţa 117
(*a se*) *vieri* 549
vieţii 68
viezure 108, 149, 150, 151, 496
vin 242
vină 488
Vingard 559
vino 488
Vinţeşti 562
Vinţu 562
vis 69, 72

viță 444
viță 444
vîlea 226
vîleauă 226
vîlced 542
Vînători 561
Vîntu 279
vîntuit 279
Vîrtea 450
Vîrteşti 450
Vîrt'ic 56
Vîrvu Poţéñi Tómi 56
Vlad 150
Vlad(oş) 450
Vlădaia 450
Vlădoşeşti 450
vocatiŏ 517
vociferaţiile 516
vodă 462
voesce 76
vói 445
(*a*) *voi* 445, 488
vóia 445
voiá 445
voieşte 76
voievod 151
voinic 150
(*a*) *vopsi* 537
voriște 54
vrabie-ţigănească 207
vrabghie 207
vrábgie 207
vraghie 207
vrăbgii 207
vremii 68
vrînd 67, 72
vrŭtăpă 55
vultur 207, 208
vultur-sur 212
Vuţa 450
Vuţeşti 450

Z

z- 497
Zagăr(ul) 237
záiţa 208
záiţ(i) 207
Zaiţ(i) 207, 208
Zapód'e 56
Zapód'ţa 54
Zapód'ţa lui Şt'éfan 56
zaplaz 67
zară 108, 496
zăgan 212
zăpada 247
zăpodie 54
zăvál 222
zăvále 222
Zăvalul 222
Zăvalul lui Chirchinetu 222
Zăvalul lui Chiurtu 222
Zăvalul lui Stancu 222
zburda 110, 111
zeamă 546
zemos 546
(*a*) *zemoşi* 546
(*a*) *zemui* 546
zestre 110
zgáiţă 208
zgarbură 110
zgardă 110, 111, 496
zgău 110
(*a*) *zgîi* 110
(*a*) *zgîl/rţîi* 110
zgîmboiu 110
(*a*) *zgîndări* 110
zgîrcesc 224
(*a*) *zgîrci* 225
zgîrma 110
(*a*) *zgîţîi* 110
zgrăbunţ 110
zgrenţuros 110
zgură 110
(*s-ar*) *zice* 77
zimbru 495
zîrnă 111, 495
zmicea 110
(*a*) *zmîngăli* 110
zoaie 110
zóri 445
zori 445
zugrav 534
zugrăveală 534
zugrăvi 534
zvîntuit 279
Zvîntul 279

RUSĂ

bezokij 45, 47
Besineu 235
благодарю тебя 95
brodit' 47
внук 94
внучка 94
девер 94
желание 94
заловка 94
исландец 94
исландский 94
korgan 54
корчиться 224
космонавтка 95
lava 219
любовь 94
манимаска 553
манишь 553
матрадур 554
матрадура 554
маска 553
машта́к 555
невестка 94
obtane zdreñia 538
opuşina 219
отклеивать 94
отклеиваться 94
племянник 94
племянница 94
ples 220
свояк 94
свояченица 94
strelka 220
тоска 94
шурин 94

SĂSEASCĂ

Betschənûden 236
bistriţăr (*pelzăn*) 48
Drəf 52
Frâisndrəf 52
Frâisən 52
Hendrof 235
Hêndrəf 235
Ungersdorf 564

SÎRBO-CROATĂ

Antóne 60
bagren 49
bèzok 46, 47
bèzočan 46
bìstrica 48
bubrek 49
vagati 49
vagnuti 49
gôd 557
**godac* 557
gòdisnjâk 557
godiste 557
grč 224
grčiti 224
Fránjo 60
hlaptati 123
kórov 54
malác 558
mìcina 49
novina 147
ploština 240
pljoštiti 240
pluta 240
prëko 49
puiák 558
rovine 54
seča 54
šljiva bistrica 48
teturati 473
cotác 558

SLAVĂ VECHE

bezokij 45, 46
Bela 562
belo 562
bystrь 48
**bystrьcь* 48
Borivoj 233
Boris 233
Borislav 233
Borša 233
borŭ 233
Brŭvĭno 54
glup 123
glupuj 123
god 557
гръчити сѧ 225
dělnica 54
dragŭ 542
zavalŭ 222
zapodŭ 54
jezero 54
issopomŭ 248, 250
issopŭ 247, 248, 249
chlapati 123
мыло 247
lekno 561
lo^{n}ka 54
ovošte 54
ovošti 54
ovošč 54
огръчаєкꙗ 225
palica 545
rovŭ 54, 220
skovŭ 54
staviti 549
стронигѧ 550
sŭkovŭ 54
surovĭstvo 123
съгрчити сѧ 225
turŭ 211
hlapŭ 123

SLOVACĂ

bezoký 46
bezočivý 46
krč 224
krčiti 224
sěč 54

SLOVENĂ

krč 224
malarin 553
melerin 553

SPANIOLĂ

continuidad 41
efecto 538
engañifa 538
piular 547
titubear 473
trampantojos 538
Santa Cruz 563

TRACĂ

Donaris 149
Maris 149

TURCĂ

ana 216
ara 216
azmaq 218
batak 216
horassan 226
Magnezia 553
Manisa 553
Maraş 554
saha 220
yar 218
yerik 219

UCRAINEANĂ

безóкий 46, 47
brud 47
brudij 47
brudnýj 47
(в)олíчка 2[illegible]3
dvorišče 54
ericŭ 219
kofa 54
komá 223
мастак 555
махляр 555
пјениша 223
п'яниця 223
hlupyj 124
hlupye 123

VENEȚIANĂ

gorna 547

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică de asemenea articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacție cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

* * * **Studii de limbă literară şi filologie**, 1969, 376 p., 18 lei.

Sub redacţia I. COTEANU, **Istoria limbii române**, vol. II, 1969, 464 p., 30 lei.

Liturghierul lui Coresi, ed. îngrijită de Al. Mareş, 189 p. + 42 pl., 25 lei.

I. COTEANU, **Morfologia numelui în protoromână** (română comună), 1969, 160 p., 5,25 lei.

Sub redacţia acad. AL. GRAUR şi MIOARA AVRAM, **Formarea cuvintelor în limba română**, vol. I, **Compunerea**, de Fulvia Ciobanu şi Finuţa Hasan, 1970, 333 p., 23 lei.

I. I. RUSU, **Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez**, 1970, 270 p., 20,50 lei.

LIDIA SFÎRLEA, **Pronunţarea românească literară <stilul scenic>**, 1970, 208 p., 6,75 lei.

SALA MARIUS, **Contribuţii la fonetica istorică a limbii române**, 1970, 195 p., 7 lei.

PAULA DIACONESCU, **Structură şi evoluţie în morfologia substantivului românesc**, 1970, 301 p., 11 lei.

VASILIU EMANUEL, **Elemente de teorie semantică a limbilor naturale**, 1970, 295 p., broşat, 12 lei.

* * * **Sistemele limbii**, 1970, 276 p., 17,50 lei.

LR Anul XIX, Nr. 6, P. 501–624, Bucureşti, 1970

I. P. „Informaţia" cd. 5868

42 200

Lei 6